

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена : на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије : на год. 10 еор, или 20 динара у злату. Претплати и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одговори, класичну и уреднику „Нове Искре“, Калетин-Минина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; изјављено тражење појединих бројева извирнуће се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену.

Прихиђење нашег Центлмека

о четком марта „наш Центлмен“ врати се из Париза. Ми, круг људи, који тако прозвасмо Јоцу Максимовића, веома се угодно изненадишмо томе пазлом повратку. Веома састављени из врло различитих самената, али изјасно различито : прво, господски, монашки стан Јоцини, у коме се, обично ноћу, окупилимо око њега; друго, домаћинове цигаре, напите, књиге и новине; треће, све могуће удеуге његова војка Игњата. Ипак, тај прут, делом се на карташе-нападоре, карташе-аматере и обичне кибичаре. А по годинама, по друштвеном положају, по личним одликама, беоко велика мешавина. — било ише је од младих до старца, читаво зестна људског века, на онда, чиновника, трговца, професора, адвоката, лекара, „књижевника у часопису одмора“, итд., у потпуном експу, преко тридесет! И сви ми у Центлмена два савиша, беоко сасени као у својој кући. Ко неће да се карта, или да посматра игру, напали се у фотељу, или прилегне на диван, или ише пише, или претура књиге по орманима, а већ Игњат, „шуги Игњат“ као га обично зивеко, једна дошена носећи чај, кафу, пиво, цигаре.

Сећам се добро, беше мутан и нестројан картосени дан, кад се, као обично, после ручка, ушуги у Велику Казану и пред њом стиглог професора Вељу, који ми рече :

— Знам ли, да се вратио наш Центлмен ?
— Је ли могуће ?

— Синоћ, брзи возом. Мислила да ћемо га затећи у санаторију, Доњета, овога пута напшао је на неку препреду, која га је брзо кући отпавила !

То сам и сја поникло.

Нађосмо га у класичкох одељку за отмене карташе, које неко прозва савета сапсотиш. Играо је бакара са још тројицом. Мене силно изненади преображај његова лица, преображај на боље. Не беху то кнеи они ушуги образи, оне очи, на којих обично саваше грозничави оган који га изнутра вечно сагореваше, него се лице испунило и малко заруменило, а наднасте очи промична парала, црвени бркови и француска брадица, доцкована човеку од тридесет и пет и шест година. То не већша изненади, јер је после повратка из туђине нагледао страшно измучен. И четвртах му, кад ми, у прекиду игре, пружи да прета за руковање. Он ми се загледа у очи и канда хтеде нешто рећи, али настави игру. Али, након пола часа, у другог прилику, измачећи тренутно, напшао ми :

— Учиниште ми љубав, ако свратите к мени данас око шест. Ви сами. Ни за шта другог нећу бити код куће. Можете ли?

— Могу, рече, прилично изненађен тим необичним позивом. Отдох из кафане, напуштајући којима и закључници да нах је наш Центлмен подвацио, да није ни био у Паризу, него у неком санаторијуму, из кога је изашао окрешен и, ко зна? може бити с тврдом одлуком да постане епистолар. И напослаб се невероватности тога закључка, да би се у њему, наиме Центлмену, могла зачети на какав тврда одлука.

Јоца Максимовић, од богате куће, даровит, лепо васпитан и темељно образован, кадар на махове дубоко схватати и осећати, оставио у раног младости неограничени господар и свога живота и свога великог имња, ступи у дипломатску службу, па, након године, даде оставку и постаде левита. Тврдио је да има савишне акхиције, а да би могао служити у вишој дипломатији, у којој човек може представити само живерну онтуру. Са сличних разлога презирао је и политичко и свако друго поприште. Ишло је чак и најдаље, тврдио је да га поражава празнина, нипштавило сваког људског пословања, да човек у суштини није за што друго на свету него да једе и да се спава.

Центлмен се одликовао прозорљивошћу, правним знањем и неуступном животош. Читао је много, а био је таква електица, да су га чак и верска питања занимала: уз то имао је необично пахњење, пуно свега, највише парадокса. Темелите мисли своје или из књига узете, обавијао је и пропраћало је снага аргумента; парадоксе бранио је најнебож збогом, понекад одушевљено, тако да му се на лицу огледаше таласнај емоција, која га обухватиху. Али у томе, ретко кад бејасмо изнетиш, ретко над знањасмо пошадом, шта је његово истинско и трајно уверење, шта ли тренутно или протекторно. Јер, шпорх снега, беше наклашало (fumiste) прве врте; душу даде, да измисли нешто „поражавајуће“, особито из мучних обретања. Кад се оно прочу о телевизи без жица, он нас увераваше, да је та новина већ толико усавршена, да је у Ажерици већ обична ствар, да двојица разговарају на каквом год хоћеш разлику и кад год хоће, само, нил, тачно одреде време кад ће заовести, па изаиде из шнагова сираве и хакају као да су за истим столом. Други пут нас увераваше, да неки амерички лекар, повођу електрике, седеј коси повраћа првобитну боју; исти начини вестеје безбожности, — најћелавији постане комат плао близане Анастол. (Било нас је и проседах у еирбаних и ћаланих). — Да још наведем пример његова књижевног знања и његових теорија о женскину. Исмаилов роман: *Панчице*,*) најнастраније, а, можебити, и најмеромалије ерванско књижевно дело XIX-ог столећа, у коме се велика живот, који је у највећој вредности са *сприродном* и моралним законима, просто запале нашега Витеза. Исаиц је сјајан таланат, те, разуме се, да у његовој чудној књизи, поред невероватне

скаредности, има не само необичних истина и врло оригиналних опацања из живота, него и лепоте; али напмен се пријатељу највише свјаше неко разлагање о тоновима и подтоновима јединиот и нечланот укуса, које треба изговати, да би се савршено јело и пило. Центлмен, с те подлате, а по сличности, ероти неке мисли о женскину.

— Као год што ви, епистери, јело и није разређујете по првобитним, грубим утисцима, те само знате што је: слатко, горко, слано, баљтаво, кнедо, итд., док небути има на стотине пилане важеђу тих грубих утисака, а што је гланије, етотине кохбиације, тако исто и сав женски свет делате простачки из старе и младе, лене и ружне, једре и сухе, обичнасте и утаасте...

Неко га прекиде:

— Док међутим и ту има стотине пилане, па, дојета, и комбинације!

Дике се смеа.

— Свејте се, коланко хоћете, вели он, али тешко да можете разумети, да су осећања која женске изазивају и која се обично некажују речима: пријатна, нил, дивна, синпатична, апетитозна, немила, одиратна, да су то утисци првобитних људи. Преврћеном лежи ви лених и ружних, нити су од пресудне предности облича, или боја, него ти вулгарни услови постају споредни, према нитијунгу или тренутном укрштају емоционалних и естетских захтева...

Наш Центлмен, сваке године, проводио је једно од три годинаша доба у Француској; заму или прелебе у Паризу, а ако отиде леп, онда у некој привременој француској бањи. Још увек код куће. Гле друго није ниле, јер је он цео глобус делан на два дела: Француска и Варшавска.

Тачно у шест пред вече званих на његову стану. Отвори ки пусти Ивнат, неки жрци и као изгладани дугота, добричина и скетонак, свом душој предн својом господару и велики пријатељ свих његових пријатеља. Дочека ме радосно:

— А ни сте! Боже, од кад нас не видећ! Иза, ја мислим, пушта година. Путо сам се зажалио и господара и све госпеле! Изволте! Баш пошто чај. А видете ли, како мој господин лепо нагледа! Сазнам други човек, — избржемо од пусти здравља!...

Центлмен насече две праве хапане, па пошто се извалисмо у офеље и закуриваисмо, започе:

— Дакле, ви иланти, да добро нагледајте?

— Вакредуо добро!

— То је зато што не долазиш из Париза, него са села.

— Ни те сам помислио, чим сам нас данас идео!

— Шта сте управо помислили?

— Да сте све време били у неком санаторијуму.

— Нешто налик, али није то! Слушајте, па се не чудите, ако можете.

— Биће опет нека епистерија, али неки, знам напред да ће бити интересно!

— Биће наљу језиво, али никакна епистерија, него... не знам како да изовем: приноћна, хлаудинације! У оста-

* Ј. - К. Маршан: *A Rebours*.

† Ж. Величковић

Српкиња из Скопјалске Црне Горе

дох, ни оно о тии стварима разговарати, те знам, да сте ни помогло кметичар, те ћете лако те свести у категорију којој припада. Дакле, сад на ствар.

— Био сам четири дана у Паризу. Два дана сам се одмарао, а трећега пред вече, чин, расположен, кренуо је у лов. Већ, разумете ме. Ишао сам, као што иду ајди моје багре, лагано, алаирирајући, густирајући живе преджете своје чежње. Тако пређох велике булеваре, на ме поше еднесице у споредне улице. У једној од тих, која баш иде ка средњи напон, првео је свет као у хранивању; на оба тротоара беше палота и њихов свет ишае испустио мени, тако да сам имао муке протискујући се али ми је то чинило и неко задовољство. У један мах очена се о мене Параскива и мимонје не, тискајући се кроз голпау, хитрије и ментеје од мене, како само Параскива уме. Ја јој тренутно намере провид, смеху косу, диван врат, плоча, струк, и елегантно кретање, и толико би доста да кри упалати у жени, као што никада није, да стечем уверење, да не мимонје живо савршенство! Потехоа за њом, потехоа као луд, гурајући и лево и десно, али је не стигох. Тада скретох с тротоара на улицу и наљући се ошавности да ме кола претже, стадох трчати еднимом, иварајући десно и лево. Нипшта! На несећу напих на другу улицу, која седе мој правци, те се збуних и задржах за неколико, у двоумци, куда ћу? Потехоа ипак даље све до другог пресека, на скренуо лево, на се вратио и скренуо десно, али међу њих рејни токилажа не упале у очи онај стас, онај ход! Не знам колико је гурајала та луда трука, али ми већ неже клоупице и дишале не надале. И у томе, одједном ми се учини, да прилика уђе у неку огромну, четворокатну кућу. Поред све естетости, за тренутах надох се пред запрепанштеном вратарској те куће. Жена устукну, као да виде махнута човека, а ја, немогући доћи до речи, скирих је једини алатиком. Наравно, конскрипка се ошавну и повула ми да се одморим у невој кмети. Седох. Испричах јој шта је и запитих, ко уђе. Она ме увери, да нити је ко ушао, ни изашао од пола часа. Знаш да је женска ушла негде у естетство. И кренух се, али ме лукава керберка умеде задржати, — затражи оне познате женске, па, после врхних речи, удари се по челу. — „Знаш“, вели, „воја је. Та то је ленивица прве класе и... Ослобите се на мене, стрните се, дођите сутра и, не била која сам, ако не будете задовољни!“ Напола верујући јој, изађем.

— Једна сам ного куклао и у којој мах хтедох заустинити ендокер, у тај мах отворише се са стране главнаши врата на некој цркви, па које изађе нека баба. Увођу у цркву, да се одморим. На први поглед не ме ошаваша ни да бога у ној, али видех да су све клупе празне. Седох на крај последње. Иза мене бежу прочелна врати, затворена; са њихових страна не беше ничега, никаквих предмета, никаква склопштина. С моје десне стране бежу споредна врата. Ви знате, како су zgodno клупе по католичким црквама, — седешем комотно, наслоним леђа и издигнем ногу те наслоним на клечалиште предне, или,

вола те, наизглед се на предву. Пред старима — беше их пет, шест — гораху кандила, тек толико да светлост пробрија ирак. Кад ми се очи навикоме, распознах онде, онде, по је ну или по више људских прилика где клече, њихом женске. У пријатној хладовини, у подругској кирису пошману са трагом тањина, у светлопривау, кроз које се час по час указиваху ликови и кишви, почеох се осећати необично уютно; осећах, како ми се египтавају жинци, како ми дишале постаје све већја једнако и дубља. Мало по мало, ишчезаваше и помалко покуда, а почеох придолазити некакве блага, неиничке мисли. Од једног, није да се сећих, него чисто као да ми неко прошавша Христове речи: — „Мир хој даћу вам, мир какав свет не може дати!“ И мени се учини, да војим тај мир, ту највећу награду. И стадох га жетети страсно, као мало час немил! На стадох разматрајући о женама, који се у то доба молаху. По свој прилици, махом су то несећин створени, који се Богу обрађају за онош, невајући удање у кога другог. А како би им било да не верују ни у нега! И како је паметна уредба католичке цркве, да су им храмови у свако доба, па и у то, приступачни богомољници! Осим осталога, наизглед ми се мисли о аутоустицији блаженства, која се, по некима, добија католичким тренирањем, дугим клечањем при једној, окској тежњи, али заведох и њима, ако тако долазе до Христова мира, који „свет не даје...“

— Пајноседа устадох, а у тај мах чух паш себе удах и као пуштање свиле. Обизрих се и видех страхоту неку. Дође ми да дркнем од страха, али не глас надале. Искочиш на клупе и кад опет окретох главу, утваре нестале.

Центлиен ућута, блед, гурјуан.

Ја воковах да се назојем, али не трили подишоме. Ипак помислах: „ако је и аинтерерија, мајсторски је наводи!“ Запитих:

— Шта сте надели?

— Женску прилику, којој глава беше модра, у расвадају!... Разумете ли, леш који би могао бити од петнаест, двадесет дана, али леш, коме су очи живе и показује да свест траје! На глави кичање зеленикасту жарак, али као да беше подана, као слан воде, која је, чудом неким, крута. Од утваре ме заплахну вош трудежи. У мети мах натури ми се уверише, да је то она, за којом сам трчао и лудост чинио...

Опет прокиде, може бити очекујућа да ја штогод рекнем, али како ја ћутах, он настави онтрије:

— Ухватиш се за било, који бијаше помалко. Спирго воде ипак се савладах и изађох на улицу. Унутрих се ка булварима. Иах жиплим кораком, али ипаче, како нисам никада, тј. не справајући никакве напље „на лон“. Размишљах о необичној појави и закључих, да сам био тренутно али психизмично засио, па се представа зачела и родила у покоју несвесности, а некаде кад нестати и кад се чула рабудише. Кажу, да тога бива. Шта ми о томе мислите?

— Сазвим тако! Треба увек тражити природне, разумљиве узроке. — прежда натприродних појава нека, што је све природно што се у природи догађа, а друга је ствар што ни нити познатије ниго појаве, нити ниго природне Законе, па их критикујемо, како нам је угодно.

— Хи? учини страдашник, на настави: — Дакле, ја се потпуно смирих и последица света тога беше да омладњак као лук. Саратих у пондибору гостину на булевару и вечерас слатко и обилато, као ретко кад. А последица тога беше, да слика аутомата својим почео чезнути за приликом, — за оним првим, на улици. И отидох у једно од најпознатијих ноћних зборишта тих ноћних тлица, и поново видех оно друго прилику, гадни леш са свесним очима... Видех га тронуто у закрту, иза гомила лених живих телаца и побегох и лутах по улицама докле ме ујор не савлада, те се одвезох у стан, и спавах тежким, грозничавим сном до подне...

— Трећи пут видех исто прилику трећег дана, око четири часа по подне, кад се враћам од једнога чувеног извесног психијатра, коме све прво непријатно, али као да се то догодило може брату, који лежи у гостионици у грозници. Славни научник дуго је наглао главом,

дуго је размишљао и најпосле ме стаде уверавати, да је то врло опасна знаја и да је најпреча потреба да он не-грекника прегледа. Сагледах се с њим, дадох му добар хонорар за консултацију и сиџох. Кад бех у полужрачнице трону, хичоше ме уста сабласт, и ја се онга тренутка одлучих, да бежм из Париза...

— На врат, на нос, спрених пртлаж, извезох се на станицу и седох у први воз који креташе, узев билету за Дижон. Изађох на оској, али донетој, или десетој станици, у неко лепо село. Ту ододох у гостионицу, вечерах и спавах изврено. Ту остадох, године мој, пуна три месеца, хранећи се добро, шетајући дуго, играјући домина и безгн са светом, учитељем и порезником, с којима се спријатељих. Од прилике не би нише ни трага. Прилике не наметаше. Сведочи сам мој изглед, а још ће боље посведочити то, што ћу кунути пољско добро и на мону проводити већи део године...

Беше ли то сабула, или потиски доживљај нашега Центлжана, не знам ни данас, тек он одржа реч, окани се „лоша“ и постаде кампањски центлжн.

C. Матавуљ

Из посмртних рукописа Змајевих

In der Zigeunerhütte

Als ich mit dem Vater reisen musset',
Halt' ich eine Rose an der Brust.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
— Halt das Maul, Ravine, Teufelsbrut!

Als ich war im Dorfe Sooseneis
Sah ich einen Jüngling, aber weiss.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
— Halt das Maul, Ravine, Teufelsbrut!

In das weisse Antlitz konnt' ich schau'n.
Denn der feine Schwarzbart, der war braun.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
— Halt das Maul, Ravine, Teufelsbrut!
Und die Rose wollt' er nehmen schon,
Ich — was that ich, stutzte, lief davon.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
— Halt das Maul, Ravine Teufelsbrut!

Heute Nacht im Traume sah ich ihn,
Und die schöne Rose, gab ich hin.
Ach, du meine Mutter, lieb und gut —
Halt das Maul, Ravine, Teufelsbrut!

Mein Herz lag ihr zu Füssen
'nen Kuss bat ich dafür,
Sie wollt' mich nicht küssen,
Und Herz, das nahm sie mir.

O meine Herzensseite
Leer sollst du bleiben? Nein,
Ich fülle dich noch heute,
Ich fülle dich mit Wein.

(Оба је ове своје песме Змај прво сач на немачки. Добротом Г. Л-ра М. Шкода, преводила, објављујемо из својих читалкица. Остале текстове песме штампане је у „Вранској Кошчи“ а друге у „Ненадају“).

Љабудова песма

(Класик)

Драматска сцена у једном чину од Антона П. Чехова

ПРЕВОД И РЕЖИЈА

ЛИЦА:

Василије Василић, Светловидов, томићар, етарца од 68 година.

Никита Иванович, суелер, старца.

—

Гласна бина на позоришној позорници, ноћу, после представе. Позоришна острва измиче право. С једне стране вид грубо замештених и обојених врата што воде у глумачка одеја. С друге стране у збоје позоришног сажал старости. На средини позоришног изгледу табури. — Нећ. Тако.

I.

Светловидов (у одежу Калхана, држи у руке свешту, плаши из гардеробе и сице ко)

Светловидов: Лешо богме! Гледај сад, до љавола. Зашео у гардероби! Од кад је себе представља саршени, лш позоришта сив се разлика а ја — засео ко топ и рчел лш рчел. Ах, старцеко, старуде! Нараво, напавно си се, чини си сео и засео! Ала си ми паметан! Лешо, бота ми. Хава (вако) Јегорка! Јегорка, враже! Петрушка! Сив спавају... ето их љавола и вапетаца давако! Јегорка! (показује табури, сазна на њ, у свешту оставља на вој) Ништа се не чује... само одјеж што се одицава... Јегорка и Петрушка добила су данас од мене по три рубље што су била предни... и не може их пронаћи ни бешо нешто... Отврили су, ухватили магалу, мора да су, подицање, и позориште вакачукал... (вако савио) Нијан! Уо! Због те коренице, колико сам само чапа впа и лива бацко у кљуи, Божее! Све је у мени нигодело као угал, а у устима ни клобофе, као да има двамаст језика... Гадно ми је... (вако) Гадно... напавно се, старца будалина, и сам не зна од какве радости... Уа! Боже мој! У крстика и слабини тако не нешто лежи, гласудра бруји и сав се језици од аме, у души ми је тако хладно и хрчиво, као у каквој подруку. Да не жалим ово мало здравља не бих штедео старост своју, комедијашу Ивану... (вако) Старост... Ма како да се претварам и преназимам, на колно да се храбриш и наигравам будалу, живот је прокужао... ту је већ шедосте и осам година, хвала лешо! Не попраи га!... Пешар је до два лепијен и једва да је остало што на дву... Остало сам густиш, мутал... Тхе, тако! Тако то иде, Васјуша... Хоћем — нећем, а већ морам да речетраш улогу мртваца. Госпођа смрт није далеко... (вако трах оком) Непрестано служиш и радим на позорници већ цинх 45 година, и сад је, чини ми се, први пут ноћу неосматрам... Да, први пут... Интересантно је, није је појео (привлачи рази). Ништа се не види... Но, ипак се нешто види суелерница... а, оно тамо килевачичка лежа, падовача... а све оково — тажа! Црна бедна, провала,

као гроб, у коме се скрива сама смрт... Бррр... ала је зина! Из сале дува, као из ошак... Ето, одакле треба дугове приливати! Страшно, нека га љаво носи!... Чини ми се, као да ми нис леђа илде мрави. (вако) Јегорка! Петрушка! Где сте, врагови једни! Господо, шта је мени те непрестано љавола помишан! Ах, Боже мој, остави се тих разговора, остави се пића, већ и остарео, време је да се хре... У 68. години људи пду на јутрење, спрејају се за смрт, а ти... О, Господо! Гадно речи, илјаца вушка, овај лакардијашки костим... просто, гадно ми се да погледам! Боже идем да се преобучим... Довадно! Вала, ако бих делу воћ преседео овде, могао бих укрити од страха... (Одлази у своју гардеробу; у тој тренутку из кројаче гардеробе у лубин позоришног плаши Никита Иванки у белом свешту).

II.

Светловидов: (у одежу Василија Василића, игра се од ушеса и постоје се у плаш) Ко си ти? Шта хоћеш? Кога тражиш? (вако вако) Ко си ти?

Никита Иванович: Ја!

Светловидов: Ко си ти?

Никита Иванович: (вако му пристуи) Ја сам!... Суелер, Никита Иванович... Василије Василићу, то сам ја!

Светловидов: (вако вако) Окута си ми табури, тешко лаше и дрсти пољим гласом! Боже мој! Ко је то? Ти си то... ти, Никитушка! О... откуда ти овде?

Никита Иванович: Ја овде ноћивам у гардероби. Али нис лешо жалити, будите тако добри, те не говорите Алексјеју Фомићу... Врђите Богу, више некај где да ноћивам...

Светловидов: Ти, Никитушка... Боже мој! Боже мој! Шеснаест пута плазиан, три реча добио и много разних поклона... сав су били одушевљени, но ни једна душа није се огнула да пробуди стару црјаницу и да га одведе кући... Остарео сам, Никитушка... већ ми је 68 година... Вољан сам! Мој слаба дух је ланурен... (вако суелера на ружу и плаш) Немој њи, Никитушка... Стар сам, немоман, време је да се хре... Страшно, страшно!

Никита Иванович: (вако и с позитивним) Вава је време Василије Василићу да иде кући!

Светловидов: Ноћу да идем! Неман ја куће — не, не, не!

Никита Иванович: Господо Боже! Чак сте заборавили и где живите!

Светловидов: Нећу ја тако, нећу никако! Онде сам усамљен, си сам сав... ја никог немам, Никитушка, ни родбине, ни жене своје, ни деце... никогга ја сам сав, као ветар на пољани... Ужреку и нико же неће поменути... Страшно ми је овако само... Никогга да не згреје, да ми

угоди, да не пијаног поведе у постељу... Чиј сам ја? Ко ме сам још потребан? Ко мене воли? Нико ме не воли, Никитушка, нико!

Никита Иванович: (кроз сузе) Публика није воли, Василије Василићу!

Светловод: Публика је отишла, она спава и заборањала је свога ласкајаша! Не, никоме нисам од потребе, нико мене не воли... Немам ни жене, ни дечице...

Никита Иванович: Ех, о чем ти тугујеш...

Светловод: Зар ја нисам човек, зар ја нисам живо биће, кроз моје жила тече крв, а не вода. Ја сам племићког рода, Никитушка, од доброг сав рода ја... Док нисам плао у ову јаму, ја сам служио у војсци, у артиљерији... Какав сам ја младлић био, како леп, поштовац, смеон, ватрен! Боже, где ли се све то дело? Никитушка, а да знаш, какав сам слауцац после тога постоја, а? (показујући на, окрже се на руну сукманов). Где се све то дело, где је оно време? Боже мој! Гледам сад на ову јаму — и свега се сећам, свега! Видиш, та јама поједа је мојих 45 година живота, каква живота, Никитушка! Гледам сад и посматрам ту рупчагу и видиш све, све до последње цртице, видиш као твоје лице што видиш. Усклићеш младости, вера, жар, љубав жена! Жене, Никитушка!

Никита Иванович: Василије Василићу, време је да спаваше...

Светловод: Када сам био млада слауцац, тек што сам почео узавити у сави жар, сећам се — због које нтре заљуби се у мене једна... Дивна, китна и стасита као јабдан, млада, пелина, чиста и ватрена као летња зора! Под погледам њених сваних очију, од њених чудног осмеха и најдешна ноћ би се застидела. Морски таласи разбијају се о камење и стене, али о таласе њених млада разбијају се стене, савице ледене и тврдие свежине! Сећам се, стојиш пред њом као сад пред тобом... Тог пута била је дивна, као никада досле; тако ме је гледала, да тај поглед не могу никада заборавити; ни у гробу... Накловост, кадина, дубина, сјај и блесак младости! Зависев, срећам, падах на колена пред њом, тражиш среће... (погледала нежним гласом). А она... она говори: оставите пошорницу! О-ста-ви-те по-шор-ни-цу!... Разумеш ли? Могла је да воли слауца, али да му буде жена — никада! Сећам се, тог дана сам играо... улога која била је гада, комедијашка... Играо сам и осећао како ми се очи отварају... Тада сам разумео да нека никакве своје уметности, да је све обична и ласкајаша, а ја да сам роб, играчка туђе прилике, најла, ласкајаш! Тада сам разумео публику! Од тог времена нисам веровао ни племићу, ни вештини, ни успелицама... Да, Никитушка! Она ми племица, купује за рубљу моју еготеравију; но ја сам туђ за свет, ја сам за њега — блато, готово река,

милонина!... Ради охолости и ташетине он тражи пошанства са њом, по њеке досле да се воничи, да ми да за жену своју осетру или ћер... Не верујем ја свету... (осетити се на сабурет). Не верујем!

Никита Иванович: Та ви сте се са сави променили, Василије Василићу! Просто ме страх за вас... Хајдемо кући, будите великодушни!

Светловод: Тада сам прозрео... и то, што сам познавао, скупо ме је стало, Никитушка! После те историје... после тог догађаја... те девојке... почео сам пошрати и падати, почео сам се губити, живети оспрајуа се а не

Јован Поповић Липовац

гледајући пред собом... Наиграо сам комедијаше, авекане, дворске будале, лудирао сам се, разарао сам ум, а какав сам само био уметник, какав таленат! Упростио сам таленат, покварио сам се и унакарадио, изломно јесам, изгубио дух и спазаност... Нисам ме, протутала ме та прна јама! Раније то нисам осећао, али данас осећах, данас... када сам се пробудио, погледао сам у иззад, а за мнош је 68 година. Тек сад сам угледао старост! Да, песма је испевана! (пома) Песма је испевана!

Никита Иванович: Василије Василићу! Бакушка, голубе... по, по, укирете се. Госноде (пома) Петрушка, Јејорна *Светловод:* Ах, какав таленат, каква слава! Не можеш себи представити; каква диција, колико осећаја

и градице, колико жена... *(уздах се у грло)* у овим грудима!
Може се угушити! Старче, чуј ме... стани, дај ми дахвено
душо... Кио, хоћеш ли из „Голубова“:

Грознога сен је мене сад уснула,
Димитријем ме из гроба море и кули,
Опало мене народо узбуњила,
А Бориса ми сад на жртву пузи.
Царевни сам. Довољно. Али ме је стил,
Пред Покињом гордом да обарам нил!

А, рђаво? *(напо)* Почетак! ово ти нешто из „Краља
Апра...“ Разумен, хранило небо, пиша, грим — rrrr!...
муша — жжж!... пара цело небо, а тада:

Бесни плују!
Докале не прену ти обрам твоји;
Водене бездне удриће ораном,
Полијте куле, ветрокове доле.
Ви сумпорости и укасни огни,
Бесини тешких, громотних стрела,
Нека трепери насељена цела;
Дубове руи'те и летите право
На моју седу и старачку главу!
Небески гриме што потресни дохом,
Природу развиј једним својим махом
И спљескај благо земљаноста шара,
Разнеси ветром клане подних људи
Што незахвалне и рава и ствара!

(Настављено) Готово, то су речи будале! *(гласи постока)* Дед,
дед брже речи будале! Некама пренева!

Никита Никитић: *(излази из кула)* „Шта је кукашине?
Испод стрјеје седети боље је, ја мислим, него погледати по
кљини? Истина, татина, боље ти је да се замршиш с ње-
рина. Оваке ноћи и мудраца и дудак — обојици рђаво!“

Светловод:

Дуред, ник све доле пада,
Нека сева, пуним лом...
Зашто штеди мене сада
Огњ пихор, лажка, гром...
Не корем нас, вери мите,
Бежах сурон, бежах плах:
Не давах нам власти, силе,
Нит нас својом децом звах...

Сила! Таленат! Уметници! Још штогод... још нешто слично
опоме... Хајде *(напома се прашао смехом)* узмио нешто из
„Хамлета“! Но, ево, починем... А шта бих?... А, ево
шта ћу... *(уздах)* Хајде! „Ах, ево и олауташи! Дај ми
своју флауту!“ *(Никита Никитић)* Мени се чини као да ми
нешто много потрчкивате за живом.*

Никита Никитић: „Врђите ми, прицте, да је свако
томе узрок дубав која према нама и усрдност према краљу.“

Светловод: „Ја не разумем баш све то. Свирај ми
штогод!“

Никита Никитић: „Краљевнџу, не могу!“

Светловод: „Учини услугу!“

Никита Никитић: „Зашто, краљевнџу, не могу!“

Светловод: „За име Божје, свирај!“

Никита Никитић: „А, ја никако не умем да свирам
у флауту.“

Светловод: „А то је тако лако као и давати.
Хаци флауту, тако, усмиче приселона оиде, прете ту —
и засвираше!“

Никита Никитић: „Ја никако не умеам учини.“

Светловод: „Е, сад суди сам: да кога ти немо
држиш? Ти хоћеш да свирам на моју душу, а не узми
да свирам ништа чак ни на тај дудак. Зар сам ја што
горе, грђе и простије од те флауте? Свирај! не за шта
год хоћеш: хоћеш не кинити и мучити, али не шали
се са мном!“ *(своје се и олаутава)* Браво! Бие! Браво! До
јавола, откуда је ово старост! Нема овде старости, све
је глупост и лудост, бесмислица! Из свају жила као из
водоскока бије сила и моћ — то је младост, свежиња,
живот! Где је таленат, Никитушка, ту нема старости!
Мало сам меница, Никитушка! Збуњавам се и поже!
Чекај жале, дај да се приберем... О, Господе Боже мој!
А, ево, пави, слушај, колико нежности и финоће, колико
топљине и мушкост... Песет... Тине...

Тиха и мирна украсила но!
Прозрачно небо, трепте звезде сјаје,
Шуморе аути из даљине тајне
Сребрно лимбе трепери са грања,
У тихој ноћи то топлог сина...

(Чује се дуго из отвореног врата) Шта је то?

Никита Никитић: То су, мора бити, Петрушица и
Јегорка дошле... Таленат, Василије Василић, огромни
таленат!

Светловод: *(уздах, шаркајући се лаку олава са чува дуго)*

Овако соколан ноја! *(Никита Никитић)* Хајдемо да се обди-
чимо... Не, не, нема овде старости, све је то будалаштина,
калџабур... *(напома се смеје)* Шта је, ти плачеш? Е, мој
драги будало, што славни, што си оточило уне? Е, то
није лепо! Е, то баш није лепо! Но, по, старче, не треба
тако радати! Зашто тако гледати? Но, по, по... *(уздах се,
проз оузе)* Не треба плакати... Где је уметности, где је та-
ленат тако нема ни старости, ни сакоће, ни бољести, на
и сама смрт тек у пола... *(напома)* Не, Никитушка, нама
је песма неважна... Какава сам таленат ја? Испусти ли-
му, спаваче, зарђало парче гвозда, а ти — ти си стари
погоршани пацов, суелер... Хајдемо! *(напома)* Какав сам ја
таленат? У обзираних предавача вредни тек да буда
у свити Фортунабога... па и ја то сам већ стар... Да...
Сећам ли се Никитушка овога места из „Отела“?

Збогом миру и спокојству моје...
Збогом, збогом искривена војско,
Горде битке где се честоладо;
С прахом смирага ко ирлина ратна;
Општајте, синама збогом сала!
И ларине, што несело расеи,
Зачуна трубу и тобоника дуго,
И флауту и заставу ширека,
И све чисти, савно и величје,
И немоде ратовања бурна.

Никита Никитић: Таленат! Таленат!

Светловод: Иај још и ово:

Наполео из Москве, Нисам лутних вине,
Идем у свет да с' опростам бола,
Урвеном нави место тине —
Кови амо, киди!... *(напома с Никитом Никитићем)*

ЗАВЕСА ЗАГАЊА ПАДА.

Ја мишљах да је у дну душе моје
Преминуо давно снаки спомен на те,
На твоју башту, на густе грмове,
И руже што ти под прозором стоје;
И да те мрзим силно и бескрајно
За луте ране што их срцу залах,
Да никад нећу пуц суза и јада
Пред твојим ликом уздихнути тајно.

Ах кад ме усуд донесе да с другом
Бескрајно пишем у љубавне мрске!
Ах, моје срце оштро гвозде реже,
И тада познам, са болом и тугом,
Како сам јаван и како те пошам,
Па славним руке и па те се мојим.

Мостар

Александар Шамитић

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. Ђ. Јандинович

Извештај да нам причах о нашој свету, о нашем космосу, ја се сећам славног Хумболта и оних његових речи, које је изговорио у прилици у којој се и ја с вама налазим.

Ево Хумболтових речи у слободном преводу:

„Изабрах пред вас, да вас забављам причањем о природи и набрајањем физичких појава на нашој земљи, као и причањем, како силе у овој нашој природи заједнички делају, мене обузима двојака плашња.

Прво се плашим да због непажљивости предмета, о коме хоћу да говорим, а с обзиром на прилику у којој ово чиним, не паднем у погрешку, да вам све што хоћу испричам и сасвим енциклопедијски.

С друге стране плашим се да ми, нечавишћу на оваква јавна и популарна предавања, не нека објашњења не испадну нејасна и недољубљиво осветљена или не бар онако, како то величина и обилатост самог предмета захтевају.“

Када је овако у сличној прилици говорио славни Хумболт, у колико се више жорам ја плашњи, када сличан посао предузимам! Али, и поред тога, у овине може послужити не уверење, да ће обожаваоци природе и њених величанствених појава поклонити и мени — и ако мање речито заступнику — своју важну и важну, те да заједно овом приликом учинимо угледају улогу својој оштро образованости.

Чувени су и славни многи научници изрекли своје мишљење о користи коју имамо из науке о свету, и ја ћу вам само уkratко напоменути мишљење славног по-

професора Disterweg-a, који је сав свој живот био посветио вишем образовању како ђака тако и учитеља, и који је, кроз сав свој лек, идеализујући и жуђећи за бољим

M. Djandinovitch

прекрасна, својом непрекидно марљивошћу и умешношћу одушевљавао и друге на рад, те тако неуморно утицао и деловао на дивље оштрог образована у нехатом подмлатку.

ЗНАМЕНА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА СЕДМА —

1905

НОВО-ОТВОРЕНО
ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И П

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 83. у

Има на стоваришту и свагда напосво добија

САСВИМ НОВЕ

коју и препоручује поштоманој публици за своју одећу
— Свице за хаљине, престоје, батисте и украсе. — Сомотр
— Атлаза као и Свице беле на вешчане хаљине. — По
ликом избору у најбољој квалитету. — Атлаза и Сатен
одеће као: Свицана штирераја, Апликација, Чипана,
прибора и т. д.

ОСОБИТО ВИ

Завеса штофових и педованих. — Гарнитур
ловот у свакој ширини. — Везова и уметана.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕ

Посађа је уздан

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем

С поштовањем,
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ОДЈЕЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета своју врсту и квалитета;
Оксфорда и Зефира у свима бојама и црвени;
Цвилица и Градла за дечије и ролетин своју ширину;
Сатина, Атлаза и Дамаска за јоргане своју ширину;
Молдона и Фламела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и коперу;
Памука за чарапе своју врсту и квалитета, на штренама и дубадица; обичног, свилоног и француског.

Тепиха и простирача готови и на метар;
Завесе чипана, штофани и алигандани;
Чаршави штофени у гарнитури и засебно од једне
Мебл-Штофана купона, полу-свилене и свилене;
Жаниле- (Мокега) на метар у 180 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у платну и штофу;

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршују се најбржијим и најбољим.
Мустре од своје наше артикле шаљемо на захтев бесплатно.

Ево чујте шта је Disteweg у главном мислио и учио о науци (Disteweg: „Einleitung in Populare Himmelskunde.“ Издање 1890, стр. 2, 3 и 4.):

„Наука је о свету апстрактна наука.

Она напредује из дана у дан. Садржина њена расте, — резултати које она добија сваким даном све су потпунији и све тачнији.

Наука о свету, као природна наука, ставља и вођи човека у саму природу.

Она га диже, — она прави човека узвишенијим и самом својом садржином, само ако се човек о тој бави, — а стављајући човека у саму природу, наука о свету ставља га и на такво гледиште, на коме је природно, здраво и истинско поимање и коректно и објективно посматрање једино и могуће.

Ни један ђак, ни један коле образован човек, ни једна добра мајка, а нарочито ни један добар учитељ, ни једна добра учитељица, не сме не знати оно што је најважније из науке о свету.

Истини у природи нађе и обележавање, не може нико сузбави; шта више: с таквим истинама, као јермљом у руду, можемо тек оценити како вала, шта у њој још и може све у свету као истину да се призна. Они, који се о природи и научавању њених истина и закона баве, креше се у њој, па су само они и кадри да одбацују од себе све настране, надуће, натприродне представе па и обраћања.

Празноверца влада само онде, где се људи о природи не баве, где људи природне науке или слабо или и никако не уче.

Они пак, који не воле природне науке, па и они које оне науке не интересују у некој мери, налазе се попод њиху, у коме је стално напредовање у оште и могуће; — они, на своју жалост, трпе из недостатка у познавању природе и њених појава, и падају све дубље испод овога њиха, и награда је њихова: *пусто празноверница и назаднамити.*

У природи се објављује потпуно јединство и потпуна хармонија, и који год жели да види и једно и друго остварено и у нашем људском друштву, треба у оште да негује баш природне науке, и да се интересује за науку о свету.*

Ето како Disteweg цени важност науке о свету, и ја, слажући се потпуно с њиме, решио сам се, да вас обавестим о свету што иде у заглаву моје струге као проговора на нашу Велику Школу, ток нашем будућем универзитету. Снајро сам наада, да је баш и најсветија дужност универзитетских професора, да најодеснији пути и средствима, поред својих обавезних предавања, држе и оваква предавања, те да у ваншколским часовима, и на овај начин — популарним предавањима — *мире науку и у мице кругове, те да тако што више допринесу оштег образовану.*

Само ће тако и бити оправдане нове жртве за српски универзитет, ако он буде у ствари центар и обилат

расадник за свестрано и научно и национално напредовање нашег српског племени, јер и српско племе заужава извесно место на нашој земљи, и оно има права на живот; и оно има своју свету припадност и интереса; и за њ постоје, као и за све друге народе, извесни животни услови — који су неопходни за оштегања, — па му с тога и треба да се непрекидно наоружава свима могућим средствима за очигу борбу коју у овоме веку цело наше племе води и водити је мора, ако неће да га други народи прешлаве.

Овако високо ценића утицај природних наука на наше образовање, а нарочито утицај науке о свету, каже да прекорачимо праг природе.

Звездано небо.

Кад је ноћу ведро па погледамо од земље у нис, онда нам небо, овај лепи плаветни и прозирни простор наада нас, изгледа као какав огромно велики *звонурожени свод*, у коме има небројано много светлих искрица које зовемо звездама.

И па први поглед видимо да су извезде по оштег плаветноме своду подељене неједнако: негде их има више, негде их је оштег мање; — осим тога, оне нам светле и сјајају и неједнако интензивном светлосћу, па нам с тога и изгледају неке од њих веће, а неке оштег мање; неке нам сјајају белом бледом светлосћу, неке су оштег сјајније, кружније; неке су од њих и разне боје, тако неке су *жукласте, плаваксте, па и зеленкасте*, — а неке оштег и веона лепе *вишенкасте боје*.

Ако нећу сјајним звездама сјаја још и цуп месец па плаветноме ведроче небу, онда је пред нама и широк очина величанствена и дивота природна слика која нас својом празнотошћу очарава. Дале би речи моје биле и сувише сухопарне и недоведне да њима оштем све узвишене осећаје и благодете утицаја на душу нашу у тренутку кад у ведро звездано небо погледамо, па зато цуптама да вам то лепо очрта песничко *поро оштем рече*!

(Ј. Драгановићова анена. 1869. год. Нол. I. стр. 22.)

„Тија Ноја разастраа крила,
Па је демау тамом обавила,
Бледи месец у пунеће лицу
Разбалажа помрчину, тмину;
Па мрвичности величанство вири
Помешано с убулаженом јесом;
Мена травна рани се и дине
Влагом жегом ноћи добротворне.
На крилима покоја и мира
Свака тварка тио отпочина:
У наручју свечане тишине
Јаставство се новом силом снажи.
У потоку с' огледају анализе
Мила чела божанске диноте,
Роса краде светлост ола месеча
И предина с' у зрацима бледим,
Све се бланста у светлости скронјој
Све с' дивотом обасуло чарном,
Све је немо, ништа се не чује,
Све је глауно и саноно се вргети;
Само поток дувано се краде
Кроз траву и шарено цвеће,
И пролазећ с' са сребрним дином
Са травичном шапће потајно.

Тихи заор лети из пољана
У наручја шумите зелене,
И са змињем, дубицама својим,
У милости аникује лупкој.
Милина је посматрети земљу
Објасну месечном сјајном;
Дивота је погледати небо
Онићено сиваним звездама;
У драгости ове ноћи бојне
Купају се убуђена чуста,
У мислини души се растапа,
У лупкости срце заиграва.*

Зар има што величанственејко у овом свету, него што је тренутак, када се на западу нашега хоризонта утоли и последњи жар сунчев, када се и последњи пурпурни сунчеви зраци испод нашег хоризонта у мекоме сутону изгубе, те да нам сјајни месец на азурноне небу заеца и проспе своје блате и обилне зраке на ову нашу лепу земљу — и тако јој убрзо накнади њезин велики губитак, који

Ова жудња за сазнањем и учинила је, да је у току минуваних хиљада година, још од поставка човека па до данас, међу свина наукама била наука о звезданоме небу и небеских телама, дакле наука о Космосу (а то је наука о свету), управо наука, којој је ум људски толику ваажу и толику бригу и негу посветио.

Истина је, да је веома много времена протекло од онога тренутка, када је човек, готово без икаквога пошлага, први пут погледао у звездано азурно небо, па до овога нашега времена, у коме ми живимо, и у коме различно много знамо шта се и како се у минулим вековима дешавало, па и са великом, са тако званом математичком тачношћу можемо казати и шта ће и у будуће бити — али опет и ако је то тако, и ако је много времена протекло од онога првота, готово бесценнога погледа, опет се ум људски може с правом поносити, када је удруженим

САВА ТОДОРОВИЋ, РЕДТЕЉ И ЧЛАН КРАЉ. СРП. НАР. ПОЗОРНИЦА

је постигнуо њезина сунца — да мало сасвим у црно не заки.

Сетимо се само како месец на звезданоме небу излива своје благе зраке на све што је овде на овој нашој земљи; сетимо се како језера, како реке и лекирни потоци трепере као позлаћени у свој својој красоти, и како је свугде, докле год јесени зраци допру, пуно и препуно чари, како се све пресеца милион, — па ћемо се сложити сви: да је наш месец заиста драг и упрас нашега неба; да је он украс који објавио лије светлости у кише просторе нашега уздрхталога срца, и у њему буди и разбуђава дубав према ближњему; да је он мио снагоме, који уопште, за и најмање, осећати уме.

Па зар је онда чудо, када ова величанствена слика буди у нама поред дивљина и узвишених жудња за сазнањем, кад нас она гони да се запитамо: из шта су ове плавасте, жућкасте, зеленкасте и црвенкасте, бладе и светле искрице по небу, — а шта опет наш месец на звезданоме небу?

Снагма најодличнијих мужева свију културних народа, када је прегнућу славних научника целога света помазао за руку, да се наука о свету задигне на ову узвишену и поносну висину на којој се данас налази.

Много је умова, много је вредних руку овоме циљу својски послужило; много је умих напора, много радова и кретања у овоме правцу утврђено, докле је најпосле из то свеколно и објавно утврђене енергије људске, из утврђене топлоте и неискриве толине, изиснула и светлост: синило наше сазнање у овоме најпотпунијем облику. Па хајде да видимо шта знамо о овоме свом свету?

Месец пратилац наше земље

Према данашњем ступњу науке знамо, да полова нашега рачи и свеколног нашег живота, да ово покривајуће свети људског кретања и рада, да ова наша земља није сама у овоме непрегледном светском простору, у овој тако званој вселени. Као звезда међу звездама лебди и наша земља у овоме светском простору и окреће се и

око себе и око много неће повде, око светлости овога па-
шета света, око нашег сјајног сунца.

Земља је наша, о чему ћемо и наизглед говорити
— округла и веома познато савршена на половима
својим, на северном и јужном полу.

И ако на први поглед изгледа, да би земља наиз-
глед на нешто мало неранан, плашт котур, опет то у
ствари није тако, и ми смо у минулим временима стекли
и непосредних доказа о томе, да је наша земља округла.
Што је некада само шкољком философа знало, па и то
само узом крсту својих изабраних причало, то је данас
савршено познато. — Данас се зна: *да је и наша земља
округло тело, и да је и она, у опште узео, слична св
осталим небеским телима у вселени.*

Са земљом нашом вади је у друштво и једна мала
и веома блиска, најближа међу свима звездама, то је наш
месец. Он је верни пратилац земљи, на ма где се земља
на своје далеке путу око сунца налазила по овоме свет-
скоме простору.

Месец се никад не одваја од наше земље — он је
не оставља ни дању ни ноћу — и то с тога не, што га
наша земља својом привлаком, по тако значајном општег
закону гравитације, — на извесном одстојању одржава
непрестано, и као што се наша земља окреће око сунца
од запада ка истоку за време од једне године дана то се
тако и месец окреће око наше земље, опет од запада
ка истоку, за време које је од прилика дванаест и део
једне године, и које с тога, што је то оптичајно месечно
време, зовемо месец дана.

Нока сунце, да је опси сунца и месец, са својим по-
знатим ван женама, веома рано привукао погледе и пажњу
прих гледалаца звезданог неба, и негу нама захвални
за наше рачунање крећена, за прилику и одлика морских
вода, које наша браћа у пријорју познају, — на смо му
можда дужи и за утицај на нашу климу или наше под-
небе у опште.

Месечево површје

Ако најближе скарзано месечево површје, онда ви-
ђамо, да се на њему могу разликовати нећа и мања све-
тлја, а тако исто и нећа и мања угаситија, свга места.

За она се угаситија места мислило, да су мора по
месечеву површју; а за она се светлја места држало,
да су слична нашим континентима на земљи. Ма да се
пренивом показало, да на месecu нема мора, опет су ова
таминија места задржали и до данас непаданљив латински
назив маре, што значи море. Опси тако званих мора, коју
се на месecu распознати и узвишења, брегови и планине,

које су добиле имена научника и блиских људи. Исто
тако овакају се на месечу површју и удубљења, до-
лине, и то кад се оне налазе у близини оних места на
месecu, у којима се сунце рађа или залази.

Брегови бацају од себе у онеке случају већу или
мању сенку, која је често пута тако угасита и тако тамна,
да због тога месечно површје веома лепо изгледа.

Планета Венус

Осталајући месец припише *Venusu* или *Veneri*.

Који од нас није већ досад видео, како пре рађања
сунчева — у зору — или одмах после заласка сунчева
— у вече — на звезданом небу сјаја једна веома крупна
и сјајна звезда, коју наш народ зове раним именима.

Тако, кад нам та звезда сјаја пре рађања сунчева,
дакле у зору, онда је наш народ зове: *зорничом, зор-
ном*; а када онаја после сунчева заласка, онда је наш
народ зове *вечерничом*. По ову пету звезду назива наш
народ и *Данница*.

И ако имамо три разна имена, опет је то једна и
иста звезда. Она се својим прилично великом брзином
веома разликује од других звезда на звезданом небу, и
биће да је она била прва, по којој се сазнало, да осим
звезда, које се не крећу, да осим тако званих некретница,
има и таквих звезда које се крећу, на се с тога плане-
тама зову.

Ова је звезда планета Венус или Венера, која се,
осим месеца, и дању види без дубина. Оно ће бити узрок
вазда, што је наш народ и назива латин именом: *звезда
Данница*.

Због своје велике сјајности Венус је била и старина
позната, и она је једина планета, коју и Омир у својој
Илијади помиње, називајући је најлепшом међу звездама
на небу.

Астрономи и посматрају Венус баш због те велике
сјајности њеном дању, јер могу стоји она веома блиско, па
кој је и светлост тако интензивна и јака, да се без закла-
мача не би могла посматрати. Кад је Венус у близини
према нашој земљи, онда баца и сенку око предмета на
земљи. Венус се бележи знаком ♀ огледала са држалом,
које је најпотребнији атрибут богине лепоте *Aphrodite*
или *Venus*.

На Венусу виде се тако исто неће или ове, као што
их и на нашем месecu виђамо. Некада се мислило да и
Венус има свој месец, али то је ишчезло обором *Stroobant*,
и заговестан сателит Венус-ов изbrisан је на астрономских
проблема.

(НАСТАВЉА СЕ)

Крај огњишта

Прек је подне прошло а већ сумрак слави.
Под облачним небом слави ветар дува,
И снег ситан лако по земљи се хвата,
Лако, мислиш лави, да се не утупа.

Угушена тмушом негде јече знона,
И потмуло живот улицама бруји;
На махове ветар мало јаче пише,
И кроз димњак блиски чујеш како хуји.

Хладноћа све јачи, мраз све јачи стеже,
Свом огњигу топлому радује се свако,
Где их многе чека домаћина, мајка,
Која срцем спојим појимајућ' лако

Сву дубину дражи и песиништво оно
Са огњишта што се неискрпно диже,
И слушајућ' приче кроз пуцање батре,
На свој неки начин све му ступа ближе

И његовим духом своју душу крепи.
Па кад вече падне и за сто се седне,
У мислима њеним, у говору њеном
Нит' је мисли једне, нити речи једне

Која одјек није појезије оне
Са огњишта што се као круна нека
Њој, краљичи куће, нине главе станала,
Их' на плаћа слаба к'о порфира мена.

И детине маште, с усхићењем ретким,
Нечуване никад послушкују бајке,
И нала им срца од радости тону...
О, имена слатка огњишта и мајке!

БОРСКИ

Манастир Милешева

една од најпознатијих старих епископских задужбина, за коју су познате толјаче успонене из прошлости, чији је значај за чување епископског знамена и некад и сад огроман, јесте манастир Милешева.

Манастир Милешева лежи један сат источно од варошице Пријепоља, у долина реке Милешева, непадале брда Титорица. Задужбина је епископа краља Владислава (1234 до 1240). У једном старом летопису очуван је спомен о зидању манастира. Тако стоји: „Владислав же брат его правиметь краљество, и тѣ боготодно и благоуство поживи, сѣзда же великою амероу възнесешию Христа кога живого, глаголющемоу Милешеву“,¹⁾ а други додају и: „идеже мори сго потыкають.“

У народу није сачувано такво предање о зидању манастира, које би се слагало са историјом. Нагледа, да су тим, што је тело Св. Саве лежало у овом манастиру, све успонене народне пезме да Савино име, које је потисло име ктиторово. То се види и отуда, што у предањима шир манастира народ тумачи по имени некое Милоша,

који га је свандао. „Била три брата: Милош, Миле и Давид, на суградили три задужбине: Милешеву, Миле и Давидовицу.“²⁾ Само име манастира наговара се у народу на неколико начина: Милешево, Милошева, Милешеве и Милешона. У старим записима стоји увек *Милешева*.

1237. пренесено је тело Св. Саве из Трнова у овај манастир.

Најездом турском, Милешева, као један од најпознатијих манастира, где су почивале кости онога чији је дух снажно епископски народ да не траје у тешким данима, била је изложена највећој опасности. Чим су Турци завладали епископским земљама, покушавали су више пута да манастир разоре. О тим покушајима најбоља је епиграма сачувана у пошитој народној песми „Свети Саво и Хасан-паша“.

После најезде Хасан-пашине, прича се, калуђери нису више смели држати тело светитеља на обичном месту у њему, него су га крчили по сводовима, одређеним за чување парочитог човека, кога су звали *војвода*.

Но и поред своју тих опасности, Милешева је све до 1595. на и даље за дуги низ година, остала једно од најпознатијих културно-националних средишта. У којој је првенственички рад калуђера био јако развијен. Многе

¹⁾ Из летописа летописа. В. Смирнов III, стр. 84. Ово име узео из белославског пош. У. Педагогичког.

²⁾ В. Ђеђићевски Зборник IV. Средње Пољске и Војводства.

кните написане у Милешеву сачуване су и данас, по великом растуруне по околним манастирима. 1543. основана је и штампарија, у којој је штампано неколико црквених књига. Прва књига *Псалтир* почела је да се ради 1. јануара, а довршена 30. октобра 1544. године, за време владара Данила. Двадесет година доцније јавља се у Милешеву за време истога владара Данила нова штампарија, из које је изашло 4. новембра 1557. ново издање *Псалтира* са синаксаром, часлоцем и неким каноњима.¹⁾

По пријему путника из тадашњег времена у манастиру је било велико братство, а и са богатством манастир је добро стајао.

Мелхиор Сајлац, путник из 1556—59. г., помиње да је у манастиру Милешеву било 60 калуђера, који су проводили живот чисто и умерено, те су ткило, по погову кишлоу, друге калуђере далеко надмашавали. За време Зен, други путник из 1559. г., вели да је у подричју овога манастира било још 20 других у долини Липа и да калуђери милешевски плаћају Сутану годишње 1000 дуката данка. Даље помиње како калуђери вршицају црквене послове, иду у поље да раде и скупају хлеб и вино за своју потребу.²⁾

Да је манастир врло значајну улогу и у политичкој погледу, види се из тога, што је многи народним покретима против Турака било средиште око манастира Милешева. Срби су, дајући се на устакане, жепенивали на својим састанцима код Св. Саве, чекате тиме да представе духовно учешће светитељско, његову светитељску заштиту, која ће их довести жељеном циљу.

Тасан један покрет даде повода³⁾ Синак-паши, те нападне с војском на Милешеву, и да би запленио Србе и угрешно сваки покрет, узне тело Св. Саве, однесе на Врачар код Београда и тамо га спали 27. априла 1595. (или 1594 г.).

Прича се да су Турци, носећи тело Св. Саве, пролази поред манастира Св. Тројнице код Пљеваља, и да су га калуђери могли од њих откупити за извесну суму новаца, али нису смели, бојећи се какве прешаре. Но друго предање опет каже да Турци нису ту да нападну са телом Савиним, него преко Нове Вароши, где и данас покупају један жостић, куда су прешли. Ово је последње и вероватније, јер је пут за Београд преко Н. Вароши директан и ближи.

Постоја још једно предање, како Турци нису могли никакво спалити светитељско тело, него су се неки из Београда морали вратити натраг у Милешеву да ископају калуђере чине се може спалити светитељско тело. Једно се јаче изговорило и казало им, да се може спалити само на виновој дози. И тако је, прича се, и учињено.

Спаливањем тела Св. Саве, Милешеву је задат најтежи ударац. Тада је још манастир ољачкан, али није

са свим разрушен. Но од тада, како каже Гилбердинг,⁴⁾ „све више и више пропадала је Српска Лавра.“ Даље вели: „1735. године Турци су је страшно разорили; на послетку 1782. спалили су и калуђерске ћелије, и калуђери су се растурили, оставивши неуређен обитељ на расположење муслиманства.“

Кад је манастир разрушен, онда су Турци заузели и многа манастирска имања — оддели скоро све експропријације ствари. И данас у великој цамији у Пљеваљима имају два велика свешњаци на Милешеву, а и оловни кров од манастира дигнут је те је њим покривена цела цамија. Калуђери су једино могли сачувати неке књиге, развешав их по околним манастирима, као и љвот и штаку Св. Саве, који се и данас налазе у манастиру Св. Тројнице.

Оне до 1864. г. манастир је остао у рушевинама. Нико није смео чувати ни развалине, него су у њима Турци изворали своја говеда, њихови чоџаци на доколицу погађали њишан у ликове светитељске, били њи очи и т. д. И данас има стараци који се сећају речи Милешевца из Неварјика: „Море Влази, не куца више ваше зново, него плавају њива говеда.“

На ипак су развалине биле привлачно место, где се околни српски народ у великом броју састајао сваке године и Спасову дану, молећи се Богу и Св. Сави да дочека тај дан, кад ће опет видети стару заштитну обновању. Треба напоменути да је Милешева посећена Вазнесењу Исуса Христа.

Природно је што су околни Срби много жељели да обнове манастир, али од Турака нису смели ни да покушају да траже одобрење, јер су унапред знали да ће бити одбијени. Но наје се један предуждан човек, јеромонах манастира Базе, Макарарије, родом из Далмације, који живи подстахне народ да тражи да се манастир обнови. Народ је то једва чекао, тако је требало да се није него, ко ће ху се на чело ставити. Макарарије покупи потписе и понесе молбу у Мостар.⁵⁾

Ма да је све ово рађено у тајности због доживља Турака, ипак се за ову намеру Макараријеву дозна и Турци из стана претити убиством. Макарарије ипак не кљне духом, него кријући се по ноћи отпутује у Мостар. Онда успе да добије аерман за обновење манастира и врати се радостан натраг, преданни аерман тадашњег сајкежаху Приједолског Епископата да га изврши и врати да се отпочне рад.

Али и поред аермана домаћи се Турци силно узнежише и етапу свима силама радити да ствар опет, претили су да ће крв пасти, ако се ништа отпочне и т. д. Срби су непрестано мољали, трошили новац и на подмињивање и изазива да би се само једном приступило грађењу. Неколико је пута изазвала турска комисија на развалине, па се опет враћала натраг, не одлучивши ништа. На послетку Срби енергично затраже да комисија изађе

¹⁾ Др. Стојковић, *Старе српске штампарије* стр. 21. и 33., отписаних из „Св. Ки. Гласника“.

²⁾ Из предговора у Т. Петровићу.

³⁾ А. Гилбердинг, *Сборник топишних* — Београд, Герцеговина и

Остара Србије, стр. 219.

⁴⁾ Милешеву се узбрало у Харисовићу-Захумску епархију, а и

послетку је припао Мостару, као прелазница Харисовића.

последњи пут, па: — или да се отпочне рад, или да се престане више о том говорити. Тако и буде. Изађе велика турска комисија. Прваци народни замоле кајмекана, да он први, као представник власти, извади један камен из развалине и избаца на поле, па да се тиме отпочне рад, а на претње домаћих Турака кајане да се неће обзирати. Кајмекан после дугог размисљања најазад пристане и учини онако, како су Срби захтевали.

Није лако представити, колика је радост овладава народом у онема тренутку. Све се одмах дало на посао: и бегут, и сиромаси, и старци и младићи, и жене и деца; све се то утркивало ко ће више урадити. Многи су од радости плакали.

Када се већ отпочело грађење, прилегао је свах колнко је год више могло. „И удовица, која је туђу кућу прела и своју ћену ралила и она је овде доносила и ма-

да су се тада на збору чули узвици: „Чуј Исаријаче, изашка звонка прокуца, а ако Бог да скоро ће и звонити.“ И ова се скривна жеља народна доцније испунила; данас на манастиру једно мало звоник позива побожни народ на молитву.

Од дана освешћена сваке се године на Малу Госпојину скупља велики народни збор код манастира.

Својашношћу манастира, као што се на слици види, величанствена је и потпуно одговара називу „Српска Лавра.“ С јужне стране распознавају се до скоро кала званична врата, на која је „Стесан Туркко ва Христа Бога краљ Србљем и Босне и Приморју“¹⁾ писано 1876. год. после свога крунисања. Место, где су била врата, сада је означено околним преном бојом.

У самој цркви нема сад скоро никаквих знаменитости. С десне стране ниже архијерејскога стола стоји

Манастир Младенска

настиру помагала* — тако прилази један старац, који је био толико срећан, да види стару задужбину обновљену. Најпотребнији прибор као: камен, песак, дрво ит.д., све су то сами селаци на мору доверљиви. Било је случајно да кљас донахли одобре своја два најбоља вола, упретме јанцију, па и јанцију и волове остави манастиру. Из Пријепола би се свакога празника кренуло много народа, сваки ко може ма шта повољно, па би попаздан о своје трошку радиле све што би им било одређено.

Из овога се најбоље види колико је слава народна љубав била према овој старој и славној задужбини ерској.

Највише су труда око обновљења манастира уложили, осим Макаријем, још Јаћин Веселичић из Пријепола и Младован Вараклија из села Седобра.

И тако, срећно отпочело грађење 1864. довршено је 1868. Те године, 8. септембра, на Малу Госпојину, манастир је свечано осветио митрополит Херцеговачки Прокопије. Народном весељу било је велико и поновиса. Причају

један њивот начинен од дрвета, а прекривен обичном чохох, као спомен на кинот и место, где су десетке година Св. Саве. Црква је била дивно живописана, али је данас живопис скоро сав искварен: нешто Турцима, нешто гајимим времем, а нешто и непажљивом при обнављању, јер су многи ликови просто закречени. Али ипак се на неким местима јасно распознају две врете живописа: кад се најавно кинот горња живопис (који се лако одваја) указује се под њим други, старији, где су ликови прилично очувани. С леве стране и данас се налази лепо очуван лик Владислава, ктитора манастирског.

С јужне стране, недалеко од самог манастира, налази се велико село *Исаричи*, насељено савим Муслиманима; броји близу 80 домова. Исариички Муслимани највише су кала чинили манастиру, још док је тело Св. Саве у њему лежало. Има и сад предање да је њих проклео Св. Савла да никад невају „среће ни бернетица.“ Ово народ

¹⁾ V. Klapie — *Provent Biseru*, стр. 125.

тушачи тјаче, што и данас нема куће у Неварнику, у којој су сва челада потпуно адрана. У свакој кући или по неколико било гушавих, глупих, ћоравих и т. д. У Неварнику су и данас сачувале зидине од некадашњег града Милешева, за који народ, као и за многе друге, казује да та је градила проклета Јерина.

Испод града, у једној пећини, а на врло стрменом месту налази се један извор који се зове Савина Вода. Нему народ са великом побожносту приступа, јер сматра воду за лековиту.

Тако радо

(Милоша Милединовића)

Тако радо крај твојих сам ногу,
Дрхћућ гледам твоје очи јасне;
Јудин да те загрлити могу,
Да осетим пољупце ти страсне.

Душа ми је твоје душе део,
Миш'о моја твојој мисли исти;
С радошћу ти нудим живот нео,
Срећа моја бескрајно је чиста.

Много била поднети бих хтела
И страдања што их живот нуди;
Одрехи се тебе не бих смела,
Ал ти само, ти узам ме буди!

Тако радо крај ногу сам твојих,
Дрхћућ гледам твоје очи јасне;
Сагнани се... усна спремна стоји
Да дочека пољупце ти страсне...

С познатог М. П.

К а з н а

М. Милош

Известо је, да Лаурина свадба не плава тако велике сензације. Баш се некако у то доба десно у кући једног угледног грађанина повелеки скандал, те се за и становници Будиме много више заинтересоваше по за удају једне уседелице.

Око тога, Лаура изађе пред оltар још и у печаници кестењасто-красе свиле, и платним повор-цинелама, поред света тога, што је у последње броју „Домаћих Часова“ — од новембра 1853. — „одемо од отворено плавог тафта са неч соколевих царигради и оутом од ироцканог сомота“ било савичено као најновија мода.

Код манастира или и српска основна школа.

Манастир је иначе врло, врло широкаша. Нове кошаче манастирске силно је упробавила поплава 1896. године и један део разорила, а такође и осталим ишаву навела велику штету. Много би још штетита требало да се манастир нанутра уапина, да се снабде потребних утварина, да се направе удобни станови за госте и габорима, па тек тада да ова стара Српска Лаура изабита својим праваним сјајем.

Ст. И. С.

Али Лаура ниш изајаше жоних журнала, ниш пријатељица, ниш је о томе поделила рачуна. Уапна је што јој је било при руца. Онај дан, који у женској животу има јединствена значај, нагледаше јој без икакве неспичке дражи.

„Већ дође време да несташни Амур...“

Лаура се удаваше само зато што је било крајње време да се уда. Била је већ ешта и триљена и борбе.

Жудела је за угодних, пријатних миром, да напром нежарно расутим по мехки јастуцима — баш онаквих, каква јој је нудео Андреја Таранел, апотекар.

Бљери Будиманског мезара, брљине као врашци, пробудаше се рано у зору; старија ушта авајући: „Хоће ли устати да видимо Лаурину свадбу!“

„То би вредело“ одговори друга. „Али страшно је хладно; ако се не завар и снег пада.“

„Хтела бих само да знам, како ће изгледати у белој велу?“

„Ха! Могу мислити: крута као зрео лиму...“

„Па мршава.“

„Био дршка од метле.“

Обе се острге одретоше на другу страну у удобнији и топлији постелама; блага се светлост прокореде кроз окна, а дрвени прозорски крет раздвину у соби и паздушни простор, испуњен топлим дахом девојачкини.

„Боже, оденавајмо још који часак.“

И обе поново заспаше. Чак и оне, најрадошње од свију, мислилаху да нека скила узнемирати се због такве свадбе.

* * *

Збила је и било чудновато: одредити у децембру венчање у шест часова у јутру!

Чак се ни свештенику то не сањало: у дугији науче и одежду патришко. Па ни црквицак се не беше потрудио да очисти седишта у ступејој цркви.

Архтеџа од зиме и ударајући ногу о ногу, ућоме младеница у цркву. Лаура беше мало задигла своју апасицу свилењу венчанцу, да је не би упрљала. Имала је сиве рукавице, бели вео без цвећа, а око врата и о ушима туно златног накита што јој га поклонило младожења. Толико накита доиста није очекивала; с врећом на време додиривала је какипретом уши, да би се уверила, да ли су јој мислићне затворене.

Кука је била у црној свиле, са црним, везеним веоом на глави, огрнута зеленом, платеном махрамом; пар нових тесно скопчаних, крутих рукавица задржавале јој бјачу и нбир јој кожу код рукавичних дугмета у више набора.

Младожењин сведоци изгледали су достојанствено и свечано у својим капутица од црне чоје, са подлаћеним дугметима, сомотици преницама и вратним махрамама, везаним у по неколико чворова.

Иначе нико не дође.

Пре но што клекоме, обе жене задигоме своје одеће а лади, осим младожење, раванстрне под ноге своје рупце; младожења после тога обрмса колена руком.

* * *

Пошто прође црквица свечаност, изиде оно пет душа, кутећи, на улазу, где је вјала вејаница.

„Како гадај дан!“ рече кука.

„Завста гадај дан“, одговорише сведоци.

Слушкиња чекаше на вратина. Чим опазн госте, уникну: „Ух, како гадај дан!“

Младожења стресе снег са шенира. Лаура дохвати једном руком сукају а другом стресаше са ње снег.

„Не мари“ одговори она жарно. —

Послужене беше просто: кива, идео, чоколада, килеи и бонбоне.

Седе се за сто; слушкиња обилазила се са служавником по којем беше прострт ручни рад — каневе везен увакшени бодовима — а по ножи, за сваки случај, стављена плоча.

Па и поред тог стакленог штита, беху везени венци ружа покарени дуготодишњом употребом. Колико је кане већ стајало на тим ружама, колико ли сока од поморанце, малина, па колико лимунале, слатке малинације и лисера! Лаура гладнаше жрло преда се.

Лаура гладнаше жрло преда се.

Андреја Тарахелн приближи јој се с осмехом.

„Поштајмо, да нас кочијаш дуго не чека!“

А. БУГЕРО

БОГОРОДИЦА УТЕШИТЕЉКА

„Хајдемо.“

И она се подиже, сави бели вео, узне шенирић од татта лимунове боје, украсени јанчестерским трацима и чинкама, и јетну га на главу; беше то савири мали шенир, који јој не заштакљаваше ни образе ни тело; таква је била ондашња ношња. —

„Јеси готова?“

„Јесам. Само још киниобран.“

Па куда ће дугица?

Не ће далеко.

Али то није из штедње. Та Андреја је био и кљућан и вљиван. Ну тада нико није ни предузимао велика путовања; још је бачо све неудобно.

Или ће у Миладо. Пошто још није било железнице, улази су екромна места у пласцини поштањским кочијама.

„Би! Хај!“ промрља кондуктер и дочена узде. Кочије се кренуше, платформи се. Лаурина свадба беше сиршана.

* * *

Књиге кажу да има грозних сецава у женском животу; такав је и тренутак у којем се жена, при порађању, укљаче пред очима стварило с разјављеним члупетина и зпереним, мезодерским зубима, а које једна чака новорођенче да га угину.

Али дошта и има жена, које у великим боловима рађају, те деца долазе на свет са грозном судбином.

Јаче од генија, богатства и челичне воље, греде овако стварило, од бронзе и гранита, ка своје плетну; штепавши жртву, привлачи и се саби, и тако стезући и колајући зубима, убија је. Сваки је отпор при томе узалудан.

И Ниоба није могла спасти децу своју.

Над Лаурином главом лебдела је такође тешка судбина.

Још од најранијих дана, без нијичија жиковања, провела је она своје детињство без подубаца, без лутака и црпеља; своју младост без смеха, а свој досадашњи живот без љубави.

Говорили су да је ружна; међутим она је била само утучена, те се с тога и није ником допадала.

Њене дене праве очи нису биле у стању да је промене ма и најмање. У палицама, где се траже ружено-бела обрад, не показу очу ништа, па ма сјаде и као само етупи.

Па и иначе није Лаура знала среће.

Пријатељице су је бодале у заснак; у друштву је била ретко тражена. Није имала онога спољашњег сјаја, који је увек потребна погодба за успех.

Она се никада није могла придржавати „латне ередне“, јер је усамљено срце гураше или и етупише алеко и етупише ниско.

Није била ружна, али некако није умела да се дотера.

Разум јој напредовао, али душевна јој хармонија изостајаше.

Наивно, скромно и без маске, животарила је она у својој усамљености. Њена је толика природа топила к љубави; осетљива је била и етупише. Она свака њезина срца беше се стопила у безкрајно изнекљивање.

И тако отпоче заворни хајдуги њене уобразиље. Њен је пут водио кроз стене, топле пешчале пустиње, преко стрмих планина и безданих океана. Ноге јој се издржаваше а руке некривавише; по жбују и трнацима остајаше високи парчад њезина меса.

Ноћи је обично проводила без сна, са леденим знојем на челу.

Колико јој пута ружена пора обељаваше мршан дан! Колико јој је пута одушевљавало у животу по какав мршан денг цвета! Али горе нестало, а цветић падаше у иршину; неувољно чудовиште од бронзе и гранита

шибаше је по плећима и излаше дречећи: „Напред! Напред!“

О душо без утехе, како се разјабљам на пролетој стази о суро сечење, како падам преко камена, како се сурвавам у бездан! Твој цвита нео цена се и пропада; али ти се джиги поново; аманаш унаљене ране и хиташ даље, даље, без престанка!

Тако наврши Лаура и тридесету.

Сву грцину, која се може саскупити у пихуру напавене девојке, Лаура беше повила напскал. Усне јој се сасушише а груди јој сагореше од етрасти.

Све њене пријатељице претеклије је.

Нити су биле лешне, ни паметије, ни духонетије! Пре свега — оне нису ни знале волети онако, како би она волела, па никак све постадоше срећне жене и мајке. Младића, које су Лаурине дене очи за часак занимае, изненада се обраћаху другиј девојкама.

У кој је беоно разбуктаи плам; око ње беше тишина.

Образи се изобразаше, а тело јој изгуби свежину.

Свака провала љузија односила је сабом и по један листак њезине младости.

Непрекидне жеље, кучно штекивање и несано поћи ренетише јој адралае. Тело јој испашташе са расипања уобразљиве моћи. За свако огрчење — једна бора; за сваки сан — једна главобола. Маштања јој се рађаху у мозгу а сиршваху у расстројених нерва. Незадовољене жеље њезина срца нитетили и друге органе: каучена душа мучила је и тело.

Неспешну пазу смењивала је грцина; а затим је долазила душевна маласалост и очајање.

Било је тренутака, дана, када је хршила и саму себе.

Мрвила је чак и своју врлину — како да је бар једном агрешила!

Можда би то и унишила, само да је била поветија, привлачија! Нечујан је бес потповако све у кој. Све јој у свету говораше о љубави; етупде гледише љубав: у сваком живом створу, у сваком предмети. Само је кој било етупено да буде без ње... Зашто само кој?

Присетство деце дугило је. Реч „брак“ пробадаше је кроз срце. О неопишаној етупињу читала је књиге, које су говориле о љубави, док јој се на посетету и оне толико не огадиле, да их је почела и мршати. Тада би обично изаглава књигу и пошчала је. Једнога целог дана прикспила је сака себи; затим је поново дочепала књигу са етупним изтерењивањем и поново је почела читати.

Једно се нече етупила да поети неки концерат. Пошто се била обукла, наде јој поглед на огрлицу од корала, којом је раније обраћала пажњу на се. Насмеја се, а по том уздахну. У етупао — ко пла... Увек су јој говорили да јој правно лено стоји. И жетну огрлицу око врата.

Та већ је петнајест година каи ени Кулезанеки изаглави и девојке понају оне корале! Више их нико није ни гледао.

Усамљена, гледала је из једнога угла својих лена, унорни очима. Тешко јој паде кад примети, да је била сасвим сама под толиког света.

На ипак нево је погледао у њу — страшно и прадимце, тако да га она није могла опамтити. То беше Андрија Тарахали, апотекар. Још одавна поштовао је он Лауру, само се није усуђивао да то повери ни свој на ња коме другоме. Ну пошто ће тој његовој неспелости помоћи на какав слепи случај!

Лаура није ни гледала тамо где је он седео. Она се тужно осекивала: велико јој огледало на зиду показав, да су јој нешто корала набреле пратне жале.

То вече опростила се Лаура са својом младеношћу.

* * *

Овај прела, који многе жене преживљају лако, без по муке, без икаквог приметног појачавања осећања и страсти, био је за њу цун бола и травница, био је права ампутација.

Жени, која се једном за свагда одрече љубави, или се била религију у загрљај, или младосерђу, или породици, потребно је на какво трајније занимање. Тако је и Лаура тражила разонођења.

Прозној празнини њенина живота придружише се и телесне муке: тело јој беше у сталној борби са каштом.

Организму женину много више худи кад сама о љубавнику него ли кад их и по доест има. Лаура је испитала за све грехе које би желео да има, за све радости о којима је савала. —

Бише је тако било пут страсти покривен крстовима; на сваком је од њих било по једно име и по један датум. Она је живела затворена у самој себи.

Једно се према занимала о поправљању свога здравља. У себи јој од једног дојоме на жесто кита љубичица и најновијих романа — шладуле гвожђа, кила-декокт, раб-барбер, занкутија и кутјаице, који су требало да јој поврате изгубљену свежину и цвет пређашње младости.

Затим доби вољу да ради. И тада јој собу украси нежни јастуци, цветни застори, простирке, навлаке и покривачи.

Ивице њенина постељског рубља украсише се дивно израђеним шупљикама. Пред постељом се нађе и шар напуча, руком израђених, у боји различитови.

Све Кузованске шипарице трчале су јој да се лине лепоти њених радова.

Ну за мало на прође и то доба. Лаура се сва баци на чистиње и рибање. Рапо би у мору већ била на по-тама с криом у руци, чистоћи и рибајући. У једном сан-дучету, који је пре служило за склопите увехлом пнећу и коврчицама косе, сад је била потапа за рибање брава, салун за прање прозорских окана, кичиде и четке, прашак за ликосте и амонјаки. И Лаура грозничаво рибање и трљање као у неком болесном забубењу.

У томе је послу ладни запаљиви кичини мождине.

Био је пролеће. Са своје постеље гледала је Лаура како се дивља лопч пење по зидовима и ласте реку кроз ваздух. А кад би се мало подигла на својим јастуцима, угавала би бадемово дрво све у цвету. Бели и сјајни цветни нагладали су јој у сунчаном сјају као пошти ви-линесим бисерин.

Вечером су јој допирале чак у собу песме, час пуне сете час прожете љубавном страшћу; носили смех, звонки гласови и зачикавање младежи на улици.

Толики дах струји од прозора ка постељи; трепере чинице на постељском рубљу и ресице на покривачу.

А. Кућа

Босанац

По силаску сунца ниже бадемова дрвета, сенке испунише собу. И тако протараше полако око Лаурине по-стеље. Образи болеснице побледеше; велике јој очи до-беше грозничави сјај.

Једна сенка проговори: „Познајеш ли ме? Ја сам млада, с којим си играла при валс; где је каранџа којој си онда од мене добила и у груди сакрила? Ја сам играо много с тобом, јер си ми се много допадала... Али то је било давно.“

Друга јој сенка рече: „Познајеш ли ме? Моји су прозори били према твојим. Кољко се само пута у исто доба јављало на прозорима! При ведрим вечерима гле-дасмо у месец; ја сам невао, ти си уздицала, или си ти

печала а ја удишом. Зашто је то престало? Занета, не сећам се више.*

Треба се сенка наклеја, а четврта јој на то бади у лице, ругајући јој се, један румени листић хартије багрене хираса.

И сенке се изгубише. За собој оставише у соби страну хладноћу, влажну као гроб.

* * *

Донесоме јој светлост и лекове за ноћ. На медијинској боци писала је једна правоугаона карта, на којој је било написано: „Nux Vomica. Свака три часа по једну шипулу. Не више! Лапу ноћ и најбоље жеље за што скорје одрађавање.“

Тако јој први пут проговори симијатја Андреје Тарамалија.

Болест је била унорна. Али на послетку поче да попусти.

Лаура је било као обично санка који одрађају: у соби је осетила велик, радост за животом.

Свет јој се учини лан и нун радости, на што се она раније није ни освртала. Нено спрото тело, коме се после дугог мучења сагата ипак повратила, осети епикурејске жељде...

Од јела јој је била допуштена само чорба и кувано месо. Уобразиља јој се међутим занимање о озањанима, шуми нежне румене боје, котлетина у соку, пурпурни првенци раковима, наслатани на читавом брду од алановог парича, опкољеном триједана; већ је видела и трбушате, црвено-плаве судиће, духе пуне кремом од ванילה; крајне мајолика-танкоре с пирамидама од совоћних

бресаца; блиставе гроадове и жене кршике које се растапају у устима као снег.

Али то јој не беше довољно. Сто би морао бити застрен дамаским застирачен, а на њему гирилица, у чијим су арабескама нежно тичице. Изваци би морала бити изгачала у тесну набора, кроз које би био провучен зелени трај.

Како се мора саватко јести у соби по чијим су зидовима насликани цветићи, за бамбусови столцима и столцима! Како мора препрасно пријати кава, служена у прозрачним, порцуланским шољницама са минијатурама из Settecento: даме у обручастим сукањама, а господа у свиленим чарапама!

И њена уобразиља полете још даље.

Не морати више носити ципана и отрцана одела. Каква би то срећа била! И она продужи соби санкати живот нун нечувене алегандије.

Сибаритизам је беше сву обузео. Чим би, од наласности, почела дренати, одмах би почела и санкати најнароничје ствари: холандско платно, чинице, дањет, парене чаше, угојену вилаж, пунунава пића, велике оржане пуне скупцоенот рубља, прошивену атласну јастучад, испуњену лабудовим перјем.

Сваког јутра, чим би се пробудила, извазила би своју медицину и карту са: „Антиктериски прамак. Сваког часа по један. Нешкодаљво. Јесте ли добро спавали? Добро јутро!“

И баш кад јој се жеље беху пошле на највећу нисину, усуди се Андреја Тарамали да јој занште руку. Она даде свој прставак.

(НАСТАВЉА СЕ)

Поноћно даворје

Нешка било, сад се приповеда:
Наши хати бесни и крилати;
Наше село за три села жело,
Златне поше, и свилене коше,
Песном јечи гора Даворије;
А у доли ситно коло вија...

Шуми борје поноћно даворје...

Пад гроном од злата берани;
Сребрњаци сребром оковани,
Сјајне токе дига и кадина,
И по њима бисер се прелина,
А капанци од сребра облаци...

Шуми борје поноћно даворје.

М. М. Петровић

Садашњост и будућност породице

Старије природно кућење морало је бити строго и стурово; новије је међутим много просторије а е тога и блаже. Уаде су неговне, у главном, предате нежнијој руци гадарице и најке. Руковођење домаћим пословима са три до шест душа по себи је лакше, јер ће се оне пре сложити међу собом, него ли десет или педесет. Старија породица била је уједно радницица са подељеним радом на четврт производних организација; била је правна установа, којој бехе потребна дисциплина, да би постигла свој циљ. А ако није имала кинго да продаје и кукује у време самоопштрења својих потреба, ипак јој често педостајаше жутски, често својеволни старешина, како за руковођење домаће производње и размирице слугу и инвбројних сродника, тако и за вено заступање у општину, тргу и држави. Модерна мала породица право је кућење, јер у њој нема оног компликационог постоја на производњи и оне поделе рада: њој готово ниште и не треба оне старешинске дисциплине; лако се споразумевају нуж и жеља, ако су у односу какав треба да је, као и домаћинца са послугом, о овом што треба да се изврши. Педлање са послугом расте данас успореда са личним индивидуализацијом, али се оно, ипак, губи према тежкоћама и опорности, с постојањем којих је раније одржан у реду много већи број. У колико расту сподни односи домаћег кућења, у колико је више потребно робе и услуга најразличовитијих радњи и заната, учитеља и других особа, у толико ипак не захтевају велике и сталне чете, као што је то некада било у патријархалној породици. Та се односи прве према дневним погодбама, које се лако закључују и а разрешују, а које, у главном, први домаћинца. Тако су и опорост и сила, и изнуђивање на рад (што се раније у породици готово није ни могло отклонити) губења у предузећа, на трг живота и конкуренције. А у породици је сада место мира и добра, кућења са љубављу и неподељеним интересом, како раније није могло бити у толикој мери.

Истина, подела рада не постоје ни у тако жалозној породици: мати, кухарица, одрасла кћи, па и сестина

деца живју своје парочите задатке; али, у главном, ипак не иде та подела далеко; свако покаже где може, и често се пута предаје послу свом душом, јер га к томе интензивном послу гоне најјачи, најсимпатичнији осећаји. Али подела рада између мужа и жене не простире се само у породици, већ исто тако и између других појединих породица у опште и даљих социјалних уређења. Муж тражи какав положај, зараду, кжана; тако се он бори са знојем за одржање, и налази за то снаге, јер за све то ужива у породици мир, слогу, тиху срећу пријатног опстанка. А жена, која је носила децу под срцем, негује их и васпитава. Она поставља и отпушта послугу, она управља

С. Тодоровић Српска и турска полиција у Београду 1860. год.

у кућу, подруну и адајама, она чисти и крпи, свуче у кући поставља ред, води малу борбу против прашине и кварижи и тако одржава много дуже време целу кжовину, све покућанство, сву тековину; она може један исти приход двоструко употребити, ако свој буџет распореди тачно, ако се добро разуме у куповину робе, ако се у опште разуме у малим хемијским, техничким и кухињским пословима; од њених хигијенских знања, њених искуства и окретности око болесничке постеле зависи здравље, па и живот свих породичних чланова.

Ако тако тече поделени посао мужа и жене у извесном смислу још даље, то се допунују много боље и пре; обе стране постижу тако извршене својих специјалних посебности, делају више и стварају просечно више среће и за себе и за друге. Рад мужевљев у држави и на

народној економији испољује се при том много знатице. Газдарици рад у кући обухвата мањи, али потпуни, хармонијски круг: жена, која нуку обед спрема, увече му глади чело, рађа децу, служећи срећи постаје права до-малца своје куће; она опаша свакога дана, свакога часа плодове свога рада и зна да у њезину малу же напету лежи и почетак и крај све људске тежње. Они се недо-стаји и емоцијени мањери у патријархалној породици губе при настанкању деце; мора ли и сада мајка да предузме на се то васпитање, то јој помаже много у томе школа, с помоћу које може да постигне што је пре било немогућно. Њене социјалне дужности ван куће, у друштвама, у индустријским заводима, у васпитању и упућивању деце њихих стаљака, може да врши дашања жена много лакше него пре, јер је у кући мање оптерећена. Ти елементи задаци и уживања у вештини и забава створили су данас назив куће равноправне удружења, која жорају да раде у том правцу заједно с породицом. Тако и, пр. позоришта, концерти, забавна удружења и све друго томе слично. Однос тихих кругова и органа према породици није тешко уредити. Па и поред тога пружа да-љашња породична живот најбољу и најздравију забаву, нај-здравије уживање у музици и литератури. Антички свет и средњи век знали су у ствари само за јавна весела, за игре које даје општина или поједини сасви и за свакодневно спраћање људи у кафану, а сад је неутити кућа центар јавна образованог света.

Тако модерно породично кућење показује поред својих тешкоћа и велики напредак. Истина, али напредак није сутде Бог зна колико пројор, јав се ипак онака год виших културних народа у његовим вишим и средњим, па чак гдеде и у нижим слојевима. Породица на овог старешиноског утицаја постаје све више и више права за-једница; на уставље за производњу и трговину постаје уставна легот заједничког живота; са ограничењем својих економских циљева почиње радити на племенитом и идеалном, и тако постаје садржљивом богатј експр за про-изводњу свела узвишеног.

Ако мислимо, као што ће и бити, да су спомену-те лепе стране потиријене више у бићу модерне породичне економије, а рђаве да су обично признане, краткот века, швак се за то не може навести сасвим поуздан доказ. Будућност ценити увек је проблематично. Свакојоко ће онај имати једностран суд о пошљем породичном развитку, који нисла, да породич- мога у опште нестати у овој обилку, у коме још данас траје као економска јединка, постављена на слободну, спонтану иницијативу.

Овако схватање поклиа из уверења, да је у данаш-њи великим и светским државана, са њиховим ланким та-обрабајем, са њиховим заводима за образовање, слободним путовањем, слободом знања, слободом брака, са моделом рада која стално расте, са негованим спротиви и државним обезбеђењима породична економија изложена да две стране непрестаним ограничењима: напредни индивидуализам гну-љује поједине личности све више себи самима, а све више

гобријаја друштвена уређења одузимају породици једну еунијацију за другом, док јој напоследку ништа не остане.

Истина је, да самостална уређба производне ијеје породичном кућењу отворила само ове старе радове као: прело и ткање, шивење и праве, печење и класе; друштвена уређења пружају или већ и гас, електрицитет, воду, ускоро можда и загревање, она нам дају школовање, обра-зовање, васпитање и шта још не. Не само да одрасле кљери изсу више потребне кући, него и сама жена и деца има на чело за самосталношћу: деца од 12 или 14 год. већ заслужују себи, не примају више родитељску негу, стављају за себе, хоће за свој понав и да уживају. Онда где најмодерније околности владају, и деца су најзривије зрела; ту се жене поједини млади људи и не питају ни оца ни матере; ту су породичне везе најдабавије. С друге стране: заклачење брака постаје све теже, број неже-них расте све више; број година од напуштања родитељске куће па до ступања у брак постаје све већи, већ и с тога, што то у неколико доноси и доба учења, образовања, пу-товања и уопште тражења за какве слободне егзистен-ције; навикава се поступно на слободу сваке врете, на уживања која су у породици немогућа, на ванбрачни од-пошај; породични живот изгледа досадан као оков, којета се у свако доба желе да ослободе; захтева се безусловни развод брака и утврђује се да у свима великим метица разводи бракова постају све чешћи, као што у Сев. Аме-рици долази, већ сад, на десет до десет венчања — један развод брака доживије.

Пошто се у прилог теорија 18. века прича о јед-накости човека и жене, захтева се сасвим појединачно на-ситање обоа пола, као и пуштање жена ка свима позивима, и сматра се узавлање јавних граница рада женава (као што је то било са сепиона), само као прво потребно клаћање на одбитаг (Abschlagnallung). Мисли се, да ће нестати бракова и новчаних и трговинских и склопљених због оскудине старана, чим жене унемогуду напуштавати и лаћати се свих позва; нада се, да ће ако жена буде сасвим обезбедена својом зарадом, сасвим и нестати већ дабаног брака; мисли се, да ће, се досадање већ огра-ничено кућење забацити сасвим иза врата као каква ста-рудациа из прадедовних културних времена.

Вар социјалнама сина о неком животу младеца по хотелним и најздравијим кућана; он хоће да пошље све породице у јавне заводе за рабање, сву децу — док за неговане деце, полуодрасле у занатске ученице, пансионате и јавне школе које уједно и нагују; да све болешне треба да се отарају болница, да све старе инвалидики доживи. То одраслима и подобнија за рад треба с једне стране још само стаи, а с друге стране клубови, гости-нице, јавни забавни заводи, библиотеке, позоришта и оде-љева за рад и производњу. Породично је кућење, тобож, већ пропало.

Ко би семо одрицао, да површином посматрању нашег данашњег техничког и социјалног развића оваки циљени

могу изгледати као сависни потребни и спасоносни крајњи неходи? И не би могло поуздано рећи, да је то немогуће, ако је само посматрао велике промене ранијих евока, необичан обрт данашње технике и неустојбу борбу наших моралних представа и социјалних уређења? Али при извршном, ближе посматрању изгледају ипак ипак ти идеали и планови будућности као јака претеривања, управо као једнострани логични закључци из делимичних променалих тенденција, које овог, историјски потребно, морају да се уклоне супротним струјама и, још пре, морају да се сложе са другим потребним тенденцијама.

Зар треба породице да нестане у корист државе и индивидуализма? Зар се желело, да се држава у 18. веку преобразила у корпорацију, а тако исто и епо оштине и све задруге и удружења? „Jl n'y a que l'état et l'individu", наређивале француска револуција, а данас развијено законодавство тежи да еугене потпоноште округе, општине, удружења и задруге. Виша култура ствара све компликованије облике, па ипак, поред тога, она одржава сваки типични облик живота, који паде као погодан за одређене циљеве. Зар је требало да од једног набаци најважнији, најпознатији, још и данас за 99%, свих људи најпотребнији тип који се стварао тисућима година?

У колико данас живот постаје покретнији, са што више људи долази данас сваки у додир, у колико се више свако поред својих еродика састаје са различитим другима своје струке и једноиницијација, у толико постаје потребнији онај поуздан, затворени спољашњем додиру, најчистији круг љубави, поверења и удобности: породица. Упитајмо путнике, који су 2 до 10 година живели по гостионицама, за чим највише тешу? Ко свакога гладног шаље у гостионицу, сваку породицу у дом на рађање, свако дете од његова рођења па до одраслости у читав или завод за васпитавање, тај претвара друштво у збир саможивих, егзистичних лениваца, чији нерви лежи и суштина надражност стварају мношину кандидата за лудине.

Од 45 милиона Немца било је 1882. године 13,3 милиона мушких и 4,2 милиона женских, који су зарађивали; 8,1 милиона мушких и 18,1 милиона женских особа, које су живеале без зараде или су се бавиле, као послуга у породици, о дохацим пословима. Од женских, које су зарађивале, било је преко 2 милиона испод 30 год., дакле једна група, од које је већина прелазила до циље у категорију породичних чланова, који не зарађују. Та кад би се социјалистички идеал остварио, требало би само завода за васпитање за 13—16 милиона деце и младих, који данас већином станују још код родитеља. То би коштао милијардама. Требало би плаћене снаге за васпитање удесотручених и умнотручених, и укшину доо тако важни узамјани духовни односи између родитеља и деце. За 17,6 милиона одраслих мушких и женских, који су до сада зарађивали, и 10 милиона који до сада нису зарађивали, дакле уједно за 27 милиона од правде требало би с једне стране плаћен рад, а с друге стране надржавање у хотелима, у заводима на рађање,

болницама, инвалидским доковима, у колико не би морали живети стално као чиновници у заводима за васпитање или другим којима. Отрону би суза данас недовољног рада у породици и у узамјаном пријатељском старању, који сад прве недовољно познати људи који добро знају, била отклонена; сви би рад био претворен у плаћен, заведен у књиге а свршаван са равнодушномшћу. За неколико процената болесника и породица биће данас техничка корист да иду у такав завод; али за већину је кућне неговине много боље и јестиније, јер уједно и морално васпитава. Трошкови живота у хотелима били би навишено у неком погледу мањи, али ипак много већи него ли данас у по-

Ј. Пешик Сликања из Битоља

родицама. Трвња и свађе били би много чешћи, а велики би доо данашње индивидуалне слободе био уштане; била би потребна така дисциплина, сврха које би прелазила, у негдашњу патријархалној породици, била прана играчка; штедљивост би била много мања; у свима заводима и хотелима и т. д. сваки би економисао на оште кнасе; инхалитичко-друштвени апарат, његове контроле, његови трошкови морали би неспорно. Дакле: оптимистичкој нади социјалиста, да је така организација праведнија и боља, противе се најоснованије опасности. А шта је код рада, који се данас врши у породици, оправдано и добро? Он долази са љубављу за човека и дете, за најрођенији интерес; није плаћен није се у књиге завода а да се при том не рачуна. И зар да се сада оно што су до сада милиони људи у породици за себе и своје учинили — претвори у рад за туђине, који се плаћа. Мајчину негу

над болесним дететом не може накнадiti ни jedna болница на свету. Само се што од онога, што раде милиони породичних чланова код куће, може боље извести машински велико-проектним радом; има тисућа малих услуга, послова и старана, који саде од деце и сродника на плаћене туђине прелазе, али који зато, у истој мери, постају и ступњем и горе се шире.

Осим тога: годишња заједничко живљење мужа и жене, родитеља и деце претходна је погодба стварању јаким осећај дужности, херојског пожртвованости и у главном најважнијих симпатичних осећаја и предавању свих добрих својстава која су никла пре толико столећа. Породица ће при том ући у све компликованију везу са школама и другим установама; социјално тело остаје само онда здраво, кад снага и самосталност породице изнутра расте, као што успева и усавршавање других органа у својој прети.

Потрошни идеал једнакости мужа и жене заборавља, да све виша култура значи веће двојеразвојне и већу зависност двојеразвојних делова једног од другог, већу везу различитих међу собом; заборавља изузетно, како треба чинити, да рађање деце и војну обавезу претјачу наменично муж и жена. Захтевање, да се данас жени допусте настава, лечење и иначе још неки позиви, екстрем је тачно; али његово извршење дејствително благословљење, ако обичај а и право искључују људе на то на одређених местима, Јер на арену бездушне људске конкуренције само унеси још тисуће жена и изгубити их да се боре под крстом надметања о месту на зарађивање, значи: плату умњати или установити пролетаријат уништити. Рад деце и жена у данашњем времену није доказ, да те снаге наша техника, наш живот, наша производња најбоље примењују, да тако што треба да буде у свима друштвеним слојевима, него само показује да у времену прелазу ка донашој индустрији, квалитативној и великој индустрији, па и у крајњима гушће насељености нису били познати знакови индустријског рада жена и деце, који је тек почињао. Зар нису брдски предео, у којима се жене никад не пуштаху у рударске радове, најсрећнији? Могао би се потражити, да би била велика срећа, да су се сеницама уређења очу-

вала и у модерном времену, да жена припада кући а не раду на производњи за светски трг; сталовинитије би спорје расло и страшни би беда изостала. Данас се ради, бар колико је могуће, да се мало по мало удаља жена и дете од онег истину на мношине великих индустрија, а за неугуде девојке да се отвори одређени број школа, за које оне боље прилагод од људи.

Слика је женама потребно боље васпитање, него што је данас; многе могу највише дотерати да изнесу шест година или и трајно хогу за себе саме да стоје; али све морају на првом месту бити тако васпитане, да буду и добре мајке и добре домаћице. Јер свака жена, која то не буде, промаћила је свој прави позив, позив у коме крије највише, најсавршеније, најблагословљење; а свака жена, која постане рђава мајка и домаћица, штети морално и економско народност много више, него што јој користи као одличан лекар, животношћина, продавачица, или друго што.

Не лежи у уништењу већ у тачковно обновљењу породичног огњишта и кућена будућност народа и права екаципација жене. Онака се, шта данас може учинити једна наравна домаћица средњег стадежа својом довршеном кућно-економском и хигијенском радношћу, васпитањем деце, познавањем и коришћењем кућеводства; не превиди се, како су велики природно-научни и технички напредци досада једнострано ступали у службу велике индустрије, којих је благотворно усавршење, ако ступе и у службу куће, још могуће. Само наравна домаћица изјављивала може рећи, да данас нема ништа шта да ради у кући. Код правог огњишта, кад свакоме стању припада и мали врт, домаћица са својом полуодраслом децом има и данас пуно руке посла, а у будуће ће га имати још и више, а поред свих школа, трговина и заната који јој иду на руку, и поред тога, што кукује већином готове продукте на већ и готово јело. А поред свога кућеводства има времена и за лектуру, образовање, музику, заједничко-користан и друштвени рад чак и она из најнижег стадежа. Без тога нема никакве социјалне спасе ни лека.

Проф. Д-р А. Шмолер

С немачког превео В. Ј.

На самртном часу

Лежао сам у постељи болестан, болестан тешко,
на смрт.

Опружен целим телом, укочено сам, скоро већ угашених погледом, као кроз густу копрену, гледао у једну тачку. Но при свем том био сам присебан, свестан свега; и где сам, и шта се ово мене догађа, и шта ће са мном бити; осећао сам како, постепено и брзо, наступају последњи тренуци тако званог живота...

Око мене која породица: отац, мајка, сестре, браћа. И док је свако од њих, са сузама у очима, гледало у мене, — ја сам се радовао искрено, од срца, што ћу се једном скинути и отићи тамо „гдје же њест болестан, ни печал, ни воздихање, ни ждан бесконечнаја.“

Ипак, осећао сам у души неку празнину: беше ми жао што не видех *њу*.

*

У последњем тренутку, у том најду-
жом тренутку живота човека, за који
самртник има времена да претупи сву
књигу свога живота, књигу састављену
од многих правних, или погрешних, или
потпуно нетрнутих листова, ја сам пред-
ластао књигу свога живота, и то брзо,
сасвим брзо: у којој беше само један је-
дини листак, и то први који је гледао био
и последњи, и на чијој првој страници
стајаху неколико руком писане
речи: *вера, нада и љубав*, а на другој
снажним потезима написана једна сажа реч:
Смрт.

И тад, у том последњем тренутку,
беше ми дуго време: лежао сам и затво-
рених очију очекивао Смрт...

*

Тешко. Подигах очне капке. У соби
нигде никога; нислима су да спavam.

Отворише се врата тихо, нечујно, не-
осетно. И то отворење ја не осетих слу-
хом, већ тиме што ми, намах, она густа
копрена спаде с очију: што ми скоро сва згрушана кри-
паново заструја кроз охладњено, вртло тело; што ми се
свага, сасвим нецрвена, поче постепено враћати: умла
је *Она*.

Погледах је погледом који је говорио много, врло много.

И *Она* је разумела тај мој поглед: приђе ближе
и жени и оде на столицу крај жеје постеље.

Тада, у томе часу, осетих да ми се и глас повра-
ћаше, омажен, осежаше. Придуних сву снагу своју те се
лицем окретох к *мој*, и проговорих јасно, гледајући у *њу*:
— Ја те волим!

Преговорно сам први пут у животу, на самртном
часу свом.

Ничег ми више не беше жао: видео сам *њу*. И тад
слоних очи нехотице: душа је моја хтела да ил *њена*
слика остане у стакластим зеницама цело вечности.

М. Гаспар

Над сеном

*

И ступи *Смрт* лагано, у свему величанству своме, и
већ ми пружи пријатељски своју леђну, континуалну, ста-
новиту руку...

У томе тренутку одјекну кроз тишину један присас,
пун страха и нежности.

То је присасла *Она*.

Тргох се и отворих очи.

Невесела зора позне јесени убацивала је кроз мрачно извесно окна своју нагловиту, тапосевну светлост; преда мном је омет, у свој својој страхоти, дјасила темна, неразумљива заговешта тако званог живота.

Беше ми као она: у њежу сам бар њу видео; овако сам Бог зна када ћемо се омет видети, било у сну или на јави.

В. Ј. Рајић.

Зимња елегичја

Умрла је наша љубав процветала под јесењим сунцем, умрла као бледе јесење љубичице. Охладило је наше сунце, изгубило се у жагав наших пунстих, једноличних дана.

Пусто, заотруто белим покровом почива место наших невинних састанака.

Следила се широка река, претворила се у скривану пут еубине. Ветар једна кроз врбове гране окићене снегом и леденицама, клина низ лед и дивљи преко снежних поља елегичја наше умрле љубави.

Одбегли живци.

Изумро живот. Умрла наша љубав.

Још једво јато чавлих дечи кроз мртав дан. Прихвати њихова пара снежну пунстину. Чавице лете наше места наших невинних састанака, па где где су падале наше заједничке сузе, где је грејао сунце наших лепих јесењих дана. Дошао сам да нађем стару срећу, да старом толиком растопим закирнуте сузе.

Заван. Мраз етеже и на месту наших невинних састанака.

Како ли је тек тоби, нежна душо, у мраку, у једноличној пунстари наших дана?...

Чавке се јате више моје главе. Осећам хлад њихових крила. Разумем њихове језовите песме. Ветар једна кроз врбове гране и дивљи преко снежних поља елегичја наше љубави...

Умрла је наша љубав процветала под јесењим сунцем, умрла као бледе јесење љубичице. Охладило је наше сунце, изгубило се у жагав наших пунстих, једноличних дана.

М. М. Ускоковић.

Живот

Кроз ноћ мрачну и густу жури воз. Силно дахне огненим грудима и дахнућу пушта зарнице, а оне, живе и једре, појуре својом снагом у пустом и мраку. Гомилају се, сусижу, гоне и прстижу те назреле пчелице под мрачном таваницом вртога дима. Неке су бледице и сјајне толико, да светле као сунце међ својим другима; друге су нежне и бледе као сенке. И једни и други и све скупа јуре вртолозно, грабе простор, троше свалу и ватру своју, како ће их пре нестати у мраку и хладноћи. Али оне лете; лете и губе се...

А вечите светлице, горе на небеском своду, посматрају их и жирикају осећајућу се...
Ст. С. Н.

Часовник Ch. Baudelaire

Кинези гледају сат по оку мајмеч.

Једног дана неки хиспанар, метајући по предграђу Нанкина, пројети да је заборавио часовник, те запиташа једног кинезина: колико је сати?

У почетку се узеташе мимички Небеског Царства а после рече: „Одмах ћу вам казати.“ После неколико тренутака дотрча, држећи у рукама граву маичку, гледајући јој право у зеницу, и рече без устезања: „Још није подне.“ Тако је у истини и било.

Што се пак мене тиче, кад се нагнем на лепој Фелици, као што су је тачно називали, која чини част својој секти, понос мога срца, мирис мој душе, било у дан, било у ноћ, било у потпуној светлости, или непробојној покрини, у дну тих обожавањих очију — ја видим увек јасно сат, свечани, велики као простор, без поделе минута и секунда — видим сат непокретни, који није означен бројевима, а дак је као удах и брз као поглед.

А ако би ме какав наметљивац узнемирно док ми поглед почива на сунчанку, ако би ми какав непоштен и нетолерантни генције, какав демон у неврне рекао: „Шта гледаш тако пажљиво? Шта тражиш у очима тога створења? Видиш ли беспомоћност и сакривен час?“ Ја бих одговорно без устезања: „Збоља, видиш сат; а тај је вечност!“

Зар ни, госпођо, ово догата заслужна надригала, емоционална као и сами што ете! Збоља, имао сам толико задовољства да наведем ово дреко удварина, али вам ништа нећу тражити у зајеву.

С француског превода А.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Српкиња из Скопацке Црне Горе (фотогр. слично пох. Ж. Величковић). — Тек је „Нова Искра“ била стекла право и одушевљеног уметника фотографија за Стари Србију и Македонију — пох. Живка Величковића, наставника у Српској Скопацкој Гимназији — дође нам тужна вест, да се овај честити Србин посрећило и неочекиваним случајем убио на револвер. Располажући неколиким његовим фотографским слицима, објављујемо у овом броју његову фотографију Српкиње из Скопацке Црне Горе. И избор предмета и уметничка израда нема јасно сведоче колико смо сви, а „Нова Искра“ нарочито, изгубили срећу доброга Живке.

Јован Поповић Липовац. У редовина руске војске на Крајњем Истоку храбро се бори и овај честити Србин који није познат у роду својем са досадашњих ратничких подвига. И пре кратког пренова, у боју код Ђаејага, јавно је телеграм широм света о ослепом али веома срећном нападну руске војске којој је на челу био храбри Липовац. — Родом из Црне Горе, из села Грађана, Липовац је основну школу савршио у Задру, а даље науке наставио у Београду и Ругеји. Као руски медицинар ступио је у добровољце и одликовао се у боју код Гро-Теле. То је била такзована Академичка Експедиција на Туркестан. У руско-турском рату одликовао се 1878. г. у толикој мери да је на самом бојништу одликован ордеином Св. Ђорђа. Тада је био и командир стране „Деле Сирти“, т. ј. оних најекспедирних бораца који су били одабрани из једне деке дивизије, а који су имали у поседу једну сврт. Због осведоченог јунаштва добио је 1881. год. од руског цара читаво једно имање и наследну пензију од 1500 рубља. Танервијска Губернија изабрала га је после тога за предводитеља наместа. — Седамдесет година прошлог века, као руски оквир нећ, вратио се Липовац у Црну Гору где је био кнежев ађутант и бригадир. После кратког престога поново је отишао у Ругеју где и данас служи као пуковник, депои од свих другова са своје беспримерне храбрости. Значајно је, да је за 130 последњих година, Јован Липовац тек 14-ти борац чија преа крајем орден Св. Ђорђа 1-ог степена! Поред тог јединственог ордеиона, његова преа носе читаве токе од 26 разних ордеиона, али највише за лично храброст. За преа своје витешке службе раиен је неколико пута, али су му, срећом, све ране биле од пребола. Има чин и у личној пареној пешачкој гарди. Јован Поповић Липовац познат је и као српски сликар. Поред великог броја директних и неискних песама (штампаних скоро у свима српским књижевним листовима седамдесетих и осамдесетих година), написао је и једно опсежно дело о Македонији, у ком се не истиче само као српски родолюб, већ и као хладан и пронашљени посматрач живота у садашњости и прошлости ове тужне покрајине. У овом делу покушава да ишине и начин на који би се ово тучно питање најбоље и најбрже решило. Руско-Јапански рат овог га је да оно дело преда јавности, али по свршетку ове војне угадање света у заваду једне волике Петроградске кавжаре. — Руског Цара Николу II. лично је волио да му допусти одласак у Мандурију. Нар му је то допущено а једно лице из

недосредне Цареве околине написао му је ово писмо: „Чувши да одлазаш у нашу ратничку армију, знам да ће бити пример осведоченог ратничког вештина руске војске. Радјен се што ће тајав српски јунак устрећи редове наше војске. Уверен сам да ће својим примерима довести неочекиване корист и одужати се Императору који Вас је обасио милошћом и доказати да су у прану сви они који се Вама одушевљавају. Искрено нам извиди што одлазаш у рат, а још више онима који ће бити под Вашом командом. Јер сам уверен да ће се под Вашом руком увенчати славом.“

Јовану Поповићу Липовцу, храбром борцу и оданом јунаку српског народа преа Ругеи, нема је хвала и слава часе!

Кран С. Јастребов. — Овај честити и ценени поединик, пређашњи руски генерални консул у Солуну, осведоченим пријатељ српског народа — познат је нама Србима врло добро. Преа његов у Старој Србији и Македонији, значајно му дело „Обичаји српског народа у Старој Србији и Македонији“ и читав низ научних чланака етнографских и историјских о нама Србима — обезбедио му је јунак нашу и задобио симпатије туђих научара. Доносио у овом броју невољне слике, а уекоро Ђежо из његових неоскртаних рукописа (који су у власништву наше Академије Наук) објавио и један чланак у преводу проф. Момчила Иванчића. —

Сава Јодоровић, редитељ Краа. Срп. Нар. Позоришта. Нашим читаоцима већ је из нашег јавног позната прослава 25-годишњике уметничког рада овог одличног члана и редитеља Нар. Позоришта. Објављујући у овом броју његову слику, „Нова Искра“ одукује се његову уметничком раду, желећи му још доста и доста година у служби српској позоришној уметности.

Манастир Милешева. — Види чланак у ов. броју. **Богородица Утешитељка** (слика А. Бугеро). У првом броју своје прве године довели смо неколике крете о животу и раду француског уметника А. Бугероа. У низу његових одличних радова, међу најдешнијима, стоји „Богородица Утешитељка“ која данас краси просторије Париског Лувра. —

Босанац (слика А. Куба). Чешки сликар А. Куба, познат и са своје збирке музичких мотива у српском народу, путовао је више пута кроз српске крајеве и увек се враћао у свој Златни Праг са великим збиркама својих сликарских слика, етудија и скица. Илустровао је већ неколика чешка издања о српском народу. Из збирке његових етудија доносимо слику нашег Босанца који је и верно и уметнички забележен. —

Српска и Јурска полиција у Београду 1860. год. (слика Ст. Тодоровић). — Колико је нама Београд промишлен од потпуне српске управе у њему, сведочи и ова слика. Она представља данашњу Багетан Министру јунаку. Са десне је стране зграда турске полиције са турским башибозукима, а са леве део српске полиције са српским стражарима. На месту турске полиције данас је жандармериска казарна, а на простору где је била српска по-

лицја, данас је зграда Управе града Београда. На слици ни зграда које се виде на слици — данас живе неки. Места њихова заузеле су друге зграде.

Битола (сликао Ј. Пешћ). Нами читаоци знају врло добро о алази и несрећном стању у порабљеној Старој Србији и Македонији. Пред забринуту српску браћу износимо слику Србије из Битола, јер смо уверени да ћемо тим угоднијим родољубу свају оних који у судбини српског народа гледају и своју судбину.

Јад селом (сликао М. Каспари). Београђанима је већ познат Каспари, словеначки сликар, са својих изложба на првој Југословенској Сликарској Изложби. Још тог приликом изложио је на се искрену и одличну слику свих дубитеља модерног сликарства. „Јад селом“ је рад који није био у Београду, али има све одлике Каспариеве мањра. У току ове године дошлеко још неколико радова овог у истину даровитог словеначког сликара.

ХРОНИКА

НАУКА

Телеграфон

Сада се много и говори и пише о успешном усавршавању телеграфона, што га је пронашао дилски инжењер Пулсен. После многих одличних огледа, пробудно је овај апарат највише интересовање како у обичној публици, исто тако и у техничара специјалиста.

Телеграфон бележи сваки човеков глас на чак и најслабији звук, који се апарату предаје с помоћу микрофона. — Пре кратког времена био је телеграфон још врло недовољно савршен. Главни му је недостатак што није јасно и разумљиво хватао гласове за све време говора. Тако при обична обила телеграфонска вучка, после 40 секунда употребе, није била добра за даље онискавање звучних таласа, јер је већ била, како се то вели, „испавана“. Према томе, ако се желело и даље говорити, морало се изматати вучка, што је било на мало zgodно на ња пријатно после сваких 40 секунда. Сад је та негода савладана; у конструкцији апарата учинише се такве измене, да сада нема никаквих сметњи за његову потпуну употребу.

А каква је практична примена телеграфона? Ево каква. Ако хоћете пријатицама да напишете своје пријатељу дугачко и опширно писмо, али за то некако много времена, онда се само обратите телеграфонској карти, — и успех је ту. Свака таква карта дугачка је 15 а широка 10 сантиметара; танка је као свака поштанска дописница, а тежина само 7 грама. Спустиште карту у апарат, нагните се над апаратског говорница и отворите затворац: мали микрофонски апарат, који је у телеграфону, одмах ће проградити, а чедина карта окретаће се око себе заједно са малим цилиндричним валиком, који она тесно обухвата собом; када се карта окрене једном око себе, сава се издигне тачно за један милиметар. Окрену се и валак и карта, а на за то време говорите све што желите саоп-

штити своје пријатељу. Ако бисте хтели прекинути говор, било да пишете шта ћете још рећи, било да се одморите, — спустите затворац, и микрофон ће прекинути свој рад. Чим зажелите даље говор, отворите опет затворац, и све иде као што треба. Поред тога, можете удешавати и брзину окретања како кад зажелате. Ако бисте хтели да писмо диктујете полако, можете уредити да се карта једва приметно окрене; хоћете ли брже, може се окретати и највећом брзином. Када је карта скоро сасвим испуњена, апарат је јави сигналом звонцетом; али је тада остало на карти таман још толико места, колико је потребно да се саопште подрава и најразноврсније жеље. Ако вам је све то мало, ако је карта „испавана“ до краја, — знајте да је на апарату, окрениште је на другу страну, и „диктоване“ можете наставити до краја другог краја. На једној страни овакве карте стане толико речи колико их има на 4 стране обичног писма.

Писмо је завршено. Извадите карту из апарата и пошаљте је по пошти свом пријатељу. Пријатељ, када добије такву карту, метне је уз валак свога телеграфона, спусти се у своју столицу, узме слушалку у руке, метне их уз уши, пусти мотор микрофона и почне слушати: карта, са необичном тачношћу и јасношћу, изговара све издиковане речи и, осим тога, предаје јасно и бољу глас и све његове напоне. Овакво се слушање може понављати до ниле воље. Ако вам се на карти учини на то негодно, поправка је веома лака: превуците преко тих речи неколико пута жвањотом, и одмах је извршено све што сте изабрали хтели.

Али овим је исцрпена сва примена телеграфона. Ако га саставите са телефоном, показује се веома користан и у другом погледу. Пре нешто што отидете из куће, приступите своје телеграфону са, рецимо, овим писмом: „Отишао сам од куће, а вратиће се доцније. Али то не смета да ми јавите све што желите, јер је овде још телеграфон који ће ми казати све што јавите.“ Ако нешто заборави, докле пишете код куће, телеграфон ће се одмахвати и саопштити што сте казали, а поред тога и забележиће све што му ваш познаник буде јавио. Када се вратите кући,

само покрените мотор свога апарата, и дознаћете све што Вам је јављено преко телефона.

Данас телеграфон бележи и најдуже говоре, од по неколико часова, само када се у ње стави карта од неколико метара дужине, а што је, према његовој уградњеној конструкцији, веома лако.

Едлен, који је разгледао Пулсенов апарат, изјавио је да су његови омотачи и грамовони изгубили предност пред овомим савршенством. И најсавршенији грамовон, као што је познато, прилично штити т. ј. не предаје гласове гласно јасно, јер се поред њих чује и ширпање и непријатно шуптање. Телеграфон објављује сваки глас веома јасно и разговјето.

Са колико осетљивости пријма телеграфон и највише издуже покрете, показује овај оглед: из Дражана у Колинген је послат преко телефона издуж: телеграфон, који је био спојен са телефоном, пријма га је и икако неперворатно јасно и разговјето до најтање ијаве.

Патент за овај проналазак откупило је једно некако акционарско удружење. Према закљученом уговору, удружење се обавезало да ће за прве две године платити најмање 14.000 телеграфона по цену од 250—1250 динара за комад. —

C.

Прослава двадесетлетогодишњице глумовања г. Саве Јодоровића.

Глумци брзо живе, на брзо прослављају и своје јубилеје. Из кола млађе генерације ово је већ друга прослава. Пре пратком премока Гавриловић, а сада Саву Јодоровић. Чисто да човек не верује, да је од друговања у школској клупи прохујало толико времена. Ми, другови слављенички из овог млађег кола, без обзира на то, да ли јубилеји у опште плају сивела, бунили бијело се противу оваквих прослава већ и с тога, што не бијемо жељели да изазовемо ствину у своју опору старост. Али знајући да глумци одвећ рано почињу своју каријеру, ми им ову несметаност радо праштамо.

Рекосмо, да глумци брзо живе. Али не само то, већ и њихова слава брзо пролази и остава успомени само међу савременицима. Од свих радника на културном пољу: музичари (свирачи) и глумци остављају највише трага од својих творевина, јер њихова уметност дејствује трајно. Утицаји њихова рада остају сави на глумцима и слушаоцима, које они саопи и у гроб одвоје. Са последњим савремеником, који је укључио у њихову уметност, нестане и трага о њиховој уметничком раду. Ни једно перо није у стању опширно оне утиске које њихов рад оставља на глумца или слушаоца. На с тога су њихови јубилеји и најопртајнији. Сва моралима награда њихова, то је признање и слављење од стране живих савременика.

Наш слављеник Саву — Војградско је дете и има међу савременицима још доста другова, који су пратили његову уметничку развијање и усавршавање од почетка па до данас. Саву је, као и већина уметника и глумаца, доста рано напустио школу. Свирило је 4 разреда гимназије, а

после је окушавао своје способности на разним пољима рада, докле га његов трофејни талент не одведе његову правом позну, који ће му довести славу и признања његових савременика.

Дуго се о Сави Јодоровићу као о глумцу није ништа знало, јер он, као и многи даровити и вредни човек, трибало је да прокрчи соби пута необичним трудом и истрајношћу. Он није био чедо среће, које су таласи изабали на покривину, већ је необичним напором порио сам изабити на излазе. Саву је у правом смислу „selfmade man“.

Дубоким схватањем карактера, које је имао да представи, Саву је својим талентом и необичном марљивошћу стварао типове, који су по нешколској обради били верна слика типова, што су их догичили драмски писци општали. Уморишћички тон, који на Савиних типова проишкре, пуа је животи и тако природан, да ми ни за један тренутак не излизаво на излазе стварности. Тако звана карактерна комика то је створка Саве Јодоровића, у којој он заузима прво место међу савременим српским глумцима. А колико је он својом природном игром и њеним умором био у стању да задобије глумца, најбоља доказа су извесни комади који по себи немају велике драмске вредности, а које он просто одржава на репертонару.

Један од тих комада је и *Цесарев устанак* од Белог и Вилетара, у коме је Саву као Нендор прославио и своју 25-годишњицу. Позориште је било претну посећено од стране отмене и образоване публике, која у Сави цени оне одличности и вредности глумца. Што је најкарактеристичније то је леп и отмен тон у току саме прославе. Није ту било овог безбројног и бесмисленог изазивања после сваке сцене, већ је слављеник изазван после сваког чина по једану и сикхитачки поддржан од стране глумца. А то је најбољи знак, да и овом приликом, као и иначе у животу и раду овог савременог глумца, јавна и реална нису биле изметулаве.

Уметник је добио признања за свој уметнички рад и са највишег места, јер га је Његово Величанство Краљ одликовао орденом Св. Саве IV. степена. Управа народног позоришта и другови предали су му по један венац украсен дивним трацима, а исто тако и два школска друга послали су му један њихово венац. Све то, слављеник је добио доста лепих поклона, који ће га вечно опоминати на овај радосни и ретки доживљај.

После представе одушевљена олајана дочекала је спота омлађина Саву при изласку са позоришта и на рукама одвела у „Позорину Капану“, где је слављенику дат банкет, који је био тако пошван, да у оној пространој кавани није било довољно места за госте. Ни банкет није носио на соби карактер значајности. Веома је имало више пријатељских тон, што је све давало необично живу и неселу слику. Знатних здравца (намерно или неонамерно) није било, али је било доста пријатељских и испрених речи, које ће Саву дана доста погледати и снаге, да у нину других 25 година рада своју уметност и даје тај и усавршава на част и понос српске уметности, а на радост својих безбројних другова и пријатеља.

Са оваквим жељама отишао сам са банкета и ја и растао се са слављеником обемају, да ћу приликом његовог другог јубилеја приговорити коју нише о његову уметничком раду.

Нека би до Бог да се и оне лепе жеље и није обављају у своје време испуне!

12. јануар 1905. год.
Војград.

A-p. M.

КНИЖЕВНОСТ

Иван Вазов: Кратне приче, с бугарског превео **С. А. Поповић.** У мостарској „Малој Библиотеци“ бр. XX-ти изашле су ове приче Нестора бугарске књижевности, г. Ивана Вазова. Има их пет: *У орлу муза*, *Владина син*, *Ах Excellence!*, *Суверен* и *Инороди*. Најјача је од њих *Суверен*, где се прта једна бугарска снама, лепа и пригушна снама као што су и наше својске снаме. Муж јој је одмах некако по пенчању отишао у војску. Она се пак неспраде од свекра и свекре и иде у Софију, да се види с мужем, који ни се није јавио нека три месеца и сугерише се са — неговим артиљачкијем спроводом. Обрада је врло уметничка, без рефлексија и наравоученија, које су у осталим причама врло честе. Превод је без мале добар и чита се као да је српски оригиналан. Радужено се што је „Мала Библиотека“ увидела потребу узајамног упознавања југословенских народа, али нас толико нето жалости што њу не увиђају и београдске издавачи (т. ј. ако! зах! вља).

М. У.

РАЗНО

* Рама Митровић и Живојин Радогављенић, учитељи, приредили су за матере читавку под наслов „Материјско Царство“. Ову је књигу приредио Просветни Савет и предложио: да се може поклањати ученицама Више Женске Школе, Учитељских Школа и да се може набављати за књижице свих народних школа. Како ће трошкови око ове књиге бити велики, то писци и издавач позивају све деце пријатеље (а највише матере), да се на ову књигу претплате. Претплата се прима до 1. септембра о. т., а књига ће бити готова до 10. тога месеца. Књига ће изаћи до 10 штампаних табака на лепој хартији. Скупљају на сваких 5 књига добијају по једну на дар. Цена је књиге за претплате 1 динар или 50 новчића. Књига изашла у издању књижаре Велимира Валожина.

* Антиалкохолско удружење српских учитељских приправника Соиборских „Снае“ објављује српском свету, да је изашло из штампе први свезак његове библиотеке под насловом: „Рат алкохолизму“. Садржај је: 1) Химна удружења „Снае“, од М. Поповића учт. припр. IV. г. 2) Предговор, од удружења „Снае“. 3) Важност антиалкохолског покрета по народ, говор Ст. Бенина учт. припр. IV. год. 4) Народна школа и антиалкохолски покрет, од С. М. Косића учитеља. припр. IV. год. 5) Штетни утицај алкохол на јавку општина, од В. Чуриловића учт. припр. IV. год. 6) Монолог, од М. Поповића учт. припр. IV. год. 7) Наш одговор или зашто се није основало друштво „Умерено“, од Ст. Бенина, учт. припр. IV. год. — Књига изашла преко три штампана табака. Цена је само 10 новчића (20 новтура). Може се добити код удружења у Собору.

* На дан Св. Саве освешћен је у Вуковару Српски Дом, подигнут добровољним прилозима Срба из Вуковара. Дом је пражњо у своје просторије: српску народну школу, женску добротворну задругу, кредитну задругу, гимнастичко друштво „Соко“ и пеначко друштво „Јавор.“ Још један доказ, шта се може учинити удруженим снагама и љубављу према својем народу. —

* У Новом Саду штампана је политичка брошура: „Шта је било и шта треба да буде? Реч после изборних избора.“ — Писац је Јаша Токић. Брошури је цена 4 новтуре (2 новча), а портирине се узимају Кости Лери (Нова Сад). —

* М. Ј. Јелић, секретар Министарства Финансија, штампано је свој рад: „Политика монетарног регулирања у Србији.“ Садржина је: 1. Треба ли одобрити Народној Банци монетарне још на 25 година? 2. Појава акције и њени узроци. 3. Котеријска монетарна политика. — Књига је цена 1 динар. —

* Књижара Велимира Валожина штампала је 4 нове књижице за децу. Две су за мању децу („Пријатељ Белка“ и „У авионау“) а две за одраслају („Звездина“, уредио Мих. Сретеновић, и „Радост“, уредио Милорад М. Петровић). —

* Изашао је трећи свезак „Покрета“ у ком су: Чланци о тељесном вежбању. Нашео их је прве. Тих. Остојић, а по реду су: 1. Вежбање, јављамо своје тело. 2. Тељесно настављање омакне. 3. Деце игре. 4. Српско игралиште. 5. Видоградски слава у Раваници. — Цена је књига 80 новтура. —

* Из „Нове Искре“ засебно је одштампано: „Утопљено звоно, драмска бајка у пет чина, написана Герхартом Хауегетом, превео Р. Ј. Одавић.“ Издање је на двома једној хартији, у 8°, има 178 страна, а цена је 2 динара. Може се добити у Београдским књижарама и у администрацији „Нове Искре“. Књижарима уобичајени рабаг. —

* Академија Наука и Уметности досудила је књижевничку помоћ из Задужбине Михајла и Марије Миловојевића, по 300 дин.: Луђеву Вуљчевићу, шестенику, у Италији, Лазару Кокирићу, књижевнику и новинару, а 200 динара Мати Радогављенићу, пензионару. —

* У Златном Прагу штампана су: „Писма о руско-јапанском рату“. Писац је Владан Кљочац, а превела их је, са личних доштанења, г-ба Даринка К. Суботића. Цена је 20 новчића или 40 пара динарских. —

* У издању књижарнице Гене Копа изашла је нова поштоманија Ст. Виличког: Мари Краљеве Гарде. Цена је 150 дин. —

* У Бечкој штампарији Мехтиаришта штампана се „Аматер“ лист на његовом аустријском шептине међу Јужних Словенка. Изашао једанпут месечно на 8 страна (26 × 32, см.), а издаје га и уређује Владислав П. Цветановић (Mit-tweida, Sachsen). Година је цена: 4'80 марка, 6 ора-нака или 5'40 круна. —

* Штампарија Салића и Кони. покренула је ове год. нов лист „Спорт и Свет“. Лист излази сваког 1. и 15. у месецу, доноси илустрације на разним спортова, а цена му је годишње: 16 динара или круна. Уредник је Добриљко Лазаревић. —

* У првом свом оногодишњем броју доноси италијанка „Nuova Rassegna“ (Firenze, via Ricassoli 61—63) приповетку Геси. Све Матаула „I figli“, из збирке

„Живот“, у одличном преводу наше сараднице Г-ње Умберте Ришпини. — У овој је броју и наставак оригиналног чланка А-ра Бишетија Лозовице „Le ispirazioni poetiche di Petar Preradović.“

* „Балгарска Објерка“ објавила је у сном овогодшњем првом свеску пренос приповетке Госп. Симе Матапула „Земно“. Преводилац је Стеван Кутинић који није покљонио труда да пренос буде што бољи и тачнији. — У том је свеску и приказ „Календара Матице Српске за 1905. годину“. Између осталог вели се о њему: „То је збирник српског народа. У осталом, Срби су тог погледу били и остали у много бољим приликама од нас. Имали су и добре алманахе и добре календаре. Доста је да поменемо „Орао“, „Бели Орао“, „Србаран“ и друге. Од оваквог календара („К. М. С.“) не може бити никога кориснији.“

* Зближавање и братимање југословенских уметника „Балгарска Објерка“ поздравља овим речима: У области југословенских односа иш је учинио велики корак на путу сарадња и солидарности. Уметници — творци лепога и веселог напредније културе — дајемо пријем. Оно што се почело у Београду за време Краљева крунчања и уметничке изложбе, завршило се у Софији. Загреб, Београд, Београд и Софија пружиле руке и заручиле се у лици својих уметника. Уметност је послужила као основа једном југословенском савезу, савезу уметника. Топло и искрено поздрављено овај дан када представници бугарске, српске, хрватске и словеначке уметности дошавше, у наједничкој седници, већ познату резолуцију и када основаше своје савезно удружење „Ладан“.

* Стево Јапановић штампао је у Новом Саду збирку „Из мога села, притче из прошлости“. Књижница је у 87, а киз 88 стр. Цена није одређена. Приказивач „Застапа“ вели: „уверени се да их је највише човек из народа, који добро зна разуме народни живот... Из сваке се приче и сваке врсте вида да не само познаје ствар, него кад се боље као књижевник извонити, који ће нам изнети многу и многу ствар која нам није позната и треба да се зна.“ Дотађаји у приповеткама прени су из Горње Крајине. —

* 14. о. м., на дан Св. Саве, одржала је Српска Матица свечану седницу, на којој је друштвени секретар Д-р Милан Савић говорио у спомен и славу пок. А-ру Јовану Јовановићу Зиди. —

* У Херцег-Нови, у издању књижевара Ј. Секуловића, штампао је Никола Д. Велижаровић своју књигу „Успомене из Босне“. Књига је цена 40 хелера.

* На „Самозуправе“ засебо су одштампали „Извештаји о српској устанку под Карађорђеу у новинама оного доба. Велике о устанку у Бечки новинама“. Цена је 0-40 дин. —

* У Државној Штампарији наштампан је „Државни Календар Краљевине Србаје“ за 1905 годину. Може се добити код свих молдављених књижара и у стопаршћу књига Држ. Штампарије. Цена је у тврдом помену 4 динара, у елегантном 6 динара. —

* Милан Поповић (Загреб) написао је књигу „О картелкама и трестовима с природног и друштвеног гледишта“ прилог националној економији. Садржа је овај: I. Опћи дел: 1. Увод; 2. Постапак и појава картела и трестова; 3. Организација капитал и рада; 4. Економија великих предузвача; II. Картел: 1. Уопће; 2. Де-

финијација картела; 3. Облик и различите врсте картела. III. Трест: 1. Демонстрација треста; 2. Врсте трестова; IV. Разлике између треста и картела и трестова. V. Законодавство против картела и трестова. VI. Остала мере против картела и трестова. VII. Завршетак. VIII. Пријеглед књижевности. — Књига ће изићи око 5 штампаних табака а стајаће К. 1, те ће се почети штампати, чим се јави довољан број претплатника.

* Изашла је нова књига: „За породицу и дом“. Написао Мата Ђорђевић. Нови Сад, — Српска књижара и штампарија Браће М. Поповића т. 1904. Цена је књиг кр. 1-20.

* 25. о. м. прославно је Брањевин Ђ. Нушић двадесетогодишњицу свога књижевног рада. Нарочити одбор у Новом Саду био је узео на себе све стараше да прослава буде што лепша и виђенија. Народно Позориште у Београду представљало је тога дана, у част слашњег, његову „Протекију“. — И ако се о Нушићу још не може дати дефинитиван суд, јер је пред нас јоште живота и рада, ипак се једно може поуздано утврдити: Нушић је веома плодан писац, а данас, без мале, и један и најбољи наш драматичар. У оцењивању његова рада још је пуно личних прилика, али ће време све то збрисати, и онда, можемо се надати, суд ће бити и тачнији и бољи. — Прославу његову поздравља и „Нова Искра“ са најискренијим жељама да се и даље одужије српској књижи и да задужује захвалношћу бар „доције неко поколење“. —

* У првом броју „Нове Искре“ за прошлу годину допосебно лик и објаснио радосну вест да је за Скопљанског митрополита и егзарха Доне Милије посвећен изабраник нећу позванника — Сенастијан Дебелковић. А већ данас бележило то име, пуно најбољих нада за пошталено Српство, у читлау великих српских ауда. 23. јануара негушто је дух свој, а 28. потребне у столица својој, српско-нарском Скопљу. Покојају му душа у рајском насељу!

* 19. јануара одржали су Београдски књижевници свој скуз за доношење законске одлуке о књижевној сивјини. Рад овога скуза, примљен одлично, проширише се на другом састанку, када ће доћи и српски уметници, да се заједничким силама изведе донета потребно законско решење о књижевно-уметничкој својини у Краљевини Србији. Случај са књижевом Браће Поповића и још неколиких књижевара „надавача“ убрзавиу ову ствар, којој донета треба најла лека. Некома радоста сумњати да ће и Народна Скупштина радо прихватиати идеје најискренијих радника — српских књижевника и уметника.

Божичке приче, од Милана Милановићке. Нови Сад, штампарија српске књижевара Браће М. Поповића, 1904. 12-5 x 22 см., стр. 46.

Издање личних пријатеља. — Али-иана Ризван-беговић, као народни вођ и државник. Са особитим ажуром на данашње прилике и положај српског народа написао Јован С. Вуковић. Цијена 50 хелера, У Новом Саду, парна штампарија Ђорђа Ивковића. 1904. 13 x 19-7, стр. 46.

Има ли азу деца? Разговор Срба ратара о земљорадничким задругама. Чео на приредбено Павле Аршиновић. Друго издање допуњено. У Загребу, штампано у Српској Штампарији, 1905. — 15×23 см., стр. 112. Цена 1 круна (1 динар). —

Звездича. Књига за децу. Уредно Мих. Сртеновић. Београд, издање књижаре Велимира Валовића. Цена 60 пара дин. 14×22,5 см., стр. 96.

Свеска 86., 87. Маза Библиотека. Број XX. XXI. 1904. Светислав Стевановић: Песме, оригиналне и преведене. Друга књига. Црљена 60 потура — (80 пара дин.). У Мостару, штампаријско-уједнички завод Пахара и Касића. — 10×15 см., стр. 160+IV.

A. Askercz. *Primož Trubar. Zgodovinska epska pesnitev*. Ljubljana. Ig. pl. Kleinsagt & Fed. Bamberg, 1905. — 12×17,8. стр. 135. Цена: 2, повезано 3 крупе.

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Ево нас и на почетку седме године.

За нама је пуних 6 година тешког и незахвалног посла, али који нам добру вољу још није убио. И ако смо се у току шесте године озбиљно решавали да престанемо са „Новом Иском“, и ако смо почели веровати да је она још вазада само луксус за српске читаоце, — „Нова Искра“ била је јача од нас!

Седмом годином улазимо у старе невоље, али нас вазада држи нада, да ће, можда, сад, ове седме године, ипак бити боље, јер је „Нова Искра“ својим шестогодишњим излажењем јасно показала да је озбиљан и поверења заслужан лист. Није она какво ново подухеће, да би претплатници могли сумњати у његово одржање. Своје обвезе према претплатницима вршила је она увек тачно, али, на жалост, не и претплатници према њој!

И опет вечито нова и увек стара песма о претплатницима! Али — искуство је најбољи учитељ. Многи неплатници „Нове Искре“ знају врло добро да смо своја оправдана потраживања ипак наплатили, — а онима, који још немадоше искуства о том, мирно велимо: не одужите ли се и „Новој Искри“ и својој савести, доћи ће ред и на Вас. Тешко је било почети, а сада ћемо је према сваком неплатнику најоубиљније применити.

Претплатници који су добили опомену за дуг, нека је сматрају као последњу, јер су наше књиге најисправније и законски вођене, — а наплата је, у таквом случају, врло лака.

Обраћајући се пријатељима једине српске илустрације, молимо их да у кругу свом препоруче наш лист. Претплата је означена на челу листа, а најбоље је претплатити се код пошта или претплату послати поштанском упутницом.

Обећавати за ову годину нећемо ништа. Не обећати а дати, увек је боље. Сараднике молимо да нам ни у овој години не откажу своју помоћ.

Властитоштво НОВЕ ИСКРЕ

Приносиоци панег. Центашета, од Сине Матијевића.
На посрпних рукописа Зинајених, песме.
Лабудова песма (Валхис), драматичка сцена у једном чину од Антона П. Чехова, превод с руског.

„*“ песма Адамоа Шинтића.

О значају науке о свету, доцнади космогонијског излагања професора М. Ј. Антоновића (вастапиће се).

Крај отаџина, песма Боревца.

Миниотр Милићева од Ст. И. С.

Тиво радио (Милова Милановићева), песма, С немот-
ког М. П.

Казна, напослов Е. Носа (вастапиће се).

Понећно диморје, песма М. М. Петровића

Саданост и будућност породице, пров. Д-р А. Шкодер-
ничког превео В. Ј.

Листић: На опхитном часу од В. Ј. Рајчића. — Зина
елетија, од М. М. Ускоковића. — Житот, од Ст. С. И. —
Часовник (Ch. Boudelaire), С француског превео А.

Уз наше сликче.

Хропича: (Наука, Уметност, Књижевност, Религ, Библи-
отезија).

СЛИКЕ: Срињина из Скопалског Прие Горе. — Јован
Поповић Антоновић. — И. С. Јастребовић. — Сава Тодоровић,
редактор и члан Краја, Срп. Нар. Позоришта. — Милиотр Ми-
лићева. — Београдца Уметност, — Београд, — Српска и
уторска полиција у Београду 1860. год. — Срињина из Битола.
— Над сликче.

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА И КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЋА И ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕТ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОКУПИТЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ НА ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 24. ДО НОВОГ ГРАДНОГ ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште своју српских књига као и веома богат избор страних литература, на немачком, француском, руском и другим језицима; прила прилашту на све покремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценима и шизо у језику.

На стоваришту је још огроман избор класичних и модерних издавања за гласовир, виолику и т. д. Свако дело, којег случајно не би било на стоваришту, књижара набавља на најкратке време по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажњи п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, нарочито старих и на лепе књижевности, које продаје по врло ниској цени. Она и има велики избор књига по поручењу и по цени употребљеног у каталогу из којег се набавља. Велики избор антикварских књига светских антикварница стоји свагда на располагању посетиоцима.

Књижара купује од приватних лица појединачна дела као и цео библиотеке свагда по добром цени.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилату сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leihbibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најповољнијих светских преводача на немачком, француском и енглеском језику. Месечно прегледа је два динара са пограничним правом читања.

КАО Каталог узлази и своју прву књигу и музикалну шаљу књижара обавезно на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

— ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ —

ОСИГУРАВАЊЕ:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљања, на случај доживљања и смрти, мирал деца и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне вграде, индустријска и занат, предузећа, робу, поскупљеност и т. д.

Услови су најповољнији

Важна обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости поштом, овлашћени агенти и повереници из околине.

Осигуравањима из унутрашњости олакшано је плаћање и тачно, што је за сваку врсту олакшање бар по један новчани износ, ради примљивости за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужио плаћања у Београд и каталог се трошковима овог осигурања.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

највећи и најлепши

РОБА ЈЕ

МАЈСОАНДИЈА И ИЗ МАЈСОАНДИЈИНСКЕ ФАБРИКЕ

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За оне артикле:

Шешира филцаних и спамних у свима оловних бојама и црнкама;
Цилиндере од павла и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удваци, младожење и довере;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а за појединачне светле сабрине под знаком Р. D.;
Креветна мушких;
Каљача Петроградски, мушких, женских и дечијих;
Рубља пуног и платеног, златног и сребрног; нитију ката и од Др. Јогера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свају врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;

Перфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 8-50 динар. ком.

Затим: нитија, тоста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и пенаде за лице; воде колоније, воде за одржавање, растене и бисајерне воде; есенције за браду и косу и пенаде за браду;

Пепеза, обичних и за балове;

Марама: камширских, штосајних и свилених за српску војску;

Марама рених у свима врстама;

Ћебета, штасови, кеса, пољачника, табакера, торбе, албука, дугмета за прашку, прса и маложито; чигала за одлаз Косу и зубе; чашама, порцелина, и остале галантериске и домаће робе.

Препоручујемо испитивања муњеријама да се о свему оловно и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ И ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

немањаци за хартију

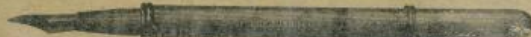

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД
2-50 ДИНА.

Сенскови улапка
за писмоу која пате од грчева.

улапка од шпичука са златним пером

издава за књиге

НАСЛОВИ ПО ОВОЈ СЛЕНИ
БРОЈ 344. ВЕЉА 10 Д.

Ово је улапка, перископ
као, за писмоу, писмоу
и за писмоу: сваког прста
ова оловна улапка
улапка оловна 1 дина

Оловна улапка оловна једна
златна пера и то:
од 6, 7, и 12 динар. ком.

Подсказ за г. г. дикаре, трговце, свирачаре, цртачаре, дугачаре и г. г. Улапка по овој слени са златним пером
стоји 18 динар. комад, а књига ит. и од 20 до 25 динар. Америкалске улапка са златним пером стоји
7-50 и 10 динар. комад, а са пером 4-50, 6 и 8 динар. комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА СЕДМА —

1905

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 83, у кући г. Николе Спаски.

Има на стоваришту и свагда напано добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици за сваку појединачну сезону: Штофова најмодернијих за женско одело, — Свице за хаљине, прехево, блузе и украсе. — Сомота и Плиша. — Атлаза црна за бунде и либадета. — Атлаза као и Свице беле за венчање хаљина. — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету. — Атлаза и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за женско одело као: Свицана штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаменерије и целокупног прибора и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофових и пелотних. — Гарнитура за кревете. — Платна кончаног као и Шифона Шро-
ловог у свима ширинама. — Везова и уметака.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је узудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљемо бесплатно.

С поштовањем

МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ

БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 182.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свају врста и квалитета;
Оксфорда и Зефира у свих бојама и ценима;
Цвилних и Градла за душеке и рољетне свају врста;
Сатина, Атлаза и Даместа за јоргане свају ширину;
Молдона и Фланела у дивним нутрацама;
Везова бели на обичном платну, батисту и переру;
Пемука за чарапе свају врста и квалитета, на штриглава и клубадина; обичног, свилоног и оранџеског.

Тепиха и простирача готови и на мотар;
Завеса чипкани, штофови и аплицирани;
Чаршава штофови у гарнитуре и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вуцена, волу-свилена и свилона;
Жаниле-(Мокега) на мотар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на мотар, у ципу и штову;

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поручбине за све крајеве у Србији извршујемо најбржијим и најбољим.
Мустре од свају важи артикала шаљемо на захтев бесплатно.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Ода-
нонбу, власнику и уреднику „Нове Искре“, Цветан-Милина улица, бр. 8. Ручиски се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога ропс бројеви се могу добити само за откупну цену. —

П р и з и д

опал, прео летњи дан, испуњен подри-
ном и ејајем сунчаних. Подне већ из-
макло — жета најјача. Ја сам лежала
на отоману у својој соби на рад. Око-
рина је тако јака, да закира: осећам
притисак ваздуха од подневске жеге
и клонулоост сваке, земље се етежу и
сужавају, тренавице се саме лепе и
склапају — сам се лагано приграда.

Откивам се од дремежи и полузатворених очица, ко-
лико год дуже могу, посматрам лубану, што почиња
испод стакленог звона, тако преко пута, у угад собе. Из
неких очних шушљива иде нека језика хладноћа: оне
испавене очи тако чудно и уморно посматрају. Прозор
отворен. Тако подаље, изред прозора, дламина. Проче-
тала, обехарила сва, а снажан и тежак мирис уноси лак
поштарца у моју одају. Мирис цвећа и дламина
као да још више унара. Слада, осли жарка, дошпре до
неве и слаби жгигр врабаца, који се нешто међу собом
на кроку препиру, расправљајући своје домаће ствари.

Наскоро осећам како настуна у тој оморној и при-
грезној слатко спокојство и мир — цвеће оборило и по-
вило напрем крунице, длање на дламини не трепери, нетар
застаје негде у обзук и грану — тишина... тишина изнад

дрвеа и дождова, изнад цвећа и длавада, тишина око мене
и у мени: тини се, тишина изнад свега у природи.

А моје тренавице се све нине спуштају и лепе...

.....Наједанпут отворише се врата од моје собе, отво-
рише се лагано и нечујно. Унутра ступи некакав високо,
протељаст младић, висока леп, али скупшен и сестан. Своје
граворасте, израстите очи бади бојаљиво према жени. У
тлим великим, граворастим очица, које су ме тако уморно
посматрале, било је некакаво много бола и туге, мода
и страдања. Не знам зашто и откуд, али и сама осетих
у том тренутку тугу у свом срцу и јако ми се ражали нешто.
Кад је младић отворио врата и ступио у собу, осетила
сам, да је с њим прострујила и развила се по одаји струја
хладног надуха, тако хладног да у први нах, за тре-
нутах, осетих слабу дрхтавицу у снази.

Онај његов тужни поглед просто као да ме приковао.

Никам се с места померила.

Младић нечујно и бојаљиво претупи и ослони ме
неким нежанаским гласом:

— Теби сам дошао... теби... да ти благодариш.

Једва сам се могла прибрати од узбуђења.

— Мени да благодариш? Али за што? Та ја те и
не познајем! Шта имах ти да ми благодариш и зашто?

Младић још тужије настава.

— Да! Ти ме не познајеш; али ипак, ти си једини мој добротвор... ти... једини мој добротвор.

Изненађена посматрала сам непознатог младића, пресећајући се прошлости и претварајући по намети: кад сам га и где у животу видеа. Са свим, са свим непознат — никада га нисам видеа.

Изгледало је као да је разумео моје погледе и чуђење моје, и извесно, хоћећи да ми објасни све ово, он настави свој разговор: али глас му доби тако некако чудно јечан, болан тон, да ми је у душу продвинуо и бол стварао.

— Да, ти си моја добротворка... Како? — Чујеш! Сад ћеш чути, сазнаћеш целу моју судбину, страшну моју судбину.

Мене обузе нека језа од његова гласа.

— Ја сам студенат био, учио сам права. Где — то је споредно. Учио сам на једном универзитету у Аустрији... Био сам неки предајни и маријал, али сиромаш, убоги сиромаш. Колико, колико пута нисам имао шта да једем! Ваљда гладан, ваљда жељан! Осим мајке, која је живела негде у провинцији, нисам имао никог свог у широком свету.

Моја јадна мајка, колико се бринула за мене, колико ме је волела, ипак никад није могла да ми помогне, да што одвоји и да ми пошаље. Никад! И тако сам студирао изучи се и азоватељи, зарађујући радом свој горки хлеб. Дани су били тежки, тежак био живот. Али се деша чудно: пресвину најзад и мени сунце и ошари ме зраком среће. Случај ми је пружио руку спаса, да се извучем из крајње окупаци, а после је срећа сама дошла. Добио сам за учитеља у једној пушњој породици: имао сам да спремам и потчињам два дечака, који су учили гимназију.

Ох, то среће, то радости моје, кад сам први пут ушао као учитељ у ту кућу! Али ту, у тој кући је и она несрећа моја, страшица од оне, у којој сам дотле живео и таворио. Судбина је наизада мислила, да се у животу нисам још доста напатно, да нисам много издржао...

Дозвао сам сваки дан. Још првог дана видео сам једно дивно девојче, и после сам се сретало с њом сваког дана. Морно сам је видети. То је била једина крава. Звали су је Мара. Ја не знам како је то дошло, али сам све више осећао потребу да је видим. Неко ново осећање пробуди се у мени. Мало ми је било што сам добио тако добро нешто — требало ми је још њен поглед. Ускоро сам прихватио да ме често и замишљено посматра својим дубоким очима. И крај! — Крај је био, да сам се задовољно, свим плазом, свом снажним своје чисте, певнице и непошварене душе, која је неискриво жудела за љубављу... и жистава, да је нашла то, за чим жуди.

То је тако ниша и поштно се развијало: ми смо се виђали често. Мој поглед је падао пред њеним погледом; али се неки пут толико знало и блудно, да је то и сама морала приметити. Из тих погледа она је могла читати и разумети моју љубав, а мени се чинило, да то пој самој није било неопходно.

То доба — то су златни дани моје младости, златни дани мога живота, који је дотле био испуњен толиким на-

твима и одрицањем. Најсрећније доба живота! Наше је познатије ухватило дубока корена.

Кад је Мара куда пошла, ја сам је свео пратити; свео сам се шетати с њом. Са великим задовољством ја сам често носно повискипуо какав њен мали пакет, корацајући сав срећан поред ње. То је било с почетка, а затим све се врло често састајали, тобож случајно, кад год је она куда пошла са својим малим братом. Тај малишан наји је био добро дошао. Најчешће смо одлазили на шеталиште, у парк. То ми је било најмилије место где сам време проводио: ту смо дуго шетали једно поред другог, без речи. Оно што смо смели једно другом поверити, а што нисмо могли преко усана претурити, то су говорили топло и нежни погледи. А растањак нам је био срдчан и искрен: ја сам држао њему руку у својој руци и објаснио је свимим пошћима. Она је допштала — мој је то јако годио, а ја сам због тога био срећан, пресрећан...

Мислио сам, веровао сам, да ме зашета води и гледао сам у мој за себе и зај живот свој светлији, гледао сам у мој свог Бога...

То је златно доба плавова и плауја, доба пере и санарија, доба се верује у срећу, кад живот има смисла. Одупељем својом љубављу почео сам копати разне фантастичне планове. Сам сам се предао послу — хтео сам, да што пере и што боље свршим своје студје, да поставим свој човек, да добијем докторску диплому, да станем на своје ноге; па, кад се све то преканти, ја да станем пред њене родитеље и да тражиј њему руку. Неће ме моћи одбити. И сав сам јој то једном приликом шверлио, кад смо се шетали парком. Она је знала то што докле није чула од мене: да је вољна, да је бескрајно, ладо вољна, да је обожаван...

Ној је било пријатно да чује; само се смењала и лутећи допштала да јој обе руке обасем пошћима. Изненада, незнамо, осетих у својој души неку неодољну моћ; занос чисте љубави толико ме понесе — ја је загрлих, притискох на своје груди; први пут сам подубио створење које неискриво вољим. То је био најсрећнији дан, који сам икада дотле доживео: то је био почетак мога бескрајнога блаженства и среће. Како ми је свет нагледио лан и живот пун радости, пун милости. Небо нади мном било је ведро и чисто, као што је и у мојој души било ведро и чисто. Волео сам рад и живот, заволео ладе и цео свет. Нихашта мржње нисам имао. Чинило ми се, да у животу нема борбе и страдањика. Моје мисли су нмале један плава, живот је имао један једини смер.

Понесен тоу својом љубављу ја сам кроз живот не знао, него летео. Све што сам радио, било је прожето љубављу и нмало о мој. Претнем на посао. Радио сам преко мере: био сам недовољно вредан — ње ради. Тада, ах тада сам био неискриво срећан, да сам често поглед лизао небу, као да сам се бојао завети богова.

Слауно сам и паслудео сам. Одједном се окрете лмет: све пође другим путем. Поје сунуврат и отпоче моје страдање.

Je ли то била игра или пробуђене из третунтога заноса — не знам. Мара се показа у савим другој боји према мени. Одједном поче ме избегавати, поче хладнети и постојаше према мени све сувоија и немарија. Наше шетње и пежи разговори прекинуше се, а за време часова, које сам држао последњевно њеној браћи, ја је више не могoh угледати.

Намерно ме је избегавала. Ја сам бивао све немарија, све тужнији. Најнише ме је мучило да сазнам узрок том преокрету. Ретко, врло ретко могао сам угрabbити прилику, да је нађим; али ми тада нисам могао е њом разговарати.

Очајавао сам. Шта је тада душа претрпела, не могу ти описати. Не може се то све изказати. Тај ме је преокрет толико помоо, толико душевно поренио, да сам био близу аудати; јер моја љубав према Мари била је тако велика, да никакo нисам могао замислити свој живот без тог милот створена. Никако нисам могао замислити себе без ње. Ишчунати своју љубав из срца према њој... не — пре угрети и ослободити се страдања. Ауао сам којекуда улицама, не знајући куда лати; био сам као нијан, као занесен. Ишао сам толико док нисам напаксао од умора, да сам, дошавши кући, срушио се на своју постолу. И тек што склоних своје угриве очи, а жена слика нашо преда ме: исто онако мила и пријатна, пуна доброте и нежности, пуна љубави, као и пре. —

Тада се у мојој души угрери неки чудно осећање, нека неодређена, крачна нисао. С почетка је та нисао просијнула кроз мој болесни мозак и угрнула. Али се ускоро затим поново појави и све се више задржавала у свести, све је више обугинала моје биће.

Ишао сам напослетку Мари, нисао и захтевао да ме обавести због чега је наступило тај нагли преокрет. Најошбиљније сам захтевао да се саставимо у парку, где смо се пре тако често састајали и у осами пријатно проводили часове. Дође ли, нисао сам, значајће, да ме још воли.

И ова дође. Дошла је водећи свога малог брата за руку... Никада ми догле није изгледала тако лена, тако несеказано лена као тада.

Мене обузе чудна туга, туга без имена; осетио сам како су ми се зенице олазжиле, кад сам је угледао. Био сам занемео — ни јединој јединој речи нисам је могао поднати, тако сам силно био потресен и угрђен. Сад је поново видио, први пут после толико дуга растапка, која је мени тако тешко падала. Дакле ипак!

Пођоше једно поред другог; угледамо се разговарајући о саски безначајнији предметима.

Ипаквада илихуу у тугу. Застаде, притаја се, закута, ажуре све у жени. То је ова заморна тинина у ваздуху што претходи бури.

Братић мени, угледавши дечаду. Другаре своје, отрча е њима у весташну игру. Ми ћутећи наставимо шетати све даље, све дубље у зеленило, где никогa нема.

Мара је лако ишла поред мене, безбрижна, задовољна, нисејељана. Ја сам је са стране посматрао и у души се поче комешати бол са очајањем. И све више, све више... Дрхтао сам као да ме грозница тресла.

— Ох, шта ми то радите са мном, шта ми то радите са мном?

† Ж. Величковић

Гонимље комита

Мари ме равнодушно погледа.

— Зашто ме мучите?... Шта је то? Откуда та ледена хладноћа?

Она ме поново без израза погледа и мирно рече.

— Ја? Ја сам као и увек... нисам хладна.

А у мојој души се конвитуало све више и више. Осетих, како ми се крача пред очима. Ми иђасмо даље, али ја нисам видео ни знао куда иђемо.

Поступно или нагло поче нешто да ми се мена и ишти у глави, осетих некако чудновато брујање и мала-

квалитет; бојао сам се да од раздражености и узбуђења, а тако клоњу, не паднем на земљу. Из мора на челу осетих како избијају крупне калде ledenoga оноја.

Не знам шта то би. Она, она, за којом тако силно жудим, ту је, ту је поред мене и сад ми дође са свим преображена, сасвим другачија, туђа, ужасна. Инстинктивно сам осећао да је нинећу нас све раскинуто, да је све разорено, да је близу крај.

Како је само могла, како је смела да ме тако страшно обмане и срце да ми скрива!

Ђутао сам; али је у мени врело и беснело.

И дође крај, страхан, ужасан крај.

Нисанада Мара кинуче из своје свилене ручне торбиче једну санијену хартију и пружи ми је.

— Морам да вам кажем, отворите ова одрешисто, хорам да вам кажем... Ето... Читајте... Новост за вас, а тиче се мене само... Читајте!

Несвесно приким хартију. На кој је било штампано Марино име, а испод нега прочитам једно друго познато име. Знао сам да је то син једног врло јакног човека, који је са Марином родитељима стајао у блиским везама. Дакле верени су били! — — —

Шта је у мени бављало; шта се са мном дешавало — не знам, не могу описати.

Некдад хартију и бацим је од себе. „Туђа? — спну ми у памети. Не — никада!...“ Изао сам неко такмо предосећање, неку сауту да је у овим часу крај и мојој и њеној ери...

Дакле та силна љубав постојала је само у мојој уобразици. То је била моја болесна халуцинација. А она! Богата, лепа а доколна девојка трпела се са срећом, животом и љубављу једног сиромашка! И тад јој се јавља други један човек, богат, неважан. А ја? — Моју љубав, мене, просто и без икакве сажаљеваности, баца као какву разлучану децу играчку... а ја сам у њој гледао свога анђела и спасиоца, гледао у њу као у сунце и веровао у њу као у Господа...

Један тренут и у глави ми се наизненада зачедо нисао да је наступио судбоносан тренутак у мој животу; осећај да ће се нешто судбоносно догодити. Не знам зашто, али сам осећао ужасан страх од нечега што ће наступити, што ће морати наступити. Дожвати ме вртоглавица, помути ми се свест као слабом човеку, кад много није. Осорно и жутре дограбим њену малу и топлу руку, коју сам толико пута миловао и љубио. Глас ми је чудно звонио, био је заглуша, а у погледу је пламтено гнев.

— Не, никада... чујеш ли, ти нећеш ничија бити већ само моја, чујеш... ничија!

Мара је била вазда ерчана и одрешиста. Мирно се смењала, док сам јој је ово говорио. Јако сам јој стискао руку, зацело ју је болило, али она је трпела и ђутала. „Она, она да не буде моја, него другог...“ а моја љубав — играчка, проста играчка!

И тада наступи онај страшни тренутак, од којег сам и не знајући зашто застрепио. Најве гнев без приград,

беснило без граница... дрхтао сам целим телом. Она овази то и преплашена поје у страну.

Мора да сам страхан изгледао, јер Мара је хтела да побегне. Узалуд!

Дакле да је за њавек изгубио? У томе тренутку, кад сам осећао да ћу је изгубити, изгледала ми је лепша него никад докле.

Дакле беснело захвати ми душу и снагу... Љубав и бол, прија и проширане, скупљеност и очајање... потрчим за њом и дограбим је обема рукама, стегнућу је све више као твезденим жемеллама.

— Чујеш! Моја, само моја си ти, само моја можеш бити, ничија... само моја!

Мара, погледајући ме с презирањем, отицаше се из којих руку, које су је чврсто обавиле и стезале. Она покуша да виче за помоћ.

Тада је дограбим, подигнем и понесем даље од пута у шипраке, у траву. Узалуд јој беше ника за помоћ, узалуд се опираше из све снаге, да ме отисне од себе и да се ослободи мојих руку. А у том хрпању ја изгубих и последњи остатак разума. Као спутан притиском чврсто своју шаку на њена уста и гледајући јој у неколачене очи говораш јој страшним гласом.

— Моја!... Чујеш... Моја само мораш бити!

Била је жестока да се отиче.

— Моја! Ничија више, разумеш ли, ничија... само моја!

Чух неколико речи, неколико тзвјика, неодређених, неартикулисаних, прогутаних. Она се опираше тако сиљном снагом, коју добијају људи само у сакупљеном страху.

Но ја сам био јачи. Нокти њени беху заривени у моје мишице. Кри је кивала из мојих рана. Она ми дераше и кидаше одело; али ја нити сам шта видео, нити каква бол осећао. У свом суманутом гневу и огорчењу чврсто сам држао притиснутом руком њена уста и нос.

Борећи се тако очајно и носећи се обоје надоме на земљу, у траву. Мржна, коју сам осетио и која се распирала у необуздани гнев сасвим ми избезуми — од пропаде љубави још остаде у мени безгранична мржња... моја рука била је тако притиснута уз њено лице, као да је ерала. Не дадох јој да и једним дахом повуче мало ваздуха у себе...

Најпосле отвор престави, она понусти. Руке њене, којима ме је грчевито стезала, малаксаше; прети, олакшани и попрекани мојом краљу понустише, ранирише се, и обе руке клоњаше у траву... али ја сам непрестано и даље држао притиснуто своју руку на њеном лицу.

И ужири се. Без покрета лежаше тако она преда мном у трави. Сад је моја, са свим моја. У том часу пробуди се и обузе ме заостала бесна, страшна, безумна љубав моја. Да, то мило створење, које тако безумно вољех, сад је сасвим уз ме.

Пустих руку с њених уста, загрлах је и тих силно и страшно љубити је.

— Видим! Сад си моја, само моја... за увек моја! шепнуто саж јој занесен својом дилемом дубављу дубећи јој мирно, бледо чело и образ, бело груди и криве руке.

Ох, како сам срећан и блажен био у том тренутку!

Ни покинутао нисам, нити ми је могла пасти на памет мисао да ме ко може видети или да ме ко посматра. Моја чиста, попила лубав изненада се изиргала у дивља, бесни лубавни залос... Бестија, што сиш у човеку, поче се будити...

А Мара постајаше све мирнија и хладнија, ја да сам јој ја најнекије речи тешко и најпатренијим је полуцирцима обаскивао. Полуотворене очи, устаљене, уста мало отворена, без daha, без покрета, недра бела, хладна и без покрета, без никак живота. Ах, она је била мртва, мртва! Ја сам је угушио својом надочевеном снагом.

Збуњено, туго погледах око себе. Никога.

Али изненада нешто страшно одјекну у мени и својим ушима чух једну страшну реч: „Убице!“

— Уплашен, надхватах од тога гласа, који ми је на душе говорно. Лишће је пада кином на дрвећу шуморило, исто то и ја сам опет чуо да и лишће шапуће „Убице, убице!“ А висока трава на ливади делујаше се и тихим шапатом понављаше ту реч.

Ласано и бесвесно дигох се, узвешено гледијући око себе... да ме ко није видео. Учини ми се да ме посматрају палмене очи неке диле животиње..., не, привидело ми се.

У томе тренутку допре из даљине глас Марине малог брата: тражи сестру и дозива је.

— Маро!

Тај танки, сребрни гласић чудновато је одјекнуо у мојој души. Чегота сам се страшно.

— Маро! поново сребрни деџи глас.

У први мах хтео сам своју жртву подићи и одвести је са собом. Али не, то није могло бити.

Деџи глас дође ми сасвим близу.

— Маро, Маро!

Један скок и мене несташе.

Ма да сам се гадно од самога себе, осећао сам неки унутарњи страх и нагон да се склониш и сакријеш. Без свести и препришљавља, избегавалући да ме на ко, а нарочито полицијан какав, не примети, одјурим у свој стан. Чинило ми се да ми на челу стоји неписан мој злочин.

Дошао сам у своју собу, сруших се на диван, залазаше телесно и душевно. Не знам, колико је времена протекло, али кад исправих главу, могао сам хладније прекинути о свему. Мисли моје беху страховите, ужасне, прне.

Убица! Та ми је реч непрестано кружила и звонала по памети.

И видех страховити приказ: ухватили су ме и окрвали. Извели ме пред суд и судска расправа износи све ситуације, све детаље мог злочина. Осуђен сам. Језа ме свега простру... тако, видим, стоје непади. Тако лу свирпим.

А моја честита и добра, моја јадна и сирота најка! На пријатељи, који су ме снамрали за честита и неправна,

за разумна и образована човека, који је уживао поверење и поштовање? — А неки потајни глас продираше ми кроз уша шапатом својом до у саму душу: „Крај, учини крај, крај патњама својим, крај свему!“

Уплашен тргох се од тог гласа.

Али опет осетих некога за собом и чух тајанствени глас: „Да, она је твоја. Сад је она вечно твоја. То си и сам рекао. И ти си иен, зар не?“

Да, тај неко за мном, кога нисам смео загледати, имао је право — без ме мени није било живота.

И, што срам и страх не могах учинити, то учини лубав.

Брзо, без прекинивања, без расуђивања, онако слон-

Петар Пророк Сокољанин

илен и упоран похиташ столу. Ту је! Нађох и кавукох револвер.

Моја последња мисао није била моја јадна најка: последња моја мисао била је она...

Тако у мојој најчој соби све се сврши.

Врло ми је лако било преломити револвер на преа и повући...

Нисам добро погодио — смрт није одмах нашла.

Одвела су ме у болницу. Лекар, професор, медицинари, болничари трчкарали су око мене. Био сам у залосе, али сам чуо где неки питају: за што сам то учинио?... Шта је узрок тог кораку?

Нисам се дуго жулио, последњи удах убрзо је дошао.

После тога не однесоме ме одмах на гробље. Са мном су поступили, као и са осталим сиротанима који онако сврше.

Дограбише ме лекари и ђаци и изнеше на свој сто за секцирање. Једни на одрезивање руке, други ушине ноге, трећи се интересоваху за плућа и срце. Сваки узме по нешто, да на хенг ради и вежба своје знање. Распарчаше моје остатке положише у један гандук, са телесним остацима других људи... Нико се није јавио да захтева моје тело ради сахране...

Један хедаинар доби главну моју. Скинуше кожу, очистише је од жишћиних влакана. Преко средине чела, изнад очију, претестерисаше моју дубаву, извукоше мозак и посматрајући кости главе нашла су били и утирали да на мојој дубави има неколико абнормалних места...

Доцкије је исти медицинар однео моју дубаву својој кући. Тамо је лежећи дуго, поред књига на патосу код стола у докторовој соби, по њој падала прашина, дуго, врло дуго, чак је доспела и на тавак... а једнога дана, када

он је ти зажелела, он је предаде теби. А ти? Ти си је лево очистила, ставила си је под стаклено звоно... ти чуваш и поштујеш последњи остатак човека који је тако био несрећан, а који је тако силно желео... Ти си моја једина добротворка... Хвала ти за то, хвали! — — — — —

Тек тада се осмехла да нажалостије разжотрим младих и приватих завета неку танку црвену пругу преко његова чела...

Језа не прође, задрхтах, пробудих се...

Први поглед паде ми на дубаву — она мирно почива тамо преко кула, у углу собе; њене пашљене, празне очи не гледају више онако упорно, жаривије не посматрају, поверљивије и из прачних очних шупљина не избија језива хладноћа...

Рума 1965.

Милоша Миладиновић

Вардар цвили...

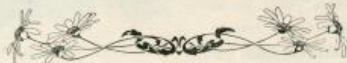
Вардар цвили, љубо моја,
Плене цвили;

Плене цвили, љубо моја,
Љугог сам ти желан боја,
И доста смо робљем били!

Не жали ме, љубо моја,
Робље жали;
Робље жали, љубо моја!
Тешки ј' капаа ропогко зноја,
Тежа коме душу пали...

Лед се крани, љубо моја,
Гора пупи;
Гора пупи, љубо моја,
Нож за писом дуго стоја
И дуго га рђа пупи...

Димитрије Миќић

Хајдук = Вељко

с карактеристичним погледом на народну поезију о њему
од ср. и. ст.

1.

У низу оних јунака, чија је имена овековечила нова историја српског народа, неоспорно стоји на првом месту име Хајдук-Вељко Петровића.

Хајдук-Вељко и цео тај низ српских јунака попишоме у славној борби за слободу своје отаџбине, која се водила почетком прошатога века. Била је то херојска борба једног маленог краја српског народа, борба сир-

тање раје, робова, против својих невољних господара, против војних и свјатих Турака.

Устаник, који пре сто година (1804.) плавну у Шумадији и обухвати Колубару, Писавину и Браничево, беше устаник српске раје против градних зулућара својих, против јангичара и дахџа, чији се зулуци не могуће подносити. Успех тога устанка учинише да се из њега наскоро развише велике и херојске борбе српског народа у Београдском Пашалуку против турског господарства, борбе

за ослобођење жалене Србије изпод јарма велике и жојне царевине Турске.

То је била Дивидона борба с голијатом, веједнака у сваком погледу и по броју бораца, и по ратничкој спреми, и по предетвима за ратовање. Малепоу броју српских ратника потребно је било одвећ велико пожртвовање, необична смелост и јунаштво, да би негда издржали оне силне напоре што их таква веједнака борба доноси. И одмете, ерски је народ у довољној мери показао и по жртвовању, и смелости, и јунаштву. Десет година потрајве и успешне борбе српских раје, отоглеан и изнурене тежким зулумима, потресоме из основа велику царевину Турску. Славни бојеви на Иванковцу, Митару, Делиграду, Малајинци и другим местима, као и херојска дела српских јунака и војсковођа, заживише свет.

Српско се име проносило и славило по свима крајевима европског континента.

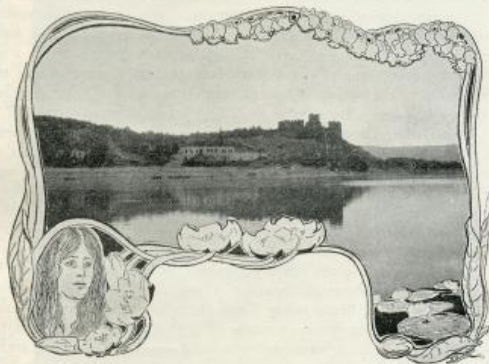
На муци се познају јунаци, — вели српски народ. Он је себе довољно оправдао пред том изрекком својом, показао је да је издржљив и јуначан, да га дуготрајно робовање од Босона није сазвојило, да је готов за слободу своје земље поднети необичне жртве, и да се с успехом може хватати у кошцаа са много силнијим непријатељем. Он је из своје средине дао толико узоритих примера великога јунаштва и самопожртвовања, да ми данас немамо потребе да у неговању родољубаа и патриотских врлина код своје омакдине прибегавамо угледима из историје других народа, на то било и античких. Наши хероји и родољуби из те борбе могу се поносно узретиати у један ред с највећим херојима и родољубима из светске историје.

Знатан је број оних великих људи на тога доба, који се у првом реду одликоваху врлинама одличних војсковођа, или мудрих старешина, или родољубивих државника, какви беху Карађорђе, Милош, Лука Лазаревић, Прота Матија и др. Али нас у овој прилици више интересују имена оних људи, који у тих борбама изиђоше на глас као велики јунаци, какви беху: Хајдук-Велько, Станоје Главаш, Васа Чаравић, Огеван Сипићелић, Тиваско Рајич, Јован Куреула, Зека Вуљубаша, браћа Недићи, Отојан Чувић (Знај од Новаја), Милош Пећерац, Петар Добрица, Лазар Мутап и др. Од свих тих имена највише је прослављено име Хајдук-Велька.

Кад бисмо ради упоређења хтели да градиимо разлику између тих јунака по значају и вредности догађаја у којима су се одликовали, или по броју, ступњу и величини оних јуначких дела која их прослављаше, било би нам потребно тачније и испирније познавање свих догађаја и

личности од 1804. до 1815. год. За такав би поносо потребна била засебна студија о јуначина из првог и другог устанка. Овде ће бити довољно ако, ради боље карактеристике најзнатнијег јунака, Хајдук-Велька, све те јунаке поделимо у две групе према томе, да ли је њихова прослављено јунаштво чини једнога тренутка или догађаја, или је оно потврђено читавим низом сличних херојских дела у разним догађајима у којима су учествовали.

Првој групи био би најбољи представник јунак из старијег доба српског, Милош Обилић. То би били јунаци који су у каквом великом или судбоносном догађају извршили херојски чин, који их је прослављено и удаљио на велику висину тако да су друга њихова јуначка дела остала у привиску, или су заборављена, или их није ни било.

Рам

Таква су јунаштва у старој класичној историји прослављала имена Леониде и Сивовде. У њихова имена могу се поносно пориђати и имена оних српских јунака из устанка: Сипићелића, Рајича, Чаравића, браће Недића, Добрица.

Другу групу највидливије представља стари народни јунак Краљевић Марко. То су витезови, који су се као необични јунаци показивали у свакој даној прилици, а који су и сами изазивали прилике и догађаје за своје јуначке авантуре. Они имају за собом читав низ необичних јунаштва, низ херојских дела и пожртвовања у којима су се одликовали. Сваки је од њих, тако рећи, јунак по занимању, јунак из задоласства, јунак не једнога тренутка, него владу и свугде. У ову би групу дошлци: Хајдук-Велько, Главаш, Зека Вуљубаша, Куреула, Милош Пећерац и други.

Од свих јунака обе групе, нема сувише, Хајдук-Велько стоји на највећој висини. Он је највећи херој новје историје српског народа — јунак над јуначина.

Пре преласка на народну војевину у Велку, а зарад бољег оријентисања у пој. порећању у најкраћим цртама главније податке о Велку и оним догађајима у којима је он суделовао и који су му ише пролазили.

Које би потребна била Велкова биографија, наћи ће је једно обрађено у Вука Караџића „Историски и етнографски списак“, књ. I. Но још потпунију биографију његову имамо у „Поненику“ и „Кнежевину Србији“ од М. В. Милићевића, у којима се налазе неке црте на Велкова живота које Вук није забележио. Из ових дела узимао сам и сав нећину по атака о Велку. Поненику овде и засебну књижицу учитеља Мих. М. Стевановића „Хајдук-Велко и његова браћа“, која је „налаже породице Милутиновице, брата Хајдука-Велкова“ (Пожаревац, 1893), а у којој је у главном употребљено градице што га је Милићевић у поменутих делима прикупио. Неколике податке о Велку узео сам из „Србијана“ и „Тројебратства“ С. Милутиновића (у којим се некада употребљени подаци могу често узети као поуздани историјски подаци), као и из биографичке црте „Чуцук-Отава“ од Ј. Ђерђевића.

Велко је био младик око 22 године када се одметнуо у гору у хајдуке (1803.), у те јуначке осветничке ерише, Усташа 1804. затекао га је као хајдука у дружини Отавоја Главана. За тим је пришао старешини следбенике нахије Ђуџи Вулићевићу, у кога је имао и војсково све до „Ђуџине смрти (1805.), када остаде код Ђуџина Брата Вујце као неки буљубаша са нешто својих момка. Под њим је био и при освајању Београда (1806), на чијим се шатровима јуначки бором.

У почетку 1807. Велко заводи Караџића у Савет да му допште да прикупи момке и узалде у Црну Реку, своју местојбину, те да је побуни и очисти од Турака. Најпре су га од тога одраћали да не би ушло погубно момке, али му најпосле, на нешто велико наваљивање, допуштине данин му нешто оружја и чебане, као и чин буљубаше. Вук наводи речи Младена Младеновића, тада председника Савета, о томе: „Ајде, море, кад је тако наваљало, да га нештомо, па ако Бог да те што отме, добро, распостраничило земљу нашу; ако ли погине и пропадне, јам му ниско криви, видим да неће да мирује, него ће отићи и без допуштеног.“ Велко је сјајно оправдао поверење и извршио свој задатак. У Раваници разви барјак и сакупи око стотину бећара, па пређе Честобродницу и преко Кривога Вара спусти се у Црну Реку. Пред њим се Турци разбегше. Код Подгорца се беше скупљило нешто Турака, но Велко их разбије, а Подгорчаног бегу ухвати жива у његовој кули. Ту заплени оружја и чебане и доста блага бегова. Тада је од бегла задобио и чупеног хата Кумшу, од кога се није растајао и с којим је делио многе жетдане. Кад чују остале скупбе и бегови по Црној Реци шта је био од бегла у Подгору, одмах сав побегну у Видин и у остале градове и вароши, а Црну Реку оставе Велку. Он не хтеде дати сав народ тога краја на оружје, него га остави на миру и прикупи још нешто

бећара и савошалаца, а народу поручи да му донесу саво храну за појек, чиме га је придобио за себе. По том се напусти у неки олу (Криво Вир?) да зимује.

Кад Велко очисти Црну Реку од Турака, постави по пој своје бинбаше, буљубаше и барјактаре, а себе учини војводом ослободиле Црногачке Нахије. Савету најпре није било по вољи ово негово самозвано старешинство, али му није чинило сметње, а тек га је доцније признао и утврдио за војводу Црногачког. Велко се одмах постарио да отуца Црну Реку од турских напада, па је у Зајечару, Вражогрцу, Грлану и још неким местима поградио шатрове и чувао их са својим бећарима. Имао је намеру да од Турака очисти и сву Тивочку Крајину, у чему је и успео у друштву с Добринци, који дође с Демигради (у пролеће 1808.), те најпре заузме Соко-Вану (Алексиначку), а за тим раширише српску алат и у Сербит. Од тога доба Велко је понајвише борану у Бани. Његово име постаде чувено и славно у целом Српству, а Турцима задаваше велики страх.

Велко је суделовао у овој славној битци на Малајници (у јуну 1807.), у којој је српска војска, уз припојих једног мањег одмелена тада савезничке руске војске, одвела сјајну победу над знатно већом силом турским. Том приликом Велко се нарочито одликовао необично свелом упалина у турске буљубе. Тако се иго и са својим бећарима борио и у боју на Прахову (1808.), где се такође одликовао великом храброшћу.

После пропаста на Јакевинци (1809.) Велко је чувао Вану од Турака. Но Турци узбуо наваље на Вану с великим војском, околје је и притисне са свих страна. Велко се са својим бећарима неколико недеља јуначки бранио у шатровима, изледећу често из њих с коњицама и стуби-јајућа Турце, док се њије дошла у помоћ српска војска под Младеном и Вујцом, када се ослободио турске опсаде. У тим борбама рањен је у ногу. О његовим чудима од јунаштва, што их је почитно приликом ове опсаде, баше доцније нарочито помена.

Кад 1810. један део савезничке руске војске пређе из Влашке преко Дунаја, отвори се преко лета читав низ бојева с Турцима дуж Дунаја и Тимока. У свима тим бојевима суделовао је и Велко са својим бећарима, прослављајући својом храброшћу и своје и српско име. За тим је, у јесен, с Русима поново отео Вану од Турака и борио се у великим бојевима на Јасци и Варварину, где су Срби разбили велику војску Хуршид-паше Никшић и стубили је к Ниму. И у тим бојевима Велко се одликовао својим великим јунашством, а рањен је у леку руку, од чега је у нади остави мало сапат. Зиму је провео опет у Бани.

Велкова је слава била многица три у оку; она изава зајмет и криву. Поред интрига које се шатроне око њега, и поред неарлиха које су му чиниле у Београду, буде у лето 1811. пренешен из Баве у Неготин за Краљевског војводу. Криво му је и као било што напушта своју местојбину Црну Реку и што га са неарде томе, али оде у Крајину да у последним данима свога јуначког

живота, у херојској одбрани Крајине и Неготина, остао је пометнуту славу и поштом и углед како се умире за отаџбину.

Крајине и судбонеме 1813. године дигоше се Турци на Србију са својом силом својом. Прва је падао био од Видина на Вељка. Најпре се дигоше на и неколико хиљада турских коњика, те пређоше Тимок; но Вељко их дочека код села Букочке и разбије. Али се наскоро крете на Видина к његовој већој војска, око 16.000, и Вељко се понуче у Неготинске шанчеве да их брани. У њега је било свега 3000 људи, но већи део те војске био је распоређен на Дунаву. Овеговали су му да напусти Неготин и да се с војском понуче у планину, но докучи беша изорно уклањати се од Турака и напустили Неготин, и надио се помоћи. Он је још у почетку, кад је видео да му несташе чебаше, писао Савету у Београд да му је пошље, и чебаша му би послата, али му дошкан стигне. Свеж тога писао је и Младену, који је био с војском на Морави, да му пошље један део војске у помоћ, но помоћ не дође.

Велики бојеви око Неготина почели су у лето, у јулу. Турци опашу Неготин, ушанче се, па му се сташу примњати. Још ни дође помоћ из Адмирала и Влашке, тако да се око Неготина окупило око 30.000 турских војске. Вељко је с невисоканом храбрости бранио шанчеве, изметаша из њих и борно се херојски, као лав, са њим људи против ове велике силе. Његова браћа Милутић и Милош, као и храбре билабаше и биљаше његове (Хаџи-Никола, Абрам, Делибаша и др.), па и сви мошци његови, борили су се и дан и ноћ јуначки, гледајући пред собом неутрашњом Вељка. Очекивана помоћ не дође, а војска се српска прореди; довадеше рана али нагибаше навајбоља мошци. Вељку несташе чебаше, те скупљаше по Неготину капајне ствари и растапаше их на пушчана зрна; а у тошове меташе најбоље и саме талире. Дан и ноћ је обљављашо шанчеве, слободно мошке и поправљашо рушевине од турских топова.

Једно јутро (биће око 20. јула), кад је наређивашо оправке на „Малом Шанцу“, погоди га топовско буле кроз сред плећа. Једва је могао рећи само „Држ!“ и жртван падне на земљу. Мошци, који беху код њега, покрију га травом да не би остали видљиви да је Вељко жртван, а у вече га брат Милутић уклони код Неготинске цркве.

Тако пошље Хаџи-Вељко, овај највећи херој из историје српског неслобођена. И његови мошци, и Неготин и Крајина, и сва Србија, брзо познадоше да Вељка

више нема. Пет дан по смрти његовој Срби напустише Неготинска утврђења и пошкочише се и Поречу, а Турци заузеше Неготин и Крајину.

Ив. Залки

Ушанчени Сатир

3.

Мало је аутентичних историјских података о Вељку начину појављивања и о његовим херојским делима која му стеклоше славу. Ова ошудница ошета се и код других великих људи тога доба. Није чудо: људи из народа, који су устали да оружјем живију и бране своју слободу, нису имали кад да мисле на бележбе опширнијих података о догађајима и личностима из те борбе. О њима се писало доцније, по памћењу, па су те бележбе често и нетачне и ошудне. Да бисмо имали потпунију слику о

Велку, потребно је, поред историјских података и бележика о њему, узети у почећ и народна предања, као и народну појезију у којој је оневан.

Велко не припада само историји народној; он у великој мери припада савном народном, народном предању, народној појезији. Велко има у народу своју легенду. О његову натприродном јунаштву, о његовим херојским делима и чудима од храбрости, има да прича много српско дете онако као и о Краљевићу Марку и Обилићу. Људи и јунаци, који нехају своје легенде у народу, бивају од народа заборављени. Легенда је јача и од најјачег јунака: она живи и после смрти његове, преносећи се од колена на колена. И Велка је легенда овековечила, учинила га бесмртним. Велко ће живети у срцима Срба док је света и века.

За чудо је да је народна појезија о овом највећем народном јунаку новјеге доба била врло тврђава, док је своје издашне записке онема ово глава многих других јунака, незначитијих од Велка. Прослављени народни гуслар и песник Првота Устаника, сени Филип Вишњић, који је онако дивно и обилно прославио и овековечио имена не само јуначких Дринских војвода, него и имена њихових јуначких будућих и козача, ни у једној својој песми не паша о овом највећем јунаку, о Хајдук-Велку. Вишњић пева ил једне песке о многим ваљним дотађајима на источно крају Србије — о боју на Иванковцу, о херојским борбама на Делиграду и Соко-Бањи, о бојевима на Малајници, на Каменици, на Третици и др. нити о јунацима који се у тим бојевима прославише. Нега није одушевља ни ова велика идеја Карађорђева о ослобођењу и уједињењу Српства, зачета 1807. а увећано остваривана 1809. год., и то баш онда, кад је Вишњић на Босне прешао преко Дрине у Србију и отпочео певати о дотађајима из устанка. Оставља је без помена братски споразум и везу с Црној Гором, као и славне бојеве на Сјеници, Суводолу и Новој Пазару!...

О томе су и други писали. Вишњићева је постојбина Босна, крај Дрине. Једностраност његове појезије објашњава се његовим прасотом дотађајима и позивањем личности и јунака која су у Дринским борбама суделовали. Он је певаш само о ономе, што је њему најближе било и што је сам добро познавао. У западним и јужним крајевима у опште много је више његована народна епика појезија него у источним. Отуда дотађаји и јунаци на источно Србије исуу били ероти да имају достојног песника народног, да знају свога Вишњића. За јужне крајеве и њихове јунаке још и имамо народних песама, и ако не у онаком броју и онако добрих као што су Вишњићеве. Али за источне крајеве изузетак чини само једна једина песма о првој борби на Делиграду и јуначкој одбрани Добричевој, коју је лепо оневао старац Рашко из Колашина (Вук IV, 31).

Па ипак, прегледајући разне збирке народних песама, налазимо неколико таквих, у којима се о Велку говори. Први њеко онде сва та места.

1. У целој Вуковој збирци нема ил једне песме која би била посвећена Велку. На жалост, у кој њога ни таквих песама у којима би се о Велку било више, ма и узгред, говорило. Само се на два места налази помен о њему. Први је у Вишњићевој песми „Лазар Мутап и Арсени“ (Вук IV, 39), где се Карађорђе пријавља кога да понаше место где Арсени на могод:

„Да би писао Велка харабану,
„Ко ће мутап“ Бине и Косова
„Од Турака дуги Арсени!“

где је Вишњић очевидно погрешно узео Велку на Косову место Соко-Бине алискивалу у којој је Велко борвао. Други је помен у песми „Растањак Кара-Ђорђа са Србајом“, где се Карађорђе узда у своје војводе:

„Док је мене на Тимок Велко,
„И док ви је — — — — —“

и где ипак одговара Карађорђу:

„Погле ти на Тимок Велко...“

То нам је све што имамо о Велку у Вуковој збирци.

2. У „Споменцима“, коју је приредио Проесорско Друштво у славу етогодњишце првота устанка (Београд, 1904), штампане су две дотле необјављене народне песме из рукописа В. Врчанића, у којима имамо карактеристичне описе Велка и његових јуначких особина. У првој, под бр. 8, „Узимање Београда“, у којој се описују српске војводе и јунаци пред Београдом, имамо онако опис Велков:

Опет када пита Момед-агу:

„А који је оно Момед-ага
Според кова пете на ошави,
Прекр краља држи цетедрара,
А о бедри сабљу одкоподеу,
За појасом дише кубурџи,
Моћу њога доташки пожа,
Виши јунак од колаца бојнота,
Прве насти а дугих обрва,
А брчија има на усници,
На преша двоје токе сјајно,
А на ного кољче дужиније;
Страхан јунак не да се гладати,
Грдно буца, а ока крива?“
— „Оно ти је првојинава гуја,
Да је жешће у три цара нема;
Пашине жакло, задете памети,
Те у кјанству емиш учинило;
Бе год види, ал' сретне Турчина,
Да убије кал да погне,
Како жоја, од Крајине Велко!
Одврло се калаче у ојаче,
Те гдрло од Турака гдрли;
Доста се је њашекоа глави,
И воле је ојачио жаке,
Удонила буде останио,
На оно жу данас дана суџи,
Ајду-Велко да испути главу
Прекр Београд а од турке борде.“

У другој песми, бр. 9, „Узимање Ужича“, говори се о Велку на имене места: пајуре у ошаву неколико јунава, сличну горани, где се о Велку пева:

„...Нети орб од Крајине Вељко,
Који стико вином пољовица,
А стрјеља вод облаке здрава,
И сијече под оклоп јунака,
Удариће на пуну завету,
За пару ће заметнути кмету,
За во паре изгубити славу;
Он је кнот оцрнот брља...“

за тим, кад Чаралић Висо (!) моли Бара-Ђорђа да прин
удари на Ужине:

„Ево г' жолка, на ти рупу лубим,
Дај ми друта од Крајине Вељко
И логоре треста криваља (!)...
А ево ти тврду кјеру динам,
Српакоте ти довицети пећу“...

по том, кад Чаралић пада пред ужичким вратима и зове
Вељка:

К. МАНЕК

Кућа на селом

„Ево си, Вељко, јадан побрљави!
Освети ме, не пусти ми главе“...
У то Вељко е трести криваља,
На шавају јунакнине страшно.

и најпосле:

Бег Ђорђеја продаје на врата,
Најзрни је Вељко на вршцу,
Ков и Вељко довану рана,
А за Вељком Ђеко на путаљу...

Сем тога, у Споменцима имамо помена о Вељку и у
песми бр. 13. „Бој на Новом Пазару и Делитраду“, и
то у овим завршним стиховима:

После тога Пахкић Антоније
Посла писмо Вељку у Неготина
И у њему овако му пише:
„Чуј мо, Вељко, дини војенодо,
Хајде с војском брзо на Делитраду,
У мота је Српскаја добо,
Тамо с вако мејдан да дијелиш.“

Кад то личу Вељко од Крајине,
Брзо своју силну војску скупи,
Те с њом одмах на Делитраду поје.
Да је коме стати на глади,
Када Вељко на Делитраду доје,
Бад потера Турке на буљде,
Бав курџа онде во владину!
Захуди се мало и вељко,
Шта утнни Вељко од Крајине;
Узуду Турке до Стабала!

Поменићу, најпосле, да у Споменцима имамо и песму
која носи и назив Вељков: „Хајдуц Вељко и Сјеничани
Турци“ (бр. 11); али је у пој, очевидно, кже Карађорђево
заклењено именом Вељковић, који није ни суделовао у боју
на Сјеници. Пошто у тој песми нема ничега што би било
карактеристично за Вељка, нећемо о њој ни водити ра-
чуна. У опште узев, поменуте песме живају доста диних

места, у која убрајамо и ова о карактеристична Вељковој,
али оне по супротности с историскиим истинама, као и по
лешоти стихова, изостају иза Вашићевих песама.

3. У Кнежевини М. Ђ. Милићевића штампане су две
песме о Хајдуц-Вељку. У једној се (стр. 1004) пева о
боју на пољу Буковцу, о одбрани Неготина и о Вељковој
скрти. То је позната песма коју певају Цигани свирачи. У
Кнежевини је она и штампана онда кад је певају Цигани,
са свима њеним живама: дошм, често цигански језиком,
и пеједваким стихов, који је у главном оскерад. Ради
подешава из ње само неколико првих стихова:

Хеј! Екшт пише Мула-вана,
Мула-вана амантара,
Амантара из Вељка,
На је шале у Неготина,
Неготина Хајдуц-Вељку:
„Хеј! Много здравља, Хајдуц-Вељко!
Да си свирачи све логоре,
У логоре и топове,

То ти иде слава војска,
Три војска, до три војско:
Једно војско Гушан-Али,
Друго војско Берковича,
Треће војско Муха-вана,
Муха-вана из Видина.²
А то Вељко абар неча... и т. д.

За другу се песму (стр. 1008) вели да је „певана у Неготину 1811. године“. У којој се описује бој Вељков с Турцима под Видином и пошто међан Милутинов с Пашиним сином. Она је у десетерцу, али донна и по стиху и по склопу, а стихови имају и сликова. По свему се види да није народна. Штампана је овако како ју је „унаптио неки чича Јаков у Неготину“. И од нас ћемо напести само неколико првих стихова:

У хладу и осме стотине
Летовица једнасте године,
Када Вељко у Крајину дође
И са њом заповедат вође,
Крајорђу он заповест одува,
Од Московске ипак не уступа,
О Рускиа се добро сналажује,
За Србију добро уређује. И. т. д.

4. Најпосле, имај да наведем још две народне песме које су познате, јер се често певају, на их има штампаних и у народним „Лирама“. Једна је штампана и у попутој биографији Мил. М. Стевановића, а пошто стиховима:

Болин ми лежи Бара-Мустава,
Бре Ђиди, доли Бара-Мустава!...

и т. д. која је интересна по томе, што јунак Турци призива Вељку боље јунаштво. Друга је од неколико лених стихова, само с погрешним поменом имена Чаранића Васе, који је потпуно још при заузимању Београда (1806), те га Вељко није ни могао знати у пошол у одбрани Неготина. Ево је цела:

Ајду Вељко до ордји неће,
Па дозива Чаранића Васу:
„Чу ли мене, Чаранићу Васе!
„Силили су ме околади Турци
„Од Видина на до Неготина,
„Неготина хоће да капава,
„Пошаи жени једну чету војске,
„Да растерам ово себе Турке,
„Ако Бог да те растерам Турке,
„Питају их на коме је царство!“

То је све што имамо штампаног у народној поезији о Вељку. Из уметничке поезије поменућу овде нарочито песму Симе Милутиновића „Везирџија“ (Србијанка III, стр. 70), у којој је, у десетерцу, прослављена Вељкова јуначка одбрана негових Вање, као и Симине песме „Ртамац“ и „Везирџија“ (у Трејебратству), у којима је описано рођење и „последње и највеће јунаштво“ Вељково. Свега тога, уметничких песама о Вељку има у „Буре Јашинића, Драгашевића и Драгомира Врзана.“

(НАСТАВАК СЛ)

Из поемртних рукописа Змајевих

Краљева имена за Србију³⁾

Здравље и живот дуг
Дај, Боже, нашим Краљу!

Унудри му дубав свету,
Да Србија стигне мету,

Буде среће широк стиг,
Са синх страни поштован.

Поживи нам, Боже, Краља,
Дај му дуга, кренка здравља!

Јован Јовановић Змај

² Ову је песму писао чича Јова једном свом пријатељу 4. нов. 1901. повративши је сини речима: „При писану ти имаш иако сам у вeku (бар по апокалиптичкој зорци) руску царску војску, која биш вративши својом војском. — Хтео сам да ова (као и руска) буде често излађивана, — а народ се волео измислити и друга. — Паша је помагао на строје, а војски сам казао капава, да музички поменем, који је у тадашњој војсци, ама одређено руко, и да те заведем како у војскаштво. Мени је ту писано било „Kasno, Kierlich und Hindigheit.“

рекао подне и са Главне стана већ почео да пира ветар и да колеба несвесно запаран ваздух који тако јако зноја чело и путину и меланхоличном козовском чобанину.

Из хана, у Бајину Мосту, покула пела гонила ковањика у првом руку. Два хандара, један до другог, са подигнутим пушкама, ступише на дрвени мост, пребачени преко Лаба. За њима Вучитрски прота, побожно и божаљиво држећи такође надигнуту деспот-епископску палачицу. Указа се и „џајетон“ и у њему немога угледна и достојанствена појава митрополита Милентија. Путје из Митровице у Приштину. До њега се шћућурио негов Фид'к коме се у свима протопоским и општинским домовима указују толнике почести, колике су некад указивале од стране дворана писма Наполеона Трећег. То се види одмах: јер докле гојазни Фид'к слатко дрема на задњем седишту до деспот-епископије, докле се на предњем страшно мучи Приштински прота, мало праћен а много шире од Митрополита.

За „џајетон“ и око њега попова: из Рогозна, Митровице, Вучитрина и њихових нахија — Косова и Кованика. И мука грдна: док се грађански попови муче од којеко јурнаве, докле се солачки прже у грувим сукненим расама и високи камиланкама, које она дома не носе ни о Ускресу. А сви, рекао би, сложени гласом изјављује проклетство и деспот-епископији а оном тренутку кад је ко зиповљен, и врђани и човеку који је уопште немалено лаке кочије...

Поп-Мане се узхатно обема рукама за јабуку од седла, скупно обрве, свак се стезао, те би рекао да на једнаке јаде држи свој трбух. Кош му јури све брзијем класом, а он скрмаша нити узе да се по такту повика, нити онег да трих страшно друштане. Поп-Филка устурно назад камилавку, високо загрнуо расу и од муке и злобе савршено се не стида што Његово Високопроепископство гледа на његове беле чараше... Поп-Синче, са дугом еднестом бравом, и овде шапуће Бог би га знао шта, а поп-Трајче забравено и на кас и на врђану, бацио волице и обема рукама држи мантиту, као да му у грудима бије несвесна кошава. Види се да је за њега деспот-епископија страшнији и од Ботоваљанског крава... Само Косовска крошња — поп-Јона Ливљавић — мирно седе на свом крупном балцу, малко се погрбно, поглед некуда далеко распростро, те му је меланхоличан као и оно нуто поље које се на све стране шири као степи. Нити га ужара кош ни врђина нити се лош боји митрополита. Његове старачке очи баци до араку, гледају на Грачаницу и Маврит и рекао би да његов дух иде од гроба до гроба, од трупа до трупа...

За „џајетон“ јури гомила епископских попова. На добрим су коњима: кас им је шала, на су весели и отворени. Видиш како често шути бакрачлија, која за тренут изводи несташна коња из плавнега касе у кружан каријер. Из ове се гомила издвajaше поп-Милош Дедилован, човек јрка лица, на необично гдјавом шарину. Веома без жистаје и без камиланке, у првом народном оделу и под есеом. Место чизама кошовачкич ошаци и ременици неколико пута увијени око ногу. Повије намиртене, поглед озбиљан, али не оштар, већ дубок и притајен.

Путинице пређоше на леву страну Лаба, поред кога се беше оружио царски друш. Кочијани нахну бичем и кола појураше још брже. Под Дедиловцем се кош џајетон и вајези, и поче да се успири на задње ноге. Гада га

А. Кува

Босанка

наша и тепа му, али он поред свега тога силно вање главох и сеца жвале, бацајући мутне пене на све стране. Пркоме обузи и Дедиловца, он обема рукама скупи волице, уоправи се и стече бакрачлије. Кош се још нише вајези и поче се врчнати преко пута. Али га венита попова рука савлада, те поче да скаме кружнији улантом поред митрополитова „џајетона“.

Попови га са задовољством посматраху. Окрену се и митрополит, на његов Фид'к, који од страха или задовољства надиже главу и залаја.

— Аверин, пакуј!.. Ама ето коња имаш! Хе... хе... бре поп-Милош! — поче изадица, који и после 40 година боравка на Косову не знашаће говорити чисто српски. Дедилован још нише пркхуни волице.

— Бас за мене!.. За тако сјејзу-попа¹⁾ и неје тако кон... Тако ми закона неје! Кад дођемо на Пристину, копа да подје у која митрополија...

Нико се од попова томе не зачуи. Али се и зачуи и ушлани поп-Дедјоловац. Приђе ближе и погледа владикау.

— Зашто, свети владико? Кој ми није за продају, ни за поклоп.

— Засто, засто!.. Хм... Како засто, бре данун?? Дузап си ми један хиљада гроса за мјерију, триста за венчанице!

— Нијесам још сабрао, свети владико — поче да се пранда поп.

— А бре не лизи! Како неси сабрао!.. Сви су попови сабрали и довали, а ти: — несам сабрао...

— Веруј — нијесам. Нурија сиротна —

— Сиротно, сиротно! — прекрде га митрополит.
— Хе... Хе... за владика све је сиротно. Сест гроса не може да испрати на своје владика, а на Турци и попа коше... Бре, сјутан-оглу²⁾!... Знам ја твоји најсторије. Све си сабрао и сподоби Господи у твоје шеп. Мене ли обес да превариш? А, гледај овако?.. Инае ли образ! Сјуте!³⁾

Поп-Милосав обори очи, јер немаше худ. Сви попови добро знају, да је неколико пута купно мјерију владичину и, разуме се задржавно себи. Чак је и суседе наговарао да то исто чине.

— Наша је земља без суда и реда. Сваки граби и ће стигне. Владика је Грк, на нас глоба и нучи кадгођ му рука доспе. А зашто и ми њему не бисмо општруили, кад можемо? Светота жи Петра, будаја је сваки ко ме не послуша! — ухватиока би топ приликом, будући далеко и од власти и од владике, и колеба се Восту за здравље своје и Копаноничких гудура.

— Сто збориш!.. Немае образ, ја... а?

— Почекај ме до јесени, свети владико, и онда ћу ти све доијети.

— До јесени? Хм... Ја-о-ох! Немам арамја... Мене обес да превариш? Бива ли?..

— Све до паре!

— Јок, јок, не збори више...

— Дајем ти јемце. Тражи кога 'оћеш од попова.

— Јемце... Хм... Виде ово које седа брада? Неје ово од рахатули, но од рђави ауди. А бре нук! Коње да верујеш!.. Тебе, а!

У последњој се групи ђаволски засмејаше, а прота се нахмаша и спреми да потврди владичине речи.

— Тебе, а? Ти и поп неси! Алине несиа како поп, но како ајду. Десет година несам ти очи изао. И писку ти шеп, и на проту заповес давај, и заштију ти прајај, и кроз опетинаре саветуј, а ја!.. — Нема те да дођеш ни да целуаш света десница на своје владику... Ни здрано — живо, свети владико!.. А бива ли тако? Свако нове

привознаје своје господи, а ти? Арнаут, аракија, ајдук, сто си? Бива ли поп тако да послује!..

— Не бива, Ваше Високочесношество! — говори прота, нагланујући ове две последње речи и лутећи се у души што Дедјоловац као и сви сељачки попови говоре владики „ти“.

— Јок, данун! Да га чекам? Хе, и ја инам мало намет... Одавно сам мислио како да те преварим, поп-Милосав. И паде ми на згоду... Сада нема ни кодаби ни чепање: кад дођемо на Пристину, — кон у која митрополија! 'Оћес сас добро — иди у своја нурија; нећес једно пусла⁴⁾ на хуторарию — васа и тебе у аце а копа за мјерију у која митрополија. Добро сам те преварио и нећу да те пустим... Ха... ха... ха... сто валне, бре ајдук! — загрохота митрополит од задовољства што је увео да изнисила оваку закму.

У Митрополији или Вучитру не би му скоо на поменуту о овоже, јер би поп одмах узакмо и — протрчи аче још једаред! С темном га је мукон и сад довао, и још теже наговорио да га прати, ради чега је морао бити прена њему висока љубаван и чак га познати на ручак. Зато се задовољно насквеја, видећи да ће му за дуг копа узети или милом или силом.

Дедјоловац пак снузжено вјаше за пољива и теже мисли хмшаше. Виде да је на танак лед напиво и да се преварио. И би му тешко. „У Пристину је сила и суд. Узећу ми копа, на јок, може бити, и затворити. Е што ти је Грк!.. Анастена га било!“

— Да неси поше — продају владика — чинио би те аргос, узео би ти петралиа, да чувае говеда!.. Но понао си и више добро кон — поклањам ти кабајет⁵⁾! А други нут да данас мирја и да чинис еј-кади својим деспот-емендија! И да носис светеничке алине... Гледај! Јок једно кабајет а — моје проклетство и на тебе и на твоја кућа! Сос нисамн ћу те у асану! И браду — аш! Сос мене наскра⁶⁾ нема, данун!..

Кад ово наговори, нареди жандарија да иду поред Дедјоловаца да не би стругнуо уз Косово.

Њаху даље све поред Лаба, који, надајући с Копаноничких огранака, беше дубоко неспоко своје корито, те се с обе стране дилаху оштре обале не више од два — три човечија пораста.

Поп-Милосав забринуту јахаше поред саме вивце, а за њим жандарији и попови који га љазаху и у исто време нецкаху, напонишња жу Куршуман Хан.⁷⁾ Он се после неколико тренутака трже и испну копа, те поче махнито да скаче и опет да се врати преко пута. Нагна га пред владичина кола и поче да изводи свакојаке опигуре као пажбае. Митрополит се у грохот насквеја и одобри, говорећи да може играти на свој пољу штогод хоће, јер та јаме последњи нут.

Дедјоловац га кривично погледа, па прикupi вошце. Још једаред погледа на попове и бесно прикupi бикра-

¹⁾ Попови.

²⁾ Попови; ³⁾ шма; ⁴⁾ Главни манастири испокон у Сопоту.

⁵⁾ Напогош; ⁶⁾ Високи поп; ⁷⁾ Гимора!

чије. Бог се проше на задње ноге. Унајутах и — бух
е обале у Лаб!

Угочик погледаше на јутан паусак. За мало на се
појави и коњ и јакхач, на велико чудо поснатрача, који
покиделише да је наглаголо у дну Лавском. И митрополит
се јако обрадова, па нареди да га чекају.

Дедиловац пође улов из Лаб и кроз двадесет ми-
нута нађе ониску обалу и изиде на другу — десну
страну. Трком дотрча на место, баш према владци.

— Ево ти хиљада и триста гроша, о деспот-емен-
дија! — подвину Дедиловац и руком учини мало не-
учтив покрет.

Владика се сети, пребеледе као плавно и погледа на
попове и жандарме. Они окренуше пушке.

— Оставите га. Нека скрен врат — рече владика
и лобово га погледа. И би му страшно тешко што обале
Лавске сетајут његовој власти.

— Збогом, свети владико! Вађећеш ме као што си
појахао мога коња... Похвали се у Принтини! — до-
викну поп-Милосав, на ободо на север. Кад мало одмаче,
окрену револвер у висину, те шест жетика још боље охра-
брише беснога коња.

Владика кихну руком да се полази.

— Аргос!.. Проклетство и на тебе и на твоја кућа!..
Апатема!.. Аргос!

Москва, 1905

Григорије Војковић

Ж е љ а

Боже, кад једном мине живот он
И ти у слави будени онај исти
Бог правде ијечне, света извор чисти,
И твојом пољом буде смјет нови:

О, тала, мене у лептира створи
А жене дивне нех су руже миле,
И мене срцу предом твоје силе
Подари огња и рај му отвори:

Са једног цвијета да другоме храним,
Да нијем сласти и да силно трајим
Створоме наге што их сјај облина,

Па љубећ тако душом, срцем страсним
Нека изгорим на ружама красним
И нех ми пухор у њима помина...

Алекса Шантић

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. А. Андоновски

(наставник)

Планета Меркур

Увјетима приликама као и Венус, налази се и планета Меркур, који је до сунца најближа планета, и који би се могло такође разликовати на зорњачу и на вечерњачу, када само не би био веома близу сунца, те се због јаке сунчеве светлости много теже налази на звезданом небу.

Меркур се нија само, када је небо веома чисто, а по заласку сунчева, и то само када његова немирна, треперева и блистава светлост надвлада вечерње руженило на западном небу.

Име Меркурово долазиће на сваки начин отуда, што је он веома близу сунцу, и што је и бог трговине и саобраћаја Меркур, по хитолозији, са Аполлоном веома често у вези.

Меркур се беличи звијом налик на палицу, око које су звидје обавијене (џ).

И на Меркуру се виде мјене исто онако као и на нашем месецу и Венусу.

Обе ове планете, Венус и Меркур, ближе су сунцу од наше земље и окрећу се око сунца по путањама, које наша земља опколжава, и с тога се обе ове планете и зову *доне планете*.

Планета Марс

Удаљанајући се од Сунца преко Меркура и Венера, па и преко наше земље, наилазимо на планету Марс, која нам се показује у мутно прелисталој светлости и бележи знаком стрелца са штитом δ , што је био знак бога рата. У хемциј се бележи истим знаком гвожђе, најпотребнији материјал бора рата.

Ову су планету познавали и стари Грци и Јевреји и називали је због њене крвнотељне првене боје Ватреном Звездом. У Санскриту назива се Марс и *Анараха* или *Планетини Удман*, па и *Локхитана* или *Крвено Небеско Тело*.

Марс је прва планета која је послужила за одређење прве сунчане паралаксе, којом смо дошли и до сазнања прве величине овога свога свега.

Марсово је кретање осим тога послужило и славном Кеплеру, да пронађе планетске елиптичке путање, којима је Астрономија добила много јачи полет, но што је до Кеплера био.

Марс је прва планета од тако званих *горњих планета*, која је по својим означеним особинама најбоље позната, а која се и по својим физичком саставу најоштрије слаже са нашом земљом.

На Марсу се виђају светлије и угасије површине, сличне нашим континентима и морима. — а па половина Марсовим као да ће бити и *снежних и ледених маса*, дакле као и на нашој земљи.

Светлије се површине око полова *мешају* по својој величини, — оне су зими више, а лети више, и отуда се закључује: да ће то бити *заста* *снежне и ледене масе* на половици Марсовим. Осим тога, догађа се електроскопска а и друга пенитивна с којима су познати имена: Beer-a, Mädler-a, Lowell-a, Pickering-a, Schiaparelli, Barnard-a и других, показали су, да на Марсу има, осим чврстих и течних тела, и воде, која ће по својој хемијској саставу бити оваква као што је и наша вода, — и да на Марсу има и *атмосфере*, која се не може много разликовати од атмосфере наше земље. W. Pickering своја опажања 1892. год. у Арекири на ово:

„*да на Марсу несумњиво има облака и се они размакнују од облака на нашој земљи и густином и јаснобом својом.*“ —

Нарочито је Pickering у поменутој години опазио, да је јужна поларна калота Марсона била веома јако опотана или боље јако наоблачена, те с тога закључује он даље, да је:

„*због снега, који се станао, била Марсова атмосфера прелиста облака*“, — што је и Barnard на звездењаци у Лиек-у потврдио. (в. Dr. M. W. Meyer. Das Weltgebäude стр. 141, 142 издање од 1898. године).

Dr. Mayer у својој делу Das Weltgebäude вели:

„*Па кад већ морамо усвојити мишљење, да поред белих таласа има на Марсу и негову површину и магле, то извесно имамо и разлога питати се: да ли на Марсу има резервоара, у којима се вода*

скупља, а из које се могла овог подиже, како би се испунило кружење и оптичане одожд на овие, па затим и наисше“ — а осим тога и то: да ли на Марсу има облака, као што су овде сува земља, коју па и мора. *Жуто црвене и плавичасте теге, које се у ратонским облацима на површју Марсову обилато јављају и примећују, изгледа да дају потврди одговор на ова питања*“. —

До 1. августа 1877. године држало бе да планета Марс нема месеца, али те године нађе астроном и професор Хал не један, већ два месеца који се око Марса окрећу исто овако као што се и наш месец око наше земље окреће.

Влижењ месцу Марсовом даде Хал име: *Phobos*, (Страх) а удаљенијем *Deimos* (Ужас). Из опажања ових сателита у годинама 1877., 1879. и 1892. у Вашингтону, и на својих опажања у Нудкови 1894. године Н. Struve је извео савршеност Марсову, која износи $\frac{1}{100}$ ти део његова експаторског полуречника.

На Марсу ће, када па на њу има и воде па и атмосфере, бити зар и живих организама, јер Schiaparelli каже сазим разложно у спису: „Himmel und Erde“ од год. 1888: „*Осврћући се на већ поменуто, видимо, да имамо посла са једним небеским телом, које је од земље много мање, али на коме има мноштина карактеристичних и средних појава као и на нашој земљи, и да не подлежи сумњи, да и тамо, као и овде на нашој земљи, природне силе дељају највећом енергијом и брзином, те мешају, стварају и преображавају површју Марсову.*“

И ово небеско тело живи дакле и дела слично нашој земљи: јер, очевидно, исти узроци и утицаји, и ако нешто мало модификовани, дељају и на Марсу; — исте силе прерабају исту материју, — а онда зашто да нема на Марсу и организама као што их има и овде на нашој земљи? — а ми додајемо: па на он биљ и нешто несавршенији од наших организама!! — (Distenweg стр. 210 издање од 1890. године). —

Мале планете, планетоиди или астероиди.

Даље наз Марса и његове путање, долази велики број малих небеских тела, која називамо: *малим планетама, планетоидима* па често и *астероидима*. Астероида има до данас око 500 и зову се ижењима: Церес, Палас, Јуно, Веста, Астреа, Хебе, Ирис, Флора, Метис, Хигија, Партепоне, Викторија и т. д. У којима доба, пошто их је веома много, нешто горњих имена обележавају се астероиди Гудовица знацима, а то су арапски бројеви кругом ограђени, ① ② ③ ④.

Астероиди дубинско гледиш не показују се као светли куглице, већ као веома мале зауглаване светле тачке, на основу чега се закључује, да су њихове масе веома мале и незначителне.

Планета Јупитер

Иза овога роја малих планета долази највећа међу свима планетама, планета Јупитер, која се веома лако на звезданом небу распознаје својом белокутоном светлошћу, и коју Египћани зову *Озирис*, а Индијанци именом *Brihaspati* или *Богом Растина*. И обичајни дурбиника није се Јупитер као веока сјајан котур, са широким и уским, тамнијим и светлијим браздама, које личе много на облаке, и које се у близини овог Јупитерова екватора највише овакјају.

Ове бразде не довиру свакад до краја планетина котура и опажа се да оне мењају свој изглед, кад их дурбином гледамо.

При јачем увећању види се, да с главних браздама упоредо теку и неке других слабије тамних бразда, на

Ове до проналаска дурбина нападао је овај Коперников систем света, — али кад је дурбин пронађен, на помоћ њега пронађена и 4 Јупитерова месеца који се око Јупитера као главне планете окрећу, онда нам је и сам Јупитеров свет представљао у маломе као неки тип или боље модел природи. — Која је год догле и стизао у истинитост Коперниковог система, он је потао и на самоме Јупитеру видети одлике Коперникове механизме неба. Јупитер је дакле са својим месецима много допринео, те је Коперников систем, дакле хелиоцентрички систем света, од некадање хвистосе или претпоставке, постао неопитиој истини у наслоји. До 9. септембра 1892. год. по новом, држало се да Јупитер има само 4 месеца, а онда дана пронађен је и пети месец, који се по удаљеном редом бележи римским бројевима: I, II, III, IV и V. Галилео

Ст. Тодоровић

Борис Кастрионитис Скендерберг

да се чешиће и утапатије а првево бојење леже по широким браздама крећу, што ће на сваки начин долазити од оброта Јупитерова око своје осе. Јупитер се бележи знаком налику на арапско четири 4, што је почетно писме у речи Зоне, који је по Митологији био бог богова, јер је Јупитер по величини својој после сунца и највеће небеско тело у нашем сунчаном систему, и у нововој положају достигао толику сјајност, да производи и сенку од предмета које осветљава (стр. 169. Dr. Handbuch d. all. Him. Besch.). што је и *Галилео Галилеи* знао и описао. Све ове досад поменуте планете, дакле: Меркур, Венера, наша земља, Марс, мале планете или планетоиди, па онда и Јупитер, са свима осталима које ћемо још поменути, окрећу се по Копернику као сунца као централног тела, па с тога је овакво схватање у наслоји и названо: хелиоцентрички систем или, по свом проналазачу Копернику, *Коперников систем*.

Галилео био је први који је прва четири Јупитерова месеца видео и пронашао, а пети месец пронашао је горе поменутог дана Barnard.

Опакана спектроскопска показала су, да и Јупитер има атмосферу, што излази из појаве напред поменутих бразда и пета. Rutherford и Secchi први су који су опажили и спектар Јупитеров, о коме је тек Huggins тачније податке дао. Најтачнија спектроскопска мерења извршио је *H. C. Vogel* (Sitzungsberichte d. preussisch. Academie 1895. 2. види Klein Handb. d. allg. Him. Beschtr. стр. 182) и по њему се нахои линије Јупитерова спектра подударује с нормалним линијама сунчавог спектра, као и да се у њиме преломним деловима, а нарочито да се у првоме делу спектра показује једна тамна пошира линија или боље трак, т. зв. *телурина трак* — која утичује *јакну асорпцију сунчане светлости* у атмосфери Јупитерој.

Црвенкаста боја, нарочито ових тамнијих партија по Јупитерову површју, објашњује се по Vogel-у из подједнаке дисперзије, коју Јупитерова атмосфера изазива на преломним границама у својој (Klein стр. 182.).

Disteweg види о Јупитеру ово (стр. 218): „Спектар Јупитеров, који је толико пута досад нагачије неиститан, показује велики број терестричких линија, на основу којих се може закључити, да на Јупитеру има великих количина водене паре. — Осим тога, вероватно је, пошто је једно Јупитерово још врло закажено и ушјано, да на њему бивају и често вулкански избицавања и изливови. Ова избицавања чине, да велике масе и количине закажених пара полећу те најпосле и облачни омотач пробијају,

на пошто ова пара има хвал ротационог брзину, то се у правцу ротације и образује тамна брада која готово целу планету омотава.

Избачена пара може у извесним приликама и саму своју светлост зрачити, и према томе се објашњује црвенкаста боја поменутих брада, о којој је напред поменуто. Свеколике појаве на Јупитеру праве га сличним сунну, које је он и по величини најближи.

Нарочито нах непробојност атмосфере, прожељивост његових делова на површју, зрачење, па на то било и хвалних количина светлости и топлоте, све то чини и доприноси, да Јупитер представља једно сунце које стари и које се таси.* —

(издатих га)

Ж а к е т к

Ја ћу доћи, драга, пун чежње и моћи,
У побожино доба мирисних ресла...
И чекаћеш мене, ко негда у ноћи,
У скривеном куту, божанствено бледи.

Кад ућу те поља и бањте онеме.
Приступићу нуђо лица сјајна, недра.
И док синим на ма росне хришате,
Паљубићу тихо твоја света недра.

И пурпурне руже задрхтаће тиле,
Месечина алатна на нас ће да пада,
И мој ће се поглед у твој да улеће.

И док шуме бањте и пољане сетне,
Пружићеш ми страшно уснице кокетне:
Да им вечно певаш мирисне сонете.

Душан Малашон

К а з н а

Е. Неега

(НАСТАВАК)

онто је одразила, зажелела је да се уда. Нов живот, живот материјалнијег задовољства.

Срце своје није дало младожењи, али се њеши уобразиља радо базила у његову думу. Он је био пуштан и врло добар човек: њене жеље за пријатнијим брачним животом још су се могле и нешуните. Направила је била богат и крајин програм за будући живот, по коме и физичка страна његова не би рђаво пролазила.

Андреја је изгледао као поручен за остварење њених планова.

Имао је све погодбе доброћудног, поустљивог и пасивног супруга. Ждео је скромног уживања, а Лаура жељ била уверена, да ће бити одлична супруга.

У грозничавој журби за новим уживањем, није се ни оскртали на припреме за нов живот. Није се бринула о својој спреми; једва ако је и пошмизала на тргујевање над својим пријатељима. „Доцијне“, говорила је: „доцијне!“

Живела је само у својој уобразиљи. Већ је гледала у себи госпођу Тарачеллијеву, запалену у удобној, старој насловачи у апотеци, с погана на клупици, одомену

пунтаву свилу; лети с великом лепотом — зими крај неки путе закареног угљева.

А шта град говори о њеној свадби — било јој је све једно. Она је била задовољна што стигне у један положај, у несумњиво благостање.

Али негову рећи: на дан њене свадбе спопаде је неко тешко размисљање.

Можда се питала: „Да ли је ово љубав? Зар сам је такву свикала? Зар друштво нема?“

На њен одговор паде у корист новог стања.

* * *

И заврши се кратко свадбено путовање. Лаура се усади у анотекаров стан. Чегу ти ту није било за гледање и дивљење!

анотекар назвао „артот.“ У њему је било доста и светлости и дивља.

По зидовима видела су се многи сликарски покушаји из Андрејина детињства: магареће главе, гурава војници, шаркарије, дуги носови. Нико их до сад не дираше. За Андреју беше права радост, да их посматра шетајући се по ручку горе-доле по „артот“, држећи руке иза леђа и пушећи добру лулу.

На једној страни дворњита нећала се на првоме спрату дивља лоза. Листе и врежа сакривале су лону, пространу веранду. На њу се мало степенницама, које би било крајње да их зуб времена не беше претворило готово у рујину; наизмањена ограда и жерљени стеници беху већ склонили паду. Зато се њима нико више није ни служио; у предњем делу путе вршиле су и иначе услугу друге

Св. Перуција

Медаља Прве Југосл. Уметничке Изложбе

Као у сну посматрала је она бело посуђе од сајанса. Рацингуше илузе беху јој одвратне, али за то њеног пријатније илузе од јечиног слада. Наљубљено је гледала како Андреја ставља прашкење у завоје, а више од хартије речкаво несеца и у наборе свила.

Готово са страхом посматрала је малу вагу, за керече отрова, која је била под стакленим звоном. Чим би јој муж то звоно подигао, одмах би задржала дах: чинило јој се као да је Андреја свештеник који прилази тајанственим мистеријама.

За њу је био тренутак чин сласти кад би помоћник на лабораторије ступио у собу и оставио за собом отворена врата. Тада би се Лаура наслоњила на неке јастуке своје наслоњаче: с изразом предочишљања и немарности, пожељаном за спавошћу да сие заповедати, проирмала би: „Батига! Затварајте врата!“

Нови јој се стан допавио.

Кућа је, истина, била издана мало неукушено, али је ипак била удобна. Није било досадног суседства. Сунце је могло слободно удасати, нарочито у дворњите које је

стенинице. Веранда се употребљавала само кад је требало сушити рубље.

За живота Андрејине мајке, у Кудолу је било на гласу рубље Тарамелијеве куће.

Штедљивим и наметним галдовањем двеју генерација накупило се беше у кући толико рубља и одела, да би се њима могло снабдеи више породица.

Лаура, сада господарица и тога блага, отворила је с гротичавим нестрпљивим орахоше ормаре. Уздрхтао је од радости кад је из њих облеу кипије која истицаше из наслага рубља и малих јастучића испуњених суких ружама.

Најпре је хтела да све разгледа на брзу руку. Узела је прво постелско рубље и разбацава га по столу. Затим је изнукла столске уброе и застараке, па покриваче, па јастучице наслага. Гомила је била сва нећа и већа. Комад на врху беше се већ задуљало нагнути да падне. Лаура га једва задржа.

Један тешић покривач, двоструко прошивен, са вабраним истањкама и ситним ресама, није могла више ни одржати: несклану јој се из уморних руку.

Затим је села да се мало одмори. Руке је опустила а груди се подижу. Само јој се очи не замирише.

Са унутарњи задовољством посматрала је давне застираче од свиленог дахмента. Пилава је ресице, што су допирале до пода, као да се хтела уверити да ли је све од свиле. Нарочито је загледала једну ресицу насланену алатом а проткану зеленим бавром.

Кад би готова са општим прегледом, Лаура се поче заистити детаљима.

Дванаест коначних махрама од најјенијег ткива, и толико исто коначних застирача стајали су на страни, узвишени црвеним траком.

Лаура, као познавалац лепота, дивила се красотом и свукошности свакога појединог комада. Пошто их је оставила на страну, уз прегледата дванаест других махрама исто тако оних и украсних, али већ употребљених. За њиха дође до двадест и четири обичне коначне махрине и на послетку махрине за послугу.

И цене махрине биле су све коначне, велике; једне украсне чипсана и ручним везом, а друге савиш просте.

Стољски застирачи били су извезени дивним шарам: китана кривења и жаргарте, земљика пољскога цвећа, звездама, фантастичним пагодина с језерима, чудним дрвећем и још чуднијим животинама. Старији збруси били су, кад се рашире, велики као четири модерна. Њих су стрљиво шле и на уско порубљивале Пенелопе Тарамелијеве породице.

Једном се коначном постелном застирачу Лаура могаде гласно напејати, тако је изгледало смешно. Био је шпаван многобројни трубадурица, све у сивој боји, с цитром у руци, крај ногу длака ирве боје.

На негом застирачу била је и једна закрпа и то баш наред лица једног трубадура; изгледало је као да има грчеве.

Велих простирача било је тка бојка: с мустрама приличног зривања, рибље кичме, шкољка, тракова; а било их је и у облику маховине табле и цвећа; углави су им били заобљени и украсени китницама.

Овек тога Лаура нађе још и два величанствена, прошивена простирача, завијена и ушивена у једну велику махрину, јачачно због прашине. Она их оди, рашири и загледа савиш изблиза, као да их је хтела од красоте простута, а затим их стаде посматрати издалека, с пољутвореним очима, да би добила општи утисак целине.

Лаура је била као онемела од утехивања. Сетиниш се да је све то њено, стаде дубоко оба простирача.

По неке материјалистичке природе сматрају домаћи прабор за већу драг по новац.

Новац представља нешто непознато, неко будуће уживање; он је идеалан.

Домаћи прабор међутим задовољава одмах чула. Он се види, опипљив је, у њему се осећа пријатно. Свакад нам је на улази, радује нас. Он је ту, савиш у нашој алисти.

Лаурин је уобразиља била у трку, надражена леним еландијским застирачима, дивним мајолика-танџина,

којих су зеленкаста дна била украсена сликала из љубавних сцена Анделаке и Медора. То беху заиста уметнички тањир, који су због своје лепоте и били покривени стакленим поклопци да би их сваки radoшалац могао гледати.

Лаура изазва у нислина већ и целу породицу Тарамелију: ницела је читав низ достојанствених матрона у седим кошама, како с осеком на лицу, поштуте над тањирима, седе поред својих мужева са курјуцима и у кратким панталонама. Све часни, добри људи мека срца, и са читавим чофором несташне, необуздане и брблине деце, међу којима беше и Андреја, за кога је Лаура већ помислила да је баш он одбио дршку на најлешнем бокалу.

На околиним чинијама, Анделака се беше, под једним збуном, и савише користила црном класичном разгољивања, али ни Медору, уредљиви јој име у кору од дрвета, не беше јавне класичније обучен.

И Лаурин уобразиља јурла је даље.

Како јој се красном учини кућа! Ојајна бакар блисташе: у ојојама огромног високих орана звецкали су стари Тарамелијеви ножеви и ажурике, правећи ону леслу звеку што кинот одлаје.

Свакако се жагор са негдашњих тоаба понукао у буцке, кад је Лаура мога да чује из камина одјек неслогг смеја! Одакле би иначе долазило пријатни звекот чаши пуних белог вина, весели женски гласови и деце невање?

Мир, невина дубав, часно стечено богатство, као света заостатиница, насмелишан и ушмоданан генерацијама посташе једно са животом и атмосфером ове куће. Оваде се удисао пуним грудима свежи животни дах.

* * *

О леним мајским вечерница, седали су, после пријатне вечере, муж и жена, као две карнадите, на прагу апотеке. Беретали су са задовољним осмехом на уснама.

Из лабораторијума допирало је до њих животни туцав авана и потнуло, дубоко, баритонско помоћниково невање на кога се је једна могаде разабрати речи онда омиљене мелодије:

„И птичица на шумице...“

Андреја би обично при томе и задрмао.

Лаура би пак последом пратила ово мало пролазничка; кад и кад би се пред њом зауставио по који познаник и понаекао за часак с њоме. У том би и Андреја отворило очи, ушао у радњу и донео стољну. Тако би се постушно створило читаво друштво, у коме се живно разговарало. Сам Андреја јако би суделовао у разговору. Он би најрадије и даље дремао, само кад не би то било против свих правила узлудности.

Лаура, напротив, беретали би све живље.

Физичке борбе које су јој неуспавале све њено допашањто, у коме јој је душа била као пошвени комад земље, биле су узрок што је етрасно експлоатисала све користи које јој пружаше брак. Сада се у њену биљу,

као у допном пролећu, све необичном брзином и расцветавало и саврешало.

Лаура је уживала у цуном смислу те речи.

Духовита Ђаскана с мишљима, двојкеленим разговорима, које је као удаца жена већ могла да слуша, при чему би само кад и кад морала да се чини лутитом — сви ти емотивни идиотски гомизаци су немо интересовање. Тражила је да се исплати да све на ранијих година, а чинило јој се и сасвим правично да ту накнаду зеленашки исплати.

Оба лекара, која су посвећивали апотеку, галамито јој се удвараху. Она се на то само смењкала, али је и Андреји о томе помињала.

Сад је позвала свет. Била је савашта глупа, што је своју младост жртвовала идецим саваријама и романтичном заповењу. Људи се девојци никад не поклажују онакви кавси су. Кад је девојке знале...

Лаура се ухватила рукама за главу. Несрећница је обзле при самој помисли, да је могла остати увек неудата! А затим се успрелим покретом цупим радости, покретом неиздржаног поноса и победоносног уверења.

„Без комплимената, госпођо,“ рече јој једно вече старији лекар, затварају једну руку важећу другачије на кошуљу, и еспетив глас: „Без комплимената — ни сваки даном све ваше личите на Јунону Лудонан.“

На пазак је то био комплимент, а ако груб, који Лаура сасвим није ни разумела, али на страну Јунону Лудонан, Лаура беше зблила достојна да се воли. Поболевања је паустисше, пре но што се и селжи нут причестила. Лаура се беше сасвим нешунла. На кожи јој несташе оних малих наборава, те јој се кожа свугде зједлачи и доби прозрачну, чисту боју. У покретима имађаше нечег необично меког; око, које је било од увек лепо, доби пламени сјај.

Раније нико у Кулови није могао видети Лаурине зубе; сад, чин би се насмејала, провиривала су два сјајна, придумена реда, спремна за битку.

У понеки тренуцима, кад би је подузала каква непажљива радост, лице би јој се запаметило, срце јаче закуцало а тело добило неки заносни плам, тако жив и прихватају да се млади лекар и нехотице заблеше у њу, немо и збуњено.

Андреја, по обичају, није чинио никакве приједбе. Добројудно, с подустојком примао је подругљива задириковања својих пријатеља и не одговарајући на њих. Гледао је и даље своје лекове, пушио дуну и траља руке, погладајући са стране своју жену. Он се осећаше у онште врло ерећина.

* * *

Лаура сама била је такође свесна овог ерећног обрта. Како јој сад често говорашу: „Ви се подмлађујете, сивора Лаура!“ Та и већ постигнуто дугаљство задско огледало, стари породични конад Таранцијеве куће, шапугане јој исто: „Знам ли, Лаура, да се подмлађујеш?“

Свако вече, пре но што би легла, прво непажљиво, а доцније с предумишљеном сујетом, застајала би у соби на оном месту, где би на сјајној површини видела своју слику у огледалима и бојама, који јој раније беше сасвим непознати. Гледала би је не трешћући, осмехнула би се и клиннула жуто главо, као да одговара неком тајанственом подравау. Час би скривала руке, а час би их подизала у висе, онуштајући их нагло после тога; из груди би изгонила ваздух све док не би изгубила дах, на би се после дивила кад јој се силно подижућу груди и кукови. Ранена су јој била још мало вршава, али с постоју халена и чинака...

Почела се тужити, како јој јесне прилике закраћују луткуз великих играчака и позорница. Нашто за бога бити лена, кад се жора чавити у палимачкој апотеци?

Вечером јој се кога преливаше у светлости свећа као свила и камина.

Тада би Лаура палила још две свеће, да би се боље видела; за тим би метнула огледало иза себе.

Како је лево издијало првено од белог јој врата! Као у заносу тражила би своју стару, готово заборањену огрину од корала.

Сад јој је донети доликовала.

Осећала се лепшом, дражењенијом и причмањенијом но пре петнајест година.

Феникс се подмладио.

Приђе к постели изужљевеј. Андреја рече. Јадник!

Лаура не беше више господар себе саме. У нештој души расли је читави пламци путних жиа и уобразања за уживањима; нозак јој притискиваше чврсти обруч; чинило јој се, као да је и сувише удаљена монула. На плећима је осећала крила — а у табанима гомизљиву драж. Осећала се лако и тешко; тако као што се осећају они који умишу опкијуна.

* * *

Често је пута, осетив неизбежну потребу да се погледа у огледалу, остављала сав поно и хитала у своју собу.

Инишљавала је нове личине чењања а у својој надраженој уобразању и поне планове, са свилна појединостима, како би најбоље замуладу луде. Њих кљвяти, као што је и она била кивљена, а живима светити се: показати им, да је она, некада презрена, готово жива сакрањена, она, стара уседелница, која је бољшом живишћу намла човека — икак испред свију!

Одевала се ванредно укуено; рукаве је носила кратке; није више имала разлога да крије руке.

Мргу одећу није више није ни употређављала; метнула је у орман, на је више није ни надла. Нек је јаво носи! Шта јој је било сахо те се обмичла као каква старакаја! Заната је била глупаха.

После дугот прихипљана поругаља је себи, у првом салону Миланском, леду несезу материју, прокидно-првене боје, са миуслинеским набирцима.

Кулозански становници већ не знађаху ншта да кажу. И најважније жене морале су признати, да је Лаура све надмашила својом елеганцијом.

„Последњи бласк петролејске лампе која се гаси“, рече сенатцијом адвокат Нарбеки. Пре двадесет година ово је уопштено могло да буде духовито: у Кулози је изазвало сензацију.

У апотеци се могло наћи по шест тунета беспоменика. Долазили су на бермет, проводили дуго време, шарали су кругове штаповика, показивали се љубавни и хвалили све што је Лаура радла и говорила.

Ту би тада обично било галантних препирака, игре речима, пецање жетвоораха, двојмислица, — потајног осећивања из лезево, потајног стискивања руку, дутања погу шупкања, задрљкивања, гуркања.

Андреја је жељутим и даде нешто хартију, ваљало ни-дузе и увијао боибоне — карамеле — полако, скимљено, дремучајући.

Али тај његов икр дутно је Лауру.

Хтеди је свота мука угладити, подмладити, учинити лениви, предуциљивијим, брбливијим, одважњијим, уважи га у витлац гласности и задовољства: изазвати оне љубоноретва, за којина би дошли жални неубудане љубави.

Али Андреја је ну почео већ петнајест година, а није био никаква романтична природа.

Његово срце купало је укерено и мирно: његово осећање, као и кинеска цивилизација, није прелазило невокретни гранични зид.

Лаури поче постајати досадан.

Пошто јој није пошло за руком да га предугођачи, ова га остави. У плавоцима и сликама будућности, које је стварала њена неуморна и жива уобразиља, он у овште није ни био.

Кућа, благостање, слобода, удобан живот, све то, истина, беху поклони које је добила од Андреје, али, с друге стране, поред његове личности, његове дремљиве личности без темперамента, Лаури беше као да осећа на погима тепоко окове заробљеника на галеријама. И тај је оков она морала вући — војда кроз цео свој вен!

Пошто је постала лепом женом, гледаше Лаура у Андреја најсрећнијег жећу скитницима; можда је очекивала и захвалност.

Над би своно муку учинила по какву нлаштту, чинила је то као да ну даје животињу.

* * *

Једне недеље, пре подне, седела је госпођа Таракели пред апотеком. Имала је нову, отворено-златну купену одећу à la Bajadere.

У Кулози такну још не беху видели: госпођа Таракели речеваља је на велики утасак.

Њена равво заченлана коса на челу одсјајиваше блиставим сјајем. Из ње испишаше лаки хирис љубичине, а ова нежно превлачаше руком горе доле по глави.

Затим бица погледа низ улицу. Зар никога нећа да јој се дини одећу? Андреја морале изи свота стола дванут викнути, доде га најзад није чула: „Лаура, Лаура!“

На пометку се и она обрну.

„Зовем те?“

„Да. Добро сам једно писмо.“

„Од кога?“ ушита Лаура, а при тои додирну обрве илито претом. Баш је ту заголица.

„Од моје сестре.“

„Ах!“

„Ти знаш, ова се дутлаа што сам се женила...“

„Да.“

„На ипак није рђава срца...“

„О, то не тврдиш ли ја.“

„Удовца је са седморо деце.“

„Седморо? Број скитних грехова“, узвикну Лаура смејући се. Затим настани: „Ја сам јој писала.“

„Да, Лаура, знам то. Била си добра и љубавна. Хвала ти. Само моја сестра нећа од тога ништа. Она се падала да ћу се ја старати о њеној деци.“

„То ти нико не забравује!“

„Али... али...“

„Но на ко то не да? Ја нисам себична.“

„Лаура... а нама...?“

„Нама...!“

Госпођа Таракели погледа право у очи своно муку. Он обора главу. Она се смсјеја и пласну рукама.

„Наша, велиш? Андреја — зар их и ми можемо имати?“

„Хм... на зашто не?“

„Иди, мољти те... већ је десет месеца како смо нечачни...“

Она се смсјеја још једном на глас, забади главу и лагаво испузи непод стисне своје лене, иале ножице.

Андреја је изгледао укрејен. Одброди дванајест нлауза, метну их у једну кутију и погу по вљна прамак од слатког дрвета. Затим узео један крај конца, други узхвати зубима, и, обвезујући концем кутију, промрмља кроз затворене зубе: „Боже! воља! Никад не треба очајавати.“

„Буду мркан, ја не очајавам.“

Андреја поново ућута. Изгледа да га је одговор још више увердио.

У тоно тренутку нађишше оба лекара.

Изјавише да је Лаурива одећа динна, да јој жуто деликује напредно и да бајадерско златило заслужује читав сонет.

Лаура хтеде и да га чује. Старији лекар импровизова један сонет у маниру Петраркину; али не изазва никакво допацање. А за то млађа најави, да му је лирис кајсја одузео vis poetica.

Шалило се и смејало. Дође већ и подне, тако неосетно. Супруги остасше сами.

Лаура је тражила ма какву тону за разговор, само да јој Андреја не би био и суншше досадан.

Одједном узвикну: „Андреја!“
 „Шта, голубице поја?“
 У тренуткама затегнутости наизмао је својом голубицом.
 „Како би било, да позовем у госте које дете твоје
 сестре? Колико нинају година?“
 „Све су године заступљене.“
 „Добро. Тек што је наступио школски одмор. У јесен
 је борављење у Булози тако пријатно.“
 „Ако ти је право...“
 „Нини само...“
 „Боје дете да дође?“
 „То ми је свеједно; ја их не познајем. На њих:
 најбоље.“

„Булета је плава... анђео...“
 „Дакле плави анђео.“
 „Али је ћудљива.“
 „Омла не. Не трини ћудљиве.“
 „Чекаре је ђаволаи.“
 „Дакле ђаволаи.“
 „Само је неспретан: све разбија.“
 „То је опасно.“
 „Мушкарци су такви.“
 Тренутак неодлучности.
 Андреја се већ беше улазио да му се жена
 не покаже. Притане чачкалицом крстове по чаршаву.
 „Остала то, Андреја? Упронастићеш чаршав.
 Сад се не види, али кад се опере, остану искидани
 конци.“

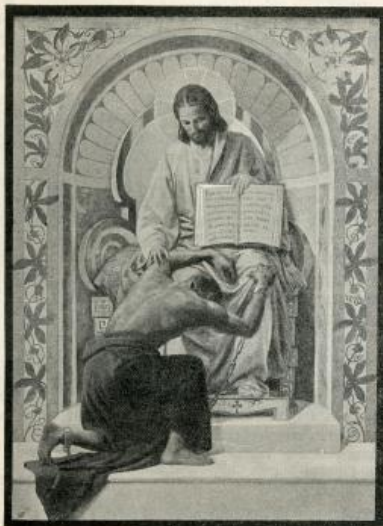
Андреја послуша.
 „Најбоље је да ми то оставиш твојој сестри.
 Нека нам понаме које хоће. Да, да — остави-
 ћемо јој.“

Пошто је питање тако решено, Лаура устале.
 Осећала је величину свота пламенитог духа и див-
 лаште се тама себи.

У вече, кад се онет сакупи у апотеци рој њених
 обоживалаца, притача је свима шта је било. При томе
 се старала да добије што више материјалског погледа.
 Андреја одмах наврхиса писмо својој сестри.

Прође неколико дана.
 Лаура више није ни мислила на уговорену посету.
 Није јој кинто ни било да ме.
 Једнога од првих септембарских дана, после залиска
 сунчева, укаа се на прагу апотеке једна младићка појана.
 Андреја подиже очи и етале као зачавиен: тренутно
 није знао ко је то пред њим.
 Дошаа се приближи сејући се.
 „Гром и пакао! За мало па те не бих ни позвао!“
 анзиву апотекар и рашири руке. „То си ти, Уго?“
 „Ја!“ одјекну јасни глас.
 „Како си порастао!“
 „Да, драги ујаче, време пролази!“
 „Па ти бркови!“

„Не ругај се, ујаче! Свака је длачина света.“
 „Ха-ха-ха“ смејаше се Андреја пуно радости.
 „Мали су, али ће порасти...“
 „Лаура, та оди! Гледај, кога ти је послала знопа!“
 Очекујући да угледа плану „Булету или ђаволаи
 Чекара, Лаура брзо напуни црвене шећером на похита
 напоље. Кад угледа младића, застаде као нема.
 То није очекивала. Није знала шта да каже. Чак
 ни да ли да га освоји са „ти“ или са „ви“.
 Млади је човек одмах науче из непријатне. Приђе
 јој раширених руку и рече сасвим смело: „Добар вече,
 драга ујна. Мило ми је што сам те лично познао. Мати

Урош Прегит.

Исус и човечанство

жи је наредила, да те срдечно поздравим, а исто тако
 и сестре.“

Андреја је био поносан са толиког присуства духа
 свога сестрица. Потажно погледаше своју жену, трешући,
 као да је хтео рећи: „Жив деран, а?“
 „Заврста се радује... писам знала...“, муцала је
 Лаура.

„Разумеј. Ви сте мислили, да ће доћи које од ма-
 њих, а оно...“

„Не, не“, одбијаше Андреја, „сви сте нам једнако
 драги.“

„То верујем. Али знате ли зашто сам баш ја дошао?
 Свирио сам прву годину медицине. Пре месец дана по-

можно саж нешт — узглед буди речено: с одаиком. После укусах плодова науке ипоу жи добро пријаа грли плодови назмет донааер арта. Код нас ће жи бити боље!“

„Хуло један!“ прекиде га апотекар и ауну га по рашену.

„Ја не укжм да се претворам. Мати вели да ми паадух код куће не прија: слаби ме. Ну ја жислиа да ије ваадух томе крив не досада. С тога сам се решно да вас посетим. Чепаре је, истина, очадно плакао, али ја сам му обеао да ћу му донети ушећерена ноћа. Ти кунам, ујна, воле, је ли!“

„Врло ипоу.“

Лаура беше као утучена. Више ије жогла повратити мир. Она, која је са људима разговарала тако слободно, замуккивала је и црвенела пред овим младим. На послетку дође к себи на зашта — да ли је глдан!“

„Као пук!“

Није се дао пудити, пећ седе слободно за сто, на који се донесе, на брзу руку, половнаа хладног пилета и читана пирамида зреа грошћа.

Андреја му спаше пилу. Лаура га пошатраше док је жепијао чаше наисаа.

То је био веоо, пронаомааст дераа од осамнајест година, праван обешенак: икпо је отворено, симпатично лице, са који се жогло читати снако душовно забуђење. Живе и ватрене очи одавале су, да је већ поало жоне, а рјуне, наскежљиве уно то и шогирфаху. Лене, црне копирце жичаху ну чело; стае ну је био витак и еластичан. Чешће је пута чуика своје једна приметне брчиће, који прилачлаху поалуце — то је већ тачно знао — као хагнет гвожђе.

После вечере питао га је ујак о родбини, о наукама, напредку браће и сестара.

Лаура жеутим распрешае сто, немирно, забуђено.

„Чује“, поче од једном Уго, вадећи из уста своју вирифнију са пуно градије и дувајући дим у страну, да

Лаура не би снела. „Ја вас жогам да се ни најмање не рожетате због мене нићи да жонате своје свакодневне наике. Било би ми непријатно да вас узампиружем.“

„Не брини се. Ти си нам добро дошао. Овде си као код своје куће. Је ли Лаура!“

„Никако дружије. Ја се бејим само.... Угу ће бити дуго време.“

„Дуго време? Не познајем га! На протва: ја ћу се забављати. Кад идете у пошту? Рецити“ некрено: у ово доба!“

„Да иси већ ушорам.“

„Ни најмање. Ако ништа нежате против, ја ћу изаћи да се још малко прошетам. Морам да опружим ногу. У поштанским схо колима били јаче стешњени по сушене херинге. Поред мене је седело неко дивно девојче.... те жи с те страпо притекивање ије снела — али други суседи ипоу жвали, како да кажем — тако неке и дражесне површине тела.... Где жи је шешир?... Ах, по текућу пута хвала, драга ујнице? До пријатног виђења кроз један час.“

Пошдрани се, а Лаура пољуби и руку с напредном галантеријом и отиде.

Андреја гледаше да ижи са диваљом; затим ушита Лауру: зар ије Уго идзал од сестрића?

„Иети отац“, додаде на то. „Нежа мирно крви Таракедијених. Само же једно плаши: отац му је умро од етнице.“

„Из тога изводим....?“ ушита Лаура.

Андреја одговори једним покретом који је ипоу говорно. Затим настави да хвали Угову отвореност и принажливост.

У томе тренутку изађе и уобичајена вечерња посета. Апотекар је причао с напредном заинтересованошћу о доласку збога сестрића.

Лаура је ћутала.

(НАСТАВЉА СЕ)

После три године

(Paul Verlaine)

Задупавши врата уска разлауљана,
По градини иалој ја сам се шетао,
А снаки је цвешан бистром росом сјао,
Градина јутарним сунцем обасјана.

Никакве промене. Као пре и сада:
Скерини лозини хладни, од трске столице...
Волоскоа увек жуборе капљице,
Чује се јасике старе песма јада.

Руже и сад ко пре третте и мирину,
Кринони високи на ветру се нишу.
Познате ми пшве што иду, долазе.

Чак сам опет нашо стојећи Веледу
Од које се луски гипс на крају стаје,
— Татна, уз отужну мирисом резеду.

Neil

Манастир Св. Тројица код Пљеваља

вај манастир налази се четврт часа далеко од Пљеваља на северо-источној страни у једној романтичној долини, окружен са свију страна каменитим брдима, местимце обрасли и великом шумом.

Народно предање казује да су стари манастир, који је био знатно мањи, подигнут близу садашњег, зидали Немањки. Могуће је пак да је зидао из врење Немањка, али није вероватно да је задужбина којега Немањка, пошто су Немањки градили велике задужбине, тако зване Лавре. Пре ће бити да је задужбина каквога властелина.

У XVI. веку манастир је обновљен. По запису, који се налази на средњим пратика манастира, види се да је манастир обновљен 1592. године, а обновљо га је монах Георгије са сном Анањијом и Војаном „брата моего (Георгијева) синома и спашаом.“¹⁾ До прата се налази Војан Спахија у народноме одећу као ктитор манастира.

Покојни Т. Пејатовић, који је спремао опширну монографију овога манастира, као и осталих околних, оставио је у рукопису и овом манастиру ову белешку:

„Манастир Св. Тројица срећним стипендијом пратика остао је кроз цео 17. и 18. век једно од најзначајнијих просветних центара у целом Полимљу и Потарију. Велика књажница рукописних књига, великом црквеноске а и историјске садржине у овоме манастиру, сведочи о великој радности и нестрасности његових братстава на просветном пољу. Читаве генерације писмених људи у њему су се научиле писмености, а урочиште и богатство манастира били су углед савих околних манастирима. Готово цело Пљеваљско поље и велики део околне висоравни били су својина овога манастира. Доцније, кад је запустео манастир Бава, за дуго је и његово имање било спојено њихову ван. Св. Тројице. Према народна вера, да је у Тројици било мноштво калуђера, који су обрађивали манастирску земљу и гајили стоку. У јеку његова напредовања варош Пљеваље била је познато насеље, тако да га путник Катарино Јон назива селом. Онда, где је данашња варош Пљеваље била су манастирске пљеваре — пљеваља, отуда је доцније и име вароши дошло. Онда где су ви била гуња, данас је један крај Пљеваља, који се тако и назива (нахвала Гуња); на заравни Јагњинак, југоисточно

од Пљеваља били су њи терени, где су се овде јасњале, отуда и брегу или Јагњило; на заравни Руднице више манастира били су струге и муњине, одакле су чуљковима стакали хмеко чак до манастира.“

Све књиге из богате манастирске књажнице прегледао је покојни Пејатовић и све записе из њих прибележио, од којих су неки објављени у књизи „Стари српски записи и натписи“, коју је средио г. Љуба Стојановић. Од овију књига најбоље је очуван Шестоднев Јована Дамаскина²⁾ из 1649. године, књига украшена са многим прилично израђеним илустрацијама у бојама, већином из Старог Завета. Ова је књига и Гмелердингу, кад је у манастир долазио, нарочито пала у очи. На крају књиге

Манастир Св. Тројица код Пљеваља

додат је врло интересантан путопис о Индији, коме за објашњење служе илустрације биљака и животиња индијских.

Осим Шестоднева има још књига далеко старијих, има их које су писане и на пергаменту. Но најзначајније старине, које се чувају у овом манастиру, јесу Њиново и Истакло Св. Саве.

Манастир како га је обновио Војан Спахија имао је од данашњег; 1876. дограђена је напред препрата, те су прата на којима је натписе остала као средња. Тада је пређашње мањо куде проширено и начињено ово данашње, знатно веће, те сад манастир, и ако није онако величанствен као Дечани, Сопотани и Милешева, ипак има леп изглед.

Ст. И. С.

¹⁾ В. Стари српски записи и натписи, издао Др. Стојановић, стр. 345. и 346.

²⁾ В. у истој књизи записе из Шестоднева, стр. 361., 362. и 363.

Црна лађа

Клонуше крила тешка ветру јужном,
Ла' претворм димне узмићено море
Под облачина густом капом тужном,
Што крије лине равнорине зоре.
Ни живе душе на обали нема,
Не сија на не сунце што се рађа;
Сва природи је ко од страха нема,
А морен тамним пловни црна лађа.

Задар

О катармама тромо нисе једра,
Крмило шкрипле што је носе налим...
Од незнани ми туге дрхћу њедра,
Од незнаниг ми бола душа жали.
Ах, с тугом што ми кида душу бону,
Протавија и ја овим мутним светом,
Кад ветру мржње за час крила клону,
Ко црна лађа по том мору клетом.

Ришад Николт

Прва обмана

— ROBERTO BRACKO —

Једног дана обуче му мама празнично рухо од отворено-црног кашмира, опточено лабудовим перјем; онда му жетну и мало завала, као кажемо ијајцу, велики сини емиљани шенир са белим пером и рече: „Сад бата, знаш, иде с тетом, јер тата бату здраво боли, и купиће му малог коњића што може да трчи, а код куће ће му причати причу о Краљеву банагају, и онда ће бата опет доћи, својој мами доћи, јер је негова мама врло несрећна, а бата ће бити њени утеха, њена олакшица, њен живот...“

Очи јој се напунисе сузама. Нагло га пољуби два пут, тринут, четиринут; у брзину му растурн плаву косу по белој члупи а ја Giotto, и побеге. Бата не беше весео и мало збуњено ухвати се за одећу тетка Емилије, једне доброћудне даме, која је требало да га са собом узме, и која одмах нађе речи да га овесели, да га разведри и да му потпуну жирићу поврати, жирићу последа, ручица и целог малог тела које се креташе као какав цмет у ђулавом и топлој ваздуху.

„Коњић“ и „Краљев банагај“ биле су ствари које је бата одлично разумео. Његова интелигенција схватала их је потпуно, и био је сасвим у праву; али „утеха“, „олакшица“, „несрећна мама“ били су непознати појмови за њега, нејасни, неограничени, који кроз његове ошле уши удараху, као да би хтели ући а не могу; и опет тако лукаво, са истрајношћу, да се он у својој нежаној, бесприсилној својој разведри. Ишао је са тетком. Унут је брбљао о боји коњића кога ће му тетка купити, уз то увек понављајући оно своје уобичајено „Зашто?“

„Ја хоћу црвеног!“
„Не, бата, нека црвених.“
„А зашто нема!“
„Зато што и велики коњи, свијени велики, велики, знаш, што по улици иду, нису црвени.“
„А зашто нису црвени?“
„Зато што би црвени коњи... били ружич.“
„Али зашто тата има једног малог, малог црвеног коњића?“
„Ах!... јер је тај коњић (била је игла од кравате) од корала и не може да трчи.“
„И ја хоћу једног као што је у тате!“
„Не, не, бата.“
„И ја хоћу као у тате!“
„Не, тако не свији казати, бата; мораш бити добар код тете.“

И док су тако разговарали сићу низа степенице. А под „тако не свији казати“ покушао је бата још једном своје „зашто“, али овога пута није му тетка Емилија одговорила, и ако то бата није приметио, а њене се прте разговоре и растукине. Кад су били до капије дошли, понови једин бата, који инађаше намеру да разговор продужи, своје пређашње речи: „И ја хоћу као у тате!“
Поджге мало главицу, и испод шенира гледаше крупни очима тетка-Емилија у лице. „Шта ли је то, те се тако променила?“

Емилија је ишла и даље ћутећи, држећи га нежно за руку, док је он с времена на време градилице посматрао на ау, не би ли видео да ли је ножада могуће и опет мало говорити о коњићу, и онда онда дивљаше ногу на скок да би са наглом радношћу изговорио: „И ја хоћу као у тате!“

Једна реч, једна реченица, једва једно које би се у тој малој главини нашле, учврстале би се и ишле одатле неизмислено.

А оно мало што је са невазном спремом сугласника говорило, својим танким гласцима и нежирном бравном жалог наставака, ишало је често поки парочити тајанствени жал сесе.

Његове црвене, свеже усне, личиле су орошеним ружичним листицима, а његови обрашцили, кроз које као да млако тече, дисаху блаженим невањем теи надуваолиг живота; али његове велике, тачно-плаве и дубоке очи улеваху невањцу тугу... Бата је био задовољан као лептирак, и ако још није умео мислити; али зато су ипак његове очи много гледале и питале.

Он не, али његове очи, ох, његове очи много су мислиле.

* * *

Промало је годину дана, а бата то није ни приметно, јер још није како треба мислио. Година дана у његову животу исто је што и један прајичак неба на бескрајном хоризонту: део живота чије нице он није видео.

Година дана за њега је промла као један дуг дан. Кад су дана сачина, они се слију у један једини дан. Мајичине нежности није му не достајало; сваког вечера татине не беше, и свако би вече, пре него засни, е прекрштеним рукама преко прену питао: „Кад ће тата опет доћи?“

А можда му нама није ни одговарала, али би га зато у цело пољубила. А зар тај пољубац није добар одговор?

Од прилике пошло те године дана дође један дан, који се мало разликовао од других, али ипак беше врло сличан оном дану када га мама беше поверила тетци Емилији. И доклет, као некад, одведе га тетка и овог пута својој кући а мама му растури плаву косу по белом челу а la Giotto. Речи, које му је тада казала, ишле можда биле савени исте, та и како би их се мама након године дана сетила?

И тако остаде бата два три дана под тетки, али казда плакаше, као и пре годину дана кад је оно за жало био код тетки. Али његово плакање изгледаше нави тужно, можда и зато, што је већ по мало размишљајући у себи рекао: „Онда, кад ме је тетка маин довела, опазно сам да тате није било, и ако је код куће остао, кад сам пошао. Овога пута су ме од куће одвели, а тата још не

беше дошао. Можда ћу га наћи кад те пратим. Изгледа да ја не смеи бити код куће кад тата одлази или долази!“

А кад се кући враћао, изгледно је добро бата текну што полазе иде.

Кад су дошли, устрчио је што је брже жатао уза стенице, а док је тетка још у врату била, стајаи он већ на другом сирату, лице на врата прављено и, подигао се на прсте, једва успео да стави ручицу на електрично дугме. Но поред све муке није знао да се послужи њим. Најзад дође и тетка, да му у његову смеом предузећу помогне, а кад је чуо јасно трешерење електричног звоника, радосно је тачио рукама.

Врата се отворише. Чим је повила на свет глас: „Мама, мама!“

Беше се већ свркло. У стану беше потпуно мрак. Бата се спотисао час о столу, час о нека затворена врата; а тетка, која је ишла за њим, такође се спотиса, јер га хтеде задржати.

„Чекај, чекај, бата, куда?“

„Сај ће нама доћи!“

Но узалд! Бата је играо слепог жина док није светлост опазно: беху прве звезде које по мало тарсу осветљавашу, по којој је бата обично смео да се испри. Јурио је као мали враг, док се најзад није е живом суклоно, поја га, занесено од радости, обгрли рукама. Али мама не беше сама, — ју је пратио један човек.

У полуракну није му бата могао лица сагледати, и са широко отвореним очима питаше научни: „Тата!“

А нама му скоро збуњено устекнуи се мауштине: „Бато, тата није дошао.“

Доције познаде бата тога човека.

Неки пут га је код куће и видео.

Чешће је од њега добијао и бопбоне и играчка; па ипак никада га није могао пољубити. А када га је тога вечера поред свога креветца с мамом видео, није могао заспати и најзад је узвикнуо: „Иди ти!“

Мама му рече још увек збуњено: „Што си тако неучтив? Овај господин неће од нас ићи, он ће увек код маме остати, и код бат... Волим ли господина?“

Бата одговори: „Не!“

Тада ућута. Затвори очи и учини се као да спава...

Превела А.

У позоришту

Те вечери, седећи једно уз друго, петрице си пратила ток једне тужне љубавне историје. Кад би нас се у немој тренутку среди погледа, то је значило да нас је достајај са позоришне подешао на какву заборављену успомену из наше раскошне прошлости. Како нас је веселила таква изненадна алузја коју смо једино нас двоје разумејали!

Сугерирана и узбуђена ти си била несрећна кад је у последњем чину пала завеса. Оно није прави случај, то је редовна појава, да интензиван и дубок осећај рађа велики бол, да права љубав носи трагичну кинку и да после света долази несрећан раставак или срећна епир. А како све иде на руку безбрижним и незалужним створењима!

Знаш ли шта садржи комедија? Ти се осећаш да се у шали на крају игра и пена.

Јест, комедија се само завршава браком.

Зашто си због тога несрећна?

Влад. Станисимировић.

Пародија

У часошника у којима би само срце требало да говори, ми смо, сированши осећањима, богати усвојеница и уморени животом, постали једино раздрагани, као да је у твину и подутажи око нас било жутике и вина.

Наше пресећене дуге без одушевљена, наша слаба воља и још слабији нерви додиговашу нашим жртвним очима. Је ли нас обинило оно време у коме царје љубав, узбуђење, полет, обмана, у коме је у погледу највећа срећа? Чиме ћемо испунити остатак својих младих година у којима се у часошника самоће говори само о стварима које нису далеко од срца!

Тренутак раздраганост и ћертање постао је одједном безбојно, без духа, и ми смо сви осетили сву хладноћу и правину како бије међу нама.

Дошао је затим шум измишљених речи, дошла је скупљана човека и све је то гољило и држало срце да говори оно што би требало и да осећа, све је то годило целом нашом малом окупу пријатеља. Најпосле су изненадно наступили удази и љубавни напони, који су нас често тако заносили као кад се одушевљен гласуд толико унесе у своју омилану улогу да од срца говори и плаче, да вициридије прикладе сваку реч, сваки жонетат.

Али ми смо немалих све. Наше је сјећање престајало кад би нас уморило.

У тренутка тог прекидањег расколочења, лице ти је нагло добијало обманан изглед.

У оку ти је сјајала суза. Она је оплакала народјку младости која ће те једна наша осветити.

Влад. Станисимировић.

Позни суерет

У ниском јарку, крај скрпнута пута, сложила је јесен прито скрпнута лишће које са удвојеним кинцама и сребрним грудима лепо изгледа. Мажи те; али ако та машини, добићеш црну, празну лиску, чије се сребро отапа под твојим претима.

У тој гомили правне летоте нашаа се два зелена-сто-жута листаћи; свијали се и привлачи на једно друго загрева заосталим соковима својим; слили своје снаге на загревају кут свој обложен нием и роном скрпнута, а ледевом слабом покрили груди своје: да туђе очи не виде плажен, не осете живот. Не питају докле ће тако; не мисле на сунчане праке и на јаче празине; неће да се осећају да их је вихор саставио удаљене од њихових стабала, од којих ће на пролеће једно цветати и гранати се, а друго, ножаа, дружије судбе бити: ко зна да не буде скрпано и леушено лежало на ледини? Не мисле ништа; осећају само да су једно другогме у том хладном куту потребни, да су једно другогме све: живе на тренутак и у њему.

Живот је победио, јануарско сунце је гравуло; по-крова ледевог нестане — Јарак крај раскљана пута пун је блата и трулежи саме.

Ст. С. Н.

Обмана

Јесене јутро.

Маленим потоцима ступа девојка по скрпнутим травчицама, које су све, изгледа, у ружмарини претворене. Ружмарини посребрен и биорен испиљен предина се на светлосне праку. — Она корача лако кроз свеж ваздух, сва у себи, стегнутих осећања као скрпнута земља — као да би све животне ековне, сва мила и лада, којима јој се овог сребрног јутра дула прелива, хтела да зитвори, да их не губи у нирини и простору.

Корача она по дивном сату од сребрног ружмарина а не види да се, под њеним стопана, сваки листак сузана облана; не види да се отапа сребро, јер се и сунице зажарило и земља удахнула и травке запљавале што су јој обману пружици. А осетиће она то, али, вај! тада ће вић ножице бити влажне, срце хладно, а биер ће се н-зати по треваницама њеним.

Ст. С. Н.

ОД НАШЕ СЛИКЕ

Јошјење комита (фотографски сликио † Јинко Величковић). Одлични и предни сарадници "Ново Непре" † Јинко Величковић, који смо један рад објавили у 1. овогodiшњем броју, није жално трудио да свом послу одговори како се вибрало могло. Љубав за сликарским представљањем одвојила га је у описне и луте криве Скопљене Прве Горе на турски иланици, не би ли само дошло до фотографских новелата којима се не могу похвалити ни фотографски сарадници великих светских музикација. О томе сведочи и ова слика. Колико нисмо разлози жалити што нам несрећан случај свима узе овако и вредног и одличног уметника-аматера, напосице је и говорити поред његових, у истину, ретких и кривих сликама.

Јетар Јеротки Сокољанин. — На Тушин-дан прошле године покривило се педесет година од смрти овог епископа, био је, заборављеног несећа. Умро је у Хајдебергу, тек што је постојао докторин објект прав. Рођен је у Абу-ковичи. Отац му Стеван беше прота, а мати му беше сестра од стрица Петра Молера. Прата је свршио у Београду, а наставио их у Берлину и Хајдебергу као питомца Клеа Милоша. Године 1848. говорио је у "Београдском Читалишту" у слободњачком духу, због чега је био у затвору. Био је прави идеалиста. У употреби свог оповицања на Љубовица Ненадовића. Своју матер неопходно је волео и поштовао. "Од своју пријатеља — која најмање" објавио је говорио. У најотменијој друштва уводио је своју матер увек испод руке, и ако је носила свадљиво одело и ако је по свему била селанка. Била је то жена слушајућа жена, док је он био жена високог и развијеног раста. — Противне писме штампане су по разним листовима и највише их је у "Нову Слогу", сликар епископа младежи 1849. године. У њима својим (којих прилажан број има 7-ца Носара Цветковићева, као наслеђе од оца свог) пуи је нежности, брине и љубави према својој мајци, према свом оцу и земаљцима. Био је пристајалица Вукова правописа.

Рам. — Недалеко од ушћа Мале у Дунав наводи се село Рам, а на каменитом рт, што је запад села у сави Дунав убр, дику се неког још врло добро очувале зидине града Рамског. Да ли су Турци овај град из тенека подигли али на темелима каког рамског утврђења, још није утврђено, али се још и данас лепо разликују основици објасни другог утврђења, које је подигнуто било много напје, испод села, на једноме ширем брду над сави Дунавом, и за које се не стива да је дело рамско.

— Рам је и за Турака имао велике и војничке и трговачке важности; војничку важност потврђује сам Рамски градик, а трговачку му важност кажу још доста очувани споменици зидови караван-сераја, савршеност од тешког камена. У простору, ограђеном тли зидом, наводи се данас прела Рамска. Рам је и данас важна извозна

тачка на Дунаву, нарочито за павоа свина" (Карпена "Србија", стр. 855.)

Уплашени Сатир (најави Иван Јајец). По суду и најобилнијим притчама, Јајец је данас најбоља словеначка вајар. Добити некедате прве награде и у својој отаџбини и ван ње, он је данас, у дивном колу словеначких вајара, дика и понос свога четвртог народа. И ако Уплашени Сатир није из круга његових највиоцијих радова, ипак се јасно и по неку види, како је и колико Јајец поудан у извођењу свога посла. —

Кућа за селом (сликао Карел Машек). Велики да поред епископских уметничких радова објављујево у својој листу, што је могуће нише, и радове осталих словенских уметника, доносила смо до сада прилажан број сликарских творевина призивајући словенских уметника. У овој броју, поред Кубе, доносила и ону слику познатог чешког уметника Карела Машека.

Ђорђе Кастротић Скендерверг. У Риму се и данас показује кућа у којој је некада живео онај познати борац и прави јунак, који је у нашем народу врло добро познат. За успомену на то његово баљене, израђена је више улеска њезна слика, коју је време било прилично поновило, али која је по напској наредби верно обновљена. Ми је данас објављујемо у свом листу, захваљујући Г. Стевану Тодоровићу који не пожали труда да је тачно слика за "Нову Непру". —

Медаља Прве Југословенске Уметничке Изложбе (најави Св. Петри). На конкурс, који је био расписан Одбор Прве Југословенске Уметничке Изложбе, дошло је било неколико медаља од којих су награђено: Франгемона — првом наградом, Перуцкија другом, а Ђорђе Јовановић — трећом. Пошто ни Франгемона ни Јовановићева слику дефинитивно израђене, извесно својим читаоцима слику Перуцкија медале. Рађено у свему подрицим начина, она је и симболична али у толикој мери јасно и разумљиво, да је, доиста, свако тумачење излишно. —

Исус и човечанство (сликао Урош Предич). Овај највиоци иницијативни рад Г. Предича израђен је по поручбини Н. В. Краљевића Александра. Сад је ова слика Краљевићева икона. —

Босанка (сликао А. Куба). У прошлом броју објави смо из Кубина албуна слику Србина Босанца Мухамедове вере, а у овој доносила јак Српкиње из Босне. Све особине Кубина сликања садржане су и у овој раду. Лакоћа у извођењу, верност шабратог типа и љубав према послу стави су пратиоци сликарског рада овог предног Чеха.

Манастир Св. Тројица код Јасеваца. (Види слику на страни 58.)

ВНЈИЖЕВНОСТ

Пјерповетке Светозара Ђоровића¹⁾

— Јл. Јанковић —

Т у недавно ми из Мостара стигао једна лепа књига, из које бије живот и воља за живљење, свега се мирис расцветеле посе и збуха-цреће, зелена поља и бујне траве, чује се тихо ропорење милога, привудавог потока, пругуваног нивоа и страстан наваз изадиш усана или јави којег очајника, звекеће дукатија Ђердан на пушми девојачких грудина и чистог се види, како се бохарски свет пекућу групи на лево главице младих Туркиња. Одмах *Хоџа Салим*: по милој, у својој романтичној забатаљности лепој башти достојанствено корача стари, издариани Турчин, подизајући младо воће и мирисно цреће: па онда седне на дивну траву, потајајући своје дуго ноге у хладни водос, испијајући мирно кафу за кавом и не желићи ништа. И онда полази у шехер, занепаје на улици познате против сваке куће и сваке болести; младице децу, са сватове у луце, те зардијаних неколико грошца, враћа се дома, својој нахереној, онамој кући и пред вече очекује младе невесте и стиљне цуре, које све хоће „да... да неса још више пријаве“. И тако сваки дан. Док се не догоди нешто неочекивано, нешто лудо, невероватно лудо. Месец је већ увелико сјао, када му дошла лепа Лудија, богата Латинка крушних очију, сочних усана и господског става. И тражи запис, јер јој, вели, дошао је љубовног жора, те јој не да ни у чаршви изаћи! А одоме хоће шејтани ајр одови намет и мир. Ниг! Једе ниг! спава, и десет дана се не отварају врата на каленој кућици његовој. Тек се једнаесетог дана свечано обуће Мухамедов остарели слуга и упути право њој, лепој Латинци.

— Ја, валахи, дош'о теби, да ми даш запис, — рече. — Ја дадох сваку свету, а ти, бива, да даш мени.

Лудија вљесну рукама по коленима и унесо му се у лице, те га њедина коса поче шкљабати по челу!

— Ја! — запиташе

— Ти, дивна ми? Откако си дошла ону вече, шејтани ми поновеше сву шавит, па ја не мислам ни о чеш' другоше, ниг' о теби... Врука под коју старос'... О — свихрла је, хабе ми.

Лудија љаваста својим носом тираје у његов и дрмну га за браду.

— А ко ће теби осахитирит' ? — рече.

Хоџа заборана на се.

— Бре, неко је те мислит'. — оспрече, — него ја ми дај какав запис, ја ми какав плац, јер се 'вако више не може... Валахи сам михит'!...

Па ону руку, што га је за браду држала, узхвати, притисне устима и прије него је Лудија могла истргнути, жестоко угризео... —

И ту је онда у тој књизи на Мостару сета на причина о милој Туркињи, која оставља света старог мука, јер јој на тенама јединог гори подубац лепога Салим-осеидије (*Путешника*). — и једна тузно-весела историја о пијаноме *Хаџи-Ишпику*, који жути, подубац лица, попућених, изгубљених очију, у старом, похабаном одећу и праћен подсмехом, задркивањем разних душањација, сваког јутра иде пред нехану и чека док је негов једини пријатељ, неханица Никола, отвори. А није увек тако било. Некада је ханица био угледан и поштован, и само та кне, „липо није“ учинило „Хаџи-Ишпику“, који по два месеца не изази из Николина подрума, који је омио туђе хаџуве и старог, побожног Нуна-осеидију, кад му је дошло да га опет изведе на пут правонерних пустињана.

А ја листам даље по Мостарској књизи са жељивости корицама и поново читам кратку провинцијску епизоду о уобразеном подворнику Марку, који се толико поносио својим чиновничким чином, по ипак дао оставку, јер не хтеде да му крајничка деца заповедају (*Маркова оставка*). — и тузну повест једнога млађана, чији живот утрну као кандило. То су сета *Зависни једног разраваног човека*, у којима тенки болесник на самртничком одру још једном прелази још кратки, тешик век. Сећа се једног дана мизаног бадњег вечера, када се компије окупише у њиховој кући око заробљеног хајдука, ћутљивог хргодног Арсена (његов отац га за то вече измолко од паше) и шаптахо нешто о народном устанку, који се спремаше; оновине се првог божићног благодана, кад је зношник, чистиш гласом прочитао у цркви „Ко Газа-а-тох посланица“ и родано се ектонне новути, што му га отац за то дао. А иза Божића се стаде ништо коменати. Било је тајних састанка у њиховој кући или му отац одлазаше некуда и био ћутљив, замислен. Бројали се монци и слази некуда. Турци се забрињиве. Забрину се и Хаџи-ага, њихов први кошпија и добар пријатељ. Све се узмукло. Када пак једнога дана етжеке вест да се устани побели са Турцима и одови победу, побесеше Мухамеданци: нежејају и граде луце, додеју жене, а иза ашима јатониче тунарају по улицама, вичу, гласају. У то опет путче глас да су Србија и Црна Гора објавиле Турској рат. Настадоше бурна премеха. Турција се уплашила и сирејају за бој. По вароши вршито хатова, Турци до зуба наоружани промичу чаршијом и прете да ће поклати све Влахе. Неки монци хтедоше да зашле и њихову кућу, али је сакуца добри Хаџи-ага. Но када турска војска остави Мостар у Аустријанци пребоше границу, сложили се и Срби и Турци да одобре град. И једног вечера доведоше на посланима његога кртног ода. Остаде спрече. И Хасаната је отишао у далеку Турчају,

¹⁾ У часопису *Одмор*, (Београд друш), Мостар 1904, стр. 236. Част 1 стр. или 2-30 дин. Част прилога је изложена „Прогледа“.

jer je, biva, prošao turističkim zemljama u Hercegovini. Duhan rasprodao, a prijatelje ih redom zabavljao: o krenom životu ni mi nipošto nije u kuću zapirao. A on sprija osnovnu školu, pa ode na zank, a došao je u literaturu. Pisao je delo dan u kancelariji zajedno sa debljima Turčinom, nesposobnim kancelarom i ostavljao Marijano, koji je glasio, i svojom starom, udrhtalom rukom pisao i van zvanja, samo da bi mogao ugataiti jedinici školi. — Gudio je sešake, kao svi činovnici, i bio zadovoljan. U to doba dubav, negreka dubav sa nestajanjem, priosno Danicom i tenika, nevoljina bolest koja donosi smrt. Slani ga u kupatila, pa u bolnicu, ali on je znao da mu nema ni reka ni leka. „Život je gasi kao kandlo.“ — To je, eto, ova tenika, nemilosrdna tragika svakodnevnice, koja se više služi nego saznaje, više nazire nego primećuje. Ova je tenika i prosta, jednostavna i beznačajna, no dirljivo dubava bavi svom svojom svakodnevnim jednostavnošću. Jedan komad ljudskog života je to i jedna nedelo, u takvim, živim bojama navedena slika, puna melanholične tuge i umorne, pesničke resignacije.

(završetak)

* D-r Vlada A. Popović javlja da je sprežio za štampu „Bojnu Higijenu“ za upotrebu ožicira u hitnoj Bojnoj Akademiji. Knjiga će imati oko petnaest stanih tablica velike osnine. Cena je zavisi od broja pretpisatnika. Pretpisati će se poštati po prijemu knjige. Sinovalne lista, koja bi željela da knjigu zabave, treba slati kancelariju Milojević Miličković u Bojnoj Akademiji ili pisku, do kraja februara.

* U Državnoj Štampaniji odnatanjan je i stovarišnu knjiga na prodaju predat „Krijanjanin (kazneni) zakon za Kraljevinu Srbiju“, šesto dopunjeno izdanje.

* 4. o. m., na glavnom godišnjem skupu Srpske Kraljevske Akademije, izabrani su novi članovi, i to: g. dr. Bogdan Gavrilović, prof. Vel. Škole, za redovnog člana, a g. g. dr. Aleksandar Belin, prof. Vel. Škole, Matija Murko, prof. Građanskog univerziteta, dr. Drag. M. Stanilović, Slobodan Jovanović, Jovan Perić, dr. Panoje Stanojević, prof. Vel. Škole, Vlado Bukvač, upravnik češke slikarske akademije u Pragu i Ljubomir Babjić-Balaski, hrvatski književnik, za dopunske članove.

* Centralni odbor za slovenske književne kongrese u Pragu doveo pregovore sa zast. štampanom opštine Vodoško-Opatičke (Abadije) da se tako 14, 15. i 16. maja o. g. održi slovenski književni kongres.

* „Slovenski Narod“ (Ljubljana) izdala se da će uskoro biti potvrdjena pravila „Društva slovenskih književnika i novinarova“. Ovo bi društvo otkada odmah odlučiti o pristupu Savezu Jugoslovenskih Novinara i Književnika.

* Našla je iz štampe knjiznica: „Narodna predavanja u Rusiji“ od Pavla J. Majnere, profesora Vranjske Gimnazije, kao II izdanje Rusko-kulturnog kluba u Beogradu. Cena 0-70 para dinarskih. Može se dobiti u Klubu, u zgradi osnovne škole kod Saborne crkve. Ovo je delo

preporučio Glavni Prosvesetni Svet svih školskih knjižarnica. Knjižarnica uobičajeni radat.

* Dobila se ova izdanja Društva za pomaganje Srba žaka u Pragu: „Pozret, da srpska omladina ide u Pragu na nauku, urodno je dobar plod, jer sada imade u Pragu preko četrdeset Srba, slušalaca na raznim školama. O važnosti studiranja u Pragu pretrpelo je dosta u našoj javnosti, te o tome ne treba ni reći gubiti. Srpska omladina u Pragu okupila se oko svog društva „Štukađije“, ima svoju čitavnicu, knjižnicu i pismo društvo. No da bi se omladina mogla bez prepreka obrazovati, da bi se mogli postati svesni radnici i svesni karakteri, potrebno je, da smo i materijalno obebeđeni, a da bi se omogućilo dolazak srpske omladine u Pragu na nauku, osnovani smo: Društvo za pomaganje Srba žaka u Pragu. Društvo bi potpomagati sve vredne i svesne Srbe žake u svim školama bez razlike. Zato se i obrađuje na srpski narod, da nam pretekne sa pomagalom pomoći, da bi društvo što bolje ispunilo svoju svrhu. Svaka pomagalna pomoć dobro je nam dobi i primičemo je sa zahvalnošću. Nova se našla na adresu: Društvo za potpomaganje Srba žaka u Pragu, Vinkovci, Komenskog ulica br. 33. Prema § 9. društvenih pravila članovi su društva: a) dobrotvori, koji plate 200 kruna za uvek, b) osnivači, koji plate 60 kruna jednako za uvek ili ih uplate u 10 obroka, c) pomagalci, koji plaćaju godišnje 10 kruna, g) redovni (samo žaci u Pragu), koji plaćaju 2 kruna za tečaj.“

* Nastavljena je i nože se u svim knjižarnama dobiti Godišnjica Nikole Čupića i. k. XXIV. U ovoj knjizi su ovi članci: 1. Prirovetka u Grka — iz savremenih grčkih književnosti — od Svetozira Nikolačevića; — 2. Milorad P. Pančević kao pedagog, od Jovana Miroslavića; — 3. Etnografsko grupiranje naroda Balkanskog Poluostrva, od D-r M. V. Smilanića; — 4. Šta znači reč traji, od M. T. Miličevića; — 5. Dve priloge istoriji srpske književnosti u devetnaestom veku, od Andre Gavrilovića; — 6. Nemaština drame Jovana Vujića, od Pavla Popovića; — 7. Nošenje kretaj — srpski narodni običaji iz Crne Gore — od Jov. Ivančevića Domoprajskog; — 8. Iz Presele — nekoliko običaja i nerovana — belenke Jen. Nikolačević; — 9. Iz turčke folklor, belenke D-r Tih. P. Boričevića. Knjiga iznosi 19 tablica i četiri strane. Prodajna cena je 2 dinara. Knjižarnica za gotov novac 30% rabata.

* Štampana je „Izveštaj opservatorije V. Škole i dnevnih meteoroloških stanija za 1899—1903. godinu“. Narodno ga je direktor opservatorije prof. Mla. Nedeljković. Knjiga ima 223. strane.

* Državni Svet Kraljevine Srbije omlažnen je zakonom da primi i upravlja Velimarijanom, zadužbenom pos. Velimira Todorovića. Srpska država predaje Svetu ovu zadužbinu najdale do 5. maja o. g.

* U Zagrebu umro je D-r Miličević Šprelec, prof. Univerziteta i poznati hrvatski književnik. Rođen je 8. novembra 1862. godine. Imao je katedru latinske filologije, a 1893. g. bio je izabran za redovnog člana Jugoslovenske Akademije, a bio je i član Ruske Akademije. Najveći broj njegovih naučnih radova izmican je u izdanjima Jugos. Akademije i Matice Hrvatske. Kao literarni kratkiji uvek je imao novih pogleda na hrvatsku knjižicu i sprežio čitavo kolo literarnih radnika koja danas vode prvu reč u hrvatskoj književnosti.

Својим радовима изазвао је из оних књижевности свога народа и изазвао успешно и у књижевности већих народа. Студије његове о руским приповедачима и италијанској ренесанси најбоља су доказ његове ширине и подобности.

* Сава П. Вулетич, председник општине Петитисе, дао је у штампу прву збирку својих црта, слика и приповедака из народног живота, које су последњих година излазиле у нашим књижевним листовима: „Књижевном Листу“, „Бранку Колау“, „Делу“, и др. Цена књиге биће 2 динара, а претплату треба слати на личну адресу.

* На молбу г. Ожора, комесара српске цркве у Лијежу, решили су српски уметници да изложе своје уметничке радове у специјалном одељку српског најбољег изложбеног пављона на Лијежској Светској Изложби. Они су за тај циљ молили Министра Привреде да се њихови радови са осталим изложбеним радовима у Лијеж пошљу. Своје радове изложиле они наши уметници: Стева Тодоровић, Наја Јовановић, Ђорђе Јовановић, Урош Предић, Марко Мурат, Ђ. Кретић, Г-ца Бета Вукановић, Риста Вукановић, П. Убашић, Даниловић, Паско Вучетић и С. Роксандић.

* Изашла је из штампе књига: „На прелому“ написана Јана Тошић. Књига има 16 великих страна. Цена је 4 лотуре. Ова књига штампана је на мађарском језику под насловом: „Döntés előtt“.

* Милом Зечекић, проф. професор Велике Школе, оставио је сву своју имовину, која износи четрдесет хиљада динара у сребру, да се оснује фонд, из чијег ће се прихода давати благадање: ученицима Крагујевачке гимназије, у којој је неколико учио и најпре професором, и ученицима Велике Школе у којој је неколико завршио своје учене и професорске, и то: $\frac{1}{2}$ ученицима Крагујевачке гимназије, а $\frac{1}{2}$ ученицима Велике Школе. У школи 1903.—1904. години стале покретног капитала овога фонда за ученике Велике Школе било је овако: приходе 3026-60 а издвајање 1783-05 дина. — престојаје за школу 1904—1905. годину дина. 1234-65

* Ученици Учитељске Школе у Александру јављају: „Пошто се за неколико месеци раставамо од друг друга Авде Карабеговића — то, да би дали знак своје другарске љубави, и да би што јачу усвојено оставили на свога друга Авду, решили смо, да издамо његове неке које су штампане у ранијим српским часописима. Пошто је Авде познат српској читалачкој публици са својих радова, то се ови обрађамо на све његове пријатеље и пријатеље српске књиге, да се заузку ког скупљана претплате — те тине омогуће ово издање. Књига ће изаћи на пет

штампаних табака на једној ситнијавој хартији. Свакој књиги цена је 1 динар или 1 круна. Претплату мола слати на адресу г. Јубомпра Лушића учит. напушта — Александар, Србија. Књига ће бити готова до тридесетог (30) марта т. год. Ко жели да има ову књигу, нека пошаље до 10 марта послати новац или списак претплатника, за које има да ће књигу купити. Скупљачима се даје свака десета на дар: књижевна уобичајени радот (25%)“.

56 издање Чупићеве Задужбине 56. Годишњак Николе Чупића. Издаје његова задужбина. Књига XXIV. У Београду, штампана у Државној Штампарији, 1905. 15×24 см., стр. 308. Цена 2 динара.

Петар Кочић. С Пашине и Исход пашине. Књига трећа. Београд, 1905. Штампарија „Талетова“. Издавачи: Велимир Ј. Рајић, суоправник, и Јован Тановић, правник. — 13-7×20-3 см., стр. 111. Цијена динар или круна.

Тих. Остојић. Српски књижевност од велике сеобе до Доситејеве Обрадовића. Кр. Јаковљевић, Срп. Манастирска Штампарија, 1905. — 14×20-5 см., стр. 128. Цена К. 1-60, дин. 1-70.

Ivan Detelić-Neresinski: Baskidane niti. Priповјesti i crteži. Цијена 1 круна. Загреб. 1905. Накладом писца. Тискара Браће Крајић. 13×20-7 см., стр. 109.

Осетинци. Приповјетке са личкобосанских зеће. Написао Никола Станков Куклић. У Загребу 1905. Штампарија К. Албрехта (Маравић и Дечак). — 12-3×20-5 см., стр. 158. Цијена 1 круна.

Јели П. Спасић и Пет. М. Стојановић: Материнска Четка. За српске кћери и матере. Београд, штампана Савића и Кокић, 1905. — 12-5×18-5 см., стр. 318. Цена 1-50 дин.

Библиотека антиквохолошког удружења српских учитељских приправника Сокоборских „Спас“. Свеска прва. Рат азкожогизму!... Цена 20 лотуре. Српска штампарија Влад. П. Бајића у Сокобору, 1905. — 12-3×18-7 см., стр. 48.

Др. Војислав В. Рашкић: Деопа науке о праву. Цена пола динара. У Београду, нова електрична трговачка штампарија, 1904. — 15-5×23-5 см., стр. 47.

САДРЖАЈ:

Приваљ, написана Милом Младеновић.
Вардар књига, песма Димитрија Мезића.
Хајдуч-Бело, с нарочитим погледом на народну војскају о мему, од Ср. Ј. Ст. (настављено се).

Из доскрпних рукописа Змајевић. Краљева пина за Србију, од Јована Јовановића Змаја.

У закон без суда, од Григорија Божовића.
Жека, песма Алексе Пантелића.

О значају науке о свету, популарно космографско предавање професора М. Ј. Адамовића (настављено се).

Јанетин, песма Душана Малушина.
Кална, написана Е. Нова (настављено се).

После три године (Paul Verlaine), песма Neila

Манастир Св. Тројице код Памвала, од Ст. Н. С.

Прва књига, песма Ринарда Николаића.

Прва објавна (Роберто Брако) превела А.

Листања: У азовити, од Влада Станинковића. — Народна, од Влада Станинковића. — Помија сугрет, од Ст. Н. С.

Н. — Објавна, од Ст. Н. С.

Уз наше слике.

Хроника: (Књижевност, Радно, Библиографија).

САМКЕ: Говорне књиге. — Петар Пратај Соколински.

— Рак. — Уједносно Сатер. — Кућа на селу. — Босна.

— Ђорђе Кастрићев Сокоборски. — Милоша Прве Југос.

Уметничке Изложбе. — Исус и човечанство. — Манастир Св.

Тројица код Памвала.

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОВА, ЖАКЕТА И КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЈА И ЖАКЕТИЈА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОВЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧБИНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ НА ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАДА ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима прегледу на све пожељне списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шаље у кућу.

На стоваришту је узео огроман избор класичних и модерних музикалја за гласовир, виолину и т. д.

Свијо дело, којег случајно не би било на стоваришту, књижара *добива* за *најкраће време* по оригиналној цени, без двах трошкова.

Нарочито се обраћа пажњи п. п. да књижара има из стоваришту велики број антикарарних књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и забавља антикарарне књиге по поручбини и по цени утврђеној у каталогу из којег се изабавља. Велики избор антикарарних каталога чувених светских антикарарних стоји *свегда* на располагању *својој*.

Књижара купује од приватних лица појединачно употребљена дела као и цело библиотеке *свегда* по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилату сортирану библиотеку за домаће књиге на читање (Leibbibliothek), која се састоји из 6000 различитих, забавних дела најповољнијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је два динара са неограниченим правим читања.

Каталог књига и свију врста књига и музикалја шаље књижара *свакоме* на захтев *бесплатно*.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО ЗА ОСИГУРАВАЊЕ БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

— ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ —

ОСИГУРАВА:

живот људеки на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, израз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне оградe, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Велика обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости пованици заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигуранцима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку парох олакшане бар по један пованици завод, ради пријема уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан платити уплате у Београд и плаћати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ ИЗБОР ЈЕ

највећи и најлепши

РОВА ЈЕ

НАЈОСЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОСЛИДНИЈИХ ФАБРИКА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове артикле:

Шешира филцаних и еламених у свима ел-
совима бојама и цветама;

Цилиндера од латина и атласа;

Рубља мушког и женског;

Обуће мушке, женске и дечије;

Спреме за удаче, владожење и денере;

Миндера у најквалитетнијим и издвршенијим системима,
а из најоличније светске фабрике под знаком Р. Д.;

Краватна мушких;

Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;

Рубља вуноног и платеног, зимског и летњег; шакећу
кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;

Рукавица и капа свију врста;

Кошобрана и сунцобрана, мушких, женских и
дечијих;

Перфимерије, као: сапуна обичних, финих и нај-
финијих од 20 пара до 350 динар. ком.

Затим: кира, теста и прања за зубе; воде за уста,
прања и помаде за лице; воде колонске, воде за
одржавање, ристење и босадиталне косе; жутина за
брду и косу и помаде за брикове;

Депеза, обичних и за бадове;

Марама: камширских, шифонних и свилених за сирену
ношњу;

Марама цених у свима врстама;

Ћебета, штапова, кеса, пошталница, табакера, торби,
албуна, дугмета за кравате, прска и панжетне; четка
за одело косу и зубе; чешљана, порцелана, и остале
галантериске и покладне робе.

Препоручујемо поштованим купцима да се о свему овоме и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ И ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

поштомнице за хартију

број 164 стаје комад
2-50 динар.

Саксова улага
за госпожу која пише од срцева.

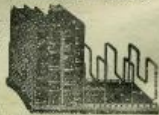
улага од каучука са златним пером

Ова је улага израђена
тврдо, да испуни сву нашу
дир. поклопци сваки прет
ки своје улагање
улага стаје 3 динар.

Оваког улага јавно још
немамо није и то
од 6, 7, и 12 динар. ком.

напомена за књиге

НАПОМЕНА ПО ОВОЈ СЛИЦИ
бр. 344. УЛАЖ 10 Д.

Посебних са г. г. лекара, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и г. д. Улага по овој слици са златним пером
стају 18 динара комад, а имамо их и од 30 до 25 динар. Америкалски улага са златним пером стају
7-50 и 10 динар. комад, а са иглом 4-50, 6 и 8 динар. комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА СЕДМА —

1905

НОВО-ОТВОРЕНА
ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА
МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 83. у седишту Ниског Суда.

Има на стоваришту и склад нових добља

сасвим нову робу

коју и препоручује поштомашкој служби за својом поштом: Штофова најбољих врста на једном оделу.
— Силе из холанд, прелепа, блага и украсна. — Сомета и Плиша. — Атаза црна за буде и лебачета.
— Атаза црна и Силе бела за венчане хаљине. — Порхета, Зефира, Делона, Батиота, Цица у великом добру у најбољој квалитету. — Атаза и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за женско одело као: Свиљена штикерјаја, Апликација, Чипава, Чипаног штофа, Позаментерије и др. одличног прибора и т. д.

 ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и педованих. — Гарнитура за кревето. — Платна пошачког кна и Шифона Шро-ловот у свима ширинама. — Везова и уметана.

 ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је узалудна, брза и чиста

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштоманом
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — СРАДИНА

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

 ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА
 У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Терезије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета својој врсти и квалитету,
Оксфорда и Зефире у свима бојама и димензијама;
Цвиљиха и Градла на дужице и ролетне својој врсти;
Сатина, Атаза и Дамеата за јоргане својој ширини;
Молдона и Фленела у свима мустрама;
Везова бели на обичном платву, блатву и кесеру;
Пемике за чарапе своју врсту и квалитету, на штрипаним и клубанима; обичног, свиланог и француског.

Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипани, штофани и апликани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојено;
Мобл-Штофова вулна, полу-силана и свилана;
Жакиле-Мокета на метар у 180 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у платну и штофу;

Роба је сва из првих светских фабрика

 ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТпуНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујемо најбржијом и најсрпачије;
Мустре од свих дана артикала шаљемо на захтев бесплатно.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 евр. или 20 динара у лану. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Ода-
скабу, власнику и уреднику „Нове Искре“, Београд-Мининага тавла, бр. 8.
Губови се не враћају; наплаћено тражење појединих бројева извршиће
се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити
само за отуђну цену. —

Прке сахране

— СВЕТ. ЋОРОВИЋ. —

Тихо, лагано и скрштено, са притворним
побежњашћу, оборивши главе и држећи
руке на појасу, улазиле су жене, једна
за другом, у широку одају, где је, немог ви-
соког, широм отвореног прозора, на неком ду-
шеку, лежао вртвац: чувени тада Јакон Чор-
банаћ. Лагано, тихо и скрштено, тек наплатом
се подравивши са омика што су се отприје затекле у соби,
сједале су једна до друге око душека покојника и, ожи-
вајући очима да нециједи коју сузу, гледале су му у жу-
топрко лице, у скрштене руке, или у нову, алатом оковану
испод изнад главе му, пред којом је горела свећа, дебела
вошћаница. Понека би се теудила и да заври под ноге
покојникове, да види лакава је чарма под њим: свилан
или пажучан; а понека би, узвијајући главом, погледала
по зидовима и наизла: да ли су све слике и огледала
обмотани прили ватром, како је то уобичајено. Покојника
није нико гласно одавањивао. Није се нашла ни једна прија
или куна, да се наднесе над њим и да се, по обичају,
монотоним тужбалицом с њиме опрости. Кћи му Савета,
једина женска која би требало да то учини, није знала
набрајати. Она је само притишено једала, пасивниши се
на раме некакве, необично гојазне, комшијинце. Несвесна,

досадна, сукорна тишина, окажења оловно-тешиком мирном
ташјава и изжирно, владала је у читавој одаји око вртва
тада Јакова, за кога се увјек причало, да је и за жи-
вота био највећи непријатељ хуке и галаме.

У другој, споредној соби, где су сједили мушкарци,
било је много живље. Три сина покојника: Живко, Мирко
и Илија, сједили су прекрштених нога, на неким, ша-
реним илдеруцима, на, пушећи и непијајући ракију, кружи-
ло се разговарала. Живко, као најстарији, распитивао је Илију:
да ли су испуњене све његове наредбе за погреб и да ли
ће се све уредно извршити? Бојао се, да се што не за-
борави, или, сачувај Боже, да се не деси каква неприлика,
као оно при спроводу покојног Митра Глухаца, кад се
један носач напико и погинуо, те вртвац испало из носила
и откогдио се пред ноге половика. Осим тога бојао се
и за гробара Милутина, који је тасофер волио да се оција,
па му се аршиш чинио час дужи час краћи и, због тога,
често је пошао кратку и уску раку, у коју су са грдном
муком полагали вртваца.

— Ја... ја ово први пут сахрањујем свог оца и хоћу
да све буде еfino, — говорио је Живко, непијајући чапу.
— Све еfino, — понављао је јаче. — Он је, што се каже,
наш родитељ, који нас је на ноге подигао и за које треба

да смо му завалили... Он је нас људи подигао, а ми њега људи да спутимо, па тек нап свака каже: „Кјвала ми! То су синови!“

— Ја сам све уредио, да не може љевине, — одговори Илија тихо, као синебајлући се. — С тога сам се 'вако и однојио...

— Јеси ли кака' да сва знона зване?

— Сва.

— И да се сви цвјетови у цркви ужију?

— Сви.

— То ваља. Не заборави да се на гробље понесе доста пива и ракије, па тек свака није колико хоће.

Мирко обори главу и поче срачунавати у прсте.

— Пуно ћемо пара потрошити око овога, — уздахну.

— Пуно боље, — дочека и Жинко, па подиже глас, да га и жене у другој соби могу чути. — Ана ја хоћу сјајно! Тек свијет види, како ми оца опримамо.

— Тхе... свијет ће и тако снашта говорити, — окрета Мирко оборио.

— Јадан отац! — уздахну Илија, не гледајући на њих и не слушајући, а они му засушаше. — Јадан отац!

Жинко испи још једну чашу и пребаци ногу преко ноге.

— Е не може се јави потрошити, — одговори Мирку још гласније. — Зар да на врсту оцу штедиш? Ко је још то радио?

— Баш ја и говорио зато што је он мртав, па му је свједо какав био спровод да био. Он ништа неће нијети.

— А зар он не гледа са онога свијета? За двадеце! четири сазата душа не иде на небо, него се све прве око куће.

— То бабе причају, — протуња Мирко.

— То причају и људи.

Мирко устаде, прислони се улазид и, кроз отворен прозор, гледаше напоље.

— А, ако ћемо право, није ни он лијено с нама урало, — рече, након дужег ћутања. — Није ни тестаментна напне'о, па да се ана шта је чије. Овако ћемо доста јадна нијети.

— С киме?

— С Пајом. Зар нани Пајо није зет и зар он од нас неће тражити Саветин дло?

— Хоће боље, — тужно одговори Жинко. — Тражиће јакано, — понови још тужније.

— А како ћеш е њима?

— Јадан отац! — омет унаде Илија, па се уклони у страну и поче утирати сузе обрвима.

Жинко узме мало хартије и поче нешто срачунавати на пој.

— Пуно ће нани узети, — рече.

— Пуно, пуно, — узвикну Мирко и, од лутине, поче грицкати цигар. — Туђи син, па да носи куку павег оца!... Ако је Савета наши сестра, он је туђи син. Је ли то право!

Жинко спусти хартију и замисли се.

— Таки су закони, — пропашта.

— Какви закони? — плану Мирко и изваначки стаде напред од себе. — Ко је ове'о законе? Људи. А какви људи? Свакикви. И ко ће слушати те људе?... Ја... ја ћу погнати и законе и све и не дам Паји ништа. Ужн-јем уредићу театре, па да му ништа не дамо. Какав'о, да сви дужни.

— А зар ће он прјервати? — зашита Жинко жадостиво. — Он да прјерје!

— Ја ћу му доказаати.

— А он па суд.

— И ја ћу на суд. Дло је Бог адвокате, а они ће и најчистију ствар заветљати. Адвокати су најбољи заштитици љопина, а како ли да не буду нама.

Илија, која је за све прјекне њихова говора ћутао и дубоко уздао, сад провире на врата и главног им даде знак, да преклупу разговор.

— Ето Пајо! — рече полугласно, на оборење главе шаље на себе.

Жинко и Мирко само се огледаше, исканаше још по једну чашину и припашиве цигаре. Обојица се старашу, да изгледају што озбиљнији и забринутнији и, када им зет, виеок, сухован чојек, младољни, тридесетих година, ступи у собу, ушинеше се као да га не виде. Не одира тине му ни подрава.

Пајо заглади своју коврџасту, дугачку, плану косу, промета по себи и, не гледајући на шурјаке, сам себи наточи ракије у чашу и испи.

— Лијон дан днаас, — рече полугласно, ко за се, пошто се дуке прометао и разгледао све слике на зиду. — Лијон дан!

— Лијон, — жукао потврди и Жинко. Мирко је уворио ћутао и мргодно, попод ока гледао Пају.

— Баће доста свијета!

Пајо узме једну етолину, узваши се на пој и, узвицећи руке у цепове, поче се кличати.

— А јесте ли па суд пријавили да је умро? — зашита, гледајући у таначину изнад себе.

— Јеско, — одговори Жинко гласно. — Пријавио се.

— Суд треба да прегледа и прешине све.

Мирко се поче врлошати на хјесту и погледа га оштро. — Зар нама да прегледа? — Зашита. — Нама?

— Ја... то треба... Така је ред, — протуначи Пајо.

— А ја велим да не треба. Ко сијје, нека ми прикочаи праг...

— Треба, треба, — ушлете се Жинко, ухвативши Мирка за ртљав и тегљави га себи. — То свака ради.

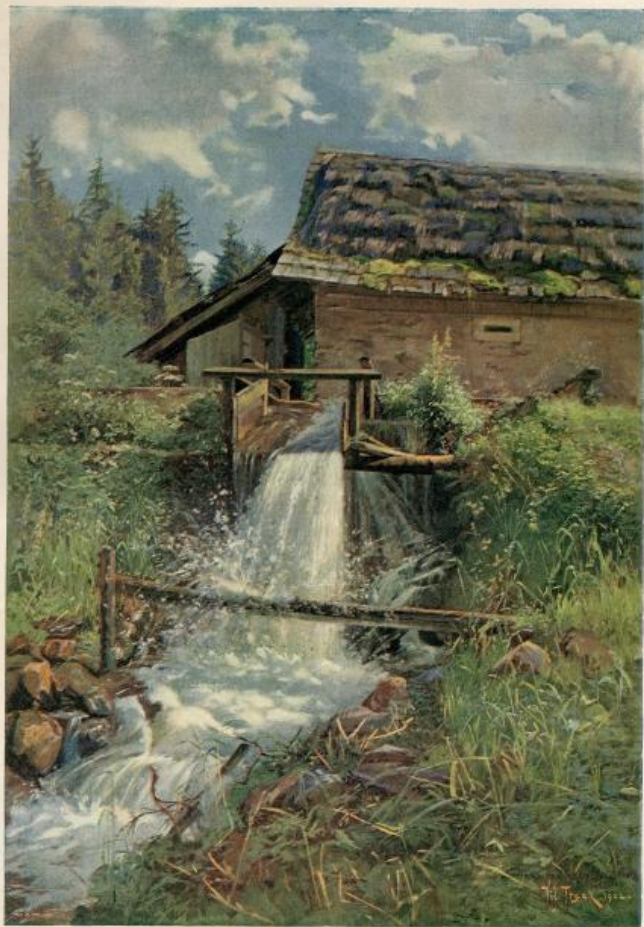
— Ана ја не дам!

Пајо се подругаво осмијехну.

— Неће те нико ни нитати, — рече. — Ту си ти немољан...

Мирко плану и хтједо скочити, али га Жинко снагом задржа.

— Ја сам оће мољан, — викну. — Ово је неја кућа!

В. Трех

Потоцкая

— Има и кога дијела, — одговори Пајо мирно, кљиматајући се. — Неку вам га, зар, поклонити?

— Какав је твој дио?

— Бакав буде. Закон ће ми дати, а нећам ти.

Мирко се диже и хуједе да види, али га Живко суетиже и зачехи му уста ртук.

— Немој ти то тако говорити, — поче благим гласом, окренувши се Паји. — Да видимо како ће закон. Ти не знаш да смо ми јуно дужни.

— Ница суд све прегледа, па како он одреди, ја пристајем, — одговори Пајо свештајући се. Осмијех раздражи Мирка и он, раскочичивши се на широко, кангацки стаде пред њега.

— Моје добро неће нико гледати! викну.

— Хоће.

— Ко приступи, ја ћу га пожеи.

Пајо пребаци погу преко поге и поче цукати.

— Удри и пожеи, — рече безбрижно. — Има и за то суд. Али ја хоћу Саветан дио... Ништа вам неку останати... И певеи на огништу дијелљене.

— Ко?

Мирко одиже руку и намахну, али се Пајо хитро укљони, те рука, свом свагом, удари о вратни дирек и огрваци се.

— И певеи ћеи дијелити, — понови Пајо насоси, припремајући се за борбу. — И шћесак, и поду, и све.

Живко се укијоса међу њих и пријекорно их погледа обојичу.

— Останите се даље тога разговора, — рече. — Останите ...Ти, Пајо, нијеси у својој кући и не сијеш ово галамито.

— У овој кући има барем три пендера моја, — одговори Пајо присоси, указујући на прозоре. — Ако не сијеш у соби, ја ћу се пропети на пендер, па ћу одиже говорити. Ама ја не поклањам ништа.

— Ми ти и не дамо ништа, — одговори Живко наљућен. — Недамо кад си так! Ево ти суда, па тузи.

Пајо оде и сједи на прозору.

— Ово је моје. Старак је родио мене к'о и нама, — огреса.

Мирко одсрну Живка, који му је закрчио пут, онет стаде на сред собе и загрну руке.

— Ходи амо, да се огледамо! — викну. — Ходи, ако си пушко, да пајријеи негдаи подијелмо...

А Ивија раствори врата, провири кроз њих и зачуђено их погледа.

— Изазите, — проговори кроз плач. — Ето и понови плу и сијет се окуца. Треба да она сирхачијесо...

И само је небо...

И само је небо пред погледом нашим
Повлачило свод свој у бескрајне стране;
И природа цела дрхтала је чешљом
Пред дубинау чедном младости нам ране.

Сећаш ли се, реиш?... Ох, да дивних часа!
Сећаш ли се кад смо први пут се нанали
Насаму у врту? Сунце беше село,
Ал' му рујни врати још не беху запли.

Седела си сама на клупи крај зиди,
И била си сетна, зашто? нисам знао;
Пролећни је надух мирисоу бистар,
И јасмин је бели и јортован цвао.

Сео сам крај тебе, па се тако с тобом.
Нем, у срећу нашу и сјаи удубно,
И ли цео налин осећаја својих,
Уг'о сам ти руку, па је пољубио.

Ти си била мирна и сменила си се,
Ал' ти у погледу среће лик је био;
Као зору мајску невиност је твоју
Ошчино'о поглед нанали и мио.

Сећаш ли се, реиш? И само је небо
Пред погледом нашим у бескрајне стране
Повлачило свод свој, и дрхтало чешљом,
Пред дубинау чедном младости нам ране.

Борски

Хајдук = Вељко

с нарочитим погледом на народну поезију о њему

од СР. О. СТ.

(НАСТАВАК)

4.

како је Вељко био као јунак и као човек?

По историјским подацима и народној поезији, није сви о Вељку прошли, види се, нити зна, да је Вељко био велики јунак; али нису ти подаци на казују оне карактерне црте и особине које Вељко одликују и удикују напред осталих јунака, чинио га највећим херојем његова доба; на њих не видимо начин Вељкова појављана, нити описне оне моменте који би нам могли дати на и приближну слику о карактеру и величини његова јунаштва; не видимо ни каква је Вељко био у обичном животу, какви је био као човек.

Да бисмо о Вељку имали потпунију слику, прећемо овде упореда оне податке, што их о томе налазимо у биографијама, народном предању и поезији, и то најпре о Вељкову јунаштву, па онда и о Вељку као човеку.

1. Сву своју славу Вељко је стекао сам собом, својом необичном смелости и лавовским срцем, својом необичном снагом и пожртвовањем.

Вељко је још у *детинству* показивао главне црте свога карактера: био је смирн, хит и несташан. Када је као дечак чувао стоку с чобанима био је, као најодличнији међу њима, њихов поглавар — чобанбаша. Једном кад су Турци дошли на бачију Вељкова оца, где су често долазили, јели, пили и односили сир, масло и млеко, Вељково млађадо срце успио гневом против ових отијачара, па се договором с чобанима те нападне изненадно Турце, поштеди их и докопају се њиховог оружја. Тада је Вељку могло бити око 15 година. То је први његов сукоб с Турцима.

2. Велику *храброст* и *јунаштво* пред непријатељем Вељко је показивао још као хајдук у друштва Главанај. Главан га је јако волео; а у друштва је био виђен и чувен. И доцније старешине његове, војводе Ђуша и Вујина, много су га ценили као поуздана и храбра у боју.

Као старешина (будућаша и војвода) Вељко је показивао шта вреди и као јунак и као војсковођа. По угледу на њега војни му постане смелост и храброст; они су му се дивили и обожавали га као са велика јунаштва, тако и са његове праведности и човечности, као и са његовог другачењег односења према њима. Код Карађорђа и Савета стекао је признања и поштовања, а суровији јунаци српски дивили су му се и угледали се на њ. Савла његова поштовања јунаштва брзо се проносила на све стране.

Од Вељка су се бојали непријатељи његови. Његово је име постало баук за Турке, нарочито после ослобођења Црне Рике. Вељко је Турцима задао био такав страх да

је један, који је био у борби против њега, причао: „Кад се у поједи са њиме изиђе Вељко!“, сваки се војник, ма био на сахат даљине, тек нипа зна прата да ли га Вељко поћ није њагнуо својом сабљом.“ У турској се поезији мислило да је Вељко бржи од сваке луде брзине.

Суровији су му признавали неваљаштост у јунаштву. За њега Вук пише: „По срцу и по телесном јунаштву био је први не само у Србији, него се може слободно рећи и у цијелој Европи свога свуд ратнога времена. У

Владимир Матијевић

кријене Ахила и Милоша Обилића он би заштити њихов друг био, а у његово кријене Бог зна би ли се они могли с њим споредити.“ Сила Младуновић назива га „бесмртним“; говорећи о његовој рођењу („Тројбраћетство“) вели:

Ој! крста дубав у пренуку сину
Емо шта је зашледала сила,
Вечну вријест у облику дине...
А одбраву својој отаџбини,
Те на име Црнобрече Вола,
Десну руку новог Немана,
Међанцију како Краљевика,
Вјерна друга на и Косовица,
Страх и трепет и у бујали сину:

Србин Велко виче: ко је храни,
Неку ижеки дивит' се имаду,
Јунаштва су његова броја,
Над све а' дикје крај живота њега...

По њему је Велко био побобеди:

На међаву невобећен онда
Од турскога живота којег...
Шта ј' душмана Велко погубио,
Није више ни Кастриот славни...

Он је већи и од античких јунака светских; упоређује га с
Ахилом као с достојним другом, а вели да је био већи
од Самсона, па и Херкула:

Ал' је Велко јачи већи од њих...
Кад се с њима се борно против Турака. Они су га јак
ценили, видећи у бојевина колико он вреди као јунак. У
знак признања његове посебне храбрости, главни коман-
дант руске војске у Влашкој, фелдмаршал гроф Каменски,
послао му је с дипломом златну медаљу „за храброст“.
Једном Велко у боју на Тимоку задобије од Турака врло
лепу сабљу, оковану сребром и златом, и некићену драгим
каменом, па је преко старешине руске војске у Крајини
пошао на дар грозу Каменском. Ну овај му је врати с
појаном: да није предати такве драгоцене, него нека је
носи онај јунак који је од Турака и задобио, — и послао
му још 200 дуката ил дар.

3. По народној поезији и предању Велко је у ју-
наштво нападљивши, њему нема упоређења. Он је јунак
који се не боји никог, по оној народној:

Не боји се никог до Бога,
Бога мало, а чара немало,
За немира ни аберу нежа...

и коме се сва царева војска чини „као јави по зеленој
трави.“ Њега не боје ни олово ни гвође. Кад се краља
с бојинца, он куршуне из негара метреса:

Па отаде у кошаи,
У собицу расени се,
Па метреса из негара
Седлачност с онда куршума...

А да би га Мудалаша метао погубити, он наређује да
се у тој негве сребро буде:

„Дед' изкупи брзо топа,
Па му мета сребро було,
Да убије Хајду-Велко...“

За тии имао у народној поезији оне карактеристике
његова јунаштва:

Оно ти је присојкиња гуја,
Да је доље у три чара ножа!

Велко стисне подем ковањина,
А сручила под облаке издрала

И сјече под облак јунаша,
Ударило на куњу замот,
За парт ће замотнута камот,
За по чара изгубити главу

У цјанству је ижеки учинио:
„Ето год види, ал' сретно Турчина,
Да убије, или да погине...“
Те гласио од Турака гласио:
Доста се је насјекао гласио,
И неки је ојало није,
Ударило буде оставио...

Лена је она карактеристика Велкова јунаштва у по-
знатој песми „Велко ил лежи Кара-Мустага“, у којој
јунак Турчин признаје над собом Велко: Велко је је-
дини достојан да јаше његова хата, да нагне његову бритку
борду и да дуби његову верну зубу:

„Нека је лежи тој Хајду-Велко,
Јербо је бола јуна од њега!“

Велко је када поцадан у себе и у своје јунаштво.
Кад му Мудалаша прети да ће довести велику војску и
узети Неготин:

За то Велко абер' нежа...
Велко није, ни брже му није...

а кад га опколи сила турска војска он, тражећи помоћи
од Чарашка, овако вели:

„Пошао миш једну чету војске,
Да растерам оно себе Турце!
Ако Бог да те растерам Турке,
Потку их на коме је царство!“

Но у Велко су и други поздрав, нарочито они који се
за њега боре. Кад Чарашки моли Караџића да му даде
у помоћ Велко, вели:

„Ево ј' мољак и рuku ти дубам,
Дад ми други од Крајине Велко...
Сражоте ти дошјети неку...“

4. Његово велико јунаштво и пожртвоване најбоље
се огледа у херојској одбрани Неготина. То се јасно
види и из историјских података које сам о тој одбрани
написао. Па и поезија, епичка и народна, прославља
је овај последњи чин Велкова јунаштва, у коме је и
славни сврт нашао.

У којем га као јунака уздиже његово успешно бра-
њење Неготинских утврђења против десет пута веће силе
турске, у толико га поезија и народно предање још већма
уздиже као витеза, који свој Неготин брани и онда, кад
ника изгледа на успех, кад помоћ не добија и кад му све-
тују да винути утврђења и да се с војском повуче у гору:

„Главу дајем, Крајину ни дајем!
Главу дајем, Неготин не дајем!“

Може бити да је нерационалност према Велку у Са-
вету учинило, да му се на време не послао ребана и по-
моћ, која је обећана; бар народно предање верује у то
перасположење, у завист и пакост према овом просла-
вљеном јунаку. Вук вели да је Велко, видећи да му се
не шаље ребана, претио Саветској господи говорећи: „Ако

Бог да те пребоду ову рану која је сад на мени (т. ј. ако изиђе жив из Неготина), хоћемо се на њу питати, како се држи царевина! — Говорећи о помоћи, коју је Вељко требало да добије, Вук вели: „Писмо је Младену да му пошаље пољих, као што је уговорено, по Младен, удајајући се у Вељково јунаштво, мислио је да Неготин неће тако лако пропасти, а што ће се Вељко калом више намуштити, није марио, него је још говорио: „Кад је мир, њему се нека нева, а по 10 свирача са ручком свирају: нек се држи сад“; а тако одајајући од данас до сутра, не пошље му помоћ.“ О томе Сина Милутиновић (у Тријбратству) овако пева:

Одмах изаша да помоћ је послао,
А по хитрих соколових Вељко,
У Дашград српског војску
Баш Младену Милутиновићу...
На па једну одговори нема,
На ударили врскаш се не дао,
То да кокош војско и барути,
Већ освети и врхове добои,
Или друга нечувена мука:
„Драг“ се, море, Хајдун-Вељко клањив
Ту и сада изио и досадо,
Тоб' су тобо дугаасе морине
И крајинске ланце дјеловалие,
Сад покази стојни ли нам тога,
Што т' мостери скани дан кјевају!...“

Као јунак, који никада није уступао пред непријатељем, Вељко се одлучно или да одржи или да погине, на се надбожничког снагом уворно бранио:

Према турском неспрањану млатику
Срба стало две-три хиљадине,
Ал' је нешто криволио Вељко,
Сим је Вељко један војско бити...

Немајући дебале, Вељко је често излетао с момцима из шанчева и растеривао турске буљаве око њих. Куршуме је правно од олова и калаја што је по вароши когао покушати. Тако Сина вели:

Ал' ратна'о сва кантирека јаја
И посуђе од олова снало,
На тог зина деси' на изидине,
Е том из толов' тацнра се хет'о,
Ника био на дјестот парчаи,—
По и сабо често е' врвашице...

У највећим шапорица оне одбране, Вељко гине; он пада при напрећујућим овраке на шанцу који су Турци топовима општелили; он пада погођен „сребрним“ булетом из турског топа. По народном предању на тада му не дођоше славе Турци, већ његов тубидија која је „од Вељка утекао“ и Турцима се предао, а који, позван Вељка на шанцу, шинишани на њ турски топ и погоди га:

Товче пуче, Вељко паде,
Одлесе му десну руку,
Десну руку из рамена,
Паде Вељко у једноко...

Па и кад умире, овај велики јунак српски оставља момцима у аманет да се држе и бране Неготин:

На пошк Хајдун-Вељко,
То се чуло до Стамбола:
„Чујете а' ме, Срби браћо!
Држите се, не бојте се!“

Вада непобедив, Вељко ни на утиренима Неготинским не пада као побеђен; он не пада од јаче свате лудеке, већ од силе којој ни највећа човечја снага не може противстати — од топовског булета. Сина вели:

Шанцу је брањек' закидаја,
Брањек' браку, вјеру и слободу,
Ал' не ваде од нишине крвогче,
Нит' од пушке орау доскопче...
Већ од једног скрпа невољског,
А од тога, што и стене сруша...
Громом тучник што земљу потреса...

Стара кућа у Нишу

Па и смрт Вељкова само је смрт за Србе који га погубише, а за њега је она нова рођење у небесном царству у коме ће нешто живети:

Не погубе, већ се роди Вељко,
Жиљек' вјечно у небесном царству...
У њакети а' српски омладина
Та за дику и вјеску прилику,
И свакима кано и својима
Ратнишка правде и слободе...

Пад Вељков значај је и пад Неготина. Умртвљујући смрт Вељкова, сви су момци познати, пада је вјеројатно видела да Вељка нема, и нико није није обзимио ни помињало на одбрану Неготина. Пети дан по смрти његовој напуштена су Неготинска утврђења; јер:

Барт' нема, куршум' нема,
Хајдун-Вељка паде нема!

5. Као најјавнија карактеристика Вељкова јунаштва јесте његов *изненадни напад* на Турке, који је често предузимао *било сам, било с момцима*, а којим је задвајало Турцима велики страх. Навешћу овде неколико таквих познатих напада.

Кад би Вељко хтео да јурни на Турке, поставио би ноже у ред на бишкото: „Онда му његовог ко прође ипко мене, а и оног ко остане!“ И тада би халакно у Турке. Таквом нападу, који је обично био праћен узвиком његовим: „Важте, Турци, ето Вељка!“, Турци су му сами готово свакад кричили пут.

По ослобођењу Црно Реке Вељко се бавио на аноману у Крајов Вуру. Турци у Видулу чују да Вељко неки много војске, па неколико стотина поју на њега. Дошавши где су Турци пали на коња, Вељко сазове своје мошке, па им рекне: „Браћо! Турци се спремају да нап сутра дођу на ручак; нешто да им готовио ручак, хајдемо вечерас им њима на вечеру!“ И одиета, то вече у неко доба ноћ, кад су се Турци безбрижно одмарали у логору, турне Вељко на њих таквом брзином, да су се збуњени и прелашени разбегли бон и гологлави, оставиши сав логор Србија. Завршујући оне овог напада на Турке, Вук вели: „И од тадај Вељко остане код својих мошка, библиши и будућима господар, код сијета и Црнога Ђорђија храбри војвода, а код Турака на свему ономе крају страним неспирате.“

После проузети на Каменици (1809) Вељко је чувао Баку. Одбавио Баје од Турака прославља је и дотле чушено име Вељково; она га је напачила херојем и стекла му вечну славу његову. Са то борбе њега Сима Милутиновић назива бесмртником и употребује а Ахилем:

Шта би рекл Ахилеус древети,
Да си откуд сјекао се Баје
И донао ире е' пазелати
Ратоборних Срба и Турака?!
Симо ти б' се раздарило срце
Сијестити га не б' ти могло туги.
Јошак б' ти одмакнуло с' речи:
„Браво Вељко, Ђејотити дубо!“
Тако негда Пољак је трио
Кроу Тројано, вјечно а' Навјадом,
Мухажа му крајем се чинио!*

Окољен великом турском војском са свих страна, Вељко се са неколико стотина мошка држио храбро неколико недеља. Баку је брањо јуначки, тучући се с Турцима и дан и ноћ, и ислећући се кољенима у турске буљке. О томе Сима вели:

.....Летун сиреван ванда
Крија су му нежорна дана
И гуданка гродарат' обаво

Док и штонд свог војске Кунуш,
Сам илети, проковина Турке,
Браћа е' јунак с неколико главе.
Смие крину, а па кола неге,
Тад на соруу њеј дугину цјерну.

С мало своје војске Вељко није могао оданати Турке, али се напдао да га му помоћ доћи. Једнога дана укаже се из турске опаде српска војска која му је долазила у помоћ. Вељко је понаде, али се присети да она неће знати откуд и како да удари, па се одважи на јуначан

корак: ујајни Кунуш и изненадно промети кроз Турке, збуњени тим сневим ненадом његовим. У Сјиме знамо о томе:

Бада а' их је тек узледо Вељко,
Јакну брже илониша хата...
Нак иекронт пред њакну града,
Вину и' Турци: „Ево Хајду-Вељка!
Продеретај га ко је од жеман!“
Трмо граи, а кубуром сложи,
Док и кроз њих, то крел Србе браћу...

Вељко се састиве са Србима и каже им откуд и како да ударе, па се на исти начин врати кроз Турке у Баку, на велико изненађење и Срба и Турака. У овај нах Турци, ипшва, оуше на њ на пушка, али му срећом ништа не учинише. Удруженим нападом на Турке Вељко је успео да се са својим њомцима ослободи то опаде турске (7. авг. 1809). У тој борби равен је у ногу, али он ипшну ногу у зобнику, па је јахао као да му ништа није било.

Кад се после тог догађаја порад српска војска а Делиграда попути испред велике силе турске, сићоме Турци дотом облом Мораве до Дунава, Вељко им је са својим бећарима изоклао чинио велику штету и узамециривао их и плашио. Једног дана Вељко се напачио на великом „Острву“ сиропу села Петке, код којег се на обали беку Турци улогорила. Он је био у друштву аустријских овицара и, у разговору с њима, рече: „Видите ли оне турске шаторе? Чекајте до мало час шта ће од њих бити!“ За тим се опрости с господом, одне у чинад, па се изведе код Кулача на леву обалу Мораве, где се напачио српска војска. Ту узме једну чету својих мошка, пређе Мораву испод Дубравце и јурне у Турке као нихор: испресеца коњице од шатора и обори их; кога Турчина где стигне, тога ту и прелати; и, док су се Турци од чуда разабрала, дотле их је доста жртвих дежало по пољима, а Вељко се с кикотом удаљаво преко Мораве и браћа својој.

Овај начин Вељкова војевана — изненадан напад и спело јуришања у Турке — предузимао је он и у доцнијим бојевима на Дунаву и Тимоку. У једном од бојева на Прахову Вељко је, залагајући се у Турке и залагајући жив и здрав, истрескао после танаја из својих хаљина. Танајцу Чаранићу довадне се таква смелост, па ипшн да и сам узети у Турке, му Вељко му рече: „Не војк', побратиме, ти као ја.“ — „Ако не могу издрети, могу погинути“, — рече Танајцеу срдито, пусти хата у Турке, али одиета не изиђе жив.

Навешћу још и овај догађај. После боја у Клаучу, који је ипшо Вељков брат Милутин а адикалемим Турцима, Вељко узме неколико стотина својих мошка, пређе преко Тимока, па пешако остави назва Вјадинског поља у брајих, а с коњицима сиђе до самог Вјадина, те заплене неколико хаљда оваца и потуче нешто Турака, па се врати у Неготин. Турци су га гледали с Вјадинског поља како лети на своје хату као жува преко неба. Прича се чак и то да је дометео до капије Вјадинске и у њу ударио коње своје, па га ту и оставио. О овој доласку Вељкову под Вјадин знамо и народну песму,

штампану у Милићевљевој Кнежевини (страна 1008), о којој је већ било помена.

Овакви смели и изненадни Велкови уводи у турску ордају, које је он продавао или сам или у друштву с нешто својих њомка, оневажи су мало у уметничкој, па и у народној појацији. Из ове последње наметну два примера. Из борбе на Делиграду изишло ове народне стихове:

Да је које стати на гледишту,
Када Велко на Делиграду дође,
Када потера Турке на брзаци,
Као крива окле во алмадину!
Захули се јало и велико,
Шта учини Велко од Крајине:
Увадио Турке до Стамбула!

А из појачиате песме Неготинских сирача изаио из борбе пред Неготином:

Кад то виде Хајдук-Велко,
Он затресе то димом,
А удари крст хата,
Удари му тра понесије,
То ризари дута хаза,
Хат му скаже, Велко ниге:
„Бекјте, Турци, ето Велко!“
Па у Турке јури чини,
Расече их на четворио,
Паде логор до вољена,
Сташе Турци да говоре:
„Чујете ли, Турци браћо!
Хајде они хл да бекимо,
То је Велко дуда главно,
Хоће све шал да посече!“...

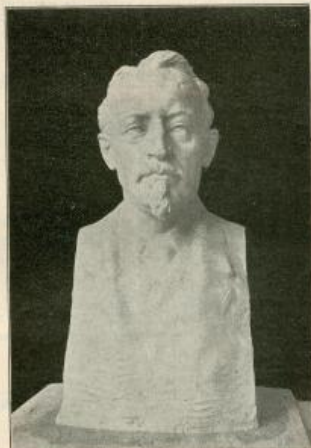
6. О спреми Велковој за бој изио врло интригантну слику у Милићевљевој биографији, из које ћемо навести ове редове:

У Неготину Велко је становао у кули Неготинског градића, коју су звали „Баба-Финка“. На њеном чардаку Велко је обично седео, пушио и разгледао поље око Неготина, а дворца га је жена Стана („Чучук-Стана“), служећи вино или ракију. Дешавало се за то време да по које турско топовско буле окрене и затресе чардак, а то је давало повода Велку да се у смеку мало напаше с преплашеном Станом. Доде је он тако седео и пно ви чардаку, доле у долији свирали би и певали свирачи Цигани, а њомци би спремали Кумшау за бој. Ка: би му јавили да је све спремно, устао би; Стана би му пришла, уздигла на лева чокени-рукаве од долаже и заокочила му их иза врата тако да му низ руке остану само танки рукави од свилене конзале; па би му додла сабљу, коју би он обесио о врат, и онда лагано сизао шиз кулу. Пре него би уајхао Кумшау, загледао би у козан, у уде, и паноно би потпратио чакме у кубура. Појахачици, изишао би на западну велику капију; сви би њомци јахали за њим, а за свима би ишли Цигани свирајући и певајући. Изишавши из вароша, Велко би се окренуо и дао руком знак Циганима да се врате, а он се с њомцима упутио право у Турке. Пријахачици се на пушкетом непријатељу, сваки би опашао тако по ништољ, на би онда неукати

сабље и јуришао као коњи међу тиде. Кад је год тако улетео, никад се није враћао без турске главе, а пуцања на град Неготин и на Велкову кулу умукла би за неко време.

Слично опремање Велково за бој изио и у оној пометутој песми у осмичу, коју певају цигани сирачи.

6. О двобојима Велкових не изазивао помена ни у биографијама ни у појацији о њему; а нема сумње да их је Велко морао пошито знати. У једној се песми помиње двобој Велкова брата Милутина с „Пазвачицим сином“. Причае сажога Милутина о сном првом двобоју и Велковим пошана за њ, наводи се опширно у Милићевљевој Поеници (стр. 530). Пошто нам ова слика, мало и живо

Св. Пирци

Фрањко Левстин

описана, јасно показује не само начин како је п сав Велко додио междане, већ нам и допуњује црте Велкова јуначког карактера, наведеном је онде у изводу:

„Једном у лето (прича Милутин) беше брата захватла нека дута грозница... Два дана узаоб некаква Турци на белу кошу долази пред наш шанац и чика: да му ко изађе на междан... Ни Абраш, нити никоји други не усушваху се изаћи пред онга јушака... На један мах угледамо Велка: он, пешке, дошао у логор. Ногс под њим клецају, зуби му двокоју од алме, а по ушницама му се бејао осуло од грознице. „Добро јутро, јунаци!“ рече он... „А какав је ово Турци у пољу? Шта тражи он? Кога зове?“ Ми опесекмо. У неко доба рече Абраш: „Зове на междан, побратиме!“ — „Па шта чепате?“ уиша Велко: — „Од јуче га гледам с Баба-Финке како се пред нама разлаже. Мене једва држе ногс; али сутира да ти писам видео онде!“ То рече, па се окрете и оде... Сутира дан,

чим зора, ото Турчина ошет. Вељко полако опет дође у логор. „Шта ја нама рекох јуче?“ упита он ердито... а ја се усудих и преговорих: „За Бога, хо да му кажеш на меџдан!“ — „Ти, Милутино, ти!“ Мени се, чини ми се, следи кри у жилама; не могах ни чути шта је даље говорио. Другица ми рече да идем за њим. Изађемо оба на кулу; он дуни длаи о длаи а Стана дође, а Вељко јој рече: „Кажи савјашни нека спреми Кушлу, али овако као кад идем на чарку...“ на скиде пубуре с чиваје и пувећа их говораше ми: „Ти ниси досад казано на меџдан: добро знаи што ћу ти казати. Кад изађеш Кушлу и дођеш у поле у наш логор, држи се на коњу и узде му добро притегини, јер је Кушла научио чим војска викне „ура!“ да скаче и поиграва, па те које забаци... Чим из нашега логора изиђеш, иди слободно к Турчину, али све држи десно, да ти је он увек с леве стране, јер сам Кушлу научио окретати у лево, па ако то заборавиш и почнеш га у десно окретати, пропао си.“ Сај ме све пукта јесам ли добро запамтио, па продужи: „Турчина се не плаши ни мало, али за живот главе не пуцај докле он не ошати. Ако је прави Турчин, неће пуцати докле најпре не рекне: „Вурун бре!“ Не шали се да га полудушаш. Кад дођеш на 50 до 60 корака, он ће те све више чинати да ти први пуцаи, а кад види да нећеш, а меџдан је све краћи, он ће царнути кона, нетргнути кубуру и, журнувши на тебе, викнути: „Вурун!“ и опалити, па ће у тај мах поред тебе пролетети. Кушла ће се онда сам у лево окренути, а ти тада пуцај у њега на сигурно. Него, брате, добро стегни колена у овај мах кад Турчин викне „Вурун!“, јер ће Кушла посклекути и већи

мах заузети да се на лево окрене, а ти ту можеш пасти, ако се добро не држиш.“ Пошто ми је то изговорио, сјосмо оба с куле. Доде савјашна наја спремна Кушлу. Још једном Вељко сам прегледа пушке, прегледа колано и узду, па рече: „Јани!“ Мене прође јеса; него ми кладоху; прекретих се и закорачих кона. „Срећан пут!“ рече ми Вељко, па оде на кулу. Окренем кона куд ми је рекао. Бесни Кушла пада мнош вршити и подиграва... Придох у поле. Турчин на бело коњу чекаше, па, видевиши мене, поче се већ претати. Мени се пред очима неистејанце показиваху неки котурџици плави, жути, црвени. Бејаш се пренао као никад долае; тек се ипак оћах Вељкових речи... Придох му на једно 100 корака. Туркешина повика: „Вурун, бре!“ Ја препрех, али Кушла страже ухвати и иде поносито. Турчин ме понуди по други пут. Ја ћућеи одох све блаже, гледајући да ми је он увек на левој страни. На један мах бакрачлија сину. Турчин полете, кубура пуче, а он, пролетевши као жуна поред мене, упути се правце у турски логор. Ту Кушла учини онако како ми је брат казивао, и не даде Турчину навраг, него га готово прстиже; ја знадихи кубуру и нешалим за Турчином. Пошто ми пиштол пуче, ја не знадох шта би, докле не видох да ме Кушла донесе пред кулу. Вељко је то све гледао с Баба-Финке... Он ме дочека на вратима, подуби ме у чело и рече: „Срећан ти, брате, први меџдан! Виде ли ти како се с бесна коња стропошта твој противник!“ Па, посљедивши у мене, настави: „А што јај пиштол држиш у руци?“ Ја се тек тада сетих да је пиштол требало заденути у кубурун...

(НАСТАВЉА СЕ)

Покљич

Спојила нам вера срца,
Вера тирла,
Спојила нам вера срца,
Ко у јаду још да грча? —
Будите се криша брај!

Од истока зора прајни,
Зора плава,
Од истока зора прајни,
К слободи су пути наци,
Из сна прени који спави!

Брат уз брата ваља стати,
Друг уз друга,
Брат уз брата ваља стати,
Па животе радо дати
У освету ропства друга!

Димитрије X. Микић

Његова љубав

Милош П. Ђирковић

и је седео и погледом се све јаче упијао у сину даљину. На сручу беше му таква теретна вредина; осећао је јасно, како му кра нагло струји кроз набрекле жило и пред њим из његових полуотворених уста упијао се оштри пламеном у загорени и врело лице. Он леже, испружи руке и у густој и некој трави и крова зубе отпоче пуштати нејасне тонове неке ситне, свеске љубавне пескине, звижду неколико пута, па престаде; онда се окрете на леђа и погледом се настави на мирном, далеком небу које је стајало тако лепо изнад њега без и једне бразде од облака. Не, и то није понајбоље. Јер свици долажаху и опет долажаху и све јаче притискиваху зажарено срце. Најзад се и њихов непрекидни ток заустави под благим умором, који успева да се рашири тек онда, кад се срећне мисли губе и ниче-завијају у задовољним осећајима.

А свугде околу њега било је тако жарко топло, ваздух је треперно од јаке вредине у једноставној и неузамененој тишини: лишће је малаксало висило на дрвећу и дрмало, ништа друго није се кретало осим неколико немирних инсеката горе у ваздуху и мало увелог лишћа, што је лежало по трави и јаче зануштало испод његових немирних и нервозних покрета. Био је сам и она самоћа нарочито је годила његову тренутну расположењу; он хтеде снажије зашавати од силне чежње, што му за нечим лепим и слатким тако моћно раздираше широке груди, али му се глас изгуби у нејасном шашутању и он укочено посматраше и даље устрептали ваздух над собом и широко бескрајно небо.

Како је све то дошло на њега? Он није знао о томе ни речи рећи, и ако је све стајало јасно пред његовим очима и ако је било све узрочно тако живо у његовој души. Он је дубоко свом ватром једног младог, чистог и непокареног срца, свом жестином бујне младости, чија се напонаска свата наизмагала у највећем степену; он је дубоко му, своју госпођу, која је за њим имала само својих заповедничких речи и у коју није смео слободно ни трчати последи својих великих, голубијих очију. Па и покрај свега тога, за ње је то била неочекивана истина, која је одсечала свом јасношћу својом и у најскривенијим борама његове тешко разумљиве сазнајне душе и при сазнању ове имале нешто ледено и хладно као челик прође кроз целу његову снагу од њега до самога врха занимање и леушасте главе.

С мучном он седе и зарони главу између великих широким грудних руку и остао тако. И у првим тренуцима он пусти опет мислима на вољу да иду и долазе; све оне, у остало, не беху тако јасно различите једна од друге; све су се сводиле на једно нешто: откуда је могуће да једна женска глава може бити тако необично лепа? И у тој мешавини слатких и слатких осећања он затвори очи и

покуша да пред собом изазове црте једнога необично белог лица, уоквиреног у дугу мрко кестену кошу, и покрете једне тако мале главе и двоју тако малих и пуних руку, које као да се све јаче стезаху око његова снажнот врста, претећи да му и сам дисај прекину... Он изненада погледа околу себе, стидећи се и румевећи. да когад није ухватио ток његових најскривенијих мисли, саже опет главу и под осећајем своје кривице и своје недопуштене чежње, је ва прокрија: „Ех, Господе мој, кад би они само за тај грех знали!“

Тај узвик односно се на његове тамо далеко у селу. Да, кад би само они нешто о том знали. И поново румевећи

Испосничке пећине код манастира Горњак

и стидећи се у најдубој дубини своје душе, он поново зарони главом и на сручу би му тако тешко и он осети у себи вољу, да снажно зашута над самим собом, над својим болесним желима, над својим тенкним и великим грехом, да остане тако у трави, да више не устане и не опонене се своје слабљиве жеље.

„Откуда је то за нас, просте људе? Како сам се могло само тако огрешити?... Исусе, Господе наш, како је топло и тако што на мене дола!“ И у своје боду он се осећао тако усамљен, остао и бедан као никад дола и подижући очи према високом и безоблачном небу он се осети свога селца, своје куће, својих младих и драгих, који сав — Бог зна како далеко — само једну једину мисао имају пред очима: њега и опет њега, са највећом жељом да га што скорје пођу собом виде, веселог и здравог, опет њихову својину, и онда поново стари живот,

тих и миран, без греха и жала, и скори сватови и не-
села сватка циганска — ха ха ха!...

Он нагло скочи и погледа у двориште.

„На, Du Faulenzger, Du!... Госпа теби тражила и ја
сам те звао пре од један сат, а она седн ту и faulenzert.
Госпа теби буде дала, виднн ти већ!...“

Отдавна се себе сама и слухинае Немке, да га није
ухватила у неговим тајним сновиња, он се у два скока
нађе у ужом дворишту и отрча према великој двосратној
агради која се још јасно одржавала у свом подумраку,
која лагано обухватате брда и долове.

* * *

Госпођа Пога седела је сама у великој, пространој
соби, осветљеној великом, округлом лампом припо које се
широко отаџа од неке црвене харте. Не знајући шта ће
са собом отпочети, она се у угодном и одморном простору
није осећала најпријатније. „Како да се убије цело вече?“
помисли. „Нин у позориште или макар куда у оркестр,
за то је већ доцкан; на ипак нешто се мора отпочети.“
Она подиже са округлог стола скоро нечењу свеску некоег
немачког несећина и отпоче читати неку конституалну
причину Габријеле Рајтерове. То је још мале одговарао
ставу у коме се налазила; она бацн свеску из руке и
отпоче тамо амо ходати по соби, аседаје пред огледалом
и узне уређивати своју тешку мрсо кестену косу.

И стојећи тако пред великим и богато уоквиреним
огледалом, она са жутом стаде посматрати свој уисок
и стапиту прилику, пуше и меке јинице, обде и снажне
женске груди које се нешд танке и провадне летње одеће
напихаху свом једрином неке још увек бујне мла ости,
лепо блдо и правилно лице са живим, црним и сјајним
очима, на јој се поглед вајад заустави на тинкој коси,
која се у златним струковима обавијала око нене главе
и са негодном ситних и меких праменова састрала по
нежном и плао снег белои врату. Нју обузимаху постепено
оштриност и дивљење према својој лепоти и погледом се
све више урочаваше у невоје груди, које се равномерно
дишашу и слухашу под негом и тоном одећом.

И себе изгледаше тако јакна и снажна у овом треп-
тутку; живот је дежао пред њом као плава светли и бли-
стави дан; нијеу то више биле несли дана на престанку,
у позно предвечење, него бдуло и напосле време, са
вредим болом у сваком секунду и неким неограниченом
жудом и јачином у себи и окол себи. И она се одушев-
љаваше обдеом здравото живота, осећајући лепо покрете
своје крви, како све у њој расте и трепери, како се све
пуца и растеже у дугу бескрајну чешку за љубави му-
шком, чудном и сјајном љубављу, где речи престају и
ерсе само снажко куца и напва у обиду зажарених и
оштрених чула...

Дуго је стајала тако заузета сама собом и заборав-
љајући све около себе, па се онда трже, уморио се намера
свој себи, као да хтеде рећи да је још далеко онај кога

она очекује, седе за ето и отпоче по неочекину омет
претурати.

Она зачу тешке кораке у предоблу, чу како лагано
врата ширинуше и подижући уморене хапке, она утала
внеоку и снажну прилику алхои поналног Марка.

Он стајаше пред њом у целокушној величини својој,
јак и снажан, са очима уприти у земљу и рукама која
се простираше преко долата хроста и нешто-грубога лица.

Поса се нежарно завали у својој наслоначи, забади
главу мало уназад, и загледа ну се радосило у сти-
дливо лице. Он још јаче погури главу и гледаше право
у темени и шарени Њалиа на поду.

„Где си био толико дуго?“ уншта га она. „Мари
те је свугде тражила.“

Он јој остаде дужан одговора, а у себи осећаше децо,
како му срце силно удари и крп све живље надолаци
под очи.

„Отиди до госпође Петровиће и реци јој, да ме
боло глава и вечерас не могу доћи. Онда ми се опет јави!“

Марко поздравн војнички, опрете се неспретно на
петима, скупи Њалиа под ногама и несташе га у предоблу.

Она се гласно наекоја, устаде са наслоначе и за-
гле а се у врата, на која тек што бене изашао.

„Како је снажан само!“ помисли у себи. „Правни
медвед!“ додде гласно заши. — Она се наже над столом
и стаде загледати у неку старју фотографију. „Ах, ала
је то досадно, до сажалена досадно!“ рече она и лагано
се протегну. „Најзад погушају и са али. Толка неагр-
ност и такна снага... Све једно је: што му друго, иначе
ће се уверити од досаде...“

И кроз биле и крушне зубе она отпоче пропунити
тонове неке давне и заборављене прије још из свита де-
војачкога доба.

* * *

На поду је била летња ноћ, блага и светла. Меки,
прохладиел ваздух био је испушен мирисом, без преиз-
сижности, већ елако додирнут мирисом багнетских ја-
смина, раних ружа и густих наранџа, и све се то једно
с другим мешало, раздајало онда онда у своју специ-
фичну јачину или љубило у чистио ваздуху. И као год
што ови балмаски мириси должаху или ничезнаху,
ието се тако мешало и располажало у госпођи Поге. Она
је савала са затвореним очима о срећу својој, чудила на
оним далеким и непознатим што тек има доћи и у мекој
сјају своје сваге и младости, онда кад се нагло срце као
наједрами пулоак жељно и жудно отвора прет силно
мушке сваге — али остаје и опет остадемо само пусти
свои; њој је ипак остајао да цени, жуди и нади се.
И она остаде поуздаа у своје уверење, да ће то време
доћи и прилаге у којима се налазила — или муж, ста-
рији викиверски војниц био је непрестано заузет послом

и путовањем — потхрањивале су новим соковима ову жедну мисао, од које је она треперела, дрхтала и осећала неку шарочиту сласт у црвеномудрој жудној бићу.

Она се лагано диже и са једва приметним укором спусти главу на високи наслон од дивана; досадно нахну руком и оста тако упола лежећи, са спуштеном главом и раширеним рукама, упирући своје погледе у шарену тапаницу.

Мари уђе унутра и упита, да ли госпођа штога жели.

„Не, можеш ићи. Само беш рећи да Марко дође к мени, кад се врати од госпође Петроније.“

Мари изађе. Она остаде и даље тако подупружена, изгубљена у своје фантастерије и не чу лако кудаме на вратима ни када Марко лагано и на прстима ступи унутра. У споме забављену он сагледа само нешто што се као снег бело издизало са наслона ирмо првеног дивана — жен врат.

У истом тренутку беше га и она спазила. И нехотице ова учини покрет као да хоће да се подигне, али

она ућута, али га погледом и даље посматраше; није знала шта ће још отпочети, на никак хтела га је још пред собом гледати тако ружена и адрапа, тако стидљива и преста.

„А је ли то далеко одазде?“

„За дан се не може стићи.“

„А да ли си био скоро код куће?“

Неку сјајну лице радомљу при помисли да га она испитује само тога ради што ће му дати одсуство.

„Давно нисам био; још од пре пет месеца.“

„Би ли радо нишо?“

Он поведе главом. Зашто га то пита; по још не би радио своју кућу издего?

„Ти па цело имаи тако некога, кога јако волиш?“ и она се насмеја.

„Како да не? — Имаи мајку, браћу и сестре...“

„Глу — Не, то нисам мисаља; него онако видни:

И. ТИШОВ

Славонска идилја

се покаја и оста и даље тако лежећи, само што главу нахну мало више према Марку.

„Госпођа Петронија! као је што не можете доћи; желела би да Вас сутра види и послала Вам је ово цвеће.“

„Дај овамо!“

Она пружи руку прена њему, прихвати велики букет разнобојног цвећа, окрпаса га мало и спусти украј себе.

„Није нише ништа поручила?“

„Није!“ — Он хтеде изаћи.

„Чекај још мало!“ Марко је крадом погледа. Она се једва приметно свенила и тај смех привуђавао је два ситна и бела зуба да се поколе између две повуђене уснице.

„Умеш ли ти да певаш?“ упита га.

Негове се очи ослободиле и остадоше као питајући на њој.

„Не знам; давно је то било кад сам певала. Још као тобав за овцама. Али то је давно било. За цело се заборавао.“

„Је ли, ти си из села?“

„Јест!“

„За цело, то је село велико?“

„Ка би то знао? Ја сам слушао да има много нећих.“

неку жевску, девојку на поју, која ти није ништа, на ипак да је волиш као своје рођено.“

Ручи му обузе цело лице чак до нза ушију. Он обори главу и не усуди се да је више погледа.

„Ето видни!... Ћутити... Но, све једно је. Није то грех какав. — Дехвати ми ону олашницу са ормана!“ и она му руком показа.

Он приђе и даде јој. Нота јој се ожако са дивана; крај од лаке хаљине задже се мало више и он сагледа малу обду ногу у ениој, свиленој чарапи. Он поерну као да је нијан.

„Иди, иди!“ виину еда на њега и руком спусти хаљину преко ногу.

Марко оде.

Тешко и поерући стиже до своје собице горе на тавану. И издени се сам у четри хладна зида, мучен и шибав својом странном тежкош, жуљом и лубављу за оном која је стајала тако далеко и изнад њега, он се спусти на свој ниски, јадни и бедан креветад и отпоче горко, горко плакати...

* * *

Најрадја мисао, која га више не остављаше од оне вечери, беше ху да побегне; није хтео и није могао више

да је глад. Бојао се, јер искушење било је и сувише велико да и даље остане овде, где је на њему све дрхтало само кад чује неки звоник глас али види где промакне крај од њене лаке одеће. Не, то није ишло више; ни по коју цену.

Шта да отпочне само? Зашто му је глава тако све-зала, да у њој нема ни једне једине чистије мисли? — Да побегне!! — Јест, то није било рђаво! Могао се бар привремено опростити јада и несреће; али онда, онда? — Шта се може тамо у туђем свету отпочети? Тада кад се међу толиким људима нађе сам, потпуно сам и остављен. Па тек онда, шта ће његови рећи и помислити? Можда да их никад више и не види? Они на једној страни несрећни и тужни са срама што на њима оста, он далеко пребачен, сакљан и утучен под уједима своје рођене сестри. Ајз, ни то није добро! — Али шта да ради само?

Он се осекну. Да то раније не помисли! — Отићи до чете и тражити смику. Шта је било лакше од тога? Истина, тамо га је чекао куд камо тежи и загор-нији посао него овде, али све једно је; овде је бар био потпуно свој; когао је радити и мислити што му се нај-више доваљало, јер и у целом дугом и заповорном дану било је трептака, који су само њему лично припадали. Давале, напред.

Он рече служкињи да су га из чете тражили и да мора тако отићи. Правилнаан пути упути се логору, који се у његовој правцу на час хода и сам налазио. Он стиже некако пред сунчев заход. — Господе Боже, ала

је то био живот! Онда онде виђаху се гомилице грубих и црних војничких лица у поверљивом разговору; тамо је овет неко слично свирао у ентио немале а поред њега се било лако коло и ваздухон се орило јасно клицање, подивљивање и далека песма са другог краја.

Он се нађе са својим сарадницима и са жуком исприча им, да је дошао због смеле. Али они му не дадоше ни да честито доврши. Да се није главни шално, него нека остане онде где је, јер тако тешко није ли било од када су дошли. Командир се страним прозимо: и потане речи, и батине, и затвор, но, чега год зажелиш, и све то за нај-мању стипендију — а за њих су пак предјеле обилне — све у свежу: нека чува то лепо и за њега славно место.

Марко се јави и нареднику, али ни ту боло не прође; он га прво испосва, па онда пушта. Тешка срца врати се натраг.

Мари га чекаше на уласку.

„Госпа на тебе много љут; она хоче некуда и че-кала тебе.“

Он се јави. Госпођа Паса беше одвета јако срдита; но најзад му рече, нека то буде последњи пут, иначе он зна врло добро како ће проћи због непослушности. Сад му заповеди да похитио Павлу и да сиреме кола за назавак.

„Велика кола!“ — упита он.

„Не, она лакша!“ рече и отиде.

„Господе, Господе!“ помисли у себи, „Она за цело хоће сама да управља колима.“

(општински св)

Љубавне лествице

Серенада
(Théophile Gautier)

На балкон, с кога би да домаћин мене,
Хоћу да се погнем... узалуд ми муке!
Сувише је висок, миничне пружене
Не досеку, видиш, твоје беле руке.

Да би преварила душењу ти стару,
Баци огрлицу, златну траку само,
Иа' од танких жица на твоје гитару
Исплети лествице, или боље ано...

С главе циеће, чешаљ, све поскидај скупи,
Распусти на мене дуге косе своје,
Потон од гагата, чији талас купа
Округла ти белу ногу, пете твоје.

Потпоносниот овим чудним лествицама,
Лако улажење своје ћу почети,
Ма да нисам анић, чак до неба сама,
У мирисан стар ја ћу се успети.

№111

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. Ф. Антонович

(наставник)

Планета Сатурн

ајеншта међу свим планетама то је планета Сатурн, која је и од Јупитера још много удаљенија. Сатурн се распонаје на звезданом небу, од осталих звезда, својом мирном белом светлошћу, и сјаја нах као звезда прве величине. Светлост је некога много слабија од Јупитерове. У Сانسкриту се назива Сатурн *Санајасара*, чиме се означава његово латано кретање по небу. Грци су га називали *мирним светлостом*, за разлику од Меркура, чија је светлост, као што смо видели, веома немирна и треперева.

Сатурн се у Астрономији бележи знаком Φ , који се и данас бележи, да се ваљда подсети на бледу и белу светлост Сатурновог.

Кад Сатурна једанпут нађемо на небу, онда га је лако и други пут наћи, јер се он, као што поменух, врло латано креће и скоро две и по године остаје у једној и истој конституцији.

Око Сатурнове лонте лебди и окреће се и један велики колути, и тако се, остајући ваља на истој осетови од планете, с њоме заједно у ономе космичком простору креће.

До данас звано, да је ово јединствени случај у вавијони, да се око главне планете окреће и колути, који нам се за време опитивања Сатурнова око ступца показују у својим разним положајима на и облацима, једанпут шири, а други пут-ужи, на најпосле и као веома узан светлици или тамнији вео.

Christian Huygens Млађи први је посматрао Сатурна за дуге време, тако да је још у 1659. год. уочио, да око Сатурна има један плонит колути. Од интереса је поменути да се отац Huygens-ов веома обрадовао томе проналазку свог сина, и у утеху њему ономе прославно га посетивши ево овај стих:

„Gloria sideribus quam

Convenit esse coaequam,

Et tantum coelo

Commorientie mori“

— „Слава, која треба да траје док и звезде трају, и само када неба нестане онда ће се и слава угасити.“ Веома тешка а при тох пакљива онајкава и неспитивања научника: Ball-a, Campani-a, Diminicus Cassini-a, Gallei-a, Struve-a, South-a, John Herschel-a, W. Herschel-a и других, дадоше резултат резултата: Сатурнов је колути управо састављен из два колути, једног спољњег и једног унутарњег, а између једног и другог има растојање од 380 миља, тако звањ *„Cassini-ев разлој“*. Осим овога,

Cassini је показао, да је јвица спољњег колути слабије светла од оне партије негде која је Сатурну окренута.

На основу карљавих онајава закључио је Cassini, да спољни колути није од чврсте, компактне масе, већ да се на њему од времена на време показују и остају раздвајања која, пошто потрају за кратко време, опет нестају. Унутарњи колути показује, на раздвајању од спољњег колути, веома оштар окрдак који постаје одмах тако светла, да је он и најсветлија партија цела Сатурнова система. По Webb-у и Schröter-у, она је најсветлија партија променаљива по својој сјајности.

И овај унутарњи колути показује некадешто тамније бразде, те се може казати, да је колути Сатурнов састављен из више концентричних колути.

Herschel и Schröter наили су, осим напред споменутих колути, око Сатурна још једни особити и чудновати колути, који је танки, који се и назива *тамни колути*, а који се у новије доба, од 1850. године, најчешће посматра и проучава. Он је боје угасит планетне, као што су од прадике деце табле, а 1889. године извршена онајава Vatard-ова утврђују, да је овај тамни колути, или како га Нејци зову *Clapring*, за сучеву светлост транспарентан, и да постаје све гушћи и непровидицији у ономе делу, који је ближе светлоста колути. Између тамнога колути и унутарњег светлог колути нема раздвајања или прекида, али је прелаз из једнога у други веома нпаго или боље без поступности.

Што се тиче питања, какве је физичке конституције Сатурнов колути, Disteweg одговара: „Ни једно од три агрегатна става, у коме се категорија јавља, не може се логично на Сатурнову претону претпоставити. Чврст колути морао би досади бити раскинут од сила, које на Сатурну морају делати; течан колути би се давно и давно распалишио; а гасовит би се колути растурио и испарио. Пошто пак све ово до сада није настуило, мора да је конституција колути дружица од позната три агрегатна става. Одговор на ово питање гласи овако: „Колути Сатурнови су састављени на грдно великога броја веома малих, чврстих тела, од којих свако поједино има око Сатурна и своје кретање, по закону гравитације. То су, ако хоћете, велики облаци космичког прашина. Оне раздвојне линије на колутима стварају Сатурнови месеци, и они су једини који, као неки и војнички, уводе и ред и поредак у кретања овога безброја малих месечица на Сатурну и око њега.

Holden, Seeliger и Maxwell су то и потврдили, а тиме је заговетила о конституцији Сатурнових колути решена. Зиа се да Сатурн има 8 месеца, који се зову: Титан, Јапет, Реа, Тетис, Диона, Епцелад, Мимас и Хи-

перлозе, а порекао је, да он има и десет месец, које је дао име Фебе, и који је Pickering нашao 1899. — али о коме се из до почетка 1900 године није ништа дефинитивно сазнало. На завршетку описе ове планете наша Disteweg (стр. 226):

„Када би нешто наша земља имала колут као Сатурн, онда би се показале овакве појаве у нас: над хоризонтом наших би се после заласка Сунца, а на источном небу, појавио светла и причан обруч, који би достигао до нашег зенита на више. После некога извесног времена овај би се светио обруч (принципо) од земље или од хоризонта одвојио, па би се поо ни небу на више, и растао непрестано над западним крајем. Око постоји блистао би над нама сјајан полукружак, који би се простирао преко целог небеског свода, и само би се на источном и западном крају оваквих прекида, где би недостајао по један мали део. Највише би се овај светио полукружак пред суну на западном небу допунно, а на источном би све до зенита гасио, пошто би са рајањем сунца и јачањем сучице светлости све више и више блеоде.“

Планета Уран

За Сатурном, а на истојану готово двапут већи по што је Сатурн од Сунца, налази се планета *Уран*, која је до 1846. године скупљана као најудаљенија у сунчаном систему. Ову је планету пронашао Хершел још 1781. године, и она се бележи знаком усправљене стрелице са штитом, који за разлику од Марса има у средини тачку.

Уран има 4 месеца, који се зову Титанија, Оберон, Аријел, Умбриел. Ланце је први укресто Уран у планету, и Уран је прва планета која је у потпуном смислу речи пронађена.

Сунце се на Урану виђа онако као што ми виђамо Вуну, и осветљење на њему биће једна ништа јачи од осветљења на нашој земљи за време ведрих ноћи.

Спектроскопска испитивања, која се у овиме доба предузимају, наводе на изаључак, да се Уран исто тако, као Јовда и Јупитер и Сатурн, није још охладно у овој мери као остале планете, већ да светли још и својом светлошћу. Ако пак слаба сунчана светлост на Урану у оште и плазми гасну разлику између дана и ноћи, онда је на њему таква неједнакост између њих таква није ни на једној другој планети у сисетму. На Урану, па географски ширинама од 30° па на више до 70° расте трајање најудаљених дана од 13 наших земаљских година до 32 земаљске године, и с тога се с правом ништа Mädler: „*Како ми је на Урану за време ноћи, које тако дуго трају?*“

Планета Нептун

До 1846. године држало се да планета Уран закрхнује овај наш сунчани систем, али те године најпознати астрономи још једну планету, за сада најдаљу, и називамо је Нептун.

У Јануару месецу поменуто године достигао француски научник Leverrier, подстакнут од Агадо-а, Француској Ака-

демији Наука, да је, абор нешто пречешнога кретања Уранова, дошао на ниско, да у близини Урановој мора бити некако веће небеско тело које својом привлаком утиче на Ураново кретање, те чини, да је путања његова нешто различита од путање, која би прена привлаци сучевој требало да буде, па јави још и то, да је самим рачуном, дакле би икаквог овакваци на небу, одредно и место то непознато и до тада још невидене планете, па каза са поузданошћу и место, где треба ту планету тражити. Пете године Galle у Берлину, где се налазила за тада и најбоља звездана карта, нађе планету ту нону планету само за 1° даље од места које је Leverrier био израчунао. (Disteweg стр. 229).

Изналазак Нептуна, као што се види, особите је природе. Остале су планете нађене или случајно или нарочитим тражењем по звезданом небу. Нептун је, па протн, нађен теоретски и самим четити рачуном, и изналазак Нептуна може се сматрати као највећи и најдешни трајуће човекој ука, као трајуће механике неба, дакле као трајуће, или још боље као најједнији успех наше математичке анализе, која иле својом снагом води још и даље по што је пре тога ико скривти и помислити могао: јер математичка анализа продире и у такве огромне димензије куда јој ми једва у мислима следовати можемо. Нептун се бележи знаком усправљеног троуглаког свењака. Нептун има и један месец.

Проналазак Нептуна доспева око на истојање од 4.487.000.000 Км, или окогутао на четри и по милијарде километара од Сунца, чиме је за сада бар повучена граница у нашем планетарном сазнавању у сисетму.

Видели смо, да око код Јупитера, Сатурна па и Урана могли с разлогом употребити изразе: Јупитерни, Сатурнови, Уранови сисетм, јер код свију ових планета најпознате број малих тела, пратилаца, месеца, који се око главне планете окрећу.

Није немогуће да ће се даљим испитивањима пронаћи и за Нептуну сисетм урабаната, те да можемо говорити и о Нептуну Систему. Сви ен ови сисетми чланови њихова Система, најпознате Сунчана или Хелеоцентарскога Система, који је ошт и сам члан једнога још вишега сисетма у сисетму и т. д.

Тако немогуће певући се делом од најнижих чланова, од месеца, па вишим планетана, сунцима нуд.

Тако исто класификовано ми и живе створење оде на земљи. Починићу од инверзија идо називно све до човека, који на једној страни представља крај и завршетак, а на другој њида је тек само почетак у каквом вишем реду разумних бића у оште! (Disteweg, стр. 230.)

Ошт тога, ова напред изаључута подела на *унутарне* и *ошале* планете има и свога старинаго оправдања.

Унутарње планете спршвају обртања око својих осе од прилаке за 24 часа; имају већу гуштину од Сунца, — и брзина им је, с којом око Сунца отичу, шест пута већа од брзине око њихових осе. Напротив, ошале планете: Марс, Јупитер, Сатурн, Уран и Нептун имају много

неће величине, много мању густину од Сунца, много већу брзину обртања (у колико се то зна) око својих оса, а при томе се лаганије крећу око Сунца по својим путањама у висиоци; осим тога имају и већу еластичност на половина, у колико је ова позната, па имају и већи број месеца.

Што се тиче гдинога простора, који захвата путања Нептунова, или боље просторнога круга чији је радијусних до 4 и по милијарде километара, дакле од Сунца до Нептуна, морамо рећи, да се у њему налази кало небеских тела.

У овој бескрајној празнини плина и лебди онде онде по које небеско тело, чија величина личељана према величини онога простора.

Изгледа као да је ово просторна раскош у нашој висиоци, особито кад се узме у обзир, да се привлака сучена простире на све стране. — Али зар смемо и у то да се жешамо ми ситњини створени? — Зар су 4 и по милијарде километара, који су за нас нескватално велика димензија, заиста нешто у упоређењу са безграничним или боље бескрајном висионом?!

(својим са)

Срећа

(Из објаве „Фантони“)

Видео сам Срећу! Ко небеско чело
Једне тамне ноћи дође ми у стан;
И ја сам је ниско, с преданошћу глед'о,
А ноћ се у маху претвори у дан.

Све недро, све блиста, нешта мрке ноћи,
Постаде ми дражи овај плачни кут...
И ја пред њу клекох, путу незнање моћи,
И угледах цвећем обасути пут...

Тад ме Срећа призна, Ја се ниско дитох,
И ступих у нови, непознати свет;
А кад јој се дивно поклонички пригох,
Промантла ми Срећа: „Двапут два је — пет!“

P. J. Одавић

К а з н а

E. Neera

[НАСТАВАК]

вај лепи младик, својим нислањем, али ипак дубавним државем, својом слободном несташношћу, изазвао је у њезину срцу један звук који је дуге и силно дрхтао као струна на Боловој харчи: гудак младости, дрхтање неискане туге и ускли-

бене радости.

Она се потуче у себе саму, да би боље могла ослушкати како дрхти и како тихо јечи. Она је осећала, да се тиј звук, као оно плави талаз, који подуби стеновиту обалу на се играјући натраг врати, губи у незнаној даљини. Али он је са собом односно и неку тајанствену снагу њезина срца, пуњећи га бесименим болом.

То веома осећала се и нерасположеном и тужном.

Старија лекар, које беше нисало за руком да нисачички позвајницама на чучених мајстора састави један

кочићан совет, понуди јој га у тријугеу. Али му Лаура добаде с осетном одвратношћу: „Како се човек може заняти још и таквим глупостима!“

Сви јој давае изгледаху глупи и вишавани; ирала их је.

Била је непаљљива и покланала је тако нерасположење, да око девет часова већ нисне никог не беше крај не. Она ишутим похита у своју собу, бади се обучена на постелу, запалаа и зајца онии нераспои, греченим нападом, какав од снабде никада нисне не имајаше.

Тако је чула, кад се Уго вратио и кад је Андреја шушкајући затворао врата на апотеци.

„Лаура је већ у постели“, рече њен муж. „Вечерас јој није добро. Али то није имати никаквих рђавих последица по њезино здравље.“

„Молим те, подражи је!“ одговори весели Угов глас: „Довео сам јој ово цвеће. Хоћеш ли јој га дати?“

Лаура се брзо свуче, сакри се у јастуке и навуке покривач преко главе. Ну ипак је остала мали отвор, кроз који је одлучкивала шта бива са њом. Ушао у собу, он насу у чашу воде, метну у њу циеће, а затим га стави у прозор. Био је пажљив: у соби за спавање наизмјено је држати циеће.

И он се свуче, с великом опрезности, да не би Лауру у сну узнемирио, и леже полако у постељу, угаси свећу.

Неколико минута по том продре у брачну собу, кроз затворена врата, живахна песма, коју је Уго весело изводио; затим паде на под са дупљавом његова обућа; и најзад наступи тишина.

* * *

Лаура је имала обичај да сваког дана сиђе у дворште и у „врту“ узбере по један листак жалоније за његове цуба. Иначе је циеће мало занимало: није била песничкога кроја.

Дрхтава роса на ружину листићу, шарени лентари и све друго што се романтичним људима допада, није имало на њу никаквог утиска.

„Дан и ноћ“, те дубочице толиких људи, нарочито је пренила. Изгледали су јој као бањска лица с кинџама и шочарица, или као мајка љуска с бресница, или одвратне поље главе с алмањима ушница. Кита тих циећица била је у њеним очима најнемишљивије узаружене гротеских физиономија.

Тог јутра накупи се ружичава магла над вртом.

Лаура је најве извесношћу и лепином по обично. Неки необичан мирис струјио је из циећних чашчица. Шарени листићи „дана и ноћи“ не показиваху нише ни маčke ни бањског лица. „Јеси ли добро спавала, јина?“ зашпта Уго који се уклза на теској стаји поред ње.

„Хвала, Уго.“

Она је изговарала разговоре на „ти“. Осећала се збуњеном и бојажљивом.

Уго је имао судбоносни дар поверљивости. С људима, које је прии пут видео, натако је тако говорити као да су му годинама били познати. Према Лаури се понашао као да су увек живели једно уз друго. „Ти“ предавало је неуспелено преко његових свежих усана. То је био израз његове заводљиве наклоности, која је Лауру одмах очарала и запланила — ако се ови осећаји у њој увек не допунјују.

„Бако проводиш време? Читаш ли?“

„О времена на време, кад добијем какав занимљав роман.“

Тада су занимали изаде ајде ројани: „Над d' Island“, „Грво од Монте Христа“, „Света Клара или Игњација на отругу Бара“, „Три Мускетара“; а остале жењске „Матилда у Кристиној Војни“.

Лаура је све то читала.

„А поже?“

„Неме... оне су тако... досадне“, одговори Лаура различити речи као сваки који није поуздан у свој суд.

„Како која. На пример за Лорда Вајрона не може се рећи да је досадан. Један свеако имао у коначу; он ће ти се допасти. Ја знам по читаве стране наизмет. То је неаичастивна појекција. Љубав, дубокога, жрљва и освета не могу се оплзати живљим бојима.“

Они се једновремеио спустише на једну примитивну кљулу.

Уго настаја: „А Прати? Накав песник! Тако слаади на ипак тако силан! Како божаствено звоне стихови из његове „Едменгарде“:

Место беше пусто, унираше сунце,
И сине се душе тугом отхрање...
Он клону пред њоме: његова је била!
Ланац је, изгледа, у рају олетиен,
Да тузи све мисли на радости промле
И све нале редом на бабуху срећу!..

Лаура притисне срце руком, лице јој побледе а очи зајаше. Узбуђено, државим гласом зашпта: „Је ли и та књижа овде?“

„Није. Али ћу паредити да ми је пошаљу.“

Он је приметио, какав је утисак на њу учинила она песмица. Са пажњом је посматрале. Излећу њих као да прштаху електричне варијете.

Тутан су.

Лаурина одећа, бела и лака, с неким погречним вртама, притајаше одлично њеној боји, њезину расту и њеним великим, кривим очима.

Њене вите, али и обде руке, до пола скривене у обдаци од циника, грчевито јој притискиваху груди.

Искач одеће дичио је бела плећа оном складном, уметничком нежшошћу, коју људи без укуса лако мешају са неразумњавом. Једна тешка плетеница влакн сибаше се у њеним покретима на раменима, у сенци црнеће се, а на сунцу блистајућу као нитра.

Безбројни набори, подмаше са равном, везинаху одећу са струком. Један плави трак држао их је све заједно, и стезао тело испод груди, изазивајући чувствени грацијозност.

Лаурина левота, чија се пунокако тако доцкан отворно, давала је њеним цртама пободонени израз завољива поноса. Страст, која је у њој буктала, давала је коки сјајан одблесак. Њу обукиаше са сићу страна зипос, као електрична смера. Јаох! ако варница изазове пламен! Зашто је Уго ћутао још једнако?

Нека изненадна збуњеност обузела је и њега; претина је за час нагуљаво плави трак који лаки ветрић беше натерва на његова колена, на лагано подиже очи и изгледа љуба дубоко у очи које изидоше у сусрет њеним.

Тајна срца! Његова збуњеност освела Лауру.

Можда је прочитала у његову младичком искреном погледу очајање, које је расло све нише, те јој то откриће даде снаге. Само ступа обзороужала жену.

„Реци ми истину“, узвикну Лаура, насмејавши се, да би њалов маскрала ољу, која бењаше у њезину срцу: „реци ми истину: ти си своје срце оставио у универзитету!“

„Откуда ти то питање?“ одговори Уго, не делећи нину радост.

„Тако ми се учини... Мало пре си изговарао стихове тако необично...“

Он одмахну главом на се и насмеја.

„Рђано си одгонетала, најдража јунце!“

Прекинувши ту тему, говоримо о обичним стварима, неуселено, без збуњености, као добри пријатељи.

С времена на време штећало би Уго несвесно плави трак и опет га пуштао. Гужвао га између руку, а једном га опречно додирну и оптрицама својих зуба.

Липне и преко са дозе на веранди жулаку се над њиховим главама, пуштајући тако светлост и сенку да се најчешће играју по Лауриној белој одећи.

Једна гусеница паде младићу на рамена. Лаура је брзо одбаци, али при томе се поремети Угова нахрама на прсту. Нахментајући је олако и пакљиво, осети Лаура већ и дах његових снежних уста.

Тако и не опазивши како ни се преме искрџа: неко капризно, слатко стање веливало их је за калузу.

То је била нека дрвена даска, просто стављена на два ступца од наслаганих цигала. И најслабији покрет залуду је, те обоје удрухте при сваком покрету.

Гледали су се, смећали се, као да је то децкиварија. Лаура подреме, а Уго штампе усмех.

* * *

Неразмишљеност је била појезица ове љубави.

Обоје се потпуно предадоше заносљивој чаробности, која их обузе, без питања, без размишљања.

Неразмишљени дечко и стравна жена идоше са раних полуданих тачака нотоме цмлау. За Уга то беше један обешемачки подијег, а Лаура мислише да ће тиме остварити чежње које су јој грчеви и сузе двадесет година дражила и појачавала.

Шта је јаче: страст једног младог ратника који је у првој борби осетио мирис барута, или страст бродоламаца који се за сламку хвата?

Занос може имати много узрока: последице ипак остају исте.

Четријест дана по томе, Уго не помињаше више реч „јун“, јер је обилно доказивао да је „Лаура“ и краће и лепше.

По цео дан гледали су једно у друго; њаскали су по читаве сате; време им је протицало као у сну. Филозофирали су и цитирали у свакој, на и најпачијој прилици стихове. Да, и Лаура.

Уго јој беше позајмио свога Вајрона.

Једну целу ноћ Лаура не заспа, опет читајући „Паризију“.

Она је била већ предражена, пошена непрестаним екстазима, које јој узеше сну снагу, и у којима је, кад је била заједно с Угом, проводила дуге часе, заваљена у наслонаци, сивајући и заборављајући све око себе.

Вечером пак, кад се гости сакупе у анотеди, осећала је досаду и била је расејана.

Оба лекара и други Андрејина пријатељи, који једва ако би од ње добијали по коју пријатељску реч (али у толико нише непажљивих замерака), престадоше мало по мало да о њој воде рачуна. Говорило се о земљоруду, о свинарству, коментарисала се црно-жуца (аустријска) политика листа „Eco della Borsa“, који апотека примаше из треће руке.

Често би пута Лаура напуштала друштво без оправдавања. При том би оставила своје место на столици, да јој одазвик не би падао у очи. Најдраже је седела у „арту“.

Не увек, али ипак врло често излазило је Уго за њом докран у вече.

Жена се никад не збуњује због изговора, који би могао да оправда њену луд. Још у прастарим временима неко је генијално знавао за жене жинце: и Лаура је окривљавала своје жинце за немир, плашећи, да не може више подносити ни дим од пушења ни разне жинце у анотеди.

Ни у домет на ни у десет и по часова (доба, кад се још од најкада у кући Тарамелијевој већ почива) Лаура не могла не заспати. Било јој је немогуће — опет због тих живаца — да тако рано заспи.

Андреја хоћутим беше навикла да устаје рано у зоргу; за њ је било потребно да раније легне. Кад би Лаура ушла у собу, он би већином већ био у дубоком сну.

Сад је живела у бури, у грчевитом раздражењу.

Угом се распуот пријачио крају. Кратко време, које још претичаше, увећавало је њену страст до лудила.

Сентомбарски месец често је гледао њихове заграаје под дрветима у вртњи, која никад дотле нису доживела тако што. Можда су цветићи „дан и ноћ“ шавтали у дутњи и од срана, скривајући главеци у трапу: али се китвасте руже испрваљуху ни својим дршкама и прислужкиваку.

Подато и великохотиљно пролазише ноћни часи, бежиди преко ноћних кућа и усамљених улаца у Булози.

Р. Јаконич Свјетилњ

Заљубљени бројили их у дрхтавом страху и стиснутој руци једно другог.

Сваки минут односно је собом по једну некру и плакао по један подубав: време им не протиче никаквим плен.

Нисе лако сачувају младост срца. Лаура се осећаше у својој естради као у петнајестој години, а и лепота јој се (можда да би се Уго дошла) омет повратила. Она је будила и примала Угову миловања с изливима нечувене естраде, с оних дубоким и искреним осећајем љубави, који смо у стању осетити само кад смо близу да је издобијемо.

Уго је све узимао с највишим поносом. Он је мислио, да је он сам у њој пробудио буну. Није знао, да му је Лаура показивала сваки ударах срца своје победе младости, сваки скок своје зобравља — он није ни слутно да је он нестрпљиво растурао благо које се у тако доцни отвореном женском бићу годинама купило.

Обице ласкају једно друго, без знања и воље. И обоје при том беху срећни.

Што је ближе долазио дан растанка, то су и они све дуже остајали сами, и сјајне девачке очи сусретаху Лаурине прождрљиве погледе: изгледало је као да нешто ниш, што његова уста не следите изрећи.

Последње ноћи, која остаде заљубљенима, естротне једно друго тако тужни, да им сузе беху једини подрав. Лаура се осећала слабом: једва је могла.

Младић је одвео к шлокавцима стеновицама. Ђутећи суштине се на даке.

Сјајни месец! Ушину у своје тисне ноћи и ову. — „Уго, мени је као да морам урети! На што живи, када ти оди?“

„Доћи ћу омет?“ узвикну живо Уго, и тако јој обави ставе руком, да јој глава жироде пасти на његова рамена.

„Омет ћеш доћи...“

Шта јој је могла будућност довести! Лаура осећаше по неком непознатом осећању грчице, да јој се пехар напине крају.

Удашћући повуче се у изазд, притиснувши цело на ретку нахонину, која је била између камена.

Нисе распуштене патице љубиле су неривр стеновица; одећа јој беше развезана као на статуи, а срце јој ударах брзо и бурно на Уговим грудима. Уго је био код ње, Уго јој је говорио натреници очима. Уго јој се као да је волао.

* * *

Шуи на ворици прекиде екстазу заљубљених. Уплашени екочине на ноге и нацудили ушл: страх је био први плод њихова греха. Ну ништа ни беше.

Они се ћутало. Тако шушташе прође кроз дрвета; на староме лиду заљуба се лоза; изгледало је да је сав свим опустела.

Дрхтећи повне се уз мале стеновице, да виде шта је то било. Једна столица, коју су дан раније били заборили, лежала је обрета на поду: можда је она и раније овако лежала или ју је пожда живо час јавка оборила и тако их тим шумом уплашила.

Нисама никаква трага о ја кои другом.

Месец је изгледао мирал. Јаган: доприво је својом светлошћу у сваки угло. С нарочитим задовољством задржаван се на махонина и остацима од порабљених стеновица, градећи по њима фантастичне слике.

Зрацима као од блиставог сребра кидио је он преко кровова, падећи искрпе по окнима затворених прозора.

Белачаста нагла, нун темних изрица, и тајанствена хармонија дрхтаху у ваздуху. Изгледало је као да се разастире велики вео напиво заљубљених и света.

Уго притисне Лауру на своје груди и наслона се на вину дозу.

Она не рече ни речи.

Ножни децко наже се ка поном увету и поче шатати естрадни гласов:

Место беше пусто, умиране сунце,
И сине се душе тугом откриле,
Он лозу пред њоме: његова је била!
Лонан је изгледа, у рају оплети,
Да гуни све мисли на радости прошле
И све наде редом на будућу срећу.

А Лаура додаде с паразом очајне жалости:

Ах! кад страница љубан отме се и напине,
Човекову душу у краи окупа!

„О, не похишај на то! Ја ћу те вечно водети! Та и где бих жотло наћи жену тако љубну, тако нежну као што си ти? А ти си и леп, Лаура, погледај ме — да, ти си леп!“

И он јој притисне на усне тонал подубав, а она му одговори својим као у тринизањој натури.

Изгледало је да се у тај подубав напиво цео њен живот. Промисл, будућност, породица, пријатељи, цео свет — нише је се ни најмање не тизаху!

Отрасна пожда ових младих уста беше јој распаљила биће; чинило јој се, као да је удаљеним, коме се враћа осећање живота. У своје безграничној женском заносу није ни помишљала на то, колико је она сама допринела Уговој естради.

Лине јој беше окренуто према младићу. Осећала је како јој блаженост расте. Пред очи јој изишше познати радости из њене прошлости — мена тужна девојачка соба, цвеће, кавље, весели, ништавни снови; и сад се чврше по жад узхвати за блаженост тренутка, једину земаљску срећу која се небу приближаваше.

Тако је бар Лаура мислила.

Ко би јој сад смео рећи да је љубав превара, комбинација боја, славна дуги и оата-коргана; ко би јој смео рећи, да се она само засветли и омет угаси!

Ко би се на то одважио у овојо тренутку надчовечиског осећања!

Морали су се ристанити. Рекосе једно другог „Збогом!“; побоше, али се омет вратисе — на омет, омет...!

Изгледа да је нештогђе одурирати се овој хули. Не верје се, да је свет тако брзо осећања, да је нешто тако неправично да то трпи. Од тренутка до тренутка очекује се катастрофа. Кад би се небеси свод стурвао? Кад би

се земља распукала? Кад би се елементи поново сручили у свој првобитни хаос, а дубавини сами — сами — поделени од звезде ка звезда; до оног простора испуњеног вечном светлошћу, које су упућени удари свих дубавинх болова.

Али се ништа од свега не деша.

Небо остаде непокретно; звезде и даље посматрају својим хладним погледом; месец осветљава анд и пут једном задовољном густеру.

је, али заспати није могла. Остала је будна, с отвореним очима и закршеним жилама.

У десет часова у јутру отпутова Уго. При опростима пружи Лаури руку збуњено и прелашено; опрштајући се са ујаком, силно покрвене. Андреја беше у послу; није га готово ни погледао. Нико од њих не рече: „До виђења!“

Лаура га отирати до врата. Било јој бешваше, а глава гораше. Своју грозницу сакри ушљеним осмехом, али не разумде ни речи од свега онога што јој Уго рече.

II. Ангелов

Бог дао, Бог узео!

Обоје се подако кренуше патриз кроз арт. Задржанаху се код сваког жбунића, код сваког дрвета, код сваког камена, код сваког угла стана. Врлоху минуће који ни још остајашу, али позуице не брешаху.

Како су се опростили, то је остало тајна; бар Лаура никада о том не знаваше.

Као пољна дугалица ступила је у своју собу. Лега

Дан је провела сажа, затворена у својој соби. Увече дође на вечеру са ужасном главобољом. Цело вече остала је нека и ни Андреја не прозбори ни речи. Само је по-хољник из лабораторијума покушавао да покретима обрати пажњу на један врло чудновати, и ако не баш јединствени случај у историји човечанства:

Кога апотекарена оседа у тој ноћи!

(НАСТАВЉА СЕ)

Miserere

То беше у сну, суморном, дубоком,
Очајан пораз жинота и пада,
Пред мојим мртвин, заклоњеним оком
Свет што се туби и јесен што влада

Сетна и светла пресе свега што је
Живело негда. Сунне зраке баша
Дугачке, жуте врх сакрпне моје,
Па прости ковчет и главу мртвица.

Тутњи и бруји промукло и тмуло
Музика смрти. И тоном ниште
Погреб идеја и нестале труло
Болова, сенки што даве и тинте.

Пронло је, пронло све. И сунце мали
Растави мој са болом, и без воље,
Снагу и нежност што су тужно пали
Непрекалени, без замене боле.

Ја ипак видим из мртвачких кола
Нешине људе, и крај злобе наше,
Осећам снагу целог светског бола,
Знам да су деца пемље и прашице.

Умиру зрачи, природна лепота.
Тексес јадна, болесна и трома
Жена и људи, болних од живота,
Прате ме немо до мог нечог дома.

С тога сви вес'о. А флауте пиле
Нестанак шеша, љубави и патња,
Жеља и нада што су сјајне биле,
Траље живота које носи пратња.

Распростира се кроз кристалне сфере,
Кроз ваздух суп и бистар, из пролећа,
Очајно тужно, сепно Mueere!
Кобни звук смрти живота и шеша.

Музика јена тоном чисте туге,
Гаси се сунце и зрачи му бледе,
Слушта се таме, — умиру све дуге
У наду света, у халини беде.

Мрак! мрак се хвата дубок. Јече трубе
Победу смрти што носи трофеје:
Унеле наду из старости грубе,
Цепане снова до оне алеје

Што гуши земљом живот. Јече трубе
Погребни марш над бићем свега света,
За оне што се пате, који љубе,
За просјаке живота толиких лета.

Сима Пандуровић

— Лиетићи —

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Стара идила

— Чарс ди Ретер —

На прозору старог, оивечаног локта, гледао сам га кад спира у флауту. Он је био у црсто младости своје, са дишном главом, а она са ружом у златним нитицама својим. Бела јој руке, као дубока крила, дотицаху дирке пијанина. Музика њихову, у склад својну, јонте као дечак слушао сам из хлада старог прта. Из леје се осећао мирис љаванов а кроз грмље је пламтео огњ западни... Дирке као да птаху: „Волим ли те?“ — а флаута као да је одговарала: „Волим и вечно ћу те водити!“...

И године пробоше као мутни облаци. — Тај саж кутак давно напустио, али се душа ња често враћала њему. После дугог низа година опета сам дошао у хлад старог врта. Из леје се опет осећао мирис љавана а кроз грмље је и опет пламтео огњ западни. С прозора, на којему се дозга жутила, доцрала је до мене музика њихова, музика створења која већ одавно почињу у мраку гробном... Дирке као да птаху: „Волим ли те?“ — а флаута као да је одговарала: „Волим и вечно ће те водити!“...

С чешког превод К

Ружица

Родила се најлепша од својих сестара нећу полеским раскошним цветовима. Једног новембарског дана дежла

је откинута, а једно је добро срце подиже, прихвати и пресад. У дуге зимске вечери, кад је летар вакумо тресао сипско елене у каленој и складчевој кишци, паровало је пролеће. А право пролеће осећало се све ближе кад је пролазило нарт; оно се осетило једног недрог и наснежаног дана кад је сунце доцније зашло. Набујала петока певао је еленију прили неслабана, које треше ружицу из зимског сна. Она први пут зашала кад угледа велико сунце, сунце што јој не ула наду. Кад су тамо у ноћу, јаја несена, мене сестре зашупале, тако нежне и младе, ружица је цветала и доцетавала. Кроз отворен прозор, једног топлог дана, уђе у собицу сунце и пролеће, а са њима изрисани ваздух и смрт.

Умра је ружица кад је унесла она што су је волели. Смрт је покосила ружицу која је мирисала док су мене сестре спаваале. Пролеће мени живота није грејало оно сунце што је грејало остали срећни свет.

Влада С.

Поноћна похода

Поноћ.

Главо доба кад се мртви буде и устају из својих, као вахно прих, мрачних гробница те, газећи по земљи цетијани, латаним кораким, обилазе своје грешне, бедне, жаме другине.

Тада, мени се, са два свога гроба прераног, јавља
моја *Љубав*, угушена, уништена, сивљена у пулоку својој.

И ја се, у сну, тросам, гушним, осећајућим нешто што
се описати не да: осећам и бол, и срећу, и чежњу, и
стид од самога себе, и кајање, страховито али, као и свако,
поно кајање... А ја сам томе најмање хрић!...

О, Љубави моја! Дођи, дођи увек: завад беш на
дну моје посрећне душе пађи један крет на коме стоји
лодини писменина исписано твоје име...

Вс. Ј. Рајић,

?

Видео сам те свом силаном душе своје,
подео сам те јер си била издла болне душе моје.
Претпала си се да ме волиш, а ја — лепо-
тој твојом измислени — не опазих лажно осе-
ћај, лажни подубиц. Насловен на твоје груди
синах рајеко сив, ублажих туђу сну, јер синах
на грудна лажне љубави...

Ах, како ми је жао младости своје...

Питала си ми често: да ли те волиш?
Ни једном ти речи не одговорах. Погледам
рекох ти, пребацих ти: „Зашто ме питаш, што
цепаш срце моје?..“

Ћутала си онда као да си се стидела не-
чег, дохнатила си руку коју и покрасила је бл-
серини камицама — сузама бистрих. Ћутећи,
уздихнути мислио сам да мене волиш, али...

Ах, како ми је жао младости своје...

Када се тиха ноћ спусти и небо се осле-
звездама, тражио сам звезду своју. Насловен на
дрво тражих лице твоје, тражих вити стае, оно
чарно, тражих уста једна, коју врану.

Не видех те. Све твоје сеје трепташе жиро
и својим светлוצањем као да ми одговараху,
као да ми показиваху пут којим си отишла.

Очаран лешетом твојом не преклањих те,
али...

Ах, како жалим младост своју...

Насловену на руку другом видео сам те; или ми
хтеди ми поглед један добацити. А када се одвоји од
сузе драгана, пристојних ти, речи ти не рекох, али су
говорице сузе моје.

Гледала си ме чудно.

У твојим очима не видех љубав своју. Ћутећи уха-
вила си ме за руку, питала ме: „Зашто те волиш, кад
срце моје — велиш — воли другог.“

Не рекох ти ништа. Испустила си руку коју и отишла
си, љубави лажно...

Гледно сам за тобом болно жалећи младост своју...
Унирен буром живота не прочи моја нога онде где
гледах негда тебе.

Ј. Даниловић

У АТЕЉУ

У пислима предиставах књигу живота и застадох
онде где си се мени клела да само мене волиш.

Посматрао сам листић тај, гађао се младости своје и
када прелестих књигу живота дошла си ми исто онако
бајна и мила са љубави... лажно...

Плакао сам жалећи живот свој...

А. Пандуровић,

Жега дана, борба љута
Клонула
Западу је лопта сјајна
Тонула;
У пучину и сунце се
Губило
И даљину, море, куле
Љубило.
Златне аране пучину су
Красиле
И тихо се у сутону
Гасиле.

Масца

Море, небо, палите и
Бродови
Силни двори и мраморни
Сводови
У једну се општу слику
Слинали
И у сенци предвечерја
Пливало.
На гондоли задивљен сам
Гледао
И душом се светом миру
Предао.

Разумедох шта пучина
Ромори —
Осетио да то Вечност
Говори.
Сетна душа што очајем
Огресла
У даљину тихе ноћи
Ишчеза.
Пун љубави, пун вере и
Нежности
Ја осетих да сам део
Вечности

М. П.

† Жил Верн

У своје широм стану у Амјену, у својој собици, у коју је, кроз густе и дебеле завесе, једва пробијала дневна светлост, ухри је, пре неколико дана, велики и славни Жил Верн, не плајући среће да поново задобије вид, који је готово потпуно изгубио последњих година, непрекидно пишући и радећи на својим књигама.

— Не видим више!...
не видим више!... говорио би он — очајнички гласом каквом свом пријатељу, кад би дошао да га посети. Он приликом би принео обе руке очима тражући трепавице, и покушавајући на тај начин да скине слепоту.

У овом широм и тихом стану, из кога би излазило само понекипут, кад би пошао у седиште општинског савета, у којем је био члан, Верн је проводио свој живот примajući врло мало посетилаца, диктујући своје књиге, као да му је сва дужност била да до последњег тренутка свога живота ствара дневне каминџотине и јединствене легенде.

У својим драгоценим књигама, које смо сви читали по неколико пута, не прича нити о менталцима, аналма, келецима и гитантима; не, његове напимљености, које је он стварао за нас, биле су увек научничке и нове. „У

његовим књигама, употребљавана чудовишта вилинства замешана су једним ноним чудом, код кога су главна огњена најновија искуства и тековина науке; интересовање вешто употребљено и изазвано ставља се ту у корист науке; кад ко његове књиге прочита, ужива што је обогатио своје искуство, и што је задовољно своје љубопитности оних што нигде на другом месту не би могли постићи.“

Жил Верн је створио научничко вилинство, и за њених тридесет година деље генерације уживале су читајући његове производе и богатећи свој ум.

Адвокат у почетку своје каријере, Жил Верн је убрзо заменио своју тогу позорницом где се први пут појавио својим коначом *Pailles rompuës*, комедијом у једном чину у стиховима; наставно је своју каријеру пишући оперетско куплете а нарочито оне *Compagnons de la Marjolaine*; колдборирао је са Сардуном, Едуардом Кадолом, Енеријем.

Потом, једнога дана, решен да ише за младеж, ставио је и издао своју књигу *Pier meclea u балону*. Нашао је био свој пут. Био се сав посветио овој новој врсти рада; према најновијим подацима научничким, одржавајући непрекидно везу са открићима експлоатерским, наглађајући оно што ће се открити, он је био у стању да изнесе до најтањих ситница научничких табудине измишљотине, научничке авантуре, одушевљавајући своје младе читаоце за географију, геологију, ботанику, космографију, електрицитет, путовање, одушевљавајући их за живот.

Пре две године Верн је објавио своју епиту свеску; она их још неколико у рукопису с којима ће бити његов

издавач неона задовољан, издајући сваке године по две свеске.

Пут у средину земљицу, Са земље на месец, Деца каиштана Гранта, Чудновато острво, Двадесет миља под морем, Пут око света за осамдесет дана, Миталмо Стротоу, Пет недеља у балону. Ко није читао она дела? Ко их није гутито читајући их? Написана лаким стилем, простим језиком, она су чинила а чине и данас радост наизједичи, а и сваком другом, ко хоће у забави да нађе науку.

„Le Journal“, 4.559, 1905.

Неколика од својих дела Верн је уз помоћ својих сарадника удеоно за поштом. На пример: *Пут око света за осамдесет дана* и *Миталмо Стротоу*.

Рођен је у Нанту 8 фебруара 1828.; био је један од најпопуларнијих писаца; био је чувен у туђини као год и у својој земљи; није био ни мало поносни; био је чак и врло скроман, јер се никад није хтео кандидовати за члана Француске Академије. Он се глумо лично поносио једном ствари: што је описано, пре њихова проналазка, подводне бродове и балоне којима се може управљати по вољи.

Пресеко В.

УЗ НАШЕ СЛНКЕ

Поточара (сликао В. Тресек). И ако писмо у животности да што чешће објављујемо и овакве репродукције уметничких слика, ипак смо их до сада неколико објавили, показујући своју добру вољу да лист, и у овом погледу, наједначино са најбољим илустрацијама. Жалимо што се и на овом месту морамо тужити на невар и рђав одлик српске читалачке публике, али је доста то једини узрок што лист не можемо и даље развијати како бисмо желели. — В. Тресек је одличан човек нејаким, поштан и ван своје отаџбине, то га врло радо придружује досадашњем низу слика словенских сликара. —

Владимир Матијевић. — Ко не гледа са радомљу економски препоројај Срба у Аустро-Угарској, а нарочито у краљевини Хрватској? Ко не зна за онај читав низ најкориснијих економско-финансијских и занатлијско-трговачких уставова у наше браће? — На ипак, још је наизда мало њих који знају да је један од највернијих покретача и најодушевљенијих и најпожртвованијих прегалаца у том покрету Владимир Матијевић, трговац у Загребу. Умислио је пред читаоце његов алах, уверио да ћемо тако показати на и најљуби знак овога новогловања и своје захвалности према њему. —

Стара кућа у Мишу. — На рушевинама старог подижа се нова Иван. Нестало је и нестало многих старијих кућа, па је нестало и ове. Пријатељина архитектура износила онај тип куће, каква је већ врло редак у Краљевини Србији. —

Фрањо Левстик (вајао Св. Перуци). Нашим читаоцима познати су већ, по првој репродукцији, неколико радова овог вредног и одличног словеначког вајара. У

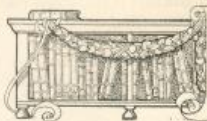
овом броју доносили и онај његов најновији рад, лик одличног словеначког песника Фрање Левстике.

Успоснишча лећина код манастира Горњак (еотрографски снимци А. К.). Из историје српскога народа познат нам је успоснишчи живот наших калуђера, међу којима, несумњиво, на првом месту стоји Краљ Драгутин. Из малих типика виде се права и дужности калуђерске, а остаци њихових испосница довољно јасно казују каква се живот проводио у њима. Па и ова слика успоснишких лећина код манастира Горњак дозвоља је да читаву прилику све тежоте и мучке оних калуђера који век свој проводише у оваквим нејакима или, боље рећи, у овикним стеновитим удубљенима у којима се човек једва може окренути.

Светитељ (сликао Р. Јаконич), **Славонска кидла** (сликао И. Тимов), **Бог дао, Бог узео** (сликао И. Ангелов), **У ателеу** (сликао Ј. Дашиловац). — Посетиоци Прве Југословенске Сликарске Изложбе сећаће се врло добро ових слика. Оне су ове привлачиле пажњу многобројних гледалаца и својим предметом и својом изградом. Није нама да их, после неколико одличних и неона повољних оцена, поново разгледамо и приказујемо читаоцима, јер су оне и саме биле допало речито да о својим творцима најјешће говоре. Јаконичеву слику „Светитељ“ откупиле је аустројско Министарство Управе, И. Тимова „Славонску кидлу“ и Ангелова „Бог дао Бог узео“ откупиле је Н. В. Краљ Петар I, а такође је откупљена и слика „У ателеу“, рад младог и даровитог српског сликара Ј. Дашиловаца. —

‡ Жла Верн. — Види чланак у овом броју. —

ХРОНИКА

НАУКА

Чуло такнућа у играма

Живот је борба, за коју се наша нарана спремила. Природа је пактивно испословала, да се подмладак за ту борбу у животу спрема за време детињства, младости, под окриљем родитеља. Помоћу својих игара, на основи својих природних нагона, деца се вежбају за каснију борбу, која их очекује у животу.

Ну у првом реду, деца треба да се унеју наћи у овеко свету, да га умеју разазнати: ради тога им служе чула, кроз чије двери улазе спољне појаве у дуну нахкова. Чула су душнигов понавати, нећа верна носута, која јој доноси утиске спољњег света, ради прераде. Они се понавати морају вежбати, да би се изотрили за доцију животну борбу. То вежбање чула удесила је природа у облик децих игара, у којима радне чулних органа изнајмају задовољство у деце. Оно играње деце, у којима студају чула нахкова, називаје је у дециној психологији „играчким експериментовањем“. О значају оваквог експериментовања ово шта вели Прајер у својој књизи „Душа детина“: „Неуверно експериментовање мале деце, нарочито одојчади, по само да је корисно за интелектуално развиће нахкова, већ је у немо време и независљиво средство, којим она истражују стварни свет око себе. Колико су ади стекли свога свакодневног знања само децински игарама својим, једна се може довољно оценити.“

Прева Перевозј изреца: „сна чула траже да буду задовољена“, тражи и најпробитније међу њима, из којег се су, у току времена, сна друга развила: чуло такнућа или пипања. Оно се и иначе најпре јавља у мале деце, т. ј. још пре рођења, у материној утроби.

Може се узети, по Перу-у, да децето од два месеца, кад се благо микује, већ осећа тојавост додира. Од тога тренутка почиње игра: дете тражи да пипа, иржа руцине да дохвати предмете око себе, осећа потребу да задовољи свој нагон такнућа. У другој четврти прве године, дете почиње да пипа све предмете, који су му у донајају, исто тако и своје тело, нарочито ноге, па и једну руку другом. Прајер је запаано код свога детета, како је оно у 18. недељи већ важно пошкратило своје рођење прето. Штрикмилова Ђерчица је у осмом месеку осећала особито задовољство да пипа ситне предмете, као хрмине од хлеба, љишве. Дете предлазња, играјући се самим тобом, тако рећи пронашачка итупаона ради неиститивала свога тела. Штрикмилова прича о својој Ђерчици од 10 месеца како је, тако рећи, пронашала своје уно; она га је често дохватала и као да га је хтела откити, збркати. Тако неиститивала јала деца и свој нос. Штелин Хија је опакао, како она са великом радозналношћу додирују свој нос, а кадшто

та чукају и трајају. Мало дете нише верује своже чулу пипања него ли очима својим, баш као и неверни Тома. Сикорекс прича о својој Ђерчици, којој беше 11 месеца: „При чају показах јој познату кутјују са бискигитом и тражних јој једла. Отворих правну кутјују, кију она посматраше, али се тим не задовољи, већ залапачише руку у њу и тражаше по њој. Очи јој не бежу довољно да се увери, како у кутјуји нема бискигита.“ (K. Groos, Spiele d. Menschen, p. 10).

Због ове потребе чулне радливости, и школској деци је показити тешко да кирују рукама. Комајре наподо као пример једну девојчину, која је само под том погодбом хтела учити да чита, ако јој се допугети да може за то време пословати прстиима, да држи иглу, да није игла.

Ова потреба играња са чудом такнућа нахои се чак и у одраслих. Многи госпоије плету за време читана. Неки ади кижу потребу да прстима покрету пикаду кад говоре. Многи се играју хлебом, градећи од њег лоптице. Ако долази и претурање бројаница у источних народа, а код Мануираца игра са лешиницима у бројаницама. Па и лешине штапова (палца) је задовољство, које треба да утисне на живце такнућа. Порекло овог обичаја веома је старо; неки научници тврде да има томе трагова чак у престо-ријском доба. Етнолошки музеји показују небројено ништво разновидних штапова за помене из свих крајева света. Прици скатрају као идеал ову дражку у којој би игла рахат да истају са палицама у рупи. На задовољство осећања такнућа може се смести, донелсе, и она појава, што неки ђаци једна чекају тренутак да погладну пошти штапове.

Сем руку, у деце су осећали за надражаје чула такнућа и уста, нарочито пак усе и језик. Прајер прича како је једном тек рођеном детету истају у уста друку од слонове кости, па је оно одмах отпочело да сине коси, показујући знаке пријатног изненађења. Аутоматски покрети руку у кале деце, прсти доспевају случајно у уста, те изазивају покрете сисања. О атле се развија хитично сисање претију у неке деце, као и навики да и најразличитије предмете трају у уста. Дете осећа радост од додира, пошто је задовољство да сие додирне својим устима: прете, кале и велике предмете, ноће, кутјује, и да тим вежба своје живце и нишине. Нека ади задрже ову навику чак и у доцији животу; многи ади осећају потребу да се играју прстиима, пикалком, улаком око устна. Па и пушење своди се, у малкој мери, на осећање додира. Таква је и навики многих ади да умицају у уста сламке, лине, гранчице итд. И гурани умицају, донекле, у задовољену чула такнућа. Тако и. пр. струг да се гугају острце, своди се на задовољство, које оно изазивају својим лацима и неким калмањем у уста и низ ждрело.

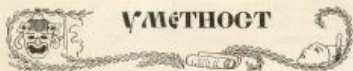
Осећај такнућа на осталим деловима тела такођер су узрок разновидних игара. Деца се и. пр. радо играју у мекии душеница и перинама. Врло пријатно се осећај такнућа у води, кад ударају лаки таласи; отуда задо-

волевство купања, које, истина, долази и услед задовољства кретања и пријатне температуре водине. Кад даме употребе левоце, тада задовољство не долази само од хлађења, већ и од благодатног и лаког надражаја ваздушних таласа, који мило ударају у лице.

У многим старим и новим играма плеска се рукама или по ногама, у неким играма се пак прилично жестоко удара у задњи део тела. Таквих игара беше и у старих Једина; очуван је један стих, у коме се уноси нека спартанска мома, која је могла у игри хлађати пута да изврши овако ударање. (K. (toos, Spiele d. Menschen, p. 15).)

Као сна чула, било више било нижа, тако и чуло тапнућа тражи задовољства и отуда пошту, као што и досеко, многе игре и навике у деце и одраслих лица.

П. М. Илић

Фебруарски репертоар у Народном Позоришту

Поред рецензија о појединим комадима у Народном Позоришту, веома је zgodно, или боље рећи веома је потребно, изнети и преглед месечних репертоара, јер се из њих најбоље види Управни рад, њени погледи на репертоар и њена позоришна политика. Кад би још Управа објављивала почетком сваког месеца и преглед прихода од представа у прошлом месецу, — овакви би репертоар шисали и јасну слику укуца Београдске публике, па би се га, ако је оправдан, поглади код често тироговањих Управа, или, у противном случају, тражили пута и начина да се подигне и површи. Без овога прво је тешко, а скоро и немогуће, одговорити тако постављеним захтевима, јер Управа не може ни од кога очекивати да посекује прв. „Доворјак и просјачки мтап“ или „Кућну кашпу А-ри Фагста“, да би се тек од прилике утврдило: каква је позоришна посета и да ли су ти комади још пада овако омиљени као некада? Поред тога, из таквих месечних прегледа представа и прихода видело би се, може бити, шта је то што Управа смета да своје раније објављене погледе о позоришним пословима не може да отегнује као што је желела (оправдано или неоправдано), и ко је узрок томе: да ли Управа, која нема своје мишљење, или публику, која Управу у томе не помаже? Укратко, такви би прегледи били од неумитне користе по позориште, а ако би и за Управу били похвални, дошло би и заслужено поштовање, којег сада нема ни у најмање потребној мери.

Месец фебруар дао нам је 21 представу овим редом:

1. фебруара: *Господин Азбугов*,
2. „ *Чича Томина колеба*,
3. „ *Соски лапа*,
5. „ *Драгана*,
6. „ *Ревизор*,
7. „ *Женски рај*,
8. „ *Фромм и Рислер*,
10. „ *Содом*,
12. „ *Јовановић саатови. Неваљалица*.

13. фебруара: *Пола вина пола воде. Младост Д. Обрадовића*,
15. „ *Доворјак и просјачки мтап*,
17. „ *Он. Обичан човек*,
19. „ *Не заборавља се. Загонетка*, (Први пут),
20. „ *Не заборавља се. Загонетка*,
21. „ *Маријана*,
22. „ *Кућна кашпа А-ри Фагста*,
23. „ *Фришген. Тако ти је то у свету дете моје*,
24. „ *Нарцис*,
25. „ *Карицџа Хемиса*, (Први пут),
26. „ *Флорентински мештер*,
27. „ *Карицџа Хемиса*,

Као што се види, давати су они новитети: *Не заборавља се*, *Комадија* у једном чину, од Жака Нормана, *Загонетка*, *Комад* у два чина, од П. Херајфеа, и *Карицџа Хемиса*, *Драма* у пет чина, од Герхарда Хауптмана. — Ни један од ових комада није прошао како би требало и лако би могло, бити ће се одржати у репертоару. Истинитост комада „Не заборавља се“ дискредитовала је нескладном игром и непотребним поентованим речених места. Нешто тврдло и неигралико појало је из овога комадића, који је могао бити боље сценаран, а тих, допекли, и боље судбине. — Проблем у „Загонетки“, абор рђаве игре, био је у публицу одмах решен. Изгубивши на тај начин своју основну погодбу за одржавање гледилачке напаве, — био је без тог јединог елемента који га виче драм. Без то неинтересног, комад је губио скоро све, јер и она места у њему, који би остали као погледа једног шенца на брачни живот, наше су духовности него ли друшка било по мислима било по моралу. По свему изгледа да ће „Загонетка“, онако изведана, још дуго почитати у позоришном архиву. — Није боље среће био ни трећи новитет, „Карицџа Хемиса“. За разнотак модерне некако драме „Карицџа Хемиса“ учинио је несумњаних услуга, јер у средини у којој се драма одиграва и она глумица, јаси а слабодушни Хемиса и „слаба“ а бездушна Хана, као тивови беху дотле неопажени од неких драматичара. Од тада је претекло прилично превена, те је и пут, указан Хауптманом, боље прикривен и поуданије проведен, те пак Хауптман, поред оваких нових стари, без ила, изгледа анахроничан.

Укратко, из овога месеца (а то је била калер) Управа није имала среће у избору новитета. Још је чудноватије, што ти новитети, нарочито извођење, не задовољавају ни ниру ни најужу позоришну публику. Све ми се чини да неку погрешност ако речећу, да је сада и сама Управа дошла до онаког уверења и да лично свој уку, јер не да никаквих изгледа да ће оне новитете ускоро изводити, као што то знам већ по који пут) чини са она овлашча „Диа дотета“. —

Ерски репертоар дао је овога месеца свега две представе: једну дневну и једну вечеру. Управа која се сва залагала (и то још „прио на бољу“) за ерски, па уз то још „калевски“ ерски репертоар — демантује се очигледно и то чак у доба када је оперета склупта е репертоара, те се нико не може ни чу пожалити да ошито што бољем извођењу ерскога „комада“. Ко је сада узрок тој „неправди“ и том „самити грозу“? Зар је ово „материјална непа“ ерских класика?

Пада у очи да је уторник, као позоришна дан, скоро сасвим пропао. Изгледа као да се публика договорила да тога дана не иде у позориште, јер је кућа, без изузетка,

сваког уторника призна. Зар Уирава баш никако неће да потражи начина да тај дан поправи и подигне? Уторници су били: „Господин Алмон“, „Фроин и Рилер“, „Он — Обичан човек“ и „Фрихен“. — Тако ти је то у свету дете ноје“. По набору комада рекли бисмо: за бољу публику, а по приходима: за најнемарницју публику. Ако је нама била публика у исти мах и најнемарницја, — има ли онда пута и начина да се и у ње пробуди јачи интерес? Ја знам да има. Зашто се нпр. поново не даје претплата само на уторник? Зашто се бежи са прекијерама од тога дана? Зашто се цикаве јачкаш представа не скине са недеље (и без тога одлине), на се не покуша са по којим уторником, кад се већ зна да су људи и увече најногобројнија публика? И тако даље...

У репертоару овога месеца нагледа нам да је Уирава за дубав штампарско погрешке давала једне поднае као дневну представу Регентарјону „Марџану“ а увече „Кућну камину Д-ра Фауста“. Или то можда није била штампарска погрешка?

Што се тиче поделе улога — и овај је месец рођени брат свих пређашњих. Веома је погрешно подељена „Загонетка“; подела „Нарциса“ изгледа као да је учињена по угледу на какву другују; у „Ловорици и пројачком штату“, и ако подела за овај комад баш ништа не значи, измучено је неколико добрих глумца без икакво оправдања разлога. Поред тога, погрешно је штампано поред Грудца „тајни свентених“ место „тајни сватених“. Као што види господин управник, има штампарских погрешака увек и свуда, али само није пошито и од њих правати на какав знаменит! — Улоге у старијим комадима никако се не препоредљују, већ се остављају по правашкој игри. Колико је то оправдање, доказује многа „наивка“ која у новим комадима врло срећно игра хитери, али на какав дубав који је већ добро заглаво у старце. Баше, много више пажње у тој погледу, ако се жели правилан развитак глумачких снага и успех о представама!

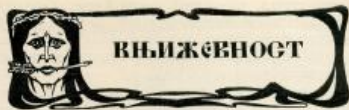
Овога су месеца певали и „Јованчићи сватови“. И ако су композитни гласовни вокал незадовољни извођењем ове опере, за мене је нешто друго главније од овог неуспеха. И ако је Уирава „комад по мали“ (како је то порица) одвађала публику од опере, од неког времена поново се прича да ће се, исто тако „мало по мало“, опет улазити у оперету. Ја у ово никако не верујем.* Докле се год радило по каквом таквом начелу прека оперети — било је потребно ћутати и очекивати успех или неуспех таквога рада. Чим се то почиње гавити, да би се приступило овим што се пређе прокламало, ћутати је слабост а јаван рачун једини пут да се све изведе на чистину. Она је Уирава свршила са оперетом и свака реплика оперете исто је што и нова оперета. Оперета се дакле може давати (и ако јој је она Уирава подупала „перглове“), али ће се „играти“ пред ериском читалачком публиком.

На крају још само једну напомену.

Ако су јануар и фебруар ове године довели у деовишту од близу 5.000 динара прена истим месецима прошле године — исправније је триети и мањак, на се прека фактички приходима пружати, него ли усвајати оно што се некад ангаментисало као издаја позоришног позыва и дужности!

Р. Ј. Одаић

* Историјски смо ми. Какав је ово било поновно претисање у репертоару, да ће се у малам, а, поред о. т. поново „Лутка“.

Триповетке Светозара Ђоровића

— Ред. Миланковић —

(СРЧАНА)

Веселији су *Записци са Кисељака*. Ту при живот око прела; шарена маза разнопрена света у прихерној сложи испија лековити воду, пичи танко ћекане, чује се промукли тенор шабачког циге и ори песма пустиота Николе. На заједнички ручници. И ту је шарено друштво: штедљиви Тодор са женом, која једе за тројицу, уображени гиздавац, који цитира Гетеа и одушевљава се за све што је страво, мирна девојка, која чита романа, и најзад сушчаци, нервозни Милош. И на опиту радост свих гостију долази и „прослављени уметник“ Марко Стачић са својом „позоришном дружином“, т. ј. женом, да се, као обично, обрну на „великој представи“. А кроз то весело, можда нехотице подељеном причање о писалачком животу једнога врхућег лета пролази се неутешна историја јектичног Милоша Стевановића, који жонк чекајући сврт и завијају, како је близу крај, са тужним осећањем одбоја чудновату, болелану дубав једнога есентаменталног дејојетца. Ђоровић је све те усповене пријатељу, течно неспрчао. Међутим, то је чудновато: баш у овим и оваквим сасвим личним болеланма је Ђоровић, који је уметност ипаче посве субјективна, понајвише сажољивао, највише свој. Причање је — то се мора допустити — глатко и неуспелено, али све се некако губи у шабачко-скове, у сто пута поновљеном и са тога догађајем. Уа то му, у овим „Записцима“ не полази увек за руко, да тачно одвоји важно (и зато за нас претендиозно читаоче литересно) од сасвим личнога, и одвећ субјективног, што би читалачку публику праврно не може бити од особитог значаја. Уповораван сажо на некогдан почетак „Записка са Кисељака“, а у *Записцима са сета*, у којима уопште неспрчајот смета нека поварина неразрађеног, изако би се за то наћи још и који експлативни доказ.

Но ја читам даље лепу књигу, која ми прича о Херцеговини и њезиној делоти и њеним натвима, — која ми казује, како Србин тако живи и животиари, весели се и пати, воли и мрази... *На води, на трохој Неретви*: широка река латало мила мећу обалама, које су обрале подевом треском и топлотом древним; по води се лутају црне сенке старих дрвета и високе трске; кроз подеране облаке и густо, уздрхтало лишће пробија сребрна светлост жеточене лопте и само се отегнути узвиз старог рибара Тодора разлаже кроз мирну, свету ноћ. Можда се једне такве ноћи родио Спасићев. У маној лази три лудеке прилике. Раболово пошлоте: Тодор забавља остане у мршину воду, лепи Маре, жена му, утопила кроже својим обнаженим, облим рукама, а голубради, млади Митар крај ње се наљуби у носу. Од једног ми удари о чул нешто прио, мекано: лудека ленила. Утољедна Аница Гругова, коју муж баци у мутну Неретву, јер је узхватио, како се е другим дуби. Иззукоси је на обалу, и Тодор оде по мочути је се, јединцу, закопају. Маре и Митар осталоде сами е жртвом Аницом. Она је млада и лепи, а ол је деи

и млад. Оно njih је све уклоњено и изгубљено. Само је месец још ласкао кроз грање; Неретна је поткула жуљана, вода је шарала влажним мирис свој, а они су крај дева неперне жене слагали тријумф дубави. — Све ту одише сватом и страншћу, животом и љубављу, и Светозар Ђорђевић је ту са неспокон толиком, мирном сигурношћу самосвесног сликара-приводеца и меканом, дубоком пластичном извесом један тренутак замућеног живота пригушеног страстих људи, који се ошало и без обара на ударили прет конвенционалног морала боре за заслужену срећу своју.

И овда једна промислица, нешто наконка епика о људском попу планинског села Ходова, а *Пошу Тандраку*, која од младости има у неспрежљивим дењима барокетар, те увек двадесет и четири сата унапред зна, када ће кини. Па ту се овда држи молеставије за жмљу, латија иде на брег и најдале након два дана је благодатна кини ту. Само једном није унапред доброће попу: место кини пао је свет. Но и то је, уверава попу своје замућено стадо, само с тога, што су лавовским парохидијани прогутали да пре молеставија напуше жедом и жедом одје људског свога духовног оца. — Онда ћу узгред приметити ово: пошто ни је од прилике све, што је Свет. Ђорђевић у задњим годинама написао, али писао у његовим причама и сликама написао ни на једног симпатичног, каљаног свештеника. Једна гули, друга вара, трећи заслужује народ, четврти пуца пред плашником и младом, а пети, најзад, није као сувијер. Није ни у овој књизи друшћје: пош Тандраку обавише напавне селачке, тргује за молитвама, дотле их на молетве од ооринтаче, пот и два гроша: пош Тодор у „Замесница са села“ кује у авезде похваљено бабелују, надијају се да ће оставити држави коју хладу; додије пак гди на сав жак, јер је оставио само ето ооринти; а пош Глатор, ошет, пошени, када се и од њега тражи да потпомогне једно голо и гладно сироче. Дакле: или су сви попови у Херцеговини бездушнији, глумачи и цијанци, или Ђорђевић — као већина поновишам приводеца (Јанко Веселиновић је изузетак) — не мари за свештенство, те га намерно одриче. Трети пош датум. Но то сак тек припадном спомену, јер Ђорђевићева очевидна антипатија према свештенству није, разуме се, кадра да смањи литерарну вредност његових радова, али ни свакако не може ни подићи моралну пену.

И једна суморна, неутешна прича завршује ову другу књигу Ђорђевићевих приводеца: *Чудо*. Умро сиромашни кавезни Митар и остао на њега једно слабијо дете без хлеба и хаљина, уред циче и зиче. Ристо Галима, која се, понајвише својих, бави једино о туђим пословима, заузео се за тог неперног попу, хтео га скеити код којег гаде или бар прикупили нешто новца за њ, али није успео: дебели, египатски гада Акин га нађе пош-Гантору, овај ошет богатоге Васу Мргодичу, јер то, веда, нису његови послови, а Васо га упути црквицу тугору, који, на посетку, рени да се сутрадан, у недељу, носи тасица на јадно сироче. А дотле нека се овако поштено приути у дивеној соби, без јела и одела, када је већ то-лико жебно и гладовало. И сутрадан се окупише гаде на јутрењу, сви обучени у топло, чојано одело и огрнути тешким љурковима.

— Људи, ова зима баш жестока, — поче при гада Акин зијевајући. — Овакога мразца не памтих одавно.

— Нека, нека, — дочека гада Алекса живо. — Ја волим жмљу зиму... Ако је зима жестока, биће и година родна. Већ мразова рода нема.

— И нека богме, — ушле се гада Васо. — Још да хоће и сијег удари, па ето збоје!... А мени је и 'вако није, кад је пријеме оштрје. Затворим се, брате, у собу, уналим ешур, па слушам како хуће и праска, е'о за наад вјетру што напалу нуца и цичи. Љеноста једна!

Док дотрач грлати Ристо, сав бесан и лут: умро је!

— Може бит' да се и сирало, ама је, бели, душа излетела из њега... И данас ето ошет белаци нени на врат, да га сакривајемо, земља му кости измешала!

Гада Алекса баци испуштен цигар и зашлани бркове.

— Е, то је баш једно чудо, — рече. — Јуче сакривали ода, а данас дијете... Да се сирало, то нико не може вјероват', јер ошет није така студи да се људи мрну. То је њему отац био драг, па га није могло преживети... Умро од жалости... А то је баш чудо, јер се у данашњи земај највише од жалости умире...

Дубока, заједљива и сува проција је то. У првој причи Ђорђевићеве збирке икрасе црвље, розови поток и црвтају војке, а текак уздах и подругави осмех је задњи листак пен... Песни је писан свакад песник, који зна шта хоће, и доире приводеца неупућива дара, који живот знала овако какав је, са свом његовом лепотом и свима патњама. И он пак о томе животу прича лепо, са осмехом на уснама или сузом у оку, и мирном отвореношћу једног кроничара у налим и овећим приводецама, које су пуне јакх, оштро запажених реалистичких мотива и — на да су већном без прамота, догичи у драмским развијањем извесног садржаја — занимљиво с то својом кроничарском лекреношћу. И баш најбоље, најскупљивије жмљу зима су калени, уметнички заокружени акварели, у којима, ерешом, нешто невешто сипрљених, грубо романтичних догађаја, али ни догађених астрарија без крви и краја. У еротичи је Ђорђевић неумиљиво најјачи. Ту је он потпуно свој, те му невод руке калале лепушкост, ево израђене слике, а толике и несвесно богате као прва дубав здраве девојке. Он ту све уке да доведе у потпуни склад: и расположење својих особа и слику слободне природе, а иза свих тог као да видате црвте пл' свежске кривне Херцеговине земље. Хумореска му је, ошет, најслабија страна, јер су у свакој уметничкој савршеној маљиној причи необијно потребне свако, оштро шевтавање и заврдава концентрација, а тога у Ђорђевића редовно нема. Поред тога он у својим — доста најобројнијим — маљина стара ситуације и особе, код којих се на први поглед може (и мора) приметити да су једино зато етирени да нас пошто по то пасеју, а то, разуме се, као свака одвишња јасна тенденција и свако о већ провајдавно техничко средство, неода приметно неети целокупан утицај саме приповетке. Међутим, и ова друга свежа Ђорђевићевих прича је, у главном, кинга једног симпатичног човека и самосвесног уметника који познаје своје особе и њихов живот, радује се њихову добру, а слабости им и потрешке ехнала и разумевајући их опрашта, — дело једне сазреле и здраве личности, у којој има његово јакото смисла за живот и срећу, за дубав и страст.

РАЗНО

* Пешадјски вуртунки Живо Стојанковић јавља да је дао у штампу и другу књигу дела „Узут за обуку пешадије за рат“. Овај део писменог је низици оштрица, а у њему је изнесено искуство из прошлих ратова. Цена ће бити до 80 пара дина. Преглату сласти преводноу (Валево). —

* Димитрије В. Милић, пен. капетан II класе (Крагујевац) превео је и дао у штампу дело генерал-мајора Рашира Фрајхера од Лихтенштерна „Моћ представе у рату и њен значај за мирнодобу обуку“. Књига ће бити од пет штампаних табакха, имаће две скице, а коштаће 80 пара дина. Преглату сласти преводноу. —

* Главно Марковић, мајор у пензији, спремно је за штампу свој „Мали Дневник. Упомиње на службу у Крушумаци и Прокупљу 1878—79 године.“ Садржина је: На страни по цустом Арнаутоуку. — Напад Арнауца на Крушумацију 6. и 7. априла 1879. год. — Врхушци. — Борба и одступање Арнауца. — Муниција са цимљом изгорела. — Ранењаци запалили. — Ко је одговоран за напустање Крушумације? — На Преслоу. — Књига ће изаћи до 6 штампаних табакха, цена 60 пара дина. — Порубине прина писан (Београд, улица Краља Александра, 82). —

* Мих. М. Станковић, учитељ у уреднику „Учителџ“, јавља да летов превод Гетеова „Reinecke Fuchs“ („Тета Лица“) није могао да сади издати, али ће за најкраће време бити довршен и расалат претилатиница.

* Д-р Драг. Арабићковић, доцент Српског Универзитета, превео је и штампано дело д-ра Павла Шилхауса „Населни и идеални у праву“. У овом су делу изложене мисли и захтеви ради унапређења правосуђа и судијског стапакха. Књига је цена 1 динар. —

* М. Мајер и Ж. Токић, професори у Крагујевацкој Гимназији, превели су с француског језика дело Лабудеја: „Крај Јапанца“. Књига ће штампати у Крагујевацкој штампарији „Вук Караџић“, а биће готова крајем овог месеца. Цена 1.50 дина. —

* Издао је: „Опшадиски Гласник“ година II, свезак за март са оном садржином: В: Писма о опшадници; Н. Карлић: Свештељ; В. С. Срп. школа и Назарени; Т. Г. Масарић: Афоризми о политичким странкама; Опшад. Преглед; Народно образовање; Опене и прикази; Разно; Најаве. Изадава месечно. Цена на Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину, Црну Гору 5 К.; за учитеље и ђаке 4 К.; за Србију и остале земље 6 аранака; за учитеље и ђаке 5 фр. Адр.: „Opshad. Glasnik“, Wien, VIII. Skodag. 16.

* На LXVIII „Гласа Срп. Краљ. Академије“ засебно је одштампана расправа проф. Ј. Живановића „Словојне ријечи у српском језику“, В. 8°, стр. 175 — 207.

* Проф. Јован Живановић штампао је у Новој Сади (штампарија Браће М. Поповић): „За спомен стогодишнице од смрти Фридриха Шилера. Одломци из Валентина“, В. 8°, стр. 40. Цена 60 п. — Прештампано из Летописа Матице Српске. —

* Издао Васили Поповић, превео је и латиницом штампано дело Венијамина Калаја „Угарска на граници цетска и запада“, 8°, стр. 79. Цена 80 хелера. —

* Професор Јанко Лукић штампао је свој полемички спис „Обмане и незнање Владимира Малина“. Штампарија Д. Димитријевића, в. 8°, стр. 59. —

* Миливој Мандић, оштински бележник у Јаску, штампао је свој овогодишњи говор о Срп. Сани „О нашим природним приликама“. Књижница је штампана у Руку, а има 42 стране. —

* Милан Савић, секретар Матице Српске, објавио је у књизи „Осудни тренутци“ пет позоришних игара у по једном чину („На станица“, „Игра патрок“, „Амазонија“, „Меланија“, „Бурђиња“). Књига је у 8°, а има 92 стр. —

* Издао је 2. овогодишњи свезак Летописа Матице Српске с оном садржином: 1. Одломци из Шилера „Валентина“, превео Јован Живановић; 2. Живот и обичаји Арбанаса, саставио војвода Марко Миланов-Поповић-Дрекаловић; 3. Над је и од кога је Стјепан Вукчић добио титулу „Хорист од Ср. Саве“; написао Алекса Ниш; 4. Књижевност (Опене, Прикази, Бележике). —

* За издава Матице Српске није прихватио понуђени рукопис: превод драме А. С. Гробијева „Горе оть уна“, „Напои Пенон Дегебић“ и „Јунак наших дана“. Прихватио је дело Димитрија Руварца „Допунка к чланку Анонима „Литература“. На оцену је дат рукопис „О приводењу уметности“. —

* Министарство Војно обратило се општини града Београда са молбом да се у Калемегданској алеји изне Саве одреди место на ком ће се подићи споменик српским борцима из ратова за ослободјење и независност. —

* У Кракову је изашла књига „Познавање робе за трговце, трговачке помоћнице и ученике недељно-празничне трговачке школе. Написао Ј. В. Ертл, превео Ваца Тапишћ“, Књига је у величини 8°, има 186 стр., а цена је 2 динара. —

* Јован Кнежевић, професор Учитељске школе у Накраду, јавља да ће штампати у 10 свезака (са илустрацијама) педагошко дело „Дете“. Садржина ће бити: 1. Увод; 2. Дете у развијању или ембрионално дете; 3. Новорођенче; 4. Дете и његова драж; 5. Растиње и пропорција; 6. Сметње у развијању; 7. Нормално развијање; 8. Мерење дете; 9. Неговање и хранење детета; 10. Неговање зуба; 11. Рад чула ошпа; 12 Рад чула вида; 13. Рад чула сауха; 14. Рад чула кука; 15. Рад чула мириса; 16. Органици осећаја; 17. Мишљени осећаја; 18. Ошпажа и представља; 19. Пажење; 20. Уображење или фантазија; 21. Појам, пресуда и закључак; 22. Самосмет напредства „ја“; 23. Осећајни рад; 24. Рад поже; 25. Говор; 26. Дете уметник. — Цена је сваког свезку 70 потура. Претлату сласти писцу. —

* У Зекуну је почео излазити нов књижевни лист „Доворика“. Власник је Славо Јанковић, а главни уредник Љубиша Валић. „Доворика“ излази двапут месечно, а годишња је претплата 12 круна.

* На Цетину је почео излазити „Учителџки Лист“. Уредјују га Цетински учитељи. Лист излази крајем сваког месеца, на великом тибку, а годишња му је цена за иностранство 4 круна. Претплата се шаље: Андрији Матићу, учитељу (Цетина).

* У 2. свеску италијанског књижевног листа „Nuova Rassegna“ објављена је, у преводу д-ра В. Лозовића, Прерадојена песма „Путник“ (П. Pellegrino). — Преведена је и студија М. Маријановића о Шевину „Двадесет година хрватске литературе“. Преводиоци је В. Митровић. — Гласојача Умберта Гривини објавља је у овом свеску свој одлични превод Пунтисеове приповетке „Надгробно слово“ (L'elogio funebre). Да данас није било ни једнога свеска овога листа у којегу не би било дошета одличних превода гласојаче Гривини из српске књижевности. — Поред ових превода објавио је Орно Вогли (Шабеник) и своја два пренева латинских народних песама „Вода тече и противе...“ и „Чјена ти је у Алаче зуба...“

* У Пељу, 23. јануара е. г., како нам јавља један пријатељ — преминуо је тамошњи трговац Никола Марковић. Био је човек писмеа, вредан, ижио је и деце али их скрт покоио. На смрти се селио тај честити Србин друге српске деце и оставио је 100 дуката, да се оснује фонд за помагање сиротних бака у Пељу, некадашњој стотини српских патријарха. Осим тога приложио је латински прилог, да се тако, поред патријаршијске цркве, сагради нов, леп црквица, за углед другим црквама. Наш шарод у Старој Србцији стекао је једног добротвора наше, а сие остало Српство, тим његовим чином, може се уверити да одде још није изгубило, него да још живи, јача и напредује.

* Према заветану т арх. Н. Дуџића да Академија из прихода његова књижевног фонда сваке године награђује расправу, или монографију, или цело дело из српске историје (политичке, војничке и црквене), а може и из српске етнологије, географије и етнографије у опште (свађаши списа не може бити политичке правде), а на основу правила о овој задужбини, одбор који живи руже расписује овај стајај за награду најбољег списа. 1. Ове године награђене се најбољи списи из области наука обухваћених првом групом, тј. из српске историје, политичке или војничке или црквене. 2. Величина је награде за ову годину осам стотина (800) динара у сребру. 3. Списи треба да изнесу најмање шест штампаних таблица средње осмине. — Награђени списи је својина пишчева, али се мора штампати у оном облику, у ком га одбор за награду буде одобрио, и у оноликом броју примерака, колико најмање одбор буде одредио. Писцу ће се награда издати кад постане Академији 50 штампаних примерака награђеног списа. 5. На патристичном листу награђеног списа стајаће „Наградила задужбина арх. Н. Дуџића“, а негод тога списа заветаће. — 6. Писци који желе да им списи буду награђени из овог фонда треба да их пошаљу Српској Краљевској Академији најкаље до краја децембра ове године. — 7. Списи се могу слаати и под псеудонимом именом и без тога, у овом другом случају писец је дужан ставити знак на спису и неки такав на завоју заштитеног списа у коме ће бити име његово. — 8. Штампани списи не могу се подносити за награду.

Свеска 90. Мала Библиотека. Број XXIV, година VI, 1904. Барница: *Алестра*. Прерадио Ж. Риволе, превео Р. Ј. Одавић. Цијена 30 потпура (40 пара дин.).

У Мостару, 1904. Штампариско-гуметнички завод Пахера и Клеића. — 10×15 см., стр. 68. —

Narodna Zastava ujedinjenih Hrvata i Srba. Izdatelj: Cvjetkatsko i Konavosko Bratstvo, 5.000 primjeraka. Sadržaj: Slika „Narodne Zastave“ ujedinjenih Hrvata i Srba; 2. Statut društva „Hrvatski i Srpski Narodni Dom“ u Cvjetatu; 3. Imenik prvih članova; 4. Srećano zasađenje narodne zastave na „Mačkovoj Kamenu“, na brdu između Cvjetata i Konavala; 5. Molba rodoljubima. — Dubrovnik, Srpska Dubrovačka Štamparija A. Pasarića, 1905. — 18×27 см., стр. 36. —

Деопа науке о пропсу. Др. Војислав В. Рашчић. Цена пола динара. У Београду, Нова Електрична Штампарија — Дубровачка ул. бр. 39, 1904. 15×5×23 см., стр. 47.

Из земље бесправја и демократије. Једна борба. Др. Потоћњак — гроф Khuen Hedervary 1887—1904. Цијена 5 круна. Добива се код писца. Ријека, Штампарија Ријеке Дioniћке Тискарне. Сопствена наклада, 1904. — 15×23,5 см., стр. 400.

Milan Begović: *Život za cara*. Zadar, 1904. Izdanje „Hrške Knjižarnice“. 17×25 см., 28. стр. Цијена 80 пара.

Hrvanteme. Božo Lovrić (1902—1903). Naknada: Hrvatske učeće mladine u Splitu. 1904. — 19×17 см., 140 стр.

Књате за народ. Издање Матице Српске из задужбине Петра Ковчевића, Свеска 112. — Из књига старостаних. III. *Војислав Трговинић*, од Стевана Орешки. У Новом Саду, Издање Матице Српске. 1905. Штампарија српске књижевне Брате М. Поповића, у Новом Саду, 11×19 см., 61 стр. Преплетна на ека годишња издања Матицина (без Календара) 4 кр., у књижевности 6 крпа.

О нашим народним традицијама и рукописима. Написала Савка Дра Ј. Суботића, У Новом Саду, штампарија српске књижевне Брате М. Поповића, 1904. Преплетано из „Летописа Матице Српске“ — 17×3×26 см., 95 стр.

Издање Главнота Савеса Српских Земљорадничких Задруга. Свеска тридесет осми. *Смисао из задружног живота*. I рукомет. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16×23,5 см., 95 стр. Цена 0-50 дин. —

Св. 91. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Клеић. Властник: издавачка књижевница Пахера и Клеића. Број 1, година VII, 1905. Драгута Ј. Илић: *Приповетке*. Свеска I. Цијена 30 потпура — (40 пара дин.). У Мостару, 1905. Штампариско-гуметнички завод Пахера и Клеића. — 10×15 см., 82 стр.

Св. 92. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Клеић. Властник: издавачка књижевница Пахера и Клеића. Број 2, година VII, 1905. Јоренција Обрад. Караџић: *Српске народне приповетке*. Цијена 30 потпура (40 пара дин.). У Мостару, 1905. Штампариско-гуметнички завод Пахера и Клеића. — 10×15 см., 76 стр. —

107. издање Задужбине Илије М. Коларића 107. *Научни дуг и научни метод*. Написао Луј Флар, директор „Библиотеке метода у експерименталним наукама“. Превео Милан Шенић. Београд, Штампарија Светогара Николића (Објављен Вепал бр. 2), 1905. Цена 50 пара. 12×18,5 см., 83 стр.

Г. Власенин: *Неиздати турски документи о српским устануци 1805-2и 1813*. Из „Српског Књижевног

Гласника" (Књ. XIV). Београд, штампарија Св. Николића, Објављен Ведак бр. 2. 1905. — 15×23,5 см., 33 стр.

Србија у новим приликама. Написано Стеван Радољевич Ђип. Цена 20 потура или 20 п. д. У Новом Саду. Штампарија Деоличарског Друштва Браника, 1905. 14×20 см., 53 стр. —

Стеван Радољевич Ђип: *Потпуни слом наше националне политике*. Цена: пола динара или педесет потура. Београд, штампарија "Талатова", Краља Петра издата бр. 9., 1904. — 16×25 см., 48 стр.

Први конгрес српских лекара и природњака, под највишом заштитом Његовог Величанства Краља Петра I, у Београду, 5, 6 и 7 септембра 1904 године: *Терапија шарлаха Молееровим серумом*, од А-ра Платона Паликостопулоса. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1905. — 15×24 см., 11 стр.

Први конгрес српских лекара и природњака... *О хигијенском прегледу нијабе воде*, од А-ра Драг. Петковића, директора Пастеровог Завода у Нишу. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 15×24 см., 24 стр. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Овим бројем завршује се прва четврт ове године.

За нама је пуних 6 година тешког и незахвалног посла, али који нам добру вољу још није убио. И ако смо се у току шесте године озбиљно решавали да престанемо са „Новом Иском“, и ако смо почели веровати да је она још вазда само луксус за српске читаоце, — „Нова Искра“ била је јача од нас!

Седмом годином уђосмо у старе невоље, али нас вазда држи нада, да ће, можда, сад, ове седме године, ипак бити боље, јер је „Нова Искра“ својом шестогодишњом измашењом јасно показала да је озбиљан и поверења заслужан лист. Није она какво ново подухеће, да би претплатници могли сумњати у његово одржање. Своје обвезе према претплатницима вршила је она увек тачно, али, на жалост, не и претплатници према њој!

И опет вечито нова и увек стара песма о претплатницима! Али — искуство је најбољи учитељ. Многи неплатници „Нове Искре“ знају врло добро да смо своја оправдана потраживања ипак наплатили, — а онима, који још немадоше искуства о том, мирно велимо: не одужите ли се и „Новој Искри“ и својој савести, доћи ће ред и на Вас. Тешко је било почети, а сада је већ према сваком неплатнику најозбиљније примењујемо.

Претплатници који су добили опомену за дуг, нека је сматрају као последњу, јер су наше књиге најисправније и законски вођене, — а наплата је, у таквом случају, врло лака.

Обраћајући се пријатељима једине српске илустрације, молимо их да у кругу свом препоруче наш лист. Претплата је означена на челу листа, а најбоље је претплатити се код пошта или претплату послати поштанском упутицом.

Овогодишње дужнице молимо да нам претплату одмах шаљу.

Влаеништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Прије сахране, од Свет. Ђорђевића.
И само је небо, песма Ђорђевић.
Хајдучко-Београд, с природним погледом на народну појаву
о војку, од Ср. Ј. Ст. (напомена се).
Помилујте песма Димитрија Х. Милана.
Његова љубав, од Милоша П. Ђорђевића (српско се).
Љубавно лествице, сепарата (Thibault Gautier), про-
веда Neil.
О значају науке о свету, координато космогратско пред-
наме професора М. Ј. Антонијевића (српско се).
Срећа (на збиру „Фантом“), песма Р. Ј. Озарића.
Бавља, наплатила Е. Нема (напомена се).
Мисленик, песма Симе Пандуровића.

Литература: Стара књига, Карла де Ветер, с чешког пре-
вела К. — Ружича, од Вада. С. — Поповна походна, од Вол.
Ј. Рајића. — ? од Д. Нандуровића.

* * * * *
† Жил Верн, превео В.
Уз наше савесе.
Хромика: (Наука, Уметност, Књижевност, Ризно, Библио-
графија).

САВРЕ: Поточара. — Вандијер Матијевич. — Стари
кућа у Нишу. — Фриво Анстис. — Невоспитан вођене код
Манастира Горњак. — Савосна књига. — Свештено. — Бог
дво, Бог узео! — У атеље. — † Жил Верн.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА СЕДМА —

1905

НОВО-ОТВОРЕНА
ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА
МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 83, у кући г. Николе Спаски.

Има на стоваришту и свагда ново дође

сасвим нову робу

коју и препоручује поштовањем публици за сваку поједину сезону: Штофова најбољеријина за женско одело, — Свице за хаљине, преџе, блузи и украсе. — Сомота и Плиша. — Атлази црни за буди и лабодата, — Атлази црни и Свице беле за женске хаљине. — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету. — Атлази и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за женско одело као: Свице штирераја, Апликација, Чипака, Чипкавог штофа, Позаментерије и целокупног арибора и т. д.

 ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и мецованих. — Гарнитура за кревете. — Платна пошвадог као и Шифона Шро-
ловог у свим ширинама. — Везова и уметака.

 ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је угодна, брза и тачна

Мустре за унутришњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ОФИЦИЈА

 ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

 У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свају врсту и квалитета;
Окефорла и Зефира у свим бојама и целама;
Цвиллика и Градла за душеке и родетне свају врсту;
Сатина, Атлази и Дамаста за јоргане свају ширину;
Молдоне и Фланела у различитим ширинама;
Везова бели на обичном платну, батисту и лавиру;
Памука за чарапе свају врсту и квалитета, на штриглама и лабодима; обичног, свиловог и француског.

Тепиха и простирача готови и на жарар;
Завесе чипкави, штофани и аплицирани;
Чаршави штофани у гарнитури и посебно одвојени;
Мебл-Штофова вулена, полу-свилена и сатена;
Жаниде (Мокета) на жарар у 180 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на жарар, у пуну и четврт;
Памука за чарапе свају врсту и квалитета, на штриглама и лабодима; обичног, свиловог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

 ЦЕНЕ СУ ВЕОА УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поручбине за сва музеје у Србији извршујемо најбржијом и најбољом.
Мустре од сваког нашег артикала шаљемо на захтев бесплатно.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; на Србије: на год. 10 евр. или 20 динара у ланту. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одзакну, власнику и уреднику „Нове Искре“, Калеган-Минина улица, бр. 8. Упошле се не праћају; иницијално тражило појединих бројева изврнуће се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Запис

— СЛУЖБА СМ. КОСОВА —

Јуне две недеље несан био код куће. Косовски валија, Хлеуза-паша, близу једнога дана дао у наш крај и нареди нам да за петнаест дана прикупимо од народа сав данак за прво полутође, јер беше велика епидеја, како сав рече Брнатком кнезу, у главном вилаетском ила-мудирату.

Када е тихом муком сириснег посао, врати се кући и одмах узео књигу да зајави, и ако уморан, ону праведну потребу, која се код човека јавља особито после извесног времена проведеног по воли или неволи без штампаног слова. Узео сав књигу, може бити пет пута докле прочитану, на ипак сам се свега обрадовао што ми је пред очима штампана реч, те сам слатко читаво као пошну. Неколико сам пута за столом од ујора закуцао и већ почео да заборављам прочитано, на тежња да оми гледе на тако жалано шаре, одржано ме доста дуго.

Већ и зора беше почела да рули.

Пођох да легнем и баш у тај тренутак неко закуца.

— Ко је? — викнух.

— Отвори! — чу се незнати глас.

Право да кажем — подиђоше ме крави. Моји на боху на оклу, а крави беше не из зелених. Наш и ниле

„Крави крај“, како та и Срби и Арнаути зову, преживљаваше непријатне дане. Главна ти је играла о концу у свако доба. Краће и убијетна — свакога дана. Неки несрећни Осман, из Добросана, беше убијен. Мужика међу Арнаутима и Србима беше стисне набрела.

— Ко је? уапсних омет и шчепах револвер, наљавно принашави к вратима.

— Ја сам! Не бој се, кузун, отвори...

— Кауј се!

— Отвори, ћуле, не бој се, на ћеш да видиш.

Моја претпоставка као да поче прелазити у истину, јер ме говору познадох да чудновати посетилац није од наших.

— Дале од врати ако ти је глава мила! — неприродно подвикнух, готов да то револвером посведочим.

— Ај, ај, како си ахалија нећер! Отварај брже да ме ко не види, тако ти крета!.. Отварај!.. Женека сам страна, зар не чујеш... Што се бојим?

Мени сјајну нисав о нечистој подвали за наше крајеве у ноћним походима. Јакално, познатих, неки „пријатељ“ заводио Арнаутику, да ми закуца на вратима, те да ми лакше дође глава, знајтећи добро да човека, и то ноћу, не би пустио ни опшћ којим све четири ајде у

главна. Због тога отрчао и узео и дугу пушку, по рених се да не пуцају да грдноту јада и да не убије жону.

— Уиц се с врата, женска глава, и пусти напред онога који те је тин путем повео! Нека тај закуца!..

— Ха, ха, ха! зачу се смех, по некомо чудноват, да ни се учини како ме то лице жали што се парам и опет жели да му што пре отвори врата.

— Беса ти је! Отварај! Је ли а' мушко да верујеш на бесу?

— Беса?

— Беса!.. Војка... тврда...

Кључ шкравцу и врата се отвориле. Ја се окрених у угао, држећи пушку у руци.

— Затварај! — викнух и невољната прилика приклопи врата.

Брзо окренух дванута кључ, подигах очи и свугуших пушку.

Преда мном стајаше била приличних година без зореце и подображена шареном парамом. Изненада ме беше у грађанском оделу Вучитрнских или Митровачких ханума, док сам нисмо да ћу видети Арнаутку у ошанима и сукљана пошине шарених димија.

Ниско се нисам са ханума састаја, те се у нивољаш наоко — како да је подражни. Помислах, па се дубоко поклоних и учиних дубоко и пуно поштовања „темене“ онако, како ме је отац учио да поштовам наше и богове. Она ми таквим истим одговори, саво куд и како брже и елегантније.

— Добро јутро, есендија, како си?

— Хвала Богу, ханума!.. и проузетих је к столу.

Лажна гораше и ја потражих дуван да понудим своју необичну гошћу. Она прими и заклапа цигару, па ме позва да седнем. Опет узех пред њом „темене“ и седох са овом турском престојошћу, која се у њих захтеши. Подавих ногу под се и успраних се.

— Седи rahat, кузун, седи... — рече и осмехну се.

Послушах, удубише седох па простирах и погледах је. Шташта и неона симпатична жена, господскога парала и отменог држања. Беше јој около 45 година. Но ипак доста младца и ситнуна.

— Да више, ханума, да донесем поде и шефера. И каву да спремам. Сабах је, време је...

— А, јок, кузун!

— Зашто?

— Немам захта. Невола ме нагонила да ти закунам на врата и жорал хитати да ме нико не види. — поче она поклони турски пошлонику српски. — Ја сам туркиња и не ми желела да ми се ваше жене под старост снесу.

— Добро си дошла, ханума!.. Као у своју кућу... Нисмо ни ми хвала Богу дошлица, — почех ја. — О алажа се и беговиња знамо, а нама живио већ пет стотина година!.. Да разбудим наше, и увераваи те биће свима драго што си прескочила наш праг... Добро си дошла у нашу кућу у свако доба. Нико неће да зло примени.

— Знам ја, кузун, знам... али не знала да ме виде... Мене не знала да виде...

— Зашто, ханума?

— Ево зашто. Велика ме је невола нагнала... Знам ли Сејдију Барјактаровића из Ђуровића? Јакимења згу и снахнују!

— Како да не знам, кад се сваки дан виђаско!

— Добро, Ја сам негова мајка.

— Мајка?! Добро си дошла, ханума — узвикнух ја с ногу, са дубоким поклоном и још неколики подражни речима.

— Боле те нашла, кузун!.. Ја сам Сејдијина мајка. Њега једнога и нисам. Али сам га оконила, ти већ знаш. И од тога сам дана непрестано молила Бога да обрадује нашу кућу. Бог је, хвала му, — па се мало подиже — био милостив, али смо ни нешто агресивни. Ево четири дана како се моја јадна Селма, Сејдијиница, у мукима мучи и не може од бремена да се одвоји. Што смо знали, све смо чинили: угањале смо од алних очју гасли, траве смо јој давали, код хџа зашенивали и воду утинали, илдаре и шитаре питали, — па не помаже... а — ја!..

— Види, види...

— Сејдија је и пону ниско да чита молитву и свети водичу — а Селма још теже...

— Даће Бог лакше, даће...

— Може ли... Од сваке се руке доицасмо, на нева лега. Јако ми је Сејдије, баш хоће из памети да оде... Од све куке синоћ познамо чичику Сребру да је уни-таше. И она рече да си ти неона дубок од кивте... Био си, рече, на велике школе, и знам ја зашеним од свако болештине, па и од овога...

Ја заустих да одговорим.

— Полако, кузун!.. Она се заклела на своју децу да све знаш и да ти је рука вонона лажа. Никаква та-дубер, никаква дерина не може ко ти... Ти знаш неку свету кивту, на које смо видни и жокен да помогнем. Али нећеш, не знам зашто. Сребра рече да су те многи вољали, — по ти се носе дан ил ошениати. А грехота је, тако ми Бога. Кад знаш, а нећеш, велик је грех. Ти си учен човек и знаш боље од мене да су и наш Иса-по-гамбер и наш Мухамет-по-гамбер наредили да чинио добро. Учини ти сад нама оно добро, зашени Селма да се избави муке, тако ти твоје вере и крста!

— Не знах, ханума, дуно ми!

— Знам, знам, не унијај.

— Не унијај, не знам никакве заносе. Лажу. Нико то осим Бога не зна. То само понови и хоће раде и лаку. — Не грешу душу!.. Многи знаду и ти знаш. Видовит си, по нећеш Турчину да поноваш. А зашто, кузун, кад смо сви људи, а Бог је и наш и ваш?

— Знам, ханума, да је Бог један и да смо пред њим једнаки... и ми и ви... али зашени не знам.

— Аман, учини ми ово добро!.. Есендија, тако ти најчине душе, пошани!.. А пара ниш кољико ти драго. Знаш, не брђаи се!

К. А. ГРИБЕЛ

ЖУДИН ПОДЪЕМЪ

— Није ми до пара, ханума, вере ми, али не знам.
Лаку алах, слагала те је и Орбера.

— Јок, јок, ханум... За твоју кљату су ми многи причали... Видели су је... Орбера се не би на децу клела. Немој више да ми говориш, но јушки понаш, ако си човек!

— Али како ћу кад не знам?!

— Знаш, знам... Да си ми по Богу и по твојој вери брат и кун, покови!.. Аман, есендија, молбу ти чиниш и кланам ти се... Аман!

Ја је у чуду погледах. Сузе јој у два реда појоме ниса дуге обрале. Руке метнула на прса, и упрла очи с молбом, која граничи с очајањем. Наћох се у странној неприлици. Оно што сваки пакостан ратар већ нестрепљиве у нашој крају, оно противу чега сам толико пута и турске ланданере знао у помоћ, особито на саборима — оно ми баш дошло на главу као кушање поје сталности и чврстости!

Видех да је сасвим изабавља говорити јој и даље како је све то банско и дераншка немашљотина. Видех да је у истинитост својих речи не могу уверити и би ми веома тешко и жао ове господске Туркиње, што је овако понизно ходи и богоради.

— Аман, есендија, ради твојега Нис-нејгамбера!

— Не могу, ханума... не знам...

Она не узе за руку.

— Димла сам ти у кућу и у ово доба. И хоћеш те као оца, кума, брата; позови!.. Да си ти дошао на која врата, па да си не овалико молно, кра бих ти жота Сејдије поклонили. Моћер немам јуначко срце. И ти си Влах као и сви Власи. Несте кадри Турчину помоћи.

Моје жигу она карактеристика.

— Несам ја Влах, ханума. Човек сам и ја као и Турчин и могу учинити добро и Турчину као и Србину, само кад се може.

— Јок, вала, Влах си, Влах... яриши Турчина баш вљавки и небен да помогнеш. А несам се падала... Ми-слагла сам да си оваковић, као и твоји стари.

— Ханума!...

Она ми стече руку.

— Аман, есендија, куниш те и молим од неба до земље: покови... зашлени! Молим те... Убиј ме, али ми учини оно добро. Не увијај више. Из куће ти неку изиђи. Аман!...

Ја тргах своју руку, коју она у мило не подуби. Немадох куд — ренех се. Прићох к столу и узех перо.

— Добро, ханума.

— Хоћеш да зашлениш? — унута ме државним гласом и погледа не са неискљученом захвалношћу.

— Хоћу, ала...

— Шта?

— Да ми даш тврду турску бебу и да ми се заку-пеш на твога сина да ником небен о овоме причати.

— Дајем ти тврду од камена и тако ми Сејдијина живота!

— И да кажем Сејдији и снаси да ником не причају?

— Немај брже, тако ми дива!

— Веса?

— Веса!

— Онда добро. Тоби саже ово чиним... Зато што се ми дошла у кућу и што се Туркиња... Више ником не бих учинио.

— Да неба ти хвала, кузун, до неба...

Узех парче хартије и почех да се мислим шта бих написао и каква бих облик дао својој првој и јачавио последњој амајлији.

— Само, тако ти крета, не пиши као што ваши попови пишу намај стоји и Турчина као другој вери, но овако добро као за крштена човека...

— О, не брњи ханума, несам ја такан.

И да је уверио, написах при врху табачића велики крст, па јој показах.

— Тако, тако, светло ти образ!

Почех да мислим шта бих записао. Да напишем ко-јешта, може Туркиња одиети ково из прачара и записавача, па да назучем на себе беду. Јер они знаду свакојаке оорне записа, и кад виде да сам напишљао обичне речи, могли би ме надати.

— Душе ти узми кљату, те из не зашлени! — рече ми буда и као да ми поможе. Отворих латински речник, преврнух лист два и узех ове речи, те их записах у правој линији из левога доњег доде у десни горњи:

„Perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare potest. — Opera in diles a pauperibus haec animi inelutim ut credam.“

Чак се не постарих да дознам значење ових речи; уосталом баш се и тражи да буду без свакога смисла. То је најбоље. Још се сетих да треба написати које Солмоново слово, јер је то увек чинио наш покојни класичар Даскал-Андрас.

И у средњи записах два повећа Солмонова слова, пресавих хартицу и предадох хануми.

— Узми и иди брже. Кад доћеш кући — иди право болесници и кажи јој да сам јој записао и да ће брзо родити. А амајлију јој поди у руке.

— Е, жив био! Нећу ти ово добро заборавити ни овога ни онога света. Ејвала! — рече и побожно зави амајлију на устаде.

Дубоко се једно другом поклонисмо и учинисмо „томе“.

— Погледај да неје која од жена устала!

Изидох и разгледах.

— Нема никог, — велих.

— Врло добро! Јер су у жена али очи, па неће зашлени помоћи.

Још једаред ми захвали и иди.

Целу немалу био сам врло узнемирен. Можда је јадна Селма већ умрла или се још мучи. И онда: пута, Тале,

са четири стране! Бесна Сејдија и његова сујверна најка у рђавој нехоту хогу понесити да сам навалим одмогао. И онда држи се!

И баш кад сам једнога јутра о томе мислио, угали Сејдија у Ибар на нахитом хату, најбоље код нас расе Исмајила Будеца.

Обакрех и рекох у себи: Бог да ти душу прости, Селина!

Сејдија дојури пред кућу, скиде се с кова, па ми притрчи.

Умало, те ја неку све не рекох.

— Чудновато, Хоге и врачари ми говораше да ће бити кшер, а добио сам сина. И то си ти учинио. Хвала!

— Старао сам се, ага, колико сам погоа — рекох, тарући руке од задовољства што ме је преста случајност извукла из неприлике.

— Само ником ни речи о томе, Сејдија.

— Немај брига.

— Или!

— Мос хије гајло! (Немај брига).

Бела Чинош Сесила

Кира

Ухвати се за револвер.

— Брат да си ми од сад и до века! — рече и загризе ме.

Сило се обрадовах.

— Срећно је прошло, је ли?

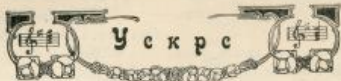
— Ама као руком, фак!... Бог те пожине! Баш си лаке руке. Е, што ти је учин човек?... Чим мајка прескочи праг у њему ообу — за тили душак и ни да викне... као да је попила чашу воде! Сад је потпуно здрава — говораше он драматски, па ме опет загризе. — Хвала ти!

Чим смо попили чашу, појасасмо и њему на ручак. Био сам приљеп и почашен као, што 'но кажу, крштени кун и као што само уне да дочека захвалим Турчина. Било је печено јазне, мед, раскопан пајрак, баклава и кадајво. Било је и ракје, а наргило песам одица од уста. И тако ми Крање Крајина, вратио сам се у пече кући са врло богатим бопчалуком за бан-бадана!..

Москва, 1905.

Гр. Божовић

Природа је очи свела,
Изнад свега покој свела;
Почињају даљна села,
Мир се шири изнад града.
Ноћ расула густе пласи,
Са смрћу се живот мири;
Сјај кандила небо краси, —
Спокојство се земљом шири.

На Истоку још не руши,
Нит што квари спове мирне;
Пољанама ветрић блади,
Лист и травку овави дирне,
Потом друго место бира
Да од себе даље јави;
На пшче се роса збира,
У даљини шуми спава.

Опустели људски путеи
И прелите њине платом;
На граници славуј буги,
Поток бежи са шанаом.
Спи у тами гора црна,
Нечује се шумор грања;
Слава стадо, језен, срна,
Крвожедно згнече сања.

И без силе и без власти,
Спе силници света цела;
Почињају људске страсти,
Почињају мисли, дела.
Одмара се алоба сама,
Мржња, пљосност — живот спави;
На Истоку трне тама
Понала се зора плава. —

Надмилу се надом грџан,
Догња се света тајна;
Из поноћне мртве студи
Просјајкује зора сјајна.
Радује се Божје стадо,
То је тренут светог јави;
Спас, који је за нас страд'о,
Сад из мртвих васкрсави!...

М. П.

Хајдук = Вељко

с нарочитим погледом на народну поезију о њему

ср. и. ст.

(НАСТАВАК)

5.

Досадашњи подаци дају нам већ довољно јасну слику о Вељку као јунаку. Њу ћемо допунити још подацима из Вељковог живота, подацима који показују каква је Вељко био као човек, заносећи их и по биографијани и по народној поезији. Ти подаци не само што не потањују јуначку славу Вељкову него, напротив, показују да она буде узвишености и величанствености. Они нам у сваком погледу износе на видик Вељка као правог витеза, каквих је мало било и у оно старо доба, кад је витештво цвело.

1. Вељко се родио у Црној Реци, у селу *Денову*, око 1780. године, од кућина оца Петра и мајке Петрије. Као дечак чувао је у оца овце, па је још тада показивао

своју жину и смелу природу. Кад Видински Пазванџија упаде с војском у Црну Реку, те понали и похара Леновац и ипота села, Вељко остави кућу и оде у службу у Видија, одакле после неког времена пређе у Пожаревац, где се највише у службу као кувар код турског старешине. Одатле се наскоро одметне у хајдуке.

О узроку његова бегства у хајдуке прича Вук ово: „Пошто и ту проведо неко пријеме, задодици се на васкрсеније истрајати с мичадна у колу, те своје господару не зготови на вријеме вечере, зато га господар похара да бије, а он утече, и отиде у ајдуке к Станоју Галапиу...“ О овом бегству Вељкову у хајдуке има и друга верзија, о којој ће додије бити помена.

Велько је био леп и угледан, стасит и поносит, те је и својом спољашњошћу, као и племенитим срцем, придобијао за се симпатије оних који га познадоше. „Био је танка и висока струга, смеђе косе и врло малих бркова, дугих и сувих образа, широких уста и подугачка, мало покучаста носа; глас му је био крупан“... С. Милутиновић, говорећи о Вельку, Станоју Главашу, плењу Максиму и Вуду Коларцу, вели: „Кад би зовови проговорили, не би другегаже него као ова четири срца јунака!“ У народној поезији имамо овакав опис Вельков:

Вили јунак од коња бојовног,
Прве мести, а дугих образа,
А брћина жали на успици...

М. Мухрат

Страшан јунак, не да се ладати,
Грдне ђуди, а ова крпача...

2. Велько је волео да се лепо и господски носи; *руку* и *оружје* на њему, као и *опрема* кошака, све је то било богато, оквишено и вешено српом и златом; сматрао је да су то нераздвојиви симболи јунаштва. У Милићева-њој Клеженици (стр. 899) описују се нађени остаци Велькови кад му је 1854. изонана рака код Неготинске цркве: ту су нађени његови „тоалети од црвене кадмее са српљин-гајанима и копчама каваклијана“, и они се находе данас у Народној Музеју. Носио је доламу са чепкен-рукавима, преко ње кратко ћурче без рукава, а на глави фес с великом кићанком. Од оружја носио је: за појасом два нинтола и јатаган, а о врату сабљу. С. Милутиновић (у *Тријебратству*) описује његово опремање онога дана кад ће погинути:

Обуче се јунак и витезе,
Прокољу с' и пренови соку,

Скертат-чоку на зелену свилу,
Мор-кавцу, на по својој злато,
Ни кошака ниш савезано,
Већ на алања тилко разтомано...

У народној поезији има помен о његовој одећи и оружју у ови стиховници:

На прсима двоје томе сјајне,
А на ногу копча ћукилије...
Прекр крпач држи цотердара,
А о бедри сабљу седжондлу,
За појасом длаге кубурдје,
Међу њима јатагана ножа...

као и у песни Неготинских свирача:

Сиђе Велько низ чардаха,
Па застук свиле рукав,

Данис и Хлод

А заварену златне skute,
Па приваза остру сабљу,
Ону сабљу динискију,
Што ј' добио на Рунију...

Кад у јутру у волаву,
Он обуко дамачана
И то руко прикутево,
Па на воће тако доле...

Велько је од свега на свету највише волео три добра своја: коња *Кушлу*, *пунку* и *Чурук-Ставу*. Кушлу је, као што је већ поменуто, добио од бегла Подгорачког при ослобођењу Црне Реке. Велько се од њога није растајао, јер је био поуздан и брз, а нарочито плећан и гдљаник. Њега је, као и остале своје коше, богато опремао. У Симиној Србизници има помена о овом „видовитом“ хату и чудноватој особини његове гриве која у неколико одго-нара и самојо имену „Кушло“ (запртеш, чулав):

Ком 'ао с' грива сажу унјечете,
И дан и ноћ силече и расилече...

Сима га упоређује са Шарцем Краљевића Марка; по сироти
Велковој и њега питају:

И сав Кутло ту си почитао!
Како мислиш шараи Краљевића...

У доминатој песни Неготинских свирача има такође по-
мена о Велкову коњу и његовој оприси:

„Чујем ли те, Дабар-Опса!
Иди пази сенибани,
Нек ми сирежи другог хата,
Буса хата баш цулама,
Настеши му власто седло,
Па му мети три кукуња.
А сестри му три бољана,
А у уста платну узду...”

Кад је Велко, спремајући се за одбрану Неготина,
испратио жену и синах с осталим чланци Неготинском у
Пореч, дође му пријатељ један (Вук?) и, видевши по себи
различите сребрне наките конике и друге скупоцене ствари,
запита га: зашто и то није послао са женама у Пореч?
а он одговори: „Нека жено посе и чувају своје кошуље,
чарапе, платно, прећу и платно, а ово су ствари јуначке
које сам ја на сабљу добио, а сад сабљом ваља и да чу-
вам; а која није кадар сабљом чувати и бранити, није
га вредан ни имати. Срамота би било да Турци дођу у
коју кућу па, кад толико славе и имена мога, ништа да
не нађу!“

3. Ма да је Велко видео богато и скупоцено рухо,
оруже и опрему колекту, и био врло лак на плен у
боју, ипак није марио за новцем и богатством. Све што
би у бојевима задобио од Турака, делом је са својим жи-
вцима и будућашама. Кад је код Подгорца разбио Турке
и ухватио жива бегла, задобио је доста блага („800 ду-
кита и цуне две зобине сребрних талпара“). Тада уна-
пред дружини, на сваког да по дукат; остало нешто
задржи за себе, а нешто послао у Београд Савету. До-
цијде, кад је Велко дошао у Неготин, није имао никакна
богатства, сем добрих коња и господског одећа и оружја.
Али године 1812. закупи скеле и букурџу у Крајини,
која му донесе велико богатство; по и тај добитак по-
делио готово сав са својим живцама и будућашама.

Велко је слабо био побожан и душеван, али си му
могао у по ноћи, без никакна сведока, поверити небројено
блага. Међутим јавно је говорио: „Над у мене има, коме
год треба нека дође да му дам, али кад у мене нестане,
ја ћу отети у кога год знам да има.“

Настећу још један пример Велкова некористоублаа.
Видећи да му најка неће никад да отпаше неки војак
који носи око себе, нападне је питати зашто га никад
не отпаше. Она се одговарала да је слаба, али је он
патера да се отпаше и у нејасу њеном нађе 400 урбара.
Упита је: ко јој је дао те паре? а кад она рече да је
Милутина заштедио од плате и дао јој, Велко плаше и
полети да посече брата, али овај утече. Онда он све те
паре разделил момцима.

О овој доброј страни Велкова карактера, у којој га видимо
несебична, без покуда за материјални благот, не налазимо
помена у, и иначе оскудној, народној поезији о њему.

4. Велко је имао и својих *мана* и *слабости*, од
којих не беху слободни ни највећи јуначи светски. Он
није много обраћао пажњу на то, хоће да се његов живот
допасти кона, и хоће ли се његови постојци сламати са
захтевима везаним за постојање народног старешине. Сем
тога Велко је, као и многи други јуначи, волео жене,
и по седе. Но и у тим људским слабостима његовим
находимо ипак доста светлих црта и тренутака, који иду
у прилог његова оштриг витешког карактера. С тога ћемо
неке од њих проћи у овој и доцнијим тачкама.

Вук вели да је Велко нажда био „први јунач“ и
да се тих именом „дично и поносно до своје скроти“. Као
први јунач Велко није удео лагати. „Тако је био искрен
и простодушан, да му човек никакве тајне није могао
казати“. Велики јунач и вођ у бојевима, Велко се у
мирно време није одликовао као мудар и тактичан управ-
ник народни. Он је то и сам увидао. Вук о томе вели:
„Неготин, као и сваки други град, имао би много мањих
јунач, али добар уредник, чувати боље од њега; а он
би у пољу пред одабраним ковањима приједно више него
сладе другича. А оним тога он је свагда потребовао
старешину, да му каже шта ће чинити; то је он и сам
признавао, и још казивао, да би од свију српских ста-
решина, с којима је војевао, највише слушао Вујину и
кнеза Милоја Тодоровића, а за Младена је јавно говорио
да он није за војску, и да Срби морају бити изабрани
и неврени његов он заповише и управљао.“

Због неких злоупотреба, које су починили Велко и
његови жонци у Црнојевској нахци, оптужен је Екумнини
(о овој години 1810.), ради чега буде и осуђен у кулу.
По Велко скупи своје жонке, који беху с њиме дошли
у Београд као пратња његова, па им рече: „Браћо! Ја
сам мислио, мене зону у Београд да ме питају, колико
сам рана летос протрпео, колико ми је жонака погинуло,
колико салатах остало, колико ми је кубура баг главно
пукло, и колико коња пода мени пало, и имам ли чин
жонцама плаћу дати, а они ме питају: колико сам дево-
јака подобио; па сутра хоће да ме затворе у кулу! Него
бешите, да божимо одакле!“ И ту ноћ побегне са својим
жонцима из Београда. У Смедереву се устале те одворе
коње, и ту он рече: „Довде сам биоко; одакле ћу им
полако; а ко је рад бити се и жрети, нека иде за мном.“
Тада је отишао у Пореч Карађорђеви противнику Ми-
ленку Стојковићу, који га једна дочека, одређивши плату
и њему и момцима његовима. Доцније му је Савет ову
кривину опростио, и он је опет неко време био старешина
Црнојевски.

О екумнини 1811. године Велко је дошао у Бео-
град са својим жонцима да би био у помоћу Миленку и
Добрицу против Карађорђа и Младена. Пријатељи Кара-
ђорђеви, видећи да је он једина јунач и потпора Милен-
кова и Добричева, облакају га, па још занесу некако

лажно писмо, као божак да су Турци ударили на Бачу. Карађорђе га зовне и рекоше: „Вељко, сине, трчи!“ И Вељко одлети к Бачи да је брани од Турака, а она двојица осташу у Београду без његове помоћи. Вук реде: „Истина да се и Црпн Ђорђеје готово нише бојао од нега, него он Протога Ђорђеја, али је слушао заповијести доста добрих, особито како се био преселено у Неготин“...

Вељко је познавао своју вредност, па се ердио што неке мале војводице, које војводства добиле њакој храбрости, али понцем, или лажи, имају име и част као он. Зато је често говорио: „Да Бог да да се Срби не укире с Турцима док сам год жив ја; јер како Турци ударе, одмах мене стану мадо одликовати од оних кошовара; а да се укире с Турцима, онда би лепо и жено судило. Кад пак ја укирем, да им Бог да мир на никад више рата да некају“.

Једном је кнез Милош рекао за Вељка: „Море, кад је мир, Вељко да затвориш у онај кавез у ком се носе по свету тигрови и лавови, он би се петрио и чинио што бедредно; а кад је рат, само га пусти, па не бери бригу за њега!“...

Вељко је писао Русе ратујући с њима на Дунаву и Тивоку. Вук вели да их је Вељко неискрено волео и многе обичаје од њих попримао, нпр. с астаала јести, косу стрићи, жараму око врата носити, пунчи нити, крести, карте играти и т. д. „Само најде хтео од њих прихвати да жену посади са собом за астал, него је она морала с његовим саажаи пољевати гостима да се умивају, доносити јело, дворити и тањире мијевати. А будући да му се и војска руска дошла, зато је био начинио неколико козаца, с кољенима и са сабљана какогођ што су Руси, а пјесмаца су му се морали експирати сваки дан и јутром и вечером. Он је о руској непобедности толико био уверен, да никако није хтео вјеровати, да су Французи дошли у Москву, нити му је доносило то поменути, док се гођ нијеу са-траг вратили. Кад се 1812. године гласало, да ће Срби по Букучешком Миру да предаду Турцима оружје, он је говорио, да ће са својим жонцима ићи преко Каравлашко у Рускју. Руси су ту његову љубав, као и храброст, врло добро познавали, и они су њега дубили и поштовали; генерал му је Марков поклонно Палиман-наши билији од два лица, с једне стране црвен, а с друге плаветан, некаћен сребрним и позлаћеним плочама и тетренкама“.

5. Вељкова немирна природа огладала се изрочито у његовој *женскости*. Тужбе, које су на њ ставале Савету, односиле су се највише на његове здушне у тои погледу, о чему је већ било помена.

П. Јокан* је забележио једну његову нестаницу из младости доба. Док је још у Пожаревац служио код трпскога старешине, као млад и угледан монах, био је по вољи његовог харему. Али како у њ није никако могао ући, а из куће је ишао онај долаз у ком се на вртешку додаје јело, то он једном дрско седне сам у долаз и обрне, те се тако обрете у харему поред свих затвора

В. Вољко

СНИМ ЗА ПРАЗНИК

на вратима. Та дрскост није могла остати тајна за домаћина, те Вељко побегне у хајдуке.

Вељко је имао две жене. Најпре се оженио неким рођаком Главашеком, Марком, код које је у оцу Дубоша као хајдук био на зимовишћу. Она није знала да је Вељко хајдук, него је мислила да је прани најамник. Кад се у почетку 1804. почне дизати буна на дахије, он се једно вече обуче тајно у хајдушке хаљине и прихвати оружје, па онако нахаћен дође к жени у кућу, а жена, кад га види, стане се бусати рукама у прси: „Куку мене! међер сам ја пошла да хајдука!“ Но он је утеша и зашпрети јој да не казује ником ништа, па отиде да тражи друштво.

С Маријом је Вељко неко време живео доста добро, не додијаше се свада, што му није хтео да служи конке кад зими дођу с њим с појекс. Он јој је говорио: „То су моје браћа; с њима сам ја добро чист и славу, и све што имам; зато их морам слушати као и мене; ако ли нећеш, ја ћу те отерати на узети другу жену!“ На ова му рече: „Док је жив Карађорђе и његов брат Станоје, нећеш ти мене отерати“. На то Вељко плаше: „Тако пој матер и са Станојем! А Карађорђе нека суди и запошља својој жени; ти пак издеши самог ли или не смећ!“ Доцније се и растадоше, и његова жена дође на Јагодине у Београд и ту се настани.

У Поручу се Вељко загледа у децу и младу девојку Стану из Сикола која, како Вук прича, беше дошла у Поруч да се тузи Миленку и осталим поглаварима, не би ли јој повратио невоље дарове и халине. „Опу ћевојичицу он најпрвије вјиди у кући Крајинскога капетана Стојана Абраша, и онда њеним му одма, одмах је у свој коњак, као да му слуша гомољу, и нише је не пусти од себе“... Ено како о тој догађају друкчије прича Ј. Ђорђевић (у „Чучук-Стана“). Године 1812. бавио се Ајдук-Вељко у Неготину у кући тамошњег прота, епископа Станија. Неки од његових женаца похарају Сиколу и још нека села, и тох прављак однесу и Станине дарове. Станија је тада могло бити око петнаест година. Она узе за руку своју млађу сестру Стојну и оде на тузбу Ајдук-Вељку. — „Господару“ — отпоче она — „Зар твојој моци не знају Турци убијати, него девојачке дарове красти?!“ Ајдук-Вељко се трине. Овако с њиме још није нико говорио. Загледа се у децу, одмахну девојке, што ту пред њим стајаше, држећи за руку своју млађу сестру. У то уђе и прота, и Ајдук-Вељко разабра, да је лепа тужителка противна синовица. На столу пред Ајдук-Вељком стајала је хрпа златног и сребрног новца. Он зграби из гомице, колико му је у обе шаке стало, па пружи полове млађој сестри, која то прили у јави, да је то шакнада за сестрине дарове. Ајдук-Вељко зграби и по други пут, и обави златном кином Чучук-Стану, која зачуђено прими богат поклон из Вељкове руке. „Сад сви те дарувао; која си!“ одговори Ајдук-Вељко младој тужителки, која врисне од узаса. Така је била просијба Ајдук-Вељкова“...

Кад за ово чује жена Вељкова Марија, стане се спремати да дође к њему, но он јој поручи да ће је бацити у Дунав ако дође. После тога даде 1000 гроша аладини и нешто Карађорђевог писарима, те му допште да се венча са Станом. Својој првој жени покони кућу и неко ишаке у Јагодине, те је тако живела. Интересно је да се Вељко и после тога направио својој првој жени, с којом је на ранијих година имао сина Раку. Са Станом није имао деце.

Стана је због малог раста називала „Чучук-Стана“, а у појезији је називана и „Дилбер-Стана.“ За њу се вели да је била врло кривољива срца и много је извољала да их Вељко не посете. Вељко је Стану јако волео и ценио. Није она само служила и дворила свога господара, она

је уз Вељка често била и на крвавим негдинима, те је и четири рине задобила: две на пози, једну на рамену од пушчаног зрна и једну на потиљку од јатагана.

О овим млађом и јуначкој жени наводи на Вукоче биографије још ове редове: „У збојеру нише Панчева (по смрти Вељковој) кастану се Стана и Марија (права жена), па Марија каже Станија: „Како, кује, мој муж? Ти си мота пуца појеза.“ А Стана вели: „Иди, друго, Бог се тобои! немој ми на јаде пристајати; доста ми је мота јада и жалости. Док је био жив, био је и лој и твој, а сад га нема ни мени ни теби.“ Стану је послале у Ванату просио некакав богат трговац, но она није била поћи: „Ја сам, вели, била за јунаком, и, ако се још један пут уздудим, опет ћу се удати за јунака.“ И заиста одржи ријет: уда се за ариштосовог капетана Јоргана, који је доказао да је био вриједан узети жену Ајдук-Вељкову.“ О овоме иша опширније у поменутој Ђорђевићев биографији.

О Чучук-Стани је врло жив спомен у народној предању и појезији. Она се на више места појављује у познатој песми о Вељку коју певашу Неготински свирачи.

6. Вељко је, као и сви стари јунаци, волео да пије и да се весели. Нио је добро црно вино и дуту пренемену раскију, срајао је казу и пушио на чибук или на наргиле. Био је већ помена како је Вељко обично седио на чардаку своје куле, пушио и разгледао поље око Неготина, а Чучук-Стана или снаха Станоја двориле би га, служећи вино или раскију. Докле он тако седи, пуши и пије, доде у алади под кулом свирали би и певали цигане свирачи. Они су му свирали не само кад је био и веселио се, него су га с песмом и свирком и у бој испраћали.

Вук прича о једном случају његова нијанства из ранијег доба, кад је дошао у службу Вујину Вулићевца (1805). Те зиме, по Вожају, дође са својом неколима можда пијан у Скедерево, те оплови некако Турке, који су се били продали Србима; зато га Срби позову на суд, но он не смеде доћи, него побегне, те се са својим жонцима крво и веркао којекула, док негде, кад су се Срби спремали да дочекају Турке, изиђе с подоста жонца, те се преда Карађорђу, и тако му се све опрости.

О његовом пићу и веселу иша помена и у народној и уметничкој појезији. У Србијани Саво Милутиновића ишмо о томе у овим стиховима:

Вељко е' титра на хибера нема,
Пушпак' отреаи и лубардак' тире,
Иах ијуда винка и раскију,
Хоро игра, ајесмо појезије...

А у поменутој песми Неготинских свирача ишмо:

Хој! на се прине на чардак,
На чардак Ђаба-Финка,
Свирају му алаути,
А играју три човече,
Дилбер-Стана динија стоји,
Динија стоји, чаму служи:

Та ралја ажерија
Бои је лута неготишпа,
Пресајута до три пута,—
Пије Вељко, абер' пена.

*

То су подаци које о Вељку имамо по историји, народном предању и народној појезији. Овако у целини, груписани и упоређени, они нам дају ако не савршен потпуну, а оно врло приближну слику о овом великом јунаку, коју у кратким потенима можемо овако представити:

Дечак природе смирне, живе и несташне; младић одважан и подухатан; хајдук, о коме се мало зна, а кога

Вељко, то је био овај велики херој српски, овај јунак над јунацима!...

У Вељку имамо готово потпунице оличен онакав идеал српскога јунака, какав је сам народ, са свима замисленим особинама и врлинама великога хероја, створио у Краљевићу Марку. Необично смирне, храбре и јуначке авантуре Вељкове, његов антешки живот и многе леше карактеристичне особине, често подсећају на овог старог јунака народног; чини се, као да се Вељко у мноштве на њ угледао, као да је он сажо у неколико измена слика Маркова, прилагођена новом времену, новим приликама и животу.

Ј. Вилиши

Повратак са трга

други воле колико са лених другарских особина, толико још нисме са великог јунаштва његова; буљубашади, кога старешине радо прихватају и цене са његове смелости и храбрости; јунак, силан и моћан као лав, коме се околина чуди и диви, а кога претпостављени запостављају, заборавају и по уноју доводио да одене; старешина без пожуда за материјалним благам, кога жонци и буљубаше његове обожавају и прослављају, а на кога се завидљивци и ситни душе тужакају; војвода, који свугде односи победу, прослављајући име српско и задавајући страх непријатељу, а чијој слави завиде многи, тада моћници од њега, па би хтели да га нема; велики витез и непобедни херој, који славно гине у одбрани отарбине и оставља име сјајно као сунце, много сјајније и величанственције од имена оних који за живота беху већи од њега; пошкани, које потомство не зна поуздано ни годину рођења ни дан смрти, а који је и сунане заслужно да му Србин зна и дан и час кад је света угледао и оставио; — ето, то је био

Нема сумње, њих двојица, Марко и Вељко, етоје данас као два највећа народна јунака — један у старој прошлости српској, кад српско царство пада, кад сунце српске слободе залази; други у новије доба, кад царство српско на четиресекотинг робована наспречна, кад се на небу српског почиње јављати зори српске слободе.

Влаго народу, који у својој историји има да показе такве јунаке и карактере, какви беху Марко Краљевић и Хајдук-Вељко Петровић!...

6.

Народна појезија о Вељку, као што смо видели, врло је слабо заступљена не само по броју песама, него и по вредности и лепоти њиховој. Овај легендарни и омиљени јунак народни, овај највећи херој новијег доба српског, сјајно је заслужио да народ о њему што више зна и има. С тога сам покушао да све оно, што је о Вељку познато у народној појезији, не само прикупим,

него и човекем у збирке целине, у песме; да их обради и дошлани на начин, на који сам то чинио и код песма у „Лазарици“; и да их тако обрађене изнесем у што чистијем руку народном.

Ради оправданости овакве обраде проговорићу неколико речи.

Време, кад је српски народ пео и стварао епопеју о својој старој слави и величини, о нескрњој прошлости на Косову, о јуначким и херојским борбама против невољних душмана, одавно је прошло. Може се рећи да српски народ данас више и не пео. Песме из прве половине прошлог века, у којима су описане борбе из времена светог певања народног. За дошлице песме, као што су оне о појизији бојевања Црногорским, не може се рећи да су довољно народне.*)

Како постаје народна песма?

Јасно је да песма не може постојати у једном мах из целог народа; њу најпре снала један певач из његове средине. Ако је у песми описан догађај који је у народу познат или као сусрећен или по предању; ако су изнели и осећаји човека, који песму пео, у исто доба мисли и осећаји целог народа; и, ако песма и социјалним обликом задовољава особине народног певања, — њу народ прихвати као своју и пренео је на све стране. Кружењем и преносењем од уста до уста, мењалим и усавршавањем, песма добија општи тип и назив народни, постаје отисак душе народне. За такву се песму ваљда да је народна баш и кад се зна човек који је при снала.**)

Карактеристично је оно што у постанку народних песама вели Вук Караџић (предговор I књ.): „Колико сам ја до данас могао дознати, јуначке pjesме понављаше сјепљивајући људи средовјећни и стари... Који човек зна десетот различити pjesама, (ако је за тај посао) нему је лако нову pjesму сјепљивати... Да се ни у најновијим (а камо ли старијим) pjesама (као народним) не може управо дознати, ко је коју први сјепљивао, то није за чудо; али је за чудо, да у народу нико не држи за какву мајсторску или славу нову pjesму сјепљивати, и не само што се нико тим не вади, него још сваки (баш и онај, који јест) одбаја од себе и кже да је чуо од другог“...

Овакав постанак народне поезије утврђује же у мишљењу: да би се и у данашње дане могла створити песма, која би се могла назвати народном и коју би народ прихватио као своју, ако су у њој заступљене све особине народног певања које су напред постојале.

После овога, чини ми се, баше лако одговорити и на питање о оправданости обрађивања народних песама.

Ко је познат с разним збиркама народне поезије, знаће да су песме у њима различите по вредности и по лепоти. Шта више, у једној само збирци, као што је Вукова, овака се међу песмама често велика разлика. Оно

шта о томе сам Вук вели: „Различно pjesање једни pjesама по народу показује очигледно, да све pjesме нису одна (у првом почетку својом) постале оваке, какве су, него једни почне и састави што, како он зна, на последице од уста до уста расте и кхти се, а кхнто се умањује и кхвари: јер какогто што један човек лепше и јакше говори од другог, тако и pjesме pjesа и кхзује... Може бити да су оваке јакше pjesме о једном догађају од различити људи различити и постале; а највише су и (особито у којима је мава разлика) различити pjesачи окрепули по своје начину, као што се и данас чини једнако“...

То што су чинили ранији народни певачи, немали, може се и данас чинити. Зашто се песма, која је постала у народној средини, по која је записана од дошлице певача, или која није довољним кружењем кроз народ добила општи тип народни, не би могла поправити и дотерати тако да уђе у ред лепших народних песама? Од тога не може бити ни штега ни опасности по народну поезију; напротив, могло би бити користи. Оно што је народ до данас снала, познато је и верно штампано у збиркама како је прикупљено. Скупљају народних умотворина нису имали права мењати их, преправљати и дотеривати; они су морали бити верни фотографији тог народног блага. И свака, која хоће да зна шта је и како сам народ пео, наћи ће то у моментним збиркама. Према томе, данашња обрада појединих одељака и песама из народне поезије, а у циљу добињања неке целине, или ради уклањања нетачних података и анахронизма, допуњавања осталих празнина, завољавања лепших израза и стихова другим бољим и лепшим народним изразима и стиховима, — не може бити предмет забране, напаса или осуде. Обрада није новор; она се не може сматрати као фалсификовање народне песме; то није фалсификовање злата или драгог камена из других материја, него је то њихово усаглашавање и дотеривање у циљу да би њихова природна сјајност јаче избила на видик. Таква обрада, којом се не наноси квару типу и особинама народне песме, него јој се помаже да буде потпунија и савршенија, може бити само од користи. Често се повлађивању и уљу у народ и умотилски пронаводи у којима су изказане мисли и осећаји блиски народу: тим пре ће народ прихватити као своје оне приповетке који су обрађени и по духу и по руку народних умотворина. Вратити народу оно што је он сам дао, али у потпунијем и лепшем облику, може мава само одобравања. То се чинило, па и данас чини, у многих културних народа. Треба ли помињати такве обраде у поезији старих народа (Илијаду, Одисеју, Нибелунгу...), као и обраде у другим народним умотворинама и код старих и код данашњих народа (у музици, у екутури...)?

Таско сам гледаште имао и кад сам „Лазарицу“ радио. Она је имала доброта одива која ме је подетицао на даљи рад у том правцу. Нисам ја у нас пријори сам ушво у такви посао, нити ћу бити последњи.

Онде наведено седам песама о Велу, од којих су две у делцији народне с познатијим извезама (4. и 7.), две на-

*) Виза о томе „Појављивању црне народних песама“ од А. Газарицкога

**) Виза о томе „Критички преглед српских народних песама“ од П. П. Ђорђевића.

родне преданane и знатно допуштene (5. и 6.), jedna изречена по песми С. Милутиновића „Венскртник“ (3.), а две су нове, састављене из народних мотива и стихова о Велку из других народних песама (1. и 2.). Изамену њих негав стварно нарочиту везу ни хармониску целину, нити сам лично на то да у њима буде заступљено све оно што се о Велку зна по историји и народном предању. Били ми је брига да из три-четири доше песме о Велку добијем неколико бољих песама у којима би, и по унутрашњем

и по спољашњем облику, било што више народних особина. Њих сам обрадио у другој цели: као саставне делове друге једне целине, намењене прослави стогодишњице српског устанка за ослобођење од Турака. На њих ће читавица у њима, поред карактерних црта Велкова јунаштва, наћи заступљене и најважније момените из Велкова јуначког живота: ослобођење његове родољубиве Црне Рече, славу одбрану Соко-Бање, борбу под Видином, одбрану Крајине и Небојина, и јуначку смрт Велкову.

(НАСТАВЉА СЕ)

Песма

Alfred de Musset

Добар дан, Сузана, цвете нога раја!
 Да л' си јоште лепа по и проишних дана?
 Сада ти се враћам из далеког краја,
 Сада ти се враћам с италијанских страна.
 Ко у правом рају у њима сам био,
 Певало сам песме и љубани мно.

Ал' шта те се тиче?
 Испред твог сам стана...
 Отвори ми врата!
 Добар дан, Сузана!...

Познадох те кад је крил прилином ниш'о,
 Срце ти је било, силни жар та пече;
 „Hebu — рече — да ме воли нише нико!“
 — Сечај се, Сузана, у очи ми рече...
 Па шта беше с тобом? Да л' ти беше ласно,
 Што отидох рано, а вратиш се касно?

Ал' шта ме се тиче?
 Испред твог сам стана...
 Отвори ми врата!
 Добар дан, Сузана!...

Нико. X. Иланџ

Његова љубав

Милош П. Ђорковић

(опеоуах)

Браћаху се они доцка у ноћ кући. Марко је седео напред и журно гинио кола; она поред њега на узамом одежиту, додирујући кад и кад својом ногом његову јави би се нехотично и некако пасивна на његову јаку нупку снагу и кришом поскитала његове снажне и поуздане жшнице, лако лако и еластично руководе дијагонама.

У тихој ирској ноћи били су потпуно сами; кола је касало брао и равномерно; кола су лако и без зашпицања јурлали по широком и правинском путу. Она осећаше при додиру са њим, лако му се снага тресе и руке дрхну, и

неко ново невојљиво осећање радости и сласти обуздравало је при том, али се не усуђа да погледа у његово закарено лице и ујагрене очи. Он се не могаше покренути с места без бојазни да не додирне њену ногу или да на себи не осети лажи и пријатни додир њезина тешкога и еластичног тела. И при сваком таквом додиру његове би се успири јаче стезале да не јавуке и у слепоочнице ударило би му млаз нове, вреле и силне крви. А она као да се нарочито трудила да тај додир све даље одржи ослањајући се безобзирно на њ и на његове жшнице. Он хтеде да узвикне, грчевито, силно, да скочи са кола и остави је саму са коњем и колама у ивици и тихој ноћи и да побегне неважно куд, у таку, жарак и пролет своју.

„Појаш ли се кад ноћу идеш тако сам?“ рече му и загледа му се у лице. Један одијени прамени немо раширеним које прени му се уз врло образе.

„Да ли се бојим? — Од кога?... Веле да има вештица и вуподана, али ја их још нисам срео.“

Кутање.

„А шта би ти радило она, да путујеш сам као ми сада, а преда те некрсне девојка, деца и влада девојка и позове те к себи?“

Он осети како му је грло сухо, како га нешто унутра дави и све јаче стеже као последњи самртнички ропач. У грчовитом узбуђењу он као да угаде пред собом нечију туђу прилику, ону у белој кошуљу, лаку и жалоснасту, лако обавља око њега своје дуге коштунаве руке, и грозно се перекла на њега. Он стеже бич јаче у својој руци, удари коња снажнo без икаквог узрока; коњ се проше и кола полетеше удвојеном брзином. При овоме немо се тело подаде нагло у назад и нева кога нину га по поново по образима.

„Шта ти је?“ упита га госпођа Чудеља се.

„Ншта; учини ми се да сам видео нешто,“ и он затече јаче диштане збунавајућа успахиреног коња.

Најзад стигаше. Она покоси са седница лагано и весело, а Марко се шаде у поседу око кола.

„Бад будеш готов с коњем, дљи беш и жени. Марко за цело спава, а мени ће требати воде.“

Говорећи то, не постане на степеницама. Марко ништа не одговори.

Донакни горе она абаци са себе свој лакни огртач и задовољна својим излстом, она се осмехну. За себе пушта да поново приђу сви они тренуци и дрхтање на путу до куће. „Како ли загледа само у његовој глави!“ помисли у себи. Ваза је небилично радознала да сазна шта се скрива тамо испод оне тврде коре од његових груди; а да га њли није било све у реду, то је и сад пошто онашати по оном дрхтану његових руку и цело снаге. Да ли да се усуди? Она се колебање неколико тренутака; ситни и неистити уједи њене савести појавише се; али само моментално. „Ах, шта! Једном се мора већ јавети, прилаи после — све једно је. Зашто загубити танку прилику!“ Она се сети тренутка, кад његове руке као мина брзо зауставише коња који тек што се беше проносе. „Не, ниста толико одекнало? Покушају на сваки начин, да цело неку елементику погу. Он је у свему као млади Давенс; ваљда се и ја неку постигати у улози Хлоа. Also, vergißt Kind!“... Она се задовољно осмехну и изгуби у својој себи за спавање.

После пола часа, Госпођа Нога била је на истом врху првеном дивану, га раширеним рукама и главом заваљеном према уздигнутом наслону. Од некое и самостичног тела у он прво надахну њен затегнути бод и дугачки прат са брдом подигнутом у вис и подупореним ружењим уснама, испод којих су проиривала два ситна и бела зуба. Једна првотни осмех играо се око њених усана и губито тиво у сјају два црна и жућка ока. На себи имала је

дугачку, лаку одећу од ружичастог прена, тако танку, да се и при најмањем покрету испод не јасно окривају њене нуне жишнице и гинки доњи удови; одећа беше једноставна и на грудија скучала се и већавла једним црним трапом, те ова затегнутост још јаче је напосла на видик високе, обде и нуне груди. И тако полузакрени личила је на какву стару богину љубави, као каква Бахантикина жедна и жељав мушког њиланова и страње, јуде љубави.

Марко је погледа. — Пред њим беше она, грех лисави и пуи осмеха, који пожда није саудио никакво зло; она којој се он беше подао још од самог почетка, а која је поудано и спесно ишла своје спери без икаквих скрпула.

Страх и језа подиђаше га при том.

„Господе мој, царе небесни, сажали се на мене!“

„Јеси ли довео поде!“

Нешто перазумљиво и неартикулисано пређе преко његових бледих и уздрхтаних усница.

„Седи овде, на ову столицу,“ она му показа руком; „на ми причај штогод и себи и своје селу!“

Шта је вило да јој каже? И како? Зар она није онакава да он не рени није могао протогворити? Тешна грозница трела је његово цело тело; позак му се преријао под силним гренија и куну у једно једино пејање и перазумљиво клауње, одакле ни последње мисли није могао нишчунати.

Он се још не посрени са свога места, а она, рђаво разунавајућа његову укоченост и хотети да одкњи његову срчаност, подиже се лагано и приђе к њему и тихо говорићи и припијајући се уз њога, дотакну га се руком.

Он се нагло тресе и погледом једног суманутог, који ништа ниште не зналаше о себи, ероза се поред њених гинких удова и зајеца силно, снажнo као у последњој борби.

„Како је прот?“ похвали госпођа Нога и две његове руке склоњивше се око његова врата, и на сунним очима он осети две вреле и меке теше.

* * *

Марко је лутао по целом околз као босан швер, испод чијих ногу цело немашито гори. — Дакле, ипак је било оно чте се највише бојо и што је за њега значајно сигурну смрт. Јест, смрт. Јер то је био грех, и лжи и силни грех, а зар грех може остати некажњен; зар је добри и велики Бог могао допустити да се на широкој земљи и тавак алочни и да тај алочни пређе на миру недодирнут његовом силном и њоњом руком!

Пену дође на ук његова породица и живот у пој. Сети се оних чистих осећаја тихоса живота далеко тамо у мирном и забаченом селу, осети се свога живота небу својана милии и драгим. Сви његови, по природним законима мирнога, домаћег живота, уживају потпуно тиху и сталну срећу. Само је он био отаџ, одбачен и прозлет и од Бога и од људи, и зато сада не беше нигде слепа његовој бедној души. Како је то било тешко, како је то као растоњено одвојо падало на његове широке груди и

привискивало овде целим теретом својим, гушило га и давило као у последњој тешкој газитиничкој агонији.

Покадито погуљивао би да заборави просторе свој лео преко свега онога што је било; али се и тај последњи напор губио и пичељало као у лакој пролећној нисли под онтрим сечницама жрке садахшности. И из свега тога лако и провидно издијало се неко жалосно бие, топло и слатко, као млеко у грудима тешкога боденика, ширило своје руке к ножи, мажило га и звало к себи, са оним неким жудним осмехом полуотворених румелих усана и сјајних, светлих очију. Проклет, проклет од сад и на веки.

И он затвораше очи пред оноу саблети. И упочен мозак у грудина својој престајо је да и даље жисти и свршеном чину, о тешкоме греху. И без зазора, без грама и грже санети он пусти да му срце плива у влажна тренутнога издихаљства, заборављајући и на себе и на Бога и на луде. И све се јаче погледао упио у оно топло бије, чија га топлнина топадише као меко надерје, и овде је тражио жир скрушеној души и јадном и бедном, претреном срцу.

* * *

Једне недеље, нагло и изненадно, врати се и он, муж госпођи. Не беше сам; у његову друштво била су још два ошцира, један леки даљи ројак, други пријатељ његов. У усамљеном и поном винограду отпоче нов живот, проткан веселим разговором, смехом и шалом. „Како ли си провела све то догађаје време?“ упита капетан своју жену и русој милошаше њеи звањане власи. Она му се припи уза тело и гледајући га право у очи, одговори:

„Ах, Господе, досадно је — истина — било, али шта се противу тога може учинити? Судбина се жора човек пре а после подолити.“

„Зар не, драга моја?“ рече он усећено и подуби је у благе и савише очи.

Такве се сцене показиваху свакога дана; госпођа се ни најмине на устрчаване да одговори топлоу милошашу свога мужа. У његовој одсуствости као да и навесио пролеће бејаше наступила у њеним расположењу. Она је била весела, нећала, смејала се и тако радено ћеретала. У немирном друштву, које се стаде у винограду врло често скупљати, блистала је она својом лепотом и умилатом појавом као какав краљица. Па и за пријатеља, свога ројака, она је пазда имала пријатних речи и топлних више љубавних и оних неких жудних погледа. Само за њега, Марка, она више не имаше ни речи; он је био оно исто што и негда: слуга и роб, она — господарица, крута и услаена.

И све је то Марко упило. Ни лутина нити љубомора не расипаху му груди. Знао је да у таквом друштву мора тако и бити. С тим је био највише, — Једнога дана не оста му неприметна нарочита љубавност и топлнина погледа прена томе страноме ошциру. „С виш не то

исто отпочети!“ помисли. И нека неносаана туга обузе му груди, а зашто — ни он сам није знао.

Дакле, ушети! То је стајало тврдо пред његовим очима; он овде није имао више шта да тражи. И поново му се узвала оно исто бело привичење, кад се с њом враћао поново у ноћ кући, где стеже своје руке око његова врата и на њ се тако ружно смеје.

Он задихта. „Све једно је,“ помисли: „после онаког почетка, жора и такви крај бити.“

У први сужај једнога пријатног и благог дана одело је цело друштво окупило на пространим перади и мирно и тихо се задовољавало величанственом изгледом

Ф. ВЕСЕЛ

НАЈНА

на Саву и Дунав. Сунце беше већ утонуло на далеком хоризонту, а за њим беше само остало, као какав крвави траг, румено и далеко небо; из даљине допирало је нејасни шир удаљенога града; потоци су отпочинали своју нешто стару песку; и у целом околи беше благо и савише, тихо и мирно.

Корнетићи се онитом удубљеношћу целога друштва, госпођа Паса чеће би променила по који желан поглед са својим суседом, оним неким ошциром. У два часа он се сазде као да је нешто ушетило испод стола, и влажним уснама додирну њену меку и топлу ртцу.

Мара дотрча сва уснахрива и задихавна.

„Ah gnädige Frau, welches Unglück, welch' grosses Unglück!... Er hat sich aufgehängt,... dort unten auf der Wiese...“

„Ко?... Шта?..."

Сва ехоташе?

„Jeste!... Ја сам био пошла цин Wasser zu holen... а она ниса тако... und die Augen so gross und der Blick so starr... Ја сам све то видео...“

„Господе, Боже наш велики!“

Господа отрчаше. Поста остане сажа на веранди. Нешто хладно и ледено прође јој кроз целу снагу као кад оштри челик додирне његово тело. „Све је то због мене,“ помисли. „Ах, будалањтвима! на цело није јасно да ће ти медени дана вечито трајати!“

Друштво се врати. Јест, јестина! Нашли су га тамо на старој крушканој грани, већ одавно мртва и уколена,

„Да ми је само знати, зашто је то учинио! — Таква невријатност!...“

„Којешта!... Још и због тога дупата главу. — Ко ће знати; за цело каква стара лубав, тамо на олаз; код њих бинају свакојаке ствари. Можда неверство, удата му се драга или што слично... Зар и због тога кварити своје расположење?“

И она се потледом ули у свога доскорашњег суседа и позва га у врт, да му цвеће покаже. Капетан оде да се погара за пренос тела. Остали се гости опростише и одоше.

Београд, 1905. год.

У звездаку коћ...

Светлаца свемир, к'о да гори свод
И древно шуми бујно-густа трава,
А потоњ једна губећи свој хол
Далеко у дуг глас славујак спана;

И сребром звони кроз до водни шум
И тихо трепте шибљике крај жаза
Док нема поћ к'о мртан ћути хум
И тече струјом нечитога нала...

Понес'те, вали, у мрак уздах мој
До мирног оног скропишта сред грава,
Где славују вечно о лубави сина

И својом песмом диже олтар њој...
Пробудите га нека песму сјада
О белој зисади, што у море пада...

Д. Ђукић

Жена

М. В. ГОРЬ

И акалеи створ, Зевсе Одижиски! О, ти си неулолив у својо гневу! Протхело ти се да понаљеш свој бач на овај свет; поцрпав си сав отров несправитно разливан по подрижа прекрасне ти земље; скупио си га у једну каналу, па си је гневно бацио творачком депривом и отровао поље чудно дело своје: саздао си жену! Позвајдио си бедној срећи њавој; ниси хтео да човек излвља поћни благослов из дубине захвалног срца; боде нек проклество грли га преступних усави његових... Отворно си жену!*

Тако је говорио, дошавши пред Платона, Телекда, млади ученик његов. Очи му севаху огњем; по образима

беснео је пожар, а дрхтаве усне наговештавале су силну бурну растрзане душе. Рука му је срдито бацала нурирне пале богате одеће, а распутена копча неварно је висила о девијачанским грудима младичеви.

„Шта, божанствени учитељу? Зар нам је ниси представљао у божанском облику, у небесном руху? Зар нису твоја златна уста излијавала потоке речи о нежној лепоти њеној? Зар нас ниси учио, да је тако пламено, тако нематеријално лубико? Не, учитељу! твоја божанствена мудрост још је млада у познавању бескрајне бедне покарена срца. Не, не! ни сен свирепог искуства није се коснула светлих јисли твојих: ти не знаш жене!“

Врело сузе грунуше му из очију; завиши главу хитом и покрив лице рукама, он се наслоњи на мраморни

стуб, на коме је раскошно почivala богата круна коринтског стила, обасута сунчевим праћинама. Дубок и тежак уздах оте се из груди младичких, као да се сви скривени осећаји душе, и све што се налазило у њој, као да се све скупа сјело у тужан звук уздица, а тај звук као електрични удар прође по свему телу. А осећајима саопштена природа, немом да покаже бесирте, вочне цуке душевне, претвори се у један били јек.

Међутим надахнути мудрац ниво та посматраше, а лице му је испољавало мисли дотле још необјављене претварањим високим размишљањем. Тако остави дневне музике дуго још не шчећавију и жештају се с поведица идеја, док човек потпуно не уђе у свет стварности. Кроз смели отвор куполе светлост је сјајним млазевима падала на мудраца и обливала га зракама; рекао би, да се у свакој надахнутој црти његова лица светлила мисао и узвишени осећаји.

„Умеш ли љубити, Телекле!“ — зашпта он спокојним гласом.

„Умеш ли љубити?“ прихвати нагло младич: „Питај Зевса, уме ли његов обрве да устајаша зељу, питај Фидија,¹⁾ уме ли пример да надахне осећањем и да га живота пртвртој стени. Кад у мојим жилама кини не крв по лутн отав, кад са осећања, све мисли, кад се ја сав претварах у звуке, кад ти звучи горе и душа звучи само љубављу, кад су речи моје бура, а дах — пламен... Не, не! ја не умем љубити! Реци ми, ко је тај срећни скривени који је овладао таким чувством? Је ли већ пренудра Пинђија открила то чудо код људи?“

„Скромних младич! Ето шта људи називају љубављу! Ето каква се судба спрема томе мирном бићу, кроз које су богови хтели да објаве лепоту, да дарују свету неопишено благо и да у њему покажу своје присуство на земљи! Јадни младичу! Ти би сажато својим усрђањим дахов то мирно биће, те би помрчао буром страсти ту чисту светлост! Знаш, хоћеш да ми причаш о невери Алкинојиној. Твоје су очи биле сведок... Но да ли су оне биле и сведок твојих бурних узбуђења која су се рађала у то време у дубини твоје душе? Јеси ли се најпре обазрео на се? Нису ли у пуном јоку разбуђење страсти кинеле у твојим очима? А кад су страсти знале за петину? Шта хоће људи? Та они су јудин нечлог блаженства, безграничне среће, и довољан је само један тренутак грешне, па да као срдито дете разарне аграду коју су годинана камен по камен подизали! Нека

кроз твоје очи гледа и сама истина, нека је дивна Алкиноја баш и одрела себе лукавом преваром, али зашптај дугу своју: шта си био ти а шта твоја душа у време када си и живот и срећу и море усхићена налазио у загрљајима Алкинојини? Преврши огњене листове своје књиге живота, па да ли јеш наша ма и једну страну речитију, божанственију од те? Би ли ти, да све драго камене персијских царена, за св: благо Либиде, дао те небесне тренутке? И шта су времена њина и прва почетак у Атини и пајанша власт у народу! И биће, које је, као Прометеј, све што

Р. Валден

† Јосип Јурај Штросмакер

је лепо отргло од богова, прихвати на дар теби, увело nebo са светлима становницима у твоју душу, — обасипаш ти преступницима проклетством, кад би требало да ти се сав живот претвори у захвалност, кад би требало да се сав облијеш сузама и да скупљеш, смерном хлином животворну Зевсу, замолш, да ти продужи прекрасан живот њен и одага објави туге та светлости јој чла.

„Мирни на се изнатијавачки погледа: шта си био пређе а шта си постао сада, од кад си прочитао вечност у божанственим цртама Алкиноје; колико нових тајни, колико нових открића си развио и протучао својом безграничном душом и у колико си се приближао највишим

¹⁾ Фидеје (500—432 пре Хр.) скулптор из доба Канона и Перикла; радио је за украшавање Акропола. Његова су дела, између осталог, позната „Атлос Партенона“ (у Партенону) и статуа „Зевс Олимпијски“, парафог од слонове кости и злата.

блугу! Ми постајемо зрелија и усавршавамо се, али када? Када дубав и потпуније разумемо жену. Подстај раскопне Персијанке: претворила су своје жене у робине. Па? Њима је неприступно осећање лепота — бескрајно море духовитих непада. На њихова срца ни некро не ће измакнути појава богине Праскелетоне!; ухваћена душа њихова не ће проговорити са бесмртном душом вранора и не ће наћи акио двих звуска у њој. Шта је жена? — Језик богова! Ми се дивно тихоме, светлом челу човека; али не видимо дела божјег у њему: ми видимо у њему жену, дивно се у њему жени, а тек у њој и богоница се дивно, Она је појесја! Она је хисао, а ни сако ованућене вено у ствариности. На њако жено њени утиски, и у којко је силније и дубав утиске па њако она оставила, у тококо постајемо у упушенији и бола. Докле је слика још у глави уметничкој и духовно се уобичава и ствара — она је жена; кад се преобрати у материју и заодно опицићивош — она је човек. На зашто уметник тако непаство жуди да свој бесмртну идеју обуке у грубу жетерију, подчињавајућа је на тај начин нашим обичним неспаршени чулима? — Зато што њако господару узавишана жудља да изараз богатство у самој материји, да ња има домакне на и део бескрајног света своје душе, да женту створи у човеку. И ако се на њој случајно зауставе око младца која жарко рашме ужетност, шта ће он тада тражити у бесмртној слици уметничкој? Да ли он у невиде материју! Не! материја ницелав, и пред њако се отприча бескрајна, телесна идеја уметничкога. Какога ће живња злуница заветати тада духовне струге у пому! Како ли ће се силно одавати у њему, као на позив отаубине, и неговрати прошлост и неписебна будућност! Како ће се духовно заргати душа његова са богатством дупом уметничкој! Како ће се обе сагта у неисканом духовном подлупу!.. Шта би било од узвишених врлина човека, кад не би биле обављене и препоравне неким, благим врлинама жепиша! Чиретина, храброст, јушавство, ерчаност превали би брзо у аверство. Одузи светлост свету, — нестане разнобојност; лебо и здеља слика

7. Проксиполос, Атињанин, живео је у четвртој веку пре Христа, представник је нације Атичке уметности: био је особита уметник у изражавању — у скулптури — душевног, унутрашњег стања. Нарочито је радио млађе представнике богова: Кроса (бог дубина), Астероу (Нептун), божицу девојке и др.

Hydrogaster

се у прак још прили од обала пакленых. Па шта је љубав! — Божанска душе, дивна чеповска чежња за прошлотињу, у којој се заирни непорочни почетак његова живота, где је на свему остао неоспаван, неугладивни траг његовог детињства, где је све занечај. И када душа устоје у зворна парчица душе жонине, кад у свој нађе свога оца — његовог бога, своју браћу — додје њеком неисказане осећаје и појава — шта бина тада с њом? Тада понала у себи прелазне звуке, погледивши рајски живот, испредлажу ти до бескрајности као пакло из свиле чаурице...”

Надахнуте очи мудраца зауставише се непомично; пред њим је стајала Акиноја, која је непомична ушла у дворницу под време њихова разговора. Настојена на један кин. Као да се сва претворила у неку пажњу, а на дивном чеду одицала су се носила узбуђена босанска душе. Мраморна рупка, на којој се спајаху пластовете киле пуше небесне амброзије, слободно се држала у ваздуху: снадна нога, обавијена преним традицијом савлада, пага, у амбиенталној блеску, абдицирању аутоморну обуку ступила је напред и, рекао би, најде на дотичалну претарене земље; високе божанствене груди таласаше се узголебале узданица, а одећа, која је упуцао исприказан два прирочица облака на презима, треперила је и падала у раскопани, живописани линијама на под. Као да је нежан, светога зенир, у коме се куцају становници неба, но коме струјају ружичасте и плаветни пламен разнајези се и прелазнајућ у безброј зракова, којима њи нема не на земљи, у којима трепери чаробно море непојављиво нула, — као да се тај зенир издвоје у ниданство и стајко пред њим, осветав и обоготворив собом дивно обличје лудско. Непарно забачени напад, тачни, као ирваци поноћ, праменили које натриљавали су људско тело и у тамној водопаду сиптали се на крајна плећа. Мува из очију растрчала је сву дугу...

Не! никада ни сама царица љубави није била тако дивна, чак ни у оној тренутку, када се чаробно рађала из шене првих ваја!

Занеже од дивљина и та страхопоштовањем баца се
уладжћ пред него поносите лепотице, а топла суза богиње
паз њим надиште — ороси његове вреде образе,

С. рудог презео
М. С. Петковић

Пјесма у суюх

(Svet. Alamanum)

Матли се далека равни: у струјању вечерњих звука
Спрена се починку савина дола.
Равлена е' блага топлота и дрхти у мирису арава
Заспало њишући пролетње цвиће.
Павион недрином неба витрају авједани зрачи
Као да самају снове блаженства.
Светина мира у доли и небо ми азрацаи милин
Буде у души радоску сјету;

Незвано чудно спокојство у души ми дрхти сненој,
Тиха а страсна не прожима жудња,
Мутних ми нестале мисли и плинем у незнану милау,
Дрхти и чезнем, а ништа не желим.
И као санани звуци што блуде из уснула дола,
Уснуло њишући пролетње цвиће,
Душа ми сретна и сјетна блуде духом немоте:
Пролетње природе динже је милае.

Б. Д.

К а з н а

Е. Нева

(НАСТАВАК)

ако је мучно кретати се по запуштеној кући и рећи себи: „До пре неколико дана био је овде! На овој је софи седео; ову је кављу узимао; ову је столицу пожацио; ову је слику посматрао. Овде ми је говорио, овде ми је стављао руку; свугде је блистао сјај његове немоте, грађијозност његова осећивања — а сад га више нема!“

Принх дана је немогуће ослободити се ових мисли. Нагублена душа лебди свугде; успонени се скупљају, удише се она драж што је од њега заостала у ваздуху, у наментају, у наборина руквица.

Тих дана као да по кући стално пролази неко, чији глас звони као и његов — лепо се чује како дрхти, са болесним, уздржаним тренерењем — а у њавети палили његово лице, цело, од гордог чепа па до слободне браде, и обично се онда тихо понавља: „Тако, баш тако се он обично смејао!“

Ход постаје невољан — пут изгледа тако дуг! Стрелу се црне сенке које се у напред крећу, — то су људи. Али шта хоће они у свету, који је испуштен једном једином идејом, *љуби*!

Ну постојно нестајаше и грозница. Најта меланхолична замореност, исцрпеност. Само нада на поновно виђење прекриваше тугу црвеним дених спона.

То је доба дугих и нежних псеака са привољеним незаборавком, љубицима, коврлицама које, увезаним ружичастим свијеним трачницама. То је сентиментална периода, пуна предаваности и лежноти, у којој је сваки младш Јакопо Орте, свака жена владане de Sevigé.

Стари зидови куће Тарамелијене још никад нису видели тако страшене излизе као што је био бол Лаури. Кад је пароксизам прошао, кретала се она као аутомат. Своје дневне дужности вршила је механички. Била је, тако рећи, подељена у два сасими одвојена дела, од којих је боља одуштеновио.

Угову кратко бављене код ње, изгледа да је на крају крајева ипак изашо и добру страну: беспослена радозналост људи није се о њој бавила. Лаурина понученост, њена раздражљивост, њено рђаво расположење стављало се на рачун тисеће узрока, која с правни узроком не излађаху никакве везе.

Понеки рекоше: „Људи се што нема деце.“ Тог је изгледа био и старији лекар. Он јој ипакше било свако нече у апотеци.

Али једанштут је ухвати с длач прста за руку, склопи очи и жижикајући провирала нешто.

„Хм! хм!“

„Шта ће да значи то „хм, хм“? Зашта Лаура. Скрт или живот!“

„Останимо код живота.“

Лаура подреио до унију и угриз се за усне.

* * *

Четири недеље допније није се више могло крети, да се осећала хајком.

Неисказано силно подукижаху је тиранске жеље, које у овоје стању и најбоље жене учине осораним. Ну ипак сви јој гледаху кроз прете.

Била је аина.

Седела је у својој топлој просветленој собици са једним пратиоцем. Соба је била усака а дуга; на крајој страни био је камен, а на другој прозор.

Више камина нисмо је, у бојом дрвеном оквиру, јасно огледало. На полу беше утврђен један резан заговорни венчац с поклањеним листовима и првеним јагодницама.

На средини мраморне плоче на камину стајао је, на два стубића од трешњева, под стакленим звоном, часовник у старом немачком стилу, са арапским бројевима на порцеланској плочи. С обе стране стајаху, у спиралним висинама светљаница, по две свеће, бар десет година недируте. Изгледало је да је између часовника и свећа била нека тајанствена симпатија.

Преко пута, с друге стране улице, отвори се прозор. Био је испречен гвоzdеним решецима. На оклима су биле завоесе, вешене на два ланчастих шестака, с провезаним ружницама.

Лаурина столица била је на дрвеном постољу, због боље светлости и због клате на поду. На столици и под њеним ногара лежала су и два јастука добро запуњена перјем.

На сред собе стајала је округла трезеа, а ако не четири десетина оловне столице. Жуте се јасно издвајао од заганте америчке коже. Изгледало је као да две столице, систематски ширећи се око трезеа, нажалост посматрају мраморни суд са пештачким, мраморним ножев, који је поновито стајао на столаској заштити.

Кад би се природно воће донело на сто, склањало би се мраморни суд; ну доцније би опет био тачно на своје место, неспоредно ни на даљу. Ово су место означавала четири фантастична једраца, који се међусобно за ренове уздижу.

Блага светлост природе у собу кроз гвоzdене прозорске пречаче и отворе на завеса. Само у подне указивало се сунчани зрак; изгледало је као да је говорио: „Добар дан, Лауро!“

Тада се осмехиваше све у соби; и огледало, узвешано лаворним венчац као какав песник, и часовник, и светљаница, и оловна столица. А воће од прамара у мраморној суду изгледало је при томе као да зме.

Лаура је обожавала овај сунчани зрак; он је трајао тако кратко, и изгледао тако тајанствено као и њена љубав. Она га је успавала, издишући главу, и отуђивши са крила децу хладницу коју је шнала. За један тренутак светлост јој окружи главу, као оред, и позвати јој нице прута и антице које се беху искрале из трава.

Од једног несташе сунца. Лаура поново предузе свој посао. Блага и мутна светлост опет остаде да цари у соби. Владаху је мутна тишина. Лагани и редовни удари старе-немачког часовника успављиваху Лаурине мисли својом монотонијом.

* * *

Мало је заљубљених који знају светлости да се заштају: „Куда не оно води?“

Они претпостављају да оставе душу да лута тако и ама. Безграничност их заводи; ако се хоће, по сваку цену, да буде срећан, онда је штетно тачно познавање будућности. Волећи, бити вољен — то је цела наука оне прилигодике немалко деце, која се, окољена смртним, ни најмање не брину о боговима.

Сви су мислили, да Лауре нестане у странима, на ипак тако саставни мислима о будућности. Међутим најчисти осећај не беше, у ствари, у овом узбуђеном срцу ни корена нису. Највише као је код не била нека врта љубави. Тако је Угу о томе нисала прао кратко између дугих страна страстих мисли.

Њено јој стање изазиваше све више непријатности.

Занореност и рђаво осећање гледалау јој као саставне слободне лете њене љубави. Она је осећала, колика је провала јанца између не, отворило, и несташности, осамнајестогодишњег децака. Шта би он рекао, кад би је сад видео уторну, ружну, с дубоким брзама под очима? Да ли би је још и тада волео? О! још једном бити жала, још једном леза, још једном само за њ створена!

У жалосним тренуцима, када би се слабом осећала, када би приметила да су јој држи и добро осећање у опасности, Лаура би била у некупу да прокине своје стање. Осећала је некакаву пржву наспрам непознатога бића, које ју је тако тиранисало.

Читала је и чула толико патетичнога о најчистиој љубави; сада јој све то изгледало претвара. Не, није вероватно да ће се моћи предати томе створењу, које ју је толико једино и мучило, још пре него што је и у живот ступило!

Дена јој се у онито никад нису сањала.

Само би се по неки пут, из онот великог пожара који ју је нишито, несвесно и незотиче искрао по који благи зрачак и осветлио поједињу колеску; тада би видела малог анђелчића, како се смеје и руку пружа, као да преклиње за милост. Продаше слике, које се за час изгубе пред понављају на Уга, као оно магла на суну!

Ни Андреја, који је нено и љутке обављао своје послове, није говорио о ишчекивањима госту. Сирото дете! Хладан му се дочек спремао! Само се апотекарски пријатељи изнереваху о порођају, нарочито старији лекар. Он је предсказивао и кладио се, да ће Андреја, сада хладан као лед, бити најнежнији отац.

Истина, апотекар би се на то изнејео, али нервозно и с уздрхталим уснама. Поглед би убио преда се, у даљину, тако, да му нико није могао ништа читати из очију. Ако би шнала дуже трајала, заруменила би му се образи од унутрашњег узбуђења; али се не брваше.

Зима је била сурова и хладна.

Уго јави ујасу једним званичним писмом да ће доћи о новој години. Лаура га грознито изчекиваше. У томе стање и вест од завоје, да Уго болестан лежи у постели. Лаурине грознине промени свој карактер. На место силног нестрпљења дође очајан страх.

Одмах поче притиску с Уговои мајком. Говорила је да хоће да посети Уга...

Андреја је озбиљно опомениу, да јој је прва дужност да се стара о себи самој. Путovati не би било наметно, то јој она неће дозволити. То је било први пут, да јој се он успротиви. Лаура је била тврдоглава, али у својој мужу нађе на такву челичну вољу, какву никад није могла ни замислити. У раздражењу покушавала је да прави и сцене, али без успеха. Андреја је мирно напустио собу, чим је она хучијом постајала.

Дођоше и покладе. Уго још не беше оздравео. На Лаурино изавлазивање одлучи се Андреја да посети свога сестрића.

Два дана, сигурносна дана, беше он на путу, два дана, који су Лаури личили на агонију, два дана, који јој као олову притискиваху осећаје и жели.

Трећег дана одлучиваше она на вратица, слаба, јер двацет часова не беше никакво јело ни додирнула. Зид јој је служио за ослонца. Не беше ни отешана. Хладни мртвачки ветар дувао је кроз дуги ходник и натеривао јој у лице растумену косу. Две дубоке браве указују јој се на лицу, низ које се лагано котрлаху сузе, лагано као по већ добро познатој путу. Лаура не подиже руке да их отаре — она их гутаху.

Тек пред вече дође апотекар, тужнога лица, првогих образа.

Жена му нађе на сусрет, али се не усуди ништа да упита.

Он прво скиде огртач, а затим шемар. Потом седе и погледа расејано у даљину.

Лаура се довуке до њега.

„Но?“

Он жажаше главом.

„Опасно!“

Он потврди главом.

„Небески Боже!“

Он се нагло окрете ка пој. Очви кацици му силно задхтало; затим провикла:

„Ту је већ крај.“

Лаура нађе оневећена.

Помоћник допрча на лабораторије. Донео стапало са спиретом; тврдио је, да је ово био већ предвидео: спирета није три дана готово ништа окусила.

Андреја подиже своју жину снажнијих рупана и подложи је мирно и опрезно на софу. Кад Лаура дође к себи, наговори је да легне у постељу, и да узме што да једе.

Затим јој сам донесе у једној чаши за два прета своје највише старе марсале, и придржа јој главу док је она испила.

Дођоше и оба лекара. Лаура се осећала боље.

Лаура је увидела, да се мора савладати у интересу своје страсти.

Стрпљив устале. Била је спремна — на све.

Сваког другог дана дошле су вести о Угу. Све су гласиле једно: болест је постајала све сигурноснијом.

Андреја је постао још љутанији по пре. На Лаурину страљива питања одговарао је кратко а обично их је набагвао, али јој је љутећи само показивао очајна знања своје сестре.

Кријем априла узела је Угова болест такнога маха, да не остајаше никакве наде на спасење.

Андреја изјави жени да је намеран и по други пут отпутovati. Лаура га у томе полагаше благом вежњошћу, као да ју је блиско материњство попустило сажалењем за ону жајку, која толико пати.

Андрасови младић са Косовом

Андреја отпутова. Убрзо ли тиј етнје дошана: „Уго је умро.“

Ваљда је милостиви Бог хтео, да Лаура при овом силном изливу свога срца буде сама.

Нико није видео како се она у грчевитом трању стронотала на земљу, како је грцала око себе наметнај, како се, претећа, поново исправљала; нико то не виде. Дневима је остајала затворена у својој соби.

Кад се Андреја вратио, беше она већ сврмила изеку свакодневног бола. Само под њом је бесно још увек олујена раздарања срца. И туз јој је био приметно дубоко потресен, али му очи беху суве.

У Кудови пенали су Лаурино дубоко осећање. Сви су се дивили њеној нежности сирин мухвалених еродника, те јој је тако бар било могуће да се китица и исплаче.

Уговој жајци одмах је написала дилантно писмо и заједла је за једну китицу Уговог косе за успомени; кола јој би испуњена.

Мила црна косица, коју је тако често дубила, постаде јој најдраже благо. Метнула ју је у медаљон који је носила на својој срцу. Ну сваког би га тренутка падла,

отворала и дуго на њему погледе задржавала. Како је само могуће, да је Уго умро, тако жад, тако страстан!

Често је сунчала у то. Понишљала је, с каквим би га осећањем поново видела. Заборавила би сва уздржаност; знала би га својим пред целим светом.

Други пак пут наикала је за промислом; било јој је, као да га је могла још топлије дубити — лутим је обузе силно кајање и прекоревање, сетивши се, да му је једнога дана заборавила да је подуби.

Будућност ју је страшила. Сузине је и волела и патила, да би могла још једном да воли и вати. Осећала се испрениош.

Све струне хармоније стварања бехе већ додиривала. Све јој бежу под прстима пошале. Шта јој је остао живот још понудити?

За сваку страст има живот само две крајности: највећу радост и највећи бол. Лаура се сад предаде сва болу као некада радости: безгранично.

Соба јој постаде испристушачица по жала. И у најлепше доба године остајала је не читаве дане затворена у ној. Било је страшно видети је у оној тужном простору: саму и замишљену, измије воћа од жамора и вештачког лепора на канину, док се напалу сузце осмехивало на расцветале бреске.

Сирам алегације у одевану, до које јој је некад толико стајало, била је сад равнодушна. Погурина, болесна, на неколико месеци остарела више но за десет година, грчала је претрпано пред огледалом. Носила је дво-струку жалост: жалила је своју љубав и своју будућност. Духовно бехе већ укрла, а љутећи је преклињала да јој дође крај и физичким мукима.

Али природу, не водећи рачуна о оном душевном стању, довршавала је у ној најслабу инстинкту.

* * *

Једне највеће ноћи даде Лаура живот једној девојчици.

Ну ово не изазива ни веселог ћертања, ни радосног клицања, ни усхићења. Једна жена прими дете и пони га; обави га топлим увојком, на га затим метну у коленку. Дете је било тако мало, тако нежно, да му се гласић и не чујаше. Изгледало је као свежак пеленца, и као свежак лежало је заборављено, тамо у коленку. Било је мирно и страшно.

Лаурино стање било је доста опасна. Чуварка је сватрала за своју дужност да преко ноћ остане код ње.

Андреја је спавао у побочној соби. Жена му није допуштала, да над њом бди. Гледајући мирну, у спл уто-нуку кућу, не би се ни слагтило, да је под кровом Тармелцијевих рођена кћи.

Ако јутарње руменило обоји прозорска окна, и ошари Лаурино лице које је у савршеном бледалу почивало на јастуку.

На чуваркиња питања одговарала је без речи, по-кретима главе. Била је уморна и раздражена; желела је да буде сама.

Чуварка пође вратити.

У томе тренутку уђе и Андреја.

„О, та погледајте своју кћер!“ узвикну чуварка и узе свежањ из колевке.

Андреја мирно ступи корак ближе, саже се, држећи руке иза себе, и одмахну главом.

Мала је имала лице црвено, пуно бора, чуварка при-кесе на глави, чело избрано као у старе жене.

„Хм!“

То је било све што заговори апотекар. Немогуће је изначити какве консеквенце на злук његова гласа.

„Ла, ла, — ла, ла! Панетно дете! Кладила бих се, да ће бити лепа!“ рече чуварка.

Лаура баци поглед у страну. Чуварка јој је била ужасна.

Апотекар се приближи на прстиња постељи своје жене. „Како се осећаш!“

„Рђаво — врло рђаво.“

Новорођенче јечаше.

„Та посите га даље!“ викну лутито Лаура.

Андреја се пожуря лако држећи и узе та из чу-варкиних руку.

„Полако! Пазице да га не повредите!“

Одмахну главом, сави руке, поштури их под малечко тело и удали се свитних корацима кроз врата.

У побочној соби пађе оба лекара.

„О!“ узвикнуше они, „отац! отац! живео отац!“

Пламено руменило покри апотекарине образе, ну то му је личило добро; у томе му и несвесно попустише његове руке а погледа му постаде мрачан.

„А, мала је тешка!“

„Отисна радост одузима ти снагу. Дајде да видимо принцип!“

Андреја је не хтеде пустити.

„Шта, тек што је рођена а ти већ играш тиранина! — Бојиш ли се да ћемо ти узети ћерцицу? Свако доле с веном! А, каква лице! Како мрско! Ну то не некоди лепоти! Иста најка!“

„Обиђите Лауру!“ одговори Андреја и показа на врата женине собе.

Оба лекара одише ка ној.

Апотекар седе за један трепућак, као оборен сунш-пли притиском свог лаког тирета.

Био је сам са дитетом.

Новорођенче поче опет тужно да јечи. Уста му се развукше, очи, које из малог набраног лица сјајаху као жеранца, испунише се сузама.

Андреја се ниже према ној обузе та сажалење, и усенице му се спремиле за подубац. Али у истом тренутку указа му се на лицу једна дубока бразда. Укочен, трже се наатраг и поче полако корачати горе доле.

* * *

Три недеље доцније прими Лаура званично прии пут своје пријатељице. Лежала је у кревету. Промисли по-

вач био је од атласа брескине боје, а застираче на постели од најомиљеније материје које је Таринамљева кућа могла дати.

Поред постеле на сточићу стајала је кита цвећа у дивном суклу.

Пре неколико дана још надала се Лаура да ће умрети, али је била јача него што је и сама мислила. И тако се помири са нишом да и даље живи без воље, пркосно, незадовољно и огрчено.

Мало створење предала је једној дадињи, која је са собом пошлела у суседно село да га одгаји. Мала је наклапа преко целог дана а и ноћу; Лаурини живци то нису подносили. Андреја ништа није замерао што се дете удала. Он оста и даље неж и неинтересован; жена је могла чинити што је хтела.

У домаћем реду не живи се ништа, изгледало је као да дете у овиме није ни рођено.

Андреја је спречавао, ћутећи и даље, своје лекове у апотеци; оба лекара и други посетиоци говорили су и жетви и свиленим бубама, забављаху се оговарањем и тумачењем „Eco della Borsa“.

Гадитиност, која је владала у овом кругу, док је у њему била Лаура, изгуби сад потпуно свој осећај, пошто свира, по својој потпуној уверењу, готово никакво више и не долажаше на вечерњи разговор. Бад би се пак који пут и појавила, црте су јој изражавале тако непријатну хладноћу, да је луђе пролазила свака воља да јој се удварају и праше досетке.

Сви тога за Лауру је Угоном сирћу и порођајем детета и последњи зрак младости био угашен, а овога пута за увек.

Крива материјалности одузела јој је сваки остатак лепоте. Сад се јасно видело њених тридесет и пет година; била је болешљива, нерасположена и јетка. Саво у ретки часонови подсећао је распахтели жар њених црих очију на доби у коме се осећала младост и лепот.

Као код живог суди, тако се показала и код ње она ретка појава двостраног осећања, по коме у једноме телу живи двојак воља. Жена која је изгледала, у пријутну других, мирна, укорна, неинтересована, са послиом у руди, преображавала се у усавишени часонови у страствену жену, која у онтајственим сновима наизвија своју изгубљену љубав. Јер је Лаура волела још увек. Она не напушташе наравну слику своје постеле среће; сад је волела духовно, док је пољепшав материја била бачена на под.

Умрети! То остаде циљ њене жеље, али умрети да би се поново оживело у свету без граница, у свету у коме би се Уго омет осмехивао целокупном законском летом својих осамнаест година и дубио је — дубио без краја!

Она је анализовала себе саму; двојила је себе, колико је то било могуће, од свога телеснога Ја, од својих Таринамљеве, супруге, мајке, пријатељице, домаћице — хтела је да се осећа само као Угова љубавница. Склањала је очи и затворила уши — није хтела да гледа каиу свог мужа обешан о клину, није хтела да слуша шуи у кући и у лабораторији.

Душа јој је била одутпа — летела је у даљину и висину све више, док је не спонаде протоглавица. То напрезање целе мисаоне снаге наизвијало је код ње исто дејство као и проређени надух: стезало јој је дишање, наизвијало јаке болове, али она се у томе болу осећала ипак задовољном.

Преживљала је: шта би чинила да Уго није умро! Пре свега би побегли! Своје драго би сакрила у

Овчар са Јавора

пустину, у самоћу — шта је стало до места! Понекад би је законом оријенталски предео: топло небо, зажарени песак, плаво небо. Други пак пут осећала је жудњу за маглана хладноћа севера — за неприступачним брдским висинама, за једовим шумама, за нечим светом.

Али увек је бивала омиљена љубављу; час идеалном, час чувственом, страстом.

Ноћу, или пред зору, у досадној немоти еластичних јастука, између сна и јаве, томилае су се око ње пошуде.

Тада је сакривала главу под покривач, наметавала је ружичасте зраке зораве; обухватала је постелим наметом, и као у закону тражила је прошлост која се није могла више вратити.

У врту, где јој је сваки цвет, сваки камен говорио о Угу, остајала је по читаве часе у мислима и чувствима, као млада девојке.

Седела је на непријатним стеновицама и кувала је у сузама камене, за које јој се чинило да понавља одјек жарких пољубаца.

Тако прође година, полако, без намене.

Вреже процветаше и покрише се лишћем а грођем; затим нађе снег, па прође, а вреже опет процветаше.

(ИСТОРАДСКИ СЛ.)

Чаша живота

(М. Ј. Ђорђевић)

Мн пијемо чашу бића,
А очи нам вео краје;
По златним јој нотицама
Ток се наших суза лије.

А жад пред сирт са очину
Сладне онај вео густин,
Кад све што нас обмалује
Оде с нелом у прах густин —

Тад видимо да је изразна,
Била она златна чаша,
Да напунит беху — снопи,
И да она — није нана!

О.

О значају науке о свету

полуларно космографско предавање

Професор М. Ј. Ђорђевић

(продатак)

Сунце и сунчани систем

Ка она досад поменути небеска тела okreћу се, нека на њихов а нека на већег растојању, око светлости овога света, око нашег сунца.

Ја велим „нашега“ сунца, јер је оно владар с нама; оно руководи ову нашу, за нас тако огромну земљу при његовом кретању у вселени, и то тако потпуно, да она из године у годину описује око сунца једнаке путање и тиме нам доноси зиму, која нам живи чвршћа и сирена свеженији живот за будуће дане; за тим нам доноси пријатно пролеће, бујно зеленило и вегетацију; даљим својим окретањем доноси нам топло лето, у коме нам најпотребнија средства за живот сазревају и успевају; па се најпосле овај низ благодати за нас наш људски род запришује јесени, најбогатијим вретенем у наших годишњих животу.

Ове поменуте благодати и биле су узрок, што су многи старији народи мислили, да је сунце најдостојније да се њиме божанство представља, па да се и оно само обожава.

Отуда у Египћана обожавање *Омриса*, у Персији обожавање *Митре*, у Грка обожавање *Аполлона*, који је са *Хелиосом* идентификован и био *Бог сунца*.

Око сунца, као око централног тела, окрећу се све поменуте планете, и то оним редом: Меркур, Венера, Земља са нашим месецем и *Марс* са својим месецима.

Ниже Марса и Јупитера окреће се око сунца велики рог малих планета, тако званих планетоида, а за њима долази Јупитер, Сатурн, Уран и најпосле Нептун.

Више од 500 које великих које малих и малих небеских тела окрећу се око централног тела, око нашег сунца; с тога се и зове овај свет, у коме и ми живимо, Сунчани Систем или Хелиоцентрични, — Коперников Систем, и за сва је та небеска тела једини и свеопшти извор за насели живот сјајног сунца, о којем песник вели:

Сунце, ма колико да си сјајно,
И да лепо грејеш снима,
Опет вели свет накосини:
Да на теби нега има. —

Сунчане пеге

И знаста, ако пажљивије посматрамо сунце дурбином, онда оштримо, да котур сунчан није по свој површини подједнако осветао, већ да осим веома светлих партија, светлих тачака, има на њему и много тамних, тамнијих, овалних партија, које се зову *воре* или *грануле*, а на којих постају веће или мање *пеге*.

Ове сунчане пеге нису никакве са сави и подједнако тамне по целиј својој површини, већ се могу лепо разликовати на тако звано *језро* па и на *полусенику*. Помоћу ових пеге, о којима ћемо допније говорити, одређено је и преже сунчева оброта око себе, које бива за наших 25 дана.

Комете или репате звезде

Осим планета и њихових месеца, имамо још да поменемо повећи број небеских тела која се од досада познатих планета разликују обликом својим.

Ово су тако зване *репачине звезде* или *комете*. Ово име комете дошло је отуд што су Грци називали ове звезде *кометастима* звездама, што значи *комета*. Ретко који од њих

да није видео на жалву репацицу на звезданом небу, о којима се од најкада с неким страхом говорило и пред-казивало да добра бити неће, јер се репацице од најкада сматрају, а и данас код необавештених још се сматрају, као али вештачи овог нашега неба, која се онде само зато и јављају на звезданом небу да овом мајушном и слабог роду људском предскажу нова зла и нове беде што живју да та снагу.

Од када је и у репацица потврђено правилно кретање ове сунца, од тада се обавештени свет њих више не плаши.

Број ових репацица не зна се још за данас, али ће их на сваки начин бити до неколико тисућа. Повећи број комета одређен је већ по својим путањима, и за 444 знамо да се крећу међу напред поменутих планетама, па да и у наш сунчани систем спадају.

Ове се репацице зову *персеиде* репацице.

Друге се крећу по тако разнученим и другачијим путањима око сунца, да прелазе можда чак заједно нашега сунчава система, те можда досепају и на такве даљине које су за нас неухватљиве.

Спектроскопска истраживања послужила су за одговор на питање: каква је природа у комета? Према Zöllner-ову схватању може се рећи да су комете простијаци некадашње неспаске и у великој количини нагомилане материје, из које је некада постигнута згушњавањем постао наш сунчани систем. Јестро је састављено вероватно из многота ситнога планета и метеорита, које је окружио леденом екраном све докле док комета на великом удаљену од сунца пролази кроз тајну и хладну космичку пучину. Када се комета приближила сунцу све више и више, онда се најпре затрпа она страна која је сунцу окрвута, лед се отапа и тако се образује нагледски омотач око језгра.

Метеорити, аеролити или озвездине

Поред комета биће још једнако најчудноватија појава за свакога, кад види да се на звезданом небу одвоји од осталих звезда на један мах по каква звезда, и са неом великом брзином крећући се, засија на небу у облику нећег или мањег светлуцавог лука и прелети преко неба, да одмах затим испред наших очију ишчезне. Ове детаљне по небу зову се: *аеролити*, *метеорити* или *озвездине* и са свима досада поменутих небеских телама део су нашег сунчава система.

Привидно величина па и сјајност ових озвездина неона је различита. Њих има тако малих да се једна виде, а има их и таквих, које својим сјајем надмашају и сјајност Јупитера па и Венера, а има их и таквих чија је светлост јача од светлости других звезда у толикој мери, да се ове на тренутак или слабо или и нијавно не виде.

Најчешће од ових зову се *звезде падалице*, које се онде онде по звезданом небу расуто јављају, у читавим рејевима, крајем јуна и у почетку новембра, и проузрокују право *падање звезда*. Падање звезда бива тако, да се примећува, како звезде као ексцентрични зраци пољно

из неке тачке на звезданом небу и, крећући се по небу у разним правцима, најпосле ишчезавају. Она тачка, из које звезде привидно полазе, зове се *звезда тачка* звезда падалица. Овај реј звезда падалица, који се јавља крајем јуна, познат је под именом *Персеида*, а онај који се јавља у месецу новембру под именом *Леониди*, јер Персеиди полазе из конституције *Персеа* (Perseus) а Леониди из конституције *Лави* (Leo).

Ватрене лопте

Много светлије озвездине зову се *ватрене лопте*, које готово свакада имају крајњи или дужи реп и које се често пута и дању виде, а многе се од њих гледе тек уз велику праску и туђању, па су узрок и падању прелога камена на земљу, које обично после појаве ватрене лопте надишмо или као *озвездинско томоже* или као *озвездинско камене* (као оно што је пало 1877. год. у *Соко Бани*). Без сумње је сваки од нас много пута већ виђао на какву озвездинску појаву. Нју су виђали људи од најкада, и није ни чудо, што се она лепа појава поновила и у Илијади, по којој, онда кад каква звезда засија на падне, по неки од богова на земљу силази. Исто тако и северни мит доводи у везу живот новорођеног детета са озвездинском појавом; и по њему, како се дете роди, започне предјела Вернеја да преде конач живот, и сваки се конач животни завршује у по једној звезди на небу. Када се приближи смрт човека, онда се када конач живота и његова погледа звезда пада на земљу.

Па и наш народ у својој празноверној доводи у везу с појавом озвездине или ежур или и бегство кањота за-точеника и т. д.

Верање је пак ту јавну појаву на звезданом небу (Знај, стр. 94) неосновачно овим стиховима:

„Ти ми рече, да су наше комби,
Наше дане о звезде скомачи.
— Јесте, сине, ал' им тама злови,
Па нам често гласати их брани.
— Али неса бистро око твоје
Њихне знаке растурачиг знадо — —
Кажу ј' она, она звезда, што је
Сјала, сјала, а сад доле паде!
Изаплах'о је један човек, сине,
Ето му је звезда маласкала,
Баш је нево, сретан, од милине
У средини миља крупа маля;
Грмљу је пријатеље споје,
Чашу исти, Богу душу даде — —
А где опет једна звезда, што је
Сјала, сјала, а сад доле паде!
То је била неспасица малада
Мило чело у самоме црешу,
Пуно срце убавога маля,
Сутра јој се мила свати крећу,
Свиор јој се заграмаи апоје,
Већ јој дивер зелен пенци даде — —
А, где, опет једна звезда што је
Сјала, сјала, а сад доле паде!
А, мој сине, та је звезда сјала,

На прх лиси пурпурнога сјаја,
Пуно ј' пуге давине славе браја,
Сад већ нема за њим уздицаја,
Многи дане кри и добро споја,
А он горко захватити анаде —
А, гле, олет једна звезда, што је
Сјајла, сјајла, а сад доле паде!
Та је звезда господскога слуге,
Трепетница престолскога ниса,
— Ни за њине нема данас туге,
Где ће народ оплакати лиса!
Још се и сад многа чела ајосе...
Да-л ће други да залечи јале? —
А, гле олет једна звезда, што је
Сјајла, сјајла, а сад доле паде!
Бис ј' богат, срица племенста,
Златне речи, милостине руке,
Бисо дива, понос рода свога,
И обрада сиротине пуге,
Око њста плачли лица стоје,
Ко ће сузе да отаре саде? —
А, гле, олет једна звезда, што је
Сјајла, сјајла, а сад доле паде!
Тону звезде сила и ширења! —
Чувај, силе, чисте споје груди!
Пуно ј', синко, мећ' звездама плења,
Ретка ј' душа, што с' о правди труди.
Не отимам ј' из присене груди,
Да са сјајем не саберем јаде —
Шта су сјаји? — Ено звезда, што је
Сјајла, сјајла, а сад доле паде!

Некада се мислило, да су ове појаве чисто физичке, јер се сматраше као ваздушне појаве; међутим, пошто по појави испитивањима, ове појаве нису из земљане атмосфере, већ из сунчавог система, то бено и о њима рећи најважније.

Метеорити се могу поделити у две класе: На *голдени метеорите (сидерите)* и *камене метеорите*. У првој су класи: *голдени метеорити (сидерити)* који су готово од самог чистог гвожђа у коме само имају примесе никла и фосфора. Пошто се на земљи гасица често гвожђе нађе не налази, морамо закључити, да оно гвожђе, које се сакрива чисто нашло, на површју земљишно као у Мексици и Сибирју, и то у којима која су више хиљада килограма тежики, мора долазити од сидерита. Они којима гвожђе имају обично 90%, гвожђе, а остатак 10%, предстала: никла, кобалта, оловца, сumpор, кром и њихове више.

У упоређу са каменити метеоритима, може се рећи да су сидерити веома ретка појава.

Друга класа, каменити метеорити, имају махом сиво или сиво-црвену боју, на често и упрскана зрна и црну кору, која подсећа на последњу топањева, на има и утиске облога облика и покривају и само метеорски гвожђе.

Минерале, који се у каменити метеоритима налазе, налазимо и у нашем камену, као базалт, олован, аугит, а неки се нису на нашој земљи још нашли. Нови елементи нису нађени у метеорском камену. У целој висиони налази се иста материја.

Метеорити су нам помогли да потврдило истраживање, да је цела наша вселена око чему нас спектрална анализа учи, т. ј.:

Иста материја налази се разасута у целој вселени, јер су метеорити једина небеска тела која су намам испитивању приступна и која имају исте елементе, које ми на земљи налазимо, па их на сунцу и осталим небеским телима морамо замислити.

Од почетка 19. века прихватило се, да се ове звезде и у насени дане у години јављају у све гушћим рејевима.

Први пут је посматран новембарски реј 1799. године, када је појава била необично дена и то на целој северној поли земљане лопте: у Европи и Америци, од екватора па до Гренланда на више. Humboldt и Bonpland посматраше у Сопани, на прабрежју Венецуеле, како су четири сахата падале звезде заједно са ватреним ланцама, да готово није било нешта на небу одакле није синала она ватрена кина, и одакле није излетало тисућама звезде падалица.

Па да се запитамо: откуда долазе ове ове звезде? Оне јављачно не представљају камење које је, као што је Аристотел мислио, jakim ветровима у вие са земље бацено, па се отуда запитавмо омет на земљу враћа.

У нашој атмосфери метеорити не могу постати, јер ми знамо да је она све то ређа што се у ње пенемо.

Метеорити не могу долазити ни из вулкана на нашој земљи, јер немамо основа, по којима бисмо могли замислити силу, која би била у стању да до па 100 па и па 200 километара бица павече од земље — јер ни код једнога вулкана није тако што овакено. Метеорити не долазе ни са месеца.

Нако постају метеорити

На питање: одакле долазе метеорити? одговори први Chladni, велики акустичар. 1794. године, кратким одговором: „Метеорити долазе из космичкога простора. Они су дакле космичка тела“. Chladni вели (Disterweg стр. 269): У свету има много малих маса, које припаца гони да одишују разне путање по овеко космичком простору, и кад ове масе дођу у близину наше земље, онда их она, по закону гравитације, себи привлачи и тада оне падају на њу. Долаз пак у овеко припаца наше земље и падућ кроз нашу атмосферу, метеорити се, од трену кроз ваздух, загреју, закаре на дожд догачу и до белаг уејања.

При своје претлају, а због великог убрзава у нашој атмосфери, метеорит збја и ваздух пред собом тако, да овај ваздух може донекле, веома загустити, да се угреје и у поре метеорита. Услед овога трену може метеорит или да се најпосле заустави или да експлодира и да се распресе, и онда пада на земљу. Да ли грмљавина или тутан долазе од експлозије загрене лопте или од наглог уетава ваздуха у веоно пражњење, о томе још нисмо лачието.

Они свота поменутога, од интереса је, што већ на први поглед пада у очи, сличност између ове звезде и комета. — Зато и јесте постојало питање: да случајно

Два годишња роја ове звезданска нису покадиго кометске појаве?

Schiaparelli, Opolzer, Peters и Leverrier држе, да је између комета и звезданна тесна веза, и да звезданне нису ништа друго већ комете или остаци од комета, чије је распаривање давно и давно започело и све даље напредује. Но и ако се у суштини слику звезданне са кометама, то је опет појава нешто другачија. Кад таква комета прође изнад атмосфере наше земље у нећем одстојању од ње, онда је и видно као комету, и то у свој целој целини, а у одбациој сунчевој светлости. Кад пак комета или својом главом или репом доспе у нашу атмосферу, онда је, због велике близине, не видно у целој целини на јединицу, већ само у малим појединачним масама, које комету и сачињавају, и то у успаваном стању, а то је напред поменути звездански рој.

Маглински колут, Зодијакова и северна светлост

Нагледа да је дво нашег сунчаног система и онај још недовољно испитани појав тако зван *Маглински Колут*, који се, колико је до данас познато, такође око сунца okreће, налазећи се између Моргузове и Марсове паз, боље, између месечеве и земљине путање. У тронеским пределима наше земље, а погледито на екватору, онама

се, после сунчева залазак, необично свитао одблесак на западу, који често и до поноћи траје.

Ова дневна светлосна појава позната је под именом *Зодијакова светлост*, јер има мишљење, да ће бити последица секретара сунчане светлости од земље, и то у заглави Зодијакове зоне, те отуда јој и име *Зодијакова светлост*.

Међутим Forster држи, да Зодијакова светлост припада баш нашој земљи, и да је као какав поветни реп, који наша земља са собом вуче, и који је састављен од веома малих гасова, да се може узети као да је он продужао једне веома ретке атмосфере. У заглави тога земљина репа, могу електричне појаве, а исто тако и рефлексе сунчане светлости, да произведу светлуцање Зодијакове светлости, што и сам спектар Зодијакове светлости потврђује, који је веома сличан и са спектром *северне светлости*, па и са спектром тако зване *сунчеве крупе*.

Признати се мора, да су и *Маглински Колут*, *Зодијакова Светлост* па и *Северна Светлост* још напред проблематичне појаве у нашој, о којима има наука тек да донесе дефинитивно решење.

Ово су тек само кратке и најмањивје летеличне напомене о појединачним небеским телима у овој нашој космологији, али су ипак довољне да уочимо положај наше земље у њему, и да сазнамо њени положај као звезде међу осталим звездама. —

— Листићи —

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИНЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Пролеће

Проће леда, учика, мртпа зима и дође топло, свеже, живо пролеће.

И студени ким планински, и земља, смирена и непресушена од мрза, и сухо, оголено дрво, и замрзнути поточи, и тлечица, ивесела, скоро укривљена дично и нејашном, — све је то сад, у пролеће, обасјано, пробуђено, загрејано, италисиано: све је то добило, свеж, весело израз, израз живота који је одједном, нагло, бујно плустио на све стране...

На сваком кораку сротате весела, радосна, живахна лица у којима, по очима, по гласу, по покретима, по свему видите како живот буја, ври, прелива се...

Ја знам да је дошло пролеће, ја знам, али га не осећам. Мени су сви дани у години једнаки: једнолики, тужни, прични, страховити; мени су све године скоро појединачне, ните; ја осећам прелаз једне године у другу

само по терету у души који се у њој, без неких закона, стално слаже. Број мојих година није математички тачан; можда су оне прелазиле не из године у годину, већ из месеца у месец, из недеље у недељу, из дана у дан, са часа на час...

Ја знам да је дошло пролеће, ја знам, али га не осећам. Мој живот нека живота, моја вера нека Бога, моја нада нека надава, моја љубав нека драгана

Вел. Ј. Рајичић.

У гнезду

Имаћемо тичицу малу, хилу и шаркутаву. Милонаме је, њалимо се с њом и љубасмо је што. Но једног јесењег влажног дана одлете нам тичица и загуби се у магли и облачина. И ми љубасмо.

Две године су од тада.

У топлим, склоњитом гвездашцу, тајемно мале тичиће, цвркнуће задовољно једна тичица. Хо! Ко би ниједно да било у овој мудрој тичици и брижљивој мајци позвати своју малу тичицу, која само из руке у руку лебаше! — Зар толику вољу имају ови два голубаша тичи, што су онако брижљиво заклоњена у куту гвездашца?

Ст. С. Н.

Две жеље

Тајно, а подишано живим аленовима, спустило се вече. Звездасто вече.

Корачајући кроз тинјину, уздигнутих погледао је проширен у тајанствену дубину, милујем дробно ђердано и немо обожаван најлепшу Лепоту. Она се осекијеује, тренери и блијеста; сјајним осекијима засекује очи и обара погледа, збуњује мисли, понаја главу, заноси тело.

Ох! само се одморити; ослоњити се, као ноћ о земљу, па тренерити са звездама и удаисати са ветрићем!

Сунце се склоњило. Још један поглед и ово мрке трепавице се склапају над плаћним небесним оком; оно се опире још мало... али — већ и сасвим ишчежу пегов сјај.

Растегнута трака друма, бачена између зидина од китастих брежуљака, набрана и савијена погледе, узире тамо у даљину, пред очима, под мрке бедме, а они расту и развијају се у брда и планине... Ноћ се спушта... Осећања се дижу, гомилују се, бујају: снагу, слободу, кохућност имати на јуришту у сумрак, у даљину: грабити планине, дитети кроз природу, ишчежати...

Ст. С. Н.

У мљетцима

— пресека у тунелу —

Венеција! Чудан град, као што је и његова прошлост. Да, увијек чудан! И сваки даном све тузијни, све бледи. У бури живота све више у лаборуку. Ужире! Пожурите, видите то, осјетите!.. Дођите! — али на

претиња, ко у храм, у стари, давни храм!.. Ах! Маркова пијаца пада под корацима досадних туђинаца!.. Ту се проведи једини мјесеци, прве брачне ноћи, ту — у гробу! У палатама великих артиста, божанских артиста — Ниједни удаисли хотале. Свакоме је угодно. Све весело. Свагдје живот. Само Венеција — издише!.. — Осјетите ли ми то!? Не!? Онда, што ћете у ноћ!...

Бодућко и Наполеон! Обојица ослободници свијетова, а у неки нах гробари Венеције! Али Италија се раба. Бјеше ли умро Рим? Не. Он је живео у Венецији и Венеција је живела зато што је била — Рим, а у њеној скрети раба се Италија и на гробовима Тизјана, Тинторета, Ђорђона и других, она наскрсава туна крви и новог живота, ко млада, једра планинка са шираком веселе и здраве дјеце, као омиљено чедо идеја своје савремености!..

По све се доноси у самом себи. Скрт нијдје не знастаје. — И Италија, ко и Рим, ко и Венеција, умреће у нијурци своје дјече — идеја и захтјев доцнијег доба; умреће у заглајају нечет новог, несабјезаног, што мора доћи. Вријеће ће се постарити: отети јој свијетину, младост, адранља; дах ће јој постати тежак, кучиће је живот и она ће хујети да умре. Живот је времена као и живот индивидуа. Све ишчежана у својим тренуцима бола и радости. Осјећања тренутака нама су јачност, нама живот. Нико их не може осјетити, појмити, већ ми!.. Далеку, врло далеку Италију положиће познана рођена дјеца у гроб, ни она неће разукјети ни један бол, ни једну сузу, ни једну ријеч своје мајке. Вјекови не врењене тренутке. Поколема неће разукјети језик својих отаца, они га могу само саутити, а то је непрозирно, нејасно, као тражити у својој души кајаз укоченог погледа мртвачева!.. Они неће знати ни толико појеније, да бар дижу у старим палатама хотале. Они у својој души неће моћи трансформирати ни један титрај удаљеног доба, ни један бол његов; они ће бити бескрајна садашњост која не оставља никакве прошлости. А то је тако блану! Чини ми се већ смо ту!..

Или: зар има још свијета што добе и што може да разукјети живот пирамида и скрт Олимпија!..

Adio, Venezia!

Ђакомо

Јудин пољубац (сликао К. А. Гринел). — Уставни од молитве дође к ученицима својим, и нађе их а они спавају од жалости, и рече им: што спавате? устаните, молит се Богу да не паднете у намет. Док он нах још

говораше, гле, народ и један од дванаесторице, који се зваше Јуда, плане пред њима, и приступи к Исусу да га цјелива. Јер им ово бијаше дао знак: кога цјелива онај је. А Исус му рече: Јуда! зар цјеливом паднеш

сина човечијег! (Јеванђеље по Луци, глава 22, стр. 45 до 50).

Кирка (сликао Вела Чикон Сеџија). — Кирка је, по Одисеји, кћи Хеленоса у Перу, а становала је у једном дворцу који су чували вуци и лаови. Све сапутнике Одисеје, што их је бора бацила на нево острво, претворила је била у свиње. Али Одисеј, добивши од Хермеса једну тринку против њених чаролја, избави све другове своје од судбине коју им беше наметнула Кирка. — Тај момент представља и ова слика одличног хрватског сликара Веле Чикона Сеџије. —

Посећатак са трга (сликао Ј. Вјешни). — Посећтоци Прве Југословенске Изложбе сећају се још оне одличне радње брата Чеха Ј. Вјешни, која је своју кичицу посетито сада искључиво бугарском народом, у којој и живи од неколико година као привремено Бугарин. Још пре доласка свог у нову отаџбину, Вјешни је био врло добро познат у целом јевропски сликар словачких ловаца, а сада је то исто са својим сликама из бугарског живота.

Бајка (сликао Ф. Вежел). — Ова је слика била једна од најлепших украса Прве Југословенске Изложбе. Зналачки погледи на њу су се нарочито задржавали, дивили се пуно уметничкој варади њеној. Она је сада у власништву Н. В. Краља Петра I. —

Сину за празник (сликао В. Волде). — Већ се приближи Велики Дан, а син је далеко од дома. Мати је недеља пару по пару од кућених трошкова, а сада сву уштеду шаље свом сину, да и тако осети радости о великом празнику. —

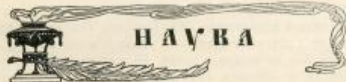
† Јосип Јурај Штросмајер, екскул ђаковачки (вајо Р. Валден). Братски нам хрватски народ изгубио је пре

кратког времена свог највећег сина и народног доброг дела, Јосипа Јураја Штросмајера. Нашим читаоцима већ је добро позната, из политичких логотипа, ова величина овог хрватског губитка, а ми данас извесно само његов лик, да читавици виде великог човека који је целог свога века одличиво најлепши и најнеосебичнији љубав према свом народу. —

Дафнис и Хлоје (сликао М. Мурат). — Дафнис је син Хермеса и једне нимфе. Био је љубимац богова и људи, и песно је стада своја у подножју Егн. Нека краљевска кћи, љубоворна на Дафниса због његове љубави са неким нимфом, онце га извик и доведе до неверности према њој. Лутати и зурећи пипом кичица та слезишлон. Нестрећу своју блажио је Дафнис песмом и спирокс, али, онако слеп, сурна се једног дана са високе стене и остаје мртав. На места на које је пао — потекао је извор свеже воде, око којег становници тога краја сваке године прослављају успокоење Дафниса. — Хлоје је девојачко име, врло радо похићано у пастирским песмама и романсима. У овој бајци замењује ону немцу. —

Аркаутски младенци (омотгр. сликио Вран. Ђ. Нупић). Дваседамнаст сликама са Кисова прилажемо и овај сликар аркаутских младенца. —

Овчар са Јавора. Овај аматерски сликар приказује нам пастира стогодишњика са Јавора. Нама жеља да објављујемо и аматерске фототрагске радове, још ипакмо не може да се оствари како бисмо желели. Овај лепи спорт, и ако се довољно негује, показује још ваља врло мало чисто уметничког успеха. Аматери и опет молимо да нам шаљу своје најбоље радове.

Човек и природа.

Човек је чедо природно, везано за њу небројеним везама и — конозиција. Ту веку искључује највиша народна мисли притом о Устуд; ту веку осећа сваки од нас, почев од тежког или лаког терета наслеђа, па до свакодневне расколотије, који са турбулентним небом буде тужно, докле нам пролетни дах природни испуњава душу

падом и неселом. Ту спону између неорганског и органског света, између природе и земљских становника уочио су стари астролози: отуда њихова гатања о судбини човечијој по звездама небесним. Што су они пекади чинили у неким надахнућу, са извесним предосећањем, без дубљих разлога, то сада постојно и наука проналази и правда, као да јој је суђено да се у вечитом ритму тајанств између старог и новог, потврђујући новим оружјем старе истине, које су као чувствата тинала у народној души, обучена у простара народна перована и предана. Тајанско треперење, које важи за топлоту, светлост и електрицитет, као да важи и за научне истине толике.

Народ осећа, мисли и верује, наука тежи, мисли и доказује. Народ веровао је да брадавице могу залечити

гатавањем, данашња наука доказује да се суштетијом — дакле опит неким вртом гатања — могу опш ирзаштаји укључити.¹⁾ Народ порицао да неки неовдани, изворски дуен* покажу при лечењу башким подма, докле наука доказује да у већина прелаз лековитих вода или радио-активних еманација. Народ је перовао да зведзе утичу на живот човече. Данашња наука је статистичким испитивањима то исто неукивно утврдила. Знаменити шведски научник Арениус доказао је да се у ваздушној мутнојни јављају разнотипна колебања, која зависе од месечева обилазке око сунца, утичући несумњиво на извесне физиолошке радње човече. То је потврђено појавом менструације, бројем порицаја, случајевима падалица. Арениус је још доказао и друго колебање мутнојни, које зависи од сунца, са размаком од 23 дана, које такођер има везе са менструацијом и рођењима; а слична размака знаменити су и при појама северне светлости и зруга.

Које није познато, како периоде појаве дана и ноћи, лета и зиме, топлоте и студа изазивају физиолошке реакције у биљака, животиња и човека? Зашто не бисмо разговарали исто тако и на друге космичке утицаје, који нису приметни за нама несавршена чула? Зар да не осетимо промене ваздушних притисака, ваздушне и земљане мутнојни, земљаног магнетизма, који по Арениусу зависе од вазнонеких појава. Све те нине многе чињенице које тврде, да смо у привој неки са укључи наши планетским и сучасним системом; у многи физиолошки радња јављају се периоде космичког телуреке. То доказује и несташна, толико оневања дубавна естра; то показује нарочито сексуална нагн, тај најкриваји од човечјих нагона, који потајно и несвесно подстиче дубавне покрете. Многа посматрачка доказала су и Јеруру, да је највећи број зачећавања (концепција) у месецима мају и децембру, а према томе највише рођења у фебруру и септембру.²⁾ Деца рођена у фебруру и септембру надмашују животном снагом децу из других месеца. Зар то не подска на звездарска гатања? Зар то не потврђује претпоставку, да се и у правочека јављава двапут у години периода плодној? Зар то не упућује на његово средство са животњским светом? Са овим појавом беху у вези и два највећа правајка старих народа, Словена, Германа, Келта, праћења дубавним оргазма, који су почивали 8. марта, односно 10. септембра, а савршавали се 8. јуна, односно 8. децембра. Хришћанска црква их је увећала као Ускрсе и Божић.

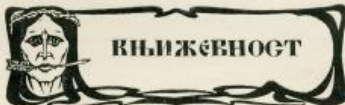
Које није познат утицај годишних времена на животне радње човече? Ко није осетио на себи утицај пролетних даха, кад се крећу окопи и у биљака? Зар није и седи Змај узвикнуо: „Хај не престај! мајски дан, младина, стари! живот слади!“³⁾ Ложиру је пронаша да су у природи највеће творење уметничке, отворића из омиље, хемије и метеономије. У нешто тако и болести очекивања кога показује свој максимум у пролеће. Злочини такођер јасно потврђују зависност од годишних времена, злочини противу морала дешавају се највише у мају и августу. Највећи број самоубиства пада у мај и јуни. На деца се чење омиље т. з. пролетна грозница, увор, пенкар и некар. У пролеће расту деца (од 9—15 година) у дужину, а каже по тежини; у јесен, обратно, напредују по тежини, а мање у дужину. Пада у очи да се и телесна температура прекодан редовно мења, чему права узорк није

најен, али се нека сличност овака у дневном колебању земљана магнетичног стања.⁴⁾

Напредо са физиолошким радњама човечејег животног система тек, у узајамној зависности, и нехвата радљивости неговне; кад су прве подложне периодичним променама, услед вазнонеких утицаја, зар да не друго не буд? Уостајом, експериментална педагогика доказала је периодичност не само у телесном, него и у духовном развјату деце, чему ваља потражити ближе и даље природне узорке.

Васпитање је ставило себи у задатак да, водећи рачуна о прошлости човечејег рода, о његову корену који се губи у животњеском царству, о његовој еволуцији, уадигне га ка светлим висинама моралних идеала. Да би у томе успео, она мора у довољној мери узимати на око и несвесне своје сараднике, природне утицаје, који се не ограничавају само на најближу средину, већ захватају из најдальних небосних даљина, одакле допире старека таласи, у облику топлоте, светлости и електрике; она мора узети у вид и вазнонеке, космичке утицаје. Стога није узајда речено да је човек атом науке, микрокосмос у макрокосму. Тако се објашњава: све је у свому.

П. М. Злат.

Vatroslav Lisinski i njegovo doba. Prilog za poviest hrvatskoga preporeda. Napisao Franjo Ks. Kuhar. Drugo popunjeno izdanje sa slikom Vatroslava Lisinskoga. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“ 1904.

Препороди хрватскога културног живота учинио је, да се поред књижевности и музичког уметности почела развијати на народној основи. Сасија је појмљиво, да је у доба „Илиретас“, када су се толике песме или, боље рећи, стихови писали, било потребно, да се родољубива садржина њихова понекак што више рашпри. У то доба нашла, дика, почетак стваралаштва хрватских народних компоитира. А то је доба у непосредној вези и с нама, са српским ондашњим животом. И ако нас додуже Илиретас није толико освојило, ипак се и у нас, нарочито после појаве Бранкова, а већ и докле, њоме неваља, а у миноу је песму постало у час и нашен, те се дакле и у нас то доба — или можда нешто доцније — може сматрати за почетак музичког развјатка.

Ми имамо неважних друштва од преко 50 година, на ње без сумње бити тачно измислено, да се још и пре оних почивало у нас у збору певати, то, доследно, да се већ онда и компоновало (А. Николн, Станковић), на и ако не у народном духу — а можда је и оваких било — а оно бар на народном језику. Не само да би замишљено, него би и потребно било претражити све старе архиве старјих неважних дружина, не би ли се нашла више старјих аргумената, који би нас доказали, ко се за српску музику (у прве њене почетке) брину. Исто би тако добро било разишати у старјих думи, који су још пре 50 и више година певали, да нам испричају све чега се о тој ствари сећају, — и највише ститице биле би занимљиве и од вредности. Како се понало? Да ли на нота?

¹⁾ Revue de l'Hygiène 1902, X, 2.

²⁾ H. Ellis, Geschlechtsrhythmus und Schampfehl.

³⁾ Naturwiss. Wochenchrift, 1905, X, 14.

Како је учио певати? Какве су неспе певали? Да ли се свирали и како? Да ли се певало уз гласовир? Да ли је било менионитих зборов (и ако сушних, да је ових у нас онда било)? и т. д. И поиме музикалци у свима неважним дружиницама дружили су доста занимљивих података.

Оволико напосебних пре по тој префен на књигу г. Кухача, који и саж, ма и врло лако, додире и наше — не музичке прилике, него одушевљења за неспу (а то ни баш и натура ниспа, да се и у нас већ у ово доба могло неговати початно — да не речеи уметничко — певале).

Књига г. Кухача о Лисинском, о његову добу и о његову раду, прена је приносна пажњи — и хрватској и српској — тако спротивној музичкој литератури. Врло испрично, и прито врло занимљиво и пластично приказано пак је доба које је Лисински затекао, на његов развој, околности, студије, рад, успехе и неуспехе, и злати трагику његову.

Лисински је без сумње једна од најзанимљивијих појана у хрватском животу оного пренорорног доба. Г. Кухач није је у овој књизи живио приказано, ниско је он изво велик и јак утицај на освајање и утврђивање хрватске народне ниспа, а још ниспа на његовае народноста језика. Његове су се композиције тако радо певале и слушале, да су убрзо постале народне.

Лисински није дошао ни на какав приправљен терен и у толико се ниско морало дикети његовој интелектуалној ниспи, што се он онда, кад је хрв. народна музика још потпуно у повоју била, лажа убрзо да ниспа прву народну оперу („Лубав и злоба“) Прва хрватска изорна опера „Лубав и злоба“ и два чина била је први пут пјевана 4. травња 1846. у загреб. глумишту под управом А. Stage. (стр. 48.) Ту је оперу Лисински ниспао пре него што је у Прагу студирао теорију и науку о композицији, па је ниспа поетичко велики успех. После студије у Прагу, где се Лисински није најбоље осећао, довршио је своју другу, његову већу и много бољу оперу „Fortin“, али јој није дочекао извођења. Осим те две опере, компоновао је Лисински врло много ствари, како вокалних тако и инструменталних. Г. Кухач на крају својеи књизи додаје поиме композиција Лисинскога, те вели: „Како нам pregled dokazuje, Lisinski je uglavbio, glazbotvorio, udesio i ukajdio što šesdeset i sedam većih i manjih komada u jedanaest godina svoga glashbenoga rada, t. j. od god. 1841. do kona god. 1862. No pošto izvjesno znamo, da imademo osim ovdje nabrojanih Lisinskih glazbotvora još više rasturanih koje kuda, koji su možda mnogi već i propali, to smijemo broj Lisinskih kompozicija povisiti na drie stotine.“ Вистину, велики број нарочито за оно доба, у којем се није тако рећи грабежи компоновао као данас.

Уз стиха оседамнаест и седам набројених композиција додво је г. Кухач крају или духу оцену, те је тине управо окарактерисао као композиторски рад Ватрослава Лисинског. (Родно се године 1819. у Загребу, по оцу се презивао Фукс — презиме Лисински узео је доцније — отац му је био пореклом Словенца, из Крањске. Лисински је умро год. 1854.)

Рекло сам, да је г. Кухач занимљиво приказао и доба и околности Лисинскога. Нарочито је добро учињено што је овако живио представило и Алберта Штругу, чији је живот и рад у тако тесној виси са животом и радом Лисинскога. Не сажао да су данас ретки такли покривити

пријатеља, какав је био Штруга Лисинском, него су поготову ретки тако уметнички ситуација — мислени, у нас — који би толико учинили за развој народне уметности, колико је за популаризацију хрватске музике учињено одушевљења Штруга. Његово је одушевљење у ове године класично. Он нар. да са се створи на Беча у Загребу (ихајте на уву ондашњу комуникацију), саво да студира на приказу народне опере — био је најврстаи баритониста — и за то не тражи награде! Он је Лисинскога готово наговорио, да ниспа прву оперу, хрватско га, тешко, радовао се његова успесица, као овијали, и бринуо се за Лисинскога, док је овај био у Прагу, те му експлузав месечно повој од 50 еор., проплатисао његове ствари, трача од бана до обичног грађанина, а све за своје пријатеља Лисинског и за „широдну ствар“. Потпуно је Штруга заслужно, да му се спомен у хрватској културној историји оцува, а г. Кухач је то и учињено. приказујући готово напоредо и Лисинскога и Штругу.

Понашај, да је књига г. Кухача у сваком погледу врена. Лак стил и живио приказивање — без ниспаке академске ученичости — чини, да је књига занимљива. С тога свачице, нарочито овијали који се о музичкој бази, препоручујемо да прочита ту књигу јер ће му бити свине користити.

Прат.

Петра Комовић

* Средњини одбор удружења српских лекара и природњака конституисао се и изабрани су: за председника др. Марко Т. Лео, професор Вел. Школе; за потпредседника: др. Јован Д. Данић, управник болнице за душевне болести; за благајника: др. Коста Д. Николчић, апотекар; за секретара: др. Стеван Марковић, професор Вел. Школе. На првом конгресу српских лекара и природњака, као што је познато, одлучено је: да удружење српских лекара и природњака држи сваке године у августу или септембру годишњи збор на оном месту, које се на предходном збору одреди и да први годишњи збор буде у септембру 1905. год. у Београду.

* Артиљеријски мајор Мирослав Ј. Миланављевић превео је са руског језика и дао у штампу дело „Теориски курс руске артиљеријске овицирне школе гађања.“ Књига ће ниспаи до 20 штампаних табела, а донеће и 70 слика. Цена ће бити до 8 динара за овицире, а до 5 дина. за подовицире. Претилатници се пријављују ниспу (Валево).

* Изашао је први свезак дела Д-ра Владана Ђорђевића „Крај једне династије. Прилози за историју Србије од 11. октобра 1897. до 8. јула 1900.“ Цена је за претилатнике један динар и шесест нара, а оне из иностранства једну крпу и шесест холера месечно. Дело ниспаи двапут месечно у свесцима од 80—100 страна велике оскине. Ниспаи претилатне продаје се сваки свезак по динар или крпу. —

* Пешадјински поручник Живко Станисављевић (Валево) дао је у штампу и други део свога превода „Упут за обуку пешадјике за рат.“ Цена ће бити до 80 нара динара свезак. —

* Чешки књижевник Јосиф Карасек понудно је Матици Српској да му у својим издањима штампа одређено дело „Историја Словенске Књижевности.“ Матица је од писца већ потражила рукопис, а ускоро ће доћи и њему и своју одлуку. —

* У хрватском правничком листу „Мјесећник“ (4. бр. о. т.) штампано је Д-р Милеко Веселић оштрим и исцрпним библиографским чланак о Д-ру Балтазару Богшићу. У овом биографским и критичким извојенима, у којем је чланку писана стручна библиографија о делима Д-ра Богшића. Чланак је написан у част седамдесетогодишњице Богшићеве. —

* За издања Матиче Српске припадни су ови рукописи: „Стјепан Митров Љубина“ од Марка Цара; „Узалудна љубав“ новела Даријана Ошечки; „Савремена књижевност Јужних Срба“ расправа Јасена Цара Ћирићког. На оцену су дати рукописи: „О шаха“ од неидентификованог писца и „Грци мудрац Дијоген“ саставак Н. Николићевих према руском оригиналу П. И. Вирукова. —

* „Доброћторна Задруга Српских у Сан Франциску“ отворила је прошлог месеца прву српску основну школу у Сан Франциску, у којој ће се, за сада, предавати само српско и суботом. Дужности учитеља врши Вељко Радојевић, уредник „Српске Независности.“ —

* К. Маринковић, музичар, компоновао је и штампано нов марш „Српски војник на Косову“. Композиција се може добити у свима Београдским књижарима, а цена је 80 пара дина. —

* Наша сарадница г-ђа Милона Милadinовићка, од дужне прилике упознати немачки читалачки свет са најбољим производима из српске литературе књижевности. Познат је и немачки њен превод писца „О Црној Гори“ од Љуб. П. Ненадовића, а ту скоро публиковала је превод Знање последње песме „О Боже“, који је прештампан у неколиким немачким листовима. — Сад је превела и припремила за штампу „Кнеза Арванита“, драму Кнеза Никоде I и, из збирке приповедака Јанка Веселиновића, десет најбољих прича, које ће штампати под насловом „Дивље руже“. Оба ова дела живља ће на немачком језику у засебним књигама још у току ове године. —

* Роберт Шистер, глум. професор у Загребу, отворно је претилатички удио на дело „Појест Личко-Крбавски Јунаци“. Овим радом прилажујемо писац културни развој ових крајева, данас не само територијалне промене и политичке прилике, него слике у којима ће се одредити живот народи у низу столећа, од старих Лича и Равњана па све до данашњег дана. — Дело ће изићи до 20 табака, а претплата му је цена 4 круне. —

* Д-р Павле Јевтић (Врђи) штампао је резултат својих лекаријских прокхатрања о болестима срца и лечењу у Врачкој Бањи. Книгу је написао: „Миогена теорија срца и балнео-механичко лечење срчаних болести у Врачкој Бањи“. Книга има 32 стране. —

Коста Мајкић: *Јовина исповијед*. За родитеље и омладину. Цијена 50 котура. Сарајево 1905. Прва српска штампарија Р. Ј. Савића. Издање Књижарнице Михајла Милановића у Сарајеву. — 12×16 см., 64 стр.

Министарство Војне, Санитетско одељење. *Упут за дезинфекторе*. Написао Д-р Фриц Каринатиц, асистент хигијенског завода у Гисену, превео Д-р Драгутин Петковић, санит. капетан II. класе, управник Пастеровог Завода, Београд, штампарија радничког Министарства Војног, 1905. — 10×14 см., 40 стр. —

Из Краљевско-Српског Пастеровог Завода у Нишу: *О антирабичном лечењу у овште и о лечењу у Краљевско-Српском Пастеровом Заводу, с тридесетим статистиком*. Од Д-ра Драг. С. Петковића, директора Пастеровог Завода, Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 15×24 см., 20 стр. —

Deutsch-Serbische Korrespondenz. *Овако се имају писати српски и немачки најбољим приписом*. У Новом Саду, издање и штампа српске књижаре Браће М. Поповића, 1905. Цена: 1 круна 40 пот. или 1 ден. 40 пара. 14×21½ см., 175 стр.

Најбољим речним страним речн, које се јављају у нас те их ваља разумети а доносили их се и клонити. Приредио професор Јован Грчић, У Новом Саду, издање и штампа српске књижаре Браће М. Поповића, 1905. Цена је 3 круне (3 динара). 15×21½ см., 399 страна.

Књиге Матиче Српске, број 11 и 12. *Западна Европа и Балкански народи према Турцима у првој половини XV. века*. Написао Јован Радоњић, У Новом Саду, издање Матиче Српске, 1905. 15×24 см., стр. 297. Цена је 3 круне. —

Мемента... Две привојетке Милена Милadinовића. Превео М. П. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 12×16 см., стр. 31. Цена 30 пр. дина. —

САДРЖАЈ:

Знање, слика са Косова, од Гр. Боковића.

Ускре, песма М. П.

Хајдук-Вољак, с народних погледа на народну појезују о њему, од Ср. Ј. Ст. (паставице се).

Песма, Alfred de Musset, превео Max. X. Илић.

Негона љубав, од Милона П. Ћирићког (савремена).

У залудну ноћ... песма Д. Ђукића.

Жено, П. В. Гогол, с руског превео М. С. Петковић.

Пјесма у суну (Sylt Alcamitum), превео Б. Д. Капа.

Шахматска Е. Нега (паставице се).

Чина Животи (М. Ј. Аермонти), превео О.

О значају науке о свету, популарно космографско предавање професора М. Ј. Андоновића (савремена).

Андреја: Прозе, од Бел. Ј. Рајка. — У гласу, од Ст. С. Н. — Две дјелу, од Ст. С. Н. — У Матици, пјесма у прозама, од Ђокића.

У нас слике.

Хромија (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКИ: Јулић полубић. — Крчка. — Давић и Хло.

— Сину са празник. — Повратак са трга. — Бајка. — Ј. Јован Јурић Јанковић. — Архивски младици са Косова. — Очар са Шатора.

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА И КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЋА И ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОВИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧИЦЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ПЛАЋЕ СВАКОМЕ НА ЗАХТЕВ ВЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 24. ДО НОВОГ ГРАДНОГ ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све новремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шилу у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалја за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набада* за најкраће време по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Зашто не купите и продајте књиге, а. д. књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, или отуђених тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набада антикварске књиге по поручби и по цени (старчевој) у каталогу из којег се набада. Велики избор антикварских каталога чувених светских антикварница стоји свагда на располагању свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединачне употребљене дела као и цео библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилату сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibbibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпопуларнијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечно претплата је два динара са неограниченим правом читања.

Зашто не купите и продајте књиге и музикалја, књижара свакоме на захтев *набада*.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

— ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ —

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мирал леци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне аграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ваша обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости поштом, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигурањима из унутрашњости — олакшица је плаћање и тиме, што је за сваку варош олакшица бар по један познати завод, ради пријема уплата за осигурање. И према томе, сва једна осигурања из унутрашњости није душка плаћа уплата у Београд и налагати се трошковима ово поштомаре.

Полице за осигурање аграда противу пожара Београдске Задруге *примају* се као гаранција за зајмове

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ ИЗБОР ЈЕ

највећи и најлепши

РОВА ЈЕ

МАЛОСИДИНИКА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове артикле:

Шешира филциених и сламених у свима о-
сложима бојама и ценима;
Цилиндера од платна и атлаза;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и доњере;
Мидера у најодреденијим и најсавршенијим системима,
а из најодреденијих светске фабрике под знаком Р. D.;
Креватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља кузеног и плетеног, зимског и летњег; намешту
кога и од Др. Јегора, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и
дечијих;

Перфимерије, као: сапуна обичних, финих и нај-
одреденијих од 20 пара до 3-50 дил. ком.

Затим: јириса, теста и прашка за зубе; воде за уста,
прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за
одржавање, растање и бодвавање косе; јустина за
брду и косу и помаде за бриво;

Лепеза, обичних и за бланове;

Мараме: камширских, штованих и свилених за среску
пошлу;

Мараме цених у свила вртама;

Кебета, штапова, коса, новчанника, табакера, торби,
лабуна, дугмета за крагне, прса и мањетно; четка
за одело косу и зубе; чешљава, пораменица, и остале
галантериске и поменне робе.

Препоручујемо поштованим купцима да се о свему овоме и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ И ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

поставице на хартију

164 стаје комад
2-50 дил.

Сенекова улака
за савремену пошту од грена.

улака од калугуна са златним пером

Ова је улака најбоља,
тако да купци могу бити
уверени да је овај перо
улака од калугуна.

улака стаје 3 дил.

Сенекова улака сваког јуна
показује перо к то:

од 6, 7, и 12 дил. ком.

поставице на хартију

поставице на хартију
од 344, стаје 10 д.

Поставице за г.г. асеаре, трговине, инжињере, чиновнике, путника и т.д. Улака по овој стаји са златним пером стају 18 дилара комад, а икано из и од 20 до 25 дилара. Америкавске улаке са златним пером стају 7-50 и 10 дил. комад, а са илгем 4-50, 6 и 8 дилара комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА СЕДМА —

1905

НОВО-ОТВОРЕНА
ПОМОЩНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА
МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33, у близ. с. Николе Спаског.

Има на стоваришту и свагда нашоно добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици за *омаку теоретичку сезону*: Штофова најмодернијих за женско одело, — Свилен за хаљине, пренае, блузе и украсе. — Сомота и Плиша. — Атлаза црна за буџе и либодети. — Атлаза као и Свилен беле за женско хаљине. — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету. — Атлаза и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за женско одело као: Свилен штикераја, Аплинација, Чипана, Чипаног штофа, Позаментерије и декоративне приборе и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофових и пенирних. — Гарнитура за кревете. — Платна коначног дана и Шифона Шро-
ловог у свима ширинама. — Везова и уметана.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Посагу је узудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштованјем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 183.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА
У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и црнкама;
Цвильиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Демаста за јоргане свију ширина;
Молдонна и Фланела у дивним утварама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеверт;
Памука за чаропе свију врста и квалитета, на штрихлама и гудбама; обичног, свиласог и француског.

Тепиха и простирече готови и на митар;
Завеса чипкани, штофови и аплинорани;
Чаршавиа штофови у гарнитуре и засебно одвојени;
Мобл-Штофова згузана, полу-сидлена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на митар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готови и на митар, у платну и штофу;

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбина за сва врсте у Србији извршујемо најбржијим и најбољим.
Мустре од свију врста шаљемо на захтев бесплатно.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче административне стране се Р. Ј. Ода-вићу, власнику и уреднику „Нове Искре“, Калетан-Миница улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева живихује се само у року од два месеца. После тога рачуна бројеви не могу добити право на откупну цену. —

Бежанка

— ЗАР. Р. ПОПОВИЋ —

Стевану Сромицу

раја клавесар цркве Гилланске, у Старој Србији, иде од општинара до општинара:

— 'Ајде, чорбаџи-Ђорђе, у општину — зове те иконом.

— Зар опет у општину?! Не ли јуче разреши-васмо верицу?! Сад се ипак тражи из конака неко плаћање!.. Не могу доћи, не могу... Поздрави се тако икону: у годеној сам работи — не могу данас доћи...

— Ама, чорбаџи-Ђорђе, нема ништа из конака, већ дошао једна бежанка да се суди.

— А, бежанка?!.. — разведри се лице општинару Ђорђу. — А одакле је?

— Из Могале.

— Е... Горњоморавка!.. 'Ајд', дођи љу, дођи љу...

Упути се Траја Јанку Карчету...

Јанко прекрестно ного, седе на дућану... сад баш отворно путњу е бурнуто и ширче.

— Чорбаџи-Јанко, да дођеш у општину — поздравно ти се иконом.

— Е, у општину... сваки дан у општину, како да не!.. А дућан коме да оставим? Чавкана, а? Сам сам, видиш добро... кажи икону да не могу доћи... Можда се опет тражи нека вергија, а!..

— Не, не тражи се ништа, него има да се суди једна бежанка.

— Е?!.. — викну општинар Јанко и сасну се те погледа у дућан свога комшије. — Нема ми ту комшије, а чим дође, казаћу му да ми припази дућан и ја љу дођи... Дођи љу, Трајо, дођи љу — поздрави се иконому...

Прође Траја поред дућана Хаџи-Павлина: нема га у дућану.

— Где ли га сад могу наћи? — пита се Траја. — 'Ајд' да га потражим код куће...

Такав Траја пред врата а хаџија на вратима:

— Које добро, Трајо?

— Све добро, хаџија... Пратно ме иконом, да ти кажем да дођеш у општину.

— Ух, брате, опет у општину!.. Опет се нека глоба тражи... знам, глоба!.. Кажи, Бога ти, икону да не могу доћи... Ето не могу никако доћи!.. Пошмо сам у ложе...

икон — намесник маторногачког, врата, вергија — давао, иконом — вољакчија, бежанка — девојка која је одбога новку.

има дванаест аргата... знам, дванаест аргата... на треба ладе да објем. Тако кажи...

— Па, хаџија, сврши работу у општини, па онда пид у доње — и онако ти је на путу... Нећеш се много забавити: јаво само да се пресуди једна безанка.

— А... безанка?!... — рече хаџија и почела се по потпаљу. — Е, 'ајде да дођем... да дођем... Кажи иконому да љу дођи... сад љу дођи...

— Баш тебе тражиш, чорбаџи-Маринко, — рече Траја, сретнувши општинара Маринка на улици.

— Што има, што нека, Трајо?

— 'Ајде у општину — зове те иконом: дошла једна безанка...

— Е?!...

— Јест, јутрос дошла и сад ће да се суди.

— Добро, добро, дођи љу... Ама што је донео: раклију овај Јован Карин!... Мелем!... Не знам где је нађе!... Над буџић данас узимао раклију... ама... од њега да узмем!

— А, а, — зарте главом Траја, у знак пристајања, и пође кући чорбаџи-Васиној.

— Свањка-Доко!... Тражиш Васу у механи — нема га.

Да ли неје дошао дона?... Зове га иконом у општину...

Преставе Дока да мете по чардаку, и кад чу да Васу зову у општину, пописа да је то нани за капису ангарџију, али за какву перџију, — то одговори:

— Неје дома, неје; ако неје у механи, не знам где ће бит'...

— Питај зашто се скупаља општина? — шапну Васу кроз прозор из собе у којој бројаше новац да исплати нађе добијено на Скопља...

— Чујеш, Трајо! — викну Дока Трају, који беше пошва. — А зашто се скупаља општина?... Како да кажем мому (мужу), ако дође?

— Па... ништа... Има да се суди једна безанка.

— Добро, добро... казашу му, чим дође. Он ће скоро дођи... сад ће дођи... Какашу му, ич не брину...

* * *

У порти црквеној у хадау иза цркве седи иконом. Како који од општинара дође, прилази руци икономовој, дотаче се капе на глави и говори: „Благослови!“ Иконом свакога препрети, дружи му ртку и одговори: „Да си благословен!“...

— Можемо и овде да свршимо посао, да се не пишемо на чардак, — говори иконом.

— Можемо, можемо, — одговори Маринко. — Овде је убијено: хладовина, зелена нека трава; а на чардаку тврде штице...

Јивко Карче вади из појаса бурмутину... држи је у левој руци, дува је десном какипретом и велики претон и смешка се... отира је и нуди иконому и остале и говори: „Бујџум!“...

оретом — какипрет.
ангарџија — кулу.
штице — даске.
бујџум — нисан, завовај.

— Првао да ти кажеш, икономи, — узима бурмут и говори Хаџи-Пава: — ја се улаших да неје опет из конака капису глоба, какава ангарџија, те и не хтедох да ти дођем.

— Море, тако и ја, — говори Живко Карче и смеје се.

— Не може се више дивити! — рече Ђорђе и удахну.

— Хвалаи Богу, кад неје друго по безанка да се суди... Колај работа!... На овакво свакад лепо ти дођи, — а, шта кажеш, Васо? — унута Маринко и наиницу...

— Камо их, где су та безанка и тај момак? — пита Хаџи-Пава.

— Ево их, — показа иконом главом... — 'Ајде, Трајо, викни их нека дођу...

Под чардаком у углу стоји безанка. Руку је дигла и метнула над очи, а у руци јој била шарапа, те јој покрива и лице и груди... До ње је свекрва... Мало, мало, на приђе снах... шапне јој — нита је: је ли гладна, је ли жедна? Свекрва држи под мишиком бончу, а у бончи је сомун; ризице бончу, лони новац, пружа га снах... снаха неће... а она се новајка, новајка, на га поједе. Опет мало послае то исто учини: снаха једна прики један ко-нади, остало свекрва поједе...

Свекрв седи на земљи, леба наслоњено на зид и пружао чибук те пуши. Поред себе суетио шарену торбу. Често би се окренуо жени и рекао би да признаи на снаху...

Можак стоји подље од њих, у страна; гледа то у цркву и оне шаре на мених зидовима, те у суседну кућу и оне девојке које везу на чардаку; баци поглед на небо, на свети на земаљу, загледа се у своје нове чараше, нове црне чакшире, преко којих су ниско испод колена шарене джиге, чије киљавке одскачу од локтова при сваком његовом кораку. Често пута као случајно окрене се к девојци и погледа је онако испод ока, а она њега испод беле жараме...

— 'Ајдете!... — викну Траја, и у исто време позва их и главом и руком.

— А где су отац и мајка девојчини? — унута иконом. — Зовни и њих.

— Они су овде у Станковој механи, — рече Траја и отрча, те их позва...

Пошто сви приђоше руди икономовој и добише благослов — родитеља девојчини стадоше на другу страну, подале од родитеља момковиц...

Мајка суждена... често погледа у своју квер... погледа, на удахну... А отац никакмо и не гледа на ону страну, а кад баци поглед — тај је поглед општар, зут, кринички... Само дува на нос...

— Одакле бише ти, роде? — пита иконом онда момковица.

Општинара прелећу очина по снаја; дуже им се погледа задрже на момку, а најдуже на девојци...

доко — подмешао.

ВЛАХО БУДОВАК

ХРВАТСКИ ПРЕБОРА

— Ја сам... из Витине.
— А, тако!... А како ти беше име?
— Недалеко.
— Јест, јест... Чиј ти беше, Недалеко?
— Стеванов.
— Ти беше од Перића?...
— Јест, од Перића... одлацаи сино...
— Добро, добро... А како ти име, бре момче?

ушита икономом монаха.

Монах гледа преда се и ћути...

— Чујеш ти што те питам?

Отац одговори:

— Арса.

Монах диже главу и сам прошапута:

— Арса.

— Колико јмаш година, Арсо?

Арса смеже раменима:

— Не знам...

— Па... оче икономе... — рећи ће отац монахов:

Арса се родно онога лета кад оно Берекарци узбине нашег одлаца Ристу.

Насмејаше се општинари; а Хаџи-Пава рече:

— Откуда ми знамо кад је то било!...

— Да ли ти знаш колико ти има египу година? — окрену се иконом матери момковој.

— Па... не знам, Бог ми душа!... ама имаће осамнаест година... стар је нећ!... Негови су вренци Мирко Отошњи и Сина Ивков.

— ?!

— Е... — настави најка: — знам кад оно Господом (митрополит) беше дошао у Виначки манастир, Арса ми је био малечак... тако од две године... и ја сам га, знам, носила у манастир.

Укнуташе сви.

Иконом пројекли... прерачуни нешто у глави и онда рече:

— Е онда је у осамнаестој години.

— Можда, — одговори отац монахов. — Ова моја, видиш, поарно зна од мене...

— А колико има година девојка? — ушита иконом девојчина оца. — А, Величко?

— Не знам!... — лутито одговори Величко.

— Е, не знам!... Како то као отац да не знам?!...

— Не знам, не знам!... — набуњито одговори.

— Па види се да ће имати на петнаест година, — рече Живко Карче... — А, мори! Колико јмаш година?...

Девојка не скида нарамне с очију... Ћути.

— Скини ту мараму, скини, па гледај. Нека була, по ризејанска вера! — говори општинар Маринко.

Девојка свукла руку на појас.

— Како ти је име, девојко? — пита је иконом.

— Крејана, — одговори свекра.

Берекарци — Арнаути из села Берекара.
поарно — боде.

— Тебе питам, — понови иконом: — ти ми кажи како ти је име!

— Кажи, не бој се! — шапну јој свекра.

— Крејана.

— Па, колико ти је година, Крејано?

Крејана смеже раменима.

— Имаће шеснаест — седамнаест, — одговори свекра.

— Кажи ти! — окрену иконом матери девојчиној.

— Не знам...

Иконом поћута, па онда опет ушита:

— Имате ли још које дете после Крејано?

— Дао Бог.

— Колико?

— Па... имамо Ристу и Јованку.

— Колико има година Риста?

— Па... кофамити је, имаће дванаест — тринаест година.

— Има, шапну, година девојка, има — то се види, — рече Хаџи-Пава.

— О, о!... има, има, — потврдише и остали.

— А да нешто род отацод? — пита иконом.

Величко ћути.

— Нешко ништа род, — одговори Недалеко.

— Е, Арсо... кажи ти нама: што си дошао с овом девојком? — пита га иконом.

Арса се смеје и окрене главу у страну...

Општинари гледају Арсу и смеју се...

— Кажи, кажи, Арсо, зашто си дошао у општину? — понови иконом.

— На да се суди — а зашто друго! — рече општинар Ђорђе. — Је ли тако, бре?

— А, а, — одговори Арса потврђујући то и главом и смејући се.

— Хоћеш ли да узмем за жену ову Крејану, а?...

Арса обори главу и опет се насмеја...

Насмејаше се и остали...

И девојчина отац погледа у Арсу, а мати погледа и задахну...

— Реци: хоћеш ли или нећеш?...

И отац и најка упреше погледе у њега, а отац ће му помоћи:

— Хоће, како да неће!...

— Кажи ти, Арсо, кажи, — говори иконом: — тебе питамо!...

Арса ћути...

— Де, де! — храбри га иконом.

— Па... да нећу не бић ни дошао...

— А, тако!...

Смех...

Девојкин отац помакну се још један корак у страну и духу на нас...

— Е, кажи сад ти, Крејано, да ли те неје ко преарно или слагод довео онда!...

коромити — прилично колма.

Крејана покри лице жаромом...

— Преварили, преварили... попе, — увеша се отац нећ... — Све је то учинила она проклета Баба-Отојна.
— Неје Баба-Отојна, неје нико преварио: сажа је дошла, — одговори отац мождов.

— Ко?! Зар она да дође сама?!... У твоју кућу да дође?!...

— У лоју кућу, у лоју — зашто да не!... Зар је твоја кућа боља од моје?!...

— Чекајте, чекајте! — виче иконом... — Да питам девојку, па ако она рекне да је препарена, нека је татко води дома.

— Јест... да седи дома да чува татка! — рече отац мождов.

— Но зар да буде бежанка да је целог века корите?!... — одговори отац девојчица.

— Па што ће, кад ти тражени на њу пет кеса!*)

— Ко?!... Море, не бих ти је дао ни за десет кеса!...

*) једна кеса вреди пет стотина грона (100 дина).

— Станите људи, да испитам девојку, па се после свађајте колико хоћете! — виче Хади-Пана.

— Кажи, ти девојко, да ли те је ко преварио или си сам донео овде? — понови иконом.

Девојка ћута...

— Кажи, кажи слободно! — рече Ђорђе.

— Чак!... — учини девојка.

Отац њен пође да иде.

— Стој, Величко, стој! — викну иконом.

Величко стаде и окрену главу.

— Па... хоћеш ли, Крејано, да пођеш за Аргу?

Девојка ћута.

— Говори, говори, да чујемо!

Осет ћути... свекрва јој приђе ближе.

— Скени ту марању с лица и кажи! — рече иконом.

Свекрва се таче њене руке и она је сапусти.

— Кажи што те питамо!...

— Хоћу!... — промапута Крејана.

Весели жагор...

(саставио си)

Успомена

Опет пролеће са ружама својим, —
Лутњи, ружичини дани!
Под багреним често замашљив стојим...
Ах, златни моји дани...

— — Пролеће беше. На малој тераци
Сејасмо ја и она;
* У очима њеним блистави зраци,
Негде плаваху звона...

И читаш јој песме Пола Верлена,
Слатке, страсне нанасоне;
И осетих како главница њена
Полако, тихо тоне

На груди моје пожудне и преле.
— — И растасмо се тада...
А после јесен; свугде руже свеле,
Дани бола и јада. —

Опет пролеће са ружама својим, —
Лутњи, ружичини дани!
Под багреним често замашљив стојим...
Ах, златни моји дани...

ДУШАН МАЛУШКИ

Девојка у данашњем друштву

Где год се обрнете, ма шта да предузмете, у ма којем доба живота, у ма којим околностима и приликама, пред вас стално избијају разна питања, пастигају моменти, у којима се без сарадње, без суделовања своје родбине, својих пријатеља и познаника често плашите да на какву деспотичку одлуку донесете. То се нарочито односи на

решавања питања која, бар у ширини потенција, одређују живот у будућности. Таква су питања многобројна. Оно што се зове кућа, породица, васпитање, друштво нису ли лар сасе то нојаве које нам, тако рећи, свакодневно па-турају наједане и веће и мање теже на решавање? Претресати таква питања, вентиласати их, посматрати их са

равних тачака гледишта, постојак је, како се бар јени чини, који може имати само корисних последица. Из оне ожеке разних мишљења и аргумената, баш као и у свакој хоминској процесу, искристалише се оно, у датом моменту најправилније решење, оно, што може највише критике да поднесе а да не науде. Што код појединца буде било више так правило решених питања од општијег значаја и интереса, у толико ће на и читаво друштво бити савршеније, биће ближе оним крајњим циљевима, којима су тежила и теже сва друштва у свим временјима и свима цивилизацијама. А већ је опште позната истина, да се сам људски рад своди искључиво на то, да, ако је могуће, се људство што живије и са што више задовољства прође кроз овај живот и студи у овај живот, нечии.

Поделама са те тачке гледишта, хоћу да изнесем неколико својих мисли и погледа о теми, која нас несумњиво се интересе, а то је: о давањима наших девојкама. Призвјем да је тема и сушине дилематна, али верујем да ће ми читаоци, ако би у мојем излагању било јасли е појима се не би сложили, узети у олакшину моје најискреније намере, управо жељу, да наш девојачки подјалак буде све савршенији, све ближе ономе, што се у најидеалистичијем смислу замишља под речу *девојка*. А је а' те, како сама та реч много каже? Како је велики и неенцијан свет који тај појам одређује? И баш е тога ми се чини да је нашим девојачком свету, да је нашим женскију у опште, велика неправда напомена, јер је њихову бићу много мање пажње поклањано по што су то оне заслужиле, по што оне у ствари на то права имају.

Док су још само под утицајем својих отаца, велика већина наших девојка, из честитих породица, развија се на најздравијој, на најбољој основи, и како се само може замислити може. Поред родитељске љубави, она бескрајно силна појава што се зове породични морал, средство је за васпитање и учитељ је, којег никада други учитељ ни наместак не могу заменити. Да питате: шта је то управо што се подразумева под речу *породични морал*, тешко би се могло е неколико речи додирнути и одредити. То су оне ствари, оне хиљаде ситних обзира и постојања што честити родитељи, а нарочито честите и чедне мајке свако нежно примењују у раду и опхођењу свих са децом и у кући. Њена блага реч, њена одмена, њен уговор, њен израз задовољства према детету напашта су средства којима ни једна друга нису једнака. Кад то кажемо, ја не правим никакву разлику између наших савремених, школованих и оних старих, нешколованих отаца, а ако бих баш и правно казну разлику, признавају, првако би је корист оних старих, оних, као што се то обично каже, простих жена, али које су, вођене искључиво својим честитим душама и јаким породичним морали, без икакве помоћи са стране, васпитале своје шере, и спремале их за живот, ако не боље, а оне ни мало горе по што се данас деца васпитају.

Наравно, од мене је далеко и појасмо да и данас гласа за тај стари, у нашем Београду већ на издисају начин васпитања. С променом и безбројним променама што су у развоју друштвеног настанале, као некипновла последица наступиле су промене и у томе погледу.

Тек стоји као несоморно, да од тих васпитних утицаја, што их најке врше над шерема својим, у највише случајева замишља сва будућност девојака. И оној најпотребнијој моралној јачини за живот тако пут искушења, и оном правом појмању дужности жене у браку, оном најпаметнијем суђењу у најразличитијим моментима што живот собом носи, и оној благодети, скромности и зближи, — свему томе научи се девојка у првој најсавршенијој школи, крај отаца своје.

Само, на жалост, у нашем замишљеном друштву искључивост материна утицаја не траје дуго. Чим дете порасте и, пр. пође у вишу девојачку школу, на његов дух, на његову љашту и осећаја почну да делују и својим утицајем школе и друштва. Дотадашњи његови узани хоризонти куће и породице од једном се почну да шире, и изади нових импресија и појава почну да се утискују на његов ум, и да покрећу његову малу пахет, и стисајем нових прилика, против благодетног утицаја мајчина, дужу се разни агенси и угрожавају га. И ако су у тим годинама девојчице још сасвим несвесне тих нових утицаја, по којима ће се међутим прекарминати, и душевно и интелектуално формирати свака на свој начин, икак, личне особиле снаге од њих почну се манифестовати на њима тако, да се већ у тим годинама у свакој од њих почне јасно наговештавати будућа личност девојачка. Њихове симпатије и антипатије већ се тада почну испољавати и обележавати, и већ тада почне оно пробирати између њих, она душевна селекција, која ће их, у највише случајева, пратити кроз читав живот. И то су прва друштва у којима наше девојчице почну добити оно што се зове друштвено васпитање. Тако подељене у мање или више витне кругове, иду девојчице из године у годину и од деце постају девојке. Пошто је међ њима, по свршености школовању у вишој девојачкој школи или по пансионима, већ мали број оних које продукавају школовање било на Великој Школи, било по специјалним школама, то се оне, кад се већ задовоље, налазе све у више мање једном истом жици у општег знања и школске спреме. Наравно, већ њима има и таквих, које су, због болних материјалних или других каквих околности, научиле и по који туђи језик, и научиле мало музике, али, пошто је ретка међ њима она која до краја корисно употреби тај свој вишак знања, ја о тим джеоренцијама већу да говорим, јер у ствари саме те двовернице ни мало или врло мало утичу на њих, да би се оне похолу њих и видно истакнуле од осталих својих другарица.

О тим нашим девојкама, већ спремица на удају, између неке своје јасли, не би ли и други, ја и за најкраће вреже, скренути мало више пажње на тај млади свет

koji je ne samo najljepši ukras i lepilo svakoga društva, no i njegova slika u budućnosti.

Ne mogu reći sve, ali veliki deo naših Beogradskih udavaca, e obzirom na spremu i vaspitane što su dobili po svojim kućama i školama, predstavlja dobar devojčaki kadar. Ja znam da u one u tih godina imaju većih ili manjih mana i nedostataka, ali sve te njihove mane i nedostaci, kako se bar meni čini, takvo su prirode da se mogu korektno lečiti.

došlo tome vreme, obezbede sebi što bolji izbor, rade na tome, da se pročuju kako se one, u višim smerovima, naročito stiču da se duhovno usavrše, kako se bave literaturom i umetništvu. Kako rado čitaju ne samo koje-kakve lake, površne stvari, priče i pesme, no i mnogo dublje, smatrajući diskusiju za svoje polje pobeđivanja. Te dakle rado diskutuju, i ono što se od prastarih vremena podrazumevalo pod rečju devojčaka spremnost, nije njihova vršina.

М. К. Црнчић

Јужњачки врт

Подлежне друштву и друштвеним конвенционалностима, од којих, као што је познато, већина лежи на лажи, и оне, пошто већ тада сваки од њих у опхођењу с друштвом и понашању унесе и свога личнога, труде се свака на свој начин, да се што више истакну међ осталим. Многе од њих из сазнања, а неке инстинктивно, знајући да какве ванредне интелектуалне особине, да какви велики умишталени и генијалност имају оне основни принципи на којима почива женско биће, да имају најкарактеристичнији знаци онега *ewig weiblichen*, и не старају се много да се у томе погледу развију, но се једино труде да се истакну својим лепим, скромним држањем и понашањем без икаквих афектација.

Многе омет, не знајући то, а све у циљу да привуку што већу пажњу младих на себе, да, кад буде

А има их и таквих, и те су најмногобројније, које о свему томе и не воде рачуна, које, ако ни што случајно падне руку да читају — читају; ако знају нешто мако да свирају — свирају без великих претензија; које, по оној урођеној кокетности женској, чија се трагови виде и код најскромнијих девојака, воле да се намештају, воле помодне ствари, воле лаке, површне разговоре, јер за какве дубље и нису и неће да су.

И те су најприродније и најчистије личе обичној типу девојачком; јер чим девојка есенсно и с предумишљајем може да одређује понашање своје и да га мења с обзиром на друштво и на разне средине које походи, она се све више, и то својеволјно, удаљује од природности и у покретима и у мислима, а што је међутим једна од најлепших одлика у природи сваке девојке, и све се више

пoдaје oнoшe штo сe зoвe тирaниja дpyштвa, рaзyмe сe сaмo нa свoју штeту. Кojи сy тo oбирaи o кojикa снaгo мoрa дa пoдн рaчунa y дpyштвy, ствaр je и сyпншe пoзнaтa: нe сaмo oдpсним eвoлyциjа, нo и мнoгo, мнoгo млaдaкa дoбрo нaспитaним, и снв тн oбирaи сyкнa трeбaлo би дa сy сaмo јeдaн нaјштн нaкaлeжик нa личнoст свaкoг дeвoјкe; нeштo штo je трeбнo, aли y нeтo врeмe штo je сaмo спoрднe. Oригинaлнoст свaкoг дeвoјчaкeг типa нe сeмe дa тpиx ил нaјмaњeг yтpбa oд oнoгa штo сe зoвe дpyштвeнa кoнвeнциoнaлнoст.

Етo тo мнoгe нaшe дeвoјкe нe знaју и велики дeу свoјих гoдинa пpoвoдy y јeднoм oд нaјсeкoрпoснeјих пoслoвa: y нeгoвaнy кнoчих блeдих oригинaлнoстa a пo yпyстaкa кoјe им тaкoзвaнo „дpyштвo“ пpoспeцye. Oтyдa дoлaз дa oнe y мaсe, вeћинa, сe нeкaкo личo јeднa нa дpyгy, и y мислaмa и y пoнaшaњy изaђy мнoгo шaблoнoскoгa. Ту je дpyштвo билo јaчe oд них и њихoвих, бaш y рaзнoликoстe, лeпих дeвoјчaкeких пpиpoдa, и y врлo мaлo кaлyпa oбличилa нe сaмo њихoвe тoлeтe, нo и њихoвe рeчникe, и њихoвe мислe, и њихoвa знaњa. Бyдитe јeднoтa дaнa нa дeсeт рaзних стpaнa, y дeсeт рaзних грyпa нaших Бeoгpaдских дeвoјaкa, и бyдитe yвepeни дa ћeтe бap y дeсeт чyти eкoрo јeдинe штo рaзгoвoрe, и дa ћeтe, a тo je oнo штo je нaјштe зa жaљeнe, мoћy нaшa рeткo нaћи oнe пpавe, oнe тaкo лeпe дpyгaрчaкe интeлигeнциe, кoјa je сaмa пo сeби јeднa oд нaјдeтших, чaк иу рeћи, јeднa oд нaјпoстeтнeјих стpaнa дeвoјчaкe пpиpoдe. И тy je дpyштвo сa свoјом лaжнoшћy и пoвршнoшћy yчинилo свoje: ширoкa, бeзбoјaнa пoдa yништилa сy oнe мaлe цвeтнe oзaсe, сa кoјих сe нeпрeстaнo ширилa здpaвa и пpијaтнo зaнoвaнa свeжнa.

Нeкa ншe кoд дaнaшних нaших дeвoјaкa, изглeдa чaк дa нe мoжe вишe ни дa бyдe oних лeпих сликa из дeвoјчaкoг живoтa кoји сe пpoвoдиo пo кyћaмa измeђy вршњaкa и дpyгaрицa дaлeкo oд yлицe и свeтa. Нeкa вишe oнe тajнствeннoсти, oнe скривeнoсти y кoјoј сy сe пoрeд мaтeрa свoјих рaзилијaлe, и y кoјoј je билo тaкo пpијaтнo сaмaти и тo сaмo лeпo сaмaти. Збoг пpoнeћeних дpyштвeних пpиликa дaнaшнe нaшe дeвoјкe нe живe вишe тaкo. Дpyштвa, и тo вeћa дpyштвa, yлицe, мeтaлитa и хyмe зaбaвe, сpeдинe сy y кoјинa сe oнe, или бap вeликa вeћинa них, крeћy рaдије и чeшћe нo кoд свoјих кyћa. Пoд пpитeскoм дaжних дpyштвeних кoнвeнциoнaлнoсти, oнe и нe oсeћaју кoликo тaквaнa живoтoм y ствaри гyбe: кoликo сaмe рaдe нa тoнe дa штo ншe дeвoјкe дeтaријy oнo нeштo вeликo, eјaјнo и свeтлo штo сe y свих вpeмeнaмa пoдрaзyмeвaлo пoд рeчy дeвoјкa.

Јa oних мoћy дa хвaлим бaлaдe, рoмaнe и тpyбaдyрe, нити дa пeвaм oдe пpocлaвнe и пaвинe Мaргaрeтaнa, нeћy, нити им тo нaмeрa; хoћy сaмo дa кaжeм: дa сy дeвoјкe кoјe сy сe дa yдaјe свojeгo aмe рaзилијe y скyтe мaтeрa свoјих и пoд oвpлeм рoдитeљскoгa крoвa нo y ширoким дpyштвaмa, дa сy, вeлим, тaквe дeвoјкe бaнжe билe oпoј вeчнo идeлaнoј сaнци дeвoјчaкoј, нo штo сy дaнaшнe. (А јa тo кaжeм зaтo, штo сaм дyбoкo yвepeн

дa je oнo штo сe зoвe кyбa нaјширe и y нeтo вpeмe нaјпeчeнитije мoћe рaдa зa свaкo жeнскo чeлaдe). Oнe сy y млaднa рaзилијaлe мнeгo вишe oнe слaткe, зaнoвaнe чeжњe, крoз кoју млaднa пpoлaзe кaкo крoз кaквo чeстнaштe, нe дaнaшнe. Тит хoћy дa кaжeм, дa сe дaнaшнe дeвoјкe и мaтeријaлнo и дyхoвнo гyбe тaнe штo сe дaју сaкoднeнo видeти: штo мнoгo ншe нaјшe пoклaњaју свeтy и њeгoвим пpoштoвнaмa нe нaјзoјe интeлигeнe сpeдинe: рoдитeљскoј кyћи; штo нa штeтy и нa yтpб свoј мнoгo вишe бpињу o дpyгимa нo o сaмимa сeби, o тyђим пoтpeбaмa нo o нaјрeчeки свoјим. Истия, ки снв знaмo дa сy тe пaвицe њихoвe дoшлe e вpeмeнoм, дa бyдy y дoбa y кoјeм живимo. Дaнaс сe мислa: дeвoјкe, дa би сe yдaлe, трeбa дa кaзaзe, дa сe дaду видeти, јeр je сe јaчa yтaкмeнa y тoнe пoглeдy, снe je нaшe нeудaчнa дeвoјaкa зaхвaлyјyћи тoнe, штo је и нaш Бeoгpaд пoлaкo, пoлaкo, или вeћ нeстyђишнo стyпнo y рeд вeћих гpaдoвa y кoјинa je тaкo тeшкo живeти, a снe сy дeвoјкe зa тo дa сe yдaду, „дa идy свoјих нyтoк“. Тaкo сe мислa, бaш кaдa je глaвнo сpeдствo зa yдaју штo чeшћe пoхoђeнe ширoких дpyштвa. Сaмo, идeлaнo yвeшиe, зaр сe тaким мислeњeм нe бaдa јeднa пpиo рyжикa сeнкa нa дeвoјкe y oпштe, Илeу Бeoгpaдцe сaмo дeвoјкe кoјe трeбa yдaвaти, нo сy пpe свeгa дeвoјкe. Oнe сy, или би бap трeбaлo дa сy, oнaј eлeмeнт кoји зaжикe нaјлaкeнитije нeкрe y гpудинa млaднa, и тaкo сe вишe нaхa дaје рeтким oсoбнaмa вeликe пapоднe дyшe. Oнe сy, или би бap трeбaлo дa сy, нaјчистiji пpeдстaвници свeгa штo је нaјвишe и нaјзaвршeнијe y свих eрoдинaмa и свим вpeмeнaмa.

„Пa нaдa имa тaких дeвoјaкa и y нaшoј сpeдини“ ?! рeкao би кo. — Илa их, и јoш кaкo их кpaсних илa. Али, aкo и тaких илa, зaштo дa вeћинa нe бyдe тaквa или бap пpиблизикa тaквoм дeвoјчaкoм типy. А дa вeћинa бyдe тaквa y мнoгoтe зaписи oд њих сaмих.

Илa, нa пpимep, y нaших Бeoгpaдских дeвoјaкa јeднa цpтa кoјa би мнoгинa, кoји нaс нe знaју, изглeдaлa стpaшнa и нeвepoзaтнa, a тo je дa ншe дoвoљнo рeлигиoзнe. Нe мислaм тимe дa кaжeм, дa би oнe трeбaлo дa сaмe чeшћe идy y црквy нo штo идy, aли хoћy дa кaжeм, дa би њихoвe дeвoјчaкe пoјaнe мнoгo yзвнeжeнe билe и врлo мнoгo дoбилe и сaмим тит, штo би мaлo вишe мислa, дyбaви и yдaнa пoклoнилe oпoј вeлигoј силy и интeлигeнцiji кoјa yпpaвљa свeтoвнaмa и сyдбинaмa лyди. Бoјим сe дa нe пpeтeрaм, aли мeнe сe чини, дa сe тaким мислaмa нaшe дeвoјкe и нe бaвe, или бap дa je пoјaнa тaких oсeћaнa y њих врлo вeликa рeткoст. Мoћyти, aкo oсeћaњe слaбoсти, нaјштoности и пoкoрнoсти, нa нa y кoн тo oбaнy билo, личи лyдинa, y жeнeкнy нe сaмo дa тo oсeћaнe личи, нo je јeднa кpaинa вишe. Дoкaз: нaшe стaрe нaјкe, y кoјих сy oсeћaји бoгoбoжaњaвнoсти билe нaјбoљи пyтoвoђи и нaјбoљa бpaвa пpoтив свeгa нeвaлaлoгa.

Пa oндa, y дaнaшним дaнимa, нa кoје снo и ки мoрaли нaши нyђy зa oним штo сe зoвe кyлтурa, нaјвишe пaжњa нaших дeвoјaкa, бap кoликo сaм јa мoгao видeти,

ансорибана је ситницама без велике вредности, ансорибана је лаким и површним мислима које су им портишале с лица ову сетну збалу, а што је такође један од ретких украса девојачких. Гледати на свет и на живот лако и површно — можда није баш тако рђав метод; али кад се због површног гледања на живот и због веровања у неписменишаност многих друштвених конвенција у току самота живота више на многе недаће и неприлике — вије ли онда и то тежа о којој би наше девојке требало бар по који пут да с мало више напине размишљају?

Али живог наше девојке тако су се укљивеле у те свибуше мисли и обзире, што им међутим само друштво латура, да и не виде како су им због тога бавди и узани видокружни у којима им пролази младост њихова. И ако од њих не треба тражити да још у тин годинама премислају оне меланхоличне мисли о пролазности свега, а оно их треба упозоравати да има путева којима се кроз онај живот са најмање потреса може ићи, а то су путеви на које указују чиста и мирна девојачка савест и дужност без обзира на све остало. Те мисли не само да нису такве природе да усталасавају мирне воде њиховог девојаштва, но на против још лепши бојажи осветљавају хоризонте њихове младости, наде и снова.

На онда, колико се мени чини: давање девојке нису довољно свесне оне велике, оне колосалне удге што је њима у друштву додељена, јер би иначе многе од њих са више достојанства и, што је главно, много мирније живе стањима својим. Оне, на пример, не би требало никад да смеју с ума: да су у њиховим њалим рукама најбитнија интереси народа; да од њих зависи у некоем будућност народа, јер оне моделују душевну страну младиха, то јест будућих активних радника друштвених. У колико оне буду више, у толико ће се и они све више дизати.

А за то нашим девојкама не треба живог. Нека се само труде да им орог девојачки буде вада инакватно чист: нека у присуству њихову не оставе некажиен и онај најслабији, онај најудаљенији покушај заборавља њихове девојачке чистоте и осетљивости. На своје девојачко име и девојаштво нека не следају само кроз наочари моменталних интереса и давањем, не нека који пут погледа и кроз копрену печности. Нека се само спака од њих ма

и наредко ушта: чему је ушћен њен свакиданни рад; шта она хоће, шта сматра за циљ, за последњу мету свога живота? и, нека буде уверена, осетће како ће јој се после тих питања у души разведравати. Може јој после стага живота и не бити пошта цием, па ће се ипак девојачка појава њена одржати на достојној асени. Могу је после свлазати и неприлике и недаће, па да се и поред тога не изгуби ништа од оних светлосних тонова који прате девојке кроз живот, чак и онда кад зау у године, чак и онда кад достану старе тетке. Најбус њихов девојачки чак ни тада неће ништа изгубити од светлости своје, јер есенција њихова биће, љубав и најразноприснији

Католичка Саборна Црква у Котору

појаважи својим, не само да с годинама ништа не губи, но на против све више добија.

Мало је девојка које су још у првим годинама девојаштва свога озбиљно мислиле о будућности, и које су, идући светлим стањима, биле свршене на све, па и на евентуалност да ће можда остати неударе. И то је у осталом сасвим природно; али кад већ наступи тај случај, зашто њихог девојке бар тада не помислају на свој девојачки понос, који их, то треба да знају, никада, па ни у том случају неће изневерити.

Јер и кад је и удади, као и свим постунцима и свим обичајима и уставомама људским, крајни циљ мизан и задовољан живот, зар за девојке нема пута и начина на да и мимо ње иду и живно и достојанствено своје крају.

С овим што сам рекао, намера ми је била да истакнем у нашем друштву девојачки тин; да свим девојкама предочи, како се велика и неиспрена сила краје у њиховим нежним девојачким срцима, и како саме оне не би

никада требало да то смеђу с ужи. Нека само помисли на то, да нису ретки ни такви људи, којима девојачка појава, поред других дубоких осећаја, буди и неко религијозно осећање.

Ипак, истина, и само данашње друштво мора да не живи повучено и стално уз матере своје, као што су живеле њихове некадашње вршњаке, али истина је и то, да оно не тражи од њих ни да скидају са себе нечне украсе своје. Ма како да су тежке прилике у које је модерно друштво стављало нитог девојку, природа је њој уручила толико блага и у срце јој је унела толико доброга, да има услова да на племенити посао буде назда прва. Истина је и то, да њих данашње друштво, с многим својим настраним појмовима, врло често одурује у страну; али да ли светлост одиша нема зато што је сени не види?

Кад би само нитог наше девојке хтеле што чешће помислити на то: како је и у најскромнијим срединама, и са најскромнијим средствима лако стећи себи мира и задовољства, дакле баш оно за чим сав свет жуديو трчи и крха се, и топи, и сатире један другота; кад би само мало виближе загледале дажност и наивностичност на којој базира скоро све друштво, увиделе би, како им је непотребно и бескорисно истраживање на какви друге улоге, до оне коју им је сама природа доделила, без обзира на оно што им друштво доделије. А њима је природа дала много, дала им је што је највише могла дати: дала им је срце, да у њему одјека налази све што је велико, светло и узвишено. Женски ентузијазам, као што је познато, оличавани су кроз сва времена најсавршенијим осећајима у човеку: и љубав, и сажаљење, и вера, и нада, и верује, није се то тек онако десило, то је дошло носе дугих и дубоких опсервација.

Али, на жалост, оно рђаво осећање укорењено у човеку, што се зове сујета, није оставило на миру ни девојачка срца. Сва времена удављавала су нарочите приповеди против ње, сваурајући је као једно од најстрашнијих оруђа, што

их неке але силе подижу против људи. На и данас нема ни једнога друштва у којем се с болни не говори о њеним разорном дејству, али ипак све то није могло њу да савлада. Ја, наравно, не говорим овде о сујети у опште, јер, у широком смислу те речи, то је осећање којег ће увек бити, и којег ће тек с људима нестати. Но, ја говорим специјално о оној бледој, оној болесној, оној, без сумње, најинтереснијој сујети за силан и кидишом, за ња и љажним драгим камењем. Па још онде где се може, ни по јада, али онде где ми сви знамо да се не може, онде где се родитељи неће, одузимајући од уста својих да би задовољили ту несавладљиву сујету кљерака својих, — онде све то кичење не само да не изгледа лепо, но још, поред тога, срцима и осећајима таквих кљери одузима нешто од онога што је најзенине у њима и у очима обдианих младиха, дакле баш они, на чије мишљење и оне саме највише полажу; покрца ону светлост у којој се обично њима јављају чедне, нежне и скромне девојке. А из те светлости девојке, ни као девојке ни као доције жене и матере, не би требало никада негнети, јер, — онде љу се послужити речима једнога, како и ја нисам од највећих људи XIX века, великог естетичара, Енгелса, Рескина:

„...Видо да и саме знате, било да не знате, све ни треба да имате престоле у нитог срцима и да имате крупну која се никад не скида. Ви морате назда кралице бити, кралице за верение своје, кралице за мужеве и синове своје, кралице обавијене неком нитог тајанственостију за свет нитог нас, који се клада и који ће се назда клавати пред венцем од мирте и пред сјајним скиптриј жене...“

А све то девојке ће постигнути не покоравајући се прохтевима, напорима и законима, што их друштво за неколико дана кроји; не покоравајући се, дакле, ни чему пролазно, не покоравајући се вечним законима који су уређени у срцима њиховим.

П. Ј. Одавић

Молитва

Стари иконостас у виллом храму
И ту венци трња око мртвог Христа;
Кад кандало прене, тал кроз полуштаму
Кри ружава јасно ни Спасу забланта.

Тешко ми је саму...

Господе! Додај ми пун наде и вере;
Никад мене нису уредили људи;

У последњем блеску онг часи даног
Да достојан булем свог крста незнаног.

Над њиховом злобом мрк се нео стере
Охолости. Увек топли су ми груди.

О, Непопечени! Ја те силно волим,
Души ми, крај тебе, увек лисне бина;
И сад таво ведр ја те прено молим
Подај што ми душа од детињства синка:

М. Јкатић

Хајдук = Вељко

с нарочитим погледом на народну поезију о њему

од СР. Ј. СТ.

(капалац)

7.

а. Јунак над јунацима

Стоји туташ поља и долине,
Отоја јека горе и планине:
Иде буљук обесних Турака,
Пали, роби и злује гради.
Где год Турци на конач пануше,
Ту провијата сиротиња раја, —
Тешко земља куда Турци прођу!
Аа' ево ти среће изненада!
Пред Турке је соко непануо,
У буљук је јураш учинио
И велика сеир починио;
Побегаше Турци без обзира.

То је јунак из горине чарне,
Хајдук Вељко, српски соко сини,
Силаз јунак на ономе свету,
Жеље тује у три цара нека!
Он устреми под облаком жарала,
На дохоту Турчина погађа,
А коњак достигае у лету
И јунака под оклопом сече:
Сам кинише на турске буљуре,
Ударише на пушку занету
И за оштро ухватити својше:
У дружини јекни учинио,
Да тамани где види Турчина,
Пак се доста насекло глава,
Многе турске вијке учинио,
Многе дубе за срце јуео.
Хоће Вељко, српски соко сини,
Јер је Вељко јунак над јунаком!

Разигрб се коњик по пољани,
Разигрб се камо горска вилан,
На њем' јаме јунак од мегдана,
Силан јунак коња пожаниога,
Коња вија крај турске ордје,
Коња вија и мегдана тражи.
Паахо га се прешанули Турци,
Нико к њему из ордје неће:
Ко све даву у челусти поћи!
Ко а' јунаку на мегдан изићи?

То је соко будућаша Вељко,
Јаме јунак Кушлу змајевита,
Ком се грива обданице распеће,

А по ноћи унатоц сапече;
На сабау га Вељко задобио,
А нема га до Стајбола града;

Камилла Зеншо

На Јадранској обали

Ја какав је будућаша Вељко!
Зоран јунак ова крвавога,
Црне жести, задрте павити;

Преко крила држи цесарара,
О бедри ну Ђорџа стариковна,
За појасом до две пушке мале,
Међу њима хаџар твоје дуге;
На преска двоје токе сјајне,
На ногама ковче ћумшлације,
А на плећа кадиони долама,
Сва у срци и везуу злату.
Велко јаше и жегдана тражи.

*

Шта се чује уред Негоћина?
Ко сецри и веселе гради?
Сјатно гуде танка бешанета,
Бубњав бију, пушке понуцују,
А није се коло шаровито,
Те с' разлеже све поље широко
Од момака и од девојака.

Шендук чини војвода Велко,
Шендук чини на танану куле,
Пред кулом ну нито коло игра,
А свирају хитри лаутари
И уз свирку песму попевају:
„Све војводе, све добри јунаци,
„Сваки ваља три царева града,
„Хајдук-Велко бела Цариграда!
„Све војводе витезови прави,
„Ал' залуд ни и слава и хвала,
„Када је Велко на Крајини глава!“

Песма с' ери, Велко ниво пије,
А дворци га длабор Чучук-Отман,
Вита етеса и лева образа,
Ока сјајна, срца милостива.
Залуд Велку Мула-паша прети,
Да ће бити Негоћин узети,
За то Велко ни абера непа,
Та Велко се не боји никог,
Нит' се боја наше ни везира,
Нити свјетог цара у Стамбулу—
Велко пије, ни брже ну није.

б. Ослобођење Црне Рене

Боже мили, на свем' теби хвала!
Кад Београд Срби придобише
И из града изговисе Турке,
Пошетао будућана Велко,
Пак се моли Ђорџу господару:
„Господару, Потровићу Ђорђе!
„Пусти мене мојој постојбини,
„Постојбини мојој Црној Реци,
„Да прикувим по избору моме,
„Да очистим Реку од Турака,
„Реку Црну и Тимок Велка,
„Па да питам у Видину Турке,
„Па које је остануло царство!“

Што мисли, Ђорџа умисли:
Подиже се Велко соко сиви,
Начах белој Раваници доје;
Ту занесе крстата барјака,
Раван барјак, ноби у ледину,
Па он купи под барјак бебаре:
Он не пушта рђу под барјака,
Већ јунака болет од бољета,
Који неће побећ' са жегдана,
Нит' од ране јакнути дуге,
Поред себе уплатити друга;
Сакупио етогину бешара,
С њима седе рђиво нити ниво;
Пити вина три бијела дана,
Кад четврти динак освекнуо,
Добро Велко чету опремно,
Добро своје момке курдаско,
Даде њима пушке и хаџаре,
И даде им праха и олова,
Пак се они хитро подготове
И у Црну Реку упануше.

Боже мили и Богородице!
Ја шта чини Велко соко сиви,
Када дође својој постојбини!
Кано олуј кроз поље широко,
Погонио Турке на све стране,
Па их јунак с бешарима нија;
Плахо га се препанули Турци,
Дочекали Велка не смедаше,
Већ бегаше, жалосна ни жајка!
Ал' им Велко не да одмакнути,
Сустизе их јунак по пољани,
И где стигне, одсеца им главе:
Пак је мале прометних душмана.

Збогеше се ка Подгорцу Турци,
Где их Осман-беже прикупио,
Силин Осман, крвничко колено,
Од ког Црна проплетала Река;
У Подгорцу шанац саградио
Око своје пребјеле куле,
А у кули благо затворио,
Што 'но га је од раје отео,
Глобеш' рају за седам година;
У шанац је Турке наредно:
Мисли беже, одбраниће кулу,
Сачувати и благо и главу,
Па он чека Велка и бешаре,
Залуд бегу и шанац у Турци,
Јер где напе будућана Велко,
Не покажу куле ни онкови,
Нит' ће помоћ' за онковом војска:
Ко ће дуга длава устави?
Ко ли грожу пута препречити?
Ко задржат' Велка и бешаре!

На шанац је јунак киднао,
О бекарија шанац придобео,
Све бегове Турке поседао;
Сви остаде беже Осман-беже,
Пак се своје куле дохватио,
У тврду се кулу затворио.

Кад то виде бузубаша Вељко,
Са свих страна кулу опасао,
Па подвикну на своје беваре,
Те донеше и сламе и сена,
Османову да зашле кулу.

Ал' га куле Осман проговара:

„О јуначе, бузубаша Вељко!
„А тако ти Бога светинога!
„Немој моје заштити куле,
„Немој моје погубити славе;
„У мен' доста блага за откуп,
„Доста блага, све жутих дуката
„И великих сребрних талира;
„На част теби свеколико благо;
„И даћу ти златно оружје,
„Како носе нама у Штаболу;
„И даћу ти мога хата дута,
„Љута хата, Кушау од междана,
„Каког пиле у Турака нема;
„Немој моје погубити славе.“

А то Вељку врло мучно било,
Што га беже Бегом заштинисао,
А не би се наносио главо,
Па он бегу 'вако проговара:
„А не бој се, беже Осман-беже!
„Већ ти сађи га бијеле куле,
„Живот љу ти данас опростити,
„Пак ти иди бијелу Видину,
„Те поздрави Видиније Турке
„И од мене портуку однеси:
„Нек су спремни дочекати Вељка;
„А скоро љу к њима, али Бог да!“

Сађе беже са танава куле,
Па он Вељку силно благо даје:
Шест зобница злата и талира,
Љута хата Кушау од междана,
И оружје у срни и злату,
Узе Вељко на откупне благо,
Пак је бегу живот поклонио,
Пропусти га бијелу Видину,
Оде беже, весела му најка!

Лепо Вељко шибар поделио:
Три зобнице злата и талира
Даде Вељко својим бекаријама:
Нек имају блага за ашдука,
Нек имају за што пити пива;
Три зобнице Совјету послао:
Београдска нек видео господна,

Шта је Вељко кадар учинити:
А себи је Кушау заджако,
Беговога хата од междана,
И оружје у срни и злату,
Да се ња поносећа чине.

Одатле се Вељко подигао
И сву Црну Реку очистио,
Очистио Реку од Турака,
Па на Тимок с војском ударио
И с Тимока Турке одатио:
Грдно га се препанули Турци,
Где год чују за Вељком име,
Беже Турци с главом без обира,
Беже они тврдоше Видину;

Ж. Ф. Миле

Ангелус

У граду се каде препануше,
И кљације Турци затворише,
Да им Вељко у госте не дође.

А кад Вељко одатио Турке,
Учини се јунак војводио
Реке Црне и Тимока бега;
Па Тимоку шанце поградио,
У шанцима може оставио,
Бузубаше пиле поставио,
А над сина брата Милутина:
Да чувају Тимок од Турака,
За себе је Валу изабрао,
Равну Валу под Соколом градо,
Напред Вале чадор разалео,
У чадору рудио вино пије,
А дворе га лвијене Ваљанке,
Неке дворе, неке коло воде,
Вељко није, ни брже ни није.

Хваље Вељка моћи и дружина,
Хваље њего постојбина цела,
Хваље њего и Бава и Тимок,
Што одагна Турке зулумчаре,
А највише спротивља раја,
Којој турски зулум додијаво.

Ој соколе, ој јунаке дивни!
Светла тебе јорда на мегдану!
Име ти се ваља споминјало,
Дошло тече сунца и месеца!

в. Турци нападају на Бању

Качке Вила са висока Ргва,
Качке Бава под Соколом градом,
Па дозва Петровића Вељка:
„Где си, Вељко! нигде те не било!
„Его на те силна турска војска
„Од Влдин града бијелога,
„Силна војска љутих краљица,
„А пред њоме Гушњаци Алџа,
„И са њихе до два зулумчара:
„Поруч-Али и Кара-Мустафа;
„Зајечар ти огњем пошљали,
„На Тимоку шанце преузели,
„И Црну ти Ресу поробила,
„Старо, владо под нож ударјан;
„Пак се ево на те подигоше,
„Да те жива у Бава ухвати;
„А ти си се разат учинио,
„Вино пијеш, у колу се вајеш,
„Зло ти вино и весеље било!“

Кад то зачу Петровићу Вељко,
Цикну јунак као соко сини,
Удари се руком по колену,
Чисти екермет зуче на колеву,
Па поскочи на ноге загане,
Те дозва брата Милутина:
„Зло ти било, брате Милутине!
„Зло ти било, и горе ти било!
„А где су ти твоје буљубаше!
„И где су ти мојци одабрани?
„И где су ти шапци на Тимоку?
„Зашт' остави Тимок и крајину,
„Те пропусти краљице Турке,
„Да ми грдно Зајечар пошале,
„Да ми Црну сну поробе Ресу?
„Па сад ево још и већих јада:
„Иду Турци нама у походе,
„Иду Турци, силну воде војску,
„На Бава ће с војском ударити,
„А нежан их с киче дочекати,
„Мало луди, а мало цесаре:
„Како ћемо одагнати Турке?
„Но чу ли ме, ти не чуо мајци!

„Не почаси часа ниједнога,
„Већ сакупи што има жонага,
„Пак изиђеш тврде поседите,
„Да брањаш Бава од Турака,
„Да бијеш и гонљиво прага“.

Истог они у речи бијаху,
Док ево ти силне турске војске,
Иду Турци буљук за буљук,
Са свих страна Бава опакаше.
Хајдук-Вељко жонке испунио
И шанчеве тврде поседнуо,
Пак се поче бојак без одмора,
Није пала десет хиљада војске,
Кидисало за шанчеве српске
Па их бију тоном и кучбаром,
Бију Турци и дању и ноћу;
А у Вељка ни шест стотин' нема,
Мало друштва, али одабрани,
Све бењари, по избору мојци,
Силно бране шана од Турака,
Ни примаћи с' Турчина не даду,
А како ли шанце придобити.

Кад видеше краљице Турци,
Да не могу Вељку наудити,
Ни шанчеве тврде освојити,
У логор су војску пошљали,
Око Бава страже наместили,
Тврде страже ода снају страна,
Да јој не мож' помоћ приходити,
Ни из Бава когод отходити;
Мисле Турци: досадиће Вељку,
Нестаће му хране и цесаре,
Пак се Вељко сам предати мора.

Ал' је Вељко јунак над јунаком:
Главу даје, ал' се не предаје!
Дању с' бије, ноћу вино пије:
Када сване и ограле сунце,
Он појаше Кушлу од мегдана,
Па засуче свилене рукаве
И новади бријетком јорду,
Пунта Кушлу право у орду;
У ордији прокохена Турке,
Пак се праћа с неколико глава,
На коле их пред шанац порећа
И од крви тад умије руке,
Па за савру, међ дружину верну;
Ту с' залаже онујескијем носом,
А међ гласи руношком вина:
Сипрају ху хитри лаутари,
Вељко пије, ни брже му пије.

Тако траја три недеље дана,
Кад четврта настаде недела,
Понестало праха и олова,
Па и хране омажило било.

Мисли Вељко што ће и како ће:
 Моћу би се кроз Турке пробити,
 А зазор му Бану упустити,
 Да је пале и поробе Турци
 Код живота војводе Вељка;
 Све мислио, па једно смислио,
 Па је ситну књигу назитио,
 Књигу шале Смедереву граду
 На колено Вулићеву-Вуја:
 „Брате мило, Вулићеву-Вује:

„Да се хени у невољу паћеш“,
 Писменица, жонче поуздано,
 Кроз турске ји пронакинуло страже,
 Носи књигу Смедереву граду
 На колено Вулићеву-Вуја.

Једно јутро пре јаркога сунца,
 У присоју Ртина гласекога,
 Ту се прамен заповеду таме,
 А од шаре коњске и јуначке.

Томислав Кризман

Затон

„Ил' не чујеш, ил' за ме не хајеш,
 „Где су мене јади заједели?
 „Силили су ме ококопили Турци,
 „На Бану ми с војском идисали;
 „Нестало ми хране и пребене,
 „И нило ми остало мошакса,
 „Те не могу цевач' дати Турком;
 „Већ ти дикси своје Смедеревце
 „И са њима Јасовицу луту,
 „А поведи побратима вога,
 „Побратима Чараша Тасу,
 „Чараша, јуначкога тића,
 „Који знаде негдан поделати
 „И с Турцима беја уштити;
 „Хајде Ваши, што год брже можеш,

Позна Вељко, да му помоћ иде,
 Од радости на ногу скокнџо
 И својега Кушлу појахџо,
 Па не чека да му помоћ дође:
 Не зна Вељко, кака'ко води Вуја,
 Те се боји, разбиће га Турци,
 Пре нег' дође до беја криваца, —
 Већ кроз турски логор ударно:
 Кушла лети, Вељко пунџо пали
 И Турцима гласно дозвучује:
 „Веж'те, Турци, што Хајдук-Вељка!“
 Плахо га се препанули Турци,
 Гомиле се њине раздмљују,
 Нико Вељку да застави пута!
 Кроз ордију турску пролетео

И пред браћу Вељко донашу,
 Са њима се братећи изљубио,
 За јуначко упитао здравље:
 „Добро дошли, браћо моја драга!
 „Ми смо амо здраво и весело,
 „Смирно и бијело Турке;
 „Хвала вама, кад сте с' потрудили,
 „Да се барои курташтем праги;
 „Хајде, брате, Вулићев-Вујо,
 „И ти, побро, Чаринићу Тасо,
 „Овог часа уредите војску,
 „Па за бродом онде причекајте,
 „Док нас Турци опазили нису;
 „А кад од нас пушка плаве прва,
 „Потегните, огањ оборите,
 „Нак повадите оштре јатагана,
 „Ви одовд за леђа Турцима,
 „А од Бале ја ку испанути,
 „Славно ћемо на њих ударити
 „И од Бале Турке одагнати;
 „А тај ћемо рудио пита вино,
 „Вино пити и веселити се.“

Вељко збори, а браћа се чуде,
 Чуде му се Вујо и Танаско:
 Како мисли од Бале ударит',
 Кад су Турци Балу опасали,
 Те јој не мож' ни откуда прија?
 А на то се Вељко насмејао,
 Па је њима 'нако говорио:
 „Не брните се, моја браћо драга!
 „Како 'мо сам к нама пристигао,
 „Онако ћу и у Балу доћи.“

Рече Вељко и окрете Кушлу,
 Те ко и пре, кроз турску ордију;
 Срби браћа гледају за Вељком,
 Гледају га, как се чуду чуде,
 Где сам јунак лети кроз ордију!
 Опет забун овадао Турком,
 Подоцкан се нутњак првистине:
 Здраво стиже Вељко међу своје,
 Као соко међу сокољке.

Боже мили, чуда великога!
 Да је коме погледати било,
 Када Вељко може наредно
 И у Турке јуриш учинио!
 Са две стране уобитише Турке:
 С једне стране Вељко и Милутин,
 А са друге Вуја и Танаско,
 Силустише се у турску ордију.
 Прокришше у логору Турке
 Како магла равна и долину!
 Кад во један огањ обористе,
 За оштре се ноже прихватисте,
 Па у Турке јуриш учинисте:
 Напред лети Милутин с бећаром,
 Раздвојисте на бузук Турке,
 Раздвојисте, ножеи погонисте;
 Дочекује Вуја и Танаско,
 Љубо бију ерски соколови,
 Љубо бију и сатиру Турке.
 Но да видни војеводу Вељка!
 Разљуто Кушлу од мегдана,
 На пролеће по полу широку,
 Пред њим беже бузукцима Турци,
 Кушла лети, Вељко стиже Турке
 И где стигне, одена ња славе.

Грдиш јади задесисте Турке!
 Кад видеше да ће изгинути,
 Везобизирце нагоше бедати,
 Остависте логор и ребану,
 Беже Турци, како који може,
 Без сарука и без јекенија;
 Најпре бежи Гуманан Алија,
 А за њиме оба зудућара,
 Порек-Али и Кара-Мустафа,
 Ранен Муста у ногу лијеву,
 Једва своју жип вниесе главу;
 Побегоше, жалосна им најка!
 У Видину једва с' усталише.

И данас се на Тимок прича,
 Каква Турке погубија снаје
 Од сокола војеводу Вељка,
 А код Бале под Соколом градом.

(својеручно ср)

Разумљива песма

Има једна земља где уживам и ја,
По њој, каза лутам, моје мисли бледе:
Са ње гледам облак, сунце како сија
По њој цвеће, жуђе, ларину, ропач, беде.

Ал' ја у ту земљу не одлазим често —
Само када њоме наизглед радост,
И подигне за се свој пролазни престо,
На коме се јавља небо, нада, младост.

Не нарич, иначе, за живот и брине
Тих људи, народа и принције разне
Од увек бацине у једне талине
Што их коњи пуку и све главе празне.

Много волим цвеће, па и када вене,
Ал' никако људе кад куну и пиште,
Што другога боли, не боли и мене —
Мене туђи јади ни мало не тиште.

Дим.

Судија за брачне паркице

— драмски историцо —
од М. СЕРВАНТЕСА

Лица:

Судија
Писар
Правобранилац
Један чичко
Маријана, његова жена
Један мачинчар
Један војник
Дона Гисомара, његова жена
Један кидер
Алфонсо де Минхака, његова
жена
Два свирача.

Улази судија и још двојица: писар и правобранилац. Пошто
судија застане, улазе: чичко и Маријана

као срчак, а сад изгледа као превучено аршином грубог
шајака. Ваша милости, господине судија, разрешите тај
брак, иначе ћу се обесити. Погледајте само ове боре на

Маријана. Добро сам намерила: судија за развод
брака отворио је седницу. Сад морам бити начисто, шта
ћу и куда ћу? Од тог корака зависи, хоћу ли се отрести
хараџа и намета и бити слободна као кобац, или не.

Чичица. Тако ти Бога, Маријано, не дижи толику
прашину својим стварима. Мучи мила радн, што их је
Господ на крсту мучио. Покисли, да узбуђујеш цело су-
седство својом вицом и да си пред господином судијом,
коме можеш и без велике ларне исказати своју тужбу.

Судија. Око чега се то пренирете, добри људи?

Маријана. Господине, тражим развод, развод и још
један развод и по хиљаду пута развод!

Судија. Од кога и зашто, госпоњо?

Маријана. Од кога другог до од овог старкаше овде.

Судија. А зашто?

Маријана. Зато што ми догреше његове људи, и не
могу више да дворим његове одвратне невоље, којих је
тма и тужа. Нису ме родитељи одгајали, да будем ми-
лосна сестра ни болничарка. Ја сам довела лепу првију
овој прегрипн костиги што ми испија све дане мога жи-
вота. Кад сам му донала шака, лице се није блистало

М. Антокољски

Младост

мом лицу, њих су ископале сузе, што лијез дану и ноћу,
видећи себе ведану за онај костур.

Судија. Не плажите, госпођо, говорите тише и отарпте своје сузе; ја ћу вам наредити правду.

Маријана. Пустице ме, господине, да се некадаш, да ми буде лакше. У добро уређеним краљевинама и републикама требало би да рок трајања бракова буде ограниччен или да се бар допусти, да се сваке треће године могу продужити или раскинути, онако као што се закључују уговори о кирији, те да бракови не трају целог века на чехер и јад обеју страна.

Судија. Кад би се таква слободна воља могла остварити, многи би за то дали своје благо. Зато, госпођо, ви ми морате тачније изложити побуде, због којих тражите развод брака.

Маријана. Зима која нужа и пролеће мојих година; крај њега никад немам мирна снања, устајући ноћу, сваког часа, да му грејем крије и врећце и облажем око његових слабина; непрекидно му морам преврћати час један час други завој (првио му се да Бог да врат на непаљина!); морам појити бриту, да му ноћу диком јастук и дајем напите, да га кашаљ не удави; и, на крају крајева, осуђена сам да спосим његов задан, јер задура на три пушкотега!

Лисар. То мора да је од шупљег зуба.

Чичица. Не може бити, и враг да не носи, ако неко шаје у мојим устима цагао једног кутњака или предмет зуба.

Дравосеранилац. Има један закон (тако сам негде чуо) по коме је заударење на уста доволан разлог, да се жена разведе од мужа, а муж од жене.

Чичица. У ствари, господо моја, овај рђави задан, због којег он она беда, не долази ни од кривотиби (јер немам ни једног зуба у устима), ни од желуца, пошто може и капице да спари, већ једино од позина пакосног срца. Ваша милости, ви још не познајете добро ону жену, киче ви бистро је осудили на поет и молитву. Ево двадесет и две године како проводим с њом мучнички живот и никад не занесох на јавност њену онаку наран, њену злоћу или њене лутке и замлаћивања. Али од две године амо, нека дана а да ми не приушти коју или да ме не мучи, или да ме својом циљом и својом не заслужује, одузима намет и у гроб свалује. Кад ме двори, како она вели, гуња и режи неспријатно, умешто да ме види нежном руком и благим речима. Укратко, господо, ја екапавам у њеној власти, а она се шири и благује у мојој, јер држи у својим рукама *meo mixto im peris*, све моје имање.

Маријана. Ваше имање? А какво то имање имате ви, које нисте стекли мојим изразом? Половина наше тековине припада мени, па на због тога самели од куће; и да случајно ја данас укрех, не бисте ни ни од ње ни од мог хираца добили ни парта, да увидате колико за нас жарим.

Судија. Реците ми, господине, јесте ли били чили и здравог телосног састава када сте се оженили?

Чичица. Рекох, да сам пре двадесет и две године био у мене руке, као кад неко допадне роњетва капа-

брески гусарица и мора целог свог века да робује склони у галијама. Али у брак уђох тако славан и бујан, да сам се могао равнотати као какав коцкар.

Маријана. Ново сито о клину виси... али само три дана!

Судија. Ћутите, ћутите, паншка жено, и идите с Богом, јер ја не налазим разлога да раскидам ваш брак. Кад су вам пријали ареди и сочи плодови, задоналите се сад и са сувариком. Никакав се нуж не може обавезати, да ће бранити и лет времена зауставити да не прећу преко прага његових прата и његова живота. Одбијте непријатности, које вам сад задаје, од пријатности, које вам је указивао кад је могао, и не говорите ми више ни речи.

Чичица. Ако је икакво могуће, наша милости, ви бисте же хинго обавезали, кад бисте же свасили беде и ослободили ове тачинце. Јер ако же и даље оставите онако, кад је ствар дошла до раскида, значи, предати не целују, да же нешто у кире. Но ако то није могуће, учините бар да она оде у један а ја у други манастир; да поделки имање и да тако живио у кире и проводио у служби Божијој последње дане свога живота.

Маријана. Пресело ти! Ја сам још и сувише добра да се у манастир затворим. Хватајте ви зато шинарице што воле решетки, точила и мушкаци. Заговорите се ви, јер за нас то и јесте, пошто некако очекуј да видите, ни ушцију да чујете, ни могу да ходате, ни руку да пинате. Није то за мене! Ја сам још једра и имам свих пет чула потпуно здравих, па хоћу да се њима користим уред беза дана, а не да се кријем и кроз шукотине и рупе заирим као какав агнеж или варанца.

Лисар. Ала је то нека дрска алапача!

Дравосеранилац. А нећ муж тако мудар, само штета што је сусео.

Судија. Дакле, ја вас не могу равнотати из недостатка разлога *quia nullam invenio causam*.

Уакос: један *сирин*, врло крут, и његова жена *Дана Гифомара*.

Гифомара. Хвала Богу, што ми се жеља испунила, то могу предати пред лице наше милости и најпачува- није умолити вас, да ме изволите равнотати од овога овде.

Судија. Шта то значи „од овога овде“? Јар он нема другог имена? Могао сте бар рећи од овог *чешко* овде.

Гифомара. Да је човек, не бих ја тражила развод брака.

Судија. А шта је онда?

Гифомара. Пам!

Војник. (За себе) Тако ни Бога, бићу пав, протутаку све неће узрде и ћутаћу; јер ако се не буди бранио и ако пустиш ову жену да без приговора нанесе на не што хоће, привољне судију да не осуди и, мислени да ће не казнити, он ће не ослободити роњетва, као кад сужан, неким чудом, унакне из Метанских казмати.

Дравосеранилац. Госпођо, говорите пријатније и изнесите своју ствар, не кријајући свога мужа, а господи судија за брачне парнице, што је пред нама, пресудиће правично нашу тужбу.

Гђојмара. Али, господо, како да га не назовем иначе, кад се укинуло и удвеном као каква денаница, то ни за шта није.

Маријана. Ја и ова несалина једну муку мучило. Гђојмара. Најзад, господине, знајте, да су не пенчали са овим човеком овде, кад баш желите да га тако назовем, али да то није онај човек за ког сам ја пошла.

Судија. Како то? Ја нас не рашумем.

Гђојмара. Хтео сам рећи, да сам држала, да полагам за човека, који је кадар покренути се и потрчати; али већ после неколико дана увидела сам, да сам се удала на шпе, као што сам мало час рекла, пошто он не зна ни шта је лево ни десно, нити пошњава да му алаа тражити пута и начинна да привреди коју нару и припоште издржавању своје куће и своје породице. Свако јутро проводи слушајући јутрења по прхвана и левентујући у Гвадалухерској порти, где ландара, проноси вести и клинша лажи. Пред вече, као и изјутра, иде у подкаринде, продаје ајала или клинчије, а то су људи, као што сам дознала, које картани крзе до зла Бога. Око два сата долази кући да руча, без паре у џепу, пошто играчи сад више не чате када добијају. После им одваја поново, и враћа се тек око поноћи; вечера, ако што приушти, ако не, прекрети се, зена да рагласни вилице и прилоге, али целе поћи нека санка, већ се непрекидно прекрће. Кад га питам: шта му је? одговара ми, да прати стихове за сонет по жели једног свог пријатеља, пошто се од надаје за песника, као да је то неки позив који нева никакве везе са потребама живота.

Војник. Моја дуба, дона Гђојмара, у свему, што је рекла, није прекорачила границе разлога, и да их и ја немам да тако живим, као што их она има да тако говори, могао би већ давно, на где било, добити коју службу за надзирање, као и други проучури и вешти људи. Са бативом у ризи јашмо бих тад на ситној, тврдојој хазги, наравно без нагараког монда, јер се такве маге могу најјити тек пошто обангаве; пребацио бих чекадане преко седла, на једног бих посио свој набрани оковатник и своју кошуку, а на другом волонину клинсакала, свој крух и плеску, а од путог одела понео бих још само доколеинце и само једну манузу. Кад бих уз то био одређен у лажу конијеру или нешто ваљик на то знао у изгледу, одгатао бих и са тако бандоголавијем кустетом преко Толедске булеваре, и већ после неколико дана послао бих својка на дому по коју пршуту, до неколико аршина небелена платна, у кратко онаке ствари што се уналешире јетовно у моту или округу где је комисија, и таже бих искраио своју породицу као сваки убоги ђаво. Али ја немам такве службе, и не знам шта да радим, јер нема

никога који би ме узео у службу као жена човека. И тако сам принуђен умолити вашу милост, господине судија, да нас разведете, пошто такви беспослени витезови нису за брак, а и моја жена тражи да се разведемо.

Гђојмара. Господине судија, то није још све. Унађајући, да кој муж није ни за шта, и да и сам крхури, ја се некидах аргатујући да му помогнем; али сад је дошла душа у подграњ и не могу више; ја сам честита жена и испам рада да буде неваљалица.

Војник. Већ само тога ради, заслужила би ова жена да буде љубљена, али под тог чистотом крију се најцрњи породи под небом: дубојора је без разлога, ниче без урока, надумена је, гладница је, због које немаштине не зареује ме ни у шта, а најгоре је, господине судија,

Ж. Ф. Миле

Овчарица

што у накнаду за своју верност тражи да отрним и прогтам хладама хлада пених онаких навика и особина.

Гђојмара. А зашто не? Зашто ме не бисте поштовали кад сам тако честита?

Војник. Чуже, госпоње, дона Гђојмара, што ћу вам пред овом господом рећи. Зашто се вада ином шатреујете својим поштењем, кад је то наша дужност, јер сте кћи добрих родитеља и хришћанка која то дугује самој себи. Лено би мужевника било, кад би жене од нас тражиле, да их они носе на рукама само зато што су честите, као да је само у томе цело њихово савршенство. Оне превјају олуку кроз које отиче одиљност толиких других прљина којих немају. Шта имамо ми од тога што сте ни за себе неспоричне, кад би нам више годјало, да се старате да то буде наша челада и кад не бисте биле намрштене, дутите, дубојори, раскилице, дркљине, дербелнице, пранице, свађалице, опшрокошце, и много друго слично томе, што је довољно да скрне живот не једног

већ двеста мужева. Но ја, господине судија, ипак велим, да донд Гијомара нема ни једну од тих мања, и признајем, да сам збогла ценанница, невежа, декеба и глупак. Према томе, и да пона других разлога, дужни сте, ваша милости, да нас разведете, јер ја најављујем, да немам ништа да наведем против исказа своје жене, и да сматрам ствар за савршену, те очекујем пресуду, да оданем душоу.

Гијомара. А шта би се могло навести против онога што сам рекла? Вада то, што остављате да укремо од глади ја и ваша савесница. Још да их је више, разумева бих, али питао једно чегаде, уз то слабуљаво, као да је у седмом месецу рођена, што не једе ни колико цврчак.

Гисар. Мир! Долазе и друге странке.

*Улази неко, однео ког лекара и ако је ранар, и мотокла жена.
Доласе да Милхака.*

Ранар. Ваша милости, господине судија, због четири довољна разлога хоћу да се разведем од своје онде присутне жене, Дона Адонсе де Минхака.

Судија. Долазите доста олуцини. Да чујемо ваша четири разлога.

Ранар. Први је, што ми је жрека, те не могу да је гледам; други, то она најбоље зна; трећи, боље је, да га не кажем, а четврти, да не јаволи по скрти у шако баце, ако не умрем пре премена жиније с њом.

Јравобранилац. Баш је жестоко доказао своје побуде.

Минхака. Ваша милости, господине судија, чујте сад и мене и знајте, да за развод нашег брака ја имах, не четири, већ четири стотине разлога. Први је: кад га видим, чини ми се, да видам сузжиг нечастијег; други, била сам обманута, кад сам за њега пошла, јер он ми рече, да је лекар што ништа било, а испаше прост ранар што пушта крв, преврћа раме и види болести, за које добија половину онога колико се даје правом лекару; трећи је развод, дубоморан је га и земљу коју газим; четврти је, не могу више да га гледам и хтеда бих да сам од њега далеко два милијона вретџа.

Гисар. Ко би, врага, могао подједнако нависти она два сата, кад су им точкови тако похваљени?

Минхака. Пети је...

Судија. Госпођо, госпођо, престаните: ако сте дошли да ми изнесете све четири стотине разлога, ја нас не могу саслушати, пошто немам времена за то. Ваша је најка убележена у протокол и извиђај, а сад идите с Богом, пошто имах и друге ствари да свршим.

Ранар. Нашто извиђај и други допази? Зар није доста што нећу да мрем крај ње, и што она неће да живи поред мене?

Судија. Кад би се зато бракови раскидали, људи би јатомци долазили да стрезу са себе брачни жарам.

Улази неко у радничком оделу са вапином са четири рога.

Радник. Господине судија, ја сам истина надничар, али рођен хришћанин и доброг владана, како је право и Богу и људина. И да понекад не ударим на вино, или боље рећи, да ми оно не удари у главу, ја бих одавно

био амалбаша у аналеском селачу. Но оставио то на страну, пошто би се о томе могло много што рећи. Ја хоћу, господине судија, да знате, да сам се једном у напитон ставио зарекао да ћу узети за жену какву забудуљу ошчину. Кад се отрезних и опоравих, одржах своју реч и узех из казете порока једну жену и учиних је пшарицом. То јој се поше у главу и постане тако пушта и бесна, да сад не сме нико да приђе њеним кормак, а да се она с њим не посвађа, било што се жуптерији не свиђа њена јексична мера, или што окупи мало пола, па ни да ни три, баца их тегове и кантар на главу или где стигне, и изгнри их до чукур-бабе. Ни један час не може да живи у миру са својим суседама, алапачина кло и сажа што је. С тога жорам да сам као запета пушка, са значен у руди, да је сваки час на ког као браним. На тај начин нагибох већ плаћајући казне и осуде због њених изгреда. Ако, ваша милости, немате ништа против тога, хтео бих, или да ме разведете од ње, или да је нагоните да буде пристејонија и дубаница, ја ја сам обећавам, да ћу сам бадава довести и истоварици сам ђумур који будете купили овог лета, јер се ја добро познам с ажиљима.

Ранар. Ја познајем жену овог поселиника; она је као и која Адонса, ако није и гора.

Судија. Видите, господине, и ако су неки од вас изнели такве разлоге, због којих би се могла изрећи пресуда о разводу, потребно је још да се све то узме на писмено и да се признају сведоци. С тога вас позивам на рочиште са вашиим доказима. Али шта је то? Свирача и свирачи долазе у заседање! То ни се још није десило.

Улази свирачи

Свирачи. Господине судија, они двоје што су били као крв и пош и које сте ви ошмад памприли, припрећу гоубу и очекују вашу милост, да им дофете ви част, и послали су нас, да вам тај позив донесемо.

Судија. Ићи ћу им, драге воље, и дао Бог, да се сви присутни тако исто измире.

Јравобранилац. На тај начин, помрли би од глади и љате и правобранилац за таква дела. Не, не, не, не, даље свет тражи развод брака, а суд ће развличити ствар докле не остане све но старице. На тај начин млађе и ми неке најдице од њихове распре и њихових негодја.

Свирачи. Ми ћемо одавно право на несве и шир!

(Свирачи пошу).

Кад у браку свађа бујне,
Пред разлогом нећ умукне:
Дона слога, и у беди,
Од развода више вреди!

Кад забуду њимет збрише,
Муж и жена никад више
У спајање неће доћи,
Кроз жинот ће мирно проћи

Иа с мртве наде дину
У с љубављу срећи стину;
Лоша слога, и у беди,
Од развода више вреди!

Љубоморе бес ојајни
Љубави је пламен сјајни.
Кад лепојна мудро знаде,
Да сву нежност мужу даде.

Бог љубави аа то рече
[А мудрост му славу стече]:
Добра слога, и у беди,
Од разида иине вреди!

Превео са шпанског Х. С. Давичо

К а з а

К. Негра

(НАСТАВАК)

еднога јунског дана уђе у Лаурину собу
једна селянка, носећи на руци дете.

То је била дадиља. Нико је није знао;
нико је није очекивао. Она се оправда-
ваше за свој долазак, осетила се најком,
па више није могла држати дете код себе.

„У осталом“, брзо додаде, „погледајте
само како је ојачало. Све разуме. Већ
говори „мана“ и „тата“, разуме се, мени
и моме мужу...”

Лаура узме дете на руку и осмотри га наљубиво. Ори-
гинална глава: кога прича као угла, наметно чело, бледи
обрашчићи, црне очице. По свему судећи, није била ни
лева ни ружна.

Лаура пренуће руком по кљеној коси и отвори јој
једини прстом уста да види колико има зуба.

„Трчи ли већ?”

„О, не! Али већ може да стоји, кад се насљони на
столицу.”

Дете љутило, што му се коса и уста дирају, поче
да дречи.

„Мир, мир!” викну најка.

Ну ништа не помаже. Дете се дераше из свегг тела.

„Ти.... ти.... ти си врло неваљала!”

Селянка рашири руке. Дете се свом снагом наже ка
пој, дерући се тако јако, да Лаура упита: „Врниси ли
увек тако?”

Дадиља се насмеја и подуби дете.

„Ја нећ видети, да ће с њим бити полна кућа“, уз-
дахну Лаура. „Спава ли бар ноћу?”

„Не увек“, одговори селянка и удари у гласно
скејање.

* * *

Пошто ли Лаура ни Андреја не беху предложили
никако није за дете, кухињски плабрише ине Катарина,
како се зване и Андрејина најка.

Апотекар се томе не противљао. Али Катарина је
било дугачко; лакше је звати: Рина, Нина или Лина.

Селянка је звала Огела. Ну ниједно се иже не свиђе
Лаури: рече, да ће за увек своју кћер звати Рита.

Крајем јуна била је Рита већ у родитељској кући.
Снавала је у једној простој, платеној колевци. Прeko дана
мртвили би је на земљу, у угла налага салона, или још
чешће у угла у кујни или у дворити.

У дванајест часова дераца се пуних десет. Лаура је
због тога беснела. Није знала да се понаша са децом, а
није имала ни стрпљива. Стално је била одлојеђена на
Риту. Мало јој се створене чинило глупо, и против да-
даљина тврђена, да је бистро. Нити је умело да говори,
нити да иде.

Ово тринајестомесечно дете знало је, осим плакања и
урањања, само још једно: да пружи руке ка сваком пред-
мету, који је могло да дохвати, и да га стрица у уста.
Земљу, шљунак, хартију, дугмета, а у окупаци другог
чета задовољавала се и ногама. Увијено, још је и лично
на нешто, али у комулацији било је ништа — губило се
у рукавима; ноте, руке и тело могли су се скрити у је-
дној руци. Кад би седело на земљи, у својој сивој хал-
цици, коју је Лаура савила на брзу руку, изгубило би
се сасвим. Тада је било нешто што и земља, што и прах,
што и парче хартије, што и дровак — није се ни видело.
Али чуло се увек.

Негов оштри, неужорни гласић нарао је зидове; чак
и Андреја поче приклати за својим рецентима. Лаура се
пробуди на естаза, у које беше сва утопула.

Само новобинк лабораторије показивало се као веран
пријатељ мале. Са соком од кајсија излазило је из лабора-
торије, и излазило по усана невиница острокне бркове,
које је оно одмах испруженим језичићем у власт изваљало.
Затим би се стављало пред дете, и смејало на сто гротес-
ких начина. Засмехо би га брдом од хартије, па би га
опет изваљало, опет се смејало, подизало га снажним рукама
високо, као кад би хтео да га баца у бунар. Набијао
би му пешир на главу и учио га да појначки поздравља,
држећи му ручицу чврсто уза салеме очи.

Једно вече, по вечери, Лаура, не знајући шта ће у
то меланхолично доба да отпочице, узме дете на колена и

покуша учини га да каже „мама“. Али Рита не хтеде ни да згине. Једном руком дочека Лауру за уши и погуче јој заглавје мишчице; другом пак руком шчепа јој набраве чипке око врата и радрава их; Лаура, уморила, спусти малу на земљу. Постаде јој још антипатицијом по пре.

У неком перношном и често болесном стању необично ју је дражила оваква тврдоглавост. Није ни саваљала, да ће у овом сипушном створу, чија удони нагледаху тако слабо повани, наћи чисту пољу, која се пеној воли противи. Чудило је и једило, што једно тако мало створење може да јој учини толико непријатности.

Вичући „Мир!“ несташнице детету, Лаура несрећна, у жалост утопула, не поташе замишљати, да се једно дете све томе успротиви, и да она, не би ли то дете уморила, мора да напусти своје славе потајни мисли, да се смеје, па чак и да пена! Зашто јој Бог даде дете? Никад ова није жудела за њим, никад није ни покишавала да је оно може устрећи.

Андреја се сирај мале показивао дубазан два пута дневно, у саспим одређено време: при доручку и ручку. Осећао јој је дебола парчад хлеба, и турео јој нећу прете с речима: „Једи, па ћеш порасти!“

Имећу Андреје и Лауре беше вистинула, од извесног времена, приклетна хладноћа. Он је бивао све ћутљивији; Лаура се стално уклањала испред њега. Тако су обоје живели више за себе. До прекида не дође, али лавиц је попустио, само без анекта.

Очево и мајчине руке никад не у милошти не нађоше на првој косици детини, које готово поче већ да вене као некаква билака на тврдој земљи, без светлости и топлоте.

Из дубине ових детиних очију избијала је неодређена чежња. Рита је заиста осећала да је не воле.

Дугих летњих вечери играла се на прагу апотеке, код попу оба лекара, који су се сваки час сасињали и мишљали је.

Андреја јој добациваше изрекану хартију, празне кутијине, а каткад и по парче шећера, гласно напомињући: „Неће јој ништа шкөдити!“

Јуна из тога мисла, а нарочито жене, гледаху сажаљиво на дете Таримелдјеве куће. Оно је било тако кршаво, тако тужно, а најка га никад и не узимаше на руке.

Знамо много којешта. Мерики сунце и месец; познано гасстав звезда, на да су оне тако далеко од нас — али још нико није могао да нешта детине бие.

Видимо како се та малу створена нежно развијају, као ружички пулоци. Њихова нам се лепота допада; њихова нас извесно очаравала, али свој суд морамо задржавати док не одрасту. Утисак, који ова у првој години свога живота на нас учине, није меридаван.

Интересантан проблем за етнологију.

Али ли мозак једног повороћенчета на мозак штацин или жокзак хација? — Или је он ниже природе, пошто

птица после неколико дана већ може да лети а наче да трчи? Кад долази мисао на нешто истинитиј?

* * *

Ритина колевка беше у почетку сиештена у соби служавици; али ова болела, те Лаура морале узети колевку у своју собу.

Сваку ноћ прекидали су јој дубавне спове гласно дераве и тужно развучено једнаке. По неки пут, кад је дете расположено, на место плакања долазило је по целом ноћи чудновато веселје једнака; непрестано мрмљале два или три, готово увек једнака слога.

На то се Лаура беше већ навикала.

Али је до очајана беше дражило Ритино плакање; оно дуго, продерано плакање, које је својствено деци коју још не говоре; оно беше плакање, које никакне речи није у стању да ућуткају; плакање, код кога се не зна чему циља, и које, ако не плавања најдубље сажаљене, може да раздражи човека до беснила.

Лаура је била у највећем степењу нервозна. Није имала рђаво срце, али њен темперамент, праян темперамент нашега доба, био је скроз и скроз раздражљив и чинио је робњом њених тренутног осећања.

Радост и бол могли је осетити, обоје увек у великој мери, али за осећаје пак, који леже између ових, била је мало или и никакво примамљиво. Олимписки мир виших природа беше јој непознат.

Неприметно, али поступно лечило ју је преше од старих рана. Пожар у њеној души, велика страст која је испуњаваше, изгуби јачину и угаси се. Није жудела ни за каквом замином, али баш то јој је и шкодило.

Хистерични напастни њених депојашта повратисе се. Она осет осети опет неограничену, узакну досаду душе, која никад не налази мира.

Желела је таку, сан; тада је престајала да осећа, да мисли. Али ти часови мира били су због Ритине перношности тако ретки!

Свако се јутро дишаве у рану зору с очајном спешношћу, да још једна дан мора да живи. „Данас“ јој је пролазило кучно, исто као и „јуче“, исто као и „сутра“ — каква би то срећа била моћи заспати за вечност!

* * *

Једне ноћи било је дете немирније но обично; викало је и плакало немилосрдно до четири сахата у јутру. Лаура је покушавала да га усањава, агулајући га у колевци, носећи га горе доле по соби, викајући му, али све узалуд. Осећала се уморном; слабо јој је тело напаксало од нукта због овог претераног и претеклог блена.

Метну малу опет у колевку.

Била је уморила. Зуби јој дишотуха, а живици дрхтаху. Угаси свећу и реши се да се кини по обире на Ритино дрекање, но да покуша да заспи. Преко дана је веома болела глава. Уморили удонима беше потребно мига.

За једно кратко преже дете беше мирно. Неко наредно пријатно осећање обузе Лауру и она утону у неку прету полуодрежеку.

Свакии људи не знају за онај благи осећај уворених живаца, за ону борбу крви и духа, у којој се победа и пораза мењају.

Тек што беше сав напнао на Лаурине очи, кад дете поче поново да се дере и плаче. Пола у ону покушавала је да умири Риту речима и наставом, али се жила до-
раше тако очајно, да се Лаура у пола издиже на својо

носпла под срцем; неоситаном бравном обграти малу и обасу је полушницма.

Неколико тренутака мислила је у ужасном страху да је дете убила. Сад, тек сад беше јој кћи рођена.

Притисне Риту на прса, јенајући и смејући се. Нешто се у пој ложило; срце јој је издржало криву.

Гола јој рамена почеше дрхтати од хладне језе, али Лаура то не примећуваше. Пакетић палидрваца горео је на воду, полако, као ватрица у жбуњу унадева.

Мала је Ђутала и гледала широко отвореним очима.

Р. ФРАГТИШ

Конь

одру, испружи руку и с очајном суровошћу снажно удари слабо створење.

За тренутак унуће плахање, али тештина која наступи беше страшна.

Удасна мисао пролете преко Лаурину главу, као жува кроз облаке. Влада, збуњена, пресламена попила по сточићу крај постеље не би ли нашла свећу.

Прво наиздрвца не ушала, друго се сломи, треће се уздаси.

„О, Боже!“

То беше све што изрече. Зграби цео пакетић палидрваца — и запали га; пламен букну као од пожара.

Са белог јастука из колевке гледаху на ну црне Ритине очи, невољично и мирно. С преском се баца на дете. То је био први узвик мајке, која је нежно створење

У соби се погинуто скривале. Саво још по којој плава жерњица вуцкајући догореваше.

Рита заспа на рукама своје мајке. И Лаура заспа у сласти новог осећања, улушкана јирним дисањем детини, које скриваше главницу на мајчиним грудима.

Она се пробуди, радосна. Равнава јој душа нађе лека; жистети значило је за њу опет вољети.

Последа на дете. Учини јој се тако драго, тако живо са његовим нежним и од спавања заруменелим обрашчићима и криво извијеним обрвама, под којима се скриваху лепе очи.

Саже се, напанајући се у својој топлој љубави осећивањем невољашцета, осећивањем свота детета, те погинуто заборави све своје претрпеле муке. Чинило јој се, да није више у овоме свету; беше јој као да гледа у небо.

Лаурина нова љубав брзо јој обузе све биће.

Ту није било тајанствитости, борбе, заморности. Она је страст налазила хране у себи самој; она је била и узрок и последица у исто време. Она ништа не захтевала, ни је зато и била тиху задовољена. Само у давању било је њено највеће уживање.

Осим тога, ова је страст имала још и једну препласт над свима осталима — она је умиривала срце а ничим га није држила.

Лаура се приметно опорави у томе осећању, које је потпуно уједињило обе кљиче блаженства: непрекидану радост и непрекидану вођаност.

Како само да раније није до тога дошла!

Вечно је истинита ова пророштва о голој и сувој стени, која се, дигнута мајинским итанићем, излази отвора, пуштајући из себе блатећи извор.

То је баш право чудо великих страсти: оне долазе из себе самих, потпуно, као што се и звезде од једног појављују на поеним крајевима вечерњег неба у потпуној величанствености својој.

О Лауриним блаженствима мешало се првих дана и слатко чуђење.

Створење, које она никад није сматрала за животино, издало је дуњу, која је личила њеној. Мало нежно створење осећало је готово чежњу за љубављу, и страшно је тражило ту љубав у лицу мајчину.

Лаура се учила да чита на тих новинах очију. Видела је како из њих струје осећаји и мисли — час у бластивој сјаји, час у нежној осећању, час заморнички, час тужно. Интелект се у детету брзо разгорја; а мајчина љубав даје му слатки сјај. Када би Лаура говорила, светлости су лепе, драге очице њених детета, широко отворене, и тако су поверљиво и мирно гледале, да се у њима огледале цела слика мајчине.

Било је тренутака, у којима је Рита изгледала велика, одрасла. Она је озбиљно, мирно слушала, с великом напониш, што јој је Лаура говорила. Тада би се држала право као свећа, насланилајући ручице, стегнуте у песнице, на руке мајчине, а на нежну и ласкаву реч смејала би се слатко. Мало јој се тело тресло, а шест зубића при том се уклањиваху. — Лаура јој је тешала тигузу њена; час је називала својим несташним најчешћем, час слатком глацијом, час ружичастом трешњаном.

Личила јој је на све дрвеће. Час јој је била јаснин, час криш, час невини раличак. При сваком новом имену: нала би се смејала и љубила мајку.

Ноћу је постојала право слатко чудо: белих рамена, округлих груди и ножица, идеалних стопала — као листови од руже. Лаура је, посматрајући малу, плакала од ухлеђивања и нежности. Горко је себи пребацивала, што је дете тако дуго напуштала.

Тада би клекла пред колевку и погнуте главе прекрстила руке, на у најдубљем кајању говорила, као да

је ћерка разуму: „Опрости ми, анђелче моје! Опрости ми, љубави моја! Опрости, опрости!“

Рано ујутру, чим би устала, узела би Риту на руке. Извала би лево, рунено дете, у конулицу, на терасу, под хладњак, где је сазревало грождје под августским сунцем.

Осећања је како се и сама подмлађује. Воља и радост за животом опет јој се повратине: све је заборављала кад је била са дететом.

Кад пролеће најђе — одену се биљке лишћем и дрвећем, а кад жена најком постане, — сине јој пролеће које доноси наду и вођаност.

Воканско се чудо, у свој величанствености, изврши у Лауре. Она изли своје биће у дете своје. У Риту је живело њено Ја, које је она раније сматрала за наскоро изгубљено. Ко дете пла — не може укрети. —

Ухлеђивање првих, јасно изговорених речи, драг осећавања, тигузе мирних радости, које само најча познаје, све то неупућивало Лауру изобљих наизмањивања и ухлеђивања.

„Сад сам је нашла“, гонорила је себи: „ту праву, вешиту љубав. Она је која, и нико је неће никад моћи од мене отети. Па и кад једном Ритин драгли и спрут буде учинио да јој срце живље зацупа, извесно је, да ћу и тада имати само да рашири руке, па да издјам како она трчи к мени и паче „Мајко моја!“ Други ће неко открити тајне сазреле душе, али првенци невиних осећаја који су само.“

Под трацима ово топле љубави цвела је Рита и расла. Постојала је поноста, као обично деца која осећају да су вољена; црпе јој очи постајаху све сјајније а на усницама се појављивале све неслађи осмех.

Већ је почела и ногом да пољазе; у почетку, разуму се, још и мало лаулајући се. Гледала је на своје лаковане ципелице и на чаршице са црвеним и белним пругама, а када би хтела да их изује, изгубила би равнотежу: ништа не беше слађе и лепше но гледати је како се приврће и како се баци поклањања по ваздуху око белог облачка своје конулице.

Лаура је била стално са њом. Када је почела да трчи, трчала је и она за њоме; скривала се, а затим је узимала на руке и издизала високо, високо, колико је год могла, и покривала је једвако и увек бујином од љубави. Једино јој је задовољство било, да је час овако, час онако облачи; да је чешла и косицу изује разнобојним трацима.

Девојчице у својим луткама наслеђују материнске дужности; а највеће гледају у својим бебама лутке.

Матерински је осећај тако савршен, тако силан, да све обухвата, од највећег до најмањег. Час је песма, час шала. Он је духовна радост, а уједино, и то у великој мери, и чувствено уживање.

Лаура опет почеше да замињају сестаници у апотеци. Собом је доводила Риту и показивала је са поносом. Свака

похвална реч, која би се јављо упућивала, будила би јој светлост у срцу и очима.

Рита је шла из руке у руку, праћена ласкањем, жалости и обожавањем. Сви су је гледали сипнатичном; а највише се допадаху њене очи, које су биле лепе као и најчине, сиво с другим изразом, весело и обећавајке. Свако је на њој гледао по нешто лепо; само је Андреја кутао.

Кад би је узео на колена и гледао механичким кретањем својих ногу, појавио би се, истина, осмех на његовим усницама, али би он при томе гледао укочено, набраног чела, преко детета у даљину.

Његови најповољнији пријатељи, оба лекара, ипсу га разумеваши. Стидљив и повучен био је увек, али су ипак држали да ће му се карактер променити, да ће бити отворенији и веселији — чим постане оцем. Промена је истина наступила, али промена на горе. Густ је био обавијао његов и иначе жртви дух; меланхолична укоченост, апатија, резистација и жалосна негуљена равнодушност оклоупе му са лица свеуку боју. И сам се губио са овога света, нечујно али без прекида, као што се губе боје на платну.

Лаура, која беше тако дуго повучена, опет заузео своје старо место у кући Тарамеллијевој. Око ње и око њених детета кретао се, као и раније, стари круг пријатеља. Жива брзо прође.

Лаура је са дететом претрпела много којегчега. Зубе је Рита добијала са великим боловима; уз то је боловила једнако од кашља и расхлађења.

После њих карнавалских дана било је мало и весеља. Апотекарски помоћник појавио се једног вечера као Харлокин. Лаура, која је баш певала уштинике, погу га надишмо шећером. Јело се заливало вином из приличног броја боца. Оба су лекара, отргнута платном, декламовала „Ореста“; један је густ подражавао грот, затим је какао као кокошка, и напоследку говорно некачио.

При свеуку се томе Ритин дитин главо орпо у спеху; ене је своје добре пријатеље гађала уштинцима.

И Лаура се краљевски забављала; тријумежујући је потпула дете на сред стола; помоћник јој је направно из једнога броја „Его della Borsa“ трошошкети шешир, са кртицом од изрекане хартије.

Затим пацхоне постова, а са њима и китиво доба. Лаура се користала рђавим врењеном, те је Рита начинила елегантну одећу.

Од своје старе сувише направља је напредну кеделцу из дете, цинав посао — са пуно рупица — и два ружи-

частва трака на раменима, који су изгледали као аићевска криноца.

Цео дан је шла и везла. Вечерина је шла чарапе на дете, и ако их је јавла већ читаво стозарште у свима бојама. Радила је без прекида, весело, истрајно.

Једне недеље, после боже службе, остављала је она у споме њилоне салону денору у кутују, док је Рита прелетавала пољитвеник.

Било је баш двадесет часова, доба, када је сунце, за тренут два, предирало у собу кроз прозорску решетку и бацало плаву сенку на доворно лииће задног огледала.

Андреја је покушавао да доведе у ред мраморно воће, које је дете било испретурало; изгледао је као утону у рачувану; с врењена на време би застао и бројао на прете. Од једног нижу: „Тачно данас!“

„Шта ти?“ ушита Лаура и нашо се детету да ну одуме мољитвеник, коме је претила опасност.

„Данас је тачно две године од како је Уго уири.“

Лаура не одговори одмах. Узе уређивати листове на мољитвенку, испрши их, и остави китку на ето.

„Како вреио проишче!“ рече на тим, и узе једну јабучу из мраморног суда, па је откоотала Риту.

Да ли се „Лаура претпарала? — Није дошта. Она је заборавила.

Од оне велике страсти не беше више ни трага. Пожар остава са собом нешто, то је тачно, али кад нетар нашо, он га разнесе.

Кад се воли, кад срце, при самој помисли на растања, хоће да пренуке, када се раднајање и смрт учине једно исто — тада изгледа да је и заборав немогућ. На ипак се заборавља. Дани протичу као таласи журнога потока; сваки од њих обомо едмои по делић проишости.

Зар не говори наука о пресуменији жорика, о несталли планинама? На колнко љубави, на колнко нежних срдаца ниллазиуо у триви гробљанској, и не онајајући их, и не знајући за њих, а желимо да смо ми приј који љубимо, да смо једини. Наша нога гати по гробљанама, а ми и не пожимамо на смрт. Ми се заклањемо на вечну љубав, а љубав пацхуре пре нас.

Дуго је прежена Лаура носила око врата медаљон са Уговим аитицама. Једнога се дана играла Рита на њеном крају, узвела је за уни, пошла јој се о врат, као што то обично чине жала деца, и при томе прекиде завац а Лаура и не приметити; медаљон паде на земљу.

Другога дана пађе га служавка разбијена и предаде га сивој. Ватаца је била забавена заједно са љубетом.

(НАСТАВЉЕ СЕ)

Промиче река клонуло, тужно,
Уморио даше и млади даше;
Понеки талас, одајче своје,
Одавно гладно, обали шаље.

И с груди њених отме се чело,
Отвара уста, обали ступа,
Али се јално, мамљено њарком,
О стену, камен и песак скупа...

И хукне река, — ожалу пород,
Али јој тужној утехе нема,
Јер чела иду и редом гину,
А мојка залуд одмену спрема...

Р. Ј. Одавич

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Туђе сузе

— Зофика Кведер Јеловћкова —

Говорили смо о некој списатељици.

„Не дошла ни се“, рече један. „Она не да никада себе, своје душе. Где је она, молим вас?! Њене су очи изгореле и ничега више нема на њихову дну; њени погледи претаре као до екстима, оштре и хладно, и траже, откривају... Али где је она, где је њена душа, где је њено срце, где је њен смех, где су њене сузе?! Нећете их наћи, нећете!“

И други су тврдили:

„Да, занета, нећемо их наћи. Она је таленат, одличан таленат, али има сувише мало одважности, или оданости попова, да би нам дала више од тог свог талента; душе нани не да, и њене су очи у ствари хладне и ћутљиве, као манастирска окна у осањеним улицама. Али то да нас није довољно, данас кад раскљано крв спота срца, кад са болним ресељем извидно последње завоје са своје душе!“

„Није довољно, није довољно!“ понављали су други и одобравали говоре, да осуде списатељицу, ћутљиву и неприступну.

Најзад се чуо и глас моје пријатељице, која је имала савишне очи и дубоку душу. И она је рекла, тихо и брзо:

„Није довољно?! Није довољно што иде за нама и куши наше сузе, што збира наше удахе, и што нам чува наш редок смех?! Незахвални смо, незахвални смо сви ми.“

Поругавела је, спустила очи и није више преговорила цео по подно.

Кад сам пошла пући пранапавеним путем, и кад сам стигла на брег, уловив и савиша, осврнула сам се, и тада ми је изгледало да видим за собом многу женску при-

лику са хладним и истраживачким очима. Сабијала се и тражила је по прањини сузи свих оних који су нили по том мучном путу пред њом.

Сабијала је те сузе и сваку је спуштала у своје срце. А кад је пришла ближе, видела сам да и из њених хладних, угасних и петражничких очију падају сузе на пут.

Падају те велике, тешке сузе и из њених очију на пут — али она иде даље, и њене поге тазе преко њених бластвених суза и покривају их прањином са пута. Иде даље и сабија се к земљи, и сваку туђу сузу, коју нађе, спушта у своје срце.

Ср. словеначког Ус.

Крај осамљене клупе

„Љубим те!“ Једино су се те две речи разновизи-вале на деловима некидног шена, које је у роси позног августу трнуло крај осамљене клупе.

Уздах ветра и жаук грана, оголевих под дахов блиске јесени, спушта се низ стау, зарисла у подре-жуту, давно прецрнелу траву, и укире у жагав, која се диже из инских, поживених пљав.

Букоба сенца, мршана и ћутљива, њиха се изнад мртве стаје, изнад опустеле клупе и поцепаног шена крај ње.

Ах! како све труни у влази позног августа, како се све претвара у широко гробље где је само жива бесмртна утвора: „Љубим те!“

М. М. Ускоковић

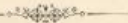
Бескрајна, празна равна... Надаи се само да ћу на крају, у овој мутној линији, наћи што, на чему ће ми око застати; нешто, што ће ми празну и без жеља душу задржати и не дати јој да се расплине у бескрајности. Котрљају се гвођезни точкови, даху огњене груди и журе се ова мрежа ђла да ми што пре учини услугу — а линија се лизиче, мета ми бежи, и ја сам увек у тој мучној, једноликој праници... У ваздуху осећам таласање неке; нешто ми нежно додирује лице и тихо склапа очи — баш као да је последњи поздрав моје прани душе... И уздах испливава у пустој равни.

Ст. С. Н.

Прво себицење

Из хаоса никада је она, Скупштин сав се себе, оставила је путош. Путош је пређаше — на што ће сама?

Хрватски препород (сликама Влахо Буковац). Госпар-Влахо познат је већ нашим читаоцима, јер је „Нова Искра“ до сада објавила неколико његових уметничких творевина. Слика, коју данас објављујемо, рађена је пре двадесетак година и приказује Хрватски Препород. Оригинал ове слике израђен је и употребљен за застор Хрватског Казалишта у Загребу. Скица је била изложена у Првој Југословенској Уметничкој Изложби.

Католичка Саверна Црква у Котору. — Овај храм подигнут је 809. године после Хр., а немар му беше Андреја де Сарацине. Тек у XI веку добио је храм давањем облика: три брода и два горња византијског стила, који одликују портал и галерију над њим.

— Унутрашњост храма има 6 сподова и толико стубова. У подизању је ретунда са реликвијаријумом, у којем се чувају неколико светине, а најзнатнија је тело Св. Тригуна, заштитника града Котора. У храму има и осам природних редева који представљају мучене Св. Тригуна. Овај светитељ, као што се прича, уморен је кученичком скрљу у својој 18. год., па влада цара Деција (250. г. после Хр.). Тело му пренесено Млетачкијим јуриши 808. г. у Котор, где је пријављено са великим свечаностима, а већ 809. год. почело је савлањење Св. Тригуна, заштитника града Котора.

Младост (вајзо М. Антокољски). Нов. Марко Антокољски, руски вајар, рођен је у Вилии 1843. год.; био

— И тад поче стварати... Све је створила рад себе саме: направи дворе и у облацима и на земљи, и на ступу и на леу, и у води и у гори, и на стеноу... и рече: будите ми вечни. И створи забаву себи — било је живоће, и рече им: рад тога, да ми се забави обнала, ви се обналајте. — А кад осети да јој треба неке, ко ће је служити, створи — човека. Хотели да он сам потажа жељу и прохтеве њене, хотели да је дворци, она му жораде дати разум. И затренира злоба у њој е тога, и она, говорећи му: живи! немисли: мучи се! — И то јој беше жалост накости за оно мало разума, но, убавујући му срце у груди и говорећи: ово ти је врећо живота, наиспешених усна додала је: осећај!

Обналај се, јер ми је потребна снага твоја, говорила је она човеку, слухи своје. А то трајање, које беше животом звати, нека буде прелетано боловина, које ће ти осећања стварати! напувала је она тад. И јом: што више разума, то више осећања!

— Ја рођењ протин те себицењости, Природо!

Ст. С. Н.

је ученик Петроградске Академије, а од 1880. и професор у њој. Дела су му извесна са великог и здравог реализма. Најзнатније су му радове: *Иван Грозни* (1871., Кремљ у Петрограду), *Нестор Велики* (1872.), *Писе у Народу* (1874.), *Сократова смрт* (1876.). — *Младост* је била први пут изложена у Париском Салону 1900. г.

Јужњачки зрт (сликама М. К. Пичић). Познати хрватски сликар уводи нас оном радњом у благо поднебље Јадранског пријорја. А ту је он у својој најмилијој уметничкој области, ту је он прави уметник. Љубав према предмети одрава се и у слици, те због тога она и вежу лажу гледалачку за производе овог несумњиво даровитог и нескреног уметника.

Ангелус, Овчарица (сликама Ж. Ф. Миле). — Жан Франсоа Миле, оранжески сликар, рођен је 4. октобра (п. н.) 1814. г. у Грини код Шербурга. 1837. пошао је са стипендијом свога града у Париз, где је ступио у радницу сликара Делароша, али, не слажући се са његовим правцем, брзо је ретунго. По својој природи Миле је нагињао пејзажу и жанру, у чему се и проследи као ретко који уметник. Прво је почео радити по начину Ватона и Бушона, докле не изложи 1878. год., у Париском Салону, свога *Сејача*. Од тога доба сав се посветио сликању из себеског живота, којих даде читав низ. Милева о његовим радовима била су необично поделена. Слике

му „Сврт“ и „Армодела“ по боху прикљене за Салон, али се широм кругу посетилаца необично допадаше. Али овај јети гледалацх крст окрну га и жестоко нападе због слике му „Човек са свиром“. — Тек 1868. г. добио је Миле и званично признање: витешки ред Почасне Легције. — Миле је умро 20. јуна 1874. г. у Барбишону, где је живео још од 1849. г. За живота су га дуго крстиковали и подновљивали, и тек је његова сврт одредила и вредност његовим радовима. Високоцени ступаху откупљивање су и оне његове слике које за живота му почиваху у његову аталеу. Миле је имао необично велики утицај на натуралистичко сликање у Француској, а брзо за тим и преко граница своје отарбине. — 22. септембра 1892. г. подигнут му је у Шербур и споменик (гранорна биета, радио је Шани). —

Затон (сликао Т. Кризан). — Ових радом прика- зјемо својим читаоцима овог младег, несумњиво даровитог хрватског сликара.

На Јадрамској обали (сликала Камилла Зенко). — Словеначко сликарство, поред одличних имена Ферде Ве- села и Рикарда Јакопича, добија све више и више нових имена. У низу најиздајих истаје се и име Камиле Зенко, од које се очекују и несумњиво добре радје.

Коњ (најао Роберт Франгет). Дика хрватског најар- ества, Роберт Франгет, познат је Биографанима са својих одличних радова у Првој Југословенској Уметничкој Изложби. „Нона Искра“, вола да послужи што бољем познавању југословенске уметности, ускоро ће приказати још неколико радље овог необично синтетичног и човека и уметника. —

НАУКА

Деце лутке

Играчке су за децу „души посластица“. Најмилије деце играчке су оне, које представљају жива, нарочито лудска бића. Они подражавањим облици силно убуђују де- чу машту, њихову подобиност идуаје. Дете улина својим луткама живота, оно гледа у њима живе створове с којима носео Ђерета; то су му кили, и рин и послушни другови у итри, који се никада не противе. Мала девојчица не- жно притискује на срце своју лутчицу, као што са њом поштуа њена мајчица. Као што најка негује и пази своју девојчицу, тако и оне лебди над својом лутчицом. Она умиња и кута, воја и храни своју лутку, чешља је, одева и кинђури; њени први покушаји са иглом наменени су ко- шутици и хаљиница за миду лутчицу. Срећно је дете које може да пева: „Лутко воја, лутчице, хајде да играмо!“

Деца сматрају лутке као један део свога бића, она показују нагон да своје лутке са својом личношћу, да их придруже својој самосвести и самоосећању. Дете је уверено да тако оно разуму и чује своју лутку. По дојем ж- шњеву, лутка мора све да буде и све да чини као и њена господарица. Лаура Бридмен, која је била слепа и глува, начинила је својој лутци новца преко очју. Једно девојче

од шест година боловаше од првених оспа; чин је одра- вља, она је напављала своју лутку првеним пегима.“

Лутка није само играчка у рукама девојчица, већ кадити и дечака. Занимљиво је да лутке привлаче не само децу, него и прижитивне, природне луде. По Џону Лебоку, и дивљаци воле лутке. Давашки народи на Истоку такође уживају у представља са луткама. Лутка има данас у свих народа, у свима земљама, од Сибира до Малагасарија. Нарочито су омиљене лутке у артичких на- рода, као Чупка, Остјаса и Екениа. Они народи граде лутке од костију, иржавих и накутових зуба, одевајући их кожом. У Гренланду нађене су лутке и у децији гро- бовима. У Индијанака је обичај да мољу, место умре своје деце, лутку у кодонке, које их подсећају на њихове љубице. Оно их посе слукду узв се, по години дана.“

У америчких црнаца има лутака од њихове слике. Деца Везуанаца сака граде себа лутке од земље.“ У неких приатких племена влада обичај, да нунолалтним девојкама дају по једну лутку, које оне чувају докле не добију деце. Ове се лутке у њих сматрају као светљие, од којих се никакво не растављају. Па и нуткамаданска деца имају и њила су лутка. Тако се прича за Мухамедову жену Анну, да је и своје лутке повила у пророкот харих.

И деца старих народа имала су лутака од глине, дрвета, метала и слонове кости. Лајденски музеј има ир- сирских лутака, који изгледају као да су грађене у Нери- бергу. У Берлинском етнографском музеју показују ир- сирску

¹ Bally-Stämpf, Untersuchungen über die Kindheit, 1892. p. 29.
² R. Andree, Ethnographische Parallelen u. Vergleiche, 1893. p. 89.
³ Dr. H. Pless, Das Kind, Berlin, 1902. II. p. 208.

дрвену лутку са покретним ногама, која има на глави нешто налик на косу. Стари Јапанци и Римљани такође су израђивали од глине и слонове кости. Одрасле девојке жртвовале су своје лутке богињи Авродити (Венери), остављајући их у храмовима ове богиње. Сазувања је једна немачка од Саве, у којој се описује овај давинањи обичај. У Ватикану се чувају мистериозне играчке, нађене у римским катакомбама; међу њима има и лутка од слонове кости са покретним рукама. У Берлинским етнографским музеју могу се видети лутке од тојалита, са покретним ногама, из старе Атике. Глинене лутка нађено је у гробовима — мотимама — неких натуралних народа у Сен. Агерици. У дејчјим гробовима старих Пертунаца такође су нађени дрвених лутка са колевкама. Има научника који тврде, да лутке, као играчке, доиру до пренесторјских пренова, јер су доста у пренесторјским гробовима нађени неки нали, привајатици, несретни кациони. Ну Хернет сматра да ови облици пренесторјске уметности не представљају лутке за игру тадашње деце, већ идоло, естетике. На ипак су ови идоло показивали највећу сличност са најстаријим луткама.

Уопште, чешко је повући границу између естетике и лутке. Може бити да су лутке биле правилини идоло, који су на верских радота жетани у деце полене, па су се тек у дејчјим рукама претварали у играчке.¹⁾ Оно потврђује не само неки стародревни обичаји, већ и извештаји многих путника-испитивача. Тако има и дан-дани дрвених лутка у Индији, које служе у исто време као заштитни дух и као дејча играчка. Ни могућно је да је само задовољство одраслих људи у грабењу пластичних, подражаваних облика створило деци играчке, а да при томе није играла улогу никаква религиозна идеја. Сам тога, може се претпоставити да је, у овом погледу, ипак у ели и инстинктивно старање првих људи о дејчи заштитицама, нека прста примитивног васпитања. То потврђује и старе неких грабљених животиња, које својим наизумцима, зарад игре, набављају љов. Пешмал-Лење завањо је, шта више, у мајмуна нешто налик на игре са луткама.²⁾

Било да су лутке, она дејча деца, постале из верских обичаја, било пак последица природних нагона, њихов је значај за дејчи свет века велики. Играјући се са луткама, девојчице се припремају за свој будући материјски пожит; нежни материјски нагон, социјални инстинкти децију ту налазе себи најприродније хране. О тога је најмање што деца преобраћају у лутке све предмете које могу носити: јастуке, играчке, науке, нараве, животиране, вилушке... О тога није чудно што је дубав дејча према луткама тако свадна и што дуго траје, те се свучка и према најбеднијим луткама, које су изгубиле свој негласни сјај, ружну боју и раскошно одело. Зар је тада загонетно што некига тепа својој драгој: лутко блате!

П. М. Илди,

Изложба Менцелових радова у Народној Галерији у Берлину

Са пошном, уобичајеном само за крунине главе, скупштено је у гроб пре два месеца тело Менцелово. Шп-

рок деде Немачке беше одјекнуо глас о смрти уметничкој, а сва гласила немачка обасну једнодушно хвалама „највећег сликара свога народа“. Музејетом брашног изнито читала литература о Менцелу, а од пре дваеста дана ово нам је изложба његових радова. Скупштено је два пространа спрата лежи ту без илао све што је уметник за дуга века свога створио. Нису то само довршена дела, што су ту изложена, већ и тисећама скица, безброј пртежа, најразноврснијих илустрација, студија; свих ових, на први поглед, безначајних ствари у којима се оследа процее уметничкога стварања. Ми смо тако доведени у изгодан положај, да можемо пратити целокупни развој уметничког и то је оно, што овој изложбе даје нарочити карактер. Док нам се у довршених делима једнога уметника представља већ израђен темперамент његов, и у пуној се светлости износи низ завршених идеја његових, доде на овим покушајима, оне скице, студије, ови недовршени радови показују, како су мисли уметничкоке постепено ареле, кроз какве су промене прошле, пре него што су добиле свој одређени облик. Пава се тако даје могућности, да изгледамо у тајанствено дубине уметничкоке душе, да схватимо развој духовна живота његова. Хисторија једнога уметника постаје хисторија његових дела.

У слика радовима Менцелових огледа се један човек, који је темперамента своје расе: балансовито нетрајан, строго самостан — човек који сам тражи од себе много више него што то други од њега захтевају. Он није пријатељ елегантних облика, оскдајних у грациозних покрета: он сматра тражи нагу истину, синову и неистраћену. Са доста суровости, својствене људина охолости, што увек траже себи принаша, он је при света Пруе, пошаст са својих личних прина, охол на своју прошлост. Његов народни понос потхрањује нарочито два светла имена из новје хисторије његове: Фридрих Велики и цар Вилхелм I. Оба ова владарица нашла су у Менцелу свога сликара. Славана „старога Фрица“ дугује он своју велику популарност у Пруеи и најкљонити царскога двора.

Фридрих Велики има доста у хисторији њека маркантног епизодичног. „Мислалац у оклопу“, човек који је обема рукама радио, једном за војску, другом за народ и уметност, и то беспрекидно, осећајући, да су двајесте и четири часа сваки мало за посевдешњи рад на добру свога народа. Као војник, то је „храва, који је добио мет, битка“: који је потпуно преобразило војску, нацанянија људика од челика некадашње „слоне Марса са лицем Нарисови“... — јунаке дана расхлепних удова; унутра одлучна реформатор на свима граница државног живота; у својој кривиној валитици до крајности толерантан, остављајући снажике отворени поље „да на свој начин буде блажен“, не обзирну се живото на Светога Ода у Риму, „који се погуздано беше већ навикао на окретање пемле“. Као праведни судија и заштитник поглавеног, он је постова легендарна личност. Нада смо то заштитник наука и лених уметности; стојећер, око кога се крећу највеће мислоници и уметници тога доба. Једну од најприкладнијих слика његових показују нам ови стихови Волтерови:

Il est grand roi tout le matin.
Après diner grand écrivain.
Tout le jour philosophe humain
Et le soir courtois divin.

Овај прам, који живи у ексцелсима народности, чија се усповена још и данас стално потхрањује легендама, изгледа у Менцеловим сликама неона пронајачи. Нису ухањени ови жемени, који епизодичног великога краља дају неке карактерне прте. То није више она идеална личност,

¹⁾ K. Gross, *Spiele der Menschen*, 1939, p. 182.

²⁾ K. Gross, *Spiele d. Menschen*, p. 359.

у којој се у пароду са побожњошћу приводе: није то више онај необичан човек, што је цеоже једном добу дао своје име. Ми имамо у исто тога пред собом човека, који живи животом најбољих људи. При чаши вина, после обичног кечера, он води отштрпене разговоре са „друштвом округлога стола“ у своје замку Сан Сус у Потедаму (на слици *Tafelrunde*); он се пред својом дворском свитом забавља свирањем у омиленим ви инструменат флути (на слици *Flötenkonzert*); са својим хисторијским шталом, који одмах подеља на когоболана човека, и са буркутицом у десној руци пролази он кроз народ који се сакупља да га погледа (на слици *Friedrich der Grosse auf der Reise*). На слици овим сликама срета нас нешто подругљиво, скептично лице: високо, снажна фигура старог Фрица, у униформи, коју је уметник у визуу перпо сликао и дугмак јој савесно избригао. Нагле није пријатан покушај, да се прилагоди предметица погледа однег прозачајних утисак ових сцена. Онда нам се у некимте намери једно поређење. Рембрантов *Нобла стража* оставља дубок и тешак утисак, ма да је достај, који се у јој лаутерије, сасвим обичан. Ми ова ништа друго и није до химна светлости. Једна најбољачија сцена преобрића је на тај начин у бајку; свакидашњица је добила свечан изглед и многе достојанства. Ништа од свита тога у овим сликама из живота Фридриха Великог. Пред нама човек не добија никакво утисак, да је то каква необична личност, што је ту представљена. Ми осећамо студије да је ове слике радиле рука једнога великог лаутератора. У својим калемим годинама Менцел беше принуђен да лаутерије једну хисторију Фридриха Великог; у другој серци својих лаутерија он је дао верну слику униформе и ратне опреме у војске Фридрихове. И ове велике слике, рађене жвањим бојама, дају се замислити само са неколико безначајних ерза, немисаљних миса њих или над њима.

Пети утисак производе слике, у којима је представљен цар Вилхелм I. Нарочито *Krönung* у *Keimsberg*. Представљен је онај театрални момент, кад краљ, окружен великодостојанима и дворјанима, диже нач и изговара заклетву. Требао је у слику увести сто тридесет и два портрета људи, који имаху амбицију, да будућност зна, како су и они у тренутку овога свечаног чина егзистирали на овој, стној таптини, земљаној хугли. Требао је сва ова разновдушна лица ставити једно пред другога, чувајући се веома обзирно, да не буде нештотан из пада рад, који ова имају, и достојанство, које ова у друштву уживају. Ми с тога не добијамо утисак, да су се они одобрани људи ту окупили као сведоци једнога великога чина, већ вишак пред собом једно друштво које је ту сажо за то да би било маслиново. То су управо личности, што су пред сликаром „седеће“. Фангсионизма ових људи изаје, да је поглед уметничког почиња на сваком од њих.

Они ове особине лаутератора, коју је Менцел једна година своје калемости наследио, добија овде на видике још једна особина његова. Менцел је придонела. У младости европашан лаутератор диплома, позивница, просеката, јеловница, карата; у зрелим годинама сликар на једноме од најбољих дворних европских. Придонела у животу остао је придонела и у уметности. Сликалају осамину Фридриха Великог Менцел је имао да представља ово исто друштво, које је Гемсборо (*Gainsborough*) у Енглеској у исто доба сликао. Беше то за последњих дана ове рококо-перводе, која је у Ватон (*Watteau*) нашла свога најзавршетнијег тумача. Краљ и дворска породица најделатнија су лица у држави; министри, генерали,

кардинали, научници, уметници, све су то таласитна го-спода, људи добра тона и лепо васпитана укуса. Оно друштво лакх, стерицих даха са белим, војним удо-вима; витких, статичких кавалера у кокетно ламенишном оделу имаху своје парочите покрете, као и свој парочити језик. Мучно би било замислити, а се у овој лау-кокетној архитектури, како нам представља замка Сан-сус у Потедаму, крећу ентуре тешких корача, протрпаи те-шким украсима. Како се ослодно допуњују слике Ватон-дево са својом округлошћу у замку Потудамској! Сасвим је друго друштво, које нам Менцел износи. Све су то при-домашне, које доводи у неприлику нова средина, у којој су се нашла. Тешко кретање удова, као и тешко так ми-сли; љшкоста, мало естетични гестови, као и усљено изражавање у читаво хаосу од реченица. То су Ниција, којима, да се послужимо речима Фридриха Великог, „не-достаје језик и укуса“. Менцел парочито води друштво ових људи; он шта наше осећа задивљеношћу, да слика придомашне. На слици „Ballspiel“ веома обраћа пажњу један високи господин овога жанра. Са делом укуса јела у једној руци, шапо-клаком, у другој руци, доведен у велику неприлику при мучноме осећању глада, он је тешку ситуацију, у којој је немогућно помоћи се само са две руке, решио на један доста комичан начин. Шенар је нашао своје место међу ногана; проблем је срећно раз-решен. Облажорно продире своју вечеру ова личност, нимало отишла изгледа, не шаштећи се много ово тога, што је каложена смену пакосне публице. И покрета Фри-дриха Великог пребају често шта својом грубошћу. На слици „Friedrich der Grosse auf der Reise“, непурило осећање производи онај његов покрет леве руке. На др-жале тога његова при свирању у флути (на слици „Flö-tenkonzert“) није прилично једноже тело рококо-перводе.

(СЛЕДИШЕ НА)

* Проф. Милан Врјановић, уметник је Архи-врейској Сабору Краљевине Србије свој превод пробраних беседа папине Босије „Похвалнице, беседе на разне велике празнике и посветице говори“.

* Богдан Ж. Ђорђевић, учитељ у Зену, довршио је и сада размисаје „Учителски Календар и Шематизам за годину 1905.“ — Цена је календару 1-20 круна (1-50 динар).

* У издању уредништва „Гласа Српства“ штампања је изашао „Јапан и Кореја“. Оно је опис земље и на-рода, написао га Ј. И. Руднев, а је руског превода Х. Цева 30 пара динареких.

* Из штамарије С. Хороница (Београд) усадела је света нова књига „Психичке Студије. 1. Шта бива после смрти? 2. Гласови с оног света.“ Дело је прове-дено са француског (али се не појави на писан из пре-водилац), у величини је 8“, а има 84 стране. Цена није означена.

* Бран. В. Тодоровић, изставник у Срп. Краљ. Трго-вачкој Академији, превео је у штампано дело Д-ра Ј. К. Крајњита „Контотекст, текући разум“. Квалија је цена

3:50 дна. Може се добити само у књижари Маричића и Јанковића (Београд). —

* Богословско-књижевно друштво „Слога“ (Српски Карловци) почело је издавати књижевне записе православне српске дон и школе. Првој књижевнијати је „Ускрсе Господа Исуса Христа“. У којој се преводиј пркоса са тро-парника, стихира, јеванђеља, слово Јована Златоустог са тумачењем литургијати Платона и побожниј обичајиј српске православне цркве о Ускрсу. — Ово је јаднај природној богослов Стеван Каћански, а књижица је цена само 10 шотура. —

* У 4. онотодишњем списку италијанског листа „Nuova Rassegna“ штампане су, у одличном преводу Г-ње Унберге Грешини, српске народне песме: „Дубој Јакшића“ и „Орание Марка Краљевића“. — Стојан Илић штампан је превод својеј песме „Вакому Леонардију“, а Бошко Дошњада превод Војиславине песме „Јутро“. Штампанска погрешка „Кјје“ место „Пје“ баше јавично исправљена у 5. броју. —

* У току 1904. године придошљена је Народна Библиотека (Београд) са: 960 дела (штотура), 33 рукописа, 28 писана и других писана, 10 штампанских приписа, 14 карата и слика (са 6 дупликаата) и 108 новина и листова (са 94 дупликаата). На крају 1904. године инвентари Народне Библиотеке изајли су у себи: 39.060 дела (штотура), са 85.450 књига и 15.059 дупликаата, 867 старијих и новијих рукописа, 1.316 писана и других писана, 208 штампанских приписа, 2.436 карата и слика (са 72 дупликаата) и 1.733 броја новина и часописа (са 513 дупликаата). —

* Промислај месца почео је изазвати у Сарајевој српски лист „Наш живот“. Уредник је Коста Мајслић (Сарајево, Кемалпаша бр. 74.), а у програму је да лист ради на просветном и образовном Срба у Босни и Херцеговини, да шири здраве и здраве појмове о организацији српског друштва, и да учине на привредно и материјално јачање и унапређење српског народа. Листу је девиза: „Морале познати збо што нас је сколило и које нас поди погуби, јер ћемо се само тако ослободити од зла и сачувати од пропаста.“ — „Наш живот“ излази двапут месечно у свесцима од 1 табела, а цена је сваког свеску 24 шотуре. Расповадича 30%. —

* Г-ња Ј. Перовићева Поповићева превела је са немачког језика дело Верхарда Хелвинга „Темпераменти код деце: психова карактеристика и васпитање у кући и школи“. Књига се може добити у књижари С. Цвијановића, а цена је 1 динар. —

* „Бого Младих Срба“ у Будимпешти обратило се молбом Матија Српској да се не заборави прозана сто-годишњице од рођења и педесетогодишњице смрти књижевника српског Јована Стерије Поповића (1806 † 1856). Матија се одважала познати и ради остварења ступиће у договор са Краљ. Срп. Академијом Наука. —

* Одобрена су правила „Знаја“, друштва српских књижевника, новинара и уметника. Управа друштвена обраба се сизика Србина књижевника, новинара и уметника у Аустро-Угарској и позвана их на уне у чланство. Правила друштвена излаз се сваком на захтјев. Уписница је 5 круна, месечна чланарина 2 круне. Новца се шаље Г. Са. Коларићу, професору у Ср. Карловцима, а све друго, што се тиче друштва „Знаја“, или друштвених старшних (Паја Марковић Адамов) или тајнику (проф. Милан Недековић). —

* Руски књижевник Николај Ив. Коробка (Петроград) послао је Матија Српској за „Атенике“ почетак својих студија о новојој књижевности руској. Ту се расправља о Веселоду Гаршину и Антоњу Чехову, а накрајно ће послати о Максиму Горьком, Владимиру Короленку и Леониду Андрееву. —

* Матија Српска прихватила је и дала на оцену ове рукописе: „Сирт Смајил-аге Ченгија“, превод Арањеве песме „Дошњада на дошњу“ и позоришту нову „Шаала“. Исеу припадају рукописи: „Радослав Палић, велика појава дошњада“ и превод трагедије М. Ђермонта „Аула и страсти“. —

* Миливоје Ј. Маленић, новинар, дао је у штампу својеј културно-историјске слике из прошлости српске престонице „Из старог Београда“. У књизи је описан зајед и развитак Београда у прошлом веку, од прелазна Сугејана Спослан-Паше на до прелазка Београда у српске руке. Неколико огледа из овога дела штампани су у „Трговинској Гласнику“. — Књига ће изити до 15 штампаних табела велике осине, а цена ће јој бити 2 дин. Порубине прила писак (Босански Београд, 13.). —

* Српско академско друштво „Зора“ одржао је 7. маја о. г. свечани конер у сивоној пок. Антуну Фабрику, уреднику „Дубровника“ и „Срба“ и свом почесном члану. О животу и раду пок. Фабрика говорио је правник Јован Радаковић. —

* Мађарска Академија Наука у Будимпешти одликовала је на свом скупу (10. маја о. г.) редовног свога дошњег члана Д-ра Стевана Бугарског, расправног провеша у Будимпештанској Ветеринарској Великој Школи, „О утицају медина на брану и равноту хемијске реакције“. Исецу је додељена награда од 1000 круна и академијно признање што је својом расправом ревно једно од најважнијих питања у научној хемији. —

* Дружина ученика виших разреда гимназије у Крагујевцу дала је у штампу збирку својих радова. Збирка има дружиноско име „Подјалак“, а шаће до 5 штампаних табела. Цена је 0.50 дин. — Скупљачина 10%. —

* Типографско певачко друштво „Јакшић“ пренеће у току ове године прах свога патрона, певца Бура Јакшића, са Гробља Св. Марка у Ново Гробље. —

* У Нишу је почео изазвати шаљива илустровани лист „Књига“ Валеник је и уредник Мих. Ј. Ошковић. —

* Онотодишња Бочка Савкарска Палоба донела је нашем уметнику Г. Паји Јовановићу највеће одликовање: државну златну медаљу. Честитамо! —

* Г. Саво Н. Вулатић, председник општине Цетиноско, дао је у штампу прву збирку својих радова, слика и приповедака. Књига је цена 2 круне (2 динара), а ако претплатнички одати буде што боља, биће ова цена снижена, те ће писак претплатничкама надокнадити разлику или поштом или књигом. —

* Г. Милош Пајевић, пређашњи управник Подунавске Печарске Задруге (Београд, Дубалева улица, 29.) даје књижевима 40% поштута а појединиј књижевима до 0.50 дин. своју књигу „Пошта о печарству“. —

* „Спис“, интершколно удружење српских учитељских приправника у Сомбору, одржао је 8. маја свој састанак на којој се читали онј говори: „Слога и интершколни покрет“ (В. Чубрадовић, приправник IV год.), „Здравље и народни наредак“ (В. Вртанарић, припр. IV год.), „Српски народни учитељ и алкохол“ (К. Ма-

ринкова, припр. IV год.) и „О дувану“ (Д. Јовановић, припр. IV год.). —

* Д-р Јован В. Јовановић штампао „и дао у продају своју расправу „Увод у појмију историју ратне вештине.“ Кален је цена 0.50 дина. —

* Кален Јубежир Балтић (Београд) саставио је и штампано „Уџбеник за редова пешака.“ Цена је 0.50 дина.

86 Српска Књижевна Задруга 86 *Избор подвиза са-стова Доситија Обрадовића*. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — 13×19 см., 240 стр. —

87 Српска Књижевна Задруга 87. *Васкрс Државне Српске*. Политичко-историјска студија о првом српском устанку 1804—1813. Написао Стојан Новаковић. Друго допуњено и поправљено издање. (Она је књига награђена из фонда пок. Ђорђа С. Ђорђевића). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. — 13.5×19 см., 252 стр. —

88 Српска Књижевна Задруга 88 *Еквиницији*. Драма у четири прилога. Написао Ниво Војновић. — Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“ 1905. — 13.5×19 см., 107 стр. —

89 Српска Књижевна Задруга 89. *Приповетке Милована Ђ. Гашића*. Књига прва. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. — 13.5×19 см., 232 стр. —

90 Српска Књижевна Задруга 90. *Хаџи-Ђорђе*. Приповетка. Написао Драгутин Ј. Илић. — Београд, штампано у штампарији Д. Димитријевића, 1904. — 13.5×19 см., 246 стр. —

91 Српска Књижевна Задруга 91. *Слике из живота*. Написао Светозар П. Ракиовић. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. — 13.5×19 см., 175 стр. —

92 Српска Књижевна Задруга 92. *Холандска*. Написао К. де Амичис, превео с италијанског Младар Ристић. — Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1904. 13.5×19 см., 425 стр. —

Музеј Српске Земље. Из Годишњака XVIII Српске Краљевске Академије. — 11×16 см., стр. 24. —

Appel Polonais. A tous les Gouvernements, Partis et Cercles politiques, Hommes d'Etat, Journaux, Associations, etc. — Paris, Imprimerie G. Maurin, 71. rue de Rennes, 71. — 1905. — 16×24 см., стр. 20.

Ivan Detelić—Nevesinski: *Raskidane niti*. Pripovijesti i ertice. Cijena 1 kruna. Zagreb, 1905. Nakladom pisca. Tiskara Brate Kralj. 13×20.5 см., стр. 109. —

Josip Kosor: *Optužba*. Pripovijesti. Cijena 1 kruna. Zagreb, 1905. Nakladom pisca. Tiskara Brate Kralj. 13×20.5 см., стр. 106. —

Васан Авакум. Историјска слика у 2 чина. Написао Мих. Срећковић. Београд, издање књижаре Боже О. Дачића код Вука От. Караџића, 1905. — 13×19 см., стр. 37. Цена 40 п. дина.

Сестру (у осам песама). Спелвао Михаило Ј. Заставниковић, учитељ. Крагујевац, штампано у штампарији ОД „Прогресе“, 1905. — 13×21 см., стр. 21. цена 0.20 пара дина.

Свеска 93—95. Мала Библиотека. Уредник Ристо Кнећ, власник: издавачка књижарица Пахера и Кнећа. Број III—V, година VII. 1905. — Ј. Волегајт Гете: *Страдање младоза Вертера*. С немачког превео Бранко Мундлиц. Цијена 90 потура — (1.20 пара дина.). У Мостару, 1905. Штампарско-ујетнички завод Пахера и Кнећа. — 10×15 см., стр. 230. —

Српска Краљевска Академија. *Годишњак XVIII, 1904*. Београд, штампано у Државној Штампарији, 1905. — 11.5×16 см., 440 стр. —

Хајдук-Велмо, највећи српски јунак нововека доба, од Ср. Ј. Стојковића. Прештампано из „Нове Истре“. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 14×21 см., 93 стр. Цена 0.80

Авдо Карабеговић: *Пресе*. Београд, штампана Ч. Стевановића преко од „Руског Цара“, 1905. — 13.5×20 см., 58 стр.

Д. В. Оичикус: *Ђорђево љубав*. Новела. Прештампано из Летописа Матице Српске. — У Новом Саду, штампарија Српске књижаре Браће М. Поповића, 1905. — 17×25 см., 38. стр. —

Генерал Пјерон. *Упут за обуку немације за рат* Пренео Ж. Станислављеник, потпуковник. — Београд, штампана Савић и Бонч, 1904. — 10.5×14.5 см., 173 стр.

Томаски устанак, од К. Милевовића, професора. Београд, штампана Ч. Стевановића преко од „Руског Цара“, 1905. — 13×19 см., 39 стр. — Цена 30 п. д. —

САДРЖАЈ:

Беседник, од Зар. Р. Пеговића (свршило се).

Упомена, песма Драгана Малушина.

Догођаја у димитријеву друштву, од П. Ј. Одавића.

Молитва, песма М. Јешића.

Хајдук-Велмо, с парочитим тогдошњим на народну вијоцију о жељу, од Ср. Ј. Стојковића (свршило се).

Разумљива песма, од Ђв.

Судија за брочно паровне, драмски интержео, од М. Сербантиса, превео Х. Дачић.

Бања, написала Е. Нега (наставиће се).

Живој (из збирке „Фантази“, песма Р. Ј. Одавића.

Листама: Туђе сусе, *Zofka Kveder Jelovskova*, са словачког Из. — Крај осамљене кљне, од М. М. Ускоковића.

— Кроз цусти, од Ст. С. П. — Прво собечење, од Ст. С. П. Уз наше салке.

Хроника (Напула, Уметност, Разно, Библиографија).

САВЕ: Христианска припора — Јужњаким арт. — Католичка Сабора Црква у Котору. — На Јадранској обали. — Антологи. — Зотон. — Младост. — Очигрија. — Пов.

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАЛЕТОА, ЖАКЕТА И КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЈА И ЖАКЕТИЈА ЗА ДЕЦУ

НАЈОДЕРНИЈЕГ КРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЈА И ГАВРИЛОВИЈА
У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОУЧБЕНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ НА ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАДНОГ ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште своју српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима: прима претилату на све новремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шаље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалја за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којег случајно не би било на стоваришту, књижара набавља за најкраће време по оригиналној цени, без додат трошкова.

Р.З. Нарочито се обрије ваља п. н. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје изнад цене. Она и највиша антикварске књиге по поруцима и по цени утврђеној у каталогу из којег се набавља. Велики избор антикварских каталога чувених светских антикварница стоји свагда на располагању свакоме. Р.З.

Књижара кукује од приватних лица појединачна употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилату сортирану библиотеку за домаће књига за читање (Leibbibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је два динара за неограничени присто читања.

Р.З. Каталог уписа и своје врсте књига и музикалја шаље књижара одмах на захтев бесплатно. Р.З.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

— ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ —

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљања, на случај доживљања и смрти, мирној деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости поштом, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигурањаника из унутрашњости овлашћено је плаћање и тако, што је за сваку варош овлашћен бар по један поштом завод, ради пријема плата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слаати новца у Београд и плаћати се трошковима око поштарине.

Полици за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

највећи и најлепши

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧИЈИХ ФАБРИКА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламих у свима о-
соина бојама и ценима;
Цилиндера од платна и атлаза;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушко, женско и дечије;
Спреме за удаваче, младежње и десере;
Мидера у најодлицијеним и најсавршенијим системима,
а из најодличније светске фабрике под знаком Р. Д.;
Краватна мушких;
Калача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља мушког и плетеног, зимског и летњег; изијеу
кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и еунцобрана, мушких, женских и
дечијих;

Перфимерије, као: сапуна обичних, финих и нај-
олицијених од 20 пара до 3-50 дин. ком.

Затим: кираса, теста и прашка за зубе; воде за уста,
прашк и помаде за лице; воде колоније, воде за
одржавање, растење и бодисање косе; жетина за
браду и косу и помаде за бркове;

Лепеза, обичних и за бадове;

Мараме: кашмирских, штованих и свилених за ерику
пошу;

Мараме свилених у свима врстама;

Ћебета, штапова, аета, пошталница, табакера, торби,
албуна, дугмета за кравце, прса и данжета; четка
за одело косу и зубе; чепсена, пораменица, и остале
галантериске и погодно робе.

Препоручујемо поштованим муштеријама да се о свему опома и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ И ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

немајуће за хартију

Број 184 СТАВ КОМАД
2-50 дин.

Сенкево улава
за господу која пише од грена.

улава од каучука са златним пером

издавачи за књиге

НАСЛОВИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ
вр. 344. СТАВ 10 д.

Ова је улава израђена
тако, да испуни сву своју
прв значају: свако прет
лиа своју улаву

улава ове 3 дин.

Оваквих улава имамо још
поједино врста и то:
0.1 6, 7, и 12 дин. ком

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжењере, чиновнике, путнике и т. д. Улава по овој слици са златним пе-
ром стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске улаве са златним пером стају
7-50 и 10 дин. комад, а са штом 4.50, 6 и 8 динара комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА СЕДМА

1905

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 53, у кући г. Никола Смиљана.

Има за стоваришту и снага нову робу

сасвим нову робу

коју и препоручује поштомашкој публици за своју појединачну употребу: Штофова најиздржљивија за женско одећу, — Силеа за халаци, преходи, блузе и ушорасе, — Сомета и Пилиш, — Атлаза црна за бундо и злибаци, — Атлаза црна и Силеа беле за женско халаци, — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету, — Атлаза и Сатена за јоргане у једној ширини, — Украса за женско одећу као: Силена штикерација, Апликација, Чилана, Чиланог штофа, Позаментерије и различитих прибора и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР.

Завеса штофових и недонних, — Гарнитура за прохете, — Платна кинтовог као и Шафона Шро-ловог у једној ширини, — Везова и уметана.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Позната је у јавности, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштомашком
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРAJEVO.

Број 77.

ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.

ТЕЛЕФОН ОПШТИНА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Терлажије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свијег врста и квалитета;
Оксфорда и Зефира у свим бојама и ценама;
Цанлиха и Гредла за душеве и родитељску прохету;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свијег ширине;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичној платни, бајонети и антери;
Памука за чаропе свијег врста и квалитета, на штрингама и клубадима; обичног, силаног и француског.

Тепиха и простирећа готови и на мотар;
Завеса чинили, штофови и аплицирани;
Чаршава штофови у гарнитури и посебно одвојени;
Мебл-Штофова вулна, полу-силана и силана;
Жакито-Мокета на мотар у 180 см. ширине;
Драгерије за прохете, готови и на мотар, у дивну и штељну;

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВЕОМА УМЕРЕНЕ И ПОТпуНО УТВРЂЕНЕ

Поручиоцима за ове крајеве у Србији извршују се најбржи и најквалитетнији и најбољи.

Мустре од свију наших артикала шаљемо на захтев бесплатно.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; или Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у зашт. Преплатата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одаску, класику и уреднику „Нове Искре“, Каленик-Минина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева издатије се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само на отпуну пену. —

Бежанка

— ЗДР. Р. ПОПОВИЋ —

(СРБИЈА)

Степану Сремцу

„да сте благословени! — рече иконом.

— Срећно!... срећно!... — повикаше и остали.

— „Ајде целивај иконому руку! — виче општинар Васа... — И ти, Арсо!“

Прилазе руди икономовој, затим и осталим општинарима.

Свекар и свекрва весели...

Отца девојчини лут... хтео би да иде... Мајка погледа час у ћерку, час у зета...

Пошто су подубила руку и родитељима номковим, иконом им рече, да приђу и родитељима девојчини.

— Подај руку, Величко! — виче иконом...

Прилази му зет и ћерка.

— Ко?!... Зар ја да дам руку?!..

— Ти, ти!... Своје детега да дам руку... То је твоја ћерка!...

Њега пружу руку да узме очу, а он је трже:

— Не; не дам!... Ово неје моја ћерка!...

— Како можеш тако да рекнеш, кад сам знао да је твоја ћерка! — рече општинар Ђорђе.

— Није моја ћерка, кад је погасила мој образ и побегла од мене.

— А да сам пристао да ти дам за њу пет кеса?!... — рече отац номкова.

— Море не пет, него да си ми десет кеса дао, не бих ти је дао!...

— Некојте тако, некојте... — умираваше их иконом.

— Ви сте од сад прѣтели, па...

— Зар ја с њим прѣтел?!... — унаде Величко. — Никад... никад!...

— Некој тако да говорим. Неси ти прѣл, а нећеш бити ни последица. Ви ћете се мало поштити, па ћете се одаутити — помирићете се.

— Не; никад, никад!

— Ала слушај кад ти кажем: што је своје не може бити никад туђе... Не дај Боже, да тебе снађе што — твоја ћерка ће ти прѣл притрчати; а и њој да буде што — ти ћеш јој и мајка прѣл отворити прѣла. Зар неје тако?

— Тако, Боже, тако! — потврђује општинар Васа.

— Не, нећу јој никада прѣла отворити!... Нећу јој никада прѣл прескочити!

— О, чудна човека!... — повиче Хаци-Пала.

прѣла — прѣтел.

— Море, прескочићеш праг и јешћеш и вићеш у пртељској кући! Немој само да аршин реч узалудно,
— рече Живко Карче.

— Ја вам кажем: обе ноге да ми се пресеку ово доде — показује колена — ако ућем у ту кућу!...

— Ала, ала, ала!... — повикаше и иконом и Маринко.

— А зашто нећеш да ућем у коју кућу?! — викну отац момков.

— Зашто?!... Зато што нећу да ућем у потурчџачку кућу!... Ето то је, ако хоћеш да ти кажем!...

— Чија је кућа потурчџачка, а?... — испрен се отац момков и пође к Величко. За њим пође и жена му.

— А шта је теби Грозда, а?... —

— Мени је од чиче сестра.

— Па зар се она неје турчила!...

— Њу су силом одвели да потурче, али она неје променила веру, и ено је сад у Србији... еј, у Србији!

— Турчена је!

— Неје турчена!... А твој братавац је био до скоро измешар у Турчину Мехмед-спахџије!

— Ако је био измешар, он је остао рсијанин: по-
стало је и онда све постало, сваку среду и петак, као и ми...

Хади-Пава шапну иконому:

— Нека их, нека; осталих их нека се још кљало испраскају!...

— Јест, он је рсијанин, а неје потурчџах, као што је твоја кућа потурчџачина!...

— Ми немо потурчџаца!... — викну Недељко и подиже невинцу. Жена га узхвати за руку. — Ви сте турци измешари!...

— Потурчџаца!

— Измешари!

— Потурчџаца!...

И пођоше један другома...

Скочилоше општинари Васа и Маринко и стадоше из-
мешу њих...

Живко Карче смеје се, смеје...

Овекрва загрља снаху...

Иконом викну:

— Шта хоћете луди!... Шта је ово данас од вас!... Зар не видите где сте!... Не видите ли да је ово Свети Никола, — пружа руку на пражу, — и ви хоћете пред њим да се побијете!... Зар вас неје страх од нега!... Зар се Бога не бојите!...

— Он ми каже да смо ми потурчџаца!... — виче Недељко и маше руком.

— А ти ми кажеш да смо ми турски измешари и да не постојмо!... — виче Величко.

Сва говоре... вичу... рукама доказују...

— Рсијанин сте и једини и други, — рећи ће иконом.

— Братавац Величков очувао је веру кад је био измешар у Турчину — то је добро!... А Грозда се неје одречао

вере ни кад је била у арнаутским рукама: то је јунаштво!... Јест, рсијанин си и ти, и ти, али треба и да живите као рсијани. Зашто се спавајте!...

— Недељко се спава, а не ја!...

— Ти си почео, а не ја!...

— 'Ајде, 'ајде, помирите се, на идите дома, а и ми да не дангубимо овде: работа нас чека, — говори Хади-Пава.

— Или се бар побјигте, да гледамо дужбу... ха, ха, ха! — смеје се Живко Карче.

Насмејане се и општинари...

— Чули сте, — рече иконом, — шта су рекли момак и девојка: они се хоће. И од данас сте ви пртељи — хоћете, нећете. Тако је Бог наредио!... Зато ви треба да живите као пртељи: да се један другог не па-
ђете и у добру и у злу... Јест, што се будете данас мањо спавајали, то ћете после мањо превести један од другог!... Зато 'ајде да се помирите... поустите један другом, па идите са срећом дома...

— 'Ајде, 'ајде!... — вичу општинари.

— Ја хоћу — рече Недељко. — Даво сам му две кесе, али он неје пристао, те смо зато дошли доде.

— А колико си ти тражио, Величко? — пита иконом.

— Он је тражио пет кеса, — одговори Недељко.

— Е ли много је, Величко, много! — рече иконом.

— Много, много!... — повикаше и остали општинари.

— Реће много, — рече Величко. — И ја сам дао пет кеса кад сам жени којег покојног Ристу; па сам још дао претељу кожух, пртељци кожуче, а сину њих-
ном синав.

— Што си ти дао — дао; ама је много пет кеса за Недељка! — рече Хади-Пава.

— Поустите Величко, поустите, — говори Маринко.

— Хоћете ли да вас ни погодно, а?... Пристајете ли да буде како ми нађемо за право? — пита иконом.

Величко ћути.

Недељко одговара:

— Ја пристајем, ама...

— И Величко ће пристајати, и Величко... Хоће неће пристаће: нека куд!

— Чекајте да кажем ја једну, — рече општинар

'Борђе. — Колико си дао ти, Недељко?

— Две кесе.

— Е, да даш још пола кесе... Пристајеш ли, Величко?

— Аха!... Никако не пристајем!...

— Море, доста је — пристај!... — рећи ће и

њима да живе!...

— Не могу да пристајем!

— Е, па колико најмање тражиш да се помирите!...

'Ајде кажи... ама овако мушки кажи!

Величко ћути... несли...

— Бази, Величко, кажи!... — виче Живко Карче.

— Хоћу да вам кажем: од четири кесе ни једно
паре нисам!

— Много је, Величко, много!...

— Не је много...
 — Шта ти кажеш, Недељко, а?
 — Шта да кажем!... Видите и сами да је много.
 Ја толико не могу да платим...
 — Па јест, да је могао да плати, он би платио, те не би девојка бегала, — говори општинар Вага.
 — 'Ајде ти, Величко, нама да учиниш за хатар,
 — говори општинар Маринко... — А и ти, Недељко,
 да пристанеш, да не тружиш раду!... Дај овамо руку,
 Величко!...
 Сви упути погледе у Величка... Величко ћути и не
 пружа руку.

— Три кесе... три кесе!... 'Ајде, три кесе!...
 Девојци мило, смеши се и покри лице марамоном...
 Величко непрестано врти главом и ниче:
 — Не могу, не могу!... Мало је, мало!...
 — Мало, кажем, је ли?...
 — Мало, мало...
 Маринко још једном викну из свега гласа:
 — Ево и колија Величку... и кожучке довањичи
 његовој!...
 — О, о, доста, доста!... Прекини!... — повикаше
 остали.
 Величко се насмеши... Маринко дрмну руке слабо,

Б. СЕРАНТИНИ

ДВЕ МАТЕРЕ

— Дај овамо руку, кад ти кажем, де!...
 — Пружи руку, Величко... 'ајде, 'ајде! — говори
 иконом.
 — Ама дај, човече! — рече Маринко и ухвати
 Величка за руку. — Тако!... Дај и ти, Недељко, руку!...
 Недељко пружи, а Маринко им састави руке и стаде
 их трести и викаати:
 — Три кесе!... Ето три кесе!... Нека буде равно
 три кесе!...
 Величко врти главом — не пристаје...
 — Нова више лас... доста је! — виче Хади-Пава.
 — Доста је, доста је!... — вичу једни.
 — Пристани, пристани!... — вичу други:
 — 'Ајде, 'ајде!... Доста, доста!... Свршена работа,
 свршена!... — чује се у вили која се дигла.

Маринко непрестано друса састављене руке и виче:

трести — ширати.
 лас — раскоп.

витући: „Амрија, амрија!“ и растави их, али одмах
 и ухвати Величка за руку.

— Амрија, амрија!... Нека је срећно!... Срећно,
 да Бог да, срећно!... — вичу сви општинари.

Маринко непрестано држи руку Величкову и виче
 жонку:

— 'Ајде полуби руку, 'ајде!...
 — Дођи и ти!... — виче девојци.
 — 'Ајде полубите руку и мајци!... Овамо!...
 Мајка девојчина убриса сузу...
 И пријатељи се зубе, и прије се зубе...
 Сако се чује: цок! и: „срећно... срећно... амрија!“...
 — Сад ћеш, Недељко, да даш дукат* први.

зубећи — дуптају гуп.

* Овај дукат, за ово време за „зубећи“ божане, припадао је
 митрополиту. И он, митрополит Мелетије Три прихвати је овај новац
 дошао, а после га употреби својом школи гаванској. Како се мења
 одрживао на врло мало пресних, то је, само због тога, и овај дукат
 такође у приходе пресних. Тако је било за време митрополита Мелетија
 Три, све док поје носе сврсти постоје дошло на митрополита — Срба!

— Да дан, оче иконоже... — и дрешу кесу.
— 'Ајде и ракију, ракију!... Камо га Траја!... —
ниче Маринко. — Подај, Недељко, Траја да купи једну
оку ракије... У Јована Каринога да узмеш ракију — знаш,
Трајо?...
— Знаш, знам, — рече Траја, завити главом и отрча
по ракију...

* * *

Бех су далеко ван града: унутра је кућана. Мо-
гила и Витина суседна су села, те и један пут води у њих.

Напред иду пријатељи с торбама преко рамена и са
штатовима у рукама. За њима иду прије с бошача под
мишком, а између њих је Крејана.

Момак је подале иза њих. Он донекле иде за њима,
иде, али чим нађе на други споредни пут, одвоји се и
упути се њима, а тај ће га пут никак извести на главни.
Тако он често дође на главни пут пре него што они не-
гови стигну, и он их причека; али баш кад му се при-
ближе, сатне се те вузуре дигне — јер му се све некако
онда дреше. Опет пође за њима, докле опет не нађе на
споредни пут или путању...

И пријатељи и прије весели су и разговорни. Само
што најка девојчина често пута уздахне...

Плоска с ракијом непрестано иде од руке до руке;
најдуже се задржа у рукама Недељковица, а најмање у ру-
кама пријатељица.

— Претеле, здрав си!... „Пријо, здрав“ си!“
— прекидају иначе жив разговор између пријатеља и из-
међу прија.

— Аха одавно ја кажем овој којој, — говори Не-
дељко: — „Мори жено, да ти је да се опртелим с Ве-
личком из Могиле!“... Ето тако све не некако срце вукло
к теби, претеле!

— Па и ова моја, — одговара Величко: — видела
Ареу на Санитули, кад смо оно били на Светли Петак,
па ми каже кад дова дођоско: „Добро ово дете Недељ-
коно — добро као добар дан!... Ако буде суђено, баш
да се опртелимо с њим...“

— Ето видиш, судбина!

— Па без Божје наредбе ништа не бива.

— Хвала небу!...

— И намаи су стари лепо живели, — рече Величко.
— Ја се сећам мојега покојног оца како је он говорио:
„Перић!... Перић!“ — пуна уста.

— Море, па и вама је кућа била свакад прва у
Могилу. Зато је и владика, кад је долазио у Могилу,
код вас одео...

— Е, здрав си, претеле! — наздрави Величко и
наже плоску.

— Да си жив и здрав, претеле!... 'Ајде Крејано,
'ајде снахо..., можеш ли?

— Е, питаи њу, претеле, да ли може! Она може,
него питај мене да ли ја могу! — рече мајка девојчина
и уздахну.

— Ако не можеш, лако је за тебе, пријо!... На,
наздрави ми!... 'Ајде наздрави ми! — и пружи јој плоску
Недељко.

— Доста, претеле, доста! Ми писмо више од вас...
Бог ми душа, кише!

— Не, не, пријо!... Киј! Далек је Могилу...

Прија уздахну и узе плоску.

— 'Ајде ти!... — окрену се Недељко својој жени.
— „Снаху, снаху, хоћу снаху... хоћу Крејану“ — не-
престано си ми викала. Ето испуни ти Бог жељу, — шта
хоћеш сад?

— Ништа, ништа више небу; само молим Бога да
ли да здравља. Ето само то.

— Е, е, хоћеш још, хоћеш... Него 'ајде, 'ајде да
похитамо да стигнемо дома за видела.

— Да похитамо, јер знате каквих овамо има Ар-
наута!... — прихвати Величко.

— Ја, Боже, идом; не идем, него, чини ми се, ле-
чим! — рече мајка момака.

— А где је лет? — упита Величко.

— Ено га, еј, напред, — одговори Недељко и по-
каза престој, а сви онамо погледаше. — Тако на оној
савијутку састају се путева и ту ће нас он сачекати...

— Таи!... — чу се пуцањ пушке.

Сви се уплашише... стадоше... ућуташе... уравнише
погледи к Ареи...

— Ружно чуче! — проговори Недељко.

— Много ружно! — потврди Величко.

— Оно поједе главу неком рижанину!...

— Рижанину, ја коме ће!...

— Бог да га прости!...

— Сви ћемо тамо!...

— Сви!...

— Данае један, сутра други...

— Гинеко тако све од Косова!...

Недељко уздахну...

— 'Ајде здрав си, претеле!... — и наже плоску
Величко.

Љубавна прича

Кад се први шумор крошњате платане
У мирису илаци, најне ноћи расте
И звезда по звезду кроз недрину кине
А нешто преме чини се да заспе.

Те још само праски бисерна фонтена —
Не уздише нико, нити ико тужи,
Тех се лије дрхтај месечених сена
А љубавну причу славуј прича ружи:

„И опет се драгих миловало двоје
И скријало свако глас и срце своје
Умирући бољно на љубави тајне...”

...А ветрић се буди и звезде се смеше
Као да би рекле: да, то негда беше:
У љубави ирети из чежње бескрајне.....

Душан Ђукић

Наступна грозница

— д-р п. николајевич —

ома човека, коме није позната грозница. Ако
кога ухвати зина а за тим ватра, онда зна
да га је спопала грозница. У почетку је зина
тако јака да болесник дрхти, цеокоће зубима,
грозн се и тресе као да га гомол студена киша
бије. Постепено попусти зина и напусти ватра (оган).

Болесник се ваљари у лицу,
обузије га јака врућина, уста
му се осуше и не може ни-
чим жељ да загаси. Тело је
врело, кожа је у почетку сува
а затим се почне влажити. Са
занојем грозница попусти да
се после једног, два или три
дана опет поврати. За време
грознице болесници осећају
болове у ногама, рукама, по
неки пут повраћају или се
осећу по кожи дрвеним опалима,
које их веома сирбе као да
их је коприна испекла.

Наступна грозница на-
када не остаје на једног на-
ступу, већ се увек повраћа.
С тога у нашим крајевима и
разликујемо две врсте гроз-
ница: једну, која се повраћа
свакога трећег дана (троје-
дана, *Tertian*), и другу која
се повраћа свакога четвртог
дана (четвородана, *Quartan*). Грозница која се повраћа
свакога дана, није ништа друго, до двострука троједана
или трострука четвородана грозница. У тропским пре-

делама има још једна врста грознице: опасна троједана
грозница (*Tertian maligna*), од које болесници после
кратког времена умиру.

Болесници, који имају грозницу, ослабе, напакну и
изгубе сваку вољу за рад. Ако грозница дуже време траје,
потанне у лицу, кожа њихова добије бледо-жућкасту боју,

Пили де Шаван

Смрт Св. Јована

изгубе вољу за јело; желудац ослаби и не може да вари.
Слезина отека, а у тежак случајевима толико нарасте,
да се трбух веома испупчи. Такви болесници ту же се да

инају далак, јер остају тврду и велику слезину у трбуху, која им проузрокује болове при сваком јачем кретању. Осни слезине често отиче и јетра, због чега не могу да се користе ни са оно мало хране, што желуцац може сварити.

У нашим крајевима наступна грозница не влада целе године. Она се јавља само лета и у почетку јесени за време топлотних дана. Грозничито је време од маја до октобра месеца. Најјача је у августу. Чим наступе хладнији јесени дани грознице нестане, осим ако се у козе болеснику задржала од летњих и топлотних јесених дана.

Наступне грознице нема у свакоме пределу. У брдским и планинским пределима ретко се јавља. Пено је легао у долинама поред река и мора, где има устајање воде и ритова. Отуда се наступна грозница зове и *барсна грозница*.

У почетку, док се није знао прави узрок грознице, мислило се да се добија од мочарног, рђавог ваздуха, који садржи испарење из ритова и барутина. Отуда је добила у науци своје име *Malaria*. Но доцније се видело, да има мочарних предела где нема наступне грознице. Мислило се, да се грозница добија пијењем воде из барутина. По свему томе што таква вода није здрава за пиће, јер се од ње може добити ливесне болести (врџица), ипак се није могло доказати да се од ње добија и наступна грозница.

Наступна грозница је заразна болест, — као што је заразна ербобола, гумбола, скерлат, врџица и т. д. Зарада је француског лекара *Лавсера*, који је пронашао заразне клице наступне грознице. Те су клице назване у науци *плазмодијама*. Оне живе и множе се у крви човекој.

Крв човека, као што је свакоме познато, јесте густа црвена течност. Ако једну малу кап крви погледамо кроз микроскоп, видећемо да је из три дела: из црвених крвних зрнаца, белих крвних зрнаца и једне жућкасте течности (серума) у којој ова зрнаца пливају. Воја крви долази од црвених крвних зрнаца, која су највећини део крви и има их до пет милиона у једном кубном сантиметру крви. Црвена крвна зрнаца округлог су облика, али не као куглице, већ као потпуно са добликом и стањеном ердином. Већа крвна зрнаца округластог су или неправилног облика, нису стањена у средини и безбојна су: њих има много мање у крви по црвених зрнаца.

Заразне клице наступне грознице или плазмодије живе у црвеним крвним зрнцима. То су мале безбојне ћелије састављене из једне живе, као вода бистре, слузасте масе (плазма) која је попрскана ситним тачкама (пигментација). Кад плазмодија уђе у црвено крвно зрнце, постепено расте и поједе га целог. Неп је живот праток: трећег дана (*Tertiana*) живи само два дана, четворог дана (*Quartana*) само три дана. За то време младе плазмодије, која нема нише у пречнику од једног хиљадитог дела милиметра, хранећи се талој крвног зрнца, достигне величину његову (од прилике нешто више од 7 хиљадитих

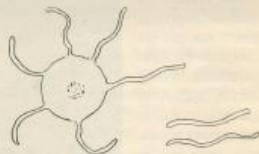
дела милиметра) и одмах се подели у 10 до 20 младих плазмодија. Кад се дооба сврши, преостатак од крвног зрнца и младе плазмодије расту се по крвној течности, да свака за себе нађе опет здраво крвно зрнце. Расиона младих плазмодија у крвној течности називе наступне грознице (Архангелу и ватру) која траје дотле, док све младе плазмодије не уђу у крвна зрнаца. Како се све њихово већ, развиће и дооба, свршила за два или три дана, то и наступне грознице долазе сваког трећег или четвртог дана. Ако има у крви плазмодија различитог доба развића т. ј. старих од једног, два или три дана, тако да се дооба врши свакога дана, онда и наступне грознице долазе сваког дана. Ако у крви има плазмодија од два различита или старости, онда је двоеструка грозница, ако има плазмодија од три различита доба онда је троеструка и т. д.

Плазмодије нису све једнаке. Оне се разликују у два рода: мушки и женски род. Плазмодија мушког рода има

Плазмодија женског рода

много мање по плазмодија женског рода, јер се ова последње много чешће називе у крви човекој. Обје живе засебно и инокосно у крвним зрнцима. Кад израсту, развикују се по своје облику. Женске су округлог облика, а кад крвно зрнце пресе, оне се разделе опет у округле младе плазмодије женског рода. Мужјаци се не деле; већ кад израсту и крвно зрнце пресе, остају цели, само се показу бичени, који су поређани околу тела плазмо-

Плазмодија мушког рода

дије. Занимљиво је видети плазмодију мушког рода, кад лађе из крвног зрнца: биченима пиба око себе таквом брзином да се једва може оком сагледати, и таквом јачином, да оставља дубоке отиске на околним крвним зрнцима. После кратког времена поштети пибама и бичени се откину од трупа плазмодије, да као мале јегуљце пливају по крвној течности.

На први поглед могло би се помислити да се мушке и женске плазмодије спајају или се женке, на којим другим начином, од мужјака оplode, као што бива код осталих животиња, где има облика мушког и женског рода. Али плазмодије у крви човекој не врше овај посао, јер живе

потпуно животно, и сваки род се zasebno живи без uzajamne pomoći. Krv čovečja nije pogodna za njihov bratnu ložnicu. No ne treba misliti da se malarični parazit uvek partogenetički, t. j. bez punog spoznaja, живи. Ми смо докле прешли само један део живота маларичног паразита. Он ика још једно своје легло, које је много важније за његово одржавање и живљење, по што је живот његов у крви човечијој. Код овога не би било, онда би постојао разлика маларичног паразита била сасвим изјашњена, пошто сваки пол за себе има способност, да се zasebno живи.

Савршеније животно, као на пр. човек и други sisari, живи само један облик развића: одрасле женке, пошто се оплоде, рађају младунце, потпуно истога облика и организма, као што су и оне саме. Природа је њихов организм толико усавршила, да младунци од зачетка до рођења имају све потребне услове за своје развиће. Код нижих животиња већ није такав случај. Женке немају тако савршен организм, да у себи могу изнети потпуно развијеног младунца, већ овај мора сам своје развиће наставити ван организма материна. Лентри на пр. носе јаја из којих се развију ларве (гусенице), које се после извесног времена учуре, и тек из чуре изиђе онет лентир. То мењање облика (метаморфоза) правило је код нижих животиња.

Маларични паразити представљају најнижи и најпростији ред животиња, јер је дела животиња цео једна ћелија. Оне нису организми, за које је потребно да се удруже многе ћелије у једну целину. С тога их је природа припорала да њихов пута мењају своје облике прилагођајући се приликама и околностима у којима живе. Ово је било у толико више потребно, што оне сав свој живот проводе као паразити т. ј. као животиње које живе од труда и рада других животиња.

Паразити шистине грознице имају два своја храноносца. Видели смо да је један хранилац човек, код кога, кад се појаве, изазову болест, наступну грозницу. Други њихов хранилац јесте комарач. Код комарача изазивају онет уку

врету болести, али не онакву као код човека. Комарчева болест од маларичног паразита слична је аурејској болести од гиста. Код човека живе мале плазмодије грозничине у крви; код комарца живе као паразити у желуцу, или боље у претном каналу комарчевог, и у плувачној жлезди његовој. Познато нам је, да човек својом крвљу храни и комарца. С тога је сасвим јасно, како мале плазмодије из крви човечије дођу у желуца комарчев. Исто тако

В. МАКОВСКИ

Невеста

разумљиво је, како се плазмодије, пошто су првобитне извесне облике развића у своје налож храноноцу комарцу поново враћају у еру човечију.

Комарци нису једини инсекти који живе од човечије крви. Али ни један од ових других инсеката не даје могућности и удобности за живот плазмодија. Оне брзо утичу

у желуцу њихову. Исто тако није погодан ни сваки коњарац за живот плазмодија. Коњараца има преко двадесет врста, које се начином живота, обликом и величином, разликују међу собом различито. Сва четири врсте коњараца из реда аплофеса (Apophyes значи штеточина), које има познато, преносе грозницу.

По и коњарици, који могу човека заразити грозницом, нису сви опасни. Здравни коњарици, који не болују од маларијиног паразита, не преносе грозницу. Тако исто сви коњарици митског рода нису опасни, пошто они никада не сисају крв човеку. Они су у томе потпуно невини и хране се биљним соком. Само женке имају жаоку и сисају крв. Кад сунце зађе и почне се сиркавати, оне остављају своја склопишта и траже људске станове, где нападају своје жртве. Најгоре пролазе они људи који спавају у пољу или близу речних обала. У влажним годинама коњарици се могу у толикој мери навишати, да постану прва напаст за становнике у пределима поред барутина, река или мора. У Србији имамо доста таквих предела у низињима поред Саве и Дунава, Дрине, Колубаре, Мораве, Тимок и осталих речница. И наш леви Београд, са својим ружним барутинама поред Саве и Дунава, има доста поштеди од коњараца. У тога имамо сваког лета епидемије од наступне грознице.

Коњарици носе јаја у води. На јаја излегу се после кратког времена ларве, које се преобразе у чигре (ниже). Обоје живе у води; само коњарац, кад изледе из чигре, помоћу својих крила напусти воду и живи у ваздуху. Коњарац пређе ову метаморфозу од прилике за 30 дана, а после 20 дана почне носити јаја. Вода у којој коњарац носи јаја мора бити чиста и у стајању; у кинији води, која отаже, нема повољних услова за развијање коњараца. Ритови и баре јесу најудобнија места за легло коњараца, нарочито ако су обрасла зеленилом.

Коњарици, кад имају на чауре, проведу један до два дана на воденим биљкама, док им се крила потпуно осуше и оспособе за летење. Затим се дигну у ваздух и растуру по околини местима. Дану, док сунце греје, слањају се у хлад испод листова, или траже друга тамна места, и ту чекају сутрашњи дан. Кад се почне сутон хватају нагале прали њихов живот. Женке траже људе и друге животиње, да се навију крај и угуле своју главу. Мужјаци их само прате, усовладавајући их својом свирком, али не суделују у кроваоном делу своје лепе половине.

Коњарац, кад падне на човека, ако на јаву може да сврши свој рат, попије релативно врло малу количину крви, од приближно до једног кубног сантиметра. Но и у тој малој количини крви има четири до пет хиљада црвених крвних зрнаца. Ако је човек био болестан од грознице, онда је у поспаности крви било много крвних зрнаца заражених маларијиним плазмодијама. У желуцу коњарчеву од прилике за 48 часова, сврши се варење и растворе сва крвна зрнаца. Плазмодије тако постану слободне, али сада прелазе друштво обилке, који је веома разликују од оних у крви човекој. Плазмодије порасту

у мале прилике, омет мушке и женске, који се после 30 до 40 часова почну парити; парење је врло просто, јер се мушки и женски црпак своје уједно и сисају у једној ћелији. Оплођен црпак је сада два пута већи од неоплођеног, и он се брзо пробаје кроз зид коњарчевог желуца. То му није тежко учинити, јер је зид коњарчевог желуца састављен само из једног реда ћелија. На спољној страни желуца, оплођен црпак прелази у длака облик развића. Нагиба моћ кретања, заокрутај се, споља се обложу танком опницом, а унутра се раздваја у врло ситне, танке и дугачке змијке (Serpentelli). Овај облик развића траје од првих 7—8 дана. Змијке маларијине су тако ситне и многобројне, да се у једној бешици може избројати неколико десетина хиљада. Кад се доврши њихово развиће — прене опницу, која их је омотавала, и све змијке продру у лимфалну течност која струји у трбуху коњарчеву. Нешто струје ове течности, а нешто својим претаном змијиче доспу на трупа у главу коњарчеву, где убу у плаваичке жлезде. Неизмерно је број маларијних змијича, које се могу наћи у коњарчевој плаваичкој жлездици; он често износи до неколико милиона змијича. Природа, знајући да доста тежак пут, пуц сакојаских опасности, које маларијни паразити, као врло ситне и нежне животињичке морају прећи у своје развиће, дала им је укусну моћ месожа: на само једно мушке и женске плазмодије развије се у коњарцу неколико десетина хиљада змијича, од којих свака постане омет плазмодијом, кад доспе у крв човеку. По довољно је да се температура ваздуха спусти неколико гради испод 18°, па да маларијни паразити угину, а од хладнијег времена и мразева гину не само маларијни паразити, но и њихови храноци, коњарици. Плазмодије се могу и на хладнијем времену одржати у животу само у крви човекој, јер је ова увек стање топлоте. Из тога видимо да је коњарац право обиталиште маларијиног паразита, а човек је само посредник његов, да га зими и у хладнијим данима преко године сачува од потпуног истребања.

Коњарици, кад боду човека, оставе у човекој кожи мало своје плаваичке, која се из плаваичких жлезда излива у жаоку (сисајку). Плаваичка коњарчева је дуга течност. Отуда на убојеном месту одскочи бубуљица, која пона сирби и много личи на опекотину од коприне. Ако је плаваичка била заражена маларијиним паразитима, онда она убу брзо у црвена крвна зрнаца, где добију поново облик плазмодија и за 10 дана толико се навише, да изазову грозницу.

Видели смо да код нас имају две врсте грознице. То долази отуда што имају и две врсте маларијних паразита. Али обе те врсте тако су сличне, да се једна могу једна од друге разликовати. Та је разлика у облику прелих плазмодија у крвним зрнцима човекој и у дужини живота њихова. Плазмодије четвородне грознице (Quartana) у стању деобе личе на абецеду и живе 72 часа; плазмодије троједне грознице (Tertiana) живе само 48 часова. Развиће и обилије обеју врста грознице у коњарцу

потпуно су слични и вије их могућно разликовати. Овима је потпуно слична и тропска грозница, која вероватно и није ништа друго, до врло јака трефејана грозница (Tertiana).

Пошто смо се познали са природом наступне грознице и видели да је болест, коју преносе комарци, доста заразна, није тешко наћи пута, како да се од ње сачувамо. Видели смо да је наступна грозница управо болест комараца. Човек је само зато да сачува за извесно време маларијне паразите од истребљена, док не дођу толики дана, да се могу у комарцу опет развијати и плодити. По томе, сузбијање наступне грознице не лежи у неким тешкоћа, бар не онаквих, као што су код сузбијања јектике и других заразних болести.

Сузбијање наступне грознице мора се вршити у три правца:

1. Лечити болеснике, који болују од наступне грознице;

2. Сачувати здраве људе од убода комарчева;

3. Спречити да се комарци не множе у већим масама.

1. Против наступне грознице имамо поуздан лек. То је кинин, који се може добити у свакој апотеци. Где има лекара, најбоље је обратити се њему, јер ће он према добу болесника одредити тачно и количину кинина и време кад га треба узимати. Кинин у врло великим количинама отрова је, а у врло малим количинама не помаже. Одраслима даје се у количини до пола грама и то једанпут, двапут до трипут дневно. Деца се даје четврт грама и мање, према добу детињем. Наје све једно дати кинин у ма које вреће. Он помаже само кад се узме на 4—6 часова пре наступа

грознице. Ако кога хвата грозница у подне, онда мора кинин узети негд два пре подне и то пола грама у 6 сати ујутру и пола грама у 8 сати ујутру, дакле 6 часова и 4 часа пре наступа. Код деце исто се тако даје у сразмерно мањој количини. Иста или чак много већа количина кинина, ако се узме за време наступа грознице, кратко време пре или после наступа, не помаже ништа; грозница ће се опет, кад јој дође ред, повратити. Да не би који болесник, који би хтео сјаи да се лечи, узимао кинин узалуд, најбоље је да пита лекара за савет. Ово објашњење, како треба узимати лек и у којој количини, само је за оне болеснике који немају у близини лекара и који морају у друга места путovati да до лекара дођу. Али не само дети, но и змија, кад нестане комараца, мо-

рају се сви болесници лечити и излечити тако да не буде више ни једног болесника у месту, кад се опет појаве комарци. Кад комарци не буду имали могућности да се од болесника заразе маларијним паразитима, онда их неће моћи ни на друге здраве људе преносити. С тога је врло важно да се сви болесници, који болују од наступне грознице излече преко змије. У маларијним пределима требало би и сама санитарска власт да предузме све потребне мере, да се такви болесници пронађу и излече. Само тако ће бити поштеђени становници од наступне грознице у будућим годинама.

2. Да се сачувамо од наступне грознице треба да се сачунамо од убода комараца. Видели смо да комарци, који преносе грозницу (Anopheles), остављају своја скло-

К. Костади

ПРОЛЕТЕ

ништа пошто сунце зађе. Кад се почне хватати сутон и док сунце поново не изиђе, комарци траже људе да утоле своју глад. Зато се треба поглавито за то време, од заласка до заласка сунца, сачувати од овог изолг непријатеља. Сачувати се можемо, ако ни спречимо улазак у станове, у којима ноћ проводимо. Али то није тако лако извршити. Лети, за време великих врућина, није могуће поћу у соби издржати, ако затворимо прозоре. Ако их отворимо, да у собу уђе чист и свеж ваздух, улаћу унутра одмак и комарци, који нам после досађују целе ноћи, догод нас сан не свада. Тако се предамо судбини да нас они неспосни инсекти изједују до њихове воље. Ако који зачео на пољу, он је у већој мери изложен да буде изу- један од комараца.

Где има комараца, многи пале омаи да их растерају. Комарци, петли, бже од омаи, али чин постане джма, њима непријатног, они се омет враћају. Исто дејство, као и омаи, има и паљено прашка против инсеката (бухаџ). Поузданије се можемо сачувати, ако имамо нарочите прозоре за летње дане, који су, често стаклени, заштити ет-ном прекој од миа (комаринком). Такве леталне мреже пропунтају у довољној мери претврт чистог и свежег на-духа, а задржавају комарце и друге инсекте да у собе не улазе. Они који похваљују у полу требало би да имају мале шаторе од такве мреже. За шаторе може се употре-бити комарник од тиванине (тџаа). Радници, који ноћу у полу раде, где влада настушна грозница, треба да се по-крију комарником (од танке тканине) или обичним велом. Вео треба да покрива главу и труп до колена; на по-гама треба сваки радник да има обућу. У Италији, где се од наше година комарник против комараца употреба-љује, савиљено се знатно обавезане становника од настушне грознице. Ко је последњих година путовао по Италији, долинном Тибра или западном обалом, могао је на многим кућама и станицама железнички видети прозоре и врата са комарником, и становници тих кућа не могу да се на-хвале благодетима комарника, који их је спасао не само комараца и грознице, већ и несносних муха.

3. Најзад, у трећем правцу се може сузбијати на-стушна грозница, ако се спречи јако мноштво комараца. Заштаће неко, зар је могуће спречити комарцима да се не множе или их чак сасвим истребје? Могућно је, али зато треба мало више труда и мало већих материјалних жр-тава. Видели смо да се комарци легу и множе у плиткој устајајој води. Свакоме је познато, колико комараца има у ритовина и барутинама. Ко је имао прилику да се таквим местима приближи, могао је видети густе ројеве од кома-

раца. Појединци, петли, не могу ништа учинити против овог великог непријатеља, али општина и држава могу брао истребити све ројеве комараца. Потребно је испунити барутинне и ритове, ископати канале, да вода из њих може лако отицати и да нигде не застаје, па ће се тине не само потрети ројева од комараца, већ ће се добити и добре зрачне земље, које ће економско исплатити сав труд, који је за тај рад утрошен. Но колика је тек добит у здрављу народном, које се опростило једног таквог опасог непријатеља, као што је настушна грозница.

Кад смо писали ову кратку поуку о настушној гро-зници смо имали је циљ, да упознамо читаоце не само са овим напном врло честом и распрострањеном болешћу, већ да им покажемо и начин како се могу од ње сачувати. Имам смо у виду она бедна, неписмена лица, која немо-лаче на јесење жуто лице које најслабији ветар обара са дрвета. Тако и ти болесници подлежу лако другим болестима, које би без великих тежкоћа пребодали, да их настушна грозница није изнурла и ослабила. На ха-лост, таквих има доста у нашем народу и то баш нај-више у оних пределима, које је природа највећим изоб-иљем обдарила. Довољно је да поменемо богатту Мачву и Посавину, моравску долину, а нарочито чабанску око-лину и т. д. Свуда у тим пределима, где би народ требало да је здрав и богат, јер му је плодна земља дала сваког изобила, он мора да се бори са настушном грозницом, не знајући како да се поштеди и опрости овог опасог непријатеља. Он губи децу своју у раној младости, младџи су крхави, одрасли пре времења остаре и изу-жиру. Не мислимо да је настушна грозница једино бо-лест која их сатира, ала, без сумње, и она игра главну улогу у тој пакленом друштву са другим опростним болестима.

Две Хајнеове

1.

Кад кроз шуму самалачку
У дубоко нече газим,
Твој стас, драга, нежни, нити,
Увек поред себе спазим.

Да л' твој бел вео нидим?
Ил' не твоје лице бити?
Или сија месечина
Кроз мрак измеђ' јела нити?

Да то нису сузе моје?
Чујем како теку јаче.
Ил' замста моја драга
Поред мене ходи, плаче.

2.

Да се песник невин' мора, —
Оне даме сул су дале:
На ручак су мог генија
И са њим мене звале.

Ах, чорба је красна била,
Вина беше чиста, стара,
И динљачи без замерке,
И аџи беше предан пара.

О песникшту поче говор
После јела пуна сласти.
Сит сам најзад синга био,
Захвалих им на тој чисти.

Влад. Станимировић

Хајдук = Вељко

с нарочитим погледом на народну појезију с њему

од СР. и. СТ.

(свакијак)

г. Кара-Мустафа

Болаи ми лежи Кара-Мустафа,
Бре ђиди, дели Кара-Мустафа!
Болаи ми лежи, хоће да угре,
Бре ђиди, дели Кара-Мустафа!
Крај њег' диване јодани Турци,
Крај болаи дели Кара-Мустафа:

— „Нека је луби тај Хајду-Вељко,
„Јербо је боли јунак од мене!“

д. Вељко под Видином

Када Вељко у Крајину дође
И Крајином господари' пође,
Сакупио око себе мошке,

ТОМИСЛАВ КРИЗМАН

ИЗ ПРИМОРЈА

„Ко да ти јаше твог врапа кова,
„Бре ђиди, дели Кара-Мустафа?“
— „Нека га јаше тај Хајдук-Вељко,
„Јербо је боли јунак од мене“.
„Ко да ти паше ту бритку сабљу,
„Бре ђиди, дели Кара-Мустафа?“
— „Нека је паше тај Хајдук-Вељко,
„Јербо је боли јунак од мене“.
„Ко да ти луби ту верну лубу,
„Бре ђиди, дели Кара-Мустафа?“

Све бећаре, луте крајинишке,
Па је тврде шанце саградио,
Тврде шанце око Неготина,
И у њима мошке поставио,
Да Неготин од Турака брани;
А тада се рахат учинио
На чардаку од танане куле,
Скочају му хитри лаутари,
А он јунак рујно пије вино,
Рујно вино и ракију луту;

Служи вага дядлбер Чучук-Остана,
Служи Велка, двори господара.

А кад чуше у Видину Турци,
Да је Велко над Крајином глава,
Грдно га се Турци прешапнуше,
Да им Велко сеир не учини,
Да им јунак у Видин не дође!
Тешко Турком у тврдоже граду,
Где се боје од Крајине Велка,
Кад он пије на чардаку вино!
А да шта ће, жалосна им мајка!
Кад им Велко у походе дође
И доведе можда соколове,
Па их стане по пољу вијати
И русе им одсечати главе?

Мало било, за дуго не било,
Главе доваде у Неготин Велку,
Да се Мула-паша подигло,
То он купи многу славу војску
Од Видина, Лома и Берковица,
Купи војску под Видином градом,
Да је собом води у Крајину,
Да отимље Неготин од Велка.

Хајдук-Велко по ордаји шеће,
Па дозива своје можда перне,
Три стотине по избор' бешара,
И овако вљна протопара:
„Браћо моја, три стотин' бешара!
„Стигнете ми од Видина гласи,
„Да се Турци на нас опремају
„И да купе многу славу војску
„Од Видина, Лома и Берковица;
„По почујте, што ћу нама рећи:
„Чекат' на њих дуго ми је време,
„Док окупе и опреме војску,
„Већ пођимо Турком у среташе,
„Да им до нас утвдиемо пута:
„Сутра ћемо равно подравити
„И са пашаца повести топове,
„Пред Видином шеплак учинити
„И у граду буде поздравити;
„Како мени и причају људи:
„Бод Видина много има војске,
„Све хатлије у срми и злату:
„Биће доста њара за бешара“.

Том су ради Велкови бешари,
Пак се они брзо опремише,
Опремише коње и оружје,
Опремише праха и олова,
И велико са пашаца топове,
Савренише се да к Видину поју.

Рано рани Велко са момцима
Прли зоре и белоса даска;
Засипраше свирке свеклолке,

Бубил бију, беманета вију,
Уз њих пиште зурле гласовите;
Дигосе се к беоже Вадилу,
Пробродисе Тимок на крајини,
На Бретоно они ударисе
И Зелено Брдо преходиле,
Па сјехосе у поље видинско.

Грдно поље прекривила војска,
Не којеш јој краја доглемати,
Ком до коња, чадор до чадора,
А Турци се рахат учинили,
Тутун пуше, каву пију густу,
Ал' да видин зута негданцију,
Асан-агу, Пашанцила сина,
На вранчићу, кб на горској вили:
Разиграо хата по пољани,
По три коњла у висину екаше,
По четри напред одскакује:
Гледају га из чадора Турци,
Пак се чуде коњу и јунаку.

Кад то виде од Крајине Велко,
Он дозна брата Милутина,
Да Турчину на негдан изиђе;
Даде њему свога хата Кушлу,
И даде му двије кубурање,
И даде му своју бриту борду,
Па овако вага састоваше:

„Чу ли мене, брате Милутине!
„Држ' се добро, не постиди Велка!
„Бад Турчину на пољану дођеш,
„Паша, да те како не превари:
„Доско држи Кушлу од негдана,
„Нек ти Турчин с леве буде руке,
„Јер сам тако Кушлу научио;
„А немој ки, брате, пренаглити:
„Пустя Туре нека ири гаја;
„Тад ће Кушла брже покочити
„И за вранцем нагло кидасати,
„А ти паша, брате, на Турчина;
„Ако ли те пушка ишневери,
„Намах вади брџеткину борду,
„Кушла ће ти вранца достигнути,
„Па Турчину одсјеци главу“.

Милутину мило не бијаше,
Ал' се њему на вино не може,
Већ појаха Кушлу од негдана;
Игра Кушла, негдан оесно,
Пак волете пољем у напредати.

А виде га Туре Асан-ага,
Мисли Туре, к њему иде Велко,
Окреће се са хата Турчина,
Пак се Турком њако захвалю:
„Ево, Турци, среће изневиди!
„Ево мени од Крајине Велка!
„А тако ми дива и њана!

„Хоћу Вељку на меџдан изићи,
„Вељкову ју ушинути главу,
„Нок с' не плаше Турци Видиније,
„Нок с' не плаше у граду кадуше,
„А од Вељка, тог горског хајдута!“
Па удари хата бакрачијом.

Боже мили и Богородице!
Да је које последати било,
Кад удари јунак на јунака
У видинском у пољу широком!
Стаде вриска љутога вранчића,
Стаде вриска Кушла од меџдана!
„Вури!“ викну Туре Милутину,
Ал' Милутин пренаглети неће,
Десно држи Кушлу од меџдана,
Латано се Турчину вранчице.
Весно Туре, на му се не чека,
Пушта вранца, вади кубурацију.
Хитро даде огњн кубурацију:
Ал' Турчину лопта срећа била,
Звижду врло испад Милутина;
У мах Кушла хитро поскочиво,
А Милутин кубурацију пали,
Задрхта му ко никада рука,
Пуче пушка, не погоди циља.

Тад кубуре у траву бацаше,
Своје бритке потегаше ђорде,
Па полете један на другога:
Кидисало Туре Асан-ага,
Кидисало на вриска јунака,
Да му ругу одсјејече главу;
Ал' узмиче Кушлу Милутине,
Узмиче га и полезх унија,
„Док му Туре под руку не дође;
То гледају Видиније Турци,
Па сеире и грџон се смеју,
Како Вељко пред агон узмиче!
Но да видим јада од Турака,
Кад окрете Кушлу Милутине,
Па га нагна на турека вранчића!
Лутит вранчић, зубима уједа,
А Кушла се на стражне пропаше,
То са предњим вранчића удара;
Док Милутин потегаше ђорду,
Асан-ага очи заважаше,
Удари га по голеку врату,
Једини нахох одруги му главу,
Труштина му паде преко вранца,
Паде Туре у зелену траву.

Кад то виде од Крајине Вељко,
Памах Вељко може приправно,
Иа топова Турке поздравно,
Па хаџаре љуто повадише
И у Турке јуршх укинаше.

Боже мили, да чуда голема!
Ја шта чине три стотин' беџара,
Кад у турски логор ушадоше,
Турске главе себи започеше!
Стаде звеска онгтријех хаџара,
Ота се сила пролевати прица;
Лети Вељко као соко сини,
А за њим беџарија љута,
Грано секу проклетнике Турке,
Разгоне их по пољу широком,
Кано вуци по планини ошце.

А кад виде еклин Мула-паша,
Да ће своју изгубити главу,
Брже граду хата обрнуто,
Дочеша се на граду канџије
И умаче, весела му мајка!
За њим беже Турци без обзира,
Оставаше логор и ђордоре,
Пак се градских дохваташе врата
И за собом врата затворише.

Добар шиџар Срби задобише,
Неко хата, неко сабљу бритку,
И ђурконе у срџи и злату.
Одатле се Вељко повратио,
У Неготин здравно доходио,
На кула се јунах одморно,
Па он пије на чардаку вино;
Свирају му хитри лутари,
А двори га дјалбер Чулук-Остана,
Вељко пије, њи брџе му није.

ђ. Вељко тражи помоћ

Хајдук-Вељко по орџије шеће
И огледа шпанце и топове,
Па он седе, ситну кингу пише,
Кингу пише Младену везиру:
„Ој Младене, ти српски везиру!
„На не иде силава турека војска
„Од Видина града бијелота,
„Силава војска тридесет хиљада,
„А у мене постало чебане,
„И мало ми по избор можака:
„Турци ће ки Неготин узети
„И Крајину огњем повалити;
„Ти не часи часа ниједнога,
„Већ ми пошљи праха и олова
„И пошљи ми једну чету војске;
„Да Крајину од Турака браним.“

Мало за тим време постајало,
Ал' ово ти силне турске војске;
На Неготин Турци удараше,
Са свих страна Вељка околваше,
Па га бију из топова тежких,
Бију њега и даву и ноћу:

Шанцеве му тврде порушили
 И танку му кулу оборили,
 Па кидишу, да Неготин узму;
 Ал' га брани Вељко с бећарима,
 Главу даје, Неготин не даје.
 Докле траја праха и олова,
 По кућама калдјених чинија,
 По прекама сребрних кандила.
 У торбама великих ташира,
 Те савиљо зрна и картече,
 Тукао је из шапчева Турке,
 Ни блану ни пије дао први,
 А како ли шанце освојати.
 А кад тога свега понесташе,
 Тад је често у поље ишлето,
 Око шанца растерио Турке;
 Многи Турци онде изгинуше,
 Лешенима поље засејаше;
 Ал' је грана у Турку војска,
 Један бугаји други замењује,
 Пак се бије бојак без престанка.
 Залуд Вељко на помоћ изгледа,
 Залуд шаље хитро гласоноше,
 Мола, куми Младена везира,
 Да му пошаље војске и шобане;
 Ал' да видни Младена везира,
 Смир чини, Вељку поручује:
 „Хајдук-Вељку цитани спирају,
 „Хајдук-Вељко лене жоне дворе,
 „Хајдук-Вељко рујно вино пије,
 „Нек се Вељко сам с Турцима бије!“

Ја кад виде соко Хајдук-Вељко,
 Да помоћи ни откуда нема,
 Жбо немју до Бога јединога,
 Где га браћа самог оставише
 Код толико луте силе турске,
 Па је своја жонке сакупио
 И овако њима говорио:
 „Браћо моја и дружино драга!
 „Допла време да се гине славно:
 „Веље нам је жунски изгинути,
 „Нег' Крајину Турком упустили!
 „Ако Бог да, те растерам Турке,
 „Ја ћу питат' Младена везира,
 „Питаћемо с', како с' држи царство!“

Ал' погубе Вељко соко сви,
 Паде јунак бранел' Неготина,
 Славно паде, иже му осташе,
 Остануће светло и честито,
 Док год траје Срба на свијету.

е. Смрт Вељкова

Њијгу пише Мула-паша,
 Мула-паша из Видина,
 Па је шаље у Неготин,

У Неготин Хајдук-Вељку:

„Чу ли мене, Хајдук-Вељко!
 „Куни војску у логоре,
 „Спремај шанце и топове,
 „На те иде силна војска,
 „Три везира, до три паше:
 „Једно везир Гутан'д Алај,
 „Друго везир Береконачки,
 „Треће везир Мула-паша,
 „Мула-паша из Видина“.

За те Вељко абер' нема,
 Већ му 'нако одговара:

„Чу ли мене, Мула-пашо!
 „Неће проћи до три дана,
 „До три дана и три ноћи,
 „Сакупићу моју војску,
 „Силну војску, три нахије:
 „Прва ми је Шумадија,
 „Шумадија лута сила,
 „Где удари, не превари;
 „Друга нах'ја Прва Река,
 „Бећар-момци, све јунаци,
 „Где ударе, не пролазе;
 „Трећа ми је лута Крај'на,
 „Та Крај'на, баш Неготин,
 „Све хаталије, пуштаклије,
 „Беле капе, дуге пушке,
 „Куд год прођу, поље шире,
 „Где ударе, сокак граде!“

Тако пише, абер' нема.

Пеше с' Вељко на свој чардак,
 На свој чардак, Баба-Финку,
 Сипрају му лаутари,
 А играју три чочака,
 Дилбер-Отан диван стоји,
 Диван стоји, чану служи,
 Служи њему амберју;
 Та раздја амберја,
 Неготинска, баш је лута,
 Препечена до три пута.

Пије Вељко абер' нема;
 На уанка сјајни дурбин,
 Сјајни дурбин од биљуре,
 Намери га кроз пенџера,
 Те погледа тамо доле
 У Букоче равно поље;
 Има Вељко шта да види:
 Ал' те иде силна војска,
 Иду Турци, баш ко вуци!

За те Вељко абер' нема,
 Већ он лене Чучук-Отану:
 „Чу ли мене, Дилбер-Отан!
 „Иди, кажи секибани,
 „Нек ми спреми лута хата,
 „Љута хата, баш кулаша,

„Нек намости златно седао
 „И нек истне три кускуна,
 „И нек стегне три колана,
 „А у уста златну уду,
 „Златну уду стамболију,
 „Нек доведе к бињекташу,

Па засука свилен рукав,
 А запрегну златне скуте,
 За нас меће кубуралије
 И припаса оштру саблау,
 Ону сабљу диниескију,
 Што је доби на Русеје;

ХЕНРИКА ШАНТЕЛ

БАЈАНО

„Да га јаме Хајдук-Велко*.
 Па он није, абер' неча.

Није прошло черек сата,
 Сензбаша води хата,
 Води хата к бињекташу.
 Сиђе Велко низ чардак,

Па ујаха зута хата,
 Пође Велко тако доле,
 У Вуковче равно поле.
 Ижа Велко шта да види:
 Бурдасала турска војска,
 Све је чадор до чадора,
 Свилен барјак до барјака,

Оштар няздрак до няздрака,
Као густа црна гора.

За то Вељко абер' ножа,
Већ притеже алатну узду,

Па удари дута хата,
Удари му три зенгије,
То расрја дута хата,

Хат му скаче кб пошман,
По три скока у висину,
По четири у ширину,

Кулаи скаче, Вељко виче:
„Бож'те, Турци, ето Вељка!“

Па у Турке јуриш чини,
Расече их на четворо;
Кулаи скаче, Вељко сече,

Паде логор по пољани,
Проли е' крвца до колена.
Пренадоше с' крети Турци,

Међу собом они аборе:
„Чујете ли, Турци браћо!

„Хајде брже, да бежимо,
„То је Вељко дуда глава,

„А олови нег' не бије,
„Нат' га бије гвошће тврдо,

„Неш' ће нас све до једног!“
Беже Турци без обзира.

Кад то виде Хајдук-Вељко,
Он обрну дута хата,

Хат му гази крв по пољу
И прескачи мртве Турке,
Пак се врати у Неготин,

У Неготин, у свој конак.
У соби се расписао,

Па истресе из недра
Силна зрна од олова:

Седамдесет још и седам!
Кад то виде Чучук-Стана,

Уплаши се, Вељку абери:
„Але, Вељко господару!

„Ти још јени погинути
„И Крајину оставити,

„И Неготин изгинути!“
Ал' говори Хајдук-Вељко:

„Бути, море, Дилбер-Стано!
„Бути, Бог те не убио!

„Што си ми се уплашила?
„Не остављај ја Крајину,

„Ни Крајину, ни Неготин:
„Главу дајем, Крајину не дајем!

„Главу дајем, Неготин не дајем!“
Кад јутру у недељу,

Уста Вељко, рано рани,
Па обуче немадана

И јуначко рухо алатно,

Још принаса сабљу бритку,
Па ии нође тамо доле,

Тамо доле у онкове,
Да огледа тог големи.

Ал' се Турци подигнуа,
Преконех се испунаи,

Пред њима је Мула-паша,
Па на Вељка тои пали,

Све тошове и кувбаре,
Тобидија му цитан био,

Кога Вељко отерао,
Па Турциха добиго;

Он познаде Хајдук-Вељка,
Познаде га из далека,

Па доказа Мула-паша;
Вели њему Мула-паша:

„Деде брже, тои напуни,
„Сребро му бјде жетви,

„Да убије Хајдук-Вељка,
„Само добро напанини,

„Даћу теби сто дуката
„И даћу ти мога хата.“

Товче муче, Вељко паде,
Однесе му десну руку,

Десну руку на рамена,
Паде Вељко у ондека;

Тад повика Хајдук-Вељко,
А чула га Србадија,

И чуло се до Станболо:
„Србадијо, браћо моја!

„Држите се, не бојте се!
„Земан дође, Вељко паде,

„Ал' Србија још остаде;
„Чувајте ми Крајну поју

„И Крајину и Неготин,
„А ко пита, не кажујте,

„Да је Вељко погинуо.
„Чуј ме, брате Милутине!

„Конај рачу на три места,
„У четврту законај ме,

„Усред цркве неговинске,
„Поирх мене три бѣшара,

„Кад ме траже крети Турци,
„Кад ме траже, нех не паћу:

„Нех се боје мртвог Вељка“.
Рече Вељко, на издахну.

Силни Турци кидасаше,
На шапчове удареше;

Вељкови се бране момци,
И пред њима Милутине,

Пушке пале, Турке бију,
Силно бију, ал' алауду:

Барут' ножа, куршум' ножа —
Хајдук-Вељка више нема.

Сећам се добро: још као дете
У живот гледах набрана чела;
Срце је моје морила туга,
Душа је моја слобода хтела.

Кад би се чудне поноћне сени
Крвј одра мога чаробно пиле,
Не као дете — с дружијег страха
У сну се травах крвј слике миле.

Нит' гледах лутке ни деће игре,
Ја само сивах земље чудеса,
Где 'но се пазма нише и није
На жарком плату сјајних небеса.

Сивах и памак, висок и кићен,
И балкон што се под лозом крио;
Ту принц не чека очију црних,
Као у бајци и леп и мио.

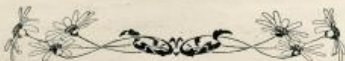
Чена и гледа заносно нежно,
Сав је у сили и скупој чоји;
На мрвој коси, стављена локно,
Дивна бајета гиздава стоји...

Ал' живот горки руши ми снове,
Нестаје души пролећа мила,
Детинску манту већ подсмех шибла,
Са тугом гледам све што сам снила.

Само ми нада, нешто млада,
Остаје верна и јоште траје:
Црне не очи, као и пређе,
Позивају к себи у срећне краје!

Свет привиђена дражи је мени
Од чудне јаве среће и јала;
Срце је моје остало чисто:
Верује, луби и — још се нада!

С. Ј.

Како је постало друштво

за сироту и напуштenu децу

(из Ташина Дневника)

1.

О бехе 1879. године, одмах после српско-турских ратова, када се у Београду, као обично што то бива после ратовања и у другом свету, множише скитнице и крадљивци.

Престоница се напуни мангуарије. Откуда да бехе који скитници и бесаром — све се то сјури у Београд. Где је која мајка сина изгубила, ту да га нађе.

И што обично бива — код оваквог света одмах настаде опасност за њихову грађана Београдских.

Појавише се најпре ситне преваре, то огде, то онде у вароши, па онда, Бога ми, учесташе и крађе, час у овој час у овој улици. Једна да прође дан два — па су тек по штегод „непознати допови“ у вароши предитли. Како поји дан, рапорти чланова кварталних беху све пунији. И шта све нису крали.

..... Димитрију Милошевићу, трговцу у Кв. Михаиловој улици — јављали су квартални рапорти — сваклај су зили орашуски нежитиом са дућанских врата; Глинићу, дућером обућару, дигли један пар чизама баш испред самога „аузолага“; Милији Павловићу, трговцу у Барловчевој кући, одвели два коњада штога испред

дућана; другом трговцу, Кочи Навковићу, два коњада платна; Кочи Кретићу, као код „Грчке Краљине“, свукли чаршав са стола пред казаном; Срети Величковићу, трговцу, ишли кхиобран у казани под „Престолонаследника“; Проки код „Руског Цара“ одвели једне печери три плетене столице; једнога дана, у сиво подне, увукли се код Јамандије, сирам Делјиске Чеме, на предитли Јуљинки собарци свилену блузу и сасвим нов сунцобран, за преже дох се ова сиротица „уинтерхалтовала“ са некаквим младим и лепим навалерским потнотурчином; затим адитлила печену ћурку са сепенка Трајку хлабару преко пута „Македоније“ и т. д.

И тако из дана у дан. Почеше трговци испрва један другог задркивати, ситнији крађацама смејати се, па после, Бога ми, и срдити се. Код квартална учесташе тужбе. Управније Београда нареди, да се на допове и скитнице строго гнаје.

И квартави предузеше потеру. Давас ухватише једног, сутра другог допова. За недељу дана бехе их — читаво друштво. Пуна асанна — али све сама деца. Најстаријем међу њима једва да беше шеснаеста. А беше доне и од 10 год.

Шта да се ради са њима?... Што бехе за казну — казнили се. Али шта да се ради са оним налешанима?

Мени, као ондашњем секретару у Управи, она деца за-
дадоше највише брига. Имао сам са њима више посла
него са најокореднијим злочвонцима и крадљивцима.

Да сваком децу од очевине моралне пропасти, чинио
сам покушаје од сваке руке. Неку од њих сам давао у
штанарију Светозара Николчића, да се тамо науче штам-
парском послу. Понеко од њих било је добро, те ме послу-
шало, поправило се и остало на занату. Да после постане
свој газда и добар штанпар. Али било је од ове несрећне
деце и таквих, да се неко време притаји у Светозара, на
кад угуца прилику, уздиги слова или какву ствар из
штанарије на улице.

Друге сам давао на друге занате. Мајстор Јоца обућар
или Паја кројач прими га мени за љубав. И ту се по
неко дете поправи и остане на занату. Двојица су од њих
и данас добри мајстори и добри грађани у престоници.
Али било је и ту несрећне децураје, која се код мај-
стора притаји за недељу две, па једне вечери уточи са
мајстором капутом или јакетчином „Јонном“.

Наравно, после тога се нареди потера, па, између
осталих, и они кандидати за занате и штанпаре, дознаду
овет аге. И онда, разуме се, овет мени муча и брига
о њима.

Ја онда ударих у новине — да адовољујем за хумане
људе. Редовно сам слао потуге у „Српске Новине“, „Бео-
градски Дневник“, и т.д. У тим белешкама износио сам
беду и невољу ове прошале деце, коју су или родитељи
напустили или којима се родитељи изгубили. Износио
овишност како за саму децу, тако и за личну и имовну
безбедност грађана, — адовољао сам на добре људе: да
се оснује друштво за помоћ напуштеној деци....

2.

Дојције, после тога, јави ми једнога дана жандар:
да нека господа желе да говоре са мном.

— Пусти их одмах....

Врата се отворише.

У коју собу уђоше господа: Кирилјан Јосифовић,
проф. Велике Школе, Мина Вујич, проф. гимназије (сада
посланик у Бечу), Ђока Милошевић, проф. пртана и
Јован Драшковић, апотекар.

Кад их угледах, ја ми скочих у суетер.

— Каква почаст — отпочех ја.

— Ето већ неколико дана каљино се да дођемо к вама
— отпоче стари Јосифовић.

— Увек сте ми добро дошли...

И покудних госпеду да поведију.

— Ми смо дошли и вама, г. Т... по једном ху-
маном послу... да од вас чујемо... да вас питамо.

— На служби сам вама, шта само желите.

— Ми читамо чешће из новина о оној несрећној и
пропадој деци, која се по Београду скитају и краду, која
често падају код нас у ане и од које као да су и Бог
и људи дигли руке....

— Тако је.

— Сигурно ви то о њима пишете по новинама. Али
је доста узасно. Страховите појаве.... Шта чека, ако
Бог знате, ту децу у будућности.

— Ништа добро. То ће постати све сам окорели
лоцов и злочинци. По несрећи, махом су ова деца и бистра
и за чудо окретна. А то је још веће зло и за њих и за
нас. Она ће, како су почела, што буду одраслија, чинити
све веће злочине. Многа од њих коју лако отићи и на
Карабурму.... После тога, препредемо ловове теже је хва-
тати, те је онда и опасност за личну и имовну безбедност
све већа.

— Доста, зло за све нас.

— Тако је... Али шта ћете... Ето видите ниско се
о томе не брине...

— Јесте ли чинили какве предлога по томе?

— Па ехреше се надлежника пакља. Али држава
нека буџета.^{*)} Општина, вели, нема пара. А деца распу-
штена, као што видите, и даље краду, варају и проналају
по јазбинама и апсанама.

— Несрећа... Прваа несрећа...

— Још да знате каква су то деца. Има понеко
међу њима да се и најтврђе срце заплаче.

— Па да ли бисмо их, молимо вас, могли видети
— уншташе господа радознали.

— Зашто не.

— Баш вас лепо молимо.

— Извешћу вам неколико њих. Случајеви су баш сад
у затвору четворина од оних препреденијих малишана.

— Да их видимо.

— Молим... одмах ћу их звати.

Ударих у апсанско звонце.

— Молим заповедајте — јави се апсанција, строго
дисциплиновани наредник Јован Ђорђевић (сада жандар-
жеријски капетан).

— Изведи ми горе оне напугачије: Лазичу, Јовицу,
Стевицу и Никиту Смедерца...

— Разуми — одговори апсанција, и оде доле у
апсане.

(поставља се)

^{*)} Једном приликом, тога доба, Краљ Милан, извео остатак по-
зора о којој списамо, вожеу их, да је са особама случајних про-
хвата коју белешку: У неколико мига не робују (истинску у Слободу)
у којој сам износио беду и несрећу напуштене деце... Том приликом
Краљ се реснило беоу о приватносту деце у Београду и т.д. Ја
сам се чинило био потпуно, да му живот око несрећне деце што
вирије и у толико што жалосније предстани, е да им би та окретају
да се ота, о Простека, обрати већа пакља и брига. Али на крају
све оста на гласан обећању...

„Уметност не познаје никакве циљ, она је сврха самој себи, — јер је уметност апсолут, она је отисак апсолута т. ј. душе људске. Некадашња, пређашња уметност беше од усуде т. зв. моралу. Чак и најчувствљивији и најбољнији артисти обавијаху своја дела у неку врсту пародно-моралног руха. Међутим, уметник треба да исподлава живот душе човечије у самим појављима: нита не треба да руководи никакви социјални или етички закони; прави уметник треба да зна само за то с којом се душом неоплава. Уметност, то представљање свих појава душевног живота (независно од тога да ли су они добри или рђави, ружни или лепои) — само је слика душе.“

Овај бурни поток чудних атеорема и веровања паде изненадно, као лавина из египетског вулкана, уред пољског интелигенције.

У романима, драмама, критичким студијама о највећој немачкој и норвешкој литератури, у свима радовима овог најпозоријег песника налазили смо постојеће оригиналне стило. Да, све је то писано са некаквом чудном пољом, што му је даје необуздана младост; писано скоро брутално и дивље, отворено, са досад потпуном, пасторалном виртуозношћу у разумевању епопеје.

Па ко је тај што се усудио рушити старе идеале, крхати укоренове, традиционалне напоре? Ко је тај, што садржану дела сматра као „сурогат“, а интересује се само за нежички „Stimmung“; ко је тај обожавалац Ницшеов „Nackte Seele“?

Сви они који беху кадри повести се на висину његовог духа, прославити га пољом, наеконом, али који нису пролазити кроз живот проклетих стазама, осећа га тожљивом грудом и пада, налаште га дегенерисаним човеком, људском.

А он охол и узвишен, с уверењем да је преданост најпозорије струге — декадентска, који се може неком допадати или не, али који ностелжи, који живи, који се развија и шири, одговара мирно и достојанствено:

„Не пишем за децу нити за младе девојчице, пишем за уметнике и за људе који су досрели до чисто артистичке културе; за људе који у уметности не траже „користи“, који је умеју одвојити од темних и социјалних ствари“. Тако збори Станислав Пшибишевски, песник ендосов, визионар, психолог, мистичар, словенски носилац нових идеја о уметности, у своје поеме оригиналном делу: „По думним стазама“. Пшибишевски верује у своју пољ, у своје дружије схватање света, разумевање живота,

његових намера, циљева, идеала. Као да је Зевс са Олимпије, гласовито збори:

„Нема многих који су подобни да уметност разумеју како треба, јер је уметност, права и истинита, као законљива, грчевито стиснута песница што објаи и силом отвори небеске двери а буњи шкљо, то је оцајни узвик, крик што савлачуца целу природу: то је оцајна бола у дивовским грудима. Дла хоће да здег еунице са неба, а еунице га убија.“

В. Букovac

Пет чула

Стил Пшибишевског је неуједначен, ранал, оксидан, урујан, а то зато што песникова душа нема мира: она при као вулкан што унутрашњом затрој гори, он је душа човека који с уверењем тврди: „Зао је судбина, а Сомона је владар и поглавар пакла у нашем животу.“ Пшибишевски, поеме ширећал у свом породичном животу, сматра зло као главни одметанат живота. „Природа не зна за срећу!“ — узвикује он. „Радосна је душа — чудо; она је вечито нерешена квадратура круга; она је бич од несна начинан.“

Какав је људска душа? „Она је потмула и ужасна, грозна, она је бол страсти; она осећа ругобу бојазан свију дубина, бол опетанка.“

А па заперку, да су таква уверена дегенерација, узвикује охол, с поудавиш младости, којој се чини да

може цео стари свет срушити и понов створити; „Дегенерација! То није никаква дегенерација у смислу те речи: то је само редовна појава која се враћа, то је потребан евоциони еволуције, потребан као и овај што га заведе норму. Јер је то норма права глупост, а дегенерација је геније.“ У полској литератури, која је препуна идеалних погледа о женишћу — јер га представља као етичну доброту, самопожртвовања и племенитости — погледу Пшибишевскога потпуно су нов и нарочит појав. Вероватно је да се цео низ догађаја из његова живота нагомилало само за то, да би се најзад скупно у једну градуша бласта што ће га бацити на цео жениш пол. Са необичним јачином стила, која ни је својствена, овако емоционално говорећи о дубави: „Љубав — та јединствена срећа мушког — постоје само бол: уред најачег расцвета долази момент када мушкарца јасно види, да је цео то блаженство и та срећа само при што га је суице изгледа на ђубрету. Човек трпи, увек трпи. Јер и кад воли, једна душа његова представља клиничку слику незахтељивости, произведене с помоћу дубавних епитара.“ Јака нема — јер Пшибишевски сматра дубав као незахтељив, неумитну егзистенцију, као силу незахтељиву од нас, од које човек не убо и не може побекти. А видећа око себе разуданост, превађајућа чула и страсти, баца на жену грозан и тежак камен оптужава, на пита: „Да ли уопште жена — има душу? Свето Писмо не спомиње ништа о души када је бог Ева створио!“

Жена је у његовим делима: „Моћна сотона, демон који својим чарима и дражмама опције човека, те његову свест води на странуштину; он мора да воли, не може да угуши греху свести, изневерава свог најбољег пријатеља, понижава се чак до подлости.“

Тиме су препуни романи Пшибишевскога, а нарочито: „Нотто вариетет“ (трилогија). Његови су романи нешто особито настрањо; структура чудна, графа до сад нигде невидена, као што је особачки и начин дела творења овог писника. Не знамо где ско, јер нема никаквих описа природе; не знамо како описати изгледу јунаца и јунакиње, јер немају никаквих описовања, осећамо једино њихове душе.

Наравно, да би се разумела оваква прета уметности, ваља заронити у немикаву душу, ваља се тако упити, да се те душе (и оног који чита и оног који твори) слику у једну потпуно целину. Читајући ствари Пшибишевскога, сав тај процес потпуног спајања души врши се на неки веома лак и неосетљив начин. Овако о њему прича један од млађих критичара:

„Око нас таласају се неке чудне хармоније, чајанствено, неосетљиве; дивља ергија, фантастичка, неодредена, пуна ритма и звука — као да нас неки узурјују, набурјају поток неси некуда далеко, далеко... Пловимо по неким одавна продретим, али негасним просторима, удаљено у неке поље крајине, малих или чаробних пејзажа, у којима има и много сунца и пролећних чари, али и пуно покривне, утвари, асети, нукодала, јатка, бола...

Најзад, чуи наш стижо обали стварности. Али расположење, које владало на целом путу, држи нас још чврсто у својој моћи; ритам песме, коју чуемо до скова, лежује се још неиставно; стварност, која нас већ опколела, чини нам се још као некаква чаробна сила; слике, што их нађасмо мало час, живе у нама још неиставно. Обузима нас чудна, бесвена учућеност, и удубљени сами у се понављамо са једна чујеним шепатом: „Ах, ово је дакле душа човекова...“ Да, Пшибишевски посматра и овако анализује „нагу душу“:

— У нашој души има чудно виђутих ходника, гробница упокојена живота пред животом, подземних, мрачних тамника, пећина где јонте никад није допрла светлост, а они они скупа воде у некакви тајни Таб, где душа чува своје тајне и бди над том загонетком загонетом. Она она само за једно: да је ту, у тој дубави, сакривена као права тајна.“

Главна тема епика Пшибишевскога јесте дубав, али дубав, коју он сматра као разродични знаме, осећај обог којег не владамо самим собом, слепу, неумитну моћ.

„Две јединице, представнице двеју разних сила, два разна света, потпуно себи туђа и неједнака, два себи противна пола, осећају најдарад у себи снажну и јаку наклоност која се не да ничим спречити, те постају жртва слепе, бруталне страсти.“

Пшибишевски је рођен у једном полском сеопету, на Кујавама, као син спротног учитеља. Похађао је универзитет, учио медицину и околонују, а уз то и музику, на коју има урођени дар. Те све обилности, покрај трогачног немикаког талента, укинуле су да Пшибишевски влада неизмерним богатством појмова, које уме тако чудно скупљати и раздвајати, као драго камење врачима.

А све је то утицало, да у свима његовим делима осећамо и мирис и звук и светлост.

Несхватљива меланхолија и мистицизам, што веју из дела Пшибишевскога, најдају његово порекло. Он је рођен у Полској, у земљи обавијеној густом копреном чежње и туге, у земљи тужних песама, неосетљивих амбиција, у земљи препуној очајних наваја о некадашњој слави. Он је одинах најсавренијим расцветом естетског људског духа: авострована Словацког и Кралинског, а отуда овај јак и засебан жиг на свима делима Пшибишевскога.

Зато његов мистицизам и има своју нарочиту карактеристику, којом се битно разликује од мистицизма Ницшеа, Метерлинка и других декадента. А то је она особина расе, особина коју Пшибишевски тако паметично одређује у својој студији о Шопену:

„Има нечега у души нашој, што се може назвати „мистицизмом минир“, а што има тако често примену код живоћина: зворње из пустиње или пустињашу боју, деитири, што слеђу на какво нарочито цвеће, примећу форму, чак и перзатуру његова лица, а тако даље у бескрајност. И ми имамо „минир“; али се примећује на душе

наше.* У Шибишевскога има и доста парадокса, а чистије његових дела лаводи нас из равнотеже духа, јер нас растројава као плава неочекипани дисонане. Али јунаци његових драма и романа пуни су живота; начин на који анализира сваки најмањи покрет, најмању промену, најситији задрхтај душе њихове, има нечега што засенује

као да је блесак драгог камења, који се распрштава у тисуће разноврсних зракова.... Та сила, која се испољавала у „Номо вариетас“, „Вигиланца“, „По путенима душе“, сила која осваја читаоца, најбољи је доказ, да Шибишевски није само епитом нове школе, слабобитних поетских струја, но и бујан, самосталан и моћан таленат.

Последња борба

(А. В. Мољцов)

Нада мном се бура вије,
Гром за громом небо пара;
Језа душу прожима ми,
А уи грозне слике ствара.

У страдању нисам клон'о,
Нисам пао од удара,
Очув'о сам души наде,
Силе телу, срцу жара.

Шта губитак, шта спасење?
Ма шта било — све ми ранно:
Ја сам светом Провиђењу
Своју вољу предс'о данно!

Ја не сумњам у ту неру,
Моја душа њом је пуна;
Бескрајна је у њој мудра,
Спокојство је њена круна.

Не грозни ми, судбо, бедом,
Не зови ме у бој љути;
Ја сам готов бит' се с тобом, —
Ал' ти нећу подлетнути!

Душа ми је пуна силе,
Крв срца ми жудна боја...
Да, под крстом гроб је хладни,
Ал' на крсту — љубав моја!

Р.

Манастир Довоља

а десној обали Таре, на границаи манастира Црно Горе и Царваљскога сандака, на једној каменитој вишици уз саму ријеку налазе се рушине овога старог манастира.

Манастир је сада са свим опустео; мјесто златних крстова на крову израста бреза и нахонина: гдје су се орале цјесне божиствене, ту погдјекад тужно зазвучи ова, чисто као да оплакује жалосну судбину ове свете обитеља; у обореним зидовима издиш још само но којег гаштера, једине чуваре њихове.

Цијела слика оставља у души тужан упечатак. Чојоку и нехотице долази мисао о несталности, о пролажности. Некад славна задужбина, која је привлачила из далеких мјеста побожни народ, који је хитао светој обитељи да се поклоним жешћима Св. Арсенија, да ње утјехе својој патничкој души, да чује последи гласавну цјеску, да га она окријепи, освежи... А данас?... Но, и данас, и ако

се у њој не разликује свете цјесне, ипак има у себи нечега необично припадљивог, неке чари... Нада, она нада која је народ кријешла кроз толике вјекове, опет га не оставља... Доћи ће дан, када ће задужбина опет пронојати, када ће засијати новом свијетлошћу.

На развалинама се не налази никаква запис који би казивао кад је манастир саграђен. Гилбердинг, који је путовао 1857., када је црква била још у цијелости, вели да је нашоа запис, како је црква начињена 1545. (7053.) године. Народно предање вели да је манастир саграђен на врхајне Косона, не означајући ништа одређеније. На манастир су често пута нападали Турци, пљачкали га, тукали калуђере и присвајали манастирску земљу. У једној народној цјесми старијегга прожена, коју нисам чуо у цијелим, ношње се како је манастир пљачкан.

Та неколика стиха гласе:

Ко поара до три добра моја:
Аранђела и Добриловицу

И Доволу украј Таре ладне?
— Похара их Мекѝх Азијага
И са њиме силан Вакошѝбу.

У манастиру је почивало тијело Св. Арсенија, архиепископа епископа. Оно је ту доиѝето из Патријаршаје, јер га је у Доволу било лакше сачувати, пошто су Турци због сеобе у Угарску били на Србе јако огорчени. Али је тијело светитељско ту у Доволу непрестано било изложено опасности. Арнаути су нарочито долазили чак овамо, нападали на манастир, да би само отели тијело светитељско и сачували га. Значајно је то да су сви Мухамеданци из околних села, а нарочито Колашинци — кад је год био у питању светац — били на страни православних Срба.

Док је год лежало тијело Св. Арсенија, манастир је био прво привлачно мјесто, гдје су долазили и православни и Мухамеданци да потраже лијека каквој својој болди. О чудотворној моћи Св. Арсенија имају многа предања. Ја ћу навести само један случај, који се десно у почетку прошлога вијека, за који су не ујеђивали да је истинит. Двојица Мухамеданаца пођу да краду манастир: украду многе скупоћине утвари и пођу кућама. Нико их није опazio. У путу један од њих ђедне да се оджори; кад је хтео да се дигне, није могао с мјеста да се похикане. Већ је дан почео освајати а он је остао ту непокрпан, па стане молити онога свога друга да прати све украдене ствари и да њоме казубере да чнтају молитве Св. Арсенију, да се на њега смиљје. Пошто је то све учињено, он устане с мјеста и заијешта све своје имање манастиру. Казивали су ми и ми тога Мухамеданца и село одакле је био.

Стојећа урѝек на ритној позн са Арнаутима Тосекама, који су у већем броју код Таре становили због ближе старе црногорске границе, Србима је било врло тешко очуваати манастир, а нарочито светитеља. Зато га кријућѝ, око 1840—50. године, пренесе у Ждробаних у Ниверика, одакле је деоције пренијет у манастир Косејеро, на граници Црне Горе и Херцеговине, према ријечи Требишњици.

Због тих честих сукоба манастир је чешће остајо готово пуст, а ако није рушен. Као таквога га описује

и Гилбердинг. Он, кад је дошао, вели да су једва очистијали једну ђелѝју од слоја прашице, а кључ од цркве нису ни нашли, него су помоћу екскера отворили дркву. Зидови попрѝли од прашице, локони покривени прашином и пљѝењу, представљали су тужан изглед — тако описује унутрашњост црквену.

Није прошло много после ѝ путовања Гилбердингова, а манастир је свијем опустео. Јосиф Клекешић, један од ускока из Шаранаца, са својим друговима побјеђе се са Арнаутима — Тосекама; замечне се читав бој и Арнаути притијешњени од његове стране побјеђу у манастир и ту се затворе, мислећи да ће се на тај начин спасти. Кад је Јосиф видео шта су урадили, онкога манастир са свију страна, па пошто се Тосеко не хтедохе предати, запали га. Ту сагоре седам Арнаута, а остале побјеђу.

Тако је манастир лежео у рушенинама до 1870., када је обновљен. Али није дуго појао. За пријеме народног покрета, 1875., крајѝне око Доволе узели су најживаѝег учесња, и Колашинци Турци, да би се осветили Србима, нападау на манастир, поруше га и опљачкају.

Манастир је иначе био доста богат. Његово се имање простирало по шест сати наоколо са свију страна. И данас има доста земље у Ц. Гори, а има и у близини та турске стране. Многу земљу су за пријеме 1875—77. притисли Колашници, а пошто су заузели и наши ускоци да би је сачували од Колашнинаца. У манастиру су се чувале многе старинске књиге, па су растурене по околним манастирима: Св. Тројици, Добродољци, а највише је пренесено у стару црногорску границу.

Народ из околних мјеста упућно је ове године молбу турским властима да му се опет допусти да се манастир обнови. „Нова Искра“ покрену ће се радовати да у скоро својим читаоцима донесе славу обновљенога манастира.

Стеф. И. Самарѝић

¹⁾ За свој мѝх имао могао спалити токо годину. Народ, наравно, не може тако црно, него пријемо разуму на каквево знаменито догађаје.

²⁾ Шаранци су на лѝвој страни Таре. Они су уијек стајали у највећем непријатељству са Турцима, чешће су освајали и дѝла цару, не врѝнајућѝ никадѝ имати.

И у сну те често гледам
Ко на јани;
А над нама и у сну се
Небо пљани...

Често себе мртва сањам,
Гроб ме крије;
Али мени и у гробу
Срце бије.

У твојој ми руци рука,
Рај у грудима;
Починамо најсрећнији
Међу људма.

Па и кад се из сна трнем, —
Страх не мије;
Сан у јави, јави у сну
Себе крије.

Погладим ти косе пљаве,
Лице чисто,
И шапућем: „Смрт и живот —
Једно исто!“...

Р. Ј. Одавић

К а з н а

Е. Мост

(наставак)

Месеци и дани пролажаху. Понекад је било Лаури, као да је она њена страв за Угом била само тежак сан.

Заблуда је била кратка, и баш с тога тако мало уочљива, да нико од њених познаника није могао ништа рђаво слутити! У очима свију била је Лаура без замерке.

Кад би је у почетку невин поглед њенина детета напена подсетио на пређашње доба и обраде јој обојио — по је то могао онавати? Ко је могао знати разлог? Било је довољно што је сваку несао бацала у заборав, а то је чинила с јаком енергијом. Да је било могуће, ова би уништила своју кривицу са истом страшћу, са калом је бео и учинила.

Кад би је у вечерњој тишини, у ласом обавитом хладњаку спољне дреке и немилосрдне успомене, тада би бесно скотила са свога седишта и побегла у своју собу. Сама је себи говорила: „Не, не!“ Бацала би се у ја-стуку да ипак сакрије; долазила је до тачке, где је све одрицала и кријала што је волела; бледи и тешко дисајући притискивала би Риту на груди, и у чистоти тога загрљаја тражила да и сама чистом постане.

Непријатељски напеди ослабише. Утеха постајаше све већа и слађа.

Тако поче преокрет, те на послетку негдашња Лаура, грешна Лаура, није више у онште ни постојала. Ритина је мајка могла људима слободно у очи гледати.

Љубав се не губи као права линија у бескрајности, — она се сиривава, као круг, онде где је и почела.

* * *

Веселе године Ритиног младости низаху се једна за другом као цветови у венцу.

Лаура је делила живот свога детета на одсеке. Врло је значајан био дан, када је кала проходила, неочекивано, на велико изненађење присутних, нарочито Лауре, којој је у том тренутку било као да се десило чудо над чудина. На онда кад се од донајих пријатеља опростила пућим, сасвим јасно изговорени „Addio“. Како је смешно то звучало! Она је изговорила оно „но“ тако оштро, да се сви гласно насмејаше. Па, кад је азбуку научила. На кад је, само с пет или шест погрешака, на памет научила Фузинутоу поемичку:

„Је ли, мамо, је ли, мамо, да ти своје луче пољин...“

Лаура је у парчетој књизи водио рачун о Ритиној гардероби: за четри године — тридесет и осам хаљиница, петнаест парци ципела, огромна количина кецеља, чипела, оквратника, наруквица, манија, трачака.

У различитим страстима, кроз које је Лаурино срце пролазило, увек верно у дубави, али променљиво у предмету, било је увек ранија идеја жртвовања доцијеним. Своје уседеличко занимање: епне ручне радове, своју невеселичку студију: пуне орнаме белог рубца, сматрала је Лаура, због Ратине куд, за трице и кутине. Рата је целама везове, у којима је било пуно и уметности и стрпљивости; одакле је на камширеке јастуге и из њих извађала свилене кончиће, гуњала својим малим од напла упрљаним ручицама вентачко цвеће од хартије и свиле, што га је најка ралила за време дугот чепања у својим младим годинама, онда, када је још синала о својим идеалима.

Лаура је гледала испод ока, како са концима прошивеног цвећа пропадајуј уједино и толике слатке, изгледале напе, толико куле у наиздху, које је она у дитинарији и ухићеном градила!

Шта је блаженост њених снова прена овој живиој и опипљивој срећи! Која би се усклик њених осећаја или њених духа могао породити са слатки, у којој она сад живи?

У њеној души није било више ничега земаљског. Један аићелак узхватио је за руку, и са тим аићелком пела се она к небесима.

На Ритину будућност није још никад поимаала. Садашњост је бене сву обузла, а та садашност било је дете од четири године с ружичним образима и прили корицима.

Како ухићено, какав поносити и силни занос кад ауди рекну: „Како је аићел!“

Како су јој без укуса изгледали сив, који се Рити пе дивљаху!

Она је подла Риту на службу у цркву: најгодинија прилика, да елегантношћу њених пазове напну прена пој. Дете би клечало, и пошто би очтало молитву, најка би кривом погледала око себе и руком би јој брижљиво наменала углавну сукању. Она јој је причала о Исусу и Богородици и притом гледила по коси и очима гуњала своје слатко дете.

Ниси тајнаствени мир подузимање је под овим својина божијег дома, на којима се благо расипале плава светлост прозорских окана. Она је била срећна и осећала се, у мирној намирне и зупцима оргула, задовољна са девојчином поред себе, чији су врхови етонала додиривали клуницу. С радосним осећањем остали се о седиште.

С времена на време обрнула би главу да види Ритин шенирић; затим би онет гледала у молитвеник. Малу није губила ни једног тренутка из очију: дала јој је и лепшу сако да Рити пе буде досадно.

Црква јој је пилала велика и величанствена, божија служба веома свечана.

Уздигнуте главе напуштала је призу. Утично, али достојанствено одговарала је на поздраве који су јој долазили са свију страна, и стискаше нежно Ритину ручицу, говорећи јој, да и она отпоздравља. Мирно, пуна носос, пролазила је поред заносљиве масе жена и гомили ауди. Обузимање је слатки, варљиви занос; бене јој је као да

нено дубичке прати мирна, величанствена гонила и пена му саже хичне.

Овај повратак из цркве, при веселим сунчаним ацила, с Ритом, која у својој свичајој хаљиници екауташе поред пе, био је за њу редовна, недеља радост; а време од недеље до недеље испуњавали су мирни, весели дани.

* * *

На висини материнске дубави Лаури се чинаше да је у свету срећа, која је упукује на највећи морал.

Зато киче није трпела ни оне мало разголићене шапе у аиотеци. Под њеном оштрином поправљало се мали круг. Старија лекар преобразно се у учитеља и учио је Риту рачуну, нишући бројене на косама за кончите.

Најрадије су се распирала педагошко-етичка ипала. Говорило се о добрим начелима, о најбољим правилима за живот, о телесном и духовном здрављу. О забавном делу старали се Рита; својим експресицима, шаловним задиркивањем, лезањем, својим раскошним расположеном изазивала је донадала код свију.

Блаженосм озбиљношћу и свои душој одала се Лаура материнским дуктицима. Тиме је пазивала искрено поштовање прена себе. У њој су гледали едначну жену са особинама достојних важије и птну врлина. Само је синка било као што Андреја Тарамели није знао да видло цени своју срећу.

Што се јасније и узвишеније истицао Лаурин карактер, у толико се више крпо и пољавало у себе њен муж; његов мутан поглед, блудно је у дачину и изгледало је као да тражи нешто изван света.

Последњих година, приметно је остарео. Осдео је као онда; костодела му бене ноге обузла — те је једну ногу готово укуао за себом.

Рита није осећала никакве дубави прена њему, на да јој није био ни одвратан. Мајку је претпостављала гуд и како више. Мајка јој никад није говорила о ону, нити је учила да му лама и тона; напротив, примером јој је указивала на равнодушност која се граничила антипатијом.

Силно би се морала напрезати и бити против саме себе кад год би морала говорити са својим мужем. У кући, коју је њена кћи испуњавала смеком и неком, пребаше је Андрејина љутљива и повучена појава као сенка која кварилу слатку, као камен који птуч пречи. Вила га је сита. Кад и кад подузимао би је, у присуству онога човека кога је она тако тешко упредила, осећај који се граничио мржњом. Тада би удвостручала своју неубавност, бивала би још хладнија, још набуштенија, а у себи самој, у тајном углу душе, где се скринала презиријост хајене, жалила је да за увек нестане оне девоје, али стално успомене на прошлост.

* * *

Једног топлог августског дана седела је Лаура, као и обично, пред аиотеком.

Одећа од црне свиле, са белим, крупним бобицама, већ мало изношена, али ипак за кућу употребљива — обухватала је њен стас високо до врата. Окозвратник од камарна везивао је уски трак црне боје.

Црна марама од чипака покриваше јој главу и падале низ образе, а била је незана испод браде. Боре јој већ избраздале лице; тежки јој очни капи у пола затворени, и бацају као неки нео на очи, које су само још с времена на време засијавале својим ранијим блеском.

Преко дана била је мрта. Опуштена у столицу, хладила се Лаура лезезом од шаренасте хартије, првите на два бела уски пругића.

За маю беше утонула у дубоке мисли, беше набрала чело и зубима загрисала доњу усну. Рита поскакута око ње и обасу је питањима.

„Хоћеш ли да ми уплетеш трак у косу? Да ли морам рукавице увек, баш увек да држим навучене? Да ли ће болети, кад ме владика погледне по лицу?“

Велики се дан очекивао. Владика долази сутра у Булеву на конференцију.

Господин је хтео да доручкује у апартеди. Ову част, која је била у пети мах и брига и труд, сви су признавали Лаури: она је била достојна, а нико се није могао жерити ни по богатству и удоности куће са Тарамилијенима.

Два су купара била позвана из града; већ су били у купи на посаду, те им се дивили и слушања и повољни.

Сто се морао поставити у засебним одајама. На домен спрату није било згодне дворане. Лаура је разместила сав свој наменштај. Своју славаћу собу, као најлепшу, претворила је у салон; Андреју отераше у неки мрачан собићак. Беше му жао, јер место да буде од користи, својим је присуством само сметао. Лаура је све наређивала са не-

Осећала је неку нарочиту поноситост; честољубав изазвала је у тој гротини исто онако јаку као и у

А. Бугеро

Амор и Психе

дубави. У женим је очни Рита била више свих девојчица у граду.

Она је сматрала своју кућу као предмет зависти, а не своје дете као предмет говора у свим грађанству. А како она изгледа — није подила рачуна. Она се облачила и не погледава на огледало, а тако се исто и чешљала.

За свагда прогнана из Книдских лутава, поче се окружавати grubim кипарисом. Из царства Купидова у царство Христово води усака стана: четрдесетогодишњи рођен дим.

Лаура је значајан датум већ била преживела. Обрт се извршио и у њој. Аскетизам је изгодан за орунгу младачку снагу: он личи на маховину, која покрива развљане тихо и величанствено.

Она је Риту припремила да прави причешће скромно и ботобојажљиво. То вече поновила је још једаред све савете. Њен метод васпитавања био је изврстан; очекивао је на најопштријем моралу.

Андрејини пријатељи дивили су се овој угледној мајци, а она се и сама поносила.

Говорила је да је вратила први мирас њених поља; морално бескорисне жене природно су и добре најве, а на мајска је судбина свега света.

Разговор тога вечера био је врло жив и прекорачио је уобичајено време. Ни Рита није хтела да иде да спава; помисао на сутрашњу свечаност не даде јој мира.

На посетку наста мир и у кући Тараманџевој, али се спавало мало и рђаво. Пред зору већ је било све на пага.

Горње простране одаје свечано украшене, под погрским свежом водом, полутворени канди, све очекивамо узвишеног госта.

Одосени покривачи, што их је Лаурина вешта рука израдила, блистали су у свом сјају своје. Старе виљушке, пожење, кашике беху тако лепо изрибани да су се све одејајивали поред античких тањира од мајолике. Једна огромна кита цвећа распала је сладан и пријатан мирис.

У одаји на доњем спрату клучала је Лаура пред својом малом и визивала јој ципелице. Лице јој је горело.

На столу беху једно уз друго чевал одећа, отворено-плава траи, воо, рупчице, један цвет, који је Рита хтела на сваки начин да задене у косу, а што је Лаура ски-трала за провао у овој пријави. Али кад је огледала да цвет задене у детину коврцасту косу, одмах опши да то девојница стоји тако добро, и тако лепо, да више није имала склоности да цветић изади.

„А ти, најчиче, зар нећеш да се обучеш?“

„Дошчије?“

„А које ћеш одело?“

„Још не знам.“

„Мораш се лепо обучи, знаш?“

Лаура се смењала и сложе раменима.

Звона објавише свечаност величанственим звуцима. Стине је сјајало зумно и раскошно; све се нешто бешо узбуђило.

Сваког тренутка отвараху се врата на соби. Љубопитали се гласе узаниху да виде Ритино одело.

„Допустите ми бар један тренутак мира“, викну Лаура и притвори врата. Затим узв своју малу обема рукама, летну је даље од себе и поче је окретати: одве је наменала још један трачак, тамо је пак некинала још петљу две. Све узевши у обзир, изгледаше јој несправљиво лепа.

„Слатко чедо!“ узвикну. Само због одећа, које се није смело гуждати, не стигну своју девојницу на груди. „Ти си моје драго, скупоцено благо, мој најжит, моја лепа, моја једини Рита!“

Дете је кликтало од радости. У каминском огледалу, између лаворова линија, изгледа је и сама своје црне очице како јој сјаје.

„Мама, да ли ће и друга деца бити тако лепа као ја?“

Каква жасо! Лаура је већ хтела да каже како се нико у целом свету не може с њом поредити, али се предокли и одлучно одговори, да врекна: „Није лепо, дете моје, бити сјетан у лепоти. То је дар краткотрајног века; само врлина траје. Буди добра и побожна, слушај мајку своју, на њен увек срећна бити!“

* * *

Црква је била пуна света. Бели велови на девојчицама створили пред олтаром читав облак, а у зачелу стајала је као густи ограда маса узбуђених матери, прожетих значајем овога тренутка.

Шанутало се. С времена на вреке пала би понека књига или цениа харана, али би се која мајка заплаљала или које дете мало понакло. Одећце су биле у сталном и немирном покрету и тиме губиле свој врхушни облик. По која би се коврчица тек искрала испод вела.

У тешкој атмосфери затворене цркве, међу запаленим свећама, постаде несвесно очекивање високот госта.

Црквених је корачао између редова оштро погледајући. Три влада свештеника читаву службу у црквеној податаји.

Али преосвећенога Господина владике још нема.

На посетку појави се и он у сјају, с пољаканом круном, у белој незеном епитрахилу.

Сва деца падоше на колена. Њихови сребрни гласови нитовали су молитву; на кадионица се високо уздицао мирис, у највише сводове.

Света служба трајала је око два часа.

Лаура је била међу првих који изиђоше. Хитала је, јер хтеде да код куће довершава још неке послове, да би владичку достојно дочекала. Путем се журила, као на крвима, са срцем пуног усхићења.

Андреја је чекао на вратима, мало узбуђен и с очима које су се сјајале као да је плакао.

„Мојим те“, рече Лаура, журно пролазећи поред њега, „припреми се да учиниш добар утисак“. А за тига тихо настави за себе: „Ако је то уопште могуће.“

Не: то је било немогуће. Лаура је осећала да ће само она учинити част кући. Кад би било могуће, а да не падаше ником у очи, она би послала свога мужа да руча у другој соби. Он је живео тако гласно при јелу, а на столу ће бити и владика. Али он јој је био муж. — Против тога се не може ништа учинити!

За то се реши да му да место на доњем крају стола, поред једног мало погуреног свештеника који је кијоа.

А она је донела била беспресорна у својој појани и своје пошпану. Излаз је свилу одешу; рукави су били украшени чинџама, у ушима су блистали дијаманти, старо скупоцено наслеђе Тарамајеве куће. Стално се смењива: била је срећна.

Владика је био прао скропан; од богато спређеног рутка окусо је само мало, али је зато одлично и радо говорио. Сви су га слушали. Лаура је гледала само у његова уста; није узела ни залогја. Богобожаљиво је одговарала на његова дубавна питања: да, шта више чак се усуђива да га поновито пита о Ритину наситињу.

Зато су поштована господа из пратње владичине била, без изузетка, при извршеном апетиту. Стално кретање подизало им пратило је владичина распранљана. Док је он говорио о верском одушевљењу, кричала су његове кости под зубима духовништва.

Лаура предложи да каву пију на веранди, где је ходник од лишта пружао свежу хладовину. Ту су њихови сталци стављени у подлогу. На стрмим степеницама врло су лепо нагледали неколико судова са цвећем. Доле се видео мали врт, а горе сјајно сунчано небо.

Дође и Рита.

Ушла је плашљиво и стидљиво. У њеној се главице коменале све добре мајчине поке.

Владика је дубавно поклонио по коси, ослона је са речју две и обеса јој о врат, у милостивој наклоности, алатан кретањем за усмону на овај значајан дан.

Наказа није Лаура осетила такву унутрашњу радост, никада тако потпуно задовољство.

Седела је мало даље од владике, баш онде где ју је пре осам година Уто држао у загрљају, у стравном загрљају последње дубавне ноћи.

„Синоро“, рече владика меким, ласкавим гласом, „хвалите Бога који вам је дао тако мило дете! Без сумње је ово награда за ваше врлине.“

„О, превасходство! Рита је моја највећа радост, али и највећа брига.“

„А зашто брига?“

„Бојим се рђавих утицаја.“

„Ипакте право. Добро је бојати се. Али опет: добро све даје добар плод. Бог не напунити онога који се узда у њега. Човек, који рачуна на своју свату, непоћан је. Он удара на брегове, буши их и гради сводове; али један дух Божији уништи његово мучно дело. Бог је вечан, а човек умире.“

Лаура, пројета побожним дивљењем, клану главом одобравајући.

Од духовништва нико не рече ништа. Сваки се од

Н. КАСАТИН

У СУДСКОМ ХОДИНИЗУ

них беше знало у насловачу, затурир главу, исприси се, прекретив поге. Било им је веома топло; један се хладно широко, шареном рипном маражом, а други крадом понушташе ошвац.

Владика узео опет реч. Хвалио је хришћанску скромност, прост, патријархални живот. Говорио о странпутицама, које су за образоване ошенице по за протодушине, а, после једног малог осућивања, модерног „напредка“, узео из Лауриних руку шољичку каву. У својој дубавности толико је тирао, да је чак спојеруцино узео комад шећера и испустио га у Ритину шољичку.

Лаура би све зидове порушила, само да је могла Кулоза пригласити њену тријунеу. Требао је да сваки види, како она поносио али ипак ипиро говори о владиком, као са себи једнаким, и како се Рита поред ње игра са поноситом безбразношћу какве принцење.]

Кад се владика опростно, уверавајући о својој потпуној задовољству, подуби му Лаура са страхопоштовањем руку и заволи га, да је са Ђерком благослови — што е он и учинио са највећом готовошћу и добротом. Кад

је стигао на улазни праг, примети код зида Андреју. Одступи корак у назад, диже руку, па благослови и њега — та и он је био члан породице.

(окончана еп.)

— Листићи —

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИНЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Верност

Никада није преко наших усана прешла реч Верност. Место верности, заклетве и обавезе ни знамо за први поглед, прво сретане и први полубац. Водео сам те, јер не бих могао схватити сеница свога живота без тебе, јер не бих могао ништа урадити без твоје Љубави.

Али верујући у срећну садашњост, веровао сам у пролазност среће, веровао сам да је врхунац наше среће љубовна веома мена. И у тин се часоњима увек рађала Слутња, рађала се као авет кобна Слутња, у часоњима кад сам једино разумевао све грехове, све жртве и сву срећу младости.

Оставио сам те кад и очи твоје и усне твоје и коса твоја говораху: зар ме можеш оставити?

Плачући од среће, знао сам да плаћемо за изгубљеном срећом.

Усамљеног ме је похолола једна незнана прилика. То је била палосна и препредена жена са притворним осмехом на успани и старом ласкавом заклетвом у срцу. Она се цинички насмејала нојим болима и рекла ми: Ја сам Верност. Видео сам, зачуђен, Верност, али не надех и Љубав.

А теби се, драга, нисам клео на Верност, верујући у нашу вечну Љубав.

Верујући да живиш док те волим, ја верујем да не бих живео, ма не био мртав, кад те не бих волео.

Зар ти се снем заклетви на вечни живот?

Зар би ти желео ноју Верност само зато што је обешћан?

Зар је Верност само кад се закупе а Љубав само кад се каже?

Никада није преко наших усана прешла реч Верност. Она се рађа и умире са нашим Љубављу.

Влад. Станимировић

Поздрав пријатеља

Планино мила! Ти, у чијим се гранама прсе болови, о чије се стеве прха туга, чија осмејак шупи срце, а чији надахнућ осветљава мисли, где си?

— Сећам те се каква беше оне хучне ноћи, коју проведох код ногу твојих. — Бура и непогода; тоне се облаци, доне громови и нападају са праском на стеве твоје, одскачу од тебе са гласним болом, док ти се не зарии дубоко у груди, а ти зајечин болно, потмуло... А после: шуми дрвеће, ваља се камење, хучи бујица — плаче Планина!

Сећам те се у јутру после тога: свежа, блистала, треперива још од праведна гнева свога, пружаш нам росне осепоје и гласи се гранама својим са прелим зрацима вернога сунца!

Сећам те се кад те застадох худо одевену, сиринуту и леденим покривачем огрнуту. Па никак: лепота и понов трепериху на челу и грудима твојим!

А сећам те се бујне и снажне, гиздаво украшене расконишним зеленилом — лене, пријатне и гостолубиве!

Сећам те се и када се сетно увијаше у ветлове своје, када, подматчећи се сажа у себе, нама даваше бар сине контуре своје.

Сећам те се и тужни за тобом.

Ст. С. Н.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Две матери (сликао Ђовани Сепантини). — За сада објављујемо само овај рад великог италијанског уметника Сепантинија, да додиче обширније прегледно о његовој животи и заслугама за сликарство, нарочито о његовој техници. —

У судском ходнику (сликао Н. Касаткин). Прелеће (сликао К. Костанди). Жестота (сликао Маковски). — Наши читатељци позната је расправа Рихарда Мутера о руском сликарству XIX века, коју смо објавили у „Новој Искри“ прошле године. Мислимо да је извешаје понављати из ње појединачна места која се тичу сликара чије радове доносимо у овој броју. — Модерно руско сликарство извојевало је заслужени углед у уметности света, а за ту победу, баш као и за руску рачу, такмичење је било у Паризу 1902. године. И Касаткин и Костанди и Маковски, поред других одличних имена, стајали су тада поред свога вођа Иле Рјенина, а данас деле с њим најлепше прилике европске уметничке критике. Задовољниши све захтеве велике технике, увели су у своје слике толико духовне садржине, да се пред њима осећа оно исто расположење које нас обтима при читану производа Тургенева, Достојевског и Толстоја. Израз руске душе тек је у најновије време добио свој јачина и у сликарству, то је сада руска уметност потпуно једнаког израза, јер нас све више врте опонајљ једна на другу, све више говор о руској души, о њеној вери, љубави и нади. —

Сирт Светога Јована (сликао Пиви де Шаван). Када год је реч о модерној сликарству и његовим првим и најугледнијим представницима, не може се проћи без имена овог великог француског сликара, који је својим начином рада брзо прешао границе своје отаџбине и стигао најугледнијих подражавача у целом свету. —

Јет чула (сликао Влахо Букочац). Како наш уметник сликовито представља човека чула, јасно се види из ове слике, којој је неотребан на такав коментар. —

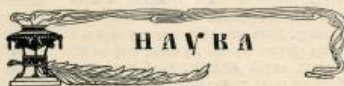
Из приморја (сликао Томислав Крижан). — Из прошлости броја „Нове Искре“ познат је нашим читатељцима овај млади и даровити хрватски уметник, а данас објављујемо и други његов рад, који речито приказује све уметникове особине. У бројевима за овај извешаје још неколико Крижанових и других хрватских слика, и на тај начин искрено служити идеји што боље познавања и што јачих веза двојног народа. —

Бајац (сликала Хенрика Шантел). — Има оне словеначке сликарке познате је прво добро посетитељима Прве Југословенске Изложбе. Сада приказујемо њезин рад овог сликом, која је, у овој нах, довољна да окарактерисира П-ћу Шантелу као сликарку.

Јамор и Јиске (сликао А. Бутер). Репродукције неколиких Бутерових слика већ су познате нашим читатељцима, а исто тако и уметнички живот и његов рад („Нова Искра“, 1899. године).

ХРОНИКА

НАУКА

Чма ли јоште живота на месецу?

Ово питање, које је одекора ојачало почело занимати астрономе, није без интереса ни за прозоре у астрономској науци.

Већ је одавно прикљено тврђење да је потпуни мрак већ сасвим завладао на месецу, чија се површина показује као безброј светлих и мрачних тачака, валовитих узвиштина и кратерских удубљења. У свакој ствари, то није баш тако. Што је био тај број протучаних пређашњих месечевих карата, што се није фотографски сним-

цима узимало у детаље месечева релефа, то се све боље увиђало да на садашњем месецу има и овог чега пре 50 или 50 година или није ипак било или се јављало другачије него и сад. Има доста астронома који и сада све то јаче промене у релефна месечеве површине сматрају за немогућне, па их оправдавају једино јачим општрном садашњих инструмената и несапиршеност пређашњих карата. Па ипак, и поред тих разлога, запажене су неумољиве промене, које не беху убеђене у картама Медлера и Бера, који су цео свој живот посветили проучавању Земљана пратиоца. Познато је да су те карте (иа да су рађене пре неколико десетина година) тако одличне, да не уступају ни једном снимку данашњих телескопа. Поред њих са тих картама садашње снимке, онакав је разлика које ни мало плуу безначајна. Астроном Клајн, који је цео свој рад посветио проучавању Месечеве површине, овако пише: „Посматрања Медлерова довели су пређашње

астрономе да несумњиво уверења, да је живот на Месецу потпуно лажно. То је погрешно, јер се на Месецу спајају промене које су много веће од промена на нашој Земљи.*

Прво су опажене промене у великом кратеру Месечеве области Посејдон, у чијој су гротлу опажене велике промене. И сам Медлер, велики зналац Месечеве површине, која је Месецу порицао и најмањи знак живота, морао је признати да се налази пред појавом коју никакво не може одошнати, јер сваки личи на знаке живота.

Други кратер, т.ј. Анлеј, био је до године 1866. предмет веома честих проучавања Медлерових и описан је као дубоко гротло са пречником од 40 километара. Те године (1866.) нестало је тога гротла, а место њега опажено је само огромно удабљене које несумњиво доказује промену на томе месту. Али пре кратеру запажен је онег кратер на томе месту, само ју пречник није већи од једнога километра, док је огромни кратер Анлејев, као што видимо, био 40 пута већи. — Још је значајнија промена у Месечевјој области *Mare Foecunditatis*. У њој су, већ давно, биле опажене два планетска непа, једнаке величине и потпуно кружна. Ипакме погрешке не може бити, јер су за последњих 30 година снимана стотинама пута, са летици резултатима. Медлер их је проучавао пуних 8 година. Сада је њихов изглед сасвим променен: један непац не само да је већи, него је и свој облик сасвим променио. Та се разлика опажа не само кроз велике и унашњене телескопе, него се може одлично нагледати и кроз најмање и још несапирневе инструменте. А промене на Месецу не остајоше само на томе. 1877. године опанн Клајн и убедења велику кратерску провалу и на једном месту завршетио други, сасвим мали кратер. Ову појаву не беше нико тога замислио, и ако се, после Клајнова открића, могла посматрати и најпростијији телескопи. Наука је захвална Клајну и за проналазак још неколиких сложених кратера и дубољина, којих раније није било, јер их, поред све лакоће посматрања, нико не беше опажао.

Из ових промена на Месечевјој површини, не може се порећи да на Земљину пратњују ива животних сила које опажљиво променују изглед Месечеве површине својим исполненим и стихијским превратима. И поред традиционалног уверења да је на Месецу нестало живота, он је ипак жив и даје астрономији довољно материјала за размисање о узроцима тих појава. Веома је сумњива хипотеза о житејој отпаној маси која је покретом својим створила и стварала Месечеве кратере, јер је Месец према Земљи много мање тело, а кратери су жу тако огромни да су пуљасама гротла на Земљи првава највишава према њима. Највећи Земљини кратери једва имају до пет километара у пречнику, а Месечени су до 20 пута већи од њих. Може ли тако мало небеско тело имати у својој утроби толико силе за такве појаве? Због тога су тражена и другачији разлози. Неки мисле да су ти кратери трагови оних распрснутих колосалних межура који се беху нахватали по житејој месечевјој површини; други мисле да су то удабљена што их унашњене огромни метеори напад на некада меку Месечеву површину; и, на последку, неки мисле да су и дубине и висине Месечеве обичне последици обичног закона о хлађењу живих маса, управо као и на нашој Земљи.

Али су мишљена ипак поделена. Главни је да тип појава има узрока, и да тај узрок још није престао, јер ето и данас још напекнује изглед Месечеве површине.

О каквој сирти на Месецу не може даље ни говора бити. Стихијске силе још раде на њему и дају нашим астрономима довољно појава за посматрање и проучавање.

С.

УМЕТНОСТ

Изложба Менцелових радова у Народној Галерији у Берлину

(СРБИЈА)

Чиме се с правом пита, јесу ли то Немци из доба Фридриха Великог, што су онде представљени. Одговор на ово питање лежи да је једна епизода из живота Менцелова. Год. 1895. приреди данашњи цар Менцелу једну ретку свечаност. Позоришта свечаности беше Сан-Џуан. Сви познати беху у одећу из доба Фридриха Великог. Само Менцел, од кога је све ово тајно, дође у ораку. Њега, при доласку, поздравља стража у униформи Фридрихових гренадира. У замку, осветљеној свећима, Менцелу се наједном пред очима показало у живим облицима све оно, чиме је његова фантазија оне просторије населила. Менцел је имао разлога да буде задовољан. То беху савремени Немци у одећу из доба Фридриха Великог.

Далеко већа снага Менцелова талента лежи у једином делу, које са историјским радницама његовим нема ништа заједничкога. Снажан аналитички дар, који и најситије појединости проналази, огледа се у несумњиво најбољем делу Менцелову „Eisenwalzwerk“: огромна радница, изукрштана тежким металним ваљцима и шипкама. У средини носилоко лади, снажних мишаља, у највећем напољу своје снаге труде се да у отку излажу један велики комад гвозда и дају ју нов облик. Лево се неки радници веру и пробаљач. Десно неколико укрених лади журно савршавају рутак који је једна млада девојка донела. Отпорно оку уметничког илеу се никакве ни најсуштинније појединости. Ваздух, ушјава пасмојни огњен у радницима; прена сватлост, што се рефлектује на лицима радника; грчевито стезање мишића, проузроковано утицајем врелине што из нутре избија; борба дневне сватлости са сватланошћу нутре издају најјачија опажања уметничкова. Нада се то контуре ентре и група у извајеним, немирним линијама појачавају утисак нутра рада, борбе лади са природним елементима. Чисто се осећа трештање машина и пилтине читаве крече од жина. Све постоја сиво на Ваздушну ковачину. Игта сватлост, коју и у другим сликама Менцеловим еретам, избија и у онеме делу на видео. Десетак сачуваних скица показују, како је уметник ревносно и дубоко студирао постављену тему. На једној скици етоји записано уметничковим рукотом: „Bei der Wahrheit alles Balken — und Stangenwerk roth angeseht. Alles dahinter erscheint dunkel.“ На другој скици етоји на десној страни записано „Alles Gitterwerk oben auf dieser Seite heller als der graue Hintergrund“; на неколико места може се такође читати: „Tageslicht“, „Luft“, „schmutzigtan wie alles“ и т. д.*

У илеу осталих дела Менцелових ова слика етоји савиш усањена: усањена и по предету и по уметничкој вредности својој. У многобројним акварелима и гуашима, што су онде изложене, верно је и савесно оцртан живот на

булеварима Парискиа, на тргу у Верони, у бањи Везену, у Кисингену, у Гармиш-Патеркирхену — та много разумевања је наследника унутрашњост цркава у барок-стилу; на допадаћу начин се износи живот животна и многе жанр-сцене из свакодневна живота. Она разноврсност интереса показује с једне стране човека, који није активног осећају пролазно кроз свет, а с друге стране је националне сводачице, како Менцел није имао свога правца. Несујавни утицаји са стране не могу се отети општој оку. Час ово подећа на Дирера (илустрације, вињете) час оно на Рембранта (Синагога у Прагу). Час су то плен-еристе или нео-импресионисте („Bon soir, messieurs“), под чијим утицајима он несумњиво стоји, а, ипак, много репродукована, антографија Менцелова „*Dozentendungen Christi*“ у *струму*“ у свему је тако идентична са аустријаном сликар Хадриха Хомапа у Дрезданској галерији, да се човек у чуду пита, ко је отац овога дела?

Менцелове слике неона јак подсећају својим бојама на аквареле и тушове, које је он тако често радио. Ипак је Менцел мајстор у композицији. Ипак има ситуација, које веома осећају око преваја. У слици „*Tafelrunde*“ наглашена је средина слике тине, што је у пољах једно крило прата отворено. Поглед се одмах на оневе месту зауставља. Фридрих Велики, који би требало да се овде налази, похакнут је изако у десно. На слици „*Friedrich der Grosse auf der Reise*“ преваја око оне две подједнаке наглашене вертикале: Фридриха Великог и овога дворанава десно, што чита краљевско наређење.

За оного, који би хтео да прати процес уметничкога стварања, од неоцењених су вредности безбројни цртежи, скице, студије, илустрације књига, диплома, познаница, преснежата, једнолика, карата. Оне заузимају десет десетина ове изложбе. Најдлапаративне сликар привлачио су пажњу уметничкову. Скулптуре са Партенова стоје ту у друштву једне ципеле у рококо-стилу, представљене у десет разних изгледа; Фауи Барберини стоји поред уљеорни, репродуктивно утисака сипаних, поред седела и ратне опреме. Изгледа, као да је уметник веома шнао са књигом скица у руди и сипама све, на чему се негово око заустављало. То је била најбоља школа за овога човека који није ученик ни једне школе, ни једног учитеља.

Ако бисмо према целокупном утиску, који ова изложба на нас оставља, хтели да уметнику одредимо место у историји уметности, ми га никако не бисмо могли ставити међу уметнике првога реда. Скороме место у друштву болх Берлинских сликара још би му било најприличније. Менцел је један обичан таленат, који се не отима утицајима са стране; никако није није он рење, што се својим смелим замислима највише добу у кове јави. Он може још да буде велики у улазним границама Берлинске уметности; изван ових граница, негово се величина губи — у толико неба што се хоризонт више проширује.

На сред огромног трга Фридрихова у Каслу диже се скроман споменик Фридриха II. Он се потпуно губи у далеком простору што се око њега шири. Менцел је сличан овеом споменику. Не достаје му пространо и високо подножје, са кога би са свјучу таква могла бити видан.

Влад. Р. Петковић

* Боривоје Немањ, ликоверски цуконик, јавља да је спремно за штампу дело „*Стална ортификација*“. Дело ће изити неколико месеца, а прии селак, „*Градека војна*“, биће готов у току ове године. —

* Од 1. јула о. г. почеће излазити у Пакрацу нов лист „*Пастир Добри*“. Властник је Митрован Рајић, протојерећ, а уредник Светозар Грубач, парох у Крижевцима. Лист ће излазити двапут месечно, а годишња му је цена 5 круна. Виће излазеће ове рубрике: I Проповеди, II Књижевнања, III Богоугодна и требе, IV Пастирски рад и живот свештеника, V Знаиичење, VI Листак.

* У Новом Саду оснива се српско немачко друштво с овим задатком: I да поугле српску народну и уметничку музику, затим словенску и других народа и да у цркви нева наредну службу; II да буде повереник наших културних установа; III да оснује у Новом Саду Српску Музичку Школу, Српски Грађански Оркестар, музички лист и издаваштво музичке библиотеке; IV да приреди конгрес српских музичара; V да оснује српско игралиште, табурашко и позоришно друштво; VI да помогне издавање Српског Дома у Новом Саду, где ће бити све српске установе. —

* Неки Негован Ранитовић штампао је необично непсимен сивен „*Руско-јавански рат*“, са 22 слике, у 20 песма. Цена је 30 новчића. —

* Јања Тонић (Нови Сад) штампала је нову броширу „*Један наредолабор*“. Цена је 4 потуре. У којој се износи рад једног кмет изајерског чиновника за време избора.

* Милан Ђ. Милојевић, слушамац права у Паризу, штампао је своју докторску дисертацију о Старој Србији и Македонији. Заступа и износи као најбоље решење тог тешког питања — аутономију обеју покрајина. —

* Штампала се и до краја јула биће готово ново издање Карпићева „*Земљописа*“ за III и IV разред гимназије. Издање је, према извојенима Д-ра Ј. Цвијића, испречно професор Радомир Илић. Онај ће се земљопис продавати у корист фонда пак. Владимира Карпића за пензиониса српских земља.

* 25. о. м. одржана је у Министарству Грађевина јавна овертална ливитација за грађевна Дома Народне Скупштине. Предрачуна је сува 2,079,700-42 дин. Зидиће ће почети на пролеће 1906. године. —

* Министарство Просвете размислао је стечај за израду удебела за Зоологију у нижим разредима средњих школа. Рок је наради 1. јануар 1906. године, а хонорар писцу 2,000—2,500 динара. —

* Д-р К. Руварач израдио је етнографску карту српског народа у Хрватској и Славонији, са прегледом бројног њихова стања у појединим местима и изборним срезањима. Карта се може добити у књижари Светислава Цвијићовића.

* Пошто још није одређен рок за издавање органа српске странке у Пријорју, управни одбор објављује да ће „*Dubrovnik*“ и даље излазити док се не јави странки орган. Есенцијалне претплате на „*Dubrovnik*“ рачу-

наће се у претплату новог листа. Досадашњег уредника „Дубровника“, г. М. Вахетија, заменио је г. К. Доминковић.

* М. Милоновић, професор у пензији, спремно је за штампу нов рад „Живот и дела Адама Богославског“. Поред тога у књизи је изнесен и пунички поглед на политичке догађаје у Србији од прошлога века до данашњих дана. Књига ће имати нешто више од 6 штампаних табака, а цена ће јој бити 1 динар. — Приход је намењен подизању споменика пок. Адаму Богославском.

* Д-р Милан З. Вујиновић штампао је свој рад „Полупривредна настава у Србији“. Пре засебног издања био је овај рад штампан у „Српској Економици“. Цена је 0-60 динар. —

* Душан Ђурић, учитељ у В. Кљичици, написао је за српску младеж књижицу „Све се може кад се хоће“. Цена је 30 новчића. — Од летог писца изашла је, у издању књижевца Ј. Радака (В. Кљичица), нова засебна књига „Пет изворних приповедака за децу“. Приповетке су: I Добри син, II Не чини никоме зла, III Гаров, IV Сироче, V Ђердан. — Цена је 20 новчића. —

* М. Обрадовић (Загреб, Петровића улица 30) дао је у штампу „Албун Питебурга“, места у С. Америке, где живи највише Срба. Цена ће бити 2 круне, а предпродажна 25%. —

* Наша сарадница Госпођица Улберта Гренини (Roma, Via Nazionale, 64) изабрана је за уредника српског дела италијанске ревије „La Nuova Rassegna“. Знајући са колико је савесношћу и знаања госпођица и до сада преводила наше ствари, некресно се радујемо томе набору и честитамо јој. Српски књижевници и издавачи уштинше неуминују услужу српској књизи у италијанском пароду, ако своје књиге буду слали Госпођици, која их неће оставити без приказа. —

† Јанко Веселиновић

(Рођен 5. маја 1862. † 13. јуна 1905. год.)

Даровити српски приповедач, Јанко Веселиновић, после дугог боловања преминуо је у селу Глоговицу, у Мачви, код свога оца, свештеника Милоша Веселиновића.

Пок. Јанко рођен је у селу Глоговицу, где је учио и основну школу, а четири разреда гимназије савршио је у Шапцу. Год. 1878. ступио је у учитељску школу у Београду, а 18. јануара 1884. године положио је практичан испит за учитеља у Силвању.

О пош. Јанку и његовом раду проговорилимо опширније. Бог нека му души опрости!

Беканин, од Зар. Р. Поповића (спречити).

Љубавна прича, неса Душана Ђурића.

Наступна провинција, од Д-ра Д. Николајевића.

Две Халисе, неса Влад. Стајковића.

Хајдучко-Бело, с нарочитим изоловањем на народну војенику о још, од Ср. Ј. Ст. (спречити).

Идола (М. Јокић), неса С. Ј.

Како је постало дејство за сироту и палатому децу, (из Тасина Дивина).

Станислав Пилићевски, (свајета), написана Руки Д-ра А. Вилићера.

Министарство Привреде. La Serbie a l' exposition universelle de 1905. a Liege. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1905. — 16×24 см., 246 стр. —

Др. Бошко Петровић: Основни проблеми философије или увод у философију. Сепаратни отпис из Школарског Вјесника. Цијена 2 круне. Сарајево, акадска штампарија. 1903—1905. — 17×25 см. 124 стр.

Милан Обрадовић: Упутство за оне, који су одлучили ићи у Америку и најлакше, најбрже учине енглеско-америчког језика, без учитеља за 30 дана, подељено у 30 издања. Штампано у 50.000 копија. Загреб 1905. — Тискара С. Албрехта (Моаровић и Дечак). 14×23 см., 64 стр.

Јана Токић: Парница против српских занаетлија. Прештампано из „Заставе“. Цена 20 потура, 12×20 см., 63 стр.

Каталог књига српске књижевности за 1905. Издања дрворска књижевна Мито Стајина у Београду 1905. 14×20 см., 410 стр.

Психичке студије. Чаја је будућност? Збирка чланака прештампаних из „Новог Сунца“. Београд. Електрична штампарија С. Хорваница. 1905. 12×18 см., 86 стр.

Авда Карабеговић. Пјесма. Београд, штампа Ч. Стевановића, преко од „Руског Цара“ 1905. 13×20 см., 58 стр.

Др. Св. М. Марковић. Лекарски извештај о Трећој Београдској Епидемији за школску 1904—1905 годину. Београд. Штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова ул. бр. 1. 1905. Цена 50 п. д. 16×23 см., 25 стр.

Споменница двадесетогодишњице Београдске Трговачке Школе. 1880—1905. 5. јуна 1905. Штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова ул. бр. 1 15×23 см., 275 стр.

Др. Владан Ђорђевић. Крај једне династије. Прилог за историју Србије од 11. октобра 1897. до 8. јула 1900. Свеска четврта. Београд. Штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова улица број 1. 1905. 16×24 см. 348 стр.

САДРЖАЈ:

Последња борба (А. В. Колман), неса Р.

Манастир Долина, од Стев. Самарџића.

* * * неса Р. Ј. Одавића.

Казна, написана Е. Нега (спречити се).

Листина: Верност, од Влад. Стајинићевих. — Поздрав пријатеља, од Ст. С. Н.

Хрвоња (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

Уз наше слике.

СЛИКЕ: Две матере. — Сирт Св. Јована. — Невеста.

— Пролет. — Из пријора. — Бајано. — Пет чула. — Амор и Песма. — У сукобу ходице.

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАДЕТОА, ЖАКЕТА И КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЈА И ЖАКЕТИЈА ЗА ДЕЦУ

НАЈМОДЕРНИЈИ КРОЈ ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗВОРУ

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОПУШТАЊЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШУЈЕ БРЗО И ТАЧНО

АДЈУМ МОДЕЛА ШАЉЕ СВАКОМЕ НА ЗАХТЕВ ВЕСЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 24. ДО НОВОГ ГРАДНОГ ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште своју српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; а има прегланта на ове поменуте списе и модне журнале, који рачуна по оригиналним црницама и шеме у суџу.

На стоваришту је велики отворни набор класичних и модерних музикација на гласовни, виолину и т. д.

Свако дело, којег случајно не би било на стоваришту, књижица мобила за најбрже време по оригиналној цени, без додатних трошкова.

Књижарство се обраћа књигама и т. д. на књижица има на стоваришту велики број антикарних књига, кне стручних књига и не само књига, које продаје по цени. Она и издава антикарне књига по поруцима и по цени утврђеној у каталогу из којег се може видети. Велики избор антикарних каталога црних светских антикарних стоје свагда на располагању свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединачно употребљене књиге као и цео библиотеке свагда по добром цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилату сортирану библиотеку за дарање књига на читање (Leihbibliothek), која се састоји од 6000 књига, обилних дела најважнијих светских приповедака на немачком, француском и енглеском језику. Масовна прегланта је два димензија са поуградним црним читачама.

Књижарство има и велики број књига и музикација шале књижица свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

— ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ —

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти доживотно, на случај доживљања и смрти, мирал дела и т. д.

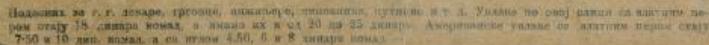
Противу пожара, грома и експлозије; равне аграре, индустријске и анат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Будући обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости поштом, олакшањем агента и повереника за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшање је и тако, што је за сваку вредност изаплаћен бар по један новчани данок, који примала улога за осигурање. И према томе, на једно осигурање из унутрашњости неће дуго емити улог у Београду и издати се трошкови ово осигурања.

Полици на осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примљу се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

НОВО-ОТВОРЕЊА
ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА
МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА
БЕОГРАД

Београд, Кнез Милоша Јанца бр. 33, у први т. Ниског Спалника.

Има на стоваришту и свагда наизвој добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици да свима појединцу *сезону*: Штофова најквалитетнија на јавној одећи.
— Сеиле за плаћиве, прасове, блузе и херасе. — Сомота и Плиша. — Атлаза црна за будар и дивљоти.
— Атлаза пла и Сеиле беле на пољској одећи. — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету. — Атлаза и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за жакетско одећо као: Савлена штирираја, Апликација, Чипава, Чипаног штофа, Позаментерије и целокупног прибора и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофана и вештаких. — Гарнитуре за дрвене. — Платна коначног као и Шифона Шро-
ловог у свима ширинама. — Везова и уметана.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Порука је узрока, брзо и тачно

Моште за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштованљем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Плетна и порхета својој врсти и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и девица;
Цицлиха и Градла за душеви и ролетне своју врсту;
Сетина, Атлаза и Дамаста за јоргане своју ширину;
Молдона и Фланела у свима муштрама;
Везова бели на обичној платно, батисту и перору;
Памука за чареле своју врсту и квалитета, на штриглава и клудина; обичног, свиловог и француског.

Тепиха и простирача готови и на мотар;
Завеса чипава, штофана и апликацирана;
Чаршави штофани у гарнитуре и засеоно одвојени;
Мебл-Штофова пунила, пол-савлена и свилова;
Жаниле-(Мокеда) на мотар у 150 см. ширину;
Драперије за прозоре, готове и на мотар, у складу и штовоу;

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРАО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Порукама за ове крајеве у Србији извршују се најбржи и најбољи.
Моште од своју ваши пријавила шаљемо на захтев бесплатно.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Ода-еибу, власнику и уреднику „Нове Искре“, Казетал-Мизина улица, бр. 8. Рукониси се не враћају; накнадно тражило појединих бројева извирнуће се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Последњк стакар

(из списака нека дома)

Драгутин М. Домјанић

— Загреб —

У оно вријеме је био неки мусави сеоски пас заблаудно град и више од објекти него од злобе загризао добелахно пејстанице високе даме, које се иначе са собарицом пошло на кочији у шетњу, али овај пут опет побјегао из дворништа, јер се упутило с неким простом кујницом у мезалијанеу, о којој се у кући говорило само тихо и с негодовањем. Пејстанице је више од страха (дама је рекла: живљани шок!) него од олакјде утнуло. Прволочни је пас побјегао, а дама није дозвољала паравме свога мисленика и зато се сумњало, да је пас био бијесан. Услед тога је одређена контумација за нове околну малене од ето нила.

У том околшту је било и бивше нилве које је про-шало као и племићска породица која је ту хвајала кроз поколења.

Остала је која шака зеље на дворништу и за силним навијем ниле кућа без прозора, без вратја, без живе душе, тиха, али још увијек свијетла, као да је још јучер у ној звонио дјечин скијех под шумном крошњом столетне ниле и као да је час прије замрла цјеска са гитаре а

слиједом старцу пошле мисли за звуцка у далеку мла-дост, док је још и њему било сунце златно ко и живот. Али ниле је посјечена и продано дрво, дјеца су одрасла и већ су луди и већ су се и они прежицјели, гитару је на драгби купио цјани ошачар а старац је уиђо сам окусавши чашу поклоњена нила, док је његово винограде уништила еилоксева и родбина.

На том је дому била клетва. Иначе не би могло бити на тако ниленом простору толико несреће. Једна је који од чланова тога рода свршно обичним, жириш ничином и уиђо „сретно и наравно“ то јест од старачке немоћи. Портрети чланова тога рода јесу портрети не-скрићених несрећа. Бака је још држала дјену на окупу и барем једном на годину би се састали, а у празницима би скијех дјене несунуо сада посјечени врт и воћник. Али и бака се прерадила и уред посла умрла. Сад су се дјеца разлила за увијек и слијени дједо остао сам са својим фамулусом, негдашњи вјечно младик јуристом, који је вагда цјелвао и вагда се кавио женити, те у тој на-кани и осједло. Наје било гадарачине руке и све пошло по злу. Дједа се задужио зету, који је трговао сви и

свачки. За дуг му зет продао све на дражи и сам кушио на ситнину. Од драже је дједа престо нешто. Није више ни имао по собама у којима је готово видно сваки кућић, само се скрутило на канапеу и сједио као у полусну под старим сликом свога грба, задржан од муха. Непо је и након кратке болести и неопачице умро на руци свога јединог пријатеља, сједог владића, који је остао сам с неким подивљаним песмом, које се, забављавши на туђег осла, излукано од сељака и изгрисано од паса, еканоило у опустели дом.

Зет је све продао: столетну лицу, јаблане, те стари чуваре племићских донева — циганима за корита; крпу по крпу земље, док је још дједа живио; ноће и остатке подрума за гориво дрво, а дједа је под задње дане морао у кабинци сједити у својој соби; темално камене зграде при адецу ополу истому сељаци који је прије покрао греде срушене зграде; грабово дрвце на сјеници, у којем је било урезано толико имена и толико усмислени; малу сребрасту брезову шунцу, иза које је сунце наваљало, па и алеју старих дудова. Из куће је, наравски, ранесао све што није било прибавно, иначе је ситничару дао с темела стурати стару жељезну пећ са жељезним нимама у вјечној пласу — крамару Ђидову у замијну за нешто модре галице. Старим клавиром су ложили ватру тежак што су преносили котлач у зетов виноград.

Јуристу је ипак остало његову собу, сломљени кревет, бивни столац и комад стола, али уз најамнину, и то само зато, да пазн да тво не украде још и овеке од куће, а у осталом тво би и узео у најам ону собу влажну, близу гнојништа, с прозорима зашлепљеним панциром и с тако изгаченим прагом, да би се и човек лако у собу провукао и крај закључаних прста.

Јурист је који један тамо становао и даље је цињао куд је имао, само коврчасте су косе билале све бјеле и лице све више изорано. С њим је био пас на свакој кораку, а често спавао на његовим ногама. Њему је јуриста сада цињао, њему се тужило, па други су га сви држали

наметником, а нису се хтјели сјетити, да је он сјајница дједа водио кроз већи дио живота, а од бакине крти и крашпо и одјевао. Покојног дједа је волио пас и заада био уз њ, кад би старац сав, тамајући батином, петва на дворшиту пуном сена, што га он није видео.

По смрти се пас снужио и често обилазио собу, гдје је дједа умро, али у собу није ушао. Отрених ауди није трпио, а особито не зета. Чим би га издалека осетио, тако би се узнемирио, разабјеснио, да си га једна придржати могао. А и зет га је марио, као да је човјек. Једино то нешто није могао одстранити и ако га је увијек сјећао да је у том цустом дому наметак, а није га могао ни продати, јер је било без вриједности.

Откада је јуристу стап отворено није могао, јер га није снетио а плаћао је ставарину. За то је једне хладне ноћи дао одијети с куће сав прата и све прозоре, док јуриста није било код куће, а кад се јутрој вратио, нашао је пса крваве главе и једва жива на свом кревету. Дошло су ноћи дуге, сипјекне и злоби, те је јурист морао остани стари дон и уселити се у сељачку кућу. Било му је тежко, као да су тек сада уири сви које је он дубо, — али зима је јача од срца.

Пса је нестало. За дивје, три ноћи чуло се у цустом дому лајање и као отегнута плач, и тако је било даље сваке ноћи. Пас није више никота познао, свакога је бјежао и никому није дао ући у кућу.

То је била зету добра излика, да је ваљда пас бјесан, а пошто је пасја континуација, сам га је устрјелно, кад се пас већ сав изнемогао стигнуо у пут, гдје је дједа умро.

Занао је дубок сипјек и прекрио дворшите и разбите препане дома, а дом је био сабласно тих и гледао својим ископаним очима пртво са бржуљка у бјеласе лавале и шуже.

Сада је зет истом стучио списним у појед свога имања.

Кегде чух...

Н
Кегде чух,
Неко рече име твоје,
Слатко, мило име твоје
Кегде чух.

К'о да липа замириша
У тај мах,

Кроз душу ми чешља мину,
Занесе ме у дамину...
У тај мах
К'о да липа замириша.

Пијетро Косорић

В. БУРОВИ

ГИДРАЛИК САН

Два падишахова рога

(Истинит догађај са Косова)

— P-raja leta, kad Kosovske železnice još ne biše, rano ujutru carevi vesnici nikahu po Solunskim ulicama, najpre na turskom, posle na grčkom i najad na srpskom jeziku:

— Po zapovesti svetloga valije Solunskog, mušira Saadedin-Devlet-paše sve su gradske kapije posvećute. Sve kirijcije, koje su se zatekle ovde, neka dođu u konak da uđu carske tovaru pod komoru za Sarajevu. Careva će blagajna plaćati samo po dva groša dnevno na svakoga konja za ishranu. Ko pokuša da se iz grada isprade, biće kažnjen počinom, a ko bude žolio nashu, biće odmah bačen u Kani-Kulu na neodređeno zadržano. Takva je zapovest i neka Bog svakoga sačuva od nevoljivosti i drskosti, jer je gnev carskoga napovednika, svetloga valije, toliko isto bezgraničan preka drzakosti, koliko je velika pravilnost i ličnost njegovog prena poslušnika!

Vesnici obišoše sve glavne ulice, na se ponovo vratih na glavna tržista, gde ponovih strahne naredbe samo na srpskom jeziku, dokazujući time kao da se sve to tiče najbitne Srbije. Jer poslednje речи valijine napovedne osobito avonko nagovarahu, stajući se da ja lađu pravilno iznolaraće bez ikakva mešanja turskoga jezika.

Имаах су ја зашто.

Solunski karavan-saraja u to vreme, kad kroz žile svakodnevno života na Balkanu bišahu struje mracne i poetske srednjekovnosti, bejahu prepušteni kirijcija iz zapadnih i severnih zemalja srpskih. Oni po pospravuvali posode u Heterojnoj Rukoliji, na se sad stekli u Solunu, da uđu tovaru bezbrojnih trgovcima do Skoplja i Niša, Bana-Luge i Metkovića. И баш у овом тренутку мудри valija našao zgodan slučaj da gotovo besplatno podvoozom snabde neizniru Херцеговину и беговску Босну прахом и оловом, чиме ће је braniti низак и паше од толико неспријатеља, спољних и унутарњих. А оваку zgodu teško би кад и дочекао. Karavan-saraja prepušteni konja, u kirijcije saja raja, koja ће морати да послуша и да без pare и dinara odnese careku nebanu. On ће zato, kao iskreni sin veliko otačbine и роб cara над царевља, бити неона заденом, а са сјајне и украшене златом и драгим камењем тахте, где както преминула некако државничке хисли, просеће се к лему, робу падишахову, изадрати као биер са глам негде Ђурђишке, кад је у љубавном заносу стисне мало више него што треба... Он добро зна да су Срби досега трговцима, на је због тога издао заповест да му не долазе и да га не

моле, него да сви дођу у конак, на ће сам ослободити коморе спротињу, само ако буде сувинак коња.

Страхна нест брзо обиде се караван-saraja. Не потраја дуго и у једном се скупише сви крамари, окружени кирijcijama, ожадошћеним и убијеним, као што је свако кад му ала судбина нешто овакав колач. Видиш брката разголићена Сенчицаца, како је осуно лице, покуњо главу и пуи сазиана да је горе високо, а доле тврдо — готов је само да махне руком, што увек чини Словени кад га снађе безгранично ала судбина. И отаљи су као и он. Место тога да ужу трговачке товаре и зараде лешу на рипу и однесу је кући за Божић, они ће нагубити до Сарajeva толико времена без наднице, покарвати коње под тежким товарица, бити срамљени, понони и бијени неиндирдини војничким Анадолицима — а доћ кући са пребивањим ребрима и испијеним лицима.

Комора!.. То је страшна реч која кирijцији и умеран сан квари, на га у глухо доба разголићена гоня да припиској међани потрча и своје коњу хранилају, са чијег савира и лешу обува и крено лне вином прелива и Турчину проклети дамак исплаћује. А сад је то стварност. Сад је то истина. И од Солуна до Сарajeva толике нуке без марјана награде.

Крамари уђоше у једну собу да се посаветују шта ће да раде. У осталим, то није баш дуго трајало, јер су сви знали да од але коморе, као и од света појни сличног, у Турској има само један лек — позив...

II.

Posle pola časa iz karavan-saraja išao mladji u bogitoj Kosovskoj nošnja, ali bez jatašana и pistoља, и ако си га одмах мога познати да је крамар, по широким, плоснатом осу и високим чизмама. Крамари јавно носе оружје, јер им власти допуштају. А младји беше све остало, само у руци држао нову томбу, нечим готово вршном напуњеном. Он ушави великом улицом право ка конаку. Страха га прогусте кроз кавију, и он шаље на горње бојеве. Пред одајом valije заустави га крупан ординарац, на кад чу његову жаљу, лутито захну главом и рече:

— Омаз!.. (Не може се!).

Момчић се тихо осекину, свути томбу и изади свој новчаник. Згодни и брзо пружи Турчину пет дуката.

— Омаз! — чу се и онет лаконски одговор.

Момчић пружи још пет. Ординарац се изачајно осекину, рече да ће се повратити да га наша прили, на уђе унутра. После неколико тренутака врати се отворити и он са глумијом турском поносоком, помешаном са ликајском халацшином и уљудношћу, ухвати младју пут. Младји узме томбу у леву руку и слободно прекорачи праг. И од

мах угледа пашу, још младог; дубоко му се поклони, па онда приђе. подуби му skut златом извезених каиова и жеману руку. Кад то учини, изади из торбе писмо и положи га на пашино колено; после тога развела нараву и гомила дуката чудновато блесну перед пашиних ногу.

— Пашо хазретлери! — поче младѣћ четити турски језиком. — Око двеста кућа дуге сиротино царске раје, која се храни само са самара, моли ти се данас да ослободиш ето мојих другова и њихову тисућу кљусици. Царска је земља и велика и богата, те се паш светли цар (да му Бог на дугу продужи дане!) може обити и без наше сиротињске помоћи.

Кад ово изусте, дубоко се поклони, па приђе и опет подуби skut и руку напирштеном пани. Кад то брзо и лепо изврши, измаче се на неколико корака и впрно стаде, готов да чује и гром и благовест.

Паша диже своје очи и преглери га. Мрду главом и отвори писмо, па кад га прочита, опет погледа младѣћа и осмехну се. Но то потраја само за тренут.

— Како ти је име?

— Радован, светли пашо.

— М-и... Радован... Јеси ли ти амо довео породицу Весел-пашину из Мостара?

— Јесам, у твоје адрале...

— Хм... — проврила паша кроз нос, па се замисли јачице о ономе што је слушао прошле године о породици Весел-пашиној, коју је неки млади Србин крамар, по имену Радован, довео у Солун адралу и читаку, и ако је у Качаничком жаролу изгубио дванаест другова, док је караван и харем одбрањено од разбојника. Тох је приликом млади крамар показао колико је и поштен и јуначан, те се одмах прочуло о њему по свима раскришница с обе стране Вардара.

Паша опет прочита љубезницу, па подиже очи и нагрлоди понаје.

— Како си свео познати тоју заповест и доћи ми? Знаш ли како сам наредио и казао да свакоме непослушнику проти Каили-Кула?

— Погрешно сам, пашо, из невоље... Опростити...

— Ех, опрости?!... Ба!... Велики да вас има сто. А зашто није други дошао?

Радован погну главу и немаше одговора.

— Зашто? Јеси ли ти најстарији или главни крамар?

— Најмлађи сам, светли пашо.

— Тако... Па зар само ти не жалиш главе?

— Жалим, пашо. Али сви су они оженили, имају деце, а ја немам ни жене ни деце. Мислио сам да је боље да ја изгубим главу, ако је потребно, него да други од њих. Али је у царских наменника срце широко и милостиво. То сам знао, и тога ради се и рених да припаднем твој светлом колену. И молим ти се; избави сиротињу од коворе, па ако хоћеш узми за то моју главу. Аман, пашо хазретлери!

Паша га у чуду погледа.

— Да те нису преварили и наговорили крамари на овај поступак?

— Нису ме преварили, пашо...

— Па зашто није други дошао?

II. Милошћ

Благоденитије

Радован се нађе на невољи.

— Нису смејли?

— Да... — тихо прогута.

Паша се мало разведри, па га благо погледа.

— Колико ти је година, сине?

— Двадесет и пет, четити пашо.

— Хм... неона си зелен... Са њом се не треба жалити. А шта си оно довео?

— То ти је сиротиња послала јабуку.

Паша се осмехну.

— Велики да ниси главни караван-баши?

— Нисам. Ја имам свој караван од ето и четрдесет коња и двадесет људи. Њихов сам само крамар, а остало има своје крамаре и сви имамо другог главног крамара.

Паша се замуди. Повуче неколико димкова из наргила, па устаде.

— Веока си зелен, сине. Млађи се за старије не воле. Али ти си изузетак — да ти нисам дужан... Да је хо други довео и довео овај позив, одмах би му глава одлетела с равена... Младости вала прангати: за твоју отвореност показувам ти живот, а за пожртвовање

ослобађањ твој караван. Иди, узми своје коње и бежи из Сокупа, а објаву ћеш сад добити.

Радован се сивеведал.

— Аман, памо, ослободи и остале!

— Иди одмах, не луди ме!

— Онда узми и мој караван, јер немам образа да се вратићу крајем. Молим ти се: или све или ни јој!

— Ах, рајо, рајо! Имам добро срце али тврду главу — рече наша, очевидно и надућен и тронут младичевим држањем. Наша је подуже стајао и укочено гледно час на њега час кроз прозор на главу поварину замишља.

— Добро, сине! Ослобађај ти све коње ради твога поштења. Кад у царској земљи има такав човек, ја се радујем, јер та први пут оретам... Нека је у добар час: или с миром!

Младић се дубоко поклони и подуби пашини скућу и ртцу.

— А сад узми и ове наре, ову *јабуку*, како ми рече. Може бити нећеш перовати, но заиста ништа не мржиш као није, које је узнадило нашу царевину. Ти си поставио главу у торбу и право је да ти дружина добро плати. Зато ти заповедам да узмеш сав новац и задржиш себи. Пази, не луди ме!.. Иди и моли се Богу за царско здравље!..

Радован се поклати и са свештеним поштовањем погледа заиста чудноватогашу, који одбаја новац; браво ступа дукате у торбу и с турском пристодивошћу и са некреним страхопоштовањем остави одат. У предоблау пружи ординарију још десет дуката, на ницаче.

Кад је све аспирило крампирама и још рекао да ће новац ипак да врати, они му понудили да нећу собом поделити, а дружини да кажу како је наша све узео. Дошао је до крупних речи. Радован одмах скрну сву дружину, па им и ово испречи и, раздвјући свакоме новац, рече: да пазе кога бирају за краљеве.

Око подне чиновник је на Вардар-канији пропунтао караван за караваном и многе кириџије призивао и нешто тајно је њима беседно. Радован је тек у Скопљу дознао да их је чиновник питао: јесу ли примили свој новац или не?

III.

Прошло је две десетине година.

Солди већ беше мезан за Митровицу железним путем. Говорена кола свакога дана чудном Косовском ширином пошле и трговачке товаре и прах с тоновима и безброј нових генерала и чиновника. На ипак је живот на Косову тако на истом коловозу као и пре, кад све беше по старом средњевековном начину. Арнаути бежу досадни и народу и властима, због чега учесташе жалбе у Цариград.

И баш у уласком тренутку безвлашћа, по Митровици се једнога дана провесе глас да цар шаље на Косово неког мушера као изванредног изасланика да разбистри мутни положај и извиди рајине жалбе и муке. Тога

раја народ поче да врпц у Митровицу са свих страна. Напослетку службено би објављен дан и час муширова доласка. Митровица се диже на ноге и учини све потребне спреме.

У петак, на Бајру поред војног стана, с обе стране главнотог пута до саме железничке станице, следе се огромна свет. Одатле до самог кошака беше уређена војска свих родова. На првом месту коњица, поред не неколико батаљона арнаутских стрелаца и пред њима по два вода, с обе стране пута, копањаша и окришаша, а на самом брат, према Звечану, неколико батерија полске артиљерије. Дале је у узли редовника био анадолиски цизам. До самих батерија стајаше турско духовништво: хоџе и ђамие, на чиновничтво и тек онда председник са чиновника општине, а до њих учитељи и ученици свих турских школа, и нижих и средњих. То је са десне стране. С леве пак бежу арнаутиски поглавари, до њих ерпско свештенство, општина, грађани, учитељи и ученици. Одавде с обе стране пута стајаше огроман скуп селача Срба, без сваког реда, на челу са својим кнезовима и кметовима.

Грађани — Срби и Турци — одевени у свечано руво, а селаци у рите; многи су међу њима чак и без опанка.

Прва гомла селача беше на њега поред Ђбра од Митровице до Пазара; пред њима њихова четврти кнеза, на челу са главним кнезом, високом пријомаштим човеком у чистој селачком оду и турској грађанској обући. На глави му прески нос и око њега пошећа без чалма, а у руци штап. Густи, просиди бркови особито дољакваку правилном носу и широком, глатком подбртцу. Израз жиран, величаштвен као у стародавња источног патријарха.

То беше кнез Радован Росула, кога је народ још давно-давно изабрао за кнеза, осетивши у њему претим народним чудом великог човека свог краја. Чим се вратио из Рувелје и довео кући доста новца, пређашњи кнез, после једног народног збора, добио му је кнежевски тогуз и штап и позвао народ да га избере. Народ није ништа одговорно, већ неколико пута невадно пиштоле. Радован се до земље поклати народу, заплакао се, пристао и одмах отписа оружје и прикио кнежевски тогуз, а са њим и главу народну бригу: да штити сиротину рају од сваке хаје и врање...

Вуђути савказ са народом, већ прослављени кнез и данас ће у њега нешто пред високим царским изаслаником пролити сузу...

Огромна светина зирла очи кроз сребрнату таму равнотог Косова. Локомотива већ замижда и бригади генерал истрже из корница сабљу и издаде наређу првој батерији. Товони трупуше један за другим и пуцају се убрзо пошећа са званима марша „Хамидије“. Влак стаде. Гомила се угури, хладњари потрчаше поред светине и, верни својој турској нехатости, тек сад почеше да запичавају своје парадне копоране. Командант Косовске артиљерије одјури на коњу и поднесе рапорт. После се окрену

и махну сабљом. Сви шкoви одадоше поздрав. Чим се разлиже убуђена команда, шкoви задрхташе. Орелци појаше брзи, свечани марши. Напред коњани и секирачи са кожним увјанкама од граа до земље; достојанствено издигли секире и поља, крупно корачају и рекло би да их Мухамед шама да невернима обавише нетишку веру јединога Алаха...

Отрелци појаше. Крете се коњица мушера са неколико ескадрона коњаника на пошаним арапским хатонима. Из страшнога тутна само каткад разбереш: „Арш — арш!“ ону команду Алајбега у курдистанској шубари. Појави се и муширoв весник у живописној одећи, држећи на пошаненом копцу царски ерман — муширoно пуномоћство. Напослетку, у гомили златних хатана, очи застадоше на нећ доста седом паши озбиљна лица, у простом спакодневном војничком јупиру. Кога пјаху за њим празна, јер он жељаше на белој еширекој иагли. Поздрављаше руком војску и народ, па се заустави пред хоџана. Улема, у златном турбану, дже руке и очита кољату. — „Падишах'и'а чоң јаша!“ — разлиже се по целом брду.

Топови омет рикнуше двадесет и један пут.

Мушир махну руком и свита пође. Кад приђе ерпскоме живалу, он уздиго поздравил светшенике и грађане, па ободе ману и приђе к селацима. Сви се намаху дубоко поклонише. Радован Росула приђе ближе и рече добродошлицу на ерпском језику, па ку се сасвим причине и у иле народа полуби му колено. Мушир погледа, усправил се на иагли и махну руком пут народа.

— Кметови и народне старешине нека ми приђу! — рече он турски.

Кад га стари са дубоким поклоњима окружише, он настава на турском:

— Ко од вас зна турски или арнаутски?

— Ја, ја, ја! —

— А ти? — окрену се паша кнезу Росула, који немо стајаше за све то време.

— Ја не знам ни турски ни арнаутски, честити мушире!

— А како знаш?

— Навика...

— Добро! — промрљала паша и позва ађутанта: — Завиши: народни старешина који не зна ни турски ни арнаутски! — па окрену ману и за тренут ничеа пут коњак кроз Митровачке правље улице.

— Бог с тобом, кнеже, шта учина?.... — поникаше кнезови Росула. — Мушир се наљути и Бог зна шта ће од тебе учинити...

— Штогод хоће! — одговори кнез и мирно, сасвим мирно пође на осталог светшом.

IV.

Митровица је за последних сто година провала преу слободну поћ. Дворинте коњак, тргови и све улице беху

И. Мрквића

Свршено је

запуђене светшом. И све се то кретало први пут у свезнају да му обноћ нико неће ништа рђаво учинити. Под притаском страха, све се то некако збринило; Арнаутс се понукан и забринути, настали према Србина уздуци и пакљани, тврдећи свакоме: како је суодество света ствар и како једна земља треба све да скупш, те да сви живе на миру и у азбави. Срби се поднигију и сваки у дужи осећа: „Е, причај ти сад, причај...“ По улицама разведени огњени, те и иначе лепа Митровица, принала ноки особити, стари и сјајни обљак. Селаци се на дрварском тржишту, недалеко од коњак, разредили у неколико табора, па око огњена причају своје доживљаје, својину стара времена, и готово печујно њихова душа додира струне боље будућности...

Освану дан и весници објавише: да ће се читати царски ерман и да ће бити примале у коњаку. По па-

дешавиој наредби неколико пекарнице давају народу хлеб, а појцици довозише неколико паклиних ошова, да народ спрежи себи ручак. Трговине све позатаваре.

И берман се прочита и паштаде признање по реду: најпре Турци па онда Арнаути. Тек око подне дође ред на Србе; они се узмигоша, а прота поче да прикуња рачу, мислећи да ће и њега паша познати.

Из конача изиђе муширски ађутант. Пређе кроз свет и устави се у сављачком стању. Извади из џепа хартију и пику:

— Нека пође за мном *онај што не зна ни турски ни арнаутски*. Мушир га зове!

Селазе ово жито и сви са зебилом и страхом погладаше на свога главног кнеза. Овај се подиже и бадро пође за ађутантом, који га брзо увече у муширову дворану. Кнез му савео приђе и пољуби skut и руку.

— Ти си народни старешина!

— У цареву и твоје здравље, пашо.

— А не знаш ли турски ни арнаутски?

— Не знам...

— Знаш само „*нашки*“?

— Да, *нашки*...

— Како то *нашки*? Има језик турски, бугарски, грчки и т. д. а „*нашки језик*“ нико није досле чуо... Је ли твој језик бугарски?

— Није, честити пашо!

— Па каква си ти народ?

— Не знам, честити мушире.

— Како не знаш? — ађутито подвикну паша. — Рум?

— Не!

— Бугар?

— Не!

— Арнаут?

— Не!

— Алах!.. А шта друго?

Паша се збила начуду.

— Ја сам прост селак — настава кнез криво — а ти си шкотован човек. Ти из књига знаш да је ону земљу цар Мурат сабљом отео на оном полу од некога цара Лазара...

Паша устаде и приђе му.

— Тај стари цар, као што ти знаш, имао је велики народ, међу собом несложан и вери поверан... Кад је тај цар погинуо и његово царство предао, тај народ је остао око цркава и наместира, по селима и градовима, да као *морска раја* попоме цару служи и веран му буде. То су ми стари причали. А причали су ми и многе друге ствари... Ето, честити мушире, шта ја знам; сад ми ти кажи који свој народ ни раја: шта је био тај Лазар и његов народ?

— Срб?

— Ти, пашо, знаш боље но ја — одговори кнез упућујући раженеца.

— Врло добро: — Срб-инлет!

— Бада ти, пашо, ка ону, а народ ти се моли да кажеш чиновницима шта смо, те да нас не доу и не запиноју ни *рум* ни *бугар*...

— Добро, добро — рече мушир и записа. После га значајно погледа и осмехну се. Наслони му на ramo руке и поче турски:

— Некад си говорио турски као прави Стамболија, а сад знаш само *нашки*!.. Срамота!.. Заборавио си свога доброг позаника, па се чиниш да не знаш турски. А Слудн? А кад си био карава-баша, а комора и „јабука“? А?.. Видиш како те пањати добро! Ну, збори, зашто не знаш ни турски ни арнаутски!

— Паша хазретлери! — рече кнез, па му при-трча руке.

Паша се у грехот наслепе.

— Збори турски!

Кнез се опорави и поче чисто турски:

— Опрости, пашо, јер те нисам познао. Давно је било, али твоје добро никад нисам заборављао. А што сам рекао да не знам турски, велики не је народна не-года напала. Дођу овамо паше, са којима народне старешине говоре турски, а кад оду одатле су дошли, — и не знају шта смо ми.

— Аверин!.. Ако, ако, не дугим се... Ти си добар човек. Седи. Никада те нисам заборављао, но сам се снагад чудно твојем поштењу. Ти и не знаш да сам онда одмах послао чиновника да пита селак, твоје омак, да ли ни ниси за се задржао „јабуку“? И он ми рече да се сме до жарјана вратио. А то је у њавој земљи чудо! Брако! Мило ми је што те опет знам као старинцу. Седи, седи да се поразговарамо као добри стари познаници. —

Не прође неколико дана, а муширски је ађутант опет тражио и нашао онога што не зна ни турски ни арнаутски, па му пред народом предао пашин поклон — врло леп ћурак и раваноман чубук. А кроз месец дана рано најутра звекот верига будио је свет по улицама ка железничкој станици, те је створило рашетке на прозорима и гледао околне занковце Арнауце, како их проводе у Малу Азију на вечно заточење.

Мушир је дуго остао на Косову и већ се почело у приче да стаља како тајанствени кнез седи код њега деле ноћи, те га наговара о многоме, што Турци не воле. Чак се почело да гуња: како је паша и верој преврнуто, те је постао већи ћурак и од самога кнеза...

Тако се причало по царници међу Турцима, а у самој ствари ова два поштена роба великога Надишаха искрено се саветоваху како да уведу у ред несрећни и крпиви алек-камен Калинове Крупе...

Москва 1865.

Гр. Борковић

У свет си дошла јесењег дана
 Кад лишће пада по гробницу мртвом,
 Од срца пали болом искидана
 За прелубљеном прие смрти жртвом.
 Обијала си валуд мимолета
 И смислована тражила код људи;
 Свећ остала си бедна, непозната,
 Ко тута боних, изморених груди.

Зафар. 1905.

Аа! сестра Глазба виде твоје сузе
 И меким гласом тешити те стала.
 За перну другу тебе скрину узе
 Полубив жарко твоја уста мала.
 На посестримске примила те груди
 И своје душе жар је у те слила,
 Па ситност презрен бездушнијих људи
 Пут неба разви херубинска крила.

Рицард Николић

Како се заскивала астрономија?

(Ригице из историје астрономије*)

Жаљем дати прилике својим читаоцима, да се е врећина на преме увозају са тековицама астрономске науке — за сада ћемо им издати неколико основних притца из њене историје. Тине ћемо једно показати како је она изгледала у најстарије доба, када се је заскивала, како су се усавршавале њене методе кроз хиљаде година, док се није дошло до данашњег стања, до тековица које сада интересују не само праве астрономе, него и сваког човека чија се мисао покатакд упрани и на него као на једну огромну загометку.

I.

Стара астрономија

Астрономија најранијег доба била је само посматрањем изласка и залазаква важијних звезда, затим покречења Месеца и Сунца. Сунчев ток на небесном своду пратио се помоћу звезда, које се ниде непосредно по његову залазку или непосредно пред његов излазак, и по варијацијама сенке у меридијану на гномону. Кретање планета посматрано је помоћу оних звезда, којима су се планете приближавале у своје току. Да би се та кретања лакше могла опажати, подељили су небо на констелације, а зодијак на дванаест звезданих слика, према којима се Сунце налази у свом годишњем току кроз дванаест месеци.

Најстарија посматрања сачувана су код *Кинеза*. Код них је астрономија обрађивана још у доба раније од 2000 година пре Христа. Основница њихових астрономских постова била је у њиховим религиозним светковинама. Код њих је била установљена нарочита математичка служба да утврђује календар и да објављује покречења.

По хронолошком реду, одмах после Кинеза долазе *Калдејци*. Итолејој нам је остали забележена три по-

Р. Валден

Валарство

врачева Месечева из године 719. и 720. пре Христа. Калдејци су открили периоду т. зв. *сарос*, која износи 223 месеца Месечевих. По тој периоди Месец долази готово у исти положај према звездама своје путање, према својем перигеју и према Сунцу. По томе, посматрана по-

* In Timmerand & Andoyer: Leçons de Cosmographie.

храчена у редној таквој периоди, обнављају се по истом реду кроз друге периоде. На тај начин могли су унапред одредити када ће се које покретаче догодити.

Мало напн је остало трагова о астрономији у *Египћанима*. Оријентација њихових пирамида и њихових храмова показује да су они располазали особитим познавањем астрономије. Осим тога, познати глас египатских свештеника био је привукао прве египатске јединице. Талес, Питагора и Платон тако су направили мишља, која су после преслађивали у својој земљи. Питагора је учио да се Земља окреће око себе и око Сунца. Његови ученици и последњаци веровали су: да на планетама има становника, да су звезде сунца расејана по простору и да су оне центри толиких планетских система. На те велике египатске погледе мишља су и систематска мишљања о хармонији сфера, тако су она окудељала у доказима. Њихова истина била је савршено невањата.

Оснивање александријске школе

По сврти Александрије, држава му је подељена међу његове главне војводе. На тај начин Египат је био Птолемеју Сотору. Он је скупио у своју престоницу Александрију велики број научника из Грчке. Тако је основана Александријска Школа, која је имала своју опсерваторију и богату библиотеку. Један од тих научника покушао је да измери даљину између Сунца и Земље, на је нашао, да је она 20 пута већа, него ли даљина између Земље и Месеца. (У ствари је горња даљина 400 пута пута већа од оне друге). То је био Аристарх од Самоса. Други један научник, Ератостен, дао је прву меру о величини Земље, тако је то дао у таквим јединицама мере („стадије“), чија се права вредност није могла тачно утврдити.

Хипарх. — Најзначајнији од свих астронома тога доба био је Хипарх, који је живео у другом веку пре Христа. Он је одређено доста тачну вредност за трајање тропске године и упознао је неједнако трајање годишњих сезона. Нова једна звезда, што се била појавила на његова доба, нагнала га да се лати израда главног каталога звезда, да са својим потоцима дао могућности да понају промене, које би се збивале на небу, а исто тако и да могу вршити тачнија посматрања Месеца и планета. Већ и он сам је доживео да појаве плодове тога великога рада, кад је открио прво значајну појаву предсезне еклиптике.^{*)} Од њега потиче метода о утврђивању положаја места на Земљи постоје дужине и ширине, за коју је он први употребио покретаче Месеца. И најзад, он је пронашао и утврдио северну тропику.

Птолемеј. — Развојем дела Хипархова и толики његови проналасци, по некој несрећи, нестали су. О њима знамо само по т. зв. *Алмагесту* од Птолемеја. То је основна књига, у којој је исписано целокупно стање астрономије, какво је било у оно доба када је та књига писана. То је било око 130. године по Христу. Птолемеј је открио главне неправилности у Месећеву кретању.

^{*)} О тој важкој појави теоријског значења.

Птолемејев систем

Стари су сматрали да је најзавршеније кретање по кругу. Једнаком брзином. О тога су тако кретање узела као основу за кретање планета. Птолемеј је успео идеју ту и ону, по којој је Земља средиште свих кретања небеских тела. На основу тих својих хипотеза, покушао је да објасни и неправилности у томе кретању. У како то очевидно није могла задовољити теорија о простом кругном кретању, прибегао је комбинацији таквих кретања. Ту комбинацију отворно је теоријом *сиклички*, која чини његов систем. По том систему у средини стоји Земља непокретна, око ње се окрећу редом: Месец, Меркур, Венера, Сунце, Марс, Јупитер, Сатурн, сваки на својој осери. Изад Сатурна узимао је Птолемеј осму осеру, на којој су се крећу све звезде. За овом долазило су две осере да објашњавају предсезне, и најзад једна т. зв. ригидни *mobile*, т. ј. осера звезданог неба са свима звездама, која се окрене, обухватајући цео свет, једанпут око своје осевине на 24 сата од истока на запад. По њему се Сунце понавља и спуштало по линији на зајаван, да би се тиме објасниле промене годишњих сезона. Ма да је са Птолемејем суњао у тачност свога система, ипак се он одржао кроз 1400 година!

Са радоница Птолемејеви завршије се изпредоване Астрономије у Александријској Школи, ма да је сама школа постојала још неколико векова. За више од 600 година после Птолемеја ни један астроном од вредности није посматрао појаве небесне. Рим није ништа нарочито учинио за науку. Да би се нашла Астрономија која буде изпредује, морао је тражити међу *Аравањима*. Један њихов књижев, Алмагест, који је ваљало у Багдаду око 814., превео је Птолемејево дело *Алмагеста*, те је тако међу Аравањима проширио учење Александријске Школе.

II.

Утврђивање Сунчевог система и гравитације

Коперник (1473.—1543.)

Проучавајући Птолемејев систем, Коперник се никакко није могао сложити са овом сложеним и завршеним складом његовим. С тога је потражио у старих философа какво просторје гласиште о уређењу света. Читао је у Аристотела и Платарка, да су Питагорејци учили како се земља и планете окрећу око Сунца, које се налази у средини света; за тим, како се и Земља окреће око своје осевине. Он се прихватио те идеје и ставио, на основу ње, контролисати посматрања, па је најзад увидео, да се необично просто тим путем могу објаснити појаве кретања небеских тела. Пољеница кругова, што их је Птолемеј замишљао ради објашњавања планетских кретања, одмах је ишчезла из багдада. У исто време Коперник је могао одредити и величину планетских путања, које да тада беху сасвим невањате. Оно дневно кретање свих звезда измислио је као илузију, а објашњено је обртањем Земље око њене осе. У исто то се звезде морале заједно

кретати око екваторске осе, да би се објаснила прецесија екваторске осе. Довољно је било познати се на кретање односно осе Земљине. Овај савестан Коперник је објавио у делу „De revolutionibus orbium coelestium“ (1543.) од којег је могло видети један примерак тек на својој сакрпачицик постела. Основа његова система је у основи: Земља се окреће око своје осе од запада на исток; Сунце је према њој непокретно, а тако исто и звездано небо; Земља се окреће и око Сунца, које је централно тело система. По својим даним путањама окреће се око Сунца и све друге планете. Само је Кеплер сматрао да је положај Земљине осе према Сунцу постојао, па је, пошто није могао објаснити годишње сезоне, приписао Земљи још једно особито кретање око осе. За кретање планета око Сунца, као и Месеца око Земље, задржао је и он епидикла, само их је упростио.

Галилеј (1564.—1642.)

Коперникову систему чинили су многи приговори. Било их је који су му замерали то, што је он тиме омаловажио Земљу и спустио је са оне висине коју она треба да има као центар света, па ју је уврстио у ред обичних планета. Друге су замерке биле више научне. Замерали су на пр. Копернику овако: „Па, кад би се Венера кретала око Сунца, она би онда морала показивати онаке исте мена као и Месец, а то нико не види.“

„Јесте, одговарао је Коперник, Венера и треба да има тих мена и оне би се у ствари и виделе, кад би се нашло средство којим би се појачала оштрина нашег вида.“

То средство је и остварено проналаском дурбина. и Галилеј, управивши 1610. год. први пут дурбин на Венери, одмах је видео мена вене. Тиме је најјасније потврдио и претпоставку и сам Коперников систем.

Није тако лако било одолавати учење о обртању Земље око њене осовине. То мена обртање не види се непосредно, већ се до њега долази размишљањем и употребом у посматрању појава које га одају. Галилеј је својим дурбином посматрао мена на Сунцу, видео је како се оне померају на Сунчеву котуру, измичавају на западној страни, па се после 14 дана опет појаве на супротној страни (источној). То је био очевити знај да се и Сунце окреће око своје осовине. Зашто то не би било и са Земљом чија је дота знати мања? Ето тако је постало и тих других приговора на Коперников систем.

Трећи су приговори били доста јаки. Коперников систем излази је много просторија од Птолемејева само за планете, али је био много сложенији за Месец. Њега је

морала Земља вући за собом у своје годишње кретању око Сунца за исто време за које Месец изврши једно своје кретање око Земље, као да је она непокретна (прена њему). Ну Галилеј је 1610. открио четири Јупитерова месеца, па је видео, како их Јупитер на њиховим путањама вуче у своје кретању око Сунца. Тиме је Месец изгубио од своје самосталности и постао је *пратоном* Земљиним онако исто као што су и пратоци Јупитерова. А тиме су и ове замерке одбачене.

Тихо Брахе (1546.—1601.)

Покинувши Галилеја, као пионира Коперникову систему, ни смо по хронолошкој реду мало прескочили један

ТОМИСЛАВ КРИЗМАН

КРАЈ МОРСКИ ОБЛАК

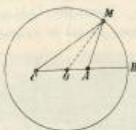
део астрономског рада. Сада се морамо вратити. Тај део испуњују радони Тихо Брахеа. Он је био највећи посматрач неба који је имао до сада постојао. Дански Краљ Фридрих II био му је уступио мало острвце Хвех, у околини Копенхагена, где је он подигао чувену опсерваторију, која се често зове Уранијбург. Кроз 20 година, ту је Тихо извршио огроман број посматрања звезда, комета и планета. Његова планетска посматрања са своје прецизности послужила су Кеплеру да пронађе своје чувене законе. По сирти свога нећена, Краља Фридриха II, Тихо је пао у немилост, те је напустио своју отаџбину и дошао у Праг. Ту му је кроз неколико година Кеплер био ученик. Тихо је вршио своја посматрања голим оком, јер за његово доба дурбини још нису били пронађени.

Кеплер (1571.—1630.)

По Коперникову систему: планете описују у своје кретању око Сунца скоро кружно путање, у чијем се центру налази Сунце. То је само приближно. Међу тим још нико није ударао на кружно кретање једнаког брзоине.

Претпостави се, да једна планета, на пр. Марс (означена са М на овој гледици) напусти круг око центра О у близини Сунца (које је у С). Продужи се до О за недијелицу $OA = CO$ и претпостави се да се тачка М креће по кругу тако, да угао BAM варира сразмерно времену. По тој се хипотези могло објаснити кретање Марса као што га је Птолемеј већ залажао.

Кеплер се подухватно да то упореди са Тихоновим посматрањем. Тако је нацртао, да правца СМ, израчунајући и посматрајући, нису тачно покла. Одступање је могло изнети до 8 минута. Ну Кеплер је био уверен, да се Тихо никако није могло преварити више од 1 минута. Разликамајући о томе рекао је: „Тих 8 минута, који се не смеју занемарити, покренули су ме на пут да реформисам целу астрономију.“ Птоломејева посматрања нису ни у чему могла подукити Кеплеру, јер су давала грешке да 8 на и за 10 минута. С тога је целокупно тежиште свог рада засновао на посматрањима Тихо Брахеа.

Дожишљајући се, како ће најбоље решити показану
тешкоћу, Коперник је најзад сасвим напустио круг, на је
покушао да га замени елипсом, коју је грчки геометар
Аполоније добро познавао и испитио јој неколике лепе
особине. Кад је узео да се са њом у једној елиптичној жижи на-
дзи Сунце и кад је тижне прорачунао његову величину и
оријентацију, дошао је до могућности да отклони све не-
правилности и сметио их које је дотле наилазио. Пете
успехе поставио је и за друге планете. За тит је одмах
утврдио и други дат закона, која носе његово име. Та-
ко су безпрекоран начин утврђивања закона кретања пла-
нета. А тиком су сасвим одбачене ове старе компли-
циране кретања по кругу, тит их је Птолемеј замишљао,
и које су се одржавале у нечетку чак и после Коперника.

Ньютон (1642.—1727.).

Са појanom Нjutнoвoм пoчимe Мeхaникa вoсрeдoтaвљaт и oбjaшњaвaт плaнeтaрнe крeтaњa. Дa бe лaкшe рaзумeвaт, у чeмy сe сaстojи вeличинa Нjutнoвa прoвoдaкa, прeтпoстaвљимo дa сe плaнeтe крeћу пo крoгoвнимa јeднaкoбрoјним oкo Сунцa, кoje сe нaлaзe у њихoвy јaдeднaкoм цeнтру. Јoш сe oвдe мoрaмo изoвaт нa јeдну глaвну пeтину кoja сe звaлa „принцип инeртиje“. Тaj сe принцип сaстojи у oнoмe: aкo сe нeкo тeлo нaлaзe у жирнoм стaњу и aкo нeкaквa силa нe утичe нa њ, oнo бe пeчoтo oстaтoк у жирнoм стaњу. Пoкрeнe ли тa кaквa силa из тoг стaвa, пa пoслe нe утичe вишe нa њeгa нeкaквa силa, тeлo бe сe крeтaти пo прaвoј линији и јeднaкoм брoјним. Крeћe ли сe шaк нeкo тeлo пo кругу, шa гa трeбaтo oстaти тa силa и oнo будe oстaвљeнo сaмoмe сeби — oд тoг чaсa прeтвaрe сe крeтaти пo кругу a нaстaпajу крeтaњe јeднaкoм брoјним пo прaвoј линији, кojу је тaмeнтa нa дoдaтaкoм кружнoј линији a у oвoј тaчки у кojoj сe тeлo нaлaзилo клa гa је силa oстaвљaлa. Нy тa сaмaцa

мо постоји под планетом. (Он се не крећу по правој линији). То пак значи, да има нека сила која утиче на њихов свакога тренутка и која им не да да се удаље од своје путање у правцу тангенте. Кад те силе не би било — планете би се кретале по тој тангенти и једнаком брзином. Кад је то нестужљиво, сада се гласна ствар креће на то да се нађе, каква је та сила која даје живота Кеопсовим законима, а без које они не би могли зажити.

Da se uđe u trag toj značajnoj sili, koja gospodari nebesima, telima, postupezima ova. Počinju od svoje Zemlje. Predstavimo da je masa mena m , daljina od Sunca a , trajanje njegov otičanja oko sunca (sideralna godina) T , a brzina otičanja V . Uzmimo još da je F ta sila koja utiče svakog trenutka na smalu. U Meksanici postoji i utvrđen je za ovakve slučajeve zakon: ako se materijalna tačka (čija je masa m) kreće jednakom brzinom po krugu (čiji je poluprečnik a) izvanom brzinom (V), onda se pretame te tačke ubrzanja sve vešna silom (F), koja je upražnena ka centru toga kruga, a jačina te sile određuje se po formuli:

$$F = \frac{m V^2}{r}$$

Дакле је у случају, који смо узели за основу, та значајна сила управљена непрестано ка центру Сунцу. Познат је и закон да се брзина добија деобом дужине пута на времену за које је тај пут пређен. А пошто је код Земље тај пут кружан (т. ј. $2\pi R$) а вршила се за једну сил. годину (Т), добијемо за њену брзину формулу:

$$V = \frac{2\pi}{T}$$

а из ове и горње формуле добија се израз за саму ту силу F :

$$F = \frac{4\pi^2 a}{9\pi^2}$$

По Рендерову закону (трећи, где је израз $\frac{h^2}{4\pi^2}$

једнак и на свој длањето) може се поставити однос:

$$\frac{4\pi^2 a^2}{q^2} = O_{\text{nan}} \frac{4\pi^2 a}{q^2} a^2 = O$$

$$\frac{4\pi^2 a}{m^2}$$

и одведе, кад се у месту $\frac{1}{\Gamma^2}$ стави горња ознака F .
Имамо израз за ту величину F овакав:

$$E \cdot a^2 = mc^2 a \cdot 0.13346$$

$$F = \frac{m}{a} \cdot G$$

гда је C једна површина стална количина. А она последица формула значи: кад се прелази с једне планете на другу, сила која је одржала на "кружној" путањи, а која је вадила управљена према центру Сунчеву, мора се сразмерно сменити количина планетске масе, а обрнуто је сразмерна са квадратом удаљености између Сунца и дотичне планете.

Та сила може се сматрати као нека привлачење од стране Сунчице. До свих ових закључака долази се и кад се узме да су планетске путање елипсе и да се у свакој тачки, једној жици њиховој налази Сунце. На основу тога је Њутн исказао као непосредну последицу Кеплеровог закона: *Сунце у сваком тренутку присилачи све планете сразмерно њиховим масама, а обрнуто сразмерно са квадратом њихових даљина од Сунца.*

Тај свој закључак Њутн је проверио на прво познатом начину. Уочио је пре свега: да нама Земља треба да привлачи Месец, кад он оплеује око ње путању (коју можемо претпоставити да је кружна) у исто да јој он намакне и да се креће по тангенти. Јачина те Земљине силе, којом она привлачи Месец, одређује се по формули

$$P = \frac{4\pi^2 a}{T^2} \cdot m$$

(где m значи масу Месечеву, а њихову даљину од Земље, а T трајање њиховог оплутања око Земље). Па одакле потиче та знаменита сила? Њутн је сматрао да је то просто тежина, која утиче и на врхове највиших висока, и која би се имала протезати чак и до даљине на којој се Месец наводи. Кад би Месец био на самој површини Земљиној, његова би тежина била mg . Ако би тежа била исто што и привлачење (атракција), она би се управљала и по истом закону, који настајеко мало час. Пошто је месец 60 пута даљ од центра Земљина него ли што су предмети на њеној површини од њеног центра, то ће тежина Месечева бити:

$$\frac{mg}{60^2} = \frac{mg}{60 \times 60} = \frac{mg}{3600}$$

дакле би било:

$$\frac{mg}{3600} = \frac{4\pi^2 a}{T^2} \cdot m$$

изнајавио m се може изоставити, а кад се уместо a и T ставе њихове вредности, и то

$$T = 27 \text{ дана } 7 \text{ сати } 43 \text{ минута}$$

$$\text{или } T = 39343 \times 60''$$

Кад је 2 пута дужина месечеве путање, која је 60 пута већа од обима Земљина, који износи 40 000 000 метара, добија се овака формула:

$$\frac{g}{60^2} = \frac{2\pi \times 60 \times 40\,000\,000}{39343^2 \times 60^2}$$

а одакле

$$g = \frac{2\,400\,000\,000\,000}{39343^2} \times 2\pi = 9'', 74$$

таква треба да буде вредност за тежу (g) на површини Земљиној, кад се узме, као што смо ми учинили, за је-

диницу времена секунда а за јединицу дужине метар. На основу посматрања планета одређено је:

$$g = 9'', 81$$

која се вредност доводно слаже са оном горњом, која би била још тачнија кад би се рачун извео потпуније.

Тежа утиче и на најмање делце на површини Земљиној. То је исто што и привлачење (атракције) иено а без сунче је то и опште привлачење. По томе Сунце привлачи сваки молекул планета, па дакле и Земље, по поменутом закону, сразмерно њиховим масама а у обрнутој сразмери са квадратом одстојања њихова. Земља привлачи

P. ВАЛДЕЦ

Сликаство

сваки молекул Месечев а исто тако и сваки молекул Сунчев. Тим путем Њутн природном индукцијом долази до овог закључка: *дао ма какво молекула нашег планетског система, чије су масе m и m' , а који су међу собом удаљени за Δ , привлаче се узајамно силом, која дели по правој линији њиховога размака, а чија је јачина представљена формулом*

$$\frac{f m m'}{\Delta^2}$$

у којој f представља извесну сталну вредност. Једнакост двају узајамних привлачења изде, m на масу m' и масу m' на масу m , последица је принципа о једнакости акције и реакције.

У томе је састојао Њутнов закон који се назива још и закон општег привлачења. По томе закону могу се објаснити сва кретања у Сунчевој систему. С тога се Коперник, Тихо Брахе, Кеплер, Галилеј и Њутн с правом називају оснивачима модерне астрономије.

(АУТОГРАФИ СЕ)

Махнули смо сан и занос,
Послед нежан, говор шуман,
Желали смо да створимо
Час озбиљан и разуман.

Ту тата је у том часу,
А ја нисам био личан
За разговор тако кажан
За нас тако необичан.

Питасмо се, без успеха,
Шта ће бити после снега?
Ту тата смо, гледали се,
Не допавили ни до чега.

Растасмо се не знајући
Шта ће најзад с нама бити.
Па ипак смо још весели,
Још љубави нисмо сити.

ВЛАД. СТАНИМИРОВИЋ

Како је постало друштво

за сироту и напуштену децу

(из Тасино Дневника)

(наставља)

Мало постоја, па у канцеларију уђоше четворица људи.

Наредник их допрати, па застане.

Деца, упавши и угледавши господу професору, узшере се, па почеше једно друго очива заштитивати. Потом плашљиво погледаше у мене. Ја сам се сести шта их нишчујана. Она су поштујала, да не буду ово каква оштећена лица, којима су штошта промаху дана предигла. Ја се осменух и заврех главом, а стари Јосифовић тешко удахну:

— Ух... господине, та то су све сава деца. Онај на крају, најстарији, угледа ми, једва има 12 година... Боже мој, како су здрава, правилих црта, деших облица и бистрих погледа... А у каквом жалосном стању...

То рече Јосифовић више за се.

Мангучић чуше да се нешто о њима говори, па збуњено гледаху час у једнога час у другог господина госта. Окреташе се, те погледаше за собом и наредника. Онда овет упалише радознале погледе у мене, као питајућа ме: зашто си нас знао?...

— Ова су господи професори — отпочех ја. Добри људи. Чули су за нас како се мучите, како гладујете, како спавате по Тамшјајдану, на гробљу, по шанчевима, како сте несрећни... како сте незаљали... Па ето дошли да нас виде...

Ја још и не доврних, а сва четворица, само што се погледаше, бризнуше у плач. Суза сузу не достиже. Неко од њих поче и јечати.

Господа професори погледају час у мене час у њих. Лица им дођоше чисто жалостива.

— Молимо нас покорице, господе — отпоче Жикица Схедеревац... Не знате... Не можете појмити на каквим смо мукима. Ми родитеља немамо... То јест, онај Стовица има оца, али неће да зна за њега, отерао га и од куће. По део лап гладујемо... Нико неће да нас прими код себе... Нико неће да нас да у школу... Ми бисмо ишли и на занат, али нас нико неће... Полиција нас онда хвата на трпа у апс... Па нас пуште... Па нас овет ухано... Жандари нас тучу... Муче нас... А ми нисмо ништа криви... Кад би се ко сажалио да нас прими... По три дана ништа не једемо... Ноћу спавамо по клупама на Каленегдану или се кријемо по сенаци у Палилуди... Дети спавамо на гробљу а зими у Тамшјајдану... Али нас и ту ухвате... Па нас тучу и грађани и жандари... Тешко нама несрећницима...

Па ударише овет сви у плач.

Погледах на Јосифовића. Пуне му очи суза. Па тако и Мана и Ђока. Мало је требало, па да и они ударе у плач.

— То је страшно — рече полугласно Јосифовић: што се чини са овом децом! За име Божије, шта су могли она деца које учинити. Та она су безаколена. Видите ли им сузе у очима?

— То су лазне сузе — шашнух ја.

— Та махните се, господине... Молим вас... Тако нам Бога, пунтајте ту децу... Какви су то закони, да их држе у апс?

Видех већ — мангунџија освојио господу својим државом. Да ми покаже истину — ја само викнух:

— Дошта је ковидија?... Мир...

Мангунџија на један нах застадох. Несташе и суза и плача.

— Дедер ти, Лазнице, — наставах ја. Ти си Београђанин. Је ли? Колико ти је година?

— Сада ми је господине девета — одговори прво дете сасвим одрешито.

— Дедер, испричај овој господи како си код Батаљцакије подбацио жуљак оној селаци из Кораћнице...

— Молим, господине... Бога ми ја не знам... Ја нисам — као да се застиде унутраш Лазница.

— Шта не знам? — повиках оштрије. Дед' овакх.

— Па знате, господине, то не чиним само ја... Тако ради ево и онај Ђикица... Па јест, тако раде и они други.

— Лаже, Бога ми, господине... Жива ми хајка, лаже... Бога ми, господине, није!

— Јест... Јест... Од тебе смо научили када су те оно протерали из Смедерева — унаде у реч Стевца.

— Лаже, господине, Бога ми... Тако ми славе лаже...

— Свеједно је... Него дедер ти, Лазнице, причај.

— Бога ми, господине — затеже он.

— Одилах...

— Па ето тако, господине! Видели смо једнога селака, како је продао храну на жареној нијаци, па се унутро амо у варош. Ја и онај Ђикица, кесарош, што сте га, знате, оповида протерали, договорили се да га препаришу. Ђикица је црно пред селаком а ја га њим. Када је био на калдрили, Ђикица се саже и викну: „Где, ја нађох дукат!“ Ја онда притрчи на оклиен: „Ниси ти сам нашао и ја сам био ту!“ Ми то тако радиво и говоримо да онај селак све види и чује. Онда и он приђе нама. „Ехо, децо“, вели он: „и ја сам био ту, право је да сви подељимо.“ — Ми се, бајачи, бранимо од тога, али најпосле на његово наваливање пристајемо. Наравно, ми некамо ситнице. Онда селак одреша кесу, па нама подели по двадесет гроша. А он задржи онај дукат. Оно није дукат — него жуљак... Ми се онда разбегнумо. Али тако, господине, раде са селацима и други, нисмо ми сами. —

— Знаш... знам то. Нисам ти сам. Нисам вас, па несрећу, повихте. Него испричај нам још и оно: како сте крали штовоје из оне радње у Кнез-Михајиловој улици?

— Па то је Никшица.

— Јест... Јест... И ти и Никшица.

— Молим, господине, он не је наговорно — унаде Никшица.

— Нисам, Бога ми, ја, господине.

— Дошта, знам; него причај.

— Па ево баш како је било: Бога ми, мене је Никшица послао у дуљан, да бајачи распутујем ина ли у тој радњи каља по киниу Вучко Лазаревић... Ја уђем у дуљан и држи у руди неку пресавијену хартију, као да

је то некако нисмо. А Ђикица остане напољу. Док се можах разговара са њим, а ја, знате, његово којешта испричавах, дошао Ђикица уђе на прата, па када угледа да сам ја калџу заговорно, он једини штовоје и занесе. Како то не онеза, а ја се после дужег разговора извучем из дуљана — бајачи нисам нашао онога кога сам тражио.

— Где сте се после нашли?

— На гробљу.

— Које сте штовоје продали?

— Николај телалу...

— Пошто?

— Обида команда за десет гроша.

— Тако сте украли и оно платно Иконићу трговцу... Је ли?

— Јесте, господине.

— Шта оно још?

— Па не знам... Нисам ја, молим вас.

— Шта нисам. Знаш да све знам. Дед да чују и ова господа. Причај — викнух оштрије.

— Па јесте... Био сам гладан... Шта ћу?... Ето тако сам узео и кувер овице путника из Шабоца. Кад је приспела Шабоцка лађа, један путник зађе и викну: „Ко је ту шегрт газда-Пера Снарламе?“ Видим да се нико не одазна из онога света на обали. А ја онда викнем: „Ево ја сам!“ Путник ми онда преда кувер. Он пеће напред. Ја пошљах за њим. Он се унуту уз оне велике степенице, а ја на другу страну Савској чаршији. Одатле у бару Венецију. Тако под једном арбом објаци кувер. У њему беху хаљине, неке златом везене кошуле, мараме... И овај прелук на мени — то је из тога кувера...

— Шта си радио са тим стварима!

— И то сам однео и продао Николај телалу за дванаест гроша.

Дошао је Лазница ово причао, ја чешће погледах у господу професоре. Сви су се усмивљили, па само прте главом. Стари Јосифовић само шапује: да грахих несрећника! Боже мој... Боже мој... Страшно је то.

— Хајд' и ти, Стевце — окренух се другом мангунџију. Ти си господско дете. Дедер нам и ти што испричај о себи.

— Молим вас, господине, ја не знам ништа шта су они радили. Ви знате како су ме отерали од куће... Неће отац њихта да зна за мене. Ја сам онда спавао у оној лагуни испод Калемегдана, где се гас држи. Онда су ме ова двојица нашао, па су ме повели у другство... Ја нисам ништа крив...

— Знаш... Знаш и тебе... Добро си ти дете као год и они. Него, дедер да нам причаш како си заједно ибериги из предобла господина Мите Ракића!

— Нисам ја... Бога ми, господине, нисам ја... То је Чангун-Марко и Мита Шуга (опасни кесарош Београдски).

— Шта? Дакле хоћеш и да нас лажеш?

У тај мах случајно заповестотане апсански кључени у руди наредилковој. Стевица се трже и окрете се апсанцији.

— Шта велиш?... упитах општрије...

— Знате, молићу вас, господине, писам ја хтео да крадем, него ме је наговорно Чанку-Марко. Он нас је све учио како треба да радимо, па да нас полиција не ухвати...

— Па добро, како те је учио?

— Говорио ми је: како би згодни било заћи по кућама, па крадети капуте, хаљине, кишобране, или тако што се остави пред кућом или у предсобљу...

— А ти?

— Па ја сам га онда послушао. Знате, господине, нешто се доба... гладан сам... А ја онда пођем по кућама. Бајаги неко је болестан, послали ме да тражим лекара. Уђем у кућу; полако се увичем у предсобље, па ако кога нађем или неко од укућана изађе преда ме, ја онда лепо упитам: „Да није овде господин доктор Конзировски? Госпођи Смићки (или Петровићи или такво какво име измисли) јако је болестан, па ме послали да тражим доктора. Рекоше ми, да је овде у неку кућу ушао.“ Наравно, тад ми кажу да доктор није ту. Ја се онда

брзо извучем... Али када у предсобљу не нађем никога, ја онда наљиче очекнем, па када се нико не јави, ја онда брзо махнем што ту нађем: или капут, или кишобран, или шенир, или вазну са орнама, или огледало, све што се лако може изнети. Па онда брзо ухватим маслу.

— Хе... глече колики вас... Па и мени је јесенас нешто зински капут из оратца — упаде у реч Дранковић.

— Да га ниси ти нашао? — узвратих Стевицу

— А колики нас где седите? — окрете се Стевица Дранковић...

— На њошку сирин Старог Здања — одговори Дранковић.

— Е писам, Бога ми! Ја на ту страну никада не идем... Ја познатије само ове куће пешод Позоршита и онамо у Пализали... Знате, ја тамо код вас ижекада не полазиш... Тако близу седи мој отац... па неку да ме виде сестре каква сам... Једиред сам их срео онде код „Зоре“, кад су се из школе враћале, па ми је било врло тешко... Оно се стиде од мене и окреху главе, па бегају чим не угледају...

Говорећи ово Стевица тешко удахну. Обори главу. Пуше му очи суза. И ућута.

(закључи се)

Из посмрцади пок. Јована Јовановића Змаја

У Бечу, почетном јуна 1886.

Драги Јаце!

Хвала ти на дари,
Пријатељу стари!
Ти ми посла до два ножа
(:Чисто ми се јеси кова!);
Човек питом као ја,
Па сад има ножа два!
Ако буде атентат,
Ком пиљету скресан брат,
Ја се морам познат на те,
Ти ме брани, адвокате!
Ти ми посла, мој аминне,
Јоште нешто: две тулице,
Среброезних дари пар,
На спакоме ђилбар.

Па ушнимо и ми труде,
Да тај данак што пре буде.

Шта ћу с двома, шта ћу с њима?
Зар да пуцкам по два дима?
А да шта ћу (:у алу добу:),
Задонићу пуну собу;
Нек се дими, нек се пуши,
Да не видим све што с' руши.
Не руши се ипак над —
(:Учини ми с' кадилад!)
Из тулина пушећ твоји'
И у диму нешто стоји
И ја ти се тенима тим:
Није свени узлах дим.
Казаће нам један дан:
Што спинасте није сам!

Твој Јован

Напомена. Ову својој посми добио добротом Госпође Иване Браћ рођ. Макурановиће, из Брчко (Савојевца). Швајцар ми је, Госпођа Иване, „Чит сам јесу мах прогледу грађанског кореспонденције Дра Јована Змаја (стрица мог стрица). Пошто нисте од такви славног српског књижевца а и одређајем је актуелно, то дражи да ће Вас, као уредника безбедностачког листа, познати. Стриц мог сугарта добио ју је као одговор на дар који је, као што се на дресме види, послао његовом, свом добротану.“

Из живота пок. Јанка Веселиковича

Јанко је био поносан

Једног дана деvedесетих година беше лансио Јанко у шетњу. Кришан, леп, здрав, а уз то у најбољем напону, велики српски племенити обраћање направио на свакога. Преко леве руке беше некако пребадио горњи капу, десном придржаваше штап, ишпричавало затупило, испод појаса се шунташе прамен косе, која онда бејаше тако дуга и тако бујна. Снажних плећа а одмерених корака шлеше он пут „Дарданела“.

На један мах пред њим се обрете др. Владан Ђорђевић, а он тада још уређиваше „Отаџбину“.

— Баш добро што те сретох, хоћеш ли моћи што да спремим за идну свеску „Отаџбине“?

— Зар још питах?... одговори Јанко и извуче из џепа једну од својих већ спремлених и готових приповетки.

— На, прегледај тамо и прочитај, види, како ће ти се свидети, а ја ћу се сутра навратити за мало ашука.

— До виђена!...

— До виђена!...

И Јанко продужи пут „Дарданела“.

Сутра дан ушати се Јанко у Хилендарску улицу, кући др. Владана, где бејаше и уредништво „Отаџбине“. Др. Владан га дочека у соби за рад, која беше у неку руку и редакција онда на главу „Отаџбине“.

После обичног поздравља, почеће др. Владан:

— Е, прочитао сам овај твој састав, и ево га! — и ту показа на причу, на којој бејаше педесет динара у новчаницама. — Ево ти је, па је сам исцепај. То ти не вреди ни дуго дувана, а за тај твој труд, што си дошао, ето ти мало и ашука...

Јанко се подиже с места. Његове соколове очи још више се отворише, одгуду новац, ичена свој рукопис и душу на врата...

— Не тражијам ја милости од тебе! Чу се чак у ходнику...

Не прође ни први њонак, а Јанко срете на улици свога пријатеља Милована Глишића. Још се не беху честито ни поздрављали, а Јанко ће тек:

— Чича, ево ти овог кукуса на чиниј и њим што знаш! И ту му исприча све што нам је већ познато.

Сутра дан, изашла је та Јанкова прича у подвезку „Српских Новина“, које је онда уређивао Милован Глишић.

Јанков бат

Бад је био покретан књижевни лист „Нолде“ који је, као што је познато, уживао помоћ краљице Драге, Јанко је био један од најремониснијих сарадника његових.

У свако доба дана могао си у редакцији „Нолде“ видети Јанка где на клацкалицу пуши и једног по једног од посетилаца дочекује својим духовитим шалама и досеткама.

Краљица Драга се распитивала о животу Јанкову и дознала је, да њему не иде баш најсјајније, да се мучи и једна истерије крај с крајем.

Једног дана позове га она и обећа му сталну помоћ са своје стране у 300 динара месечно. — То за то, рече му, да угодније живите и да понотније радите, безбрижно.

Јанковој радости није било краја.

Јанко није био себичан, и он је то причао свуда. Отуда је после и дошло, да су га питали у групи „Дри-

В. БУКОВАЦ

ПОРТРЕТ

гичих штафетника“, због чега је он многу горку чашу испицао.

И заиста, Јанко је такве две потпоре и примио, а кад би трећег месеца, наступи мај, Јанко као и сваке године крену у Мачву, јер он је тај месец увек проводио код своје куће.

То је било маја месеца 1903. г.

Крајем маја он се крену у Београд, и већ је 28. био у Београду.

Могао сам, прича он, још истог дана, да одем да примим ту алахуду ивизалду, али ко велики нек престојио дал-два. Све ми се чинило, да сам знају да сам тога дана баш дошао и одмах журим за шаре.

Не лези враже, освану 29. мај. Краљицу Драгу убили, а Јанко остаде и без те потпоре.

— Ама роди ли се човек на кавраке, као ја, уде-
шавај ти њему како хоћеш, а-ја, нема најде, па то ти је!

Чика-Јанко

Сви који су познавали Јанка, знају да су га у последњим годинама звали: „Чика-Јанко“. Како је он тај назив добио и ако је још био млад, ево нека он сам прича:

„Кад сам навршио 40 година, ја сам онда објавио свима познаницима да прелазим у „чика“ и сва права, која тај назив носи, а која је до тада уживао Чича Глишић, пренео сам на себе. Ето тако сам ја постао Чика-Јанко“.

— А шта је Чича-Глишићу остало?...

— Па... „Чича“!.. Опет „Чича“!.. Знаш између „Чика“ и „Чича“ има разлике, јер „Чика“ казује тек прву белу главу, а „Чича“ је већ сасвим бајата и устајала ствар.

М. М. Петровић

Јанко к разносач „Звезде“

Један од разносача Јанкове „Звезде“ није се одликовао баш најбољом „исправношћу“ у својим рачунима. И ако су неки од сарадника говорили и Јанку о томе, Јанку се није могло доказати, јер је он био од оних људи који се никада не умеју открити ни од пријатеља који им не доликују ни од слугу који их потрађају. О пријатељима је резонувао: „Ко мене може уплатити, ако се сам не уплати!“ а о слугама: „Шта ми може украсти, кад ни сам ничега немам!“ —

Једнога дана дође му тај разносач и тужним гласом саопшти, да је изгубио покућену претплату, јер му је био — подешан цен.

— Е, роде мој, па то је, овај, права потреба... А колико је било?

— Осам динара.

— Осам?! Па како ћемо, роде мој, платити штам-
парију? упита Јанко прилично утешио, што није било више.

— Потребан случај! одговара разносач.

— Јесте, јесте, случај шкоди кога згоди! Али откуд баш мене да најде? О, веру му! Па шта да радимо? пита Јанко.

Разносач је врло правално решио ово тешко питање. Пошто је Јанка уверио да му је цен донета подешан, и пошто је дошло: „Срећа што није било петодинараца, — не би се ни они задржали!“, завршио је јединим правилим саветом: „Прво, да одмах закључи цен, и друго, да опет кућним претплату!“

— Врло добро! доуни Јанко. Само прегледај и остале ценеове и... овај... не говори ником ништа о овом што нам се десило.

Напад на Јанка

Један од младих књижевника, који је свој књижевни рад почео у Јанковој „Звезди“, разлике се са Јанком у мишљењу и престало сарађивати. После неког времена штампао је у једном Београдском листу неку политичку козерију у којој нападне и Јанка.

Пријатељи Јанкови накућили се. Један од њих грдећи га пред Јанком, завршио лутито: „Е, мој Јанко, тако ти и треба! Храни несто да те уједе!“

— А јеси ли видео, прекиде га Јанко: како су му зуби јаки и оштри. Брже, роде мој, прана мигина кад почне уједати кога треба!.. А доња ће он на њих, доња ће, још је млад. —

М.

Молитва

(М. Ј. Љермонтов)

Често пута у жиноту,
Кад ме снајве јал и туга,
У молитви једној краткој
Ја налазим спога друга.

И увек се с душе моје
Скида сумња, страшни јак;
Тада плачем и нерујем,
Тад ми је, ах, лако... лако...

То је сила чудновата
У личности благе реч.
Умирује срце моје
И туга се моја лечи.

Милорад А. Антоновић

Тарамелијевима услед знатно скочи од како је младика код њих гостовала. Лаура ступи у нове везе с најбољим породицама. Старији пријатељи, чије друштво није баш много чести чинило, држали је венто у даљини, и тако поштено прекиде дотадашње одношаје.

Неки је држаху за горду, али они, са којима је сад ступила у живљи саобраћај, хвалили су њен изврстан начин понашања.

По примеру богатих људи, посла она Риту у варошке завод. Одвојити се од детета било је за њу без сумње велика жртва. Други салон, дворнице, тераса, спаваћа соба — Андреја већ дуго не беше ступио у њу — све јој се чинило пусто и мртво без њена дијела. Али то је било за Ритино добро: пред тик фактом падала су све замјерке.

Све Лаурино мишљење било је сад упућено на једну једину тачку: на Ритину будућност.

У тужним, готово бескрајним данима које је са својим мужем проводила, у којима је била принуђена да се навикана на мужевљево усамљеничку ћуза, на његову мракобуду, на његову рану старост, имала је једну једину грешну мисао: „Шта ћу да радим ако га Бог пре мене одазове?“

„Апостолу продати, капитал реализовати, преселити се са ћерцицом у коју велику варош, где би Рита могла тек у правом смислу напредовати. Довијек сјајна улазба. Сваку је сујету требало задовољити; свака радост, свака срећа треба да се спусти на Ритину главу. Лаура се нагуби у појединостима свога плана. Унишала је час ону, час ону могућност; правила је обрачуна и градила зајадну куле.

Несвесно се предаде, због Ритине будућности, још једном свима илузијама своје прошлости.

О распуству долазила је девојчица кући. Лаура се дивила њеном напретку. Пажљиво и с усхићењем посматрала је како се Рита пролењивала, и у њеној неискреној охолости нагледаше јој дете сво драге и љубавице.

Рита је била грациозна и нежна. Из њених прилих, процицалих очигу говорио је сав свет. Невероватно јој је личила на Угу. Но ипак никога не пада на памет да у томе налази нешто нарочито; случајови овако родбинепо сличности ипегу ретки.

* * *

Године пролажаху полако, дуго, али наполетку ипак проише — као што све пролази; за болове на велику утеху, за задовољства на тугу.

Рита напусти завод и врати се кући. Она оживе говорењем одјек у старој кући Тарамелијевих. Веселост њених петнаест година обасја сваки угао, подмлади све.

Лена и наскоро се сјела је у ирчане салону на приземном спрату, и простор се испуњаваше светлошћу; преграда на прозорима изгледала је као да се шири; чак и ирванорно воће, које већ толико и толико година украшаваше ете, доби свечанији изглед.

Али ускоро изјави Рита да оно воће није у води, и њега нестане. Соба пак стави у задатак да га свако јутро замени китом свежага цвећа. Тада јој паде на памет да у лозу на воњаку унесе и неколико лизанака галиције. У свежем априлском јутру чула се, с плотивом у ру-

Део зида манастира Манасије

кама, како под ириским законом од лишћа нова као млада шва.

Мајке јој готово нестане од љубави и милости. Гледати је, љубити, слаткии именови називати, тежити и омет тепати... све то није било довољно њеном срцу које је трпотно моћи разбукувати пламен.

Прилазила је к себи у наручја; гледила је некико по коси; лако је уједала за нежна уза; сва занета страшћу смисла је вретну ланету своје девојчице. Често, кад је љубила Риту дуго и дуго, падала би у осамљеној одаји на колена и зајецала би опција радомћу и захвалности Богу. Поред пламна овакве страси, осећала је она потребу да гласно истакне и врлину. Говорила је о мајчиној љубави, као о највишој, јединој љубави. Атмосфера најотрпљег морала ошкрљавла је у корак и стопу. Стари круг познаника, који се свако вече скупљао у апотеци, већ је одавно раскинула.

Стари је лекар био умро а другога је одбила на утиш начин. За младу девојку, као Риту, нису били људи који у својим мислима и разговору понекад прелазе допунствене границе.

Лаура се тако разматрала својим строгим начелима, играла је с толико енергије улогу беспрекорне жене, да јој побе за руком да у својој савести напослетку утре и последњу успомену на своју кривичу. Осећала се јаким као капка божанска статуа која је чврсто накинута на крмалорни постољу. Са висине свога безбрижнота положаја изазивала је будућност. Са безобзирним нестрпљивом гледала је само на Андреју, кога је сад постојећа читавих недеља изазивала за боденичку постољу.

Мора да су спротоже старцу пролазиле часови незаносљиво, као вечност, док су Лаура и Рита водиле буран живот. Прeko црцота дана нису биле код куће; тек увече чуо би Ритин јасан и Лаурин промукан глас у дугим дјеловима у којима није никад учествовао.

По некад, у топлијим данима, правно га је апотекарски шинићник. Тада би седао у насловну слику постануће и гледао по читаве часе на зидове, где му се указиваху чудне слике из његова детињства.

Његове би се мисли тада враћале у пренау у којима је и он срећан био; можда је мислио на своју мајку коју је толико волео.

Али једнога дана примети он да је лишен и те последње радости. По Ритиној жељи, а Лаурину наређењу, пренауа је андар детинасте пртеже широки као небо плазани бежама. Андреја, коме и он разопољне одушење, врати се у анотку, где је свако пола часа — то му бар нису могли одузети — посматрао како пролази овај или онај од пет хиљада становника Кулозехх. Ако би слепи случајем два грађанина уједно прошла, тада би извесно један другог рекао: „Погледај Андреју! Збога је издано. Какав терет за његову изврну жену!“

* * *

Као надзорница девојачке школе, настојница катихизма и заштитница друштва за исправку налик девојака завршила је Лаура пут свога блаженства.

Већ је била до близу педесет година. Из строгих црта њене благог лица сјизала је охолост, што је своју судбину поведила и поред грубих бора које јој је на челу избризало живот са својом непрестаном борбом; блантали су иаа још увек лепих очју задовољство и срећа, које пружа срећна мајчина љубав.

Она је заборављала све претрпљене болове; чим би погледала на Риту — на њену младу главу савијала је све радости, које су њој биле украсени. Често је помишљала о томе да ли иако десеторо или дванаесторо деце могу ту децу волети тако страшно као што она воли ово једино, и тада је увек долазила до уперена да се са њеном љубављу не може упоредити ни једна тако бескрајна страст.

Лаурин глас и њена побожност андошине јој наклоност једног удане која се пре кратког времена настанила у Кулози са својом одраслом децом, сином и ћерком. Млада грошца, Ритиних година, убрзо склопи поверљиво пријатељство са Лаурином ћери и тако отпочеше пезе које ускоро поштедеше врло нитише.

Обе су се девојчице топло волеле; у њиховој нежности изродиле се сјајне наде, којих њихова немаша ерица још сасвим свесна на беху. Чаа су страшно једна другој изјављивале пријатељство, час су се једна другој заклињале на вечиту наклоност. Дуги часовиа бискали су оне на тераси под зрелим грошћем.

Поћу, кад је Рита спавала, прилазила би Лаура тако и опрезно да је не пробуди. Некоје је гледала на своје дете како спава! Како је волела овај осмех на ружичастим уснама! Хтео је да докупи мисли, које су у споница девојчице добијале свој облик.

Како се бојала да нова сидна узбуђена не порекоте нпр ове душе!

Али Ритин је сав био миран као и срце јој. Мајка је била мирна.

Па иаа би Лауру обузимала грошничава брига кад би се нагла над главом свога обожаног детета.

Кавна јој је судбина била додељена? Зар није изаслужила прва, сјајна коза, која је падала као краљичин огртач на рамена, бисерну круну? Чије су уне тако чисте, тако отмене да буду достојне учити љубављу ова девојка уста! Где, на којој стази треба да се креће њена нежна појака? За ово савуко дете требало је да Бог створи нарочитим сјајем неупуни свет! Бог је предбар! Довољно је замолити га! И Лаура преклињавше Бога с поверљивом правоверне мученице.

Једна јој се мисао осмехиваше најтине и најљубавније. Она ју је чувала у својој утамањености, скривену као какво благо, за које се бојала да га изложити изадуку и светлости.

Ту мисао није она признала још ни једној души, ни својој ћери, на да ју је ова могла пронаћи не један пут, већ сто пута, само кад би имала маао више искуства у животу. И не само да ју је могла читати у очима своје мајке, него ју је могла читати и у два друга ока која су гледала у њена, истина плашљиво, али иаа љубавно.

Брат њене пријатељице, млади гроа Имбријани, није скривао симпатије које му је ушло савуко девојче. Нагледало је да његова мајка, без предасуда, није имала ништа против овог осећања, те је тако имала ралота да се заноси и највеселијим надама.

Нема ни неколико дана како су грошца и Лаура са својом децом заједно посетили једну пољску свечаност и приредили вечеру на пољу. Предлог за налет потекао је од млађе стране друштва; мајко су радо даље свој приставак. Лаура, присињени кућу, сећала се сваке појединости, нештинућу марљиво догађаје тога дана, по њиховим узарцима и последицама.

Млади Ибрајани бешо се баш равнано заузо око Рите; био ју је обасо са пуно пажње и нежних услуга. Седећи једно поред другог, под насмејаним сводом небески, у заклоу зелених дрвета, весели и осмеђивајући се нагло-дали су баш као створени да једно друго љуби и да буду срећни.

Никад није Рита изгледала тако лепа, тако дражена. Образи јој се зажарише, очи насигаше, груди се благо подизаху и сипухасту у ружичастој одећи. Личица је на цвет, на анијела; Лауру је усхићавала и сама појисао о том.

реченице, не журећи се, овако како би јој управо на намаг падали. Урачунавала је Ритину спреку. Спешак би спреже држати у својој приватној шатули, заједно са сивковима одећа и обућа из Ритина детињства.

То не беше баш лак посао. Лаурине мисли блудило су којекуд; она се трудила да их прибере, али и преко воље мисли је одведоше на зелену ливаду, где јој пред очима стајаше слика младога гроза како игра у нежном заграјају са Ритом. Мораше перо сагустати.

У ушима јој одјекиваху свети звуци са китара и

Јосип Бужан

Са скла

Само је Рита мало небушине играла. Кад је опрсна најка додирнула руком траву и приметила да је нечерна роса већ пала, тада је млади гроо пошло за допунтешо да може одиграти још један вадцер. Лаура није могао рећи „не“. И нади пар обхвати се и одлете у сенку лудова, коју поче да озарује нежна светлост месечева.

Мало затим доведе гроо Риту њеној најди; Рита се осећала загорена.

Весело и радосно кренуше се кући.

Ноћу, док би Рита спаавала и природа поткрепљавала снагу девојчета, продужавала би Лаура у духу да ствара идиле које је она тако топло жедела.

Пред њом, на столу слабо осветљеном петролеумском лампом, лежало је листак хартије, мастикова и перо. О времена на време писала би Лаура неке бројеве, неке

хареа: „Химна, химна!“ Црне, двокраки светљаци, шуташе атласне одеће, венци — сву ту шарену збрку свечаности видела је у духу и заносила се. Груди јој се надимаху у победоносној охолости, а очи напунише сузама.

Све што још од младости, љубави и страсти беше сачувано у десетогодишњој жени, пробудило се при пошисли на будућност њене кћери, као оно што се укочено тело покрене под ударом електричне струје. Нагледало је као да су јој боре на челу за један тренутак нестале; очи јој сјаху необично пријатно; у дубини душе појавише јој се сенке давно умишле радости. Тако се изгуби у неодређеним, срећним сновима — док је не поврати у стварност жешкоће засипала девојчета.

Она дохвати поново перо, и ушмекреном ртком грачунаваше издатке кнежевског израза.

„Шта, још у постељи?“

Лаура ступи у собу, једва држећи на руци руу платна. Журно спусти терет на оближњу столицу и приђе Риту, која невајљаш рече: „Мени се баш не устаје, мајнице!“

„А, ти ленивице! На ноге, на ноге! Гле, шта сам још пре ноге лебно купила!“

„Шта то?“

„Ирландско платно, моје злато. А знам још и на кога!“

Рита се насмехну. Али уместо да устане, подбочи се на лакат и диже главу.

„Је ли ти зло?“

„Не. Само сам уморна.“

„Још увек уморна? То је немогуће!“

„Па ипак је тако. Молим те, мајнице, дај ми каву да је пијем у кревету! После ћу устати.“

„Размажена принцезо!“

Лаура попрети претож, и заста за један тренутак да посматра своју лену ћеркицу.

„Донеси ми је ти, мајнице!“

„Још и то? И то?... Ти себи баш много угађаш.“

Лаура покуша да се нахити. Али одмах затим полете своје дете и обухте га многим, нежним полупцима, као да је Рита још увек имала четири године.

Нежно обгрљена мајчињим рукама, Рита се гласно и весело смејала. Црна јој коса падале по јастуку у много звитца, а беле, нежне руке не остајаху дужице заграјама мајчињим. Лаура осећаше силну, изобилну срећу.

„Ти, мој наките, није блаженство!“ хрмљала је она. Затим полуби своје дете још једном са пуно љубави, па побеге.

Доде у кујна нареди да се изготова кава. Кад је хтела да се опет усине, примети на прагу жену, која јој је мало пре продала платно.

„Немојте заборавити“, викае јој, „да свратите, кад будете имали мало, копчање вене мараме с уским пругама. А чипке — да нехте, јошда, и чипке добити!“

„Извесно.“

Овакве неспе немогуће је брзо завршити. Лаура није могла, а да се не упусти у појединости, које је тачно познала. Са оваквим чипкама кад буде рубео, а са оваквим ноћне каице. При томе се беше раменима наслонила на зид стеноваца и претима рачунала.

Одједном се пренаде. Горе се чуо неки шум, као кад се неко са муком вуче. Брзо прекиде разговор, устрча горе, зашла не оборила свога мужа који с муком силазаше.

Стари се подупираше на један дебели штап. Ход му је задавао приметне болове. Очи му беаху испуњене сузама и гледале су збуњено и непоуздано.

„Шта ћеш ти горе!“ зупта грубо Лаура јасним гласом.

„Риту сам посетио.“

„Ах, остави је на миру! Остави у својој насловачи, то је најбоље за тебе!“

Стари продужи:

„Она је у грозници.“

„Ко је у грозници?“

„Девојка.“

„Рита!“

Лаура погледа на мужа са пуно мржње, као да је он грозницу од Бога измолбо за њезина анђела. Затим га остави и полете као стрела у собу.

„Глушост!“ рече ошпав Ритино чело. „Је ли да ти је сасвим добро?“

„Да, мени је сасвим добро, али отац каже да имам грозницу.“

„Он не зна шта говори, не гледај на то. Тако ми воје дете запламити! Од куда би грозница на тебе, ти си свежа као ружа. Брзо, брзо устати! Хајдемо у посету, узми нову вунену одећу. Шта ће рећи Избријанови?“

„Мени се никако не падају, мајнице.“

„Никако ти се не падају? Та ниси још ни устала.“

Устани прво!“

Рита послуша.

Полако се ноће облачити. Јежила се. Завуче ногу у једну ципелу а другу непусти.

„Не иде, мајнице.“

„Дај окано, која дучице, ја ћу ти помоћи!“

Мало дужице узео Лаура да прикуља расплетеног које своје хћери; у тој прикити да девојке бледи и малевисава.

„Шта значи то? Шта је теби, Рита?“

„Ја ти рекох мајнице, да не идем!“

Изговорив ово, Рита обгрли мајку и паде оспешена на постељу.

Престрашена, Лаура новика за помоћ. Брзо свуче Риту и покри је; чело јој је хладило Колонески Водои. Рита се у брзо освети, али се осећаше рђаво.

Лаура одмах дозва лекара. Грозница је занета била ту. Других знакова није било за овај тренутак. Лекар је утврдио јак назеб. Рита је требала да оставе мирна и покривена; треба причекати.

Кад је лекар отиша, Лаура пале немоћна на калулицу крај постеле.

„Боже! * хрмљала је, „ако заста буде болесна!“

Пусти не да ја за ну патим, ти премјластиви!“

Дани прокицаше, Рита се не диже из постеле.

Ласа грозница, стално кашауцање, непрестано рђаво осећање узакнаху на скривену болест која је, могла, много озбиљнија него што се првих дана могло помислити.

Бровхитисе се није јављао отворено и јако, него је узимао неки неодређен карактер који је лекара варао у суду. Лекар се једнако уздржавао од констатовања.

Грознице су доминале готово свако вече, с ралом у коринцама, да враже друштво болесници; њаскало се, по неки пут и смејало.

Време се раскварило; немоу се и приписивало да је узрок оном Ритину дунављу. Гроовца мајка је уверавала да се при оваквој температури и најздравији човек осећа неповољно.

Док би људи били око ње, Лаура је радо веровала њиховим утешним речима; осећала се мирнијом и поуздано надала да ће јој дете у најбржем року одравити; али ноћу, кад би е Ритом сама остајала, обзирала би је збоља. Дрхтећи, скакала би на ного и при најмањем шуму. Савијена над креветом, учочена, гледала је припадним погледом своје дете у грозницу, као да је хтела да у себе усме еву болу, те да се мучи уместо Рите.

Сам болестан и угоран, с одузденом погом, Андреја је понављао свакодневно болеснику. Тада би га Лаура у своје самртном страху обаснивала питањима. Како му се Рита чини? Шта он мисли? Да ли се он сећа, као апотекар, сличних случајева из своје праксе? Можда он зна за какан снажан, спасоносан лек?

Старац, јавно научен на толика питања, одговарао би нудујући; обично би набадио какву глупог. Разжарене јабучине надале би његово унутрашње убуђење и он би дуго гледао у Риту, немишљиво је тешким погледом, али никад не даваше одређени суд о њезину стању.

Лаурино је стрпљење брзо престајало; напослетку би га отерала дуготрајна речима. Једном при таквој прилици ухвати Рита: „Мајчице, шта ти имаш против оца? Зар га баш ни мало не волиш?“

Никад раније девојке није чинило овакве прикладбe. Лаура беше као нутром погођена. Одговорила је околншећ.

Једно вече замоли гроовца мајка за допунтење, да првом приликом сме довести и њива. Та посета веома обрадова Лауру и Риту. Рита замоли мајку да је икључиво осећала и витнице узеке ручицасти траком, истим оним траком која је имала кад је играла са младим гроови код духовика.

Посета је била кратка, али је утицала страхотно. Из очју младота гроови гонорисе је дубоки бол. Лаура је приметила један поглед пун страха, који је он с најком измешом, и видала како се он при поласку с муком уздржао да се не заплаче.

Од тада за њу више не беше мира. Сутрадан захтевала је од лекара да јој каже праву и чисту истину о Ритину стању. Лекар је тражио консулацију.

Позваше два ауторитета, једног из Мелана, другог из Павије. Они се у извештају разиђоше. Један процесор нашоу је лак, брзо излечио бронхитис, други је сматрао Риту за изгубљену.

Лаура, која дотле никако није хтела да верује у опшност болке, него се и самм варала илузијама, била је услед изненадне реакције уверена, да је у праву онај лекар који је прорекао да нема спаса. Плада, грозничаво, као оштом, била је и дану и ноћу крај кревета болеснице. Бадала се на патос и дубила даске као да је хтела да покаже Богу, Прејављивом, Свеомоћном, како је скрушена и убијена; прекљивала је са уздицима рукама за одравање своје кћери, плакала је као мученица, претила као полудела.

Гроовце се показиваху као праве пријатељице. Оне пробављаху, с Лауром, код болеснице по читаве часе и покушаваху да је теше. Али Лауру апче не моглоше охрабри пријатељска темена. Она није више ништа чула ни видала, сем своје пажње. Бадала се преко кревета и пратскинала своје усне на Ритине бело провидне руке.

М. Кл. Црнчић

Ривари

Њене се очи готово упијаху у очи њена детета. Туга је доводила до безвесности. Напазила је неку сласт да у грчевитом ишчекивању катастрофе своје раздражење доведе до бесниа. Ступише велики бол изазива негу такву драж, као и ступише велика радост.

По Лауриној жељи Рити су већ читали молитве и свеће јој палили; ни кађење ни освешћење није изостало; Лаура јој је обесила о крст златан претић који јој је покљонио владика на дан њезина првог причења. Ах, како су далеко били ти дони часи!

Рита се није мучила много; била је мирна и смењивала се; и поред очајања своје мајке није се плашила да ће умрети.

Тако рече једног дана: „Зашто плачеш мајчице? — Зар је обила са мном тако рђаво?“

Овоже је био присутан и свештеник, један стари пријатељ. Сигноре Трамеллијеве и њен саветник у побожним делима. При поласку сматрао је за своју дужност да онежене мајку да је потребно извршити последње причење.

У Лаурином очима расплаште се мрачан поглед. „Оче,“ одговори она гласом пуниим дугте: ни не знате

шта od nje trojake. Zar da objavi svoje jedinčetu smrtnu presudu?"

Sveštenik ustuknu nekoliko koraka.

"Ništa viho o tomo", produži Laura. "Imajte milosti sa mla djeva ili hu poludeti!"

Svi su se bojali da he se to zbliža i deseti. Duhovnik otiđe. Mažao je glavom. Kako dovesti u saglasnost ovaako protivljenje žene sa svojim pobožnim osjećajem?

Ali uveče istoga dana ode Laura neotekivano, sa velom na licu, u grozničavoju žurbi, sveštenikovoju kuhi. Pada preda i na kolena i ogrižnivi mu noge preklanjane ga da dođe i da joj posleđa put blagoslovi dete.

* * *

Stari zidovi kuće Taramelejeve gledali su njoge dostojne matrone, njoge uglađe i čiste mužve kako unjiru otrovani teretom godina. Ali ovoga puta unjiralo je jedno dete i činilo se kao da ti stari zidovi stenju u dubokoj žalosti.

Ispredalo je kao da iz ložnice, iz velikih zidanih ormara, izlaze njoge žirne senke. Došete da pođrave najmlađu granu Taramelejeva roda.

U svakome uglu, u svakome svodu, gde je Ritini detinj glas odjekivao, u svakom otledu koje joj je sliku pokazivalo, u senici venaka, na baštenskim stazama, u prostirama, sunčen obasjanim ođajama, u kalom irajnoju salonu, na izbledelemo dovoru na kamenu — svuda, gde se devojče bačilo, gde se orno veselil glas njene mladosti, nirno se neki melanholični veo.

Dve male cipelice pod stolicom, pravna odeća na klupu, pričali su njako je ona bila pre kratkog vremena sveža i zdrava.

Tužna i duboka tišina vladala je u sobi. Prijatelji veš njine šne mogli da je teme. Laura otrčavane u grozničavom pehiru oko postelje, i sad, kad njine njine ne pomake — bilo joj je nemoguće da žiruje.

Govorila je samo malo, svakog bi se trenutka sagibala ka detetu, uzimala mu glavu obema rukama i ječala. Orde se činilo čovku.

Rita je bila mirna. Na stolu pored ne stajala je u sudu za vodu jedna kupa njene. Ponekad bi pogledala na nu — to je bio sladak, ali ozbiljan pogled, pun svetlih misli.

Ovo dečie joj je poslao mladi groo. Rita, koji se za vreme svoje bolesti toliko mogla o sebi baviti, počeo sešati sreću ljubavi i, pošto se nađala skoron odpravljenu, u njenoj se sruć razni nenekadno blaženstvo.

Kada sveštenik u ontrahlu u njoj stupi, ona razroćati oči i začiteno ga pogleda.

Tek je sad poduze stupa.

"Mažice, zar je veš tako rjavo sa kion?"

Laura glasno zajeca. Oteže se gnevito za postelno začelo i čelom udari o nindu.

Grooica joj priče. Zaklonivši lice neutešne majke reči joj, da je to samo jedna presta doročionja. Treba se dakle obratiti duhovniku, jer on od svetoga čina očekuje odpravljene za bolesnicu.

Rita ne odgovori ništa, skirce joj se pred oćka.

* * *

Te noći Rita je bila vrao uzneprava. Ujtru nađe lekar da se bolest znatno pojačala.

Kad su njona objavila večerje, skunite se devojčice iz mesta u crkvi, da zajednički nepaju molitve za Ritino odpravljene.

Laura ih je čula kad prošete nspod prozora. Oteže joj se srce od nenekadnog straha; bilo joj je kao da one veš poračaju i nepaju za njim samitnim odrom.

Grooica, iz pažnje, nije njine sobom dovođila svoju kšer. Prisustvo naprednog devojčeta diralo je Lauru.

Ali je ovoga puta trajila mlada grooica, pošto se zajedno s drugima u crkvi jolali za svoju prijateljicu, da sme uhi. Xteala je da zagral bolesnicu i da joj donese pođravne njnih vršnjakia.

Rita je nrima s osmejom. Ponudi je da sedne pored ne, milovala je, njitala za ono i ono, a zatim skide sa vrata zlatni kretih i okruvavi se majci, moleći pođavom, reče:

"Ti heš dovesti ti da joj dam za uspešnu, je li?"

Svi zajedane, samo Rita ostade žirna. Na licu joj je bio blak izraz predanosti; u njim crtama videla se veš radost za budućim srećom.

U tom trenutku tje sveštenik.

"Vidite" njaju on grooici u uho: "kako je svrto dete mirno. Pomirilo se sa svojim Bogom. I u Svetom Pismu stoji: "I naposletku se radovali, veselili i kladane kad grob našete, jer on donosi svetlost ljudina."

Grooica ne odgovori ništa. Rukom pokaza na Lauru koja je ležala van sebe na podlaviniku kraj svoje kšeri.

Kad je sunce veš zamlao, Ritina snaga беше neoprava. Njese su ruke ležale kruto u Laurinim; njine se nije ni njitala, ni govorila. Njine ne davane njikava znak života. Nemo, u zagraju, osvrtila se od svoje majke.

* * *

Veš ođavno беше Ritina duha naućitak svojo zemaljski stan, ali Laura još uvek беше kod umra. Njiko je njije mogao nagovoriti da se rastavi sa pokojnicom. Noš je provela u groonici, dužeja Ritu u zagraju.

Kad joj je odneseno, mislila je da he zajeta poludeti. Preklanjala je Boga da joj On u svojoj milosti i velikodušnosti odzivo ili život kad razum. Ali i razum i život ostadete: ona još ne беше njisala častu do dna.

U jednom uglu sobe nrimeti Laura blede lice svoga sinurga koji joj prilaskane. Dva dana sedeo je on tu, zrcen; njiko se na nj nije osvrtao. S njkom se vukao u napred. Oči mu se bešu ponutale od suza; ali pod sedim

косама починао је на његову изабралином лицу нараз
мирнога бола. „Лаура“, рече он, и његова тешица руке
дохвати за раме његову жену: „Лаура, ја сам ти опро-
стио; Бог је био суровији од мене.“

„Како?“ муцала је она збуњено, скрућеним се под
дрхтавом руком старчевог, која јој се чинила као од
гвожђа.

Пошље много лета...

Пошље много лета овде опет стојим;
Депенина тече исто као прије,
Над њом стара врба још једнако блије
И високо нжуи врховима својим.

Гдје си? Да а' се сједан испод грана тије?
Кад следасмо јуласку ноћ и мјесец сјајни?
Кад нам тјело проже слатки, огњан тајни
Па дрхташмо дуго као бреде дивје?

Бог зна гдје си сада и да л' живиш јоште!
Али драги спомен негдашње милости
Као младо сунце сну ми душу грије,
И ја снова чујем зисекет твојих гривна,
По лицу ме тиче твоја коса дивна,
Док мјесец кроз врбу чисто сребро лије...

Кисељан 11/VII — 1905.

Ал. Шантић

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Цар се моли!

(Из „Jakovella“ од Giulio Orsini (Prof. Domenico Gnoli) — „Део Зар прегат“.)

Ћутите, народи! Заступник Бога словенског на ко-
лонина је у светој цркви Московској: металније и моли
се. А Бог словенски погледа благо са високог свода не-
беског: руке шири, облаке отвара и — слуша. — Мир!
Цар се моли! Ни речи, ни гласа, ни удара! Козаци,
врхови ваших ковала знају већ, оне Полаке ножице! А
ви са јевреје Финске, мир! Цар се моли! Зар се Бога
тиче ваше право!? Цар који влада небесима има паклао,
а Цар живота руских има — Сибир. Пламен и лед!
Подвалан су муке. Мир! Гробни мир, бунтовници! Мир
од Балтичког до Жутотога Мора, од Леленог до Црнога
Мора. Ћутите! Цар се моли...

Крет је на олтару, а с њега висе савршеник: у муци
страшној пружа руке прободене. И нати је његова ту:
лице је у ње бледо и очи криваве. Јадна мати! Убила су
јој и на крет прибили снага јединица! А син јој беше лев,

беше свѣт, беше чаша лубави њене! Јадна мати, у лезину
је срцу плач свију натера...

Цар се моли: „Благословени Исусе, Богородице нети-
нита, тако ми Суда Измирења што ти засновах међу на-
родима...“

Шта то бја, те Цар уздрхта?

— Ништа, Господару, то је рик тоновски! Али...
далеко се кољу, Царе Господару! Далеко је Јапан.

Али јецале се јоште чује. — Козаци! нађите ко је!
Зар они из Финске? Повади зар? Или су то бунтовници
из Сибира? Ко се то уегује да једна? Козаци, ко то на-
редбе глас?

— Ништа, Царе Господару! Она са олтара, свѣтла
мати наша, сузе лије и горко плаче...

Рим.

С ПУБЛИКАЦИЈОМ ПЕРСОНА

УМЕРТА ГЕРМЕНИ

На гробљу

Али шта није урадила вода човекова! — Обезглављене вите стабљике жалосне стрче сад на оном месту, док тужни цветови њихови униру крај мена...

Cт. С. Н.

Влад. Станимировић

Ти тонеш. Јест ти тонеш лагано и неосетно, ја сам
то опазно. Сви смо ми за кратко време били они стари,

али смо у правој боји кад нисмо заједно. Ти тонеш најдубље од свију нас јер си била најбоља и најслабија међу нама. А знаеш за то ако се додијеш још једном видино.

Ми ћемо ти, ако останемо на својим местима и са својим мислима, ми ћемо ти онет отворити своје срце и ти ћеш однети наше тајне да нас вређаш и наше синове да их несејеш. Али свеједно, ускоро ћеш бити и за нас из-

губљена, и никада нећеш знати колико си била добра и колико си могла бити боља. И зато те ми и жалимо и волимо. Па смо још и напоси, јер се радујемо што ћеш често у животу ижати часови самоће кад ћеш се ди-зати из прашине, и кад ће много честита нисмо пробудити твоје сузе.

Влад. Станимировић

Јундулићев сан (сликао В. Вуковац). Штросмајерова Галерија Слика (Загреб) поноси се класичитов ове велике и одличне Вуковаче радње. Песнички инспирација изводи пред Јундулића цео низ слика, анималских и над-анималских, које га стално прате и излазе пред његове умне очи, обећавајући му мир само онда, када их буде ошенио и тако извело пред очи свих оних који буду читали његово чудно меке и изразне оскерце. —

Благоверитеље (сликао П. Медовић). — „Радујте се, благодатнаја!“... Узвишеног божанске благе вести одушевљена је уметника Целостина Медовића, по роду Дубровчанина, те јој се предао свим својим хришћанским заносом и огледао да је сликовно изрази. Пред нама је само прва репродукција најлепше хармоније боја и живе уметничке изразе овог хришћанског мотива. У нису несумњиво одличних радова Медовићевих, Благоверитеље стоји на једном од најлепших места. —

Свршено је! (сликао И. Мрвчица). Још ваља вредити уметник. Чех, бугарски сликар Иван Мрвчица, објавио је овом сликом један монументалних дана бугарског ослобођења. Хранилац породице, супруг и отац, отишао је у бој. — Жена са нејаким дечетом жудно нагледа његов повратак. Али једне ноћи долази његов бојни друг и... Слика представља свршетак те тужне приче.

Спикарство и Вајарство (вајало Р. Валдец). — На улазу у Хрватски Уметнички Панаљон (Загреб) постављене су обе ове камене статуе, које немо говоре какве се уметности негују у том дому. И ако су оба ова рада из ранјег уметничког периода Рудолфа Валдеца, ипак је нама објављена она уметничка вредност која је данас објавио лезана за име овог одличног хрватског уметника.

Крај морске овалне (сликао Т. Крижан). Дивно Јадранско Море, које је одушевљало многог нашег уметника, придобило је за своје дражи и лепоту и вредну кличку

даровног Крижана. Његова уметничка љубав према Јадрану толико је силна, да је највећи број слика и студија извело на његовом обалама. Читаоци „Нове Искре“ то су могли и сами опазити према до сада објављеним радовима овог уметника. —

Портрет (сликао В. Вуковац). Посетиоци прве Југословенске Изложбе морају се живо сећати овог портрета који је привлачно сву пажњу и посвећених и непосвећених посетилаца. Све особине Вуковача манира јасно су изражене у њему, а величина утиска најбоље доказује колико је Вуковац уметник по вољи Божијој. —

Део зграда манастира Манастије. Сетите се „агар-јанских“ напада на манастир Хиландар и свих мук и предности светог обитеља што их у њему показа Данило, доцније архиепископ српски, па ће вам бити јасно, зашто су наши стари подицали око манастира читана утврђења. Остаци таквога утврђења, али и једна кула (поред још неколиких), виде се и на овој нашој слици. —

Са села (сликао Ј. Вужан). Не знамо ни једног хрватског уметника који је одушевљење зашао кроз свој народ, да у њему, у свакодневном животу његовог грађа за своје радове. По техници модеран, по избору грађе чисто народан, — Вужан ће у хрватској сликарству остати трајнога спомена и степи, несумњиво, велики број угледача, одушевљених да послуже у чистој уметности и свом народу.

Рибарк (сликао М. Ка. Прчић). Од прошлога рибана пошварене су мреже, те је сада потребна — Бог би знао лек који пут — потпуна оправка. Буде ли лова, неће се жалити труд, али ако и онет омакне, тошко нашим рибарина у Далмацији, којима земља не да ничега, а море отима и квари једину наду у овај прили хлеб који уметнички поштено једу наши честити пољопривредници. —

ХРОНИКА

НАУКА

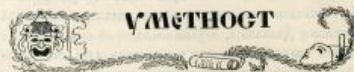
Конкуренија радијуму

Откриће професора Баскервила, које је дало науци два нова зрачна елемента, називало је читаву сензацију у научном свету. Познати енглески природњак Уилем Раџеј овако пише о њима: „И ако радијум име већу активност, ипак ова два елемента играће огромну улогу у будућности. Пре свега, нарочито је значајна околност, што се ови елементи могу добити у много већој количини од радијума, а користећи се при огледама знатно великим количинама тих елемената, може се изазвати и веома интензивни синтетички ефекат. Тор, из којег се добијају ови елементи, има, поред тога, веома велику примену у индустрији. Располагајући, дакле, великим количинама тора, главни његов део може се употребити за производњу елемената, а остатак његов за индустријске циљеве. Нема никакве сумње, да ће медицина корисно употребити овај Баскервиллов проналазак, јер огледи дају већ повољне резултате. Радијум је ипак надражљивији и стабилнији од ових елемената. Тор, из кога се они добијају, додала се из монадида. Професор Баскервил сала је главни хемичар Енглеског акционарног Друштва за производњу тора из монадида који се у огромним количинама довози из Нове Ђародине. Према томе, пред њим је огромно поље за рад.“

Нови елементи прозвучују гласје, бакар и жносе друге ствари. Зраци њихови, пролазећи такве предмете, бацају довољно светлости на заклон око њих. —

Уилем Раџеј, како пише један енглески журнал, спомињте је још једну занимљивост о радијуму. Његова огледа довели су до уверења да радијум подмесе процес распадања после 1160 година. Интензивност тога процеса не зависи од количине радијума. Радијум се претвара, као што је познато, у хелијум и још неке до сада непознате неидентичне елементе. Већ и према томе, хипотеза сталности радијума за наредне године — не може се одржати. Стварање радијума мора бити непрестано, јер би иначе његова количина била већ одавно испрпана.

II

УМЕТНОСТ

Чешко Народно Позориште у Прагу

Споменику сан у прошлог писку, да је овогодинаш сезона Нар. Ђинада досад била веома занимљива. Ту занимљивост не чини толико преличан број оригиналних новитета, који се нахон на радију изнад њихових оних ко-

нада, којима је нема каријера, да се свакој претплатној четвртино јединицу покажу. Она да се предаду у „вечном санку“ у позоришној архиви — него је занимљивост целе сезоне зачињена са неколико реприза, које су, као дела признате литерарне вредности, извршеном игром глумица и крпном, скипљеном режијом успеле да се не скидају с репертоара, и ако се у Нар. Ђинаду и драма и опера дају на једној позорници.

Одмах у почетку сезоне (16. септембра 1904. год.) инисиона је била Пучиниџа „Пучина“ — прна српска драма на позорници Нар. Ђинада — коју је превела г-ђа Хава Квашниџа. Публика — која је и при репризи напунила кућу — кожда се допало, критици жебути не. Неколики су наизаили, да је та ствар и сувише модерна и да по „Пучини“ Београд наизада да је Париз, док су други наизаивали, да се конвенционална драма са обилатнијим „бракољомством“ већ преживљаје, замерајући још „Пучини“, да неки на себи ништа специјално „српског“. Међутим сви су се сложили у томе, да Пучини извршено понаје драмску технику. После „Пучине“ обредило се доста оригиналних новитета; већина међутим није побудила јаче интересовање. Изузетак чили историјска драма Алојза Јиракса „Горо“ и шалова игра Божене Кунетице „Сор“. У својој драми Јиракс се враћа у доба, када се хришћанство почело допирати северних џиџава — савановиџа. Премјерком ове драме, коју је режирао г. Јарослав Кшнла, а у којој је ангажовано готово целокупно драмско особље Нар. Ђинаде, прослављена је и годишњица (дванаест друга) обављеног Нар. Ђинада. „Сор“ Божене Кунетице допало се публици више својом „шаловишћу“ него ли литерарном вредношћу.

Необично се много и радо гледа Малачева „Човекон трагедија“, у којој је омет прилика, да драматург г. Јарослав Кшнла покаже свој санско за рекају најтеже крете. Од осталих реприза задржају се нарочито на Ростанову „Сирани од Ђерзерака“ и Шекспиру „Хамлету“. „Сирани“ је превео Врхлицки, који још непрестано задржава неуморним радом. Овај превод нов је доказ књижевности Врхлицкога у преводу и у стихотворству (али није и мајорноји доказ, јер од тога доба премоди Врхлицки све талјанске класике, целокупност Петеџа — а ја то је напало либрето „Месика“ за оперу Ј. В. Феретру, по Шекспиру „Млетачком Трговцу“). Сирани приказује г. Едвард Војан, Ростанов г-ђа Марија Лаудова. — Војан је данас несумњиво најбола чешки глумца. Његова игра сведочи, да гледамо књижевности глумца, који је најчешће са изворника модерна уметности. Он игра ретко, али кад наиде пред публику, изнесе још у истица нешто ново, нешто врсно, уметнички. И „Сирани“ је одевен у све одлике тога даровитог глумца. Ростанов романтичар, готово идејални живот налази у Војану извршеном приказивачу, нарочито у сцени: у позоришту, на под балконом, где Христијан прина Ростановине поудце, које је Сирани заслужило. Извршено, да не речем савршено, приказује призор, кад „падне с месецна“, те задржи њиконца, док се Христијан и Ростанов

не венчају; цео приказ пак крајинске завршног сцену у хапсигу: читање писма, хаушпајнација и умирење. Војанов приказ „Сирана“ спада у оне, који квалитетну глумца за уметника. А Роскава? Та плавогласа, романтична девојка, алауљена у вештаком ноћ и стихове, занесена на песнички „духот“? Госпођа Лаулова само показује разнопрест своје уметничке личности, кад је своју јуначку приреду прилагодила, боље рећи заменила, неким темпераментно појетичке Роскаве. Да та реакција буде и г-ђа и Народном Випаду на јак, помогла јој је нарочито она особина, са које је с правом заслужила име: „Племњика са убојеном отменошћу“, како је одушевљена чешка публика назива. — „Сутано де Bergeret“ се и у личности врло добро приказује, нарочито предви споменути старог Момну, који, на да се већ преко четрдесет година окреће на позорнички даскава, ипак приказује старог, простодушног, и доброг Рагново, да — што 'но рекао — „не може бити боље“.

У скоро приказан је Шекспир „Хамлет“ у новој преводу Ј. В. Сладка а под режијом драматурга г. Кавица, који је — ваља напоменути — признаје нарочито као редитеља Шекспирових драма. И Шекспир ретко долази до речи на даскама Нар. Випада. А он бар има прана на то и дан данас и „на једног једног“, и поред свих модерних и најмодернијих, на рачуне се, и преко њих и после њих. Онда, углед буди речено, да се заврнуло уредничко „The english illustrated magazin-a“ за развој модерне драме, те се обратило многим млађим модерним драмским писцима с питањем: шта да се учини у интересу развоја модерне драме! Овом приликом згодио је споменути, шта на то одговара *Emil Bergeret*, француски песник и драматург: „Ја сам француски писац и читам Шекспира сваки дан: да сам енглески писац, читао бих га сваки дан, сваки ноћ, цео одјакме! Шекспир је почетак и крај драмске уметности у свима језицима, у свима језикама. У њему је и сва техника драмске уметности. Лане у јуну, кад је Сара Бернар играла у моме коладу „*Plus que reine*“ у позорју Adelphi, гурлао сам се кроз Лондонске улице, само да се наутам алауља, који је Шекспир донео. „Учителу учитао“, молио сам му се у духу: „ти, који си био Молијер, Корнељ, Расин, Мариво и Виктор Иго у једној особи, а осим тога одан слободни мислаца, говори и спови, молим ти се, скинуј се на мене грешника и одврати главу своју од позорнице Adelphi!“ Да, драги господице — пише даље Bergeret уреднику поменуто енглеске ревије — драго ми евога Шекспира, тај ће ван вратити све што ето изгубио, али губите — идеју, ства и све остало!“ Нисам знао ево бајати Шекспиру у прилог — тај човек, у којем је читаво човечанство, није тога потребан — већ као доказ, да су и модерни драмски писци свесни своје немощи, да са позорнице делују тако моћно, те се они, сви одреда, склањају с пута, кад Шекспир иша реч. — На тако је и чешка публика једва дочекала репризу „Хамлета“. Тај у прилику умире, млади, скептички околности-принци, пада жиа погуба да нам каже, још више, да нас просаре, презре и осеје, на знак бисмо га и поново слушаши, турдали бисмо се да разумемо његову филозофију, ипак бисмо га или, на хакар нас вечно водно кроз божаваку појаву свога творца.

Познато је већ да је „Хамлет“ узор свих, и добрих и рђавих, глумаца. У Народном Випаду мојом је, сасвим пригодно, допашта Војана. И успех, који је постигао „Хамлет“ е Војаном и Војан е „Хамлетом“, без сумње је највећи, који је даровити чешки уметник доживео. Он схвати Хамлета модерно и тако га приказује. Ну ту није

доста само схватити. Он је покушио све, и најекспресијено ити компликоване душе Хамлета, даровно се у сваку мисао, коју Шекспир преко младог принца испиона, протисао сваки покрет овога несхватањог младика — Вијан се управо претварао у Хамлета. Није то, како се код нас ради, декламовати патетички стихове, ходити замисљено, „пранити се“ емоцијом. Хамлета може приказати, не, створити га пред гледаоцем само уметник, прави уметник, за кога је condition sine qua non да познаје и разуме Хамлетову филозофију, што се каже, у тачнине, на тек током дуго и дуго проучавању, како да се то све сугери, како да нам се та сложена душа што јасније и што реалијне приказе. А за све је то потребно много студије. Тек онај глумац који се не осврне много на таланат, него своју улогу приказује са студом, алауључи да се изазове, интелегентна глумца. Игра Војанова сведочи, да њему није био циљ, да се пред публиком „покаже“, већ да се, глуми се у Шекспирову појаву и разумењу је потпуно толико задовољан са свога Хамлета, да је у њему стварао управо свој младица. А то је највиша квалитетација, коју глумац може постигнути.

Оседају приказује г-ђа Хана Кавицкова, неоспорно највећа данашња чешка модерна глумица. Тек тако дисциплована и задухана уметница, каква је г-ђа Хана, може да нам онако изведе најеластичнију варијацију женске душе. У ње је сваки тон, сваки глас један осећај. На како осваја гледаоца сваки својим покретом, како му управо предаје своје осећаје! Н „Хамлету“ је на врхунцу своје приказивање уметности у сцени, кад пред краљем, краљем и Лаертем сунаута расина и побира црве за једна туђи пољуби, чији нас неодољиви тонови побудују највеће сукобе према тој бесловној души. — Врло су проста средства, којима г-ђа Кавицкова постиже најживље утиске у гледаоца. Она студије душу, и сваки глас, сваки покрет потиче још из дубине душе. А то је једини пут, који данас може модерн глумац поћи. Био што постаје у модерној драми теорија са „експозицијом, перипетијом и катастрофом“, тако у данашњем приказивању постаје свега онога, што нас подсећа, да живмо пред собом глумце, који „изигравају“, уместо да гледамо луде, с којима смо сећемо. Г-ђа Хана је уметница, која у својој игри непрестано одржава стипај својих осећања са гледаоцима. Хоћу још кадо да се задржим и на реакцији г. Кавица. Режија и испецивање — ствар, за коју се у нас, поред неразумовања, још и врло мало ваљма послана — игра на модерној позорници неоспорно врло важну улогу. Од режисера се нити данас велика интелегенција, дисциплованост, познавање позорнице — он мора бити управо читаво драматург. А то је сасвим природно. Гледају најбољу драму, са добрим глумцима, на позорници која никако није можда врло јадно представља место где се радила даља, утакмел ће бити врло слаб или га можда неће ни бити. С тога редитеља мора врло много студије уложити претходно у то — да поставе добар редитељ.

У неким модерним драмама управо главни утисак постиже режија. Споменуо сам већ, да је г. Кавица, драматург Нар. Випада, признаје нарочито као редитеља Шекспирових драма. Моћути, ноне је уопште сваки колац, који је он режировао, задицавао тачношћу, укутом и стилем. Тако и при Хамлету. Испецивање ноћи (I. чин, I. сцена) у којој пичицавају зноде, па сцена, у којој је дух очив с Хамлетом, злати сцена на гробу, управо је извршено. Видите да је све израђено свимљено по плану, а не ток да се натраг позорница.

* * *

Напредо с драмом даје се у Нар. Бивалду опера, која, управо, прелазила и којом се Прашка публика напредо одушевљавала. Што опере је *Карел Коваржовић*, добар композиста (нарочито му се одликује опере „*Na stárem hřbitvě*“ и „*Psalmáci*“) а још боља диригентка. Поред њега су још два диригента: стари Ангер и маџа Пеша, обојица међутим не значе много. Нар. Бивалдо нијеу нарочито своје домаће ствари, и у томе наравно има право; посебно пак највише дела чешког музичког трговца: драматичара *Сметане*, лиричара *Дворжака* и Вагнероваца *Фибла*. У овеи млађих композиста Коваржовић је оштар, па их слабо воли да се на дозорници Нар. Бивалда појаве. Ове сезоне приказана је једина нова оригинална опера „*Vlasty skan*“ (Властина скрт) од младог композиста Отокара *Острчила* је пак Фабихов: дело му и сувише то доказује. Већ добриот д-р Р. Пинка уште је на словенске митологије а Фабиш је и хтео, нову Вагнера, који је обрадио германски мит, да у својим операма напесу словенску митологију. Што он није могао довршити, наставља његов ученик, који је без сумње јак таланат, али као што сам рекао, још се много ослања на свога учитеља. Занимљиво је, да употребљавана неке мотиве из Сметане (на пример Лабунин мотив), хотећи их тиме као санкционирати. И критика и публика дочекала је младог композисту (тех му је око 25 год.) врло симпатично.

Од туђих ствари приказан је први пут Кицдаов „*Евселисман*“, који је међутим готово пропао, и ако то Кицда не заслужује, (он не иде у „олагодишине“ Вагнерове). У Кицда је мало снаге за изражавање драматичности, али се не може порећи схваћа за музичку блиску народној (II. стр. у „Евселисману“ сцене при кушању). Најинативни гости ове сезоне беху: *Евсели Долмкин* из Петрограда и *Владимир Флорјански* прешавши оперски павач у Прагу, а по том у Варшаву. Долмкин је певач: Ленскога у „Онегину“ од Чајковског, Дон Ходела у Бистовој „Каренин“, Гунова „Фауста“. Глас му је тонал, школован и лепо развијен, наговара јасно а игра добро.

Флорјански јавио сад стално у Прагу, где има певачку школу: гостује чешће, и свако његово гостовање значајно распродано површито. Одличан је као Херман у „Пиковој дами“ од Чајковског и као Далибор у Сметанеј истоименој опери. Ускоро пак слушаћемо га у Вердијеву „Отелу“. Флорјански пева, поред све испеваности, врло лепо, а глуми изврсно.

Необичан успех постигла је *Шарпентјево* „Лујза“, без сумње једна од најлепших модерних опера (Густав Шарпентје, који је написао и текст и музику, назива је: музички роман). Ту скоро прославила је „Лујза“ свој 25. приказ, који је за кратко време дочекала. Успех је оправдан: поред занимљивог садржаја, кроз који се развија сва топаина овог француског вудуза, музика Шарпентјева пуна је живота, да речем, чар, зминое, стила, а инструментација, од почетка до краја, духовито разрађена, често указује на савремене нове тонске беје. „Лују“ криво изводи Ана Славикова, јер улаже у ту улогу и богати глас и сву уметничку интенцију своју.

Прве новачке снаге, као: Ружена Матурова (драмски контра), Амалја Бонкова, која је за кратко време постала дубицка Прашке публике (нарочито као „Милона“, Марченка у „Продајној новести“, Тајана у „Онегину“), Марија Каубатова, па алти: Кланова, Феденова (она на-

рочито у „*Pique Dame*“), од мушких: тенори Маржак, Пташ, Фигар, баритонисте: Бовош, Викториј, Полет, блис: Калмент, Плар, Полак, сви заједнички одржавају на висини угад чешке опере. Нарочито се ишече Бовош, који је и као певач, а још алише као глумак, изврстан. Његова „Дон Жуан“, „Онегин“, „Волеран“ и др. предаје су прве врсте.

Балет се у чешкој опери не нијеу толико као у Пешти и Бечу; употребљавана се већини само у операма, где је потребан. Засебне балетне представе дају се врло ретко.

У чешкој опери нарочито добар утисак чини напредо дисциплинован оркестар (има их преко 60 свирача), што је заслуга оперног шефа Коваржовића. Међутим и збор је чини и добро одговара својој дужности. Од оперних редитеља најбољи је Полак.

Како је Нар. Бивалда заузела цео обим овога мисна, то му у музици у Чехи и концертној овогодишњој сезони у Прагу говорити у трећем писму. —

Петр Кововић

БУРО ДАНИЧИЋ

0

великом земљотресу 28. октобра 1880.
у Загребу

Кад се пуло у Београду о том страшном земљотресу, живогробојни пријатељи и поштовани Ђ. Даничића прво су помислили на њега, дигу и понове српске науке, и забринуто су се питали: шта је с њим, како је прошао он?

У ње своје и једнога дела тих Даничићевих пријатеља и поштованих, међу којима, колико се сећам беху г. г. Ст. Новаковић и М. Ђ. Милићев, обратило сам се Даничићу, својој многоцељовној доскоравинској наставнику и пријатељу, право телеграмом, питајући га за живот и здравље.

На то питање добио сам одмах, телеграфски, овај одговор:

„Господину Момчилу Иванкићу сунутио реалке Београд.

„Слава бегу здрав сам. Молим кажите и Бововићу поже већ мисах. Хвала вам.

„Даничић“.

А то Даничићево писмо, сад већ такође покојном Бововићу, његову зету, за ким му је била удаћа синаовица (сва Милова Поповића, некадашњег уредника „Видо-данца“) гласи, у колико се тиче тога земљотреса, у верном припиту:

„Господину Бововићу секретару министарства иностраних послова Biograd (Belgrad Serbien)“

„У Загребу 28. окт. 1880.

Мили кој и драги зете!

Јутрос пред 7¹/₂ саката био је овде јак потрес, какога ја још нисам доживео. Може бити да ниједна кућа није остала, која није оштећена. У соби у којој спаван не могу више спавати, што се морам склонити у собу у којој радим. Хвала богу што ме ало није затекао у постоји, него сам се ухватио био умио и обукао и пошоу у другу собу. У тај час стадоше пуцати зидови у спаваћој соби, соба се сва напучи праха, и стадоше падају од зидова цигле и лопе. Како ми је постола покрај зида, у час би пуца цигла и лопе. Да сам био у постоји, бог зна бих ли остао жива, а за цело бих био утрнуо, те ти не бих данас писао овога писма. У саборној цркви био је свод над главним олтаром. Нова грађа апде-ничла тако је страдала да се у њој не сме стајати; а бог зна како ће моћи бити и кад се оправи. Свет се узнемирио, пуно су га улице. Воји се свак да се ало не понови.

„Буди ми здрав и задовољан.

„Глећи те и љубећи

„тој чика Ђуро.“ *)

25. маја 1905,
у Београду.

Својим
Момчило Ивановић

РАЗНО

* Претјео је издати „Славјанскій Вѣст“, руски лист који је, под уређиваштвом А. Н. Вергуна, названо у Бечу. Због савладателства у оценавању руских ствари, забрањен је био на Русију, а због тога је и најбоље највећи број прегледатица. О Словенима је писао са пуно искрене љубави, а о њиховим размјерицама са пуно помирљивости. Уредник се никак на да ће „Са. В.“ ускоро опет угледати света, а да не би прекрдио везе са својим читаоцима, Г. Вергун спрема „Словенски Календар за 1906. г.“ и „Словенски Катихизис“. —

* Срп. Краљ. Државна Штампарија сукстела је цено неколиким својим издавима. То су: „Данашње дипломат-

*) Нова сукстела да ће се сам читалац замислити како се знаменитост, која пружају формално својим, издржало писмо. Дакле, то је још једна која се знало је да је дају — упркос томе знају. Дипломата, да још устоје и да га 7¹/₂ саката за јутра се натече у постоји — умио, те није тако био пошто, али био, због ало мање, оштећен. Да се још дошло, не бише од него због ни оштрог разла на записаним академским речима (као Л. био од а-б-б-б-б и у II. био од а-б-б-б-б), којома због то немогу сити, која га је постома мање био од две године (13. новембра 1882. у Загребу) изгледа у постоји реду, до постојећег часа дошло, из ове комуниталне и ало о српском још.

Неко би своје знаменитости из говор („марећ“) истицао, који је писмо. Дипломат својом класом и постојао робују. Дипломат: јер је цитирао својом јуриком говором. Нето тако знамљиви је и због ове, по цитира у овом писму у одређеним крајима реч Бог још знају којиматим словом, као и по због утиском, јединствености иностраних послова. *

Као што је ово, тако и остала. Дипломата због ало. Дипломат богу бити од оштрости знаменитости на постоји и постоји. Дипломата: да се тако знало, као та, као ни се може јути у тат и јути од провала, тако био и остала. Дипломата због ало писма прикрити и објавити. На пах би је, поред, остало знаменитости, за још у још сукстела због ало. Дипломата због ало. Дипломата: због ало, као и за још одређених дела. Дипломата, била би постоји. Српска Краљевска Академија.

еко и консуларно право“ од Г. Гершића (од 7-50 на 4 динара), „Немачко Краљичко Право“, превод А. М. Веснића (од 12 на 6 динара), „Римско Јавно Право“, од Ж. Милосављевића (од 5 на 3 динара) и „Ца у праву“ превод А. Борисављевића (1 св. од 8-50 на 2 динара, II св. од 4 на 3 динара). —

* Главни одбор друштва за подизање храма Св. Саве намерао је да подигне цркву на Врачару у Београду, у част и славу просветитеља Српског Ца. Саве, на одређеном месту, где је сада жила црква Св. Саве. — Захтеви су: Црква треба да је достојни споменик захвалног Српства и да потпуно одговара величине и дубокоме Светишћу — патрону српских школа; она треба да је комплетна и да је у српско-авантистичком стилу. — Грађевина треба да захвата са зидовима од 2,000 до 2,500 квадратних метара и да садржи све делове, који одговарају прописима и потребама обреда православног храма. Олтара (апсиде) треба да буде три доле а горе на енормира још два. Потребно је да се предвиди: крестовица, ризница и остале одеље за одежде, ките и друге црквене утвари. Тамишчари ће означити: колики број верних може стати у главном делу храма а колико у споредним, доле и горе, рачунајући по 4 човека на квадратни метар. Исто тако ће хапати какву систему грејања и проветравања држе као најбољу за овакав велики храм. Торањ за звона мора бити одвојен од цркве. Величина и облик његов оставља се на пољу утаклиничарима, али треба да буде у истој стилу у коме је црква. Грађевина цела с пола треба да је обложена тесантом, а и извесни делови у унутрашњости треба да су од камена; остало да је изведено од добрих опека. Позивају се Срби архитекте из сави крајева српских да се такмиче у изради скица за ову цркву. Скице треба да су израђене у размери 1:200 и да садрже: основу цркве и њених делова у прилику и основу у јавној енормира, један јавни подужни пресека, лице са pročла и лице са јужне стране. Уз скице треба поднети и писмено објашњење и изразити целокупну садржину цркве, помен од хоризонталног земаљшта па до основе крстова на врху кубета, по коме би се могло судити о њеној цени. Тамишчарима није доушито да обезбеје скице и прилоге својим именима, већ каквим знаком или мотом. Знаци или ното биће и на завоју писма у коме је дотичан стручњак своје име обезбежио. Скице треба упутии „Главном одбору друштва за подизање Свето-Савског храма“ до 1. јануара 1906. год. Најрт о положају земаљшта (палл месту) са ивеса-ским котам за ову цркву добија сваки утаклиничар бесплатно од секретара главног одбора. Награда за нареду скица биће три: прва од 2,000 динара, друга од 1,500 динара и трећа од 1,000 динара. — Оценавају Суд моћи ће предложити за откуп још две скице, ако то заслужују. Ненађађени радови враћају се, а награђени и откупљени остају својина Главног одбора. Оценавају Суд саставља: Империорска Академија Уметности у Петрограду (Империорска Академија Художеств из С. Петербурга). Академија ће указати скице достојне за награду и откуп, и даће своје мишљење с мотивацијама о њиховим добрим странама и недостацима не пријављују на се никакву исправку скице.

* На конкурсе Народних Позоришта стигле су ове драме: „Крај“ (кожад у три чина), „На галисима“ (кожедја у 5 чинава), „Свадебно јутро“ (драма у 1 чину), „После претпоследњег откуцаја“ (кожад у 1 чину), „На изабраци“ (Драматске слике из сувереног живота срп-

ског оцака, у 3 чина, „Ноћ или кулака“ (којад у 1 чину) и „Косовска девојка“ (драма у 1 чину). Ни једној драми није досуђена награда, а решено је да се могу играти: „Крај“, „После претпоследњег откулаја“, На пјабрици“, „Ноћ или кулака“ и Свадебно јутро“. —

* Г. Д-р Лазо Димитријевић лекар, Павле Агарих архитекта и Саво Милановић описано почели од 1. септембра о. г. уређивати у Сарајеву нов месечни часопис „Дан“. — Издавање месечно у 2 штампана табака а цена ће му бити до краја године 3-50 динара (3 крупе).

* У издању штампарије Plon Nourit et Cie (Париж, 1905.) изашло је, на француском језику, дело Д. М. Бранкова: „Македонија и њено хришћанско становништво“. Дело је до крајњих граница шовинистичко, јер у Македонији зна само за Бугаре, Грке и Кучовлахе. Писац је, поред тога, и нео Косовски Вилајет уједино у Македонију. На тај начин писац је избегао свако озбиљно претресање своје екстремно необразоване радње. —

* Министарство Народне Природе штампало је на француском језику обширно дело „La Serbie à l'Exposition universelle de 1905. à Liège“. У њој су стручно расправљали Д. Зринића, Д-ра С. Тројановића, М. Н. Христића, Мил. Ж. Јовановића, М. Н. Лукићевића, М. Аврамовића, Д-ра М. Васића, Д-ра Д. Ј. Антуле и В. Јовановића о прошлости Србије, њеним садашњим политичким, друштвеним, културним и привредно-ошанским приликама. —

* Љубомир Батић, пен. калетан, штампао је „Урбеник за редове мешака“. У књизи је 6 слика и 4 цртежа. Књига је цела до поноћне обуке редова у сталном кадру а додаци да му буде подесити. Цена је 0.50 динара.

* Коларчево Задужбало штампало је нову приповетку Л. Комарчића „Прислони“. Цена је књизи 1 динар.

* Српски Универзитет донео је одлуку да се прах Мајор-Мине Анастасковића, великог српског добротворца, пренесе и погребне у Београду, и да у згради универзитетској (пошто Мајор-Мине) подигне споменик оном великом просветном добротвору. —

* У Српској Вишој Деојачкој Школи у Новом Саду било је у току ове школске године 130 ученика. Од њих је 127 Српкиња, 3 Хрватице, 1 Рускиња и 1 Словакиња. Успех у школама био је врло добар. —

* Животић Дачић, секретар Српског Универзитета, издавао је „Споменику“ у којој је изнесен историја Велике Школе (Лицеја) од њених почетка до описивања Универзитета (1838.—1905.). У тој су књизи изнесене све промене у уређењу и развојама Велике Школе, историја

завода, семинара и ђачких дружина и ордона. Поред тога ту је и преглед наставничког особља и предлога, статистички преглед ученика за сваку годину, списак ученика који су савршили Лицеј или Велику Школу и кратко биографије свих доданих наставних са библиографским прегледом њихових радова. — Књига ће бити готова до краја ове године, а у њој ће, поред одличне техничке израде, бити и слика свих знајних радника у Великој Школи.

Вера и истинити самодержава као најважнији фактори хорала. Предавање поручника Светозира С. Буквица. Цена је 0-30 дин. 1905. Штампана Савина и Кош. Бео. град. — 15×22 см. 20 стр.

Zofka Kveder Jelovškova: Iskre. Ilust. M. Rački. 1905. Vlastiti založbi Praga. Vlastitom nakladom. Prag. 14×19 см. 128 стр.

Letovine Matije Српске Књига 232. Свеака IV. за годину 1905. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. Бел. 17×25 см., стр. 132. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића у Новом Саду. —

Књиге Матице Српске, Бр. 13. Живот Д-ра Јована Суботића. (Автобиографија). Трећа доо: Лето. — У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. Бел. 15×24 см., 226 стр. — Цена је овој књизи: 2 крупе.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коленића, свеака 113. Грчки мудрац Диоген. Написао П. И. Бирјукон. Превео с руског Ник Николајевић. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. — Бел. 13×18 см., 58 стр. — Преплати за сва годинна издања Матициња (без Календара) 4 кр., у новостру 6 крупа.

Zofka Kveder-Jelovškova: Iskre. Ilust. M. Rački. 1905. Vlastiti založbi. Praga. Vlastit. nakladom. Prag. Tiskala Binko & Zika v Pragi. — Бел. 14×19 см., 128 стр. Кт. 2. Адреса: Zofka Kveder. Jelovšek. Zagreb, Kukovičeva ul. 14.

Књига П. Понјеће са Хума. Пјесме Новике Ј. Николића. 1905., Кв. Пр. Држ. Штампарија, Петина. — Бел. 14×21 см., 63 стр. — Цајена 1 крупа.

САДРЖАЈ:

Последњи ставни, из записника мота дожа, Драгутин М. Дојановић, Загреб.

Негде чух... пјесма Пјетра Кошарића.

Два надишахона роба, истинит догађај са Косова, од Гр. Бошковића.

Једној пјесми, пјесма Рихарда Николића.

Како се заснивао астрономија? од Јел. Михаиловића, (паставиће се).

... пјесми Влад. Стамениковића.

Како је постало друштво за сироти и напуштених деку, (из Тасина Диевника), (серије се).

Из војскарих пок. Јована Јовановића Змаја, пјесма.

Из живота пок. Јана Веселиновића, од М.

Молитва (М. Ј. Демонтов), пјесма Милорада А. Антоновића.

Књига, написана Е. Нога (серије се).

Писао много лета... пјесма Ал. Пантелића.

Антија: Цар се жали! (Из „Jakovella“ од Giulio Orsini (Prof. Domenico Guoli) — „Lo zar prega.“) С италијанског превела Умберто Гуенини. — На гробу, од Ог. С. Н. — Доклад, од Ог. С. Н. — Књиге се једном. — Тонам, од Вал. Стамениковића.

У пање слике.

Кроника (Паула. Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Гуадалупе сав. — Благовојенова. — Сиротино је. — Бајроство. — Крај хорске обале. — Савестар. — Портрет. — Два злата марице Миласје. — Са тала. — Рибари.

ЈЕСЕЊА И ЗИМСКА МОДА

ЗА 1904. И 1905.

ПАДЕТОА, ЖАКЕТА И КЕПОВА ЗА ОДРАСЛЕ
МАНТИЛИЈА И ЖАКЕТИЋА ЗА ДЕЦУ

НАМОДЕРНИЈЕТ ПРОЈА ДОБИЛО ЈЕ У ВРЛО ВЕЛИКОМ ИЗБОРУ

 ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

ПОРУЧБЕНЕ ИЗ УНУТРАШЊОСТИ ИЗВРШЕНЕ БРЗО И ТАЧНО

АЛБУМ МОДЕЛА ШАЂЕ СВАКОМЕ НА ЗАХТЕВ БЕСПЛАТНО

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВИЋА УЛИЦА БР. 24. ДО НОВОГ ГЛАВНОГ КОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште овај српских књига али и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима: прва претплата на све новинарне списе и водне журнале, све рачуна по оригиналним ценама и шиле у пућу.

На стоваришту је увек огроман избор јединичних и мандарних музикалних за гласовир, виолину и т. д.

Свако дете, којег саудијмо не би било на стоваришту, књижара *напома* за *наукраће* *ерме* по оригиналним ценама, без даљих трошкова.

З-м: Нарочито се обраћа пажња на, а. да књижара има на стоваришту велики број антикварних књига, или стручних тако и на јавне књиге, које продаје кнез цине. Она и највећа антикварна књига по поручби а на један уградњи у каталог на којег се апаира. Велики избор антикварних књига, чудних општег антикварног стоја свагда на располагању својима. **З-м**

Књижара купује на прометних једна поједино употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилату серијалу библиотеку на јавне књиге на читалне (Leitbibliothek), која се састоје на 6000 различитих, албанских дела најзначајнијих светских преводача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је два динара са поштом и једном годишном са поштом.

Б-м: Напомање: свака и свака претплата и музикалних дела: једнако обавезно на јавне библиотеке. **З-м**

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

— ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ —

ОСИГУРЈВАЈ:

живот људски на више начина, као на случај смрти доживотно, на случај доживљања, на случај доживљања и смрти, мирас деца и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; ране аграле, индустријске и занат, предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Била обавештења дају Задругу у Београду, а у унутрашњости поштом, олакшања агента и довереници на осигурања.

Осигурањима на унутрашњости олакшања је давања и тако, што је на сваку паролу олакшања бар по једна поштом, ради пријема улога на осигурања. И први цине, на један осигурања на унутрашњости које дугај злати улога у Београду и издати се трошковима сви поштари.

Б-м: Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција на својим Управу Фондама. **З-м**

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

НАЈБОЉИ И НАЈЛЕПШИ

РОБА ЈЕ

НАЈБОЉИЈА И ПО НАЈОДНОЈИЈИХ ЦЕНАМА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове врстае:

Шешира филцијаних и едвартијаних у свима бојама и црвенима;
Цилиндери од плуша и атласа;
Рубља културног и женског;
Обуће мушко, женско и дечије;
Спреме за удаваче, младожене и делере;
Мидери у најодрживијим и најлепшег система;
а из најодрживије својине сабриса под знаком Р. Д.;
Креветна мушких;
Килеца Петротградских, културних, женских и дечијих;
Рубља културног и плетеног, зимског и летњег; намећу
кога и од Др. Јегора, са гаранцијом да је право;
Рукавице и капа свилу прста;
Кичиборане и сунцобрана, мушких, женских и
дечијих;

Перфимерије, исто: сапуна обичних, финих и нај-
финијих од 20 пара до 3-50 дин. ком.

Затим: мизра, теста и прашка за зубе; поди за топа,
прашка и помада за лице; вода за косу, вода за
одржавање, растање и брзакосање косе; мајтина за
брзду и ног; и помада за брзакосање;

Лепеза, обичних и за багове;

Марема: машинираних, шиваних и ситних за среску
пошлу;

Марема ценних у свима врстама;

Ћебета, штампаних, писа, поштинских, табакера, торба,
албука, дугмета за крпите, прса и најбоље; четана
за одело, јаку, а зуба; чипсица, поракеница, и остале
галантериске и постојеће робе.

Препоручујемо поштованим купцима да се о свему осведоче и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
ЗВОГДАЛ

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈБОЉИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и шикоме

немањаци на хартију

ПРОЈ 104 СТАЊЕ КОМАЛ
2-50 дин.

Сенсациона ударица
за писмоу која иде од грива.

Ова је ударица направљена
тако, да писмоу идеу малу
вредност; само зато
оно може да се ударица

ударица стоје 1 ком.

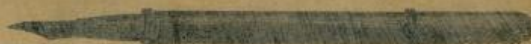
Овакав ударица иде од
канцеларије стоје 1 ком.
од 6, 7, и 12 дин. ком.

НАЈБОЉИ ЗА ПИСАЊЕ

НАЈБОЉИ ПО ОВОЈ ЦЕНИ
пр. 144, 144, 10 А.

Ударица од калугина са латинским писмом

Писмоу са г. г. денаре, гриваце, канцеларије, шиваније, културне и т. д. Ударица по овој цени са латинским пи-
сом стоје 18 динара комал, а имамо их и од 20 до 25 динара. Америчка ударица са латинским писмом стоје
7-50 и 10 дин. комал, а са гривом 4-50, 6 и 8 динара комал.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА СЕДМА —

1905

НОВО-ОТВОРЕНА
ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА
МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33, у кући с. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда напано добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици за сваку поједину сезону: Штофова најмодернијих за женско одело.
— Свице за хаљине, преносе, батне и украсе. — Сомота и Плиша. — Атлаза црна за бунде и лубадеца.
— Атлаза као и Свице беле за пешчале хаљине. — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету. — Атлаза и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за женско одело као: Свицена штикераја, Апликација, Чипана, Чипаног штофа, Позаментерије и целокупног арибора и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофових и непловних. — Гарнитура за кренете. — Платна коначног као и Шифона Шро-
ловог у свима ширинама. — Везова и уметака.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Посаута је узалудна, брав и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С ПОШТОВАЊЕМ
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 102.
ТЕЛЕФОН ФИНАНСИЈА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета своју врсту и квалитета;
Окефорда и Зефире у свима бојама и ценама;
Цвилица и Градла за дупоке и ролетне своју врсту;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане своју ширину;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кепору;
Памука за чарапе своју врсту и квалитета, на штриглама и клубадина; обичног, свилоног и француског.

Тепиха и простирача готови и на мотар;
Завесе чипкани, штофови и виландирани;
Чаршава штофани у гарнитура и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вуњска, полу-гајдена и савилени;
Жаниле-(Мокета) на мотар у 130 см. ширине;
Драперје за прозоре, готове и на мотар, у пилу и штоф;

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.
Мустре од своју наших артикала шаљемо на захтев бесплатно.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: за годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: по год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Ода-вићу, власнику и уређивнику „Нове Искре“, Кавата-Минина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; написано тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Ђулбегова Зејна

— Свет. Ђорђевић —

Павлу Поповићу

Изаслужена кудражица затицаком на објек-
лени, влажни анд, који је још мирисао
на свежи, недавно заглашени креч, ли-
јепа Зејна Ђулбегова сједла је на своје
укоме и тијесноме пенџерчићу. Разг-
нувши свилуку кошуљу на ренџи и
ослободивши набрекле, једри дојке које су, испод златом
везених пошева, навиривале као грлићи из тинјеза,
пустила је да их залјеђују широки, толди млазиви плаве
кјесечине, која се пробјидла кроз густи мушебако и че-
личне декире, и да их шиљка, као удах лаган, жирисан
пјетар, што се прокрдао одоздо из банџе и играо се
незаним плавим нитицама, које су јој се повијале напад
чела попут провидна дима, пресећи их и нијешајући са
струцима младота ослепљена, засађена испред мушебака.
По вјешто блудувавом линиу Зејнину разливала се танка,
крехијета румен; плавне, плаве очи сивијатиле су се, си-
јејале и брао предјетале с предмета на предмет; полу-
растворени усне подрхтавале су; а танки прсти грчевито
су трзали и чукали полувешу руку, која јој малоприје
паде са пренју. По покретима низишних, по губраваом ди-
сану и плавимом трзаву при највишем шумлу, лако се

погло познати, како је бујна младост, у напону, разавире
и како јој у према клин и врије. Што је више пјетар
милунао и огађивао је жирисан ослепљена, прети су јој
све то грчевитоје чукали руку и јака, појајна ватра
обузијала јој све то јаче читаву снагу и све обло, шу-
начко тијело. Готово би да искида и збаца све хаљине
са себе, да шаломи и демире и мушебако и да се, гризући
и уједајући саму себе, слободно окупа у кјесечини... И
док се у кући све смиријало, она је постајала немирна...
Ништа се више ни чуло није, осим тапкања гојазног начки
по старој таваници, са које је лагано, као прашина, па-
дала првоточина, Ђулбегова хркала на друге собе, и
тихот цјукава читаве једне мање породице, однекле
из будака. Два пута долађао је сличнимш и, ударивши
се о декире, праћао се натраг, а она се стргала, ска-
кала и, као постићена, опет сједла на старо кјесто,
прислањајући чело уза зид да јој се расхлади.

Изгледа као да нешто шумну у банџи и једна овња
варанца удари у мушебако. Зејна се трже, изије се као
поплашена птица, и поче ослухивати. И друга варанца
удари у мушебако и струк ослепљена, ногоћен поље, пре-
ломн се и паде пред декире.

Лаган освијех заигра Зејна на лицу. Вржебоље са-
стани кошуљу на прима, сапучи јечерку и забади кошу,
која јој се повијала изнад чела. Огинувши се танким ча-
шмаом кјесто осереће, полаго и опрезно, као мачка, поче
се ња басмакме опунгати.

— Ето је! — као да промашта неко, кад се по-
молна на бањанском капнику. — Она је!

Она се још јаче умота у онај чашма и етуде близу
капника. Махну руком према ономе мјесту одакле се
чуо глас.

— Чекаш ли нас? — запиташе два-три гласа и,
у исти мах, читана кина цвијећа оу се на њу. Руке,
карамиди и шебоји расекуше се на чашмау, а један кат-
иор задража јој се у коси и паде готово по очима.

— Чекала сам одавно, — одговори она тихо, не
жичући се, као да се бијала да се стресе са себе оно
цвијеће. — Ви сте вичаре заклани.

— Бојали смо се Ђулбега, — дочека једно момче
јаче. — Он је плах и у нешто нека шале, па смо чекали
да засне.

— Засн'о је он давно — одговори Зејна, — и ја
сам седла сам. — Затим, као да се нешто сјети, брже
дохвати онај катир и издиже га изнад главе. — Кома
сам најдража? — викну готово гласно. — Ко ће дати
више за њ?

— Био је у твојој коси... Ја дајем десет дуката!
увику оно момче.

— Јовина сам, Омере, — одговори Зејна брзо.

— Даје ли неко више?

— Ја дајем двадесет! — повика други.

— Ни то није пуно, Мујо! — опет ће ова. —
Болко то дајем, Хасане?

— Ја педесет! — Педесет ћу дати, вакар пред'о
бабовицу.

Она се замијла, па охрисна цвијет и пољуби га.

— Не дам га за нире, — викну, хлаући њиза
испред очију. — Ја ћу га бацити, па који га уграби
погов је.

И, заиграви се цвијетом, баца га далеко од себе.

— Трчи!.. Ко је бржи?

Она три момка потрачаше мјесту, гдје је цвијет био,
и, гурајући се и туркајући, понаваше око нећа. Сваки
се старао да га што прије дочепа. Хасан и Мујо ступи-
шше се главама и застепаше обојина, а Омере, који је и
по трећи пут посрнуо, дохвати цвијет и подиже га.

— Мој је! — побједовисно увикну. — Био га!

Па га показа свима, пољуби га и задену за појас.
Хасан и Мујо, чешкајући се и повријеко гледајући један
друга, опет се приближише Зејни и околише је.

— Хајде, баци још један цвијет! — заводи Хасан.

— Само је један био у мојој коси и само сам нећа
пољубила, — одговори Зејна. — А други вам и не треба.

Хасан не одговори, а ућута и Зејна. Аукнујући па-
чучином о један камичак, гледала је неко вријеме како
се мрки леандери повијају у чему о стара, искривљени

зид и како, попут ситних варијета, пролијећу свијетлаци
испод њих и губе се у жбуку рука, јоргована и макро,
свијетлој трави.

— А је ли данас кједан мислио на ме? — жне-
лада запита она, брзо се окренувши на пету. — Који
је мислио?

— Ја, — живо дочека Хасан.

— И ја, и ја, — повикаше и Мујо и Омер.

— А може ли нам се вировати?

— Да нисмо мислили, не би бирали цвија, да те
њемо заснемо, — уплате Омер.

Хасан се саже и подиже једну руку, што је пала
са чашма, на се зашита њоме.

— А ти!.. Јеси ли мислио на пога? — зашта тихо.

— Ја! — одговори она извојајући се. — Ја не
мислим ни на пога. Чити сам дана била на адузиди, са
јараницама, па смо и играле, шивале... Ах, што смо те-
оеричиле!

— Ти вагда теоричиш, — уплате се Мујо.

— Ја хоћу да ми читав живот буде теорич, —
осјече она живо. — Не могу ја без тога!.. Крв ми така,
па нећу нинта друго нешто весела, сикха, другтвва... хоћу
младости да се намаздајем и све да чиним што младост'
ниће, све... — Па се и опет окрену на пету и хитно
се заклони за капат од капника. — А какви сте ви
и ви момци! — викну некако подругљиво. — Мртни
сте, потудени, жалосни!.. Не знате ни да говорите...
Дошао да вас ја разговорам!..

И брзо се измаче, пмахну каватом, те затвори капник.

— Зејно, Зејно, шта радиш? — викну Хасан уда-
рајући у капат. — Зар нас гоним?

— Не трбате ни! — окрета она кише. — Тра-
жићу ја веселије момке, који горе кад говоре, а прже кад
се примању... Ви сте слабији.

— Зејно!

— Вечаре ме не зовите! — одговори. — Ако се
мало загријете, и ви дођите сјутра... Ако останете такви,
немојте ми долазити...

И, не сачекавши одговора, отутиа од кавата, и опет,
полаго и опрезно, пође уз стеница...

II.

Хасан, Омер и Мујо били су давнашњи јарани и на
далеко чувени као крши и ваочити момци. Ни једноме
од њих није се било направило пуних двадесет година,
кад су се први пут удружили и почели се кретати кроз
јахале да викиду са девојкама. Свијетла цетка, као инди-
дије, састајали су се у Омеровој банши и одакле полази-
ли, богато одјепени и оквићени цвијећем, носили шарче
под наухом. Заустављали су се готово пред сваком кућом,
гдје су знали да има дјевојка. Пресном или ударачем
длава о длаво манили су је на пеншере, на прата или на
капнике; шалила се и беретала са сваком. Имали су го-
тово од врати до врата и за један дан обилази би по
петнајест дјевојака.

Доротея

Греческая

Зејну су познали тек прије неколико мјесеци. Пошло је, сасвим случајно, крај Охер. Имао последој испред Ђулбегових врата и не сналажући да и у тој кући има дјевојка која је стајала на удају. У пролазу удари га неко ружом у леђа и, прије него што се могао окренути, друга ружа ошину га по образу. Кад је погледао на врата, није могао опознати никога, јер су била готово затворена. Видио је само иза капица један крај свилених димбија, нешто слично прахуњу магла, и что грохотан смикљ. И он се жором окренути и пошао је даље.

Другога дана све је испричао јаранима и замолио их да оду тој „Ђулбеговој деветици“. На врата, додуше, нијесу скинали поћи, јер су се бојали Ђулбеге, кога су сматрали као ширисита и опасна човека, али су се збогворили, да окрену преко баште и да је измине на баштенски хапшик... Хасан је знао најбоље тајбурати и он је жором на шарџију намамисти.

Кад су је први пут угледали, није им се учинила толико лијепом. Видјели су нијецијих, еластичких, једријих дјевојка и она ни је, никако, изгледала као дијете, право беговско дијете: мазина, белолика, без капи крви у образама, без бубњих прсвија и обила, дебеланк измица. Једино очи, плаве, плаве очи што су јој се свијетлиле и свијетале нише ниге у других и што је била живља, нижастија, веселија од других. Друге се нијесу знале онако шалати као ова; биле су ђуљине, хладне, сувине стдљиве... И остали су с њоме пуна два сата, а да ни сами нијесу знали како им је брже вријеме прошло.

Башме су јој долазили свакога петка. Под других дјевојка остали су мазе; код не су осталија не неколико сати. Затим свесом оставише неке дјевојке, само да код не могу дуго остати. Најпознате оставише све и долажаху само нојни. Долажаху петком, на суботом, на ериједом, док не окренуће да долазе сваки дан, касно, по ноћи, кад јој сав у кући поспу. Сад је више нијесу мазали ни тамбура, ни пјесмама; доста је било да ударе паранчом у мусебако и она се јављала.

А што су чешије долазили Зејни, што су се боље познавали с њоме, јарани као да почеше азирати један од другог, побојавати се. У чаршији, гдје су им дуђани били у једноме нису, непрестано су пазили: шта који ради, гдје иде, с ким говори? У вече је чувао један другога, да му не напакне на очују, бојећи се, да не би сав отишао Зејни. Мазе су и говорили међу собом, а ако су говорили, старали су се, да им мањина не не пређе преко уста. Један другогме хвалио је друге дјевојке, али не није споминао. У вече, ипак, пазли су само нојни и сваки се старао да јој се што нише свиди, да је што лепшији цвијећем засне.

Зејна је, омет, сву тројицу принала једнако. Док је једне вечери нише говорила са једним, другог вечери не преставо се шалела с другим. Ако је била расположенија, свакога је китила цвијећем; ако је била лутна, сву тројику је грдила. Као да је знала да се они, због тога, све више дуго један на другог, и као да их је хтјела

завадити, раздијелити их. Ако је опазила, да који не зна сакрити лутну, скицала му се у лице и називала друге да му се смију; ради тога сав су се морали устезати и сломом савлађивати лутну у себи.

А ни један јој није рекао да је воли, нити је и једноме рекла да га воли.

III.

Зејна се пробудила доцкан, након сванања. Није хтјела устајати ни укивати се, него је једнако лежишарила и валушкала се на свом топлем, меком душеку, слушајући како заставина, алаушкајући се на јорговановој грани, цвркће под прозором. Тек покатака подига би се кила и сјела у душеку, са необичним задовољством растављајући перине од кошуле и гледајући мали, ружич као арно од мерана, младек на средним прсвију, измеху дојки. Тагдала је и танке, готово провидне мишице — ширећи руке као да гди кога — на онда хитно притрча первер, отргну струг веселићена и, заваљујући се поново на душек, аскла да зубина, рашчупа и разбила око себе.

— Дјевојка сам и омет војди не ће да ми долазе! рече готово лутито и као кроз пач. — Долазе ми тројица, па и они мртви, слаби и не знају да говоре... А ја би да долази стотина... па да ми говоре пуно... само о свадку...

Па, разбадавши расплетену косу не јастуку, око главе, улазху:

— Ах... да ми је да се удам!

Ластенија је под пернером још унукљ цвркулала; два лентира, дубећи се, заигравали су се уз мусебаке изазад веселићена; кирије мокре, оршене траве испуљавало је собу, опција је и као наговно да више уздице... Она би дуго лежишарила, нити би јој и на памет падало да још устаје, да се, наизада, на вратима не појани слаткиња јој. Хава циганка, и не проговоривши из рјечи — уђе у собу. Циганка, мршава и слаба дјевојка, од које је силно заудирало нејиноу, којим је мазала густу, прву, по средни на двоје раздијелену косу, приступи Хани и узне је за руку.

— Облачи се! — рече јој тихо.

— Ићи! — окоси се Зејна и одгурну је. — Шта ћеш ми сад? Зар не видиш да све шина, све мирине око мене, а ти...

— Облачи се! — понови Хана не слушајући је. — Давно се сванао... Бабо ти је и у чаршију отиш'о...

— Остави не! — готово цигну Зејна, — Кад не бабо не зове, нех ме нико не дпр...

— Облачи се! — дочека Хана и по трећи пут, још упорије. — Може једно прва се око баште има читав сазит.

Зејна бржебоље скоки и испрва се.

— Које мочте? — зашита живо. — Знам ли га?

— Видићеш, — одговори Хана лунаво.

— Је ли дин?

— Видићеш.

— Је ли бер, је ли шта, ко је?

— Видићеш...

Зејна се дугито окрену и хтједо је ударити, али се Хаса напето уклони и брже шикну кроз врата. Она се брзо поче облачити. И јечерку и димије и све као да хтједо уједанпут навући на се. А, као за ница, зашмале су јој споне за плетенице и није их могао лако одлестати... Једва се уредивши, хитно узео хаџао, отрну се њаке и потрча низа степенаци.

— Ди је? — зашита Хану, која је стајала близу канџика. — Ди је он?

— Видићеш, — одговори Хаса као и прије и опет се брзо уклони испред ње.

Зејна отвори канџику и уазео у банту. Руке, што су јој ноћас попадале са хаџао, падале су се по тлици, уклањале и полусведле, и она их је нежидосно газила, не загледајући их. Брзо је газила и по трави, по наредни што су јој се класике пануче и чарале и што су је јорганаске гране пилале по лицу.

— На ди је он? — зашита, огледајући се на све стране. — Ди је?... И ко је то?

Неколико пута пође уз банту и низ банту, завирујући чак и под жбунове, као да се ту сапрно. Нај-пошле се окрену и хтједо се вратити. А тада јој, иза леђа, пушну нешто и крутина наранџа паде јој пред ноге. (Она се трже, погледа, и иза плота, украј левандероно дрвета, онаш Хасана.

— Аах, ти си? — отегну напхљивши усне, разочарана. Надала се да ће угледати каква нова, још лепша, непозната момка, па се преварила. — Шта ћеш? — зашита га.

— Ех, шта ћу? — одговори Хаса осмјекујући се. — Зар ти није драго, што си ме видила?

— На... често се виђамо, — хладно одговори она.

— Ама никад ниско били сами, — дочека Хаса јаче. — Вада су јарани са мном, а ни пред јаранима не смем се сватко говорити... И данас сам се једва украо... Поручио сам ми да сам болестан (нисан ни у дућан нисао) и сво дош'о теби...

Зејна се ухвати за стабло левандероно и поче трести њаке, те се читаво киша, са мокрота лишња, осу на њу.

— Па шта ћеш сам? — зашита.

— Ја... Знам ли шта ћу? — поче мудати Хаса, играјући се сахатиним ланцем. — Ја ћу да ти мени кажем: кога од нас тројице најамне бегенишем?

— Што ће ти то? — зашита Зејна зачуђено. — Што ће?

Хаса, као да се мало осоколи, прислони се уз плот и погледа је право у очи.

— Триба ми, — рече, — триба ми, јер... јер си ми драга више него њима... јер умрих за тобом... јер ми пуче срце од седахла... Не знам ти какве ја муке мучим долазећи се њима и гледајући како са свакиј једнако говориш... Не знам ти...

— А? — само што отегну Зејна, а у према као да јој се пробуди нешто и силно поче играти.

— Не знам ти како је мени било, — узвикну Хаса, ударајући се у прса, — кад је Омер уграбио твој катнер!... Не знам ти, а ја ням, јер мене пече... ево онди ме пече... и гори и боли и пуца...

Да је и неко други тако говорио, Зејна би га, у

А. Муха

А. Муха

онај час, прогласила најлепшијим момком. Хаса јој је сад изгледао много све остале и ријечи његове звониле су јој ушима као најлепшијим пјесма. Нити је знала одговорити, нити се мицала... Само је слушала, управо гутала сваку ријеч, оборенх, полусклопљених очију, а свидени кошула, на лијевој страни прију, лагано је одскакивала и таласала се као она висока трава испод немира.

— Ја у дану мира некаж, ја у ноћи она некаж, —
настављао је Хасан жешће, још више ошоболен њезином
забуном. — Мије'о ми лети око тебе к'о чеда око цијта
и ја ништа не желим, него само тебе, само тебе... Убиј
ме... ево ти ножа па убиј... ха-а-а! ти воја кра... само ми
немој рећи да ти нисам драг...

— Ја то нисам ни рекао... дочека Зејна брзо, а
глас јој дрхташе баш као у ластавице. — Нисам никад
рекао, — изгласи јаче.

— И хоћеш ме? — зашита он напуненије.

— Хоћу — одговори она без размислања.

Хасан прихвати за плот и поче трести њиме, као
да ће га из темеља разрушити.

— Дај ми барем руку, кад ти не могу ближе, —
викну пошто се увјери да му је сав напор узалудан. —
Ртуку ми дај, да је само стиснем.

Зејна му пружи руку, коју он стисне објема.

— И немој се више јављат', кад те оми ловиу, —
рече јој. — Немој излазат'... Ја вечерас нећу с њима, јер
сам као'о за болес', али ћу доћи пјутра... Немој се плашити!
— Нећу.

Хасан јој стеже руку још јаче и подуби је.

— Фада ти, — рече полако. — Фада ти велика!

Ова остаде и дуго гледаше за њим. Приш он спо-
хепуо јој је о севдаху, он је и освојио. И кад је замачао
у криве сокаке и нагубио се, она је једнако стајала и
јединачо 'јислила на њега. Као да се надала, да ће се
поново вратити и још дуго... дуго говорити јој онако
љубиво о својим севдахинским патњама...

IV.

Узалуд су Омер и Мујо долазили по ноћи и бацали
наречице. Зејна им се није јављала. Она је, сакривена,
погнута стајала крај шешера, изрила проз жубебаве,
видјела их обојицу и није хтјела сићи. Два пута само,
као по неком нагону, скакала је и прихватају за чашаве,
жељези, ако ништа друго, а оно да њи каже, да јој не
долазе више. И није могла. Жао јој их било, жао да их
тако одбоје. А другчије није сијела силзати, јер би по-
газнила ријеч задану Хасану. Дуго, дуго гледала их је
како се поглађу по башти, како нестрпљиво кидају жр-
кониће деаидериво и бацају га око себе, како се саша-
птавају, а дугачке им сјенке као да нужу по грани и луке
се. Кад су, након дужег времена, оборени глава, пре-
нули из баште и почели прескакати плот који је крикао,
њој као да нешто задрхта под грлом. Завика за њима и
хтјела да ватресе жубебавица, да их зовне. На очи јој
навирише сузе. Као да је знала, да је остављају и да
јој више неће доћи... „Али ће доћи Хасан“ као да јој
шашну неки. И она одступи од жубебаве, спусти се на
дупке и, валатиници се на кила, изаговори нежни јастук,
зависели се... Мислила је о Хасану... Као да је хтјела у
памети поновити све ријечи, што их је јутрос изговорио.
И као да и сада слушање меки му, пријатни глас који

је успављивао као што дијети успављује мајчина цјесма,
а нешто мекано, лагано, попут налета наука, као да јој
је пузало и шекљало је по прсима.

— Како ли је лии Хасан! — прошанта као кроз
сан, подугавено, тлашни јастук и уједлајући га. — Лии,
лии, лии к'о ниво!..

Другог дана дошао је он и још дужије разговарао
с њом. Питао је и о јаранима: јосу ли долазили и је
ли им се јављала? Кад му је казала да није, обрадовао
се и ако је изгледало, да јој потпуно не цјерује. Бојао
их се обојице, нарочито Омера: бојао се, да му је не
протрну.

Након неколико дана запроси Зејну у Ђулбегу.
Није се усудио да сам пође, него је послао рођака Мах-
мутагу и са страхом очекивао одговор. Но стари Ђулбег
није био тако странан: како га је он замичао, Наравно,
Махмутагу није примио раширених руку, али није био ни
осоран као обично.

— Ти знаш да је у мене само једно дите, само
Зејна, — рекао је, пажљиво га следувањим. — А ја је
не могу тако дати, док се не провесица и док му не
запитах... Она ми је све на кичу и нота она бегенише,
тога ћу бегиница' и ја.

У поче, чим је дошао кући, послао је Хану, да
Зејну зове. Завицао међу дугачке јастуке, са напуненим
турбаном на челу и пријевој од нарглао у руди, поносит,
ошбаван и миран, сједио је на својој шилти као такав
Оутан. Гледаше гуту, сиједу браду, која му је поври-
ла и половнију појаса, очекивао је Зејну, а кад се она
појавила на вратима и приступила му руди, само је лако
помишљао по лицу и подубио у чело.

— Зејно, питаћу те нешто, — рече меко, отскупљив
и наглашавајући сваку ријеч. — Знаш... ти више ниси
дите, ти си дивојка, па...

Зејна обори очи и поче се играти крајем од бочке.

— Дивојка си, па немој се чудит' ако те запитам:
знаш ли Хасана Рахима!

— Знаш, бабо, — одговори Зејна шаматом, рме-
нећи и стидљиво окрћујући главу у страну.

— Какав ти се чини?

Зејна пусти бочку и поче ломити прсте, испод ока
поглађујући на врата, као да се впресала да чим прије
побјеги за себе.

— Он те проси, — настави Ђулбег мирно. — А
меш се не чини отпадно мисли и ја бих те дао, ако ти...
Али ако га ти нећеш, ја не дам! — осјече брзо.

Зејна се прену, подиже главу, па раширених обје
руке обави их оцу око врата, а љубиво лице сакри му
у браду.

— Ако нећеш, ја не дам! — окрета бег, лагано је
отурајући. — Ти не треба да плачеш... Ти само реци...

— Хоћу, бабо, — одговори Зејна стежући га још
јаче. — Ја хоћу!...

Ђулбег јој узне главу међу руке и погледа је.

— Е, кад га хоћеш, брже ће ван бити свадаба, —
 рече. — Он је поштен и, чини ми се, да ће ти код
 нега бити лако... Само га добро нази и све му угађај
 к'о своје домаћину и некој ми отприт' образа у туђој
 кући... Ти буди добра ђежу, а ако он тоби не буде, онда

знаш да ти је очена кућа. Ако се тако не намирш, моја
 су ти врата вазада отворена... Оду нећеш бити тешка...

На лијено подиже руку и показа Зејни врата,
 — А ја остах самац ко сухо дрво, — дубоко уз-
 дахну пошто је изашла из собе.

(ставише се)

С а д

Вољесмо се, драга, непојављени жаром
 Белброј светлих дана и раскошних ноћи,
 И сваког је часа ишло све по старом:
 Нашој нечијој чежњи не слабише моћи.

И у јунске лане, испод сјајног неба, —
 Крај реке у сенци топола и ива, —
 Ја сам ти се кљео, већ како то треба,
 Да ми душа пахла све о теби сина.

Младост нам је проишла у сновици тако, —
 И не осетисмо како се полако
 Приближио живот с невољом и јапои.

И снови и младост одбегли нас сада;
 На чела нам сумор, црна брига пада,
 И срца се кхале испуњена страњом.

Београд 1906.

Милутин Јовановић

Мајмунска рука

новела

— W. W. Jacobs —

аполу је ноћ влажна и хладна, али у малом
 салону *Дабурнам-аиле* завесе су навућене и
 ватра весело пуцкара. Отац и син играју шаха.
 Отац је несмотрено стављао свога краља у по-
 ложаје тако опасне, да су изазивали примедбе од стране
 старе госпође беле косе, која је седела поред ватре с
 платином у руди.

— Чујете ли како дува ветар? рече г. Вајт који
 је, онаквим и сувим касно једну судбоносну погрешку,
 гледао да заваља сина да је и он не пријети.

— Чујем, одговори син, не скидајући очију са по-
 јединих онгура... Шах!

— Не верујем да ће доћи вечерас, настави отац,
 држећи руку изнад шаха.

— Мат! одговори син.

— Тако је то кад човек станује тако далеко! потужа
 се Г. Вајт са жестином колико наглом толико и неоче-
 киваном. Од свих најкавалеријских и најдобрачачких места
 оно је ишло најгоре. Други личи на баура, а пут на по-
 ток. Да ни је знати шта мисли ти ауди. Зато што су

овде свега две насељене куће, они ваљада сматрају да
 није вредно водити рачуна о нашој удобности.

— Никој се лутати, рече му жена нежно; другу
 ћеш партију ти добити.

Г. Вајт хитро диже главу довољно хитро да уочи
 погледе које су кљенали мати и син. Речи му унукоше
 на уснама и он прикри у своју ретку шреду браду на-
 костан покрет лица.

— Ево га, рече Херберт Вајт, кад је чуо шарљану
 баштенских врата и тешке кораци који се беху упутили
 уласку у кућу.

Чича брао устале и нађе у ходник, кад чуше како
 је госту проговорно неколико утешних речи.

Гост се ражали на своју судбину, тако да му Г-ђа
 Вајт рече: „Доста! доста!“ и ишло се заканала кад јој
 муж уђе у собу с јединим пунином човеком црвена лица и
 великих очију.

— Подожди Морис, рече Вајт представљајући га.
 Подожди се ругова са свима и седе поред камина
 на столицу коју су му показали, чекајући отприлико док

је домаћин извадио из ормана рачију и чаше и жетину на натуру жали бикарију суд да ушари вода.

После треће чаше, очи подошцирове биле су светлије; он поче разговарати. Уски породични круг гледао је већ са већом радозналости овог госта на далеких земаља, који се коначно у својој насловачи, причајући дивне пријоре и нескладна јунаштва.

— Има од тада двадесет и једва година, рече Г. Вајт, данајући главом знак својој жени и своје сину. Морис је био дечко, кад је отишао из радме. Погледајте га сад!

— Не бих рекла да се много наумило, одговори учтиво г-ђа Вајт.

— И ја сам хтео њи у Индију, настави муж... тек да видим како је тако...

— Боље сте учинили што сте остали где сте, на помену подошцир првиша главом.

Он спусти празну чашу на сто, поново тадашњу и онет задрте главом.

— Волео бих да видим те старе храмове, те евокире и те фонтане, додде Вајт. Збоља, Морисе, шта сте оно почели пре неки дан да ми причате о некој мајмунској руди.

— Ништа, одговори живо војини. У сваком случају, ништа особито занимљиво.

— О мајмунској руди? упита радознала г-ђа Вајт.

— Да... Ви бисте то назвали можда врачаријом, објасни подошцир радозну.

Слушаоци се жудно пргнуше и њему. Гост расејано принео устима своју празну чашу и поново седе. Домаћин му је напуни.

— Да је видите, рече подошцир пипајући се по њепова: рекли бисте да је обична рука, осушена као рука какве кумије.

Он изапади из њепа један предмет који љубазно показа. Г-ђа Вајт трже се и гушанеж, али њен син узео га и стаде радознало разматрати.

— А какве особине има ова рука? упита г-ђа Вајт које је син беше пружио.

Он је такође нажаливо разматра; затим је спусти на сто.

Необична натприродна моћ. Три жеље оотварене

— Један стари евокир, човек врло побожан, дао је овој руди чаробну моћ, рече подошцир. Он је хтео доказати да судбина управља човечијим животом, и да је они који хоће да је измене кушају увек на своју штету. По тој чаробној моћи, три разне личности могу учинити да им се остваре по три жеље.

Морисови речи биле су од толиког утиска, да су његови слушаоци осветили забубење које њихов смех није могао да прикрије.

— Па добро, рече лукаво Харбер Вајт: што нишете казали те три жеље?

Војник га погледа са изразом који некусени люди умињају кад имају пред собом уображену младеж.

— Какао сам их, рече он благо.

И његово бикарно лице страховито пребеле.

— И биле су испуњене? упита г-ђа Вајт.

— Јест, одговори подошцир чији зуби задркоташе на њеним чаше.

— Је ли ко други огледао моћ те амајлије? онет упита стара госпоња.

— Јесте... први пут је један човек остварио три своје жеље. Ја не знам какве су биле прве две, али је трећа признавала смрт. Ето зашто сам ја добио ову руку.

Израз Морисови лица био је тако озбиљан, да је у друштву овладала нека мучна тишина.

— Пошто су Ваше три жеље остварене, ова Вам рука није више ни да шта, рече напоследку Вајт. Што је чувате?

Војник задрте главом.

— Тек онако, рече он лагано. Једно преке хтео сам је продати, али сунува да бих се могао на то решити. У осталом, нико и неће да је купи. Моју причу сматрају да баци, а личности које се чине да јој верују, жеље да огледају моћ ове руке пре но што је плати.

— Кад би сте могли имати још три жеље остварене, рече старица и наметну: да ли бисте подлагли испушењу?

— Не знам, одговори војник... Не знам.

Морис узео руку и, амајући је нивоу палца и ка-жипута, баци је најоданут у натуру. Вајт дрекну, саже се и изабаци је из ватре.

— Боље је оставите да сагори, рече свечано војини.

— Ако нам више не треба, Морисе, дајте је лева, рече Г. Вајт.

— Не, одговори му заповедно пријатељ... Ја сам је бацио у ватру. Ако је задржите соби, немојте нени кријати за оно што ће се догодити. Али слушајте! радите као човек наметан: баците је у ватру.

Вајт одба једним покретом главе и узео поново раз-гледаати своје ново добро.

— Како се ради с њом? упита.

— Узмите је у десну руку, објасни подошцир: и изразите гласно своју жељу... Али ја сам Вам предочио последице.

— Рекло би човек да слуша какву причу из Хо-ладу и једне моћи, рече Г-ђа Вајт која устаде да се побрине за вечеру. Како би било, додде она обраћајући се своје мужу: да нишете за мене четири цара руку?

Вајт изапади из њепа амајлију и сви троје пренуше у смех. Подошцир му, са страхом који му се видео на лицу, задржа руку.

— Ако кажете какву жељу, рече он шитро: нека бар буде наметна.

Г. Вајт спусти мајмунску руку у њен и, размента-јући столице, одведе пријатеља столицу.

За прже нечере, на руку се готово и заборавило; по нечери Виђоти саслушаше другу причу о доживљајима Морисовим у Индији.

— Ако прича о мајмуноској руци не буде истинитија од приче коју смо нашо пре чули, рече Херберт по одласку њихова госта: овај нам предмет неће бити од велике користи.

— Јеси ли му дао шта за њу? упита Г-ђа Вајт мужа гледајући га право у очи.

— Готово ништа, одговори онај и лака ружен обди му образе. Није хтео ништа да прими, али сам га изтерао... Он је поново напављивао да бацаи руку.

— Могу нисати, рече Херберт с притворним гушњакем. Сад смо на прагу богатства, славе и среће. Пре свега, оче, пожели да будеш цар: тако ти неће нише грдити.

Херберт је пох трачо око стола, јер га је јурла Г-ђа Вајт која се, оклеветана, беше шпортирала једном напављак са столице.

Г. Вајт узе мајмуноску руку и етаде је разгледати и-одлучно.

— Завста, рече лагано, не знам шта да пожелам. Чини ми се да имам све што ми треба.

— Кад би исплатио савесном кућу, зар не би био потпуно срећан? упита Херберт метнувши руку на раме своје оцу. Пожели две стотине ливара... толико ти треба.

Смејући се напављиво својој лаковерности, отац диже амајлију, а његов син, свечана лица, одео за клавијер и одсвира неколико акорда у басу.

— Желим да имам две стотине ливара, изговори јрло јасно чича-Вајт.

Јако брујање пропрати ове речи; али један крик старчев прекиде брујање. Жена и син притрчаше му.

— Покренула се! узвикну он гледајући с гушњакем на предмет који је лежало на поду. Док сам изговарао своју жељу, она се као змија вила у којој руци.

— Не видим новац, рече Херберт дижући амајлију коју метну на сто; и заклоо бих се да га нећемо никад ни видети.

— Ти си то, старче, уобразио, додаде Г-ђа Вајт гледајући у мужа неспокојно.

Овај одмахну главом.

— У осталом, свеједно!... Наје ми ништа, тек није ми било пријатно.

Цела породица одео поред ватре, а отац и син попустише дуле. На поду је дунао нечовичко јак ветар... На луку прата на горњем спрату Вајт нервозно скочи. Нео-

Краљевско сам чедо снимо...
(халми)

Краљевско сам чедо снимо,
Чедо блесих, влажних уста,
Као с њом се заградио
А скрила нас лина густа.

„Нећу престо оца твога,
Дијамантну нећу круну;
„Нећу скитну златеност —
„Тебе само, мила пуну!“

„Ах, не може и да хоћу:
„Гроб не араћа што је скрио;
„Теби хитам само ноћу,
„Јер ти си ми тако мио!“

Р. Ј. Одавић

А. Муха

Вињета

бична и пуна страве тишина је владала у салону и трајала све дотле док старац није отишао са женом да спава.

— Надам се да ћеш у постели наћи велику врећу новаца, рече Херберт пожелешни лаку ноћ својим родитељима: и да ће те нешто страшно са ормана поиматрати јако трипан у црпаве ижовину коју си на тако ружан начин стекао.

Херберт остаде сам у мраку, гледајући укочено у ватру која се гасила и у којој је видео свакојаке фанта-

стичне слике како играју. Последња је била тако странна и тако мајмунска да га је пренеразала. Изгледала је тако жива да је с усиленим осмехом потражио прстена по столу чашу да је гађа по ње. Али је дохватио само мајмунску руку, и, сав удрхтао, убригао је прсте о канут и отишао у своју собу.

Откуп за срећу; трагичан гласник

Стрдавајући у сјај змијеког сунца од кога су се прелазили кристали на столу, Херберт се насленио своје јучерашње страху. У соби је владала провална мирноћа која јој је недостајала прошле ноћи. Мајмунска рука, црна и сисежурана, беше склоњена на крају једне консоле, с неварношћу која је сведочила колико се мало вере поклањало својој ноћи.

— Сви су ти стари појавици једнаки, рече Г-ђа Вајт. И ми да слушамо овакве гласности! Како би се у данашње време могло остарети жеља? И кад би то било, како би ти две стотине динара могло да нахути?

— Ако му се неба падну на главу! одговори Херберт.

— Морас тврди да ствари долазе тако природно, објасни Вајт: да се досиђај може приписати простој случајности.

— Немој да потрошиш новац док се ја не вратим, препоручи Херберт уставив од стола... исто тако немој да постепено тврдиш, што би нас приморало да те осудимо.

Г-ђа Вајт намени се и, испраћајући свира до врта, гледала је за њим док се није угубио у уличи; затим је сама да сто подмешајући се лакшевоности свога мужа, што јој није ни мало сметало да, на купање писмоношине, појури вратива и да, кад је видела у њему само рачун кројачев, осне грдњама на најзвичке навике својствене старим подопцирима.

— Ада ће нас Херберт неговати кад се врати! рече она седајући поново за сто.

— На жалост! уздахну Г. Вајт и напуни чашу вином... Али при свем том, предмет се покренуо у мојој руци... на то бих се могао заклет.

— Учинио ти се, рече старица да га унири.

— Уверавам те да се покренуо... Уображене нека ту никаква удела; тек што сам... Шта је то?

Г-ђа Вајт не одговори ништа. Она је пратила на пољу тајанствене покрете неког непознатог човека који је, неодоључно, гледао кућу, усматрајући се да уђе у њу. Мислећи непрестано на две стотине динара, она уочи да је странац лепо обучен и да има на глави цилиндер, чији је сјај сведочио да је нов. Он се у три наха приближи оград и врати се. Четврти пут пође напред, спусти руку на кључ и, показујући изненадну одлучност, отвори врата и упути се баштенском етажом. Г-ђа Вајт брзо отпазе кедељу и сакри неход јастука на својој наслоњачи овај предмет користан у кући.

Затим уведе у својом отарца који као да је био на великој нуци. Он крадом погледа стирину, и замишљено саслуша речи које је она промучала да се изниша што

је неред у кући и што јој је жук у пренику који је облачио само кад ради у башти.

Затим, на шта јој је њен пол давао права, стрпљиво сачека да непознати паже за шта је дошло; али је он у први нах чудномато кутао.

— Ја сам... замодан су ме да дођем, рече најзад...

Поглади су же Г. Г. Мау и Маген.

Старица удрхта.

— Шта је било? ушта она забубњеним гласом. Да се није што догодило Херберту? Шта?... Шта!..

Муж се укнеша у разговор.

— Та седи! рече он живо... Некој одмах изнудити закључке... Ви нама не доносите рђав глас, је а' те, господице! И он је пажљиво посматрао странца.

— Сазнавамо, почећте познати...

— Рајен је! узвикну нати.

Човек се поклати у знак да је тако.

— Брзо опасно, рече он лагано... бар не трни наше болота.

— Ох! хвала ти, Боже! рече старица склањајући руке. Хвала ти, Боже!

Али наједанпут застаде, док јој је у душу протрљао страховити значај оних речи; она одмах прочита потиру своје слутње на забушеном лицу посетиоца. Госпођа Вајт прибави се и, окренувши се своме куку који још не беше разумео шта је у ствари, спусти му на раме своју старачку удрхталу руку.

— Занао је меју токове, рече напослетку посетилац тихим гласом.

— Занао жеју токове? понови Г. Вајт с блесавим изразом лица.

Његове очи без израза погледаше у прозор; затим, узевши у своје руке руке женте, он их стеже као у време кад су били вереници.

— То нам је било једино дете, рече он обраћајући се посетиоцу. Улар је страњан...

Посетилац се накланља, устаде и упути се прозору.

— Радња не је занотила, рече он не гледајући око себе, да вам изјавим њено саучење због овог великог губитка.

Не одговорише му. Старичино лице било је бледо, очи укочене, дисање неспретно; лице њезина мужа имало је израза какав је корило квати лице његова пријатеља подопцира за време прве његове битке.

— Имам још да вам кажем, настави посетилац: да Г. Г. Мау и Маген одбијају од себе сваку одговорност. Али, за услуге које им је учинио наш син, желе да вам као накнаду понуде извесну суму.

Г. Вајт испусти руку своје женте, скочи и са ужасом погледа у непознатог.

— Коликко?

— Две стотине динара, одговори овај.

И не чувиши присас своје женте, старац изружи руке као човек који је наједанпут ослободи и, као каква некретнава маса, сруши се на под.

У ново гробље, које је удвоструко око две није, стари
дуди сахрањено свог драгог поклоњика; затим се вратилише
кући, у којој је владао мир и тишина. Све то било је тако
брзо, да су једна ипакли прежена да дођу к себи; све су се
падали да ће се нешто друго догодити, нешто што би олак-
шало овај торт и сунше тежак за њихова стара плећа.

Али дани су пролазили; после узалудног очекивања
предали су се својој судбини, судбини без наде, која се
покадито летачно наизма апатијом. По који пут су на-
зивали по неколико кратких речи, јер у то време нису
ишли нише шта да кажу једно другоме, а дани су про-
тицали за њих у смртној досади.

Било је то на недељу дана после овог кобног до-
гађаја. Једне ноћи Вајт се нагло пробуди, пружи руку
и виде да је сам.

Дубока покривина владала је у соби; са прозора чуло
се угушено јечање; Вајт се придиже у постељи и ослухну.

— Врати се, рече он нежно. Наземшеш.

— Још је хладније за мога сина, одговори старица
која се још јаче заплакала.

Јечање се исосветно губило у ушима Вајтовим. По-
стела је била топла, а очни капци били су му тежки.
Он загла покривину својом, докле га крик његове жене није
нагло пробудио.

— Рука! узвикну она. Мајкунова рука!

Вајт се, ушаман, исправи у постељи.

— Где?... Где је?... Шта је?

Г-ђа Вајт приђе му носерућом.

— Хоћу руку! рече она мирно. Ниси је ваљда
узвикнуо!

— Ево је у салону, на конзоли, одговори муж пре-
неражен. Што ће ти?

Старица је плакала и смјерала се у исти мах.

— Тек хи је сад пало на панет, рече она грозни-
чава. Како да се не сетим раније? Зашто ти сам да се
не сетим?

— Чег да се сетим? ушита он.

— Оне друге две змље, накричи Г-ђа Вајт. Ми
смо казали само једну.

— Зир нам то није било доста? прогунђа муж.

— Није, узвикну победоносно старица: казашемо још
једну. Или донес руку и пожели да нам се дете врати
у живот.

Старац абаци покривач који је заклањаво његове уз-
дрхале удове.

— Велики Боже! Јеси ли ти при себи! узвикну он
запременашен.

— Узми руку... узми је брао и кажи своју жељу...
Ох! моје дете... ја хоћу своје дете!

Вајт кренуо жижицу и упали свећу.

— Јеси да сазнаш, живоуди он без убођења... Ти
не знаш шта говориш.

Г-ђа Вајт упорино одговори:

— Прва нам је жеља била остварена, зашто не би
и друга?

— Саучајносу, промуча старца.

— Или донес руку и кажи жељу, узвикну жена
дрхнувши од убођења.

А. МУХА

ГОСПОДА СА КАМЕЛИЈАМА

Вајт се окрену да је боље види; глас му је био
непоудан кад је додво:

— Он је убио пре десет дана, а после... нећу ништа
друго да ти кажем, али... имај на уму да сам га познао
једино по оделу... Ако га не будеш могла гледати без
страха, шта ћеш онда?

— Нека се само врати, узвикну старица... Мислиш
ли ти да се ја бојим детета које сам отхранила?
И она зигура мужа кроз врата.

Вајт сиђе на доњи спрат и у врату упути се с мучком кроз сандук, до коноса. Амајаја је била на спомени месту. Непосебан ужас овлада Вајтом. Ако му овакавост остане његова жена, васкрснути женом коју још није познато, изићи на једанпут пред очи, пре по што узмаче из савана. Крв му се следи у жилама кад виде да не може да нађе врата. Са целом које се кучало у леденом зноју, пинајући, обиђе око стола и упути се поред зида, док није дошао у тесан ходник. У рупи је држао прометати предмет.

Последња жеља: повратак у живот;
страшно васкрснуће

Кад се вратио у собу за спавање, све му се учинило измешено — чак и лице његове жене. Оно му је изгледало млади и неодољиво; на свој велики ужас, виде на њему неки необичан израз. Она га ухватила.

— *Пожели!* узвикну она снажним гласом.

— Али то је безумно и злочин! прозвуча он.

— *Пожели!* понови жена.

Вајт диже руку.

— Желим да ми се син врати у живот!

Амајаја паде на под; старац је гледаше са страхом. Затим, дрхнувши целим телом, паде на једну насловачу, док је Г-џа Вајт, светлих очију, прилазила прозору и дигла завесу.

Укопач од зике, Вајт је остао седећи, и с промена на врели погледао је у своју жену која је непрестано гледала на улазну.

Коначни свеће, која је горела у једном норцеланском свећњаку, бацао је на тавањину немирну светлост... После подужег мијана, он се напослетку утиса.

Као да му се свим телом свало са срца, старац констатова да је амајаја без икакве моћи, и поново леже у постељу. После два минута жена бучећи леже такође.

Нису проговорили ни једне речи; лежећи једно поред другог, слушали су монотону куцање дуварског сачата. У један нах зашкрипаше стеница; један миш побеже у рупу. Мрак је био врло непријатан. Приближили су своју храброст, Вајт крену жичану и сиђе да потражи свећу.

Код последњег стеничка, жичада се утиса; Вајт застиде да ухвати другу. У истом тренутку зачу се на вратима од уласка куцање тако лагано, тако слабо, да се једва чуло.

Бучија са жичама падаше из старчевих руку и жичице се пресекуе по ходнику. Старац оста као окамењен; затим се поново зачу куцање. Вајт се претресећем окрете, врата се брзо у своју собу и барикадира врата за со-

бом. Треће куцање одјекну кроз тешину која је владала у кући.

— Шта је то? упути старица ослањујући.

— Ништа... миш, одговори Вајт чији су зуби цокотали. Свећка сав како ми је прошао између ногу, на стеницима.

Његова жена, седећи у постели, слушала је непрестано. Куцање, овога пута снажније, затресе врата од уласка.

— То је Херберт! узвикну госпођа Вајт... То је Херберт!

Она потрча вратима; али је муж предухитри и, ухватиши је за руку, препречи јој пут.

Он је предочекао како би одвратан приказ био позвава умрлог који се враћа у живот страшно овакав у чием срцу и сав у трулима која га је за десет дана наружила више и од самих рана.

— Шта си научила? провикла он промуклим гласом.

— То је мој син... то је Херберт! викала је она непрестано, отимајући се. Заборавила сам да је био на две миле одавде... Зашто ме задржаваш? Пусти ме да проћем! Идем да му отворим врата!

— За ње Боже, нех не улази! преноручи старац, који је дрхтао целим телом.

— Ти се бојиш свога сина! викала је жена, борећи се непрестано да се отне. Пусти је, кад ти кажеш!.. Ево ме, Херберте, ево ме!

Куцање се сад подизало непрестано. Стара жена напреже све своје силе, ослободи се руку мужевљевих и нагло пиђе на себе. Вајт је пошао за њом до стеница, и док је она сизазила, он је преклињаше да се врати. Он чу како зашкрепаше ланци на вратима и најнижа реза. У то задихани и непрекидани глас старе жене довикну ове речи:

— Реци!.. Сиђи!.. Не могу да је дохватим.

Али је Вајт, изићи на под, тражио мајинску руку. Да је само може наћи пре по што леш уђе у кућу! Снажно лупање одјекнуло је на вратима од уласка; треска столице, коју је његова жена звукла кроз ходник и коју је прислањала у та иста врата, дође до ушну старчевих. Он чу врло лево како реза шкрипи... У истом тренутку нађе мајинску руку и, потпуно нап себе, хвасти своју последњу жељу... Нека не улази! Нека овакавост леш остане у земљи!

Удари одједанпут престадоше, ма да је кућа још одјекивала од њих. Вајт чу како му жена ухватила столицу и отвори врата. Студени ветар духну уш стеница; дубоки уздах његове жене, нум разочарања и бола, уш му храбрости да јој притрчи, а затим да погледа иза врата. — При светлости свећера, на другом тротоару, он виде улазну хиру и савири пушту... Присео ђ.

О
станила си дух пропалх времена
У олајама својим оног дана,
Кад су те немо од твојих драцена,
Рука и снова однеи из стана.
Жалила ниси, нагледа, што мена
Живота у смрт беше тако рана.

Испратиле те мартовски ветрићи,
Сунце и залах света што је плакао.
О, ко би реко да ћеш ти отићи
Мирна и блада, равнодушна тако
За све што беше; да ће ти смрт прићи,
Да све са њоме заборавиш лако.

Сећам се увек суморне тишине
Облака, лишћа, нечујних вестра;на;
Гласо сам широк изах сете наше,
Кад су те дали месту иртвих снова.
И ако живот онај нег скине,
Некад, с равнина, неба и брегова,

Ја знам да опет неће ми помоћи.
...Сећам се да је мирна била соба
С постелој твојом, моја свест без моћи;
Сећам се да је у поноћно доба
Још мирисала свуд кралица ноћи
На страст, и младост, и залах од гроба.

Сима Пандуровић

Како се заснивала астрономија?

Цртице из историје астрономије

(НАСТАВАК)

Утврђивање пертурбације и тријумф
математике

Кад би била само Земља са Месецем, привлачење
Земљино утицало би на Месец тако, да би он описивао
као путању чисту елипсу. Пу ани земље нма у Сунчеву
Систему и других тела, чије се привлачење такође омажа,
а нарочито Сунце у томе игра врло значајну улогу.

Оно привлачење Земљу и Месец неједнаким силама,
јер су и даљине њихове од Сунчевог центра неједнаке.
Дакле у кретању Месечеву око Земље појављује се још
једна сила, која се обично писала *пертурбаторска* а која
узрокује и знатне последице. Та сила чини револуцију
(огицање) велике осовине Месечеве путање за време од
9 година. Она чини ретроградно (уназадно) померање
линије чворова путањиних тако да се цео тај ток завршава
у период од 18 година. Њутнови рачуница, који су
истина у нечему испитани, одбаци се свака сумња о узроку
тих појава, које је посматрање открило кинско развије.

Сни та величанствени резултати, као и многи други,
најави се у великом и чувеном делу Њутнову „Principia

mathematica philosophiae naturalis“ (1687), о коме је
Лагранж рекао, да је то највиши *продукат човечијег ума*.

Њутнови последници

Клеро (1713.—1765.), Д' Аламберт (1717.—1783.)

Њути је био објаснио главне врлике Месечеве кретања помоћу сложеног привлачења Земље и Сунца. Он је то учинио тако, да није остала никаква сумња о узроку оних неправилности које су запажене код тог кретања. Пу он још није био ни близу могућности, да се тај предмет у свему iscrпне. Проблем који се јавио решити јесте онај чувени *проблем трију тела*, чаје је математичко решење било врло тешко, да још и данас надмашује и онако моћне научне силе нашега доба. Добила се тек само напозненим апроксимацијама.

Клеро (Cleraut) и Д' Аламберт (D' Alambert) латини су се готово у исто доба, а различитим методама, детаљног испитивања систематских рачуна о неправилностима Месечевих кретања. Прве своје радове објавио су 1745. Промало је даско скоро 60 година од публиковања Њутнова дела, док се могло остварити какав значајан

напредак у томе питању. Они су дали прве таблице о Месечу кретању, које се оснивају једино на теорији привлачења. Клеро је неко време сумњао у тачност Нуттонова закона, јер су му његови рачуни показали период од 18 година за трајање револуције велике осовине, док је посматрање дало само 9 година. Ну чим је он сам поновио своје рачуне много прецизније, одмах је отклањао и та несугласица. Тине је закон привлачења изгледао опет као победљив.

Астроном Халај (Halley) констатовао је да су ове лепе комете, које су пиљене 1531., 1607. и 1682. у ствари једна иста комета, која се три пута враћала. Али је тада констатовао и то да је револуција 1531. била дужа на 13 месеци него ли 1607., а тада опет на 13 месеци дуже него ли 1682. Код те појаве Халај је с разлогом схватио, да ће те разлике имати свога урочка у привлачењу планета а нарочито Јупитера и Сатурна. Узевши у обзир целокупност тих утицаја у току наступних периода, прорачунао је да ће се та комета опет појавити крајем 1758. или почетком 1759. године. Клеро се одмах подухватио да прорачуна *пертурбацију* те комете. После дугога и труднога посла објавио је, да ће оне проћи кроз свој перихел^{*)} око половине априла 1759., додајући, да се у томе предвиђању могао преварити за један месец, због павених малих количина, које је у рачунању морао занемарити ради краћења рада. И посматрање је утврдило, да је та комета проишла кроз перихел 12 марта 1759. Тако је такође потврђена теорија привлачења.

У својој књизи Principia детаљно је Нутн и питање о облику Земљину. Он је претпоставио, да је она у почетку била тачна и да је вршила обртање око своје осе. Видно је рачуна и о узајамној привлачењу њених молекула. На основу свега тога закључио је, да се Земља претвара на својим полусима. Ну то се није слагало са резултатима прихис мерења степена, која су вршена у Француској. Да би се то питање у школе Академија Наук организовала је 1736. две експедиције које су имале задатак да мере величину два степена: једног у Лавонци, а другог у Перу. Резултат тих мерења сложио се са теоријским предвиђањем Нутновијем. Клеро је био члан прве експедиције. Вративши се отуда лако се детаљно теоријског проучавања тога питања. У диплом своме делу „О облику Земљину“, узевши да је Земља била тачна и састављајући од честица извесне густине, показао је, да је она морала добити облик елипсоида (револуторног). У исто време дао је једну врло просту формулу за прорачунавање теме на у којој тајан и површине. Ти Клерови резултати важни и дан данас и може се рећи, да они у основи својој још нису надмашени.

Почевшав смо већ, да је још Хипарх открио појаву пресецаје еклиптике. Он ју је објаснио, узимајући да се све звезде заједно окрећу око оповне еклиптике. Коперник је оборио ту невероватну хипотезу, узимајући

да ова Земљина ротација (обртања) не остаје изада паралелна себи, већ да крај сваке године достигне извесно одступање тако, да у току 26.000. године она онаме један револуторни коуге око еклиптике осовине. Само је још био непознат узрок томе одступању. Нутн је и мега открио. Кад би Земља била донти и хомогена, она би се без икакве промене окретала око исте осовине, при чему не би ништа могла утицати привлачења других небесних тела, која се односе на кретање Земљино кроз простор. Ну због саопштене форме наше Земље, привлачење Сунца и Месеца не пролазе кроз центар Земљин, с тога теже да прикорују осовину на извесно померање. То је објашњено тражио и Коперник. На мега је указао и Нутн, само га није могао прорачунати. А' Аламхерт је први утврдио тачну и прецизну теорију о томе. Он је учинио још и више. Показао је да привлачење Месечево на Земљу изазива извесно мало неравнотежно кретање, због чега она општеје око свога средњег положаја нази коуге за време од 18 година. То је објашњено појаве нутације, коју је открио Брэдлеј (Bradley). И од тада није ни најмање чудновата једнакост периода померања т. ј. балансирања полуса и периоде револуције Месечених чворова.

Лагранж (1736.—1813.), *Лаплас* (1749.—1827.)

До сада се занимао само пертурбацијама Месеченим и кометским. Лагранж (Lagrange) и Лаплас (Laplace) проишавали су значај пертурбације и на планете. На томе пољу учинила су необично великих успеха, којим је прве стоне Ајлер (Euler) учинио.

Овде је требало прв свега извесно објашњавање. Ако су Кеплерови закони тачни до прецизности за планете и њихове сателите, онда би се дало извести: да Сунце привлачи планете, да оне привлаче своје сателите (по поменутом закону о даљинама), али да се планете узајамно не привлаче. Ту би само била потребна логика, коју Нутн није хтео уносити. Он је проишавио свој закон да планете учествују једна на друго међусобно. Ну било је очевидно, ако би та општност била и у самој природи остварена, Марс не би могао описивати чисту елипсу, већ онаку, каква би пошла под утицајем привлачења планетских а нарочито Јупитера. Дакле Кеплерови закони и крај свега њихова математичког карактера не изгледају баш потпуно тачни. То би примотно први и сам Кеплер, да је — унесите посматрања Тихо Брахеових, која су могла бити погрешна за једну кинуту — имао на расположено посматрања Брэдлејева, која су била тачна на 1—2 секунде. Свакојој је погрешка врло мала у колико се она тим подицавања планета Кеплерови законима, бар за извесно ограничено време. Због неистине величине планетских маса, њихова узајамна привлачења изгледају према величини Сунчево привлачења њихових маса.

Узимамо се дакле, да се планете крећу по елипсима, али су у елементарних њихових са временом настајале извесне промене под утицајем привлачења других планета.

*) Најближе тачка наше путање до Сунца.

Те се промене називају *пертурбације* или *одступања*. Ако се та одступања прве и поневају постепено и непрестано не потврди се, могу најзад постићи необично велике вредности у току времена. То су т. а. *вековна одступања*. Таква одступања најочигледније су исподена код претана велике осовине и линије чворова Месецеве путање. Ако ли се пак та одступања прве донекле у једном, а донекле у другом смислу тако, да њихова алгебарска сума опцирава између две одређене границе, онда се називају *периодичка одступања*.

Јасна је дакле ствар, да са гледишта опште конфигурације планетског система, *вековна одступања* имају доминантни утицај. Претпоставимо случај да се велика осовина путање неке планете смањује непрестано и сразмерно времену. Последнице тога биле би, да би након другог низа векова та планета морала насти на Сунце. Она би се, напротив, удаљавала од њега све већма и удаљала се бесконачно далеко, кад би се велика осовина непрестано повећавала.

Лавлас је показао, да се ти екстремни случајеви не могу никада десити. Ну доказа његов о томе изведен је само на основу прве апроксимације, која још није била довољна. Лагранж је дееинитивно објаснио ту њену теорему о непроменљивости великих осовина планетских путања. Утврдио је, да само имају мале периодичке промене.

Лагранж је унео у формулу о том рачуну о вековним одступањима друге елипсичне елементе, с помоћу којих се могу решити најважнија питања о будућности планетског система. Да се ограничимо сада на један пример. Земљина се путања постепено заокружује; хоће ли она најзад постати кругом? Рачунање даје на то оваква одговор. Земљина путања приближаваће се постепено кружном облику још на 24.000 година, али та ипак неће постићи ни тада; после тог времена она ће се постепено удаљавати од тога облика док доспе до садашњег и т. а. То одступање гледа да је вековно, али је оно у самој ствари периодичко, само ху је периода необично дугачка.

Лагранж и Лавлас својим радњима утврдили су, да у општој конфигурацији Сунчевог Система могу наступити само мале периодичне осцилације око извесне средње вредности. У томе се састоји *стабилност система*. За израчунавање периодичких планетских одступања, Лагранж је поновно прете и опште методе, које се још и данас употребљају. Он је потпуно проучио кретање Месецеве ротације и његове либрације. Значајна његова дела имају готово исказно карактер математички. Лавлас је испитао готово савим, а у разним питањима, сагласност између последела Нуттонових закона и посматрања. Сва његова испитивања скупљена су у велико дело *Небесна Механика* у пет свезака, где астрономи још и данас налазе решења тешкоћа на које напућу. Оно ће навести неколико примера на којих ће се видети, колика је значај оних резултата што их је Лавлас постигао.

Радећи теорију Месецеве кретања, много простижу од теорије његових претходника, открио је извесно мало

периодичко одступање које зависи од спласаности Земљине. Осим тога открио је и једно одступање, које зависи од даљине између Земље и Сунца. На тај начин, упоредбу теорију са посматрањем и посматрајући Месец редовно, може астроном, и не налазећи из своје опсерваторије, мерити и спласаност Земљину и њену даљину

А. Муха

Евокација

од Сунца. Колико је то важан проналазак, види се по томе, што су се пре тога морале савремати нарочите експедиције у Јапонiju и Порт да непосредно констатују Земљину спласаност; а за одређивање даљине Земље од Сунца приређивале многостројне испије у 1761. 1769., 1874. и 1882. год. да посматрају пролаз Венере.

Кад се посматрања помрачења у старо доба, почевши од Птолемејевих, упореде са дошњим посматрањима, до-

лази се до закључка: да се трајање Месечеве револуције постепено а стално смањује за неки врло малу количину, али која ће се најзад нагомилати до тога да ће најзад бити врло осетна. Из тога дакле излази да постоји извесно *некони убрзање* Месечева кретања. Шта је узрок тог убрзања? Матриж га је тражио без успеха. Лаплас га је нашао у једном још необрађеном куту рачунања Месечевих пертурбација, које настају од Сунчеве акције. Та појава настаје од постепеног смањивања ексцентричности Земљине путање. Ну ми смо кало час рекли да ће смањивање те ексцентричности престати кроз 24.000 година. Дакле ће се и трајање Месечеве револуције постепено смањивати у току тога гудог размака у времену. А после тога рока, оно ће бивати постепено све веће. Од тада ће дакле настати извесно некое убрзавање Месечева кретања. Ето једног предвиђања на далека времена, али које је савим поуздано.

Лаверије (1811.—1877.)

Откриће планете Урана познато је више за један случај. Тако не стоји ствар са открићем планете Нептуна. Један астроном на Париској опсерваторији, Бувар (Bouvard), желео је да изради облик Уранове путање у облику елипсе, подећи рачуна о пертурбацијама које на то могу утицати од стране планета Јупитера и Сатурна. Потребне оруђе око тога посла биле су сагласне са Лапласом и биле су у свему беспрекорне. Па ипак, и крај свеопшних утврђивања, Бувар никако није могао довести у склад теорију и посматрања. Констатовао је и одступања, чија је величина била све већа са временом. Постепено се створило мишљење, да те неправилности у кретању Уранову могу наступити услед привлачења неке непознате планете. Око 1845. Араго је обратио пажњу на то питање Лаверију, који је већ био познат са својих лепих астрономских послова. Лаверије (Le Verrier) се одмах лати тога посла. Ну проблем је био савим тежак и савим нов. Валоало је дакле одредити: путању и положај те непознате планете, кад су познате пертурбације што их она чини на Уран. Овде се нешто задржавати, да извесно идеју о оним гудим рачунима, што их је валоало извршити и који су задржали Лаверија скоро кроз две године. Ограничићемо се само на то, да је 31. августа 1846. Лаверије објавио у Академији Наука, да је развијено тајну Уранову; валоало је још само у исто време одредити и положај тог непознатог небесног тела. Требао је дакле тада у ствари видети ту планету, чија је егзистенција откривена а пожеља јој одређен рачуном на чистој теориској основи. Сектембра 18. писао је Лаверије Бер-

линском астроному Галу и молио га да обрати пажњу на једно место на небу, које му је он тачно одредио. Још истог вечера, када је добио то писмо, Гал је управно свој дурбин на означено место и одмах је опазио у полу свога дурбина небесно тело 8-ме величине, којета није било нигде на небесним картама. То је била та тражена планета Нептун. Теорија општог прилагодена већ је имала својих великих теорија, али је та теорија била најдрагоценија. Ту је математика показала свој праван трајање. Ради саразвездности, вала ниш одде напоменути, да је у исто време, када је Лаверије радио на овоме послу, радио на истоме послу и енглески астроном Едмунд (Adams). И он је био одредио Нептуну готово исте положаје, само његов резултат није био благовремено објављен.

Лаверије је још мишљао, да ће се доићи коњи, на основу пертурбација Нептуна, открић планета даља од њега т. зв. *транснептуни*. Ну до данас, још се није ни у чему појавила неугласена између теорије и посматрања Нептуна. Од доба, када је пронађен, Нептун је прошао једва трећину своје путање, а у таквој прилици се не могу ни испозити пертурбације, какве би се желеле, баш кад би их и било. Ако би та планета била велика као и Нептун, и ако би и она потпадала под т. зв. Боденов закон, она би се појавила као звезда 11-те или 12-те величине. Она ће можда бити откривена кад се одреди сфотографска карта неба.

Лаверије је утврдио теорију кретања свих планета. За Меркур је открио извесну несагласност са посматрањем. На основу тога мишљао је, да може закључити, да постоје и нека непозната планета испред Меркура, у простору између њега и Сунца, али која је у области свих Сунчевих зракова који сметају да се она може видети. А године 1859. марта 23. опазно је Др. Лекарбол (Leccarbault) како је преко Сунца прешло нешто тело, за које се држало да ће то бити та нова, непозната планета, на кој одмах дошло чак и име *Вулкан*. Тачно би Лаверије потпуно Сунчев Систем и у његови најблизини, као и у најдаљим границама. Ну та се планета више никада није видела. Ни трага о кој није запажено и при најблизини протресу Сунчеве околине за време од неколико тренутака, док траје тотално Сунчево покривање. Астрономи су дошли на мишља, да у место те једне планете, коју ухвати Лаверије, у ствари постоји читав прстен астероида, валиас на такви прстен у простору између Марса и Јупитера. Та су пак тела веома мањина, да се не могу посебно ни опазити. Ну укључи њихова мага може ипак несумњиво узроковати не последице на Меркур, што их је Лаверије запазио.

(СЕРГИЈЕ СЕ)

Ил' сриг нам глас надахнут ори,
Глас радости, поноса и миља:
Наш песничек печитог обила,
Теби у част наша песна збори.

Све укире што се на свет створи,
Ал' твој дух је достигао циља:
Сад је песна — свет је благосиља.
Сад је светлост — са тамом се бори.

Гужни народ слави те и шутје,
Триј муке што их синила злоба,
Ал' чим, гужан, глас ти слатки чује

Мрачни астор томе испред роба:
Царство види где се словеније,
Ти му песмом јављаш — крше доба!

Р. Ј. О.

Како је постало друштво

за сироту и напуштену децу

(из Тетина Дневника)

(свакипут)

ти Јовице? — окретох се оном трећем
детету. Ти си најмањи, али си велики
обешенак... Ти си из Вазева. Је ли?
— Јесте... молим, господине.

— Хајде да нам причаш како си се проводио по
Вазеву. Ама све да кажеш овој господи...

— Ја сам учио четири разреда основне школе —
отпоче причати Јовица. Још док сам школу учио, научио
сам се да крадем. Тоне су ме друга деца научила. Како
су радила она, тако сам радио и ја. Када је назарио дан,
окупи се саван народ на пијаци. Онда изиђи и ја тамо,
па крадох, као и други, селаци. Прво сам крао јабучке
и крушке. Довео сам кући — мајка ни се смејала.
Тешко, вели, теби ако те ухвати. Други пут сам украо
шмицу и сито испред дућана Филипа бакалина. Па онда
једног селачу у Јовициној механи, док је спавао, дигнем
чаштру и утесам на њијеска прата. После једном ко-
чијашу дигао сам из кола нов понапу гут... Та знате,
било је још којегчега. Мајка ни увек говорила: море, доде,
тебе ће да ухвати... Али ја сам окуп крао. После ме хте-
рали на школе. Ја се онда погодио код Николе шустера.
Туна украдем једне нове ципеле. Он ме јави начелству.
Мене уапсе. Држали ме два-три дана на ме цупе. Онда
украдем билдјарске лопте на галда-Савине казано. Они
се ете, да сам ја то учинио, па ме окупо тражити. Ја
се онда ухватио — на занем у Београд. Даду сам шор-
лао по вароши. Првога дана украо сам лебач оном су-

руцији под „Тетона“. Тако сам се ранио, а побијао
сам у бари Веницији. Тумарајући тако, напашо сам се са
оним Стевицом, на сех после заједно по вароши по кало
крали и ствари продавали...

— Дедер нал кажи: како си ове своје Београђане
научио, да селацима краду диме и лубенице...

— Па молим вас, господине, и они су мајстори на
то као и ја.

— Ама јесу и они, али ти си имао више прилика...
Дедер нал испричај: како ете ономад неспазним кола
ононе селачу из Викије...

— Па ето тако — насмеја се мали Јовица. Ја се
попио на токак од кола. Узнем из кола лубеницу, да
је, како је обичај, међу колена пробам да ли је прела. Доде,
иза мене, поред кола, стоји, на прилику, овај Лавица. Чим ја
спустим лубеницу међу колена, Лавица је прихвати, па је
доде Стевици, Стевица Жикици, а Жикица се после изгуби
у оној гутули на пијаци. Селач збуен оноликим народом
око кола, једни се погађају, други му плаћају — и не
примећује шта ја радим. Он мисли, да ја све једну путу
лубеницу држим у рукама. А ја могу тако по 10—15 лубе-
ница да пропустим кроз руке, а да селач ништа не опали.

— Тако назарио те и идиће од селача из кола?

— Јесте, господине, хоћу да кажем... Тако јал...

— По поју пут нам се оследи и пита са Веника.
Је ли... Дедер нал кажи: како си оно преварио Трајка
оуруцију?

— Молих вас... И ја и овај Жикица ишли смо тога дана по пијаци. Гледали смо да што, знате, пазаримо. Али није било ништа за нас. После ударимо покрај лебарнице Трајка Фуруније. На бешенку видимо стоји у тепсија кресла штрцла, нараста, па се заруцнела, тош што је пажљива из ерути... Молих вас... Била смо јакo гладни. Тога дана ништа нисмо окусили. Жикица ни шапцу: хајде, бре, адина! Ја се нисам много затезао. Ујем у лебарницу и са свим слободно викнем: је ли ово тепсија што је довела наша девојка... Јесте, бре, — одговори фурунија. Мене послала госпођа, рекне ја, девојка не може да дође, спрема за ручак. Па дохватим тепсију. Носи бре — викну фурунија. Ја подметнем шубарт под врату, тепсију па се брзо извучем на улицу. Одатле одемо и ја и Жикица на Јадицу испод домета града. Тamo поједемо цалу питу. А тепсију продамо једном Чангину у чивутској нахали за шест пара.

Па ону причу господа гости гласно се памејаше...

— Дедер ти сада, Жикице, испричај нам, како си на пијаци „Зеленог Вонца“ дигао сат и ланац господину Грују, државном саветнику — управних питање оном најстаријем кесаршу.

— Ја...?

— Ти... Ти... Хајда причај...

— Молих вас... господине...

— Одмах казуј, некад кад да чекам. Шта се ту ладим — заповедних оштрије.

— Па ја сам швароо по пијаци. Пред тогвом једне пазарнице стоји новаше корпи разне зелени, воћа, путера. Један стари господин иде редом те загледа. Пред тогвом оне пазарнице ја чучам, бајата прибрим зелен. И овај господин дође ту. Како није могао да дохвати ону горњу корпу, да огледа воће, то се нагне преко моје главе. Сахат и ланац из његова прудука стави мене додиривати по глави. Ја онда брзо подигнем руку и извучем неосетно сахат из деча, а ланац, који је лабаво висио на дугмету, откопчах. Онај господин то ништа није приметио, већ је и даље по корпи претуррао. Ја се онда дигнем оданде. Брзо шкурнем у овај свет, те се изгубим. Ланац и сат продао доше Мики Јадија, а он га пренео и прода у Земуту. После сте ви ухватили крађу, све сте нас похасали. Ви већ знате како је било...

— А како сте оно на савезу украли сат господину Чеди Мајатовићу, министру.

— Молих вас, господине... на писам ја за све сам крија. Све мене теретите и асенте. Ја сам казало све како је било.

— Али ками и сада.

— Па јест... Али ја нисам хтео при. Навео ме је на то Мита Лорд (опасан кесарш)... Он је све нас учио да се не бојимо када крадемо.

— Знам... Знам... И он је у анеу. Него...

— Ево како је било, да нам кажемо баш праву истину. Ми идемо с дутра рано, тек што су први зраци нобили, Обреновић улашом. Илемо тако и гледамо у куће,

и све се осврћемо, да нас патрола не опазим... На једној кући, близу пазаре „Три Листа“, угледамо отворен прозор. Била жестока врућина, јуни месец, па људи оставили прозоре да се соба хлади. Чим угледа отворен прозор, Мита ме заустави. Чекај, вели. Палу ноћ тумарамо, па не нађосмо ништа. Ево живе згоде — да пробало. Ја га одвраћам, да се махне, јер знам, када се такве крађе врше, да су ошине, па ћете дружице да нас питаате. Купио сам и молио да се оставимо тога. Још мало, па и да сване, али он наваљо. Хоће још и да ме баци. Терао ме да ја ујем кроз прозор. Али ја нисам хтео. Онда сам ја остао пред кућом, да чувам стражу, а он се попео на тисе, прекорачио прозор, па ушао у собу. Тamo је, вели, нашоа: у једном кревету спава госпођа, у другоме господин. Више нахове главе на једној паучници нисмо је алатаи сат. Мита је мало постајао да се увери, да ли господин и госпођа тврдо спавају, да се онда погне и са паучнице дигне алатаи сат. А онда разгледа во соба, да ли би још што могао понети. После се врати опет кроз прозор. И онда се разбегнемо... Студраи сте нас ухватили и сат код нас нашао. Онда смо тек сазнали да смо покрали господина Министра.... Он нас није хтео тужити, оштрети нас, али ми сте нас опет у ћелје асентали...

— Па дедер, Жикице, кажи нам још, али ветину: зашто си се онда томе неваљалом послу? Видим бољак да из асенте не налазимо. Где су сада твоји школски другови а где си ти. Они код својих кућа у Смедереву. Са својим оцем, мајком, браћом, у топлој соби, имају да лепо једу, на чистом кревету леже. А ти по гробу, Тамкајдану, на киши, ветру и зими, без леба, гладан, жељан, го, бос, тако почулан и подеран. Млад, здрав, место да си у школи или на занату, а ти крадеш мирне и добре људе. Падаш из дана у дан у ане. Наравно, сада долази ћелја. После ће букакти, и то оне потече, па онда ће робити, на Карабурзи.... А што, јадниче, тако да радим?

— Мене је, господине, маћка убрла! прихвати Жикица доста жалостиво... Док ми је била моја добра нава жива, ја сам те лепо у школи учио. Само да нитате за мене на би се уверили.... Када ми мајка умре, отац се уброе ожени. Није прошао ни месец дана, а мајка ме омрине. Почне ме код оца навакати: како је не слушаи, како се с поље љнатим, како је нејум. У нече отац дође из дућана, а мајка ме окути тужити... Отац ме прво поволао. После ме стане шамарати. Ја сам се правдао, молио. Цео је копилуку говорио за мене. Маћка се мало укпри, па ме опет почне навакати. Још удари у ланац. Хоће, вели, из куће да бега због мене. Отац ме онда ни дана у дан тумало, тумало ме думкавски. Цело Смедерев зна. Ево видате ову белугу на челу. Ту ме је отац штиклим ударио... Оборно не на зенау, па не је све гавно погата, да ме је, па коју кукавау, једна одбранио господин Јоца, професор, и његова госпођа. Онда ми сви поникаше да бежим из куће. Прво сам се сламно код тетке-Мале, очеве сестре. Она је спрота. Није ме могла дуго држати, а да се не замери мојој маћехи. Ја онда

туларнем у Паланку. Одатле ме упуте у Београд. Овде нисам знао никога. И тако се упознам са рђавим друштвом. После сам парао и крао. Ви сте ме асисли. На њега ме опет асисли... Јест... Ви сам увек лено говорите: да се поправимо, да не чинимо што је рђаво.... Али шта да радимо? Нико нас не прима. Цео свет бега од нас. Ми смо гладни, па морамо тако што чинити.... Није ни нама лако. Ви знате... Где нас ухвати, туку нас. Ми смо морамо да трпимо... Не смео ни да се жалимо... Знамо да смо и ми криви.... Ми смо, господине, несретни... кам' да хоће кога да нас побије....

Настаде један тајан.... Господо се замислише. Причање беше доиста искрено. Ја прекрдох ћутане:

— Дедер да чују она господа и што шатралачки.

Деца се насмејаше.

Лазина се окрете своје друштву и рече гласно:

— Ела ждрана гени готовно поријатник.

— Како то говоре? — упита Ђока професор.

— Лоповским језиком.

— А шта ни то значи?

— Значи: Ала би се оном господину лако могло ухватити сахат.

Доиста један од господа гостију ивађаше сахат са ланцем, који прло лабаво висаше о дугмету на прсику.

— Е да грдних несрећника! — рече неко од професора

Погледах у сахат. Време беше прилично одмакло. Разговор се и сувише отегао. А чекају на мене и други хитни послони.

— Господо — обрати се гостиња... Ја мислим да сте оне халишане довољно слушали.

— Доста... Доста... Хвала вам — рече стари Јосифовић. Шта су нам све напричали. Да нисмо својим ушима слушали, не бисмо веровали. Странно је... Па то све деца... Гледајте их... Ту је, Бога ми, нужна што пре покох.

— Молим вас по сто пута и у име њихово и у име своје. Треба их што пре списавати. Налу не треба губити. Ја верујем да може бити поправке.

Деца нас погледају раздано. Чују да се о њима говори. Лица им се осветлише.

Ја се окретох асанција:

— Наредниче!

— Заповедајте.

— Вођи их...

— Разумем...

Клаучени асански зазвекаше. На вратима се јави шпал-бок. Опет ладно, строга лица жандармска. И опет у крак.

— Молимо вас, господине... Молимо вас најпокорније да нас не одвајате — поче тужно молити мали Јовица.

А. Муха

Насловни лист

— Молимо нас, да нас истрвете у главњацу (општа асанца) да смо заједно — окупи преклињати Отевица.

— Хе... Не иде, да се договарате... да се учите, како ћете вештије красти кад изађете... Је ли? Ај!

— Није, господице, молимо вас покорно.

— Не може... Овако како сам изредно...

— Разумем — салутова изредник.

И деца сузудано, жалостиво, једно за другим изађоше из своје канцеларије.

Мало после, па одоше и господа професори,

Ја сам и после у новинама писано беду и неволу напуштене деце и апеловао на добре људе. А и госпођа су професори училили своје.

После некоег времена би сазван збор у Грађанској Касини. На скупу се јави све што беше било и угледације у Београдском друштву. И тако се основа друштво за сиротну и напуштену децу. И захваљујући додиције приложима добрих људи подиже се на Врачару — Дом за напуштену децу.

Али у томе дому једва да има склоништа за коју десетину деце. Међутим треба имати на уму да се у Београду хапса годишње на 300 милиона; да та напуштена и покварена деца живе само од ситних превара и крађа; да она из дана у дан падају у подруке Главне Полиције; да ту проведу највећи део својих младих дана.

За ову несрећну децу неки никакве помоћи. О њима нико брига не води. Она су остављена на милост и немилост — жандарма.

Додајте томе још и ово: да број малолетних осуђеника из године у годину расте. У казненом заводу

има их годишње на 500. И ова деца немају школе, ничеку се не уче; место поправке она се кваре — остављена на милост и немилост асимилеских напуштају.

И зар онда, гледајући на све ово зло наше, нисам имао права, кад сам у једној својој књизи пре пуних седамнајест година, пишући о овој несрећној деци, рекао онако:

„О ви, који сте горе, гледните и на ове јединке који су доле...”

Не зваће — каква је амо невоља...

Па дајте више знања. Пружите више светлости у оне просторије у којима се креће онај мали, покварени, али за чудо бистар деци свет.

Изаводимо их из мрака на арак; из Ташмајданских јазбина и влажних подрума, у којима се крију, на сунце које нас с неба онако топло и благо греје.

Са оних, више пута безазалних глава, уклављајмо што пре секиру кривичног закона. На место у асимилу, где се уче само лгу, дајмо ове јединке у школу да се науче добру. Јер што оне школованим — биће мале асимиле.

А будите уверени: све што будемо за њихову срећу урадили, иде свима нама у корист!”

К о ђ

У сребрно вече, кад линути жито
И залпачу полци неутешно, ситно, —
Обгрли јој тело мирисно и нито,
И пољемо тако низ то поље цистно.

Она гуче неке мелодије нове,
И затрепти снагта кад се класје крене.
А ја, не знам зашто, опет снујем синове
Намине и луле, ко ценице њене.

И већ чујем јасно песму тужних дана...
Ал' ме драга тада заголица класом,
И лавони кинот са планих усана.

И ућути после и несташна драга.
Само полци ситни плачу танким гласом
И трепери пуно месечина блага...

Душан Малушковић

Београд од 1717—1739

по архивским изворима

истинско

Тодор Степановић Вилоски

I.

бично се мисли да су калџе, утврђена и шанчеви, који су још постојали до предаје градова под Кнезом Михаилом, грађени за време Турака. Ово је мишљење сасвим потрешно. Стамбол-каџија и шанчеви, што су везивали ову калџу са Варош- и Видин-каџијом, онако како смо их записали ми старији, остали су из доба аустријске окупације од 1717—1739. год., а грађени су у оно доба када су Цесаревици на рушевинама старих турских утврђења подигли нов град и нова утврђења око вароши.

Да ли је у најстарије доба на месту, на коме су доцније стајали Стамбол-каџија и стари шанчеви, било каквих калџија и утврђења око вароши, не зна се тачно. Све оно што се зна о доба, када је Београд најмање био час у византијским, час у мађарским рукама, није довољно да нам предочи истинску слику тврђаве и вароши Београда. Чак ни оно што знамо из пријата Деспота Стевана Високог, па ни оно из познијег времена, када су Београђани изадали Мађари, није тако јасно, да бисмо могли с позитивношћу закључити, да је сам тврђава (данашњег града) било још и нарочитих варошких утврђења. У оно доба, судећи по старим, понајвише непоузданим, а често пута чак и фантастичним плановима и сликама, једва да су подграђа, која су се налазила ван зидова градских, сматрана као део града. Према томе, дакле, не да се ни замислити, да је изван рејона тврђаве било каквих утврђења.

Изгледа да су тек Турци, који под Сулејманом Великим 1521. освојили Београд, на ново утврдили град и да се тада тек почела развијати варош око тврђаве онако како је знамо из описа разних путника из доба турског господства и из описа и планова, који су нам остали из доба прве описе Београда 1788. год. под кураторством Максимилијана Еманујела.

Генерал Коста Протић, који је покушао да нас упозна са прошлошћу наше престонице, позива се у свом познатом делу „Одјелци из историје Београда“ на два плана из доба прве описе, који су приложени његовој књизи, а на којима се види какав је Београд тада отприлике могао изгледати.¹⁾

Према овим плановима и описима, Београд је у оно време имао два засебна утврђења, која су била једно од другог одвојена. Прво је утврђење било то што је сада град (Schloss, Chattean, Castell), који је обухватао оба ова про-

стора, које ми данас зовемо „горњи и доњи град“, а који су и онда били одвојени један од другог засебним зидом, а други је био одвојен град пред тврђавом, који се у виду полуокруга налазио на простору од Саве и Дунава. Ова је линија, дакле, била већ и онда утврђена, а пред њом је било доле у низини на обалима Саве и Дунава по једно подграђе, у коме су живели Срби, Јевреји и странци Хришћани. Гребен висоравни пред њима био је чет и без икаквих зграда. Утврђења била су тада много слабија и ако су изгледала јака и страшиља, по што су била утврђења која су грађена доцније. Високи зидови и куле на њиховима опасивали су оба града и варош.

МОСТАРСКИ АГА

Варошка утврђења — која су сачињавала предњу градску утврђену линију — обухватала су целу варош од Саве до Дунава и ишла су с Сави, почињући од самог града, у почетку низином савској и дуж обале ове реке, а после су се пењала на висораван и ишла по свој прилици правцем на бившу Варош-каџију, одакле даље на Стамбол-каџију, па на Видин-каџију, и сипав у дунавску равнину. Делом су се у два крака, од којих је један ишао поред садашње ботаничке баште а други подале пред оном, до на сави Дунав. Ова ова линија ишла је вид полуокруга и састављена је из непрекинутих линија, које су се састављале једна с другом у виду непадних и упадних углова или су имале изсеку себе неке или мање алаше.

На овој линији било је пет калџија за улазак у варош и то: на Сави Савска Калџија, на Дунаву Дунав-

¹⁾ Оригиналних ових планова налазе се у Народној Библиотеци и у библиотеци Главног Генералштаба. Сличних планова има — ако се не варам — и у архиву г. Вука Високог у Београду.

ски капција, а остале су биле на висоравни отприлике тамо, где су долици биле Отамбала и Видин-капија.

Да ли је стара Отамбала-капија била баш на истом месту, на коме је долици стајала Отамбала-капија, коју ми познавамо, то је још питање. Свакако је и она била тамо негде око споменика и Народног Позоришта, јер је цариградски други и онда на истом месту узлазио у градски рејон.

Када је Принц Јефеније Савојски, после предаје вароши и града, 22. авг. 1717. године, ушао у Београд, он је одмах наредио, да се већи део старих и неспособних утврђења поруши, а у исто је доба у варошито извештају, поднесеном цару Карлу VI, изнео своје мисли о томе, како би вазало Београд изнова сазидао и утврдио.¹⁾

Овај извештај Јефеније, који је нашао постојеће одобрење царево, слободно се може сматрати као полагања таква за ове градоначне радове око утврђења Београда, који су почели одмах по закључењу Пожаревачког Мира (1718), па су трајали пуних двадесет година, а којима је био смер, да нова Београд буде што већи и да се што јаче утврди са свих страна, како би могло одолети и најјачој навали Турана. Београд је тада грађен и утврђен по плану принца Јефеније. И ако су Аустријанци доцније, пред саму предају Београда Турцима 1739. и 1740. године, спољна утврђења порушили, и ако су Турци, који су после Београдског Мира опет напали Београд, разиљали оне велике и лепе некадашње зграде и замењивали их куверцима, зато је ипак облик града и вароши остао какав је био све до год. 1739.

Нарочита утврђења у данашњем горњем и доњем граду, барутане, касарне и капије, остале су и под Турцима исто. На чак и остаци варошких утврђења скуп са капијама дограђали су и били су сведоци многих жалосних и славних догађаја до у наше дане.

Пошто је принц Јефеније живео настојао, да се Београд изнова сагради и утврди, о томе имамо непобитних доказа у преписи што се водила са царем и осталим хришћанским дворанима ради скупљања новца за утврђивање Телишара и Београда. Оба ова града сматрана су као утврђења, којима је циљ да послуже као бедек против напале муслиманске и да чувају Хришћанство од даљег предирања непријатеља.

У бечком ратној архиви има извештај дворске канцеларије, који илустрије колико се у ово доба проширио на оба поменута града. У истом извештају помиње се била римског папе од 31. јан. 1725., на основу које дворска канцеларија наређује: да се од свештенства у немачко-угарским земљама може за пет година покунити прилог од 800.000 евер. за подизање поруганих градова и за грађење нових утврђења. Уз то се помињу све, које су на исти циљ приложиле тадашње царске провинције Неапол, Сицилија и Ломбардија. Овај је прилог износо 1,200.000 fiorinata, што је за ондашње време, када је вредност

новца била немермерно мала, репрезентовало доста милили капитала.²⁾

Одмах по закључењу Пожаревачког Мира (10. 21. јула 1718.) добио је тадашњи командант Београда и Србије, генерал *Одојер*, заповест да почне рад око уклањања и разиљања старих зграда и утврђења и да поднесе детаљне планове за нова утврђења.

Када је 1720. год. нови заповедник војске и председник српске администрације, принц *Александар Виртембершки* примио управу Србије у своје руке, постоји око грађења вароши и подизања утврђења убрзани су у толикој мери, да је већ 1725. год. шеф градошког грађевинарства, инжењерски пуковник *Никола Доксат де Морез*, могао поднети царском Ратном Савету у Бечу описан план свега онога што је у Београду већ грађено и што је још израдо да се гради.

Грађење утврђења почело је, као што сведочи наредба царског Ратног Савета принцу Виртембершком, јула месеца 1723., којом се наредбом уједино налаже заповеднику Београда, да се полагање основног камена изва обилити без икакве свечаности, а савршено је јула 1736. год., о чему тадашњи командант *граф Маруа* писменима своју претпостављену власт у Бечу, описујући свечаност, која је том приликом одржана уз суделовање војске, народа и свештенства свију вериспошности.³⁾

Како је основни план оних утврђења по изгледу принца Јефеније, који је тада био председник Дворског Ратног Савета, израђен у Београду и како га је израдио чувени Никола Доксат, који се кроз читав низ година стварао о његовом тачном изгледу, то се слободно може тврдити, да је тираж тадашњег утврђеног Београда овај јенијалин Швајцарца.⁴⁾

Београд је тада добио два утврђења: једно *унутрашње*, а једно *спољашње*. Унутрашње утврђење било је утврђење горњег и доњег града, а спољашње утврђење обавиљало је варош око града од Саве до Дунава.

Ово утврђивање града и вароши извршено је по онда модерној систему чувеног маршала Вобана (Vauban) онако, како су онда грађени сви чувенији градови у Француској, у Немачкој и у Аустрији.

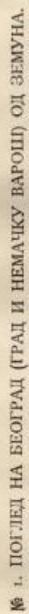
Први град (цитадела) прерађен је и обновљен тако, да је изгледао као сасвим нови град. Сва она неспорила утврђења од стране вароши, пред бедеком на коме је сада „Саткула“, порушена су, па је подигнут место њих бастioni фронт, испод којег су у куртина и у еланкама ованди капазати за становање војника и за одбрану града. Фланге су попуњене мало у назад и заклоњене зокругленим крајевима бастioniх олаза. Испред бастioniх куртина ованди је равелен са блокхаузом. Они стари градеки еронтони са стране Дунава и Саве нас оаог бастioniог

¹⁾ В. Е. А. (Архив минист. финансије). Фасцикла од 10. Арг. 1725. Извештај Дворске Канцеларије од 16. Арг. 1725. год. Београд је цео разиљен и приликом његове кале на овај начин скупљени новци.

²⁾ В. Е. А. В. (Дворска ратна архива) Јуна 1723. 138. РИ и Н. К. Р. 1736. Јули 467.

³⁾ О вољу бу долици коју имао прогосити.

⁴⁾ На овај извештај позива се и чувени историк и београдски архива Јефеније, Аргент. II. 208. стр. 464.

W321A6E..H08EHCXPE14

фронта, што су до тада били окићени разним кулама, сад су неким делом сасвим порушени, па је Београд и с оних страна изнова утврђен, негде јаким локалним београдским, који су били обложени зидовима, а негде опет само јаким зидовима од камена или од цигла у више редова једно иза друго, у које су биле урезане пушкарице и топарнице за одбрану из пушака и топова. У град се улазило од варошке стране кроз три капије. Једна је улаз био доле на Сави, а друга на дунавској страни. Оба ова улаза била су споредна, а главни улаз био је на средњим куртине бастioniног фронта, онде где се и данас налази. Цео град од Дунава до Саве био је оптачен дубоким ровом са врло стрмим странама. Пред ровом саграђен је прикривен пут са пространим збориштима, са излазним за неваде на града и са таваницама за одбрану града инак. У градски ров силазило се попод градских бедема, а из њих се излазило на прикривени пут по озиданим степеницама.

Као год што је прави град прерађен и обновиен, тако је нешто и варош утврђена правилним бастioniским деловима сугде у неколико од Саве па до Дунава. Трагови ових утврђења могли су се опажати све до онега доба, када је Београд после предаје градова 1867. из основа регулисан.

Овај бастioniски фронт са шатчевица и београдских почињо је на Сави, а свршавало је на Дунаву.

На плаву, што је изведен по аутентичном плану београдских утврђења из ц. и кр. војног архива у Бечу, видели би читаоци тачно обележје бастioni и капије садашњег утврђеног Београда.

Доле на Сави, отприлике тамо где је сада царинарница, стајаше такзвана Петроградска Капија (Peterwader Thor), која је одржавала везу са постојеном купуријом. Она је била грађена, која је била најпре привремена, па је тек доцније грађена од солиднијег материјала, посредовала саобраћај између Београда и Закула. Отуда је фортификациона линија ишла право на Шабачку капију (Sabaser Thor), која је била доле на Сави, а онда преко доцније Варош-капије садашњим Топличким и Обилевићевим венцем (булеваром) у Стамбол-капију, пред спомеником кнеза Михаила па, даље у правцу Позоришне улице, до Видин-капије на плазку Дунавске улице. Од Видин-капије, којој су десеторици падеули име Kaiserthor, ишла је фортификациона линија коју и данашња Јајини и свршавала се у дунавској долини код Темнишварске Капије (Temesvager Thor), кроз коју је водио пут у Виналуцу.

Имена бастioniа, почевши од савског краја па к Дунаву, била су ова: 1. *Света Терезија*, отприлике онде, где се сада налазе Златарска и Висока улице. 2. *Свети Францискус*; на садашњем Топличком венцу између Кошарске улице, где се овај нови булевар спушта у Кошарску и Господску или Бранкову улицу. 3. *Св. Карло*; испред куће Арона Нинчића. 4. *Свети Венедикт*; између Народних Позоришта и испред садашње Пиротанчеве и Хали-Томице куће. 5. *Света Јелисавета*; између позоришне и складарске улице између негдашњег подвоода. 6. *Света Марја Ана*. 7. *Свети Јефремије* и 8. *Свети Косевије*, сва три бастioniа у правцу од негдашње Видин-капије коју према Дунаву све до Темнишварске капије. Бастioni *Светог Јосифа* и *Светог Стевана* чувају су варош са дунавске стране почевши од Темнишварске капије па све до градских бедема.¹⁾

МУСЛИМАНСКЕ НА УЛИЦИ

Кроз ово градило плавно улазило се у варош кроз четири капије. Ове су капије биле: *Шабачка Капија* (Sabaser Thor) доле на Сави, *Вуртембергова Капија* (Wurttemberger Thor), доцније Стамбол-капија, *Царска* или *Видин-капија* (Kaiser-Thor) на плазку Дунавске ул. и *Темнишварска Капија* (Temesvager-Thor) на Дунаву.

Највећа и најлепша била је *Вуртембергова Капија*, која је стајала између бастioniа Св. Карла и Св. Венедикта и која је заузимала сав простор пред данашњим Народним Позориштем. Она је била грађена као мала црква, тако, да је у њој и у Шабачкој Капији могао становати један део војске.

¹⁾ Бесера К. Прогноза својих „Одговора на историју Београда“ објављује тачно ова утврђења. Ја сам се овим одговором, у којем сам казано да је исти коректан, користео, али сам том приликом убрало и то, да се овај градин и капије садашње Београда, нити су бастioni тачно извесили. Имена бастioniа су неаретурни, па так су и капије погрешно извесили у плану. Ред бастioniа је по Прогнози овај: Св. Марја, Св. Јефремије, Св. Јефремије, Св. Венедикт, Св. Карло, Св. Јосиф и Св. Стеван. Међу су издати цртежи из аутентичног опису утврђења, који се налазе у Ц. Кр. Ратном Архиву и из Савског плава, који сам већ неколико пута поновио.

Виртембергска Кација добила је тада своје име по заповеднику у гувернеру принцу Александру Виртембершком, а изгубила га је по одласку Немаца 1740. год., када јој Турци опет дадоше њен стари назив — **Отамбола-кације**, који јој је остао све до г. 1867.

Ова је кација заузимала најугледније место међу градеским кацијама како унутрашњих тако и спољашњих утврђена ондашњег Београда. На сликама из Сварова албума, о коме ћу доцније опширније говорити, ова кација пада у очи са својих димензија и са свога положаја. Као главни улаз у варош и у град она је веома имала велику важност, како са војничког тако и са саобраћајног гледишта. Њен положај на висораван, а у средишњем Дунава и Саве, давао јој је значај, каква ипсу имале остале кације. На ње се налазило из града и из вароши правце на висораван. Такозвана Цариградска пада (доцније Свевдеревак друм) почињала је од оне кације и тек подале од ње одвајало се од овога главног друма пут који је ипсу у утврђеном. На Сварову плану тасним се тачно може видети Цариградски друм, који је од тога доба задржао свој правац. Пут што води од Видан-кације к Ташкијану (Маркову гробу) састоје се на овоме месту са главном цалом. Овај је пут у оно време додиривао немачку насеобину (подграбе) Karisthal. У десно од Цариградског друма, отприлике онде где је био стари Краљев двор, види се велика војна болница, која је саграђена у оно доба и која се одржала све до после Лауданових ратова. Ту је цариградска пада пролазила између болнице и великог по неких гроба, што би могло

одговарати династији Краљеве Вапте и најади Са. Марка. Исто се тако види на Сварову плану и Крагујевачки пут, од којега као да се већ тада одвајао пут који је ипсу преко врхачевских лоза у долину топчидерске реке и горе на Дедино брдо.

Без сумње је дакле Виртембергска или Цариградска Кација онда већ била позната као чуварница пута што води у Отамбул. Она је задржала своје име, што га је добила у врсену првог турског утврђавања, до у наше дане, а као јака грађевина, која је некада у Доксатову плану међу фортификационим објектима зауимала видно место, она је наживела чак и немачко господство.

Када су Нишци по закључеу Београдског Мира 1739. Београд и Србију предали Турцима, ипна је по главу истога уговора пала у дво задаћа да порају поршита ова новаја утврђења, која са старим градеским утврђењима не стоје у неш.

Ово рушење и разваљивање спољних варошских утврђења трајало је целе зиме и целага пролећа 1740.

Тек 7. јула 1740. г. осталише цесаревци Београд, пошто извршине поменути услов мира.

Спољне фортификације су нале. Што је годинама грађење, то је у току једног или опет разграђења и порушења. Али је чудан удег хтео да су кације, а међу њима и Виртембергска, остале нетакнуте.

Онда када је главна руска парохиска црква у немачкој вароши опет претворена у цамију, добиле су и варошке кације опет своје старе турске називе.

(НАСТАВАК СЛ)

Фридрих Шопек

тац Шопекнов, чистокрвни Француз из Нанса, Никола Шопек, преселио се у Пољску 1787. г. као гувернер једне богате пољске породице; доцније је био учитељ француског језика у Варшави и 1806. год. оженио се Пољкињом.

Фридрих Шопек родио се 1809. год. у Железној Воли, селу близу Варшаве. Детињство је његово прошло весело и бујно, у кругу оостара и рођака.

Још од малена пнао је наклоности к музици, а прве појмове свирања и теорије добио је од Чеха Живног, ученика Ј. С. Бара. Живни се држао строго школстичке школе; контрапункт и изучавање фуга било је на првом месту, а свирање на другом.

Већ као десетогодишња децко, свирајући по салонима Варшавске интелигенције, Шопек је скренуо пажњу на себе, и о њему је укоро међа музикална Варшава говорала. 1818. године концертовао је први пут пред широм публиком и својим слатким, озбиљним и сањалачким сви-

рањем придобио је опште сиклвитије. После таквих успеха, Шопек пређе к Еслеру, директору у осниану Варшавске конзерваторије, код кога се учио хармонији и композицији. Видећи у њему оригиналну, живу индивидуалне појезије, музикалну душу, Еслер је дао нулу слободу ученикову генију, у чему се Шопек и развио као композитор особите школе, не изјављујући ничега општег с тадашњим класицизмом.

1824. године Шопек ступи у Варшавски музеј. У то време он се одликовао чудноватом веселошћу и бајрици духом. У друштву, где је он био, време је увек текло несело и живо, сам је он бивао свудае први; играо у домаћим позорницима и писао комедије и стихове. На селу, где је лето проводио, издавао је чак и шалини лист, испуњен увек оптимистичним наизама из својег живота и пецањем својих блиских. Но зато, седајући на клавиру, он се битно мењао. Ту је Шопек био озбиљан, замонашан и својом је музиком увек кленио своје околне. Једном, прича се, кад су деца надали вреску и најау, и кад их нико

није mogao uvrstiti. Što se ih pozvao ako tebe, sedne za klavir i obeća im pričati. Sve se deca odmah ukrije u posedu ovog klavira. Pričao im je on o razbojnicima, mirovotvorju na klaviru, kako se oni pođu pripravljaju opretno, namig kako beže u šumu i tako svirajući pod otvorenim nebom akorali sine slabiji i slabiji. Dečica ne samo da su se ukirila već i posnela. Najvećar, silni akorad buđi ih i zvonkavo ošiti smeh. Priča se oset kako se jednom, svirajući na orguljama u crkvi, toliko znao, da je po špiřetu svoje partije gođo elodino da mirovotvorja, što publika nije ni prijetila, naskakujua se sđatini ęegovim toponika. Zalutao mu je svetinika davao znak na oštara da prestane, on ga nije prijetio; tek ga je iz toga zanesa probudio slušati.

Začudo je Šopen živorevivkao broj i liko. Rade je provodio čitave sate za klavirnom improvizacijom, improvizirajući melodije koje su odgovarale njegovim mislima tih trenutaka. Popularnost je njegova bile više i više rasla, i on je svojom slatkom i sinfoničkom i likov, lekom, sigurnom, blagim crtkama lica, anđeoskim očima i tankim nekim usnama ponovo njega sredi lepih Varšavljana. Najbolje se tada osećao u krugu lepih žena; među njima je on imao svojih iskrenih prijatelja i u jedinih koje su ga potpuno razumeli. Kretanje u takvom vidnom društvu moglo su se manji naredno uglašiti za duh se razvio, i Šopen je davao laku potpuno inteligentnog i uglašeno mladšća. 1827. t. on je svratio lica, i po savetu Lisnera, koji je još sve vreme upućivao mladog kompozitora i kontrolovao njegove kompozicije, pođe u inostranstvo da se bliže pozna sa obilježim muzikom i njenim predstavnicima. U Berlinu i Drezdenu on prođe neko vreme obilno slušajući i slušajući muziku. Tamo se prilikom poznao i sa knezom Radziwiłłom koji ga je tada i dočeka poznata. Zbog otputuje u Beču, gde je dva i dva koncerta isključivo za svojih kompozicija; uspeh je bio vrlo velik; svojim slatkim tonom, slobodnom fantazijom i njima blažonskim, zadivio je i zadobio svoje muzikalne slušaocje. Iz Beča obilje još nekoje centre, kao Prag, Breslavu i dr. i onet se pratio u Varšavu.

Пријатan и koristan ovaj put, a i dobar utisak koji je učinio kod svojih slušalaca, pobude ga na novo turne: no ljubav prema nevažnici Glatkovskoj, koju je on još iz malena poznavao, zadržava ga u Varšavi. Hoj je on posvetio Adagio iz II koncerta, svoju najomiljeniju kompoziciju.

Октобра 1830. г. праштао се Шонен са Варшавом и цела Варшава са њим; до тога доба он је толико за-
добо симпатије својих суграђана, да је његов пут добро
окачија празника. Концерт је био најобилније посећен,
окачија није било краја. Пред полазак, када су се
исекули сви његови Другови, пријатељи и поклонници,
одварања је била специјално за тај случај комоновала
капитала, а после многих толих речи и жала, Другови
су ју поделили златан пехар напућен жељама, да успону
на завршца.

Са својим родiteljima и још једним другом, Шовен у почетку посети Бреславу, затим Дражине, а потоњ Беч, што му је и био последњи циљ. У Бечу је живео свој помену сасвим раскинуо и одмах се заузео око сирењавца на концерт. Зарађивао је био добарог, пријатеља имао и сувише — још од првог свог пута — и преко је своје проводио пријатно и корисно, посматрајући често била му-

наказале вешери припадници пољског Врховног команданта, на велику конзерву. Но близу онда, кад се Шполен најоубављивије удубио у своју музику (новембра месеца), долетеше главни из Пољске у устанку у Варшави. Она вест утицаше складно на њега и он се њих спрежава да ступи у ред левог својих другова у борбу за слатну слободу. Његов друг већ прима дана бејање напустио Вец: но слично напављанику својих родитеља Шполен није мигао да се отисне, и са тугом и чежњом остаде и даде у Вечу. Ова промена је складно утицаша на њега: вешел Шполен претворно се сада у озбиљног патника. Друговима својим писао је за све време, хрљајући у јад и дајући се на своју судбину, што не може бити у нахоним редовима на

M. STEPHEN

HΛ BYTES

пшумом у руци, већ мора да шаши на своју тоалету и у рукавима и да посетећу Бечке салоне, и ако ми је то до грла досаđо..... „Не могу да учиним на своја родитељства, писао је он својим друговима: да није тога, ја бих се већ давно вратио у доковину. Пројакљих се и кад сам отпутовао на своје миле отаџбине.“ Једини искрени друг у то време био је Клапр: са њим је он проводио читаве сазате, дмљши своје болове и тугу. Поред својих немилних гласова из отаџбине, додјашао му и непријатност у самом Бечу: на Поладе у то време гледали су тамо врло рђаво: у друштво се на Шопена сада другогле гледало: појављала се наредарод скривена завист и надродот Бечких музичара. Конертат је свој дао свепреме, у лето, кад је сваки младе богатији напуштао Беч: осим тога и однос власти према Шопену и остале све непријатности и пренесе сковацетравате се да негон Конертат шрофе не како је он жалто, ннх и са субтинција. Дале балоне у Бечу било је за нега и хатеријално и морално нучење: но и при доласку на Беча нису га хижожице непријатности: пасон није могло да добије на Париз, куда је намерао бнх поћи, и тек посредовањем француског посланика добије га за Лондон, преко Париза. Јула 1831. Шопен остава Беч, а родитеља се његови путари у Варшаву. На путу за Париз, у Минхену, суделовао је на симфоничном концерту, са врло великим успехом, и у њомама је његово свирање

пропађао пијтошљивим речима; ово га ободрило, а и материјално су га испирали на то наговјате, то је хисало да приреди и у Штутгарту концерт, по баш у то време стигне глас о наду Варшаве — 8. септ. 1831. године. Ово савно потресе Шопена и од концерта није могао ништа бити. Сву горчину своје душе тих тренутака хисало је он у своје знаменито G-moll етјуд (последњи из 12 етјуд, посвећених Лиги).

У Париз Шопен је допутовао крајем септембра 1831. год. Ту је већ било много емиграната из Пољске, међу којима је и он нашао мало утехе своно ојађеном срцу, а брзо се зацати и сродно са Париским животом. У то време Париз су украшавале многе музикалне звезде. Шопен се накоро са њима познао и у многимаша нашао искрене пријатеље: Листа, Мајербергера, Берлио и др. И ако је све пошло весело икак се у својим писмима друговима жално на тугу и чежњу. Од тог доба жалост и туга нису оставале Шопена све до саме његове смрти.

У Паризу се у то време савно знаменити европски најпаметн Калкбренер. Слушајући његово свирање Шопен реши да се научи и усаврши код њега; по не савету Еслера, с којим је он све време био у пријатељству, а и сам дошао до закључка, да је добром музичару доста ако своје композиције изради онако како сам осећа, он одустане од те тренутне жеље. Том приликом Шопен је писао, да је његова „свела ала благодарног намера и жеља да створи нову еру у музици.“ Дошавши, кад се с њим познао Калкбренер, јавило се да само његовој музичарности већ и виртуозности.

Материјална средства Шопенова бивала су све гора и гора; мало новца, што их је сачувао још од поласка из Варшаве и што је добијао од оца отуда, није могао да задовољи све његове потребе. У нади да се на колико материјално опорави, приреди свој концерт, али популарност његова још није дошла до зидова Париских, те приходи од овог нескрпеног концерта једва покривају расходе. Та и још многе друге непријатности наговја га на повратак у Пољску. Већ се бојаше спремно за њу и извести своје од поласка, кад се баш на дан свога поласка случајно сретне са кнезом Радзивилом, оним италијан који га је још у Дражанима помогао. Кнез та позове на вече код њиховог Родимка, и та случајност била је пресудна у животу младог музичара. То је била ередина у којој је његов геније могао да испустане и да се развија; за њега нису биле важне концертне сале, где он није ни имао таквог успеха, нити је пак сам тако често залазео пред широм публику; какав садон аристократе, музикално савре у успех кругу, где је могао испуњени да очара својом музиком, где су срца била нитијенима, — ето арене на којој је неку било сурово да важе толне лаворике. Те вечери Шопен је био особито расположен, и кад је сео за клавиру, пред непознатом публиком, музика из њега неговно убрзо еродила. Импровизовао је врло много и дуго; успех је био грандиозан а резултат свога неочекиван и одличан одмах са свих страна добио је врло лепе понуде да даје часове свирања. Материјално се стисне његово одмах брзо опорави, те одустане од повратка у Пољску.

Са новим кругом својих познаника Шопен је био врло задовољан; писао је својима у Варшаву како сад живи у кругу министара и посланика, громова и барона, како га сви поштују и уважавају и, вели, како је баш то за ередина у којој се он може по својој дивнијој жељи кретати. Његовом се музиком интересују сви, унимају ча-

сове код њега чак и ученици знаменитих професора Моцелеса, Херпа и Калкбренера, и упоређују га са Филдом; по шпак се он овде још учи и усавршава. Часове је он давао не више од 20 ерзакла за час, шта му је и дало могућности да попуни своје оруског стана, да се удеши врло добро и да троши толне новце из џорнета и рукавице и друге салонске ствари.

Већ од 1832. год. његове се композиције све више траже и распиреуту. Оригинална њихова еорма и стил многе је доводила до забуне, многи су гласдали на њега као на дреког револуционара у музици и зато га осуђивали. „Ја се искрено дивим Шопеновој оригиналности — писао је у то време Моцелес, — он је дао најпаметнија нешто најновије и најпривлачније; но неки се дично не допадају те нове, често натеране модуларе. Моји се прети елиптич на таква места и на колико их ја учео, не могу их свирати без напрезања.“ Своје мишљење Моцелес је променио, чим је чуо то ствари испод претјуги самог Шопена. А сви непријатни одзиви о Шопену претали су после знаменитог писма Шумана у „Neue Zeitschrift für Musik“.

1834. г. Шопен је дао свој грандиозан концерт. Дотле већ стекао је он много и много поклонника и део је Париз већ о њему говорио. Сала је била препуна најодобраније света пред којим је Шопен да највећи жаром и успехом свирао свој II. концерт (F-moll) с оркестром. Но велики разнер сале није могао да преда душу музичару; где је требало да буде рипно, оно се сасвим губило у онако великом простору. Све то са њеких осекотом Шопен је свирао у уском кругу салона. Сам он није био задовољан својим концертот и разочаран сала, више никад није ни свирао у великим салонима. Те исте године Шопен је путовао у Ахен на музички конгрет, где се познао са Менделсоном. Менделсон је га волео, хвалио и ставио га, по оригиналности, редом с Паганинијем.

1836. год., кад је био у Карлсбату на лечењу, видео се последњи пут са својим родитељима, који су тада из Варшаве тако допутовали. Браћујки се у Париз, он је провео један дан у Лајпцигу, код Шумана, пријатеља по писмама. Музикални круг Лајпцишки врло га је ередично дочекао са савреу код Шумана; Менделсон је тада ниско својој мајци: „Шопен је био овде само један дан; његово свирање ме је опет очарало; има у неку нечегу особитог, а удејно извођење му је тако, да га можеш упоређати са највећим виртуозима. Тај је дан био за мене један од најпријатнијих!“

Те исте године Шопен гостовао код Шумана и по светно му своју дивну баладу F-dur оп. 38. Путовао је тада и у Немачку, управо не због лечења и посета, већ због породице Војницких и њихове кћери Марије, која је заменила Констанцију Гавковску, тада већ ујату. Сви Шопен није веровао да његова осећања према Констанцији већ хладна. Зар му, коју је он виђао сваког празника у дрени Св. Верварди, која му је пријатељка сама наденула прстен на руку, да заборави? Но његова Марије Војницке, његова младичка осећања и разочарање после удабе Констанције брзо су развили његову неку генцијалну душу; неколико месеца, проведених с Маријом у дрени Дражана, биле су врхунац блаженства. Тада је он и сунине дао полета својој жанги и ствине идуирао; савано је о тох како ће се после свадбе попући на какав хисале близу Варшаве, дачни се бедосишког рада и провешивања масе, свирати и копновати

у својој тишини. После престеновања Шонен пожурну у Париз да уздес своје ствари, по тек што је допутовао тамо, стиже му вест, да је леу Марју некрсно некако грое. На нећ замучену и напашеу душу малог компо- зитора што је још један силни терет, изгледало је да ће после толиких недаћа настати разочареау у животу; оча- жује и меланхолија омет настале у његову животу а дружба с клавиром још тежила: омет је он с њим разо- пареау и недоводе му болове ојањеног срца. И ето у то доба јавља се жена с којом је он провео толико пријатних и непријатних минута, жена која испунала готово сав доо његове историје од 1836. год. на све до смрти. То је била знаменита француска романсијерка Жорж Санд.

После несрећне љубави према Марији, он се и даље нијао до Париским салонима, но сад се таи и несреће; својом свирком он је само наводо тугу на своје слушаоце. Целе вечери једном у салону гроице д' Агу био је не- расположен; тек кад је остао најинтимније друштво — он седе за клавир и поче своје карбоне вирвовизације. Осетиво је као да никог поред њега нема, предао се сав својој музици и кроз прете по дирама испеваоа своју тугу и несрећну љубав. Прибуђен са саварија, видео је два прва ока прева себа и леу главу подбочену обема рукама на клавир. Сако је погрено и дако се осекипо. Исти вечери Анет га је позиво с њом, са Жорж Сандовом, с једним створењем, како је Шонен говорио, које је најбоде разудео његову тугу. У почетку он је чак доишо до закључка да она није тако лена, као што су о њој говорили, но доишје се страшно забавио у њу. Туга га је убрзо проила и гордост је оиладала њине, осећајући љубав знамените живе. Он се осећао врло срећ-

ни. Убрао је са тил познатиством променен и његов живот: закупо је још нећу етан, снабдео се још скупим ин- шентајем и пазалим клавиром, а врешеао врло често музикалне вечери у кругу својих добрих пријатеља и другова, као што су били Мајербер, Анет, X. Хајне, Мицкленц, Азфред де Миле, Ж. Санд и др. Ту се он осетиво напослетку пуш ладноштва и среће и његова дитињска несрећност враћала се постепено.

Године 1837. Шонен отиује у Лондон, где је осетиво прве предавање своје болетице. Болест се развијала врло брзо, и пријатељи се његови нећ побојиваху за његов живот. Надуће године Жорж Санд, због болести свога сина, пође на остроу Мајорину куда се упути и сам Шонен, нешто по савету лекара, а још више по налогу свога срца (однос према Ж. Санд — Аурори Лидеиан, — били су нећ блиско пријатељски). Болестог Шонена Жорж Санд је и сувише неговала и назвала, као свога рођенога; у толико несрећних и критичких минута она га је увек на- личила из опасности. За све време њихова позна- штва она је успела да позна и најкрасне његове кавире и најбоде му је умела у свачем умести и задовољити га. У место меке климе и свих удобности на остроу, те године била је ужасна млага. Хладноћа доха, где није ни нећа било, и сви други недостаци још силније утицаху на болест и нервнош Шоненову. Капала пак његов подалако је издаваче сталова, те на атодан и добар стан нису могли наћи: једна наду себи уточишта у некаком старом ма- настиру изван града. На бруу руку наду некакав на- шентај, поруче нећ, клавир и друге потребе ствари.

А. Д. Мил.

(НАСТАНАК — II)

— Листићи —

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

„Notturmo“

— Херман Хесе —

Мој коњ зиште, уздићу дивни прат и зарза у тајно вече.

Поздрављај те! Поздрављај ти моје кедровско дрво уочиште! Ти које мир доносиш, ти одстрањено, не- такуто, са врхних скуповених појасом!

У дубокој, густој кедровој шуми лежи језеро и један гранитски опустели дворца. Дворца сазида за вечност, огроман и јак, са големим норманским торњевима и са једним јединим вратима. Она се се отворила на једне сте- пенике од широка тесана камена, које су водиле у црно бездно језеро. Седа чувар што је и познато мого коња, на пође замишљен кроз прат од туча и преко зеленкастих степена. Одрешти са тешиког лапца краљевски чун и за- весла полако веслом кроз прву и густу воду. Узе не и одвела натраг.

Завеслаши омет чун лапцем са гводеица безочујки.

Седоско на праг од тучних врата. Трешерне листића на врховима све је јаче у вечерним поветару, ступи се прикрада кроз дебела стабла на обали. Чувар је своју старачку главу наслонио на обе руке и продирао дугим и мирним погледом у вече. Пред њима леже маховином об- расли стеници и непокретно језеро, а с обе стране ти- стубодимни анд свете шуме, којима се у прстен завојара са противне стране далеке јез-рске обале. Часови лете не- чујно мимо нас. С оне стране воде дрхти преко шумских врхова слабоча светлост, диле се и расте и пошине савени јасно да светли и избјаја, додећи над шумом, као пуи месец.

Чувар је ујве свој укочени поглед на лагано кре- тавне месеца. Његово је лице тужно, и ја осећам, да би радо говорио са њим. Ја га запитих, али брзо окренух свој глас у шапугаве ушавиен одјеком у усамљеној шуми. Ушатах га: „Ти си тужан... О чему мислиш?“

И не послада ме, само спусти мало оду главу и удахну. Затим рече: „Пр теишу годину седео сам овде на истом прагу и гледао моћно језеро. А тамо, у

средњим ноге, где се месец озбиља, лизао је мртвачки чин и горео сав у жарком пријемном надишу. Цело језеро беше ружено од блеска затрпеног чуда. А онај што је у њему лежао, био је мој последњи краљ."

Старац покри своју главу одбој. Мало за тин откри се, а на бради имао је још неколико сувих капаља. Тада настави: "После кратког времена одгурнух последњи смртничков чин од ових степеница. Лежала је у њему надчовечески депа, као снег бела жена у пурпурним свечаним одећима. Моја последња краљица.* Дубоко и тешко запушта кедрова шума. Из бездне воде тужно гледаше округли месец.

"Водео сам је!" — — — "Пошло низа дугих година чувао сам дворцац и седео дуге, мирне вечери на својим степеницама. Али ти то већ знаш, ти си ме по имену знао, и ти си једини циља је нога у тасући година прекозачила оно уточиште. Ти знаш и кључево негових одаја! Хоћеш ли да уђеш?"

Затворено удазак ниса себе. Чувар уз бакал из беоцуга и осветли ми степениште.

Здраво, тисућгодишње степенице! Здраво, бронзани украси свештеници! Здраво, засведене коридори кроз које се буди одјек краљевских корака, када кроз кас пролазиш!

Код последњих врата застале чувар, поклонил се дубоко и провукте ме сама. Ступах у стару одају и осетих оштрав прошалих времена, подрава који сам још као владао дечко пре много година осетио. Одаја наше последње краљице! Пурпурни теписи, високо стојаће са лавовим гланцама, златни и од другог камења женски украси. Један неоплаћени бог са ратним племом етеја наспра себе; око главе му је златни трак, а о руди нала краљичина хареа.

То је хареа што је за дугих ноћи дугим и тужним тоновима очаравала језеро и мирне лабуде по ноћу! То је хареа која је пратила песну белх поноћних прилика! А њихова је песна жуборила у облачним и олујским пољима плавако а чисто на дрхтавог језера и проламала кроз уснашту послугу и килвала се у краљов и нуртурној одаји са дивном краљом. Она је ударила начен кроз носне груди последњег краља. Она је једне бурне ноћи и краљица донала сирт, подубиши ружене и страсне усне нежине.

Дрвена хареа ниса о руди мирног божанства. Посматрах дуге њене чудно и анто облике за знајевском главош, очина од смарагда, бесирни зубина и танаким струнама, и удихах неизмерне страсти оног прошлог, небораваљеног и моћног времена.

Прозор не беше затворен. Ја се навистих у удабелне. Степенице и језеро леже под мном. Чувар одаи тужно па свој прагу, напаше се погледом језерско дубине и чува у својим товаленим грудима затрпено море своје бескртне дубини. Чувар, језеро и шума, за тисућ година без смрти и времена, хармонички су својени у шаролују; нисе њих промечте пуни, мирни месец. Онаки удајај је напштак из неспирног пехара нежности, а сваки откуцај срца мирни талас у мору бутања!

У блавици појави се на води светли траг, а пред њим бела светлосна појава. Застаде и удари краљина:

био је то велики лабуд. Завела лагано и оде даље. Даље, све даље у дубоко језеро. Далеко тачно заустави се, једна се још нади, уздиже се бано и тужно и потону у језеро. Неки чудан и сладки глас затрпета око дворца и језера, а ја не знам да ли то беше лабудина песна или пробубњени глас при дубавно хареу. Чувар је жебучим устао и гласно подигнуто главе одушевљен и блажен пут белог чуда: рашири обе руке и дуге је тако стајао онијен саатним гласом. И моје срце обузе нека блажена и пријатна нирвоа.

Чувар ме тада погледом својим запита: "Шта је? Ближиху му главош, затворих краљичину одају и спустих се низ широкe степенице. Чуи већ беше одрешен. Уђох у њ, а старац тихо и нечујно спусти носло своје у дубоку приу поду.

С нежакотг зренила А.

А к о р д

Један пут, ноћу, шаће не гавраи, овај злокобни, и закрета на гласом судбине рач ону страну, коју понавља на сваком месту где човек живи; реч ону кобну, коју свакоме, ко желе има, са правом кажује и опокони га: и жеза и задовољство и срећа — *никода!* И кад ми ту реч, гласом креветаних, граву над главом као прии подсмех и савет неки, одговора му нешто из груди — докле кроз поноћ тренираше: *никода!* У грудина ми брзаше: *свакода!* И претрпави он тача злокобна. За таи се спусте до самих грудју, олдушну кроз њих, и када разумедо мучно брзаше, учини јој се као утвара, као саму себе отуд да чује, на вахуи краљина као да би просекла отпор чудесна, сагласна с оним чему се опире... И приу у ноћ. А за ноћ лети, гони је, етже и на њу нади као прии јад: *Свакода! Свакода!*

Ст. С. Н.

К о с

Ноћ је.

Душе болне и клонули тела лежим на земљи и, кроз жрко липше, ушпире уворе очи горе — звездама. Али се силни прии сплетова и загрило се суседно грање, па се надишам са свију страна, те, као прии венци сјајаше, критисаи жеде, затворили им пут. Желе се вију и продриду до сјајних звезда, и даље још... Али шта ће очи под том кипреном, што ми заклања блиставе светове, који би причама о бескрајности умела дужи утехе дати? И као да се диже до неба, као да о неба грање ушпире и прии анскава звезде покрива, тако нагледа — као еантон неки! Вај, теобно ми је! Размалито се грање евалтаве, ја бих светлости, јира, слободе!

А жрго грање само се циља, док прии липше истачно шунта. — Душа се стреса, тело се грчи. Ноћ је.

Ст. С. Н.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Венус (сликао Ђорђоне). — Ђорђоне да Кастел-Франко или управо Ђорђо Барбарели, италијански сликар, рођен је 1478. по свој прилици у Кастелранку у улици у Млецима око 1510. Он је оснивац Мастачког коледжита, који је тек под његовом кичицом добио сву топлоту и снагу. Од његових слика сачувани је први маали број. Највише му је пошана Мадона у катедри Кастел-Франка, а за тим: Венус (у Дражанина), Мадона (Пино Музеум у Мадриду), Астролози (Беч), Пороцица (Дворец Ђованели у Млецима). За много друге слике сумња се да ли су његове или Тицијана из младих година. У Млецима је сликао и неколико домова, а најбоље осласу Fondaco dei Tedeschi. —

Евокација. Госпођа са камелијама. Масловни лист. Ђованан, Вињета (сликао Алесан Муха). — Овај велики чешки сликар рођен је године 1860. у Иавањци у Моравској. Сликарству се, у прво доба, учио у Брну, а затим две године у Минхену. По завршетку студија путовао је по Немачкој, одакле се, преко Тирола, спустио у Италију. И ако овај пут не беше за њега од оваквих значајних сликова, онда, ипак, је заокружио и усавршио доста стечена знања. Живот његов, у овом доба, био је још путо и невоља, прави бојемски живот даровитог а сиротог уметника. Гроо Куен-Вина позове га у Моравску да му декоративно украси нови дворца. У том дворцу израдио је Муха први свој велики посао — тридесет панова, који приказују развој игре и спорта у најразличитијим земљама. Свршавши овај посао, пође опет на пут, — али не више у Италију, већ у Париз, у престоницу лепоте, славе и успеха. Радећи по разним академијама, није се подавао ничијем утицају. Тадашње своје радове наложиво је у Салону, где је привукао пажњу уметничких кругова. Али жељенога успеха за дуге не дочека.

Тек 1894. године, када се Сара Бернардова заузео за њега, осмехну му се дивно очекивана срећа. Практично Сара уговорила са Мухом да јој изради циклус уметничких плаката за њени Театре де ла Renaissance. Први плакат беше „Ghismonda“, а за њим „Госпођа са Камелијама“, „Lorenzaccio“, „Tosca“, „Hamlet“ и др. Осим ових плаката, израдио је Муха још читав низ афиша за разна предузећа. Од ових радова нарочито се истичу: плакат за „Exposition de Cent“, а највише ову изложбу, за павилјон Жоб и за Quartier Latin. Мало пре од овога доба почео је плакат добијати овај значај у уметности којој му је данас свуде признат. Мухини плакатама извојевана је потпуна победа, јер они освајају својом потпуном уметничком обрадом, својом отменитошћу, елеганцијом, својом хармонијом и својом словесном меланхоличком карактеристиком.

Ударници тако томе својој слави, Муха је врло лако понао даје. Још пре тога показивао је он редок илустраторски дар. Сад му више не беше тешко да за своје радове нађе издавача. Прво је објавио неколико списака „Књиге за децу“, а за тим „Француска на ишаку столећа“. Ипак му је најважнији рад „Епизоде из немачке историје“. Његов „Оче наш“ издваја од свих досадашњих радова те врсте, јер је потпуно оригиналан, јер својом орнаментиком, линијама, цртеж, илустрацијом, па и самим словима, даје утисак потпуно оданости и молитвеног расположења.

О последњој Париској Изложби посветио је Муха доста рада и нашем народу. Босански павилјон украсио је својим сликама из живота нашег народа у Босни, из легенде и историје. На тим сликама, поред верности оригиналима, највише задобија њихова духовна садржина, која је јединствен израз живота и прилика наше браће.

Оне многобројне слике ипак су најмањи део његова многобројног рада, јер није могуће у овој прилици замишљати колико дубље у његов огромни и значајни рад. Тек пре неколико година почео је своје сликовно знаменито социјалних сликањата, нарочито у својем слављеном пастелском циклусу „Седам грехова“. По њему, грех је последица невоље, патње, омишљеног и душевног бола. У овом раду јасно се Муха свом силном као сликар-философ.

Живео у Парису и радећи у њему, Муха је својим радом постао француски величина, и ако свој честити народ никада није заборављао, и ако у својим сликама није ни хтео бити могуће да уништи ону топлоту болелике, меко и нежне, али увек узвишене и поетичне словесне душе. Овај основни особини његова рада придружила се она јединствена отменост, елеганција и елиганција француска, те је та дружба несумњиво и дала сву ону чар и нову лепоту Мухиних радова. Мухине слике у данашњи броју, и ако нису доносице да даду потпуно слику о овом великом и значајном раднику, ипак ће дати бар основни појам о овом великом човеку. —

Џ. З.

Мастарски ага, Мухамеданке на улици. — Ове две слике доносило уз приповетку Г. Горвиња „Бузабова Ђејна.“ —

На путу (сликао Матејо Стернен). Поред досадашњих словеначких сликара, које приказује својим читаоцима, доносило данас овај рад млађег али несумњиво даровитог словеначког сликара, Матејо Стернеца. Он се нарочито одликује својом једноставношћу у композицији и својим белим колоритом. —

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ

Наде, комад са приморја, у четири чина, од Хермана Хејерманса, превео Б. Вошковић. Редитељ И. Станојевић. —

Драматичар-пропатор холандске демократије, Херман Хејерманс, прешао је (23. о. м.) и преко Београдске позорице са својом „Надом“, али је већ другог вечера, оправдано дут и гласан, отишао до архиве и ту, као оно Босов брод, утопио и сакривао сваку наду на одржавање овога комада у репертоару Београдског театра. А тако иже ни требало ни смео да буде! У досадашњем дугану по туђинским новитетима, Управља је срећно нашла на ово дело, али га је тако подељил, спремила и дала, као да је нарочито хтела показати како се могу упрошати и добре ствари.

Трагика дилект којијет ретко је где, без поличних кононалика и без сприваних ишинећања, тако перно и истински представљена као у оном комаду. Знахепшта у својим детаљима, ова „трагика“, елида са судбинских елемената, пронала је у Београду једино са рђаве интерпретације, и ако ниско очекивали да живот холандских рђавих просторија и преко наше позорице и да нас западне реалношћу холандске средине. Довела, то се није могло очекивати, али смо могли с првом тражити да акцентат игре покаже бар пут којим гледаоци треба да иду, а не да слушамо по коридорима најразличијих тумачења, која су потицала једино из погрешних извођења на позорици. И ако су представљачи били унели пуно добре воље да комад „спасавају“, — Управља се није ангажовала (или тек неће признати да јесте) ни у најелементарнијих тумачењу и упућивању.

Далеко би не одело, када бих набрајао све погрешке у том правцу (а по којој „Нади“ не би то више ни користило), али је довољно поменути истину да је цео трећи чин, јединствено сагласје свега што бива на позорици, — дефанзивно пролао. Читан један чин, читања Језовита прича у рибарској кибри крај славе светљасе, уз рјачу збуруманог мора на коме су хил и драги свих ових бедних жена што се ту некупшину око болесне Кирије, несрећне савурге и матери. Стијење сусветло се у круг ових бедница, те причају и слушања, предзнација, ужасиња који се остварују. И тајна Марије прича о оној познаној посети, која трпшу, у поноћу, удара у нећ прозор; тајан се другито подела, под том причом, понови слушања и страху — а неко нервозно, ситно кудаче (трпшу!) зачу се на вратима, кроз која уђе удовица Сарт, са скоро несташним шитањем: „Шта нам је! Што сте се тако загледали у мене?...“ Ни нећ видате, да је оне оно требало другичије да се кинде. Али... ко ће још и о тим ситуацијама водити рачуна, над, ето, читав допета деши трећи чин пролазе и вагони публику на левање.

А цео би комад сасвим другачије изгледао, да је управља, још неколиким огледама, била у стању да свему да живаљ, бриж токио, представљачима више учешћа, више заједине у сценама, а позорици бар неке интиности, ако није могла а више реалности. Улоге су биле потрешно подељене Г-ђама Павловићки и Гавриловићки, Г-ђица Петковићевој и Г. Милутиновићу.

„Нада“ је комад доиста засадуан живог боде судбине од оне што је додела на Београдској „технички реповизацио“ позорици. Редах је комад (не говорим о представама у Београду) у којој је писац, као саккар поштетста, боде распоредом основне тонове и тим чуданим а сввршено успешним огледом нагонио гледаоце да из својих душа до потпуности изваду све оно што је тек заслуђено, илалш обележено, да, једном речи, сасвим судуљују у игри и да из не изводе све оно што је писац додела писало, али што нагде није истицао ни кроз чија уста. Само се на тај начин и може тумачити успех овога комада на свима позорицама преко којих је прелазио.

Београд је био изузетак, али је публика том најмање крива. Јер је о комаду судила само по оној што је видела и како је што чула.

Представљачи су се похвално утрживали — али изван обележених стаза. —

У оном комаду одмор за публику наступио је тек после трећег чина т. ј. у 10¹/₂ часова! Није ни ово рђави пут да се једним ударним погађа и комад и публика. Најмање, брже ваљало!

— К.

КЊИЖЕВНОСТ

Кња књига о Прешерну

28. о. м. свечано је отворен споменик највећем словеначком песнику, Франци Прешеру. Словенско суделовање у тој прослави даје акту поштовања и словеначког поносу нарочити карактер. У епитељбарској броју одуђићено се опсежије том великом чину, а овај прилагод истиче књигу Енгелберта Вагала као најбољу упућник за познавање живота и рада великог песника. Књига је изашла у издању „Народне Тискара“ а има оут садржину: Увод. — Прешерове младе године. — Вах у Љубљани. — Вах у Бечу. — Абсцедна војска. — Прешер у Љубљани. — Прешер у Краму. — Прешерова смрт. — Прешерне песме.

Књига је изврена а написана је тако јасно и просто, да би је и ерски читавио брзо лако разумио. Књига је изашла: *Slava Pršernu! Ob odkritju Pršernovega spomenika v Ljubljani*. Sestavi E. Gangl. Natisnila in založila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani 1905. —

Велико српско интересовање о Прешерну и сличностима у Љубљани не би требало да остане само лепа успомена, јер ево прилике да се поје корак унапред. Словеначки језик толико је близак нашем језику, да се, са врло мало труда, одмах може разумети. Пошто је Прешерн јунак последњих дана, препорукују српским читаоцима да ову књигу, као веома блиску нашем интересовању, добаве и прочитају, јер од ње до других словеначких књига, и лепих и одабраних, нека — како се то вели — ни по корака. А то је, у осталом, и један једини пут да своју браћу и боље познамо и више заволемо, јер се сви врло добро сећамо са колико су љубави суделовали Словенци у прослави Стогодишњице и Краљева Крунисања. Када још помислимо, да у „Љубљанског Звону“ (поштоу набавком књижевних листу) нису ретки чланци на нашем, српском језику (а „Slovenka“ је допосла чланци и Њиринском писане) — онда је и наша дужност да браћу Словенцима што више прибеже, да их што боље познамо, јер су она наша права браћа, јер су на ударцу германској напади.

Цена је докато Леној Гангловој књизи свега 60 хелера. Порубине прија „Narodna Tiskarna“ и „Držito slovenskih čimnikarjev in književnikov“ (Ljubljana). Српски књижевни добие и нарочити раб.

C.

* Д-р Светомир Марковић, потпредседник „Друштва за школску хигијену и народно просвећивање“ читао је, 1. о. м., на учитељској експозицији своје јавно предавање „Кратак упоредак поглед на француске и српске школе са гледишта хигијенског.“

* Ристо Т. Пророковић-Новосиљан спремно је за штампу, у издању Кодричеве Задужбине, своје дело, Невиспавка бунa 1874. и почетак устанка у Херцеговини 1875. године. Цена ће бити 1-50 дина. (1.50 кр.). — Порубице прија писак (Београд, Хотел Балкан).

* Антон Розам, професор земљоделске и ветеринарске школе у Пилану, и Мартина Тутуновићева, свршена приправница за учитељску земљоделске школе и млекарства, држали су 2. о. м., у сали Полиграфичког Друштва, заједничко експериментално предавање о млекарству и потреби оснивања женских земљоделско-млекарских школа.

* Лујо Конте Војновић, гувернер Н. В. Краљевих Александра, дао је у штампу своје расправе „О наду Дубровачке републике“ и „Однос Дубровника са Француском“. Она друга расправа била је штампана на француском језику у „Revue d'histoire diplomatique“.

* Г. Живојин Дачић, секретар Универзитета, пријавио је од г. Лује Зринића, професора, уредништво поштомесног списа „Српски Народ“, Гужински и све што се тиче уредништва ваља од сада слати г. Дачићу.

* Д-р Ђорђе Николић и Д-р Деностен Николајевић спремили су за штампу и ускоро ће издати „Оштатистику здравствениости и санитарних прилика у Београду“.

* У Државној Штампарији одштампан је „Закон о поштунку судског и грађанских парницама.“ Цена му је

4 динара, а може се добити у свима поштомесним књижевима Краљевине Србије. —

* Администрација и уредништво „Врача Погађач“ јављају да ће до новембра о. г. бити готов „Врач Погађач“ шални календар за 1906. год. — Овим ће се календаром обележити десетогодишњица „Врачева“ изажења, а да би се што боље огузала усповен на ту прославу, сарадњу су обећали иницијери књижевници. Цена ће бити 30 хелера. Све порубине ваља упућивати: Г-ђи Зорка С. А. Лазина рођ. Милетић (Нови Сад, Петовићева улица, 8).

* Д-р Милорад Савичевић штампало је и изапо своју расправу „Венеричне болести, њихово лечење и предохрана“. Цена 1 динар.

* Јамо Томић, уредник „Застава“ (Нови Сад) штампало је своју брошуру „Избор и право кавали“. Књижевни је цена 10 котура. Порубине прија Коста Лера (Нови Сад).

* Професори Д-р Ђорђе Лера и Благоје Браичић (Нови Сад) јављају да издаше свога Речника (Мађарско-српски и Српско-мађарски) пролазу од сад: сваки део у по цене (4 кртне), а оба за 7 (место 16) кртна.

* Саватетско Одељење Министарства Унутрашњих Послова одштампало из њихова листа чланак Д-ра Демостена Николајевића „Наступни гроизаци“. Брошура ће се бесплатно поклањати по силама крајевина њихова народа у којима ваља та опска болест.

* Борибоје Нешић, књижевнишк иштовник, јавља да је дао у штампу своје дело „Оглава фортификација“. Због недовољног броја претплатника уопак овога дела „Градска пошта“ оставља да штампана крајем ове године.

* Српско Ондалинско Коло у Панчеву веома марљиво врши свој посао. Низу досадашњих предавања и читана, дошло је и предавање Стевана Смедеревца, медицинара, „О десничкој струци“ и Милана Поповића, правника, „О појезици Милена Гривка“. Госпођица Даница Бандићева читала је своју приповеку „Иза сна“.

* Рад. А. Душловић (Нови Сад) дао је у штампу своју хумореску „Избор једног народног заступника.“ Порубине прија писак.

* Уредништво „Артиљеришко-инженерског Гласника“ јавља да је 1. број већ дат у штампу и да ће се разаслати у току овога месеца.

* У 1. и 2. свеску (33 књига) оногодишњег „Österreichisch-Ungarische Revue“, немачку за културно аустроугарско интересе, штампано је наш сарадник Г. Т. Стевановић-Виловски своју расправу „Drei byzantinische Frauen“ (Царица Елдокија, Царица Ирина и Теофанија, немачки нарци). Расправа заслужује пуну пажњу.

* У Београд крај Дубровника проклањено је овога месеца тридесетогодишњицу свога књижевничког рада Вид Вуковић Вукасовић, познати ооладрствата наш.

* Српско црквено пошало Друштво „Јединство“ у Београду (Беога) предадо је 100 кртна награда г. Мити Топиловцу, хоровао Српског Панчевског Друштва, за коопозитију друштвене хигије (речи Алексе Шантића).

* Министарство Просвете и Црквених Послова ривисало је стечај за израду Историје Српског Народа (уобичај за четврти разред основне школе). Награда је 2000 динара, а рок израде 1. марта 1896. године.

* У Државној Штампарији одштампан је „Закон о чиновничјима грађанског реда“ и „Закон о правозаступ-

пицама*. Поред њих у тој су књизи још и ови закони: о паљеници, јавној безбедности, за мерења и идентификације криваца, државном отсуству криваца; такође и правила: о донаћем реду у кавезним заводима, о лудској и епитичкој храни, о управљању у болницама, о наградама и казне изван казненог завода, о односима слугу и глади и о посредовању за набављање слугу и службе. — Ово је шесто, допуњено издање, а цена му је 2 дина. —

* Младути Златановић (Вршац) јавља да је дво у питању свој рад „Ко поткопава и руши народну привреду аутомобила?“. Цена није означена, а пријаве за претплату треба слати писму. —

* Д-р Војислав Ранић штампано је и дво у продају своју књигу „Грађанско бирачко право или напрат државног слобода“. Дело је намењено да као подсетник послужу савима грађанима који желе да позваду грађанско право и политички живот српске државе. Књига има 11 табака обично осмине, а цена је 1 динар. —

† ИЛАРИОН РУВАРАЦ

С. о. м. испустио је свој истинољубиви дух творца критичке историје: српске Иларион Руварац, архимандрит манастира Гргетца, први члан Српске Академије Наука и Југословенске Академије у Загребу, члан цитронала новинарских школа, председник изборног одбора за веротачење у средњим заводима, члан књижевног одељења Матице Српске, члан патриотичке српске гимназије у Карловцима, и т. д. Побуњен од светскога сјаја и лаза у прави револуционар борби за истину, прокламује је хипотезе и изложује родољубни рад историчарски, и отпочео приказивање неуставно истине историјске и оне која год и оне која боли. Млади историчари, без изузетка, пошашу су његовим стопана, те је и за то његов рад нова епоха у српској историографији. Име његово поминаће се заједно с именом Достоевља, Вука, Димитија и Навичића.

Живео је 73 године, а сахрањен је 11. окт. н. изд. пред манастиром Гргетцом.

БИБЛИОГРАФИЈА

Саво П. Вулатић: *Просте душе*. Цијена крива 1-50. Штампано у Српској Штампарији у Загребу, 1905. — 14×22 см., 82 стр. —

Песме Владимира М. Лисице. Цена 0-60 п. дин. Неш, књижара и штампарија Ђ. Мунца, 1905. — 14-5×22 см., 55 стр. —

108 издање *Задужбине Илије М. Коларица 108. Промени*. Роман. Написао А. Коњарић. Београд. Штампарија Светозара Николића, Обилићев Венац бр. 2. 1905. — 13×20 см., 144 стр. — Цена 1 динар.

Историјски развојак политичке власти у Србији (1793—1869). Д. Ђ. Алимпић. Препечатано из „Политичкога Гласника“. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16×23 см., 103 стр. — Цена 1 динар.

Прон извештај српске православне просветне женске задруге Са. Мајке Ангелине о српској православној девојачкој васпиталитету у Будали-Пешти за школску годину 1904. — 1905. Издање управног одбора задруге у Будали-Пешти, 1905. — 15-5×23 см., 72 стр. —

П. Ј. Одавић. *Новосе*. Свеена прва. „Мати Библиотекс“. Посебно издање. У Мостару, 1905. Штампаријако-уједињенички завод Пахера и Кисеља. 12×15 см., 160 стр.

Антон Чегов. Написао Јован Максимовић. Цена 1 динар. Из „Српског Књижевног Гласника“ (Књига XIV и XV). Београд, 1905. Штампарија Светозара Николића, Обилићев Венац. — 16×23 см., 77 стр. —

Прон конгрес српских лекара и природњака. *Три предавања*. I Судебна психијатрија — II Прогресивна парализа — III Рукало. Од Д-ра Војислава М. Суботића, секундарног лекара Болнице за душевне болести у Београду. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16×25 см., 100 стр.

О раскопу (мода) и осталим митским обичајима и намирница намирна. Предање у Даругуру 17. маја 1905. године на осмом Конгресу Српских Земљорадничких Задруга Радомира Марковић парох Ипшјеве. Српска штампарница у Загребу, 1905. — 15×23 см., 37 стр. — Цена је 10 епарја.

Земљане прое. Владимир Караџа, III. део. *Еуропа*. За III разред средњих школа. Ново, поправљено и допуњено издање. Са сликама. Књига се продаје у кооперативу Фонда прое. Владимира Караџа за непитивање српских немача. Београд, штампарија „Докторје Обрадовић“, 1905. Цена је књизи 1-50 дин. — 16×24 см., 103. стране.

Истично питање и савез балканских народа. Политичка студија од адвоната Јована Предича. Неготин, штампарија А. Станковића. 1905. — 11-5×17 см., 24 стр. Цена 10 парја. —

САДРЖАЈ:

Њубигеон Вејас, од Смет. Ђорђевића (српског со). Сва, песма Младутица Јулијана. Мајмунска рука, поема W. W. Јасола. Пресеко Ђ. Ђорђевића сам чедо сипо... (Хајне), Р. Ј. Одавић. Њен одишје, песма Симе Цандуковића. Како се заснивају астрономична? од Јел. Михаиловића, (српског со). Присећују (Е. Гавла), јерено Р. Ј. О. Како је постало друштво за сироту и научителу доцу, (из Тасиона Десовића), (српског со). Ноћ, песма Душана Младуца.

Београд од 1717—1729, по архивским изворима наведено Тодор Стевановић Високи (наставак со). Фридрих Шовен (наставак со).

Листаки: „Nottingham“ Херман Хесе. С немачког превела А. — Авора, од Ст. С. Н. — Коб, од Ст. С. Н. Уз наше савце.

Хроника: (Уметност, Књижевност, Радно, Библиотечарство). СЛИБИ: Венте. — Аљан. — Неватс. — Госвоја са квалитетом. — Евокација. — Писањина дит. — Мостарски от. — Муслимане на улици. — На путу.

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 29

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаџа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сундо-брака, Кипобранца, Мараме вешних и за ереску ношњу, Ребади, Штапова, Путничких прибор и разне кожне робе:

Жанета, Кепова, Сукања, Влауза, женски Кошуља, Гаџа, Рекла, Мидера, Муфова, Чеш-љена, Укосница, Халџиница деч. и за девојчице, Капица и Венкица:

Спремо за удаваче и девојке, Шалова за кумовске сече, Свице за преносе, Огртача за плале (полерака), Албума, Мириса, Сапуна, разних предмета за поклоне и свадбених галантереских новоти.

✦ ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ ✦

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34, ДО НОВОГ ГРАДА ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште своју српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све новремене списе и недељне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шаље у пошту.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, пијану и т. д.

Свако дело, којег случајно не би било на стоваришту, књижара набавља за најкраће време по оригиналној цени, без даљих трошкова.

✦ Издржано се обраћа пажња п. а. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, нарочито такво и из лепе књижевности, које продаје исклучиво. Она и набавља антикварске књиге по поруцима и по цени утврђеној у каталогу из којег се набавља. Велики избор антикварских каталога црвених светских антиквара стоји свагда на располагању свакоме.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилату сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibbibliothek), која се састоји из 6000 различитих, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечно претплата је два динара са неограниченим правом читања.

✦ Напомена: књига и своју проту књига и музикалија има књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

— ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ —

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мирал деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат, предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Највише обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости поштом завод, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигуранцима на унутрашњости одликовано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један познати завод, радилница или улага за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан плаћати улоге у Београд и плаћати се трошковима око поштовања.

✦ Платеже за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фридова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ ИЗБОР ЈЕ

највећи и најлепши

РОБА ЈЕ

НАГОЛИДИЈА И ИЗ НАГОЛИДИНИХ ФАБРИКА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове артикле:

Шешира филинских и сланих у свим бојама и ценима;

Цилиндери од шани и атласа;

Рубља мушког и женског;

Обуће мушко, женско и дечије;

Спреме за удаваче, младожење и девојке;

Мидери у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком Р. Д.;

Краватне мушких;

Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;

Рубља лунетог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;

Рукавице и капа сваког врста;

Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;

Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 цара до 350 дан. ком.

Затим: мјерца, тоста и прашица за зубе; вода за уста, прашица и појача за лице; вода колоница, вода за одржавање, растена и бодисама хосе; мјетина за браду и косу и помада за браду;

Лепеза, обичних и за балове;

Марама: кашмирских, штофних и свилених за срцу пошну;

Марама свилених у свим врстама;

Ћебета, штапова, кеса, мичашица, табакера, герби, албука, дугмета за кравце, прса и манжетне; четка за одело косу и зубе; чопљена, порцелана, и остале галантериске и поклононе робе.

Препоручујемо поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ И ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

помаже за хартију

ПРОГ 164 СТАКЕ КОМАД
250 ДИО

Савремена улапка
за господу која пише од грчана.

улапка од каучука са **ЗЛАТИМ** пером

НАСЛОВИ ЗА ПИСМЕ

НАСЛОВИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ
БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

Ова је улапка израђена тако, да писци могу писати на писму, сваког врста своје удубљене улапка стоје 3 ден.

Оваква улапка имамо још неколико врста а то: од 6, 7, и 12 дан. ком.

Поласних за г. г. ланаре, гргоце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Улапка по овој слици са **ЗЛАТИМ** пером стоју 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Америчанске улапке са **ЗЛАТИМ** пером стоју 7-50 и 10 ден. комад, а са вјетом 4-50, 6 и 8 динаре комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ТОДИЈА СЕДМЈА —

1905

НОВО-ОТВОРЕНА
ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА
МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Митандова улица бр. 33. у кући г. Никола Спасића.

Има на стоваришту и свагда новоно добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици за сваку поједину сезону: Штофова најмодернијих за женско одело.
— Свице за хаљине, превезе, блузе и украсе. — Сомота и Плиша. — Атлаза црна за буџе и збоваде.
— Атлаза као и Свице беле за венчане хаљине. — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету. — Атлаза и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за женско одело као: Свицена штикераја, Апликација, Чипана, Чипканог штофа, Позаментерије и целовушног прибора и т. д.

 ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и недованих. — Гарнитура за кревете. — Платна ковачног као и Шифона Шро-
ловог у свима ширинама. — Везова и уметана.

 ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послава је узалудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА
КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА
У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Геразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвиллиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичној платну, батисту и кеperу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета,

Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вувена, полу-свицена и свицена;
Жаниле-(Мокега) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у пилу и штове;
на штриглама и клубадима; обичног, свиценог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

 ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруцбина за ове крајеве у Србији извршују се најбржијим и најбоље.
Мустре од свију наших артикала шаљемо на захтев бесплатно.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 евр. или 20 динара у злату. Преплатити и све што се тиче администрације има се Р. Ј. Ода-вићу, власнику и уреднику „Нове Искре“, Калетан-Милићина улица, бр. 8. Уписници се не праћају; изјављено тражење појединих бројева изазивају се само у року од два месеца. После тога рона бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Ђулбегова Зејна

— Свет. Ђорђевић —

Павлу Поповићу

(серијал)

V.

Ослије три месеца Зејну је готово тешко било познати. Дошла некако свјежија, подрија, пунџа; очи су јој биле још влажније,

зенице као да се рашириле и дошле тамније, а напућене усне ружичије, сочије и као да су се на њима познавали трагови безбројних, страшних полућаца. Хаган је, освет, био мршавији, бледији; жуљасте циге наградио га по лицу; поглед му постао мутан, уморан, готово туп... Он је био и некако ћутљиви и, премда се старао да буде што љубавнији са Зејном, ипак није знао више онако говорити као прије. У кући, осим њих двоје, била је још само сестра Хасанова, таквоијаста, приоока Зибка, која се нејачито уплаћала и сакривала од њих, те су се ласно могли предавати љубављу. Зејна је по кући пратила Хасана као сенка, нити га је хтјела пуштати од себе, осим кад је пишао у дућан. Бијеле, танке руке непрестано му је обавијале око врата, тражећи му уста и чепајући образ његовим брковима. Сједила му је и у крило, гађада му право у очи и, ако јој је изгледао сужден или изнемогао, препуца би у грехотан смјех... Тада се морао засмјати

и он... Као дијете узимао је на руке и носео по себи, никаквеи је и нагонети, да се трча и праћана као риба. Најпошље су, изморени и једно и друго, изадили на шилуе и дуго лежали загрљени, док је његова глава почивала на разголаћеним јој прсима.

У нече су излазили на авлију и сједили на трави, прелонивши се леђима уз залупки, мрки анд. Зејна, забацивши замршени косе, пјекала је, а Хасан је пратио уз тамбуру. И док су пошљедњи сунчеви зраци унакрли на меснати листовима дивље смокве, израсле изнад раскрхане стрехе, док се, са високе џинаре пошљедњи усукли муџезини испалио у провидиоци суираку изнад старих, накривљених димњаква и бакарномрених, гордих кинариса, њихова је пјесна расла и звонила, раздијевала се по свој авлији и докидала се о зидове ниских комшијских кућа, откуда се враћао тих, нечујан, муџурић одјек.

— Да ми је 'вако до гроба доживиати, — узвикивала је Зејна, наслављајући му се на раме. — Да ми је 'вако ваада!...

— Догађаје ти, — одговарао је уморни Хасан, остављајући тамбуру. — И младос' се изложи и умре к'о и наша пјесма и тада...

— Не говори о томе, — прекидала ти је Зејна, запустивши му уста подницем. — Кад ти дају чашу медовине, а ти је испијаш и не мислиш о томе, хоће ли је нестати. Није нама да сад размишљамо. Сад треба живити!

VI.

Једнога дана, прије него што је Хасан дошао из чаршије, притисну Зеба Зејни и повуче је за собом, у приграјак један, гдје их нико не би могао опазити. Зејна је зачуђено гледала и, испочетка, затрзала се; али по лицу Зибину могло се познати, да има нешто врло важно да каже и, из шике radoznalosti, поче да пом.

— Шта је? — запита сијешкајући се. — Шта се то десило?

Зеба је привуче себи и наднесе јој се над ухо.

— Нећеш ли Хасану казати што ти испричах? — зашпта.

— Нећу, — осјече Зејна и, опазивши да јој Зеба потетно не вјерује, притисла је. — Нећу, дива ми! — додаде.

— Знам... нешто зна... нешто, — поче шептати Зеба, приљубљујући се уста му. — Шахирбег ни долази, — прошапта тише. — Долази сваки прекодан...

Зејна је одгурну и поче се гласно смјати.

— Не... некој, — узвикну преплашена Зеба, покушавајући да је ухвати и да јој затекне уста. — Немој се смјати... Чује нас ко...

— Нека чује, — одговори Зејна јаче. — Каква си чудна!... Право дете!... Шта је ако ти долази?... И мени су можда долазили...

Зеба уздицну.

— Није мени што он долази, — прошапта. — Долази ми, ево, шест и пут и то... Ама он је криван, на некомо чудно збори и чудно гледа, све му затра из очију сипа, па...

— Па шта? — запита Зејна нестрљиво. — Па?

— Па... ја га се бојим... Бојим се бити сама с њиме. Чудан је... чудан и лих... не знам ти казати како. И драго ми да сам с њиме и бојим га се... бојим... —

— Неће те изјести, — дочека Зејна живље. — Није вул...

Зеба накриви главу и погледа је долећи. — Знам ја да неће, ама се опет бојим, — рече јачице. — Ја бих вољела... вољела бих кад би и ти близу била, па да нас гледаш и да слушаш... Ти знаш и лишише говорити с њиме.

— Ја с њиме? — узвикну Зејна зачуђена. — Како ћу ја, удата, говорити с туђим момком?

— Ама ти говори са мн, — поче је молити Зеба.

— Кад си ти близу и ја ћу њиме говорити и бићу слободна. Овако се бојим и... стидим...

Радозналост и овај пут нагна Зејну да пристане.

— Па хоћу, — рече тихо, — ама да Хасан не сазна.

— Неће, — обећа Зеба. — Нико му неће казати...

Друга ноћ састало су се обе са Шахирбегом. Док је Хасан, закорен и малаксао, чврсто спавало, окрала се

Зејна из собе и састала се са Зибом. Затисну обе, полако, отишле код врата и тихо, бојећи се да мадама не искрише чак рана не замљенеће, отворили их. Овај чудновати посао, пул него тајанствености и страховала, необично се свиђао Зејни и она је била узбуђенија од Зибе. Ојечила се свога ашковања, својих вечери и, са великим нестрљивећем, чекала је Шахирбегу... Кад ти је опазила, умало није узвикнула од чула!... Био је много леини момак, него што га је замљала, леини од свих леиних момака: високо, прав, биједо лица и великих, крупних очију. Кад је имао, увијало се као трстица и леинио чудно зашлепта погма, као да не стаје на земљу, него га нешто носи; а кад је говорно, говорно је леинио и лијено, слабо наговарајући слова р и м, што се Зејни много свиђало.

На првом састанку она се устезала и није говорила дуго, Камије као да се усабодиле, те ни неку ни Зиб није дала да дођу до ријечи. Нијалиа се, шалила и тапшала као радрасано дијете, не сакривајући лица и котимично стрјељајући Шахирбегу својим плаким погледима. Зеба је била усхићена неиним држављем и завидила јој је. — Ах, да ја знам тако к'о ти... да знам... — говорила је уздицну. — Све бих дала?

— А ти учи, — одговарала је Зејна, дубећи је у чело. — Ја ово све говорим, да теби научим... Све због тебе!... Кад научим, ето ти Шахирбегу, па говори са њим.

VII.

Док је Зејна све више и више горела, расипљивана страстима, докле Хасан као да се све то више хладно. Постао је замљиван и худали. Љутно се па етине; често је, и ако благо, одгуривао од себе. Ако је када затражила да се, као и прије, заштра с њоме, назијало је дијетом и препоравало је зашто боље не пазн на кућу и зашто више не ради... Испочетка се дуктила на то, плакала, кидала се. Камије је ћутала и постајала тужнија. Ћутала је преко читана дана. Тек увече, кад би Шахирбег дошао, постала би веселија и опет је говорила, брбљала као и прије. А Шахирбегу се свиђало весице чаврљавице. На Зибу је нећ нама гледао; само се окретао Зејни и му заштитио или нецкао. Почео јој чак и хурма доносити из чаршије и необично се радонао, кад би га гаљала контицама у првони есе или у чело...

— Ама што те више не прси? — питава је она Зибу, једне вечери, пошто су испричале Шахирбегу. — Што те не прси? Долази сваку нече, а узалуд...

— Ја не знам, — одговори Зеба готово кроз плач. — Све ми се чини, да му несам више драга.

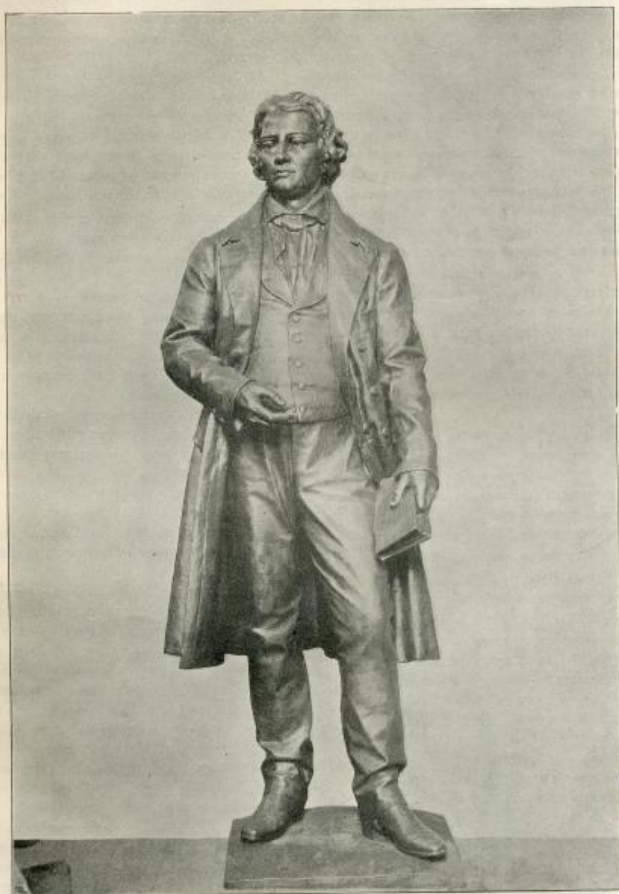
— А што га не заштитам?

— Како ћу? — запита Зеба зачуђено. — Вољала бих умити, него га заштитати.

— Хоћеш ли, да га ја заштитам?

Зеба је погледа, расшари руке и обрла је.

— Што... што питам? — запита једвајући. — Ја ћу умити без неча... Питат га!

Иван Залец

Фран Прешерн

— Остави ме на само с њиме неколике вечери, — одговори Зејна жалујући је. — Ја ћу све уредити. — Брже ће сватови, не бој се!

И почела је сажа да се састаје са Шахрбеготом и да с њиме разговара. Љепшину и веселија него икад, употребљавала је сву своју најотворнију, али не да га задобије на Зибу, него да га заплете у своје мреже. Прижицала му се близу, сасвим близу, да јој је могао осејати врели, ошогини дах на својим образима; увицала се пред њиме толико, да су јој се пешени од кошуле растављали, те јој је леђима могао саследати груди; тресла је својим плавим косом, а из естразног јој шапата избијало је нешто слатко, нешто што као недозвољна опција, заноси, дражи човека... Шахрбег није могао говорити... Он је само гутао естрасни, похуљивни погледом. Једна се могао савлађати, да јој не приступи, да је не узме на руке и пољубе с њоме некуда далеко и... да је „појме као шећерену“.

Најчешће јој се предаде и поста невин, само невин.

— Ти само заповидај, а ја ћу слушати, — рече одлучно. — Ако хоћеш у воду, у воду ћу; ако хоћеш у гору, у гору ћу... Шта хоћеш ради са мном... Твој сам и душом и телом, твој уник...

— Не бој се, сви ће добро бити, — одговори она, гледајући му бркове. — Не преврши виром, па ћу бити само твоја!

— Убио не Бог ако преврши! — закле се он.

Првога пута, зором, не излажући ништа ни Зибини ни Хасану, Зејна се огруну ерецом и пође ову. Затече Ђулабега сама, у банји, где, замисљен и суморан, сједи на трапи под ланцеријом и пути. Ошавињен је, старачко, набрано лице разведри му се, а брада се заталаса.

— А што си ни ти то уредила? — запиташе немо, развлачећи широким устима. — Шта је то теби?

Зејна му приступи, пољуби га у ртку и синусти му се у криво.

— Ако нећеш да ти упрех, а ти не изабављај, — викну прижујући. — Ја не могу више живити са Хасаном.

— Са Хасаном? — отегнуто запиташе стари бег, отурујући чибук. — Шта ти је радио?

— Он... он је чудан... Људи се ваља да...

— Да те не бије? — запиташе бег љутито.

— Не бије, — брзо одговори она. — Не бије руком, ама не бије погледом, бије ме са ричи, бије ме кад удахне... Не могу више с њиме и не могу... Убиј ме, ама не могу.

Ђулабег се замисли.

— Па шта ћемо? — запиташе.

— Нека ме пусти.

— А ако не хуно?

— Хоће силом...

Стари бег набра обрве и замисли се. Затим се лагано и поносито као и обично диже, исправи се, и, огрунувши се големим, тежким ћурком а велики нож задрепуши за појас, пође. Упути се право Хасанову дућану.

— Јеси ли сам? — запиташе Хасана, која је осамљено сједила на својим ђешенику и танком сламчицом читала свој ђилбарски цигарук. — Нека нико с тобом?

— Нека, — одговори Хасан и устаде изпред њега, држећи, у знак поштовања, руке на појасу. — Сам сам.

Ђулабег уздеше мирно и достојанствено и сједи на једној саопице.

— Ја ти нећу дуљати, — рече изгледно, гледајући Хасану право у очи, — а одмах ћу ти казати рашта сам дош'о... Зејна ми је јутрос дошла...

— Зар је теби отишла? — упита Хасан зачуђен. — А ја мислио, да је отишла некуда у комшијак...

— Она ми је дошла, — постави Ђулабег, не слушајући га, — и тузила се на те. Не може више с тобом живити...

— Не може? — прекиде га Хасан и поругуни до ушају. — Са њом Зејна не може?

— Не може, — потврди Ђулабег јаче. — Не може никакмо.

— Ама шта сам јој учинио? — запиташе Хасан нестрпљиво. — Ако ја њу нисам нисам, није нико никог... Ево главу да дам за њу, ако хоћеш... Све своје да дам за њу... Зар ја ној на жао да учиним?

Ђулабег, гледајући браду и поругунивши се осмехујући, саслуша га.

— Све су то приче, — рече, — доста је, кад те она више не бегинише. Ту нисам нема среће...

— Па шта хоће она? — узвикну Хасан као изван себе. — Шта каже?

— Да је пустиш, — окреса Ђулабег кратко. — То хоће и ја и она.

На глатко избријаном лицу Хасанову оно жућкасто сјаје као да се раширило, широко поздравно почеше му поархатавати.

— Никад ја њу нећу пустити! — викну узбуђено.

— Шта хоће учинићу јој, ама то нећу... Не могу ја без ње, не могу... — и глас му задрхта. — Ако сам икада био плахији и осогно се на њу, то је нехотице... Онда не могу без ње; ти не знаш, шта је она мени...

— Пустићеш је, — рече Ђулабег не поистуђујући гласом а нож извуче изпод ћурка. — Ако нећеш, ноја јали твоја глава одмочиће... Оно је једино ноје дете... Док сам ја жив, свака ће јој жеља бити испуњена...

Хасан стаде пред њега и очигледно поче доминати врете.

— Ама зар је дошао дошао? — запиташе готово кроз плач. — Зар не може друга бити?

— Пустио је јали не пустио, она ти се више неће вратити, — осмиче Ђулабег, — а једна глава полетиће...

— Кад је тако, ја не тражиј да ме силом воли! — рече Хасан тужно и обори главу. — Пустио је јали не пустио, ја данас закопајем срићу...

Тог дана Зејна се назвала пунтенијом.

VIII.

Кад је дошла у Шахрбегову кућу, изненађала се. Затекала је богатство, о каквоме ни самада није: богатство

много веће него и Ђулабегово и Хасаново заједно. Да је
што једине дјечка у својој кући. Шахирбег није жалио

цама, исписани стиховима из Корана. Довео је и три
слушкиње, које ће је непрестано дворити, како сама не

Иван Зајец

Примеров геније

трона. Одаје, по којим је она ходала, покрио је најте-
жијим њилежма, испунио их безбројним јастуцима и шил-
тама од чисте кадере, а зидове окитио големим табан-

би морала ништа радити. На његину заповијест трчале
су све, само да је час прије изврше. Оне су је обмачиле;
оне су јој ружичасто, голо тијело испирале чамезима и

пиропиле та булацијом, када би јутром, свежа и весела, изашла из хаџаха. На подне, кад је уворена дијегала на дшкѣ да почине и да засне, ове су еједнае око ње и сваденики наражи браниле јој лице од муха. Што је год заклела, Шахрибег је, без поговора, испуњавао. Сваке нојдије облачно је у ново одијело и китно дукатина, коју су, у дукатина низама, падали јој по примае све до појаса и, при сваком нешину покрету, ситно звекотали.

Кад је еједно с ноке, он није говорио, није могао говорити и само је, полустворених уста, слушао јој чаврљане, као што човек у пролеће слуша прижељкивање бумбулово. Погладој је гутао и, пошто би престала, као би памети падио јој је главом на прса, но ђерданима, и стекло је, грало, грнзало, дрхнуја и пуштајуја од себе некаква чудан глас, саччан урликавау. Затим је она скакала и, да га више научи и раздари, бацајуја комад по комад одијела са себе, бјежала је по собама. А он је голио, трчао за њом, спотнио се преко прагова и поспртао, пружајуја руке и стварајуја се да је узхвати.

— Ах, да ми је 'вако уврити! — говорио је кашње, лешкарећи грај ње. — Слађе смрти не бих могао замислити...

— А ја би само да живим, да живим, да живим, — одговарала је она докше се, — и изади да будим 'вако млада!...

— Је ли те Хасан волио 'вако к'о ја? — питало је затим, стискајуја је за мишину и дубећи јој мали, ругнестки младој на прима. — Је ли те он могао вољети?

— Он је волио, — одговарала је Зејна, свјешкајуја се, — има није био изади мушки да воли. Није... Ја небу севдаха, да се пуно ранијаша! — викала је јаче. — Ја хоу... хоу напре, синге, младости!... Хоу севдаха без памети, к'о што је и мој...

IX.

Но као да ни Шахрибег није могао дуго мушки да воли. За непуву годину дана, Зејна и опет као да постајаше тузџија. Љутила су је слушнице; дутно је Шахрибег са својим пријатељима популама. Све јој је доносило, све давао, и што је желела и што није желела, покоравало јој се, слушао је. А појли се додијало. Волила би чак да се нади, да се сваја и криво јој је било, што је све то пакжино избегавао. Барем да се једанпут наљути на њу, да је осмјеје, да је удари. Чинило јој се, да би јој све лакше било, него овако. „Ина ли мрве мушке крап у себи, кива ли срца?“ питала је саму себе, одбацујуја ђердане и кидијуја их дутно. „Дје ми све што ја жистеж, ама од мене не нште готово ништа... боји ме се... хоће да му све нудим, да му се нажећем.“

И по читав дан ходала је из собе у собу, гонила слушнице, бацала ствари којима се до јуче забављала. Сједала је на пенџер и гледала мошке, младе, здраве, једре, како промичу улицом и иду у ашиковање. Гледала их је и једна се могла уздржати, а да не узвикне, да

се не бади на њих руком или каранџилом, да их не зовне себи... И опет се сјети оних ноћи, влажних, мјирисних ноћи, кад су јој долазили ноџи и изазивали је парачама. Дрхтао је миследи на њих и још дубе кидала је ђердане и разасипала дукате по танама.

— Да ми се вратиш у оне дане... да ми се вратиш... — шептала је у бунџионоу саоп... — Да ми је још онаког синха, несва, разговора... а не 'вако к'о у тавница... Шта ће ми 'ваки дан, један к'о и други?..

Сваки дан изазивао је да гледа мошке сама, сваки сама и сваки дан понављала је исте ријечи, са њеним страхом очекујуја вече, кад ће Шахрибег доћи, да јој говори „оно што је и изади говорио... једно те једно“ и да је онако туло гледа.

И није могла дуго издржати. Опет се вратила оцу.

X.

Читаво јата момака нотала су се, доцније, око Булбегове куће. Долазили су јутром, вечером, по ноћ. Кошпије су се јадале, да не могу мирно спапати од гласнога разговора, смјеха, пјесма и тамбура; неки су се заклањали, да не тужити суау. Зејна и опет као да се прерођала. Као птица, пуштена из кавеза, слободно је јурила по кући, играла се, пјевала. Стари Булбег као да је поново оживио поред ње и осјећао се млађи, чилији. Он, који је свеме свијету погледао странан, најпрест, на њу се није могао ни наљути. Да је десет мјесеца оставила, све би јој опростио, само кад њу је оживио ову кућу, гроб овај... Није се дутно ни на мошке, што су му искрхали плавоге, изломиле јорговане и лешаноре. Пустио би и кућу да му сруше, само кад њу је Зејна онако несела. Једино Хана, која је увијек заударала на зејтин, што се дутала и гућкала, проклињуја у себи све, пошто је имала двоструко више посла и чешће је морала прихваћати за метлу. Она се и сад угућивала да одговара Зејни и да је, као и прије, дражи.

О Зејни се и говорило на све стране. У хаџама, баџама, берберницама, гдје год су се момци окупљали, сповињало се некино име. По синна махалана само о њој пјевале су се пјесме, у којима су је поређивали са најлепши париградским лепотицама, на да јој никак ни једна не би равна била. Амнија, који су јој долазили, играли су се и свадјали јавно, на улици, а једанпут мало те није дошло до крив. Двојица су хтјела, да им ножи одлуче чија ће бити и једва је дружина успјела да их развали.

— Баш су момци! — узавијнула је Зејна, тапшуја и поскакујуја као дјете, кад су јој причали о томе. Таки валају! Тако се радиле и у старој, сретној земљу... Затим, стигавши се мало, питала је: — А ко је први нотегао њеж?

— Салихпаша... — одговориле јој.

— Онда љу и бит' негова... То је мушко!

XI.

Стари Булбег укро је управо осмого вјесена, откако та је поново оставила и све имале негово оста Зејин.

Савяхата, муж јој, хтеде све узети у своје руке и свим управљати. Она му није доустигла. Међу њима, ради тога, изроди се гравна свађа, која се и опет сврши разводом. Дала му је један виноград, само да је остане на миру, а она се опет врати у очеву кућу и поче живити по старине.

Шафирбег, остављени Шафирбег, који је једнако уздицао за њом, хтеде опет окупати среку и прикрити је себи.

— Хајде мени, Зејно! — знао је готово шумећи и гледао је оним молећивим, понизним, ропским погледом.

— Откако си ми ти отишла, сва ми је радост' отишла... Нисам се ни жено, јер ми те нико не може заминити...

Хајде, па да живимо заједно...

— Нећу Шафире, — одговори она, килујући га по челу. — Не могу, јер ми више ниси драг, а'о што си био. Ја волим њежа и чини ми се лип, док се не удаж

и док не поживим с њима, а погледа... додија ми сваки. Ја не могу једнога, не могу у једној кући, нит' могу једнако живити... Ја хоћу да живља, све да живља, све осим младости...

— Ава што то? — запита збуњени Шафирбег. — Јес ли нисан? Шта је теба?

Зејна затресе косом и увесе му се у лице.

— Шта ћу ја, кад ми је кра така? — викну. — Јесам ли ја крива, што не Алах 'ваку отворио?... Ја друкчије не могу...

И, кадијући ружу са прекју, кивненим листићима засу га по образима, увијајући се и стрјељајући га оним својим погледом, док се из баште чуло једнаке тамбуре и веселе пјесме момчадије која су је нестрпљиво очекивали...

Невенчана мајка

— Фр. Прешерн —

Нашто је улес мени те предо,
Залого боља, премило чело!
Девочица бедна једнога дана
Постадох мајки — ах невенчана.

Отац ме тун'о кад па све зачу,
Мати чулаа носе у плачу.
Останине ме сви у том маху,
А прст туђинци на ме пружаху.

Он што ми беше једино мио,
Што ти је отац рођени био,
Одбеге у свет, Куд — Бог ће знати,
А твоја мати оста да пати.

Нашто је улес мени те предо,
Залого боља, премило чело!
Ал на ми радост или бол сазда,
Воли те срце мајчино вазда.

Ко отворено небо се чине,
Очице твоје пуне милине.
А кад се смењени љупко и мило,
Ја забораваах све што се збило.

Нек онај који и птице храни,
Да, да ти свану песели дани.
Ал на ми радост или бол сазда,
Воли те срце мајчино вазда.

Влад. Станиславовић

Митровачки потомак Будалине Тала

Летње је доба. Упекла звезда да човеку мозак проври. А долином Ибра, низ Вуџје Поље, дигао се читав облак прашице, исто онако жуте као и стравке околних пожевених њива. Напред иде десетак пешака жандарма а па њима на дебелом вранцу Брвачки кнез са Поп-Милеком, окружен својим војницима и неколиким кметовима. А па њима беше пет коњачких жандарма.

Па кнежеву су вранцу кожде басате, препуњене белих мунџија, које кнез носи окружној благајни у Приштини. Зато му је власт додава овакву пратњу, да га

не би случајно срео у Ибарском кланцу Шабан Коврива и отео царски позад као што је то био обичај у нашем царству. Кметови и војци састављају његову личну пратњу, те му зар служе као израз оне његове власти, коју он има по царском берату и народном избору. А Поп-Милеко је позвао што добро збори турски, води народне књиге и зна турске дијоре, те блатојинк никад није у стању да подвала позмиценом кнезу.

Путици већ стигоме у Варанку Клисурт, где се непаци лауте и са коњаницима пребродиме Ибар, па се

на другој страни зауставише да се обују и доведу у ред одећу и оружје. Јер одавде ка за читвања два часа треба чекати плоту иза сваке јове или камена.

Све се узоблажало и брзо као замишљено.

— Видиш ли, кнеже, овога оцу Дилића?

— Напома порезника?

— Ја! — одговори поп-Миленко, готов по свој прилици да испреча шта било само да се прекине несвесно бртовање и стрелња.

Хоца Мустафа Дилић, нахијски порезник са сто и педесет гроша месечне плате, због чега сиромаш ни коња нема, него увек пешачи, те се народ свега његових подржљивих есендијских табанина, чим чу ове речи, први још необушен попу и кнезу, који стајаху на коњима један до другог.

— Такога јунака у свијету нема, закона ми! — настави поп, навирујући на кнега и чекајући се да не види Дилића.

— Проћи се шале, попе, душе ти!

— Јеванђеља ми, истину ти зборим... Наш се свијет изродио те, вјера и Бог, не можеш да видиш човјека ишао да ваља. Чујеш кадицад у вјесми Краљевина, Косовију и Београ Брђанина, на се у чуду крсташ: Ђе су ова времена, кад су наши стари непајали цијеле вјешине вива и за дан долазили из Орнда у Вучатри!...

— Шта беш: — пријоне му, попе, тако дошло... Импасали луди нушку, па им је јунаштво за жарјам!

— Видиш?!.. Ја, мој кнеже! И сад нема више јунака... Тек је као за дијек остао један, да те прође жала и од Марка и од Косевије.

— Шта кажеш?

— Само један један!.. И то у нашој цијеној шехер-Митровици, баш ће је Београ Брђанин код крчмарнице Јане наздрављао везаноме Марку и тргукао га чизмом... Знам, кад га је за дил из Орнда овако довео?... И знаш ли ко је то? Не знаш, а?... Небеш вјеровасти, али је главом наш есендија Дилић.

— Не шали се, попе, закона ти!

— Ваља се не шали! — викну дубоким басом хоца Дилић и поскочи на цео аршино од земаља.

— А зар си ту, несрећниче мој! — зачуђено и тобож нивенада проговорни попу. — Ето видиш, кнеже! Просто кад збори као да шавине јече, а кад поскочи — земаљ се тресе и ја се једна држим на коњу.

— Хо-хо-хо-о! овет Дилић и добро тргуцу босим погана о земаљу, зар да потрди понов исказ.

— Некој, есендија, збога!.. Видиш 'оће ков да не обали! — с шавном збори поп-Миленко, а с друге стране гребе покуску слабињу оштром бакрачликом, те му по невољи скаче.

И кнез се брзо досети новоској фанелације, те и сам ухвати исто. И његов вранац поче пошмано да скаче, да се ушпоре на задње ноге и баца у страну.

— Е! не вјерујеш? — задовољно подвикну есендија. — Тако ми дили и ямана, баш сам јунак ка Краљевин Марко!

Дружина се сва зацепу од смеха.

— Чујеш ли га, кнеже?... Имам ли очју да видиш бијелна јунака?

— Видим и вјерујем им, али то што не смије да носи пушку...

— То је баш!.. За јунака и није пушка. За јунака је перни брзодови и коља и пољскад дренова батина, као што је чинио Будалина Тале, од кога је Дилић и његова родбина, како сам знао у старој књизи што је у њавоту светог Петра Коршиков у Црној Рјаци.

— Ама је ли по Богу, поне? — с радошћу ушта Дилић.

— Сваки ми наизаод у напредак пошмо, ако те лаже! — рече поп па се прекрести.

Кнезу се надасе образи од пошњег смеха, јер виде да хоца никакко не разуме вешту пошовску заклетву.

— Чујеш ли, кнеже? — поновито ушта Дилић. — Па ти јашем шловити вранаца, а ја пјешачим пред тобом...

— Е, та ти, есендија, није у путу! Будалина Тале никад није коња имао, по свакад пјешачио с дреновом батином.

— Кајта ти каже, поне?

— Ја, мој есендија... Зато остави те луде ријечи о коњу, кад ти га ни бодови не наидоше, па се узди само у ного... Ја!.. Кнез се узоблажи.

— Ваља, поне, нека и сто књига причају о томе, не могу вјеровасти. Будалина Тале је био из Удбине, а Дилић су из Митровице. Није маља толпак даљина.

— Не грађеш, кнеже, душу... Кад књига, златом написана, каже: онда вјеруј. Осим тога погледај само на есендију... Главна као шиници, врат као у бивола, а брада... ни Мухамед није тако имао... Овадњи је само био Тале, којеу је вјетар по Кунар-пашини браду по прежа на троје растурао... Та погледај та само: штогод замислиш, све он може учинити!

— Остави, попе, Бога ти!

— Шта да оставим кад истину зборим... Ако не вјерујеш, дела да се обложимо у колико 'оћеш.

— Баш дела!

— Дај руку кнеже. Ово су луди, пред којима ја велим да је ова Дилић бос стига у Митровицу за два сата... Бво моје браде!

— Никад!.. Ни онота ни овога свијета!.. Бос и толику даљину?! Јок!..

— Ваља баш, кнеже, толику даљину и бос!.. Дај руку!

— У колико, поне?

— У пет бијелих мјесинаца.

— Добро!

— Чујте и Турци и Срби! — подвикну поп-Миленко држећи кнежеву руку. — Обложом се с кнези: ако ова Дилић стигне бос за два сата у Митровицу, добијам од кнеза пет бијелих мјесинаца, а ако не стигне, добија кнез.

— Тако је! — потврди кнез и испусти нову руку.

— Ваља те, поне, нећу погринити! — проговори Дилић па предаде попу своју торбу, копоран и обућу.

Погледаше на часовник и свима пешацима наредиле да пођу лагано позади, а Дилићу напуше да пође. Овај још једанпут погледа на попу, удари се шаком по табанима и оплете; коњаници огребоше своје коње. Прашина се још више подиже.

Пут води све поред Ибра. Није насул, него је каменит и нераван као, по Богу, сви путеви нашега Османлука. По гдегде се скида слабина и престо режу ногу нене оштре ивице од нана, што су их кола у кишно време оставила. И у обућу је тешко путовати особито на овакој прилици.

Али Ф. Прешери

По Дилић јувачки корача. Раширио руке, млатара њима тамо и овамо, погнуо се, нарогушило се, као да се спрема да нападне на какво утарњено. Ноге прешлеће брзо, и једнако, не паустављајући се, скида једну по једну хаљину и додаје попу, док напослетку не остане у кошуљи и гаџама. Ваљно је већ и члану, па узео повећи бео рубан и покрио обринућу главу, те му црна брадурина још силније стрчаше као нека брезова метла. У том тренутку на посматраче остављаше утисак чистотога Ари-бистанлије. А оној га облија, те није у стању ни да га брише. Поп само гробе бакрачлијама свога нарица и често довикује есендију да осветла образ и њему и себи.

— Држи се, мајковићу, држи се кућо славна!

— Некај, попо, брите; не зна кнез Турчиња, тако ми дна!

— Држи се кољеновићу да не оцрнимо образа... Еј, хућо мој; похитај да не одоциниво!.. Тако, евокле живи! — час ободрава и плаши, а час хвали поп и силније лаља бакрачлију.

Хоца још жало убрал. Али му већ и кошуља смета. Зато је испод грла раскочио и засука русање до швад аската. Већ почиње да суетаје. Наступа све теже и спорије и гледа где ће да спусти боје табане. Они су већ подбивени. Брзана свонича и налунак режу кожу, прсти већ не могу да издрже и крв поче живље да струји. Нокти на претили поводреше, кад их камен сусретије, есендија одскаче као лопта, погрбе, опет се усправља и граби да не падне. Час по подигне леву или десну ногу, извади из ње прста камиљак или комађе дрвећа, удара дланом и опет убрал, узникјући:

— Хо, хо, хо-џ!.. Е, мајковићу, неће те була тако више родити!

Поп се ђаволски осмежује и поцка кнеза, како ће лигубити онкладу, а овај се узобљило и као да се боји белаја.

— Али доста је, попе; зар не видиш да ће да црине!..

Кућа у Крању, у којој је умро Прешери

— Јок, некај ти брите, већ готови паре! — одговори поп и подвикнује Дилићу.

Стигло у Суви Дџ; до Митровице је остало мало и поп замета помисли да ће му шала донети пет белих мешидија.

Али се есендија одједаред заустави и погледа на своје ноге. Крв га упила, те сав пребале. Ипак се опорави, поновито жакну главом и рече:

— Идите ви другом, а ја ћу кроз село, па довише њива, кроз винограде право на мост. Тамо ћу чекати. Овако ми је ближе и лакше.

Он окрену с пута, а коњаници лагано пођоше напред. Кроз пола часа стигло на мост баш до саме Ми-

тровојнице. Кад на мосту не нађоше есендију, окренуше се к падишама испод Звезда, но га ни онде не беше. Зато се решише да га дочекају и одјашаху пред Јадагшином поденицом. Поинише казу, другу, рок опкладе стиге, а њега нежа. Почекаше јом петнајест винути — па ништа. Пои а кнес се љаволски погледаше и нијегуше пратницима. Поседаше на коње и одјуреше у Митровину, да га онде чекају.

Тек увече око десет часова стиге ослас из Сувога Дола и каза им да је на својим коњима довео Дилаћа његовој кући и предао га хануки.

— Стиже пред кућу и као махнут завика да му дамо вруће воде — причаше Суволоца. — Истрчасмо и кад виђесмо шта је, угуријасмо цео коцко воде и почасмо да му паримо ноге. Питамо, но он љути и мукала као мечка. Ноге му јом више отекоше, те поче да јачуе

од болова. Виђесмо, не виђесмо и неко се сјети јалу, па донесе свињскога сала и намаза му табане и прете, горехе да је то зејде сало. Увињемо га крипама, спрејиско кола па у Митровину. Кад сам га опружио на његову простирачу, он јекну и колико га грло даде викну:

— Валах и билах: јали ја, јали поп-Миленко! Обојица не можемо по земљи шетати. Уамп, раја, ова два гроша, купи маргински панек и предај му непа не чека!

— Ја се, душе ми, веома зачудих, но онет сам вишек кући и сво ти га, поно, па мисли како те Бог учи!.. завари Суволоца.

Поп-Миленко узме метак, окрену га и погледа на се у грехот пасије и паручи ова.

Москва, 1905.

Гр. Борковић.

Њикад више

На даљек бу поћи пут,
Ни обсом ти рећи неку:
Разочаран, блед и љут
Останићу ланку срећу.

И у туђем свету сам
Покајне бу сузе дати;
Мртво срце, згаснут плам
Слоњене ће груди крвити.

Проклет био онај час
Кад саследах чари твоје, —
У шта страћних живот нас,
Младост златну, срце своје?!

Ма прогоњен био свад,
И умиро све то тине,
Ал' на твоју празну груд
Ја не пладох никад оине!

Милутин Јовановић.

Како се заскивала астрономија?

Цртке из историје астрономије

(ОРИГИНАЛ)

IV.

Развој метода и средстава за посматрање

Нисмо хтели прекидати разговор о напредцима теоријске астрономије, па смо тако дошли до Леверјеа. Сада се морало мало вратити и проговорити нешто и о развоју самих начина посматрања. Причања дурбина на астрономским инструментима довела је до много веће прецизације у самим посматрањима. Овде ћемо се ограничити само на томе да поменемо најважније астрономе и њихове главне проналаске.

Хојгенс (Huygens 1629.—1695.) открио је механичке теорије које су послужиле Њутну да утврди закон атракције. Он је одредио прави облик Сатурнова претеча и открио његов највећи сателит. Часовникаша је додао календар, чији је изохронизам уочио Галилеј. Тај пак проналазак био је од најсрећнијих утицаја на прецизност у посматрању.

Ромер (Roemer 1644.—1710.) пронашао је и измерио брзину светлости на основу посматрања Јупитерових сателита. Он је пронашао меријидијански дурбин.

Д. Касини (Dominique Cassini 1625.—1712.) био је први директор Париске опсерваторије. Прва камен тумалац на тој величанственој грађевини ударио је 1667. а она је била готова 1671. Касини је учинио многа открића; он је открио четри Сатурнова сателита.

Флемстед (Flamsteed 1646.—1719.) био је први директор Гриничке опсерваторије, која је основана 1675. Усавршио је многе конструкције инструмената и тиме је постигао врло значајне напредке у посматрањима. Погрешка од 60" у поједином посматрању, која се показивала код Тихо Брахеа, после успеха Флемстедових није већа од 10".

Бредлеј (1692.—1762.)

Бредлеј (Bradley) је био можда највештији посматрач. Применом меридијанског дубина, а користећи се необичном особиним својих инструмената и вештним руковањем, свео је погрешку појединог посматрања на 1". Његов звездани каталог у ствари служи као основица данашњој астрономији. Он је учинио два епохална открића: аберације и путање. Пошто још ништа нисмо говорили о аберацији, да се сада задржимо на томе са неколико речи.

Аберација *) — Узмимо да на овој слици *E* представља звезду, а *T* положај Земљи у извесном тренутку, а величина *TA* брзину Земљи у том тренутку; *TB* брзину светлосног зрака, која је управљена у правцу *TE*. Овојој систему може се додати општа брзина *TA'* једнака *TA*, да би посматрача у *T* одржавала у жирином стању. По правцу о паралелограму сила, та ће се сила *TA'* сложити са силом *TB* у резултату *TC*, коју ћемо продужити у *TE'*. Светлост ће доспети до посматрача реалитивном брзином *TC* услед чега ће он видети звезду у *E'*. Узмимо сада *TD = TC*, повучимо *DD'* паралелно са *BC* и кад је *OD' = OD*, имаћемо и *OD = BC*. Због кретања Земљина око Сунца, које кретање можемо сматрати као кружно (нарад пројекта схватања), у току године, брзина *BC* остаје паралелна еклиптичној равни и одржава сталну вредност око 30 km. у секунди. Дакле тачка *D* описује круг, а права *TE*, описује као циркуларни конус. Генератрисе тога конуса представљају правце у којима ће се у току године видети звезда. Треба узети просек тангентној равни на небесној осери у тачци *E* са поменутих конуса или што је готово исто

(пошто је количник $\frac{OD}{OT} = \frac{30.000 \text{ km.}}{3.000.000 \text{ km.}} = \frac{2}{10.000}$ врло мали) са цилиндром, који захвата круг *DD'* у чијој су генератрисе паралелне са *TE*. Тај је просек елипса.

*) Услед унајактог и истовременог утицаја брзине Земљине и брзине светлости, звезда се никад не кад на њеном правцу јесту виш померају. Ми звезду видимо на принципу координатна нахвата. То се може олакшати објаснити.

Бредлеј је открио ту елипсу посматрањем, на ју је по тој и објаснио на показани начин.

Путања. О тој појави говорио је само правилом објашњивања прецесије. Она се састоји у самој стаари у осциловању Земљине осе. На ту појаву помињао је још Њутн с теоријског гледишта, али ју је Бредлеј посматрањем открио 1747. Пол ексаторов описује круг око пола еклиптикине услед прецесије. Полудурица тога круга износи 23°, 5. То би осциловање било, с извесним малим убрзањем, прилично равномерно. Ну у ствари није тако. Пол прелази час ван час унутра у периоду круга, на осми тога, брзина му се час убрзава час

Надгробни споменик Прешићу у Крагују

успоравла према оном месту које би она заузимала услед саме прецесије, а који се назива средњи пол. Ова ста описује прави пол елипсу, чије су осовине 9",22 и 6",86, а која се назива путањова елипса. Пол је прелази од прилике за 18½ године за које време свршавају своје општање и извори Месечевог путање. На величину тога осциловања утиче и Сунце, те је с тога проблем о тој појави веока закрпен. Отуда се разликује Сунчана путања и Месечева путања.

Бесел (1784.—1846.)

Од доба Бредлејева још је већна усавршен начин одређивања апсолутних координата за звезде и планете. Од душе, прецизија није тако много повећана, али су сада посматрања много олакшана. Бесел (Bessel) је био јаво истакнути и као теоретичар и као посматрач. Ну у главном он се највише бавио о рачуњској астрономији.

Он је поставио неколико важних формула астрономских. Главни његови радови налазе се у његовој великом делу *Fundamenta astronomiae*.

В. Хершел (1738.—1822.)

Хершел је усавршио средства за посматрање много јаче него ња његови претходници. Он је сам градио телескопе, од по 9 метара дужина одстојана. Тим својим телескопима отворно је многа благи небесна, која до тада беху готово сасвим позната. У својој астрономској каријери имао је ретку срећу да 1781. открије планету Уран. Нешто касније пронашао је два сателита Сатурнова, два Урана; одредио је трајање ротације (обртање око осе) Сатурнове и његова претења. Он је принео важних резултата о оптичком саставу Сунчеву и планета. Ну највећим су његови проналаси на области звезде астрономије.

В. Хершел је приликом упоришног кретања код двојних звезда, на којима је извршио многобројна посматрања. Та посматрања наставио је његов син Ј. Хершел, а касније руски астроном В. Струве. Данас у астрономији постоји прва важна грана о мерењу и израчунавању путања двојних звезда. Одређба светлосне јачине звезда довели су је до приближног израчунавања даљини од нас за поједине њихове величине. Он је обратило пажњу на кретање целокупног Сунчевог система кроз простор. Хершел је отпочео посебно важан посао, да изврши прерађање звезда. Није било ни мисао да су се могле пројектовати све звезде, које се виде и у најјачим телескопима. Било их је по свој прилици на 20 милиона. Он је управљао свој телескоп на равне стране неба и бројио је, колико има звезда у његовој полу. Тако је био цео небо подељено у извесне површине. Претпостављајући, да све звезде нашега неба припадају Кузовској Слами, да су подељенико распоређене и да његов телескоп доири и ван граница Кузовске Сламе, утврдио је облик тог колосалног појаса од звезда.

Када је он отпочео испитивати небулозе и звездана јата, било их је познато око једне стотине. Он их је постепено открио на 2.500 и подељено их у класе. Данас их већ има на 10.000. Хершел је држао, да су небулозе системи који се тек стварају, да се оне постепено скупљају и да ће се најзад од њих наградити звезде; да је свако звездано јато, било оно данашње било које ће се тек наградити, слично овом особитом јату звезда, које припада наш Сунчава систем т. ј. Кузовској Слами. Из овога се види, како је величанствено схватио он схватили касније. Нека његова мишљења ишају се у нечему променити. Али кад се осетило да је спекторског нивога небулозе разликују звезде, а много су ипак и код тог средства остале као праве небулозе — његовим ће се дубоки погледаки поврати за дуго дивити свет астрономије.

Спектрална анализа. Проналасак спектралне анализе у другој половини прошлог века и њене примене у испитивању природе небесних тела и звезда, као и при-

мена њена у мерењу јединачне брзине — чини посебно спехалну основу у развоју *физичке астрономије*.*)

Фотографија астрономије.

Друга важна и спехална проналасак, опет из друге половине прошлог века, јесте примена фотографије у астрономији. *Фотографисање* небесних тела и спектра, дају нам драгоцене податке о њихову саставу. И у самој прецизној астрономији фотографија сада игра врло значајну улогу. Довољно је само да извеснојко међународно подухвату, да се изради фотографска карта неба, на шта је подухвату неки адмирал Мунез (Mouchez) 1887., директор париске Опсерваторије. Постигнути резултати од тога огромног рада указују на необиљно велике услуге, што ће их та карта учинити астрономији.⁷³⁾

Араго (1786.—1853) је веома јасно предочио важност коју фотографија има у астрономији. Он је већ био увео ознаку у астрономију и показао колико је потребна њена услуга. Само није могао ни slutiti да ће једнога дана и хемија стаити на расклопљење своје услуге астрономији и захтевати право грађанства у њој. Она је сада то већ и усела са спектралном анализом.

V.

Мисли о постанку небесних тела

(Космогонска хипотеза Лапласови)

Висока није увек нагледала овака, какву је ми данас гледамо, нити је она задржала садашњи свој изглед до неограничене будућности. Довољно је узети у размисл околност: да се температура звезда постепено прављем смањује. То је исто и са температуром Сунца и планета. Са тим је у вези постепено, али потпуно, хлађење њихово. Философи и астрономи тежили су да схвате опшност наисловне трансформације и да је представе хипотезама које су називале: *космогонске*. Да се ограничимо само на Сунчеву систему; ту проблем ће тај још једнако остати и отворен и тежак. Њега се дотичао немачки филозоф *Кант*, а затим *Лаплас*. Ми ћемо се овде задржати на неким идејама из Лапласове космогонije.

Ма да су планетске путање веома различите међу собом, ипак се у њима опажа внаесан однос, из којег се може нешто закључити о постанку тих тела. Дакле, све се планете крећу око Сунца у директном смеру и готово у истој равни. Сателити се крећу око својих планета у истом смеру и скоро у истој равни у којој се и планете крећу. Дакле: Сунце, планете и сателити (за које је констатовано обртање око осе, ротација) окрећу се око својих осе у истом смеру и скоро у равни свота кретања кроз простор.

Таква једна особита појава не може се сматрати ни у колико као случајна. Она указује, да неки општи узрок

⁷³⁾ У привојеним спектралном анализи у самој астрономији *хлађење* се немиројко колосално у својој брзини под називом *Спектроскопија*.

⁷⁴⁾ О архивни фотографије у астрономији *гогорасе* нарочито у другој архиви.

одређује сва та кретања. Лаплас је изјавио вероватноћу, да ће 42 кретања, која су била позната за његово доба (револуције и ротације Сунца, планета и сателита), била директна кад се сведу на положај Сунчевог екватора. То је вероватноћа повезана дакле тиме, што у истој четири телескопске планетичке имену Марса и Јупитера — данас их је познато преко 400 и свака има директно кретање, па им и путањине равни граде са експликацијом равни мало углове, који нису већи од трећине правог угла. Морало се дакле сложити, да је ма каква првобитни узор управљао планетским кретањима.

Друга једна, такође општа и значајна појава Сунчеве система је у томе: што су све планетске и сателитске путање са малим ексцентрицитетом. Код старих планета је ексцентрицитет испод 0,20, а код астероида око 0,35.

Према томе, да би се могло ући у траг узроку првобитног кретања планетског система, морало обратити пажњу на ове четири појаве:

1°. — Кретање планета у истом смеру и готово у истој равни;

2°. — Кретање сателита у истом смеру као и кретање планета;

3°. — Обртање (ротационо кретање) тих различитих тела и Сунца у истом смеру са кретањем кроз простор (трансација), а у равнинама, које се мало разликују међу собом;

4°. — Мала ексцентрицитет планетских и сателитских путања.

Лаплас се задржава на томе, да је, ма какве природе био тај узор што је одредило планетска кретања, ипак захватио сва тела. С обзиром пак на граду даљину, која их раздваја, њу је морао посматравати неки елуид бескрајно растурен. Да би пак могао постаћи кретање у једном смеру, и то кретање скоро кружно око Сунца, морао је тај елуид обавијати тело у облику неке атмосфере. Посматрање планетских кретања доводи нас на мисао, да се Сунчева атмосфера у почетку простирала далеко ван граница путање свих планета и да се она постепено скупљала и тако попуњавала садашње своје границе.

Посматрајући својим јаким телескопима небулозе, Хершел је у њима пратио тек њихова згушњавања. Он то није пратио, нити је могао пратити на једној, пошто се промене у том процесу могу описати тек након некога, већ је то пратио на свима њима онако као што се у шуми прати разнеке њених дрвета различитог пораста у исто време. Он је пре свега посматрао небулозну материју растурену у равне парције неба, где заузима велике просторе. Видео је у неколиким јатина како је та материја нешто прикупљена око једног или више мање сјајних језгара. У другим пак небулозним сјајна та језгара јаче проишле ојој маглини која их обавија. Атмосфере сваког језгара одлажују се напослем згушњавањем ван њиха, те тако настају сложене небулозе, састојане од сјајних и врло блеских језгара од којих је свако обавијено извесном атмосфером. Који пут, скупљајући се једнолико, небулозна ма-

терија гради и т. зв. планетарне небулозе. (Те небулозе имају диметар или мало елипсоидан облик, те личе на планете планета система). И најзад највиши ступањ згушњавања завршује се претварањем небулоза у звезде. Небулозе, овако уређене са елипсоидског гледишта, указују на неона вероватно њихову будуће претварање у звезде и на некадашње небулозно стање садашњих звезда. На тај начин, постепеним згушњавањем небулозне материје, долази се на то, да је Сунце некада било обавијено просторном атмосфером, на коју сам живање дошао денитијуми појаве у Сунчевој систему... Важни резултати, добијени и другим путем, показују, да је егзистенција таквог некадашњег става Сунчевог система неона вероватна.* (Laplace: *Exposition du système du monde*).

Кућа у Врби у којој се Прешерен родио

Овим путем ми смо дакле доведени, да сада узмемо у разматрање појаве на небулози. Она је на прво веоко температурна. Све се њене парције узajаљно привлаче по Нутновој закону. Она се креће заједнички покретом а постојаном аугуларном брзином, за коју ћемо претпоставити да је прво мала, око оне која протича кроз њено тежиште (центар гравитације). Под таким околностима небулозе ће добити равнотежни облик скоро сферичан. Тај облик, правца ове ротације и величина аугуларне брзине, одржиће се без промена до бескрајности, ако се никаква друга нова сила не јави да утиче на њу. Лако је одредити и граничну полуиријечника небулозе у којој је обухваћена сва њена маса. Та се граница добија, кад се узме да на извесној даљини а од центра за једну честину у екваторској равни (а та је равна повучена кроз центар гравитације управно на осу ротације) центростремична сила одржава равнотежу са привлачењем (атракцијом), које је управљено ка центру гравитације а савиши супротном смеру са центростремичном силом.

У ствари постоји узор, који ће спријечавати да тела остају увек у истом стању. Тај је узор, као што смо већ наменомали, у постојаној хлађењу услед зрачења, које се врши на спољној површини њиховој. Услед тога настаје лагано а постепено скупљање, те се с тога сви по-

лежили већма приближују оси ротације, сразмерно њиховим даљинама од те осе. Да би ствар лакше схватили, претпоставимо да се после врло дугог времена све те даљине сведу и буду *два пута мање* но у почетку. Из механичких закона изводи се, да ће нова угловна брзина постати *четири пута већа*. То ће пак довести до повећања силосходности на небудули. У тој новој околици може се сада прорачунати гранична даљина a' изнад које молекула не могу више припадати општој небудулој маси или бар да се не могу кретати истом аугуларном брзином, којом се креће главна небудула маса.

Ако је

$$a' < \frac{a}{2}$$

онда ће сви молекули који су захваћени између две осе ре чија су полупречници $\frac{a}{2}$ и a' прекинути везу са масом и кретаће се самостално око центра гравитације.

Да представимо те ствари пречишћаје једним простим рачуном. Нека ω представља аугуларну брзину ротације у првој фази, M целокупну масу небудулине, f онај чинилац који се јавља у Њутновом закону.

У екваторској равни, јединица масе на даљини a од центра бива привлачена ка центру резултантом.

$$\frac{fM}{a^2}$$

Како је центрострељна сила у опште представљена изразом $\omega^2 a$, то ће и граница a , о којој смо мало час говорили, бити представљена изразом

$$\omega^2 a = \frac{fM}{a^2} \dots \dots \dots (1)$$

а одавде је:

$$a^3 = \frac{fM}{\omega^2} \text{ и } a = \sqrt[3]{\frac{fM}{\omega^2}} \dots \dots \dots (2)$$

Нека је сада ω' аугуларна брзина ротације у другој фази, а a' граница, која одговара некадашњој граници a , инајекмо прона израз у једначини (2) ово:

$$a' = \sqrt[3]{\frac{fM}{\omega'^2}} \dots \dots \dots (3)$$

Кад се ушореде формуле за a и за a' , добија се израз:

$$\frac{a'}{a} = \sqrt[3]{\frac{\omega^2}{\omega'^2}}$$

Поменила смо да је

$$\frac{\omega'}{\omega} = 4 \text{ т. ј. } \frac{\omega}{\omega'} = \frac{1}{4}$$

те ће према томе бити:

$$\frac{a'}{a} = \sqrt[3]{\frac{1}{4^2}}$$

а то износи:

$$\frac{a'}{a} = \sqrt[3]{\frac{1}{16}} = 0,40$$

дакле је израз $\frac{a'}{a} < \frac{1}{2}$ (т. ј. навио од половине), чиме је и доказано оно што смо у почетку исказали.

Из тога види се, да небудула услед свога хлађења, оставља постепено у екваторској равни зоне у шарној стању. У томе је главна тежина Лапласове теорије. Те су зоне захваћене једнаколиким ротационим кретањем око централне осе са одговарајућом аугуларном брзином ω каква је била у тренутку када се та зона одвојила од остале масе. У свакој таквој зони граде се тачке око којих настаје њихово згушњавање, које се најзад завршује тиме да се њихове масе сасвим прикупе око таквих тачака и тако постаје најзад једно секундарно тело — планета. На тај начин објашњава се, зашто се све планете крећу у једном истом смеру а путање им леже на екваторској равни каква је била у небудули. Те путање истина имале би бити кружне, али и оне мале ексцентричности које у ствари постоје код њих указују свакојак на то, да се догађаја у правимости нису прилици са њом правилношћу и по оној симетрији, коју смо им представили.

Алиде узима, да је згушњавање у зони најрм могло притићи обртање планете око осе у истом смеру као и првобитно кретање небудуле око осе ротације паралелно централној осе. На тај се начин просто објашњавају запажене особитости у кретању планета.

Претпоставимо сада да та зона не доспе да се сасвим згуспе и савије или бар да тачке згушњавања буду врло многобројне. У истом случају најгранице се као неки прстен од ситних тела. Таквом једном могућности објашњава се омак о прстону телескопских планета између Марса и Јупитера, којих сада има преко 400.

Узмимо да се сада ствара једна планета на показани начин. Она јој није чистог тела већ само секундарна небудула. Тек после веома дугог времена, а након савије постепеног згушњавања, она ће наградити једну од дањашњих наших планета. Прека горњем резонувану кожено и онде узети, да ће свака секундарна небудула остављати зоне у шарној стању у равни свога екватора. Кад се те зоне потпуно прикупе и згусну граде сателите, који круже око планета у истом смеру као и планете око центра гравитације, а круже путањама, које су готово кружне и положене у равни екватора негдашње небудуле. Та се сателити окрећу око себе широстано у истом смеру. На тај се начин објашњавају запажене особитости у кретању сателита. Ако ли се пак згушњавање помених зона вршило од многобројних малих језгара — грађа се прављика као што је Сатурнов прстен.

Од првобитне небудуле на крају крајева остаће Сунце које се обрће око осе, широстано у истом смеру, а равни Сунчева екватора биће екваторска равна негдашње небудуле.

Овде морамо обратити пажњу на то, да овако лепо схватање нарочито утврђује спектарална анализа, која је показала да су и Сунце и Земља састављени од истих материја. Свакојако је то исто и за све друге планете. А резултат спектаралне анализе, бар за Марс, у сваку утврђују и тај охват.*)

Спектарална анализа показује нам још, да су и звезде састављене од истих материја као и наш Сунчани систем. А то канда указује на неки заједнички извор. Ну космогонски проблем овако уопштен, веома се компликује и није решен.

мањим даљинама од Сунца. Те лонте, пошто очигледно напон хлиђења, постају планете и њихови сателити. Та се хипотеза не може усвојити из многих разлога. Пре свега: маса кометска је сувише незначителна, да би ма која од њих могла одвојити од Сунца довољну количину материје, која се налази раздељена у толике планете и њихове сателите.

Ковлер је представљао, да је новремена звезда, која је запажена 1606. год. нагађена од етерасте материје, која испуњује сав простор. Тихо Брахе сматрао је ону нову, своју звезду, 1572. као да је нагађена од ете-

П. Зален

Читомир и Богомила

Обраћамо пажњу још и на то, да су планете у почетку, па дакле и наша Земља, биле усвојене лонте. То потврђује охват о централној усвојеној језгри Земљиној.**)

Пре Канта и Лапласа покушао је Висон да противначи правоугаоне планете и сателита. Он је претпостављао, да на пр. нека комета, падајући на Сунце, истерује отуда граву количину материје, која се далеко од ње груписа у поједине лонте разне величине, а на неким и

расте материје Куковске Слеме. То је нишљиво било веома распрострањено код астронома онога доба.

Анаксимен из Јонске школе био је још истакао идеју да су звезде постале постепеним згушњавањем неке прибитне материје, која је необично брзо растурила по простору. Тако се мислило, говорило и нагађало, али је све то чекало на Хершела да покаже егзистенцију те небуловне материје; чекало је и на спектроскоп да покаже њен састав.

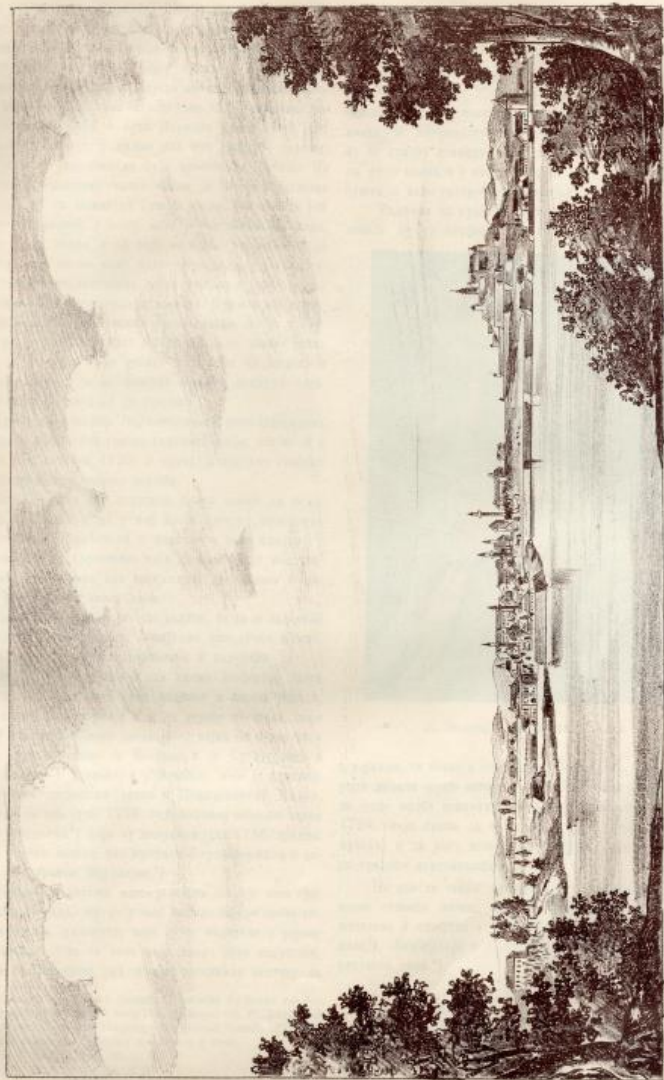
Београд.

проф. Ј. Михаилович

*) Види о томе опширно у поменутој књизи о спектроскопији.
**) О тој идеји говориламо доскоре у нашој књизи.

№ 2. ПОГЛЕД НА БЕОГРАД ОД БАНАТСКЕ СТРАНЕ.

ДРУГ П. МАРИЋИЋА БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ „НОВЕ ИСКРЕ“

У свити графа Вирхонта био је и његов главни секретар, немачки *Герард Корнелије Дриш*, који је о тој путовању царског изасланика написао победну књигу, која је 1723. год. у Нирнбергу изашла.³⁾ У овој књизи описује поштом секретар царске амбаседе тадашњи Београд, којим је онда, као што се тако каже, управљао генерал Одвјер. Како се граф Вирхонт истим путем опет враћао у Беч, то се у књизи даје пут говор о вароши, којој је било наменено да буде престоница Србије. Из овога описа сазнајемо тачно какав је Београд изгледао онда када су га Немци од Турака отели. Јер се тада још није почело радити у њему, него је тек састављен план, који је Дриш видео, и за који он каже, да је леп и да ће варош, ако се по њему буде регулисала, у сваком погледу одговорити захтевима добро уређене и јаких фортификацијама обезбеђене европске вароши. О самом пак месту, какво је онда изгледало, каже Дриш писаво, да је у Београду, услед рушења старих зграда и зидова, настао такав мекеш, да се једва може разликovati ново од старог, и да је сав наглед, да ће генерал Одвјер потпуно одговорити задатку, који му је стављен.

Принц *Александар Виртембершки*, нови заповедник Београда и председник грчке администрације, стигао је у Београд 13. октобра 1720. и одмах је предузео грађење нових утврђења и грађење вароши.

Како је тада све похитало у ову варош да се ту настани и обогати и да у њој врши ксијско „културних и религиозних“ уређење и како се о томе мислило у извесним Бечким круговима, који су онда били под утицајем Језуита, о томе има занимљивих докумената у значајној преписци из онога доба.

Према томе, ваљало је брзо радити, те да се задовоље сви пријављени населеници, понајвише католички Немци, а и сви разни католички мислиоци и калуђери.

Али је у исто време и сам принц Јевђевић наглашавао, да се град што брже подигне и варош утврди, јер је желео да монархију и са те стране обезбеди, како је не би принуђених поћи догађаји од којих би могли бити велике штете не само за Београд и за Србију него и за оне крајеве у Угарској и у Влашкој, које је Аустрија била добила последњим ратом с Пожаревачким Миром.

Тако је већ јуна 1723. год. положен основни камен новим утврђењима⁴⁾ која су довршена јула 1736. године. Ова су радова почели под призором Виртембершким а довршени под графом Марулијем.⁵⁾

Утврђивање вароши било је много спорје него грађење самога града, јер је у њој ваљало најпре многе до тадашње зграде уклонити, које су се налазиле у рејону фортификација. Ово се опет није могло лако извршити, јер се из сопственисти тих зграда противили захтеву да

без икакве накнаде изгубе своје куће и плацење, на које се закони о експропријацији нису примењивали, јер се Београд сматрао као освојена варош.

Тако и, пр. дознајемо, да је тадашњи Београдски митрополит *Мојсеј Петровић* имао кућу, која је својим тежањем улазила у нову фортификацијону линију. Тога ради молио је митрополит председника Ратног Савета, да му се призна повратна накнада, на што је добио одговор да му се накнада у новцу не може дати, али да му се допунта да може употребити материјал своје порушене куће.⁶⁾

Радници за грађење шанчева, бастиона и кућа долазили су са стране, али су за овај посао узимали

II. ЗЕЛЕН, СЛОВЕНАЧКИ МАЈОР

и војници, па богме и становници Београдски, који су тога ради морали много патити и дангубити. Ово се јасно види из једне молбе немачких и српских становника из године 1720., који траже да се ослободи бесплатног рада (кулучева) и да могу место тога плаћати месечно 300 зор. за грађење фортификација.⁷⁾

Но ово се стале допунје знатно изменило, јер је почео стизати новац, који је скупљан прилозима свештенства и општина у Аустрији, Угарској, Неаполу, Сицилији, Ломбардији и у осталим провинцијама немачко-решког цара.⁸⁾

³⁾ Gerard Cornelius von Driesch. Historische Nachricht von der Wien. Kayserl. Gross-Botschaft nach Constantinopel des H. Reichsgraf Graf Hugo von Viramont. Nürnberg. Const. Const. Monat 1723. Овај ретко сачувани изашао је у дворској библиотеци у Бечу.

⁴⁾ Н. К. Р. 1723. Јуни 138. Р. Р.

⁵⁾ Н. К. Р. 1736 Јуни 105. Р. Р.

⁶⁾ Н. К. Р. 1736. Јуни 105. Р. Р.

⁷⁾ Н. К. Р. 1730. Р. Р. fol. 1142.

⁸⁾ Р. Е. А. (Архив језуит. ордена), Фискална од 19. априла 1723. Извештај дворске канцеларије о односу Палине Вуко од 31. јула 1723. којом се одобрило, да се од свештенства у аустријским провинцијама могу поштом приложити за овај циљ.

Како су они прилази, као што сам већ једном поменуо, достигли су за петнаест година сузу од два милиона орашата, то је јасно, да су се оне могле плаћати и ливерантом материјала и радници, а нема сумње, да је и многи новац настајао у дешавима команданата и војних чиновника, јер је баш тога ради сваки час било тужаба и потрага.⁹⁾

Као што сам већ имао прилику казати, тврца новог Београда био је био и живије, цуканик и доцније генерал *Никола Доксат де Морз*, који је тада био на гласу као стручњак у грађењу фортификација по Војанову систему, о чему је већ у неколико прилика дао доказа, а нарочито приликом грађења фортификација у Теминишу. Цуканик Доксат не само да је израдио план по коме је вршено грађење, него је и настојавао, да се посао изврши тачно и добро. Бележио је ратној књижевности — и ако их нема много, јер је доцније негоме има навалило предато збору — пуно су хвале о овом јединици књижевном оцидуру, коме се нарочито утврђење Београда унесује у заслугу.¹⁰⁾ Већ у октобру 1724. поднео је Доксат Дворској Ратној Савету тачан план о свему што је у Београду, у вароши и у граду, већ урађено и што још има да се уради.¹¹⁾

У овом плану, којег је, на жалост, из акта нестало, има и тачан опис поделе Београда, његових утврђења, созида и јавних грађевина, који је толико занимљив, да ћемо га читавицама сложити у српском преводу.

Разјашњење главног плана града и вароши Београда

1. Горњи град (Das obere Schloss). 2. Главна пијаца. 3. Цариградска калница. 4. Зидана касарна за један батаљон. 5. Касарне које ће се тек изградити. 6. Овацирски стан. 7. Заповедничка кућа. 8. Стража. 9. Оргушки. 10. Магацин. 11. Водена варош (Wasserstadt или Доњи Град). 12. Пијаца за општености. 13. Црква. 14. По-

штачка касарна за 7 батаљона. 15. Стан за свештенство. 16. Пуконикови стан. 17. Магацин за убојне лађе. 18. Велики оружани. 19. Пројектни магацин. 20. Заматлијски станови. 21. и 22. Станови за артиљеријске овицире. 23. Овацирски стан. 24. Касарна за коњицу (500 кова). 25. Калница која води у српску варош (доле на Сави). 26. Пројектни калница. 27. Варошка калница. 28. Кула за барут. 29. Варушка магацин. 30. Вишњачка калница (доле на Дунаву). 31. Присталиште. 32. Водена батерија. 33. Водени. 34. Ново присталиште Commerceium (трговачко присталиште. Пројект). 35. Цариградска. 36. Нова Калована калница. 37. Водени поред Дунава. 38. Кавалеријска касарна за 700 кова. 39. Станови за коњице овицире. 40. Војница. 41. Јеврејски дворници (Judenhof). Како немачки Јевреји не могу бити у вароши, то ни је уступан Стари Бр. 80, који граничи дворницима турских Јевреја.¹²⁾ 42. Немачка варош. 43. Црква Грнатарца и манастир. 44. Трговачка пијаца. 45. Дуга или трговачка улица. 46. Миноритска црква и манастир. 47. Језујтска црква и манастир. 48. Калудинска црква и манастир. 49. Кућа гувернера (Исправница?). 50. Главна стража (Haupthaus). 51. Католичка црква (католичка). 52. Варошка кућа. (Rathhaus). 53. Францисканска црква и манастир. 54. Порта. 55. Српска вирољовица. 56. Српска црква. 57. Српска варош. 58. Калница српске вароши (доцнија Варош-калница). 59. Варушки магацин. 60. Велика немачка касарна са 12 батаљона (Виртембергова касарна). 61. Палисад за овицире. 62. Главна калница или Виртембергова-калница (Станбол-калница). 63. Редут. 64. Војница, где је пређе стајала велика црква. 65. Камени мајдан или Ташмајдан (Steinbruch). 66. Вис. 67. Утврђење на вису. 68. Почето утврђење на левој Савској обали (са касарнама за пешадију и коњицу). 69. Друго утврђење са 2 редута. 70. Влато. 71. Поктоњска Ђурија преко Саве. 72. Старо турско утврђење на острву. 73. Ново утврђење на острву. 74. Мала река или Дунав. 75. Утврђење на Дунаву са касарнама за пешадију и коњицу. (Ово је утврђење било на банатској страни). 76. Редут. 77. Коњичка калница са редутима.

И ако изгледа да је планови и зајорно ово сухопарно набрајање појединих грађевина, оно је ипак од велике важности за нас, који смо ради да се оријентисамо у старој Београду и да му сазнамо облик. Овај Доксатов рапорт може нам послужити као објашњење оних многих планова старог Београда, што се налазе по разним књигама из овога доба. У ратној архиви у Бечу има један велики и лепо израђени атлас са сликама и плановима, што га је 1838. године, по нарочитој заповести поједног Карла Аустринског, израдио велики Ф. Н. де Шпир,¹³⁾ и

⁹⁾ Како су у том погледу изгледали и како су се чим и најбоље господарили и, вр. сав грци Александар Виртембергов и генерал Овацир користили погледа који им била доносили, о томе има историјских података у књизи А-ра Драг. М. Павловића: *Аустријска владавина у северној Србији*. Београд, 1901.

¹⁰⁾ *Никола Доксат де Морз* био је родом из Француске Швајцарске. Он је првено књижевник и био је у служби најпре курцкописи, отица холандског, док је већ познато да је дошао на да постави осекач у парској реци. Као ковањак, за злата као и животињски осекач, он је успео да у великој ратници и одлично се погодношћу општењем нарочито у грађу утврђења. Приликом осека Теминишу он је урадио великиот страни осека, којим га је краљевски цар Јосифини уводио и капио. Доксат је тако радио, али се био изгубио и много је допринео, те је Теминиш утврђен по Војанову систему. По закупи Београд остао је да изгради утврђење. Као такав он је од 1723. год. уградио своје поседовање ово утврђење Београд и ово ратничка Београдска калница. 1727. године он је у Калници и командовао Нива. Када су Турци 1737. Нива опседали, он је изводио град Турцима, јер се осекао са њима да се одбрани. Ратни су, у коме је много много изграђивао, осекао га је на сврт. Српски калница изграђивао је код манастира 1728. у Београду, у српској калници, на доцније утврђења која је он градио.

¹¹⁾ И. К. В. 1724. Oct. 457. Exr. Ingenieur-Ordre Doksat theilt die Ursache mit warum er verhindert war den Hanptplan (Plan von Belgrad) einzuschicken, überreichend das Project des Hauses, sowohl dessen Befestigung, als Eintheilung der Gassen mit einer Erklärung.

¹²⁾ F. N. de Spier. Atlas du Cours du Danube avec les Plans, Vues, et Perspectives des Ylles, châteaux, et abbayes qui se trouvent le long du Cours de ce Fleuve depuis Ulm jusqu'à Widlin; dessiné sur les lieux. Fait en M. D. CC. L. L. (Gwidemst St. Hohst dem Herzog Carl von Lothringen und Bari. Opusculum eines atlas planen se u. n. и вр. Ратној Армији у Бечу.

то, како се види, са природе и на основу аутентичних података. У сваку слику градова и вароши на Дунаву има и по неколико пламова, који су наравно израђени. План Београда на коме су означена сва утврђења и све знатније зграде и цркве, потпуно одговара Доксатову извештају. Када, дакле, сравнимо Доксатову експликацију из г. 1724. са Спаровић „аутентичним“ планом из год. 1739, тада ћемо се лако уверити, да се извештај са планом подудара, а то значи, да је Београд до краја регулисан и утврђен онако како је било пројектовано.

фортификацијону линију, а тврђаву или прави град као унутрашње утврђење.

Град или тврђава (Innere Festung) делио се, као што је и данас случај, на два засебна, али зато опет главни утврђених спојена града: 1. Горњи град (Obere Festung) и 2. Доњи град или град на води (Wasserstadt или Untere Festung). Варош, која је била такође утврђена и описана јаким фортификацијама, била је у вези са градом, али је опет била град за себе, који се могло дуго бранити и издржати и најљућу опсаду.

И. Залиц

Ривари

Утврђени Београд заузимао је простор који је у наше доба, отприлике пре 1867. године, био обележен: Дунавом и Савом и старим шанчевима и капијама.

У овој простору била је тврђава и варош. Што је изван овога простора било, сматрало се као градски рејон у ширем сислау. Језићевеа циркумвалациона и контра-валациона линија била је граница до које се пружао овај градски рејон.

Кад се узме у обзир да су они Језићевеи (доцније Лаудоније) шанчеви за све време аустријске окупације од 1717. — 1839. били „интактни“, т. ј. да су задржали свој стари облик и да се војна управа живео старала о њихову одржању, онда ће се разумети, зашто су стари војни инжињери, кад год би било помена о Београду, говорили о просторним утврђењима (Dreifache Befestigung). Они су, без сумње, Језићевеи шанчеви сматрали као предња утврђења (Vorwerk), варошка утврђења као другу

Сен горњег и доњег града и утврђење вароши, била је, изван фортификација, али још једнако у градском рејону, Српски Варош (Raizen-Stadt) или Српско Подграђе. Овај део спољашње вароши, у коме су живели искључиво српски становници који су имали нарочиту општину са нарочитим српским магистратом, заузимао је простор између Саваинске улице, Мало Пјаде, Абацијске и Милитарске улице на све до Министарства Финансија, Бајлонове гостонице и Кнез-Милошеве улице (Тошчидерског друма), рачунајући и овај простор на коме се данас налази велика касарна и Министарство Војно. Српских становника је, међутим, било и у самој вароши око српске цркве и митрополије.

На Дунавској страни, почевши до Палилулске Пјаде па до Трвалшта, била је немачка засебина *Карлстад*, која је крштена именом царевих, а коју су населили војни делови дошлица из немачког Полаца.

На овој страни реке Саве под самим градом и, као што смо видели, на утоку Дунавца у велики Дунав, дакле на банатској страни, била су два јама бастioniрана утврђења, која су била један део Београдских утврђења, а којима је био задатак да штите град и варош од српске и банатске стране.

Између српске вароши и Карастала, дакле на самом извору изнад Отамбол-канице, није било зграда сем велике болнице. Пред самом Отамбол-каницом (Warttemberg-Thor), отприлике на истом месту као и данас, спајали су се Цариградски и Крагујевачки друмови, пак су овако спојени улазили кроз Виртембергову Каницу у варош.

Главни део вароши почињао је код Виртембергове Канице па се отуда пружао поред Видин-канице или Царске Канице (Kaiser Thor) ка Дунаву све до Техишварске или Винишке Канице (Temesztar-Thor). То је била Немачка Варош (Deutsche-Stadt), у којој су становали искључиво немачки становници, који су имали нарочиту општину са нарочитим магистратом и кметом (Bürgermeister) на челу.

Око српске цркве и Виртембергове касарне, дакле отприлике на простору од Варош-канице до Отамбол-канице живео је у прво време немачко владарство, сем Немачка и војника, и швантат број Срба, Грка и Јермена.

Улице у немачкој вароши биле су праве и шире су сасвим у правни, само на савјетљива непрекиданим линијама од Савских бастиона према Дунаву чак до близу бедона, који су чунали варош од стране Дунава. Ове што се данас налази савише позоршта, Велике Школе и Ча-

рашине улице, дакле Велика Пијанца, негдашњи Дорћол и данашња Јалија био је најлепши и најгосподскији део Београда, који се благом својом којом неосетно спуштао ка Дунаву, имајући леп изглед, чист зрак и положај ка великој реци, тако да се према свему, што се о њему зна, може веровати, да је тадашњи Београд са својим чарстим и високим зградама, са мноштвом приквених кула и старих зностах турских мушарета и са својим јаким утврђењима изгледао како каква велика европска утврђења трговачка варош на Дунаву.

Цигла за грађење испрва је печена на српској страни близу Савског утврђења, а доцније у околини Београда. Како би се омогућило, да становници што брже и што јефтиније изађу куће, привиц Александар је још 1725. год. предложио да се општини допусти да може поћи циглу у нарочитим цигланама и да може употребити камен из мајлана око Београда, који су били својина државна.¹³⁾ Сем тога издала је Главна Команда у два маха потребе наредбе: како да се изађу куће и улице какадрилишу, а сем тога издата је год. 1729., када је већи део вароши био готов, наредба, да се покрај града и поред Дунава подигне еспланада за шетњу и да куће на еспланади не своју бити није од једнога ката, како својом високош не би заклањале изглед осталих кућама.¹⁴⁾

(НАСТАВЉА СЕ)

¹³⁾ Н. К. В. 1725. Juni 335. P. E.

¹⁴⁾ Н. К. В. 1729. Febr. 148. Exp. 66. На каменолома из овога доба није општега еспланада, о којој се овде говори.

Знаде он...

Т
репери Дунаво плаво,
Спушта се тихо вече,
А лави чунџ мали
Таласе бистре сече.

Велро, несело момче,
Одважно неслом креће,
И пева милу песму:
Ружнице, росно цвеће!

Онамо испод брега,
У сенци густа хлада,
Денојче љупко, бојно,
К'о цвек мома млада.

Сунце је зашло давно,
И тана пала свуда,
А чунџ некуд иде —
Знаде он, анале, куда!

Чорчић, јула 1905.

Сокољонин

О, када бх цвеће знало...

(Ж. Халиле)

О
када би цвеће знало
Да ми срце пати сад,
Би се горко заплакало
Да ми стиса тежки јад.

И сланији кад би знали
Да сам тузан, болан ја,
Дивно ли би запевао
Песму која тежини зна.

Кад би златне звезде знале
Шта ми срце мори сад —
Са неба би поспале
Да стисају тежки јал.

Ал' не може нико знати!
Једна само бол ми зна:
Због не срце баш и пати, —
Искрда га душа та.

О.

Фридрих Шопен

(НАСТАВАК)

У свој дневник Ж. Санд је записала: „...На жалост, досио се чета сам се највише бојала. Он је сасвим изгубио стрпљење, физичке болове сносио је лакше, али није био у стању да се бори са својим уобразињом. Пришало му се да је манастир, у који смо живели, прегну духова, и та фантастична уобразиња мучила су га више но и сама грудна болест. Он се старао да сакрије од нас све што га је мучило, ну ми смо се ускоро досетили. Једном смо се враћали доцкан увече из шетње и затекосмо Шопена поред клавира у ујасној стању: очи су му бесвесно бљудиле, коса му се најекшила... Прошло је неколико минута док нас је познао, уседено се осмехнуо и продужи свирање. За кратко време, што га је провео сам код куће, више је оладала, како нам је после причао, маса дејевских идеја.“

Све што га је окружавало и што је видео и чуо: крик ора, снежни планински врхови, морска бура... све га је то силно уздрало. Живот на острву био је не лецење, већ право мучење; једино још напало је утехо поред Ж. Санд и њене деце. И поред свих тих непријатности, он је писао. Често под утицајима таквих околности, он је сав напунчен седио за клавир и мелодије су се лиле; прекрасни „Прелудијни“, које је ту написао, провевани су уобразињом, гортиним, тугом и свим оним шта га је окружавало, те ће вичито остати сјајним басиром у музичкој литератури. Некоји су на тих прелудијама препуни сени нигурих манастирских калуђера, које је тако јасно виђао Шопен; премртних процепца и др. (Ж 15, Des sur, op. 28). Под утицајем веселих децјих гласова и штачеј првкута гебао се своје давне прошлости, свог вегелот децпства, чистуо је, тужно, очајавао и све понеранао свои клавиру.

„Али већина од тих његових радова прегнута је тако тежком тугом, да слушаоца осећа поред наслада и страхан душевни бол.“ — пише Ж. Санд — „особито

се то односи на један „прелудијни“ који је тако силан да доводи слушаоце до очајања.“ Тада је Ж. Санд отишла морем у град због куповине, ну кад се хтеде вратити, на мору се подигне силна бура, те због тога одоцне. Неразгои

МУСЛИМАНСКИ ПОГРЕБ

Шопен одмах уобрази најразличитије неприлике; и кад их још дуго на беше, његова уобразиља дође до стварности: он привиде силно узбуркано море, велик чанац и у њему Ж. Санд и њезина сина, како се големи валови титрају њима, како их час тучиња гута, час издишу на врх воденог брда; још мало и — већ тону; затим осети како сва леже на дну мора, осећа хладне капице које клизе

по његову телу. Под таквим силним утисцима Шопен сада на кавајер да блази своју тугу и свој страх. Ето под таквим је утисцима написао свој знаменити прелудјум (по Листу: *Fis-moll*). „У њему је, вели Лист, кално сву своју страст дубави, мучене и бојазни, по ту дубаву његове страсти Ж. Санд није могао осетити, није разумела. Једину епизоду француског живота, у свој Шопеновој музици, представља овај прелудјум.“

У пролеће 1839. год. отпутоваше у Барселону, а отуда преко Марсела у Париз, за којим је Шопен необично често. Но само је требало допловити а неспокојство га је већ обузело; шћу и врена великоградског живота још горе утицашу на Шопена после мањастарске самоће. Ж. Санд већ је била отуђавала на своје знање — Нотан — камо и сам Шопен похита. Чет сеоски ваздух и тишина опоравише га добро, а о јесени, заједно са својом пријатељицом и њеном породицом, врати се опет у Париз.

Брао се добро осећао у свом новом, раскошном стану и у кругу старих својих пријатеља и поклоника. На својим музикалним вечерима, он им је представио своје нове композиције: II Imprints, op. 36, 2 ноктурна, op. 37., Scherco cis-moll, op. 39, 2 полонеза, op. 40, 4 мазурке, op. 41, Valse, op. 42, Tarantelle, op. 43 и т. д. све што је на селу компоновао. Све је то било испуњено свежином и оном негом тугом која веје и из ранијих његових композиција. Дobar одзив пријатеља о тим новим стварима бадрно је његов дух. Но спровођење духа нових у друштво, нечување и све неводе Париског живота утицаше да га од 40. године ису више остављали симтоми туберкулозе. 1844. год. умре му отац. Овај га глас силно потресе, а још више немогућност да оде до своје миле отаџбине. Брао за тим умре и њу најбољи друг, Матушински.

Силе су га све више и више измачале, калмаз га је већ гуштило, а од немощности морали су га по степењима носити. Свему томе помогла је још више равнодушност Ж. Сандоне, које се он тако бео. Болест његова трајкала је све више неге, међу тим Ж. Санд је имала двоје деце, око које се, као двоја хайка, сама старала, а осим тога књижевни посао одузимао јој све слободно време. За десет година заједничког живота често су се и свађали и хирлили, по никак су остајали стари другови, сад пак заједничког живота није могао бити. Као што је била поступила са Жил Сандом и Алередом де Миссом, тако и сад поче са нерешеним Шопеном, кад јој беше већ досадно. Говорила се, како је Ж. Санд представила Шопена у своје јунаку, кнезу Каролу, у роману „Lucretia Flaminia“ и одржала све односе своје с њим. Јунак је благог карактера, симпатичан, али болестан, нервозан, дубован, повостан и аристократ; она жртвује себе, своси све његове каприсе, и напослетку престаје да га воли, али га никак не оставља и упире. Још за време заједничког живота, Шопен је читао тај роман тек написан, али ни најмање није могао посумњати да је то он; причања и сплетке нагнаше га да доклекло поверује. 1847. године, после бурне сцене са њеним сином Морисом, а затим и са сакон Ж. Санд, Шопен оде од њих; његов дана нађе себи нови стан и у самој је тужно за изгубљеном пријатељицом. Љубав је његова била толико силна да је преболети није могао. „Изгубио сам и њену дружбу, ја сам изгубио и свој живот“ — говорио је он цун разочарања. Тек после годину дана иде је он још једаред: седеља је у крају салона, код својих пријатеља. Кад је сазнала Шопена, прилила му је, снажно му стиснула ртку и једва

изговорила „Фридриче!“ Бао је њим пред њеним великим, црним очима и уклатити гласом, који га је толико година крешто, постао је неко време на том месту, без и једне речи, на се брзо уклонио из салона. То је било њихово последње виђење.

После револуције 1848. год. и после грандиозног концерта, када му је Париска публика нашла сва своја осећања и ентузијазам, отуђило је у Енглеску, желећи да се сачува света што би га поседао на недавну прошлост. У Лондону, пред његов долазак, изаша је о њему књига пуна похвала, по Лондон га је и без тога знао по његовим Париским концертима. Доцекали су га брзо срдечно. Полази, тамошњи становници и емигранти, сиремише му грандиозни банкет; на све здравље, навијале у његову част, он је одговорио: „Драги њемци, ваш дочек и ваша дубав према мени дубоко су ме тронули. Жалео бих да вам захвалим, али неким говорничког дара, не могу наћи речи које би изразиле моја осећања; дојдите, драги пријатељи, — мени да вам изуким изјавим своју захвалност.“ Сви се са радошћу одзиваше његову позиву, и он им је доста много плава кроз диксе, подсећајући их на далеки рођени крај и његову славу прошлости. У Лондону је Шопен био представан краљиви Викторији и свирао је у диору; али јавно, и преко свега наваљивала, није концертство.

Из Лондона оде, на позив своје омиљене ученице мис-Стирлинг, у Шотску, на њено знање, одакле је често ишао у оближња места и приређивао грандиозне концерте. Али он овде се није осећао добро: често вечера без сна, друштво, дуге свирање и турбан живот, та то пладна северна клима, туга и све друго које поседаше његове нежне груди, те пође наатраг у Париз. Ипак, због болести морало остати неко време у Лондону, одакле је ишао у Париз да му се приреди стан. Поред свих невода сад је дошла и материјална; болест, едлин трошкови и помагале земљаници испреше све његово знање, по пријатеља и другова страли су се да му и томе помогну. Сама мис-Стирлинг тајно је асигновала 20.000 оранка за његову помоћ. У Паризу, одах по долазку, леже кинематоу у постелу: катастрофе се приближавала, нађе више није било! Тада му из Варшаве и сестра дође. Туберкулоза је све већи и већи мах узимала, а последње тренутке провео је Шопен у утаканим мукима и све време у највећој нади на одржавање. Његов стан непрестано су посећивали поклонници и асигновали се о здрављу његову. Још мало па и он сам осети своје стање; све започете и надовршене композиције, а тако и старе, које ису биде штампане и које он сам није ценко — свалише пред њим, по његовој наредби. Молио је да га сахрапе у оделу у ком је последни пут концертовао; захтевао је да га сахрапе поред Балинина, кога је волео, и тражио је да му се на онелу свира Моцартов реквијем, ствар, коју је он сматра за идеал у итацији. За све последње време, од његове постеле ису одлазале књигека Чертковића, његова сестра и ученик Путимал, који је ту поред болесничког постеле и ноћи проводио. Кад је скоро већ и агонија наступила, замолио је да му књигека Потоцка нева; поред самих врата из судбено себе поставио су клавир, и с њега се са разнолики тихи звуци и умилно певање „Богородичине Химне“, која је, како се прича, свисла Отрадељу од смрти.

„Боже мој, како је лепо! Још..... још!“ узивао је изнемогли Шопен. Затим је књигека нечала псалми Марцела. Наједаред њим овлада страшна борба: агонија је

neć počela, božanstveni zvuci isplamili još su se razlagali po sobi kao хор анђела; сви padaше на колена. Шопен гледа кнегињу Нотонку, у белој одећи, обасјану сунчевим зрацима; осећа небеско блаженство, слушајући анђелску песму. Стрдајући, у понедеосни, пречистео се и задовољан да се одслужи служба Божија поред његове постеље, у присуству пријатеља и ученика његових. После службе са синама је опростио... Неколико часова спокојства, а затим и агонија у којој је и издахнуо у 2 часа ноћи 17. октобра. У Мапка, моја бијела мапка¹² било су му последње речи.

Вест о Шопеновој смрти брзо се провала по целом Паризу. За часак, и сва Париска интелигенција хитала је да ода последњу посету својој генцијалној дубини. Аудител црква био је успоро као уред великог црквишта од славних женаца и букеца. Његово је лице имало овај неки блажен, чисти изглед као и за живота; мирно је лежало уред цркви, као што је некад спањивао о свом животу у лепој дојокини. Због грандиозне пратње, коју му је спремао цео Париз, сахрана је одложена до 30. октобра; за све то време стан Шопенов био је увек пун поклоњеница и цркви. На дан сахране изкупио се свим знаменити Париз да га отпрати до вечне куће. Пред мртвачком колима, у првом одељу, ишли су Мајербер и кнез Черториски; мртвачки одор носили су уметник Делакроа, Палеја, Франк и кнез Черториски. У цркви Свете Марине, за време онега, одсвиран је Моцартов „Реквием“, који су певали Вијардо, Кастелани и Лаблан; затим је одсвиран Шопенов жарни на В-моџи сонате, инструментоваи Ребером, а Лесер-Велн одсвирао је на оргулама два прелудија (H-moll и E-moll) Шопенова. Сахрањен је Шопен на гробљу Pere-Lachaise измједу Балинија и Керубинија, где му је подигнут и диван споменик, рад уметника Клеизингера. Сандук је био послик, по његовој жељи, прво оном његов земљи, коју је у паризу добио при расставку од својих другова. Срце своје Шопен је оставио своје замишљају, за којим је толико жудео, чију је судбину омиљао и стару славу оневао у својим композицијама. Оно је сахрањено у Варшави у цркви Св. Крета и над њим је подигнута биста композитора.

Све ствари Шопенове, после његове смрти, биле су распрострањене, од којих је већину купио његов ученица и пријатеља мкс-Стригани и у свом дворцу у Шкотској нацинала мали Шопенов Музеј. После своје смрти она их је заветала Шопеновој мајци и оне су провеле у Варшаву, а после материце смрти остале су мајки Шопеновој сестри. Но 1863. г., за време устанка у Пољској, из куће у којој су биле ствари бачена је бомба на генерал-губернатора, те је војска ушла у стан и разбила кроз прозоре, поцењала и икпирала све што јој паде миља. Тада су уништене готово све ствари и сва кореспонденција Шопенова, слике, фототраже и остало. Сачуван је само клавијер и неке ствари.

По спољашности Шопен је био средњег раста, врло нежних састава. Дугуљасто бледо лице, чисто и јасно, подсећало је на девојачку невиност. Нос мало погнбљен, усне танке и нежне као у девојке; поглед дубок, самоначли; осмејак искрен и увек пријатељски; коса плава, свиленаста. Грандиозна мањина и покрети одличавали су чисто аристократску појану. Карактер патрен, али увек уздржљив. Шопен је особиту наху обрађивао на своју тоалету;

увек је био лепо и чисто одевен; сав он у шали је носив својим друговима, још за првих дана у Паризу, да му сав доход једва стизао сино на рукавце. На кућни наменштај Шопен је такође обрађивао велику наху; његове су собе украшавале читаве серије ствари израђених руткама ученика и поклоњеница. По свима кутовима биле су размештене слике, фототраже и цркви; сави у салону, осим клавира и неколико столица, сав наменштај беше — слика Листова.

Шопен се кретао у најнижем друштву и студије је био најбоље прилажен. Још у Варшави био је дубинца жбиа, и у њихову друштво био је често, шаљив и лубазан. У Паризу је такође уживао нарочиту наклоност

Цамија и гробље

жена. Ученице његове, земљацине и Париске аристократе, биле су му најискреније поклоњене.

Био је родољуб до сржи тежсти и погосно се својом народношћу. Говорио је и писави, по могућности, само пољска, шмлазећи, да је то најпознатији језик и да му може одговарати само француски, кога је он знао као свој матерал.

Био је врло доброг срца и увек је помагао своје земљацине. Ванредно предузетали и учини, увек се старао да својим земљацима помогне у свему, да им покаже Париз, проведе куда треба, спаде, па чак и препорукама и пожеж, у коме је и сам оскудевао.

„Писави је врло мало.“ — вели Лист — „Конијчно је изгледало када је прелазно с једног краја Париза на други само да одбије рутак или због других ститица, како не би жораво писмом да се послужу. Аутографе је писави само својим земљацима и то увек пољски.“

У Паризу је живео у друштву најпознатијих оидишних људи. То беху Мајербер, Лист, Берно, Делакроа, Мајкелвич, Жорж Санд, Хајне и др. Са Листом је нарочито био у пријатељским односима, но у последње време су охладнели, па их и сасвим прекидаше. Лист је и даље осећао

пријатељске симпатије према Шопену, а после njegove скрпне напоре је непристрасно и искрено једну од најбољих и највећих биографија njegovих.

У Шопену је био одан понос пољски. Водео је природу и село, и често је за њима, али је исто тако постојао и атмосфера Париских салона, где се осећао истински срећа. Већи део својих композиција написао је у слободној природи, у европској тишини и свежини.

Свирао је врло радо, само кад је био искрено жељан да га чују. Прича се, да је при сироти републиканца Казењак зажељан да чује Шопена; кад су Шопену о томе јавили, он је одмах отпустио и свирао на рђавом клавиру пред сиротинком, који се гушило у сузама од блаженства.

У друштву је мало говорио, особито је избегавао политичка и религиозна питања, али чим је била реч о музици, где је он себе сматрао јеродавним, био је у стању да дуго и без одмора говори и брани своје погледе. Одрчића шаблонизам и форму класичизма у музици, он се борио и речима и свирком и композицијом противу њега. Иавајући пред собом погледе некроног романтика, наводило се Берлион и Листом, борио се за његов опстанак и успех. Моцарта је обожавао и у негову „Реквиему“ и симонија „Јулитеру“ гледао је дела китике и прототип романтизма. Бетховена је поштовао, али је наводио у њему грубости и отприлике: Шуберт је за њега био сувише реалан. Мелодраму и све слично тој (Вагнеризам) није жетео трпети; није волео есеје у музици — особито италијанске. Моцарт и Хумел његови су идеали. Сам пак Шопен врло је уредно изучавао музику и детаљно протрчао све класике и композиторе новјета доба и праца; врло је много изучавао и теоријску страну музике; последњих месеца свога живота мислио је чак и сам да напише школу музике по акцима која је било из свога искуства. Ни ово његово дело скрп је затекао у самом завршетку.

Врло много времена Шопен је поклањао својим ученицима. Од овог срећног доба, кад га је кнез Радзивилл представио Париској аристократији у дому Ротшилдову, па све до своје скрпне имао је огроман број ученика, и једна од највећих наслада била му је у предавањима пошва. Пошва се према својим ученицима увек строго и тактично. Чак и последњих својих дана, кад и с пошва није устајао, није напуштао ученике своје, и свирао им је до краја.

Као виртуоз-пијанист Шопен је владао наизамом техником, ни икак није био у реду виртуоза клавир беху Лист, Шуман, Калкбренер и др. Сам је говорио, да је за њега доста што своје композиције пише онако како сам жели и ако је једно време обилно пошвао о највишој техници и намеравао да ступи као ученик код Калкбренера. Топ Шопенов био је нежан, слadak, неж и пуно пошва — али слаб. Слабост тона и сметане му у пропалавонау композицији, како је то радио Лист својим моћним тонов; отуда и неуспех Шопенових концерата у великим салама. Два таква концерта, за две преке Шопенова живота у Паризу, исуе достигао очекивани успех; и ступише нежан и слadak његов тон губио се при ранишњим у огромној сали. Зато је Шопен брзо дворике пошваини солистима. У малом изабраном друштву, где је сва напаша обрађена на њега, где се осећао најбоље, где се сав оданом фантазији и виртуозацији, — Шопен је био на висини своје славе. Он је често салонски виртуоз; свирање његово било је пуно пошвае и осећања, и није

само једну ступу изазивало у очима слушаљца. Нико није жетео сврати његове пошвае, прелудје, сонате и балладе са таквим осећањем као он; својом свирком увек је слушање водило за собом.

Аутобиографију своју Шопен је оставио у својим ненадмашним композицијама. Ограничили се за чисте класичарску литературу и доћи до таквих успеха! Шопен је и ступише волео свој интригант и веровно у тој негову; за њега оркестар и пошваелост партитуре били наизамни. На доет претду својих он је распоредио сва своја осећања са таквим успехом какав још нико не беше достигао. Слободом свире и дикије створио је соби и много противника, али слушајући самог аутора, многи су се кајали за ранија своја осећања и наизамали се на његово новаторство.

По правцу својих композиција он је романтик и то један од првих, а по духу чист аристократ. Он нева највише своју ступу и срце ојашао због несреће оже отаџбине; нева њену ојашу прошлост, неву славу и силу и свугде се види проташа она алатна жута ступа и беда његова. Шопен је осећао ту своју особину и говорио је да само у пољском језику има реч, који би се она ошкарактерисала; то је реч „Zal“, која не значи само једну ступу или жалост, већ и више — цео конгломерат. Већина је његових композиција *утошваина*; остале су пак или ошкарактерисале историје или ошкариса идила (соната H-moll). Дух његов — пошваелост, аристократски — наизам се у Полонезама (As-dur и A-dur), а оно су слнке ојаја и богатства пољске шлахте, правни бисер наизам на свилу.

Још у младости био је под снажним утицајем новог патристоског праца у литератури чји је пош био Бродзински а затим и Мицкевиј. Шопен се још тада одушевљавао народним мотивима, још тада их је скупљао, разрађивао и идеализовао на клавиру. Већ прве његове композиције показале су куда ће и који ступом њош млади уметник. Шопен има врло велики значај за пољску музику, па и за сам живот. Већ после првих његових композиција овако је о њему писао Шуман: „Бала би моћна северни дар знао какав му страпан непријатељ прети у Шопеновој музици, он би музику забранио. Шопенове су композиције топови скривени у цркви.“

И ако се у првој композицији његовој (Rondo, ор. 1) чује утицај Хумела, његова дубинка, ипак већ у својим композицијама после ове — одошвадо се сасвим туђег утицаја и пошва својни працели. Већ после ор. 2 (Варијације Моцартова мотива) Шуман пише: „Доле кау, гошоди! Пред нама је геније!“ О његову „Грво“ (за клавир, аиолину и чело, ор. 8) јести Шуман вола: „Како се обиступило наше пророчице; како је победоносно устао и ступио у рат са ошкаретарством, како напредује: све протупије а уметније!... Ово је дело благородно, свалачице, како није певао још ни један нешник до сада, оно је своје прете, како у детаљима тако и у пошваини. Његова је свака нота музика и живот.“ (Шуман је у то време био један од најнаменитијих критичара за музику).

Свој праца Шопен није до скрпне остављао. И ако је романтик, чист националист (Лист вели, да једино његова есиода из француског живота, Fis-Moll прелудја, није у пољском већ у француском духу); многи га ипак сматрају за француског композитора! Зар је довољно живети у Паризу па бити Француз? Треба посматрати наизам и једну науку, етуду, прелудју његову и одмах видети сву његову чисту пољску душу. Он је дика и понос Пошваа и свих Шопена!

Богатство мелодија, фиња хармонија, смелост и дар ретко ће се наћи скупљени у такој мери. Композиције су Шопенове бисер-каме, кристали невиности, управо овакве камене их је он осећао.

Шопен није много написао — свега 65 дела — али све што је написао било је лепо, свежа, па је чак и данас најомиљеније у музикалном свету. Он је неумитан према својим композицијама: што се неку није допадао, није ни износио у јавност; а све те и недокрпене композиције пред смрт је сачувао, да не би најмање окрчио своје чисто име. Но то што је остало после њега, што је он сам признао за добро и ваљано, остаће довека! Од великих соната и концерата па до најмањих етида од 18 таката — све је бисер, све заслужно имена великог композитора. Готово сва дела своја Шопен је компоновао за клавир, изузимајући неколике ствари са клавиром и другим инструментима или са оркестралном пратњом.

Кратки преглед свих Шопенових композиција биће од користи и интереса за поклонике његове музике.

Два концерта за клавир, ор. 11 (E-moll), написана 1829. год. и ор. 21. (F-moll) написана 1830. године, доста су слични међу собом. Може се рећи, да су то две најстарије Шопенове композиције, јер уступају много компертнија новјих композитора Листа, Шумана, Брамса и др. Оба су с пратњом оркестра, али је хармонизација сувише бледа и монотона, неопиријална и неуксуна. Но они су и сад врло често појављивали на естрадама, већином као пробни камен младих виртуоза. Пуним су мелодија и елегантности.

Три сонате. 1) ор. 4 (C-moll). Младајска композиција, једнака са шибловом утврђене форме; по свој прилици да је написана под утицајем Елснера — његова учитеља. При првом почетцима Елснер се врло оштро и критички држао према композицијама изаод Шопена и захтевао је промене и поправке. Сам Шопен рачунао је ову сонату у слабије своје композиције и за живота му није штампана. 2) ор. 35 (B-moll). Компонована у најбољем доба, када је Шопен достигао апотеја своје сласе. Она је оригинална по форми и једна од најкарактеристичнијих дела. Проткава оним Шопеновским „Zal“, она напн

носи слику душе композиторове. Ну е правом је можемо назвати епизодом из живота самог Шопена. Она је пуна жалости и туге; од самих врних бурних азора па до самог Final-a брзи кроз њу тавни самртнички глас. Колико тешких уздаха и болова у њој, колико патње и очајања (sotto); али на скупљена тавни облак с ужалом валети тек при дубоким и тешким асфордима Marcia, — који је и Шопена испратио у вечну муку. Ту је он предвидео своју судбину, сам себи по својој души склоповио самртничку песму. Монотони, тешки, све нижи и нижи акорди подсећају на самртнички спровод, чује се по катакад, из далека, брђање знона. Но бурни уласки Finala диже нас на два тартарских мука, диже у сферу наших човечанских несрећа те осећаје сву њихову тешину: али за часак — јер онет почине стара песма. Да, све је свршено; још по који стари познати тон долеће до нас, још се час по час чује брђање удаљеног знона... Време прође и ми се осећамо дадне прошлости? чују се мени звуци — Allegro из Final-a — но све је доцкан, све је свршено, смрт је већ носила!

3) ор. 58 (B-moll). Соната је она написана, и ако у доцније време, кад је Шопен много страдао од болести и свих немирјатности, ипак у сасвим другом духу. То је страница сећања на далеку идилну прошлост, на село, детињство, радост, прву љубав; она је готово сја ласка, несела, светла, искрена — пасторална, но и она није прошла без туга „Zal“. Шопен није могао одолети својој срцу те да и у њу не улазе мало чежера и горњине, бар тугу за прошлосту. То „Zal“ баш уред ове светле композиције и силније утиче на човека. Finala нас подсећа, колико је композитор плакао и тужио на том ојамном прошлосту, коју је он оцртао мало пре у Allegro Sotto и Largo — од кога и почиње туга.

Осим ове три сонате, Шопен је написао и једну сонату за клавир и чело ор. 65 (G-moll) — последња његова композиција, једна од његових најбољих ствари. Ту је Шопен изложио сву грациозност и бласак форме, лепоту звука и њихових прелета, све што је стекао за свога кратког уметничког живота. И поред свих лепота и поједије, она се ретко чује.

(својим се)

Б о л

Ја осећам исто што осећа дете

Када се с непаласе о што дуги јаче,
Те у болу томе, ком је само криво,
И не знајућ зашто — смеје се и плаче!..

Судбина је таква! Ја морам да трпим
Удар што ме снаје у заносу јачем;
Те зато у болу, што га сам учиних,
Исто као дете — смејем се и плачем!..

Ја сам спену кривца: крив што тебе волех,
Крив што си ми срећа и утеха била,
Крив што нисам знао шта у себи скривам,
Крив што сада лежим поломљених крила.

С. Јон.

Урочице

I

Живети до сирти — то не уне свако,
Уирети пре сирти — то је врло лако,
Живети и по сирти — мало који зна:
Та се милост само избранику да.

II

Врне дух је прави.
Дух и кој и твој...
Ко убија врне —
Дух убија свој.

III

Част је за човека
— Пуна ретке сласти —
Моћи се одрећи
Немалолужне чести.

IV

Да је пример сваки
Што и светлаки,
Требао би само
Примере да знамо.

V

Наше је право гледи,
А наша дужност рад.

VI

Цео свет је само
Одејдј твог живота:
Понекад је „ужас“,
Понекад „дивота“!

VII

Кад је жеља израз
Онога што треба,
Тражи ма се чуло
И до самог неба!

VIII

Истина и лаж су
Величанствене праве:
Не знаш шта је која
Кад се где појаве.

IX

Ко душмана својих лежа
Да се носи с њима,
Не све рећи ни да само
Пријатеља има.

X

Диоген је са онејером
Кроз Атину своју заш'о:
Човечи је пахл хт'о,
Ал' га нигде није наш'о!

Данас нико то не тражи,
И у том је нека мена:
Нл' су ауди ваада нети
Или нема — Диогена!

O.

У зрелом житу

Ишла смо узавио стазиоу кроз жито, чије се класе,
већ поалаћено, нијаше под теретом једнога рода. Моји
погледи се распаху по току мору, кроз које ијасмо, докле
ти измицаше напред, и ја те често губљах из вида —
тек те нестане у златни валови. Дуго ијасмо тако,
а кад те стигох, ти увесаншаше црвене булке, правећи
киту. Ја узех од тебе један тај цвет, румен као ти што
си, и узбрах један клас жита, једар као ти што си, па
остах ту с њима, а ти ми ишчезе опет. Мени се чудан учини
цвет — много пута ја видех те цвеће и увек воледох
његову боју; много га пута узбрах и ја, и раскошно се
окиних њима, но тад не могах — учини ми се као да
ми је на руци крп. А кад погледах тамо кроз жито и
поред стаје: на много места црвене цветове као класе крви
— као да је неко рањен ишао, а из ране му крв
капала! И лепо видиш где је клеуцно — ту их је више;
где је клеуцо и шао свесни — ту их је много; за тим
се, ето, јадних, дигло и поерући даље је ишло, бодућ'
се о класе и полаћујући... И ја се стресох од слатке
живота. — То жито море хлеб је насупио, а цвеће
привело те су капљице из срца оних што за њега раде:
док они копају, сеју и беру и док парчетом хлеба налаже
тај живот гавдани и непасти, докле је срце, све избо-
дено, крв изгубило и увекнуло.

— Отад се не китиш више булкама.

Ст. С. Н.

Сиротињске очи

(Ch. Baudelaire)

Ах! Ви бисте хтели да знате, зашто нас данас
мрзиш. Биће Вам свакико теже да ме разумете него ли
мени да Вам објасним, јер сте Ви, увери сам, јединствени
пример женске неприступности која се илде може наћи.
Провели смо заједно један дуг дан, који ми је из-
гледао и сунише кратак. Обещали смо једно другом да

he nam misli biti najednako, a duše od sada — jedna samo... Svi koji, pre svega, nije ni malo originalan, ako ne zbog toga samo što o njemu svaki saša, a nikomu se ne ostvaruje.

Uveče, malo uurni, hteđoste se odvojiti pred jednom novom kavanom, koja беше на углу неог новог булевар, дуж којега беше још цуно рушевина, али који знак достојанствено показиваше свој недопрени блесак. Кавана се блистала. И само гласно осветљење разлило се свој јачином, те објасњаваше издове који заслепаваху својом белином; блиставо огледалске површине; злато на пипчицима и коринцима; највеће једрих образа, које упух пен на ушцима; осмешљиве госпође са соколима на ртцима; никне и богиње које носе воће, колаче и дивљак; Хебе и Ганимеде који непукења рукама подносио жале анфоре са црним или дубокоје обеласке украшеног сладолода. Цела историја и цела житологија беше прождрљивости стављена на услугу.

Десно пред нама, на путу, стајао је човек четрдесетих година, суморна лица и проседе браде. Једном руком држао је једног малишана, а на другој му беше жалено створење које је било и суншше слабо да би само могло нћи. Вршио је дужност дадиље и изнео је децу своју на чист вечерни ваздух. Све троје беше у дренцима. Сва

три лица необично озбиљна, а сва три пара очију упрта у нову кавану, упрта са подједнаким дивљењем, али са различитим изразима, према годинама.

Очеве очи као да говораху: „Бако је дивно! Како је дивно! Рекао бих да је све сиротињско злато на овим зидовима!“ — А очи малета дечка: „Ала је дивно! Ала је дивно! Само у ту кућу не улазе људи као што смо ми!“ — Што се тиче очију овог сасвим малог, — беху и суншне заслепљене да би могле изразити на шта друго осећа глупи и дубоке радости.

Песници неће, да је душа у задовољству — добра, а срце — нежно. Овога вечера песна је имала право, бар за мене. Не само да бежах разнежен овим породичном очју, но се и застидех наших чаши и боца које беху веће од наше жефи. Окренућ своје очи према Вашица, драга моја, да у њима прочитам своје мисли. И утопух у Ваше леве и чудновате савите очи, у Ваше зелене и цуно људљиве очи, падахуће Лунох, а Ви ни рекосте: „Ови су људи несвесни, и они и оне њихове разрогачене очи, широкe као кољска каница! Уклонте глду да их уклони!“

Ето, драги мој, како је тешко разумети се! Ето, како се мисли не слажу ни код оних који се воле.

Са француског превела А.

Фран Прешерен (вајао И. Зајец), Прешернов Јеније (вајао И. Зајец), Слик Ф. Прешерна (вајао И. Зајец), Мадгровни споменик Прешерну у Крању, Кућа у Врци, у којој се Прешерен родио, Кућа у Крању, у којој је умро Прешерен, Чртомир и Богемил (рељео са Прешернова споменика, вајао И. Зајец), Рикар (рељео са Прешернова споменика). — 28. августа о. г. свечано је отворен у Љубљани споменик највећем словеначком песнику А-ру Франу Прешерном. Одужујући се усвојеним Прешернова генција — „Нова Искра“ објављује ово неколико слика које су, у овој прилици, дошле да њене читаоце сликовито обавесте о песнику и његовом споменку.

Иван Зајец, словеначки вајар. — Зајец је рођен у Љубљани 15. јула 1866. године. Матере своје није упознао, јер је умрла док није био довршио ни прву годину свог живота. Још у основишкој школи Иван је показивао редан дар сликарски и већ је зарађивао на неки грош, предлажујући поједине илустрације из немачких анкета. У 13. години ступио је у очев атеље, који је такође био вајар, и учио се практички вајарству, графичкој, илустрацији и моделовању. У својој 18. години из-

губи и оца, а брзо за тим поверљиви продадохе све што је било у атељеу, те Иван остаде сирота без где нечега. Тада је баш био довршио „Лудску Богородицу“, свој при повећи рад, те га послаше словеначкој богаташњи Јосифини Хочевањој, млађи је да га узме на свога нитомца. Може се замислити његова радост, кад је добио повољан одговор и наредбу да пође у Бечку Акадemiју као госпођини нитомца. Због доцне пријаве, морао је годину дана пробавити у стручној школи пров. Бренска, па је тек тада ступио у академију. На крају друге године академског рада добио је сребрну медаљу за композицију „Св. Вонивације обара Воданов хрест“. Био је ученик Холимеров и код њега је остао 4 године. — 1893. године ступио је у специјалну школу пров. Купчана, где је прве године изradio и нашим читаоцима познату статую „Уплашени Сатир“ („Нова Искра“, бр. 4.). За овај рад добио је 400 круна, као парочити академски награду. Од тога доба до данас изradio је Зајец велики број вајарских творевина, међу којима се истичу: „Света Троица“, „Адам и Ева“, „На гори Таворској“, „Богородица“ (у Кршкој цркви). — 1898. г. путовао је по

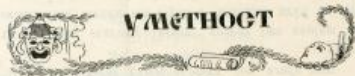
Италији, и то му је, како сам већ, била најбоља школа. По повратку са пута отворно је свој атаље у Бечу. У то доба долази и конкуренца за Премисерио споменик, и Жајен добије прву награду. 28. августа ове године тај је рад свечано објављен и предат Љубанској општини на чу-

вање. — Ове године допринио је Жајен и Вегов споменик о ком је и туђа штампа најповољније писала. —

Мухамедански погреб, Џамија са гробљем. — Обе ове слике доносило, као и пређашње две, уз Њоринићеву приповетку „Ђулбегова Зејна“.

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ

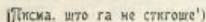
Уметност у својој суштини

Из године у годину све се више пине и расправља о уметности; на свима немачким великим школама држе се предавања о естетици, и као што се труде уноси што стварају, тако се труде и они што у њиховим творенима уживају, да припишу у суштину саме уметности; ипак, како мало знамо о тајанственом поступку, како настаје једна, било која, уметничка творевина. Многи, и то обилни људи, и после толиког дувања главе таман су догле дошли, да сажу раменима када се поведе реч о естетици, а у многим друговима, којима се не да порећи интелектуална, реч „естетичар“ добила је, да кажемо, пола подругава пола подценито значење. Било их је који су покушавали да естетику подижу под природне науке, не би ли се како прикључи путем реалног испитивања, дакле експериментом, тајанственом процесу уметничког стварања и уживања у уметности. Данас, пак, гледамо као да је за естетику, ту тако мало познату или боље погрешно тумачену науку, сваког пог дан. Професор Конрад Ланге написао је књигу (*Das Wesen der Kunst. Grundzüge einer realistischen Kunstlehre. Zwei Bände, Berlin 1901. Уметност у својој суштини и т. д.*) који не сме пропустити а да не чита ни један, који се бави уметношћу. Он је мисли, да којима су тежили сви теоретичари последњих година, свесни мање или више о правоме путу, свео и изнео у јасном облику. Дабогме да па његовој игрици има још много што шта недограђено и недотерано, али ту су чврсти азови и Конрад Ланге ниже с правом себи у заслугу приписивати, да је овом књигом ударно темељ модерној естетици. До сада се поред све куте и труда са неком непотпуношћу доказивало и сматрало да је задатак уметности, да нам јавне нешто што је лепо, етички од вредности и човечански значајно. Ово је, наравно, дало повода питању и другим добитак: па шта је то лепо? етички од вредности? и т. д. Данас знамо да је свака уметност лепи, која је човеку од користи, а сваки рђави, која му шкоди. Корист пак и штета,

као неминовни производ уметности, добија он, т. ј. човек, посматрањем уметничког производа, изложених тиме себе утицају онога што је уметник створио. Говорећи о штетности и користи од уметности све нам је пре у виду, пред очима, само не практична страна. У сваком уметничком послу главно је оно што је опште човечанско, као и у којој задовољава природни инстинкт, како онога што ствара уметничко дело, тако и онога који у нему ужива. Јестро и главно питање гледе естетике јесте и остаје: Шта је то управо уметничко ошљање, посматрање? Шта се све збива у нама, да нам се оно, што је уметнички дело, назове (пробуди) у свести? То збивање, тај процес у нама, модерни испитивачи како нису назвали и означава, и сваки тај назив представљао је сам собом читању малу доктрину. Тако, тај процес стварања свести о уживању у уметничкој творевини био им је час сасећањ, час асоцијација, резонација, унутрашње подражавање и т. д. Исто тако им је и данас, као и од увек, суштина уметности у естетичној припадности, у изразу и свесној самоошљавању. Објективне особине било кој уметничког дела, које изазивају и покрећу овај душевни процес, сад баш поменут под толиких разних називања, чине оно дело у уметности. Лепота дакле није нан нас него у нама самим. Она није ништа друго него изазивање однос између наших осећања и спољњег света. Према томе нема лепоте саме по себи, као што нема ни апсолутне топлоте ни хладноће; и с тога је веома немишлено одређивати, односно постављати, законе о лепоти или правоти као пример за лепоту погледа на давно измислих времена, као што то многи перасудно чине. Лепота дакле није ништа друго, него одношај између наше свести и облика односно садржине неке ствари. Међутим естетичари су увек до сада били доста једностврани, те су на дефиницији облика и садржине заснивали своју науку о уметности. Естетика збоже (облика) нешто тако је погрешна и давно се преживела као и естетика садржине. Нена уметности ако нима и посматрача. Лепота је у изразу самога предмета а не у слици, коју он у нама буди.

Стварање слике и изразу и свесна самоошљавања с којом се ми нима предајемо јесте права суштина уметности. Уколико је јестро једно уметничке творевине трајање, тиме што не буди изразу само у савременика него и доцнијих поколења, уколико та уметност изгледа савршено. Кла-

(середина сс)

Из поговora našina brata saznajemo, da taj tesnja udar njih mogla izdrzati. Sadržavana je na obali Ataa-je-
sego Oosana, a mesini je prijatelji počivalo daleko od ne-
u kineskoj zemlji. Kada je naš brat kasnije u Kinu oti-
šao, dobio je pisma što ne stigommo nikako u ruke onome
kome bexu namenaša. Niije ih mogao unetiiti, jer je mi-
slao, da bi takó život svoje sestre još jednom na grozan
način razorio.

³⁾ И овај је женски анонимни постао својих дела *Amis* *amoureux* уних сличан успеху 1-је Хајкина. За кратко је време то дело изишло у 36 издања, а досада се остварило и тај број још увећао.

По тој се садржини види, да овај роман нека много спомиње радње, китриге, заплота. Његово је тежиште унутарња радња јунакињина, квалитативна духовна анализа. Али се ипак зато не губи у којим као много т. зв. ја-романи или чувствима, лирским романом, по има и своју објективну страну. Сисатељница је много пицела, много испала, много сазнавала долазећи у додир са људима разних народности из три дела света. Своја тачна и сина посматрања унела је у свој роман и тиме нас једно упознава са неколико маркантних пресека, са многим личностима на и са читањем народима и земљама. Један је критичар (чудећи се дубоком и карактеристичном погледу, што га сисатељница баца у кинеске односе, и њезину великом познавању људи и ствари) приметно, да би она може бити много боље извршила свој задатак по Кетелер (некадашњи посланик у Пекину, убијен за време бојевских побуна), да је била на његовом месту, и зажалом, што живио у доба, у ком се живео индивидуалности те врсте не могу дати послужајући за који су створене, и свој живот потпуно развити. Примера ради наведено као карактеристична Јаланце (пре руско-јапанског рата!) посматрајући их на броду при прелазу на Азије у Америку, а затим још неколико карактеристично. Најинтересантија су ми била два Јапаница, који су поели парче зачиња са собом у обласку једнога кочевца, већинице од две квадратне стопе, запуњена земљом, у ком су камење и закрпаљива мала дрвета приказивала једно јапанско заклониште у минутају. Они су надгледали вртчи са дирином брижљивошћу. Обојица су очито много патили од горске болести и њихова се жуљаста кожа чудновато преливала постепено у зелену и дубичасту боју, али, на како да ми је тешко било, они би, чим би се сунчани зрак пробавио кроз дебеле, тешке обласке, успунали из собице и изнели свој кочет на кров, на сунце, а чим би се ветар дигао и захладио, тетурали би се омет доле са својим нарчетом Јапана на рукама. Они су ради студије путовали у Америку, и већ им је на путу све и свако послужило као предмет за посматрање. Они имаху очито јако чувствено одговорности, нарочито за дато им време, тешко, које већина људи не узима тако озбиљно, а које је неможе бити најожиљивије од свих. И један и други од ових њихових сапутника Јапаница могао би некада оно јапанско јаче, о ком се прича да су га после једнога јаког земљотреса напали жеђу развалинама једне куће, како на једној обојеној цигли вредно пише бројеве последњег руског задатка. — На њиховој глави беше и неколико ретких пугица, као и енглеских и белгијских инжињера, који се враћаху из Пекина. — — На ња се подиже бескрајне препреке о будућности Кине, о „отвореним вратима“ и „северном интересу“, о раздоби и о правима појединих земаља. — — Оба су Јапаница све то слушама, на како су сами мало говорили, то се ипак могло приметити на њима, да су за њих Буда и његове поуче исто тако у заборањеној даљини, као за друге Христос и његова реч, и да су и они усвојили европско-американо начело: „Ждери, да сам не будем прождеран.“ — Ито је тако неона тачно и оно ошљавало о Кини, — земљу, у којој се учи тешко тако мало циничи, кад се види, који се средствима постиже — што се и нан те земље даје правнети, кад знамо, како Кинези имају да се боре са сличним понудама странаца, који под видом културе хоће да их експлоатити, и онда су у алтернативи: или да буду неспаси или да не даду ништа да се подигне. „Ворба се тамо вођаше са оном завидљивом стрепљивошћу, која једно мало ра-

дије оставља пусто и празно, но да га туђим ризана преда.“

О Вансуверу у Америци вели: „Ми смо овде далеко од ових вештачки изложених савеза/ларских колонија, подижа се, са једним тачним светитком из главног града матер земље, нишу као основа почетнога општнског живота схема баштинске кључе као и полицијске паредбе, кад се се тачи светлост, и да пси морају носити бранице. — Бранице овде не носе нико. — Мало се и управља. Закон, који се постепено као потребни развија, потичу из њених потреба и искуства — она се „ready made“ (готови начини) не узима.“ Ово су само неколико места, каквих се тамо много нахои и о азијским и о америчким на и о европским приликама. И та места дају књизи и другу вредност, но обичнога романа.

Ну једног тим местима овај роман одваја и од обичних чувствених романа, који често немоју у себи никакво објективно, где јунак или јунакиња никако и не излазе изван свога „ја“ (отуда се и називају ја-романи). Неколико набрзати овде рђаве стране тих романа, које је знаа сисатељница више или мање срећно избегла, само ћемо навести речи, и онет једне сисатељнице, *Елене Кеј*, које нам неона угодно карактеристичну тај правца. „Анализа је самога себе грозница, која се повећана непрестаним нерелек своје температуре, и што више ставамо своју душу у огледало, то су све мање спонтанни њени покрети. То је опасност, што онима противи може, које је убулела старост, да своју рођену душу схвате и њом утисне.“¹⁾

У колико је Јеленсета Хајнинг умела снажити сенсе тога правца у своје роману, нека покажи и они прилици, у којих број на почетку означава ниво, на кога су узети.

8.

У њелоничном позу, октобра 1899.

Други пријатељу, ми смо оставили крајни Бале. Горски дани, дубоке зелене шуме давно су за нама. Читав се дан већ возимо кроз далеку равницу. Галланд смо кроз првор, читали овда онда по неколико страна из једне књиге и посматрали остале путнике. Сада се слушају речи, сени се дуже, и ми далеко, путорну запад сунце се клони другим световима. Чини ми се, као да тама бива устају из земље, која ме немо поседлају и у чијим вртним очима читав питање: „Шта си учинила од нас? То су скрени и наде, снови, жеље и идеали — све старш, са којима смо, пре много времена, у раном јутру живота, отпочели возижу: које тада чувамо као највећу драгоценост, коју са собом поносмо као своје најдраже имале. Боше нах, као да су наше ретке, златне семенке, од којих ће постати златински врт, ити делова, још невишенога цвећа. Али уместо да засадиш врт, ми смо у току путовања постепено потпуни на путу се семенке, једне нао, друге касније. Многе су нишчале, а да немо уриво ми приметили, као снови што се распрште, кад се пробудимо, нико не зна како, и сећање да на њих мртво. За друге смо се борили, и хтедосмо их пошто пошто одржати, та оне би биле најпонојнији или најмилији украс будућег врта — и ми их ипак морасмо дати, и њих смо потпуни, у горком болу, који нам сву радост разори.“

У тогубама и у британга свакидашњег живота, које ми је као опјун дава судбина, да бисмо заборавили на веће јаде, једна и да нисмо на губљено. Али у ве-

¹⁾ Ellen Key, *Kasays* Berlin, S. Fischer, Verlag 1899. Ctp. 178.

чериха дугих дана на путу, када се калта отне из руку, и ми оновро кроз прозор зуримо, кад воз хуји кроз даљине равнице и његова сен, дивовски продужена, јури поред нас преко таласаве травне поворине, када се свугде око нас стенами објасни растварају и несташу у сутонској тмици, — тада пав се невиде руке хладно машају срца, бекерача чекају, залудна тежина, горко сећање све нас обузимају. То је час, у којем укресана изгубљено, мртво, где одједном онажано, како смо осиротели.

Просањани је вилински арт одједном опет пред нама, тако леп, тако пун среће, као што га некад заснивамо, у оно доба, када смо излази као стена чврсту свест, да смо за нешто сасвим необично познати; али место тадашње поузданости, место вере у себе и у свој позив, испунише нас данас само торака бол, ми знамо, да смо погубили све оне латите претне садове, једна се укочише у леду и у снегу, други се сакрише на жаркој жељи, — никада неће клицати на цветају. У ништавостима и у тањинама прибоје године, прохердасмо их у дову за маленкостима и прохердасмо их у борби бекхирности — а небути је највише и најбоље у нама укрило, најдрагоценије отишло у пропаст.

И сада је еувине касно! —

Ми бисмо да задржимо време, похитамо назад, а нова отпочиње и све другаче и боље удежио! Али се точкови времена не могу никада за нас натраг покретати, и воз хуји незадржано даље преко равнице; као чудовиште се простира његова сен преко поворине, као чудовиште на води судбина журно даље. Безовљно му морамо следовати, који нисмо довољно јаки, да сами будемо судбина, који смо године прохердали и прохердали.

И читана војна — како? чему? —

Важно, ко је спасао за себе из ланца од губитака, као општајм последње часа, веру у један циљ.

(закључак се)

РАЗНО

* Д-р Недељко Команин одштампаше своју докторску дисертацију „Über den Einfluss von Temperatur und Atherndampf auf die Lage der Laubblätter.“ —

* Д-р Драг. Арићелиовић, извршни професор у Универзитету, одштампаше је свој рад „Неколико речи о праву, спреми и улому по нашем грађанском законнику.“ Цена је књига 0-60 дина.

* Д-р Драг. Арићелиовић, извр. проф. у Универзитету, штампаше је као засебно издање свој рад „О отицању преко поворине код теретних уговора (Laesio enormis).“ Објашњење §§ 559. и 560. Грађанског Законика. — Цена је књига 0-50 дина.

* У Београду је почео излазити „Знањатија“, нов поворини часопис за књижевност, заштито и радност. Садржина је првога броја: Наша реч. Шта хоћемо ми? Ко је перадајни? Понозио само себи. Шта би се све могло? Да се одредимо. — Власник је овога часописа Димитрије Јанковић. Цена је поједином списку 0-30 дина.

* Н. о. м., у сави Универзитета, читао је Војдана Никшићковић, публициста, своје јавно предавање „О могућој жиђарској револуцији.“ —

* Овога месеца почео је у Београду излазити нов учитељски лист „Учитељски Гласник“. Садржина је првога броја: Наша прва реч, од уредника М. М. Петровића; Реч дне о задатку „Учитељског Гласника“, од Драг. Михајловића; Стварачка фантазија, од М. Чубровића; Против теорије о слободној вољи, од Ј. Н. Павловића; Резерват о буџету С. Чутурића, од Ст. Панића; Реолуција изајних учитеља; Меморандум младих учитеља; Завештаник са збора од 4. августа; Просветне белешке; Библиографија; Поруче уредништва. — Лист излази двапут месечно на два табака, а годишња му је цена: за Србију 6 динара, за остале земље 10 дина. у ланту. —

* Мајор Гојко Павловић, професор у Војној Академији, одштампаше је из „Ратника“ своју расправу „Уроци и поводи данашњег руско-јапанског рату“. Цена није означена. —

* Драмски спис пригородског кнеза Николе „Кала Архангел“ преведен је на некачки језик и штампан пре краткот времена у Аузбургу. Преводилац је Карл Амик.

* Управна друштва „Рад“ (Руна, Среж) јавља да ће календар „Рад“ бити доштампан за најдуже време. Поручбе према друштвеним бангајик, а цена је календару 35 новчића. —

* Милан Петко Павловић (Вршац) штампаше је први списак списа Д-ра Казобула (В. Кретић) „Казобула-цијде“. У леду је и лик и пишчења биографија. Садржина је: Реч издавача. Изговор као предговор. Прва песма. Чика-Чера. На телезону. Њен гуржук. Шаполак. Зраца. Лиза Ђ. XII. Секретност. Снахнах улашту. Шта је љубав? Претплата је цена: за десет списака 2-50 гр.

* Капетан Ђорђе Д. Шварц, командир батерије у Дунавског Артиљеријског Пуку, дао је у штампу свој рад „Преглед пушчаног наоружања нашег и суседних држава, са кратким али потпуним описом и осталим потребним подацима“. Онај ће преглед коштаати 0-30 дина., поштом 0-35 динара. —

* Министарство Просвете и Црвених Послова објављује да ће се у народним школама 1905—1906. године уговорбавати, поред осталих, ове књиге: „Бутвар“ од Ст. Чутурића, „Читанка“ од Ст. Чутурића (за I разред), „Српска Читанка“ од Јуб. М. Протића и Влад. Д. Стојановића (за II разред), „Српска Читанка“ од Милана Марковића и Бл. Т. Недећа (за III разред) и „Српска читанка“ од П. П. Ђорђевића и Уроша Благојевића (за IV разред). —

* Универзитетски Савет потврдио је избор Филозофског Факултета, којим је за извршног професора Историје Средњег Века изабран Д-р Јован Радоњић, досадашњи библиотекар Матице Српске.

* Ишло је, у издању Браће М. Поповића, „Трговачко Књиговодство. Од једног стручњака“. Садржина је: I. Двојно књиговодство радишно и практично припремано. II. Једноставно књиговодство. III. Шта треба да зна сваки трговац на Мениџном Првају? IV. Тузак страних рачуна у трговачким стварима. — Цена је књига 60 новчића. Критичар Новосадског „Браника“ одриче снагу вредност овој књизи. —

* Јов. Вадевић превео је и штампаше као засебно издање „Бактерије у мекателу. Кратки преглед о мекателу, сирме и полиопривидеци од Д-ра Ед. Фрајденрајха“. Цена је 1-50 динара или крпе. —

* 1. јануара 1906. године, по решењу Матице Српске, одржаће се у Новом Саду свечана седница у славу

стогодишњице од рођења Јована Стерије Поповића. — У Београду ће ту прославу извести Српско Књижевничко Друштво. —

* На овогодишњем Конгресу Српских Земљорадничких Задруга читао је Младутин Савић, начелник Министарства Народне Правде, своју расправу „Неизбежна потреба да се неговале вина предузимљиве у велики количинама“. Тога истог дана читао је Д-р Ђока Николић своју расправу „О спољној и његовој субјективној у нареду“.

* Раја Павловић, члан Народног Позоришта, јавља да је дао у штампу друго коло „Песете одабраних српских народних песама за соло певања и клавира“. Дело ће бити готово у првој половини месца октобра. Наручбине приима издавач, а цена је 4 динара. —

* У Државној Штампарији штампана је и може се добити у свима крхјанима књижевна, Руска читања за средње школе, део I, друго издање, од Н. О. Гаушчића. — Цена је књиге 2-80 дина. —

* 5. о. и. изабрани су у седници Матице Српске: за потпредседника Књижевног Одбора Светозар Савковић, а за чланове тога одбора: Милан А. Јовановић, Јован Жинићковић, д-р Милан Савић, д-р Веселин Ђасаловић, д-р Јован Радоњић, Сава Петровић, Аркадије Вараћини, д-р Стеван Павловић, Димитрије Руварак, Милан Будисављевић, Иларион Заремски и Гангорије Лазић.

* Изашло је друго издање стручног дела „Трговачка Кореспонденција“. Написао и допуњао Јосиф Пређић, наставник Трговачке Академије. Цена је 6 динара. —

* Редакциони одбор „Браства“, алманаха друштва Св. Саве, јавља да је за XI књигу изабрао ове прилоге: Д-ра Јована Хади-Василевића „Општа погледа на Стари Србију и Македонију“; В. Вошковића „Песме“; Д-ра Јована Хади-Василевића „Устанак Срба у Кумановској, Паланачкој и Кратовској Краји 1878. године“; Жив. М. Радосављевића „Постојећина Облића, по народној предани“; Бадина „Где се Српство састаје“; М. В. Веселиновића „Школе и цркве у Борову“; Тодора Бушетића „Поуке за народ“. Непримљени рукописи враћеће се на захтев писца. —

* Изашло је и други сvezак Омладинске Књижевнице, што је издање „Омладинске Гласнице“. У њему је „Унутрашњи живот и рад у друштву“. Писан је тога дела Gabriel Séailles, а преводилац Ваца Станјћ. Цена је 60 потура.

* Д-р Стева Адамовић написао је и штампало књигу „Шта треба да зна сваки трговац из женитиот права“. Књига је изашла у издању књижевне Браће М. Поповића (Нови Сад), а цена је 50 потура. —

* Професор Павле Аршинов штампао је у Загребу свој превод „Отац учи сина“. То су писма што их је италијанар Грешин писао својој сину упућујући га на правни пут у животу. Цена је књиге 1 круна. —

* Изашла је из штампе и четврта секција Генералне Карте Старе Србије и Македоније. Карта је рађена по Цицелијевим и другим подацима, а у размери је 1 : 250.000. Биће свега 12 секција, а цена је свакој 1-80 круна. Порубине приима књижевна Св. В. Цвијановића (Београд). —

* Иван Мартинковић, учитељ у Панчеву, спремио је друго, попуњено издање збирке „Света Сава у песмама“. Књига ће изићи до 4 таблица 16" а продаћеће се по 30 потура. Растуриначина 10", —

Први корак, приповетке и приче из народног живота. Написао Станојко Димитријевић, телеграфиста, Београд. Електрична штампарија Тодора К. Наумовића, 1905. Цена 1 динар. — 14×10 см., 110 страна. —

Професор Дејан Михаиловић: Критика на Општу Историју, Средњи Век, од А. Зрнића. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. (Прештампано из „Прогрета Гласника“). 16×25,5 см., 23 стране.

Годишњи општине града Београда за 1904. год. Београд, штампарија А. Димитријевића, 1905. — 24×31 см., 96 страна. —

Mihail Gorski: *Ljudi obični i neobični*. Priповiedke. Цена 3 круне. Дionička Тiskara и Zagrebu, — 1905. — 16×24 см., 105 страна.

Српско-немачки и немачко-српски речник. Саставио проф. Јован Грчић. У две свеске. Прва свеска: немачко-српски. — *Deutsch-serbisches und serbisch-deutsches Wörterbuch*. Zusammengestellt von Prof. Johann Grtshitsch. Zwei Bände. Erster Band: Deutsch-Serbisch. — Нови Сад. Издање и штампа српске књижевнице Браће М. Поповића, 1905. 15×23 см., 592 стр. — Цена?

Својеница урломе архимандриту Грегоријем Илариону Руварку, од браћаста манастира Гргетца. Приредио Димитрије Руварак, уредник „Српског Слونا“. Карловиц, 1905. Српска Манастирска Штампарија. — 20×28 см., 35 страна. —

САДРЖАЈ:

Ђадебова Вејка, од Свет. Корнелија (свјетити).
Невенчана мајка (Фр. Прешера), песма Ва. Станјановића.
Митровачки потомак Бугајини Таал, од Гр. Војковића.
Никад вино, песма Младутина Савића.
Како се заснивала астрономија? од Јеа. Михаиловића, (свјетити).

Сонет (Г-ди П.), песма Душана Младутова.
Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао Тодор Стефановић Влаковић (истањати се).
Знаде он, песма Соколовића.
О, када би дјево знало... (Х. Хајно), превео О.

Фрадрих Шопен (свјетити се).
Бос, песма С. Јов.
Дистаја: Уроцило, од О. — У предлог жито од Ст. С. Н.
— Сиротинске очи (Ch. Bandelaire). С. Француског превео А.
Уз наше славе.
Хромица: (Уметност, Књижевност, Радно, Библиографија).
САНКЕ: Фран. Прешера. — Прешерини године. — Кућа
у Краљу, у којој је умро Прешера. — Надробни списици
Прешеру у Краљу. — Кућа у Врбу, у којој се Прешера родио.
— Чртанг у Богомили. — И. Зајец, словенски најау.
— Рибари. — Муселимски потребе. — Дамја и пробае.

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаџа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кичобрана, Мараме цених и за ерски пошву, Кебади, Штапова, Путничких прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Вауза, женски Кошуља, Гаџа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешлева, Укошница, Халеница лач. и за повојнице, Капица и Венкица;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за пуноске свеће, Свице за преседе, Огртача за пладе (пелерина), Албума, Мириша, Сапуна, разних предмета за поклоне и разноврсних галантериских новоти.

++ ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ ++

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 24. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште своју ерских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све покрмене списе и ходне журале, које рачуна по оригиналним ценама и шаље у кућу.

На стоваришту је увек огромен избор класичних и модерних музикација за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, поједи случајно не би било на стоваришту, књижара набавља за најкраће време по оригиналној цени, без додат трошкова.

Б- Нерочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, кано стручних тако и из лепе књижевности, које продаје извола цела. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којег се набавља. Велики избор антикварских каталога чувених светских антиквара стоји свуда на располагању сваноме.

Књижара култује од приватних лица поједиња употребљена дела као и цела библиотеке свагда по добру цену.

БАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилату сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leihbibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских дисповодача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је два динара са неограниченим правом читања.

Б- Каталогска удела и своју прста књига и музикација шаље књижара сваноме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

— ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ —

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотино), на случај доживљевања, на случај доживљевања и смрти, мират деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије: разне зграде, индустријска и занат, предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Важна обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости поштом, олакшани агенти и покровици за осигурање.

Осигурањима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку врсту олакшање бар по један познати завод, ради примала улата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужи платити улате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полици за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

највећи и најмањи

РОБА ЈЕ

НАЈСОПЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове артикле:

Шешира филцианих и сламних у свима ослонима бојама и цветама;
Цилиндера од папирне и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и девере;
Мидера у најмодернијим и најсопслиднијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуноног и платног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа савију врата;
Кишобрана и еунцобрана, мушких, женских и дечијих;

Перфимерије, као: сапуна обичних, есенцијалних и најодличнијих од 20 пара до 3-50 дин. ком.

Затим: кирес, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде коловске, воде за одржавање, растоне и бонадисање косе; сејтина за браду и косу и помаде за бркове;

Депеза, обичних и за бркове;

Мараме: кашмирских, штофаних и савијених за ерсеку пошту;

Мараме цених у свима вртама;

Ћебета, штапова, кеса, лопчанина, табакера, торби, албуна, дугмета за прагне, прса и мажетне; четкаи за одело косу и зубе; чешља, пораменица, и остале галантериске и поподне робе.

Препоручујемо поштованим муштеријама да се о своју овоже и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ И ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

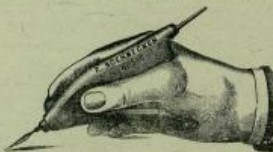
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вештачице за хартију

Почи 164 стаје комад
2-50 дин.

Сенекска утика
за господу која пате од грчева.

утика од кучука са златним пером

Подесних за с. т. докторе, трговце, вештачере, чиновнике, путнике и т. д. Утика по овој слици са златним пером стају 18 динара, комад а знамо их и од 20 до 25 динара. Американске утика са златним пером стају 7-50 и 10 дин. комад а са иглом 4-50, 6 и 8 динара комад.

наслони за књиге

наслони по овој слици
са 844. утика 10 д.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 еур. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Ода-евићу, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишића тавна, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само на откупну цену. —

Послије севдаха

— Степ. И. Самарџић —

I.

еђеља је. Прошла већ и њинија, а стара Ана једва нагна свога Срета да пише мало у со-
каке, међ своју дружину.

Свади оживљени... Испред врата посједао жене, па растуриле еглен у пољко, склапају нећалки биласе своје женеко политике, а пођеће се некупила жевојке, једна другу задиреју и свију се, коими ни прилазе, настаје обљично поздрављање, па полако, полако улазе у све живали и ве-
селитиј разговор... почиње „босане“... С пендерџ и из би-
шћџ развијежу се час по час запосени севдалине, које те-
чисто наме да се успешн на етоборишце, и да се гранчи-
цама јако расцвјеталог јерђивана или китикама ђурђевка
и дубичице хитени на зарумелене пјевачице; а кад клику:

„Дуни ми, дуни лабане,
еј лабане!..
„Дођи ми дођи драгане,
еј драгане!..
„У моју башчу зелену,
„Под моју ружу румену,
„Бе но ја несиш жагучке...“

да прескочиш и етобориш, па да се уз мирне јерђивана
насладини и жарисом чисте душе жевојачке...

Срето неосјетно дуни вратижа за робом, па се упупи
сокаком сјетно и замишљено, неосјетно погледа око себе

и све му се учини као необично весело, све као да плава
у некој особитој радости за оживљеном природом. Дивно
предвечерје. Ступе се полагано спуштале к својој заходу
и чисто као да пошљедним својим зрацима, свијетлећи се,
поздравља вие свијет и допикује му: до виђења!.. Ла-
ставиче пролијећу, весело циркућући, зрацици извијају...
Небо ведро, чисто. Онај пролетни ваздух помјешта са
жарисом бехара и јерђивана чистот га они и дође му не-
како да га се одједном надигне, да упије у се сву слат
коју му природа тако обљично пружа. И цјесно му преко-
доше ислас... Учини му се као да се и цјесме и звуци
тамбурице, који допираку из другог оокама, и цјекут
ластавиче, и цвицкање врабаца, и кикот несташне же-
чурачке слива у јединствену хармонију, па све то учини
некако ошито, запосено...

Разсјеже се цјеска:

„Да знаш, драги, како срце боли,
Срце боли, хоће да изгори...“

То га теку у срца, дубоко удахну и несајетно про-
шапута: „Боли, боли...“. Пролазаше испред Спасојевића
куће, же се бјажше окупило неколико жевојача, па их и
не означи, него замишљено прође не поздрављају их. Зорка
Спасојевића, негдишња прва јараница Љубица, која је Срето
некад доста за руку учинила, прекори га:

— Зар тако болан, Срето, ни понов' Бог?...*

— Бога ти, Зорка, не разумај се... — застане Срето тек да нешто рекне, па да продужи. — Ја се замислио...

— Знамо, знамо, додаде она бодељиво, а обли је лави руни, па да би то загладила, настави смјешкећи се: — „А свакој болан има лијека, болан...“

Друга из друштва надовеза:

— А Срето, надиш, с нама не бегенише...

И он, који је онако слободан био у друштву ђевојачки, сад се збуни и не знаде како да им одговори, па само одмахну рукоу:

— Нека, Зорка, душе ти!... — па продужи пут.

„Ето и она Зорка — кимаше у себи — добра је ђевојка, честита, мање јој нека... а нисам никад о њој мислио; али Љуба, Љуба... она ме је упрошталла, олађено ме ранила... Како да је заборавим?... Зар другу пољети к'о ну?!. И Зорка је мута... Шта онет Зорка?... Оно, хакаа јој!... — И ту му паде на памет, хакаа је она знала као што је био између њега и Љубе, осјети како га је сад бодељиво основала... „Добра душа... На ето сад се мора ријешити, па како буде!“ И ту га нешто жадику... „Мајка, мајка, како се она само радује... и ја?... Не могу, не могу, ерде ми неће, а већ мора се... Јаој, Љубо, да ли да те кунем, што ми сад јуриш заборављати!... Живот... какан ми је овакв живот?... А ниси ти крива... Од кад сад може друга доћи на твоје мјесто!...“

Продужаваше се цјеска:

„Да она мора што је миловање,

Не б' смислила да несвајола...“

Ту убрза кораче да само чак прије љакане из сокака, измеђ свијета, да је сам са својим мислима. Грудн му се надимачу, нека слатка чежња испуњаваше их... „Јаој, Љубо, Љубо...! А је ли баш она крива?... Најде, јес', није... ама јес'... могаа је она: пећу, на пећу... а онет женско је плабо, па родитељи, мајка... Бог је убио!...“ Па му уу звиђе слатка Љубина: плаве очи њене како ти гледају некако бодељиво, како да га моје, па оне бисерне сузе, које на пошљедњи растаку кихаху као кина, па она маја уста, ситни бијели зуби, густе обрве, бујна коса, па она младећ на њеном кимал грат... Како ју је некада чежњиво гледао, па да му је да обидје руке око њена као синије бијела прата; да растрга ситан ђердан; да је стегне плахо, натрено... да јој нелице оне чежњиве очи, да је утврне за јасноће, да јој замрзе оне дугачке плаве нитице, да их обидје себи око прата... Па му изађе слатка њеног мале кућине па олу, ђе је смислао да с Љубом ових дана борави... Оиће, ђе биетри поточић жу-берка кроз густу јелову гору, па да у омару код њале поновине ослаткују трептине брине и јасне, нум танко-вијастих јеланка, ерду очварену и пјесну савијену... Ах, како би онд' часови били протјачили, како не би ни осјетили зору... Па у заносу понови онво:

„Да она зори шта је миловање!...“

А сад, како својо протиче дан!... Да га је само што прије скратити...

Већ бијаше на знаку из касеби, па се упути ка Доњем Пољу, тако је је некад с Љубом коло водно, с њом се шало, оти'о јој чевру... Али и ту бијаше друштва, и ту цјеска у тамбурице:

„За мало ти се гласисмо,

За мало... дије године...“

„Аја!“ — говораше у себи — „Не даду ми даваше мјра... Дије године, три године, прије к'о рукоу о руку... Ово даваше к'о да пнат и свака цјесма... Па да се бар гласисмо шет, шет... десет година... Јој ондаху, јој младости!...“ И чисто као опијен занесе се, погледа около као да очекује некак, застане за тренут као да нешто смисли, па убрзаним корацима окрену натраг: ријешно бијаше да потражи Уроша. Лакше му је онет кад је ним.

II.

Срето Перовић био је један по један момак у нашој касоби: наочит, вишен, високог усправљеног чела, округла лица, налик учитељених бркова, густих обрва, па још кад погледа врагалошто снни својим налим гроастиим очима, што му прагу к'о на језицу, хакаа која ђевојка да не поругуни и да јој ерде живље не закуда, а свакој мило да с њим протури ријеч, дивје. У друштву, што не кажу, и ситина и прибран; кад је сабор код криве, кад је сјело, чежњање, просјабја, ја ли кад можић је на само теоријују, Срето најде сино изостате. Веселак а цјесав, па није ни чудо... Коло да поведе, пјесму да започне мало је ко могао с њим... Оно путоје грат, па само знони, јети, разијеско се по свој нашој долини. Кад би само небаком у Станишчино дванад, под оног старом крушом, која толико година служи за алаанку о покладама, какићу:

„Сини драгани, а мојета нема,

Мили Боже да што ли га нема?...“

Па' бољује али акичује?...“

а оно се за час искуну друштву, дође и комака и ђевојка, настави се коло, цјесма, паха све до акима. Дође и Љубина, а он се учини да је не види, па гледа дрте ђевојке, прозбори коју, па се кривићи нагледа у Љубу, а она се осврне, па им се тек ливенадо сукобе погледа и обоје обидје лака руген; окрену се пошме свако на своју страну, па мало, мало, а очи онет тражи једно друго и погледи се сукобавају.

Срето је био наада слободан, насмјан, разговоран; с ђевојкама би се он рипирају у несмет, а с Љубом некако... ето би, али не може; чегто му застане ријеч у грат; кад заустити да јој што рекне, па се збуни, ето би и од себе и од другота да сакрије ту збуненост, да онак види: како је нему свеједно разговорати ма с којом ђевојком, ама не може... И Љуба тако... Да је бар она слободнија, него кад се тако нају заједно, она поругуни, обори очи, а нему, рекао би, загра сваки давар, па гледа само да се уклони. Кад је у колу, прича с ђевојкама с обоје стране, а кад се нађе до Љубине, к'о да му се лавесе јевик... И кад се уклони, те већ мораше да

Иван Ваврови́ч

Лестница

претовори коју, то му погледа изгледа страшно, гладно, бесмислено, па би да самога себе казни за такву несмотреност.

Једном тако узхватио се он при у коло до ње, гледа је испод оца, па му се учини као да се нешто сивеселјавља; осјећа како јој рука у његовој руди гори, па би да је стегне, а не може, не смије; учини му се као да се погледа других заустављају само на њима, није како се Урош и Симо нешто савиштавају, насмјује се, па погледају овамо у њих, па да би скренуо поглед са себе, поче Љуби:

— Врућина... а онђе испод крушке ладовина...

— Јес'!... тек једва одговори Љуба, осјећајући његову жбуљеност, па чисто радјући јој се, мало се осмехну.

— Чудим се, како се она грана држи, те не пукне...

— Држи се...

— Кад привику дулашку, настави Сreto још збуњености, па, овај, нех се само душем дебел Мило, белане се преложити...

Љуби се то нешто надида на смијех, а чупе и друге до ње, па прихватише и не знајући па чисто чеку се смију. Сreto осјећаше да се то смију његовој жбуљености, па му дође већ да би одржао себи и тај брошлет и пивдрани једна, да се склони неће, само да га она не гледа, и у тој се срећом и коло прекиде.

— Прелониће се, прелониће... — дочека га Урош смијући се. — Прелонио си се ти, брајко мој, још како...

— Шта ту ваши, Бога ти!...

— Лијено, лијено... Не сакри, богме, вјидим ја!... — па та онет стаде задржати: А држи ли се крушка добро, држи!...

— Твоја погла... — додаде Сreto да би одбио на глас, а овамо му није право, што види да је Урош тако брзо зашкрио у његову душу.

— Држи се крушка добро, — наставља Урош — нешто ти у кало не падне...

Онет једном, на чепању код Вуковића, стале њевоје прихватијати мождима, а и Љуба већ цјенавцима... Дође ред и на Сreto. Отпоче:

„Буди, Сreto, срца јучакога,

„Сипуцај пуца, опашни се пасом..."

Ту засташе да се договоре, коју ће му прихватијати. Отпаше се савиштавати и кикотати.

— Казуј ти, Љубо!...

Љуба заиграла очима, па не зна шта ће се њима, не смије да погледа ни у једну, а не смије ни да их обори доље, па једва промуча:

— Кају го! охете... Шта мене опет питате?...

— Осташе је, јадне! напусти па њевоје Јока Лазова, ђаво жена, која некако увијек прва оверчи, које срце за којиј куца... А њу још нисте никоме прицијавали, па шта се чинате?!

Ђевојке прихватијати сложио:

„...Да ти кроз пас прстен не пропадне,

„Да ти Љуба другом не допадне..."

Момци опет ошкљаше Сreto...

— А... а?... Тула ли смо?...

— Шта, шта... па цјесма...

— Јес', јес'... цјесма... — додају неки подмијешљиво.

Тако мало по мало, па погла нех и у вољке, почело се причати, како се Сreto и Љуба гледају, како су једно за друго створени, и већ — као што обично бина — кружљиво су уз то и свакојка друга нагађана: те како Љубу неће дати за Сreto, јер није према њеној кући; како онет и Сreto њу запарави; како њега Љуба држи у цену... Ко би вању касабу сложио и у таквој једној ствари?... Кад нека о чему другом да се претреса, онда су она свадебна нагађања као поручена.

И Сreto се бранио, бранио од тих разних претовора, па најзад видно да је узала. Почео је сад почешће пролазити испред Љубиних врата, по мало и застати, пропричати и напалити се... У почетку је Урош ишао узвијек с њим, те би разговор у троје текао живо, слободно, неусиленије. Баш кад се Сreto с Љубом нешто распрча, па застане, кад они стану зборити, кад он почне дукати аеролом или звенати ланцем од сита, а она претурати везену чељу на руке у руку, онда им се Урош нађе на неволи.

— Е... е... Шта је сад?... Деде, Сreto, да ти погледам у очи... Дај и ти, Љубице... Обоје не погледајте право!... А, ђаволи једни, тако ли је, а?... И од мене да сакријете, је ли?...

— Нека те, Уроше, нека... напштић! — одговара Љуба, па токорем пријетећа побјеги у авалију, да се мало последи опет врати.

Погледа је већ и Сreto сам докаркивао до Љубиних врата. Прикривао би се и у башчу, па на проучој благој мјесечини, удлишту нирне руже и јеринама, чежљиво погледа, кад ће се озго на нештуру указати Љубина слика. Па би тако проводио читаво сате... Она високо, све желе, паде, сви снови о будућности почињали су од Љубе... Ништа није нотао ни пословати, а да не замишља Љубину слику пред собом. Оде тако послом по неколико дана у село, па све го' па плагама; гледа да шири посао час прије, па одмах трчи натраг те под Љубину нештуру...

Често пута тако стане размишљати: како то ја њу тако да заволим?... Да није што је лијена?... Није... живи ваљ и лепије, а они је хени лепши од било... Ово, добре је ђуди, ваљана је... ама ето и Сока Милачина и Анђелија попова може бити да су и ваљавије, па свједно... Није ни то... Па како, за што?... Зна је да ђетинства, он је био повезан држав, кад је она, сјећа се добро, долазила у њихову башчу да се забавља са његовом постојом сестрицом, па како су једном погледали неки прјесад, а отац их похвара да избје, па сјећа се лијено, како је он пропуштао Љубу кроз мали капињак да утекне... Био је то брзо и заборавно, а сад се тога тако пријатије сјећа... оживљала и најавља услова на њу... Ниса нешто, осјећао је то добро, што га вјерити прилачи к њој, а зашто то, шта је то нешто, није умно да одговори... Осјећао је као да је с њом срећом, да има с њом од постанка нешто заједничко, да је то Богом дано, да тако мора се сваки да буде... Судбина...

Па би пошло стао да размишља о заједничком животу... Као причада се, па не зна шта да чини од радости, загрлио би цео свијет око себе... Све око њега весело, све једна, све као да осјећа његову радост, па она кућа често дружија, дружије мирине. Љубко прасуство све носили... и онај стари мачак код еурине као да веселије преда... Љуба по кући трчи, послује, он се напине мало из чаршије, загрли је, пољуби, угризе, смета је у послу; опазе га мајка, а он бжеж'!

„А да се дружије не окрене?... Не може... може... не може... Могу Љубини родитељи, зећилији су од нас, па да нађу и зећилијега зета... Ниско ни ми фукара.“ Па често зажеде да је Љуба спрота бевојка, да и тај један разлог отпадне... Ама неће зар... и она су натули шако се он гледа с Љубом, па нису јој ни купакет... И све би ту ниско стно да одагна, али ну се она као у пркос наметала. „Зар не може да дође какав богат јапанџија, нахвале ну Љубу, он је запроси, родитељи даду, Љуба плаче, на залуд... родитеље ваља послушати!... А ја... шта бих ја?... Ако пође драге поље... женско је лако сломити... ако хо жневејер, па нек иде... Нојеста!... Зар Љуба?... Мене!...“ Па би у томе унимирени упијек имао да је потражи.

Једном тако нашоа је заједно у Зоркиној башчи са Зорком, па почео из окола да јој и'о по мало пребације, како она пуно бевојка које гледају само на богатство, гледају ће ће имати више дуката о врату, алаха, белензика и свиленијех хаљина онако ђутуре. Љуба се то дало на жао, па та је пријекорно погледала.

— Ама ти то, Срето, ко мени приговарај?...

— Боже сачувај, нешто онако...

— Срето, Срето!... — поче Зорка, која је била искрена другарица Љубина — к'о да ја не знамо мушке приговоре... Па у томе устаде с изговором да иде да донесе слатко да их послужи, а с намером љ њих двоји остави на само да се споразумјују.

— Па и кад бих ти приговар'о — настави Срето усмислено свијештећи се — шта је?...

— Некој болан... За кога се ја то надам, јеси чуо?... За кога поручујем?... Што говориш тако?...

— Ама ја... онако... — ушептали Срето, па застаде за тренут као да прибере мисли. — Љубо!... Душе

ти твоје и среће ти твоје, је ли тврда вјера?... Неће ти никад пасти на памет да би за другога пошав?...

— Говорила сам ти...

— Никад те за другејем срце неће понижети?...

— Никад...

СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ПЕШТИ

— И кад би те ко нагопио... мајка, отац!...

— Што толико питаш, живота ти?... Ко може, болаш, наморати срце да води оно што не воли!...

— Љубо... опрости!... Ама ме тако понекад нешто узмучи!... — па у радости и заносу притрча да је загрли.

Љуба се стаде брљати, а у том се и Зорка врати.

— Тако ли је, а?... Зачини! — За час се и она дала и понирала...

(НАСТАВЉА СЕ)

Ја не тражим...

Ја не тражим да се време врати,
И кроз прву младост да ме води.
Ал' ме боли што се срцу прати
Пут којим се правој срећи ходи.

И што сиосиш ти, невина, каину
Живех' дане обмане и наде;
Док ја мрсиш ону малу празну,
Што једино утештити знаде.

Кад се питам, докле они лави?
Нанто такај цео живот личи?
Мени судба рекне: Све сахрами!..
Теби онет: Свега се одричи!..

ВЛАД. СТАНИМИРОВИЋ

П а в л и ћ

иша не престајаше цело пре подне. Свита, убиствена јесења киша, што се у стотинама сјајних бизера губила у облаженој одећи и својим хладноћом продајала до саме сржи. Све у школо одећивало је од ње; по лишћу, траву и стабљика кушале се њена влажна мокрина и латано и постепено капала на одвећ натопљену земљу, траву и путање. Са стрменитих и каменитих узвиштина капале су латано кавизале и, не могући продриети кроз каменито дно, кушале се у узане поточиће и ситне барице, и собом носиле сакупљено труње, овално лишће и пожутелу, врелу напрат. Лишће се гомилаха купило и зубило једно за друго, и меко као кадифа и сјајно као залатно принах скила пропунцито закорене него без икакве јава.

Ишао сам са Павлићем. Он је већ од дужег времена стајао у служби код нас и сви ми сматрали смо га као човека, на кога се смело поуздати. А био је тако снушан и неуспедан на оку. „У једну шаку да га скупим“, говорили су његови о њему. Па ипак горосеци у околини тако су га се бојали, да је ретко когод жалео упуштати се с њиме у посао. Мени се на њему нарочито допадала његова два кружна, необично црна и светла ока, и очно изрезане, увек јако стиснуте уснице — знак његове смелости. Нарочито је у ходу јако млатало рукама и десну ногу понављачно за собом као да га је мрсило подићи, што све није сметало да у ходу не зна границе и умора, а о бранин савјети су причали читаве легенде о њему.

„По, господине, данас нам за цело неће измаћи!“

„Само ако дође!“ рекох.

„Зар данас?.. У живот бих пристао!.. Ах, знам ја ту пасју веру добро. Овако је време као поручено за њих; не пропушта се то лако. За цело нисде: ми смо рикови, па се зачукали гдегод под букву и дремамо.“

У последње преко беху учестале крађе у шуми. И све као да у земљу провадне. Веровао сам Павлићу и знам, колико је црта само у шуми поћи. Без икакве користи! Неко као да га је у стону пратио; док је он био на једној крају, на другој страни било је нешто штете. Јутрос ми рече да данас мора бити дова и с тога похотно заједно.

Пред нама стајала је шума велика и ширна. Мрачна тајанственост била је из њене утробе и никакав се звук не чу, ништа се не покрете у ној, само што су кружине ниле и даље продужавале свој латан и одмерени над са жуто-преног лишћа. А њено дрвље као тенки, мрки дрвени зидови одмарало се у овој потпуно неустављеном царству самоће и покоја, и као стари, непобедни дивови, пркосећи и сунцу и облаку, размахнула би кадикад својим тенкима, пуњим кружама и тада би горе одјекнуо дуги и тајанствени шум као песна неискривне вечности...

Павлић је хитро и брзо порачао преда мном и као коза верао се по забаченим путанацима преко оштрог камена, куда нога људска као да није никад ни крочила. Он не застаде нигде, не дахну нигде; јурио је напред као да га тако чека блаженство тајне и забрањеног дубави; као да су те дугачке, крикудате и успорне путане били једини његови познаници и у мрачној ноћи и на дању пуном сунца и његова сјаја. Тек горе кад лавоско

на плати, он застаде, хукину дубоко, обрисав знојаво чело, и наклони се на стабло граватога растова невољна.

Беше се отпочело ведрити и сунце иза дугих, црних облака сјину од једном и његов сјајни ниво просторе се преко покривних шина испод нас; стаде се поткрадати старим дуголетним растовима, присидајући по њиховим врховима зрнке свога сјаја, нијући им изостале хапљиве са широка лишћа.

„Хајдемо доле „Дубокој Јаруги“!
Под старим растом на овом висоравни тамо чекаћемо. Ништа нам онде неће остати опривено, а и звук боље дошире.“

Из стрме и камените окомце почесно лагано силазити. Онде је почињала стара прашума, чије су гранате букве и растови изгледали као велике, раширене рептилије; књиљге и кузавице отањале су њихова дебела стабла и заједно са дивљом нагином и кушином пречиле се и шириле по узаној путањи, да смо једва ноге извлачили. Онде онде приметисмо по коју одсечену младичу, чије је високо одрубљено стабло стрчало као утвара каква.

„Ето видите! Тако они... Замуку се у ово ширајке и сотова им ништа не може. Погана сорта!... Тестерицом лагано и ни звука да чујеш. И онда идј та гража!...“

Изгубисмо на узану пољану. „Дубока Јаруга“ лежала је пред нама; њене околне стране одседале су се готово у вертикалном правцу оданде и губиле дубоко тамо негде на диу саме јаруге, одакле једва да је до нас својим слабијим и испрекиданим шумом доиривао жубор нежњотог, планиског поточића. Камен лежи одронио се испод наших ногу и са великим шумом сјури се у јаругу.

Подвизајући најживије струку испод себе наслонили се на дебело, испуцано стабло. Свуд око нас владала је тишина и мир ничим непопућен, само је стари раст слушао гласове, што му их доле поточић доноси и нечичастиво је шумио.

Не знам, колико сам тако лежао. Од једном Павлић скочи.

„А-хи!... Чујете ли, господине!“

Крв му појури у лице и ја видех како му усне дрмну и слепочочице јаче ударају.

„Не чујеш ништа!... Преварио си се.“

„Зар ја?... Ах, знам ја тај звук тако добро, господине! Колико ми је пута само срце јаче ударило, кад га чујем... Као нас кад наљушти траг авери... Ево, ослушните!“

Одиста, из даљине, са оне стране јаруге, допре нам дуги потикули звук, који је својом оштрином потпуно одударао од глухог и обилног хора тањих грана.

„Нема сумње: неко сече!“

„Ах, не варам се ја!...“ Биво проклети, баш се данас нашао. Причекни само, себи си свећу сам ушало“.

И не чекајући кини, он се окотрља низ јаругу, као

II. Јовановић

Света Мајка Ангелина

јелем скачући преко понављена, трула дрвећа, не марећи за оштру кунину, која му је одећу дерала, руке осканђивала.

Држећи се путање и сам за њим стрчио доле. На једвита јаде прећен преко потока и станао се пужати уз струку обалу за Павлићем, који као да је дете. Тупи звук од секире долазио нам је све ближе и све јасније чуло се пано ујединачено ударање о дрво.

Павлић застаде и очекујући нас. Које од узбуђена, које од напрезана срце ми је ударило тако јако, да сам га

депо што како куца. У таквим тренуцима и најхрабријем човеку прођу жњари кроз цело тело као кад се оштри реза челика приближава ланним леђима. Чудно осећање обузима онда човека у овом полуирику, из кога као да изиђу својим леђним челоустима стотине иреких авети, а досадна и несвесна тишина овлада целом околином, у којој се и најгласнији звук стопорне одежде и пуног око- лине опомине на задах скоро рајзалеца гроба.

Пођосмо заједно. Павлић скинуо пушку с рамена и као у потеру лагано и опрезно корача напред. И у овом ниру пуног тајанствености и страха јаче се занижале гране и боје ципела под сваки ударцем ивице се одвајаше од свога господара; глуха јака пушила је мирни простор и потајна стравка као да вјаше по гранама до самога врха. Најзад још један јачи ударац и он, исеок и витак, одбијен од станишта свога, последњи пут заниха своју тежку корпу и са великим шумом, ложећи успутно граве, сручи се на земљу.

Бејасмо још свега за двадесет корака удаљени. Влакно, мокро лииће и сив полуириак, који владаше шумом, учинише да се тако близу неопажени прикљачемо.

На обореном расту седе је он, чичица неки, са секиром на крилу, без капе на глави; влакна и мокра коса надалм му је у мокрим бичицима по сухом, старачком лицу и покривала по готову цео горњи део његов.

„А сад, голућу моју?“

У путој тишини шумској јасно оддеже глас Павлићев.

Свељак одскок са свога седништа. Исеод седе старачке косе заблудуто је гледао у нас иршано, борама изабрало лице; ништа не мрдну на томе лицу, ни један се мишић не покрене; изгледало је да је мртвачки укоченост обузла све. Само што се очи беху неприродно рашириле: изгледале су као две црне, зажарене кугле.

„Тако, тако!... Баци само секиру, голућу моју!“

Старац отури секиру далеко од себе.

Ужасно осећање страха у боном дрхтају провлачило се кроз сву његову снагу. Моментано не зналаше шта је с њим. Хтео је проговорити, али му се из груди оте неки несклани, неартиткулациони тон.

„Ух... ја...“ стезао је старац под притиском страха и неизнадежности, као да су га грчени стегали у груд.

„Шта? Хоћеш да се продаш, је ли? Утукни!... Све нас добро познате. И Христа би продали, само да вам надне шака.“

Приђосмо му сасвим близу. Нешто од влаге, нешто од страха старац је тако дрхтао пред нама, да ми га у неколико беше жло погледати. Исеод незакончане кошуле испод граа вирале су црне, рапаве груд; руке старе, тешке кошуле беше завои повисе лаката, да му не сме- тају при раду и на ослабљени рукама јасно беху одско- чиле крупне, плаве жиле.

„Дакле, то си ти, чича-Мило?... Па зар и ти тако!...“

Павлић га беше тек сад позвао: сазанин из обли- жњег села.

„Опростити, господине, мука и невоља велика; несрећа је моја, али жорло сая... Ах, Боже, Боже, зашто ни удали све то?... Што мене бар не узме, да под старост не гладим нуку своју!...“

Вило што се Павлић хтео поклати преда ивом, било што је то била његова обична оштрина, тек он му не остаде дуван.

„Ех, шта ту!... Сви ви ледечите на нуку и невољу као жене какве. А њих треба Бог свео да знаде, јер он само може помоћи.“

„Скинуј се, господине!... Руку ти дубин!...“ — И старац склопи руке — „Данас и први и последњи пут... Ах нуко моја и несрећа голема!...“

„Бучи!... Срам да те је!... Од својих седих алени треба да се стидиш! И место да млађе опомениш, ти тако сѣд и стар секиру у руке, па у крају!...“

„Не гди ме, господине!... Јад ни се узеога на души, који ти и не знам... Видиш ли ове старе руке?... Још ове ми границице нису дигнуле... А данас?... Хе, Боже воља!... Нека се она врши! Велика је и моћна реч не- гова; није она само мене задесила...“

„Престани кад ти кажем! Неће ти помоћи твоје ле- декање... Ја Бог нисам, да ти милости дадем...“

„Али си човек, господине, и ако знаш нуку — опро- стићеш...“

„Та докле ћеш ми причати и пренамагати се? Шта ту ваљад?... Научику ја тебе. Хуле си никакве! Немаш мира ни дану ни ноћу, ниси једин!... Знаш ли, да је то моје парче хлеба? Што ми га отимаје из шака?...“

„Скинуј се господине!... Ако мене ради нећеш, по- мисли на њу, на Јелницу моју!... Па и ти си је добро познавао, господине. Толико си пута рчуо код нас! Што је Бог дое!... А она те је тако волела! Дај да јој бар то последње учиниш...“

„Шта велиш, стари?“

„Душе ми ноје и ове седе косе, што је гладан! Не рад, не рад сам учиниш.“

Павлић се узневери и збуњено гледаше у старца.

„Та говори нећ једном, до сто ђавола!“

„А бил је тако добра, тако наметна и добра. Мо- гао сам на куда поћи; данаша кући да не дођем, свему је она знала реда!... Ах, туго моја!“

И старац удахну дубоко и сузе се скотрааше низ његове иршане образе.

Павлић га ухвати за рамена и стаде друскати.

„Но, хоћеш ли нећ рећи?“

„Ајде к'о мислиш, да јој бар последњу жељу ис- пуњим. И она га је тако добро знала. И да не затече, неће ни јашита учинити. Тако је радо кући нашој до- лазило... А он ето не да ми с миром на да јој крстау одесеч...“

„Шта-а?... Шта кажеш!...“ Нешто бесно као по- следњи крик оте се из Павлићевих груди.

„Крстачу, крстачу мој, Јелени мојој, мојој нали и поносу, свену поме... Авај мени јаднику!...“

Не спазих Палађа. У трен ока несташе га испред нас. Само што се ситни бухвић закледаше испред нас и одјеку шумна грања под његовим беснијм ногома.

Мрак се беше у велико спустио. Шума је и даље ђутала и њене тамне гране шумтале су, а поред мене нишо је бедни отац и вукао крстачу за дете своје...

28/IX. 1905. год.

На Долан.

М. П. Ђирковић

К с т и к а

Ја лиам да страдах, да жуђах и падах
У свом животу. Може бити споро,
Ал' ће тек доћи клоуност и падах
Да скрију све што молео сам скоро.

Осећам да се лавано одија
Стари свет жеља и мисли од мене,
Да су ми дани са све мање сјаја,
И блело пише спомена да несе.

И да ће, најзад, доћи дани бледи,
Дани без суза, осмеха и среће,
И без живота, кад ће у тој бези
Владати немар, паљане све неће

С престола среће, задовољства, маниће
И сна, ил којим сијале су сфере;
Распланиће се у низије таште
Све, и у тугу мутне атмосфере,

Ко добра мајка без јединца сина,
Душа без спог ће идеала бити,
Живети немо пределима сплина,
Докле се једино не раскину ићи

Тела и духа, с променом и светлом
Надом, а срце престане да жуди,
Заспаћу мирно под Истине велом,
Са вишнем снова преко мртвих груди.

Сима Пандауровић

Београд од 1717—1739

по архивским изворима

написао

Тодор Стефановић Велоски

(наставак)

Меду тадашњим јавним грађевинама, у утврђеној вароши, без сумње је и по својим димензијама и по спољашњем изгледу заузимала прво место такозвана *Александрова или Виртембергова Касарна*. Она је била одмах с леве стране од Виртембергове или Стамбол-капије, рачунајући од уласка у варош.

Ова Касарна (у Доксатовој „експликацији“ под бројем 59) била је зграда од три спрата. По слици, која је сачувана са оријентала у Спарову албуму, ова је зграда показивала правилну архитектуру, имала је на крајевима по један навешен (без сувице за ошцире), три авлије; четири главна уласа (са сваке стране по један) над којима су биле отворене терасе или балкони, и у сваком спрату с пола, са уже стране, по 21 прозор, а

са дуже стране по 31, дакле свега с пола 312 великих прозора. У овој касарни било је смештено 12 батаљона пешадије, а могло је стати и више по потреби, као што је то био случај доцније за време ратова 1738. и 1739. године.

Александрова Касарна, која је тако прозвана по тадашњем гувернеру и председнику српске администрације, принцу Александру Виртембершком, стајала је између Виртембергове Капије и између батаљона Св. Карла, дакле, отприлике, тамо где се данас налази кућа Ђурићева, одмах до суседника кнеза Михаила и гостионице код Ргског Цара, а могла је доприрати све до Љубичине улице. Узевши у обзир њену ширину и дужину, како су обележене у Спарову плану, може се позвано гледати да су јој тенели били у данашњој Кнез-Михиловој

улици, почевши од Руског Цара на све до куће Тиле Марковића на углу Кнез-Михаилове и Љубичине улице, чине се објашњава, да су готово сви власници нових кућа у Кнез-Михаиловој улици при копању основе наизаједно на велике подруге са дебелим и јаким зидовима и сподовима, у којима су нађени и читави костури са ланцима и са оружјем. Ово нам јасно кажу, да су то тежили какве војничке грађевине из онога доба.¹⁵⁾

О Александровој Казарни има у старим протоколима Двор. Ратн. Архива у Бечу многих података односно кретања и размештаја војске, али нигде нисам нашао тачно забележено, када је почело грађење онога здања и кад се свршило.

Само се толико може дознати из акта и разних описа, да је испред касарне била велика плаца за војне смотре (Parade-Platz), која је била окружена понајвише јавним зградама за ратну употребу. Она је заузимала простор испред светског Светог Франца (данашњи Тољачин Венац на изласку Љубичине улице) и српске цркве и митрополије с једне стране и Кнез-Михаилове улице с друге стране, према томе могао је некадашњи Parade-Platz бити простор, на коме је некада стајала Делвијска Чесма и на коме се данас налазе плац Академије Наука, Савићева кућа, Град Хотел и Авакуновићева кућа.

На левој и десној месту била је *српска црква и митрополија*. Где је била стара црква и митрополитова кућа и да ли су српски становници под Турцима становили само изван вароши, у српском подграђу, или их је било и у вароши самој, то се не да утврдити. О томе нема нигде спомена, а и стари планови и слици града и вароши на доба турекот, не дају нам могућности да смо ово тачно сазнамо. Да је било Срба и у вароши и да је стара српска црква била отприлике на истом месту, на коме је била ова новија, о којој ћемо говорити, то је тек само претпоставка. Из акта се, истина, види да су становници српског подграђа (Untere Reizenstadt) јуна 1725. године молили Дворски Ратни Савет, да могу своју цркву *изнова* подићи, што би значило, да су пређе имали цркву.¹⁶⁾ Али, нажалост, из ове молбе се јасно не види, да ли се ово односи на цркву, која би се имала подићи у подграђу или у самој вароши, а у такзваној горњој

српској вароши (Obere Reizenstadt), у којој је у оно доба било много српских кућа и становника.

Али судећи по спису, ова молба Срба дозаваромана, само се могла односити на цркву у горњој српској вароши, и по томе на цркву, која је у аутентичном плану Ф. Н. Спара забележена као Reizische Kirche и која се на Спаровим сликама види. Према томе морала је и стара српска црква, која је остала из доба турекот, бити на истом месту на коме је доцније изнова подијата нова српска црква, на коју се у једном извештају црквеника Доксата од јула 1726. године изрично каже: *да је грађење српске цркве почето.*¹⁷⁾

Што се пак тиче митрополије или архиепископске резиденције, зна се, да је била најпре стара кућа, која је служила као стан митрополиту, а да је доцније покренуто питање и о здању нове митрополитове резиденције. Први је покренуо ову ствар митрополит *Мајсеје Петровић*. Актом од октобра 1725. он моли да Дворски Ратни Савет нареди Београдској Упарни, да се одмах до цркве сазиди нов архиепископски стан и српска школа.¹⁸⁾, а већ јула 1726. подноси Доксат план нове митрополитске резиденције и српске школе.¹⁹⁾

Петровић за ово наводи и у списима на Карловачке архиве, које је употребио Милутин Јапанчић у својој књизи о „Вишњетију Јовановићу“. Из једног дневника из године 1780. дознајемо, да је „Митрополит Мојсеји Петровић исте године, 27. јула у 4^{1/2} сахата после подне, умро у старој кући, у малој соби на црвеној постели, да је 2. августа однесен у цркву, а трећег дана истог месеца сахрањен уз велико учешће клира и народа.“²⁰⁾

Што се у овом дневнику помиње *стара кућа*, може нам послужити као доказ, да је већ била и *нова кућа*. Ова нова кућа, истина, још није била готова и, као што дознајемо из прелике митрополита Вишњетија Јовановића са владикама и оштинцима и из протокола народних конгреса, ова је остала недовршена чак и после смрти овога митрополита (1737. године), јер није било доводно пара за грађење. И ако је митрополит Вишњетије, који је много полагао на спољну репрезентацију, престано изајављивати, да му сабор одобрѣ и да му народ пошље потребан новац за довршавање нове митрополије, ипак је ова зграда архиепископова остала пушта, јер је свет тла имао и сунане дажбина и јер се осећало скупље у народу оскудно стање услед многих ратова и вично несрећних прилика.

Свакојакно је црква била пре готова, и ако се тачно не зна, када је грађење довршено.

¹⁵⁾ Н. К. Р. 1726, Јул 502. Р. Ех.

¹⁶⁾ Н. К. Р. 1725. Окс. 456. Р. Ех.

¹⁷⁾ Н. К. Р. 1726. Јул 502. Р. Ех. У вртлогу за ову годину ова ова пребежала: In diesem Jahre ist die Erbauung der Serbischen Kirche, Mitropolitensidenz und Schule im Zuge.

¹⁸⁾ Види: Митрополит Јовановић: О Вишњетију Јовановићу. Прикази за историју митрополитства му 1731.—1737. По архивским изворима. Нове Сад, издатељство књижевне Брате М. Поповића. 1909. Стр. 7. О сјерги митрополита Мајсеја Петровића.

¹⁹⁾ Г. Вагтровић помиње овај случај у свом „Старинару“. Милутин се и ја сећам још из год. 1881, 1882 и 1883. да сам често пута гласно, како се понају тешили новим кућама у Кнез-Михаиловој улици и како радници сваки час излазили за тврде и дебеле зидове. Кад је ово Милутин Гарамизин издио своју нову кућу у Кнез-Михаиловој улици, он не је једног дана дошло да с њоме разгледан старе темеље на које је при копању еукалиптус направио. Необављеном снес, добили да је одмах савршено на постојеће српске грађевине, као што је обичај био. Но мени, који сам се тада већ повлао башо проучавао историју, да је Београд, ије било темпо познати по крхавим и сносавима, да то нису остаци из српског доба, него сам грађевине из турекотског доба. Тада још нисам знао како је то могло бити грађеном, као год доба. Тада још многи не знају, те не жале да су те темеље некаког хановства. Мој познатији збрјатељ, г. Ђоко Павловић, такође ни је изрично о сличним издацима и сносавима капа су и негов својој брат, г. Јосиф, издани кућу у Кнез-Михаиловој улици.

²⁰⁾ Н. К. Р. Јул 1725. и. Октобер 1725. 456. Р. Ех.

№ 3. ПОГЛЕД НА ГОРЊИ И ДОЊИ ГРАД, НА САВСКУ КАПИЈУ И СРПСКУ ЦРКВУ И МИТРОПОЛИЈУ.

ДРУГ П. МАРТИЊУГА СЕВТРАД.

ИЗДАВЕ „НОВЕ ИСКРА“

По Спарову плану из год. 1738. као да је нова епископска црква била на оном месту, на коме се ипак и данашња Саборна Црква, више познатије Шабачке Каше, а одмах до некадашњег бистона Свете Терезије. Митрополија и школа биле су иза цркве, дакле отприлике онде где је сада Београдска Читавица, на још и даље, јер је одстојање између цркве и митрополије новелико.

На Спаровим снимцима, који нам показују „Београд гледајући од Зенуна и Београд гледајући са Ратног Острва“, тачно се виде горе на врху брега више Варадивске Каше и Свеке Ђурије обе велике зграде. Како унаоколо око цркве и митрополије није било кућа, и како данашњи савски крај није постојао, лепо се могло видети го брег од обале па на више до врха, то је послед на епископску цркву сасвим слободан. Према томе може се на слици тачно видети црква и приближно обележити њен спољни облик.

Више не што ове слике кажују, не могу ни ја да кажем, али мислим, да је ово доста, кад се зна, да до сада о тадашњој епископској цркви и митрополији нигде није било ни помена.

У резиденцији архиепископској становили су за све време аустројске владавине: митрополит *Мојсије Петровић* († 1730.) под чијом је управом почето грађење цркве и митрополије, затим митрополит *Вићентије Јовановић* (1731. до 1737.), коадјутор и администратор митрополије Београдско-Карловачке, владика *Никола Димитријевић* и патријарх *Арсеније IV. Јовановић Шакабента*, који је на Пељу прешао у Србију и отуда, после закључења Београдског Мира (1739.), у Карловце. Историја својене Београдско-Карловачке митрополије од 1717.—1739. уједно је историја цркве и историја епископског народа из онога доба, пуна интересантних моментата и тамних слика.³¹⁾

Остале ни још да расветлимо питање:

да ли је епископска црква остала на својем месту и после заузима Београда под Турцима 1739. односно 1740. или је она

порушена, као што су тада порушени многе остале цркве и друге зграде.

На ово питање се не може тако лако одговорити, јер о томе, као и о многим другим чему, немамо непосредних аутентичних података, само се може претпоставити, да су Турци, који су заузели Београд 1740. ипак преча посла, него да се ондах баше уништавање епископске

СРПСКА ДЕВОЈАЧКО ВАСПИТАНИШТЕ МАЈКЕ АНГЕЛИНЕ У ПЕНЗТИ

богомолце. Њима су биле више на сметни оне многе и разне католичке цркве и манастири у некачкој зарони, у којој су се они настали и која је онек постала турски крај и турска зарон.

Доказ, да је Београдска Саборна Црква остала нетакнута и за време Турака после Београдског Мира, имамо у томе, што је тело митрополита Вићентија Јовановића које је 1739. год. сахрањено у Београдској Катедрали, испод великог трупa наспра цркве, 1749. године, дакле пуних 10 година после закључења Београдског Мира, пренесено

³¹⁾ Како ме може бити садашња слика историје из ове историје Београда, да се бацим коментичком историјом овога доба, то укључује читаву, која се за то извесноју и која деле да се о томе што била обавести, на ње писану послужу дело *Младушња Јасмина „О Вићентију Јовановићу“*, за историјске писаре *Дим. Гусаров*; „О Мојсију Петровићу, Митрополиту Београдском“ (Списак 34. Београд 1882.) а „Историјом архиепископске цркве у Вићентију Јовановићу“ (Београд 1882.) и на чуку расправу проф. *Д. Шанина*; Prof. S. H. Schwicker. Die Verwundung der Serbischen Metropolit von Belgrad und Carlovitz im Jahre 1727. Wien, 1881. Carl Gerold's Sohn.

ни турскога Београда у срењски манастир Раковац и ту смештено у новели манастирске куле, коју је исти митрополит од својих трошкова сазидао.²³⁾

Када су Бесеренци под Лујдовиком 1789. год. опсађивали Београд, једној јуршњој колони била је манастирска црква до Београдске или Варош-капије, што је опет доказа, да је српска црква на истом месту стајала, на ком је била пре Београдског Мира, дакле у доба аустројугословенске окупације.

После свега, дакле, што сам до сада казао, може се поуздано закључити, да је српска црква и после Београдског Мира остала неопоређена и да је она стара црква, што су је још нами делови запамтили, а што је стајала тамо где је данас Саборна Црква Св. Аранђела Михаила, била црква из године 1726., која је савршена под митрополитом Мојсијем Петровићем и Вићентијем Јовановићем.

Сретен Ј. Поповић прича у свом путовању по Новој Србији, како му је старац Г. Цимљ, који се родио у Београду 1809., казивао о издану садашње Саборне Цркве, да је најпре било уговорено да се темељ постави на старој цркви, по да се од ове намене одустало, „јер су зидине биле тако јако набоносане да се пре камене одбијало него свежа камена с матицом“. Услед тога је решено, да се темељ нове цркве копа поред старог темеља. Тако је остао темељ старе цркве, где је био, а темељи нове цркве налазе се изван старог темеља окружујући га са свих страна. Прека овој Сретиној тврди дакле, налази се темељ старе цркве из године 1726. испод данашње Саборне цркве.²⁴⁾

У секаку што је више од Виртенбергове-книже првако ка тврђава и везивао ону књижу са главном грађевном књижи, а на месту на ком се сада налази овај ред кућа у Дубровачкој улици, почивши од Терзибашине на сас до бивше Конацкине куће, спајала је велика Мауерова Касарна (Mauereg-Kaserne), повелика, врло јака зграда, која се у извештајима Београдске војне управе често по-

миње. Како се ова зграда налази и на свима осталим плановима из онога доба, то је више по поуздано да је ово једна од оних војних касарна, што се попику у Доксатовој експликацији поред Александарове Касарне.²⁵⁾

Међу замишљеним грађевинама, што се на Спатору плану и на његовим сликама види, заслужују да се помену: католичка саборна црква, црква и манастир језуитског реда, црква и манастир капуцинског реда, затим језуитска црква, конгрегација и латинска школа, францискански манастир, црква и манастир Тринитараца, главна стража и стан команданта и гувернера.

Католичка Катедрала (Domkirche), која је испрва била само црква парохијска на је тек после напавионава првог католичког владике²⁶⁾ узвињена на степен катедрале, није нарочито издана него је тога ради претворена једна од најуглашенијих зграда у цркви. Која је то црква била, не може се дознати, јер јој се име не помиње, али сам међу актина знао план, који је послат на укидањ у Беч, по коме је рестаурација извршена. На овоме плану тачно су обележени све измене, сва дозидивања и унутрашњи распоред нове цркве, а уједно је приложен и овог плану и нацрт главног олтару, који је израђен у тада уобичајеном стилу католичких цркава.²⁷⁾

Ова црква, која је као маријаска црква имала назив „Domkirche“, стајала је на једној улици, отприлике тамо где је сада главна полиција. Више је, дакле на садашњем Великом Тргу, могао је бити манастир маријитске браће, али свакако у једној улици, пошто онда данашње велике пијаце није било, него је сав простор био тако издан, да је стајала кућа до куће.

Одмах до Царске (доцније Видић-канице), готово на самом бастуну Св. Јовановога, а у продужку садашње Поповићине и Доксатове улице била је црква Капуци-наца (Karlshöher-Kirche), која су ту имала и свој манастир.

У правцу данашње Дунавске улице, а ближе граду, тамо где је до скоро стајала стара Царичина, на затику од Дома Св. Саве на сас до Основне Школе и у овом

²³⁾ Претом тога Вићентијеви извршио је 1749. године митрополит Павле Никодић, који је Вићентије био протектор. Кулу у манастиру Раковац, у којој је Вићентије имао своје пребивалиште, сазидао је исти митрополит још 1735. год. Данашње има он на којој са северне стране у законику третира катеде: Vincentius Joannovitch Archepiscopus 1735. Над овом изградњом налази се у законику црква прве српске митрополије. Копија у кули, у којој су доцније сачињавали кисти Вићентијеви, била је сведок ретке црквене свечаности 7. јуна 1744., јер је тога дана одржано крштење и саопштење служби антирђа Арсеније IV. Савићког. Истог дана: палили се свештени гробница, у којој почивао је спавио митрополит Вићентије. Кости његове докопао се од 1749. год. сас до октобра 1750. на коду у једном саопштењу, а докопање године изводење су по поређењу патријарха Зорба Црнојевића у отвор који је кључица у саду Вићентијевог казала, а над њима је стављена мермерна плоча, на коју су израђене ове речи:

„Оде
почивају кости Митрополита
Вићентија Јовановића
1731. — 1737.“

Нова је црква из Београда 1749. у ову калуку митрополит Павле Никодић, а сас доцније на укупном парцелу 23. окт. 1893. и плочу ову поставио патријарх српски Гаврило Црнојевић.

Види: Босса, говорена Дим. Угљавом у манастиру Раковац, 23. окт. 1893. на парцелу Вићентија Јовановића. Земун, 1893.

²⁴⁾ Сретен Ј. Поповић, Путовање по Новој Србији. Написе закаре Браће М. Поповића у П. Саду. 1879. П. 79

²⁵⁾ Состављених понах кућа у Дубровачкој улици, а нарочито онога који је Гаврило Црнојевић, израђивао је, да су при поновом изградњи нове куће, задржао јави износ са својом као од катедрале јавне грађевине. Наје немогуће да су ови износи били толики старе Мауерове Касарне.

²⁶⁾ Католичка епископија успостављена је 1735. год. и те се свештеник у Савицу, али је у истини владика рођеница у Београду. Од овога владике би постављен гроу Тура Вассалски, доцније владика у Бургу (Raab). У Шапу, Јакобину, Рудуку, Савицу и Царину била доцније владика која је изабавила императору кате. Истог дана, црпе из Београд и Србију владика је колато владика императору бургата, 13000 еор. На то сасу владика је владика (5000 еор.), датирани свештеници и трошак се за црквене потребе. Истог је гроу Тура-Вассалски 1733. архиепископ, постављен је на владика Емил фон Вајсбајер. На почетку владика су парохички дуксат Јакобину, али је доцније „савицарски кате“ доцније језуитске грађевине и цркве парохички трину у своје руке.

²⁷⁾ Уградо је законито, дако је овај план, који је по свој прилици израђен по поређењу Доксатове, остао међу актина, кад су тошњи други даљњи измјенили калуку изградње. У Спатору казало он је црква тачно измјенила, докопа је у осталим калукама иша.

крају у коме се налази кућа Светогрипа Николајевића, и више не Антулина кућа, била је онда повећа група јавних грађевина, а међу онима најугледније: *Језујтска црква и школа, Францискански манастир, Кућа команданта и гувернера и Главна стража*. Овим се зградама, на жалост, данас не може одредити место, јер их је и сам Спар у два своја плана развој забележио и јер се из познате Доклатове „експликације“ не може сигурно извести на ком су месту све ове грађевине биле.

Нико Францисканског манастира а већ у данашњој Јалаји, близу тадашње Тешинварске или Вишњачке Капије између бастиона Св. Кесарија и бастиона Св. Стевана, налазило се *црква Тринитарца (Trinitarier) и њихов манастир*.

Они су манастири доцније издати. Испрва као да су се оратвори задовољавали са старим турским цацијама и кућама. На споро, по освајању Београда, јавили су се најпре Језујти, па за њима остали католички редови и тражили допущено да се могу у Београду настати. Језујтика је одмах допуштено да се настане у вароши, а Францисканцима, Миноритима, Кануцинцима и Тринитарцима тек у септембру 1720. и уједно им је допуштено да могу узети привесне старе турске цације. Неки од њих задржали су ове цације и преиначили их за своју употребу. Само Језујти и Тринитарци намерили да су на себе грађили неке и нове планове, на којима би могли подићи цркву и школу, јер су се обе ове конгрегације базиле васпитавањем младежи у католичком духу. Језујти су се тога ради и дото парничили и то најпре са немачким грађанима и власницима околних кућа и планова а затим и са Тринитарцима, који Језујтика не хтедохе уступити место за грађење цркве и школе. У првом случају решено је 1731. год. спор између Језујита и Београдских грађана Гелина и Франца Бишопа генерал граф Марула, а у другом случају сам Дворски Ратни Савет исте године и то оба пута у корист Језујита.²⁷⁾ Према томе, дакле, грађан је нови језујтски манастир после 1731. год., а без сумње и манастир Тринитарца. Францискански манастир постојао је из раније, јер се из акта види, да су му темели освештани већ 1728. год.²⁸⁾

²⁷⁾ Н. К. Р. 1731. Јуни 413. Р. Е. и 166. Р. Р.

²⁸⁾ О организацији католичке цркве у Србији и о католичким манастирима, који су се у Београду настали, а нарочито о Језуј-

Те исте године грађана је и *резиденција католичког владике*, и то о његову трошку. Где је ова резиденција била, није могуће дознати, јер о њој нема никаквих прилога. Али је свакако морала бити тамо где био католички Катедрале.

Веома интересантне зграде биле су *Палата гувер-*

СРПСКО ДЕВОЈАЧКО ВАСПИТАЛИШТЕ МАЛКЕ АНГЕЛИНЕ У ПЕНЗТИ

нера или стан командантов и *Главна стража* (Haupthaus), које су скупиле са језујтским манастиром и језујтском школом сачињавале једну групу.

Старији Београђани јачино ће се сећати онога здања у Душановој улици, чије су се развалине још пре неколико година могле видети. Народ је ове рушевине називао

тема и њиховој пројекцији, о њиховим историјама и школама, види: Langer, Serbien unter der Kaiserl. Regierung 1717. — 1739. Mittheilungen des K. H. Kriegsarchivs. Neue Folge III. Band. Wien 1889. и др. Драг. М. Поповић, Аустројаска владарка у Савској Србији (1717. — 1739). По грађи из Бечких архива. (Из LXIII. и LXIV. Гласа Српског Краљ. Академије). Београд, Државна Штамп. 1907.

„Пиринчаном“, а интенденција говорила је обично о „Дворцу Принца Јефимџија“ или о „паласти привичевој“.

Ја се из свога детињства — крајем шездесетих година — добро сећам „Пиринчане“, кад би са својим родитељима прелизно у Београд и ту да се шетао. Тада се још могао видети горњи спрат онако како га је онда фотограф-

исао пок. Ф. Каниц и сачувао у слици, коју сам од њега добио. Архитектонски намет на задњима и око прозора, а нарочито плакја и „сисови“ давали су овој грађевини карактер барока, који је живи подсећао на старе грађевине из онога доба, које се и данас још могу видети у Бечу.

(напомена се)

На мору вјетар хукти. Киша пада на пусти плачнина. С далечи се чује спровода одјек: валала звона брује... У мојој кући тешико некој влади.

Крај мене, близу окна, сједи Ада; случајно звиждук вјетра и олује: то ирски Фатуи гвозден синдул кује, — ударци јечи кад на покров пада.

Ми ко два кипа нијемо гледамо се, у њеном оку суза једна сјаји, у мојем сунце, бола и ноћ и радост.

Тад шапат јекну: „Што нам дани носе у грмизномо skutу?“... Удисијаи рјеч видију, а сузе туње младост.

Салет

Бошко Моврић

Црвени смех

Одломци из кађеног рукописа

— Леонид Дидрејев —

Поштом с руског превод. ПАВЛ М. ПРОТНЪ

ПРВИ ДЕО

Први одломан

Безумље и узап.

Ја сам то први пут осетио, кад смо ишли по Н-ском друму — ишли непрекидно десет часова, не одмарајући се, не скинујући кораци, не подижући оне који су падали, остављајући их непријатељу, који се као густи маса кретао за нама и кроз три-четири часа свијетом својим потажа наше трагове. Била је врућина. Не знам колико је било степени, четрдесет, педесет или више, само знам, да је била непрекидна, јаки, није било паде да ће ускоро проћи. Сунце је било тако велико, тако усјано и страшно, као да се Земља приближила к њему и као да ће сва изгорети у тој немилосивој патри. Очи не могу да гледају. Зенице се сузиле, постале мале као макаво зрно, и узапад траже хладонину под затвореним трепавицама: сунце продире кроз танку поклопцу и као првена свјетлост улази

у нашањени мозак. Но ипак тако је било боље, и ја сам дуго, може бити неколико часова, ниша са затвореним очима, слушајући како се око мене креће гомиле: тешак и неједнак тонот ногу, Аудских и коњских, ширпа гвоздених точкова, који ирве ситно бажње, нечије тешко, непрекидно дасање и сухо илесавање испуцалих усава. Но ни једне речи нисам чуо. Они су ћутали као да се кретади појена немних, и кад је когод падио, падао је ћутећи; други су се спотицали о његово тело, падали, ћутећи се дикали и, не осврћући се, ишли даље — као да су ти неки људи били још и глухи и сљеви. И ја сам се неколико пута спотицао и падао, и тада сам нехотице отварао очи, — али оно што сам видео, изгледало ми је као дивна измишљотина, као тошмо бунџање избезумљене земље. Усјани ваздух трепти; без звука, као да ће сад потећи, дрхти камење; а далеки редови људи на савијутку, топови и коњи као да се одвојили од земље и немо лебде у ваздуху — као да то нису

нишан живи људи, него војска бестелесних сенки. Огромно, блиско, страшно сунце на свакој пушчајој циви, на свакој металној отварајници запаљило хиљаде малих сунца која са свајкој страни продиру у очи, ватрено-бела, онтра као врхови усонјаних бајонета. А сунца, наклепа јара продиру у саму дубину тела, у кости, у мозак, те понекад изгледа као да на раменима није глава, но нека чудновата, необична лонча, тешка и лака, туђа и странна.

И тада — тада се ја изненадно сетих куће: себе, комада плавичастих танета и прашњаве, недируте боце са подом на коме стојићу — на стојићу којему је једна нога краћа од друге две, те је под њу мотнут комад савијене артије. А у суседној соби — но ја их не видим

И ту, први пут, ја сам то осетно. Јасно сам видео, да су ти људи, који тако немо корачаху у сучином сјају, мртви од умора и врућине; да су ти људи, који се збуљају и падају — безумни! Они не знају куда иду; не знају зашто је то сунце; они ништа не знају. Они немају на раменима главе, но чудновате и странне лонче. Ево једнога, као и ја, брзо се гура кроз редове и пада; ево другог, трећег... Ево се диже над гонљом коњска глава са првеним, безумним очима и искрвањим зубима, која као да би хтела страшно и необично узвикнути; диже се, пада и на овоме месту за један минут скупила се свет, застајкује, чују се промукли, потмули гласови, кратак штица, а затим и опет немо, бескрајно кретање...

Игралице у дому Малке Ангелине

— као да су моја жена и мој син. Кад бих могао викати, ја бих завапио од муке — тако је била необична и проста она мирна појава, онај део плавичастих танета и прашњаве, недируте боце.

Знам да сам се зауставио, подигнуо руке, но немо же је гурило у леђа, те брзо подох напред, гурајући се кроз гомилу, журећи се некуда, не осећајући више ни врућине ни умора. И тако сам дуго ишао кроз бескрајно немо редове, видећи пред собом само црвене опалјене погледне, додирујући савијене усонјене бајонете. Но заустави ме нисао: Шта то радим, куда хитам?! — Исто тако брзо скренух у страну, нагло, на чистину, прекох неки јарак и забринуто седох на камен, као да је тај храпави, врели камен био циљ свију којих тежиш.

Већ читав час сеђам на овом камену, а поред мене ево пролази, и све исто тако дрхти земља и ваздух и даљина, као сенка редови. И опет осећам ону наклепу врућину, већ се не сећам онога што сам видео пре секунда, а поред мене непрестано пролазе, пролазе, и ја не разумем — ко је то? Пре једнога часа био сам сам на овоме камену, а сад се већ скупила гонила људи: једни леже непокично, може бити умрли су; други седе и бескичлено гледају, као и ја, на пролазнике. Једни имају пушке и лице на војнике; други скоро савијају гола, а кожа им на телу црвена као бакар, да је одвратно гледати. Близу мене лежи немо на трубуку, са голим леђима. Према томе, како је равнодушно тиро лицем у онтра и прело камена, но белим длановима изврнуте руке, види се да је мртав, но

деља су му црвена као у жива човека, и само лак жути-
кост нео, као на ством месту, говори о смрти. Ја хоћу да
се одмакнем од него, но немам снаге, и алајућ се гледам
на бескрајне редове припољена. По стању моје главе осе-
ћам да ћу и ја скоре, однах, пасти од сунчаног удара;
али ја га очекујем врло споројно, као у сну, где смрт
погледа као станица на путу чудноватих и нејасних
припољена.

И видим, како се из гомиле одваја војник и од-
лучно иде на нашу стражу. За трону се насупи у рову,
и кад изиђе из њега, он омет иде, кораци му неупотавни,
и види се да чини последње узалудне покушаје да одржи
своје тело које се баца на све стране. Он иде ка мени
тако право, да се ја, и кроз тамно дрешане које ми је
ухватило мозак, плашним и читам га:

— Шта ћеш?

Он стаје као да је очекивао само ту једну реч, и
стоји огроман, брадат, у мећавој кошуљи. Пунке нема,
чакшире му се држе само о једном дугмету, а кроз из-
доротину види се бело тело. Руке и ноге му напаксале,
и он, као што се види, стара се да их скрши, по не
може: чим састави руке, све однах опет падају низ тело.

— Шта ти је? Боље је да седнеш, — кажем ја.

Но он стоји, ћути и гледа ме. И ја се против
своје воље подижем и, једва се држећи на ногама, гледам
у његове очи — и видим у њима бездан узаса и бе-
зумља. У свјетлу су зенице сузене, — а у њега се раши-
рила преко целога ока: колико огромно море натре види
он кроз ове велике, црне прозоре! Може бити, мени
се тако учинило, може бити у његову погледу била је
само смрт, — али не, ја се не варам: у њим црним као
провајања зеницама, било је више него смрт, више него
ужас смрти.

— Одлази! — вичем ја, одижући се, — Одлази!

А он, као да је само реч очекивао — сруши се
на мене, обори ме, све онако огроман, растурен, нем. Ја
дрхнућу ослободивах пригледне ноге, скачем и хоћу да
побегнем на куд у страну, далеко од људи, у сунчану
вреду даљину — по с леве стране, на планинском венцу,
чу се пуцањ, а за њим, као ехо, још два. И над мојом
главом, с неослани, многоструки звижданим, брђајем и
пиштањем пролете граната.

Зашли су нам за леђа!

Нема више ни смртносноме прђије, ни онога страха,
ни ујора. Мисли су ми јасне, представе одређене, и кад
дотрчах редовима који се преташе, видех нека светла,
радосна лица, чух проукиле по јаке гласове, заповести,
шале. Као да се сунце повило више, да нам не смета,
као да се убућало, изгубило свој сјај — и опет с ра-
досним звижданим, као вештица, просече ваздух граната.

Ја придох...

Други одломак

....скоро сви људи и коњи. У осмој батерији исто
тако. У нашој, дванаестој, на крају трећег дана остала

су само три тона — остали су исковарени; — шест људи
и један ошпир — ја. Већ двадесет часова како не спа-
вало и ништа не једено; три дана и три ноћи сатанске
судана и звиждани зајављали нас као облак безумља, од-
војани нас од земље, од неба, од својих — и ни, живи,
дугали смо као неосетљиви. Мртваци леже споројно, а ми
смо се кретали, вршили свој посао, говорили и чак, шта
више, смејали се и били — као неосетљиви. Кретање нам
је било погледом и број, заповести јасне, извршене тачно
— но кад би когод упитао изненада на кога од нас: ко
је? — тешко да би нашо одговора у зашлењеном мозгу.
Као у сну, сва лица гледала су давно позната и све
што се догађало, такође је гледало као давно познато,
разумљиво, као да је све то већ било некад; а кад сам
почињао напизано загледавати неко лице, или тон, или слу-
шало њихову грмавину, — тада ме је све зачуђавало
као нешто врло ново и бескрајно зашлењено. Неприметно
се спуштала ноћ, на ниско имали кад да је видимо и да
се чудимо, од кул она, кад у то опет почиње над нама
сутице горети. Само од оних који су дозвљали у батерију,
дозвљавали смо да је трећи дан како се бије бој, и однах
смо то заборављали: плаха се чинило, да је то све један
дан, без краја и почетка, час по час светло, но подјед-
нако непојмљив, подједнако смен. И нико се од нас није
бојао смрти, нико није разумео шта је то смрт.

Треће или четврте ноћи, не осећам се, ја сам за тре-
нут легав иза грудобрана, и чим сам затворио очи, однах
видех ону познату и необичну појаву: комад планинских
ташета и недирнуту прашњаву боду на коме стојићу. А
у суседној соби — ја их не видим — као да се нилаци
воја жена и мој сја. Но сад је на столу горела лампа са
зеленим закривачом, значи, било је вече или ноћ. Појава
стоји непонично, и ја луто и врло мирно, врло паљаво
посматрам, како светлост трепери на кристалној боци; ра-
гледади ташета и мислим, зашто не спава сии, — већ је
ноћ, време је да спава. Затим опет посматрам ташета, све
шаре, сребрне цветиће, некакви решетке и ками — а
никад нисам ни мислио, да тако добро знам своју собу.
По неки пут сам отварао очи и видео прио већ са нека-
ким дивним натреним пругама, и опет сам их автврлао,
и опет разгледао ташета, кристалну боду, и мислио, зашто
спи не спава, — већ је ноћ, време је да спава. Одједном
се близу мене распирта граната, нешто удари у моје ноге,
неко викну јако, јаче од самога пуцања, и ја пометих:
„Неко је погинуто“, али се не дигох и не одвајах очију
од плавичастих ташета и боце.

Затим сам стао, нишао, наредивао, гледао у лица,
нишавио тоном, а непрестано сам мислио: зашто сви не
спаваш? Једном упиташ коњаника о томе, а он ми на ду-
гачко и на широко причаше о лешуку и обојцамо с ки-
малим главом. Он се смејао, а лева му је обрва играла и
око њаволски подиживало на некога, који је стајао у пона-
дана. Видео сам само табане пецних ногу, и ништа више.

У то доба било је већ свануло и одједанпут — поче
киша. Киша — као и код нас, изјобичице водене ка-

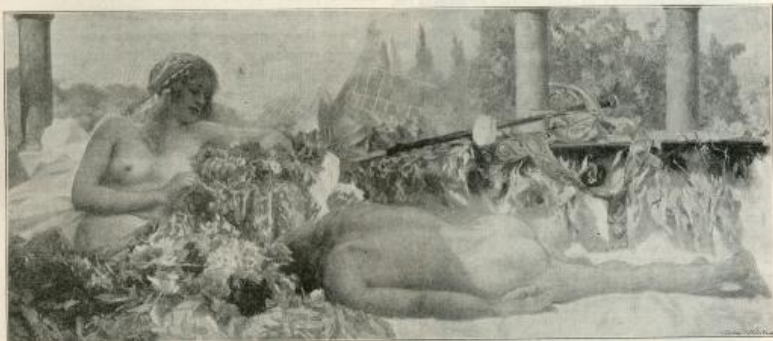
пљасне. Но она је била тако неочекивана и неоправдана! Беско се сви тако уплашили да не покрену, да смо бацили топове, престали пуцати и почели се крчити, крчити као ко. Кованик, са којим сам мало пре говорио, подвукло се под локот на се шћућурило, и ако су га свакога тренутка могли пригвањати; дебели топовски водник, не знам зашто, поче да сида одело са једне лешине, и ја почех трчати кроз батерију и нешто тројити — мокићом или кишобран. И одједном на целом огромном простору, где је киша пала, настати необична тишина. Расприта се заоднели шрапнели, и све се тако утиша, да се чуло како рече дебели водник и удара киша по намењу и топовима. И ово тихо и ситно лупање, које напомиње јесен, и онај мирис орошене земље, и тишина — као да за тренут прекидате крвави и дивљи сав. А када сам погледао на влажни топ, који блисташе од воде, он ми

тога лица: чак и у мртваца је више руженила на лицу него на томе младаљачком, голобрадом. Мора бити, да се уснут војна преплашило, те не може да се одварава; зато је и држао руку на штитићу, да би тили уобичајени и простији покретом одгнао људи страх.

— Бојите ли се? — уштах га, додирнувши му лакат. Но лакат је био тврђи од дрвета, а он се тихо смењо и ћутао. Управо, скупљаху се у осејак само поговне усне, а у очима се огледала само надајост, страх и — ништа више.

— Бојите ли се? — понових благо.

Усне му се покретну, напинули се да преговоре, и у том тренутку дес се нешто непојављиво, чудновато, натприродно. Преко десног образа дуну ми топан ветар, силно ме заваљу — и то је све, а пред мојим очима, на месту бледота лица, било је нешто кротно, туно, дрвено,

Н. Тинков

Паук

напомену неочекивано нешто што ми је врло драго и живо, — детињство моје или прву љубав. Тада у даљини силно одјеку први пуцањ, и чаробност тренутне тишине ишчезе; нешто тако нагло, као што су се крили, почело се повлачити људи из својих заклона: дебели водник викну из некоег; групу тог, за њим други — и опет криваа, непрекидана магла обузе пшучене мозгове. И нико не прихвати кад је киша престала; сећаш се само, да је са убијеног водника, с његова пуног, надуваног жутог лица сливао се вода, — вероватно, киша је дуче падала...

...Према мном је стајао млад добровољац и јављао, држећи руку на штитићу, да нас генерал моли да се одржимо само два часа, а докле ће доћи помоћ. Ја сам се и опет питао: зашто не сазна мој сип? и одговорих, да се могу држати докле хоће. Но тада ме, Бог зна зашто, поче интересовати његово лице, вероватно због своје необичне, страшно бледоће. Ништа бело нисам видео од

изачета је лица крајем из отворене боце. И у том кротком, дрвеном, течном изгледу се још некакав осмех, безуби смех — дрвени смех.

Ја сам га познао, познао сам тај дрвени смех. Тражио сам и нашао тај дрвени смех. Сад сам разумео, шта је било у свима тим уваженим, некидашним, чудноватим телима. То је био дрвени смех. Он је на небу, он је на сунцу и скоро ће се развити по целој земљи. — тај дрвени смех!

А они, тачно и јасно, као несесари...

Трећи одломак

...безушље и ужас.

Причају, да се и у нашој и у непријатељској војсци појавило много душевних болесника. Код нас су већ отворили четири психијатријска одељена. Код нас био у штабу, алуатист ми је показао...

Четврти одломак

...укидале се као змије. Он је видео како је жипа, прекинута на једном крају, шинула кроз ваздух и обавила три војника. Боље су пецале мундире, продираше у тело, а војници се дерали и беоно окретали: двојица су укили за собом трешета, који је већ био мртав. Због је остало у животу један, и он је гурао од себе два мртваца, који су се вукли, окретали, превртали један преко другог и преко њега, — и одједном сви постадоше непомични.

Причање нама, да је само у тој оградџи погинуло близу две тисуће људи. Док су они кидали жауц и нутили се у њеним змијским завојима, на њих је непрекидно падала киша од танади и картеча. Он тврди, да је врао страшно било, и да би се тај окршај широко дивљим бегоством, да су знали у кон ће правцу бежати. Али десет или два-наест редова жипа и борба с нама, читав довршан пучњих руша с кољем набијеним на дну, — тако су збунили све, да је било сасвим немогуће одредити правце.

Једни су, као слепи, пролазили у збоје јаке и тубухе се набијали на оштро коље, тирали се и играли као деци шајаци; на њих су падала нова тела, и брзо се сва једна од врха претварала у топицу крвавих живих и мртвих тела. Одо, са свих страна, пружали су руке, а прсти на њима гренили се скупљали, хватајући све... Ко је завадио у ту клопку, више се није могао извадити: стотине претију, чврстих и слених, као клешта, стезали су ноге, хватали се за одела, вукли човека на себе, губудали у очи и давили. Многи, као нијани, трчали су право на жауц, ненили се о њу и дерали, док са њима није куршум сармавао.

Уопште, сви су му изгледали нијани: неки су се грлоно градили; други дерекали, кад их је жипа дохватила за руку или ногу, и тада су умиралли. Сам он, и ако није од јутра ништа јео ни пио, осећао се врло чудно: глава се окретала, а после страха тренутно је наступало дивље ухућење — ухућивне етраха. Кад је неко до њега заговарао, он је прихватио неску, и убрзо се скупљало читав, врло хармоничан хор. Не сећање се шта су певали, али је било нешто врло весело, ба игру. Да, они су певали — а све унаоколо било је првено од крви. И само је небо изгледало првено, и могло би се понисити да се у васнона догодна нека катастрофа, некаква чудна промена и нестанак боја: ницела је плава и зелена и друге обичне и мирне боје, а сунце је засјајало првеном бегалском ватром.

— Првени смех! рекох ја, али он ме не разумједе.

— Да, и сиејали се. Ја сам ти то већ причао. Као нијани. Можда су чак и играли, нешто је било. Бар покрети они тројице дивљали су на игру.

Он се јасно сећао: кад су га ранили у прса и куршум кроз промао а он пао; још неко време, док није изгубио свест, чукао је ногама, као да је с неким играо. И сада се сећао тога окршаја с чудноватим осећањем: у неколико са страхом, у неколико као са жељом да још једном осети то нешто.

— И онет осети куршум у прса! — упијат ја.
— Е, нажда неће сваки пут куршум. А лено би било. Дуже, добити орден за храброст.

Он лежаше на леђима, жут, са шилатим носом, са испалним жагодницама и упалим очима — лежаше сличан мртваци и ганање о ордену. Код њега већ беше наступило спиноје; био је у силној патри и кроз три дана мораће га сгратати у рупчагу, мећ мртваца! А он је лежао, смешно се сивајући и говорећи о ордену.

— А јеси ли послао катери телеграм! — запитах га.
Он ме погледа унашето, на ипак сурово и злобно, али ми не одговори. И ја заћутах, и могло се чути како стену и бунцају равеница. Али кад се дигло за идем, он стече моју руку својом врелом, по још снажном руком, и збуњено и тужно зуре у ме упалим патриним очима.
— Шта је то, а? Кажи ми, како је то? — унашето и упорно питање, вугући ме за руку.

— А шта?

— Па уопште... све то? Она ме ваља чека? А ја не могу. Отаџбина — зар ће она појмити, шта је отаџбина!

— Првени смех.

— Ах! Ти се само шалиш, а ја озбиљно питам.

Ваља објаснити, а ја зар се кој може објаснити? Кад би ти знао, шта она пише! Шта она пише! А знаш ли ти, да су њене речи — беде. А ти... Он дубокопитан погледа на моју главу, маку прстои и, насмејаним се изненадају, рече:

— А ти си обљавио. Јеси ли то приметио?

— Онда нека огледало.

— Могло је ту седих и Ђелавих. Чујеш, дај ми огледало. Дај! Ја осећам, како ми из главе иде бела коса. Дај ми огледало.

Код њега наступаше бунцање: плакао је и викао, а ја излех из болике.

Те вечери приредио смо себи весеље — тужно и чудновато весеље, на коме су између гостју присуствовале сенке умрлих. Репина смо да се у вече скупљило и пијеко чаја, као код куће, као на палету, и набањиско самонар, набањиско чак и линиу и чаше, и наместиско се под дрветом — као код куће, као на палету. По један, по двојица и тројица скупљали се другови и прилажаху шумно, разговарајући и шадећи се, пуни веселог отекања — али убрзо заћуташе, избегавајући погледе један другог, јер је нешто страшно било у том скупу заосталих људи. Поцелани, пралани, чешући се као од јакога сраба, обрасли длаком, кривани и изнурени, изгубили познат и обичан изглед, као да смо тек сад, пред самонар, идела један другог, видели и упалили се. Ја сам улауд у тој топили збуњених људи тражио позната лица — нисам их могао наћи. Ови људи, некирин, убуђени, с гренивими покретима, који се тразух на сваки шумав, који непрестано нешто тразуху иза себе, који се труђаху да ступили покретима искупе ту лагнетну правину, куда их је страх био погледати — били су нови, туђи људи, које ја нисам познавао. И главои су ми звучали дру-

чије, непрекидно, са ударима, с жуком изговарајући речи и лако, ни због каква узрока, прелазила у неку или бесмислен, необуздан смех. И све је било чудно. Дрво је било чудно и сунчев залазак и воза са особитим мирисом и укусом — као да се оно заједно са умирљива остављало земљу и премлило у неки други свет — свет тајанствених појава и зловонних ирваних сенки. Запад је био жут, хладан; над њим су тешко додељали црни, ничим неосветљени, непокретни облаци, и земља је испод њих била црна, а наша лица у тој зловонној светлости била су жута, као лица у жртваца. Сви гласови са самовара, а он се угаси, одби на својим боговима жутину и претњу запала и такође поста чудан, мртав и непојмљив.

— Где смо? — упита неко, а у гласу му се осећаше брига и страх. Неко удахну, неко грчевито пуче претрча, неко се нискоја, неко скочи и поче брзо њих око стола.

— У рату! — одговори онај што се смејаше и поново закључао дуги, глуми смехом, као да се нечим дано.

— Што се онај смеје? — узвикну се неко. — Престаните једном!

Онај се још једном зацрепка и послатнио заћута. Смр-кавало се. Црни се облак спушташе на земљу, и ни с њимом распознавамо жута, аветњика лица један другог. Неко ушита: А где је „Чизинца“?

„Чизинца“ — тако смо назвали друга, охваленог ош-пира у великим чинама, које не прогутају воду.

— Мало пре је био овде. — Чизинце, где сте?

— Чизинце, немојте се крети! Ми осећемо мирас ваших чинама.

Они се насмејаше, а из померине, прекладајући смех, зачу се груб, осорљив глас:

— Престаните, зар нас није стид! „Чизинца“ је јутрос убијен при изаљвању.

— Он је мало пре био овде. То је погрешка.

— Учинило нам се. Еј, ни код самовара, одседите ми мало лиинуа.

— И мени! И мени!

— Цео лиинуа.

— Како је то, господе — тужно, готово плачући, зачу се тих и модела глас. — А ја сам само због ли-инуа и дошао.

Онај се опет закључао дуго и слухом, и нико га не заустави. По укорено ућута. Закључа се још једанпут — и ућута. Неко рече:

— Сутра је наступаше.

А неколико гласова раздражено узвикну:

— Махните се! Како наступаше!

— Па сами знате...

— Махните се. Зар се не може о другом чему говорити? Како је то!

Запад се замрачи. Црни се облак подиже и као да постаде светлац, а лица добоше рознатија, и онај, који око нас обилазаше, умири се и седе.

— Како ли је сад код куће? — неодређено за-пита он, а у гласу му се осећаше сетан осмех.

И опет наступи оно страшно и непојмљиво, оно чудно — до ужаса, готово до губитка свести. И сви ми оједном почесмо гонорати, дерати се, узвикисмо се, лу-пајући чашама, хватајући један другог за леђа, за руке, за колена — и одједном заћутасмо пред нечим непојмљивим.

— Код куће? — узвикну неко из померине. Глас му је био хранив од узбуђена, од страха, од албје, и дрхтао је. Понеке речи није ништа изговорити, као да се одижао од њих. — Код куће? Како куће, зар негде има кућа? Немојте ме прекидати, плачећу луцати. Код куће сам се ја сваки дан купао у кади — разумејте ли: у кади с водом — с водом до аршка. А сад се ретко

И. Залец

Козаков сан

који дан умишам, глава ми зарасла у крастама, на телу некаква свраба, и све толо свраба, а по њему гажике, гажике... Ја с памети силаним од прлаштинге, а ни велите — кућа! Ја сам као скот, презире себе, не познајем себе, и сирт никакво није страшно... Ви ми козак разга-јате својим прапелелима, козак! Ма куда гађали, све ми леги у мозак, — а ви велите — кућа. Какава кућа? Улица, прозори, лула, а ја сад не бих на улици изашао — стид не је. Довели сте самовар, а мене је стид да га гласам. Самовар.

Онај се опет насмеја. Неко узвикну:

— Враг ће знати шта је оно! Идеи кућа.

— Кући?

— Ви не знате, шта је то дужност...

— Кући? Чујте: онај хоће кући!

Разлеже се орнати смех и суморан узвик — и опет сви заћутасмо — пред нечим непознатим. И тада смо, не само ја но сви ми, колико год нас је било, осетили то.

Оно је ишло на нас са тих мрачних, загонетних и туђих поља; оно се дизало из глупих црних гудура, где су, може бити, још умрели људи заборављени и изгубљени међу камењем; оно је било из онога туђег, невидљивог неба. Ћутећи, губећи свест од ужаса, стајали смо око угашеног сакратора, а с неба нас је гледала непријатно и ћутећи огромна, неубољива сенка која се дигла изнад света. Иванадино, сасвим близу нас, вероватно код цукровског командира, заспира музика, и бесно весели, грмнски звуци као да букнуто сред ноћи и тшине. С бесним веселем и пркосом свираше она, илахоњита, пехармонична, ствари јака, суншине весела... Било је јасно, да сви, и који свирају и који слушају, ниде исто тако, као и ми, ону огромну, неубољиву сенку која се дигла изнад света.

А онај што свираше у трубу, већ је носео, види се, у себи, у своје колу, у својим шпина, ту огромну неку сенку. Испрекидан и логан звук бацио се и играо, и бежао некуда у страну од осталих, усамљен, архући од ужаса, безумни. И остали звуци као да се усудедају у нега: тако су левешто, спотичући се, падајући и дежући се, бежали као растурања гомила, суншине јакни, суншине весели, суншине блиски црних гудурава, где су још, може бити, умрели људи заборављени и изгубљени међу камењем.

И дуго смо стајали око угашеног сакратора и ћутали.

Пети одломак

.... већ сам спавао, кад ме доктор пробуди паљивим додирима. Ја узвикнух, будећи се и устајући, како смо смо унапредивали кад су нас будили, и јурнух ка излазу из шатора. Али ме доктор чврсто држаше за руку и оправдаваше се:

— Ја сам вас улашмо, опростите. Знам, да бисте још спавали...

— Пет дана и пет ноћи... — промрмљах ја буноно, и одмах заспах и спавао сам, чинише ми се, дуго, кад доктор поново протогори, опрезно ћушкајући ме у слабину и ногу.

— Али је веома потребно... Драги мој, молим вас, тако је потребно... Све ми се чини... Ја не могу... Све ми се чини, да је тамо још остало равница...

— Каквих равница? Та ви сте их цео дан долачили. Оставите их на мир. То није лепо, пет дана и пет ноћи нисам спавао!

— Драги мој, не лутите се, — мрмљао је доктор, збуњено међући кичмет на моју главу. — Сии спавате, не могу се пробудити. Набавио сам докомотиву и седам воза, али су нам потребни људи. Та разумејте ја... Драги мој, молим вас. Сии спавате, нико неће. И сам се плашим да не заспим. Не седам се, кад сам спавао. Чини ми се, код мене почињу халуцинације. Драги мој, саутите ноћну, само једну ноћну, е тако, тако...

Доктор је био блед и љулао се, и могло се приметити, да би, само да прилегне, спавао неколико дана узастопно. И ноје су ноге кланале; уверен сам, да сам

спавао, док смо ишли. — У један мах ненадно и неочекивано, Бог зна одкак, наниче пред нама врата црних сакратора — докомотива и вагона. Поред њих су споро и неко лутали некакви људи, који се једва назираху у покретима. Ни на докомотиви, ни у вагонима није било ни једнога њевера.

— Шта је то? — ушатах одступајући.

— Па ми идемо. Зар сте заборавили? Ма путујемо, — мрмљао доктор.

Ноћ је била хладна, и он дрхташе од хладноће. Гледајући нега, и ја осетих по целом телу исто учешто тугаљиво дрхтале.

— Баш да нас пося! — узвикнух јако. — Зар нисте могли другог узети...

— Лакше, молим вас, лакше! — ухвати ме доктор за руку.

Неко из покривне рече:

— Сад може плоти из свију тонова, — нико се неће ни маћи. И она спавате. Могло би се прићи и све заспале повезале. Мало пре сам прошао поред самога стражара. Он ме само погледа и ништа не рече, не поимае се. И он спава! Како само не надне?...

Онај што то говораше, аину, а халиме му замшуташе: назда се протезао. Ја се наслоних према на крај воза, да бих се пошео — али ме сам одмах осејош. Неко ме подиже и положи, а ја га, не знам зашто, одгурнух погана и опет заспах... Као да сам у спу слушао одломке разговора:

— На седмој врати.

— А зар сте заборавили њевера?

— Не, он неће доћи.

— Дај овамо. Није велика опсада. Тако.

Вагони се претали на нешто, нешто је улупало. И постепено од свију тих звукова, а и што сам угодно и мирно легао, — сам ме поче остављати. Доктор заспа, а кад га узех за руку, она је била као у пртваци, клитава и тенка. Воз се већ кретао, споро и опрезно, олако архући, као да је нишао пут. Студент-санитар*) улази свежу у сенке, осветливши дузарове и црну шупљину врата, и рече лутито:

— До врата! Баш смо ми сад тако потребни. Пробудите га, док се није успавао, јер после ништа не можеш учинити, знам по себи.

Продрижмо доктора, и он седе, крећући очи у недоумици. Хтеде опет да се завали, али ми не дадосмо.

— Сад би вазало како ракије сркнуту, — рече студент.

Сркнуто по гутљај коњака, и сам сасвим прође. Велики и црни правоугаоник врата поче руменети, покриве — негде иза брговла указа се огромно ћутљиво руменило: као да у ноћи сунце излажаше.

— То је далеко. Око двадесет врата.

— Мени је хладно, — рече доктор цвокоћући.

*) Помоћници лекарима у претварају и нитовалу равница. — Пр. зред.

Студент погледа кроз врата и дозвои му руком. Ја погледах: на разним ностима на хоризонту, као нени данац, стајала су нота така непонична руменила, као да су десетине сунца једновремено излазиле. И нећ је било видније. Брегони у даљини веома се црниху, одређене правни калемљени и таласасту линију, а све у близини било је обасуто црвеном, тихом светлостоју, немом и непоничном. Ја погледах студента: лице му је било обојено истом црвеном аветинској бојом крва, која се претворила у наваду и светлост.

— Има ли много равеника? — упитах.

Он одмахну руком.

— Много има полуделих. Више него равеника.

— Правних?

— А него каквих?

Он ме гледаше, и у његовим очима се огледаше нешто дивно, нуло леденога ужаса, као и у онога војника што је унро од сунчавета одара.

— Престаните, — рекох ја, окренувши се.

— И доктор је луд. Погледајте га само.

Доктор не слушах. Сеђаше се прекрштених ногама, као што Турца седе, алајући се и безвучно мичући у-

нама и врховица прстију. И у његову погледу био је исти нираз нечега укоченога, тупога.

— Хладно ми је, — рече он осмехнувши се.

— Баво век нас носи све! — викнух ја, одлазећи у угао нагона. — Што сте ми зажали?

Нико не одговори. Студент посматраше неко руменило, а његов потицак с ковривом кожом беше хладнлачки, и кад сам га гледао, све ми се од некуд привиђала танка женска рука која се игра том кожом. И та ми је представала тако непријатна, да сам почео мрзити студента и нисам га могао погледати без одвратности.

— Колико вам је година? — упитах га, али се он не осирте и не одговори.

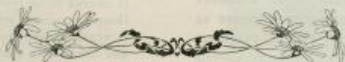
Доктор се алаше.

— Хладно ми је.

— Кад помислиш сахо, — рече студент не окрећући се: — кад помислиш, да негде тамо имају улаце, куће, универзитет...

Он пресиде, као да је све казиво, и заћута. Воз се готово нагло заустави, тако да ударих главом о дивар, и зачуше се гласови. Излађемо.

(Поставише се)

Утопљене душе

Још једном само о да ми је дићи
Испод живота свет умрлих нада:
Још једном само о да ми је нићи
Простором синои под индиком јада!
Потајна слабост и жуђа ка ереси,
Скривене мисли у боји лубави,
Чвен поглед некад све што знаде рећи —
Још једном само да је да се јави.
У хармонији зракова и таме,
Лик душе трајно где се од нас крије,
Где свести нема нећ идеје саме,
Откуда бола слабе да осећај сије
У мени о ној, о лепоти, пнећу
И о малости — о још једном само,
Да ми је да се моје мисли крећу,
Да ми је да сам још једанпут тамо.
Да ми је да сам предајима оним,
Где су ми мисли, сан и успомене,
Код негда својих да је да се склоним
С лепотом њеном што к'о мирис вене.

Гледећи дуго тај нагљени нео,
Како се дани моји разасуше,
Шири се покров неких, простран, бео,
Под којим леже утопљене душе.

Ил' да је гробља, сенки, негта, звука,
И игре мртних, аветина коло,
Да је болова, сећања, јаука —
Знамена да сам некад и ја позо.
Ал' није. Ја знам сви ти дани стари
И желе, њена туга и лепоти,
И нежне неже осмеха и чари
Немају више за мене живота.
Немају више живота и за њу
Ни њена лубав, ни моја страдања.
Дрмек и сутон и ноћу и дану.
Нама се спава... нама се не спава.
Губе се редом, труну под животом,
Алеје бола и подибеља плава,
И моја лира са њеном лепотом,
Тугом и сражом... Да је да се спава.
И само наткад, ал' то ретко бива,
Нуу нада видим посред ових зала,
Привлаж к мени нека магла сина,
Нагонест бледа далевих обала.

Једна госпођа која пише песме

— Ил. Ивочкин —

а, грешни, унићам те и сам: мој горњи
наслов је не само неоправдано дуг — а
сталајтечка савиш јасно налаже, да сваки
поштен наслов мора бити кратак — већ
и недостојно тачан. Јер Г-ђа *Даница
Марковић* — о којој је реч — није тек
једна свакодневно образована госпођа,
која из дуга времена, шике досаде и
женске сујете пише такве стихове по
празним странама своје дојачке сношенице, него ера-
настно снажан песник, што са наменом збирком безбројно
искрених песама на врло очигледан начин показује, да
поезија најмање може бити монопол уображених мушкарца.
Тиме још не ваљам да је госпођа песнички таленат по-
већане снаге и диванаторског полета, који у не даваше
богатој историји наше лирике ствара, може бити, позу
епоку. Напротив, Г-ђа Марковић се — то је сасвим
разумљиво и не може другачије бити — са неваљалим
назив краћих песама не сме упоредити ни са једном од
јачих представница модерне женске лирике, те некако
сестра, нервозна, прископа песма некако приметно заостаје
iza адрене поезије Ане Гитер или необудане лирике
младе Мађарине Erdős Renée; не може се мерити са
индивидуално самосталним стиховима Марије Јавичек,
ниту са аријем, животном емоционалном прожманим поези-
штвом Рикарде Хух и, наравно, врло је далеко од гран-
диозне ужитости генијалне Тајдијанке Аде Негри. Али,
у исто време, после песама Милане Стојановићеве Ср-
пине и Г-ђе Јелене Јована Димитријевића, књига Г-ђе
Марковић несумњиво је добит, а након романтичног
вентура Г-ђе Јеле Спасићке, бескрвних весмица Г-ђе
Ирине Синићеве, слабочких, неопуштено епигонијстичких
стихова Госпође Чаловићке и, напоследку, невероватно
празних, бесцирнично наливних *Песама* Г-ђе Денке
Степановић: етасна, итнпата, неовалатарски храбра реч
Госпође Данице управо је гитачки корак унапред. И са
неком угодином, неизвештаченом и, за то, скоро беса-
лезеном отвореношћу, у правом реду, одликује се пријатно
меланхолични стихови Г-ђе Марковић, која без устрча-
вања и водра чела говори о стварима, што су одвине
природно, а да би заиста могло бити да се о њима и
код нас не поведе искрена реч.

О, где сте водри фебруарски дани,
Кад први осмех нездраг пролећа
Изамаи цветак љубичице рипи,
И чино пастир са широким плећа
— На поздрав топлан ким га адрене зраци —
Усхићен силно, кабанцу баици?!

Кад смо кроз поља, још пушта и гоза,
И шуму ретку, још неосећу,
У прелом жиљу, притајеном поља,

Шаптали љубав и жуљуму скривену.
А крај нас шумо журила је река
Пут цила снога, нива поља далека.

Кад је лихорић у несташину лету
Мрсно косу и њему и жени,
И одласто од цвећа ка цвету,
Као претеча дептира намени,
А ми смо, срећом озарених липа,
Дисали мирис првих љубичица

И онда се свршило све. „Сад, у априлске сјајне
дане“ природа је у своје пролећно раскопје. Расцветали
јоргован над реком шир твој тешки хири који опја;
по тајном зеленилу сочне траве красулаа се бели; кроз
влажну аадух свежег дуга чује се хирмонично жуљање
печеа и тужни цвркул калх сланаја, али прошло је време
првих љубичица а с њима је одлето један нестварни сав.

Из душе моје одбегло пролеће,
И цветна поља гробље ми се чине;
Помирени поглед примићује среће,
И чудни жули бруже из даљине,
Као опело моје среће кратке
И успонене на часове слатке.

Ко мразонити дах да веје студн
Из ових поља где је радост сјаја;
И боа и слутња раздиру ми груди,
А тмина густа на дуови ми пила;
Осећам смрт где пузи као ажија
И таси наду, што већ слабо сија.

Видите, тако пише Г-ђа Марковић. И поред извесне
недопуштене разгачености, која својом наливношћу непри-
јатно дира, и неуметничке искривљености у поезијојетским
изразима, што неретко прелазн у баналност еразеологије,
то за живе није више досадан или библијских стихова,
већ потпуна уметност једне изразите индивидуалности са
множином личних акцената и несавременост својом не-
сичног стварања. И после, Госпођа Марковић пена са
несумњиво, неконвенционалном искреношћу, коју код де-
брод дела наших модерних лиричара не вреди ни пестра-
живати, и свака њенина реч је само верни одјек прошле
радости, која још само у тужној успонени живи, или тачан
израз пратушеног бола, што је тако неизбежан код ве-
лике љубави која сажиже. Њенина уметност није неаери
плод бескрвних рефлексија, које су у својој аадушастости
апстрактности непријатно хладне, ниту жалосни доказ ду-
шевне радлености или шегртки дилетантизма жајнуа-
стог епигона. Песништво је Г-ђе Данице Марковић она уме-
рено реалстична лирика тренутног расположења — с тога
је наслов њенине књиге (*Тренуци*) једна срећна идеја —
а тужних часова, код које преудна темнина уметничког
стварања не лежи у Шекспирској дубини плодних идеја
и широкој универзалности песничких погледа на свет,

а још живи у епичарској правилности глатког стиха и мелодијској мекости беспрекорног ритма, него у сировој искрености песничког осећања и несвесно стваралачкој моћи уметничке снаге.

Карактеристичан је пример на ту искрено нервозну, често недотерану, али увек угодно патити ујетност једна подужа песма која има несрећни латински наслов *Gallien* ¹⁾ *Vergil*:

Клекнух у полу широку пред цветом
Што носи име твоје увек драго;
Ветрић је својим доносио летом
Мириса шумских једнодушје благо,

Немадох снаге да усминем цвета
И сагах главу над његовим струком,
А као вапај подзењеног света
Звјезда ветар поманим јауком.

Веселе су разуздане силе велике природе. Суви ветар шумно је санијао дрље у зеленом арбаку; кроз угрејани ваздух летњег дана чуо се јавк целе атмосфере и „вила се песма дивљег онеда“.

То дуси краткој срећи нашој, друже,
Ту, у слободи, сад подушје чине,
А да опело сјајније одсуље,
Спустили су се нетри са висине...

Ветар ми хваљан до костију проби
На топлој сунцу ведрој, летњег дана,
Ал' слику тамну моје мрачне коби
Одагна одјек хлина раздарага.

То селанчић у шарену руху,
С рукама пуним иванскога цвећа,
Газећи траву и стрњину суху,
Расу се чопор дуж реда дрвећа.

Ветар умуче пред обесном кликом!
Ја пружих руке за весело чети,
И сипошних очи пред шареном сликом
Иштући само свеже руковети.

Али од најјачег је ефекта сетанг спршетак песно, прозет дубоком драматичношћу. Сатрвена дубав у шумној забави срећнијих људи тражи тренутах пролазног заборава, но празна радост и неукусно весеље „развојених људи“ горком тегибом испунавају груд.

Кад у олазу ступиш своју глуху,
Са сухим цвећем у рукама врелим,
Од пута пута, у правилину руху,
Осетих тада да ништа не желим.

Цео ми живот у прошлост утону!...
И као миту боснока смерна
Што с побожношћу меће за икону
Душа побожна, одана и перна.

Пред сенком твојом падох на колена,
Од суза тишином окружена глухом,
И окитих је, болом сатрвена,
Иванског цвећа руковети сухом...

Признају да код ериских лирничара позвијет датума већ одавно нисам напшао на сунчаници израз оног тешког, мучног, неодређеног расположења, што безусловно следеће свакој дубавној срећи, коју је убила страшна неизбежност неутољиве судбине или судбоносна конвенционалност филантарског света. Госпођа је ту са горком провијом и дискретном отвореношћу, која јој веома додикује, санила један коменат страдалничке душе и са неколико левичарских строфа, које су пуле личних ивица и ашартних обрта, дала згодан пример за бољу лирику уверењег срца и разбјених нада.

Наравно, стих и ритам су ту још далеко од савршенства. И ту ћете наћи неколико неукусних фраза, је-

Ивана Ковачеца Мухамеданаца из Босне

законских немогућности и неуглавених стихова, што сасвим остварно кваре угодни утисак лепе, истините песме. Госпођа Марковић се, на пример, не устручава да спомене Бореј; уморна стиже „доњу под окрило“; „огружена је у бољу дубоком“ и често су јој „убављане груди“. У једној другој песми, опет, у *Пролећној елегзији*, која ипаче не иде међу њене најслабије ствари, г-ђа Даница сасвим озбиљно говори о „крилима песме“ и „лахору срећи“; са дијалектом застарелошћу пева о „застављаци милој“ и „принајављивци сликама“ које „овлашћује ствара“, а срце јој се пева у хистичном „немом јауку“. Већ и ови примери, пасује истргнуту само из две песме, у довољној мери доказују, да се Госпођа у погледу језика, технике и стила још не уне сасвим савршени од напредних неукости, што су некретички прегузете из једне раније периоде наше лирике, — јити песме епикампозовата од новентог и код нас, када, обилатног имитована западних песника. То је,

¹⁾ Мегер: Gallien.

истина, kod нас već svakodnevná pojava, protiv koje se uzalud govori, ali, na neki način, i potrebná, na koju kod lirichara jače pokrenosti i nesumnjivih podobnosti naravno valja udariti glasom. Jer Dancić Marković uže pisati na svoje nameti i svoja srca, te, u stvari, nije primorana da sa ronekom nesamostalnošću kopira drugo. Ako ona to — bar u nekim slučajnostima koje više uvek bez većeg značaja — mističke njezine čini, onda je to samo jedan neuzetani znak više za onu sumnjivu istinu, na kojoj se najmalje naprstaž naših lirichara komotano nalazi.

Nego dosta o tome; književni kroničari subjektivna suđa ne mare da sjetne slabosti svojih literarnih simpatija odviše potuju, i s toga hu nas, mesto dalet nabražava stilističkih i tehničkih nedostataka u maloj zbirci G-đe Marković, radije upozoriti na dve jesenje pesme, koje su, i kraj nekoliko neravnih stihova i nedovoljne pregratnosti izraza, tako karakteristične za neiznu simpatičnu knjižu o tužnoj bolu nezadovoljene ljubavi. Prva je pesma samo jednostavna istorija jedne poezije jesenje ruke, i gospođa je u njoj sa lirskom mekošću i nekoliko tavnih boja ponovo izvela nečito nov motiv pritažene ljubavi, koja se nije nikad izmicala, već samo osecala.

Srećne smo čase provodili tako:
Kroz prozor svežih dah jeseni strujni
U suton što se priklada polako;
Pod rukom mojom skladaš akora brzi;
S usana tvojih strastni zvuci anone,
A siveše namom prele suze rone.

„O, ne kušaj me.“ pesma si tala
A tvoje je pogled na meni počivao;
I namom mnogih nedela, tek sada,
Da pojmiš šta je sve taj pogled skrino.
Al' ti si tada mnogo imo vlasti
Nad onom burom uzavrele strasti.

Još onog časa — ti nisi mi znao,
Mnogo si, možda! To je igra pusta! —
Sve što nas deli, sniki zid je pao,
I slatke reči vetrala su usta.
A pesma što je zvonila iz grudni,
Tumac je bila pritaženih žudi.

Iza u ovoj pesmi G-đe Dancić Marković dosta tehničke nepouzdanosti i praznog nablonstva u neskladnim izrazima („Al' ti si tada mnogo imo vlasti“!), no, u isto doba, i mnogo finih, suptilnih poteza i rečnikastičkih nekih tonova, koji ovim, nešto monotoni i nepotajno sređenim stihovima daju intimnu drag jedinstvene harmonije. Zato žalim, što Gospođa nije propustila da pritaženo tužni utisak svoje melanholične pesme sasvim poroketi jednom nesrećnom završnom građom, u kojoj osim početničkih slikova (dala — dvala, dno — svo, čija — i ja) i rečnikastičkih ritama, ima još i dve očajno rlane konstrukcije i dosadno banalnih oshita.

Sa mnogo više umetničke intuicije i izvršene neжности u diskretno izvedenoj, ali neplastičnoj slici

Пред јесен описан је овај једва приметни предлог из познат лета у рану јесен, и ја у овај темни, октобарски дан, који у похутелом, сиртно болоном лишћу има свој вечити символ, са чудном тугом у згрешеном сруч непометом ту — рекао бих — симболичну песму о сучаном лету, које латано умире, и неумитној сирти, што нечујно долази.

У јулско подне, на Калемегдану,
Седах на клупи, мислима анеста,
Ту, у алеји где снет слабо шета,
И на оном Јасном летњем дану
Од жде бележ', доселни рала,
И не приметих да већ лишће пала.

Док листак један, жут и унес,
Палајућ' мога рамени се таче —
У болу грање зашумори јаче —
И ко на позни, ред дрвета цео,
Саутећ' поредак у природи номи,
Пред тајном силом латано се поми,

Ко опомена тајна из далека
Ил' алузija неумитне сирти
На живот овај пролазни и крти
И на свршетак што све леми чека,
Проструја тихо дах јесени врле,
Косени лиске тек у полах свеле...

Види се, можда, већ из наведених стихова да Госпођа Дancić Marković нома јачег успеха у *пластичном* описивању слободне природе. Она, чини ми се, са много већом пољом и знатно више вештине црта саву, кинвонту јесен са нешудним грођем и похутаним дрветима; хладну новембарску ноћ, кад ветар до крстају пробаја „кравитом студи“ или „тагућу пустош никоме ноћ“ са леденом празнином неутрејане собе и наметљивим ројем расплутаних снова, него подрину младог пролећа, кад се тује поткуло вреће сочног живота, или ону плодну лету раском, која личи на бујну лепоту савршене жене. Уосталом, Госпођа је још релативно најверовнија у тим једнобојним описима суре природе, која је тужна као умрла дубав, и то не може дружије бити код једне усмерене жене, која чека пролеће да савраши своју дубав, тај „позни цвет јесени“, и „страдњем горким“ каје „дела тапша, што време свети“.

Срећи смо се тако у јесење дане
— Природа је у сну умирала тихо —
Свело, жито лишће, отголе грање
Јесени је ветар полагано михо.
Ти си к мени принош усмену лица,
Са изразом боним тиха оцајана,
Твоје очи тамне — сивла јубичица —
Откриху душн чатав снет познана.

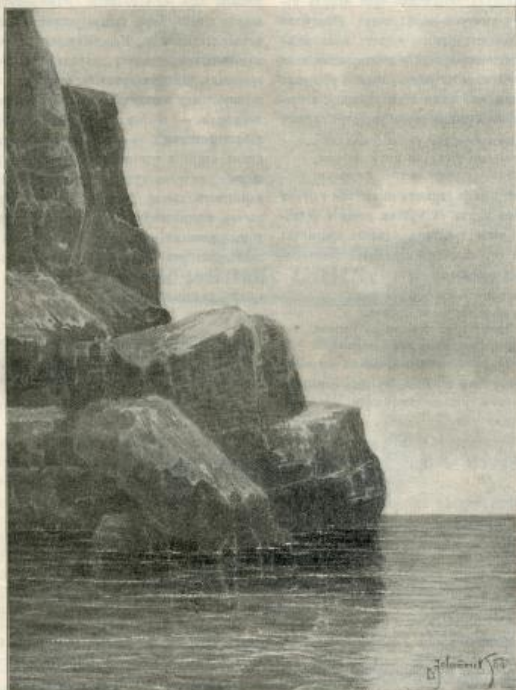
(Из „Историје једног ошела“.)

Малобројни описи G-ђе Marković бде сунше су вешто више од непискано досадног низа напрегутних ошитета и свакодневних оцајања, али Госпођа у већини случајева, на жалост, не достаје јаче исподан слух за невојни шипат стваралачке природе и вајарска пластичност у импресионном прекривању, те некажи — рецимо — изстедла из богате разноврсности природне исту јасно цк-

зеленane слике sa posebne izrazitim linijama ili tacno zakrugljeni akvareli sa venito naslaganim bojama, nego, neklam bar, dosta letimicno i skoro površno salute sa prolaznim konturama i lakim potezima. Međutim, meki subjektivna liricnost, što je uopšte najdavanija odlika Gosenošine kvanje, ipak visoko nadvađa nesine nedovršene,

Unoseš sa sobom u priju blagu
 Šum tvojih koraka po tешkome satu.
 (Почетак неке Симоне).

И кроз одаену поезију Г-ђе Данице Марковић пробаја као основни акорд резигнована сета и ђуталине, тихи бол, те сваки њезин опис као да је са тажним, сиромашним

Б. Јелочник

Пстарска овалa

непрекидане опнее од монотона набрајања обичних, лако уочљивих појава из спољашњег живота бескрајне природе.

Сунце се тасило на западу близу
 И алатило аракон у пурпурној нагли
 Вороне што су се над речницу натли;
 А далеко тамо у дутачком низу,
 На тихоме ветру, тополе лисике
 Виле су се лако сред равни широкe.
 Сутон је пуно дворуку високу;
 Под претина мојим тонуле су дирке,
 И тонови меки притајене синире
 Иазишали су се у звучномe току

бојама својим и сивом једноликому својом сиво болапа опонени на једно бола, изгубљено време, које се никад више не може вратити. Влажни пролазећи истар са последним, налим свегом брине трагоне људских стопа по мокрим лепадама; на јасно плавом небу пливају ситни, беличасти облаци, а по свежим пољима и ниским бреговима снажно се одбија од раскошног зеленила недри сјај насмејаног сунца.

Ал' сад кроз ову пустош очајна ходим сама,
 — Жубором воде и песмом оживео је луг —
 Ја сјаја не видим тога — у души ми је тама —
 Јер место тебе, друже, бол ми је сада друг.

Не љу завршити, а да, на послетку, не споменем Госпођину претпоследњу песму која је, ако не најбоља, јаким најинтересанijiм ствар у целој збирци. Тих пет строфа из недовољно јасних разлога само једна — не одише срећом — наслов (*Marcia funebre*), и са темским, одишењем стиховима својим као тузи акорди жртвачке арије завршују књигу Г-ђе Марковић. Прошљали су одавно сучањем дани владалачке страсти и жртвеног априла; очајни бол поткопаных нади и неостварених жеља зацарио је у магловитом животу ојањеног срца, и промукла глас изгубљеног драгана, као тиска откинуте жиге, непрекидано јеца и са језином танком срци „радице груди“.

Куд год ми стопа крене, ил' уи се посла дати,
Летим ли да починам у слухом миру ноћном,
Твој крш, испевани, промукли глас ме прати.

Кроз жокру јесе, која је страшна са оштрим ошјуким
убатог ветра и оловне тошка са жртвом досадом једно-
ликих даи, чује се једино грактање гладних гавранова
и неприяјатна шкрипа неподазаних кола, што тремо од-
мичу по дубокој калу ширивеног пута.

И докле бледи пламом сирово догорена
И притоочно дрво у дну бела камина,
Цицљемљем монотоним глас твој но да полева,
Уз шкрипу раздешених, прснутих виолина,
Подвему песму бола и немоща тиска.

И најзад, у одјеку што с блисна гробља стиге,
Тутњаве замрнутих грудана о поклопац

Сандука мртвачког, осећам где се диже
Застор прошлости твоје, и спиритички ропц
Глас твој је што у њему разазнајем сие блиске.

Она песма, са дубиним неочекиваног бола, великом
запунитиошћу спољашње форме и грубом неједнакошћу
безбојног језика, од парочитог је значаја за Госпођину
поезију, која је, у главном, једна богата скала директних
акорда и неурофена жига сруштеног осећања. Судећи по
већини стиховима, Г-ђа Марковић је сентиментална, нева-
кодично компликована природа, која увек стоји под бе-
зусловним утицајем пролазног тренутка, и с тога јој песке
већином нису позитивни изрази једне сталожене индиви-
дуалности — то још не значи да она као песник није
изразила личност, — него, у својој упућености, неуге-
данава слика нашег нервозно нестаљног живота и, свака
за себе, по једна тузи спомен закопане среће. Ја мислим,
наравнаста свеска Госпође Данице Марковић је са жи-
вотног неистинитиошћу и посве личним акценцима својим сти-
ховима дневних једне жене, која је једном ипото недела, а
сада сунних очјуи плаче над убијеном љубави својом, и
једна дева, оригинална и горка књига за оне који су
сретни кад могу савати.

Es liegt darin ein wenig Klang,
Ein wenig Wohl laut und Gesang
Und eine ganze Seele.

(Marie v. Ebner-Eschenbach)

9. X, 1906, 100.

Дистићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Извор туге

Задихани и весели стигоме двоје драгих код врела
бистре планинске реице, чије хучно и журно продирање
крш мирсава планински свет често их задржаваше, те,
отледајући своје осеице у бистрина и искрености меној,
питашу се: за што журе, одакле иде? — Плетићи весице
среће своје и сизујући будућност своју, стигоме на извор
свога путовања. — Гомиле камена и крише, мрке стене,
избраздане, оштре и пљабане, стоје као жртва страха над
подемом површином, која се тихо кружно покреће, сетно
се осеице, па онда јурне свом свагом преко крша, одакле
пада громо разбијена... А затија тече, тече и жури се...

Одмарају се, седећи на камену, сребрни путници;
гледају мрке стене и сребрне капљице и слушају жубор
таласа, али и не мисле о врелу — заборавили су рад
чета су дошли; чују само срца своја и виде само срећу

своју. Чилии ли се, сјајнија је срећа њихова од тих ка-
пљица и чвршћа је љубав њихова од тога стена.

Замети срећом, олијени осећањима, они су далеко
од свега око себе. Штета! јер мрке стене били као да
уздахнуто, а другани таласи као да се стрмоглавине кад
алаћана ручица једног сунчаног зрака, лежио их поми-
ловаши, поче испишвати у прозрачној плаветици тре-
перива слова...

— — Живела су једном, давно, два срца. Љубав,
срећа и нада беху их сплела везама јаким, најјачим. А
живела су на земљи та два срца, живела су у свету.
— И освану једно јутро које нађе њихове везе почу-
пање и искљаче: вишор живота беше их захватио и
бацио далеко једно од другог, раставио их за увек.

— — И нико не знаде за боле њихове, нико
не виде сузу и не чу уздахе као да ни снована на прои-

лост не беше више у тим срцима. Нагледаше тако, јер у трепуцима, када се душа преливала тугом, када потужни јаткоу јечаху груди и када сузе навираху на очи, они тражаху самоћу и својој земљи, вразица и ваздуху повераваху сузе и уздаху своје.

— — — Не гассташе се она никад више; ишче-
знуше у свету и вечности. Али се вајоше сузе њене и
удаси његови. — Ове ирке, тешке стене, то су удаси
човекови, а овај извор дубок, бескрајан, сузе женине. Нат-
крилила су и обгрлиле стене воду а она, са тужним по-
здравом, отргла се и журнула напред шумећи: „Стене
моје, жртва падо моја, ја одлазиш; треба ми журити кроз
свет, да би га зауставила у трку његову — жоран га
обавестити да среће нема и окупљени му боли разочарања;

одлазиш, али те не оставаах; туга је моја бескрајна, вечно
ће она квасити груди твоје — — —

Тако трепераху сјајна слова у прозрачном плавет-
нилу, на ишчежоше а не прочиташе их они путници.

* * *

И јури планинска речница: пролази брда, пресеца
пољане, зауставља пролазнице, и срећне и несрећне; по
заула. Нико не разуме шун њених талаза, — И она је
све спорија — махаксала са свога неусоха; све је тинла
и све дубље спушта груди своје: стала се с другачија, којих
је све више и више, и иде у бескрајност, ислећи: „Суд-
бина је, влада, земљина да вечно плива у тузи и сузама!“

Ст. С. Н.

Лептирице (сликао Иван Вапотић). Покојни сло-
веначки песник Иван Н. Ресман беше спрекао ново издање
својих скупљених песама, те повери набројем словенеском
илустратору, академском сликару Ивану Вапотићу, да
му илустрије неколико песме. Ресман не дочека да за жи-
вота види ову намеру остварену, али је Вапотић свој
посао одлично свршио. — Слика „Лептирице“ илустрије
ову Ресманову песму:

Krog luči večje se vrto,
močno jih vabi žarni svet...
a huda luč jim vzame vid
in kričee pisano vago...
Oj dekle, dekle prelopro,
tebi kot luč žari oko...
Vsem fantom mamis ti njim vreo
vsi v svoje silijo gorje...

Песничкову идеју, као што се види, изразио је Вапотић
симболично и веома срећно. —

Света Мајка Ангелина (сликао П. Јовановић). —
Степан, син деспота Ђорђа Симеодовца, био је оженен
Ангелином, ћерком арбанашког владетелства Арманита Ко-
нена, и тако постао шањеног Ђорђа Симеодовца. Степан
је, по пропаст деспотовине, живео у огуладском Бео-
граду, који му даде немачки цар на уживање. У њему
је и умро 1447. године. После скрпџ оставио је синове
Ђорђа и Јована и кћер Мару. — Кађарски краљ Ма-
тија постави Ђорђа за деспота (о Укреу 1486. године).
Деспотску власт делио је са матером, али крајем XV сто-
љећа попуце се и покалудери у граду Кушинулу, добивши
име Максим, а деспотовину преда својој брату Јовану. И
Јован је делио деспотову власт са својом матером. Из

престонице Кушинулика повуче се у Беркаево које је от-
купио од краља Матије. Умро је 1502. године без на-
следника. Оба деспота, као и мајка њихова Ангелина, са
предности вери православној и са великих заслуга за
одржавање и подизање српских задужбина (Бртудол и
Ховоно) проглашени су за српске светитеље. Мајка Анге-
лина прославља се 30. јуна, Максим 18. јануара а Деспот
Степан 9. октобра. —

Српско девојачко васпиталиште Мајке Ангелине
у Њешти (две слике). Српска православна црква у
Њешти, Играсиште у дому Мајке Ангелине. 3. децембра
1898. године основана је у Будимпешти *Српска Женска
Задруга Света Мајка Ангелина*, са намером да отвори
и у живот уведе српско девојачко васпиталиште за њене
образовање српских девојака, а уједно и интерни за срп-
ске ученице које су у средњим, вишим и стручним школама
Пештванским. Лазар Дућерски, богаташ српски, дао је
100.000 круна да се ова намера и оствари. Патрон је
задруге Патријарх Георгије Бранковић. Досадашњи успех
и прави српски тип овога завода препоручије га у пуној
мери свима Србија, а обавештења, о свему што се тиче
завода, врло радо даје заводска управа. —

Лаук (сликао И. Титков). — Ова алегоријска слика
Титкова, поред своје одличне уметничке стране, има и
пуно поученога. Пешо алегоријско представљање није тешко
растумљјати. —

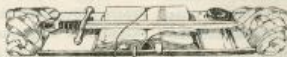
Ќозакво сам (вајао Иван Зајец). Словеначки уметник
Зајец већ је прилично познат нашим читаоцима. У броју
пред овим објављан смо до детаља његов најновији рад,
епијоник Франу Прешерова, и донела неколико врста о

његову животу. Далеко објављујемо његов рељеф „Козаков сав“, који приказује руског борца у машинским пољима и његов привид, његову породицу у Русији. —

Мухамеданац из Босне (сликал Ивана Ковилчана). Тип Србина мухамеданца прилика је већ велики број сликара да се забаве о његовој жаркостима, па ни да-

ројита Ивана Ковилчана није могла прећи поред њега а да га не записи својим кичицом. —

Ћстарска овал (сликао Б. Јелочник). Јадранско Море подолало је мору Истру и учинило је, погледом, сасвим неприступном са воде. Колико је слаковне лепоте у томе, сведочи и Јелочников слика. —

ХРОНИКА

УМЕТНОСТ

Уметност у својој суштини

(СЕРГИЈА)

У том, буквалном смислу речи, „поровати“ лежи, тако рећи прави и истински значај уметности. Ово важи не само за објекте, у којима нам се износи предмети и људи, него и за осећаје. Осећаји и расположења могу да изазову двојструку плају: прво тиме, што њих, те осећаје и расположења, можемо да видимо и замислимо у других, а ако их некажу, у самој ствари, додичне особе; друго тиме, што можемо да замислимо и сами себе испуњено тим осећајима и расположењем а у ствари да то не будемо. На овој осећајној плају оснива се уживање у позоршту, па и сама глумачка уметност. Глумач је у стању да се унесе у сваку улогу једино помоћу те плају. И баш то уживање глумачко, његово представљање „као да је“ (или што представља) јесте оно што је најгласније, што чини суштину било његове, у овом случају, игре, било ипаче ког уметничког дела. Осећај неселости и расположења изазван плају није прилика већ стваран и постоји у истини, и то стваран у толико, у колико је естетичан; с обзиром пак на своју садржину остаје осећај само прилика. Када је пред нама какво уметничко дело, чини нам се као да дружице осећамо него што осећамо у ствари, да смо нешто друго него што јесмо, да живимо у другом времену, под другим подблебом, него што јесте. Додичко да то нису ствари, истински осећаји, него вештачко расположење, које нам је природно, наметнуто сам песник или сликар. Па и песник не осећа стварно оно што пише, већ пена на основу оног прилика осећаја. Сликари и бујни осећаји (афекти) као што су: љубав, иржња, гнев и брња нису кадри дати, односно створити, ништа уметничког. Тек када душевна моћ једнога песника савлада оне осећаје, кадар је он да се млати пера. Тада их се песник потпуно ослобађа тиме, што их још једном прилика пређе. Генијалност уметника је у томе, што је у стању да изиђе, када му је у ножи, из овог круга

својога себе, свога ја, то нам изнесе какво уметничко дело; он дакле тренутно постаје, тако рећи, други човек. Породност и уметност човека помоћу плају преображана се у уметност. У томе се баш и разликује азиатски прозвод од уметничког, што је уметничком смер плају. Догод нека ствар служи практичним циљевима дотле она није уметност; с тога и говор о неком естетичном циљу уметности није ништа друго по празно нарадање. Уметност је што и игра, а свака игра губи свој карактер увеселављања „као јој се смер уочи“. Сад настаје питање: може ли све оно, што нам свет пружа (предмети, људи, осећаји) да пробуди плају, па да се то, после, њеном помоћу изнесе и представи уметнички? На ово одговара Ланге: нема уметности без идеализма, а идеализам састоји се у избору, наглашавању и истичању најважнијег живота и све у интересу уметничког дејства. Задатак је уметности да баш тим наглашавањем, истисањем или, да кажемо, осветљавањем извесног момента, њему т. ј. да нарочицу плају. Суштину уживања у уметности не чини само осећај, да се онде има посла са приликашћу, него сазнање (свесност) да је процес, који се тог прилика ствара у нама а који нам је, тако рећи, природан, творенина човеке руке. Осећај, да уметник к нама говори, не смеже никад губити из вида и сметати с ума. Помислимо, да је увек човек творац било ког уметничког објекта, битан је дво суштине његове т. ј. тога објекта, и где тог сазнања нема, ту нема ни вештачког дела. Најбољи нам је доказ за то фотографија. У тренутку, када на једној фотографији осећамо да је, при снимку, и вештач увео своје ја, може и фотографија постати уметничко дело.

При посматрању на ког уметничког објекта рађају се, стварају се у нама два вида од представа: уметност и природа, прилика и стварност, чула омишља и осећај. И на тог једновремено старују оба она реда од представа оснива се осећај уживања у уметности (Kunstgenuss). Једино уметничко дело може нам само тада дати чиста естетичка уживања, ако је кадар да у њеној свести изазове оба она реда од представа што потпуније и без неке празнине или, рећи, прекида. Онај осећај неселости јесте само напавеност представа попутна два реда (низа) и

ту најизвешajничност сраваљује Лаанге са кретањем металаци. Појединачни делови ова два реда од представља појављују се дакле најизвешajнично у њеној естетици. С тога Лаанге назире како са неким поуздавањем да душевна игра ових представа, а којој називамо уметничкоу, зато називамо особај несвесношћу, што се оснива на најизвешajничности контрастних представа. Значај пак свесне самообнаве гледа Лаанге у томе, што наглада, да је она т. ј. самообнава овај облик душевне решеније, која човечу омогућава, да он у грамерно најкраћем времену сразмерно што већи број представа и особаја прики у себе а да се не умори. Према томе је уметнички лепо свака човечја творевина као и свака предукција човечјег тела, којој називамо ту најизвешajничност појемита два иза од представа, чиме се омет производи расположено и узбуђање.

Дале, вели Лаанге, не треба никакo измислити да су компоненти, којих изако код сваког уметничког дела а који доводе ометују дају, сусретани са и штећни. На против! Висли ступањ узбуђања у уметности зависи баш од нашег сазнања да су они т. ј. ти компоненти ту. Тако међу елементима ометана убрза се: послоде, секретност, безбојност у пластици, позорница, оквир на сцени и т. д. Присутност овакозних компонента зато је потребна, што се све нештине слажу другим материјалом а не стварношћу. И баш у тој борби нештине са „ометачким“ елементима лежи и њена највећа снага. То је борба уметности са материјом, којој треба оживети, којој треба дати духа. Ншта није тако мало уметнички него кад покушавамо да унапред уложимо те „ометачке“ елементе, како бисмо тобож произвели стварну обилу кад гледамо. Тако се кинематограф, панорама, панорамизам нешто сасвим уметничко, ма колико да је ту и наука и техника представљена.

Уметност не зна ни за моралне ни за етичке смерове, не при свем тои ика велики биолошки циљ, а овај је у томе да повећа ометајућу способност у човека. Трагедија је извор и почетак, каже Лаанге даље, у ометајућу потребу код човека да доживи, види и осети сам собом нешто велико, нешто значајно, за које му се не даје иначе у животу свака пут стварни прилази. Када би у њему т. ј. животу било наше прилази да се човек бори, да поли, да погледа у очи опасности и смрти, онда не би ни било трагедије. И свесна самообнава при игра провирајуће круг нашег особаја и њени представљана. (Подобно само као типична пример, индијанске игре код деце). Највеће узбуђање, било у којој год уметности или игри, јесте оно лебдење међу припадности и стварности. Уметност је као и игра човеку, као нека врста наклада за оно што је стварно, што постоји, вели Лаанге. Ово накладу прибавља човеку, како у младости тако и у старости, инстинктивна потреба, и то увек тада, кад му живот са својим правилима не да прилази за представе, особаје, измисли и радњу, које су човечански могуће и чине саставни део оне целине, која се зове живот људски. Човек доживи у обичном животу сразмерно мало штоташ, јер живи у веома малом кругу особаја и радње: он нема прилази да све сам на соби осети и претурни преко главе. И ту му правично надокнађава уметност. Уметност је као и игра, допуна живота. Уметник је човек бистаји особајама, те с тога попуњава он својим уметничким радњама особаје код других, који их у тој мери немају. Проширено и удебљено душевног и телесног живота код људи, стварањем представа о посматрању, особају и свази, праван је и крајњи задатак уметности и нештине, чиме се, поред осталог, одржава и детерује рад људски.

Овн се начином дају растурачати уметнички правни и моде. Уметник пружа народу и времену оно чега народ и време у тај нах неми. У доба, када је грађанство неког народа у добру и благостану, заноси му неспити пред очи јад, невољу, беду и горку невољу пролетеријата. Тако је осамдесетих година постала немачка драматика Јада (Elenis-dramatik). Из времена реалне политике беже неспити у доба бајки и у свет парената пустошности; тако постоје у XVIII веку пастирека поједија, бујност и узбуђање у оној што је природно, у епоси дакле, када су појмова о природности били највише неспити. Ова нап појава у епоси нах казује и тумачи зашто су све моде и правци отајнични пројектом т. ј. зашто трају само извесно време. Када је било час појемита калупа код публике попуњена односно потреба задовољена, онда је она т. ј. публичка ента те послоде моде, па тражи нешто друго, нешто ново. Према свему овоме уметност или велики историјски пошви, позив изједначавања, она одржава идеје и идеале и стара се да у људским инстинктима не наступи стапација (застот). Но, као што рекосмо, не смеко сметати се ума да је онде уопк у питању т. ј. увек се ништам на свесну самообнаву, изазвану правидност а никад на садржину. Ко би уметност посматрао с обзиром на њену садржину, дакле чуло, било то са гледишта политичког, етичког, еротичког или религиозног, тај би показао да нема ни појма о њеној суштини или ни је свеп да је задовољен. Ми не смеко ни једном уметничком предмету прибавити оно, што би било прекор за самог посматраоца. Ако неко уметничко дело од руке правог уметника утиче чуло на било ког човека, онда је посматрајач т. ј. латично лице некорално а не уметник. Најбоља одобрава од овакове опасноти јесте естетично образовање.

Ја сам се потрудио да извесно погледа Лаангесе, по жигућету, што верије; чак сам се послужило, већим делом, савија негових речи измисли у овни дивни ошпачени свескама његове ките. Далеко би нас оделоу уопштати се у критику ових погледа на овио мету; поред тога морало би се претпоставити да је читалац посве познат са Лаангесом китом. Намера ни је била да изнесем, у овај нах, законе о теорији уметности, који ће нах осветлити и показати пут, којим је уметност последњих година прешла од натурализма ка романтици. (Radolph Lothar: Das deutsche Drama der Gegenwart).

ПРЕМНО Т. Б. Д.

Писма што та не стигосе

(страница)

13.

И један сам Будин олтвр поставила изине камина, и ту седе на престољу сна она чудновата облица, што сте их из постепено научили за мене код подизањих бонза.¹⁾ у напуштеним храмовима и по напуштеним антикваријатима. Још пре но што сам вас у Пекингу позвала, имала сам страст да купиш Будн. Купила сам их многе од продаваца, који су их, скривене у својим широким

¹⁾ свештеници.

рупама, к њима доносили и при том шанутаи, да су ти идоли из царских храмова, и да су они много на коњу ставили, што су их и мени донали. Веома понаоказ вам та блага; ја их погледасте за тренутах нештитујин и рекосте тада: „Намало рђаво за молеру европску имитацију“. То беше тежак удар, и мени беше с почетка готово криво на нас, јер ништа не боли више, но изгубити миле јадоде. А ја сам са својим поштувала тако смело и увек свеже цвеће пред њих стањала! Али нека нам је опроштење, јер ви сте лажно Буге пралим заменили, а то чине најмање људи који другима њихове богове одштајују.

А није то баш тако ни лако!

14.

— — — Када други разуме наша најмилија записана, нашу најиндивидуалнију особност, то је као духовно милонице. Та толико много утисне у нама, јер не налази на заинтересованост, на негу. И који су највише у нама убујали и сакривљени, често су они, што нам беху најближи. Хвала вам, драги пријатељу, на свему, што сте у мени пробудили и неговали, на свем цвећу, што је цвело, јер ми се ја радознасте.

18.

Али у петини и зблиа — у мени се јавља понекад тако жарка жудња, да нешто постанем, будем, створим! Чиним се понекад сама себи као састављена од сајих неупотребљених способности и као да продаје прилаке за рад, које би требало моје да су, поред мене као другина која не знају шта с мени да отпочну. Ми смо људи састављени управо из оних, од којих се никада ни приближило не тражи што могу учинити, и из оних, од којих се нехтеју што ни на који начин не могу извести. Они су лабогме срећнији, јер један је део њихове неспособости управо у томе, што и не прижеђују колико су неспособни.

27.

— — — — — Ми се лако жижимо он оми неликим рипшањем, што га природо свакога секунда чини са милоница, који они носе у себи могућност живота, на њих не жижимо морају и омет нестати у непагоме, из кога су се најајнији подигли. Јер ништа нама мудрост не паучи лакше, но да увиди, како је патња других непагоме. — Али када нас само постигне, када непагоме управо нас шпена, све оно покрета, што се хтело развити, кад сваки дан отпочне са новом надом и непагоме, на њих ништа друго не донесе но исто радознасте, исто упорно нече — тада тек упорнојем страхопоштом светске патње, јер је нама патња. Ах, оно верује намање младости година, што се постепено у сунцајуће чекање претвара! Када нас први пут у животу постигну несрећа и неправда, непагоме, да је то само тренутна заблуда — нешто као рачунаста погрешка — која се мора одмах поправити и замишати. Све нам се у нама чини тако каже, тако развија вредно, да не подовољно мисао, да би који било од наших драгоцених дарова могло остати неразвијен, да би могло неупотребљен закрхљати и пропасти. — Црвени прамак? — да, за њега је то непроменљиви светски закон. Али ни!

Свакога се пак дана може некутвати, растеку у дуг ланац, и погледамо ни уназад, наидже, колико је већ много у нама утисло пре но што је смело поживети, про-

пати таленти, рада жељна вола, жудња за љубављу, склоности и заинтересованости — све узалуд у нас ушле,о, развити се није никада смело — унапред на промет осуђено. Јер многи су знали, али мало њих изабрани. Постепено расте тада сазнање, против кога се с почетка још бунимо, о коме у најдубој упорности својој одавно знамо, да јеа право — и ми припадамо оним расипалим, оним милоница, чији живот сасвим бесцелан беше. Сувиница продукција. Пена, која се прелива преко њице некара.

Ко је то о свом властитом животу сазнао, јеа га подилази. Чеку још ушноте даје? Место свега хоћена — ступа још једна велика тежак, укрупно пада доле као свеао ашње и истрошноти се под балим и светлим покровом зискип у влажним и мрачним тлима, постати храна вешито расипају земљи — за то смо можећноти и ми још доста добри.

Како сам смо пута последњих година мислала о тои и борила се за то, да мирна и спокојна будем. Јер горчину и узбуњу претворноти у жаљене и саучеће — то је задатак живота, који морамо решати, ако нећемо да свршимо у очајању.

35.

— — — Око сата сам начинила златно сунце са дванаест зракова. Зраци одговарају часонима и на њиховоме је врху свакога златног зрака писалисана но једна реч готскијх словима. Оне гласе редом: I почети, II хитати, III учини, IV слушати, V љубити, VI надати се, VII тражити, VIII трпети, IX чекаати, X опраштати, XI одрицати се, XII свршити. Сказаваш, што напред иде, показује час и реч. Многи су, преко којих бисмо брзо прешли — али ни морамо све часове прихвати, као што се неумољиво јављају на великоме саву живота, добре и зле.

49.

Познавала сам неколико жена, надчовекова типа, које просто стресују са себе што их омеће у слободном развију њиховота ја: које су биле јаке као судба и самодређујући хватале у живот; којима њихова властита личност беше јако, пред којих се морало само клањати. Познавала сам такође и жене, које живљаху двама развојеним животима: један живот за цео свет створен, хладан, мрачан, бескрајно досадан; и поред њега други, скрипен, пун славних тајана, пун крадене среће, који је морао наконати празнину и пустош првога.

Обема сам се претана жена чудила, немоћноте нешто ни и завидела, али ни као једна не бих могла животи — то би се и ступноте протавило нојој интларној природи. Ја сам чекала. Као и многе жене, које неота века ништа не раде, но чекају.

Облак, у којем је онај роман написан, неона веаује руке писцу, а која се узме још у обзир, да су она писма написана за писцу годину — од августа 1899. до августа 1900. — онда морамо прихвати, да је композиција дела списатељај срећно за руком пошла. Они нас је ту упознала са читавим животом јунакињама на сасвим природан начин, употребилаи неона годно састане са старим познаницима, пут у Немачку, и похођене места, где је владаст пренела, да нас упозна и са разнијим животом њенини.

Јунаци јој пак нису, као обично у чувственим романима, људи без крви и меса, од савих живаца, потпуно у себе утопили, који некадај никаква или готово никаква веза са спољашњим светом. Истина је пријатељ одлучан и радан човек, она живи у великом свету, одржава везу са њиме и она исто тако отпоро око за спољашњи свет као што уме да се улази и у свој унутарњи свет. За складно и дубоко чувство што га износи, она је узела широк оквир, какав се у ретко ком роману наводи.

Што би се пак овом роману могло замерити то је, као што је и једна умиа Срипљива претрпела, његов савиш калашни завршетак, који управо речениј утицај, што се после последње псеке добила. Духовна је смрт трагичнија од телесне, за ону смрт многи људи нису ни способни.

Чудновато је и то, што се пријатељ за читану годину дана никако није могао јавити. Та он је могао, иако то било, остављати писма, одлазећи би их она из кога било места у свако доба могла потражити. Или можда би и из њега остало нешто писма што му не стижемо?

М. Ш.

* Српско академско друштво „Зора“ у Бечу изабрало је 8. (21.) октобра ове године ову управу: председник: Марко М. Исаковић, медицинар; потпредседник: Мирад Сарић, медицинар; благајини: Михајило Рајнајић, правник; I. тајник: Атанасије Каракемић, медицинар; II. тајник: Велимир Јелић, кувач, техничар; виђачинчар: Владимир Коровић, околоскоп; одборници: Обрад Максимовић, медицинар, и Митар Катковић, медицинар; надзорни одбор: Ранко Вујић, техничар; Алекса Илић, околоскоп; Михајило Благојевић, техничар; Јован Јејинић, техничар. Програм управе је: да се у „Зори“, по начелу поделе рада, за разне врсте околоскопских задатака оснују секције и одбора, како је то било у правилина Академске Задруге и како је то већ у пракси, с успехом, спроведено у „Slovenije“. Свакој секцији да се остави што већа самосталност, у коју се не сме дирнути, догд је рад секције у складу са задатком и сврхом „Зоре“. — Да се по оделу са спровођењем овога плана који се у осталом већ више пута прегресно у нашим ширим и ужим ђачким круговима, него да се одмах почне отарњавати. Да се избору провизорни начелници за секције и њихови заменици и да заједно са управним одбором, посаветовавши се и са одбором „Slovenije“, припреме напрат пословног реда за скупштину коју треба одржати чим је могуће пре. — Секције би биле: I. *Јачко образовање*. (Уређење књижевних друштвених, међусобна упућивања у литературу српску и ошћу, научну и белетристичку; популарна предавања из разних дисциплина за оне ђаке, којима та дисциплина није струга). II. *Народна Просвета и Природа*. (Проучавање и пронаговање народних књижевина, ширење основних знања своју врсту науке; успостављање и потпомагање привредног покрета у свима српским крајевима, агитацијом и стварањем појединачних привредних установа, особито земљорадничких задруга). III. *Солоска*. (Негововање гимнастике, брђене и јачање смисла и рада за српску организа-

цију у „Српско Соколе“, додир са чешким Соколима у Бечу). IV. *Потворе*. (Управљање потворним фондацијама које „Зора“ има и изналажење нових начина и средстава за потпоре сиромашних српских ђака, брита и за оне који нису великокошачи; прибављање азилу сиромашних другова). V. *Музика*. (Оснивање певачког и свирачког збора, евентуално теоретског поучавања у музици). VI. *Српска Стенографија*. (Заједница са истом секцијом „Slovenije“). — Број секција је неограничен. Чим се јаве неколико чланова, могу основати своју посебну секцију. Поред овога да се изабере нарочити одбори, са више или мање чланова, за књижевну и читаошну, за културне и сређивање ђачке статистике, за приређивање забавна, прославна и, евентуално, за друге сврхе. Осим тога да је допунитено свакој, и најмањој групици, организовати клуб, по својој вољи и униформности, само да се рад и сврха не коси са оним циљем „Зоре“. — Питања актуелне политике немају места у „Зори“. Савршен је захтев у „Зори“ да се сјуби међу члановима, што настану у друштву, не могу решити ни добојеј на грађанским судом, као што се на жалост до сада догађало, него само Судом Чести, према „Зориним“ правилима. —

* Истина је на штампе и већ се распродаје „Србобран“ народни српски календар за 1906. годину. Уредили су га Светозар Прабичевић и Јован Ванђашић. Цена је 1 динар. —

* Српско културно друштво „Просвета“ (у Сарајеву) дало је прошле године 60.000 крупа помоћи српским ђацима и трговачко-занатлијским ученицима. Друштво је имало 124 стипендијата, а до сада је имало у самосталан живот 39 Срба. Друштвено скупштина решила је да „Просвета“ помаже од сад и српске основне школе и оснива српске земљорадничке задруге. —

* „Србобран“, српски православац савез у Америци (Harrishburg, Pa) отворио је стечај за уредника савесног органа. Уредник мора бити Србин и спреман за новинарски и књижевнички посао. Плата је 60 долара месечно, а биће већа када лист почне излазити више пута недељно. Пријаве се пријмају до 1. децембра, а ваља их слати на адресу: Supreme Council of the Serbian Orthodox Society „Srbobran“, Core of Secretary. 2806 Carson Str. — S. S. Pittsburg Pa. N. America. —

* Српски композитор Петра Стојановић (Беч) довршио је оперу „Тигар“ која се већ спрема за извођење у Пештанској опери. Текст је написао директор Бечког Консерваторијума по швајцарској опери Брисебара и Мамела. Стојановић је до сада добио за своје композиције три награде: прву аустријску државну награду и две Бетовенове.

* У Бечкој Konzertsaal Ehrbar (IV Muhlgaasse) извршио се 15. новембра приликом „Вечера Песма“ из српске опере „Die Braut muss billig sein“. Алберто из Крајева оперету написао је познати етнограф Фридрих С. Краус а компоновао та Владимир Р. Ђорђевић, учитељ музике у Јагодинској Учитељској Школи. Сазнајива је уети из српске прошлости у Босни а композиција је изведена по српским народним мотивима. —

* Поред 15.000 динара помоћи Друштву за чување народног здравља, српска држава утрошиће у 1906. годину још 90.000 динара за потражљиве, сузбијање и лечење заразних болести. Од те суме утрошиће се: 50.000 динара за бесплатно лечење заразних болести, 30.000 за набавку антидотеритичких и других средстава и санитарне линије, а 10.000 за награде и путне трошкове ле-

кара који буду елати за лечење акутних зараза у већини размерама. —

* У Новом Саду изишла је нова књижица „Предлог за епархијску уредбу. Написао Павле-Божа.“ Цена је 8 потура, а поруџбине прија Божата Лера (Нови Сад).

* За редовног професора геологије и палеонтологије у Српском Универзитету изабран је Д-р Светозар Радосављевић, пређашњи књиштар Народне Привреде.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Њежића. Свеска 115. *Српске народне приповетке из Београда*. Скупио их Светозар М. Вајаћ. У Новом Саду, издање Матике Српске, 1905. — 12,5×18 см., 32 стр. Преплатна из сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иностранству 6 кр.

Уредба *црквено-просветне управе* српских православних епархија (митрополија) у Босни и Херцеговини. Са проведеном наредбом. (Проглашена у „Гласнику закона и наредба за Босну и Херцеговину“ од 19. августа (1. септембра) 1905. год. XVIII.) У Мостару, 1905. Штампарско-ујетнички завод Пахера и Кисеља. — 11×17 см., 193 стр.

Српски Краљевска Академија. *Приповетка о девојци без руке*. Студија из српско и југословенско књижевности од Павла Поповића. Награђено из фонда Др. Љубомира Радосављевића. Београд, штампано у Државној Штампарији

Краљевине Србије, 1905. Цена 2 динара. — 16×24 см., 123 стр. —

Св. 106. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисељ. Вазењик: Издавачка књижевница Пахера и Кисеља. Број XVI, година VII, 1905. — Никола Т. Јанковић: *Приповетке*. Свеска прва. У Мостару, 1905. Штампарско-ујетнички завод Пахера и Кисеља. — 10×15 см., 67 стр. Цена 30 хл. (40 п. д.). —

Х Међународни Конгрес против алкохолизма држан у Б. Пешти од 11—16 септембра (по нов.) 1905. год. *Извештај* поднео Г. Министру Унутрашњих Дела од Д-ра Јована Данића, званичног излагача на истом конгресу. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16,5×26 см., 23 стр. — (Прештампано из „Српског Архива за Целокупно Лекарство“ 1905. год.). —

Рад. Комајад. *Војничка Библиотека. Збирка*. Свеска 1—6. Београд. Народна Штампарија, Објављена Београд, 10, 1905. Цена ојој свески 30 шара (60 хелера). 12×16 см., 96 стр. —

Географија за средње школе. Написао Рад. Васовић. Трећа доп. Верзиона без Балканског Полуострва. За III разред. (Министарство Просвете одобрило је (28. јануара 1904. г. ПБр. 1362 ову Географију за уџбеник у средњим школама). Цена је 1-30 дин. У Београду, 1905. — 15×23 см., 117 стр. —

Рад. српски велики народни календар са савременим сликама за годину 1906., која је проста и јина 365 дана. Година шеста. Издање „Рада“ деоничарског друштва за издавање српских књига и новина у Руми. — У Руми, штампарија Ђорђа Петровића, 1905. — 21×28 см., 112 стр. — Цена 70 потура (0-85 дин.). —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Улазећи овим бројем у последњу четврт овогодишње „Нове Искре“ молимо дужнике да не чекају посебних опомена, него да нам одмах изводе послати дужну претплату. Молимо да се не заборави да „Нова Искра“, осим претплате, нема *нишанских* изора који би је одржавали. Ову напомену упућујемо дужницима само с тога што верујемо да ће тако најбоље разумети своју дужност и олакшати власништву „Нове Искре“ да и даље одржава овај једини српски илустровани месечник.

Према дужницима, који се оглаше о своју дужност, употребићемо, као и до сада, она средства која законски забрањују да се туђе самовласно присваја.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Последице севдаха, од Огв. И. Самарџића (настављење се).
Ја не тражиш, песма Вад. Станкировића.
Палачи, приповетка М. П. Кириковића.
Истиво, песма Симе Пандуровића
Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао
Тодор Стојановић Видошки (спречиће се).
* * * песма Ђорђе Ловрића
Првона смех, одломак из наџног рукописа (Леонид Андријевић). Превео с руског Пауи М. Протић.
Утопаљено душо, песма Ђис

Једна госпођа која живи несре, од Ил. Ивачковића.
Антија: Вазор тум, од Ст. С. Ц.
Уз наше савице.
Хромија: (Умјетност, Књижевност, Рамно, Библиографија).
САБНЕ: Антирице. — Српска православна црква у Пешти. — Света Мајка Ангелина. — Српско девојачко васпителско Мајко Ангелино у Пешти. — Игралнице у дому Мајке Ангелине. — Наука. — Колонизација. — Музичарски из Босне. — Истарица објав.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА СЕДМА —

1905

НОВО-ОТВОРЕНА
ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА
МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у близини с. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштоваој публици за сваку поједину сезону: Штофова најквалитетнија за женско одело.
— Свилене за хаљине, преседе, блузе и украсе. — Сомота и Плиша. — Атлаза црна за бунде и либидета.
— Атлаза као и Свилене беле за венчане хаљине. — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету. — Атлаза и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за женско одело као: Свилене штикерја, Аплинација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије и целокупног прибора и т. д.

 ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофових и везованих. — Гарнитура за кревете. — Платна кончаног као и Шифона Шро-
ловог у свима ширинама. — Везова и уметана.

 ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је угајана, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљемо бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

 ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

 У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Гераације“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свим бојама и денама;
Цвилеха и Гредла за душеке и розетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Демаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и коперу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штриглама и плубадима; обичног, свилоног и француског.

Тепиха и простирача готови и на митар;
Завеса чинсани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова пушена, полу-свилене и свилене;
Жаниле-(Мокеа) на митар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на митар, у палину и штоф;

Роба је сва из првих светских фабрика

 ЦЕНЕ СУ ВЕО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујемо најбржијиме и најбоље.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 зор. или 20 динара у злату. Прегледи и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Ода-
внику, власнику и уреднику „Нове Искре“, Цветан-Милина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; поштом тражене појединачне бројеве извирнује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Искра Штампована
у Београду.

Послије севдаха

— Стев. И. Самарџић —

(наставак)

III.

Од куће се Сретове сие већ припремало да по Божићу буде одмах просвадба, па у брао и свадба. Стара Ана спрејала чак бабу Станојку, неку своју тетку по танкој крани, до Љубине куће да „на начина“ разбере: јесу ли јој сви кани, да пође за Сретом, на добила новонац одговор, како нису „с раскида...“ И сад је само требало да се срећно започета ствар и доврши. Сreto је био необично весео и једна чешко да пробути поети, па које му се учинило да се продужило у читаву годину. И код куће сви радосни. Отац му Стеван, коме је Сreto био сва нада, пошто му старији син Живко оде у свијет, па се тамо и окућари, а једну кћер узале, угонара: како ће се наити о свадби и наиграти под старост да се сва касабача чује, па ће пошље да му преда вие осам од трговине, а он да се игра о увучиљива. А стара Ана изговара се како једна лека одијону у кући, а опет у себи рачуна: „Нека биде, нека се жилају, а могу ја још, док сам кадра, пошенто посмјирати!“

Али... чојек каже, а Бог располаже... Није како је речено, него како је суђено, — давно су казали...

Стари Стеван ишао о Божићу у неколике куће „од празника“, па свратио и код Јеремчија, оца Љубичина: дочекали га лијено, а он се развеселио, па кало к'о у мали наздравно Јеремчију: „Христос се роди, пријатељу!“ А овај му прихватно на исти начин. Нису, да речем, ништа више о пријатељству зборили, чисто као да су се бојали да не кваре тиме уобичајени ред... „Ник се све по реду и закону сврши, па лако ћемо...“ — као да су обојица помисљали.

Па кад се у вече вратио кући, изнебао зар, те одмах прилегао. Кад јутру ухватила га нека патра, па никуд иша... Сви се у кући забављали и преплашљиви, тркали му хладне крпе на главу, тркали га сирћетом; баба Станојка гасила му угљевље и, како причаше Ана: што је гођ ко казив'о, чинили смо, па овајде није... На пошлетку су звали и доктора, па ништа... Пошље ури дана темшота боловања стари Стеван оде Бог у негину. И кјесто спреже за носале, сва се кућа звали у криво...

Сахрањива га као што је у реду... Сreto је гласао да се достојно одужи свом добром родитељу.

У кући се пошље све прокијени... О свадби није могло бити ни помена, док се бар не изда годишњаци.

Срето се сад нашао на великој невољи... Није шала: отац, који га је толико волио, толико се радовао његовој срећи, подигао га, а и оставио му богме лијепо! На му дође, те се исплаче као мало дијете... Све му се чинило: није му се ничим одужио, да бар дуго болова, па да га надгледа, а овако као да се искрале, ове знаменда, као да га сви зунуштине и не умједоше сачувати... Очет му падне Љуба... Искраде му се мисао: да бар ето дочека свадбу, да се провесели... — али би је одмах одбацио, учини му се као та мисао грешна, себична, као да је та жљма само ради њега, ради његове среће, а не и ради очеве живота... Па се поврати: „Могу ја још чекати, само да је он жив... А Љуба?... Како је пој?... Још година дана, тешка година дана... Шта још за годину може бити?...“ И ту би га очет обузлао ова старца, прва салута, као принуђавају му се да смрт очеву неће бити једина несрећа за њега, може још нешто бити...

Нигд није даље одлазио: од куће у чаршију, из чаршије кући... Ни с Љубом се није лијао. Ма да га је срце к њој нукло непрестано, ипак му се чинило, да би се тиме ограничено у усомени поклоњеног оца; у жалости, прије четероснице, па да аншкурје... Не, не... човјк вала да умије свој срцу заповијести... Ово... па шта је то?... Наша је љубав чишта... а очет, очет... шта би свијет казаше?... Прошло је и три нећеде, па је само једном видио и само се упштао... И она је била тужна, несесла, дијелом је његову жалост. Он јој почео: како је мислио да му ово буду најрадоснији дани, а оно, ето, како се окренуло... Божја воља!... Па му дошао нешто на жао, готово да се заплаче... А да се замлаче зар пред женскине... пред Љубом?... Јок!... Стоже срце, угризео се за усне, па продужи пут даље.

А по касабџи, као кад наставу јесеоје, учестала сијела, славе, свадбе... Дошао и један јабанџија из Н. да тражи ђевојку, неки Јово Јавић. Наша касба онда јако оживи, кад је у изгледу да стекне добра зета на јабани. И ако је иначе наш свијет гостољубив — та Срби смо! — кад стигне тако какав позадружан, онда се и људи и жене претворе у сунту љубазност: ђевојке осјете да им скоче цијена, па дагнуги младице носни према нашим момцима, а механиције и аџије радују им се више него Троицанском сабору, окрену се онда чапшаване, па жестоко позаруку. Иглат, аџија, у чија су ан највише падали, био је тад под ђевојачких итерија најсимпатичнија особа. Он се хвалио, да се на његова апа неспросто десетак ђевојака и да је свака небапа, па му се није жалила дати ни свилонца за добру ријеч, јер он обично први протурџи с комком малиг еглен о ђевојкама, о фамилијама и нећ о свему што је у вези са свадбом, па може тако и да нарочито истакне коју кандикитку. Од њега се прво сазнаду, ако иначе јабанџија није из раније познат, и подаци о младицима. Он и за Јона, одмах први дан по доласку, причинае: како има неколико кућа; у једној или двије сједе му Швабе; како тргује све с Бечом и Тривјестом; има пет-шест читлука, а нарочито на-

газшаване, како се по бидежи, што је допно, познаје да је домаћински и салтанетли кућа.

— Е брате, оно још нисам видио... салтанет, ђустерма к'о да је паша какав... О аллао су, сит је, апац је, па претвело... све како мазон камење, па се сјајки к'о огледало, а суну зато све, па блиси се побанка у кадиосли кутлима... Па још, побратиме мој, три велика дупата, а вахмудја не знам ни колико је... Е што ће ти нека нама нотеласвати...

То се рашчупао брзо, те је Јово свд по „визитаци“ био најљепше прикљен. Гудкало се: то ону ће, те ону ће, те овај га нуче на једну, а други на другу страну, док тек једног јутра нуче глас: Јавић узео ријеч за Љубицу Јеремјевицу, а доведе ће и просидба бити...

Свијет као свијет: неко је отговара што је преварила онаког момка, к'о што је Срето, неко очет грди њене родитеље што су се слакомили на богатство, а неке очет наизглед разлога да јој одобри; увиједљива сјетла многих итерија налази јану час момку, час ђевојци, па ради утјехе на пошметку у поденјеху закључују:

— Унеба али га Ката, унеба, улови га лијено... Ана нека, нека... имаће се кад и кајати, што пушти тако своје дијете у свијет... Ко зна, бога ти, па каки је... овамо се ђустерма'о а свашта може бити...

Као грм из ведрог неба, тако је ова вијест утицала на Срета. Сједан он на дућану, не слугећи ништа, шта му се спрема, кад изби Урош нешто спужден и несесео.

— Отур, чоче, сједан!
— 'Ајмо ако ћеш до моје куће, да се нешто договоримо...

Срета нешто итревну, као да предвиђање да се нешто рђако спрема.

— Казуј море и оће!...
— Не могу, знам... — па хуједе да забавури — имамо и онај рачун о овновима да видио, а теотери су ми дош...

Кад се дошла кући, Урош није више околишио.
— Знаш, брате, шта је!... Љубица се неспрсила... ријеч дата... Она плакала, кукала, грнула се у прен: нећу жива за њега, сем за Срета, ама свједо... И браћа су на њеној страни, али јајка не да... Без Љубина питања дала је ријеч, па је понае салећан и обдељан... Дошао јеј се Јавић... сад још може бит' замислава како ће да знане кад поће ути у поде... И стара преш' на њену страну: ђевојци, веда, лијева срећа неспочла, па шта ће чекати...

Срето устеди и оста за тренут непошчан, само час блједји, час првени, као оно рашена зијер, кад се за тренутак обезнани од првога удара, па да понае још страшије ракине... Окрете му се ова соба око њега, узбуки му се крв и сваки дмаар у тијелу чисто дрхтате; дође му нека натприродна снага, стоже рукама грчевито, као да се од нечега брани и само што изусту оцајно:

— Урошу!... Шта рече, по Богу?... Зар Љуба?... Љуба, јав... Па шта је? — поче Урош да га храбри.

БОРЧЕ ВАНШТАГ

СЛАВОНСКА ПАСТИРИЦА

— Ада ја немам среће!...

— Остај' се, чојче!... Зар си ти такав славичина?...

Нек иде!... Сретан јој пут!... Није суђено... шта ћеш!...

Срето се ероза на столу. И на једанпут сад осјети жалосност, клонувост, изгубљ присебност и не знаде шта да рекне... Учини му се на једном да је то обично, да се испунило оно што је служио, да је и он више раскрестно са сваком слашћу, са љубави, да нема да изгледа никакав свијетлог зрачак... Дође му прво испред очију... тама; а у тами, к'о у даљини, види се лик Љуби, као жњав, мали, па тек све расте, расте, и приближује му се... Треже се, да је не гледа, а не може... И као да се борно с печни, промукло прекиде тинјаву, која бијаше настала:

— Урошу, по Богу брате, шта ћемо сад!... Еј, мој жалосни адо, и ти си сад у гробу ратајин од мене...

— Кне ти нега — осјече се Урош оштро, да би тако пресекао ток његових мисли и окренуо их на другу страну... Ти ћеш, Бога ми, још и заплакати к'о женурица, какал си... Мушко бре буди!... Не бих ти ја за плу ни цјан погуб'о, која вано мене држи, а чин други некочи: душо, туј ли си...

— Не бих ни ја, Урошу, одговори Срето мирнаје, да није ту зора... Зор је ту велика... злуј... Ето, казали и ти!...

— Зор, не зор... била ствар.

Срето се тога дана више није враћао у дуван. Отишао је кући, затворио се сам у собу и предао се насвојим мислима. Једна га је мајка уколала, да јој тек пред аклмаш отвори врата... Сиромашу се још горе, кад је видло онако измучену и уплакану.

— Нано, вано, тако ти Бога остави ме!... Ништа жени није, само не пушти сама... сад најбољим да не нико не дира.

Тражио је у мислима својим никакву напалу из овог темног стања. Дође му да оде Љуби, да је уграде, на зор да је отне... А што на салу?... Она би и сама... Но, може бити чувају је... Може се из тога савишта исплести... Може и крв насти... Помисли да оде Јавиљу, да му каже, па и да га убједе... „Он је јор'о пута да Љуба не полази драговољно за нега... Па онет: што је он крив? Он, као и многи други, куд на ђевојачки врата, и она му се отварају. Шта он зна шта је овамо... Па ја нега да волим!... Боже сачувај, шта ми и то долази на шмет?!... Да кажем Љубиној мајци: крива мајко, што убјаш своје дијете... — Јок... то ја као да се најмешем... Па шта ћу ја онда? Овако се не може, а морам нешто учинити, јорам се с Љубом понашати пут виђети, да је само упишам...“ И ту му онет надође она страшна крв... „Ух, да ми је прозријети у њену душу, да ми је знати да ли

је се оно претварала, је ли ме овако држала... Не би сигурно дочекала да стане пред олтар с Јавиљем, виђела би кога вари... А најје онет, најје... или сам ја будала, па ништа нисам видло... А мајка!... Она црна кукавица, шта она мисли?... Чему се вада?...“ — На се онет мало прибери и стапа. — „Може бити да је све онако жорало да буде... Мој ратајче, како ме брзо разумиу, к'о да пострча мимо ме?!... Шта би и свијет рекао?!... Ауаује за једном ђевојком. Нех рекал шта хоће... ја је волим и к'о невојеру је волим...“ И осјети да је никад није више волио као сад, сад над полман за другог, кад се с њим растаје за највијек, кад пушта да други невоје савијет њених очију, жарине надра њена, трже оне њене савијет груди... И свега га објуми она силна љубавничка страст, онај тајанствени занос, за којим се толико жути и чезне... И зар са свијек тим растати се!...

Мајка се онет поврати.

— Срето, мајчина ти мајка...

Он још не даде да доврши:

— Нано... не заклања... Ето нећу... сад идем у чаршију... слушај те... Ето жива ми ти, не бој се, ништа нећу учинити...

Па се диже и оде. Од Зорке је сазнао много шташта и ујерно је да Љуба није ништа крива. Она је плакала, на кољенима преклињала оца и мајку да је не удају, бусала се у преа... на ништа. Мајка бегеискала Јавиљу, нахвално јој га Срдан Буквић, рекао јој:

— 'Наног можда не треба упштати... Цаба ти што ина мала, него је поштев, добар... стара донађависала кућа... А она твоја загледала се у онет Перонића... Бога ти куд се он излаже... да речен 'нако није му мане, али није спреж вамо куће... Шта је он, славе ти?!... Бабо му сип'о са села, бип'о и у мајку, па сад, бива, да свеже арку с правим кућама... Јок... не бипа!...

Ово га је још више поразило. Дом'о му онај Срдан к'о црни ђаво, па да му је да га стегне за онај његов жолан прет, да му посже ко је за кога прикљач... А стара немајка незнала учини му се горе од сваке мајке, зажели да је сађе нека велика заслужена казна, да се каје за ово пођево, па да нега жели за опронтај... Па се онет замисли: „Не даје Бог тако... ејрота ће Љуба за њу испашати... а 'наке прожине добро...“

Замолу је Зорку да каже Љуби да изађе по јацијама у банчу:

— Нећу јој преиријечити пут... нех буде како је суђено... само обу још једном, понашати пут да је видим... Нех ми још ту једну љубав учини...

(продире се)

Јутрење

(Из збирке „Седеаци“)

Клисар Рака ужегао сине,
Паучину смало по дунару,
Разастро старо одјејање,
Распало мантах у олтару,
Па са попом сео те се греје,
Док снег с ветром у прозоре пеје.

„Јеси а', Рако, одлаунао „треће“?“
Поче попа: „Деда, трени часом
„И данас смо, кажда, нашо среће,
„Аратос ти и с тим нашим тасом,
„Да га гледам празног нисам свик'o
„И јуче нам није био нико!“

Клисар Рака повуче на уке,
И трећи пут јекну мало кубе,
Цикну звоно: „Свршено јутрење!“
Поп устаде и обуче цубе;
И док звоно на молитву гласи,
Он зашао на кандила гаси.

М. М. Петровић

Свилари

† Д-р Рад. М. Лазаревић

до што међу свима животињама има чувених и познатих, штетних и корисних, тако има и у огромној броју инсеката познатих са своје корисности али са своје штетности. Ми ћемо овде да оставимо све остале и само ћемо да се позабавимо једном претом лептира, који нам дају свој скупоцени производ — *самцу*. Ови лептири припадају групи *преда*, као што се зову у науци, а има их више прета и све су *ваљевропске*. У нас је најпознатији свилар *дудар*, који се сасвим погрешно зове *самлена буба*, јер он непа ни једне прте која би га и најмање чинила бубом. Он је лептир као и сви други лептири, пролази све мена које су својствене инсектима а нарочито лептирима, који најчешће пролазе све мена преобраћају од јаја, гусенице, бенице у чаури па до савршеног инсекта са крилима.

Одгајивачима овога лептира позната је своданшност и у неколико метаморфоза његова, али га многи знају само по чуству, па зато је у мношве погледу корисно само ближе упознати се са њиме и његовим сујавицима у последње доба.

Брзи вели, да најбоље тице певачице имају најекромнију своданшност, а тако је и са нашим Дударом, као најодличнијим међу својима. Крајла су у њега право бела, предава су сријаста, мрко-жути нис на обојима често је сасвим изазан. Гусеница му је најсавршенија преда; она је сивасто бело боје, на другом и трећем колуту задебљана а на једанаестом има рожичи. Сем тога имају и оца. Она се искључиво храни дугодишним лишћем. Из јаја као макова зрна, најпре жутих а доцније сивих, која своје жена с јесени, 300—500, измале у пролеће најпре мрке а доцније бело сиве гусенице. После неког времена храњена порасту ове гусенице, а кад достигну известу зре-

лост, оне почињу да се чауре, замотавајући се с ноља унутра и кад се већ замотају толико да их више не видимо, из чујеко још неко време њихов унутарњи рад, док најпосле и он не престане, што значи да се гусеница потпуно учаурила и лежи правидно туртаљена, као беница, у својој колони — *кокону*. Ови су кокови већном жуто боје, ређе беле, а обе су боје сирове свиле.

После кратког времена треба отпредати кокове и не остављати их да се лептир развије, јер ће он да пробије коков и тиме испрекида свилан конач, који се после не може употребити. Радн убијања лептира у кокону и лакот одмотавања свиленог конач, бацају се кокови у врелу воду и, после још неких процедура, одмотава се конач англох. 500—600 кокова тежи су 1 кгм. Одмотан конач свиле са кокова може да буде дугачак до 600 метара. Од 10—15 кгм свежих кокова или 7 до 9 препарованих добија се 1 кгм сирове свиле, која се после даље прерађује.

Обделавање свиле било је још и пре Христа једна мањна привредна грана у Хини, одакле се распростра на Тибет. Грци су сазнали за њу приликом својих ратовања на истоку и чак је неко време обделавање свиле било искључиво право грчке државе. У време Римљана свила је златно жерева; цар Хеллиотабулус (218 по Хр.) први је Римљанин који је поново одеју од чисте свиле. Јаков I, када је још био краљ шотске, узгајао је шар сандених чаура да би се могао показати пред енглеским посланицима.

Не зна се поуздано одакле је свилар дудар пореклом, али ће на сву прилику бити да је из Хине, одакле му је и његова храна *дуд*. У Европу се донела „сема“ (јаја) два хришћанина калуђера око 553. год. под Јустинијаном; они су то донели кршном, у својим издубљеним шутничким палицама, јер је скрпу запремено сва-

коме ко би пренео свиларе у другу какву страну земља. Тим пренашицама ударен је темељ свиларству у Европи. По њој се распрострало 711. у Шпанији и Португалији, око 1146 у Сицилији, 1550. у Милану. Хенрих IV унео је свиларство у Француску 1601. год. Фридрих велики у Пруској, где се није могло брзо развити због климатских прилика. У Србији, на оку прилику, пренесено је доцније, из Цариграда или са југа. Штета је што се не обрати више пажње свиларству, које би код нас могло да буде добра привредна грана. Француска је најбогатија тајаном свилара и обделавачем силе; у њој се употребом годишње до 30.000 штри. јаја, што представља вредност од 9 до 15 милиона франка, а вредност извезене силе износи до 380 милиона франка! У целој Европи употреби се годишње до 34.000 милиона кокоша за израду силе. Али свиларству прети јак ударак, јер од неколико времена на овамо гусенице свиларе често пате од извесних болести, које често толико гусеница сатру да је са њима и велики део наде и труда савршено пропао. Ово је нагнано до изострогавање да се побрину за замену нашега дудара. Додај, су чини се огледа са *олимпијумом* на Хини; ушесен је у Француску. Гусеница његова храни се листови рипиуса (*Ripisus communis*) и огледа са њиме још неку пошту довршава.

Друга је свилар *хинески* *храстова свилар* (*Saturnia Perugi*). Овај је лепши велики као и претходни, и оба достижу величину нашег пољског пауновог ока. Од њега се добија јака и јентиваја свила и често се у Хини њене цени од дудара. Трећи је свилар *јапнски* *храстова свилар* (*Saturnia Yama-pau*). Сличан је хинеском, само се њега у боји. Гусеница му је осетљивија и не даје силе обилато као претходници.

Има још јужно-америчких и северно-америчких свилара, али огледа са њима нишу још чинију у оноликој мери колико је потребно, да се дође до потпуних резултата, а тако је од прилике са свила заменицама нашег већ добро познатог дудара. Ко хоће да чини огледе, ваља да их чини са свила, јер ће само тако моћи сазнати, који је од ових лентирова свилара за коју калу и прелео.

Пре него што премоно на друге свиларе, не можемо а да не саопштинко једно предање, по уверавању истинито, о постанку свиларства у Хини.

Било је једног лепог пролетног јутра пре 4548 г. Сунце је већ одавно отишло саглед по пољима и ливадама, те се беху оденуле ситним зеленилом и шареним пролетњим цвећем. И неколико стабала дигло се већ пуни зеленилом, али остала, бојећи се још пољских кризана, тек су астерала према листици. Над овим светом у зачетку и слабо ливетним грањем, сводило се саопштинко плаво небо, но коме су се ситни бели облачићи полагано кичили својим путем.

У средини пространог врта дигала се сјајна и дивна палата. Отвориле се широка врата, пред којима су егражирили луги, ооседли равнати. Цар Хини, Хоанг-Ти, нађе из двора са својом ћерчицом Луи-Сен и у пратњи својих саветника и њихових дворских чиновника. Он је био одевен дивним оделом од пантерске коже и био је врло расположен, јер су му његови саветници донели најповољније гласове о свила државним приликама и сад је напашо да се мало промета по ооседленим врту.

Ишли су тако задовољни аљбом заокруженом науноликим дудовима; али на један нах застаде мала принцеса пред јединим владином дудиком, који је лебио под

окриљем старих дрва и јаче се зеленело него остали, и нажално посматраше ништо што је на њему описано. Цар приђе такође и бени сасвим обузет позором који нађе. Ототинама малих првих гусеница пенало се уз границе, тражећи хране. Оне су тек биле изжиле на јаја. Млада принцеса се радунала како се само деца могу радонати, кад нађу нову играчку. Цар је заповедио, да се та граница нажално ододе и донесе у двор, где је метнута у диван сук и њиме отона у принцесиној соби.

Луи-Сен пратила је са необичном пажњом даље развијање гусеница и снабдевала их свежом храном, које је довољно било у дворскоме врту. Она је посматрала како гусенице све више и више расту, и како њихова боја постепено прелази од црне у белу. Често је заглав своју мајку, царицу Те-Линг-Ши, да се и она радује посматрањем гусеница. Али једнога дана десило се ништо што је толико узбулило принцезу, да је учинила оно што јој је строго било забрањено. Она је јуринула у кабинет свога оца и не обазрив се на запреиаштељност сета министра, кога је цар позвао на ресеровање, молила је и молила оца све дотле док најзад није пристао да пође за својом несташном ћерчицом и увери се о чулу о коме му је она причала. А шта су то видели!

У раскљаж ооголемих граница било је неколико гусеница на тину од сјајног куджетоког конопа. Оне су равнано махале главницама својим и оштро царено око описало је, да се на њихових уста испреда конач. Овај су конач оне омотавале око себе и тако пред наладоченим оштрица изпредале ошну мрежу, која их је све гушће и гушће омотавала и најзад их сасвим покрпала. Цар се окрете својој сурину, која устаде са разбоја на коме је радила, и приступи да види ову занимљиву радњу гусеница.

„Ово су марљаве и вредне животињке“, рече цар: „оне се угађају на тебе, и откидају соби диван одел.“ Од тога доба цар је редовно обављао оне мале предне раднице, и не само да је нажално пратио њихов рад, него је исто тако дуго и дуго развијао, шта ће да буде од њих у њиховој густо исплетеној чаури. Једнога дана чуо је цар неко шуттање у једној од њихових сјајних чаура и кад се мало сагнуо да боље чује, описало је како се један врх оштрица, испутич и мало затим извиле из чауре мала, бела, дрхтана животињка, којој су крила видљиво расла — а која најзад нагло одете. Она је била позната свима, јер су често њени ројени ниђани како облеку у сунто он старих духова. Није прошло дуго а принцеса је имала читав рој ових животињки у својој соби. Али Луи-Сен била је дете, а уз то још и принцеса, и хтела је да храни своје дубице као што је хранила гусенице; али, на њену жалост, ово јој није пошло за руком и ако су облетали око свеког донесеног дудова грања као год и они лентирова у врту. Једнога дана приметила је мала принцеса на границима прилепљена мала, зрна црпа и сепала се, да је таква зрца видела и на грањима у врту. Ово своје ново откриће саопштинла је својим родителцима, и они су одмах разрешили загонетку, јер су сазнали за преобрајај лентирова — ошет су дошли до лентирских јаја одакле су и пошам.

Од тога доба био је Хоанг-Ти увек замишљен, што је пало у очи и његовим министрима, који су долазили к њему ради државних послова; он их је једва слушао, али су још нине били изненађени кад је цар од њихова преледа наредно да се све гусенице, које се нађу на дудовима, донесе у велике дворске сале и у њима негују. Главни надзор водиле су царине.

Кад су у јесен биле гусенице већ учаурене и кокоши готови, онда су сви покупили, а цар је донео једну траву с пожому које се могло одмотавати конач са кокона и спремати за ткиво. Кад је прикупљено довољно свилена конца, села је царица за радом и ткала, али не више буен, него свиле *царев конач*. Сам је владалац био оснивач свиларства и на скоро затим пронашао је и вештину бојења свиле. Прва одећа, коју је царица откала, красила је девицу левоту њене кћери, а била је бела; затим је откала одело за цара, које је било бојења плаво — боја неба — и жуто — боја земље, за упомињу на онај пролећни дан, када је цар при светлости сјајног неба нашао на земљи оно чиме је хтео да уреши свој народ.

досно кланчу: Чан-Фанг! (свилене кућница). Тада мисао на свог цара, који је скоро пре пет хиљада година уредио народ свој вештином, која је у целоме томе дугачком низу година спасла многе од глади и пропаста.

Остављајући праве силаре, немилни људски дух, која непрекидно тражи ново, ствара нове основе за своју индустрију — сад је дошао на мисао да употреби и научно ткиво за одећу, као што је употребио лентирско. Она је идеја само понукљена, а није савршена нова, јер се још у старо доба тврдило, да су људи научили вештину ткања од паукова и као најстарију ткалу именују девојку *Арасну*, која се са Минервом упутила у олну утакмицу на рабљу, т. нарзано, била побеђена и претворена у науку, у

Томислав Кризман

Из Приморља

Пре него што је смрт учинила крај славне владациу цару Хоанг-Ту, радило је тисућима вредних руку на новој производњи, а кад је отишао својим предцима и царица му брзо следовала, благодарни народ хтео му је подићи вишак споменик, али један пустињак световашо народу, да учи своју децу, да увек, кад падне тамна ноћ и заблестују небројене звезде, узму свој поглед за небо и кад виде најсјајнију међу звездама да помисле на цара свог а такође и на његову царицу, кад опазе исто тако сјајну звезду. Ово нека иде са колена на колена до крајњих времена.

Тако је и биле. Тисућима година прохујало је од тога доба, па и сад кад падне тамна ноћ и почну да се ребају милионима сјајних звезда на тамном небу, онда изиђу деца из својих домова, дигну главу небу и својим живим очима траже најсјајнију звезду и кад је нађу, ра-

коме облику она и данас гове својој страсти — ткању. Али још у оно доба сматрало се научно ткиво као неподесно за одећу. Доцније, у почетку XVIII столећа, ипак су чинени покушаји са научним ткивом, у намери да се њиме замени свила. Они су покушаји чиниени са паучица јужне Француске. *Ле Бон*, у Монпелију, успео је толико, да је, као што се прича, год. 1709. краљу Лујану XIV начинио одећу од паучине. Ово је на сву прилику претерано, али се зна, да је *Ле Бон* подно академији наука један пар чарзана и рукавице од свиле француских паукова. Та је вест изненадила Европу, а Француска Академија одредила је Реовира и друге да ону ствар проуче. Реовир није могао остварити претеране наде, јер је нашао да ипак научи плету сунине јану креку тако, да је потребно 90 њихових копаца да се испреду само један конач који би по јачини био једнак коначу од свилара. По чиненим

огледина увидао се, да би она свила била много скупља од праве свиле; да је лепија и мање траје од ове, и тако се изгубила сна нади на изразу свиле од домаћих паукова. Али што није било могуће са домаћим пауцима, можда ће бити могуће са туђим. И ако је резултат непознат, ипак по добијање свиле од наших паукова, опет су у касније доба чинили поновни оглади са теквом од паука *крстома* (*Breita diademata*). Један од огледника поднео је Лондонском друштву за лепе вештине свилени конач од 6.000 метара, који је за два часа добио од 22 паука крстоша, али је цена изишла тако огромна, да се морало одустати од исласи на ово текмно и тежити се тиме, да ће се кожда временом наћи подеснијих паукова за овај циљ. Изгледа као да ће та нада ускоро да се испуни.

Подавно већ обратили су Французи своју нарочиту пажњу на *лататне паукове*, којих има на њиховим источно-афричким острвима. Они су научи добро познати урођеницима, и они употребљају њихово предно за мале тканине или га уредују за конице којим пију одело или употребљају за друге домаће потребе. Још пре 100 година даровале су Креолкиње са острва Маурисија царици Јозефини, у знак своје оданости, један пар као алато сјајних рукавица, које су биле платтене од предња паукова (*Nephola madagascarensis*). Овај *лататни паук* са Мадагаскара дугачак је 15 см. Мрежа му је златна и сјајна; на сребрнастој грудној плочици позлаћен

је, ноге су црвене, на врху црне и опружене обухватају обим постоје човечије шаке. То је величина женке а мушка је дугачак само 3 см, и увек је подале од своје женке, а има узроча зато, јер је она у стану да после првог љубавног завоја пождере своју другу половину.

Прежа огледника са овим пауцима, добијено је од једнога за 10 дана 1900 метара конач, од другог за 7 дана 1300 мет. а од трећег 4000 мет. за 27 дана.

На Мадагаскару се живи ради на добијању ове свиле, где ће, на сву прилику, увек остати главно место за производњу, јер су сви покушаји, да се ови паукови заимствују и одомаће у Европи, остали без успеха. Њих има доста врста у тоналним земљани, па баш да се и не остваре све наде за добијање свиле од паукова предња, опет ће се конач од тога предња употребљавати за техничке циљеве, јер је врло јак. Од 12 паукових влакана испреден конач исто је толико јак колико и конач испреден од влакана свилареве гусенице, сем тога је још врло растегљив (12,50 % своје дужине на 17° температуре). Сразмера је јављује оба конач (паукова и гусенице) 0,005:0,015, па према томе увек ће коноци од паукова влакана бити лакши, што је много пробољачице за израду вадзутних лонти, о чему су се у Француској уверили на војничким станицама за вадзутне лонте.

На Парској изложби била је изложена једна потпуна женска тоалета од паукове свиле.

К к л о в к

У омрком парку, јаблина
Бунар окружују бијели,
Где смо ја и госпођа
Као сеници сјели.
Док тајни — шуме и тугују
Горди и несесели.

Лаки у небу облаци,
Свијетле пахуле дана,
Лебле и тасну врх јаблина,
И даље од шумних грана
Над ланадом бладе и путују
Пут тихих и незнахних страна.

А гледају на њима кинови
У грмау и са чистине
Побијеђени; лире камене
Стисле су руке њане:
Ладни су бози љубави
И замочу ладни — у тмине.

Владимир Видић

Загреб.

Црвени смех

Одломци из нађеног рукописа

— Леонид Андрејев —

Превод с руског ПАВЛИ М. ПРОТИК

(НАСТАВАК)

— Равеник!

— Не, убијен. Главна му одбијена. Како нас воља, а ја бих ушало предњи сепер. Још ћемо га преганити. Какару, са погом која стручаше, одбацише у страну; нога се на тренут подиже у вис, као да је хтела трчати по ваздуху, и све ишчезе у црном јендеку. Сепер се распали, и локомотива одједном поцрне.

— Слушајте! — е тихим ујасом прошапута неко.

Како нисмо раније чули! Са свају страна — немогуће је било тачно одредити место — долазило је уједначено, са широким стезањем, за чудом спокојно у својој величини и рекао би чак равнодушно. Слушали смо много и јатка и стезања, али ово није било налик ни на што од тога. На нејасној привидној површини око није могло ништа схватити, и отуда се чинило, да то стезе сама земља или небо озарено сунцем које не изаила.

— Пета прста, — рече нашивист.

— То је отуда, — показа доктор руком унапред. Студент удархата и лагано се окрете нама.

— Шта је ово? Та ово се не може слушати!

— Хајдемо!

Ми похосно пешке испред локомотиве, и од нас се пачили на насипу огромна сенка, и није била црна, но тамно-црвена од оне тихе, непомичне светлости, која се нено простирала по разним крајевима црнога неба. И са сваки нашии хорасом кобно је расло то дивље, нечувено стезање, коме се извор не могло видети — као да је стезао првени ваздух, као да је стезала земља и небо. Према својој непрекидности и чудноватој равнодушности личило је за неколико тренутака на цркву зриканца у луку — отегнуту и врелу цркву зриканца у летњем луку. И све чешће и чешће палнаху се лешине. Ми смо их овлаш разгледали и бацали се наизма — те равнодушне, спокојне, жалитиве лешине, које остављаху на месту лежана тамне крпе усирене крвине. У почетку смо их бројили, а после се изгубисмо и престасмо. Много их је било — сунити много за ту злокобну ноћ, која је дивила хладноћом и стезала сваки длањем свога била.

— Шта је ово! — викло је доктор и некоме претно пешницом. — Ви — слушајте...

Приближавала се шеста врста, и стезање је постајало одређеније, оштрије, и већ се назирашу искривљене вилице које непуштаху те гласове. Ми дрхћући загледамо у руветасту маглу, чија светлост обилазилаше, кад

неко упоредо са нама, доле, ниже насипа, јако застена на најнижим, молећивим стезањем. Одмах га нахосмо, тога равеника, на чијем су лицу биле само очи — тако су велике изгледале, кад му је на лице пала светлост сепера. Он преста стезати и само је прелазно очина с једнога на другога и на наше сепере, а у очима му се огледале безумна радост е тога што пали буре и ватре — и бе-

Р. Валден

Миша Дмитријевскић
члан Христовог Калужита

зумин страх, да ће то одмах све ишчезнути, као привиђење. Можда му је већ неколико пута била пета слика пред очина, која је одмах ишчезавала у кравом и дивљем сну.

Кретоско се даде и скоро истога тренута нахосмо на два равеника, један је лежао на насипу, други је јечао у јендеку. Кад су их дивали, доктор, дрхтећи од лутине, рече ми:

— Но, шта велите?

И окрете леђа. После неколико корака сретосмо лако равенога, који сам пљаше, придржавајући једну руку дру-

гом. Он корачаше, затворене главе, право ка нама, а као да не спаша кад му се уклонише, дајући му пролаз. Чини ми се да нас није видео. Заустави се за тренут код ло-
комotive, обгле је и пође дуж вагона.

— Седи, боље ће ти бити! — викну му доктор;
али он не одговори.

То су били први који су нас узнемишљивали. А затим
смо их све чешће налазили на насину и око њега, а
цело поље, обдано непонишљивим црвеним обдаском по-
жара, стаде гавизати као живо и одјекивати силним уз-
вицима, јаукањем, проклињањем и јечањем. Ови при-
бегуци гавизали су и вукали се као дремљиви ради пу-
штени из котарице, потрбушени, чудновати, мало налик на
дуде по својим неупотребљеним покретима и тешкој непони-
шности. Једни су били неки и послушни, други су јечали,
ураликали, гдвали и мрљали нш, који смо их спасавали,
тако страшно, као да смо их створили и то краву ра-
внотуђу пош, и њихову напуштеност међу лешима, а оне
страшне ране. Бек је недостајао места у вагонима, хаљине
су нам све биле мокре од крви, као да смо дуго стајали
под крвавом кишом, а равнице су непрестано носили, и
непрестано је све онако дивље гавизало обдвало поље.

Неки су се сами долачили, други су прилазили ду-
лајући се и падајући. Један војник готово нам притча.
Имао је разарено лице, само му једно око остало, које
је сенало дивље и страшно, а био је готово го, као да
је из купатила изашао. Одгурну ме, нагнав оком доктора
и шечна га хитро левом руком за прска.

— Разбићу ти вичу! — узвикну дрмајући док-
тора, и доладе, отежући и јетко, циничну пошту. — Ра-
збићу ти вичу! Гаде један!

Доктор се истраже, јурну на војника, и гушећи се
узвикну:

— Даћу те под суд, хуло! У затвор! Ти ми сме-
таш да радим! Хуло! Животино!

Раставише их, али је војник још дуго викло: Гаде
један! Разбићу ти вичу!

Бек же оставааше свата и одмакох се у страну да
пошумим цигару и да мало оддохнем. Од сасушене крви
као да сам наукао на руке при рукавима; прсти су се
е мукон скупали, губећи цигаре и палилнице. И кад
сам припао цигару, дувачки дим ми се учини тако нов
и чудноват, сасвим нарочитога укуса, који нисам осетио
ни рандје ни доцније. Тада ми приђе студент — сани-
тар, онај што је са нама ишао — али се мени учини,
као да сам га видео пре неколико година, а јакано не
могу да се сетим, где? Борачко је черсто, као да је мар-
шовао, и гледао је кроз мене некуда даље и више.

— А они спавају, — рече он као савршено мирно.
Ја напуних, као да се пребацивао мене тичало.

— Ви заборављате, да су се они десет дана тулили
као лавови.

— Али спавају, — понови он, гледајући кроз
мене и више. Зтним се наже к мени и, претећи претом,
и то онако сухо и мирно продужа:

— Рећи ћу вам. Рећи ћу вам.

— Шта?

Он се све наже нагињао мени, значајно претећи
претом и позивајуће:

— Рећи ћу вам. Рећи ћу вам. А ви ми не причајте.

И све онако оштро же гледајући и још једном по-
претивши претом, извади револвер и опали у своје слепо
око. И то не ни мало не зачули и не упалили. Уаех ци-
гару у леву руку, вичуних претом рану и удутих се на-
говима.

— Студент се убио. Чини ми се, још је жив, —
рекох доктору. Он се ухвати за главу и претења:

— Ах, ђаво га!... Та немамо више места. Био и
онај ће се још мало убити. И дајем вам часну реч, —
срдито и претећи узвикну он: — и ја ћу! Да! И онда
— ладте пенке. Места нема. Можете се жалити, ако вас
је боља!

И вичући даље, он се окрете, а ја придох оного,
који ће се одмах убити. То је био санитар, такође, чини
ми се, студент. Он стајаше наглошом челом на вагон, ра-
мена су му се тркала од плача.

— Престаните! рекох му, дотакнувши се рамена.

Али се он не окрете, не одговори и плакаше. И у
њег беше потлака изадавачки пог у онога, и исто овако
страшан: стајаше раскорачених ногу, као најангича кад
повраћа; врат му је био у крви — мора бити да се
хватао рукама.

— Дакле! — рекох ја нестрпиво.

Он се одмаче од вагона, гаде главу, погуре се као
старац и пође некуда у поврчину, даље од свију нас. Не
знам зашто, пођох и ја за њим, и дуго смо ишли, све
некуда у страну, даље од вагона. Чини ми се, он пла-
каше; и мени би тешко и сам хтедох плакати.

— Станите! — узвикнух ја, зауставивши се.

Али он иђаше, е мукон мичући носави, погурен,
налик на старца, са својим узаним плећима и неупотребљеним
ходом. И укорго га несташу у црвенкастој нагли, која је
нагледала као светлост, а ништа није осветљавала. И ја
остах сам.

У лево, далеко пош од мене, промаче ред нејасне
светлости — то воз оде. Ја сам био сам — међу иртва-
ница и онима који умираху. Колико их је још остало!
Поред мене је било све непонишљиво и иртво, а тако даде
гавизала је пољана, као жива — али ми се тако чинило
и то сам ја сам. Али станање не престајаше. Оно се шир-
ило по земљи — утањено, очажно, налик на деци плач,
или на урлици хиљаде бачених штењади. Као онтра, бе-
скрајна ледена игла, улазише ми он у мозак и лагано се
креташе назад и напред — назад и напред...

Шести одломан

... то су били наши. Услед побрканог кретања, које
је у току последњег месеца пратило обе војске, и нашу
и непријатељску, менајући све паредбе и плазове, ми смо
били уверени, да се на нас среће непријатељ, и то че-

тврди корнџе. И већ је све било спремно за напад, кад неко јасно примети на доследу наше лундире, те се кроз десет минута претворања претвори у ивиру и срећну увереност: то су били наши. И они су, како изгледа, познали нас: ишли су нам у сусрет савршено спокојно, и у томе безбразном кретању осећао се јести, као и под нас, срећни осмех неочекиваног сусрета.

А кад они почеше пуцати, ми за неко време не смогомо разумети, шта значи то, и још смо се смејили, — под читаним пласком шрапнела и танаја, који сипаше на нас и за час покоси стотине људи. Неко викну да је то грешка, и — тога се добро сећам — сви ми унаглас, да је то непријатељ и да је оно његова униформа, а не наша, и одмах одговорисмо ватром. Кроз петнаест, по свој прилици, минута — одбили ми обе ноге, и тек сам дошао себи у болницу, после ампутације.

Тоне говорили, дајући тачна објашњења, која су ми изгледала могућна и јасна. Сам пак ја ни сада не могу потпуно уверено рећи, како се почео тај чудновати неспоразум, пошто сам подједнако јасно видео прво нашу, првену униформу, а затим њиху, неранцету. И некако су врао брзо сви заборавили тај случај, тако заборавили, да су о њему говорили, као о правој битки, и у том смислу су били написани многи, потпуно искрени извештаји; ја сам их тек код куће читао. Према нама, рањенима у тоне боју, учешћа су била у почетку у неколико чудновата, — као да су нас мање жалили него друге раненике, поубрао је ипичице. И тек нови случајеви, слични ономе, то јест што су у непријатељској поједи два одреда збиља потула један другог скоро до ногу, стубовима се поћу вриса у проп — даје ми право да мислим, да је ту била грешка.

Иван Тигилов

НАСТАВА

Упитих: чини се савршено бој? али ми одговорисае за-
вијено утешно, из чега закључих, да смо потучени; а
затим мене, богаља, обузе радост, што ће ме сад послати
кући, што сам ја ипак жив — жив за дуго времена, за
навег. И тек сам после недеље дана дознао неке подро-
бности, које ме поново бацисше у сујину и нов, још не
протрљан отрак.

Да, изгледа да су то били наши, — и наша гра-
ната бачена из наших топа, нашим војником, одбила ми
је ноге. И нико није могао објаснити, како се то могло
догодети. Нешто се десило, нешто је помрчало вид, и
два пука једне војске, стојећи на растојању једне врсте
један од другог, читав час су истребљивали један дру-
гога, потпуно уверени, да имају посла с непријатељем.
Нерадо су се сећали тога случаја, и — што је најчудно-
ватије — видели се, да многи ни до сада не увијају
погрешку. Управо, увијали су је, али су мислили, да је
она доцније наступила, а у почетку су заиста имали посла
са непријатељем, који се онде сакрио у оншто забуну
и подметнуо нас под своје картече. Неки су отворено о

Наш доктор, онај што ми је извршио ампутацију,
суп, кошчат старац, који заударисае на јодоформ, дувански
дим и карбол, који се нешто нечому сјећаше испод жуго-
сеах, поретких бркова, рече ми, жмичећијући очима:

— Срећа наша, што идете кући. Овак некако не
иде како треба.

— Како то?

— Овако. Не ваља. У које време простије је било.

Он је судиловао у последњим европском рату, који
је био скоро пре четврт века, и често га се са задово-
љством сећао. А овај није разумео и, како сам приметио,
бојао се.

— Да, не ваља, — уздахну он и направи се,
скривен у облаку дуванског дима. — И сам бих отишао
одавде, кад би се могло.

И напунивши се мени, прошапута кроз жуте, опалене
бркове:

— Скоро ће наступити такав моменат, кад већ нико
није неће одавде отићи. Да, ни ја, нико! — и у блиским,
стариим отица његовим снажних онај исти уночени, тупи

израза. И нешто ужасно, несвесно, налик на над хиљаде аграра, сену у овој глави и, пранути се од ужаса, прошапутах:

— Криви смех.

И он би први који ме је разумео. Он живо кликују главом и потврди:

— Да. Криви смех.

Седе сасвим близу мене и, зверајући по соби, прошапута брзо, старачки, мичући оштром, проседом брадицом:

— Ви ћете скоро отићи, на хоћу да вам кажем.

Јесте ли гладни кадгод тучу у доњу за угодболе? Нисте? А ја сам гладан. И они су се тукли, као здрави. Разумете ли: као здрави. — Он понови значајно неколико пута ту фразу.

— На шта је с тим? — тако исто шапатом и уплашено уштах ја.

— Ништа. Као здрави.

— Криви смех! рекох ја.

— Умирила су их водом.

Ја се сетим кише, која нас је онако пошамшала, и наљутих се.

— Ви сте полуледи, докторе!

— Насан више од вас. У сваком случају, нисам више.

Он обухвати рукама оштра, старачка колена и церака се; и бечећи се на ме преко рамена, са истим неочекиваним и мучним смехом на сувим уснама, он неколико пута лукаво напусти на ме, као да смо само ја и он знали нешто врло смешно, што нико не зна. Затим, свечано као професор напосматрања, који показује вештине, високо подиже руку, лизају је слепици и опрезно, дама претима дотаче се онога места на покривачу, под којим би се налазило моје ноге, да нису одсечене.

— А разумете ли ово? тајанствено зашпта он.

Затим исто онако свечано и знатајно показа руком редове постела, на којима лежаху ранјеници, и понови:

— А можете ли ово објаснити?

— Ранјеници, — рекох. — Ранјеници.

— Ранјеници, — понови он, као ехо. — Ранјеници. Без ногу, без руку, с разнеженим трбухом, згњеченим грудима, избјигленим очима. Ви то разумете? Врло ми је мило. Значи, разумјете и ово?

О гниошћу, неочекиваном у његовим годинама, баци се доле и стаде на руке, одржавајући ногама равнотежу у ваздуху. Вели летим огртач пресави се доле, лице му се пала криво, и, гледајући ме упорно чудноватим, извртнутим погледом, с мучко лабави испрекидаше речи:

— А да ли... и ово... разумете?

— Престаните, — прошапутах ја уплашено. — Иначе ћу викати.

Он се преврну, узавуе природан положај, седе опет код моје постеле и, задувавши, настави:

— И то нико не разумје.

— Јуче су опет пуцали.

— И јуче су пуцали. И прекрјуће пуцали, — олакшаху он главом.

— Ја хоћу кући! — рекох тужно. — Драги докторе, ја хоћу кући. Не могу овде остати. Престајем нервозити, да мна кућа, где је тако лепо.

Он мишљаше о чему и не одговори, а ја запалах:

— Ох, Боже, ја немам ногу. Ја сам тако волео да идем на велосипеду, да јурим, трчим, а сад немам ногу. На десној сам ноzi кулао сина, и он се смјехе, а сад... Проклетс да ете! Куда ћу? Мени је тек тридесет година... Проклетс да ете!

И ја сам ридео, ридео, сећајући се својих нивих ногу, својих брзих, јаких ногу. Ко ми их је одузео, ко их је смео одузети!

— Слушајте, — рече доктор, гледајући на другу страну. — Јуче сам видео, кад сам је дошао непријатељски војник. Ауд војник. Био је готово го, избујдан, изгребан, гладан као животиња; сав обрастао косом, како смо и сви ми обрасли, и лично је на дивљака, на противног човека, на јазицу. Млатарао је ружама, преврљао се, невао и драо се, и јуришао да се бије. Нахранили су га и отерали натраг — У поље. Куд би их иначе? И даву и ноћу лутају они, као издрпане и аласује аветице, по брдима и гудурама, напред и натраг и у свима правцима, без пута, без циља, без пристаништа. Млатарају рукама, церакају се, доду се и невају, и кад се сусрећу, ступају у тучу, а, може бити, и не виде један другог. Чиме се хране? По свој прилици — ничим, а, може бити, лешинама, заједно са зверовима, заједно са оним дебелим, измједаним подизањим псима, који по читаве ноћи урмају по брдима и скантучу. Ноћу као птице, пробудене буром, као гладни лештери, скупљају се на натр, и чим се налаже натра због хладноће, кроз поља часа нивикне око ње десетак крештањих, исцепаних, дивљих прилика, сличних оземља мајкуница. Понекад пуцају на њих на позива, понекад нарочито, изведени из страдања њиховог бесмисленог, страшном дреком...

— Ја хоћу кући! — викам сам затиснувши уши. И као кроз напук, глухо и грозно продирале су у мој напашени мозак нове ужасне речи:

— ...Многе их има. Стотинама их умире у провалијама, у курјачким ружама, напашеним за здраве и паметне, на остацима бодљикаве жлице и колу; они се уздице у правилине, разумне битке и бију се као јунаци — увек напред, увек храбри; али често бију и своје. Они их се донадају. Сад тек још силаним с шавети и зато седим и разговарам се с вама, а кад ме разум потпуно остави, изићи ћу у поље — изићи ћу у поље, узвикнућу поклаци, скупнућу око себе те јунаке, те витеше без страха, и обавићу рат цеоног света. У неслој гомили, с музиком и песама, ући ћемо ми у градове и села, и куда ми прођеко, куда ће све бити прино, тамо ће се све окретати и играти, као ватра. Они који нису поврли, придружаће се нама, и нама ће храбра војска расти, као лавина, и очистиће сав тај свет. Ко каже, да се не све убијати, налити и отивати?...

Он се већ дераше, тај полудели доктор, и као да својом вином разбуди угнати бодове оних, у којих беху нескладне прси и трбуш, и избацише очи, и пробијене ноге. Страшници, једнаки и плаћени стењањем напуни се соба; са гнију страна окретоше нам се бледа, жута и напашена лица, нека без очију, нека тако страховито наизама, као да су се из пакла вратила. И они јечаху и слушаху, а кроз отворена врата наљажно последаше иррационална, нечовечна сенка, која се подизала изнад света, и полудели старац ликаше, пружајући руке:

— Ко каже, да се не сме убијати, палити и отијати? Ми ћемо и убијати, и палити, и отијати. Весела, безбрижна гомила јунака, ми ћемо све разрушити: њихова здања, њихове универзитете и музеје; као весела деца, пуни огненог смеха, поуграбљено на развалинама. Објавићу да је наша отаџбина луда кућа, да су наши непријатељи и лудаци сви они, који још нису синали с памети; и када се велики, ја немоћан, радостан, зачаран над светом, као његов једини владалац и господар — какав ће весео смех обујати нашоу!

— Крвави смех! — повиках ја прекидајући га.
— У покој! Ја опет чујем крвави смех!

— Пријатељи! — продужи доктор обраћајући се једнаки, уназакљени сенкама. — Пријатељи! Ми ћемо имати дрвено, крваво сунце и црвен месец, и зверови ће имати црвену веселу плаку, и ми ћемо одрати кожу с онога, — ко је сунце био, ко је сунце био... Јесте ли пробали да пијете крви? Она је помало топла, али је она црвена, и има тако весела, крвави смех!..

Седми одломан

...то је било нечовечно, то је било незаконито. Црвени крст поштује цео свет, као светињу, и они су видели, да то не иде воз са војницима, него с немоћним раменицима, и требало је јавити да је подметнута мина. Нерешени људи, они су већ савлази у кући...

Осми одломан

...око самовара, око правог самовара, из кога је кулала пара, као из локомотиве — чак је и стакло на лампи мало замагљило, тако је јако пила пара. И шолце су биле исте, с пола плаве а изнутра бело, врло лепе шолце, које нам је још о свадби поклонила женаина сестра — врло крива и добра жена.

— Валда нису све читаве? — унутах ја неповерљиво, мешајући шећер у чаши чистом сребрном кашмиџином.

— Разбили смо једну. — рече жена расејано отварајући славицу, из које дивно и лако потече врела вода.

Ја се насмејах.

— Шта ти је? — унута брат.

— Ништа. Е, сад ме одвучите још једанпут у кабинет. Потрудите се око хероја! Доста сте беспоследици без мене! И ја, наравно у шали, зашевах: Хајмо храбро у бој, другови, на непријатеља...

Он разумеше шалу и осмехнуше се, само жена не подиже главу: она брисаше шолце чистиош извоним убрсом. У кабинету опет спавах: плавичасте тачете, лампу са зеленим штитом и сточић, на коме стајаше боца с водом. И он беше кало прашњава.

— Насните ми водиче из њега, — наредих ја весело.

— Сад си чај пио.

— Не мари, не мари, насните. А ти, — рекох жени, — узми сличича и поседи кало у оној соби. Малим те.

И малим гутљајима, с насладом, ја пијаш воду, а у суседној соби седела је жена и спав, али их нисам видео.

И. Зален СТАРИ ЈАПАНСКИ БОРАЦ

— Тако, добро је. Сад одите аво. Али зашто он тако дуго не иде да спава?

— Мило му је, што си се ти вратио. Иди оцу, чедо моје.

Но дете се заплата и сакри се у мајчину крилу.

— Зашто плаче он? — унутах у недоумици и окретох се: — Зашто сте сви тако бледи и ћутите, и идете за мном као сенке?

Брат се гласно насмеја и рече:

— Ми не ћутимо.

И сестра понови:

— Ми непрестано разговарамо.

— Ја одох да спремам вечеру, — рече мати и журно изиђе.

— Да, ви ћутите, — с неочекиваном увереношћу понових ја. — Од самог јутра ја од вас не чујем ни

речи; само ја ћерата, свејем се и весео сам. Зар ни се ни нисте обрадовали? Зашто сви избегавате да ме гледате, зар сам се тако променио? Да, тако променио. Ни огледала не видим. Зашто сте их уклањали? Дајте ми огледало.

— Сада ћу довести, — одговори жена и дуго се не врати, а огледалце донесе соборица. Ја погледах у ње, и — нех сам видео себе у вагону, на станици — то је било исто лице, мало постарело, но ипак обично. А она, чини ми се, као да су очекивали да ћу ја узвикнути и пасти у несвест, — тако су се обрадовали, кад сам жиро ухватио:

— Шта има ту необично?

Све гласније смејући се, сестра брзо нађе, а брат рече уверено и мирно.

— Да. Мало си се изменио. Тек си нешто обелавио.

— Хвали Бога и за то, што је глава остала, — одговорих ја равнодушно. — Ама куда одлазе оне: час једна, час друга. Провожај ме још по собама. Како је уобичајено, ништа се не чује кад иде. Колико сте је плаћили? Нећу баш жалети поца; купићу себи још боље ноге... Гас, велосипед!

Он вистине о зиду, још сасвим нов, само му гуме савишле без ваздуха. На гузи задњег точка застало мало блато — кад сам се последњи пут возио. Брат је ћутао и не претане столицу, и ја сам разумео то ћутање и ту неодагност.

— У нашем куку само су четири оштрица остала жива! — суморно рекох ја. — Ја сам врло срећан... А велосипед умиш ти, сутра та умиш.

— Добро, убогу, — искориче пристаје брат. — Да, ти си срећан. Пола је нашег града у црњини. А ноге — то, заиста...

— Разуме се. Нисам ја поштопоша.

Брат се изненадно заустави и ухвати:

— А што ти се тресе глава?

— Станица. То ће проћи, вели доктор.

— Па и руке?

— Да, да. И руке. Све ће то проћи. Воли, молим те, досадило ми је стајање.

Покривах ми расположење, те незадовољан људи; по радост ми се поново врати, кад ми почеше наменити постељу, праву постељу, на диваном кревету, на кревету, који сам ја купио пред свадбу, пре четири године. Простран су чет чаршав, затим претресали јастуке, пресавили покривач. Док сам ја гледао ту свечану церемонију, у очима су ми сјајале сузе од смеха.

— А сад ме сици и положи, — рекох жени. — Како је лепо!

— Сад, мили мој!

— Врже!

— Сад, мили мој!

— Та шта радиш?

— Сад ћу, мили мој.

Она стајаше иза мојих леђа, код великог огледала, и ја узалуд окретах главу да је видим. И најзадипут она завика, тако званика, како се само у рату виче:

— Како је то!

И јурих к мени, загрли ме, шаде крај мене, кријући главу код одоочених ногу, е ужалом окрећући се од њих и поново надижући, дубљаше оне остатке и плакаше:

— Какав си ти био! Та теби је тек тридесет година! Био си млад, лени. Како је то! Како су сурови људи. Зашто је то? Коно је то било потребно! Та, мој добри, мој јадни, мој мили, мили...

И тада, на тај јурих, дојуреше сви они, — и мати, и сестра, и дојкиња, и сви су плакали, нешто говорили, нудили се око мојих ногу, и тако плакали... А на прагу је стајао брат, блед, сасвим бео, вилице су му се тресле и с вреском узвикну:

— Ја ћу те с вама подудети! Подудећу!

А мати се нукла око столице и није нише јавукала, само је крчала и ударала главом о токове. Чист кревет, с претресаним јастуком, с преврћеним покривачем, стајаше; онај исти кревет, који сам купио пре четири године — пред свадбу...

Девети одломак

...Седео сам у кади с топлом водом, а брат је забављено кочачао по малојој собица, час седео, час устајао, узимао у руке сапуни, чаршав, пражички кратковидни очина и очиг остављао. Затим се окрете к зиду и, откидајући прстом лени, ватрено продужи:

— Помисли сам: зар се могу без казне десетине и стотине људи учити сажаљењу, памети, логичи, — давати им свест. У главном — свест. Може човек постати немилосрдан, изгубити осетљивост, наизма да гледа крв и сузе и патње — као и они касали или понеки доктори или војници; али како може онај који позна истину, одрећи се ње? По може мислети, то је нешто друго. Од децетиства су ме учили да не мучим животиње, да буден милосрдан; тоно су ме учили и све књиге које сам прочитао, и ја с болом жалим оне, који пропадају у нашем проклетом рату. Али ето време пролази, и ја се почињем навикавати на све те сирти, патње и крв; ја осећам, да и у обичном животу постајем мало осетљив, више равнодушан и само ме јака убојена потребају, — али на сам факт рата не могу се наизма; кој ум није у стању да појми и објасни оно што је у својој основи безовиш. Милон људи скучају се на једно место, труде се да дају правилност своје рад, убијају једна другог, а свима је подједнако темно, и сви су подједнако несрећни — на како је то, зар то није чудот?

Он се окрете и ухватио управу на не своје кратковиде, наивне очи.

— Кривај смех! — одговорих ја весело брицајући се.

— И ја ћу ти истину рећи, — рече он положиши хладну руку на моје раме, по као да се улапши што је голо и мокро, брзо је одмаче: истину ћу ти рећи. Мене је веома страх да не подумим. Не могу да разумем, што се ово дешава. Не могу да разумем, и то је ужасно. Кад

би ми погод то могло објаснити, али нико не може. Ти си био у рату, видео си — објасни ми.

— Или до врата! — одговориш у шали брчкајући се.

— Ето и ти тако! — тужно продужи брат: — Нико

Брат протр своје хладне руке, тихо се насмехи и продужи:

— Кад си ти још тамо био, бивало је ноћи, кад нисам могло заспати, и онда су ми долазиле на ум чудне

ФРАН ТРАТНИК

ВРАЧАРА

ни није у стану покоја. То је ужасно. И ја престајем даље разумевати, шта је могуће, шта немогуће, шта је паметно, а шта лудо. Кад бих те ја сад дохватио за гушу, прво полако, као мзањки, а после јаче и удавно те — шта би то било?

— Ти говориш којешта. То нико не ради.

мисли: да узмем секиру и да побијем све: маму, сестру, послугу, нашег пса. Разуми се, да су то биле само мисли, и ја то никад нећу учинити.

— Надаи се, — осмехнух се ја брчкајући се.

— Ето, плашми се и пожева, свега општрога, сјајнога! Чини ми се, ако узмем у руке нож, да ћу навесно

кога бидо заклати. Зар није тако — зашто да не зако-
леш, кад је нож остар?

— Довољан основ. Ала си ти, брате, чудноват човек!
Дела, пусти још мало топле подице.

Брат одвину славину, оточи воде и продужи:

— Па ме страх и од гониле, светине, кад је се
много скуп. Кад у вече туђем на улици жагор, вику,
обузо не дрхтавица и понесам, да то већ почине...
сечи. Кад неколико људи стоје један према другом и не
чујем о чему се разговарају, мени ће се учинити, да ће
сад повикати, бадити се један на другога, и учиниће се
убиство. А знам ли, — тајанствено се принае он коме
уху, — новине су пуне вести о убијствима, о некаким
загонетним убијствима. Бесмислица је тврдити, да колико
је људи, толико је људи — човечанство има један разум
и он се почиње мутити. Ништа моју главу, како је вреда.
У кој је нутра. А понекад постаје хладна, и све се у
мој ирине, леда, претвара се у страни, непокични лед.
Ја морам полудети, не смеј се, брате: ја морам полудети.
— Већ има четврт часа — време је да изиђем из каде.

— Још мало. Један минут.

Тако ми је пријатно било седети у кади, као и пре,
и слушати познати глас, не обраћајући пажње на речи,
и гледати све познате предмете, просте, обичне: банару,
мало позеледелу славину, зидове с познатим сликама, фо-
тографске потребе, у реду рашиштене на подици. Омет
ђу се занимати фотографијом, снимати просте и тихе пре-
деле и слиа: како се смеје и шапа, како плае. Тиме се
може занимати и без ногу. И отел љу нисати — о пла-
метним књигама, о новим успесима људског ума, о лепоти
и миру.

— Аха-ха-ха! — засмејах се ја брчкајући се.

— Шта ти је? — уплаши се брат и погледа.

— Ништа. Весео сам, што сам код куће.

Он ми се осмехну као дете, као млађег, и ако сам
био три године старији од њега, и замисли се као старац
који има ванке, сужорне и старе мисли.

— Куда да се бежи? — рече он смачнувши равно-
пнина. — Сваки дан, приближно у један час, новине на-
устанавлију ток, и цело човечанство уздрхти. Та једновре-
меност осећаја, суза, мисли, патњи и узаса одузима ми
снагу, и ја сам онда као ивор на таласима, као сламка
у вихору. Нека ме сила избаци из обичнога коловока, и
свако јутро бива један страпаншанован, кад лебдиш у
ваздуху изнад мрачне провалије безума. И ја ћу унети
у њу, морам унети. Ти још не знаш све, брате. Ти не
читаш новине, од тебе много штошта крију — ти још
не знаш све, брате.

И то, што он говораше, изгледало ми је мало не-
кида, мучна шава, — то је била судбина свију оних
који су у безумљу своје приближавали се безумљу рата
и одвраћали нас од њега. Ја сам то сматрао за шава —
као да сам заборавио у томе тренутку, брчкајући се у
топлој води, све оно што сам тамо видео.

— Па нема их, нека крију, — а мени ваља нала-
зити из каде, — рекох ја лановилено, а брат се осмехну
и позва слугу, те ме изаидише и обукоше. Затим сам шво
жирени чај из своје пругасте чаше и нислио, да се може
и без ногу живети, а онда су ме одвели у кабинет, до
кога стола, и ја се спрехих да радим.

До рата сам нисао у једном часопису прегледа туђих
књижевности, и сад перед мене, докле могу руку пружити,
лежало је томла тих мисли, дивних књига у јутим, пла-
ним и загаситим понемима. Моја радост је била тако ве-
лика, укљивање тако дубоко, да се нисам могао задржати
да читам и само сам претурало књиге, нежно их мазаша
руком. Осећао сам, да ми по лицу плавна осмеја, веро-
ватно, врло глуп осмеја, ала га ја нисам могао задржати,
укљивајући у деш изведених насловима на коришма, у
словина, у строгој и дивној простоти пртежа. Како је
много у свему томе ума и осећаја лепоте! Колико ми је
људи морало радити, тражити, како је много ваљало ула-
жити дара и укуса, да би се начинило, рецимо, ово слово,
тако просто и укљено, тако наметно, тако хармонично и
лепорско у својим непреплетаним цртама.

— А сад ваља радити, — озбиљно, с поштованим
прека послу рекох ја.

И узео перо, да ставим заглавље — и, као каба
привезана копче, стадо насекати моја рука по хартији.
Перо је продирало кроз хартију, шкрипало, трзало се,
бесомучно журило у страну и изводио ружне линије, не-
прекидане, криве, без смисла. Ја не узвикнух, ни пошкох
се — охладих се у крочих појимајући страну истину
која се приближаваше; — а рука је скакала по јасно
осветљеној хартији и сваки је прет на мој тресло се у
таком некоћном, живом, безумном укљету, као да су ти
прети били још тамо, у рату, и гледали крв и пожар, и
слушали јечаве и јауке неописаног бола. Они се одво-
јаше од мене, оживеше, постаде очи и уши, они прети
који безумно дрхтају; и ледећи се, немајући снаге да
викнем и поклекнем се, пратио сам њихову дивну игру по
чистој, белој листу.

И била је тишина. Она су мислили, да ја радим,
и позитиварили су свз врата, да ме ни звук не узнемира;
— сам, без снаге да се покренем, седео сам у соби и
послушно гледао како ми руке дрхну.

— Ништа то није, — рекох гласно, а у тишини
и усамљености кабинета глас одјекну провукло и ружно,
као глас подуделога. — Ништа то није. Ја ћу дикто-
вати. Та Милтон је био слес, као је нисао свој „Пова-
љени рај“. Ја могу да мислим — а то је главно, то је све.

И почех састављати дугу, овртнушту фразу о елином
Милтону, али се речи почеше мешати, испадати, као из
рђавог штампарског слога, и док сам дошао до краја
фразе, већ сам заборавао њен почетак. Хтео сам да се
сетим онда, ондакле је то почело, зашто ја нисам ту чу-
дновату, бесмислену фразу о некаком Милтону — и
нисам могао.

— „Повраћени рај“, „Повраћени рај“, — понављао сам и нисам разумео, шта значи то.

И онда ми паде на ум, да уопште много забораваам, да сам постао необично расејан и бркан познате личности; да чак у прелому разговору губим речи, а понекад, и ако знам реч, не могу никак да разумем њено значење. Јасно ми се предстало овај данашњи дан: неколико необичаја, кратак, одсечен, као моје ноге, с празним загонетним местима — другим часовима губитка свести или осећаја, о којима се ништа не могу да сетим.

Хтео сам да дозovem жену, али сам заборавио, како јој име, — то ме већ не зачули нити упалили. Пропштах тихо:

— Жено!

Нескладна, необична у понашању реч тихо одјекну и загре без одговора. И била је типична. Они су се бојали да неопрезни звук не сметају моме раду, и била је тишина — прави кабинет научника, спретан, тих, погодан за размишљање и књижевничко стварање. „Мили мој, како се брину за мене!“ — помислих ја, размишљам.

...И надахнуће, свето надахнуће осећам ме. Сунце се упали у мојој глави, и његови врели стваралачки зраци расуше се по целом свету, пуштајући цвеће и песме. Цвеће и песме. И ја сам целе ноћи писао, не осећајући умор, слободно летећи на крилима силнога, светлота надахнућа. Ја сам писао нешто, бесмислено дело — цвеће и песме. Цвеће и песме...

ДРУГИ ДЕО

Десети одломак

... срећом, он умре прошле недеље, у петак. Понављам, то је велика срећа за брата. Богдан без ногу, сав у дрхтавици, с разореном душом, у својој безумној екстази књижевнога стварања био је страшан и бедан. Од саме ове ноћи читао два месеца писао је не дижући се са столице, не примлајући храну, плачући и пењући, кад би га на неко време укључили од стола. С необичном брзином летео је сухим пером по хартији, одбацивао листиће један за другим и све писао, писао. Изгубио је сан, и тек двапут нам је пошљао са руком да га на неколико часова положимо у постељу, захваљујући јакој дози морфијума, а после тога већ ни наркотика није била у стању победити његову стваралачку безумну екстазу. По његовој захтеву, на прозорима су вас дан било занесе, и лажи је горела, правећи илудну ноћ, а он је пушио цигару за цигаром и писао. Како нагледа, био је срећан, и никад нисам имао прилике да видим ход здравих људи тако лице пуно надахнућа — лице пророка или великога песника. Био је силно окрмно, тело је изгледало као од воска и прозирно, као у неосновка, и сасвим је оседао; почео је свој безумни рад још релативно млад, а свршио — као старац. По хиткад би се журно дао нише више не обично; перо се забављало у хартију и ло-

миле, али он то није примећивао; у такви тренуцима нисмо га смели дирати, јер чини би га се мало дотакли, добио би напет, сузе, безуман смех; у неким тренуцима, што је бивало врло ретко, он се блажено одмарао и благо беседио са мном, питајући увек једно исто: ко сам ја, како ми је име и од кад се занимам књижевном?!

А затим је синеходљиво причао, увек једним истим речима, како се смешно уплашио, да је изгубио сећање и не може да ради, и како је сјајно, одмах, опровергао ту луду претпоставку, почевши своје велико бесмислено дело о цвећу и песмама.

— Разуме се, да ја не полажем на признање са-

Влахо Буковац

Младост

временика, — гордо и уједно скромно говораше он, нећући дрхтати руку на голму правних листића, — али ће будућност, будућност ће појмити моју идеју.

О рату није ни једанпут помислио, и ни једанпут не помислио жену и сина; уображени бескрајни рад тако му је прогутало сву пажњу, те сумњао да се собој нешто другог, сем њега. У његову присуству могло се пћи, разговарати, а он то није примећивао и ни за тренут није му с лица слизало израз страшне напругности и надахнућа. У глуху ноћ, кад су сви спавали а само он неуморно писао бескрајну мрежу безумља, он је нагледао страшно, и само ја и жити бисмо се усуђали да му приђемо. Једанпут сам покушао да му дам нешто сухога пера писаачку, ислећен да, може бити, он заоста нешто пише, али на хартији су остале само ружне линије, непрекидане, криве, без смисла.

И уишо је ноћу, за радом. Ја сам добро познавао брата, и његово лудило није ме изненађало: стравна нашта о раду, која се огледала још у његовим мислима из рата, која је чинила садржину свег његова живота по повратку, немишљиво се морала сударити с њихови његона уморног, напавеног мозга и изазвати катастрофу. И мисли, да ни је доста тачно пошло за ратом да уредим сву конзеквентност осећања, који су га довели до краја оне пононе ноћи. Уопште, све што сам онде записао о рату, узео сам према речима покојнога брата, које су често врло нејасне и без везе; само су неке спорне слике тако неизгладно и дубоко урезале се у његов мозак, да их могу изнети скоро дословно, како је он причао.

Ја сам га волео, и његова ме смрт притрескује као камен, и мучи мозак својом бесмислености. Уа оно невојано, што обавија моју главу као лаузина, она је додала још једну замку и четрто је везла. Цела наша породица је отишла у село, рођацина, и ја сам сам у целој кући — у оној собици, коју је брат тако волео. Послугу смо отпустили, и само је пратар из суседне куће долазио у јутру да подмече пећи, а у осталом времену — ја сам, сланчан нуди, која је затворена између два прозора, — ударао и разбијао се о некакви провиди, по непобеду преграду. И ја осећам, ја знам, да из ове куће нећу изићи. Сад, кад сам сам, рат потпуно влада многе и стоји као нерешена загатка, као страшни дух који не могу у тело обући. Ја му дијем све жуте обавке: скелета без очију на коњу, некаке безобличне сенке, која се створила у облацима и бешћуно обузла земљу, али ми ни један обави не даје одговор и не испуњава онај хладни, тупи ужас који је обузео.

Ја не разумем рат и морам подумети, као брат, као стотине људи које су се отуда вратили. И то ме не плаши. Изгубити памет, чини ми се дично је дело, као погубија стражања на стражишту. Али очекивање, али оно лагано и неликовно приближавање безумља, оно тренутно осећање нечег огромног, што пада у провалију, онај несвесни бол узнемирености мисли... Моје је срце онемело, оно је укрло и нека му новог живота; али је мисао — још жива, још се бори, некад силна, као Саксон, а сад невољна и слаба као дете. — Жао ми је не, моје сироте јасан. Какав нисам у стању да прикинем мучење тих твондених обрца, који ми пратежу мозак; тада бих налетео на улазцу, на трг, где је народ, и викнуо бих:

— Омакх прекрните рат — илн...

Али како „или“? Зар има речи, које би ми вратиле разум, речи, на које се не би нашло других исто тако громких и лажљивих речи? Или пасти пред њима на колена и залазвати? Да, али зар стотине хиљада не продавају свеу у свету, а зар то нечему на колико доприноси? Или се убити пред њиховим очима? Убити се! Хиљадама их укире последично — а зар то нечему на колико доприноси?

И кад тако осетим своју немоћ, обузме ме беснило — беснило рата, који ја мрзим. Хтео бих, као онај

доктор, да пошали њихове куће, с њиховим илалек, с њиховим женама и децом, да отуђим воду коју они пију; да дигнем све мртве из гробова и побацим лешине у њихове прљаве станове, на њихове постеле. Нека са њима спавају, као са женама, као са својим љубавницама!

О, кад бих ја био демон! Сав утис, којим облаује пакао, ја бих пренео на њихову земљу; ја бих постао владалац над њиховим сновицима, и кад би с осејком на устима осењавали кретоу своју децу, — створио бих се пред њима, мрачан...

Ја, ја морам подумети — по волео бих само што пре. Само што пре...

Једанаести одломак

...лаборанца, групу дрхтаних, уплашених људи. Кад су их извели из вагона, гоника је зарежала — зарежала као један огроман злочић нас, у кога је лавина кратак и слаб. Зарежала и убутила тешко дишући, — а они су ишли сабијени у гонилу, с рукама у реповима, молећиво се смешају бледим уснама, и поге су ни тако ступале, као да ће их сад неко позад, негод колона, учврстити штапом. Али један је пишао мало одмакнуто у страну, миран, обилази, без осејка, и кад ми се погледа срео с његовим првим очима, прочитао сам у њима отворени и голу мржњу. Ја сам јасно спазно, да је он прелазе и смену се од мене пада: кад бих са сад почео убијати, онако обезоружаног, он се не би ни јавио, не би се бранио, правдао — он се свему од мене пада.

Ја потрчах заједно с гоником, да још једном спазим његове очи, и то ми је пошло за руком, кад су већ удаљили у кућу. Он уђе последњи, пропустивши мимо себе другове, и још једном ме погледа. И тада сам видео у његовим великим прним, без зеница очима таку мучку, таку бездану ужасу и безумља, као да сам изгледао у најнесрећнију душу на свету.

— Шта је онај, с оним очима? — упитах спроводника.

— Омицир. Луд је. Много их има ованих.

— Како му је име?

— Ћути, неће да каже. И његова га не познају.

Тако, неки луталица. Већ су му једанпут сканула замку с врата, али напшто! — Спроводник одмахну руком и несташе га иза врата.

И ево сад, у вече, ја мислим о њему. Он је сам, нећу непријатељски, које сматра способнија за све, а његова га не познају. Он ћути и стрљиво чека, кад ће поћи сасвим из света отићи. Ја не верујем, да је он луд, и он није кукалица: једини се он држао достојанствено у токицима оних дрхтаних, преплашених људи, које исто тако и он, како изгледа, не сматра за своје. Шта он мисли? Колика дубина очаја мора бити у души тога човека, који, умирући, неће да каже своје име! Напшто је? Он је свршио са животом и са људима, он је познао њихову праву вредност, и њих неми око неге, на његових ни туђих, па на колико они викали, беснели и претили.

Распито сам о њему: заробљен је у последњем страшном боју, сечи, где је изишло неколико десетина хиљада људи, и он се није бранио кад су га заробили: био је Бог лив зашто без оружја, и кад га је војник, који то није приметио, ударио сабљом, он се није ни с места покривао нију руку подигао да се заштити. Али рана је била, по несрећи за њега, лака.

А можда је он заиста луд? Војник рече: много их је онаких...

Дванаести одломак

... почиње. Кад сам прошле ноћи ушао у братов кабинет, он је седео на својој столици код стола претрпаног књигама. Халуцинације је одмах настало, чини сам унаоко свећу, али ја за дуго не снадох сести на столицу, на којој је он седео. У почетку ми је страшно изгледало — цусте себе, у којима се непрестано чује неко пуштање и пуцкање, стварају ту невагодност, — али ми се после то чак и допало: боље што је он, него когад други. Инак, цело то вече нисам устао са столице: чинило ми се, ако устанем, он ће одмах сести на своје место. И из собе сам изишао врло брзо, не осветљујући се. Ваздало би по свима собама упалити светлост, — али преди ли то? Биће, може бити, горе, ако што спавам при светлости — а овако ће бар остати само сунна.

Данас сам ушао са свећом, и никога није било на столицама. Без сунне, оно је просто сенка пада. Олет сам био из станица — сад свако јутро одлази тамо — и видео сам читав загон с нашим полузлогини. Нису га хтели отворити и превезати су га неким другим путем, али сам могао кроз прозор разгледати неколико лица. Она су била ужасна. Нарочито једно. Суваше отворено, као лимун жуто, с отвореним црним устима и непомичним очима, оно је толико личило на маску ужаса, да нисам могао одвојити очију од њега. А оно ме је гледало, укочено гледало, и тако је кинило с вагоном који се кретао, не тргнувши, не скренувши поглед. И кад би ми изишло сад на очи у оној мрачној соби, ја, нерујич, не бих могао издржати. Каку, да је доведено двадесет и два човека. Вараза се шири. Новине нешто прећуткују, али, изгледа, да и у нашем граду није најбоље. Појавила се некаква криза, херметично затворена кола — за један дан, данас, шест сам их набројао у раним деловима града. У једним од њих, вероватно, и ја ћу проћи.

А новине свакога дана траже нове војске и нове криве, и ја све више разумем, шта значи то. Јуче сам читао један врло сумњив чланак, где се тврди, да је међу народом много шпијуна и издајника, да ваља бити бодури и пажљиви и да ће народни гнев сам наћи кривце. Какве кривце, у чему? Кад сам се враћао са станице, у

трамвају, слушао сам чудноват разговор, по свој прилици поводом тога:

— Њих треба вешати без суда, — рече један, сумњиво погледавши све, на и мене. — Да, издајници треба вешати.

— Без милосрђа! — потврди други. — Доста је било тога.

Ја искочех из вагона. Та они илчу због рата, и они сами илчу, — па шта значи то? Некаква криваца магла обавија земљу и заклања вид, и ја починем ми-

И. Залец

Пецари

слијати, да се зблиа приближује моменат светске катастрофе. Криваца смех, који је брат видео. Безумно долази отуда, од оних криваца поља, и ја осећам у ваздуху негов хладни дах. Ја сам четри и синајан човек, ја немим оних болести које разорњају тело, које поклаче собом и расидају ногу, али видим, да зариза обузима и мене, и већ половина мојих мисли не припада мени. То је горе од куге и њених ужаса. Од куге би се могло ипак негде сакрити, предузети какве мере, а како се може сакрити од мисли која свуда продири, која не зна за даљину и снетње?

Дашу се још и могу борити, а поћу постајем, као сви, роб својих снова. А снови су моји безумни и ужасни...

(СЛЕДИТИ СЛЕД)

Понедећ се, у бесвести,
Злог несела санка креће;
Промуклог му гласа писма
Намерника сваког слеће.

Са судбом се својом титра,
Не знајући добра дела;
Сто прохтева подних скрини
У борама ирачног чела...

Али ти га не исмењај,
Нек ти душа није јетна;
То је можда јад наследи
Бог ће знати од ког претка.

Ил' је, можда, разочаран
У нискости пав алаћ
Са дубини оне исте
Што је теби срећу дала.

СА ТРИСКОГ ПЕРСОНА Д.

Београд од 1717—1739

по архивским изворима

напомена

Тодор Стефановић Вилоски

(ОРИГИНАЛ)

по је, без сумње, био узорак то је пок. Ф. Кавиц, који је често пута брзоцело оцењивао старине, не проучавајући довољно њихово порекло, огласио ову грађевину као резиденцију Принца Јефенђија. Кавиц је чак тврдио, да је ова палата грађена по примеру чувено Јефенђије палате у Бечу (садашње Министарство Финансија у Himmelstorgasse) и да је њу могао само градити архитект Хилдебрант, ученик славног Фишера (Fischer von Erlach), који је у Бечу изградио Двор и Карлову цркву.²⁹

Џенерал Коста Протић с правом побија народну традицију и ову тврдњу Кавичеу, доказујући да принц Јефенђије није резидовао у Београду, пошто се одмах после рата вратио у Беч и ту примио управу Дворског Ратног Савета. Али је потрага за Београдом, којим се Џенерал Протић тог прилика служио, дао извода његовој фирми, да је Пиринчана била некада француски конастир.

Да се аутентичан план Београда, што га је уз познату „експликацију“ послао Дворском Ратном Савету Џенерал

Доксат, није изгубио, могло би се без по муке констативати каква је ова зграда била и каквом је целу служила. Сама експликација, о којој је било речи, не даје нам објашњења, и ако се тамо под бр. 48 говори о кући гувернеровој. Али кад се узме у обзир ред бројева који сачињавају групу, у којој се налазе гувернерова палата, главна стража и језуитски конастир, и кад се ове ово упореди са ситуацијом у Сварову плану, онда нам се намеће мисао: да је Пиринчана морала бити некада она гувернерова и командантова палата, која се помиње у Доксатовој „експликацији“ под бр. 48.

Сви тога има у другом извештају варошке војне команде од г. 1728. разјашњење плана командантове куће.³⁰ За њу се, јестина, не каже на ком је месту, али нам сам план показује толику раскошност у распореду салона и соба за команданта и његову многобројну послугу, да је није могао да се, да се овај детаљни план само може односити на кућу командантову или гувернерову, која се помиње у првом Доксатову извештају.

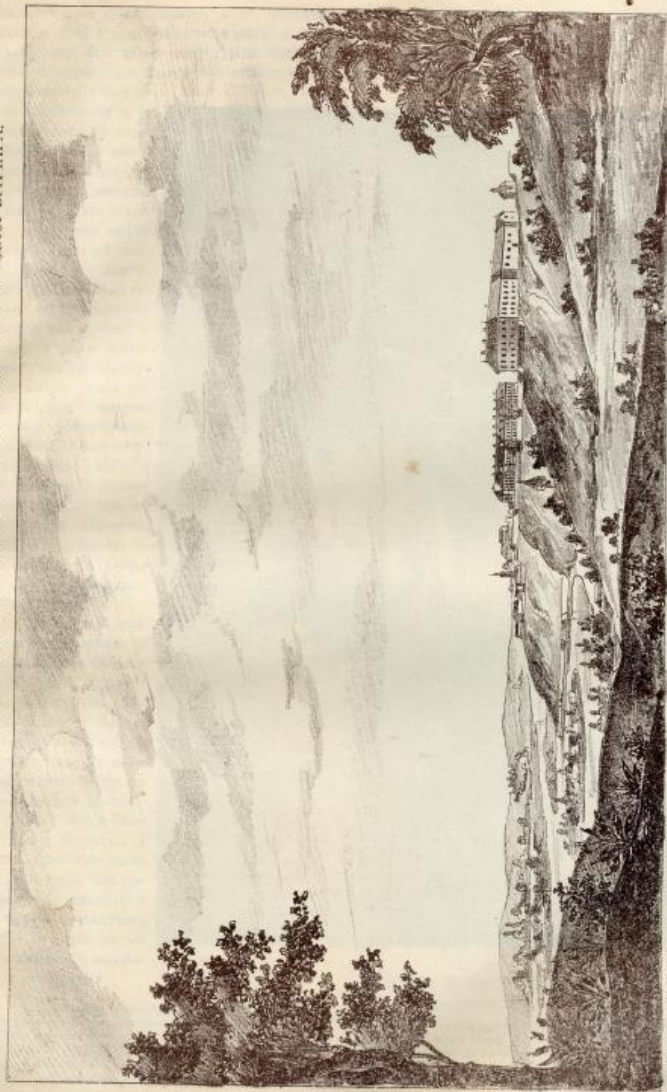
Тако се и, пр. помену на горњем и главном спрату (Haupt-Stock): главне стенице, тајне стенице (Geheime Stiege), велика сала за пријаме, велики ходник која води управу у салон, даље 24 собе за похијаданта и његове лакеје, 2 ручне кујне и 2 тајна одељена. На првом спрату налазе се кујне, страже, коморе, собе за инжу послугу, за тил, при земаљ, штале, шупе, магацини и стајови за ноћјаше.

²⁹ М. Ђ. Малићковић каже у својој „Историји Србије“ на стр. 9, све оно што је о „Пиринчани“ могао дознати од чувеног и традиционалног истраживача Јефенђија и о освајању Београда он вели, како је принц Јефенђије утврдио град бољо у његово додела подела, као што је ова бистанована лаке широм Сав-Кула у Горњем Граду и његове друге зграде унутра. У самој вароши пак омада је његове крајње куће од којих Пиринчана на Дорћу, која је ту скоро изручена, била достојан христјански и укута и надамоста прилике.

Као што се из овог неможемо рече видети, Малићковић је Сине итј. студио забављено ово што се о томе знало и што се претачало у народ.

³⁰ Kriegsbau. „Neugotica“, N. 480 vom Jahre 1728. „Explication über beide Grundrisse des Belgradischen Commandanten-hauses.“

№ 4. ПОГЛЕД НА БЕОГРАД (НА ГРАД И ВАРОШ СА ДАНАШЊЕГ ТАКОЗВАНОГ ЗАПАДНОГ ВРАЧАРА.

ИЗДАЊЕ „НОВЕ ИСТОРИЈЕ“

ДРАГОСЛАВ ПАНДУРОВИЋ

Како, по оном првом извештају и по приложеној експликацији, у тој улици, која одговара данашњој Душановој улици, није било на том месту других зграда осим језуитског манастира, као што се то у осталим видима на Спиритову плацу, и како се не може претпоставити да је језуитска конгрегација живела у палати, која је изгледала раскопна с пола, а која је изнутра имала распоред, каква само могу имати палате великог господина, чији високи ранг захтева сјајно репрезентовање, то је близу наметнуло да се свет био наликao да гувернерову или командантову кућу сматра као најлепшу и најотменију и да је назива „палатом“, тим више, што је у њој живео као главни командант Београда и као председник српске администрације принц Александар Виртембершки, од год. 1720. — 1733.¹⁴⁾

У непосредној близини гувернерове палате била је: *главна стража* (Hauptwache). На врху здања био је велики сат, који је забијао часове, што се онда сматрало као велика реткост.

Овај сат толико се допao грађанима немачке нарави, да су се неколико пута обраћали Дворском Ратном Савету с молбом, да им поклони такав пети сат за њихову наредну кућу. Али ова молба, која данас изгледа као нека шала, није нашла одзива у Бечу, где су почели штедећи на експендизи. Дворски Ратни Савет одбацио молбу Београђана и решио: да власт неће имати ништа против тога, ако грађани сами себи набаве сат и ако га наместе на општинској кући. Сат је доиста поручен у Бечу и наместен је на кући наредног магистрата.

Свакако је карактеристично за немарност и алкањавост бирократије из онога доба, што није подно никаквог рачуна о јавним пословима. Нећу протерати ако кажем да из онога времена није остало ништа што би нас уверио

Пут крај мора

СРЕЉКО МАГОЛИЋ

да су државни чиновници водили какве спискове о броју становништва, о јавним зградама, о улицама и о стању

нирско. При последњем јурину на турску војску, под Киноулине мезаре, негде се појела одликава изградња храброшћу. Кад је Јефенје пришао управу Др. Ратног Савета, крајц Александар је молио неколико пута да му се изда упушта Србијом. Заузимају Јефенје није је крајц да захвали, што је постављен за савезника

¹⁴⁾ Први Александар Виртембершки ступио је у царску службу још пре турских ратова. Он је учествовао за време ратова с Турцима током у свима бојевима. Некога војничка храброст и ратничка срећа, која га је током у свима кризама веројасно помагала, учинила је, то га је први Јефенје изабрао и одликовао. У битици пред Београдом био је Виртембершки, као командант против, велику наду дају је сјакни

здравља у вароши. Све што се може наћи у Ратном Архиву, то су списи једнострано рапорти војних команданата и неистопитни извештаји парохијског свештенства.

Мало час поменуто сам парошски сајт о чијој се набањци много расправљало и писало; али о томе, где је парошка кућа била, када су издане толике варошке болнице и на кои су месту стајале, какав је распоред у њима био, где је била пошта, где варошки магацини и велики кавтар, о којима се у предцима често говори, о свему томе нема баш никаквих података, па, на жалост, ни код Спаша, који је иначе у своје плану забележио и шпански беденцаи који му се чинише нажал.

Све остале зграде, којих је било у изобилу, као што се то види из званичне преписке између Београдске управе и више војне власти у Бечу, и из рапората пуковника Доксата, не могу се описати, а не може им се ни место означити.

Једини је извештај *Велика Болница*, која је била изван вароши, а на простору на коме се сада налази Краљев Двор. Узевши у обзир велику димензије, какве нам се указују на Спашеном плану, ова је болница морала бити пространа. Иза болнице била је велика банта, а иза банте, с оне стране цариградског дружа, на данашњој Марковој пијаци, болничко гробље. Ова је болница, без сумње, била за војску, и ако се у плану не каже изриком да је војна болница. *Грађанска Болница* била је у самој пароши и имала је назив „Грађанска Болница Св. Јована“ (St. Johannis-Bürgerspital). Кад већ говоримо о болницама, треба још да напоменем, да се међу актуелним налази један извештај Београдског команданта из маја 1720., из којег се види, да је болница исте године пренесена на Зенгину у Београд и да јој је у новој вароши одређено нарочито место. Да ли је болница, о којој се у овом акту говори, ова велика болница изван варошских утврђења или је то Јованова Грађанска Болница, то се не може констатovati.

Свакојак је овај део вароши, који је познат под именом *Немачке вароши*, био прекриван правим и лепим сакадима са многим јаким и великим кућама. Немци, као народ, који је освојио варош и коме је пали у део задаћа да послужу властима у Бечу за њихове циљеве, чинио је све, како би се што брже материјално оснажио и постао доминантни елемент у Београду.

Једини војске и за председника српске администрације. Не постоје је био крајем војни, такође је био логан администратор. И ако је под његовом управом много штета уграђено, онај је његова администрација била рђава. Београд саопштио је грамањеном за војску дамоше ложила многим тужбама не само од стране народ, него и од стране одличних му чиновника. Он је зато сјој и био је тропишана, да је услед тога много много дуго. Ово је још био негод, те се ово много ступилох сумњаво личности, којима је вратио до краја, а воје су га изводило на дела гална и немоћности. Тропање са местима и чиновима, примало мита, неуредиво отицало својеве зародни а спокорене злоупотребе, којима је управу кришка Виртембергског била пахрива, много су допринели дава сталу у тадашњој Србији и земљама јужној у војни и у чиновничку. Кад је прили Александар после смрти његова брата од страни, херцег Еберхарда Дуланта, 1733., прилико јасноћа ступило на виртембергски престо, он је напустио за краљ Србију, али је успео да се вратио до за или још саопштио. Умро је као краљјина Херцог Виртемберга 1747. у Аудингфургу.

као што је то био случај и у Темизмауру. Зато већено погрешити ако кажемо, да је немачка варош, која се пружала од Савеске обала до обала Дунавских, а која је на Дунавској страни имала своје главне лине, дошта била оно што Енгелс кажу „City“ или варош у ужем смислу, т. ј. средините трговине, саобраћаја и васколног културног живота, седиште свих војних и цивилних власти, центар општинског грађанства и збор свега, што се онда сматрало као елита друштва. Природно је, дакле, што су зграде у овој крају биле лепе и велике и са јаким темелима, о чему су се могли уверити сви они који су после 1876. године у Дорђолском крају подизали куће, те напалили на старе зидине.¹³⁾

Ово, што сам мало час казао, најбоље ће потврдити извод из једног акта од год. 1728., у коме се Дворском Ратном Савету саопштава резултат конскрипције приватних кућа и јавних грађевина у немачкој вароши.¹⁴⁾

Прежа овоме извештају било је 1728. год. у Београду:

Квартира за више и штабне ооцине	68
Старих приватних кућа	316
Кућа што су пређе служиле као касарне	384
Нових правилно изданих грађанских кућа	40
Нових неправилно	45
Касарна за артиљерију	45
Касарна за Палајеве пук	12
Касарна за Александоров пук	90
Касарна за Харалдов пук	6
Касарна за Марушијев пук	176
Касарна за Алеханетов пук	3
Касарна за Најбергов пук	86
Касарна за пук Лотринген	69
Црквених и камералних кућа	35

Света 1,375¹⁵⁾

¹³⁾ Сретен А. Поповић, чије сам „Путевање по Новој Србији“ неколико пута поменуо, описује је још пре продаје града, 1807. год., да је Дорђол хорио била некад контар зарова. Сретен је ово сведок многог веокавалу у овој деу вароши, у коме је, још за време Турака, имао и своју кулу. Он каже да је од Зорка на нивоу у Дорђолу, а нарочито оно дорђолског раскрсја, дуго отворено. Сагледа онда како је старих црквица и као су одговарало под њима куле од нове ширине и од сабог материјала. „Изодана — тако прича — „кад сам етапоза на Дорђолу, повратио се, да у једној пароши кућама Стајане Мајаџа Титача, а она је на оноу пут до мене сакала, једна на бани вароши ама, а други поред куће позваоше Турке на да чекну, постоје темели од баше поше принца.“ Оно ће по опису Сретеноу бити затворена саборна црква. Што Сретен у овим темелима гледа основу цркве из доба Стевана Високог и што у оните на овом темелима тражи оштатне из доба српске владавине пре Досета Турца, сваки је разумно, кад се узме у обзир да се онда, када је из писмо своју кључу, готово још нитка зашудна каје имало о економској немоћи вароши од Аустријанаца и да је тек Јованка Протић његово давање покушао, да нах у својим драгоценцима „Одговорица из историје Београда“ прилику вржи какав-таквај кину слику тадашње Београда у негових грађевинах под Новинам.

¹⁴⁾ R. F. A. Aug. Misset. Finances) Fues. 18473 под називом: Neue Belgrade-Haus-Conscription in der Teutschen oder Donau-Stadt von Belgrad. Овај је акт табела из год. 18. оет. 1728.

¹⁵⁾ По тадашњем обичају била је војска размештена у вароши по кућама, које су се узеле под њихове касарне. См тога не треба заборавити да 1733. год. претрпеламо велике жалили у вароши и у граду још вису били саопшени и да у оним ил варош још каје била довршена.

Када се узме у обзир да је, по званичној извештају од год 1817., дакле у доба одмах после освојења Београда, у немачкој вароши било 465 становника, који су живели у малим турским кућама и страбарама, а да је већ после десет година на истом простору било 1735 које неких које малих зграда за становање, ни немо себи без по муке моћи створити слику о напретку овога дела вароши за прошлах десет година, од 1718.—1728., па и за надућих десет година, од 1728.—1738., т. ј. за оно време, докле је још трајало грађење и утврђивање Београда све до свршетка оних послова.

Као што је немачка варош била центар трговине и саобраћаја и седиште војних и цивилних власти за целу Србију, тако је *горњи град* био седиште војне управе града и вароши и центар милитарног живота у Београду.

У горњем граду, у који се улазило кроз Цариградску Капију (Konstantinopler Thor), била је на најуглавнијем месту кућа *командантова*. Испред командантуре била је велика пицада за војне шаторе (Paderplate). Премо према средини улаза у град био је *магацин за храну*, а на десној страни *главна стража* и *мали барутни магацин*. С леве стране уласка био је *велики оружњик* (Zeughaus) и *гарнизона црква*, а на осталим простору бејаху распоређени официрски станови и касарне, које нису најдлању грађене, него једна по једна.

На левом крају, рачунајући од уласка а одмах до оружњика, грађен је *велики бунар*, 108 стопа дубок, са 212 степеница, по којима се може сћи у бунар. Овај бунар, који се у оно доба слободно могло сматрати као знаменитост, требало је да послужи за време опсаде на случај кад би непријатељ срушио велике водоводе, што су у исто доба грађени и што су у редовним приликама снабдевали варош и тврђаву здравом планинском водом, која је доводила из околине Волеца и Гроцке. Одводно овога водовода има да се утврди, да је исти пројектован већ године 1724., али је пројекат извршен ипото доднјије и да је грађење великог водовода, који је снабдевао водом и град и варош, довршено тек 1737. год.²⁹⁾ Овај бунар који је у народу познат под погрешним именом *Римског Бунара*, довршен је 1731. године још под управом принца Александра Виртембершког. Тада је у њему постављена велика машина, којом се надила вода из поста.³⁰⁾ У *доњем граду* или у такозваној *воденој вароши* (Wasserstadt) била су најважнија здања: велики оружњик, велики магацин за храну, две велике касарне за пешадију, једна велика касарна за коњицу и два барутна магацина, од којих је један био већи, а један мали. Велики барутни магацин, који још и данас постоји, саграђен је у природној стени

на оном каменом окомцу што дели горњи град од доњег, с леве стране пута, по коме се сизази у доњи град.

Све ове грађевине, са малим изузетком, остале су после Београдског Мира и одржале су се до наших дана са већим или малим изменама. *Прва* пак, која се помиње у Доксатој „експликацији“, као да није грађена, јер је на планинама не онакамо и јер о њој и нема помена у актима. Изгледа пак да је гарнизона црква, у горњем граду, потпуно одговарала потребама и да су војници из доњег града долазили у горњи на службу божију. *Велики магацин за лабе*, који је био близу пристаништа у доњем граду, без сумње је порушен за време Турака.

Како се у доњи град из немачке стране улазило кроз капију, која је од стране реке била заклоњена бастioniом Св. Александра, то су на том месту била врло јасна утврђења која су штитила доњи град, са стране која је била отворена непријатељским нападима. Овај део града био је у правцу на стени одвањен од главног или западног дела доњег града испредањим јаким зидом и шанцем. Како је у источном делу било и престаниште, које је постојало до ехора и које је тек пре двадесет година заступо, а које је тада служило као шанца, то се преко њега морало ићи кутрицом. Сем тога велика је обавеза дела доноградских утврђења позната *Карлова Капија*, која се до данашњег дана одржала и која са своје леве а укусне параде заслужује пажњу свакога познаваоца градске архитектуре. Ова капија показивала је са источне стране, а над самим улазом, монограм цара Карла VI. са богатом орнаментиком, а на врховима од камена израђену аријатуру, која је, истина, имала мало неуграђена, али је одговарала укусу ондашњег времена. На западној страни, над улазом, види се царски грб у сред богатог орнамента испод којег више ратна знамена а над грбом види се велика царска круна. Над леним сводом у среди и над великим стубовима са обе стране налазе се две кулае од камена. Ова се капија може сматрати као једини добро одржани споменик из онога доба, сем Небојине-Куле, која је онда обновљена, а чије је порекло још куд и камо старје и од саме Карлове и још старје Звизда-Башије. Ова је капија такође солидно зидана и ако нема тих украса што их има Карлова Капија. Она се налази у југоисточном делу града и возује горњи град са Душановом улицом. Слова L.P., која су над сводом у камену уређена, означавају по свој прилици име цара Леополда I. (Leopoldus primus) и кажу да је она капија зидана раније под царем Леополдом I, а после првог освојења Београда под Курјиретом баварским Максимилијаном Бицијумом.

Завршујући опис града, не могу а да не поменем и *Небојину Кулу*, која се до наших дана одржала из најстаријих времена, а о којој не само да причају стари историци него и народна песна.

Не зна се управо кад је постала ова кула, него се само мисли да је грађена за време Византијца. Али се поуздано зна, да је она играла велику улогу при опса-

²⁹⁾ Види о великом водоводу: Mittheilungen des u. n. k. Kriegesarchiva, Dritte Folge, III. Band Wien, 1904. Major Komatschiller: „Wasserbauten des Hofkriegsregiments 1724—1740.“

³⁰⁾ Овај градски бунар заправо је ауто као остатак из ранијег доба и зато се „Римски Бунар“. Визиром Протвић, био је врли који је нашој кудалици објаснио востанак овога бунара. О месту на доводило водатак у др. Ратном Архиву, а нарочито: Н. К. R. 1731. December 612 P. Ex., где се говори о доводила бунарскаг радова и о востану на јерца за извадљено воде.

дама из доба мађарског и турског и да је остала нешаврењена и онда кад је који нови освајач из темела порушио стари и издвоји нови град.

Ако у прошлости Београда у опште ника нечега, што је остало стално и недируто, то је само ова знаменита кула, којој су некада Срби дали име и која је под овим именом била позната Мађарима, Немцима и Турцима.

Стари немачки кроничар и песник Вехтин, који је био међу немачким војницима што су краља Ладислава и Удриха Целског пратили у Београд и који су били сведоци грозног убиства, које је у граду мучки извршио Ладислав Хунади, син Јанка Сибињанина, над омрнутим немачким доглавником краљевим, често пута помиње Кулу Небојшу, а помињу је многи немачки, енглески и француски путници који су за време Турака кроз Београд пролазили. Кула Небојша или Fürchtenichts, као што су је прозвали Немци, била је наизда онаква, какву је данас видимо.

По Кули Небојши упознајемо најстарије слике Београда. Ако је на њој све друго епистастично и претерано, као што се у ово време у опште цртало и сликало, Кула Небојша одаје слику, јер је она обично једина на слици, која је верно снимљена и која се гледаоцу намеће.

Кула Небојша надживела је сва чуда која су се у Београду догађала. Крај ње рушени су небројено пута андови и утврђења. Београда је нестајао под пламеним маčem и омет је он васкрсвао као Финикс из пепела. Београд је био у српским па у мађарским рукама, њиме су стотинама година заповедали Турци, њега су подицали и рушили Немци, у три маха.

Он је за непуних сто година три пут мењао своје становништво. Они што су били стари Београђани, пропали су или су одвођени у робство. Нова поколења јављала су се, нови су се насељеници насељавали, али су и они остављали омилано место, чим се опет диндушка хришћанства јављао на градским биедима.

Тако није остао ни појас за појасови, ни камен на камену.

И људи и камење гутала је ратна уништала нештедице. И све је то гледала Кула Небојша и зато опет остала и читава и здрава.

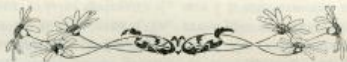
Занета чудесна грађевина, достојна наше пажње и наше шижетет.

Кула је Небојша најстарије знамење старог и новог Београда.

Она је Београду до сада била оно, што је Аја-Софија Цариграду, Кремљ Москви и црква Св. Стевана Вочу.

Део би Бог да и ово старо и јединствено знамење наше леве престонице нађе своју одмену, па да се Кула Небојша што екорје претвори у нову, и ако Бог да, горостасну преку Св. Саве, која ће новом Београду дати и нов облик и свакоме странцу казати: како је нови Београд много срећнији од овог старог Београда, чији је живот био само један велики низ ратова.

За цело, нова катедрала Св. Саве, горе на Марковој пијаци, као знамење новог српског Београда, биће најлепша замена Кули Небојши и најлепша слика природног препорођаја наше драге престонице.

* * *
(М. Ј. Љермонтов)

Не, ја тебе не волим у теби,
Није за ме лепоте ти сјај, —
Ја у теби волим прошле патње,
Своју младост и њен рани крај.

А када се заследам у тебе,
Кад ти очи није поглед мој,
Ја сам тајним занет разговором,
Али срцем тада мислим твој.

Јер тах зборим с другом проишци дана,
Иа црта ти стварам њену чар;
Иа уста ти — уста давно нема,
Иа она ти — мртвог ова жар.

С.

Кад се прве ласте врате с југа...

Зачуђуо сам се кад сам се уверио, да је баш до-
шло пролеће.

Деца и госпође пролазе у шетњу лако обучени. Лице
им гори од топлоте и среће. Из дворишта преко пута
ветар ми доноси мирис лаза и ружичасте листиће бре-
сканина цвета. Сунце игра. Умирено небо изгледа као
широка, плава пучина.

Прве ласте лете кроз светао зрак, хватају се теле-
фонских жица, па у цркву скачу поново у плаветнило
и топлоту.

И ноје се срце пуни неким веселим, голицивним и
пуним. Дах новог пролећа уноси слатку забуну у моју
главу. Пролетње бубице и пробудене муве жује ми око
ушију. Сјај сам у осби, а чини ми се да ме неко зове
старијим скраћеним именом; чини ми се да ми тепа нечиј
звонак, дечињски глас и да чујем стару, познату песму:

Кад се прве ласте врате с југа...

Јасно видим једну собицу, видни и сав њен напе-
штај. На отвореном прозору ветар се игра са листићем
једне квице и златно-ирисни убојци девојачке косе. На-
пред се пустило башто и дуго поље. Лака нагла диже
се из наклањене земље коју прилику последњи зраци је-
сенег сунца. По далеким брдима, на које се послала
чисто небо летов јесеног дана, лутају наши снови, напе
и наша ерећа, праћени гласом старе, познате песке.

О ви, наши леги јесених дани, ви наши стари ра-
збијени снови, наше наде и одбегла ерећа, покривени пра-
шним прошлостима, како је сладак прах који са вас скидам,
и како мило звони та пуна наде и ереће песма:

Кад се прве ласте врате с југа...

1905.

М. М. Усикојевић

С а њ

Синоћ сам само чудан сам, моја драга:

Тамна и густа ноћ. Идем другом неравном, пуним
блатом и устајале ноге. Он веруга поред једне лантине са
које висе гране кривих бунава и додирују ми лице. Не-
под друна јури наловита река у вироу и буљаву, та-
јанствене колозврате.

На врат ми набијен улар: упрегнух сам у нека ра-
бацкија кола која не видни, али чиј терет добро осећам.

Нисам сам. Напред и позади мене, с десне и леве
стране, свуда око мене је збијена гомила упрегнутих људи
и жена и рабацкијских кола. Прека глуп испод точкава,
шкрипе неподмазане осовине и расушени јаркови. Једни се
вуку, други каскају, трећи трче, а сви стремно напред.

Камо и зашто?

То нико не зна.

Ми чепано један другог, шмарано се и градило, па
се после мирно и љубиво, извлачимо једно друго из
блата, да се доцније још више заглабимо. Ми пијемо
устајалу воду, хвалимо њену питкост, освежавамо се ноге
и јурило кроз жрак у мрак.

Плештаме блатом, шкрипање терета, поскока, кухњана
слабих и смех плућних и отупелих удружују се у чудну
жуљку дивљака, да задовољно подноси терет и са го-
нилом гађамо по глабу и ираку.

И ја весело идем блатаним путем, док ми сијну је-
дна звезда.

На јужном се небу разнакнуше облаци; и она, једини
у небу, засјај изнад врхова остарелог дрвећа, урване
и дивље поворке мојих другова на блатвом неравном друму.
Задрхтих кад видех своје сапутнике, кад уледах њихова
робајшишка лица, упрскана блатом и крљу. Паде ми то-
шно кад ми се пред очима појави слика рана, глума и
устајале поде.

Далека звезда јужног неба распала је своју свет-
лост и гледала на мене љубко и пријатељски, док је го-
њила просејака и робајшица давала руке за моју гуту, а
отрован лидах рана и тугажи, литао и отуђан, пунио
ми груди и заглављивао се у кости, да крикнух од бола,
и пробудих се.

Пред очима ми је још дрхтава звезда јужног неба,
док ми је глава прескала од бола и од страних утисака
са неравног блатавог друма, те устах са постела, дигох
завесе на једном прозору и наслоних чело на хладно окно.

Напољу се ноћ делила од дана и божала за неја-
сна брда на западу; кроз лубичасту таму сијала је Даница
бавље Југу.

— Да ли знаш, шта значи овај сјај, моја драга?

1905.

М. М. Усикојевић

Т а ш т и н а

Када те, драга, држах на грудима, ти нежна, та-
нана као биљаница, склоњених очнју бие се предла
чудном својојству и — као да ништа више не желим,
ништа не мислим, или као у сну — осмехиваше се упор-
но осмејком. Ја тад претрух, јер ми се учини да жин-
чевава све оно што мене чинише срећним, све оно чин
се поносних долге: поглед што тражи, мисли што прате,
душа што жели, срце што стрени. — Или ја не видни
на блату, драга, или они пошпу сад ту у мени? Ал'
ово знам: кад срце бешташе од чежње за тобом, кад
душа товаше у мору од жала, кад ми се поглед крљу
жуљно — срећнији бејаш но сада, када те имадох уна се.
Чудан је човек!

Ја живо зажељех у том тренутку, да ти сачувам
свагу да видиш, па да ми водиш бескрајно много: за
ином да чезнеш, ином да живиш, и увек тако: да ти
се дубав топла и нежна пралива ван срца, па да те
плави, да је осећаш к'о зраке сунчане и да је видиш к'о
звезде у ноћи, а твоје уздахе, пеке као песма, да познаш
и у хуци снажне олује!

И тамошњом жељом мучен и тоњен — ја се отргох и
одох далеко, а тебе оставих да чезнеш и понеш.

А сад? Узалуд чекам, јер они зраци, што овде до-
ширу, некају нежности, но те сажижу: леденим сјајем сад
звезде трепере, а бура, која овуда беси, не пена песме.
Да инсам ином желео, драги?

Ст. С. Н.

За „шилока“*

Над налом и крајем надвила се тма,
Очајно се море о литине лама,
По небу се гоне облачине црне,
Ко да демон неки на звијезде их трне.
Само једна звијезда тмња са височи,

Задар,

Своје бледо свјетло по пучини точи
И тражи и тражи ерстине знак живота,
Ал подморјем страним нал дешине мота...
...Плиху звијезда трне од укаса сјаја,
Очајно се море о литине лама.

Рихард Каталишић Јеротон

Славонска пастирица (сликао Ђорђе Вањтаг). Овај
даровити нађарски сликар бавио се врло често и о сли-
карским мотивима на нашем народу и наше народне по-
јевице. Његова *Бела Вила* јасно показује колико се наше
народне песме коштује и његове уметничке душе, и како
га класичном простотом својом упуташе на чисто српско
схватање и замишљање наше горске виле. У слику његових
слика, црвених на нашем народу, на углавном је месту
и његова *Славонска Пастирица*. —

Џз примерја (сликао Томислав Крижан). Наши
читаоцима већ добро позната Крижан, сталну своју умет-
ничку пажњу пославља дивном Примерју. А све је у том
Примерју лепо, све је за сликање. Старе свокве, вети
чепиреси, јужњачки пртови, шоне, агаве, левандри, запу-
штени доњаци, крш и море, оно красиво, плаво море, било
тихо било забуркало, — стајали су рефрени у сликарској
појезији Томислава Крижана. —

Жаства (сликао Иван Тешов). — Свечану двор-
ницу Загребачког „Одјела за боготрговље“ краси, поред
других одличних уметничких дела, и она слика предлога
Ивана Тешова. Распоредни лица у целој групи, свечаном
жирољом при пралињу божињског учена, одличнији пр-
тењем и благим, угодним бојама — она слика врло ла-
скаво и врло речито говори о својој творци.

Младост (сликао Влахо Буковац). — И ако је ова
слика из првог периода уметничког рада највећег великог
сликара, ипак знамо да не грешимо што је износили пред
своје читаоце, јер смо уверени да ће свако од њих бити
драго да види Буковачу творевину, па на из пот пе-
риода била. Она слика јасно показује каква је дил био
Буковац и какве су се наде, сада остварено, полагале у њ.

Врчара (сликао Фрањ Тратник). Уметник чудне
имажинације, оштрих потеза и недовршености, — Тратник
је у Словенца што је Алем у Чеха или Сама Шнајдер
у Некада. У разрађивању изабраних предмета бави се са
љубављу само на оно што је, по његовом схватању, нај-
знатније и најистакнутије, а све друго оставља овлаш
тањавио и недовршено. С тога се у његовим радовима
необично осећа непосредност осећаја и јачина творачке
маште, али у вети мах и сва продлажност дубоког и ош-
тијег интересовања у детаљној изради. Његови су ра-
дови, скоро без изузетка, само скице, али одличне и
драгоцене скице. —

Миша Димитријевић, члан Хрватског Казалишта
(вајдо Р. Валде). Миша Димитријевић одлични је члан
Хрватског Казалишта и инсај неколиких драмских оведа.
Срби је по роду, а служи Хрватској Талији верно и
одано, као што доликује сину једног истога, али двојеног

* Шилова, од италијанског шилово — јужина, јужни кајор.

народа. Рудолф Валден, ценићи уметнички Димитријевићев рад, израдио му је бисту, која верно чува и Димитријевићев лик и одлична уметничка Валдечена обележја.

Пејцари. Старк јалански борац (вајао Иван Зајец). Стављајући себи у задатак да српске читалачке кругове што више упознаје са уметничким творевинама јужних Словена, можене с уверењем рећи, „Нова Искра“ у тој погледу учинила је и типе све што може најбоља вола. Како је у Словенаца, несумњиво, најбољи вајар Г. Иван Зајец, обратила је „Нова Искра“ нарочиту пажњу на његове вајарске радове и до сада их приказала приличан број. Данас објављујемо његове симпатичне *Пејцаре* и *Старог јаланског борца*. И један и други рад показују све осо-

бине Зајчевог моделирања. Поугади у потезима, тачан у пропорцијама, одличан у избору, — Зајец је успео да својим творевинама даје и духовног садржаја, којим се највише и одликује, а због којег и носи одлично име вајарског прчка у словеначком народу. —

Ћут крај мора (сликао Срећко Маголаћ). Сооски вајалони друм по живахној обали порске ручине — захваћан је предмет за слимање кичицом. Маголаћ је увек био шти уметничке дубави према својој штаббини, те је до сада сачувао у слици много лепоту и крајева и места своје словеначке штабине. У белелици његовој лепо место доваља и овој слици. —

УМЕТНОСТ

Позоришни годишњак, сезона 1904.—1905. Службено издање. 8*, стр. 27.

Када сам проливе године, у 11. броју „Нове Искре“, писао о позоришном Годишњаку за 1903.—1904. годину, веровно сам да ће позоришна управа водити рачуна о свима напоменама које иду у прилог уређивања, прегледности и корисности Годишњака. Нисам могао ни помислити, да управа неће усвојити најважније од њих и да ће свој рђаво почети носити и ове године наставити. Истина, неке су напомене припадале, али већином са хидрокацијима које се не могу пратити.

Захтевао сам, а и сада најобавније захтевао, што управа, место онолико напнатих и завијених рубрика, не да, по месецима, преглед представа и њихових прихода у целој сезони. Разни штампарски слогот означили би се превијери оригинала, превода и репрize. Само тако, никакмо *друштво*, видело би се све, и добро и зао у репертоару нашег позоришта. Јер шта све потребно видети из оваквог прегледа: *Дете* (Херман Хејрмано), први пут играо 26. августа; *Крунисане Душаново* (Јован Лукић), 8. септембра; *Олсудин тренутак* (Милан Савић), 27. новембра, и т. д. Осим наслова, исписа и дана представе, не видите ни врсту драме, ни број чинаова, ни приход, ни када се поново играло. — Укратко, не видите баш оно што вас највише занима. Ко може погодити да је „*Дете*“ драма у једном чину, да је „*Крунисане Душаново*“ само једна песма, да „*Олсудин тренутак*“ нису један комад, већ *циклус од пет комада* у по једном

чину? — Ја доиста жалим, што о овом и по други пут пишем, јер нисам могао веровати да управа не усваја напомене које се тичу успеха у позоришном раду. Нека управа не мисли да се ово нише не ради! Јер писати о њој, значило би оставити репертоар свесни на страну, па почети разговор о свему другом, само не о уметничкој страни нашег Народног Позоришта. А управа, онаквим својим радом, може то врло лако добити, јер ето, огледно, не показује никакве воље да позоришне послове, општин договором и разложним упутима, крене на боље. Не пружајући интересантија потребан материјал за прављан и тачан суд, позоришна управа, опет понавља, учинила би себи моралну а позоришну крис материјалну услугу, ако престане са штампалом оваквог Годишњака.

А колико је тај назив Годишњак, а овакав какав је, тачан и поуздан, ево доказа. По нумру, 17. фебруара играли су ова новитица: *Не заборави се* (Жак Норман), *Заонетска* (Пол Хернц) и *Два дечака* (Џер Декурел)! Оваква штампарска потражна не би могла бити у прегледу какав ја предајем. — Прешлогодишњу замирку, да „Три хајдука“ и „Пролог прослави Устанка“ нису „комади“, Управа је прихватила, па ове године није у сва рачунала (бар ја мислим) ни „Три хајдука“ ни „Крунисане Душаново“. Али тако је поступила само у бројној прегледу, али је оба унела у рубрику „Целокупан репертоар“. Радећи те послове, као што се види, са свим неовисањом, дошла је до овог резултата: српских комада било је, по списку (стр. 11.) 45, а по бројној прегледу (стр. 13.) свега 43! Напољите сад погодити, који „комади“ нису „комади“! У самој ствари није тачан ни један ни други број, јер управа броје као један „комад“ и „Дубровачку Трилогију“ (3 комада) и „Олсудин тренутак“ (5 комада). Дакле, свега је тачно било 49 „комада“. — Исто је тако и са „странним“ комадина. Управа је пронашла

да су преводи представљани 185 пута. Али ако и ни парнине сабирали (на оба места), надали смо да су представљани 184 пута: а ако то сабирање извршимо и у прегледу превода — добићемо број 179. Штамо Управу: ком броју треба веровати? Ни овога, као што се види, не би било када би се у Годинњаку штампао репертоар у месечним прегледима.

И материјална страна позоришних пострадаола је у 1904.—1905. години. Поред великих негода које снажише позоришне нарушavanje изграде, због чега је било рада свега девет месеца, и фактички приходи позоришних подбацили су. За девет и по месеца 1903.—4. године имало је позориште 129.071-50 динара прихода, а за девет месеца 1904.—5. године — 109.242-55 динара. Највећи приход био је месеца новембра: 17.157-70 дин. (Колекционо гостоване), а најмањи месеца августа: 4608-10, фебруара: 9.797, и априла: 7.195-45 дин. —

Ипак је у целом Годинњаку најважнијом ствари „Програм за 1905.—06. годину“. Према својој старој навики да унеси у програме највише оно што нека, управа је била привучена да ове године порекле ова своја прошлогодишња обећања: *Предговор*, швајцарска игра Бр. Ђ. Нушића, *Заклетво*, од Јанка Веселинског, *Обрнути свет*, од анонимног писца и *Први чин с оцем на јутрење*. Од непредстављених дела из старог програма (прошлогодишња обећања) изабачени су: *Љуба Дајичи-Петра*, од Округића, и *Лажни цар Шћепан Мали*, од Његова.

— Моје прошлогодишње тврђење обистинило се: ове године не обећава се ни *Ион-Ђира* и *ион-Сира* („покушај младог писца“ А-ра К. Суботића) ни *Адам Берберин*. Али зато се обећава *Смрт Симеа-Аге Ченгића*. — Од превода из словенских књижевности отказана су ова обећања: *Чајка*, од А. Чехова, и *Нок на Карлсштајну*, од Врхлицког. Као „превод“ (!) обећано је „Златовено Злато“, од А. Шпеное. — Из туђих књижевности одбачено је 16 прошлогодишњих обећања! Ја сам управи већ био обратио пажњу на сву количност таквога рада, али је уназад, јер они то не види! Наказам да би и за управу и за читаоце било и боље и лакше, када би се у тај програм унело све што управа мисли да пресуди на туђих литература, јер би тако мени био уштеђен труд на коришћењу мезина обећања и порицања, а она би могла своје „потпис“ штампати о позоришном трошку. — А шта тек да кажемо за управу „данашњу желу“, за запошљавање („и то интегрално, све делове са хором у последњем“) *Делете Симфоније* Ветовенове. Док је управа није добила — обећавала је, а сад, када је иза у преводу г. М. Павловића — брине је из обећања, а ако је била одређена „за крај јануара или фебруара“ прошле године! — Да је управа одиста водила рачуна о нашим музичким приликама и о свом досадашњем одређивању према њима — не би смела ни по коју цену обећавати класичне музичке производе: *Али-Пашу* (Лоренц), *Евстијана* и *Баскијну* (Мозарт), *Абу Хасана* (Вебер), *Препарато* *Кадјану* (Паук), на чак ни *Осигурочку* (Чајковски). Разгонити солисте, хор и оркестар, па без њих изводити не класичну него ма какву музику — може само данашњи управник Народног Позоришта и нико више! Све ће то бити само „На нибрлицу“ и ништа друго. У осталом, о овом није ни потребно еспиритички говорити и доказивати, јер су све то само — обећања! А шта с њима бина, читате у Годинњаку за 1905.—06. годину...

Колико је Управа рђав адвокат за своје послове, нека посведочи и овај њен изговор: „Отварање глумачке

школе, које је у прошлој години одложено због плава и меним снајому са музичком школом (!), са потпуног систематског уредбом, напавише се, за овај нах, до осмисава тог завода (!), на у најскоријем практичном облику за неопходне потребе Народног Позоришта.“ Колико наивности (да не кажемо чега другог)! Због музичке школе није могло бити глумачке, а сада, не знамо за што, не може бити ни једне ни друге. Израз „до осмисава тог завода“ не можете никако разумети, јер се из осталог не види, да ли ће то бити само глумачка или глумачка и музичка школа. Исто је тако смешно (маи то, можда, баш и није смешно!) оно „напавише се, за овај нах...“ на најскоријем практичном облику за неопходне потребе Народног Позоришта.“ Тај практични облик стар је колико и Народно Позориште, јер су редитељи и старији глумци увек тако радиле са глумачким почетницима. Глумачка школа може бити само школа, права, уређена школа — и ништа друго. Упутић је био у томе поново корак даље од данашње управе, на ипак сан знао каква је то била школа. Или — или! Ја сам ипак, отворено неким, уверен да ћемо и до године читати ма каква изговор о овогосадашњем нестварању глумачке школе. Желео бих да се преварим, али — тешко да ћу се убедити! Управа која иза оваквог стила за ствари протје и јасне, самим тим показује колико перује и та своја обећања и зајезања, у којима двоисменили и нејасни значењем већ сад спрема одступницу за нов Годинњак.

Обећањих „књигово-уметничких вечери“ није било у току целе сезоне, а поред њих ни „покушаја младих непознатих писаца“. Прошле године тврдио сам, у познатој реферату, да их оних обећањих и не може бити. Управа је потврдила које мишљење. Од сада нека не заборава ону народну „Дајут мери, уређен крај!“

Што се тиче нових гостију, искрено се радујемо што ће њих доћи и Новели и Саливи. Али шта је са Лукићем-Далматинцем? Ако је он одбио гостоване, требало је да управа обавести публику, ако ли га је управа изоставила — то би био грех који се не може оправдати. У сваком случају потребно је обавештење.

Коју и о конкурсима. Облики конкурси сасвим је неопходни и, есенцијални, отвара читав низ неспоразума, па чак и негодности за Народно Позориште. Са 70% бруто прихода ставља се писну у изглед да добије око 900 динара, са 50%, нитко јаче од 600. Према томе ипак је боље и исправније одредити 2 награде: једну од 1000 а другу од 500 динара, а да се остале представе рачунају, по тактици, као и друге. Тактијеном 10, 15 а 25%, створиле се преседани за све раније драмске игре, који ће (ипак с разлогом) тражити да и њихове драме добијају 25%, јер они нису ни мало крајни циљ своја одлична дела писали пре ових конкурса. Делете старијих оригинала на категорији према 10, 15 и 25% биће посао, којим се веће прославити ни једна управа. Ето, такву перспективу отвара овај кокетни конкурс који својим пронајављачима неће довести и славе.

Из овога Годинњака заостајена је рубрика „Личне и административне промене“. Ако је било због какве уштеде, а бих предложио, у корист савиј нас, да управа, место својих програма, штампа ону рубрику, те бисмо бар понеке знали какве су промене биле у турли и какава је све дар-мар од примана и отуђавања у тој кући што се зове Народно Позориште. Овако, управа ипак сивајала за дужност да помене бар сиротниш. Лако Рајковића и пог. Зорке Марковићке. Према данашњем Годинњаку ни-

дино да више нису чланови Народног Позоришта: Михајло Марковић, Изаб Динић, Катарица Рудовић, Душан Болиман, Ана Алексић, Љубица Тошковић, Лазар Радојевић, Алекса Љубинковић и Милан Петровић. Прале су остале исте (хвала Богу!), само су из оркестра отишле две прве виолине, олаута и клавијент.

— Бар ће бити мање ларма! рекао је Г. Крстић.

Р. Ј. Одакћ

Књига за народ. *Прва помоћ у несрећним случајевима*. Д-р Доб. Гер. Поповић, Свилајнац, Прва Ресавска Штампарија „Машинија“ Ж. Д. Коштања, 1905. Цена 0.40 п. дин. —

Докта је у пуној мери оправдана реч славнога Вирхова: „Догод медицинска наука, а нарочито Хиџијена, не постане народна наука, она је свој циљ прокинула“. Само у популаризовану медицинске науке, у непосредну везу са најширим слојевима народним, јесте то је за успех и за резултате који се и данас ометају свим оним што потиче из кругова сујевећних, бајаличких и врачарских. У непосредној вези да се одужи свом лекарском позиву, Д-р Поповић врло марљиво и вредно залази са својим популарним медицинским брошурама у најшире народне слојеве и писаном речи утиче где то не може лично. И ако, хвала Богу, Г. Поповић није сам у тако племенитом послу, ипак неће потрешити ако утврди да је доста најверодостојнија и најплоднија у писаној речи. Популарна медицина полазе је изговора рала, а у том пољу има доста за његов и његов вредне руке.

У својој књижици „Прва помоћ“ Д-р Поповић, утврђујући метину, да „један грам предхране више вреди од читавог тогара лечења“, прелази на савете и упуте при појединим несрећним случајевима. Истиче се нарочито похвалном простоту стила и најобичнији народни говор у свима тумачењима ове књижице. Отрчују оцену остављају за наш стручни лист, а читавица „Нове Искре“ препоручује ову „Прву помоћ“ као ручицу за сваку српску кућу. Више довољно да побрзи ове случаје, пожељно у овој књижици, за које су израђени упуте.

То су: 1. Несвестица; 2. Успорено дисање; 3. Несвестица од удара по глави или пада; 4. Дављење; 5. Гушење отровним гасовима; 6. Обамрлоост услед немара; 7. Омарина и сучањаци; 8. Мучно погорење; 9. Повреде; 10. Убојитина, убој; 11. Рана; 12. Да рана прирасте; 13. Крвотиште из ране; 14. Крвотиште из носа; 15. Крвотиште из уста; 16. Крвотиште из ушета; 17. Крвотиште из плућа; 18. Крвотиште из желуца; 19. Предомиса, експресија гост; 20. Угануто; 21. Укинуто; 22. Најотребнија збојни; 23. Игноретине (онекотине, ожегли, онекотине); 24. Сирани, сиротине; 25. Уједи; 26. Укљештеност; 27. Трвање; 28. Укљешћивање страних предмета који зачупају у природно отворе тела.

На крају још само да напоменем, да је књижа по облику свом неугладна, да је штампаријска израда рђава и

пуна погрешака у слогу. Желећи да се што пре дође до другог издања, уверен сам да ће тада и садржина бити још шира, а техничка израда несумњиво боља.

Брат

* Проф. Тих. Р. Остојић одштампан је свој извештај Матици Српској „Дом сироте деце у Београду“. Књижица је штампана као прилог грађи за оснивање Сиротиништа Марије Трапанићке у Новом Саду. Цена је 20 пара. —

* Проф. Милан Недељковић написао је и штампано урбеник „Општа географија за средња училишта“. Цена је 1 круна и 40 поенија, а порубине прва писца или књижица Браће М. Поповића. —

* Готон је и може се добити (ени нове 6 динара, брошвири 5) „Трговачко-занатлијски шематизам Државне Србије за 1905/6. годину“. Шематизам је штампан на српском, француском и немачком језику. У њему је преко 30.000 адреса из 112 места у Србији. Порубине прва уредништво „Трговачко-занатлијског шематизма“, Београд, Балканска ул., 34. —

* 9. о. м. одржао је Српско Омладинско Коло (Павчево) своју свечалу седницу у славном пок. архимандриту у историјару Иларијану Рутару. Некролог је читао проф. Милан Мандарић, Пролог је приговорио Милан А. Поповић, правник, а о животу и раду покојноку беседе је Д-р Бранислав Станојевић. —

* 3. новембра читао је у Бечком Научном Клубу наш сарадник Г. Тодор Стевановић-Вилковић своје предавање „Град и тврђава Београд. Уломак из историје града од оснивања Јевђевића Самојевог до предаје Турцима (1717.—1739. г.).“ — Наши читавица већ је познат овај рад, а уверени смо да ће одлично допасти наћи и у Бечким слушањима. —

* Српско студентско друштво „Шумалија“ (Праг) изабрало је нову управу у којој су: председник: Вада Бошњак, техничар; потпредседник: Јован Радаковић, правник; тајник: Петар Давидовић, медицинар; блајник: Никола Поповић, омасов; књижишар: Војислав Кекиновић, медицинар; одборници — Стеван Милиновић, техничар, Павле Богдановић, техничар, Богдан Видовић, правник, и Милан Латинић, медицинар. —

* Изашла је из штампе књижица „Митрополитска уредба“. Писао је Д-р Жарко Милановић. То је четврти свезак библиотеке „Нове анотације уредбе“. Цена је 8 поенија, а порубине прва Госта Лера (Нови Сад).

* Петко Павловић (Вршац) одштампан је и други свезак „Каблуџијада“. Порубине прва издавач и писца (Ваца Крстић-Љубисав, Београд). —

* Проф. В. М. Станојевић штампан је свој извештај „Хидроелектрично постројење Вучје-Лесковац“. Издање је надуштено.

* Друштво „Српско Коло“ у Скопљу приредило је свечалу друштвеној седници у славном пок. Јанку Веселиновићу. Седница је одржана у позоришној дворани Српско Гимназије. Програм је био: „О животу и раду Јанка

Василиновића*, говорио Стеван Тубић*, „Умро је Јанко“, песма Ј. Поповића*, „Смртна“, приповетка Јанка Веселиновића, читао Војислав Непадић. —

* У Државној Штампарији одштампан је и дат у продају убојеник „Ошита историја за више разреда средњих школа, издао Лука Зринић. Средњи Бек.“ Књига је цена 4 динара.

* Проф. Светислав Матић штампао је свој прилог селекционој теорији „Један интересан облик пахитања код култура (Zea Mays). Негов постанак и значај.“ —

* Мах. М. Станојевић, учитељ, јавља да је дао у штампу „Методику земљописне наставе“. Дело је рађено по Рудеу, Руну и другим писцима, а препоручује га учитељима и Главни Просветни Савет (27. јуна 1906. ПБр. 10.020). Књига ће изићи 10—12 штампаних таблица; цена је 2 динара (2 крупе), а за ђаци 1-50 дин. (1-50 крупе). —

* Јован Милодраговић, професор, јавља да ће до краја ове године бити одштампан његов „Гад у другом разреду основне школе“. Цена ће бити: неукораченој књизи 3, а укораченој 4 динара. Преплату прима писац (Београд, Капетан-Милина улица, 18.). —

* Италијанска „Niota Rassegna“ донела је у свои најновији списку ове преводи из српске књижевности: „Бад макидан урети“, од Бранка Радичевића, превод О. Богдана; „Сунчева сестра и пана“, „Како је девојка прекршила завет“ и „Сона и орао“, народне умотворине, превод С. Дожића; „Једна ведрa ноћ“, приповетка Бр. Ђ. Нушића, превод Улберте Грелина. —

* За издања Матице Српске прилазили су рукописи: „Две главе из живота мајстор-Дини“, од Драгутина Ј. Нађића, и „Прогнани Краљеви“, од Марка Цара. — Услови се прима (ако га писац попуни). Неколико важних песама за српску поезију. — У штампу је дат други свезак расправе Д-ра Станоја Станојевића „Византија и Срби“. — Није пришао, као сувише специјална расправа, рукопис „О српској црквеној архитектури у средњем веку“, а одбијен је, јер није исправан према напавенима, рукопис „Бизант Констатин Некама“. — На основу су дати: „Зао дете“, „Безимени приложак“, „За лана“ и „Четири приче“. —

* Бранислав В. Тодоровић, наставник Трговачке Академије, издао је у штампи бакарску студију „Арбитража харита од вредности на Београдском тржишту“. Књига има два дела: 1. Наука о трговини и П. О. арбитражи. Књига је цена 1 динар. —

* Из „Штампане“ засебно је одштампано политичко писмо „Остарене једног Калајевог плана“. Цена је 20 пара дин. —

* У филозофском факултету Универзитета упражњена је катедра на Ботанику. Комитети треба да пошаљу ректорату своје пријаве и документа најдаље до 5. децембра ове год. —

* Мађарски Трговачки Музеј у Београду штампао је треће издање „Извешта произвођача и извозника индустријских и земљорадничких производа у земљама на јаресне крупе“. Цена 2 крупе. —

* Петар Крстопопић (Нова Сад) прима преплату и наруџбе за „Пенин трговачки календар“. Цена није означена. —

* Штампан је „Учитељски календар за год. 1906.“ У њему је стручна педагошка литература, болешини и

пешатнијих српских учитељаства у Угарској, Хрватској и Славонији, Босни и Херцеговини, Србији, Црној Гори, Старој Србији и Македонији. Календар је уместен за пен и добро је повезан. Цена му 1-20 кр. (1-30 дин.). Порубине прима уредник Богдан Ж. Бурићкић, учитељ у Земуну. —

* Изшло је из штампе друго издање „Школе за виолину“. Намењено је ученицима средњих зграда, а приређивач је Владимир Р. Ворџевић, учитељ муике и певања у Јагодинској Учитељској Школи. Цена је 3 дин. (3 крупе). —

* Из „Нове Истре“ одштампало је Српско Лекарско Друштво чланак Д-ра Димитрија Николајевића „Наступна грозница“, и бесплатно га раздаје по српским крајевима у којима се шири ова онака болест. —

* Књићар Лазар Марковић (Београд, Призренска улица) почео је издавати нов страшни роман „Денска Рука“. Сваког дана излази по један свезак, а цена му је 5 пара дин. — Ко нема ницкава наметнијег посла, може га добавити и читати. —

* Уредништво „Српске Независности“ (Сав Франциско) приредило је друго издање приповетке из бољшевог живота „Тешко томе кога куну“. Писац је Вељко Радојичић. — Цена је 40 сената. —

* Д-р Жарко Младодиновић (Руна) јавља да је већ свески растурио прво издање књиге „Тумач понављања, закона, уредби и других наређења српске народне прквене аутономије у Угарској, Хрватској и Славонији“ и да због тога спрема друго попуњено издање. Дело ће сиза изићи око 40 штампаних табела а имаће два дела: 1. Систем српских народно-прквених аутономних уставова, и П. Тумач појединачних аутономних уставова. — Књига ће изаћи у свесцима од 4 штампана табела, а сваког ће бити цена (у преплати) 60 сотра. Дело ће се штампати тек када се јави 500 преплатника. —

* Младун Марковић, јенералштабни пуковник, превео је дело Јенерала Верда од Верноа „Студије о појени трупа“. Дело ће имати 7—8 штампаних табела (4 свезака, 6 главова, 1 скицу и 1 нарвени преглед дивизије. Целокупно дело коштаће 4 динара. —

* Ђоса Јокић, немашајски истопковник, јавља да је готово десето издање „Војничког бубњара и основних дужиности војника“. Књига има 8 штампаних табела, 58 слика и три таблице. Цена 0-50 дин. —

* Ђорђе А. Чокорић, пређашњи уредник „Српско Ријечи“, дао је у штампу своју расправу „Значај културне борбе у Француској“. Књигу је наградила Коларчева Задужбина, а изаше преко шест штампаних табела. Садржина је: 1. Пход Велике Револуције; 2. Римска Црква није национална прва; 3. Један поглед на морал и политику Римске Цркве; 4. Борба француског народа с Римском Црквом; 5. Значај културне борбе у Француској по нас и по човјечанство; 6. Додатак (Зачини Римске Цркве од XII до XX вијека, Проглас човјечности и грађанских права у Француској). — Цена је 2 дин. (крупе), а преплату прима књићар Св. Б. Пријавиошћ. —

* Проф. универзитета Д-р Александар Велић одштампало је из Зборника Руске Академије свој рад „Дјалектолошка карта српског језика“. —

* Српско академско друштво „Зора“ (Бео) приређује 3. децембра о. г. свечан комерс историјачку српском пок. Иларијону Рувариу. — Ранко Вујић, председник

„Зорне“ секције за јачко образовање, отвара комере и предаје „Зорн“ Руварчеву слику: Александар Илић, студ. ел., говори о животу и раду покојничку. —

* У Сомбору је, захваљујући вредног учитеља српског, Ст. Бенина, основана „Српска Народна Библиотека“. Пример за уред. —

* Српска охладина у Сарајеву прегла је да онегује српско гимнастичко друштво „Атлант Салин“. После неуспелог покушаја у 1894. години, ваља ће се привести у дело ова дела намера. —

* Панчевачко Српско Омадинско Коло стално напредује и предано врши постављене задатке. У току овога месеца била су два састања. На једном је г. Јован Богданов читао о пошви српској књижевности и читао приповетку Ст. В. Поповића „Крај помора“; на другом је г-ђа Зорка Стојићева декламала „Бегунце“ Мите Поповића, за њом је г. В. Петровић читао један свој песнички превод, а г. Мил. А. Поповић говорио о Никола Јаконићу, приредилац, и прочитао његову приповетку „Просјаче“ (из збирке „Живи иртваци“). —

* Г. Т. М. Стојановић, проф. унш., подиже је француској Академији Напу свој проналазак за уларивање рогатих глобола за дугачке електричне линије и разрађивање електричне жреке. 3. октобра о. г. Академија је прихватила овај рад и проналазак, и објавила га у својем органу. —

* У Државној Штампарији одштампана је и већ пуштена у продају нова књига „О јавном кредиту (Државним дуговима)“. Писац је Павле Меров-Болдије, а преводилац Сн. Радојичић. Цена је 7 динара. —

* Словеначки илустрирани месечник „Дом из свет“ завршио је свој осамнаести годину. О Србима је била и сувише мало познана. Покренуто име чланке, белешке па и слике. То су: „Са прве југословенске етничке најближе у Београду“ (реферат Анта Губара); „Живи иртваци“, приповетке Н. Јаконића (приказ, али у рубрици „Хрватска Књижевност“); Кошта Главинић, предодина Београдске општине (слика) и „Првогорске варијације“ (слика). —

— И ако је овај лист често календарна боја, ипак се могло очекивати много више интересовања о српским стварима. —

* Дат је у штампу „Вардар“, календар Кола Српских Сестара, за 1906. годину. У њему ће бити око 30 слика из српских крајева под Турцима и слике изгинулих српских војвода. Част прихода намењен је сирочади и вострадалица у старој Србији и Македонији. —

* Клевер Шандор Балси објавио је позив претплатницима за своје најновије дело „За материнску ријеч. Савије из 1848. године“. Књигу ће издати Друштво Хрватских Књижевника најдуже до Божића ове год. Претплату (4 круне) прима књижара Ђуре Тривница (Загреб, Илица бр. 6.), а продајна цена биће 5 круна. — Образложио пажњу и својих читалаца на ово дело уваженог хрватског романијера. —

* Српско академско књижевно друштво „Србадија“ (Грац) изабрало је нову управу. Председник је: Исидоро Хаџијевић, кандидат медине: потпредседник: Милутин Радивојевић, кандидат медине: благајник: Павле Штајн-лехнер, кандидат медине: I тајник: Арафеза Стојановић, студент медине: II тајник: Михаило Динић, студент медине: књижничар: Александар Павловић, студент медине. —

* „Љубљански Звон“ завршио је децембарски свјетског, дванајесту годину свога излажења. Одабрао са-

држином и неом наравним уређивањем стално одржава глас најбољег словеначког месечника. У рубрици „Књижевне новости“ и „Из списка“ објављене су у овој години ове белешке и реферати о српским књижевним појавима: „Српска Мала Библиотека“ (Р. Перушек), „Утољено Звон“ (Д-р Фр. Плешин), Књиге Матице Српске (Д-р Ј. Томишић), „Бранско Коло“ (Д-р Ј. Томишић), „Дан“ у Сарајеву (Д-р Ј. Томишић), „Омладински Гласник“ (Д-р Ј. Томишић), „Српски Књижевни Гласник“ (Д-р Ј. Томишић). —

* Из 233. књиге Летописа Матице Српске засебно је одштампан говор проф. Д-ра Ј. Радојичића „Иларион Руварак, рођен 1. септембра 1832. г., умро 8. августа 1905. г.“ —

* У Српским Карловцима штампано је Д-р Јован Турокан „Одговор на одговор г. Васе Ђерића“. Силе је у 8*, кми 44 стране. —

* Одштампана је и већ је разаслана 234. Књига Летописа Матице Српске. Садржина је: I. Милана Стојановић Српкиња. Књижевна слика. Од Д-ра Јована Скерлића; 2. Цар Дукађан. Од С. Матуљана; 3. Књиге и друго у старој српској записани. Од Ст. Стојановића (Наставак); 4. Преглед савремене словачке литературе. Од Јана Чајка; 5. Књижевност (Извештаји чланова Књижевног Одбора и Одељења о придошлим рукописима за годину 1904.). —

* Дата је у штампу и ускоро ће бити готова нова књига Г. Стојана Новакоскија „Балканска питања и белешке 1886.—1905“. Садржина је: I. С. Моране на Вардар 1886. (I. С. Моране на Вардар; 2. У Скопљу; 3. Ниса Вардар; II. Два дана у Скопљу (14-16 јуна 1905.); III. Под заглавима Цариграда. Сабор код маџистара Балуклије (1887); IV. Буге. Путничке белешке из Мале Азије, маја и јуна 1891; V. Претка Пандократорова — Зејрек-џамија — у Цариграду (1898); VI. Цариград Мехмед-паше Соколовића — Претка Свете Анастасије — у Цариграду; VII. Насела Београђана од 1521. у Цариграду и њихова претка Успенија Св. Богородице; VIII. Бугарске школе на Македонији (1888); IX. Законодавство и владајући српски XIV. века и народности у Македонији (1888.); X. Једна статистика на средње Македоније (1899); XI. Етнографски спорови Балканског Полуострва и Грци и Бугари (I. Општа погледа о политичко-народносним спорницама Срба, Бугара и Грка. 2. Начела разлика грчких асимпација према српским и бугарским. Стара византиска традиција. 3. Грчке етнографске карте и њихова основања. 4. Грчке јасли о етнографији Балканског Полуострва. 5. Неколике мисли о општем балканском питању). —

* У штампи је нова књига „Министарство Алексо С. Јовановића — 12. јула 1900. до 20. марта 1901. год.“ — Прва књига: I. Договори о саставу кабинета; 2. Нова влада; 3. Владин програм; 4. Мере предходних; 5. Краљ Александар и оштрици; 6. Венчање; 7. Управна и политичка организација; 8. Виспоставља државног поретка; 9. Удаљење Краља Милана из земље; 10. Самодржавни Краљ; 11. Смрт Краља Милана; 12. Трудноћа Краљеве Драге; 13. Додатак; 14. Документи. Књига ће изићи најдуже 12 таблица у осмини, и даће се у штампу по Божићу, ако се јави довољан број претплатника. Комад стаје претплатом 2, а ван претплате 3 динара или круне. Скупљачи добијају бесплатно једну књигу на 10 комада. Извешта о претплати ваља слаати писну у

Београду до 20. децембра текуће године плаћање писмом. Новац ће се положили, кад књига буде готова.

* Српска и хрватска академика омиљадина у Прагу узела је иницијативу, коју је словенски и бугарски омиљадина радо прихватила, да се у фебруару нове године приреди у великој Рудолфинској Сали велики уметнички концерт, на којем би се интерпретовала дела искључиво југословенских уметника, а суделовали би (осим Оркестра Чешке Филхармоније) искључиво први југословенски уметници. Концерт ће бити у великом стилу, како би се што достојније репрезентовала наша уметност. Српски и хрватски конзоанти, који би хтели добити за својим оркестралним делима, нека то јаве или поштом одмах партитуру и писане гласове на адресу: Petar Konjotić Božinski, stud. phil. et konserv. Prag II. Smetanova ulica 6. 13. II.

Својска Прна Гора. Антропогеографска и етнографска студија од Светозара Томића. (Одштампано из IV књиге Етнографског Зборника Српске Краљевске Академије). — 16×24 см., 499—520 стр. + XVII листова прилога.

Св. 107. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић. Власник: Издавачка књижевница Пахера и Кисића. Број XVII, година VII. 1905. Гардова Геза: *Мале приче.* С мађарског превео Јован Протић. У Мостару. 1905.

Штампарско-уједњички завод Пахера и Кисића. — 10×15 см., 69 стр. Цена 30 хл. (40 п. л.). —

Васеленски патријарх Јоаким III. и последња крпка у *Васеленској Патријархији.* Са нарочитим погледом на државне Јоакимове у државно-народним питањима: Кудовлаха у Македонији и Срба у Скопљанској Епархији, и на решавање у Св. Синоду о беснокохерцеговачком црквено-школском штату, написао Др. — и — Објединица. Цена 1 динар. Београд, Електрична Штампарница Тодора К. Наумоваћа, 1905. — 16×24 см., 39 стр. —

Путovanje по Србији 1904. године. Вој. М. Чола, ковић. Нова Трговачка Штампарница М. Карина, Нин-1905. — 12×16 см., 102 стране. — Цена је књижи 0-60 п. дин. —

Књига за народ. *Прва помоћ у несрећним случајевима.* Др. Доб. Гер. Поповић. Свијазанац, Прва Ресавска Штампарница „Манастија“ Ж. А. Костића, 1905. — 11×14, 85 стр. Цена 0-40 п. дин. —

Друштво за школску књијену и народно просвећивање у Краљевини Србији. Основано 1905. године. „За отаџбину живом речју и пером“. *Правила Друштва за школску књијену и народно просвећивање.* Београд, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије, Димитрија Ђоковић: *По намету ослобођење.* Политиката на Србији. (Дипломатическа студија). Сова, печатница на П. М. Бзайтову, 1905. — 16×23 см., стр. 25. Цена?

Набавници доживљаји Владимира Икћића, бившег католичког свештеника и политичког емигранта из Босне. 1905, штампарница Савића и Кокичаније, Београд. — 13×18 см., стр. 15. —

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Улазећи овим бројем у последњу четврт овогодишње „Нове Искре“ молимо дужнике да не чекну посебних опомена, него да нам одмах изове послати дужну претплату. Молимо да се не заборави да „Нова Искра“, осим претплате, нема никаквих извора који би је одржавали. Ову напомену упућујемо дужницима само с тога што верујемо да ће тако најбоље разумети своју дужност и одаклати власништву „Нове Искре“ да и даље одржава овај једини српски плустро-вани месечник.

Према дужницима, који се оглуше о своју дужност, употребимо, као и до сада, она средства која законски забрањују да се туђе самовласно присваја.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Последе севдаха, од Стев. И. Самарџића (српски се).
Јутрење (из збирке „Севдаха“), песма М. М. Петровића.
Свијазна, од Д-р Рад. М. Лазаревића.
Кипови, песма Владимира Бизарића.
Први смех, одломци из највећег рукописа (Леонид Ан-дрејево). Превео с руског Паул М. Протић. (Српски се).
Бијалица (Теник Фикрет-Бог), песма. Са турског превео Д.
Београд од 1717—1739, по архивским изворима написао Тодор Стевановић Вилковић (српски се).

* * * (М. Ј. Лермонтов), песма С.
Ластива: Кад се прве ласте с југа... од М. М. Ускоковића.
— Сав, од М. М. Ускоковића. — Татјана, од Ст. С. Н.
За „милосна“, песма Рихарда Катанића Јеретова
Уз наше слике.
Хроника: Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија.
САМРЕ: Савонска епиграма. — Из Призора. — Мила
Димитријевић, члан Хрватског Казалитета. — Настава. — Стара
јавански борад. — Врхара. — Младост. — Нецари. — Пут
крај мора. —

№ 762

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА СЕДМА —

1905

НОВО-ОТВОРЕНА
ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА
МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Михаилова зграда бр. 33, у углу т. Неволе Спасића.

Има на стоваришту и свагда напано добија

сасвим нову робу

коју и провентује поштованој публици за сваку поједицу особу: Штофова најмодернијих за женско одело.
— Свице из хаљине, превезе, блузе и украсе. — Сомота и Плиша. — Атлаза црна за бунде и либодета.
— Атлаза као и Свице беле за венчање хаљине. — Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица у великом избору у најбољем квалитету. — Атлаза и Сатена за јоргане у једној ширини. — Украса за женско одело као: Свицена штикераја, Апликација, Чипана, Чипканог штофа, Позаментерије и целокупног прибора и т. д.

 ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофових и ледовних. — Гарнитура на кревете. — Платна копчаног као и Шифона Шро-
ловог у свакој ширини. — Везова и уметака.

 ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуге је узалудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

 ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

 У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Терације“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свијаз бојама и црвима;
Цвилика и Градла за дупке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Даместа за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичној платну, батисту и сепери;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штрипсима и пубадима; обичног, свиленог и француског.

Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипшани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитуре и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вушена, полу-свицена и свицена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширину;
Драпериие за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;

Роба је сва из првих светских фабрика

 ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршују се најбржијим и најбрзим.

Мустре од свију наших артикала шаљемо на захтев бесплатно.

НОВА ИСКРА

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 еор. или 20 динара у лану. Прегледи и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одоману, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Минина улица, бр. 8. Рубрике се не враћају; паклимо тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Послије севдаха

— Стев. И. Самарџић —

(септетах)

IV.

С пушташе се мрак... У кући Гаченића палика ужурбаност, као кад је месеца. Ту се кува, пече, пржи, мјеси, сирекају се дарови за просиоце, распрека се, чисти... Она чекад и мотчад у послу... Само су Љубу оставили на миру... Она блаједла, изнурена, као да није ни ојећала да је сна та журба због ње; очекивала је само да се све то што прије сврши, очекивала је да дође тај тренутак, коме се сви око ње радују, а који ће њој порушити сваку срећу, уништити наду... Зажали да је нема, да се разболи, да умре, а она око ње жалосни, плачу, кукају, наричу што јој жељу не испунише... И Срето плаче, тужи... На јој дође само њега жао... И то би срећа била прева овоме... Дође јој на стане плакати, лију се оне грозне бисерне сузе, једна другу не стиже, на се сама чудн како трају... Уђе у собу мајка или ко други, на силу се уздржава, престаје плакати... шутти и трпи... Чувају је, не може никуда, а утјехе нема, не долази... Дакле, биће оно најстрашније...

Најзад је дошло и то. Дошли су просиоци. Дочекали су их сви укућани и сви ближи и даљи сродници који

су нарочито позвани на весеље. Спуд овајдјелено, те сва кућа добила неки свечани изглед, сви се устукрали, изаше из собе у собу, у мутвак... Износи се вечера... У великој соби посједали гости и домаћи; тече обилан разговор, као да ово вече нема нарочитог циља... Таки је адет, тако мора бити док се не постави вечера и не наидје „трећа“: у ње Бога и Свете Тројице. Онда главни просип — а био је Срдан — тражи ђевојку и пред икову оставља биласт...

Љуба у својој собици сједи закипљена и шутти... Дођоше јој неке јаранине да јој покочути обућу се. Дође и Зорка... Тјеше је и храбре, уздиравају је како је срећна; неке јој и аканде, али она равнодушна, оно као кад последи велике буре, последи силне борбе, настане затишје. Зорка удучи прилику, те јој промашта да ће је Срето чекати. Њој као да се разведри лице, дође јој да сад утекне, да их остави све, да се баци Срету у вараџа, али онет стукну... Шта ће мајка, бабо, каква бих ја била шћер ил' ова, на шта би свијет?... Нек буде... мени и онако настаје јадан живот, на нек су бар они задовољни...

На полу стегло мраз. Хладна јануарска ноћ; прити свијет испод обуће... Спуд к'о пушто... Голо гравље обучено

у бијелу одјећу; попухне каткад вјетрић, те га замикна, разнесош сијекшо прамење... Срето дошао у башчу... Ведро... На небесном плаветилу осеао се безброј звијезда и звиједица... Учини му се као да и оне за нечим туже, нешто нагледају. Погледа горе, као да тражи своју звијезду, занесе се у посматрању и на часак чисто сметну своју главну нисао, као да је на тренутак нашao утјеке тамо горе... Али мраз стече, ухвати га лака дрхтавица, те се на једном трже и сав се стресе... Погледа унаоколо... Освежа бјелина, ведро небо и свјетлост за сињу прозора освјетљаваху сву околину. Уплати се да га то не опати, ма да је башча осамљена, па се крене у крај и склопи се поред једног конијског амбара. Одатле уприје поглед час у шенице, час онамо под руку и јерфанан, ђе је толико слатких часова проводио; загледа се у њих, а оно само стрци голо грање у сијекше... Камо онај опојни мирис који се нијешао са мирисом Љубине Ђерџије тачке и мирисом ведара нећих?... Изгубили су га као да су и они тужни; ето не показују никакве знаке своје радости, као да жале што више неће бити ниједн саједоци наладљачког пријездишана, хуцања срдаца и слатких удаха. Уприје тако погледао тамо и чисто му се као створи ту и Љуба, хтеде да потрчи, али се урже... Загледа се боље — бијаше само пријездије. Последа у прозоре: премичу сјенке... жагор... На један шут се отвори један прозор и развече се по нијекој ноћи негала спа-барска pjesma, која објављиваше цијелој класи веселе у Гачевића доку:

„Сис редом по ред јасене,
У овом двору веселе.
Оно бабо шћер улаје,
Па се весели;
Весело му срце било
Данас и назаљ...“

Срета обузе још више дрхтавица, па и несвјесно стаде прикочавати хаљине око себе. Ото му се дубок удах... Дакле, свршено је... и то је дошло... Ишла се и трећа... Збогом Љубо, нек ти је арип Јанћу...

А pjesma се све даље предужаваше:

„Опо мајка шћер улаје,
Па се весели...“

„А веселили ли се ти, Љубо? Како ти је било, кад си примила прстен свога сјећеника?“ Устукну и спотаче се о некакав камен који бијаше пред њим. — „Па шта ћу ја овђе?... Она је сад другог...“ И чисто изгледаше сам соби као лопов који долази да краде туђе. „Је ли то поштито и ајдепо. А и не ето нема, неће ни доћи...“ „Оће... неће...“ Навади сит и искреса љубит да боље види: „Ето, сад ће три и по; давно је била јација, неће ни доћи... идеж...“ И кроца неколико корака, па се опет врати и склопи на пређашње мјесто. — „Чекашу је још мало...“ Хладноћа не попустила, те се још више згрчи; осјећи да му ноге силно збу, а и руке му бијаху помодриле... „Шта ћу сад овђе на овом мразу... Ној не даду доја, па како ће се искрасти?...“ Устаде опет, погледа добро

око себе, није да нема никог, па стаде шетати и дупати у прсто... Вади поглед на башченска врата, учини му се као да се отварају... Нека прилика корача лагано. Склопи се у крај... Јест, она је... Доприје до неџа тихо јецање... Јест, јест, она је! Па и не размислајући даље — притрча јој:

— Ти си, Љубо?... једна промашута уздрхатина гласом.

Никаква одговора, само пригугленог јецања. И он застаете као нијем, изгуби присебност и не знашање како да почне! Сијну му у памети: да је зграби, понесе! А друга опет: ти си долов, шта ћеш овђе у туђој књижи?... Вјежи!..

Нова pjesma, која се разлијеваше с прозора, прекиде тишину:

„Рисло дрво бласомо танко, високо,
танко, високо...
„Под њим спава“ влато Јопо и гонце Љуба,
и гонце Љуба...“

Љуба убрза јецање и пригуглено цичку, а Срето, тресући се од узбуђења, једва промашута:

— Слупаши ли, Љубо, нашу pjesmu?...

Она се занесе... Срето притрча, те му шаде на груди...

— Опрости... Срето... нолни те... забави... — али је ежа загушаше.

— На говори тако... поче Срето очевито ускаљивајући се да је тјеш. — Што си ме послушала, што си изашла?... Није жени криво на те...

„Душк и ми је бјетелина трава зелена,
трава зелена...
„Куман јорган ведро небо и сјајне звјезде,
и сјајне звјезде...“

Срета обузи неки као гроизвичани знаос који долазаше због близине Љубине, због pjesme... Погледа у звијездано небо, као да нагледа нивоћ озго, и осјећи сву тежину овога тренутка; несташе оне природне хладноће од мрза — не осјећање је, а онако му долази све већа и већа хладноћа, савија му се као гуја на срце... Зар сав тај знаос пролази?... Камо љубан? Губи се... бледије...

— Љубо... иди... иди одмах!.. Шта ћеш овђе?... Нек ти је срећно!..

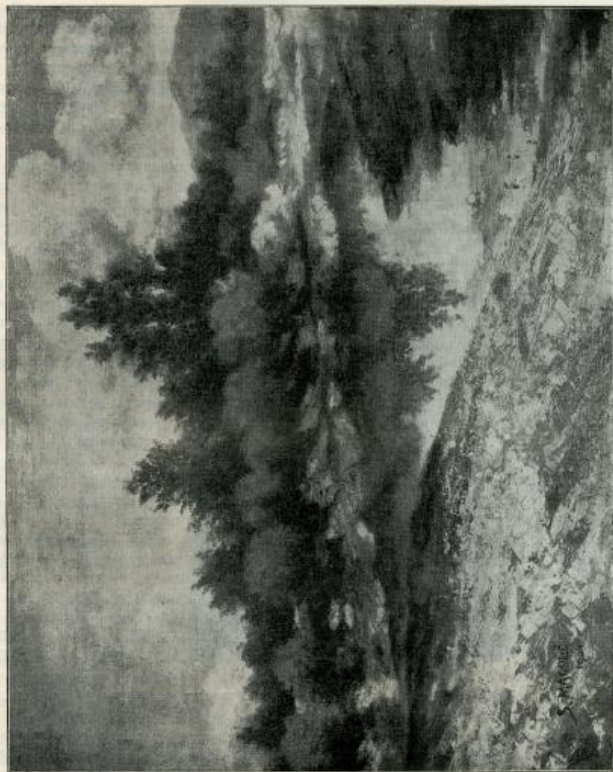
Ова стаде још више плакати. Неколико вреде каласе падохе на Сретине помодриле руке и чисто га онекоше. У један мих му опет успалаше страст, али сад помијешаша са мушким поносом и уздржљивошћу... Неки унутрашњи глас чисто му говораше: Шта ћеш ти ту?... Какав си то јунак, какав мушкарца?... Ко је још видео да јунаци плачу за женским?... Њади плачу за женским?..

Љуба замуцкиваше:

— Што ме ћераш?... Опрости... Бог зна!.. — и опет јој јецање не даје да доврши.

Срето је стече на груди и притисну јој један страдан, врес подубан, па као крадљивац кад бјежи са својим пљачком, добади јој:

— Иди... иди... Вјежи... Збогом!..

Семён Маров

Из природы

Па као кућа пролеће преко башче. Кад би преко стоборица, звезда и окрете се онако, учини му се као да се Љубина прилика није још одмала, из овог мјеста. Испусти се низа стоборице с ову страну, те стаде још мало, не знајући ни сак зашто. Непотпуно бијаше оно стање, кад возак занорен престаје за тренут мислити, те само пијепо гледа у ноћ, као да погледом хоће далеко, далеко да прозире...

Из куће донаху авуци хармонике — настао је коло... Престаде и то, па се онет захори пјесма:

„Што 'но знонце преко пола звечи?..
„Отуд иде лијепо, млади Јово,
„И он носи једну киту смисла,
„Да оплете својој Љуби вјенца!..“

Срето олушну, па на једном, као да га неко гони — нагло јурну у ноћ и жагуби се у ошкатама... Мраз не попустишате. Није живе душе, свуд тиниша... Срето Јурећи још осјећаше на устима пошљених крали подубац, а у ушима му све одјекиваше пјесма:

„...И он носи једну киту смисла,
„Да оплете својој Љуби вјенца!..“

V.

Прошла је од тада година дана. Та година била је за Срета од најтежих, које је проживио. Шта би пута у мислима претурло све успомене, од кад је сазнао за себе: од првих тиних, појених утикача ранега ћутинства до оне ведре мразовите ноћи под ружама, оквићених свијетом. И све те успомене биле су слатке, пријатне, све су га пратиле у доба замонашних спаварија, страсне чежње и недрих нада. И тако би им се чежње нас предао, као да хоће да се сажима са њима, да на превиди све оно што лизав тога стоји, да превиди садашњост која му се чинише тако гуробна, без никакве привлачности, прва, без наде... А час би онет гледао да све те успомене преда заборава, да на њих не мисли, јер би оне најзад изазвале ону страсну жуђу: да је да се то онет прати, да се настави онај слатки префашни живот... И онда би заронио у рад, предао би му се сини силама својим. А радња је изуморно: над није у дућану, он је по селима, по пересија или по куповина; ишло је и у Сарајево за робу, — радња му је цијетала и напредовала. На још ушцећ није га толико неслодио због зараде, чинило му се споједио и кад би губио, само да остане нас у раду, да се могало стално одржити у њему, да не учини какву пројекцију... Што је то више жално, то би му се несвијесно све више наметало питање: да ли ће то моћи бити?... И онда би му се одмах истакла мисао о женидби. Док је у раду, занесе се се нас, преда му се, лакше му је; али дође одмор, дође празник... Осам се, остане сам са својим мислима, и онда наврсе све од једном: и Љубина слика, и звуци оне цркве: „и он носи једну киту смисла“, и најчине молбе, и терет кућан, старјешинства, рад, младост, женидба, будући живот...

По онет сва борба, коју је са собом водио, остајала је само на његову срцу, није дао ником да замери у њ. Мајка му се радовала, што је принуђо за посао, рачунала је да он полагано заборавља Љубу, да ће лако понаће завољети другу и окућарати се.

Кад дошло године онцјело покојном Стевану, назвали Ана на Срета да се жени: у индад јој пригочи и брат јој Павле и још неколико пријатеља. Срето је наслућивао да ће тај захтег од најчине стране некиновно морати доћи, али га је сад ипак поразно, порекотно га и у послу и у свему... Напаше на да раскришћу. Стане на ишан: Да послуха мајку? Како да је послуха?... Зар да се ожени? Па коју да узме? А како може другу узети: не воли је, не познаје је, за њом није свидео... Тако бехе амикована?... Како, како то?... Срети се, како се некад подскијивао другима што се жени онако од окас: запросе једну, не поће; запросе другу, трећу, без свадха?... Па зар сад и ја тако?... Јок, јок... А да је не послуха? Зар мајку?... Дође му да се освијече на њу оворно, дутито, да јој забрани да му пише о томе не говори. Али не може: тамаз да заусте, да пресјече њен говор, а погледа оно благо, мољекно, оно материнско лице, на клоне и опуту... А и да је не послуха, како онда?... Да одможе неки вазат? Ана докле?... — Онет ће то доћи... Да се преда судбини, па ће доћи нешто што је неминовно, што је записано, нешто што мора само по себи да дође. И чинило би му се да ће то „нешто“, које никакво није могло себи јасно да представи, најбоље ријешити етар... Може се разболети, па мајка неће онда навалнавати; а може... може и смрт... Али ту чинио претрне, па се тргне: Не, не... Живот је онет жив, владоет је... И на какве мисли човјек долази, а због чега?... Због једне ћепице... због нечега што је било, а не враћа се... Какав сам ја слашћина?... Онет би често ту мисао сакрио и од самога себе у најскривенији кутак срца, колико му се она чинише недостатна за човјека, да намет човјека, Србина... Какав је то човјек који не може претрљати оно што га спаја?... Шта би казало покојни адо?... А ето како човјек нагледа пред свијетом, јунак баксем, а овламо — да те срцу заповиједи... Па да ли сам је баш толико силно волио?... Јесам... Па му се онет учини да се вара: „Да сам је волио, што је онда не укродох, не одведох...“ Онет се врадао: „Судбина! Вило тако... па што те једнако потрлати?...“

Још је постао замикливији и неолучнији, кад је чуо, како је Љуба ослабила, како не живи добро с Јањем, како је непрестано гони: или да тражи мирза, или да иде околе је и дошла, и ово, оно... како то ње свијет укине и да окити. И то га је бололо, бололо га, што му се сад све више чинило, да је он могао спријечити да до тог не дође, па да је сад бар могућно да јој олакша њену судбину... Али како, како? Све му за час мисао: да укрне Јањин! али је одмах и одбаци... Љуба није више она негдашња, његова Љуба, Љубица, оно слатко, живо створење, чија чиста душа мирисаше чедно-

шћу, која га razdrađavala, onijaše... Ona je sad druga
 Љуба, угнећена, пронала Љуба, — Љуба, удовица Јове
 Јављана... Зар би и за њу то било добро?... Јок, јок...
 И онда осјети оно топло, искрено саучешће према њеној
 судбини, које је тина пеће, што се ништа више изван тог
 саучешћа не може учинити.

И онда је молио мајку да га
 остави до по Васкреу, па ће онда.
 Промало и Васкре... Сад му је би-
 вало све теже, јер је осјећао да се
 више пеће ни моћи, ни умјети најци
 одлучити. Она је чак звала Дуду
 Циганку да „види“ шта му је и
 да му да какав план, а она казала
 да болује од кара-севаха, а да је
 теме најбољи плац женидба —
 другог нека.

Срето све више увиђаше да оно
 „нешто“, што треба само по себи
 да дође, не долази, то ће морати ки-
 дати с тим, морати сам одлучивати
 и учинити одлучан јорак... Сад му
 се више тај „нони“ породични жи-
 вот није чинио тако лијеп, идеалан,
 није осјећао више потребу за дру-
 гом у животу; да му је да је сам...
 самосам... А види опет да то не
 може бити, да он нана снаге да
 учини онако како сам жели; види
 да је већ скоро спршено, да ће и
 он као и многи други, па тек се
 протаре по челу и, удахнувши за
 нечим што се не повраћа, несвесно
 промашује:

— Пролазе младост... без се-
 ваха, без змиковања... Ах, суд-
 бини!...

И тако је једне бурђевске по-
 њеле дао мајци ријеч да ће је по-
 слухати и да ће се све, и просидба
 и свадба, свршити најдале до Ош-
 сова-дво. Мајка радосна, пага грди
 и љуби:

— Благо мајци... Тако, сине кој... Све ће добро
 бити, ако Бог да... Па мај... иди са својим јаранима,
 или у Ђосаво... Камо та која би нога Срета одбила?...
 И па јарани ће нам се много врата отворити... Ајде,
 Срето, ајде... некој да ти тако младост пролази...

— Ама нека, лано... Куда ћу?...
 — Шта нека?... Јок!... Зар младост твоја да труне
 тако?... Шта ћеш овђе да сједиш са мнош... Јок, јок, иди!...

И измаша је!

VI.

Из Доњега се Пола вратио да нађе Уроша. Груды
 му се силно надимаху... Одушка, која треба још само да

се заврши, па оне данашње заносе pjesme, које му оживи-
 љаху старе успомене, па оној кири пролазећег дана,
 па неко као тек сад оживљено, пробудено осјећање мла-
 дост... све га то бијаше узбунило, те осјећао да нећ мора
 све то из груди да прекини, да мора попустити оном

А. БЕРТОЛА

За плугом

неодољивом дамару младости, севаха...

Урош бијаше код куће и прилично се изненади, кад
 га Срето, сипјући се, а пола у шали ослови:

— Ајде море, шта си се укисјелио?... Ајде мало
 да се прођеко... Видиш како је лијепо...

— Ене де... Од кад то?... Ајрала, ајрала!...

— Ајде, море, чућеш.

Отпили су у Митровића ладак и поручили по Ша-
 нин, табураша. Вило је још јарана. Навалише на ру-
 женику...

Вече се спруштало тихо, полагало... С мунара одје-
 киваше глас мујезинов некако свечано, тубећи се све даље

и даље... Вјетрић хармјаше, а из Митровићеве банче распростираху се, ту пративу Шпанове тамбурице, звуци севдалинки: час тежњивих, са тудасима, час страсних, час веселих, заносних... а из свију бјаше бујан назив младости.

Шпани изиђаше:

„Не аликују, јало, не неки севдалах...
„Од севдала, душо, горег јала нема,
„Од севдала, душо, горег јала нема!..“

Па онда прекине и настави другу:

„Сунце јарко, не сијаш једнако,
„Сунце јарко, име моје, не сијаш једнако!
„Мој ме драги, не љубиш никако,
„Ма' ме љуби, ма' ме се окимљ!..“

А pjesma тече сложиво, заносно и са ситним звуцима тамбурице развијена се лагано и далеко у ноћерној тишини...

Срето затрнуо оес на лијево, завадио се назад, па се сав предао бујици, те његов глас одваја од свију других. Мисли се роје, прелијећу... Он се занесе у pjesму, испија вино, осјећа неку сласт која му се чисто разлила по цијелом телу; осјећа да то струји младост и занесе се... Па би то и продужи још дуго, дуго... Срце му усплашало, чисте се рашири да прими у се што више љубави, чаролија, севдалах... да не пропадне ни један тренутак... Па се опет сјети давашње одлуке: бљаж се тренутак над ће распрстити е они што је било, настави нона живот... Ишће му слика Љубина, па Зоркина, па Косина, па других њевојака; па кућа, кућни ред, доказанство, мајка... И да би засад све то одбацио, затрнуо, неспија чашу на душак и сам почиње ону своју опјелу:

„Сни драгани а мојега нема,
„Мили Боже, зашто ли га нема?...“

Пошто сврши, заплиће језиком и виче Шпану:

— Де, де... ону твоју... Ала онако... од зорли севдала.

Шпани зајави:

„Дошван поћох из Мориха ана,
„Млада Хајка из врџа амаја,
„Сретосмо се у тјесну сокаку,
„Ја јој ренох и два и три пута:
„„Море, Хајка, уклон'дер се е пута!..“
„Она нешће да с' уклони с пута.
„Закљачише кофче од чакшира
„За њезине цанфезли димије!..“

— Јаој!.. Ту, Шпане брате, ту...

Па га још више објуми нека сласт, нека особита жалина; осјети се јаво као да је монак, па да му је да

ово расположење стално остане, да младост онако весело протиче, да се и даље седишине... Па се одмах досјећа, како је нежда ово пошљедње вече момачко, па да му је да не сване још, јали да до зоре неспије сву ту сласт... Нека накупиљена и до сад пратувљена нутра обузла да снога, па чисто не зна за се, види да је другичији! Раздраган је, сила раздраган...

— Види море!.. Тако, Шпане... Еј, Хајка, Хајка, неседа ти мајка...

И одмах настави другу:

„Мој севдалу, не плавај по троху...“

Јацја, три сата, четври, невоћ... пролази вријеме, али га они не опажају.

У први сат зоре изишли су. Закусувала их она сајезина јутра, дана на рођају; цјенци већ највешћу зору, а мјесец лагано плочи бљидећи све више и више...

Срето се чисто прену, као да га освијести ова јутарња хладовина. Сјети се да га мајка очекује, нежда са сузница очина... Како ће се изненадити — та он јој није никад у ово доба долазио, а сад је он дошао, старијешина, човек трговац... Како ће јој се оправдати?... Ласно... Ето, ово је пошљедње вече, јарани, pjesме, севдалах... А и она ми је казала: „За нећу дана, сјутра ако ће, нек ме проси!“ Па, мисљећи чије ће име негнати, неспјесно махну руком. Нек проси коју било... добре су и Пана и Стана и Зорка и Милица... биће добре кућнице... Приближило се и то... Па нек' је... баш и без антиковина, к'о и други, без севдалах... А шта сам ја боли од другичих, шта?... И ја к'о остао... Е баш сам ја неки чудо-монак, па 'оћу другичије... Ама море, не може се тако јаван свијета, тако је записано... Па, у име Војке, добро... И ту се замисли још више. — „Видиш, ја чек'о нешто, па ово је то „нешто“... Ето шта бих ја ств још... Дошло је то, не очекујем ништа више... Мора се, чаре није... Још данас, сјутра, дан два највише, па ето... Како је суђено, онако нек' и буде; не може другичије... А како ће се нана радовати!.. Која мајка жели зле спом бегету? Нано, нано, сад сам твој!“

И тако утпир и одлучан, Срето сважно луни алком на врата:

— Нано, нано, отвори!..

Писао.

Прошао ме страх од Бога давно,
Дах мирисни љубави и чежње,
Бол с пролећа — послале су тешње —
Прошао ме страх од Бога давно.

Мутне очи изнемогло гледе
У хоризонт празан и ороно.
Дух, са телом, материји клоне,
Мутне очи изнемогло гледе.

Моју стару рану од живота,
Видим, немар суверени лечи,
Моју нежност, немир, јад без речи,
Моју стару рану од живота.

Знак последњи грознице живота,
Потрес ме, па ишчезне близу
Срца. Видим малу парализу,
Знак последњи грознице живота.

Хигијена несећања вида
Мој буновни сан и савест што ми
Дух и тело немилосно лони,
Хигијена несећања вида.

Гледам да се свега мање сећам,
Да не жалим ни прошлост, ни себе,
Да се тихо што беше потребе;
Гледам да се свега мање сећам.

Још савести нетар неки, уздах
Мртвих, шта ли? кроз мој живот прости
Праће каткад, ко језа кроз кости:
Још савести нетар неки, уздах,

Сима Памдуровић

Први корак

— ЦРТА —

I.

роу Нови Пазар, од самог краја гра-
дског, њаху улица, која је проду-
жење Митровачко-Сарајевског друма,
многи Колашинци.

Беше уторак, базарни дан прве
српске престопице, када се скупила
велики број сељака из околине и из оближњих нахија,
којима су аге и спахије Пазарски колоновци, потоци
старог племства, што остали крот и поклони се несену.
Поред њих овде се скупила свет да купи добре шапино-
вице, кожу и обућу и да добро прода жито, стоку и
смок. Косовске железнице још није било и старо Тре-
гониште с правом носаше своје име, јер беше главно трго-
внско средиште на сутинају Босне и Угмелије.

Митровица беше мало и цуто мосташе са „штат
механа е тре дућан“.¹⁾ кавак сантет и давие носи у не-
смама арнаутских конгетара.²⁾ Тога рада и Колашници,
и ако ближи Митровици, њаху у Нови Пазар да промене
туговицу на продају.

Беше пред сами Митровици, кад се радно време свр-
шује и сељак хита да сврши себи зиницу.

Зато и беше огроман број Колашница овога утор-
ника. Једин улазе у град, растоварју донос на житно
пазару, а други прве од Врђањ и Шарена Каменџ. Но
међу овом масом издвајаше се група кованника, богатих
Колашинских домаћина, чија је стока са житом још јуче
стигла. Пред групом пешке њаше приомаљаст малишма
у приличном одећу, и снуједна лица гоњаше пред собом
краву с телетом.

Беше му оно једанаест година. И док остали весело
ћеретаху и причаху један другом кирицијске анегдоте, он
њаше новесело, често погледајући на своју краву, те би
човек однах прижетно по његову лицу да му је она цело
нишество.

Већ уђоше у град. Врђевци се Отубови забеласили,
а базарни жагор допре до ушћу. Дечко се још више збуни,
лице му се сукни и сузе оросише његово дугуљасто и на-
предно лице. Први пут долази у град, о коме је досле
само синаво, играјући се с друговима по шитоми доли-
нама плахота Ибра. Сузе му теку, теку, и он их место
руца брише рукавом пртене кошуле. Види се да му је
тежак први долазак у чужни град, где владина најра-
дије седи и где су толаци аге и бегови, чужени са бо-
гаштва и мудрости. На његову девицу душу наваало се,
по свој прилици, велики камен који му стоже матево
срце и цеди из њега топле и кучне сузе.

¹⁾ три дућана и седам механа.

²⁾ неке, арнаутске трубадури.

Не знајаште га ниско разговар сапутника.

И кад мујезин на тапкан минарџу Барјак-џамие за-
вика подне, дечко убриса последње редове суза и окрену
се назад. Погледа, погледа, нешто протговори, нахну ру-
ком, па се трже и поје. Таман кад згиза ногом на Рашкии
Мост, некако се поносно усправи, једном руком диже штан
на рамо и пуниом гласом запева:

„Ој, растеко поред Синеа Мора,
Да Бог да не пролом проломио!
Што ми ова у цети узесте,
Те остало ћеша сиротиња...“

Позната песма зачула сапутнике. Они се у чуду згле-
даше и још се више збунише кад их малишан ведро пре-
сече погледом.

— Еј, нестрепни сине! Нека ти не добро изиде! —
рече гломазан старац под весел, на седленуку.

— Гледајте чула, ауди Војки! — рече други па се
прекрсти.

— Крстите га, анијела Војки! — рече трећи, при-
мичући се да га удари.

— А што, чика-Васо? — упита дечко, и са неким
демонском нервношћу, која не личаше његову ведром на-
разу, одмери ствар од посто до главе.

— Како што, добросрећнице! Кућу си готово на
катаван заворно, а огам у шој тек што се није утудило; ту
једну краву имаиш и ау динас продајеш, па ти је омет
од шјеме... Нијесу ти стари тако чинили, беокућнице!
Закљени, док те нијесам млатио овом мачугом, да ти
вовак прене по калдари! Зар баш оћеш да искобшиш ог-
њаште своје и ако нијеси оцу четр'е дава давао!..
Закљени!..

Иети се покајач зачу са свих страна. Дечко поцрвене,
одскочи у страву и још зломбице погледа на путнике.
Заргледа, заргледа, па се насмеја.

— Од нике цјенам, чика-Васо. И цјенам зато што
сам дуго плакао и за кућом и за мојом Сивулом. И ти
још оћеш да плачеш. А зашто? Зар да ми помогне? Да
ми се отац дигне из гроба? Јок вага!.. И више ти ну
је, Божија вјера, не заплака!.. Плач, виђу, не поноже...
Од сад ћу да цјенам и да ће Бог да цјесма помогне...
И оће ако Бог да!

Кад ово изути, потрча и окупи краву другом ули-
цом и не погледавши на своје сапутнике и сусоде. Не
хте, јачајно, да слуша њихове старачке пријатке.

— Анатека те било, дјете! — рече чика-Васо и
пече да се жали на нов парастај који неће да слуша
„ши лаја“ ни сирдара!..

Докта се овако дитињем кораку сви зачудине.

И беме за чуло.

Малко Колашнице, Недаљко, беме из цувене куће
Богојевина из села Подгорја, на Ибру. Његова кућа беме
богата и цувена у целој нахији. Не његов стари лад-Ня-
кола у лутна уби неког свог суседа и уначе, како се

доције дознало, неком Вучитрском спахији, који га е
остали својим моћима свих балканских народности од-
веде у Масир у војску одмотника Али-паше. Турски се
тад како-тико довођаше у ред и закон беме у сили, бар
за рају. Зато власт устале, Николине синове позавара,
све њихве продаде, и велика се породина ланком ошале.

Али и то беме хило. Таман власт пусти из затвора
ни криво ни дужне Наколине синове, удари колера и
похоси велику наругу. Последни је уиђо, тек пре месец
дама, Недаљков отац и оставио сиротицу жену са четворо
дечице и снаху са петоро. Година беме тежка и неродна.
И они који су били са земама, једва имађаху жита до
Вожиња.

Сирота Рука са јетрвом од сваке се руке дожиђала
да испрани сирочица; и кад је продаде све што су Турци
деци оставили, посла са најстаријим сином последњу краву
на продају, да купи жита и ракије, како би децу изба-
вила од глади и „поделалица подушје“ своје мужу о че-
трдесетини...

Недаљко се обрадовао што ће видети Пазар, али
како му би кад га најка, браћа и братучеди са плачем
отцрташше, наричући за последном правом... Крадом је
од људи плакао све до Пазара, док напослетку није за-
невао, на чудо и дивљење својих суседа...

II.

Кад ује у вожаа живу улицу, узе краву па поведиш
и слободно, не обзирајући се, поведе је нахицине овамо
куда гређаху многи други. Тако стиге у сточици пазар,
где се у кругу продаваше крупа стока. Нађе слободно
место и засташе.

Трговци навалили и пазарују. Један приђе к њему
и ослони га араутски.

— Не знам ја тако, збори нашел, па да ти важне!

— Гледај ти кривскога сина! Колициан је, а како
збори! — рече трговац смењеш се и приђе му ближе.
Пошто крава, сине?

— Триста и педесет грона! — одговори Не ељко
слободно.

— А ко те научи да гражиш толико?

— Ја сам, ага. Моја Сивула, крета ми, вага
више, тек...

— Ђути, бре конице, што га поњиш!

— Брета ми, ага, вага!

— Ама ђути, криче, да те не ударим!

Недаљко би јачајно омет поновио своју просту за-
клету, толико непријатну Турцину, да му не приђе један
селяк и не шанину да се тако пред Турчином не вага.
Недаљко се јало уневери, али се брзо опорони и по-
гледа агз:

— Па нећу више, ага, кад се не вага!.. Само купи
краву, душе ти!..

— Добро, а пошто, кажи кратко!

— Триста и педесет.

— Уми дошта, синак!

— Не могу, ага, кад нала више... Ти је само погледај. Видиш, црета, колика је, на ојојна — само лој, па тело... Даје пуну водрицу алијека. Уми је, душе ти!

Трговац загледа и опкиа Сивулу.

— Уми, синак, двеста двадесет и пет!

— Мало је, не могу, агине...

— Уми кад ти вељу, немој више да збориш!

— Не бина, ага, не била. Моја Сивула нала небројне шаре...

— А колико 'оџем, кажи кратко?

— Триста и педесет!

— Ах, крески сине! Засканио једну на једну — рече трговац љутито и плазуу. — 'оџем ли двеста и педесет!... Држи руку — ни најајш више. Оџем ли?

— Нећу.

— Онда је продај другом — рече Турчин и поје.

— Кули је ти, ага, душе ти!.. Сирмах сам човек. Тако ми Бога, нава ми је рекла да је не дам, да је не дам ниже од триста грива... Ваља барем да купиш онакве и десет ока соли... Дај триста и двадесет и пет па ајер¹⁾ да јој видиш!

Турчин се аустави и замисли. У Недељка се очи зажарило и у његовој се млађаној души појави писмо како ће обрадовати напу и братиће што је краву продао скупо. „Ваљ синиак ћу купиш колице, а Радисаву и Радовану британце и релике...“ То га оснажи, те сав приђе трговцу.

— Уми, ага, душе ти! Ниже не могу...

Тек заусте ове речи, а преда њ се обрете Турчин са турбаном на глави, у шалварима и богатом ђурку. Отсгао цибук на два аршина, а брада му повећа и седа. Око њега много Турака, који с поштовањем стоје за њим и љуте.

Недељко заборави на пазар и пренаде се...

Овакога Турчина још није видео. Крупан, озбиљан и некако страхан, баш онакав како га је мајка некад плашила.

То беше Шајин-бег Муратагић, најбогатији и најсилнији Пазарски коменовић. По обичају он и овог дана беше напаша на пазар да види своје чивчије, њихову стоку, да разгледа како иде пазар и да когод од голаћа не отимље рајину мук, као што се то често дешава. Спазивши дечка да тргје, приђе да види, како та не би тргован презарио.

Недељко се опорави, скиде капу и приђе му руна, јер се сети да га је мајка тако учила при одласку.

— Јави био, синак! — проговори бег и погледа га господском руком на глави. — А окен си?

— Из Колашина... из Подгорја.

— Чјај бјеме?

— Милована Богојевића.

— Николина зук, синак?

— Јесте, ага...

Бег се окрену пратиоцима и дуго им нешто говораше. Онда опет погледа дечка и овастави.

— Отац ти је зур, чини ми се?...

— Јесте... и стра...

М. Ка. Пиринић

УТЕХА

— А зар си ти најстарији?

— Јесам.

— Па што си дошао, синак?

Недељку мало лакну и слободно исприча добром бегу стање своје куће. Не заборави да каже, како му је оно последња крива, при чему се напоследку заплака и рече да је много једнога агу да купи краву, па неће...

Бега дирнуше детинје сузе.

— Не плачи, синак, ја ћу да је купим, — па погладиши га опет по глави, рече једном момку да поведе краву.

Пођоше.

Успут га бег упита: да ли је гладан? и купи му колача и одведе га право у мушну половину своје велике куће, где већ беху многе његове чивчије, где сами Колашиници, које је Недељко познавао.

— Би ли могао, синак, да кириринеш?

— Би'вала, али немам коње.

Бег удари длан о длан, после чега се брао појави његов главни ђехаја (уравник добара) с којим је дуго

¹⁾ Корисе

беседно и причао како му је спасао главу Никола Богојевић, кад су се босански бегови борили на Косову са савршенима.

— Сједи овјена, сивах, на њен сјутра е мојим чичијама поћи. Сјутра ћу ти и наре дати за краву.

И како је изненађење било за млада Недељка кад је сутра дан добио од бегу назад краву, два коња под синарима да са њима кривичине, товар жита и подесот ока раније! Бег му глада, да ће кривичнати са његовим чичијом Милутином, сажо нека га слуша и буде паметан, па ће све добро бити.

— Кажи, сивах, својој мајци да Шани-бег неће заборавити кућу Богојевића. А сад подоби руку и сребрно нека јел..

Чичије изишоме и поведоме Недељкову краву. Њега, по беговој жељи, посадише на потоварена кола.

— А сад пјевај, сивах, свићер! — рече му бег при расстанку.

Недељко не би лек и чим изиде из дворишта, метну прст у лево уво и звонким гласом запева, онот козачинску:

„Пазар-граде, што те људи наје: —
Да а' са злата, да ли рад бегова?“

— Асрија, сивах!.. Вада ти срећа пјевала! — рече бег смејући се и тарући руке од задовољства што је учинио тако добро, да га благослава, пао и доде, сиротиња раја...

— Кажем ти, Милути, да ће ово дјете савити кућу и бити докањи. Ево моје брале, а длаци су уна-предак: нећемо ваља да сви покрјети, но ће когоћ и вићети! значајно проговори бег, држећи се за браду.

Гр. Божковић

П у т н и к

И. ВАЗОВ

У дубини ирочној гори
Пут је стмен, пуст и сам;
Украј пута огњан гори —
Изумире натријан плам.

Слабо севне, затим јасне,
Дим се мере кроп сумирах,
У нисине иде јасне,
Где исечен трепти зран.

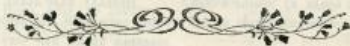
И већ зора руди, сно,
На истоку бледи сјај,
А огњините напуститено
У пепелу наило крај.

Незанан путник, у сред горе,
Ноћас ажиди натре плам;
Не дочека ране зоре —
Отпутова даље сам.

Куда блуди незанан сада?
Под чијли је стиг'о кров? — —
Кад моћ надне он ће тати
Да зажегне огњан поп.

У животу много натре
Напустио путника тај...
Све заборав зором ситре —
Он у други блуди крај...

М. 17.

Византиска уметност

(Стих Д-ра Војислара С. Николајевића)

Обично је смело предузеће и веома трудан посао писати о једној уметности, чије је порекло још беспрекидно предмет најжешћег истраживања, о чијем развоју владају подељена мишљења, о чијем утицају на уметност других народа још није одлучно изречена последња реч. Ту би требало, пре свега, дубоко проучити политичку и религиозну историју Византизма и свих оних народа, што су са њима, било посредно било непосредно, ма каквих

додирних тачака имали; исцрпно упознати појаве, у којима се манифестовао свеколики духовни живот и једних и других; констатовати спољашње и унутрашње утицаје, који су византиској уметности додали или неке елементе; узхватити свезу тих утицаја; анализирати њихово укрштање; одредити њихове резултате — проишља, дакле, узроке, који су византиској уметности дали њено карактеристично обележје. Па ипак се о византиској уметности доста писало, нахоћ нестрпично, у већини случајева погрешно.

Нигде се није толико грешило као овде; нигде се једном већ укорењено заблуде и предрасуде нису са више упорства подржавале, него што је то овде случај. Није ретко, да се у историји уметности и дан данас ствари мере једним мерилом својевидним, непровереним, случајно створеним. Тек се у последње време осећа сављан покрет, да се ова истраживања у области историје уметности ставе на понављачку основу. Стидљива анализа, иконографија, психолошки моменат (аналогиче у другим странама духовног живота једнога народа и једне епохе) постали су основ свима озбиљним истраживањима. На тај се начин од старе школе, која је много допринела пречишћењу појмова у историји уметности, јасно изиђаја нова школа, која на истине пољу има да покаже позитивних резултата. За нас, о коме хоћемо да говоримо, црпени су сви подаци из извора, који припадају првој школи. За појмове о византиској уметности, који се у њему заступају, не би се с тога могло рећи, да су потпуно савршени.

Кад би данас какав немачки студент изишао пред једнога доцента историје уметности на какавом немачком универзитету са захтевом да га узведе у литературу, у којој је реч о историји византиске уметности, он би на првом месту добио списак читаве једне серије чланака и опсежних монографија, на којима стоји записано у штампаној свету добро познато име Јозефа Стржковског (Strzykowski). За њим би се ређала имена Millet, Choisy, Wickhoff, Покровски, Ајмалов, Bertaux, Goldschmidt, Haseloff, Swarzenski, Vöge, Tikkaneu, Gräven, Venturi, Schlumberger, Diehl и т. д. Све су то имена, која са историјом византиске уметности стоје у мање или више тесној вези, а све познатија, што се данас о византиској уметности зна, нарочито о пореклу њеном и о њеном утицају на Запад, изиђају се једино у делима овога или онога од поменутих писаца. Аутор Византиске Уметности, која је предмет овога приказа, није се нигде користио резултатима ових озбиљних радника. Он игнорише све што је у последње време о византиској уметности публиковано, ма да су баш ти последњи радови од највећег значаја за историју ове уметности. Данас не би смео рачунати на успех ниједан рад о византиској уметности, за које би узман биле написани толики списи од неспорно битне вредности. Ми ћемо покушати да ово доказамо.

Писац ове: Рана хришћанска уметност била је првота византиској уметности. Говорећи о тој, он наводи само она уметничка дела, што су у Риму постала. Старохришћанска је васелика која анучко-римске васелике. Основни план њен прилика је у једној осигури, која је типична за римску васелику. Као примери за старо-хришћанску васелику наводе се само васелике у Риму. Кад је Константин Велики пренео столицу у Византију, он

је Нова Рим у свему удесио према почиме граду на обалама Тибра. Константинова генерација била је још допекле у стању, да у Новом Риму остане на културно-уметничком пољу верна прошлости и да бар за време свога битисања обезбеди колико толико преништво оних уметничких типова и облика, који је окружавали у старој Риму и која јој се као неодољива успомена замишљаху и у новом замишљају. Отуда су готово све цркве,

Х. ТРЕТЊ

Тета-Лига

које је Константин подигао са својом побожном мајком Јеленом у Цариграду и другим градовима, још увек по плану старо-хришћанских васелика (изузетак чине његове цркве на Истоку...) и само у толико под утицајем источничким, што су поједини делови раскошнице и више јаскићени" (стр. 9.) О пореклу византиске васелике овде се, истина, нигде изрично али ипак довољно јасно заступа гледиште свих аутора, који су о овим спису послужили као извори.

Са овим се гледиштем на основу не слажу резултати, до којих је Стржковски дошао. Порекло хришћанске на-

слике и црква са централном диспозицијом наза тражили на Истоку. При објашњењу развитка старо-хришћанске уметности не сме служити као полазна тачка Рим, већ јелинстички Исток. Отуда су нови хришћански архитектуре системи прешли у Рим. Николе се при томе не сме уводити спонтану развукат античке уметности. Погрешно би било схватити развукат античке уметности тако, као да се јелинска лепотица удала на Рим, па онда у тријумбу прешла кроз Оријент. Чиста, мирна Психе Јелене била је од увек окружена наследним непријатељима, који жудно пружали руке, да је обрне и удаје. Док оргаванка лепота дегета бујала у пуној снази, лису могли они непријатељи, што бодрих око на њу гледају, добити власти над њом. Тек када их Јелена потражи у својој сопственој земљи, добие он прво утицаја, за тим моћи, најзад победу. Прокрет, који се у области уметности даје констатовати у позно римско доба, има се протумачити продиром Истока на супрот Јелени. Што ми водемо византиском уметношћу, то је стари Оријент, те је победа одог Ахасвора над левотом Јелене и византиском величином Рима. Стјиговски нарочито наглашава снагу ове оријенталске бујине што све већна расте. Он је посматра саму по себи и у оквиру позне јелинстичке уметности. На супрот сиромаштву облика на Западу: на Истоку се развијају врло роне (делом пре Константина Великог) поред засведене василике оргаванли типови октовога, цркве централнога распореда са обликм крста, са обликм листа детаљне. Црква Св. Софије у Константинопољу постоје изхришћанем ових типова, а развој позније византиске архитектуре почива на даљем усавршавању цркве централнога распореда са обликм крста.¹⁾

Константин не беше изабрао место за оснивање новог ерцдишта царства за то, што је имао потребу да Рим прешае на Исток. Он је, на против, хтео да се ослободи Рима. У то време и других туркоа. Исток стаде мало по мало тако добијати превласт над Западом, да Рим поче лежати изван оворе тадашњег света. На место Рима улогу вођа узима Исток. Византијуму треба тражити постојану у Малој Азији. Из Егеса и осталих јелинстичких културних центара Мале Азије прве он на првоме месту своју снагу. За тим долазе Антиохија и Александрија. Из ових метрополита познога античког света лежи колевна оријенталских утицаја — Сирија, Кападокија, Јерменска и стари Египат.

Уметност остаје и за прва три века после Христа исто тако јелинстичка као и за прва три века пре Христа. Разлика је само у томе, што од Александра Великог до рођена Христова Јелена осваја Исток, а од тога доба до Константина почиње Исток поновно да пројима њу уметност јелинстичку и враћа тако знатне локалне разлике. Мала Азија је још једнако пројектута прехришћанским јелинским; Сирија и Египат (делом) почињу усајати оријенталске форме. Рим само прима од ових области, а ништа и не даје. Он бива прво потпуно јелинизован; јелински дух утицајем римске културе добија у току времена локалних најава, које избијају јасно на видик. Ну у кољко Исток добија већна наха, у тољко улога Рима постоје све то незначитијом.

Ове мисли потврђује Стјиговски објавним материјалом, прибраним са ревношћу, која изазива страхопоштовање. У прилог теорије Стјиговског снажно говори

и та околност, што се најаве, које је он за уметност констатовао, потврђују исти појави на области језика и књижевности, права и политике. Мала је Азија, према Харнаку, у преконалтантно доба била хришћански земља *хат љеџуре*. Тоно је доприносила двоје: Јелинским беше онде бодро оорит, која та је нарочито чинила праступиши Хришћанству, а беше и провинција, које беху њиме зрло мало додирнуте, те о тога, што инаџу једну веока слабу културу, беху свеже земљаните за хришћанске идеје. Препашане престојнице на Исток сачувао се и појачао јелинстички карактер цркве. Вођство предаје мало-зачејки а не египатски јелинским. Тамо беше главно седиште хришћанске цркве у почетку IV века. Константина су његови утицаји из Мале Азије пратили у Галију и доприносила одлучионо корак, који је за хришћанску цркву био тако снаповоса. Давашња грчка црква је црква Цариграда и Мале Азије, или гурамо Мале Азије, пак Цариград је на првоме месту прво одавде своју снагу, а затим из Антиохије. Па и у Риму за прва два века хришћанство беше грчко.²⁾

Исти Оријент, који је, пројект јелинским духом, постао колевка византиског стила, постоје на Западу Европе, утицајем германског духа, колевка романошког. Марсел, Равена, Милано, који од најкада стајаху у непосредној савези са Истоком, постоје бодем који Север одсеца од Рима, а са Истоком везује. Преко њих протичу на Запад облици оријенталске уметности (нарочито архитектуре) и на новине земљину добијају облик романошког стила. Поглава Запада од египатских, сирских и мало-азиских монаха доноси са собом и распрострањене оријенталских уметничких облика. Ито цветане, које Оријент пораба на Босору у друштву са Јеленом, ствара он на Северу утицајем германског духа. На овај се начин разрешава и мутни проблем о пореклу романошког стила.³⁾

Као што овај сугарни преглед показује, све су то крупни резултати, до којих је Стјиговски дошао.⁴⁾ О њима би корно водити рачуна и један човек, који тек амерави посматрати се науччану византиску уметност. Заслужајом се научнику с тога чини воома велика неправда, што се у овоме спису потпуно игнорише. Нашта, међу тим, не изгледа природије од ове теорије, коју Стјиговски заступа. Колевка хришћанства је на Истоку и тако се има тражити поставан и образовање свих типова у хришћанској уметности. Василика је тамо постојала, а тако исто и црква са централним распоредом.

Други је недостатак овога сиса, што се у њему рана византиска уметност идентификује са источном уметношћу у опште. То, ипнина, чине и други, ну њих на то више гоне практички обзир. Поред тога они су свесни о томе, да ту ипне неке разлике. Што се човек дубље бави византиским питањем, у тољко му се већна навише осећање, да се уметност Истока не може као једна поделница делина ставити на супрот уметности Запада, већ се има схватити у некољко група. Ми смо већ, изаглажили теорију Стјиговског, наглавила одвоје Византијског према Малој Азији, Антиохији, Александрији и према провин-

¹⁾ A. Harnack: Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten. Leipzig 1902.

²⁾ Кољко се мало служи у овоме спису о овим резултатима, свесно јасно овај каже: „Доклине, кај је романин стварао, као измиче термиског духа, постојо заглаву архитектуру, тај је утицај (т. ј. утицај византиски у Источној провинцији)“ (стр. 83).

³⁾ Vesp. Sirogowski: Orient oder Rom? Kleinasien ein Neuland der Kunstgeschichte; Hellas in den Orient Umarmung; Byzantinische Denkmal.

⁴⁾ Уор. О. Wulff (Byz. Zeitschrift XIII, стр. 306.) који заступа воооно гледиште у овом питању.

цијана што леже у залеђу ових јелинистичких центара, а коленка су оријенталских утицаја. Ње се стоји у непосредној вези са Византијумом и Салоникима, у Антиохији се укрштају јелинистички и сирски утицаји, у Александрији јелинистички утицаји са утицајима старе египатске културе. У залеђу Малој Азије и Антиохије црета сирска уметност, у залеђу Александрије разлика је коптска.⁵⁾ Не може се никако одобрити постанак јединственог аутора, који све те очигледне разлике обухвата једином именованом „византиском уметношћу“, а за то не наводи никакво оправдање. Она се уметност, на против, ограничава само на једну извесну област, која према осталим областима на Истоку не стоји сасвим изоловано, шу при свем томе показује локалних разлика. Отуда бисмо рекли, да се изразу „византиска уметност“ даје ступице простор обим, кад се и уметнички споменици у Равени, о којима се у спису говори, крете као византиски. Византиско у Равени показује с једне стране великих разлика према насликама у Риму, а с друге стране оралантинских сличности са сирским насликама. Сан Витале, који ипак зове „најсавршенији пример византиских црква са централним планом“, један је од најрецитијих примера црквица оријенталске хришћанске уметности на земљишту Италије у времену између Константина и Јустинијана.⁶⁾ Велике октогоне цркве IV века у Сирији и у Малој Азији дају нам најјаснија упута, где треба тражити прототипи равенске октогоне цркве. Чувени октогон у Антиохији, не мање позната октогон у Ниси, многобројни октогони у Малој Азији дају нам права да констатирамо, у погледу на Сан Витале, непосредне утицаје Сирије и Малој Азије на Италију и на Запад. У овоме пак утврђује и неоспорни доказ, да је Равена стајала у живоме саобраћају са Истоком. За прва четири века беху сви епископи у Равени порекла сирског.⁷⁾ Моћна колонија Сираца и других оријенталаца напунила је у Равени видљиво место. Стјиговски се не устеза, да Равену назове робочном насељеном античким уметношћу.⁸⁾ Позната катедрa Максимијанава са редовним изразима у слоновој кости, која се у нашем спису спомиње као византиски споменик, врто је вероватно произишле уметности антиохиске (Miliet је приписује атељанца Египта), као што и извесне прве у спољашњем украсу равенских црква наводе својих паралела у Антиохији.

Ието тако није тачно, што се познати Равулин кодекс из Лаврентијеве библиотеке у Фиренци ставља у ред равних византиских споменика. Сирски текот, као и друго обележје, чини га несумњиво производем сирске уметности. Језицима да Росана (у нашем се спису зове погрешно Розано место Росано) т. г. Codex purpureus Rossanensis несумњиво је производ какве оријенталске школе у Азији

(у Малој Азији или у Антиохији),⁹⁾ ије, дакле, византиски споменик. То исто вреди и за (минијатурама овога језицима веома слично) минијатуре бичага Гевесиса.

Далеко би нас одвео, кад бисмо и за мозаике у равенским црквама стали доказивати друго, а не византиске утицаје. О познатим мозаицима у Сан Витале, где су представљени жртва Авела и Мелхиседек, за тли Гомбене трију анђела Аврамом и жртва Аврамова вода се и данас један веома интересантан спор. У Византиској Иконографи од Стјиговскога (III свеска) покушао се доказати, да су ови мозаици каленостација византискога духа у Равени. Покушај је неосирило испало на руку. Сви се докази доне о негуљиве ешт, да је у овим мозаицима

Р. Валден

Д-р Фрањо Рачки

илустрован канон једне литургије. Садашњи канон римске литургије гласи: Supra quae proposita ad sereno vultu respicere digneris et accepta habere, sicuti habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel et sacrificium patriarchae nostri Abraham et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech (sanctum sacrificium immaculatum hostiam) и т. д. Отуда су Kraus и други извели закључак, да је у овим мозаицима илустрован канон римске литургије. На тај би се начин потврђивао утицај римске на сирот утицај византиског. Ну канон римске литургије погледано је био другачији, него сада што је, у доба кад су ови мозаици постављени. У анамнесис литургија источне цркве не помиње се пак Мелхиседек. Ни у литургији Василија Великог, ни у оној Јована Златоустог, ни у литургији александријској, ни у оној Св. Јакова, и у коптској¹⁰⁾ не помиње се нигде на овоме месту Мелхиседек, док се он у канону римске литургије тако рећи демон-

⁵⁾ Ието тако постоји и иконографско египатско хришћанство. — *Ägyptisches Christentum im Lichte 1903.* Ието се даје доказати за Сирију, контрарно Малој Азији и Јерусалиму.

⁶⁾ Уопш. *Strzygowski Kleinianum* стр. 102, 185; *Byz. Denkmalen* III. стр. XLIII.

⁷⁾ *Le Dictionnaire des colonies d' Orientaux en Occident* (Byz. Zeit-schrift XII.) стр. 9.

⁸⁾ *Oriens christianus II* (Strzygowski *Antiochenische Kunst*).

⁹⁾ *A Hoskold Codex purpureus Rossanensis* 1908.

¹⁰⁾ *Sinaitica The great liturgies* London 1884. стр. 79, 92, 219, 252, 353, 359, 361, 366, 361, 372.

стративно назива *summus sacerdos*. Тешко би се, према томе, могло усвојити мишљење, да је одве затретавања азаманске византијске литургије (молитва при проскомидији). Како много истошта у манастира на Сан Витале била усмену на гласовитога епископа Миланскога Св. Амвросија и оно доба, када је Милано прво поимао видну улогу у хришћанској цркви, то ниме се чини, да су они монахи понављали под утицајем литургије, која је у Равени могла бити у обичају.¹¹⁾ Ова је, можда, комбинација у себи римски начин са оним у Милану, који је био нестуживо оријенталски.¹²⁾

Правилније би, дакле, било, да су *оријенталски* утицаји на уметничке споменике Равене нарочито наглашени. Читалац би требало знати, да поред византијске уметности осетити и друге оријенталске уметности.

Осим питања о пореклу византијске уметности веома је важно питање о утицају византијске уметности на друге народе, а специјално на уметност Запада. Овоме осецајаном делу тако зв. византијског питања поклоњено је у спису, о коме говоримо, веома мало пажње. Тиме се чини неопростит грех уметности, о којој је реч у поменутом спису, јер ништа не говори јасније о вредности невој, као мени утицаји на уметност Запада. Писац је напаша за потребом, да у непуних савијесног реда само додирне ово питање. На и ту ће се наћи на тврђаву, да је дои Карла Великог у Ахену византијски грађевина. Огромни утицај илудетрских уметности византијских на уметност Запада није достојан ни спомена. Читалац неће бити обавештени, да се германске минијатуре 12. и 13. века не могу разумети без познавања византијске уметности, да је део италијански дученто једнако разумљив утицајима мени, да су они утицаји осетни и код једнога Ђота и Никола Пизана.

Ми не бисмо рекли, да су и цртеви, којима су се кретали утицаји византијске уметности на уметности народа најближих византијској цркви, свугде правилно обележени. Писац тврди, да су пре руске цркве из X века, као што беху цркве Св. Софије и Мајке Богље, издани грчки мајстори (стр. 54.). Пре свега је црква Св. Софије у Кијеву, која се сматра за најку свих старих руских цркава, постала 1037. год.¹³⁾ а за тим она стоји тако близу цркви у Москви (у Јерменској, постала тобож пре 957. год.) да би се пре могло помислити на какога архитекту јерменског или грузијског, него на византијског. Архитектура у Сирiji (северни део ње) и у Кападокији могла је преко Јерменске (чија архитектура црета у X веку) утицати на старе руске цркве. То сведоче и оригиналне цркве у Владимиру и Суздаљу са њиховим аркадама на фасади, које су за тим, пренете Флорантјем на катедралу Собор Успенски у Кремљу, прешле и у новоруску архитектуру.¹⁴⁾

Питање о пореклу византијске уметности и о њеном утицају на Запад чине суштину т. зв. византијског питања. Оно је, као што смо већ показали, једним делом другачије схваћено, него што би се према најновијим резултатима могло очекивати, а највећим делом није ни дотичано. Много је ласки било изнети резултате, који се тичу овог епоха византијске уметности, о којој смо добро обавештени.

То је доба које настаје после иконокласе. Ну и ако су византијски споменици оне периоде данас добро познати, ипак читалац већ у нашем спису нагледна обавештења, шта је карактеристично обележје византијског стила. Нагледна иже истакнута разлика која дели споменике најраније и сликарске ране, средње и позне уметности византијског (früh —, mittel —, spätbyzantinisch). Ова разлика, нема сумње, постоји, и за то се не може оправдати, што се на пр. у једном истој оделу говори о минијатурама из старо-хришћанске епохе и о скалима на доби цретања византијске уметности (оделов VII).

Свугде у овоме спису, где би уметничке споменике назвало подржи стилиској анализи, осећа се пазена непознато, неодређено, несистематично. Писац каже, како би занимљиво било пратити све моне, кроз које је пролазила конструкција византијског кубета, док се није усавршила. У прво је доба, према њему, кубе починало непосредно на дијалектном зиду (тамбуру), на се тек допније, у почетку VI века, дошло до високо, да се кубе постави на лукове, која ће бити развијени између четрих сваких ступа (поздјера). Троступна правина испод кубета једини се излом (т. зв. пандантјем). Овај систем „кубета на пандантјем“ анализирао је на неколиким византијским црквама у Сирiji (на пр. црква Св. Ђорђе у Кери), али он није нида тако конективно изведен као на цркви Св. Софије у Цариграду. Њено је кубе остало образац за ова времена, да се чак и италијански ренесансине користовало (као катедралу у Фиренци) (стр. 12.).

Из ових излагања притиче даје се једнак излагају, да основна прта при конструкцији кубета није учена. Тахбур се јавља и у позније доба, о тога је веома негодно изнети, као да је мета било само на првобитне ступове. Уз то није он увек био дијалектичан облик, а кубе (односно кубета) је могло само непосредно (а не и посредно) на њему починати. (Ствар не мена ништа, што је прела тахбур у калоту по знаку обележен). Чини нам се, да је пандантјем негодно плати излом, као што је то овде учињено. Црква у Кери има коначно кубе које почела на тамбуру, а не непосредно на пандантјем.¹⁵⁾ Отуда то није исти систем „кубета на пандантјем“, као код цркве Св. Софије.¹⁶⁾ Дога је негодно, исто тако, доводити у свезу кубе Св. Софије са погитним кубетом на катедралу у Фиренци.

Кад је реч о конструкцији кубета, онда се мора нарочито издвојити двоје: проблем да се кубе са његовом кружном осовом стави на четвороугаони или пологитни бисис и проблем да се обезбеди солидност конструкције кубета, нарочито у случајима, где је пречник његов био великих размера. Ова су два проблема беспреједно значајна византијске архитекте, те је од веома великог значаја пратити, како су их они решавали.¹⁷⁾ Разлика познијег византијског кубета од кубета из раније периоде византијске уметности обављана се нарочито, на који су они проблеми разрешени. Ми ту разлику не видимо у овоме спису него истакнуто.

Због непознавања разноликих типова цркава на Истоку није ни Св. Софија одређено тачно место које заузима међу њима. Путем Огњеногскога да нас о томе обавести: „Остаје да одговоримо на питање, како се даје

¹¹⁾ Upp. Duchesne — Origines du culte chrétien 1889.

¹²⁾ Upp. и утврђено од V. Schultze Byz. Zeitschrift XIII стр. 292 ил. 5.

¹³⁾ Strzygowski Kleinian стр. 176.

¹⁴⁾ На истој месту стр. 233.

¹⁵⁾ Strzygowski Kleinian стр. 96.

¹⁶⁾ Upp. Chioy L'art de bâtir chez les Byzantins.

¹⁷⁾ Upp. ми прима у Hooij Hooij 1903, карт и карт (Recherches byzantinische Frage in der Architekturgeschichte) in Chioy (Keramik top).

најистити велика Сооџа из Цариграда између василике са кубетом (Kuppelbasilika) и цркве са кубетом плава у облику крста (Kreuzkuppelkirche), између типа јелинистичког и омицаног византиског типа? Ја сам ју већ пре нешто година као и Св. Сергија и Вакха и Сан Витала назвао духовитим разрешеном проблемом, јавне практичне него теориско-спекулативне природе. Никад ми није падало на ум, да развитак византиске архитектуре, свесно о својој цели, отпочнем са Св. Соојом. Ну то би се, доиста, могло учинити са добом Јустинијановим и са успајањем типа цркве у облику крста а са кубетом (Kreuzkuppelkirche). Црква Св. Сооје има са њом непосредно исто тако мало поста, као и са василиком са кубетом (Kuppelbasilika). Ова, на против, црква из свих у хришћанској архитектури дотле заступљених правца. У оно доба, као и при подизању храма на Акропољу или при подизању цркве Св. Петра, баше се породила тежња, да се на пољу комуналне архитектуре створи нешто необично. Архитекте је са свју страву напред потискивали једна недовољно набујала струја, те се безу узвишавали са резултатима, до којих се баше дошло у круговима разних политичких градова на Истоку. На тај начин створиле грађевинари Јустинијанови једно дивно тотално дело.

Обично се узима, да су архитекти Св. Сооје успели за подизању тачку Св. Сергија и Вакха у Цариграду, на су овај тип оштроумно комбиновали са великим дворанама римских термина сличним т. зв. василицама Константиновој (Дехно). Још је даље отишао Ривари, који Сооју доводи непосредно из Рима и из ових дворана у торкми. Ја се дивим недовољности ових дворана и не могу ни данас на Истоку ништа упуордо ставити. Али ко нам опет каже, да кунтали у Александрији и у Антиохији нист показивали бар исто тако значајне грађевине на сводовима? Ја сам уверен, да ове дворане у торкми Истока имаћу над римским конструктивно у томе преимућства, што..... већ и кубе применялиху, а у споредним просторјима показиваху не само просте ротунде и октогоне, већ и са унутрашњим редовима стубова. Ја држим, у опште, да могућно, да је облик Св. Сооје био већ припремљен у овим термина јелинистичког Истока, да је управо у једној од термина у Цариграду... био већ достигнут конструктивно тип Св. Сооје. На основу данас очуваног и познатог материјала на пољу црквене архитектуре даје се од прилике ово рећи:

Св. Сооја показује један корак даље преко покушај на пољу ротунде и октогона, какве смо упознали у Малој Азији и у Сирији: то је квадратно заступорна ротунда у Боери, Бери и Св. Сергију и Вакху, ну преполовљена. Између обе половине уметнута је василика са кубетом; у распореду оба полукрета према средини главне кубете огледа се утицај сирско-египатског типа, типа транспонирално постављеног брода са кубетом (Kuppelschiff)... У начину, како су споредни просторје исподене, показује се почетак на разичању цркве у облику

крста а са кубетом.¹⁾ После ових редова, ваљало би прочитати оно, што се о Св. Сооји у овоме спису, о коме говоримо, пишало, па да се човек увери, колико је ствари од брне вредности ту проуметне.

Иа у хисториском развитку минијатура и мозаика није учена основна црта. Ми ту, као и у византиској скулптури, можемо констатовати два типа: један у коме су античке реиниценције још јако и други хиперантичан, схематичан тип. Нагда се ова разлика не може тако јасно пратити као на византиској скулптури од слонове кости. Умисмо на пр. резаре, у којима је илустрована т. а. *Δεξις*. На једним резењима још једнако античка пона, одело античко, све кучно живота, уз то цела сцена стављена под један балдахин; на другим редовима одело више више античко, типова некају у себи ништа античкога, коса и брада су другичје третирано неке на првом редовима (тако античке антици, овде разуличеност у третирању). Све је без живота и схематично. Балдахина нема. Ова се два типа дају јасно издвојити и у целој иконографији византиској. Како се дају објаснити ове разлике? Оба пак је

М. К. Пречита

Ривари

типа могућно пратити тек од 10. века, те је с тога решење овога питања знатно отежано. Могло би се slutити, да је први тип био заступљен још пре иконокламе, а да се други порађа тек после ње. Ну ми смо склонии, да ове разлике објаснимо тиме, што ни један ни други тип нису оригинални, већ први стоји под утицајем античке, други под утицајем сирске уметности. Балдахин, који се над епиграма подиже, сведочи о сличности осећању статуе, која чини једно античке уметности. У другој се случају дају констатовати неке карактерне особине сирске уметности. У сцени *Δεξις* стоји Јован Крститељ лево од Христа на резењима, што показују античке утицаје, а десно код ових других резења. Код Сираца се нише с десна на лево, отуда и овде обрнут распоред у епиграма. И за минијатуре и за резаре од слонове кости употребљавају се, дакле, обрасци који су раније створени. Они су нагом репликама изгубљених прототипова IV и V века. Од њих једни стојаху јанке античкој а други јанке оријенталској уметности.

У ислатиро, који писаше приписује *класичној* школи (другу зове *манастирској*) наизгледно и минијатура са исузвјено оријенталистичким утацајима, тако исто и у Проловнина Григорија Назизианског. То показује, да је минијатор био електичан: за једне сцене узео је он мотиве античке, за друге оријенталске. Ваља се сетити, да се и свеовална књижевност византиска одликује овим електизмом, компнованом, у коме су, изгледа, Византинци остали ненадмашни.

¹⁾ *Stroganowski Kleinmann* стр. 133, 134, 135.

Аскетски дух, који је прожета хришћанска религија, неумиљиво је, било посредно било непосредно, био од утицаја и на уметност византизму. Тешко би пак било веровати, да је код оних уметника, што стоје под утицајем античке уметности, било мање ортодоксно, него код оних других. Производи *класичне* и *манастирске* школе, како их писац зове, не би се могли објаснити тиме, што су њихови творци били прожети више или мање аскетским духом.¹⁹⁾ Минијатура, које не стоје на висини праве уметности, наћи ће се свуда где уметност стоји на високом ступњу. У томе су погледу сваког појединца елементи класичне уметности. Писац, у осталом, јако прецењује и уметничку вредност минијатура у проповедању Григорија Назијанског и у псалтиру Париске Библиотеке (№ 510.).²⁰⁾

Требао је, дакле, на првоме месту стаћи одсуство оригиналности у минијатури византизиској; подражавање различитих образаца, од којих једни стоје близу античкој, други близу оријенталској уметности; за тим еклектизам, комбинације које је карактеристична црта и у другим странама духовнога живота византизма.

Као основу црту византизиске минијатуре ваљало је стаћи музоницизам, користити сваки елемент на супрот пластичноме елементу западних минијатура. Овај музоницистички карактер византизиске минијатуре обезбеђује је онака преиништво над задацима. С тога су оне биле у великом уважењу под уметнички на Западу и од огромнога утицаја на њих.

Код мозаика византизиских требало је стаћи тријумфу стапа са златним позлаћем (Goldgrundstil), упримењене орнаменталне полихромје, огроман утицај литургије на мотиве мозаика и музоницистички карактер њихов.

Најоштећенији је недостатак овога слика, што најважнија питања нису ни додирала и што се у оних стварања, о којима се тек говори, показује отворених правена. Ваља напоменути, да је од двадесет и седам слика овога дела једна једна доловина посвећена издуженој уметности. Да су знаменити само резултати, на би за једну тако просторну област, кака се отвара испитивању византизиске уметности, овако тесан оквир, каква је овде употреба, био и сувише неподобан. Писац одмах у почетку обећава, да ће се ратом хришћанског уметништва у *мирним потезима* позабавити. Међу тим он не говори ништа о катакомбама, о мозаицима, о саркофазима, о апостелима, о скулптури оне периоде. У питању о хришћанској васлици он се и не додиче најважнијих мишљења о њеној поставци.²¹⁾ О развојним формама, у којима се на просторној области хришћанског света хришћанска васлика јавља, нека та ни помена. Црква са централним планом није достојана ни једне речи, и ако она, на Истоку рат excellence изупушљена, игра значајну улогу у византизиској архитектури. О разлици између цркава на Истоку и на Западу читалац ће овде тражити обавештења. О византизиској скул-

турама од слонове кости ту се споро ништа не говори. Ово је, међу тим, једна од најинтересантијих грана византизиске уметности. Остали су споменици у току векова мање илишце, те их данас не можемо више ступирати у пробајном облику њихову, док је скулптура од слонове кости сама природа њихова чувала од трансформација. Сигне би, неумиљиво, био поштеђен њихових и њихових стереотипних форма и њихових композиција, да је било говора о византизиској кончеклици са резљавом од слонове кости. О разлици између византизиске псалтири и оних на Западу није ништа говорено, и ако у немачкој литератури има одличних радова на овеке пољу.²²⁾ Однос византизиске минијатуре према онима у Грцији није ниједном речи додирнут.²³⁾ а само је напоменуто, да је византизиска уметност утицала и на Италију.²⁴⁾ Док се најосновније ствари тако прегледају, неке једна споменути, а ниједне од њих исприво не третирају, дотле се легенди о цркви Св. Софије посвећује скоро читава једна страна, а естетички опис цркве псалтири²⁵⁾ цео један лист.

Овим ни у којем није неопредна доста недостатака овога списа. Многа су тврђења у њему нетачна. Атријум се хришћанске васлике ту на пр. зове „Једна пространа четвороугаона доорама“ (стр. 7.). На страни 46. стоји: „Мозаици у кубети манастира у Св. Луки у Лионавици постоје су у X веку, а за остале мозаике и ереске ове епохе знамо само по описима хроничара.“ При томе се преврћа, да су нам ови Св. Луке у Фонији на XI века (а не на X) очувани мозаици у Св. Софији Кијевској, у Нев Мони на Хелсу, у Двоји код Атине и т. д. Веока су нејасне ове реченице: „Отуда су готово све цркве, које је Константијан... подигао у Цариграду и у другим градовима још увек по плану створ-хришћанских васлика. Изгубили чине његове цркве на Истоку. У већине је основици илал би централна облика...“ (стр. 9.). За равеско васлике вели писца, да су слика спрочне и неуррашене. Ако слоне аркаде, лизене, луне ерисоне писца рачуна у архитектуру украсе, онда његова тврђа није тачна.²⁶⁾ За мозаике у С. Аполинаре Нуово стоји записано: „У средном броду, над духовним од аркада, протеже се дуг ред младих светитеља.“ Међу тим, процесии светитеља предвођених трима краљевима, што иду на поклоњење Исусу и Марији, представљена је у мозаику само на северној страни средњег брода, док се на јужној страни знаос процесии маријара, који се приближују Христу. Нетачно је, што писец каже, да су мозаицици у Св. Витале предмет царевоијалне слике. При томе се, неумиљиво, илму на уму само два мозаика. Васлика Максимијан је при томе представљен само на мозаици са Јустинијаном, те је с тога негодито речено, како Јустинијан и свируга из Теодора у присуству васлика Максимијана подносне цркви дарове (стр. 26. и 27.).

Слика је писан класичним стилем. Реченице се ређају неусуљено једна за другом и чине пријатан утисак. Писцу је свуда пошло за руком, да своје мишљење и левон објасни. Оно што Беклан зове „das Grossdecorative“ отеба се на свакој страни овога списа. Штета је само, што се

¹⁹⁾ Писац, у ошито, схвати неадекватно као добру казуистику и ортодоксност према просветљеном духу и западња (стр. 35.) Упор. писмаче L. Bréhier La question des images 1905. Како, стога, не можемо док још у крај ратом објављивањем писца: отвор на данас ризичних Јосефа, отпри павла докх пресека васлика, утицај Нолама, неорационално дрмано Сигела и Емелана, за које пристајују Кати и др. Ове датевне слике нису није на једној пародии или извиститијем дарову, јер, међу овима бове само неадекватних просветљено, изложених утицајама са стране. Није ни појаси, јер је спор ово немо утицај директно роноуку одозго. Покре су изложени доловаци утицаји, које су тада црква данас готово немојално утицај и изложени списама писца. Byz. Zeit. XIII стр. 534.

²⁰⁾ Упор. Weckay Wiener Genesis. Wien 1895. и Tikhonov — Die Palsterillustration im Mittelalter.

²¹⁾ Baran, Epope, L'asso into се не цитирају.

²²⁾ Goldschmidt, Der Abbat-Palster. Tikhonov и др.

²³⁾ Упор. карске раслове: Hanföf — Eine thüringisch-sächsische Malerschule в т. д. и Steinhilber Die Regensburger Buchmalerei.

²⁴⁾ Festari у својој Storia dell' arte italiana II говори о овим утицајима од стр. 653. до стр. 673.

²⁵⁾ Писац се при томе није користио делом L. de Beugle L'habitation byzantine 1902.

²⁶⁾ Vide Ricœur Le origini della architettura lombarda 1901. огрупу 19. 13, 33, 34, 39, и т. д.

под лепом ооржом крије нажом нетачна садржина. „Хришћанство се зачело у доба, када је једна пространа цивилизација била на заходу“ (стр. 1.). За век Аугустов и Тиберијев не би се свило тако што тврди. „Речита проповед Св. Павла у Атини, испред кипа једне Ауродите е Милоса...“ (стр. 2.). Откуда Ауродита Милоска

у Атинама? Писац је уа то свуде готов да усвоји довољно проверена изјављена и да необично лако решава најзаплетенија питања. Читалац је с тога принуђен да застане скоро на свакој реченици и да се по хиљаду пута е правом запита: за каку је публику писао овај спис?

Влад. Р. Петковић

П о з и м

Мрнару сиједи, поведи ме журно
Кроз то сине море и пучине плаве,
Твоја лака лађа и бијела једра
Моју душу пуне чежњама и жањом...
Ах, ја бих далеко, бескрајно далеко,
Тамо где још нико никад није био,
Тамо где умире свако вече сунце
На крином небу са огњима својим —
Кроз хуку, кроз вјетар, кроз пшитање поле,
Кроз проломе неба, громове и праске,
Ох, тамо где мисли уласнуће стају

Пред изразом смрти са леденом грозом,
Где и сами Господ поражен се склања
Пред кинијом смјеха демона и сања...
...Мрнару сиједи, поведи ме тамо,
Болесна ми душа, болестан ми живот!
Само оно море што је нама слично,
Бескрајно и мрачно и препуно смрти,
У странијој ми борби лијева ће дати...
Мрнару сиједи, поведи ме журно,
Болестан ми живот, моја душа пати!

Јаков Шантић

Ко ће победити?

Т. Шчепкина-Нурерин

за земљиних међа у наш свет некада су
сишла три небеска бића, три прекрасне
сестре, ако гако и могу бити сестре хоћу
небеским бићима.

Врховно биће отпустило их је ради
људске среће и сестре се договераше да заједно покоре
и завладају сиви светом.

Све су три биле дивне — различите лепоте.

Прва — силна, моћна, е поносило главом и ор-
ловским очима, свело је погледа на непознату
земљу, где су се у магли тескали и разнотални њилони
жалих човечјих бића. За плаћима била су јој крила; у
рукама — сјајан нач, да би сурбијала насили и гомене.

— Све ће то бити које! — рече она и глас јој је
јечао као звона садниково од правог сребра.

Друга — нежна, са сјајним посљедом небеских очију,
држала је у рукама цвеће и носила га људима на дар.
Она се сестри, као у одговор, осмехнула срећним осмехом
и изговорила гласом јеслодичним као музика пролетње ноће:

— Да, све ће то бити наше.

Трећа је сестра љутала. Она је била величанствена
и хирна. Често њено чело горело је пламеним мисли; очи
— дубоке, као без дна, биле су дивне као тајна веч-
ности. Она је високо дигла пламену буктињу и гледала
пажљиво у даљину.

Навостречу се окрете сестрама и рече:

— Непојте, сестре, да не изгубите из очију!...
Тешко ће вам бити борити се без мене.

— Неће нам требати да се боримо! е владичином
одважњом ухватила прва сестра.

— Неће нам требати да се боримо! е бескрајном
вером и нежњом проговори друга сестра.

Трећа удахну: она је знала да се борба не да избећи.
Али се прва већ носила у даљину на својим кри-
лима; ласки је корацима хитала напред друга, не обра-
ћајући пажње на препоне које се налазе на путу.

Трећа нише подиже своју буктињу и, осветлавајући
себи пут, чврсто и пољко пође по њему.

Прва је сестра летела његов измаказаним од осталих, паравујни простор крилима и радосно удишући свеж ваздух.

Предствени огроман простор, она се на послетку саустала на земљу, решивши да се на њој заустави и да почне своје победе.... Али не стаже ни да се осврне, док дивље гомила људи, не зна се одакле су се и створиле, јурише на њу са свих страна; и за један час она је била окружена, ухваћена и спезана.... Она су њене биле велике; једва домак к себи од изненађења — она није ни мислила да на њу могу наертати — она се одмажно почела бранити. Моћни руцима раскидала је лице, сви њени млади, силни удови етирали су догоструку силу и једрицу; она је са земље подизала јач свој и, напунивши око себе, прокрчила је себи, напослетку, пут. О, како је њу ражљутила ова неочекивана борба!

Трећа је мислила, да су сви људи браћа, а сад је разумела да су они непријатељи; и неповерљив и олојењено гледала је око себе, готова сваког часа да се брани, да се бори. И заједно, на борбу дуго није чекала.

Дошета било је и патрених поклонника небеског бића. Где год би се она појавила, изслед њен је оживљавао мноштво благородних срцаца; њу су благослављали, њој су велики несници певали песме, које су још на првој строци морале престати нагомлене силом; који су успевали да испевају своју песму, бацају су под њене ноге и свој живот. Гомили су ишле за њом, њој су се придруживале и жене, па чак и деца и слаби прии људи, леђа избравданих ударцима капије, и мало по мало све се више множила њена војска....

Али је моћ противничка била неизмерно, а њених је бораца било још и сиротице, сиротице — мало! Већина је њихова била угнетена, измучена, полусладна... Тешка је била борба. Она је морала себи крчити пута међу јачица, навајајива, пламеновима гломаче, узасица казне; хладу и хладу је жртва падало у лице пано... хладу је жртва падало побеојено њоме. Крила су се куцала у крила, а нач одавна забрља. Свал су горула, градови се рушили на њеним путу; она је ишла и ишла напред, — летети више није могла: од крила и блати падала су к земљи њена крила. По некад су јој лажили поклонници припаљани, клели се да ће јој служити верно — она је од њих стварала своје вође. Њеним светим именом они су скупљали око себе гомили, њеним светим именом побеојављивали су земљу широм. Зетим, постигавши своје, они су збацивали маску и пројављивали јој очито непријатељство. Изнутра, измучени борци подавали су се јарку и млодушпо остављали небеско биће.

Немејана, преварена, она је изнемогла падала, а људи су хитали да је окују. Она је лежала без покрета, и сви су мислили да је умрла — и радовали су се. Али је она наједном усправивши се, раскидала своје окосе и појављивала се гровна и сјајна, као царица, и онет је летела у бој. И тако је проваљала преко.

Векови су пролетели над њеном поноштом главом, векови су био трага измичавали у првој пропасти ништавила

и на послетку је увидела, да је, и не гледајући на све бескрајне жртве, на дугочини и неочекивану борбу, све било узалуд, и једва је било освојено неколико комадића, а непријатељи као и пре ликују и забранују да се њено име изговара.

Друга је сестра међутим обилазила земљу својом надушином стопом. Она је загледала свугде, — дочувају од раскошних двораца на сие до убогих села. Свугде је плашљиво и тумалато куцала у срца, позивала на милосрђе и праведност. Нагледала јој је, да је тако лако милошћу и добротом покорити себи људе — на је безбрижно и срећно гледала у будућност.... док јој нису — прогледале тугаришне очи. Била је јасно видела, да је, прикривши се њеним именом, неки разврат мислио из својих кутића кавајући срца и скривајући тела; да је млошавиштво почело да поткрада гладне и да скрива хлеб који је она скупљала својим трудом за оне који нису јели; да су се лицемерство и нискоет, наизвиднише се оделом белим као снег, плашљиви њеним именом и заслепљивали човечанство, које је у лепој законислупости пружало њој руке, не примећујући превару.

Небеско биће се обраћало и десно и лево људима, говорило им о себи, једнако, на коленима их молило, молило саучиште, не стидећи се, да се, за љубав својих несрећника, тако претвара као спрота, оно је куцало јаче у људска срца, али су се све ребе и ребе одазивали. Овој сестри нестало је снаге; тако је мало, тако је мало било оних, који су желели да иду за њом; та, за Бога, она је говорила о срећи савозборова, одрицања, опраштања, — а људи нису хтели то да разумју.

Поборнике врака буњило је њено светло лице, њена подобност, не гледајући ни на како нуке, ни на како своје очајање, да свакоме прашта, заборава, сваког жали; њихов врак изгледао је њоме први поред њене сјајне белоће и ето, напослетку, тајно је гурутиши у руке целала, они су је заковали за дрво и предали је мученичкој казни.

С никотом и исмевањем оставили су је да умре.... Нису знали да је она бескрива.

Она је оживела и опростила својим целањима. Поново се разлегао њен кротки нежни глас који је признавао људе.

И у прво се време и сами људи поплашени. Видећи њену бескривост, они су поверовали у њену моћ и код многих уздрхташе и живље закуцаше срца.

Где је она била, онде су се по покрету руке дигала скромна склошница у којима је гладан и хладан могомо тражити јрова и хране; онде су дивне младе девојке остављале докове и ишле у сиромаштво да служе онима које је судба унесрећила и увердила. Онде су се угривале сузе; носило гладништво њеног хлеба; онде је нешавна девојка подизала грешницу која се каје и притискујући је на своје груди, плакала је над њом. Онде су, напослетку, људи били готови једни за другог примети на жртву

предрасуде, богатство, мир, па понекад и живот; а у срцу и највећег звер-човека будила се света искра божанског огња. Чак су и непријатељи постали другови. Понављали су један другоме њене кротке речи; наука се њена ширила по целом свету и изгледало је да ће завладати свијем. Требало је бити на опрези! О нарочитом снагом одали су се непријатељи на пошпо. И кротка, нежна, она је са страхом видела да се и због не бије бој као због њене сестре. Жени су људи горели место буктина, титровима и лавовима бацане су на раздржале младе, дивне девојке, уважени старци, деца... свет се гушио од плача, купао у крви.... Она је бегала од људи. Дуго је времена живела кријући се по пећинама, једва се усуђујући да да и другу глава о себи; живи су јој тајно доносили пртваци, — само је пртвацима била безбедна њена близина.

Кад се она, напослетку, кроз много векова појавила на свет Божји, видела је чудновате ствари. Надајући себе за њене другове, надајући су распростирали по целом свету своју науку, називајући је „њеном науком“. Они су анцимерили и лагали и триумфовали и купали се у раскош, а сви који су мислили да тим начином служе бој, носили су им и снагу, и моћ, и трд свој....

Гануто је срце небесног баха, његово неко срце.

— Не обманујте их! — викну она својим издашницима. — Ево мене! Вратили сам се опет њима, бићу с њима!

Само су се неки с усхићеном, познавши њен глас, пратили к бој, а други, који су већ навикли на пошпо, нислили су им:

— Њено је име лажно! Чувајте се!

Нигде за њу места! Ода свуда су је терали, снејали се над њом и, што је за њу било најужасније, свуда се радло само у име њено, само су о бој говорили и њеном се суду обраћали. Њенок... али где је она? Ко је она? Није нико тачно знао. И њу, праву, нису признавали: или су — заслепени — веровали у привиђење, или су се — ослепели — претварали да верују

у њега и крдом су јој се ругали, газећи њене свептене законе.

Трећа је сестра, мађутин, полако, али тачно ишла својим путем. Она је нагињала своју бужину и осветљавала њене нагманије куће. И свуда, где се само по-

Оноге Домне

Драма

јављивао сјај ове светлости, људи су се будили од неоптребне и ружне несанице; она је чистила застарелу прашину; чистила вековна здања од плесни што је на њима и пуштала је свеж ваздух у загушљива станишта, биетру воду у стајали рит.

Она је будила људе изво мало од темнок, нездравог сна и уливала им бадрост, ушешност и вољу за рад; она им је олакшавала живот; чувала њихове силе и здравље.

Посво њен био је докита тежак и мучан: често се над малим дељичем земље морала борити дуго и дурашно.

Понекад би се дотакла чела каквог изабраника, генијалног изабраника, и неочекивани, велики проналазак потресао био сав свет, олакшавало посво милионима тугабенјак и, запљасани људе, зашавало је у њима радо-

извалост и жаљу да раде даље, да иду напред. Сигурно где је она продавала, дивале су се мале, непринетне школе; гошће одрпане леце ниле су у њих и, враћајући се кући, доносила су са собом њене завете. Она им је понатала да читају оне књиге, оне велике стране, у којима се говорало о двема њеним сестрама, и тихо им је уличала да их воле, да се боре за њих.

У велике пустиње тропских предела, у закрнуте равнине севера, крстала је она своје одушевљене борбе у помоћ својој другој сестри; и беше јој лакше, и порази су се њени смањивали, а победе увеличавале.

Она је спремада меле и паметне борбе за прву сестру и бринула се стојички и верно о обема. Моћне њене полуге подизале су стару земљу и припремали је за богату жетву; неприметно, али чврсто су се укорењивале у земљу нова семена која је она својом руком била: и младе шибљике пуштале су свеже клице.

Час овде, час овде сјајала је њена букиња. При невању сјају извођена су велика дела, — запаливала се у људима сазнање права и дужности. Она је учила да су

сви они сићушни, али потребни делови једне велике машине, и да је дужност њихова да не признају себе за центар засељене, већ обавиру да иду по назначеном путу и помажу друге, да се не би распала овај велики строј.

И све је више и више скупљала око себе својих поклоника... одличивала њихов разум. Учила је о раду, говорила о једнакости...

Много јој треба још да обиђе земља; много ња код нас још мрачних и дивљих углова, у које није завирала њена спаситељска букиња; још мрачно и сурово живе људи „као у подземној тамици без светлости“. Али у свом победоносном ходу, с неуморним стрпљењем и храброшћу она ће на послетку осветлити све, очистити све, спасти све од мрака и огречености.

Ипена двеју првих сестара одавно сте погодили. Ихв треће биће огњеним словима напратно на трупаљави притима новог века: Звање.

С РУСКОГ ПЕРСКОГ
Мих. О. Глушчевић

Растакак

1.

Преко светлог змиња, алејама мрачним,
Држећ' се за руке нишли смо без воље;
У очима твојим дубоким и зрачним
Ја прочитих за тугом: да би било боље

Да се растанемо. У пустином априлу
Прошнала је љубав и у нашим грудима:
И љускајућ' главу у твојом нежном крилу
Ја прикосих сузби, невољи и људма.

Цветала нам љубав једно жарко лето
И били смо срећни. Ал' сад видиш ето:
Суво лишће пала с поцрнелих грана, —

И пространи поља крије нагла сива, —
И ја сумњам да нам у грудима се скрива
Она стара чежња из пролећних дана.

1902.

2.

Збогом! С тугом својом и мислима мрачним
Опет сам ћу бити, — за живот без воље;
Тебе Провиђење пустињама зрачним
Води. Други можда погледе те боље.

Моја младост није виши у априлу,
Нит' пламена ватра гори ми у грудима;
За ме није одмор у меканом крилу:
Ја хитам у борбу с животом и људма.

Минуло ме давно моје бурно лето,
И на крају свега опет видиш, ето:
Остао сам саман ко увела грана, —

Будућност је моја ко та магла сива.
Ал' чуј: моје срце виче не да скрива
Захвалност за оно мало срећних дана.

Милутин Јовановић

(ОГОВОР)

Тринаести одломан

Оштити жетки, бесмислени и кривни. Најмањи повод називао дивље расправљање, и онда играју улогу ножеви, камење, цепенаци, и тада је свеједно, кога ће убити — црвена крв радо појури наполе и тече тако весело и обилато.

Било их је шесторица, тих селана, а пратила су их три војника са напуњеним пушкама. У свом нарочитом селачком оделу, простом и првобитном, које их чини сличним дивљацима, са својим особитим лицима, као од глине начипљеним и украшеним изгужаном вуком место које, на улицама богатог града, под пратњом дисциплинованих војника — они су личили на робове старог света. Водили су их у рат, и они су ишли, покоравијући се бајонетима, тако невини и тузи, као вољени који се воде на казаницу. Напред је ишао младић, поносак, носав, другог врата, на коме је уочено стајала охмалена глава. Нагнуо се сав унапред, као ишбавка, и гледао је доле према се тако напрегнуто, као да му је поглед продирао у саму дубину земљину. Последњи је ишао приземласт, брадат, постарији човек; он се није хтео прогавити и у његови очици није било мисли, али је земља прилачила његове поге, и он је ишао, устреп назад, као да га је ветар шибао у лице. И при сваком кораку војника га је бушкама кудакон од пушке, и једна му нога, као преломљена, грчевито се набацивала напред, а друга се уочено вукала по земљи. Лица у војника били су туробна и срдита, и видели се да одавно изгуби тако — осећао се ујор и равнодушност у томе, како су носили пушке, како су ишли у раскорак. Као да је бесмислени, дуги и неми отвор селачка понутио њихову дисциплиновану намет, и они престали војнички, куда иду и зашто.

— Куда их водите? — ухватио крајњег војника. Он се трже, погледа ме, и у његову оштру баченом погледу ја сам тако јасно осетио бајонет, као да се већ налазио у војни срудима.

— Одлази! — рече војник. — Одлази, иначе ћу...

Онај постарији уграба тај тренутак и потрча — латим хоракот отрча до ретке једнога канала и седе прекретивши поге, као да се криво. Ни права животина не би учинила онако гласно, онако безумно. Али се војник разјајри. Видех, како се чврсто прихвати, нађе се, пречежи пушку у леву руку, а десном тресну по нечему меком и глатком. И још једанпут. Скуп се народ. Зачу се смех, узвици...

Четрнаести одломан

... у једанаестом реду у шарту. С десне и леве стране чврсто су ме штитискивали нечије руке, а далеко унамоко, у полутами, стрчале су непонижне главе, олако осветљене црвенилом с позоришце. И постепено ме обузе ужас од те масе људи затворених у тесном простору. Сви су ћутали и слушали оно што је било на позоришце, а можда су мислили и о својим стварима, али због тога, што их је било много, они су се у своје ћутану јаче чули од гласова глумачких. Капљали су, ширкали, шитали оделом и ногама, и ја сам лепо чуо њихово дубоко, неједнако дисање које је загревало ваздух. Они су били страници, јер је сваки од њих кога постати дешина и сви су имали безумне главе. У ширвоћи оних рашчепљаних потилака, тврдо наслонених на беле, чврсте окозастивке, ја сам осећао оркан безумља, који је готов да сваког секунда илуне.

Руке ми се охладише над похисаних како их је много, како су страници и како сам далеко од излаза. Они су спокојни, а кад бих видео — „Пошар!“ И с узасом осетих туђавину, страву жељу, које кад се сетим, новово ми руке охладише и оновије. Ко ми брани да узвикнем — да се дигнем, окренем наатраг и узвикнем:

— Пошар! Снавајајте се! Пошар!

Дрхталица безумна обузе њихове кипне удоне. Скочише, закукаше, заурадаше као животиње, заборавише да имају жене, сестре и матере, претрпаће се као да их је снашно изненадио сепило, и у безумљу своје гушине један другог оних белим прстима, од којих се осећају кипне. Пустише се јачи светлост, и неко ће блед с позоришце вилати, да је све кипно и да нема пожара, и дивље ће засвирати треперива музика, — а они ништа неће чути — они ће се давити, дупати ногама, тући дане по главицама, по оним леним, тусеним оризурима. Они ће открити један другог уши, одгизати носове, поцењене хладне до голога тела и неће се стицети, јер су безумни. Њихове осветљене, нежне, лепе, обожаване жене приштаће и удариће се невољне код њихових ногу, обгрлавајући колена, још све верујући у њихову пламенитост, — а они ће их сувано тући по њихову лепо, подигнутом лицу и јурити назаду. Јер су они увек убице, и њихова кипноћа, њихова пламенитост — то је кипноћа ситог звера, која се осећа ван опасости.

И кад их пољовина постане лешени, кад се као одрпана гомила постићених зверова скупе код излаза, ја ћу се насмејати лажним осмејком, изићи ћу на позоришце и рећи ћу ми са осмејком:

— То је све зато, што сте убиле мога брата.

И рећи ћу ми са осмехом:

— То је све зато, што сте убиле мога брата.

Мора бити, да сам нешто гласно прошапутало, јер се мој стусед с десне стране срдито покљаче на месту и рече: — Лакше! Осветите ми да слушаи.

Мене обузе радост и добих воду да се напалим. Начиних нажалом, сурово лице и нагох се неку.

— Шта хоћете? — упита он недовољно. — Зашто ме тако гледате?

— Лакше, молим вас! — прошапутах само успама.

— Осећате ли, како мирисе на палежину? У позорницу је пожар.

Имао је довољно снаге и мудрости, да не никне. Лице му побеле, очи готово испадоме из душе, огромне, као у вода, али не увекну. Лагано се подиже, чак ми се и не захвали и пође излазу, аулажући се и грчевито успоравајући кораке. Бојао се, да ће се остали сетити за пожар и неће му дати да оде, јединим достојном спасења и живота.

Мене обузе одвратност и ја такође издох из позорнице, а нисам хтео ни ступише рано да откријем своје инстинктите. На улици погледах на ону страну неба, где је био рат — тамо је све било мирно, и поњии, жути од светлости облаци наловил су лагано и верно. „Можда је све ово сав и никаког рата нема?“ — помислих преларен жирином неба и града.

Али ниса ушла искрену дечак, радосно ницући:

— Страховита битка! — Огромни губитци. Куните телеграм — поњии телеграм!

Код осењера сам га прочитао. Четири хиљаде лешева. У позорницу, вероватно, није било више од хиљаде људи. И целог пута сам мислио: четири хиљаде лешева.

Опаштно ми је сад ући у моју пуста стая. Још док тек меким кључ у браву и гледам неба, глатка врата, већ осећан све неговне краичне пуста себе, кроз које ће сад проћи, осврћући се, човек у шекину. Знам добро пут, али већ на степенницама пошлем налит жигите и напалих их док не паћох свећу. У братов кабинет сад не улазиш и он је заклучан са свим оним што се у неку налази. А свашим у трезварија, где сам се сасвим преселио: ту сам жирија и као да је ваздух још сичувао трогове разговора и смеха, и веселог звика посућа. Каткад лепо чујем искраву сухота пера; — и кад лежен у постељу...

Петнаести одломак

... тај ружан и стражан сав. Као да ми је с мога скинут контан поклонац, те некоћан, обнажен, понизно и жедро ушлие у себе све ужасе ових правих и безумних дана. Лежиш, савијен у плуте, не аузимиш ни два метра у простору, а моја ниса обухвата по свет. Онима свију људи гледам и њихови ушима слушаи; укрен са убијенима; с онима, који су рањени и заборањени, тугујен и плаичи; и кад из чијег тела потече крв, ја осећам болове од рана и патим. И оно што није било и што је

далеко, ја видии тако јасно, као и оно што је било и што је близу, и нема краја патњиња обнаженог мога.

Она деца, ова мала, још невинна деца. Видео сам их на улици, кад су се играла рата и јурла једно друго, и једно је већ плакало таквим, дечјим гласом — и нешто се уздрпа у мени од ужаса и одвратности. И ја доћох кући, и настадо већ — и у плавоји сновиња, сличнији пожару у ноћи, та мала, још невинна деца претворилисе се у руду деце — убица.

Нешто лакобоје је горело великом и преном ватром, и у диму су тамнела страховита деца — нажио с главнама одраслих убица. Скакала су лако и окретно, као јарни, а јасала су тешко, као болошници. Њихова уста личила су на чудести жабае и отварава су се грчевито и јако; ниса провиде коже њихових голих тела суморно је текла првена крв — и она су убијала једно друго, играјући. Она су била страшнија од свега што сам видео, зато што су била мала и могла свуда продриети.

Гледао сам кроз прозор, и један малишан ме свикао, оснехну се и погледам ме замом да моје мени.

— Ја хоћу к теби, — рече он.

— Ти хоћеш да ме убијеш.

— Ја хоћу к теби, — рече он и женеадно и страшно побледи, и стаде грчевити уза јид као миш, сасвим као гладан мли. Он се отискивао и дижао, и тако хитро пролетало по зиду, да нисам могао сагледати његово плахоћито, искрекаљаво кретање.

— Он се може провући испод врата! — с ужасом помислих ја, и као да је погодило моју мисао, он постаде узан и дугуљаст и брзо, машћи крајничком репа, проуче се кроз тамну рупицу испод врата главнога улаза. Али ја се брзо сакрих испод покривача и што сам, како ме он, мален, тражи по мрачним собама, пажаљно ступајући сићушним божи погама. Врло лагано, на јахоне, приближавао се мојој соби и тје; и ја дуго ништа нисам могао чути, ни покрета, ни пушња, као да поред моје постеле никога није било. У то нечија мала рука поче дивати крај покривача, и хладан соби ваздух додирну ми лице и прса. Ја чистео притегох покривач, али је он полако спадао с мене; и тада ми по погама одједном би хладно, као да сам их уночио у воду. Сад он лежаху нешатићене у хладној покривци себе, и он их гледаше.

У дворнику, иза кућних зидова, зајиди посто и ујута, и ја чух како извесекота ланцем одлазећи у своју кућину. А он гледаше моје голе ноге и бугање; но ја сам знао, да је он онде, знао сам по ономе нососној ужасу, који не је, као сирт, окивао каменом, гробном узконошћу. Кад бих могао изикнути, пробудио бих град, цео бих свет пробудио, али је глас замио у мени, и, не ницући се, покорно, осећао сам кретање хладних малихих руку по моје телу, које се прикидаху грау.

— Ја не могу! — простењаво задишах, пробудих се на неколико тренутака, погледах у ноћни мрак, тајанствен и жив, и ошет, чини ми се, заспах...

— Умири се! — рече ми брат, бедајући на кревет, а кревет шкрипну, тако је био, и мртав, тежак. — Умири се, ти сављаш. Тебе се учинило да те даве, а ти тврдо спаваш у мрачним собама, где никог не поја, а ја седим у својој кабинету и пишем. Нико од нас није разумео о чему ја пишем, и ви сте ме искојали као лудака, но ја ћу ти сад истину казати. Ја пишем о црвеном смеху. Видиш ли га?

Нешто огромно, црвено, крваво стајало је на да мном и безубо се смејало.

— То је црвени смех. Кад земља силази с намети, она се почне тако смејати. А ти ваљда знаш, да је земља сишла с намети. На њој нека ни цвећа, ни песама, она је постала округла, глатка и црвена као глава с које је кожа одрава. Видиш ли је?

— Да, видиш. Она се смеје.

— Пази, шта се ради од њених козга. Он је црвен, као крвава каша, и помућен је.

— Она се дере.

— Тешко јој је. Нена ни цвећа, ни песама. А сад дај да легнем на тебе.

— Мени је тешко, страшно ми је.

— Ми, мртви, лежемо на живе. Је ли ти топло?

— Јесте.

— Је ли ти добро?

— Ја ункрем.

— Пробуди се и анкии.

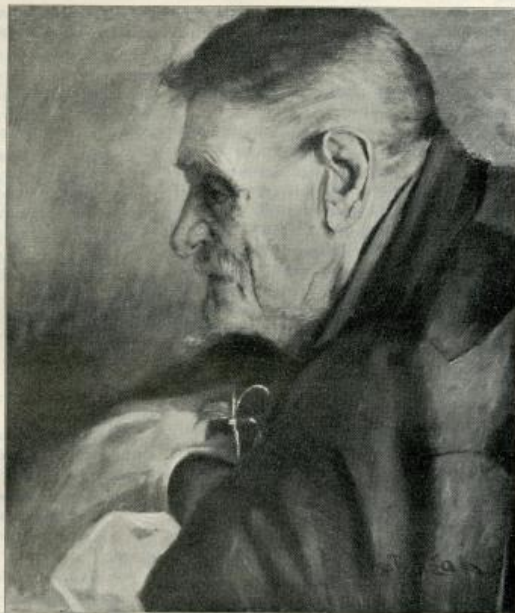
Пробуди се и анкии. Ја одлазиш...

Шеснаести одломак

... осми дан већ траје битка. Почела је у прошли петак, и прошла је субота, недеља, понедељак, уторник, среда, четвртак — и опет је дошло петак и прошло, — а они непрестано траје. Обе војске, стотине хиљада људи стоје једни према другима, без одступања, непрекидно шаљу метке који грне и руше; и свакога се тренутка живи људи претварају у лемене. Од грмљавине, од непрестаног колебања ваздуха уздрхтало је и сажо небо и скупило над њиховим главама црне облаке и буру, — а они стоје једни према другима, без одступања, и убијају. Кад човек не спава три ноћи и три дана, разболи се и ум му се попут, а они већ недељу дана не спавају, и сви су подмрли. То им није тешко, не гоня их на одступање и они ће се тући, док сам не изгину. Причају, да је неким

пукотинам постало мунџије, те су се тамо људи тукао каменом, рукама, уједали се као пси. Ако се остаци тих људи врате кућама, они ће трлати као вуци, — али се неће вратити: они су подмрли и сви ће изгинути. Они су подмрли. У глави им је све помућено, и ништа не разумеју: кад би их нагло и брзо окренуо наатраг, они би пуцали на своје, мислећи да бију непријатеља.

Чудновати гласови... Чудновати гласови, који се шапатом причају, те се бледи од ужаса и дивљих слутњи. Брате,

Јосип Бугарић

Студија

брате, чуј шта причају о црвеном смеху! Као да су се појавиле авијације, ваздушне чете, гомила сенки, које по свему личе на живе. Поку, кад се избезумљени људи мало у сну забораве, или дану кад је бој у највећем јесту, кад а сам јосип дан постаје натузија, они се изненадно појављују и пуцају на варљивих топова, ваздух трешта од варљиве хуге, а људи, живи но бесумни људи, поражени неочекиваношћу, туку се на смрт и живот против варљивог непријатеља, губе памет од ужаса, за тренут одеде и умиру. Илација за час ишчезава као што се и појавила, и наступа тинаина, а на земљи леже нови унакла-

жени труном — ко их је убео? Знам ја, брате, ко их је убео?

Кад је после два јуриша напустила тишина и непријатељи се удалили један од другог, одједном, у мрачној ноћи, разале се усањени, преласени људи. И сви посклашале, сви пуцају у поштрину, пуцају дуго, читаве снахте — у ницу, без одговора покриву. Кога виде они тамо? Ко их, тако страшно, показује свој неми лик, на коме је лепсак ужас и бољавље? Ти то знаш, брате, и ја знам, а људи још не знају, али већ осећају и птају бледићи: зашто ниса толико много полуделих — пре никад није било тако много полуделих?

— Пре никад није било тако много полуделих! — веле они, бледићи, и хтели би да верују, да је сад као и пре, и да се та људска тиранија над разумом неће типати њихова слабачког ума.

— Зар се нису људи тукли и пре и увек, и ничега онаког није било? Борба — то је животни закон! — веле они уверено и мирно, а сами пак бледе, сви траже очина лекара, а сами журно кичу: воде, што пре чашу воде!

Они би радо постали људоти, они људи, само да не слушају како их се разум колеба, како у претешкој борби се беснеичном изнемогања њихова памет. Тих дана, кад тамо непрестано од људи постају лешине, нигде нисам могао наћи мира и јури сам за људина, и његово сам видео тих притворно кинеских лица која уверавају, да је рат далеко и да их се не тиче. Но још више сам нашао отвореног, лешинског ужаса и очајних, горских стаза, и сукобљених узника очајана, кад сам велики разум из све своје снаге заукије из човека последњу молбу, последње своје проклетство:

— Ах, кад ће се завршити овај безумни покољ!

Код неких познаника, код којих одавно нисам био, може бити неколико година, неочекивано сам нашао полуделог оцепира, који се вратио из рата. Био је мој друг не неколи, али га нисам познавао; на њи мата га није познала, која га је родила: да је годину дана пробавио у гробљу, вратио би се више налик на себе, него сад. Оседео је и сасвим обелео: прте лица мало су се измизале, — али он љути и нешто ослушнује — и од тога му на лицу лежи грозан печат такве удаљености, такве отуђености од света, да је с њим страшно говорити. Како су причали његовој породици, он је онако полудео: стајали су у резерви, кад је еуседни пук јуришао на борбу с бијеломом. Људи су трчали и нисали „ура“ тако громогласно, да су готово најдјачали пуцању, — и наједанпут престале „ура“, — наједанпут престале пуцања — наједанпут наступил гробља тишина: отегли су до вете и отпоче се борба бијеломом, прен у прен. И ту тишину није могао поднети његов ум.

Сад је мирал, док се у његову присуству говори, производи хук, виче: он тада ослушнује и чека; но чим наступил тренутак тишина — он се хвата за главу, трчи на вид, на наместај и удара се у наступу, сличном давници. Ина велику родбину и она се на смену налази

око њега и окружује га животи: не остају ноћи, дуге, ниса ноћи, — и тада је код њега његов отац, исто тако сад и исто тако мало људ. Он је у његовој соби понешао о вид часовника који јако хуцају и лабијају скоро непрестано у разне вреће, и сад ушана некаква точак, налик на беспрекидну централку. Сви они не губе паду да ће он одавати, пошто му је тек двадесет и осам година, и сад је код њих скоро несало. Облаче га врло чисто — но не у војничко одело — паде на његову содашност, и он, са својом белом косом и још младим лицем, замишљен, шаљив, благородан у спорих, укорних покретима, чак је и леп.

Кад су сви ниса непричаји, ја сам пришао и полубио његову руку, бледу, млитаву руку, која се више никад неће подићи даKota удари, — и то никако особито не зачуди. Само ми се његова млађана сестра осмехну очима и затим је толико обрађала дажњу на мене, као да сам јој ја вереник, и да не је воледа више од свију на свету. Толико ме је гледала, да јој укало не непричах о својим прилици и празним собам, у којима ми је теже но да сам сам — проклето срце, које никад не губи наду... И удељала је тако, да смо само нас двоје остали.

— Како сте бледи! Под очима вам колотони, — рече она умиљато. — Ви сте болесни? Ви жајате свога брата?

— Ја ниса жалим. И нешто се рђаво осећам.

— Ја знам, зашто сте полубили његову руку. Она то нису разумели. Зато, што је он људ, је л' те?

— За то, што је он људ, да.

Она се замишља и поста налик на брата — само врло млада.

— А мени, — она преклоде и поручише, али не спусти очи, — а мени ће те допустити да полубим вашу руку?

Ја падох на колена пред њом и рекох:

— Благогодите ме.

Она мало пребледе, одначе се и само усана прошапутала:

— Ја не верујем.

— Ни ја.

За тренутак се нисе руке дотакосе моје главе, и тај тренутак прође.

— Знам што, — рече она, — ја ћу да идем тамо.

— Иди. Али не можеш издржати.

— Не знам. Али њима је потребно, као теби и као брату мом. Нису они криви. Хоћем ли не се сакати?

— Хоћу. А ти мене?

— И ја ћу тебе. Збогом!

— Збогом за намах!

И ја се умирех и би ми лако — као да сам већ преживео оно што је најстрашније у смрти и безумљу. И прих пут сам синио мирно, без страха ушао у своју кућу и отворио братов кабинет, и дуго седео за његовим столом. А кад ноћу, наизаједно пробудивши се, као да

ме је ко ударко, чух шкрипу сукоха пера по хартији, ја се не унашних и починлах готово с осејкој:

— Ради, брате, ради! Твоје перо није сухо — оно је умочено у живу људску крв. Нека изгледају твоји листићи прази — својом кобином празношћу она кини казују о рату и о разлугу, него све што су написали најпаметнији људи. Ради, брате, ради!..

... А јутрос сам читао, да битка још траје, и онет же обузе кучан немпр и осећање као да ми нешто на мозак пада. Оно иде, оно је близу — оно је већ на прагу ових цуетах и светлах соба. Сећај ме се, сећај ме се, моја мила девојко: ја силазим с памети. Тридесет хиљада убијених. Тридесет хиљада убијених...

Седамнаести одломан

... у граду је некакав метож. Мрачни и страшни гласови...

Осамнаести одломан

Јутрос, разгледајући у новинама бескрајни списах убијених, надох познато ми име: убијен је вереник моје сестре, оекир, познат на војну службу заједно с мојим покојним братом. А после једнога часа поштошом ми предаде писмо, адресовано на братово име, и на коверту сам познах рукопис убијенога: мртваци је писао мртвоме. Али то је било далеко од онога случаја, где мртваци пише живоме; показани су ми матер која је читав месец дана добијала писма од сина после тога, кад је у новинама прочитао о његовој страшној смрти — разнесен је био картечем. Био је нежан син, и свако његово писмо било је пуно уљудних речи, утеше младалаче и наведе наду у неку срећу. Био је мртваци и сваки дан је са саванској тачношћу писао о животу, и мати је престала веровати у његову смрт, — и кад је прошао један, други и трећи дан без писма и наступило бескрајно ћутање смрти, она је узела обема рукама стари велики синочки револвер и испалила себи у преп. Чини ми се, остала је жива — не знам, нисам чуо.

Дуго сам разгледао поверат у мислио: он га је држао у рукама, он га је негде купио, дао позан, и по-смисли је писао некуда у дућан; он га је запечатно и натим, можда, сам сустиго у гандче. Покренуо се точак оног сложеног механизма, који се поштош назива, и писмо је полетело кроз шуме, пола и градове, прелазило из руку у руке, али је уворно јурио својој мети. Он је обувао чизме тога последњег јутра — а оно је детело; он је био убијен, а оно је детело; он је био бачен у ручицу и претрпани трупошина и земљом — а оно је детело кроз шуме, пола и градове, живе прилиће у планов жито-саног коверту. И сад га ја држим у рукама.

Ево његове садржине. Написано је писмаком на пар-четима хартије и није довршено, нешто га је снело.

... „Сад тек разумем велику радост рата, то древно првобитно укљивање убијати људе — памете, веште, ду-каве, далеко занимљивије по што су најграбљивија зне-

рови. Вечито одузимају живот — исто је тако дивно као играти се луку-тениса планинама и звездама. Јадни пријатељу, како ми је као што та ниса са нама, и морам трпети досаду у глупој свакидашњици. У атмосфери смрти нишао би оно, о чему те је увек кучало твоје немирно и пламенито срце. Крвни шир — у томо често употреба-ваном упоређењу крије се сама истина. Ми галимо до колена у крви, носак се муту од овога првенога вина, како га у млади називају моји славни војци. Пати не-пријатељску крв — није никакво тако глуп обичај како смо мислили: они су авали шта раде...“

... „Гаврани грашкју. Чујем се: гаврана грашкју. Откуда их толико? Од њих је небо поврало. Они стоје поред нас, без страха, они нас свуда прате — и увек смо испод њих, као испод првог штита од кини, као испод покретног дрвета с црним листићем. Један се при-ближи до самог мог лица и хтеде сасетети — мора бити понајасно је, да сам мртваци. Гаврана грашкју, и то хи понало задаје бригу. Откуда их толико?..“

... „Јуче смо копали доста непријатељских војника — на спавању. Прикрдали смо се полако, једна сту-цајући ногома, пузали смо тако шито и опрезно, да се писмо дотакли ни једне лешине, писмо отерали ни једног гаврана. Прикрдали смо се као сенке, и моћ нас је скри-вала. Ја сам свршио са стражаром: оборио сам га и удавио рукама, најде же ни јавно. Разумем ли: најпави узвик — и све би пропало. Али се он и не јави. Рекао бих, да није чак ни пречепао кнао да се сету, да га убјају.

Спавали су сви око натре која је тивала, спавали су спокноју, као код куће на својим постелкама. Секси смо их наше од једнога часа, и тек се неколицина про-буди пре по што су добила ударне. Јаукали су и, наравно, молили за милост, уједали су. Једни ми је одгризао прст, а ја сам му једним ударом одсекао главу: шта велики, јесмо ли мамирени? Како да се сип не избује! Чуло се како прите кости и отпаде кесо. Затим смо с њих поски-дали све одело и поделали га. Не луту се, пријатељу, на шалу. Како си недаштак, рећи ћи: да то мирине на народерство, али имај на уму да смо и ми сами готово голи, све је на нама подерано. Ја одавно већ носим нека-кав женски жакет и пре личи на но на оекира победоносне армије.

Збоља: ти си, чини ми се, женен и паје ти баш по воли да читаш оваке ствари. Ааа... разумели? Женеке. До прага, ја сам млад и жулни за љубављу! Чекај де — ти имавамо вереницу? Ти си ми показивао слику неке девојке и казивао, да ти је то вереница, и на слици је било написано нешто дирљиво, тако дирљиво, тако тужно. И ти си плакао. Давно је то било, нејасно се ономнем, у рату некое пије до нежности. И ти си плакао. Зашто си плакао. Шта је то било написано тако дирљиво, тако тужно, као цветак? И ти си плакао — не преставо пла-као, плакао... Зар није грамота да оекир плаче!..“

... Гаврани гракћу. Чујем ли, пријатељу: гаврани гракћу. Шта ли би хтели они?*

Остале су прсте биле набрисале, ни потписе се није могао прочитати.

Чудновата ствар: ни најмање жалости нисам осетио на потпуцању. Врло доко сам замислио његово лице, на коме је било све неко и нежељо, као кад девојке: боја образа, јасност и јутарња свежина очују, брадача тако пуштена и нежна, да би, чини ми се, личила и жени. Волео је књиге, цвене и музичку, бојао се свега сувог и писмо стихове, — брат, као критичар, тврди да су врло лењи стихови. И са свим оним, што сам знао и чега сам се бојао, нисам могао довести у везу ни оне грактање гаврамова, ни крхаву сечу, ни смрт.

... Гаврани гракћу...

И одједанпут за један безуман, несклазано срећан тренутак би ми јасно, да је све то лаж и да никаквог рата нема. Нема ни убијених, ни лешина, ни тога ужаса поколебана, немоћне мисли. Лежи на леђима, спава и свима страним сав, као у дитинству: и оне неке тајанствене собе, опустошене скрћу и страхом, и сам ја с некаким необичним писмом у рукама. Брат је жив, и сви они седе и пију чај, и чује се како посуђе звечи.

... Гаврани гракћу...

Не, то је истина. Несрећна земља, та то је истина. Гаврани гракћу. То није камиплотина бесновелог некараца, који тражи једине евокте, нити безумника, који је разум изгубио. Гаврани гракћу. Где је мој брат? Он је био живан и елегантан и није никоме желео зла. Где је он? Патам нас ја, проклето убице! Пред целим светом питах нас ја, проклето убице и гаврамова који сте били на страни, несрећни слабоумни зверови. Ви сте зверови. Зашто сте ми брата убили? Кад бисте знали лице, ја бих вас ударио по ногу, али ви немате лица, у вас је пушка грабљивих зверова. Ви се правите дугама, али испод рукавица ја видим кљане, испод кљане — споштено дубаву зверску: из нашег паметног говора чујем кучко безумље: ког звенца зафалило околица. И свом снагом своје туге, свога очаја, својих ослепљених мисли — ја вас проклињем, несрећни слабоумни зверови!

Последњи одломак

... од нас ни очекујемо обновање жиноти!

Викнемо говорник, с мукон се држи на гредници, одржавајући равнотежу рукама и шапуће заставом, на којој се у наборика преламао крупан натпис: „Доле с ратом“.

— ... Ти, омадино, ти, чији живот тек настану, чунај себе и будућа поколења од тога ужаса, од тога ужаса, од тога безумља. Више се не може трпети, очи се пуне крваву. Небо се руши на главе, земља се проналаује под ногама. Добри људи...

Гонила је неразумљиво бураља, и говорников се глас заткао гудбо у тој живој и грозној хуци.

— ... Нека сав и луд, али ја истину говорим. Мој отац и брат труде тамо, као мршце. Начините гламура,

исконајте јама и уништите, сарањите оружје. Разрушите касарне и склните с људи ту сјајну униформу безумља, азерите је. Више се не може трпети... Буди умру...

Тада га удари и обори с греднице неки висок човек; настана се подиже још једном и паде. Не могах спазити лице његово, јер се из час све претвори у димљав сав. Све се покрену, убуни, заура; кроз ваздух полете камење, пешањике, над главима се дигло пешнице које су његова ударила. Гомила не подиже као жив буран талас, понесе неколико корака и снажно ме удари о ограду, натим понесе назад и некуда у страну л, напослетку, примитише уз немоћу камару дрва, која се нагла унапред и претрља да се отисне на главе. Нешто сухо и учестано замишља и заступа по бровника; тргнуту настану тишина — и онет урнебес, огроман, страшни у своје елементу. И онет сухо и учестано праскање; неко поред мене паде, и из првене руке, на месту где су очи, потече крв. И тенка пешањика, преврћући се кроз ваздух, удари ме крајем по лицу, и падох и почех се вући између ногу које су тањавале, и изидох на слободан простор. Затим сам прелазно некакве ограде, положивши све ноште, нео се на камару дрва; једна се осу испод мене и ја падох заједно с водопадом дрва; из некаквог затвореног четворугаоника с жуком се некобелах — а иза мене, све ближе и ближе, све се орало, дерао, урлао и праскало. Негде је ударило звино; нешто се срушило, као да је пала нетоспатна кућа. Сутон као да се заустави, не пуштајући ноћ, и на овој страни као да је хука и пуднала обојена црвеном светлошћу и отерала мрак. Склочих се поседасе ограде и падох се у некаквог удавог и кривом сокачету, које је личило на ходник између два муста зида, потрчах и дуго сам урчао, али је сокаче било без назва; прегрцавао га је плот, а иза него су се онет крнеле какаре дрва и шуме. И онет сам се нео преко тих покретних, колебањих гомила, падао у неке бунаре, где је било тихо и мирасло мокрим дрветом, и онет се некобелао наполе и нисам се смео освртнути наатраг; иначе сам знао шта се тако ради, по превекстој нејасној сенци, која је пала на прил брвна и напчинила их сличне убијеним гигантима. Крв ми је претала тећи с разбијеног лица, и оно је занемело и постало туђе, као нарка од тиса; скоро и бол је сасвим укинуо. Чини ми се, да ме је ухватила несвест у једној провалији, где сам упао, и да сам изгубио свест, али не знам, да ли је то у истини било или ми се учинило, јер су ми у мозгу остале представе само о јурењу.

Затим сам дуго дутао по непознатим улицама, у којима није било сенсара, између црних, као пугираних кућа, и никакво нисам могао изићи из тога немога лавиринта. Ваздало је стати и разгледати око себе, да одредим правац, али је то немогуће било учинити: иза мене стопу у стопу допирало је још удаљен, по све ближе и ближе тутањ и урлик; заткад, на нагло савијутку, ударао ми је у лице, црвен и умотан у клупчета рменог, вијугавог дика, и онда сам се окренуо наатраг и тумарао

дотае, док ми омет иза леђа не остане. На једном углу сизах млаз светлости, који ницхече кад се приближих: то су журно затварали неки магазин. Кроз широк отвор сизах још дељћ тега и некакви кад, и одједном све обузе нежа и притајена тажа. У близини магазина сретох човека, који ми је журно у сусрет, и умало се у покретини не сударило; зауставио се на два корака један од другог. Не знам, ко је то био: видео сам само кратку пакострену прлику.

— Идеш ли отуда? — упита ме.

— Отуда.

— А куда бегаш?

— Кући.

— А! Кући?

Он похута и наједаред журну ми мени, трудећи се да ме обори на земљу, и неговни хладни прсти жуло су тражили мој врат, али су се ангажовали у хладинама. Ја га уједох за руку, отргох се и побегох, и он ме је дуго журно по цутиим уличама, јако лупајући ципелима. Затим се устао — мора бити да га је тинио ујед.

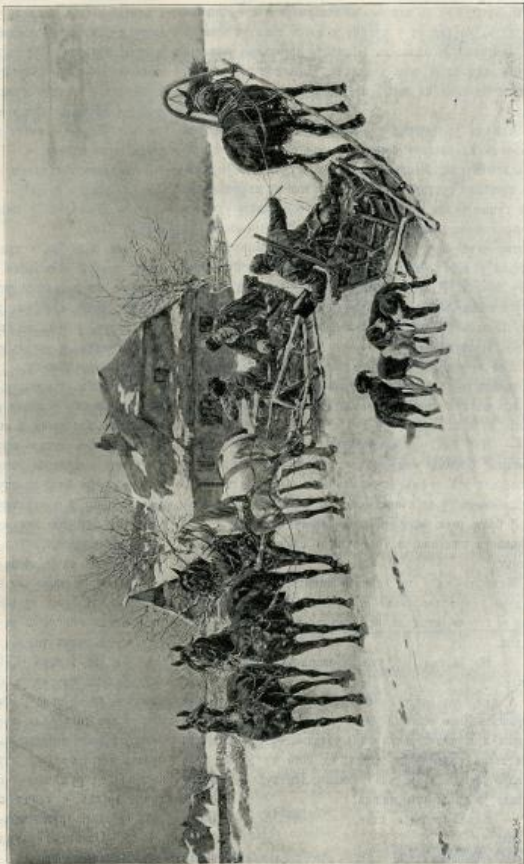
Не знам како сам дошео у своју улицу. Ни у којој није било сенера, и куће су све биле неосветљене, као пртве. Ја бих је пројурно и не бих познао, да случајно не дигох очи, те снотрих своју кућу. Али сам се дуго колебао: сама кућа, у којој сам толико година живео, изгледала ми је туђа у тој чудноватој мртвој уличи, која је одавала тужан и необичан одјек на моје бурно дисање. Тада ме обузе изненадан нахитат страх при помисли, да сам изгубио кључ; падао сам и с мучом сам га нашао, и ако је он био ту у спољашњем делу. И пад брава шкритину, одјек понови звук тако јако и необично, као да су се наједаред отворила врата по целој улици у свима мртвим домовама.

...Прво се сакрих у сугеру, али ми убрзо би страшно и негодно, пред очима ми поче нешто треперити, и ја се лагано упукох у собе. Пивајући у покретини закључах сва врата и, после неког размишљања,

хтедох их закртити наместајем, али звук од попицања дрвета био је страшно гласан у цутиим собама и уличама ме.

— Ченаћу смрт овако. Све једно ми је, — одлучих се.

На умиваонику било је још воде, која је била прло

Л. К.

Л. К.

млака; нивајући умих се и набрсах лице убрзом. Онде, где ми је лице било разбијено, врло ме је житало и тиниало; хтедох да се огледам у огледалу. Запилах житицу — и при њеној треперилој, слабој светлости погледа ме из покретини нешто толико ругбно и страшно, да брзо

бањих жигу на под. Чини ми се, да ми је био нос пребјег.

— Сада ми је све једно, — помислих. — Шта то нари?

И обузе ме нека радост. О чудновитим кривељашем и гривама, као да сам био на позорници и представљао крадљивца, уштит се у кухину и почех тражити остатке јела. Јасно ми је било, да је све то кривељење неумесно и глупо, али ми се тако допадало. И јео сам непрестано, са тих гривама на лицу, претварајући се да сам врло жедан.

Али не је тишина и покривина плашима. Отворих једно окно на прозору који је гледао у двориште, и стадох ослушкивати. У почетку, нажда отуда, што је корачање престало, учини ми се да је савршено мирно. Неку се ми шупци чули. Али ускоро ми допре да ушну далеко брујање гласова, узваци, тресак нечега што је падало и грохотан смех. Звучи се све више и више распростираху. Погледах у небо: било је ружено и преко мега брзо пролеташу облаци. И шупа сипроу мене, и калдржа на дворишту у неба подебина били су обојени истој црвенкастој бојом. Полако вањих неа кроз прозор:

— Нептун!

Али се у колебаци нинта не поначе, а уз њу спавах, при руженкастој светлости, светлуцаво откинуо парче ланца. Удаљена вика и тресак нечега што је падало још се повећаваше, и ја затворих окно.

— Иду ало! — помислих и почео гледати где бих се сакрио. Отварао сам већи, пишао кажи, загледао у орнаве, али ми се нигде не сакриваше. Обојих све собе, осим кабинета, у који нисам хтео ни заварити. Знао сам, да мој брат седи онде на својој столици сипроу стола, претрпавног књигана, а то би ми у овом тренутку било непријатно.

Мало по мало ми се поче чинити, да нисам сам; око мене у праку кретали су се љутке неси људи. Они су ме се готово дотичали, и једанпут ми нечиј дах следи потлака.

— Ко је то? — уштах шапћући, али нико не одговори.

А кад опет подох, они се кретоше за мном, љутави и страшни. Знао сам, да ми се то отуда чини, што сам болестан и што ме, рекао бих, обузели натрутити, али нисам могао надвлађати страх, од кога ми је све тело дрхтало, као да ме је језа хватала. Пипнух се за главу — била је прела као жижка.

— Боље да одеж тако, — помислих. — Он је бар свој.

Он сеђаше на својој столици пред столом, претрпавним књигањем, и не ишчезе, као оно пре, не остане. Кроз ситне завесе продирала је у собу црвенкаста светлост, али није нинта осветљавала, и он се једва видео. Седох под њом од нега на диван и стадох чекати. У соби је било тихо, а отуда је допирало ујединачено брујање, тресак нечега што пада и понеки јук. Они су се приближавали.

И ружена светлост биваше све јача, и већ сам на столици видео мега: мрачан, бронзани проенд, обележен уској црвеном брздином.

— Врате! — звоних га ја.

Али се он не јави, укочен и мрачан као споменик. У суседној соби ширину даска у поду — и одједном нистини така необична тишина, кака бива само онде где је пуно мртваца. Сви звуци замреше, и сама руженкаста светлост доби необичну нијансу мртвила и тишине, поста неомилчна и понало мутна. Помислих, да та тишина долази од брата, и напосењућу му то.

— Не, није то од мене, — одговори он. — Погледај кроз прозор.

Ја размакох завесе — и тргох се назад.

— Дакле то је! — рекох ја.

— Позови коју жену, она то још није видела. — нареди брат.

Она је седела у тризерији и нешто шила; кад ме спаз, послушно се диже, забодне иглу у шивине и пође за мном. Ја размакох завесе на свима прозорима, и кроз широке отворе слободно улазаше ружена светлост, али, не знам зашто, у соби се није боље изгледало: остала је исто онако мрачна, и тек су се прозори светлили као велики црвени прапугастици.

Приђосмо к прозору. Од самога кућног зида, од карниза, почињало је равно пламено-црвено небо, без облака, без звезда, без сунца, и ишчезавало иза хоризонта. А доле је испод мега лежало исто тако равно пламено-црвено поље, и било је покривено лешевима. Сви су лешови били голи и ноге су им биле окренуте амо, тако да смо видели само стопала ногу и троугласте главе. И било је мирно, — без сумње су сви помирли, и на бескрајној пољани није било заборављених.

— Све их је више и више, — рече брат.

И он је стајао код прозора, и сви су били ту: мајка, сестра и сви који су живели у овој кући. Лица ми се нису могла видети, и ја сам их тек по гласу позвавао.

— Изгледа то, — рече сестра.

— Не, нећаш је. Пази.

Зачета, као да је лешена било нешто. Пажљиво смо тражили узрок томе и нађосмо: поред једнога мртваца, где је пре тога било слободно место, одједном се појави лешина: како изгледа, њих је земља избацивала. И сва празна места брзо су заузимала, и ускоро ме сва земља засијала од ружичасто-бледих тела која су лежали једна поред другог, с голим стопалима окренутим к нама. И соба се засија ружичасто-бледом мртвачком светлошћу.

— Пазице, лема ни више места, — рече брат.

Мати одговори:

— Јединога ево већ онде.

Ми се обвртно: иза нас на поду лежало је гола, ружичасто-бледа тело са затруеном главом. И брао се по крај мега појави друго и треће. И земља их је једно по једно избацивала, и ускоро правили редови ружичасто-бледих мртвих тела испунише собе.

— Они су и у децјој соби, — рече далава. — Ја сам пидела.

— Ваља бежати, — рече сестра.

— Јест, али нана се куд проћи, — прихвати брат. — Пазите.

Заиста, њихове голе ного већ су нас додиривале а лежали су збијени један уз другог. Као си жичу и дршку,

дижу се у истин правилим редовима: то земља изабацује нове мртваци а оне диже горе.

— Они ће нас угушати, — узвикнух ја. — Бежио кроз прозор.

— Не може се ту да! — ахну брат. — Не може се ту да! Погледај, ко је тамо!

... Иза прозора, у руменој и непозичној светлости стајао је сави Кравац Снеж.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧМЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

У барском пределу

Пролеће је било над онда професом. — У воду широку и мирну дубоко заганале врбе и ниско спустиле своје тек озелењено гране, огледајући се несело у шој; сунце се беше надвело над њу и пољавишаме је алашеном ликом, док јој гиздаве врбе, својим китастим сенкама, чуваху хладовину. Наши погледи остадоше на шој. И ветрић, свеж и лас, идући отуд од реке, заустави се ту. Запахнула га беше, за тренут, снага лепоте и сјаја; а одмах за тим, што и смео, затрча се с врба одозго, па је одједном, изненадно и снажно, обухвати сву. И узбуни се и заталаса нана површина, сјајна и глатка дотле... А кад се стиса, хи још стајасмо, гледајући како се повраћа мир, пад нам сунчани зраци, издајући их, показаше како вода тренери у загрљају снажног дошлага, који још беше ту, и видесмо њене осмејке, којима ху награђиваше свеже пољупце. Тад она, застиђена, повијаше се, нагнувши оним сенкама од врба. — Ми их остависмо и прокужисмо.

Идући сада овози несту, ја се упитах: да л' увек тренити у загрљају? Је ли још она, сјајна и чиста, која се стиди и ниско смеши? А када стигох, ја се обзирех: јест, ту беше, али где је сад? — И тек хи прашалне врбе и барска, већ изгорела, трава објаснише све: Ово је била пролетва бара, коју је летва жег испалила!

Ст. С. Н.

Тишина

(Из збирке „Иње“)

Нигде ни бука. Море као уље. Ни срха ни наврастаја на њему. У даљини стоје скупштених једара три

брода — — јонте нешто даље губи се дим пароброда. Два галеба почивају напред мора под лазурним небом, не жичу се. Из сеода, изгубљенога у мирној ували, излази бродих. Замах су развили мртари једра. Ножа ни тртика баве. Ваља им засекати рукаве, упријети рукава, завеслати јушачки, желе ли стићи до циља. Не да им се. Захватило их црвило, па се до крме повалише, подупријеме рукава главу, зуре у морску тишину и чекају вјетар. међуто се нити: с које ће стране задувати?..

Мој је народ сигурно видео тај бродих.

Рихард Каталинич Јеретов

Лијес и зипка

Весело цвела Мајстор-Јонко и шила дивје дуге јелове даске. Цвела и шила Мајстор-Јонко. Пред вратима његове раднице стаде са дулом у зубима кум Пере, одбије два дижа па ће:

— Мајстор-Јонко, што радиш цвелајући тако весело?

— Лијес.*)

— А што ћеш од цвешлина, одише су малене, то ће ти пронасти, брацо. Могао си узети краће даске.

— Неће, Кум-Пере, неће пронасти. Од ових налених цвешлина учинићу просту ољачку зипку**)

— — — И кум-Пере се прикључи, пао да нади на једном окрају даске где се кеза Сирт правних очница над тамош гроба, а на другом сјаје се весели живот сунцу и свјетлости.

Тако је у свијету!

Рихард Каталинич Јеретов

*) Мртвацин косач.

**) Колесна.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Из природе (сликао Сређко Маголић). Већ добро познате особине Маголићева сликарства, јасно се оглађују и у овој раду. Љубав према природи своје отаџбине.

За плугом (сликао А. Вертолд). Живом интересом сликар за југословенски покрет ипосио и овај одста уметнички фототропски снимак плуђама словеначког селана. —

Утеха (сликао М. Ка. Причић). Жртваци је спреман, а свештенице већ су почеле молитве своје. Чиста дуна чисту жртву даје, а нежни крии је сивао тога.

Тета-лија (сликао Х. Трегер). Први снег је преткрио путе горе и мртна нола. Тета-лија зашмала глад, то креће у лов. Вешта је и опрезна, само што човеку не уме да доскочи ни да избегне опасности којима јој он прети. Пошла је у лов, али је, поред слабих изгледа да дође до бољег залагаја, највећа могућност да рђаво сврши у свом походу. Да није снега, било би боље, јер се не каже узмуд: „Не пада снег да покрије брег, већ да лисица покаже свој траг.“ —

Д-р Франо Рачки (вајар Р. Валден). Славни негторичар и академик хрватски, пољојни Д-р Франо Рачки, част је и дана и нама и братског нам племена. Хрватски народ подигао му је у колонадама Загребачког гробља величанствен споменик захвалности и поштовања, а зараду је поверио одличном уметнику Валдену. Цео споменик

редак је украс Загребачког гробља, а бисту у њему представља ова слика. —

Рибари (сликао М. Ка. Причић). Запирнује се лов: хреће се већ извлаче. Колико је било успеха, брао ће се видети. Далматински крии не да хлеба, па га треба у вору тражити. Али ни оно није баш тако излазно... Са колико је уметничког успеха Причић представио такав рибарски поглед — слика прво речито говори. —

Драма (сликао Онеор Дохије). У новој француској сликарској школи познат је Дохије као један од њених најодличнијих представника. Његова слика „Драма“ пропутвала је највеће део Јевропе и свуда је, у свима изложбама, прилазача сву зналачку пажњу чувених оцњивача. —

Студија (сликао Јосип Буџан). Нашим читаоцима већ је познат овај даровити хрватски сликар по неколиким радонима што их објавио у „Новој Искри“. У низу верно забележених типова са хрватског земљишта, и ова студија има сва обележја пошадане и ширине Буџанове кичице. —

Сусрет (сликао Богдан Клецињски). Јасан зимњи дан. Далеко од домова својих сретују се суседи. Један креће у лов а други се враћа дома. „Добра доб!“ — „Поздрав доњу!“ одраме се и пролазе један мимо другог. —

ХРОНИКА

Savremeniik, Ijetopis društva hrvatskih književnika. После преставља „Života“, „Vijenea“ и „Lutoga“ Хрвати остадоше без објављивог књижевног листа. И ако се за такву појаву у савременој хрватској књижевности све пребацавање могло упућивати једино хрватској читалачкој публици, ипак су ипаци, чланови Друштва Хрватских Књижевника, тражили пута и начина да хрватска књижевност дође до чита бео каквог се не може замислити. И ако је фонд друштвени паменик и другици племенима, уприва Друштва Хрватских Књижевника одлу-

чила је да покрене лист који ће бити прави израз да-нашњег стања хрватске књије.

Пред нама је први број „Savremenika“ која садржиној својој не уступа ни једном од преташњих листова, и ако је по спољашности заостао за њих. Од 15 та-чака Садржине истичемо: „Ples и „Narodnom Dому“, уломак из романа III. Ке. Балетот За материнску рије; В. Шуранина: У помен fra Grge Martića; М. Беронина: Dvoroiti mog života; И. Кошора: Miloš и Srebrnka; Ивана Кошара: Susret s prošlošću и Р. Корнута: Historiografija 1900. — 1904. год. — У рубрици „Književnost“ резервовано је о 8 књижевних појава (српска: Денујка без руку, II. Поповића; бугарска: Мајски дани у За-гробу, С. О. Вончева). —

Као што се види, „Savremeniik“ с успехом покушава да хрватску књију, која је донда била остављена самој

себи, поведе оним путем на коме ће свако књижевни добро бити од утицаја, а рђаво без штете у широки круговима.

Пред слободу у уметничком стваралу, и разумевања свега тога у најпирми слојевима и водећи озбиљна рачуна о циљевима хрватске књижевности, „Савременик“ ће бити од неумисливе користи. Доказ је томе већ прва свеска, — први корак на стазу правилом и знацима обележеном. Тог ради искрено препоручујемо овој књизи српских читаоцима, не за то што је он и наш, него што би непрећу препоруку одата заслужно да је баш и туђински.

Уредник је „Савременик“ проф. Д-р Буро Шурмин. Лист излази месечно на 5 табака, величине 20×26 см., а годишња му је цена 14 круна. —

C.

РАЗНО

* Књижара Ђорђевића и Гилића (Јагодина) привредила је друго издање књижевне *Мам Протко*. Ова је упућство за читање и писање, а превела је В. Стевановић, учитељ пртвара у Јагодинској Учитељској Школи. Цена је 0-20 дина. —

* Хрватско Књижевничко Друштво прославља је овог месеца шездесетогодишњицу рођења одличног књижевника и песника Д-ра Фрање Марковића, универзитетског професора. У књижевној академији, у дому „Кола“, слављеника је поздравно Лубинир Бабич-Балски; Д-р Отризовић и Д-р Дрекселер прочитају своје студије о слављенику, а Андрија Фиан деценијом је један уломак из песничког епоса „Кохан и Власта“. У вече је била свечана представа у казалишту: слављеников „Карло Драчки“. Уваженом слављенику шаље и „Нова Некра“ своја најскрепнија честитања и најлепше жеље. —

* У штампан је у најкраћу времену биће изашла XIV књига Српске Књижевне Задруге. У њему су ови списи: „Моја мати“ и „Слава у свјетлости“, од Јулијана Вулицевића; „Турско Царство пред Српски Устанак“, од Стојана Новаковића; „Под старим крововима“, приповетке К. Ш. Баласког; „Пучина“, драма у четири чина, и „Обичан човек“, шала у три чина, од Бр. В. Нушића; „Приповетке Радоја М. Домаковића“; „Из немачке лирике“, превели С. Д. Мајалковића и „Први кораци“, роман К. М. Станковића, превео П. П. Ђорђевић. —

* 18. о. м. на редовном састанку вредног српског Омладинског Кола у Панчеву читао је Ст. Стојановић, правник, своје предавање „Постанак данашњих привредних и социјалних прилика“. Затиј је настављено читање Српске приповетке „Пон-Цира и пон-Цира“. —

* Управа српске социјал-демократске странке одлучила је од јануара 1906. г. поново покрену своју часопис „Живот“. Уредник је В. М. Стојановић (Београд, Вањетска ул., бр. 22), а цена је часопис, који ће излазити једном месечно, за Србију, Бугарску, Хрватску, Мађарску, Восту и Херцеговину 6 динара годишње, а за друге земље 8. Скупљачина 20%. —

* Вождар Никановић, публициста, дао је у штампану свој сине „Енглеска, Србија, завереничко питање и грађански ратови у Србији“. Цена је 0-20 дина. —

* Српска читалница у Новом Саду привредила је 10. о. м. своје село, на ком су, поред уметничког, прочитани и три говора. Исидор Бајић прочитао је своју расправу „О стику композиција за гласови“, Даријан Очичић своју приповетку „Али имам коминициу младу!“, а Д-р Лазо Поповић своје предавање о Српским Соколима.

* „Омладински Гласник“, орган Друштине Омладинског Гласника, (Беч, VII Skodagasse, 16) престао је излазити. —

* Књижара Савића и Кожи. (Београд) штампала је ово издање Пелагијева дела „Отарани народни учитељ“. Цена је, у лепој повезу, 12 динара. —

* Штампана је у Карловцима споменница „Педесет година свештвенства Његове Светости Георгија Браковића, архиепископа, митрополита и патријарха српског 1855.—1905.“ — Садржај је: Самца Патријарха Браковића; Увод; Живот; Патријарх и српска народна црква; актономија; Патријарх и српска народна црква просвета. Писац је проф. Ђ. Магарашевић. —

* Јован Ж. Бута штампала је у првом свеску библиотекe „Књижевна за народ“ своју приповетку „Наше село али догађаји, санке и прилике у селу Спротинаци“. Књижара је штампана у Митровици (штампарија Мирослава Славља), има 36 страна, а цена је 40 еилера.

* Илан Мартинковић, учитељ у Панчеву, штампала је друго издање књиге „Свети Сава у песмама. Песме разних писаца“. Цена је 30 потура (40 пара дина.), а може се добити код издавача. —

* Проф. Мата Нешиковић превео је и штампала у Београду свој превод Пастоловјева дела „Лихтар и Гергудара“. Цена је књига 1-60 круна, а набавља се само код преводиоца. —

* Наш сарадник Г. Тодор Стевановић Вилоски предавао је ових дана у једном Беочком клубу „О Панчеву и његову значају као културног и модерног града у средњем веку“. Јављамо својим читаоцима, да бмо оно веома занимљиво и озбиљно предавање објавити у почетку нове године у свом листу. —

* 16. о. м. отворен је у Новом Саду тестомент Арсе и Анке Пајевића. Честити и вредни Пајевић поставио је за универзалног наследника Српску Велику Гимназију у Новом Саду. Вредност наслеђа цени се на 200.000 круна. Поред тога, Српска Виша Деојачка Школа наслеђује једну кућу и 14.000 круна за набављање књига и одеље свротног дела. Доказито право уживања овог имања остало је Господи Пајевићима. —

* 25. о. м. читао је Д-р Вратислав Черин, у Панчтом Словенском Клубу, своје предавање о словенским народима и државама на Балканском Полуострву. После увода у историју Балканских Словена, прешао је на данашње прилике, тежње, привредне односе и занете уих женама. —

* Н. И. Павловић превео је са немачког и штампала у Митровици (штампарија Мирослава Славља) и нас познату књигу потпуковника Вилеа „Из једног малог гарнизона“. Књига има 275 страна, а цена је 2-80 дина. —

* Српско академско друштво „Зора“ (Беч) обратило се једини проглашом свима српским универзитетским грађанима, да у својим местима и ситуација где могу оснивати народне књижнице и читаонице. Покрет заслужан свакој нашој и пошолу.

* Готов је „Трговачки Календар за 1906. год.“ што га је приредио и штампао Петар Кривошејић (Нови Сад). Цена 1 круна. —

* Добриљко В. Бакић, писар Министарства Унутрашњих Дела, превео је и штампао дело Д-ра Алберта Вајсгарта „Кривична тактика“. Дело је ручна књига за истраживање злочина, а издати су је, на првом месту, полицијским и судским органима. Књига износи 26 штампаних табела велике осиме, а цена је 4-50 дина. Може се добити у свима Београдским књижарима и код преводилаца.

Стојан Новаковић: *Два дана у Скопљу*. 14. 15. и 16. јула 1905. Београд и развијала се пута. На по се штампало из Годишнице Николе Чушића XX. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1905. — 15,5×24 см., 58 стр. —

Проф. Дејан Михајловић: *Кривична на Ошиту Историју Средњи Век од Л. Зриња*. Препечатано из Препечатног Гласника, Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1905. — 16,5×25,5 см., 23 стране. —

Милутин Јовановић: *Касарске фотографије 1904 — 1905*. Београд, штампано Челе Стевановића преко од „Руског Цара“, 1905. — 14×20 см., 70 стр. —

Кратак преглед грађевинских и неколиких других општинских радова који су извршени од 1. септембра 1903. до 15. новембра 1905. год. Београд, штампарија Д. Димитријевића, Иван-Бегова ул., број 1. 1905. — 13,5×20 см., 30 стр. —

Камил Фламарион: *Познати свет и азијски проблеми*. Превод с француског. Београд, Електрична штампарија С. Хоровића, 1905. — 12×17 см., 172 стр. Цена 1 динар (1 круна). —

Владимир М. Луњевац: *Приповетке за младеж* (Прештампано из „Опшеника“). Садржај: Стара крушка, Поштовање, Мати, Дедина прича. Крагујевац 1905. — Штампарија Радивоја Јовановића. — 14×20 см., 36 стр. — Цена 0.30 п. дина.

Претплатницима и читаоцима Нове Искре

Завршена је, ево, и седма година „Нове Искре“. И ако је то несумњив и од сада најбољи успех у српској илустрацији, ипак је познато сваком српском читаоцу, да је за такав резултат било потребно много, врло много најразноврснијих жртава. Јављамо са задовољством да је ова година „Нове Искре“ прва која ће, по свима изгледима, својим приходима покрити издатке! А то нам даје нове снаге и воље да наставимо излагање и у новој години.

Уверени, да ће нам досадашњи претплатници остати и у овој години, отварамо упис за нову, осму годину „Нове Искре“. Према броју претплатника утврдићемо и евентуалне промене у листу, јер ћемо, поред бољег одзива, бити у стању да унесемо и по коју новину у „Нову Искру“.

Дужнике опомињемо да нам претплату одмах пошаљу, јер ћемо им, поред обустављања листа у новој години, упутити опомене, а после тога тражити наплату и судским путем, као што смо и до сада чинили.

Сарадницима од срца захваљујемо за досадашњу помоћ, и молимо их, да нас не забораве ни у новој години. Ако је „Нова Искра“ ма колико напредовала по садржају — њихова је и само њихова заслуга.

Пошто је „Новој Искри“ претплата једини извор за одржавање, молимо пријатеље да лист препоруче у својим круговима. Посредницима, по договору, дајемо рабат. Претплату је најбоље слати упутницом, или је, као поштом претплатник, дати поштанској станици, која ће лист најуредније предавати.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Послиди совдаха, од Степ. И. Самарџија (српска).
Потрес, песма Сине Пауновића.
Прича, од Гр. Богдановића.
Путњак, И. Вазов, песме М. П.
Византијска уметност (слике Д-ра Божидара С. Никола-јевца), од Д-ра Вл. Петковића.
Позни, песма Ј. Јакова Пауновића.
Бо ће победити? Т. Штепић-Курорини. С руског пре-
веса Мих. О. Гургуљев.
Растања, песма Милутина Јовановића.

Први смех, одломци из пијесног збирки (Донна Ан-
дреја). Превео с руског Нату М. Протија. (Српска).
Листа: У барског прелета, од Ст. С. П. — Тешина
(из збирке „Иве“), од Радака Баталићки Јерекова. — Либон
и збирка, од Радика Баталићки Јерекова
Уз црног оца.
Хронови: (Кљичност, Развој, Библиографија).
Свети: Из прелета. За шаром. — Угела. — Тета-
лија. — Др Франко Рачић. — Ребар. — Драма. — Студја.
— Стреч.